Briefwisseling van Hugo Grotius. Deel 9

Hugo de Groot

editie B.L. Meulenbroek

bron
Hugo de Groot, *Briefwisseling van Hugo Grotius. Deel 9* (ed. B.L. Meulenbroek). Martinus Nijhoff, Den Haag 1973

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/groo001brie09_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren i.s.m.

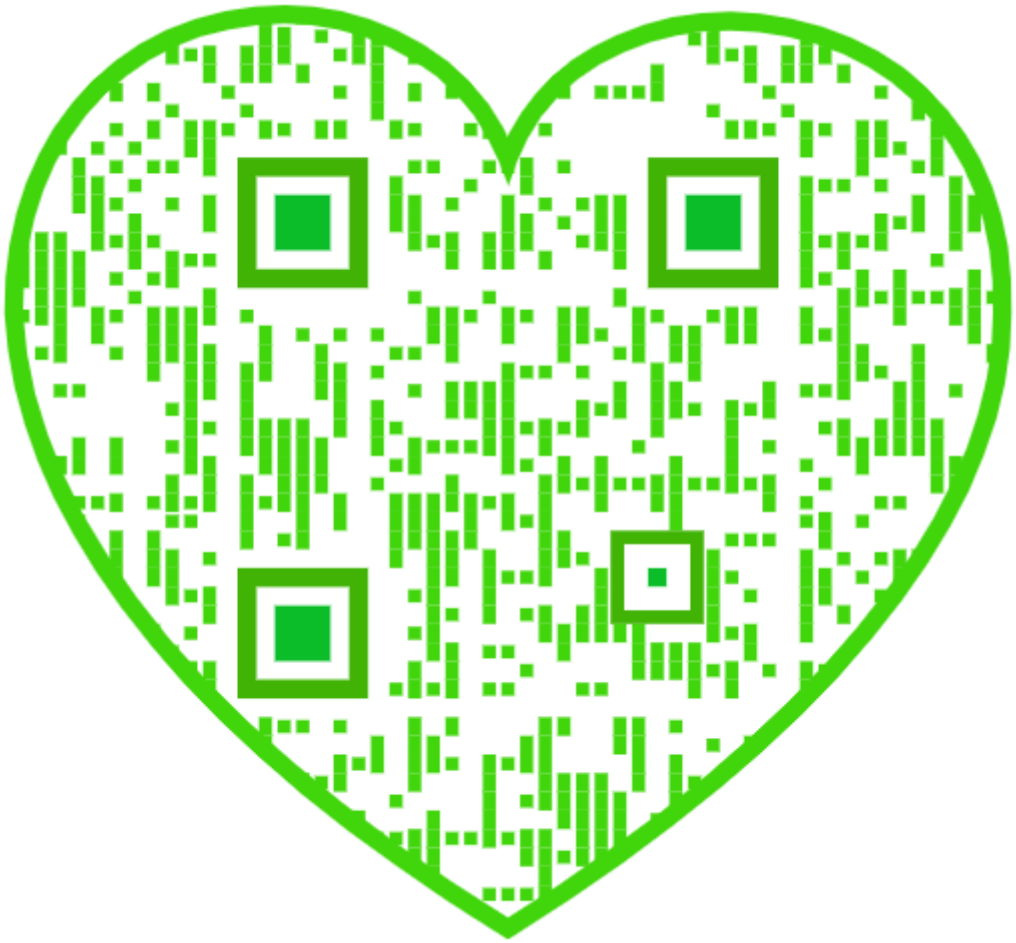

Ter inleiding.

Dit deel, het negende, van onze uitgave van Grotius' Briefwisseling doet voor zijn voorganger in omvang nauwelijks onder. Het bevat 506 brieven genummerd van 3402 tot en met 3907, twaalf bijlagen en de gebruikelijke vier registers. Van deze 506 brieven zijn er 214 nooit eerder in druk verschenen, zij het dat sommige ervan gedeeltelijk en/of in vertaling voorkomen in Brandt-Cattenburgh, *Historie van het Leven des Heeren Huig de Groot* (Dordrecht-Amsterdam 1727). De onder nos. 3499, 3524, 3645, 3678, 3693, 3728, 3741, 3796 en 3858 opgenomen fragmenten van verloren gegane brieven aan Nicolaes van Reigersberch zijn aan Brandt-Cattenburgh ontleend.

De genoemde 214 brieven zijn als volgt verdeeld:
46 aan Van Reigersberch, nos. 3408, 3417, 3423, 3431, 3437, 3446, 3454, 3467, 3475, 3484, 3515, 3530, 3539, 3545, 3551, 3552, 3562, 3567, 3577, 3578, 3589, 3599, 3611, 3620, 3621, 3636, 3657, 3666, 3688, 3699, 3712, 3750, 3763, 3770, 3778, 3787, 3808, 3817, 3822, 3833, 3845, 3866, 3878, 3886, 3892, 3903; 28 van Willem de Groot, nos. 3433, 3438, 3447, 3457, 3477, 3503, 3532, 3546, 3559, 3572, 3591, 3610, 3638, 3647, 3668, 3691, 3703, 3719, 3730, 3752, 3764, 3789, 3825, 3836, 3850, 3868, 3894, 3904; drie van Jan de Groot, nos. 3442, 3531, 3536; twee van Cornelis de Groot, nos. 3557, 3574; 25 van Pieter, nos. 3569, 3571, 3581, 3590, 3605, 3649, 3651, 3667, 3690, 3702, 3718, 3729, 3743, 3751, 3771, 3779, 3790, 3798, 3799, 3809, 3824, 3835, 3847, 3879, 3893; twee van Diederik, nos. 3487, 3570; twee van Samuel Andersson, nos. 3626, 3641; een van Bernhard van Saksen-Weimar, no. 3722; twee van Ludwig Camerarius, nos. 3517, 3717; een van Christian Cassius, no. 3731; een aan Christina van Zweden, no. 3402; zeven van Christina van Zweden, nos. 3542, 3604, 3612, 3654, 3680, 3797, 3840; een aan Etienne de Courcelles, no. 3596; een aan Cyrillus, no. 3459; een van Jacob de la Gardie, no. 3846; een van Gronovius, no. 3476; een aan Lucas Holste, no. 3482; zeven van Israel von Jasky, nos. 3461, 3563, 3673, 3684, 3753, 3860, 3888; een van Franciscus Junius, no. 3670; een van J. Jespersson Kruus, no. 3565; 44 van Carlo Marini, nos. 3413, 3419, 3427, 3434, 3441, 3449, 3462, 3488, 3496, 3505, 3511, 3520, 3538, 3548, 3561, 3583, 3593, 3607, 3613, 3625, 3631, 3640, 3652, 3660, 3671, 3683, 3692, 3695, 3723, 3744, 3766, 3780, 3791, 3801, 3810, 3827, 3838, 3852, 3861, 3889, 3896, 3899, 3905, 3906; een van Menasseh ben Israel, no. 3900; drie van G. Müller, nos. 3803, 3875, 3897; vijf van A. Oxenstierna, nos. 3588, 3662, 3756, 3848, 3849; dertien van Paulus Pels, nos. 3494, 3658, 3720, 3745, 3773, 3792, 3811, 3818, 3828, 3839, 3853, 3871, 3907; een van Cl.

Salmasius, no. 3689; negen van Johan Adler Salvius, nos. 3426, 3440, 3479, 3568, 3608, 3624, 3661, 3682, 3704; een van Friedrich Spanheim, no. 3859; twee van Petter Spiring, nos. 3732, 3895; een van Gerard Vossius, no. 3765.

Van deze tot nu toe ongepubliceerde brieven komen er 126 niet voor in de *Lijst der Uitgegeven en Onuitgegeven Brieven van en aan Hugo Grotius* 1626-1645 van 1942. Onjuist of onvolledig zijn in de *Lijst* gedateerd no. 3431 op 1638 i.p.v. [23 januari] 1638, no. 3530 op 17 maart i.p.v. 17 [april], no. 3562 op 1 mei i.p.v. 5 mei, no. 3600 op mei, i.p.v. [28] mei, no. 3616 op 26 mei i.p.v. 5 juni, no. 3808 op 6 oktober i.p.v. 16 oktober, no. 3859 op 12 november i.p.v. 22 november, no. 3873 op 5 december i.p.v. 4 december, terwijl de als van 5 augustus 1638 vermelde brief van M. Ruarus van 3 augustus 1637 is. Dat brief no. 3675 dd. 16 juli *aan* S. Andreae wordt vermeld als *van* deze, is vermoedelijk een drukfout.

De veilingcatalogus Ferd. Muller Amsterdam 1910 vermeldt onder no. 2017 nog een brief van Pieter de Groot aan zijn vader, gedateerd 29 november 1638. Alle pogingen deze brief op te sporen zijn zonder resultaat gebleven.

Brief no. 3542 van Christina van Zweden dd. 13 april oude stijl bevindt zich in de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag; in Bazel bevindt zich een adres zonder de bijbehorende brief van dezelfde datum. Verschillen in adres en dorsale notities wijzen erop, dat het hier om twee onderscheiden brieven gaat, reden waarom zij ook afzonderlijk genummerd zijn.

Aan het slot van no. 3577 dd. 15 mei aan Nicolaes van Reigersberch deelt Grotius zijn zwager mee: ‘Omdat ick geen secretaris en heb, sal ick om de moeite te spaeren uE. toesenden mijne nouvelles aen mijnheer Spierinck, die uE. sal lesen, sluiten ende Sijne Gestr. soo haest sal connen geschieden, behandigen’. Dit betreft de brieven no. 3578 (evenals no. 3577 van 15 mei), no. 3611 van 1 juni, no. 3621 van 5 juni (voorafgegaan door een brief aan Nicolaes van dezelfde datum) en no. 3636 van 19 juni. Deze vier brieven zijn, niettegenstaande Grotius' hierboven aangehaalde mededeling, door een andere hand geschreven. Dat dit in Parijs gebeurd is blijkt uit aanvullingen door Grotius eigenhandig toegevoegd. Kennelijk zijn dus de originelen aan Spiring gestuurd en heeft Van Reigersberch aangepaste kopieën ontvangen, zoals hij trouwens zelf duidelijk maakt in een dorsale notitie op brief no. 3621 (p. 361): ‘Den brieff aen de heer Spierynck, de copie mij gesonden’. Het opschrift door ons in de kop van deze vier brieven gesteld vermeldt daarom beide geadresseerden. Alle brieven van Marini zijn eigenhandig oorspronkelijk, ook die waarvan dit niet in een noot vermeld wordt.

Het jaar 1638 wordt op het diplomatieke front gekenmerkt door de onderhandelingen op instigatie van Frankrijk te Hamburg gevoerd, om te komen tot een verbond tussen Frankrijk, Engeland, de Republiek, Zweden en Denemarken, een en ander zeer tot ongenoegen van de keizer. De Zweed Johan Adler Salvius onderhandelde met de graaf van Avaux, Claude de Mesmes, over de ratificatie van het op 30 maart 1636 gesloten verdrag van

Wismar. De bepalingen van dit verdrag werden herzien en uitgebreid en tenslotte op 15 maart 1638 te Hamburg geratificeerd.

Op 3 maart behaalde Bernhard van Saksen-Weimar bij Rheinfelden een overwinning op de keizerlijken, waarbij de bevelhebbers Federigo Savelli, Johan van Werth, Adriaen van Enkefort en Klaus Dietrich Sperreuter hem in handen vielen. Savelli wist later te ontsnappen en Van Werth en Van Enkefort vormden de inzet voor een ruilhandel tegen Gustaf Horn, die in 1634 bij Nördlingen in keizerlijke gevangenschap was geraakt. Grotius zette zich ijverig in voor de Zweedse belangen en die van hertog Bernhard. Onder het motto ‘Laat Horn maar zitten, want Banér doet het nu juist zo goed’ betoonde de graaf van Chavigny zich in deze een tegenstander van Grotius; men zie het cynische briefje dat Chavigny hierover aan Claude de Mesmes schreef (p. 331, n. 4). Naast Rheinfelden waren het - maar nu met vreugde in het andere kamp - Kalloo en Landrecies die de geesten vervulden, twee nederlagen die zich als het ware aandienen als pendant van de beide overwinningen uit het jaar daarvóór, bij St. Omer en Breda. De dood van Maurits van Nassau-Siegen bij Kalloo ervoer Grotius als een persoonlijk verlies.

Bernhard van Saksen-Weimar sloot in militair opzicht het jaar af met de inname op 18 december van Breisach, dat de komende jaren nog voor de nodige verwikkelingen zou zorgen.

In dit jaar verscheen te Amsterdam van Grotius' hand anoniem de *Dissertatio de Coenae administratione ubi Pastores non sunt. Item An semper communicandum per symbola*, Apud I. Columnam. Zijn eigen zoon Pieter, die het manuscript aan Vossius had moeten brengen (Grotius aan Vossius dd. 28 mei: ‘habet et alterum opus, cujus neminem praeter te volo esse conscium), wist niet wie de auteur was; hij vraagt nota bene in een brief van 24 augustus Grotius' oordeel over het geschrift! Maar Salmasius, zelf voor de schrijver gehouden, giste de waarheid.

De beschuldiging van socinianisme aan het adres van Grotius blijft in het vaderland opgeld doen: de wind waait uit de hoek Schook - Voetius. Maar, zo schrijft Grotius aan zijn broer Willem (no. 3855, p. 706), ‘Occallui ad talia’. Niettemin zijn het onaangename zaken zoals ook de moeilijkheden met de uitgever Blaeu waarvan de brieven van Vossius getuigen. Ernstiger zijn de zorgen die Grotius zich over zijn zoon Cornelis maakt. Pieter en Diederik geven hun vader geen reden tot klagen en Cornelia schijnt haar plantenbestaan met berusting te dragen.

Zowel Grotius zelf als Maria doen - blijkens brief no. 3687 aan Oxenstierna (p. 475) - hun uiterste best om de gespannen verhouding tussen de Zweden Johan Jespersson Kruus en Peter Abel Schmalz te verbeteren. Schmalz ontpopt zich hoe langer hoe meer als vijand van De Groot en werkt hem tegen waar hij kan. Dit zal een van de redenen zijn, waarom Grotius geen onverdeeld genoegen aan zijn gezantschap beleeft; aan Oxenstierna

schrijft hij op 3 juli: ‘Rogo Sublimitatem Tuam, ut, si utilis esse possum, me, sicut fecit hactenus, tutari velit, qui quicquid feci hactenus optimo feci in rem Suedicam animo nec parum negotii habui, dum gentis non ita pridem hic cognitae gloriam verbis factisque attollo. Si vero opera mea utilis esse non potest, multo malim in privatam fortunam reverti, quam onus regno mihi dedecus accersere’.

Een dramatische gebeurtenis vormde de aanval op Grotius' koets op dinsdag 13 juli bij terugkeer van een bezoek aan de koning. Toen de koets de plaats naderde waar enige misdadigers werden terechtgesteld en wat al te hardhandig getracht werd ruim baan te maken, werden vanuit de menigte schoten gelost waarbij de kogels die de koetsier dodelijk troffen Grotius rakelings langs het hoofd vlogen. De brieven nos. 3677 en 3687 aan Oxenstierna, spreken ervan en een uitvoerig relaas eigenhandig door Grotius geschreven is opgenomen als bijlage no. 8. Blijkens brief no. 3785 aan Oxenstierna heeft Grotius bij de koning die tegen de daders de strengste maatregelen wilde nemen dringend om clementie gepleit. En dit zal zeker niet uitsluitend door politieke motieven bepaald zijn.

Rest ons onze dank te betuigen aan de velen die ons op enigerlei wijze van dienst zijn geweest. In het bijzonder noem ik Dr. Hans Bots te Nijmegen, aan wiens opmerkzaamheid wij verschillende ons onbekende Grotius brieven danken.

Dr. C.M. Schulten heeft ook voor dit deel weer het notenmateriaal verzorgd. Deze veel geduld vergende arbeid heeft hij met grote deskundigheid en toewijding verricht. De registers zijn samengesteld door de heer B. Djajadiningrat.

B.L. Meulenbroek.

3402. 1638 Aan Christina van Zweden[1].

Serenissimae, Potentissimae ac Christianissimae Dominae Christinae, Sueonum, Gotthorum et Wandalorum Reginae.

Cum inter caetera regni aut adminicula aut ornamenta etiam ad latinae linguae cognitionem te, Domina, tui ingenii admiranda, et, ut efficaciore verbo rem eloquar, paterna felicitas promoverit, recte facere arbitror subditos ac ministros Augustae Maiestatis tuae, si eo sermone non tantum, ut solemus per epistolas, sed et inspectante humano genere compellent.

Inter omnia scripta quin regnantibus utilissimae sint historiae, dubitat nemo: neque id ignorat Maiestas tua, quique ei adsunt viri prudentia rerumque peritia non minus quam generis splendore eminentes. Ex omni autem historia nulla est abs te dignior legi quam Sueonum Gotthorumque res complectens cis omni aetate maximas, nisi quod eas solius Parentis tui[2] ad immortalem famam geniti Principis actus immensum superant. Dabunt et Graeci, dabunt Romani, aliarumque gentium annales, per quae Maiestas tua ad gubernandum regnum istud inter Europaea haud dubie spatio amplissimum, virorum autem virtute nulli cedens, ad tegendos socios, ad domandos hostes, ad belli denique omnes pacisque artes instruatur, sed nec nostrum seculum sterile insignium exemplorum fuit[3].

Atque ut nunc eius, quem venerabundus nominavi, genitoris tui Gustavi magni facta non tam praeteream, quam in tempus seponam aliud: certe bellum illud Batavorum, quod iam in 68. annum mira casuum varietate trahitur - nam ut XII annorum interpositae induciae nihil aliud quam bellum in loca partim vicina partim longinqua transtulere - ita omnium prudenter de rebus iudicantium in se vertit animos, ut nemo sit mediocriter in Republica versatus, qui non eius cognitionem legendo haurire voluerit, eius tamen descriptione gloriam aucupati sunt Romani cardinales, duces vero egregii e Gallia, Hispania, Italia, ut alios taceam, quorum vix sit inire numerum. Neque sane immerito. Quid enim mirabilius quam populos, quorum amantem quietis et mercatus animum pleraeque gentes et maxime Hispani in socordiae partem interpretabantur, contra potentiam illam, cui sol nunquam occidit, quae se omnibus regibus formidandam fecit neque id iactare veretur insurrexisse, libertatem vi raptam defendisse armis, federibus regum, hostium denique pactione bellum reddidisse Hispaniae, protulisse ad Indos et ad novum illum orbem, qui non nisi ad imponendam veteri orbi servitutem

1 Copie Parijs, Bibl. Nat., fonds Dupuy no. 675 f. 12. Gedeeltelijk vert. in Brandt-Cattenb., *Leven* I, p. 34. Voor de datering zie men Henri C.A. Muller, *Hugo de Groot's 'Annales et Historiae'*, Diss. Utrecht 1919, p. 16 v.: 'In Mei 1636 laat hij Martin Opitz weten, dat er een afschrift van de 'Annales' gemaakt wordt; aan zijn jongsten zoon Dirk had hij dit opgedragen. Pas in Juni 1637 kon hij zijn broer Willem melden, dat dit afschrift klaar was, maar hij achtte den tijd voor eene uitgave nog niet gekomen'. En op p. 17: '… brief van hem aan den kanselier Oxenstierna van 5 Dec. 1637, waarin hij bericht, dat zijn geschiedwerk af is en rijp voor eene uitgave'. De bewuste passage in de brief aan Oxenstierna (dl. VIII, no. 3372) luidt: 'Historiae Belgicae multa scripsi: ea, quae ad indutias anni 1609 usque pertinent, talia sunt, ut edi cum fructu possint. Vellem dedicare reginae nostrae, nisi aliter Sublimitati Tuae videatur'. Deze opdracht is dus - waarschijnlijk - op zijn vroegst van eind 1637, begin 1638.

2 Gustaaf II Adolf.

3 Vgl. Tacitus *Hist.* 1. 3. 1: Non tamen adeo virtutum sterile saeculum, ut non et bona exempla prodiderit.

detectus, et e tot seculorum caligine erutus videbatur. Et certe praeliorum terrestrium artes forte aliunde discentur melius: at pugnarum navalium, obsidionum, tutandarum urbium praecepta nullae historiae aut plura dederint aut meliora.

Mihi vero, cur eas scriberem, scriptasque nunc ad illarum induciarum usque tempus ederem[1] causae fuere, non quod certamen sumere vellem cum maximis nostri saeculi ingeniis, Italis praesertim, quibus ista et intelligendi et vere explicandi laus avita est; sed quod mihi nato in Hollandia ac in aliqua Reipublicae parte aliquandiu versato quaedam licuit cognoscere inspiciendo consulta, federa, legatorum acta, interrogando eos, qui belli rebus non interfuerant tantum, sed et praefuerant, quae aliis haud aeque promptum fuit discere, et quorum notitia fraudanda non erat posteritas. Incendit me, ut scriberem et illud, quod principis Mauritii[2], in isto belli genere multisque aliis in doctrinis egregii ducis, virtutes suspiciebam maxime, et grato et favente animo celebrare amabam. Neque hunc propensum meum in laudes suas animum aut ignoravit aut dissimulavit ipse, antequam partes suscipiendas sibi duxit Ordinum Hollandiae decretis, quod constat, ut vere nos arbitrabamur, etiam iuri eorum ac potestati contrarias. Quanquam vero alia est ad gubernandi regula regnorum, alia populorum qui liberi aut sunt aut vocari se gaudent, ratio; haec tamen historia cum regibus cunctis multas potest afferre utilitates, tum, etiamsi Maiestati tuae propius ego non essem, quod sum et ero semper, peculiares tamen ob causas nulli sceptra tenentium potius erat consecranda. Nam ita temperatum est ab antiquo et sub tuo imperio maxime, Sueonum regimen, ut res multis insociabiles creditas, principatum et libertatem[3] felici temperamento misceat; et illa mutatio, quam ante 40 hos annos in Sueonum terras introducere voluerunt homines improvidi, per obliquos calles tendebat ad inquisitiones in verba, in sensus ipsos, ad ignes denique illos, quos Batavi, gens pacis amantissima, tam gravi bello exstinguendos credidere. Tum vero ea gens illa, cuius hic gesta memorantur, fulget Tuae Maiestatis amicitia ac federe, liceat addere quod partem magnam huius Historiae faciat Elisabetha, Anglorum regina[4], praedicatis adeo Amazonibus nihilo minor, cuius ut virtutes, Domina, in ista tua beatissima indole conspicimus, ita Eiusdem Tuae Maiestati praecamur fortunam, addito tantum ad eam coniugio et sobole apud nobilissimos Sueonum, Gotthorumque populos, dum sol erit, regnatura.

3403. 1638 januari 2. Aan S. BIELKE[5].

Illustrissime Domine,

Annum heic inchoamus novum, quem feliciorem nobis rebusque nostris det Deus quam fuit pars magna ejus, qui nunc effluxit; erit autem felicior, si aut subministrent opulentiores socii sumptus, unde bellum in locis tam arctis trahi diu possit, aut ad ea pacta hostes veniant, quae sine dedecore tutoque accipi possint.

1 *Annales et historiae de rebus Belgicis;* zie Ter Meulen-Diermanse, no. 741.
2 Maurits, graaf van Nassau, prins van Oranje.
3 Vgl. Tacitus *Agric.* 3. 3. … Nerva Caesar res olim dissociabiles miscuerit, principatum ac libertatem.
4 Elisabeth, koningin van Engeland (1558-1603; geb. 1533).
5 Gedrukt *Epist.*, p. 392. S.S. Bielke was Zweeds gezant in Duitsland.

Utrum sit melius, scit Deus ac Tua Illustrissima Excellentia propius quam nos spectare ac dijudicare potest.

Nos eminus piis votis id, quod nostrum est, praestabimus, nam ut aliquid significare possimus, quod momentum ad res tantas habeat, vix sinit frigida haec atque iners anni tempestas; illud tamen forte non silendum, quod Venetus legatus[1] edoctus Constantinopolitanis literis affirmat aversa Turcarum consilia a pace cum Persa[2] manenteque eo bello simul virium partem in Moscovitas verti, quod Cosaccos Euxini maris praedones tutandos susceperint.

De Hassia, de Hanovia audimus satis dura; utinam ne brevi audiamus pejora.

In aula insuper hac non desunt novi motus qui cardinali Riceliaco difficile reddunt regimen et ipsius et belli odio. Bene se habet quod sustentat se quibus hactenus in locis dux Bernhardus[3] et pecunia aliqua refovit militem neque dum quicquam adversus eum profecisse auditur Lotharingus[4]. Adde quod Batavos novis sibi pactionibus rex Galliae[5] adstrinxit.

Misit Ferdinandus[6] ad cardinalem Ginettium[7] tuti itineris literas pro Suediae Batavorumque legatis[8] missurus et pro Gallis, ubi rex Galliae pro suis miserit. Id eo pertinet, ut, si pro imperatore a Gallo illis literis habeatur, expedita sit ea difficultas; sin minus ut tum justam et ipse recusandi causam sibi esse dicat. Videtur utrimque non pax quaeri bona, sed invidia permanentis belli ab aliis in alios certamen derivari.

Deus, Illustrissime Domine, cuncta in bonum vertat eventum idemque Tuae Illustrissimae Excellentiae det valetudinem meliorem ac res prosperas.

Lutetiae, ubi nunc alter dies procedit anni 1638.

Illustrissimae Excellentiae Tuae omni obsequio addictissimus H. Grotius.

3404. 1638 januari 2. Aan L. CAMERARIUS[9].

Illustrissime Domine,

Doleo non esse quam vellem bonam valetudinem tuam eamque tibi meliorem etiam communis rei causa precor.

Vinariensis[10] haeret ubi antehac; necdum quicquam profecisse adversus eum auditur dux Lotharingus[11].

Illud de vectigali ad Dantiscum negotium video displicere multis, sed nullos agere calidius quam Danum[12] et Batavos, qui forte in societatem suorum cona-

1 Alvise Contarini di Nicolo, Venetiaans ambassadeur te Parijs.
2 Ṣafī (Sam Mirza).
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Karel IV, hertog van Lotharingen.
5 Lodewijk XIII.
6 Ferdinand III.
7 Martio, kardinaal Ginetti, pauselijk legaat te Keulen.
8 Deze gezanten waren, voorzover mij bekend, nog niet benoemd.
9 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 109; gedrukt *Epist.*, p. 391. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
10 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
11 Karel IV, hertog van Lotharingen.
12 Christiaan IV van Denemarken.

tuum et alios trahent. Suedis ea controversia, dum durat et regem[1] cum Dantisco Prussiaque omni, multis etiam Polonorum committit, in fructu esse poterit. Caeterum si regi contingat secura possessio aut, de qua nunc fama loquitur, redemptio ejus sub magnis pecuniis, erit, quod metuatur ista opulentia.

De Pomeraniae rebus eadem, quae memoras, et Wolgastum oppidum, non et arcem nostris periisse, tristis intelligo. Curtianum iter[2] si eo, quo dicitur, pertinet, poterit nostras res facere meliores, si non offerendo quae acceptari possint at accendendo alios, qui circa nos frigent.

Smalzius[3] ad me Holmia scripsit accinctus, ut jam mox iret Hamburgum, ubi nunc eum fore confido.

Gallos, sicut Batavorum desideriis se aptarunt, ut eorum retinerent societatem sibi prope necessariam, ita ut Suedos sibi devinciant, multa, quae abnuerunt, concessuros puto.

Hassiacae res et auxilio et celere indigent. Regimen penes feminam[4], nomen penes puerum[5] aversa a bello provincialium studia, vires attritae, nimium malorum tam malo nostro tempore.

Cum Anglis non video qui possit conveniri, nisi formulam quam fecere foederis[6] propius ad ea, quae ipsis a Suedis proposita fuere, accommodent. Video hic incusari Anglos deductae illius classis Hispanae: si falso, ut sentit regina Bohemiae[7], aliquid decedet[8] de dolore Batavorum, gravi satis sic quoque malo, ut nulla veterum amicorum culpa accedat.

De Hanovia metuam, donec certi quid accepero.

Turcarum pacis cum Persa[9] spem evanescere dixit mihi Venetus legatus[10] Constantinopolitanis edoctus literis. Quod si et illud verum est, quod addebat, incalescere Turcarum cum Cosaccis Muschoviticae tutelae certamina, securus ab ea parte Ferdinandus[11] minus minusque se praebebit tractabilem.

Literas, quas ad Heussium[12] esse putaveramus, aegre tandem fallente nos diu literarum ductu reperimus eas esse, quas Crusio[13] mitti indicaveras; itaque ei sunt traditae.

Datus est in carcerem Bastiliae princeps Marsillacus[14], ducis Rupifocaldii[15] filius, ideo quod adjutor Chevrusiae[16] ad effugium fuerit.

1 Wladislas VII (IV) van Polen.
2 Ferdinand Siegmund Kurz. Hij was op weg naar Noordduitsland om een ontmoeting met Johan Adler Salvius te hebben; zie VIII no. 3379.
3 Peter Abel Schmalz, secretaris ter Zweedse kanselarij.
4 Amelia Elisabeth, weduwe van de op 1 oktober 1637 overleden Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
5 Wilhelm VI, landgraaf van Hessen-Kassel (1629-1663).
6 Het betreft hier de onderhandelingen die tussen Frankrijk en Engeland gevoerd werden; zie VIII, p. 426 n. 4.
7 Elisabeth Stuart, weduwe van de in 1632 overleden Winterkoning, Frederik V van de Palts.
8 De uitgave der *Epist.* heeft de lezing ‘decedat’.
9 Ṣafī (Sam Mirza).
10 Alvise Contarini di Nicolo.
11 Ferdinand III.
12 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
13 Johan Jespersson Kruus; zie over hem VIII no. 3206, p. 489, n. 2.
14 François VI, hertog van La Rochefoucauld, prins van Marsillac.
15 François V, hertog van La Rochefoucauld.
16 Marie de Rohan, hertogin van Chevreuse.

Deus, Illustrissime Domine, faustum det hunc annum et publicis et privatis domus tuae rebus.

Scripsi postridie calendas Ianuarias anni inchoantis MDCXXXVIII more numerandi Lutetiano[1].

Excellentiae Tuae ad omne obsequium addictissimus H. Grotius.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margine: R. Hagae A°. 1638 1/11 Januarij.

3405. 1638 januari 2. Aan WILLEM DE GROOT[2].

Binas abs te literas his diebus accepi scriptas alteras 14 Decembris[3], alteras posterius, ut ex iis quae continentur apparet, sed quorum in die asscripto error est[4]. Forte non est: sed celeriter pervenere scriptae 21 Decembris[5].

Militerius[6] utrinque vapulat. Sed intentatam in eum a Sorbona censuram gravem inhibuit cardinalis[7].

Stratenus[8] mihi misit carmen honori meo scriptum elegans.

Doleo inter Delfenses et Rotterodamenses, meos utrosque, diverso nomme gliscere controversias, quibus ego praescindendis semper laboravi.

Pro Cordesio[9] te laborare gaudeo. Dignus est pro quo nihil non fiat vir de omnibus bene mereri pro more habens.

Classis, quae Dunquercam intraverit, malum est non exiguum, sed nec insolitum. Non possunt, qui mare custodiunt, adesse ubique et semper.

Cognatorum mortes, quas nuntias, *Χρὴ ἀνθρωπίνως φέρειν*. Ad D. Heinsium[10] scribam, ubi aliqua se dederit occasio. Interea aequum est nos vicissim benignos esse in eos, qui in nos sunt benigni.

Gaudeo non improbari tibi ac Gronovio[11] pauca nostra, quae non relecto Statio[12] e libri nostri margine subito contraximus.

De eo, quod ad te pertinet, primum illud mihi occurrit laudabile, quod dubitas.

1 De woorden, more numerandi Lutetiano' ontbreken in de uitgave der *Epist.*
2 Gedrukt *Epist.*, p. 874; het postscriptum in vert. bij Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 169. Antw. op nos. 3383 en 3393 (dl. VIII), beantw. d. no. 3438.
3 No. 3383 (dl. VIII).
4 Vgl. Grotius' dorsale notitie op no. 3393 en n. 1 aldaar.
5 No. 3393 (dl. VIII).
6 Théophile Brachet, sieur de la Milletière, Frans protestants theoloog.
7 De Richelieu.
8 Pieter van der Straten; zie over hem VIII, no. 3325, p. 692 n. 11.
9 Jean de Cordes, (1570-1642). In 1632 had hij zich te Parijs gevestigd, waar hij zich bezig hield met zijn beroemde boekenverzameling. Tot dan toe was hij kanunnik te Limoges geweest.
10 Daniel Heinsius.
11 Johann Friedrich Gronovius.
12 Zie VIII no. 3377, p. 780 n. 1.

ne feceris. Deinde eam semper monitionem amicis suggessi, ut quoties commodi aut honoris spes damnive intervenit metus, tum de rebus ad religionem spectantibus ne deliberemus quidem, nedum mutemus aliquid; quia si quid tali tempore constituerimus novi, id non modo aliis erit suspectum, sed et nobis ipsis suspectum esse debet, cum bene judicaturus animus omni affectu liber esse debeat. Deberent Delfenses nostri Amstelodamensium ea in re exemplum sequi. Ego, si quid ibi scribitur legi dignum, praecipue super iis, quae movit Mileterius, scire cupiam.

Saluta omnes nostros et cum tuis recte vale.

Postridie cal. Ianuarii 1638, quem annum nostris omnibus opto felicem.

Tibi obligatissimus frater H. Grotius.

Diebus Dominicis scribo quaedam ad loca Novi Testamenti de antichristo loquentia[1] aut quae de eo solent intelligi multum diversa ab iis, quae multis nunc probantur.

Rogo, quod de imaginibus meis duabus faciendis antehac scripsi[2], ejus memineris. Sum enim ex promissio obligatus.

3406. 1638 januari 2. Aan H. HOPFNER[3].

Vir Reverende,

Manet apud nos laeta sermonem, quos cum Hamburgi tum Lipsiae tecum habui, memoria tuique cultus, cujus pietatem, eruditionem animumque pacis et publicae et christianae amantem exosculor. Unde collectu tibi erit facile, quo cum gaudio tuas acceperim literas. Quod autem libris te delectari dicis, id si judicium est, felix sum, si amor, etiam sic felix satis. Propositum mihi fuit prodesse juventuti eamque velut manu ad recta studia ducere, non ab iis legi, quos docendo scribendoque claros magnae doctrinae fama circumdat. Ego vero tuorum quae legi Lipsiae nunquam depono memoriam velimque multa mihi saepe legenda talia contingerent. Caeterum ut tranquillius jucundiusque laboribus ejusmodi dare te possis, Deum precor, ut Germaniae pacem statumque veterem reddat.

Privigni tui[4], quem mihi commendas, pergrata mihi est consuetudo utque efficere ei possim vitam hic non insuavem, quam minimo ipsius sumptu et laboravi et laborabo; habet ille, ob quas non recipi tantum, sed et quaeri debet, virtutes. Sed multae domus occlusae sunt aliter de religione sentientibus, quaedam etiam occupatae. Ego tamen conniti non desinam.

Postridie cal. Ian. MDCXXXVIII.

Tui amantissimus. H. Grotius.

1 In 1640 publiceerde Grotius zijn *Commentatio ad Loca quaedam N. Testamenti quae de Antichristo agunt, aut agere putantur, expendenda ervditis*. Amstelodami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev, MDCXL; zie Ter Meulen-Diermanse no. 1100.

2 Het betreft hier gravures naar Grotius' portret, geschilderd door Michiel Jansz. van Mierevelt; zie VIII no. 3216, p. 508 n. 5.

3 Copie Rotterdam, Gem. Bibl., coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674. Gedrukt *Epist.*, p. 392. Antw. op no. 3330 (dl. VIII). Heinrich Höpfner (1582-1642) was luthers theoloog en professor in de theologie te Leipzig.

4 Christian Hanmann.

3407. 1638 januari 2. Aan A. OXENSTIERNA[1].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Ex Veneto legato[2] didici, quod jam fama ad me pertulerat, ab ea republica Mantua custodiam cum bona imperatoris[3] gratia retineri sub promisso nihil inde hostile rebus imperatoris eventurum. Vellet sane dux Mantuanus[4] tantundem pro Montiferratensi territorio detineri posse. Verum is ager tam sociorum quam hostium copiis tenetur atque atteritur, et Casali praepollent Galli, a caeteris per Italiam excepta Sabauda[5] sociis paene omnibus derelicti, non minus quam per Germaniam, ubi, quantum audimus, landgravii vidua[6] aegre res ultimas sustentat, Hanoviae autem comes[7] cum pretio velit transire. Vinariensis[8] autem quibus ante se tenet locis Helvetiis frustra conquerentibus.

Misit imperator literas tutum iter pollicentes pro Suedis Batavisque[9] tradiditque cardinali Guenettio[10] paratus et pro Gallis[11] dare, ubi Galli pro suis dederint, nimirum ut si imperatoris sibi datum non fuerit nomen, habeat expediendi causas.

Cardinalis Riceliacus pridem multis invisus belli insuper odio premitur et rex[12] novos amores reperit ipsi suspectos. Batavi res hic suas e voto confecere. Mitto leges, quibus per oppida hiematuri[13] regis sunt milites.

Ex Rorteio[14] acceperat Venetus responsum iri e Suedia suorum literis. Dixi me nihil habere certi nec causam videre, cur ipsi, qui ad Serenissimi titulum illos Christianissimi et Catholici ac similes addunt apud alios, reginae nostrae[15] Potentissimae adjungere titulum tot regum exemplo praeeunte grave judicent.

Si Wirtenbergicus dux[16] Hohentwilam[17] tradit imperatori, novis claustris prementur Helvetii.

Vinariensis pecuniae aliquantulum dedit militi. Argentoratum a caesarianis[18] promissis ac metu tentatur.

Rohanius dux[19] Genevae haeret neque in aulam venit quamquam vocatus. Videt enim gravibus se criminationibus impeti, more aulae suas saepe culpas

1 Gedrukt *Epist.*, p. 390; *Oxenst. Skrifter* 2 afd. II, p. 431.
2 Alvise Contarini di Nicolo.
3 Ferdinand III.
4 Carlo Gonzaga, hertog van Mantua.
5 Christina, weduwe van Vittorio Amedo, hertog van Savoye.
6 Amelia Elisabeth, weduwe van Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
7 Philipp-Moritz, graaf van Hanau-Münzenberg.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 De gezanten waren, voor zover mij bekend, nog niet benoemd.
10 Martio, kardinaal Ginetti, pauselijk legaat te Keulen.
11 Alphonse Louis du Plessis de Richelieu, kardinaal-bisschop van Lyon, Claude de Mesmes, graaf van Avaux, en Manasse de Pas, markies van Feuquière; zie VIII, p. 26 n. 1.
12 Lodewijk XIII van Frankrijk.
13 De uitgave der *Epist.* heeft de lezing: 'hyematur'.
14 Claude de Salles, baron van Rorté, Frans gezant, residerende te Hamburg.
15 Christina van Zweden.
16 Eberhard III, hertog van Würtemberg.
17 De uitgave der *Epist.* heeft de lezing 'Hohenwilum'.
18 De troepen van Ferdinand III.
19 Henri, hertog van Rohan.

aliena eluentis infamia. Scriptum pro ipso per Italiam vulgatum[1] mittit Marinus[2]. Vidi ab eodem duce Rohanio descripta tria postrema reformatorum bella[3], quorum dux ipse praecipuus fuit. Ei libri quantum dijudicare possum, nec apud Batavos nec apud Anglos nec in Gallia edentur, quando Anglos et Batavos desertae oppugnataeque religionis ejus, quam profitentur, Galliae autem proceres reformatos ingentis perfidiae accusant; eorum autem, qui nunc etiam res pro arbitrio versant, ingenium depingunt vivis coloribus. Veneti magni eum faciunt, et quod antehac ei dedere annuum auxere ad XXV millia scutatorum.

Princeps Arausionensis[4] Hollandis maxime reluctantibus aegre expressit, nequa militum missio fieret addito hoc solatio stipendia ne ultra solverentur quam quantum reipsa esse in numeris recensendo comperiretur.

Deum optimum maximum serio precor, hunc ut annum felicem det reginae rebusque Suedicis ac nominatim Tuae, Excellentissime et Illustrissime Domine, Sublimitati, armaque ad bonam pacem gubernet.

Scribebam postridie[5] cal. Ianuarias[6] 1638, ut hic numeramus Lutetiae.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus H. Grotius.

Habebat literas a Constantinopoli legatus Venetus, quibus dicebat doceri se legatum a Persa[7] nulla attulisse ad pacem mandata neque ejus pacis spem affulgere.

Ramsaeum[8] audio nulla Suedorum cura inter imperatorem Galliamque haerere sua librantem commoda. Ego ad eum scripsi aliquoties[9] ac monui, quantum ipsi fidei Tua Sublimitas Suedique omnes habuissent semper; sed pridem responsi accipio nihil.

Datus est in Bastiliae carcerem princeps Marsillacus[10], ducis Rupifocaldii[11] filius, quod adjutor Chevreusiae[12] ad effugium fuerit.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

1 Dit geschrift heb ik niet kunnen achterhalen.
2 Charles Marini, Zweeds nieuwsagent voor Zwitserland en naburige landen.
3 De Rohan behandelde deze godsdienstoorlogen in zijn *Mémoires* waarvan in 1644 een gedeeltelijke uitgave verscheen: *Memoires de Monsieur le Duc de Rohan, Sur les Choses qui se sont passées en France, depuis la mort de Henry IV, jusques au mois de Mars 1626*. MDCXLIV. In 1646 verscheen een volledige uitgave: *Memoires dv Dvc de Rohan, svr les choses advenves en France depuis la mort de Henry le Grand, iusques à la paix faite avec les Reformez au mois de Iuin 1629. Derniere Edition, Augmentee d'vn quatriesme Liure, De diuers discours Politiques du mesme Autheur, cy-deuant non imprimez. Ensemble vn Traicté de l'Interest des Princes*. M.DC.XLVI.
4 Frederik Hendrik.
5 De uitgave der *Epist.* heeft de lezing ‘postremo’.
6 De uitgave der *Epist.* heeft de lezing ‘Ianuarii’.
7 Makssoudkhan, afgezant van Ṣafī (Sam Mirza), sjah van Perzië.
8 James (Jacob) Ramsay, gouverneur van Hanau.
9 Zie no. 3318 (dl. VIII).
10 François VI, hertog van La Rochefoucauld, prins van Marsillac.
11 François V, hertog van Rochefoucauld.
12 Marie de Rohan, hertogin van Chevreuse.

3408. 1638 januari 2. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Alsoo mijnheer Vosbergen[2] mijn huisvrouw verseeckert heeft, dat mijnheer van Oosterwijck[3] geen ordre gehadt en heeft om mij anders als de Engelsche ambassadeurs[4] te tracteren, ende ick de laeste ontbiedinge aen mij gedaen sijnde ten beste als uit familiariteit geschiet sijnde heb willen interpreteren, soo heb ick hem besocht als neef[5], sonder iet te laeten weten, ende genoot ende getracteert. Dit was soo wel gemeent. Maer doordien Sijn E. de depesche eer becomen heeft dan wel meende, is voor den bestemden tijd vertrocken, 'twelck ons leedt is[6].

't Gunt uE. bij de Sijne van den 20 dec.[7] schrijft van de vloote tot Duinkercken ingecomen, is een merckelijck ongeluck. Ick wilde wel weten, off d'Engelschen daertoe geholpen hebben ende hoe verre.

De Vereenigde Nederlanden hebben, gelijck dat sij Piccolomini[8] niet garen soo nae en sien aen haere frontieren, die in een uir can van keisersch spaensch werden, nae de coustume van desen tijdt.

Nopende de questie van de cassatie, ick meen deselve immers soo seer was tegen de conscientie van Magog[9] als van Cats[10]. Vicit haud dubie Caesar. Ick wilde wel weten off het waer is, dat Felix' Neef[11] tegen den jongen Golilas[12] is geweest. Ick gelove het wel. Twijffele seer, off dat werck in desen tijdt die persoon dienen soude.

Van Caesars saeck[13] is uE. voornemen goed. Bidde daerin voort te gaen. Mijnheer Vosbergens handeling hier conde niet als aengenaem sijn.

Alle die repressaliën van Engelant toonen, dat sij haer als meesters van de zee dragen. Waer ick daer, ick soude wel terechte comen.

De gemisconteerde over den tol bij Dantzig sijn veelen, Sweden, Denemarcken, Engelant, Brandenburg ende veele in Polen ende Poolsch Pruissen. De Hollanders sijn buiten twijffel seer daerbij geïnteresseert. Voor de Sweden can die dispute tusschen den coninck van Polen[14] ende Dantzig geen quaed doen. Maer soo den coninc het stuck te boven quaeme, dat soude quaed doen voor Sweden.

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 7 a. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op no. 3392 (dl. VIII); wellicht tesamen met no. 3417 beantw. d. no. 3439.
2 Caspar van Vosbergen.
3 Willem van Liere, heer van Oosterwijk, ordinarius gezant te Parijs.
4 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra ordinarius Engels gezant te Parijs.
5 Van Vosbergen was een bloedverwant van Maria van Reigersberch.
6 De woorden: 'Dit was … leedt is' zijn door Grotius zonder verwijsteken ter plaatse in margine toegevoegd.
7 No. 3392 (dl. VIII).
8 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi.
9 Schuilnaam voor Frederik Hendrik.
10 Jacobs Cats. De naam 'Cats' staat in de tekst in cijfer: 12.23.32.2.
11 Felix is een pseudoniem van Grotius. Met 'Felix' Neef' wordt Frederik Hendrik bedoeld.
12 Cornelis de Groot.
13 Caesar is een codenaam voor Rotterdam. Het betreft hier de pogingen door Grotius en namens hem ondernomen om zijn achterstallig salaris als pensionaris van Rotterdam alsnog uitbetaald te krijgen.
14 Wladislas VII (IV) van Polen.

Ick bidde uE. gedachtigh te sijn 'tgunt ick voor desen aen uE.[1] ende aen mijn broeder[2] heb geschreven van mij te doen hebben twee van mijne schilderiën ende mij te willen senden - soo uE. het heeft - het antwoord gegeven aen den Poolschen ambassadeur[3].

Mijnheer Vosbergen is gisteren vertrocken hebbende sijne saecken soo veel ick can verstaen ende laestmael oock hebbe geadviseert nae wensch verricht.

Hertogh Bernhard[4] blijft in sijne voorgaende quartieren, heeft tot noch toe geen schade geleden van den hertogh van Lotteringen[5] ende sijn volck een maent soldes gegeven. De keiserschen trachten met vrese aen te jaegen ende met beloften Straesburg tot haer te trecken. Hanou loopt peryckel, den graef[6] soeckende de stadt in sijne ende des keisers[7] macht te becomen. Ramsai[8] siet, off hij sijne conditie met Vrancrijck ofte met den keiser best sal connen maecken.

Hier is nieuwe brouillerie weder te hove, daer de vrouwen en de joffrouwen haer mede moeien. Mijnheer den cardinael[9] rust niet om hem quijt te maecken al wat hem tegen is.

Den keiser heeft aen den cardinael Ginetti[10] gesonden paspoorten voor de Sweedsche ende Hollandsche gesanten[11], seggende bereid te sijn oock voor de Franschen[12] te senden, mids dat den coninc van Vrancrijck oock sende voor de sijne, dat is dat hij bij Vranckrijck als keiser wil sijn erkent voor ende aleer in conferentie te comen, ofte anders de schuld van de verachtering van de vrede op Vranckrijck wil werpen.

Brieven uit Constantinopolen bij den ambassadeur van Venegie[13] ontfangen seggen, dat geen apparentie is van vrede met den Persiaen[14] ende groote preparat[i]ën aldaer gemaect werden, soo sal dat oorlogh [sijn] als tegen den Moscovyt[15].

't Schijnt den hertogh van Wirtenberg[16] Hohenwyel, een plaetse naebij de Switsers gelegen, stelt in 's keisers handen, om sijn accoord in andere saecken wat beter te maecken.

Ick wensche uE. ende alle de uwen een goed nieuwejaer.

Te Parijs, den 2 January 1638.

Leganes[17] heeft te Coire aen de Grisons gesonden 28 duisent croonen volgens de alliantie.

1 Over de portretten van Grotius zie men no. 3405, p. 6 n. 2.
2 Willem de Groot, zie no. 3405.
3 Andreas Rey.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Karel IV van Lotharingen.
6 Philipp Moritz, graaf van Hanau-Münzenberg.
7 Ferdinand III.
8 James (Jacob) Ramsay, gouverneur van Hanau.
9 De Richelieu.
10 Martio, kardinaal Ginetti.
11 Deze gezanten waren, voor zover mij bekend, nog niet benoemd.
12 Voor hun namen zie men no. 3407, p. 7 no. 11. aant.
13 Alvise Contarini di Nicolo.
14 Ṣafī (Sam Mirza).
15 Michael III Fjodorowitsj Romanow (1613-1645; geb. 1596).
16 Eberhard III, hertog van Würtemberg.
17 Diego Mexia Felipes de Guzmán, markies van Leganés, gouverneur van Milaan.

Den prins van Marsillac[1], soon van den hertogh van Rochefocaut[2], is gestelt in de Bastille omdat hij de hertoginne van Chevreusie[3] geholpen heeft om uit Vrancrijck te geraecken.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raede in Hollant.
In dorso schreef Van Reigersberch: broeder de Groot, den 2 Ianu. 1638 wt Paris.

3409. [1638] januari 2. Aan J.A. Salvius[4].

Illustrissime Domine,

Multum nimis confirmor sententiis literis, quas abs te 11 Decembris[5] accepi; scripsit ad me ex Holmia Schmalchius[6], quem jam apud vos esse credo.

De Curtii[7] adventu et huc perlata est fama, quae in hanc aulam multum attulit trepidationis; neque desino eum alere rumorem, nimirum ut quod recte mones pluribus luctantibus inveniatur justum rei pretium.

Angli, si credendum est qui hic sunt legatis[8], mallent illud de suo sane periculoso federe[9] negotium Hagae quam Hamburgi tractari; causam ei obtendunt consilio, quod et reginae Bohemicae[10] auctoritate multum apud Batavos ob religionis consanguinitatem valente et principis Arausionensis[11] ibi cunctipotentis non tam gratia quam imperio pro domo Palatina, cui ipse est proavunculus, uti se posse sperent. Accedunt forte causae et aliae; tamen paratos se ajunt aut Hagae agere aut Hamburgi, ut se res tulerit. Valde placet responsum sane festivum, quod Hamburgensibus a legatis[12], qui nunc ibi sunt, datum est.

Quid de vectigali isto ad Dantiscum sit futurum, in magna sum exspectatione. Non Prussia tantum regia et ducalis ad eam rem commovetur, sed et Batavi ut in re pecuniaria serio valde, Angli, ut solet, lente, Galli tanquam speculabundi. Doleo nostros in urbes cogi; id enim bellum nostris sumptuosum faciet, vereor ne et taediosum populis nostris, quorum in pupillari regno major quam alio tempore solet haberi ratio.

1 François VI, hertog van La Rochefoucauld, prins van Marsillac.
2 François V, hertog van La Rochefoucauld.
3 Marie de Rohan, hertogin van Chevreuse.
4 Gedrukt *Epist.*, p. 392. Antw. op no. 3379 (dl. VIII). Johan Adler Salvius was hofkanselier en Zweeds gezant te Hamburg.
5 No. 3379 (dl. VIII).
6 Peter Abel Schmalz.
7 Ferdinand Siegmund Kurz, graaf van Senftenau.
8 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra ordinarius Engels gezant te Parijs.
9 Het betreft hier onderhandelingen op instigatie van Frankrijk gevoerd om te komen tot een verbond tussen Frankrijk, Engeland, de Republiek der Verenigde Provinciën, Zweden en Denemarken.
10 Elisabeth Stuart, weduwe van de in 1632 overleden Winterkoning, Frederik V van de Palts.
11 Frederik Hendrik.
12 Johan Adler Salvius, Claude de Mesmes, graaf van Avaux, Joseph Averie en Henry de Vic.

Quae his in locis aut aguntur aut disseruntur scripsi septimo quoque die aut ad te aut ad Scorlingium[1].

Novi in hac aula motus sunt adversus cardinalem[2]. Prospicit is sibi quantum potest et magno motu magna odia compescit.

Ad cardinalem Ginettum[3] misit imperator[4] tuti itineris literas pro Suedis et Batavis[5], pro Gallis[6] ut ait missurus, ubi Galli suas dederint, nempe ita ut ipsum, quo ea res tendit, imperatorem vocent alioqui eas pro nullis habiturus.

Deum precor, Illustrissime Domine, hunc annum, cujus ut hic numeramus Lutetiae, die altera haec signo, prosperet Excellentiae Tuae, cui me proprium dico *χλήσει χαὶ χρήσει*.

3410. 1638 januari 2. Aan P. Schmalz[7].

Praestantissime Domine,

Hamburgi jam te esse existimabam, cum Holmia ad me postremum scriberes. Verum bene, quod ad iter jam accingebaris. Spero nos brevi scituros, quomodo inter nostros ac D. Davausium[8] composita erit nova haec controversia. Nam fore ut componatur, quasi pro certo habeo, cum considero, quantopere solliciti fuerint Galli, ut Batavos adstringerent. Neque enim ignorant, si, antequam res suas cum imperatore[9], Hispano[10], Lotharingo[11] ad pacem perduxerint, a Suedis Batavisque aut ab horum aut his aut illis deserantur, quanta in illos se injectura sit belli tempestas quotque ex partibus ad hostiles incursus pateat Gallia. Nullius pecunae[12] ratio melius illis[13] constat quam ejus, per quam arma Galliam laceratura et si quid est morbidum commotura in alias gentes rejectant. Gaudeo quae apud regem[14] his temporibus congruentia dixi vobis non improbari.

De pacanda Italia laborat pontifex[15] et cardinalis Sabaudus[16] palam dicit se quieturum. Sed multa erumpunt indicia, quibus appareat sollicitari ab eo non modo Subalpinorum animos, sed et Hispaniae imperatorisque auxilia adversus viduam[17] haud dubie subnixam vi Gallorum, satis exosae per Italiam gentis, maxime ex quo pro libertate, quam ex armis suis sperare[18] Italiam jusserant,

1 Balthassar Schörling, postmeester te Hamburg.
2 De Richelieu.
3 Martio, kardinaal Ginetti, pauselijk legaat te Keulen.
4 Ferdinand III.
5 De gezanten waren, voor zover mij bekend, nog niet benoemd.
6 Voor hun namen zie men no. 3407, p. 7 n. 11.
7 Hs. Stockholm, RA. Gedrukt *Epist.*, p. 391; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 612. Peter Abel Schmalz was secretaris van Axel Oxenstierna.
8 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
9 Ferdinand III.
10 Philips IV.
11 Karel IV van Lotharingen.
12 De uitgave der *Epist.* geeft 'pecuniis'.
13 De uitgave der *Epist.* geeft 'iis'.
14 Lodewijk XIII.
15 Urganus VIII.
16 Maurizio van Savoye.
17 Christina, weduwe van Vittorio Amedeo, hertog van Savoye.
18 De uitgave der *Epist.* geeft 'servare'.

nihil praeter vastitatem et quidem in sociorum magis quam in hostium terras intulere. Puto optimum factu esse, quod scribis, ut in luctu rebusque similibus, quando nimis longum sit mandata exspectare e tam remotis locis, sequar exemplum eorum, qui regia ut ego legatione funguntur et mores harum partium notiores habent et ad consultandos suos, siquid obscuri inciderit, propiores sunt.

De Mimnermo[1] non tam ex Lactucae[2] quam ex Eusebii[3] rationibus judicandum est. Fruitur is Callimacho[4] cum omnibus propinquis suis. Sed gravi multorum odio laborat et aegre Vindicem[5] in sua retinet[6] sententia, cujus animus miris artibus factiosorum saepe concutitur.

Et nunc novae in aula turbae audiuntur admiscentibus se, ut in Gallia fieri solet, feminis. Quae non ob id dico, quod certi aliquid augurer, sed quod omnia hic videam esse valde incerta. Adde, quod mors unius hominis infirmi multum adferre mutationis possit.

Legati Tartarici[7] quid ferant, nisi forte in Moscovitam[8] aliquid miror.

Hassiae res auxilii et quidem celeris indigent labescentibus populorum animis, ita ut jam pars eorum cum imperatore transegerit, ut et Hannoviae comes[9], qui urbem suam, si Ramsaeus[10] non impedit, tradet.

A Ragoskio[11] non video quid boni nobis esse possit; Gotzii[12] literas hic vidimus et de rebus Pomeraniae non qualia vellemus audivimus. Sed amat Mars vices rerum. Non si male nunc, et olim sic erit.

Contra vectigal ad Dantiscum non Danos tantum, sed et Anglos et Batavos commoveri videmus. Galli, quid illae gentes, quibus plus ibi commercii est, facturae sint, exspectant alioqui et ipsi non faventes isti oneri eoque minus, quod rex ille[13] magis magisque res sequatur Austriacas.

Foedus Gallo-Britannicum[14], cujus conditiones audivi tantum, legere ac penitus introspicere tuo beneficio si liceat, res erit et grata mihi et publico, ut spero, non inutilis. Tantundem precor, si quid Rorteio[15] respondebitur.

Literas omnes ad me missas recte curavi rogoque ut, quoties usus ita tulerit, neque meae curae neque meorum satis otiosorum parcatis operae[16].

Vale cum amicis omnibus.

Postrid. Cal. Jan. 1638. novi Calendarii. Lutetiae.

Tuae Praestantiae obligatissimus
H. Grotius.

1 Codewoord voor vrede.
2 Codenaam voor Frankrijk.
3 Schuilnaam voor De Richelieu.
4 Codenaam voor oorlog.
5 Schuilnaam voor Lodewijk XIII.
6 De uitgave der *Epist.* geeft ‘retinet’.
7 Het Tartaarse gezantschap naar Zweden stond onder leiding van Alexlam Murza; zie VIII no. 3387, p. 795 n. 2.
8 Michael III Fjodorowitsj Romanow.
9 Philipp Moritz, graaf van Hanau-Münzenberg.
10 James (Jacob) Ramsay, gouverneur van Hanau.
11 Georg I Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
12 Johann, graaf van Götz, keizerlijk bevelhebber.
13 Wladislas VII (IV) van Polen.
14 Over deze onderhandelingen zie men VIII, p. 426 n. 4.
15 Claude de Salles, baron van Rorté.
16 Het woord ‘operae’ ontbreekt in de uitgave der *Epist.*

Adres: A Monsieur Schmalze, secrétaire de M. le Grand Chancellier de Suède, A Stockholm.

In dorso: Roskild, den 19/29 Jan. 1638.

3411. 1638 januari 2. Aan J. Witten[1].

Amplissime Domine,

Et meum cum Brensio[2] colloquium et quas deinde misi literas non displicuisse tibi, cui ac mea placere semper feci maximi, plurimum laetor neque mihi quicquam erit gratius quam tecum viro tam cordato de iis, quae ad optimum publicum pertinent, saepe conferre cogitata, per sermonem quidem, si quando id dabitur, per literas interim. Nam in Germaniam sum venturus an substiturus in hac, in qua collatus sum, specula, id vero non mei est arbitrii, sed eorum quibus me regendum tradidi. Verum ubicumque ero locorum retinebo animum Dei beneficio christianum veraeque et aequae cupidum pacis. Quod si mea valuissent vota, jam pridem Germania a tam diurnis malis respiraret, revirescerent literae bonique mores, quibus non minus quam urbibus agrisque vastitas tam fero bello infertur.

Quale jus sibi regina Suediae[3] in Pomeraniam et unde vindicet, intelligere tum ex aliis tum ex D. Salvio[4] potuisti putoque non ita latere quae super ea re tum Pomeranis ipsis tum electori Brandeburgico[5] Suediae regni nomine perscripta sunt, ut non ad tuam notitiam pervenerint.

Gallus[6] Lotharingiam tenet, veterem, ut ait, Galliae partem novos successus adornans antiquis historiis.

Anglus[7] Palatinatum diu est quod legationibus repetit et id ut obtinere possit, socios sibi corrogat.

Landgravii Cassellensis[8] causam neque Suedi honeste neque Galli deserere possunt. Oblivionem offensarum intra exceptionem tota prope Germania imperatorem[9] in conventu oravit Ratisbonensi[10] et nunc quoque orare non desinit. Et rumor est dedisse jam aliquid imperatorem totius fere generis humani precibus. Sed etiam qui resoluti jam sunt queritantur accisas res suas. Ecclesiastici videntur non iniqua petere, cum sacra profanari vetant. Sed, ut in Graeca quaedam historia ait Tullius[11]. Durum est movere quinquaginta aut amplius annorum possessiones[12]. Haec tam multa tam implicita quis expediet, nisi Deus fortasse, ubi sat

1 Gedrukt *Epist.*, p. 391. Johan Witten was raadsheer van Adolf Friedrich, hertog van Mecklenburg.
2 Wellicht Erik Bröms; vgl. no. 3316 (dl. VIII).
3 Christina van Zweden.
4 Johan Adler Salvius.
5 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
6 Lodewijk XIII.
7 Karel I van Engeland.
8 Wilhelm VI, landgraaf van Hessen-Kassel.
9 Ferdinand II.
10 De keurvorstendag te Regensburg, gehouden in 1636.
11 M. Tullius Cicero.
12 Vgl. Cicero, *De Officiis* II, 23 (81): ... et quinquaginta annorum possessiones moveri non nimis aequum putabat.

poenarum Germania dederit seque ad avitam simplicitatem retulerit. Illustrissimo principi vestro[1] opto omnia tanta domo tantisque natalibus digna; nihil autem ei posse contingere quod ei gloriosius cunctisque sit utilius, quam si ipsius gratia, prudentia, moderatione tot illi nodi, ad quos adhaerescit pacis negotium, solvantur aut dissecentur.

Ad rem tantam conferamus ambo, tu consulendo ego optando, quod possumus. Sed memento magnanimos esse Suedos, tales autem, qui sunt, ad conventiones perduci facilius suis prosperis quam adversis rebus, ne ad fortunae impulsum contraxisse animos videantur.

Vale, vir optime mihi amicissime.

Lutetiae, postridie cal. Ianuarii 1638.

Tuus quem pridem nosti semper idem
H. Grotius.

3412. 1638 januari 5. Aan L. Aubéry du Maurier[2].

Nobilissime Maureri,

Multum me delectat constans apud te nostri memoria neque minus gaudeo sospitem te visis tribus ad septentrionem regnis Hamburgum rediisse. Nos quoque noris bene valentes vivere tuique memores atque optare omnes, ut tibi tuisque hic annus feliciter procedat; velim et Europae omni, sed id sine pace sperari non potest, quae, quantum video, nos fugit, dum alii successibus aliquot inflati ad aequa venire nolunt, alii post damna accepta reditum fortunae exspectant servantque se rebus melioribus.

Interim quae sit Germaniae agrorum vastitas urbiumque miseria, quae familiarum disjectio, adeo omnino te non latet. Quae Wrangeliano[3] militi minus commode evenerunt, didiceram quidem, sed non ita minutim ac stirpitus, ut tu ea exsequeris, pro quo labore abs te mei in gratiam sumpto multum tibi debeo. Amat quidem semper vices Mars, verum id non in alio magis bello quam in isto Germanico apparuit. Itaque brevi credo revolaturam ad nos victoriam eoque magis, quod adversa viris fortibus animum imminuere non solent, prudentiam vero etiam addere.

Mire aveo cognoscere, quis futurus sit exitus novi ad Dantiscum vectigalis. Commovet ea res Suediam pactionibus, ut recte observas, innixam, Prussiam utramque, Daniam, Batavos, Anglos quoque et Gallos. Legatus Polonus[4], qui apud Batavos fuit, et hanc rem et de mutato matrimonii quaerendi consilio[5] metu Turcici belli excusat, frigidum satis commentum in Persam[6] et Mos-

1 Adolf Friedrich, hertog van Mecklenburg-Schwerin.
2 Gedrukt *Epist.*, p. 393; *Ep. ad Gallos*, p. 394, waar de brief op VI januari gedateerd is. In de eerste uitgave, die van 1648, p. 477, is de datering: 5 Januarii MDCXXXVIII, ut hic Lutetiae numeramus.
3 Herman Wrangel, Zweeds veldmaarschalk.
4 Andreas Rey.
5 Hij kwam verklaren waarom Wladislas VII (IV) van Polen zich Cecilia Renata, dochter van Ferdinand II, tot vrouw gekozen had en niet Elisabeth, oudste dochter van Frederik V van de Palts, zoals aanvankelijk de bedoeling was geweest.
6 Ṣafī (Sam Mirza), sjah van Perzië.

covitam[1] distractis Turcae viribus. Itaque neque rex Britanniae[2] honori suo satisfactum arbitratur neque Batavi sui commodi curam ob id omittent. Sed in Britannia ne admissus quidem ad regem est legatus, a Batavis vero cum responso non quale voluerat dimissus.

Fuit hic Batavorum missu D. Vosbergius[3] deque solutione ejus, quae debebatur, pecuniae certus etiam in hunc annum paris liberalitatis promissa refert.

Rogo, excellentissimo D. Davausio[4] offeras quidquid a me proficisci potest, cujus nunc frater Memmius[5] uxorem[6] luget, sed moderate ut et vetulam et sibi sterilem; praeterea vero etiam D. Baronem de S. Romano[7] et D. Lindenbrogium[8] amicissime salutes.

5 Ianuarii 1638.

Tuus ut semper
H. Grotius.

3413. 1638 januari 6. Van Ch. Marini[9].

Monsieur, mon très honoré amy,

I'ay receu la vostre du 12/22 du finissant[10] et pour responce d'icelle vous diray que les Grisons demandent de messieurs les Suissez une conférance à Vese ou Valdstat où ils promettent de les informer de bouche des raisons pour lesquelles ils tiennent les forts de Rhin et Steig, donnant par là à entendre qu'ils ne les démoliront point, mais obéiront plustost à l'Espagnol[11] qui veut la conservation d'iceux. Pour moy ie croy que les cattoliques en seront contans come ceux qui ne voudroyent point que les François y retournassent iamais encor que leur prospre intérest recerche le contraire, et les protestans seuls comme trop craintif diront à tout amen. Il faut voir come réussira le différant des Valtolins avec les Grisons ausquels ils ne veulent point s'assujettir et estans obligez par serment que iadis les rois de France et d'Espagne leur ont préscrit touchant l'observation du traitté de Monson[12] ils s'y opiniastrent et veulent plustost mourir que retourner soubs leur exécrable - come ils parlent - domination. On dit pourtant que les Grisons sont pour entrer en Voltoline le mois de Jenvier prochain à main forte sans vouloir attendre le retour de leurs ambassadeurs[13] d'Espagne qu'on y détient à desseing.

1 Michael III Fjodorwitsj Romanow.
2 Karel I.
3 Caspar van Vosbergen.
4 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
5 Henri de Mesmes.
6 Jeanne de Montluc, gestorven op 3 januari 1638.
7 Melchior Harod de Senevas, markies van Saint-Romain.
8 Friedrich Lindenbrog (1573-1648), jurist en filoloog te Hamburg.
9 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland on naburige landen.
10 De brieven van Grotius aan Marini van het jaar 1638 ontbreken.
11 Philips IV.
12 Het verdrag van Monçon gesloten in 1626 tussen Frankrijk en Spanje.
13 Jacob Schmid von Grüneck, Andreas Sprecher en Rudolf-Andres von Salis-Zizers. Zij waren op 16 september 1637 uit Milaan naar Spanje vertrokken.

Ie m'estonne de ce que me mandez de l'Angleterre là où au contraire le résidant[1] d'icelle in publicis comitiis Badensibus[2] a asseuré les protestans que son roy[3] ait conclu l'alliance avec celuy de France[4] et conforme icelle veulle entrer en guerre par mer et par terre contre la maison d'Austriche jusques à l'entier restablissement de toute l'Allemagne dans sa première liberté. Je seray pourtant bienaise d'en apprendre quelque chose avec fondement, comme aussy si la perte du Vrangel[5] est si grande comme on la descrie partout et que Volgast, Anclam, Usedom soyent occupés par les ennemys qui par telles pertes pourroyent aisément forcer les nostres à des traittés particuliers si la France et l'Angleterre ne les assiste mieux. Je voy bien que nos affaires sont fort descousues et si on n'y remèdie avec une gagliarde opposition et conjonction des armes de tous costés, nous sommes tous bientost soubs cheval. Ie déplore cependant ma condition qui suis si abandoné de moyens de tous costés, et ce que ie devrois fournir à ma femme[6] pour faire cultiver et redresser nos biens dans la Voltoline, il faut que ie le mange icy avec mon train faisant de iour à autre de plus gran deutes. Prudenter (?) nihilominus cuncta feruntur (?) et nisi pecunia aliqua me juverint amici, profectione in Sueciam rebus meis aliter (?) consulere cogar. Dieux veuille assister les siens et vous maintenir aussy en sa saincte garde et moy en vostre bonne grâce qui suis si passionnément, monsieur,

Vostre serviteur
Marin.

De Zurig, ce 27 de Xbre st. v. 1637.

Argentoratenses per expressum ad Tigurinos maxime implorant ab eis et consilium et auxilium contra caesereanos, a quibus omni comercio[7] cum imperio exclusi sunt. Qui pro responso accipient, brevi intelligam.

Boven aan de brief: Rec. 20 Ian.
In dorso schreef Grotius: 27 dec. 1638 Marin.

3414. 1638 januari 6. Van G.J. Vossius[8].

Hugoni Grotio Ger. Io. Vossius S.P.D.

1 Oliver Fleming.
2 De landdag van Baden, gehouden van 16 tot 18 november 1637.
3 Karel I van Engeland.
4 Lodewijk XIII.
5 De Zweedse veldmaarschalk Herman Wrangel.
6 Allessandra Paravicini Capelli.
7 De Rijndoorvaart was geblokkeerd bij Breisach.
8 Hs. Leiden, UB., coll. Pap. 2. Eigenh. oorspr. Gedrukt *Vossii Epist.*, p. 340; *Vossii Op. IV ep.*, p. 233; *Dietsche Warande* VII, p. 280. Antw. op no. 3338 (dl. VIII); samen met no. 3558 beantw. d. no. 3603.

S.P. Jam tertia est hebdomas, illustrissime domine, quod postremas tuas[9] accepi. Iis saltem post longiusculam in scribendo cessationem quamprimum oportuit responsum. Sed more suo moratus me est Blauwius J.C.[10]. Eum semel,

9 No. 3338 (dl. VIII).
10 Dr. Johan Blaeu (1596-1673). De naam Blauwius ontbreekt in de *Voss. Op. IV ep.*

iterum, tertio, conveni domi suae de editione *Ἀνθολογίας*[1] idque tui quidem gratia, sed magis et mei et communium studiorum. Distulit rem semper his verbis conveniendum sibi prius esse parentem[2], quia nihil nisi ex ejus sententia statuere auderet. Velle me postea domi meae de omnibus facere certiorem. Ubi vidi me eludi, denuo accedo casuque illius in aedibus parentem et alterum etiam filium[3] deprehendo. Prius senex dubia uti oratione. Sed cum dicerem aperte agendum esse absque eo nihil certi posse tibi respondere, in hanc sententiam absque circuitione aliqua est locutus: nec suae esse consuetudinis nec sententiae scriptoribus addicere exemplaria compacta; imo ne incompacta quidem ad centenorum numerum; plane id sibi fore damnosum, praesertim in hoc opere, quod aliunde esset edoctus hominum fore elegantiorum, non eorum qui solum qui *προς τὰ ἄλφιτα* attenderent; longe magis se rem facere ex scriptis, quae puerorum aut vulgi et semidoctorum manibus tererentur quam quae amarent ac mirarentur pauci de meliore luto a Prometheo[4] efficti; praeterea terreri se malo vicino[5], qui, simulac a se aliquid viderit editum, recudat confestim; aureum esse volumen, quod de jure belli scriptum[6] a te fuit; vicino tamen recudente coactum se suam editionem longe minori pretio divendere quam impensae sinerent; ita damnum fecisse opere eo, emolumenti nihil; nec referre, si nulla hic culpa fuerit tua, dum suo factum sit damno; velle te *Ἀνθολογίαν* tuam eleganter prodire; vicinum mox expressurum typis minoribus, charta viliori; id fore satis majori emtoreum parti, dum opus hoc quomodocumque habeant; tandem ita obsignare longos logos; paratum se esse excudere hoc opus, dummodo intra plus minus LX exemplaria incompacta consistatur neque id facturum tum se esse spe tantilli lucri, quippe damnum se magis praesentire, sed spe ista, ut excudere postea possit Historiam tuam[7] et in Novum Testamentum notas[8].

Haec ego apud Atticum Asiatico sermone[9] diffudi, ut melius certiusque mentem hominis aperirem. Omnino is ingravescente hac aetate, praesertim post uxorem[10] amissam - id ante menses tres factum - attentior ad rem evasit. Praeterea vir alioqui optimus *μελαγχολιχώτερος* est ac imaginatur sibi non multum vitae superesse. Fortasse et terrent impensae post tantos sumptus, quos fecit in

1 *Anthologia Graeca cum versione Latina Hugonis Grotii edita ab Hieronymo de Bosch.* Ultrajecti e typographia B. Wild & J. Altheer; zie Ter Meulen-Diermanse no. 534.
2 Willem Jansz. Blaeu.
3 Cornelis Blaeu.
4 Prometheus zou de eerste mens uit klei gevormd hebben.
5 Johannes Janssonius, buurman en concurrent van Willem Jansz. Blaeu.
6 Het betreft hier de grote uitgave van Grotius' *De ivre belli ac pacis*, welke in 1631 door Blaeu gedrukt was. Janssonius had het werk nagedrukt; zie Ter Meulen-Diermanse, nos. 567-569.
7 *Hvgonis Grotii Annales et historiae de rebvs Belgicis;* zie Ter Meulen-Diermanse, no. 741.
8 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm* (Ter Meulen-Diermanse no. 1135) en *Hvgonis Grotii Annotationvm in Novvm* Testamentvm, tomvs secvndvs (Ter Meulen-Diermanse, no. 1138).
9 Titus Pomponius Atticus (109-32 v.C.) was uitgever ten tijde van Cicero; bedoeld wordt Willem Jansz. Blaeu. Vossius zinspeelt op het 'genus atticum' en het 'genus asiaticum' uit de Griekse retoriek.
10 Maritgen Cornelisdr., vrouw van Willem Jansz. Blaeu. Zij werd op 2 november 1637 te Amsterdam begraven.

Atlante[1]. Nec enim minores esse possunt quam L, aut LX millium Karoleorum. Et tamen non abhorret ab editione *Ἀνδολογίας*, sed valde inhiat gemino operi jam memorato. Scit historias ab omnibus expeti ac legi et in tanto per orbem, qui theologi sint aut videri velint, numero non defore uspiam emtores sacro argumento, quod tam illustri se authore tueatur.

Opus nostrum de idololatriae origine ac progressu[2], spisse procedit, partim ob occupationes, quibus vix par sum, partim[3] etiam quia sub manibus crescit. Itaque jam excusi quaterniones, ut vocant, LXXX. Nec video, ut ante tertium abhinc mensem exire in lucem possit.

Credo jam intellexeris de excessu Noomsii, Arlanderveniae domini[4]. Amabam virum, quia tam amicum se gessisset erga me et meos, et ea pietate esset erga Deum quam in paucis istius fortunae hominibus deprehendas. Unam sempet animum ejus cruciabat, quod stulte ante connubium egisset. Et per est verisimile hoc fatum ei accelerasse: adeo illud ad animum revocabat, etsi nihil ab eo peccatum deliberato, sed, si probe ab eo sum edoctus, ebrius insidias evitare non valuerit, quas sobrius non semel effugisset. Credo et eam fuisse caussam, cur equestri dignitate ornatum se cuperet, ut, quia videret uno altero obstante, in magistratu legendo sui rationem haberi nullam, titulis aliis non inferior aequalibus videretur. Non tamen S. Michaelis ordinem expetebat - negabat se pro tempore eo tantos spiritus gerere -, sed suffecisset honos, quo quomodocumque[5] nobilitatis nomen referret.

Convenit me his diebus Thysius[6], antea Hardervicenus, sed ab annis jam XVII Leidensis theologus. Is decrevit edere in lucem ea, quae pertinent ad scriptores ecclesiae, qui primo vixerint seculo. Quales etiam Ignatius[7] et Polycarpus[8], etsi aetatem ulterius continuarint. Scis latine extare Polycarpi epistolam ad Philippenses[9]. Eam Graece dicitur habere Sirmondus[10]. Habet et Salmasius[11] beneficio Sirmondi, a quo exscriptam nactus quoque Thysius. Sed ait, si ex latinis judicium sit faciendum, partem desiderari in illis, quae Salmasius et ipse habeant Graece. Metuere igitur, ne fucus sit Salmasio factus a Sirmondo partem epistolae Graece sibi reservante, ne honos iste editae epistolae ejus sit penes quemquam a Romanae Ecclesiae sententia alienum. Quae desiderantur, quantum recordor, incipiunt ab illis verbis: In his ergo state et domini exemplar sequimini, etc.

1 Bedoeld worden de door Blaeu uitgegeven atlassen. Voor een bibliografie van Blaeu's atlassen zie men Dr. Ir. C. Koeman, *Atlantes Neerlandici*, Amsterdam 1967, volum I, p. 67 vv.
2 *De theologia gentili, et physiologia Christiana; sive de origine ac progressu idolatriae, ad veterum gesta, ac rerum naturam, reductae, deque naturae mirandis, quibus homo adducitur ad Deum, liber I et II. Liber III et IV.* Amsterdami, apud Iohannem et Cornelium Blaeu, 1641.
3 De woorden, ob occupationes, quibus vix par sum, partim' ontbreken in de uitgave der *Vossii Epist.*; het gedeelte 'Cum semel ... in lucem possit' ontbreekt in de *Voss. Op. IV ep.*
4 Willem Nooms, heer van Aarlanderveen. Hij was op 2 oktober 1637 gestorven.
5 Zie no. 3169 (dl. VIII).
6 Anthony Thysius (1565-1640); zie IV, p. 429 n. 12.
7 Ignatius van Antiochie († ca. 107), heilige en martelaar, behorend tot de Apostolische Vaders.
8 Polycarpus, bisschop van Smyrna († 155 of 156), martelaar behorende tot de Apostolische Vaders.
9 Zie betreffende deze brief Quasten, *Patrology* I, p. 79.
10 De Parijse jezuiet Jacques Sirmond.
11 Claude Saumaise - Salmasius -, klassiek filoloog, hoogleraar te Leiden.

Petiit igitur Thysius, hoc ad te scriberem plurimumque te rogarem, ut operam des, quo Graecum Sirmondi exemplar ipso videas, et per amanuensem quae desiderantur exscribi cures; vel, si Sirmondus non passurus sit codicem suum extra limen deferri, saltem per alium tantum efficias, ut etiam extrema a quocumque sed fido tamen homine de codice ejus exscripta habeamus. Multum metuo, ne sua Thysium de Sirmondo fallat suspicio. Sed ut vera[1] esset, parum est verisimile, quod facere noluit in gratiam eruditi Galli, id Belgae ergo facturum. Et si in hoc aut simili negotio frustra antehac fuisti, ut mihi relatum, merito verearis, secundo te repulsam laturum. Volui nihilominus hoc veteri dare collegae nec tibi ignoto, ut perscriberem, quod a me petiisset.

Meursii opera[2] hebdomade proxima incipiet excudere is, qui optimum virum jam quinquennium elusit.

De Philolao[3], quem, ut petieras, tradidi Hortensio[4] et Blauwio, quid futurum tandem sit, juxta scio cum ignarissimo. Blauvvio editionem commendavi sedulo. Postea negotium omne commisi Hortensio, qui ad se Philolaum, non me, missum aiebat. Ostendi igitur partem literarum tuarum, qua mihi mitteres, sed eo fine, ut judicio Hortensii et Blauvvii vel ederetur vel remitteretur. Mox caussatus me tribus mensibus detinuisse. Id pernegavi, qui pridie domum post vespertinam octavam accepissem. At, inquiebat, literis subscriptum ante trimestre esse exaratas. Narravi ergo, ut juvenis is[5], cui Philolaum ad me dederas deferendum, eum cum literis ad Hortensium arcae suae inclusisset Hanc, ut ipse mihi juvenis exposuit, trimestri fuisse Rothomagi detentam. In istoc et similibus, θερμότης Hortensii molestior mihi foret, praesertim merita mea cogitanti, nisi virtutibus hanc compensari putarem et ad istiusmodi pene obduruissem jam ab adolescentia. Impense ab eo actum, ut publicis impensis idque auctoritate Ordinum Generalium ad Galilaeum[6] de Galilaeis mitteretur. Perhonorificum hoc foret et ex colloquio cum viro reconditae doctrinae multa addiscere daretur; ac forte in Gallia vel Italia luculentior obtingeret dignitas, quam apud nos habet. Sed enim metuo, ne tam facile id nunc sit consecuturus; postquam urbicus senator Realius[7], Indicus antea praefectus, vitae huic est ereptus; qui valde istoc negotium urgebat, ut nosse te arbitror. Quamquam vero non leviter incommodare possit illustri urbis hujus gymnasio, si compluribus mensibus, nullae habeantur auditiones mathematicae, nihilominus decretum, si auxilio nostro ei opus erit, adjutare eum apud urbis hujus proceres idque ea fiducia, quod publico nomine et stipendio missus futurus sit devinctior ad se sistendum postea Batavis, et quodcunque fructus ex profectione perceperit, suis potius impertiendum quam alienis.

Haec cum scripsissem, intervenit Constantinus L'Empereur[8], Hebraeorum

1 De uitgave der *Vossii Epist.* en *Voss. Op. IV ep.* geven de lezing ‘verum’.
2 Voor de titel van de *Historica Danica* van Johannes Meursius, hoogleraar te Sorø zie men VII, p. 33 n. 2.
3 Philolaus is een pseudoniem van de astronoom Ismaël Boulliau; het betreft diens *Philolai sive dissertationis de vero systemate mundi libri IV*, dat in 1639 bij Blaeu te Amsterdam verscheen.
4 Martinus Hortensius. Hij schreef een voorwoord in het werk van Boulliau.
5 Niet geïdentificeerd.
6 Galileo Galilei.
7 Laurens Reael († 1637).
8 Constantijn l'Empereur van Oppijck.

apud Leidenses literarum professor, vir tui amans et aestimans supra sui ordinis complures. Is se misisse ad te aiebat, quod proxime de Hebraeis legibus opus edidit[1]. Sed cum adderet vix esse tres quatuorve hebdomadas, quod misisset, negavi mirum esse, si reponsum haberet nullum, quandoquidem magna saepe incuria esse eorum soleat, quibus libros damus deferendos. Non pessime actum iri, si vel tertio post mense acceperis, vel quarto. Id tibi in meis, mihi itidem[2] semel iterumque in tuis - ut illo, quem miseras, Philolao - contigisse. Recepi tamen sic poscente hujus me rei mentionem facturum iis, quas jam literas exararem.

Idem Constantinus revidere postremo solet paginas excusas Exercitationum sacrarum Heinsii in Novum Testamentum[3]. Credo partim ob Hebraea, quae intercurrunt, partim ne quid aspergatur, quod rerum sacrarum, praesertim de quibus controversantur in scholis, minus probet instelligentem. Is retulit mihi jam deventum esse a typographo ad notas in epistolam ad Romanos.

Transit hanc per urbem illustrissimus Polonici regis[4] legatus[5], vir doctus et perhumanus tuoque affini[6] in Galliis juventutis tempore perfamilaris. Jam credo ex eo cognoris, ut legatio haec successerit in Britannia, Nam ad affinem tuum scripturum se aiebat. Apud nos filium[7] cum ephoro[8] relinquere maluit quam apud Leidenses ob tot foeda quae proximo mense illic peracta erga mulieres, sed et adolescentes. Referre ea pudet. Heu quantum locus ille immutatus ab eo[9], qui in utriusque nostri erat aolescentia.

Jam menses aliquot praeteriere, quod in lucem prodiit affinis mei Francisci Juni[10] opus de Pictura veterum[11]; quod aliud, de Pictoribus antiquis[12], subsequeatur. Is mihi commisit, ut exemplar ad te transmitterem. Sed non video, ut commodo hinc fieret[13] hiberna tempestate. Filio[14] igitur exemplar dedi, quod fratri tuo optimo Guilielmo daret. Is occasionem aliquam melius intelliget.

1 ויקיזנ תכסמם אמק אבב *De Legibvs Ebraeorum Forensibus Liber Singvlaris. Ex Ebraeorum pandectis versus & commentariis illustratus: per Constantinvm L'Emperevr ab Opuyck.* Lvgd. Batavorvm, Ex Officinâ Elzeviriorum. Anno MDCXXXVII.

2 Het woord ‘itidem’ ontbreekt in de uitgaven der *Vossii Epist.* en *Voss. Op. IV ep.*

3 *Danielis Heinsii Sacrarvm Exercitationvm ad Novvum Testamentvm Libri XX. In quibus Contextus Sacer illustratur, SS. Patrum aliorumque sententiae examinantur. Interpretationes denique antiquae aliacque ad eum expenduntur. Qvibvs Aristarchvs Sacer, emendatior nec paulo auctior, Indicesque aliquot vberrimi accedunt. Lvgdvni Batavorvm, Ex Officinâ Elseviriorum. MDCXXXIX.* Het werk verscheen in 1639.

4 Wladislas VII (IV) van Polen.

5 Andreas Rey.

6 Nicolaes van Reigersberch; zie no. 3359 (dl. VIII, p. 748).

7 Alexis Rey.

8 Andreas Winius.

9 Grotius en Vossius werden resp. in 1594 en 1595 te Leiden ingeschreven. Vgl. voor de uitdrukking Vergilius *Aen.* 2. 274-275: quantum mutatus ab illo // Hectore.

10 Franciscus Junius (1589-1677) -François Du Jon Jr.- was de broer van Vossius' tweede vrouw Elisabeth Junius.

11 *Francisci Ivnii F.F. De Pictvra Vetervm libri tres.* Amstelaedami, Apud Iohannem Blaev, MDCXXXVIII.

12 Dit werk is, voor zover mij bekend, nimmer verschenen.

13 aant.- Van Vossius waren nog vier zoons in leven: Franciscus (± 1608-1645), Mattheus (± 1610-1646), Isaac (1618-1689) en Gerardus (1619-1640). Welke zoon bedoeld wordt is mij niet bekend.

14 aant.- Cornelis de Groot.

Amstelia Vondelii[1], quam illustri tuo nomini inscripsit, jam, ut puto, videris. Diu, quominus ageretur, obstitere aliqui, presbyterii, ut arbitror, nomine. Tandem id consuli Gravio[2] commissum, perlegere cum cura vellet. Dixit se nihil invenire, quod jure offenderet. Nam quod dicerent *παπίζειν* totum drama, uti et auctorem, id sibi parvi ponderis videri, eo quod personae debuerint introduci, non ad tempora reformationis, sed temporibus suis accommodatae. Nudius tertius primo actum id drama idque majore tanto cum applausu, quanto diutius elusa fuerat populi exspectatio.

Cum in eo essem, ut literae hae obsignarentur, domum meam venit Blauwius J.C. Querit, utrum jam ad te scripsissem. Dixi literas necdum missas. Petiit, in hunc modum scribere vellem ita jam occupata esse praela sua omnia, ut intra tempus longiusculum nihil novi tentare ausit. Nam hac ipsa hebdomade bina ternave praela occupaturum solis operibus Meursianis. Quaesivi, utrum prudenter satis rejiceret editionem tui operis, cum et *Ἀνδολογία* per se opus sit gratissimum et tanti interpretis tralatione et notis longe futurum sit commendabilius. Caussatus tum ille et malum vicinum et quod non posset ex animi tui sententia excudi, nisi gravioribus impensis et alia ante memorata, ut reponere nihil attineat. Nimirum hae vere *αἰτίαι*, quod renunciatum venerat, solum *πρόφασις* fuit[3].

Deus Opt. Max. diutissime te et heroinam conjugem et filiorum utrumque[4] cum filia[5] optima, - quos omnes ego et omnes mei impense salutari jusserunt - salvos et sospites conservet.

Scribebam festo Epiphaniae anni hujus MDCXXXVIII, quem prosperum ac foelicem, ut inchoantis anni tempore fieri amat, comprecarer, nisi superiori voto et hoc et alia mihi complexus viderer.

Tuus aeternum cultor
G.J. Voss.

Adres: Illustrissimo et incomparabili viro, Hugoni Grotio, Serenissimae Maiestatis ad Christianissimum Regem legato, Parisiis.
In dorso schreef Grotius: 6 Ian, 1638 Vossius;
Boven aan de brief: Rec. 15 Mai.

3415. 1638 januari 9. Aan L. Camerarius[6].

Illustrissime Domine,

Agitatur iterum haec aula clanculariis molitionibus, quarum pars magna eo tendit, ut regis[7] animus religione quadam a bello hoc continuando avertatur.

1 *I.V. Vondels Gysbreght van Aemstel, d'Ondergang van zijn stad en zijn ballingschap. Trevrspel. Vrbs antiqua ruit.* t'Amsterdam, By Wilhelm Blaev. MDCXXXVII.
2 Jacob de Graef, Vrijheer van Zuid-Polsbroek.
3 Het woord 'fuit' ontbreekt in de uitgave der *Vossii Epist.*, terwijl in de *Voss. Op. IV ep.* ook hier weer de passage over Blaeu (vanaf 'Cum in eo essem') ontbreekt.
4 Pieter en Dirck de Groot.
5 Cornelia.
6 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 110. Gedrukt *Epist.*, p. 394. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
7 Lodewijk XIII van Frankrijk.

Cardinalis Riceliacus aeger corpore, regis praeterea conspecta infirmitate, quae se per hos dies ad deliquium usque prodidit, servaturus ne sit, quam servavit hactenus, consiliorum constantiam an urgenti nimis oneri cessurus tandem, varia est conjectatio.

Dux Bernhardus[1] pecunia Gallica instructus habere creditur III milia et quingentos equites, pedites ad bis mille et quingentos. Helvetiis responsum dedit placidum arces se quasdam - quae nimirum oneri magis ipsi quam usui erant - Soloturiensibus, si velint, traditurum. Decessurum de caeteris ad episcopatum Basiliensem pertinentibus, cum primum id belli ratio permittest.

Dux Lotharingus[2] a Waertio[3], qui in Suevia se tenet, accepit cohores aliquas effecitque, ne Salinas obsidere dux Longavillanus[4] posset.

Argentoratum magis magisque tentatur inopia commeatus et commerciorum.

Hanoviam dicit Ramsaeus[5] non traditurum se, nisi ducis Vinariensis consensu, qui nunc solus dissoluti federis nomen sustinet. Caeterae spes utrinque bellantium in ver differuntur.

Leganesius[6] Ticini haeret. Rhaetos ad responsa Hispaniae rejicit; militem accipit a Monaco et Finali, non ut ante per Genuatium terras, sed longo ambitu adjuvante Ethrusco[7]. Ejusdem Ethrusci ducis cum ecclesiasticis suae ditionis super farinario vectigali manet controversia. Sabaudus autem cardinalis[8] Genuae occasiones et amicorum, quos ambit, responsa exspectat.

Marsillacus[9] Bastiliae colonus non diu fuit libertatemque amicorum precibus recepit.

Misere Galli ad principem Arausionensem[10], prout responderit, liberalitatem suam adducturi aut laxaturi. Franco sive Burgundiae comitatui otium a bello daturi non videntur, cum dura postulent, inter quae, ut quae ducatus Burgundiae damna pertulit, a comitatensibus sarciantur.

Erfurdum audimus iterum ab hostibus circumveniri et diligenter servari Rheni ripas ejectis jam inde ab omni parte Gallis. Scribitur et damnum passa Austria eluvione Danubii. De Portugallia refrixere rumores.

Opto tibi, Illustrissime Domine, tuisque omnia prosperrima.

Lutetiae, 9 Ianuarii novi calend. MDCXXXVIII.

Excellentiae Tuae observantissimus omni studio
H. Grotius.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margine: R. 7/17 Janu. Ao. 1638.

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 Karel IV van Lotharingen.
3 Johan van Werth, ruiteroverste in dienst van keizer Ferdinand III.
4 Henri d'Orleans, hertog van Longueville.
5 James (Jacob) Ramsay, gouverneur van Hanau.
6 Diego Mexia Felipes de Guzmán, markies van Leganés.
7 Ferdinando II de Medici, groothertog van Toscane.
8 Maurizio van Savoye.
9 François VI, hertog van La Rochefoucauld, prins van Marsillac.
10 Frederik Hendrik.

3416. 1638 januari 9. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Liberaliter collocutus cum utroque Angliae legato[2] eo direxi verba, ut intelligerent satius esse rei incumbere quam personae. Non perdenda longius irritis interpellationibus tempora; id agendum potius, ut pignora habeant, per quae imperatorem[3] cogant stare promissis. Neque id difficile adeo patente ipsis et mari et Batavorum terris.

Videbantur delectari hoc sermone. Adjeci, siquid ad societatem nobiscum nectendam vellent proponere, paratos qui audirent, sive Hamburgi sive Hagae mallent. Posse dum de Wismariensibus pactis[4] disceptatur, etiam hoc negotium promoveri. Multum nos fidei habituros Britannis, si quid pollicerentur, tum quod Anglorum Scotorumque perspecta nobis essent in nos studia, tum quod salvas esse res protestantium ipsorum non minus quam nostra interesset: quod in aliis non aeque haberet locum, qui protestantes vellent si non interire; at quam longissime a finibus suis submoveri.

Ex Germanis intelligo Frankendaliae et aliquot vicinis in oppidis manere reformatam religionem. Id judicium esse putant imperatoris animi eorum locorum restitutione Anglos placare sperantis.

Venere ad me Galli rerum, quae aguntur, non imperiti, omnibusque modis persuasum mihi voluere a rege Galliae[5] Estraeo[6], qui Romae est, data mandata cum pontifice[7] agendi de pangendis indutiis. Causam hujus consilii adferunt, quod aegre in bello se retineri rex sinat ob injecta ipsi religionis terriculamenta cardinalisque[8] in periculo sit supra populi odium etiam regis excidendi gratia. Tum vero si regi quid eveniat humanitus, qui infirmitatis suae his diebus Versaliae admonitus fuit animi deliquio, nihil esse mali, quod non metuendum sit cardinali in tantis inimicitiis tanto praesidio destituto. Neque vero vanum esse, quod etiam manente vita de mutatione animi metuitur, inde patet, quod cum ad Fayettam[9] post id deliquium ire constituisset et id colloquium semper formidaret cardinalis, elusum sit id propositum[10] medicis ablegatis, qui medicando regem detinerent. Sed verumne sit hoc de indutiis an in id spargatur mihique significetur, ut eo festinetur magis ad ea arripienda, quae offert Davausius[11], Tuae Sublimitatis prudentiae aestimandum relinquo.

Queritur etiam haec aula de duce Vinariensi[12], quem aiunt clam misisse ad imperatorem ad tentandas conditiones. Habet nunc is princeps III MD equites,

1 Gedrukt *Epist.*, p. 393; *Oxenst. Skrifter*, 2. afd. II, p. 433.
2 John Scudamore en Robert Sidney, resp. ordinaris en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
3 Ferdinand III.
4 Het verdrag van Wismar, gesloten op 30 maart 1636 tussen Frankrijk en Zweden. Het was door Zweden nog steeds niet geratificeerd.
5 Lodewijk XIII.
6 François Annibal d'Estrées, markies van Coeuvres, extra-ordinarius gezant te Rome.
7 Urbanus VIII.
8 De Richelieu.
9 Louise-Angélique Motier de La Fayette.
10 De uitgave der *Epist.* geeft de lezing 'propositis'.
11 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
12 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

pedites ferme II MD. Nec sperandum est, etiamsi continuetur bellum, ut ante ver agat aliud quam se ut sustentet. Ait Ramsaeus[1], ut audio, se sine ejus ducis assensu Hanovia non exiturum.

Hollandi aliquantillo minus quam speraverant accipiunt itque cum D. Vosbergio[2] missus hinc vir nobilis[3] illico huc rediturus.

Marsilliacus[4] non diu in Bastilia retentus suorum gratia libertatem recepit.

Pecuniae regiae dispensator Bulionius[5] ad eos milites, qui nuper Dampvilleriam ceperant, centum francorum millia miserat volueratque ea numerari non nisi bene valentibus. Milites inhumanum id rati et pertinere ad corrumpendos animos militares[6] aegrotis sauciisque ante alios omnes dari pecuniam voluere contenti eo, quod esset superfuturum.

De Burgundiae comitatu seorsim ponendo extra bellum, quod Helvetii agitant negotium, Gallis non placet. Itaque per legatum suum, qui apud Helvetios est[7], proponunt ea, quae obtineri spes non est, quale est, ut comitatenses omnia damna, quae hoc bello passus est ducatus Burgundiae, sarciant.

Tiguro docemur ducem Vinariensem leniendis Helvetiis paratum quaedam, quae in episcopatu Basiliensi cepit, castella tradere in manus Soloturiensium; de ceteris locis se decessurum, cum primum poterit.

Duci Lotharingo[8] Iohannes Waertius[9] dedit tres Croatarum cohortes sive regimenta, draconariorum duo, quibus ducem Longavillanum[10] prohibeat a Salinis oppugnandis. Argentoratensibus abstinentur commeatus, si eo modo ad imperatoris partes traduci queant.

Nondum persanatae sunt simultates Hispanos inter et Genuam. Itaque nova via Hispani a Monaeco et Finali per feuda imperii terrasque ducis Ethrusci[11] et Doriae[12] intactis Genuatum finibus in Mediolanensem agrum militem ducunt. Sed multi diffugiunt ob frigoris incommoda. Manet etiamnum Florentina illa cum ecclesiasticis super farinario vectigali controversia neque Romae quicquam de eo promotum est per Victorium[13], quem dux Ethruscus miserat.

Ticini haerebat Leganesius[14], qui Rhaetorum ad se legatos[15] exspectare super Valle Telina responsa ab Hispania jussit. Cardinalis Sabaudus[16] Genuae

1 James (Jacob) Ramsay, gouverneur van Hanau.
2 Caspar van Vosbergen.
3 Godefroi d'Estrades (1607-1686).
4 François VI, hertog van La Rochefoucauld, prins van Marsillac.
5 Claude de Bullion, sieur de Bonelles.
6 Cf. Tacitus, *Ann.* 6. 3: ad corrumpendum militiae morem.
7 Blaise Méliand.
8 Karel IV van Lotharingen.
9 Johan van Werth, ruiteroverste in dienst van de keizer.
10 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
11 Ferdinando II de Medici, groothertog van Toscane.
12 Gian Andrea Doria, prins van Melfi.
13 Wellicht wordt hier de senator Allessandro Vettori bedoeld.
14 Diego Mexia Felipes de Guzmán, markies van Leganés.
15 Grotius heeft dit nieuws waarschijnlijk van Charles Marini vernomen; zie no. 3401 (dl. VIII).
16 Maurizio van Savoye.

occasiones et principum, quorum ambit amicitiam, literas aut nuntios opperitur.

Archiepiscopus Cantuariensis[1] suis ad legatum hic ordinarium Anglicanum literis ostendit accepisse se a Duraeo[2] literas super coagmentatione ecclesiarum idque negotium, si non alieni ab eo sunt Suedi, sibi cordi fore. Ego de ea re ad doctissimum D. Berneggerum[3] scripsi[4] tum rogatu Duraei tum et D. Mulleri[5] consilio.

Deus, Excellentissime et Illustrissime Domine, et eam rem et alias omnes ad rei Suedicae bonum pertinentes prosperet Tuaeque Sublimitati consilia patriae salutifera, ipsi gloriosa semper inspiret.

Lutetiae, 9 Januar. cal. nov. 1638.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3417. 1638 januari 9. Aan N. van Reigersberch[6].

Mijn Heer,

Hier sijn gestaedige brou[i]lleriën te hoof ende heeft geen cleine verslagentheit gecauseert, dat den coning[7] laestmael te Versail in een flauwte is gevallen. Men soect juffrouw d'Hautefort[8] wederom in de gratie van den coninc te brengen ende te stellen tegen La Fayette[9], van dewelcke wert getwijffelt, oft sij oock in 't clooster sal willen blijven.

Marsillac[10] is niet lang in de Bastille geweest, maer door intercessie van vrunden verlost.

Aen de soldaten, die Dampvillers hebben genomen, sijn gesonden hondert duisent gulden met ordre van mons.r de Bulion[11], dat men de siecken ende gequetste daervan niet en soude geven, maer de gesonden hebben gewilt, dat men die eerst soude betalen ende sij[12] hebben haer met het gunt resteerde gecontenteert, waerin sij gepresen werden.

1 William Laud.
2 John Durie (1596-1680), Engels theoloog; zie over hem VI, p. 172 n. 5.
3 De Straatsburgse hoogleraar Matthias Bernegger.
4 Deel VIII, no. 3285.
5 Georg Müller, secretaris en Zweedse hofraad.
6 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R7b. Wellicht tesamen met no. 3408 beantw. d. no. 3439.
7 Lodewijk XIII van Frankrijk.
8 Marie d'Hautefort (1616-1691).
9 Louise-Angélique Motier de La Fayette.
10 François VI, hertog van La Rochefoucauld, prins van Marsillac.
11 Claude de Bullion, sieur de Bonelles.
12 Het handschrift geeft abusievelijk: sijn.

Men verwacht hier weder een edelman[1], die met mijnheer Vosbergen[2] is vertrocken om met Sijne Hoocheit[3] te spreecken.

Ramsai[4] seit Hanou niet te willen overgeven dan met consent van den hertogh van Weimar[5] als generael van de Unie, waervan niet als den naem resteert.

Straesburg werdt seer geïncommodeert met het afsnijden van de vivres.

Van de neutraliteit van de Franche Comté bij de Switsers gerecommandeert schijnt niet te sullen vallen, alsoo de Fransoisen eerst van die van deselve Franche Comté begeren vergoeding van alle schaden, die het hertogdom van Bourgognie door dit oorlogh heeft geleden. Den hertogh van Weimar heeft nu ontrent 3500 ruijters, 2500 te voet ende presenteert eenige casteelen, dien hij becomen heeft in 't bisdom van Basel, te stellen in handen van die van Solthurn om de Switsers te contenteren belovende de vorder plaetsen te sullen ledigh maecken, soo haest hij sal connen. De Fransoisen, nae 't verlies van Drusenheim sijn nu al quijt, dat sij op den Rijn met onlust van veele Duitschen hadden becomen.

Jan de Waert[6] heeft drie regimenten Croaten, twee van dragons gesonden aen den hertogh van Lothringen[7] om 't belegh van Salines aen den hertogh van Longueville[8] te beletten.

Den cardinal de Savoye[9] blijft te Genua wachtende op occasie ende resolutie van de princen, aen dewelcke hij heeft geschreven.

Leganes[10] is noch te Pavia met de gouttes gequelt ende stelt de Grisons, die aen hem hebben gesonden, uit op het antwoord, dat comen sal uit Spaignie.

Met die van Gennes blijven de Spaignaerden in eenige dissidentie ende hebben daerom eene nieuwe wegh gevonden om van Monaco ende Final haer volck over eenige rijcxleenroerige landen ende over eenige behoorende aen den grooten hertogh[11] ende Dorie[12] te brengen in het Milanees, sonder het Genuees te raecken.

De questie van Florence met de geestelijcke nopende den impost van 't meel is noch niet geaccommodeert.

Erford is wederom met 's vijands volck becingelt, wij en hooren niet, dat de beroerten in Portugal continueren. Den overloop van den Donau heeft Oostenrijck beschaedight ende de keisersche trachten overal den Rijn wel te bezetten.

Den 9 Januarij 1638.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant In Den Hage.

In dorso schreef Van Reigersberch: broeder de Groot, den 9 Ianu. 1638 wt Paris.

1 Godefroi d'Estrades.
2 Caspar van Vosbergen.
3 Frederik Hendrik.
4 James (Jacob) Ramsay, gouverneur van Hanau.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Johan van Werth, ruiteroverste in dienst van keizer Ferdinand III.
7 Karel IV van Lotharingen.
8 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
9 Maurizio van Savoye.
10 Diege Mexia Felipes de Guzmán, markies van Leganés.
11 Ferdinando II de Medici, groothertog van Toscane.
12 Gian Andrea Doria, prins van Melfi.

3418. 1638 januari 11. Van J.F. Gronovius[1].

Illustrissime vir,

Qui has ferunt, D. Rhode[2] et D. Berchringer[3], comites Palatini Principis[4], ille eques Germanus, alter studiorum principis rector, uterque eruditus et famae tuae ex scriptis admirator, meis ad dignitatem tuam aditum munire voluerunt.

Etsi autem nec tua insignis humanitas nec illorum virtus singularis, cui solum judicium Sereniss. reginae[5] satis magno testimonio est, indigos eos hujus pararii sineret, tamen nolui tam bellam occasionem perire, quin parerem rogantibus[6] et tibi ave ferrem.

Quemadmodum enim, si Parisiis agerem, auctior esses uno *Καθημερινῷ* salutatore, qui te assectaretur, deduceret, coleret, qui ex ore tuo penderet et verba tua pro aeternis monitis[7] reconderet, ita postquam hoc concessum[8] non est, *εὐμοιρίας*[9] instar habeo, quod literis[10] identidem signa dare tibi possum devotae meae[11], si fas foret[12], praesentiae.

Epistolam tuam[13] et conjecturas recte accepi, pro quibus nunc minus gratias ago, quod servo[14] id loco illustriori, cum illud munus, si Deus coeptis faverit, publice edemus[15]. Omnes enim vehementer mihi probantur, praeter duas forte, de quibus proxime agam tecum et *τὴν ἀρεσχουσάν σοι* explorabo.

Factum enim, cum nuper Leidae essem, ut apud Nic. Heinsium[16], filium viri maximi[17], penes quem ex more diverteram, adversaria mea ad Thebaida[18] una cum scheda tua nescio qua oblivione[19] reliquerim.

1 Hs. Leiden, UB., cod. Gron. 557, 19[1]; copie Leiden, UB. Gron. 55 f. 19[1]; copie Bazel aant. UB. Gedrukt *Ep. ex. Mus. Brant.*, p. 151; [N. Wilkens], *Leben Gronovii*, p. 69. Antw. op no. 3377 (dl. VIII); beantw. d. no. 3460. Uitgegaan is van de Leidse copie. Opmerkelijke verschillen met de ed. Brant en de ed. *Leben Gron.*, die gelijkluidend zijn, zijn in de noten aangegeven, aan omzettingen van woorden e.d. is stilzwijgend voorbijgegaan. De aard der verschillen geeft de indruk, dat de tekst door Brant is 'verfraaid'. Tenzij die van de Leidse copie is vereenvoudigd! Over de schrijver, Johann Friedrich Gronovius, zie men VIII, p. 229 n. 2.
2 Johann Rodt.
3 Daniel Berckringer († 1667) werd in 1627 te Groningen als student ingeschreven. In 1640 werd hij op aanbeveling van Elisabeth Stuart, koningin van Bohemen, benoemd tot hoogleraar in de praktische wijsbegeerte te Utrecht.
4 Karl Ludwig van de Palts, oudste zoon van Frederik V, de Winterkoning.
5 Elisabeth Stuart, weduwe van Frederik V van de Palts.
6 De ed. Brant heeft: quin officium rogantibus praestarem.
7 De ed. Brant heeft: praeceptis.
8 Dit woord ontbreekt in de ed. Brant.
9 De ed. Brant voegt nog toe: *τιυος*.
10 De ed. Brant voegt nog toe: interpretibus.
11 De ed. Brant heeft: futurae.
12 De ed. Brant heeft: foret.
13 No. 3377 (dl. VIII) dd. 10 december 1637.
14 De ed. Brant heeft: servem.
15 Gronovius' Statius editie *P. Papinii Statii Opera ex recensione et cum notis I. Frederici Gronovii* kwam eerst in 1653 in Amsterdam bij Elzevier uit.
16 Nicolaas Heinsius (1620-1681), neolatijns dichter; hij was van 1649 tot haar troonsafstand in 1654 in dienst van Christina van Zweden.
17 Daniel Heinsius, professor in Grieks en geschiedenis te Leiden.
18 Zie IV, p. 216 n. 2.
19 De ed. Brant heeft: quomodo oblitus.

Utinam, vir maxime, impetrare hoc a te possem, ut me in gratiam poneres apud aliquem eruditorum illius loci, qui haec studia colunt, sive is esset P. Puteanus[1], quicum literas commutare possem[2] et scire[3], quid ibi aut ederetur aut esset nostris inceptis juvandis. Nam te quidem toties interpellando[4] vereor, ne jam[5] noxam contraxerim. Fieri posset, ut aliquis typographorum Parisiensium, quod solent, novam editionem Papinii cum omnibus interpretibus moliretur[6]. Vellem autem, ut textus daretur emendatior daretur[7], quod nunc facile mihi est[8] et gestio curare, non alicujus lucri aut gloriolae, sed publici boni caussa. Nollem vero Diatribe[9] nostra recuderetur[10], nisi ut a me emendata[11] et multis[12] in locis aucta est. Sunt multa[13], quae nunc mutarem; nec pauciora, quae festinata[14], illa editione praetermisimus.

In epicedio Pileti[15] locum, qui misere nos exercuit p. 115. Vix[16] dubito nunc scribendum esse:

> vitae modo cardine adultae
> Nectere tendebat juvenum pulcherrimus ille
> Cum tribus Eleis unam trieterida lustris[17].

'Vita adulta' nihil aliud est quam adolescentia, ut, vita laborata' alibi in Thebaide[18] diurna vita, qua laboratur[19]. Ille ergo, ait[20], juvenum pulcherrimus in vitae adultae[21] cardine constitutus tendebat jungere[22] trieterida cum tribus lustris.

1 Pierre Dupuy, evenals zijn broer Jacques, historicus en bibliothecaris van de bibliotheek van de koning te Parijs.
2 De ed. Brant heeft: quirem.
3 De ed. Brant heeft: cognoscere.
4 De woorden 'toties interpellando' ontbreken bij Brant.
5 De ed. Brant heeft: dudum.
6 De ed. Brant heeft: susciperet.
7 Dit woord ontbreekt bij Brant.
8 De ed. Brant heeft: esset mihi.
9 *Johannis Frederici Gronovii in P. Papinii Statii Silvarum libros V. Diatribe Ad. Th. Graswinckelium Equitem & JC.* Hagae Comitis, Ex Officina Theodori Maire, MDCXXXVII.
10 De ed. Brant heeft: Diatriben recudi.
11 De ed. Brant heeft: recognita.
12 De ed. Brant heeft: plurimis.
13 De ed. Brant heeft: etiam multa.
14 De ed. Brant heeft: fortunata.
15 Philetus, blijkens *Silv.* 2. 6. 81, de naam van de knaap over wiens verlies Statius zijn troostdicht voor Flavius Ursus schreef: *Consolatio ad Flavium Ursum de amissione pueri delicati.*
16 De ed. Brant heeft i.p.v. p. 115. Vix: nullus.
17 Statius, *Silv.* 2. 6. 70-72. De editie Mozley (Loeb Class. Libr. Statius I, p. 124) heeft 'temptabat' i.p.v. 'tendebat', en Gronovius in zijn uitgave der *Opera* (zie boven, n. 9) 'cardo' gewijzigd in 'carmen'.
18 Statius, *Theb.* 1. 341: grata laboratae referens oblivia vitae.
19 De ed. Brant heeft i.p.v. diurna ... laboratur: est vita quae labore exercita est.
20 De ed. Brant heeft: inquit.
21 De ed. Brant heeft i.p.v. vitae adultae: adolescentiae.
22 De ed. Brant heeft: nectere unam.

In Abascanti pietate v. 215[1] scribendum est: Palaestinis simul Hebraeique liquores[2], et est tale genus loquendi, qualia[3] p. 408 notavimus.

v. 230[4] distinguendum est:

> Hic te Sidonio velatam molliter ostro
> Eximius conjux - nec enim fumantia busta
> Clamoremque rogi potuit perferre - beato
> Composuit, Priscilla, toro, - nil longior aetas
> Carpere, nil aevi poterunt vitiare labores -
> Siccatam membris. Tantas venerabile marmor[5]
> Sepit opes.

Protreptico Crispini v, 61[6] legendum: Jamque altum moliris iter, ex MS. Senensi, i. arduam, non alio.[7] v. 84[8]:

> Sed te puer optime cerno
> Flectentem jussis et talia dicta parantem.

MS. Sen. Rom. et Ven.[9] 'justis', verissime. i. justa deprecatione. Sic alibi: 'justa rogare',[10] 'justa queri', in Propempt. Mettii[11].

Epic. in Patrem v. 267 legendum:

> Felix ille patrem vacuis circumdedit ulnis:
> Vellet et, Elysia quamvis in sede locatum,
> Abripere, et Danaas iterum portare per umbras.
> Tentantem et vivos molitum in Tartara gressus
> Depulit infernae vates longaeva Dianae[12].

Vulgo pessime distinguitur hic locus et legitur[13] 'Detulit'. Et plura sunt ejusmodi, quam ut tempore tuo abuti recensendis illis audeam.

Etiam atque etiam obsecro te, ut hanc petitionem meam, nisi grava est, curae habeas et de istis aliter si sentias, monere ne graveris[14].

1 *Silv.* 5. 1. 213 (ed. Mozley); Statius schreef zijn *Epicedion in Priscillam* voor zijn vriend Abascantus. In de ed. Brant ontbreekt: v. 215. Toegevoegd is het woord 'ita'.
2 De ed. Brant voegt hier in: non Palaestini.
3 De ed. Brant heeft: cujus modi.
4 *Silv.* 5. 1. 225 (in de ed. Mozley); zie ook Gronovius *Diatribe*, p. 316 (c. XLVIII). Gronovius heeft, ook in de uitgave der *Opera* 'sepit' i.p.v. 'spirat' (ed. Mozley vs. 231). In de ed. Brant gaat vooraf: Eodem carmine.
5 De copie te Leiden heeft - kennelijk een verschrijving -: murmur.
6 *Silv.* 5. 2. 61. In de uitgave der *Opera* heeft Gronovius weer 'alio'.
7 De ed. Brant heeft: i. arduum, non alio, ut vulgo. Ibidem.
8 Silv. 5. 2. 82; Mozely neemt de conjectuur 'visus' (i.p.v. 'justis') van Postgate over.
9 De ed. Brant heeft na 'et Ven.': ed. Flectentem.
10 De ed. Brant heeft na 'rogare': et.
11 *Silv.* 3. 2. *Propemption Metio* (Maecio) *Celeri*, 78: iusta queror. Maecius was consul suffectus in 101.
12 *Silv.* 5. 3. Ed. Mozley vs. 266-270 met in vs. 270 de lezing 'detulit'; ook Gronovius heeft deze lezing in zijn uitgave der *Opera*.
13 De ed. Brant heeft na 'legitur': inepte.
14 De ed. Brant heeft: dedigneris.

Accipe etiam[1] specimen operis Casauboniani[2]. In quo miror nullas comparere ad Nic. Rigaltium[3] epistolas, cum tamen certum sit vel[4] ex iis, quas ad Thuanum[5] ex Anglia scriptas habemus, plusculas inde ad praestantissimum illum virum a Casaubono datas. Si nanciscendarum illarum copia est ulla, rogare ausim, ut egregium opus nostrum hoc augmento ornare[6] studeas.

Vale, vir illustrissime, ac memento nostri.

Hagae, a.d. III Id. Jan. Ao. 38, quem tibi tuisque publice privatimque felicissimum ex animo precor.

Nominis tui maximi cultor devotissimus

Johannes Fredericus Gronovius[7].

Adres, boven aan de brief: Illustrissimo Viro, D. Hugoni Grotio, Serinissimae Reginae et Regni Suecorum ad Christianissimum Regum Legato. Lutetiae.

3419. 1638 januari 14. Van Ch. Marini[8].

Monsieur ...,

J'ay fait responce à la vostre du 12/22 de Xbre[9]; celle-cy est pour vous asseurer de la réception de vostre dernière[10] avec celle du jeune Camerarius[11] qui m'advise de son retour en Hollande.

Messieurs les protestans en Suisse sont fort en alarme à cause de ceux de Strasburg, quibus ex rigore faederis antiqui succurrere deberent, et exhortent les autres cantons cattoliques d'intercéder pour leur relaxation ceux de Basle, de Zurig et Schaphausen en pâtissant grandement à cause de leur commerce qui par ce moyen est empêché, mais tout dépendant immédiatement de la disposition de l'empereur[12] on craint que leur lettres n'opéreront guerres si ceux de Strasburg n'acceptent point la paix de Prague[13].

Nous attendons de iour et autre quand la garnison de Hohetvil sortira pour faire place à celle de l'empereur qui en fera un autre Fuentes contre les protestans

1 De ed. Brant heeft: quoque.
2 *Isaaci Casavboni Epistulae, quotquot reperiri potuerunt, nunc primum junctim editae. Adjecta est Epistola de morbi ejus mortisque causa: deque iisdem narratio Raphaelis Thorii.* Hagae Comitis Ex Officina Theodri Maire. MDCXXXVIII. De opdracht aan Adriaen Ploos van Amstel (zie over hem III, p. 377 n. 2) is door Gronovius gedateerd op 23 september 1638.
3 Nicolas Rigault; zie III, p. 188 n. 2.
4 Dit woord ontbreekt in de ed. Brant.
5 De Franse historicus Jacques Auguste de Thou († 1617).
6 De ed. Brant heeft: juvare.
7 De woorden: quem ... Gronovius ontbreken in de Leidse copie alsook het adres, behalve het woord Lutetiae.
8 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 9. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent voor Zwitserland en naburige landen.
9 Ontbreekt.
10 Ontbreekt.
11 Joachim Camerarius. In maart 1637 was hij naar Zweden gereisd.
12 Ferdinand III.
13 De vrede van Praag, gesloten op 30 mei 1635; zie hierover V, p. 292 no. 1.

en Suisse si avec l'aide du roy[1] ils n'y remédient point. Mais ie voy la mesme fatalité en Suisse qu'en Allemagne et ay gran peur que ces pays ne subissent (?) bientost le ioug de la maison d'Austriche qui ayant tant à prétendre sur la Suisse la plus gran part néantmoins d'icelle suit son party et advance le bien d'iceluy metu belli à son possible et ce qu'il y a eu de bon est tout sans force et courage qui surtout aux protestans manque.

On attend bientost le retour des Grisons d'Espagne[2] d'où on dit qu'ils ayent esté despêchés bien contents et accompagnés hors de Madril avec trente carosses et chargés de tant de chaines d'or, ce qui seroit signe que l'empereur voudra poursuivre la guerre en Italie à toute oultrance puisqu'il chérit tant les Grisons qui autrement a cause de leur légèreté (?) sont hays de tout le monde.

Nous ne sçavons pas encor bonnement quand on s'assemblera à cause des forts de Rhin et de Steig, ceux de Berne ne voulant consentir à aucune conférance avec les Grisons sans estre au préallable esclaircys sur quoy ils doivent conférer avec eux.

On dit que le chasteau de Volgast est pris et Banier[3] assiégé sans pouvoir secourir Vrangel[4].

Je vois nos affaires sur un point de précipice et n'y a que Dieu qui y puisse remédier, en la sauvegarde duquel ie vous reccomande et demeure à jamais, monsieur,

Tout le vostre
Mariny.

De Zurig, ce 4/14 du Jenvier l'an 1638 auquel ie vous souhaitte toute sorte de prospérité.

Adres (met andere hand): M.r Grotius.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 28 Jan. 1638.
In dorso: 4/14 Ian. 1638 Marin.

3420. 1638 januari 16. Aan L. Camerarius[5].

Illustrissime Domine,

Aguntur hic, ut fert tempus, Bacchanalia, neque multum fit. In aula amores, choreae, comoediae, neque eo minus latentia turbarum semina. Perstat Gallus[6] Ferdinando[7], donec aliquid agatur amplius, subtrahere nomen imperatoris, Fer-

1 Lodewijk XIII van Frankrijk.
2 Voor hun namen, zie men no. 3413, p. 16 n. 13.
3 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
4 De Zweedse veldmaarschalk Herman Wrangel.
5 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 111. Gedrukt *Epist.*, p. 395. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
6 Lodewijk XIII.
7 Ferdinand III.

dinandus vero negare literas tuti itineris pro legatis Germaniae principum ac civitatum.

Dux Bernhardus[1] haeret haerebitque hanc, puto, hyemem in episcopatu Basileensi et vicinis locis. Dux Lotharingus[2] Champlita recepta in ducatum Burgundiae excursus facit. De morte ejus falsus comperitur rumor.

Metus hic magnus est a Curtio[3] et a Tartaris[4] spei nonnihil. Nam a Turca[5] spes decollavit adjecto ad Persicum Muschcovitico bello.

Suedi nostri ab Anglis accusantur apud Helvetios, quasi penes eos stet, quo minus foedus cum Gallis exitum suum habeat. Scripsi ad Marinum[6] ea, quae apud aequos homines facile nos ab hac culpa sunt liberatura.

Veneti copias ac stipendia minuendo consulunt aerario eademque opera fidem habendo Caesari[7] Hispanoque[8] ut[9] ipsorum vicissim fidem sibi obligant.

Magnam Batavis famam circumdat arx Minae in Africa ad Oceanum capta, cum magna spe brevi omnem eam oram ipsis cessuram invalido pridem Portugalliae regno, cui ea portio obvenerat, et nunc suis motibus involuto.

Wittewerium, praecipuum castellorum, quae dux Bernhardus ad Rhenum fecerat, diruere hostes, in tantum ab ea parte securi. Magnam hic prudentiae laudem nactus est Ramsaeus[10], cum comitem[11] in sua ipsius arce Hanoviae inclusum tenet, ne quid seorsim pacisci aut, si pacturus[12] sit, effectum dare possit.

Mitto ipsum responsum, quod imperator Veneto[13] dedit, in quo non pauca sunt contemplatu prudentiae tuae digna.

Opto, Illustrissime Domine, vobis omnia prosperrima.

Excellentiae Tuae addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, VI/XVI Ianuarii MDCXXXVIII.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margine: R. 15/25 Jan. A°. 1638.

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 Karel IV van Lotharingen.
3 Ferdinand Siegmund Kurz; zie no. 3404, p. 4 n. 2.
4 Behadir-Ghiraï.
5 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
6 Charles Marin(i), Zweeds nieuwsagent voor Zwitserland en naburige landen.
7 Ferdinand III.
8 Philips IV.
9 Het woord ‘ut’ ontbreekt in de uitgave der *Epist.*
10 James (Jacob) Ramsay, gouverneur van Hanau.
11 Philipp Moritz, graaf van Hanau-Münzenberg.
12 De uitgave der *Epist.* geeft de lezing: ‘pactus’.
13 Giovanni Battista Ballarino; zie p. 35.

3421. 1638 januari 16. Aan I. Jasky[1].

Monsieur,

Vostre lettre du 3. de Décembre[2] m'a resiouy tant pource qu'elle porte avecq elle le tesmoignage de vostre santé qu'à cause des nouvelles qui ne peuvent estre ques très bonnes.

Touts les Suédois tiennent, que ceste dace nouvelle répugne au dernier traité de Trefve entre Suède et Pologne[3]. De ce qu'on en dit en Pologne et dans le Prusse Brandenburgième ie ne vous diray rien, puisque vous en estes plus proche. Mais Monsieur Vosberge[4] qui a esté icy de la part des Estats-Généraux des Provinces Unies du Pays Bas, m'a asseuré, que ces Messieurs-là ne souffriront pas un fardeau si pesant sur leurs commerces. La France et l'Angleterre s'en offensent aussi. Et ne faut pas croire, que si on a dissimulé, ce que les Suédois ont fait cy-devant pour trouver des moyens de sauver l'Allemagne, qu'on le veille souffrir, quand'on verra que cela ne servira, qu'a faire plus grand ceux qui le sont assez.

Pour le serment de la Chevalière de la S. Vierge[5] considérant tout le sens, qui se peut cacher sous ce mot 'Successorum' et sous ces mots 'Romanae sedis' et sous le mot 'infidelibus' ie ne m'estonne pas que tant les protestans que les sages d'entre les catholiques romains s'en ombragent. Outre cela le prince Radzivil[6] a si bieu merité du roy de Pologne[7], que quand il n'y auroit pas tant de rayons[8] pour quitter ces inventions nouvelles, son authorité devroit suffire pour raison.

Je n'avois pas appris encore que monsieur Zamoiski[9] avoit la charge que feu monsieur son père[10] a si bien soustenu à l'honneur de sa patrie. Je suis vénérateur de ce nom et me resiouy de voir fleurir la vertu sur la branche d'un si beau tronc.

L'hyver passe icy parmy les balets et comédies et amours Platoniques du roy[11]. Le duc de Veimar[12] se tient encor dans l'évesche de Basle et leurs voisins ayant 3500 chevaux, 2500 soldats à pieds, assez d'autre munition de guerre, et attendant du roy un secours royal pour le printemps.

Les Hollandois ayant receu de l'argent de la France se préparent aussi pour le mesme temps. Entre ce temps-là nous apprendrons aussi ce que voudront faire messieurs les Anglois.

1 aant. Gedrukt *Grotii Epist. ad I. Iasky*, p. 14. Antw. op no. 3369 (dl. VIII). Over Israel Köhne genannt von Jasky zie men VII, p. 441 n. 10.
2 No. 3369 (dl. VIII).
3 Het verdrag van Stuhmsdorf, gesloten in september 1635.
4 Caspar van Vosbergen.
5 Voor deze eedformule zie men VIII, p. 764 n. 1.
6 Christoph Radziwill.
7 Wladislas VII) IV (van Polen.
8 Hier zal 'raisons' gelezen moeten worden.
9 Thomas Zamoyski (1594-1638).
10 Jan Zamoyski (1545-1605).
11 Lodewijk XIII; Grotius zinspeelt op de genegenheid van de koning voor Louise Angélique Motier de La Fayette en Marie d'Hautefort.
12 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

Prions Dieu qu'il plaise à sa Toutpuissance de diriger tout au bien des vrays Chretiens.

Je deumeure
monsieur,
vostre serviteur
H. de Groot.

Le 16. de Jan. 1638, laquelle année ie souhaitte heureuse à vous et aux vostres.

3422. 1638 januari 16. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Manet anxius de regis[2] in se[3] suaque consilia animo cardinalis[4]. Ut clavum clavo trudat, veteres Hautefortiae[5] amores apud regem resuscitat, quo facilius se Fayettae[6], ne in monasterio quidem quiescenti et factioni ejus opponat: succeditque hactenus non male is conatus; ita ut his diebus rex Ruellam iverit ibique apud cardinalem choreis se oblectaverit. Video tamen ita judicare rerum peritos tantas esse tamque validas contra cardinalem molitiones, ut necessario brevi aliqua eventura sit mutatio in hanc vel illam partem.

Ostendit mihi Venetus legatus[7] responsum novum a Caesariana aula[8] datum res ibi agenti Venetas[9]: in quo primum illud observo, duci reipublicaeque Illustrissimi tantum dari titulum, cum Serenissimi dari electoribus[10] ab ipso imperatore[11] discam ex libello, qui nuper de vita aulaque Ferdinandi II prodiit[12]. Germaniae principibus perstat, ut hic apparet, imperator non dare tuti itineris literas, itidem ut Batavis Hispanus[13]. Has vero literas, quas Suedis Batavisque promittit, si velint, imperator, non sinit tradi nisi acceptis Galliae literis pro suis legatis[14]; quas quidem, id enim ore additum, non alias vult recipere quam eodem tenore, quo patris sui legatis dandae erant, id est, cum pleno nomine imperatoris. Quod si Veneto credendum est, cardinalis id ei nomen, prius quam agi de pace coeperit aut indutiae certe coiërint, dare abnuit perseveratque urgere, ut et pro Germaniae principibus civitatibusque dentur literae ab imperatore pariterque pro

1 Gedrukt *Epist.*, p. 394; *Oxenst. Skrifter* 2 afd. II, p. 435.
2 Lodewijk XIII van Frankrijk.
3 Het woord ‘se’ ontbreekt in de uitgave der *Epist.*
4 De Richelieu.
5 Marie d'Hautefort.
6 Louise-Angélique Motier de La Fayette.
7 Alvise Contarini di Nicolo.
8 Zie p. 33.
9 Giovanni Battista Ballarino.
10 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren; Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg; Ferdinand van Beieren, keurvorst van Keulen; Anselm Casimir Wambold von Umstadt, keurvorst van Mainz; Johann Georg, keurvorst van Saksen; Philipp Christoph von Sötern, keurvorst van Trier.
11 Ferdinand II.
12 *Statvs particularis Regiminis S.C. Majestatis Ferdinandi II*, 1637.
13 Philips IV.
14 Hermann von Questenberg en Dr. Johann Krane.

Batavis ab Hispano. His artibus quanquam belli manentis invidiam alii in alios rejiciunt, tamen de indutiis posse aliquid convenire tanto pontificis[1] nisu multi existimant.

Feuquerius[2] fuit apud ducem Bernhardum[3], sed sine copiis. Quae ei promittuntur nunc agunt in Borbonio Bassigniacoque agro. Interim nihil agit dux Bernhardus: Lotharingi[4] autem equites capta Champlita ad Divionem usque excursitant.

Vidi tandem mittente ad me D. Smalzio[5] duas foederum Britannicorum[6] delineationes. In priori nihil video, nobis quod prosit, quod obsit aliquid, nisi propositum dejectos restituendi arctetur ad res vere ac reipsa, non animo tantum et imagine possessas. Posterior non video, quomodo exitum reperire possit tam difficili adjecta conditione. Intercurrunt et passim captiosa quaedam aut ambigua.

Quae inter Daniae Poloniaeque reges[7] gerantur, intellexi rebus, ni fallor, nostris haud incommoda: quale est et illud de sacramento novae militiae Polonicae titulo immaculatae Virginis, quod non miror protestantium quidem omnibus, romanensium vero sapientissimis esse suspectum, tanquam suggestum ab Austriaca domo instrumentum firmandae augendaeque dominationis.

Calent hic de Curtio[8] ut pacem Suedis adferente sermones ingenti Gallorum trepidatione. Ego non desino praedicare fortes in rebus adversis Suedorum animos paratosque etiam nunc ad implenda pacta Wismariensia[9]; modo quae aequa sunt praestentur.

De Helvetiis rebus novum conventum[10] deque Rhaeticis reditum ab Hispania legatorum[11] exspectantibus scribit D. Marinus[12], cujus negotia commendarem, nisi satis ipsum sua commendaret diligentia. Galli ut aliquid pro se movere possint nunc apud Rhaetos, non video. Ita jacet eorum per Italiam fama multaque minus socialiter ab eis gesta haerent recenti memoria, ad quae accedit, quod frumentum Rhaeti nisi a Mediolano aut Tirolensi agro habere vix possunt.

Galli Batavis in his, quae cum Vosbergio[13] egere, detraxerunt nonnihil de pecunia per Charnassaeum[14] in annum promissa. Sed repensatur id demtis vicissim oneribus cohortium quarundam, quibus ipsi aera praebere de suo tenebantur. Exspectatur hic reditus viri nobilis[15], qui cum D. Vosbergio missus est ad principem Arausionensem[16], ad capienda in ver, quod venit, consilia. Is princeps et cardinalis Riceliacus utuntur alter altero, sed parum certa amicitae fide.

1 Urbanus VIII.
2 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Karel IV, hertog van Lotharingen.
5 Peter Abel Schmalz, secretaris ter Zweedse kanselarij.
6 In Hamburg vonden onderhandelingen plaats; zie no. 3410.
7 Christiaan IV van Denemarken en Wladislas VII (IV) van Polen.
8 Ferdinand Siegmund Kurz.
9 Het verdrag van Wismar, gesloten op 30 maart 1636.
10 De landdag van Baden, gehouden van 2 tot 8 februari 1638.
11 Voor hun namen zie men no. 3413, p. 16 n. 13.
12 Charles Marin(i), Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
13 Caspar van Vosbergen.
14 Hercule, Girard, baron van Charnacé.
15 Godefroi d'Estrades.
16 Frederik Hendrik.

De Turca[1] manet quae antehac existimatio, implicitum et Persico, nulladum spe pacis ob certamen de Mesopotamia et Moscovitico insuper bello non vacaturum rebus aliis. Ne Polonum quidem habere, quod inde metuat.

Incitant Galli Helvetios, ut castellum illud Rhaeticum ad Rhenum evertatur; nec tamen multum promovent. At qui res Anglicas ibi agit[2] quasi jam facto cum Gallis foedere exquirit, quo itinere in Vallem Telinam miles induci possit, si id usus Rhaeticae libertatis postulet. Idem de Suedis conqueritur eosque ait ideo foederi non accedere, quod lutheranae, ut illi loqui libet, religioni, non etiam reformatae per pacem cautum velint.

Veneti ab imperatore Hispanoque securi militem stipendiaque imminuunt.

Archiducissa Claudia[3] partes quasdam territorii Wirtenbergici sibi retinet.

A duce Vinariensi[4] in Italiam perfugiunt non pauci incitantibus Helvetiorum pontificiis. Hostis adeo transitum ejus ducis trans Rhenum non metuit, ut illud castellorum maximum, quod Wittewerium dicebatur, diruerit.

Multa me pro publico sollicitum habent: eoque ardentiùs Deum precor, Excellentissime et Illustrissime Domine, ut regno, reginae[5], Tuaeque Sublimitati det optima consilia capere, capta bene secundet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 6/16 Januarii 1638.

Observatu ne hoc quidem indignum in responso imperatoris coronae Suedicae, non item reginae fieri mentionem. Nam quod Poloniae regi addit et Suediae titulum, id tralatitium est.

Comes Hanoviae[6] et Solmensis Canbushius[7] in arce tenentur inclusi a Ramsaeo[8] suspicante aliquid eos in suam moliri fraudem.

Quod Galli dant Batavis pervenit ad XII C M florenos. Onera detracta non minus efficiunt III C millibus. Ita constat ratio.

Dux Rohanius[9] Venetias it regis concessu.

Putantur Espernonius[10] filiique ejus, Valettae cardinalis[11] et dux et Candalius[12], non quam possent bene res in Aquitania et ad Belgicum finem gessisse, dum Romae gratias venantur.

1 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
2 Oliver Fleming.
3 Claudia de Medici, aartshertogin van Oostenrijk.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Christina van Zweden.
6 Philipp Moritz, graaf van Hanau-Münzenberg.
7 Bedoeld wordt Albrecht Otto, graaf van Solms-Laubach, gehuwd met Catharina Juliane, zuster van Philipp Moritz, graaf van Hanau-Münzenberg.
8 James (Jacob) Ramsay, gouverneur van Hanau.
9 Henri, hertog van Rohan.
10 Jean Louis de Nogaret de La Valette, hertog van Epernon.
11 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
12 Henri de Nogaret de Foix de La Valette, hertog van Candale.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3423. 1638 januari 16. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Men is hier vroolijck. Den coning[2] heeft dese dagen een ballet gegeven bij mijnheer den cardinael[3].

Den hertogh van Wymar[4] blijft daer hij was in t'bisdom van Basel. Veel van sijn volck verloopt nae Italië op hoope van beter betaeling. Den hertogh van Lotheringen[5] heeft Champlite weder becomen ende doet zijn volck loopen tot by Dyon. t'Schijnt den vijant nyet en (v)reest, dat hertogh Bernhard den Rhijn sal passeren, alsoo hij oock den principale schants Wittewier genaemt heeft doen te nederwerpen. In t'hoff alhier zijn nieuwe brouilleries ende groote veranderingen soo 't schijnt voorhands. Vrancrijck persisteert van den tytel van keyser aen Ferdinand den Derde nyet te geven voor naerder handeling. Ferdinand wil zijne paspoorten nyet laeten leveren eer dat is geschyet ende weygert paspoort voor de gesanten van de Duytsche princen, gelijck Spaignie voor den Vereenigde Provinciën.

Monsieur de Feuquère[6] is bij de hertogh geweest, maer sonder volck. Tegen de voorsomer seggen dese luyden, dat zij wonderlijcke dingen willen doen. *Ἀειγεωργὸς εἰς νέωτα πλούσιος*[7].

De Engelsche tractaten heb ick gezyen. Vinde nyet, dat dye eenigsins aennemelijck zijn voor Sweden sonder verandering ende bijvouging.

Men is hyer zeer vervaert voor den handeling van de graeff Curtz[8] ende in hoope vanwegen de aenbyedingen, dye de Tarters doen aen de Sweden.

De advysen continueren, dat den Turck[9] werck genouch vind met Persen ende Moscouw, ende oversulcx noch op Sevenburgen noch op Hongery noch op Polen en denckt.

De Engelsche resident, dye bij de Switsers is[10], claeght over de Sweden, alsoff zij alleen verhinderden, dat het verbont met Vrancrijck nyet voort en gaet. Ick heb daerop onderrechtinge gedaen nae behooren. Dye van Venetië hebbende haere saecken wel gestelt met den keyser ende Spaignie menageren met mindering van volck ende van soldye.

Den XVI Januarij XVI^{c}XXXVIII.

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R4d. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedeelt. gedrukt Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 125 met de - op grond van Van Reigersberchs dorsale notitie - foutieve datering op 1637.
2 Lodewijk XIII van Frankrijk.
3 De Richelieu.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Karel IV; hertog van Lotharingen.
6 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
7 Philemon fr. Hypobolimaios ap. Stob. *Flor.* c. XV 27 (editie Wachsmuth-Hense IV 1. p. 391); het citaat staat in margine.
8 Ferdinand Siegmund Kurz, graaf van Senftenau.
9 Sultan Murád (Amurath IV).
10 Oliver Fleming.

Men is hyer blijde, dat Ramsay[1] den graeff van Hanou[2] besloten hout binnen het casteel om nyet apart te handelen.

T'gunt Vrancrijck dit jaer aen de Staten geeft is XII^{c} duysent gulden; des werden de Staten ontlast van 't onderhout van Mulaert[3] ende Waerdenburghs[4] regimenten ende eenige andere costen.

Den hertogh van Rohan[5] gaet nae Venetië met consent van den coning.

Soo daer eenige seeckere particulariteyten zijn van het casteel de Mina[6] sal blijde zijn daervan kennisse te hebben.

UE. gelieve de sorge te nemen van desen ingeslotene brief te bestellen. T'is een Vries[7], die tot Rotterdam heeft gewoont ende met mij uit Diepe te Rotterdam is gecomen. Hij heeft zijn schip verloren voor Rochelle, waerom hij aen mij heeft geschreven ende dient dese voor antwoordt.

Men wacht hier seer op de wedercomste van Estrades[8] om wat groots tegen den voortijd bij de hant te nemen.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer Van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raede in Hollant In Den Hage.

In dorso schreeft Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 16 Ianu. 1637 *(sic)* wt Paris.

3424. 1638 januari 16. Aan P. Schmalz[9].

Praestantissime Domine,

Multum tibi debeo et pro literis, quas 25 Novembris V. Cal.[10] ad me dedisti, et pro iis, quae accedunt, exemplis duorum foederum Britannicorum[11]. Legi utrumque. In priori pro nobis nihil, contra nos forte quaedam. Alterius foederis conditio, a qua pendet, insperabilis[12] est. Et si sperari potest, impleri nequit sine nostro damno. Captiones praeterea videor mihi videre[13] non paucas. Numquam

1 James Ramsay, gouverneur van Hanau.
2 Philipp Moritz, graaf van Hanau-Münzenberg (1605-1638).
3 Dirk Mulert.
4 Jhr. Diederigh van Waerdenburgh.
5 Henri, hertog van Rohan.
6 Het Portugese fort Sâo Jorge da Mina (Elmina) werd op 28 augustus 1637 door Hans van Koin en Nicolaes van Yperen veroverd.
7 Henricus Onnius.
8 Godefroi d'Estrades.
9 Hs. Stockholm, RA. Gedrukt *Epist.*, p. 395; *Oxenst. Skrifter* 2 afd. IV, p. 614. Peter Abel Schmalz was secretaris ter Zweedse kanselarij.
10 Ontbreekt.
11 Het betreft hier de onderhandelingen te Hamburg; zie no. 3409 en no. 3422.
12 De uitgave der *Epist.* geeft de lezing: ‘ea sperabilis non’.
13 In plaats van ‘videor mihi videre’ geeft de uitgave der *Epist.* de lezing ‘indicat mihi addere’.

facturos aliter credidi rectores nostros[1] quam nunc faciunt, quum testudineo eunt gradu, eo sane justius, quod ipsi Britanni, quorum proximos haec res tangit maxime, nihil admodum properant speculantes, quid ferant tempora, ut Veneti, quibus nunc cum imperatore[2] et Hispano[3] belle convenit.

Epistolas ad te meas posthac recta Hamburgum ad Verpoortium[4] mittam idque jam facere coepi. Quas ad M.[5] D. cancellarium[6] scribo, soleo per D. Spiringium[7] curare. Spero nihil penes ipsum peccatum iri, quominus quam celerrime curentur. Nam his talibus, ut scis, literis, multum utilitatis nec parum gratiae adimit mora.

Scripsi antehac[8] putare me, de quibus scribis, Tartaros esse Tauroscythas illos Euxini accolas, apud quos qui fuere[9] motus, eos jam decedisse omnesque in Turcae[10] repositos[11] clientelam ex Constantinopolitanis literis disco. Ragoscio (?)[12] etiam nunc male cum ea aula convenit, quae, ne de Hungaria, Polonia, Transilvania vexanda cogitet, satis habet negotii ad Persicum accedente Moscovitico bello ob Asachum.

Quid Daniae rex[13] fecerit adversus classem Spiringianam[14], jam Dantisco didici. Laeta vero commissio Suedis spectantibus.

Videris, credo, formulam sacramenti equitum immaculatae Virginis in Polonia. Nugas quis non putet? sed tales sunt, quae ducant[15] seria. Et hoc jam olfacere videntur non protestantes modo, sed et romanensium prudentiores.

Nos recte valemus tibique ac tuis annum hunc precamur felicem, cujus initia hic per ludos jocosque et amores amaenos transeunt[16].

Vale, praestantissime domine[17].

Tuae Praestantiae addictissimus omni studio
H. Grotius.

Lutetiae, 16 Ianuarii novi. Cal. anni[18] 1638.

1 Gabriel Gustafsson Oxenstierna, Jacob de la Gardie, Karl Karlsson Gyllenhielm, Gabriel Bengtsson Oxenstierna en - als plaatsvervanger van de rijkskanselier - Axel Banér.
2 Ferdinand III.
3 Philips IV.
4 Jacob Adriaensz. Verpoorten, koopman te Hamburg.
5 De uitgave der *Epist.* geeft de lezing 'illustrissimum'.
6 Axel Oxenstierna.
7 Petter Spiring Silvercrona.
8 Vgl. no. 3211 (dl. VIII) dd. 16 augustus 1637 aan Axel Oxenstierna.
9 De uitgave der *Epist.* geeft de lezing: 'fecere'.
10 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
11 De uitgave der *Epist.* geeft de lezing 'receptos'.
12 De uitgave der *Epist.* geeft de lezing 'Augoscio'. Het nieuws over de wrijving tussen Georg Rákóczi en het Turkse hof heeft Grotius wellicht bereikt via Charles Marini; vgl. VIII, p. 824.
13 Christiaan IV.
14 Isaac Spiring; vgl. VIII, no. 3369 p. 763.
15 De uitgave der *Epist.* heeft de lezing: ducunt. Voor de eedformule zie men VIII, p. 764 n. 1.
16 De uitgave der *Epist.* geeft de lezing 'transferuntur'.
17 De woorden 'praestantissime Domine' ontbreken in de uitgave der *Epist.*
18 Het woord 'anni' ontbreekt in de uitgave der *Epist.*

Valde solliciti sunt Galli de Curtianis[1] mandatis; quotidie me adeunt percunctatores. Puto nunc Suedis evenire quod olim Parthis, de quibus festivum adagium refert Plinius[2], quo plus bibissent Scytharum legati, eo plus sitire Parthos[3].

Adres: A Monsieur Schmalze, secrétaire de M. le Grand Chancelier de Suède. A Stockholm.

In dorso met andere hand: Hamburg, le 16 Fevrier 1638.

3425. [1638 januari 17]. Aan Willem de Groot[4].

Vicesimo postquam scripseras die, mi frater, tuas 28 Decembris datas[5] accipio. Nimirum per Polhemium[6] curatae sunt, qui mari venit. Id autem iter minus *Κατα τὸ ὡρισμένον* procedit quam id, quod per Brabantiam dirigitur.

De Mileterio[7] Daillaeoque[8] tecum judico: egressum hunc modestiae aequitatisque limites. Ita omnia plena sunt factionum pietatis se obtentu velantium, ut magni judicii laborisque res sit defoecato uti judicio.

De honore, qui Papyrio[9] contigit, gaudeo. Neque minus me delectat quod apud Crassum[10] aestimantur suo pretio literae et virtutes.

De Servio[11] non me fefellit conjectura. Evenit id, quod pro certo animo meo se offerebat. Iis, qui *τῆς πρὶν πολιτείας*, vult detrahere existimationem pietatis ac probitatis, ut deinde eos pro nutu suo verset aut suo arbitratu traducat. Id in re sua jam plus semel Paulus[12] expertus est. Nam eum quoque eodem, quo nunc Hermogenianum[13], modo agitare voluit. Sed frustra tenditur rete inspectante volucre. Ego quod consului nunc quoque bonis omnibus consulo, ut quoties aut dignitas aliqua se ostentat aut commodum sub aliqua lege, quae religionem ullo modo attingat, tum non modo nequicquam mutent, sed eo tempore ne deliberent quidem: quia omnis in ea *περιστάσει*[14] deliberatio non potest non esse suspecta aliis, nobis etiam ipsis suspecta esse debet. Verum, ut scripsi antehac[15], miror Crassum non Nasicae[16] imitari exemplum. Quid u *δ* e *ξ* a *δ*[17]

1 Ferdinand Siegmund Kurz.
2 G. Plinius Secundus (23-79).
3 Cf. Plinius, *Nat. Hist.* XIV, 148: scitumque est Scytharum legati quanto plus biberint, tanto magis sitire Parthos.
4 Gedrukt *Epist.*, p. 874. Het slot in vert. bij Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 169. Antw. op no. 3400 (dl. VIII); tesamen met no. 3444 beantw. d. no. 3457.
5 No. 3400 (dl. VIII).
6 Winand von Polhelm, resident van de landgravin van Hessen-Kassel te Parijs.
7 Theophile Brachet de La Milletière, Frans protestants theoloog.
8 Jean Daillé, Frans protestants theoloog.
9 Pseudoniem van Willem de Groot.
10 Codenaam voor Delft.
11 Schuilnaam voor Frederik Hendrik.
12 Pseudoniem van Grotius.
13 Pseudoniem van Willem de Groot.
14 De uitgave der *Epist.* heeft abusievelijk *παριστάσει*.
15 Vgl. no. 3405.
16 Codenaam voor Amsterdam.
17 Mogelijk wordt Willem de Groot bedoeld.

obstat sua de rebus divinis sententia, quominus sit et bonus civis et bonus consul? Meermanni[1] factum laudo idque ipsum scire cupio omniaque ei opto prosperrima. Ea sunt tempora, ut qui in re sunt publica, potius, si honeste queant, inde se debeant extricare quam qui extra eam sunt tam iniquis legibus ad eam accedere.

Filius noster maximus natu[2] ubi haereat, nescimus. Nec ipsum videmus nec literas ab ipso. Miror *τὴν μετεωρίαν*.

De imaginibus meis duabus quod scripsi antehac[3] rogo memineris. Itidem de chartis in cista. Dum libros meos recenseo, invenio periisse mihi commentariorum Wassenarii[4], libros IV. et XII. Desunt etiam mihi siqui sunt post XVI. Eos omnes mihi emi mittique velim.

Advocatus illustris eloquentiae dictus le Maistre[5] novum solitudinis genus amplexus est, non in monasterio, sed domi suae, projecta spe omni dignitatum et civilium et ecclesiasticarum, quae semet ipsi ultro offerebant. Ejus argumenti epistolam ipsius[6] ad Franciae cancellarium[7] dignam censui, quae et abs te et ab amicis legeretur.

3426. 1638 januari 19. Van J.A. Salvius[8].

Excellentissime Domine,

Spero priores meas recte curatas. Hodie literas e Suecia cepi, quibus significatur Smalzium[9] absque ulla ulteriori dilatione ipsis sestis diebus extrema mihi mandata, de ratificatione Gallici[10] et tractatu Gallobritannici faederis[11] allaturum. Puto causas morae hactenus fuisse, quod voluerit S.R.m.tas Sueciae[12] certior fieri de continuatione subsidii Batavici et intentione vera Angliae ante consummationem societatis cum Gallia. Suspicio enim non vana fuerat, si per traditionem

1 Dirck Meerman.
2 Cornelis de Groot.
3 No. 3405, p. 16 n. 2.
4 Nicolaes Jansz. van Wassenaer. *Historisch Verhael alder ghedenck-weerdichste geschiedenissen, die hier en daer in Europa, als in Duijtsch-lant, Vranckrijck, Enghelant, Spaengien, Hungarijen, Polen, Seven-berghen, Wallachien, Moldavien, Turckijen en Neder-lant, van den beginne des jaers 1621 tot den Herfst toe, voorgevallen sijn*, door Doct. Claes Wassenaer. [Amsterdam 1622-1635], Van Wassenaer schreef de dln. 1-17 (1630). Barend Lampe zette zijn werk voort en publiceerde de dln. 18-21.
5 Antoine Lemaistre (1608-1658).
6 Over deze brief zie men M. Fontaine, *Mémoires pour servir à l'Histoire de Port-Royal*, à Utrecht, Aux dépens de la Compagnie, MDCCXXXVI, Tome Premier, p. 36-38, en C.A. Sainte-Beuve, *Port-Royal. Livre Deuxième. Le Port-Royal de M. de Saint-Cyran. Edition Documantaire établie par René-Louis Doyon & Charles Marchesne.* Paris, La Connaissance, 9, Galerie de la Madeleine, MCMXXVI, p. 37.
7 Pierre Ségier.
8 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 10. Orig. Eigenh. ondertek. Beantw. d. no. 3455. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant, residerende in Hamburg.
9 Peter Abel Schmalz.
10 Het verdrag van Wismar, gesloten op 30 maart 1636 tussen Frankrijk en Zweden, was nog steeds niet door Zweden geratificeerd.
11 Over deze onderhandelingen zie men VIII, no. 3166, p. 426 n. 4.
12 Christina van Zweden.

ratihabitionis faederis Sueo-Gallici regna Sueciae et Galliae ad belli continuationem se mutuo obligassent, Anglum[1] et Batavos vel nulla vel ignava, alias obligatis, subsidia detulisse. Nunc cum de eo non amplius tantopere dubitetur, faedera regnorum prorogatum et bellum acrius quam ante continuatum iri videtur.

Legati Tartarici[2] e Suecia bene dimissi sunt. Offerunt societatem et magnum exercitum. Sed vix puto Sueciam mahumetanos christianismo inducturam citra necessitatis extrema. Rex[3] certe, ter oblatam eorum operam, recusavit. Transylvani legatus[4] identidem. Futuris hoc mense regni comitiis videntur ordines extrema consilia captaturi.

Caesariani[5] dedita Demmino et praesidio Anklamium deducto statim urbem cum praesidio obsederunt, sed hodie literas Stetino et Wollino de ult. dec. accepi, quibus nunciatur hostem et hanc obsidionem et insulam Usedom et urbem Wolgast deseruisse. Et heri Lubeca mihi scribit consiliarius Megapolitanus[6] quicquid Rostochium, Parchim, Gadebusen, Grewesmühlen interiacet totum hostilibus e Pomerania reversis copiis oppletum esse. Putantur hyeme fame[7], defectu pabuli, inde eiecti. Tremit iam Holsatia cum tota hac vicinia metu adventantium tot hospitum hyberna eis extorsurorum; et Banerio[8] campus apertus est, etiam se magis explicandi; quod dies ostendit. Caeterae actiones bellicae alias passim cum hyeme silent.

Multa hactenus sparsa sunt de vice-cancellario Curtio[9], quod pacem cum Suecis tractaturus accedere debuerit. Sed e literis magnorum fideque dignorum virorum scio eum ante octiduum nihil quicquam eius in mandatis habuisse; venisse tantum, ut cum Gallassio[10] de reformatione et hospitatione exercitus cumque binis his electoribus[11] de bello consilia misceret.

Rex Daniae[12] ante biduum misit ad me secretarium[13] suum Guntherum[14] nuper Vienna reversum, qui monstratis mihi authenticis literis Ferdinandi Tertii, quibus interpositionem regis inter se et coronam Sueciae pro pace acceptat, a me quaesivit, utrum id S.R.M.[ti] Sueciae quoque gratum putarem. Respondi regem scire, quomodo oblatae toties interpositiones suae in Suecia acceptae sint; ita me quoque sperare de hac, si eam scripto offerret, rem esse favorabilem, quae non debet non grate accipi. Vix autem me credere Sueciam tractaturam sine Gallia.

1 Karel I.
2 Het Tartaarse gezantschap stond onder leiding van Alexlam Murza.
3 Lodewijk XIII van Frankrijk.
4 Heinrich Meerbot, afgezant van Georg Rákóczi.
5 De troepen van Ferdinand III.
6 Wellicht wordt Johan Witten bedoeld, raadsheer van Adolf Friedrich, hertog van Mecklenburg-Schwerin.
7 De tekst heeft abusievelijk ‘famae’.
8 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
9 Ferdinand Siegmund Kurz.
10 Matthias, graaf Gallas.
11 Johann Georg I, keurvorst van Saksen, en Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
12 Christiaan IV.
13 De tekst heeft abusievelijk ‘secretrarium’.
14 Friedrich Günther; zie no. 3092 (dl. VIII), p. 316 n. 3.

Itaque utrobique acceptationem necessariam fore. Puto igitur his diebus, scripturum eo nomine in Sueciam.

Plura ex inclusis[1].

Valeat et faveat.

E.S.[ae] observandissimo et addictissimo
J.A. Salvio m.p.

Hamburg, die 9 Jan. Anno 1638.

Boven aan de brief: Rec. 11 febr.

3427. 1638 januari 21. Van Ch. Marini[2].

Monsieur,

J'ay receu la vostre du 5. courrant[3] par laquelle vous me confortez de bien espérer, ce que ie suis contraint de faire et cependant pâtir l'incommodité que d'ordinaire le manquement d'argent et la difficulté d'en emprunter ailleurs appâte. Ma femme[4] fera ses couchées en peu de iours et ayant sans cela à nourir plus de sept personnes vous pouvez juger en quel estat que ie me trouve et n'eusse jamais pensé que monseigneur le gran chancelier[5] me deust abbandonner de telle façon sçachant en quelle disgrâce nous ont précipité messieurs les François dans la Voltoline.

Le licentiement des trouppes Vénétiennes ne seroit pas tant considérable si l'Espagnol[6] n'en acquerroit point de réputation et de proufit tout ensemble, puisque tous les gens accurrent vers luy et grossissent son armée qu'il tâche de mettre en campagne forte de 30[m] combattans et n'ayant à faire qu'à des François en Italie le moyen sera tant plus facile de les en chasser cest' armée, si Dieu ne favorise mieux nos Suédois qui à ce qu'on nous escrit ont perdu beaucoup en Poméranie, le chasteau de Volgalst défendu de cinq régimens come dites ayant esté pris par les ennemys qui y doivent avoir trouvé des gran butins.

Tout le monde se desfie de la conduite de la France, qui a donné occasion aux Vénétiens de transiger avec l'empereur[7] touchant Mantoue et la neutralité, voyans qu'il est impossible en la compagnie des François seuls chasser l'Espagnol hors d'Italie et qui desgouste aussy de iour à aultre les Suisses cattoliques, continuans en leur mauvaise volonté contre le duc de Veimar[8] qu'ils ne veulent pas supporter

1 Ontbreken.
2 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
3 Ontbreekt.
4 Allessandra Paravicini Capelli.
5 Axel Oxenstierna.
6 Philips IV.
7 Ferdinand III.
8 Bernhard, hertog van Skasen-Weimar.

sur les terres de l'evesque de Basle[9], et l'empereur les y pousse en ayant escrit ces jours passés fort vivement à tous les cantons[10] ausquels il objecte

9 Jean-Henri d'Ostein (1579-1646).
10 Vgl. p. 74.

ce support de ses ennemys dans leur voisenage, les exhortant à la longue à l'observation de l'alliance héréditaire et de la neutralité promise, conforme laquelle il recerche qu'ils ne leur donnent aucun passage par ses terres menaçant de la guerre ceux qui y contre viendront, non pas autrement come s'il estoit desià maistre absolu de toute la Suisse. Ce néantmoins les cattoliques par ie ne sçay quelle fatalité approuvent tout et sont contans que l'empereur entretiène parmy eux à Lucerne le baron de Schvartzenbach[1] en qualité du commissaire impérial, nom qui préjudicie grandement à leur liberté, mais la haine des François et de ceux de la religion en Suisse leur esblouyt les yeux, et facilite les desseings de la maison d'Austriche sur leur pays.

Ceux de Zurig ont publié une nouvelle assemblée à Baden[2], où tant de cela che d'Hohentvil et des forts de Rhin et de Steig ils veulent délibérer ensemble, mais tout passera more solito sans aucune résolution.

I'enten que les Grisons ont esté satisfaits en Espagne touchant leur pays et alliance, mais non pas de la Voltoline, que l'Espagnol veut maintenir conforme le traitté de Monson[3] ayant d'autres moyens pour en récompenser les chefs Grisons encor que le peuple en soit fort irrité et trouvant quelque appuy ne manquera de se remuer plus qu'auparavant. Interim justus patitur et les biens des pauvres protestans en Voltoline sont exposés au butin de l'un et l'autre party.

Au retour des députez d'Espagne[4] ie vous en sçauray donner plus de particularitez, lesquelles en attendent ie prieray Dieu qu'il vous maintiène, Monsieur, en sa saincte garde et moy en vostre bonne grâce, qui tiens à faveur de porter la qualité, monsieur, de

vostre serviteur redevable
Mariny.

De Zurig, du 11/21 de Jenvier l'an 1638.

Adres: (met andere hand) Mr Grotius.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 5 febr
In dorso: 11/21 Jan. 1638 Marin.

3428. 1638 januari 23. Aan S. Bielke[5].

Excellentissime Domine,

Valde sollicitos habet Gallos rumor de pace quam Caesariani[6] offerunt Suedis, nec immerito; ea enim res si exitum reperierit, incommode interveniet his,

1 Peter von Schwarzenberg.
2 De landdag van Baden, gehouden van twee tot 8 februari 1638.
3 Het verdrag van Monçon gesloten in 1626 tussen Frankrijk en Spanje.
4 Voor hun namen zie men no. 3413, p. 16 n. 13.
5 Gedrukt *Epist.*, p. 398. Gedeeltelijk vert. in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 155.
6 Het betreft hier de zending van Ferdinand Siegmund Kurz, vice-kanselier van Ferdinand III.

quae nunc sunt Galliae rebus. Magnas enim per Italiam et per Germaniam copias hostis partim habet partim etiamnum contrahit. Galliae autem quot sunt limites patere ad hostiles incursus aut terra aut mari, et veteribus et recentibus constat experimentis. Accedunt et multae intus discordiae facile aliquam hostibus occasionem patefacturae aut prorupturae per se, siqua, ut fit, adversa auctoritatem res administrantibus detraxerint. Quare non dubito, quin hi, quorum res Gallica in manu est, parati sint magna pecunia redimere hos metus, quod ni faciunt in tempore, sero eos poenitebit ita destituisse Suedos, quorum sola vis irruentem in Germaniam Austriacae dumos procellam arcebat. Nunc habent quidem Galli, quod nonnulli eorum voluere, protestantium res per Germaniam accisas; sed simul tanta inimicae magnitudinis incrementa, ut si ei resistere ipsi poterunt, certe sine maximo suo vulnere damnoque non poterunt. Haec non semel regi[1] exposui videbaturque intelligere periculum; sed cura a rege in cardinalem[2], a cardinali in alios rejecta: per aliorum sinistros affectus, aliorum per negligentiam aut tenacitatem eo malorum deventum est, ut mederi sit perdifficile.

Duci Bernhardo[3] fesso credendi sperandique Feuquerius[4] in ver appetens magna promisit; sed amissus est quaesitus tanto labore transitus ripamque Rheni utramque validis armis hostis insidet ipsumque Argentoratum, unde magna ad Vinariensem exercitum commoda pervenere, nunc per frugum commerciorumque inopiam nutat.

Hanoviae comes[5] Ramsaeo[6], Ramsaeus comiti diffidit timendumque, ne, dum singuli res suas agere cupiunt, neutrae bene agantur.

Landgravii vidua[7] bellum adhuc trahere cupiens adversa in eo maximae partis popularium suorum studia experitur.

Extra hos, quos dixi, cuncta nobis per Germaniam hostilia ac bellum, quod, si voluissent socii, jam junctis exercitibus ad Rhenum Danubiumque geri potuit, in ultima ora et jam ad mare ipsum gravi Suedorum impensa geritur. Nec illud leve, quod Suedia per XL annos inquies, tantum juventutis et in ea tantam spem sobolis perdiderit opposita interim vicinis, qui ea haud aequis oculis aspiciunt et nocendi tempora exspectant.

Haec et alia multa ad finiendum bellum Suedos impellere possent, nisi unum obstaret, quod rebus nostris multum retro actis parum digna fortibus animis videatur talis hoc tempore cogitatio. Nos longius positi quam ut iis de rebus recte judicare possimus, Deum precabimur, ut Tuae Excellentiae aliisque propius eas inspectantibus saluberrima consilia, consiliis autem pulchros det eventus.

Interea haec aula intumescit intumescente, ut quidem credimus, quamquam ex indiciis saepe fallentibus, reginae[8] utero; cujus foecunditas si votis ipsius

1 Lodewijk XIII van Frankrijk.
2 De Richelieu.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
5 Philipp Moritz, graaf van Hanau-Münzenberg.
6 James (Jacob) Ramsay, gouverneur van Hanau.
7 Amelia Elisabeth, gravin van Hanau-Münzenberg, weduwe van Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
8 Anna Van Oostenrijk. De dauphin - Lodewijk XIV - werd geboren op 5 september 1638.

populique respondet, multum ei inde accedet auctoritatis et quae ipsi placent consilia ad pacem ferentia invalescent.

Est et de induciis rumor ea lege propositus, ut partem suarum regionum recipiant interim tum Palatinus[1] tum Lotharingus[2], hic Nanciacum, ille Frankendaliam. Sed multa talia rumoribus jactata mox evanescere vidimus. Pro Palatina domo nihil facient Galli nisi praeeuntibus Anglis; ei autem mire in hoc negotio cunctatiores sunt.

Deus, Illustrissime Domine, Illustrissimae Excellentiae Tuae valetudinem et consilia secundet.

Illustrissimae Excellentiae Tuae addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 13/23 Ianuarii 1638.

3429. 1638 januari 23. Aan L. Camerarius[3].

Illustrissime Domine,

Ternas sub idem fere tempus abs te literas gratissimas omnes accipio scriptas 28 Xbris, V et XI Ianuarii[4].

Dn. Rodium[5] nondum vidi; si videro, amicum me sentiet et suo merito et tua, quam facio maximi, commendatione. Illustrissimis principibus Palatinis non deerunt quaecunque a me proficisci possunt obsequia, ut qui domui ipsorum optime velim maximoque cum dolore videam ad ejus restitutionem in fortunam meliorem tam tardos fieri gradus.

Incipiam respondere a postremis Homerico ordine.

De Usedomia, de Wolgasti arce quid in re sit, scire aveo eo magis, quod literas ab Hamburgo non habeo serius scriptas 8/18 Xbris. In hac autem de pace ac bello consultatione, quaecunque eveniunt, momentum ingens habent scirique singula et quidem quam celerrime, praeterquam quod de sollicitudine saepe[6] aliquid demit, usum insuper habet.

Non mirabor, si in conventu ordinum Suediae multorum animi conspectu patriae, quae a viris exhauritur, pecunias autem, quantis bellum ex hostili solo in nostra perductum indiget neque a se habet satis magnas neque a sociis accipit, vertant se ad exuenda arma pro illis suscepta, qui quasi deseruisse parum esset, ultro etiam nos oppugnant.

Dantiscani vulgantes quod fecit adversus Polonicas naves rex Daniae[7] se

1 Karl Ludwig van de Palts.
2 Karel IV, hertog van Lotharingen.
3 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 112. Gedrukt *Epist.*, p. 396. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
4 Ontbreekt.
5 Johann Rodt.
6 Het woord ‘saepe’ ontbreekt in de copie te Uppsala.
7 Christiaan IV.

non modo non suscitantibus, sed ne gnaris quidem factum aegre fidem inveniunt. Displicet omnibus id vectigal; et signo jam ad id prohibendum dato multi se alii, ut fit, aggregabunt. Nobis dolere non debet, quod rex, qui spes suas in Suediam distulit tantum, hostes reperit foris et male parentes domi.

Novae militiae institutum a domus Austriacae consiliis ortum credo, ut sub religionis nomine, quo multi inescantur, instrumenta suppetant ad retinendum in familia regnum ejusque vim intendendam. Voces ambiguae successorum et infidelium pro successu interpretationes accipient.

Verum est, quod dicis, controversiam de conceptione in peccato originario aut absque eo Sanctae Virginis definitam non esse Romae, Sed indicto veteri sententiae silentio nova in authoribus[1] triumphat.

Quo loco struatur nova illa Wladislai[2] munitio, nondum intellexi. Sed in pactis induciarum tria video esse, quae si pertendat rex Poloniae, ad rumpendas pervenire possint, vectigalia ut redigantur[3] in eum modum, quo ante bellum fuere, Prussiae ducali ejusque civitatibus sua jura privilegiaque ut maneant, et ne ex redditis locis hostile quid Suedis inferatur caventibus de eo Prussiae regalis civitatibus. Spero apud Batavos eam fore reipublicae praesidum et vigilantiam et potestatem, ut ne inde Polonus naves accipiat ipsis non minus quam Suedis incommodaturas. Sed profecto, ut mones, saepe rumpit leges lucri amor, et ut Euripides dixit:

> *Ἀχόλαστος ὄχλος, ναυτικὴ τ' ἀναρχία*
> *Κρείσσων πυρὸς, χακὸς δ' ὁ μή τι δρῶν χακόν*[4].

Sicut Polonus ab imperatoris[5] aula, ita imperator ipse ab Hispanis consilia accipit pleraque. Hos autem omnes valde ignorant Batavi, si non vident, omnes eorum molitiones ad ipsorum Batavorum pernitiem partim directe partim per aliorum latus tendere.

Hassiae rebus metuo multum: et Hanoviae quod coepit agere Ramsaeus[6], calidum satis est magnaque cum cura tuendum.

Angli utinam vel in arcano res Palatinas sublevent. Motu ipso augetur calor et ex simultate bellum fit. Sed urgent illi ut fedus Lutetianum[7] perficiatur eaque de re agendi in rube Hamburgi mandata jam habere Wyckium[8] Averiumque[9] intelligo. Si serio id agitur, posset id negotium forte eodem pertractari tempore quo alterum de pactis Wismariensibus[10].

Batavi, quod caesarianos quam longissime possunt a se submovent, faciunt prudenter; sed an id agendo pacis jura cum Germania servare semper possint, videbimus.

1 De uitgave der *Epist.* geeft de lezing 'ambonibus'.
2 Wladislas VII (IV) van Polen.
3 De uitgave der *Epist.* geeft de lezing 'rediguntur'.
4 Euripides, *Hecuba* 607-608.
5 Ferdinand III.
6 James (Jacob) Ramsay, gouverneur van Hanau.
7 Tussen Engeland en Frankrijk werd over een verdrag onderhandeld, zie VIII, p. 426 n. 4.
8 Henry de Vic.
9 Joseph Averie.
10 Het verdrag van Wismar, gesloten op 30 maart 1636.

Leodienses ne deprimantur, ad Gallorum pariter Batavorumque spectat curam.

Duci Bernhardo[1] rixarum non parum cum Gallis fuit. Nunc a Feuquerio[2], qui ei adfuit, magnas res in ver exspectare jubetur.

Argentoratensibus intelligimus arctos commeatus fieri, ut sic cogantur facere imperata. Si vis major immineat, dux Bernhardus se promittit volentibus vindicem.

In Italia Hispanus[3] vires suas auget Rhaetosque partim spe partim pecuniis lactat.

Sirmundus[4] eruditus est et nisi spiritu Societatis afflaretur, haud malus. Quod autem ista Societas miris artibus res suas promovens in possessione maneat[5] regiae exomologoseos, id signum est formidinis eorum, qui apud regem[6] plurimum possunt. Soli illos homines non metuunt, qui semel in perpetuum eos exclusere, Veneti.

D. Vosbergius[7], si comparentur onera detracta cum pecunia paululum imminuta, tantundem obtinuit, quantum in pactis erat Charnassaeanis[8].

D. Crusius[9] optimus studiis animum corpusque parat in egregios patriae usus suaeque domus et consanguineorum affiniumque gloriam.

Probo quae Stetini acta sunt ad sanciendam disciplinam. Et Lilii Sparrii[10] virtus ostendit nullis adversis frangi Suedorum animos.

Smalzius[11] Hamburgi exspectabatur, cum inde postremas accepi literas. Scripsit ipse ad me XXV Novembris veteris calendarii[12] de implendis Wismariensibus pactis spem praebens optimam.

Oblata a Tauroschythis auxilia etiam apud hostes prodesse nobis poterunt hostemque monere, ne experiri velit quousque procedere possint pacem aequam desperantium consilia.

Veneti inclinatis ad Hispanum Italiae rebus nihil non faciunt, quo ejus imperatorisque aut amicitiam parent aut fugiant inimicitiam. Et forte si ad pacem itur, melius ea res sine parario procedet.

De duce Neoburgico[13] quae scribis tenebo memoria neque uti, si erit occasio, desinam.

Galli Palatinorum principum[14] negotium ita cordi sibi esse ostendent, si praeeant Angli, quos ea res ob religionis sanguinisque consortium, propius spectat.

Principis Arausionensis[15] melior valetudo et Dunquercam[16] non quantum

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
3 Philips IV.
4 Jacques Sirmond. Hij was de biechtvader van Lodewijk XIII geworden.
5 De uitgave der *Epist.* geeft de lezing ‘manet’.
6 Lodewijk XIII van Frankrijk.
7 Caspar van Vosbergen.
8 Het verdrag dat Charnacé op 6 september 1636 te Den Haag gesloten had.
9 Johan Jespersson Kruus.
10 Joen Lilliesparre, gouverneur van Wismar.
11 Peter Abel Schmalz.
12 Ontbreekt.
13 Wolfgang Wilhelm, hertog van Neuburg en Jülich-Berg.
14 Moritz (1621-1654) en Eduard (1625-1663), broers van Karl Ludwig van de Palts.
15 Frederik Hendrik.
16 De uitgave der *Epist.* geeft de lezing: ‘Dunquercae’.

metuebatur militis illatum, sperare nos faciunt etiam illis in locis non inutile ver abiturum, quod Galli ardentissime expetunt.

D. Ioachimio[1] cuncta ut bene procedant etiam ipsius causa opto, quem feci semper magni faciamque. Angli si harengas piscari ipsi volent, magis rem licitam fecerint quam sibi utilem. Nam quaestus ille satis tenuis sola parsimonia defenditur, cui non aeque Anglos ut Batavos assuefeceris.

Palatini principes urbem hanc iniere comitantibus eos, qui obviam ipsis praecesserant Anglorum legatis[2].

Regina[3] hic praegnantem se credit indiciis adhuc parum certis. Dat tamen ea res apud populum haud elinguem sermonibus materiam.

Opto, Illustrissime Domine, tibi tuisque omnibus prospera cuncta.

Excellentiae Tuae addictissimus ejusque singulari studio observantissimus

H. Grotius.

Lutetiae, 13/23 Ianuarii 1638[4].

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

3430. 1638 januari 23. Aan A. Oxenstierna[5].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Nulla res majoribus nunc sermonibus quam reginae[6] uterus celebratur speratus ambiguis admodum indiciis in mensem demum alterum durantibus eoque incertioribus, quod ipsa tamdiu infecunda nunc quadragesimum aetatis accedit annum. Concipiuntur tamen jam preces publicae et rex[7] ipse credere incipiens multo eam quam antehac pluris facit aulaque ad eam convertitur ingentia accepturam gratiae potentiaeque incrementa, si partus virilis stirpis vota regis populique impleverit. Animum reginae ad pacem spectare et sanguinis docet ratio et plurimis constat argumentis; ipsa id minus minusque dissimulat.

Cum antehac pro duce Bernhardo[8] huc venisset Betzius[9], graviter cum eo expostulavit cardinalis Riceliacus, quod Galli tam male ab ipso ejusque milite haberentur, ut quaecunque isthuc mitterentur copiae in certum se exitium conjici

1 Albert Joachimi, heer van Hoedekenskerke, Staats ordinarius gezant in Engeland.
2 John Scudamore en Robert Sidney, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
3 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
4 Het jaartal ontbreekt in de copie te Uppsala.
5 Gedrukt *Epist.*, p. 395; *Oxenst. Skrifter* 2 afd. II, p. 438.
6 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
7 Lodewijk XIII.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 Friedrich Betz.

censerent. Male id habuit ducem animique sui motus satis acres apud Halerium[10] nudavit. Sedavit nonnihil hos aestus Feuquerii[11] adventus et in ver magnae

10 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
11 Manasse de Pas, markies van Feuquières.

pollicitationes. Oblatum Alsatiae principatum recusavit dux pleno in praesidia imperio contentus. Rumor vero hic est eum seorsim apud imperatorem[1] tentasse pacis vias.

Accessit et alter metus ex amicitia ipsius per literas culta cum duce Rohanio[2], ne partes in Gallia protestantium exarmatas pridem resuscitarent validis adhuc apud Cebennas eorum reliquiis. Qua de causa rex amovere a vicinis locis Rohanium et ad Venetos eum specie honoris amandare magni duxit.

Germani quoque tribuni et praefecti, qui in Gallia sunt, vellent adesse duci Bernhardo et cum ipso habere belli aut pacis, ut res tulerit, societatem. Sed, quantum audio, de Gallicis copiis eo mittendis loquitur. Minuitur interim ducis exercitus crebris in Italiam diffugiis spe certioris stipendii.

Venere huc duo Palatini principes electroris[3] fratres[4], quibus obviam processere ab Anglia legati[5]. Vellet elector habere exercitum eumque cum Hassiae copiis conjungere, qua de re agitur Groningae. Sed pecunia deest neque eam daturi sunt Galli nisi Anglis praeeuntibus.

Susurratur hic et de indutiis ea lege, ut Nanciatum interim Lotharingus[6], Frankendaliam Palatinus habeat. Sed nulla res magis sollicitos habet Gallos quam pax ab imperatore Suedis oblata Lubecaeque instituta colloquia. Quotidie novi ad me ob id percunctatores veniunt.

De regum agnominationibus scripsi ad D. Bielkium[7] antehac[8] scriboque nunc ad D. Salvium[9]. Est aequissimum ad Serenissimae titulum etiam Potentissimae dari reginae nostrae[10], cum Galliae rex praeter Serenissimi nomen accipiat alterum Christianissimi, ut Hispanus[11] Catholici nudumque Serenissimi nomen electoribus[12] detur etiam ab imperatore, ut videbit Sublimitas Tua ex libro, quem mitto de aula Ferdinandi II[13], in quo quaedam sunt digna nosci. Majestatis vocabulum dat imperator Hispano, et in unis literis non semel. At Danus[14] contentus fuit jungi Dilectionem et Majestatem. Verum is non modo pro Holsatia cliens est imperatoris, sed ipsa etiam Dania olim in feudum ab imperio accepta est. Solent autem imperatores etiam amissa possessione juris aliquam retinere imaginem. De Suedia idem dici non potest, quae sui semper juris nunquam in ullius se dedit clientelam.

In Portugallia resedisse tumultus accepta venia dicitur. Argentoratenses difficiliori indies utuntur commeatu; quo tandem sua versuri consilia incertum. De

1 Ferdinand III.
2 Henri, hertog van Rohan.
3 Karl Ludwig van de Palts.
4 Moritz en Eduard van de Palts.
5 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
6 Karel IV, hertog van Lotharingen.
7 Sten Bielke, Zweeds gezant in Duitsland.
8 Ontbreekt.
9 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant, residerende te Hamburg.
10 Christina van Zweden.
11 Philips IV.
12 Voor hun namen zie men no. 3422, p. 35 n. 10.
13 Voor de titel van dit boekje zie men no. 3422, p. 35 n. 12.
14 Christiaan IV.

Hanovia nihil habemus explorati. Hassiaca D. Camerarius[1] melius nuntiabit, cui ea propiora ac cognitiora sunt. Sex florenorum milliones ab Hispano in Belgicam pervenisse audio; tres alios mitti in literis Fuggerorum[2].

Deum precor, Excellentissime et Illustrissime Domine, det regno, reginae, Tui Sublimitati res prosperas.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.[3].

Lutetiae, 13/23 Ianuarii 1638

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3431. 1638 [januari 23.] Aan N. van Reigersberch[4].

Mijn Heer,

Hier is groote blijdschap door de hoope, die men schept van des coninginnes[5] swanger gaen van twee maenden. Den coninc[6] self begint sulcx te geloven ende men doet daer voor opentlijcke gebeden. Soo sulcx nae wensch succedeert, sal haer seer considerabel maecken ende helpen tot de paix.

Hertogh Bernhard[7] is onlancx vrij wat quaelijck te vrede geweest om de clachten, die de Fransoisen tegen hem hier te hoof hadden gedaen van quaed tractement, waerover hij seer geclaegt heeft aen monsieur d'Hallier[8]. Monsieur de Feuquière[9] is sedert bij hem geweest ende groote hoope gegeven van verstercking tegen de voorsomer. Men heeft hem oock den Elsas in eigendom gepresenteert, doch hij heeft sulcx niet aengenomen te vrede sijnde met het commandement over de garnisoenen aldaer.

De twee palsgraven[10], broeders van den churfurst[11], sijn gisteren hier ingehaelt bij de Engelsche ambassadeurs[12]. De Fransoisen seggen, dat sij voor dat huis wel wat doen willen, soo de Engelschen, den welcken sulcx naerder aengaet, voorgaen.

1 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
2 Het bankiershuis Fugger.
3 Onderschrift en ondertekening ontbreken in de uitgave der *Epist.*
4 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R9m. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. De inhoud van de brief stemt overeen met no. 3430 aan Oxenstierna van 23 januari. Bovendien ontbreken in de reeks van wekelijkse brieven aan Van Reigersberch die van 16 en van 23 januari. Het lijkt mij derhalve verantwoord de brief op laatstgenoemde datum te stellen.
5 Anna van Oostenrijk; de dauphin werd op 5 september geboren.
6 Lodewijk XIII.
7 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
8 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
9 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
10 Moritz en Eduard van de Palts.
11 Karl Ludwig.
12 De ordinarius ambassadeur van Engeland in Parijs John Scudamore en zijn extra-ordinarius collega Robert Sidney, graaf van Leicester.

Straesburg wert meer ende meer geïncommodeert met gebreck van vivres. Wat einde sulcx metter tijd sal nemen, staet te bedencken.

Men seit hier den coninc groote lichtinge doet in t'lant van Luyck blijvende het hoff seer becommert vanwegen de Sweedsche handeling van paix met de keiserschen. Sij meriteren wel wat in vrese te sijn door de cleine consideratie, die sij genomen hebben op de saecken van Swede ende Duitschlant.

Den coninc heeft door die van Venegië[1] bericht, dat den hertogh van Rohan[2] daer is beroepen, hebbende eenige ombragie genomen over sijne correspondentie met die van de religie in Vrancrijck alsoock met den hertogh van Weimar[3].

Daer gaen oock hier eenige geruchten, doch onseecker, van een trefves te maecken, geduirende de welcke den hertogh van Lorraine[4] Nancy, den palsgraef[5] Franckendael soude besitten, beide op hoope van verdere restitutie.

Ik bidde uE. mij wel te doen weten, wat mijn oudste soon[6], die nu hier is gecomen, heeft gehadt van mijn heer den rijcxcancellier[7] ende wat d'heer Spierinck[8] hem daerenboven heeft verstreckt.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant.

In dorso schreef van Reigersberch: broeder de Groot den 1638 wt Paris.

3432. 1638 januari 23. Aan J.A. Salvius[9].

Excellentissime Domine,

Seriuscule ad me pervenit epistola Excellentiae Tuae, ideo, quod amico eam curandam commiserat D. Camerarius[10], qui mari iter sumpsit, quod hac anni tempestate multis moris obnoxium est. Epistolarum mearum alteram in itinere resignatam propter exemplum displicet, alioqui in re nihil ipsi est incommodi.

Plenius Excellentia Tua me docente intellexi, quae sit inter ipsam et D. Davausium[11] controversia, quam ex Chavigniaci[12] sermone cognoveram, cum cardinalis[13] belli trahendi causas etiam privatim habeat non paucas et rumor de

1 De koning heeft dit meegedeeld aan de Venetiaanse gezanten Alvise Contarini di Nicolo en Anzolo Correr die hij op 23 januari in audientie ontving; zie Siri, *Mem. recond.* VIII, p. 625.
2 Henri, hertog van Rohan.
3 Bernhard van Saksen-Weimar.
4 Karel IV, hertog van Lotharingen.
5 Karl Ludwig, oudste zoon van Frederik V van de Palts.
6 Cornelis.
7 Axel Oxenstierna.
8 Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden.
9 Gedrukt *Epist.*, p. 397. Gedeeltelijk in vert. bij Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 158. Antw. op no. 3387 (dl. VIII). Johan Adler Salvius was Zweeds gezant, residerende te Hamburg.
10 Ludwig Camerarius. Hij had deze brief meegegeven aan Winand von Polhelm; vgl. no. 3425, p. 41.
11 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
12 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
13 De Richelieu.

pace Suedis oblata hic multus sit. Non dubito, quin de pecunia quod vultis sitis impetraturi, praesertim si tempus federis aliquanto fieri possit productius, quod valde hic expetitur.

Bellum indicendum Ferdinando[1] ejusque sociis non tam paratos puto quam videri volunt. Multum autem differt hostes se eorum Galli clam dicant, an federe an palam editis scriptis profiteantur. Bellum enim legitime indictum tum alii sequuntur proprii effectus tum hic etiam, quod facilius est pacem nonnihil vulneratam sanare quam restituere immortuam.

Heufdio[2] sum locutus. Is ait pati quidem se, ut dicatur nobis residuum anni 1637 persolvisse, ne Galli, si de federe minus conveniat, eam rem infectam velint reddere; caeterum sibi non pecuniam datam, sed assignationes quas vocant, ex quibus ut pecunia fiat tempore esse opus.

Lubecam puto ad colloquia de pace locum fore non inidoneum neque esse cur caesarianis[3] displiceat. Laborabo, ut exempla literarum tuti itineris potestatisque legatorum, si fieri potest, nanciscar. Illud certum est pro Galliae legatis[4], pro Suedis[5], pro Batavis[6] scriptas tuti itineris literas a Ferdinando, et ostensas legato pontificis[7], qui Coloniae est, sed tradi eas Ferdinandus non vult, nisi eodem tempore a Gallo pro suis legatis[8] dentur, quas quidem accepturus non est, nisi disertim datum sibi videat imperatoris nomen, quod hactenus illi controversum ipsi faciunt, quod non mirarer, si saltem unus esset electorum[9] possidentium qui electioni contradiceret, quam jam probavit etiam Trevirensis.

Multas vidi imperatorum literas ad regem Galliae[10], ut quaesito Tuae Excellentiae respondeam. Inscriptiones sunt Serenissimo et Christianissimo Principi Domino etc. olim additum Fratri et Consanguineo nostro Charissmo. Mutatum ab aliquo tempore scriptumque Consanguineo Fratri nostro Charissimo, in quo minus esse aliquid volunt talium periti. Simili modo incipiunt literae: Serenissime et Christianissime Princeps, Consanguinee et Frater Charissime; deinde in ipsis literis: Serenitati Vestrae. Rex Galliae Henricus IV Rudolpho[11] scribens pro Serenitate reddebat ei Majestatis vocem, subscribit ad regem Galliae imperator: Serenitatis Vestrae bonus Frater. Idque secutus est etiam Ferdinandus II et, quantum intelligere potui, toleratur etiam nunc ista scribendi diversitas a Gallis negligentia hujus aulae circa talia, quae non tam sunt quam videntur inania. Non ignoro olim Romanis imperatoribus promiscue datos titulos Majestatis et Serenitatis, ut Graecè *βασιλείας* et *Γαληνότητος*, sed neque illud ignoro non sine consilio mutatam ab imperatoribus scribendi rationem, cum in antiquis actis appareat saepe Majestatis *ἐπωνυμία* Franciae regibus vicissim data ab imperatoribus et regibus Hispaniae, qui vix sperare possunt, ut communi judicio per omnia aequentur Galliae regibus,

1 Ferdinand III.
2 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
3 Ferdinand III c.s.
4 Voor hun namen zie men no. 3407, p. 7 n. 11.
5 Deze gezanten waren, voor zover mij bekend, nog niet benoemd.
6 Deze gezanten waren, voor zover mij bekend, nog niet benoemd.
7 Martio, kardinaal Ginetti.
8 Hermann von Questenberg en Dr. Johann Krane.
9 Voor hun namen zie men no. 3422, p. 35 n. 10.
10 Lodewijk XIII.
11 Rudolf II (1552-1612).

detur hodieque Majestatis agnominatio et quidem in iisdem literis bis terve, ut in Cancellaria Hispanica aant. a D. Camerario edita videre est. Adversus regem Daniae[1] qui pro Holsatia vasallus est imperatoris, et ex domo Germanica nova reperta est agnominum mixtio, ut imperator ejus dignitatem Majestatemque nominet, ut ex actis Lubecensibus pacis[2] disci potest. Cum vero imperator regi Franciae scribens praeter Serenissimi titulum det alterum Christianissimi et regi Hispaniarum Cahtolici, quae illi elogia faciunt maximi, minime videntur mihi caeteri reges pro Serenissimi agnomine, quod imperator dat electoribus, contenti esse debere. Nobis autem eo magis cavendum censeo, ne minora vocabula quam reges alii accipiunt obtrudi nobis sinamus, quod Romae, ubi ista cuduntur discrimina, non eodem pretio estiment regna, quae successoria lege et quae suffragatione deferuntur: regnum autem Suedicum ibidem ponatur in classe secunda, quod omnia, quae post mutatas res sacras acta sunt, pro nullis irritisque habeant.

Famam de pace, quam fert Curtius[3], quantum possum, alo. Vivemus enim hic iis in locis, ubi facilius metu quid extorqueas quam bonis dictis factisque eblandiare. Quare quidquid ejus rei erit, quidquid etiam credibiliter dici poterit, fac, quaeso, sciam publici causa.

Leslaeus[4] spero in Scotiam ierit conscribendi militis causa.

Usedoni insulam ab hoste intratam quanto cum dolore audivimus, tanto nobis gaudio erit cognoscere inde eum vi Bannerii[5] expulsum, quod multorum literae sperare nos jubent. Metus a Praecopensibus Tartaris usui esse poterit, ut caesariani ad pacem cum nostris festinent, ne ad ultimae desperationis consilium Suedi trudantur.

Ragotskio[6] male cum aula Constantinopolitana convenire et intelleximus antehac et novis literis vetamur aliter credere.

De Dani cum Polono[7] certamine intelleximus et ea, quae porro sequentur, avebo discere, ut faveam utrivis vapulanti. Quo obtentu rex Poloniae sibi dominatum vindicet maris magna ex parte litoribus Suedicis interfusi, non video, nisi et ille suos Seldenos[8] habeat.

Ut Angli tandem provehant sua cogitata, tempus est, nam dum illi deliberant Hamburgi an Hagae incipere malint, hostes ubique res agunt suas, Palatina domus manet calamitosa, ipsi divites sane, sed inglorii. Ego multis de causa negotium id Hamburgi tractari quam Hagae satius arbitror nec Batavos contradicturos puto.

Illud pene praeterieram, non spernendum tamen, in responso ab imperatore dato ei, qui agit res Ethruscas[9], reginae[10] et coronae Suediae fieri mentionem, in altero, quod Veneto[11] datum est, coronae Suedicae, non et reginae.

1 Christiaan IV van Denemarken.
2 De vrede van Lübeck, gesloten in 1629 tussen keizer Ferdinand II en Christiaan IV van Denemarken.
3 Ferdinand-Siegmund Kurz, afgezant van de keizer.
4 Alexander Leslie, graaf van Leven.
5 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
6 Georg Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
7 Wladislas VII (IV) van Polen.
8 Toespeling op John Selden, de verdediger van het ‘mare clausum’.
9 Niet geïdentificeerd.
10 Christina van Zweden.
11 Giovanni Grimani, Venetiaans gezant te Wenen.

Palatinos principes electoris[1] fratres[2] in hanc urbem introduxere obviam eis progressi Angliae legati[3].

Regina[4] alterum jam mensem se gravidam credit credique vult argumentis non admodum certis, tamen haec qualiscumque spes eam et regi chariorem et apud alios venerabiliorem faciet.

Opto, Excellentiae tuae felicia omnia.

Excellentiae Tuae addictissimus et observantissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 13/23 Ianuarii 1638.

3433. 1638 januari 26. Van Willem de Groot[5].

Frater optime,

Nescio, quo id meo fato accidat, ut quo magis litteras tuas desiderem, eo minus illae mihi reddantur, quod ne sine ratione a me dici putes, scias me post eas, quas V^{o} Decembris[6] ad me dedisti, nullas me habere, cum tamen te interea saepiuscule mearum rerum fecerim certiorem. Vosbergium[7] indies expectamus; ille si nihil mihi afferat, aliquas epistolas intercidisse suspicabor.

In ultimis meis ante duas septimanas datis[8] scripseram mihi cum Delfensibus super syndicatu non convenire, et rationes addideram, satis est potuisse videri. Nunc totius senatus Delfensis suffragio itum est ad Kinschotium, fisci advocatum, successorem olim tuum[9], quem tamen eam conditionem suscepturum pauci credunt, quibus et ego accedo, nisi a Servio[10] permoveri se patiatur. Nos interea assiduam foro damus operam et agendis ac conscribendis clientiam causis invigilamus, nisi quod intensum frigus aliquando manum de tabula tollere imperet.

Parentes[11] pro aetate satis belle valent, nisi quod mater, quae jam ad sedentariam omnino vitam compellitur, magis magisque indies attenuatur et memoria deficitur.

Aquae jam hanc nostram provintiam male habent et pejora, cum degelare incipiet, timentur; glacies enim alveum Leccae ita implevit, ut aqua profluens aggerem Germanicae ripae objectu tribus fere locis disruperit magnis voraginibus. Neque reparandi ulla spes, nisi cum gelu cessaverit, quo tempore scis hybernas nives magnam nobis aquarum vim superfundere solere, quas in agros Renolandi-

1 Karl Ludwig van de Palts.
2 Moritz en Eduard.
3 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
4 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
5 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 24. Eigenh. oorspr. Tesamen met no. 3438 beantw. d. no. 3452.
6 No. 3371 (dl. VIII).
7 Caspar van Vosbergen.
8 Ontbreekt.
9 Nicolaes van Kinschot; zie over hem IV, p. 480 n. 10.
10 Schuilnaam voor Frederik Hendrik; Grotius heeft erboven geschreven: Pr. v. Or.
11 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.

cum et Delfensem irrupturas metus est; nam circa Goudam omnia jam sunt diluvio similia.

Graswinkelius[1] valde queritur nihil a te responderi ad ea, quae de Notis in Catalinariam politicis[2] scripsit.

Ego post solennia vota, ut hic tibi tuisque felix transeat annus, nihil addam nisi preces, ut nostri quam saepissime meminisse velis.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius

Raptim Hagae, XXVI Januarij 1638.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et couronne de Suède prez le Roy Trèschrestien A Paris.

In dorso schreef Grotius: 26 Ian. 1638 W. de Groot.

En boven aan de brief: Rec. 11 Febr.

3434. 1638 januari 28. Van Ch. Marini[3].

Monsieur,

Je voy par la vostre du 12 currant[4] le soing qu'il vous plaist prendre de mes intérests, dont ie vous seray fort obligé toute ma vie, et vous puis asseurer que durant mon exil ie n'ay pas esté en plus gran necessité qu'à cest' heure, estant chargé de famille, et ne recevant aucune aide, ny des biens de ma femme[5] destruits et sans moyen de les pouvoir vendre come estant tous en friche, ny de ceux que ie sers avec telle fidélité et qui m'avoyent promis tout le bon traittement. Ie ne sçay quel party prendre: ou d'attendre ici ou m'en aller en Suède n'ayant moyen de faire ny l'un ny l'autre, non sans gran deshonneur de la couronne mesme qui ne devroyt pas abbandoner ainsy son ministre. I'en escris dereschef à monsieur le gran chancelier[6] comme verrez par l'enclose et ne sçay d'où vient qu'estant mon gran bon il me laisse néantmoins icy et sans ordre et sans argent qui fait que ie fais journellement de plus grans deudtes et ne puis renvoyer ma femme en Volteline afin qu'elle pourveust à ses intérests, son frère[7] estant mort.

Je suis de vostre opinion que les François ne feront rien parmy les Grisons où leur crédit est perdu, aussy bien qu'en Italie et Allemagne, et ne le regagneront plus qu'avec un extraordinaire succez dont ie ne voys pas aucune apparance, si Dieu ne bénist nos Suédois, qui ne sont pas aussy trop bien perdans une place après

1 Dirck Graswinckel.
2 *Catilina, sive in Caii Crispi Salustii Bellum Catilinarium Observationes et Notae;* zie VIII no. 3234, p. 536 n. 8.
3 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 9. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent voor Zwitserland en naburige landen.
4 Ontbreekt.
5 Allessandra Paravicini Capelli.
6 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
7 Niet nader geïdentificeerd.

l'autre et ne pouvans s'élargir hors de la Poméranie où on dit qu'ils ayent perdu non seule-

ment le chasteau de Volgast avec un gran butin, mais aussy Dammin et Anclam.
Il est pourquoy ie vous auray beaucoup d'obligation s'il vous plairra prendre la peine de m'en adviser bien souvent de leur succez, les impériaux faisant publier en Suisse de si contraires advis que nous ne sçavons pas à qui escrire.
Au reste ie me remets à cy iointes lettres et demeure, monsieur,
Tout le vostre
Marin.

De Zurig, ce 18/28 de Jenvier l'an 1638.

Il y a icy des marchands qui trafiquent avec ceux de Hamburg par la moyen desquels on me pourroit aider aisément moyennant qu'on leur en donnast quelque ordre.

Adres: Mr Grotius ...
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 13 Ian. *(sic)*
In dorso: 28 Ian. 1638 Marin.

3435. 1638 januari 30. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime Domine,
Quae ab Hamburgo ad Gallos Anglosque perscribuntur, liberant eos metu Suedicae pacis, cujus occasionem per tot adversa corruptam putant. Interim de belli paratibus multi hic sermones.

Est in aula princeps Condaeus[2] apud reginam[3] tanquam praegnantem gratulationis functus officio. Is ad bellum in Navarrae partibus gerendum mitti dicitur suspecto sane Espernonio[4], quasi non satis diligenter, quae ibi agi poterant, curasset.

Duci Bernhardo[5] promittuntur VI M peditum, equitum duo ad bellum in Germania administrandum, multumque laboratur, ut pertrahatur in partes Gallicas etiam Argentoratum, ejectis pontificiis invisa jam imperatori[6] civitas. Et Angli[7] clam dempto regis sui[8] nomine id agunt, ut Palatino electori[9] detur pecunia a rege[10], quae solebat landgravio[11] dari, ut inde et amicorum liberalitate adjutus militem scribat, quem jungat cum Hassiacis communi in utrosque imperio functurus. Caeterum serione haec

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 113. Gedrukt *Epist.*, p. 398. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Henri de Bourbon, prins van Condé.
3 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
4 Jean Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Ferdinand III.
7 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
8 Karel I van Engeland.
9 Karl Ludwig van de Palts.
10 Lodewijk XIII van Frankrijk.
11 Wilhelm van Hessen-Kassel.

agantur an ut didito hoc rumore plus quam antehac a caesarianis impetrent Angli, video dubitari.

Sicut in Polonia juramentum dictum Immaculatae Virgini, ita hic congregatio propagandae fidei non protestantibus tantum sed et aliis metum injicit, ne lateant ad inquisitionem semina. Id negotium nunc in parlamento cum cura tractatur.

Venit ad me aliquoties jam Rodius[1], quem tanti facio, ut eum promptissime sim aliis, si ita res ferat, commendaturus. Dixi ei me, quicquid meae est potestatis, collaturum ad implenda horum principum[2] totiusque domus Palatinae desideria. Principes ipsos videbo, ubi regem salutaverint.

Deus, Illustrissime Domine, te ac tuos servet incolumes.

Excellentiae Tuae addictissimus ejusque observantissimus
H. Grotius.

Lutetiae, XXX Ianuarii nov. Calend. MDCXXXVIII.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margine: R. Hagae Ao. 1638. 8 Febr. st. n.

3436. 1638 januari 30. Aan A. Oxenstierna[3].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Galli et cum Gallis Angli in malis rebus nostris id gaudent, quod pacis non modo bonae, verum etiam tolerabilis conditiones nobis in longum tempus periisse existimant. Agunt interim Angli[4] cum Gallis, ut quam pecuniam Galli dare landgravio[5] solebant, eam dent electori Palatino[6], ut is copias suas, quas privatorum, ut ajunt, liberalitate adjutus scribet - regem enim suum[7] in hac re nominari nolunt - ad Hassiacas addat et utrumque suscipiat regimen.

Cum duce Bernhardo[8] pacta praeformaverat tantum Feuquerius[9]; in iis est, ut sex millia peditum, duo equitum ei det rex ad bellum in Germania gerendum. In iis firmandis versatur jam heic ducis mandatu Betzius[10]. Ut rata jam haec fiant, nisi Germanos duci miserit rex, nihil bonae spei apparet. Ita Galli omnes a Rheni transitu ex, quam ex priorum temporum experientia metuunt, fame abhorrent. Atque adeo cum nuper dux Gallis ob hiemem, siqui discedere vellent, id liberum faceret, nemo

1 Johann Rodt.
2 Moritz en Eduard van de Palts.
3 Gedrukt *Epist.*, p. 398; *Oxenst. Skrifter* 2 afd. II, p. 439.
4 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
5 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
6 Karl Ludwig van de Palts.
7 Karel I.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
10 Friedrich Betz.

plane manist postremusque abiit Halerius[11]. Tum vero comesis omnibus, in quibus locis fuit hactenus dux Bernhardus, cogetur incitare sedes Burgundiae, ut puto, tam hostili quam amica pro sua usurus.

11 François de l'Hospital, sieur du Hallier.

Argentoratum ivere Mullerus[1] et Scavaliskius[2], ut civitatem nutantem in partes suorum trahant. Nec levis conficiendi negotii inde spes est, quod pontificii jam ex ea urbe ejecti esse scribuntur.

Rhaetorum legati[3] ab Hispania bene excepti bene donati abiere.

Apud Helvetios post mutatas res Rhaeticas pars pontificia, id autem est Hispanica, fit indies audentior. Protestantes languent. Sed de eorum locorum rebus scribo parcius, quod id officium bene fungitur Marinus[4], cujus literas ut et ducis Bernhardi mitto.

Est hic quidam Livo[5], qui Lactucae[6] suadet ut Moldaviam[7] accipiat ab Aristophane[8], atque inde bellum faciat Manlio[9].

Est in hac urbe princeps Condaeus[10], cui negotia Suedica, quantum potui, commendavi. Promisit se collaturum, quod suae esset potestatis, De Bulionii[11] tenacitate queritur.

Est in aula princeps Condaeus regi[12] reginaeque[13] spem partus gratulatus est dixitque eo se id magis optare, quod sibi cum fratre regis[14] non usquequaque conveniat. Creditur mitti ad bellum circa Pirenaeos montes faciendum, quod Espernonius[15] negligentia an alia de causa bonas occasiones de manibus emisse dicatur.

Rediit ad me retentus diu apud Batavos filiorum meorum natu maximus[16], qui Tuae Sublimitati pro summa in se benevolentia ac beneficentia plurimum debet et pro eo etiam ego. Dabo operam quotidiana institutione et exercitatione, ut aliquando, quod velim[17] maxime regno Suedico utilis esse possit.

Rex nondum a Palatinis[18] salutatus est, quomodo eos sit excepturus incertum est[19], quando scriptum huc est ex Anglia episcopum Cantuariensem[20], cum electorem[21] fratresque ejus ad se vocasset, electori locum supra se et fratribus infra se dedisse.

Haec postquam scripseram, adii Chavigniacum[22] de isto negotio, de quo per

1 Georg Müller, secretaris van Axel Oxenstierna.
2 Bernhard Schaffalitzky.
3 Voor hun namen zie men no. 3413, p. 16 n. 13.
4 Charles Marin(i), Zweeds nieuwsagent voor Zwitserland en naburige landen.
5 Het woord staat in cijfercode: 145.1.11. 165.1.5. 167.2.8. 73.1.2. Bedoeld is de in no. 3466 aan Oxenstierna dd. 20 februari genoemde Alexander van der Heiden; zie aldaar.
6 Codenaam voor Frankrijk.
7 Het woord staat in cijfercode: 601.12 (= 1.2?) 61.1.8. 62.1.13. 97.11 (= 1.1?) 116.2.4.149.1.1. 152.3.1. 153.1.2. 80.1.3.
8 Schuilnaam voor de sultan der Ottomanen, Murád (Amurath IV).
9 Schuilnaam voor Ferdinand III.
10 Henri de Bourbon, prins van Condé.
11 Claude de Bullion, sieur de Bonelles, surintendant des finances.
12 Lodewijk XIII.
13 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
14 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.
15 Jean Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
16 Cornelis de Groot.
17 De uitgave der *Oxenst. Skrifter* geeft de lezing ‘velit’.
18 Moritz en Eduard van de Palts.
19 De woorden ‘quomodo ... incertum est’ ontbreken in de uitgave der *Oxenst. Skrifter*.
20 William Laud.
21 Karl Ludwig van de Palts.
22 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.

notas scripsi modo. Promisit se acturum cum rege meque facturum participem de eo, quod is constituet. Ex eo venit ad me noster admissionalis Berlisius[1]: dixit perterritam esse aulam rumore pacis, quam dicatur cudere Bannerius[2]. Respondi, quantum meae esset notitiae, nullam ejus rei potestatem alii datam quam Tuae Sublimitati et D. Bielchio[3] sub tua Sublimitate. Domini Bannerii partes esse armis hostem aggredi aut repellere. De causis eorum, quae nobis hoc anno adversa accidissent, addidi aliquid; neque tamen eos esse Suedos, quibus cum fortuna deciderent animi. Nihil fore, quod in eorum fortitudine desideretur, modo amici quod suae est opis adferant.

Mitto Sublimitati Tuae exemplum eorum, quae inter ducem Bernhardum et Feuquerium acta sunt. Est nunc in aula etiam Feuquerius; fuit ibidem Betzius, sed is mihi dicit in praesens nihildum peractum de sex illis et duobus hominum millibus. Satis temporis hinc ad Majum mensem fore, ut id pertractetur; nunc se instare, ut de sumptibus extraordinariis quibusdam dux servetur indemnis et ut hoste per regem avocato ad novas aliquas sedes duci patescat aditus.

Deus, Excellentissime et Illustrissime Domine, reginae, regno, Tuae Sublimitati det res secundas.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 20/30 Ianuarii 1638.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3437. 1638 januari 30. Aan N. van Reigersberch[4].

Mijn Heer,

Des coninginnes[5] grootgaen werdt meer ende meer gelooft, door verclaeringe oock van medicijns ende vroedvrouwen, die de teeckenen houden voor onfeilbaer. Daer sijn personen, die alrede officiën bij den daufijn hebben besproocken ende mijnheer den prins[6] heeft den coninc[7] ende coninginne gecongratuleert ende geseit sulcx te meer te wenschen, alsoo hij met Monsieur[8] niet heel wel en is.

Men seit denselve prins gaet het oorlogh voeren in Navarre, alsoo de suspicie valt op d'Espernon[9], dat hij sijn best niet en heeft gedaen.

De Engelschen[10] handelen alhier om 't gelt, dat den coninc aen den land-

1 Nicolas Faure, sieur de Berlize, introducteur des ambassadeurs.
2 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
3 Sten Bielke, Zweeds gezant in Duitsland.
4 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R7c. Eigenh. oorspr. Niet ondertek.
5 De Franse koningin Anna van Oostenrijk; zij was in verwachting van Lodewijk XIV.
6 Henri de Bourbon, prins van Condé.
7 Lodewijk XIII.
8 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.
9 Jean Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
10 John Scudamare en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.

graef plagh te geven, te becomen voor den churfurst palsgraef[1], om daerdoor ende door de hulp, die hij van particulieren in Engellant sal mogen becomen, een leger te maecken, dat met de Hessische te voegen ende over beide te commanderen.

Den majoor Betz[2] arbeid om 'tgunt met de heer van Feuquière[3] was geconcipieert aengaende de ses duisent man te voet, twee duisent te paerd, die den coninc aen den hertogh[4] tot de Duitsche crijgh geven soude, vast te maecken. Soo den coninc Fransoisen sent, sullen weinigh bij den hertogh blijven, alsoo onlancx den hertogh vrij stellende aen de Fransoisen, die daer noch waeren, nae huis te vertrecken, niet eene bij hem is gebleven; sooseer vresen sij hetselve tractement van Duitschlant. Des hertogs commissaris[5] is binnen Straesburg, arbeidende om die stadt aen sijn sijde te trecken, waertoe geene cleine hoop en geeft, dat de regierders de pausgesinden hebben doen vertrecken.

Onse quade successen in Pomeren geven hoop aen de Fransoisen ende Engelschen, dat wij tot geen paix sullen connen geraecken.

Den 30 Januarij 1638.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant In Den Hage.

In dorso schreef Van Reigersberch: broeder de Groot, den 30 Ianu. 1638 wt Paris.

3438. 1638 februari 1. Van Willem de Groot[6].

Frater optime,

Redierunt ad me inclusae, quas ante octiduum ad te dederam litterae[7]; eas jam pariter cum hisce tempestivus remitto, ne iterum frustra sim. Interea tuas postridie Calendas vertentis anni datas[8] accipio, quae et ipsae mala mea fortuna Ultrajectum ad Reigersbergium[9] delatae serius longe quam par erat in manus meas pervenerunt.

Gratissimae tamen fuerunt ob salutare, quod mihi in mea causa subministras, consilium, a quo, ut ex anterioribus meis[10] intelliges, latum unguem[11] recedere mihi non est in animo. Ego ut mihi liberum esse credo conciones publicas audire, dummodo a communione eorum, qui privatos caetus habent, me non separem, ita libertate mea aut parcius aut laxius uti arbitrii mei esse volo. In prioribus meis

1 Karl Ludwig van de Palts.
2 Friedrich Betz.
3 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Bernhard Schaffalitzky.
6 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 3405; tesamen met no. 3433 beantw. d. no. 3452.
7 No. 3433 dd. 26 januari.
8 No. 3405.
9 Nicolaes van Reigersberch; zie voor zijn verblijf in Utrecht no. 3439, aanhef.
10 Het betreft hier Willem's poging om tot pensionaris van Delft benoemd te worden.
11 Vgl. Plautus, *Aul.* 57: si hercle tu ex istoc loco // digitum transvorsum aut unguem latum excesseris.

memini Nicolai Kinschotii[1]; nunc hoc addam cras, ut puto, eum ad syndici munus a Delfensibus requisitum iri neque ab ea conditione alieno esse animo, quantum ego quidem audio, si duo florenorum millia cum libera habitatione offerantur, quod illi aegre, sed tamen facturi videntur.

Pater[2] pro transmisso vino et nupere scriptis litteris[3] gratias tibi a me agi jussit et ipse per se aget[4]; laetamur omnes tibi tuisque omnia satis bene succedere et spem nobis injici de adventu uxoris cum filia[5].

Stratenum[6] tibi se probare lubens audio.

Adversus Mileterium[7] aut ejus adversarios necdum quicquam hic prodiit; interea omnes mei ea de re libelli in manibus Episcopii[8] sunt.

Valde me delectat ista tua de Antichristo commentatio[9]; est enim ejus generis, in quo et novi et magni aliquid a te praestitum iri confido: sunt quippe quamplurima, quae neque mihi neque aliis circa eam materiam probantur, sunt et aliqua ita obscura, ut Oedipo egeant interprete[10], id est eo, cui ex lectione veterum prophetarum, novi codicis et historiae ecclesiasticae ejus temporis subactum sit judicium.

Attulit mihi his diebus Vossii filius[11] avunculi Junii[12] libros tres de pictura veterum[13], plurimae sane eruditionis et elegantiae, quos cum Vossii ad te litteris[14] per occasionem mittam.

Filium majorem[15] jam ad vos pervenisse spero, quare alterum[16] brevi hic expectabimus.

Velim a te edoceri, an tragaediam Gijsberti Amstelii a Vondelio tibi inscriptam[17] multae sane artis et movendis affectibus aptam jam receperis; nos sane illam cum voluptate legimus.

Vale, frater optime, cum uxore et liberis[18], quibus meo et uxoris[19] nomine omnia offero officia.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae Comitis, 1 Febr: 1638.

1 Mr. Nicolaes van Kinschot.
2 Jan de Groot.
3 Deze brief dd. 2 januari (zie no. 3442) is verloren gegaan.
4 No. 3442.
5 Cornelia de Goot.
6 Pieter van der Straten; zie over hem VIII no. 3277, p. 608 n. 7.
7 Theophile Brachet de la Milletière.
8 Simon Episcopius.
9 Vgl. no. 3405, p. 6 n. 1.
10 Oedipus had het raadsel van de sfinx opgelost wat tot dan toe nog aan niemand was gelukt.
11 Vgl. no. 3414, p. 21 n. 13.
12 Franciscus Junius (François Du Jon jr.); zie no. 3414, p. 21 n. 10.
13 Voor dit werk zie men no. 3414, p. 21 n. 11.
14 No. 3414.
15 Cornelis de Groot.
16 Pieter de Groot.
17 Voor deze opdracht zie men no. 3299 (dl. VIII, p. 644).
18 Cornelis, Cornelia en Pieter; Diederik bevond zich in het leger van Bernhard van Saksen-Weimar.
19 Alida Graswinckel.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius Ambassadeur de la Reine et couronne de Suède prez le Roy Trèschrestien A Paris.
Met andere hand: 14 s.
In dorso schreef Grotius: 1 Febr. 1638 W. de Goot.
En boven aan de brief: Rec. 11 Febr.

3439. 1638 februari 1. Van N. van Reigersberch[1].

Mijn Heer,

Mijn Utrechtse reyse, vanwaer ick eerst over drie dagen thuys ben gecommen, heeft vrij langer geduyrt als ick hadde gemeent, warom uEd. in een ruymen tijt - want tot Utrecht geen gelegentheyt conde vinden te schrijven - geen van mijne brieven sal hebben ontfangen.

Hier commende vinde ick groot verlangen naer de comste van de heer Vosbergen[2], dewelcke den XV Iann. van Diepen is vertrocken, waerover de sijne niet weynych sijn becommert; maer op gisteren cregen wij tijdyngen, dat sijn Ed. in Engelant was gesien, waeruyt ewrt geconjectureert nu in Zeelant sal wesen ende met het open water, hetwelck mits een stercken doy alle uyre wert verwacht, haest hier sal arriveren.

De Staten van Hollan(t) vergaderen den 9 Feb. Van cassatie van volck meen ick niet, nu het saisoen see seer naer den somer gaet, dat verder vermaen sal volgen; oock geeft de nabuyrschap van de keyserse, in het lant van Cleve ende Gulyck gelogeert, achterdencken, dat de neutraliteyt inbreuck soude connen lijden houdende den ceurvorst van Ceulen[3] alreede ander tale als hij voor desen is gewent. Indien de handelynge tusschen den keyser[4] ende crone Sweden, die tot Lubeck is aengeleyt, comt te succederen, soo sal het oorloge Vranckerijck ende desen staet hert perssen.

Wij hebben hier een secretaris, van de stat Dansyck[5] gesonden, die eerst is geweest te Stetyn ende bij den conynck van Denemarcken[6]; sagen garen, dat de questie, die den Pool moveert, door andere wierde gedemesleert. Den conynck van Polen[7] neempt hooch het wechvoeren van sijne schepen ende te veel autoriteyt, die den conynck van Denemarcken op de Oostzee soude willen gebruycken; soude in Sweden mede met geen goede oogen werden aengesien. Den keyser mocht oock wel, al waer het maer door inquartierynge in Holsteyn, resenteren hetgene den conynck van Polen is geschiet.

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., M12a. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 422. Wellicht antw. op nos. 3408 en 3417; beantw. d. no. 3545.
2 Caspar van Vosbergen.
3 Ferdinand van Beieren.
4 Ferdinand III.
5 Johannes Chemnitz; zie L. van Aitzema, *Saken van Staat en Oorlogh* II, p. 513 vv.
6 Christiaan IV van Denemarken.
7 Wladislas VII (IV) van Polen.

Wat den jongen Golilas[1] is bejegent, heeft hij uEd. selffs geschreven.

Groote veranderyngen sien wij dagelijckx, sed nihil in melius. Gelhar[2] strenue res suas agit ende heeft Humelus[3] off de sijne van die cant niet te wachten.

De saecke van Amelant[4], (d)ie dus lange heeft geslapen is de voorleden weecke wederom wacker gemaeckt sijnde de griffiers[5] van beyde de collegiën van justitie in de Gecommitteerde Raden in absentie van de gedeputeerde van Dordrecht ende Amsterdam ontboden ende deselve door den heer Cats[6] aengeseyt, dat, alsoo haer incumbeerde te sorgen de resolutiën van de heeren Staten wierden ten effecte gebracht, darom de collegiën van justitie ernstych wilden hebben aengemaent, dat het advys bij de heeren Staten over het stuck van Amelant tegens de aenstaende vergaderynge mochte veerdych sijn. Ende off wel het effect op die aenmanynge soo spoedych niet en staet te wachten, soo schijnt dat werck sulckx gestiert te sijn om ruchtbaer te maecken, dat men daer noch om denckt ende den heer burgemeester Oetges[7], die stont om burgemeester te worden, off selffs te doen desisteren ofte andere, die hem mosten eligeren, scrupuleux te maecken. Diergelijcke cunsten werden hedendaechs veel gespeelt.

Het tractaet tusschen den keyser ende de lantgravinne[8] hout men soo veel als gesloten; het staet op het overgeven van de troupes van Milander[9] aen den keyser, daerin geen difficulteyt sal werden gemaeckt, indien sij connen asseurantie nemen, dat den lantgrave van Dermstat[10] met sijn gemoveerde pretensiën ende processen de weesen[11] niet sal beschadygen. Den keyser sal veel doen om dat volck te becommen.

Desen langer te maecken laet mijn dispositie niet toe, dewelcke d(oor) een seer groote vercoutheyt op wech gecregen (nie)t al te goet en is. Voortaen sal ick de correspondentie met cracht hervatten; uEd. gelieve van gelijcken te doen.

Desen 1 Febr. 1638.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer de Groot, Raedt ende Ambassadeur van de Coninginne ende Croone van Sweden bij den alderchristelijcksten Conynck.

In dorso schreef Grotius: 1 Febr. 1638 N. Reigersberg.

En boven aan de brief: Rec. 11 Febr.

1 Cornelis de Groot; Golilas is een pseudoniem van Grotius.
2 Pseudoniem van Frederik Hendrik.
3 Pseudoniem van Grotius.
4 Voor de Amelandse kwestie zie men VIII, p. 37 n. 12.
5 François Criep, griffier van het Hof van Holland en Cornelis Hijselendoorn, substituut-griffier van de Hoge Raad.
6 Jacob Cats.
7 Anthony Oetgens van Waveren.
8 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
9 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
10 Georg II, landgraaf van Hessen-Darmstadt.
11 De in leven zijnde kinderen waren: Emilie (1626-1693); Charlotte (1627-1686); Wilhelm VI (1629-1663); Philipp (1630-1638); Elisabeth (1634-1688); Luise (1636-1638).

3440. 1638 februari 1. Van J.A. Salvius[1].

Excellentissime Domine legate,

Caesareani[2] relictis Demini, Loytzii, Wolgasti praesidiis, utramque Pomeraniam Banerio[3] cesserunt hyeme, fame, vastitate coacti. Iam totam Megapolin inundarunt, prout ex inclusa designatione patet[4].

Curtius[5], vicecancellarius imperii, de quo fama per totam Europam sparsa erat, quasi pacem Suecis adferret, attulit tantum Gallassio[6] mandata de reformatione ex hybernis exercitus. Sed quia hic iis parere noluit nisi scriptis et ab imperatore[7] signatis reversus est, unde venit, Viennam Curtius.

De pace itaque altum ubique silentium: nisi quod rex Daniae[8] iterum interpositionem moliatur, arduam incepto, exitu dubiam. Interim dum scripta mandata expectat, Megapolin funditus exhaurit Gallassius: ut certo credatur intra paucas septimanas necessario nova hyberna quaesiturus vel in Holsatia, vel trans Albim. Nam ut aliquid contra Wismariam experiatur, tempus anni vix patitur.

Omnia Smaltzii[9] ad me perferenda mandata ipsis feriis Natalitiis Stocholmiae signata sunt. Sed, quod miror, nondum huc venit. Haerent itaque traditio ratihabitionis pactorum Wismariensium[10] et tractatus de foedere Gallo-Britannico[11]. Causas morae suspicor, quod nolit se Suecia soli Galliae obligare, antequam de Bataviae et Angliae accesssione certior fiat. Quin et de Transylvania spes est. Quibus cum singulis adhuc tractat. Metus enim est, ne ii forte subtracturi sunt manus vel certe tardius admoturi, si viderint absque hoc Suecos cum Gallis ad belli continuationem mutuo obligatos.

Rex Daniae omnes subditos ad limitum defensionem evocavit, certus non cedere exercitui caesaris Holsatiam, etiam sub periculo belli. Binas ad Dantiscum captas naves cum nautis et omni apparatu adhuc Haffniae detinet, nec adhuc repetit Polonus[12] minis tantum vindictae intentus.

Comitia mense Martio Warsaviae indicta sunt. Eorum exitus monstrabit modum speciemque vindictae. Quae certe a Danis ridetur, quamdiu classe aeque ac terrestri in Daniam accessu caret Polonia.

Hisce valeat Ex.ª T. et faveat

Excell. S. observantissimo semper

J.A.S.

Hamburg, d. 22 Ianuarij st. vet. A.^{o} 1638.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 10. Orig. Eigenh. ondertek. Beantw. d. no. 3470. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant, residerende te Hamburg.
2 De troepen van Ferdinand III.
3 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
4 Ontbreekt.
5 Ferdinand Siegmund Kurz.
6 Matthias, graaf Gallas, keizerlijk bevelhebber.
7 Ferdinand III.
8 Christiaan IV.
9 Peter Abel Schmalz, secretaris ter Zweedse kanselarij.
10 Het verdrag van Wismar, gesloten op 30 maart 1636. De ratificatie ervan werd door de Zweden opgehouden tot maart 1638.
11 Het betreft hier het verdrag, waarover sinds 1636 onderhandeld werd, zie VIII, p. 426 n. 4.
12 Wladislas VII (IV) van Polen.

Boven aan de brief: Rec. 23 febr. 1638.

3441. 1638 februari 3. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

Pour responce de la vostre du 19 de Jenvier[2] ie vous diray une très grande nouvelle qui importera beaucoup pour nos Suédois, c'est que le duc Bernard[3] a pris de vive force Laufenburg et Sekinghen et Valdshoet, villes forestières y ayant trouvé beaucoup de munition et de fourage et ores est pour attaquer Reinfelden lequel prenant il y pourra faire un bon magazin et passer plus oultre. Mon[r] le duc est icy et mons.[r] de Melian[4] à Baden à l'assemblée où il tâche d'adoucir les cantons cattoliques de ne faire aucune hostilité contre le duc Bernard qui est au service du roy[5] leur allié, et pour les protestans ie croy que nous les gagnerons aisément ayant de nostre costé ceux de Berne qui est le plus important et les autres les suivront. Ie vous en donnray advis plus particulier avec le prochain ordinaire et cependant on voirra ce que les Suissez dirons la dessus aussy bien que les Grisons qui sont à Bade.

Je vous baise les mains et demeure, monsieur,

Vostre serviteur très humble

Marin.

De Zurig, à la haste, ce 24 de Jenv. st. v. 638.

Adres: Mr Grotius.

In dorso schreef Grotius: 24 Ian. 1638 Marini.

3442. 1638 februari 4. Van J. de Groot[6].

Seer Lieve ende waerde zoon ende dochter de Groot, uwer Eed. moeder[7] ende ick wenschen uwer Eed. met alle de vrunden aldaer alle geluck, gesonthyet ende zalicheyt.

Seer Lieve ende waerde zoon ende dochter de Groot, wij sijn ten hoochsten verblijt uyt het schrijven van uwer Eed. zeer Lieve zoon van date den 2[e] January dezes jaers[8] bij mij opten 30[e] derzelver door uwer Eed. broeders[9] ontfangen, te verstaen dat uwer Eed. zeer Lieve ende waerde dochter de Groot met onze zeer

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
2 Ontbreekt.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Blaise Méliand.
5 Lodewijk XIII.
6 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 23. Eigenh. oorspr.
7 Aeltgen Borre van Overschie.
8 Ontbreekt.
9 Willem de Groot; vgl. no. 3438.

Lieve ende waerde nichte Cornelia de Groot hoopt tegen de zoete tijdt over te comen; zullen daertegen sparen het oxhooft france wijn, hetwelck monsieur Tre-

selles[1] door uwer Eed. last ons toegesonden heeft, tsamen te veroorbooren; daerentusschen bedancken uwer Eed. ick ende uwer Eed. moeder zeer hoochlick daerover alsoock van de 100 £, dewelcke uwer Eed. moeder door uwer Eed. broeder de Groot doe hebben geleit.

Ick meyne in mijn eersten schrijven nae deze uwer Eed. te zullen schrijven van de porceleynen.

Hyermede, Seer Lyeve ende waerde zoon ende dochter de Groot, blijft Godt almachtich in genade bevolen,

Al uwer Eed. goetgunstige
goede vader
Jan de Groot.

Metter haest tot Delff, den 4e Febr. 1638 stilo novo.

Adres: A Monsieur Mons.r Grotius, Ambassadeur à Paris.
In dorso schreef Grotius: 4 Febr. 1638 J. de Groot.
En boven aan de brief: Rec. ... febr.

3443. 1638 februari 6. Aan L. Camerarius[2].

Illustrissime Domine,

Strepunt hic omnia, non bello quidem, sed belli parandi rumoribus. Oceano immitti dicuntur armatae naves XL, incendiariae XII et ferendo militi aliae. At interno mari XV naves longae, XX aliae; pecunia in eos usus parata ad D scutatorum millia. Hispaniam peti multi inde augurantur, quod resurgere credant Portugalliae motus inflammantibus sacerdotibus ac monachis, ita ut jam navibus pugnatum in Castellanos velint. Sed ambiguae fidei sunt auctores, quibus ista nituntur.

Bellum in comitatu Ruscinonensi et propinquis Navarrae locis videtur mandari perito earum regionum Lafortio[3].

Quae duci Vinariensi[4] itura sint auxilia, nondum pertractatum est.

Manent cum Anglis repressaliarum controversiae et vereor, ne accedat nova super eo habitu ac gestu, quo apud regem[5] reginamque[6] Galliae futuri sunt, qui huc venere principes Palatini[7], qua de re cum minus placeret legatis Angliae[8] id, quod a regiis hic ministris proponebatur, censuere legati scribendum in Angliam. Interim nos alii ab eorum principum salutatione abstinemus. Longe alias consultationes

1 Daniel Tresel uit Rouaan.
2 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 114. Gedrukt *Epist.*, p. 400. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
3 Jacques Nompar de Caumont, hertog van La Force.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Lodewijk XIII.
6 Anna van Oostenrijk.
7 Moritz en Eduard van de Palts.
8 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.

tempus desiderat. Sed jam pridem conspicimus alia esse quae aguntur, alia quae agi deberent.

Russacium[1], qui cum pecunia Gallica Hanoviam missus erat, Francofurti detineri intelligimus. Perstant et caesariani pro Germanis principibus[2] et pro Batavis[3] aula Bruxellensis negare tuti itineris literas, quod magnum satis argumentum est ferociores esse animos Austriacis quam ut veram pacem velint.

Algerienses hostilia in Gallos coeptavere[4] ob ortam de captivis controversiam etiam munitione, quam in proximo sibi fecerant Galli, diruta.

Iam nunc accipio binas abs te literas, alteras XVIII, alteras XXV scriptas Januarii[5].

Ab Hamburgo nihil accepi, sed video eos, qui ad Angliae legatos scribunt, spem bonam habere de consummandis pactis Wismariensibus[6], cui fundamento superaedificari deinde alia poterunt.

Cum video aversos a novo vectigali non vicinorum duntaxat, sed et Polonae nobilitatis animos, ferme eo trahor, ut credam ad redemtionem aliquam spectare hoc negotium. Nostri voti si res sit, regem illum[7] Suediae imminentem et Austriacae magnitudini magis magisque se alligantem domi occupari e re sit.

Audio exspectari Hamburgi Curtium[8] cunctaque in ejus adventum parari magnifica ab ea civitate. Metuendum, ne et illam et alias civitates permoveat ad naves praebendas sive imperatori[9] sive, quod eodem ferme recidet, Polono. Qui ab illis veniunt partibus dixerant mihi infensum esse novo vectigali etiam Brandenburgicum[10]. Sed credo Pomeraniae recuperandae spem facile apud ipsum omnibus populi commodis potiorem fore.

Conventus Holmiensis quae futura sint consulta plurimum ad res communes refert. Et sapienter facit magnus cancellarius[11], qui incertorum eventuum auctoritatem solus praestare non vult. Non exiguum ad futuri judicationem momentum adferet etiam Polonicus, qui jam appropinquat, conventus. Videbimus, an dominationis consilia sub religionis velo latentia plus valitura sint an libertatem tutantium romanensium prudentiorum protestantiumque consensus.

Reginam ferre uterum et obstetrices et qui hic obstetricum munere funguntur periti talium viri paene deierant incertis quanquam ante mensem quartum indiciis. Principes omnes gratulationis funguntur officio et accuratissime illi, quorum interest, ne id verum sit.

Augetur in Italia Hispanorum exercitus ex iis, quibus missionem dant Veneti. Futurus creditur ad XXX[12] millia.

1 Samuel Rousseau.
2 Bedoeld zijn degenen die zich niet bij de vrede van Praag hadden aangesloten, zoals bijvoorbeeld Bernhard, hertog van Saksen-Weimar, Wilhelm VI, landgraaf van Hessen-Kassel en Karl Ludwig van de Palts.
3 Deze gezanten waren, voor zover mij bekend, nog niet benoemd.
4 In de copie te Uppsala staat ten onrechte: ‘catpavere’.
5 De brieven van Camerarius aan Grotius ontbreken.
6 Het verdrag van Wismar, gesloten op 30 maart 1636. De ratificatie vond eerst in maart 1638 plaats.
7 Wladislas VII (IV) van Polen. Hij was gehuwd met Cecilia Renata, dochter van Ferdinand II.
8 Ferdinand Siegmund Kurz.
9 Ferdinand III.
10 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
11 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
12 De uitgave der *Epist.* geeft ‘XX’.

Scripsit ad Helvetios imperator, ne in terras episcopi Basileensis[1] Vinariensem penetrare patiantur habetque Lucernae suum commissarium baronem Swartzenbachium[2], quasi in imperii urbe.

Pontificios illorum populorum a communi libertatis cura avocat religionis fervor Badamque rursus vocati conventus[3] erunt, ut ex praeteritis colligere est, non alii fructus quam inanes querelae de Hohentwilo deque Steigi et Rheni Rhaeticis castellis.

Quid ex Hispania allaturi sint bene excepti donatique Rhaetorum legati[4], ubi domum revenerint, cognoscetur, maxime de valle Telina an valitura sint Monsoniana pacta[5].

Dei tutelae, Illustrissime Domine, te tuosque commendo.

Excellentiae Tuae omni cultu devinctus
H. Grotius.

Lutetiae, VI Februarii novi Calend. MDCXXXVIII.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margine: Redd. 3/13 Febr. Ao. 1638.

3444. 1638 februari 6. Aan Willem de Groot[6].

Ob id maxime scribo, frater, ut noris recte nos valere omnes: qui vobis omnibus paria precamur.

Est jam apud nos filius natu maximus[7]. Illi et instituendo ad res civiles et exercendo, quantum potero, maximam dabo operam.

Ubi prodierint Heinsiana ad Novum Testamentum[8], rogo gnarum me facias; et siquid intellexeris de Procopianis[9].

Salmasii Usuras[10] exspectamus. Hic Cyrilli et Theodoreti opera[11] prealum exercent.

1 Jean-Henri d'Ostein.
2 Peter von Schwarzenberg.
3 De landdag van Baden, gehouden van 2 tot 8 februari 1638.
4 Voor hun namen zie men no. 3413, p. 16 n. 13.
5 Het verdrag van Monçon, gesloten in 1626 tussen Frankrijk en Spanje.
6 Gedrukt *Epist.*, p. 874. Tesamen met no. 3425 beantw. d. no. 3457.
7 Cornelis de Groot.
8 *Danielis Heinsii Sacrarvm Exercitationvm ad Novvm Testamentvm Libri XX.* Het werk verscheen in 1639 te Leiden bij Elzevier.
9 Over Procopius zie VII, p. 354 n. 7 en VIII no. 3373, p. 771. Evenals Grotius (in verband met zijn *Historia Gotthorum, Vandalorum, & Langobardorum*) hield ook Heinsius zich met Procopius bezig.
10 *De Vsvris Liber, Clavdio Salmasio auctore.* Lvgd. Batavor. Ex Officina Elseviriorum. MDCXXXVIII.
11 Voor de uitgave van Theodoretus door de jezuiet Jacques Sirmond en die van Cyrillus door Jean Aubert zie V, p. 376 n. 6.

Has literas Godefredi[1] ad propinquum suum[2] bene cures, rogo.

Describi hic jussi scriptum eligans contra praedestinationem absolutam ex Anglico versum in Latinum sermonem[3]. Mittet ad Episcopium[4] Mercerius[5]. Dignum erit, quod videas.

Cum Petro nostro[6] mittam quaedam nostra, quorum obstetricationem tibi ac D. Vossio[7] commendabo.

Valete omnes.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 6 Frebruarii 1638.

3445. 1638 februari 6. Aan A. Oxenstierna[8].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Valde mihi dolet, quod non tantum adversa multa e Pomerania nuntiantur, sed et a Lactucariis[9] culpa eorum conjicitur in excellentissimos regni Suedici rectores[10], quorum lentitudinem, aemulationes inter se, invidiam in Bannerium[11] gentili loquacitate incusant. At exterorum alii Bannerium[12] reum subdunt malae fortunae ejusque amicitias apud Claudium[13] Othonemque[14] suspectant.

Negotium de Moldavia[15], de quo postremis literis[16] per notas arcaniores significaveram, vix est, ut succedat.

Negat pater Josef[17] Vindicis[18] animum pati, ut quicquam moliatur, quo decrementum in Hungaria[19] aut alibi accipiant.

1 Théodore Godefroy, historicus en jurist.
2 Hier zal bedoeld worden Mr. Cornelis van Nyenlandt van Brederode, neef van Pieter van Brederode. Hij trad in Nederland voor de erfgenamen van zijn oom Pieter op. Zie ook no. 3481, p. 132.
3 Ik heb niet kunnen uitmaken, om welk geschrift het hier gaat.
4 Simon Episcopius.
5 E. Mercier.
6 Pieter de Groot.
7 Gerardus Joannes Vossius.
8 Gedrukt *Epist.*, p. 399; *Oxenst. Skrifter* 2 afd. II, p. 441.
9 Lactuca is een codenaam voor Frankrijk.
10 Zie voor hun namen no. 3424, p. 40 n. 1.
11 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
12 De naam ‘Bannerium’ staat in de tekst in cijfer: 11.70.78.112.72. 66.37.48.30.113.118.
13 Claudius is een codenaam voor Polen.
14 Otho is een codenaam voor Pruisen.
15 De naam ‘Moldavia’ staat in de tekst in cijfer: 61.17.60.10.27.69.71.27.
16 No. 3436.
17 François Leclerc du Tremblay - père Joseph -, de bekende gunsteling van De Richelieu. De woorden ‘pater Josef’ staan in de tekst in cijfer: 62.70.68.72.4. 71. 73. 67.33.13.
18 Schuilnaam voor Lodewijk XIII van Frankrijk.
19 De naam ‘Hungaria’ staat in de tekst in cijfer: 14.81.24.9.70.66.71.80.

Pulchrum alioqui fuerat Cosaccos[20] Augusto[21] subducere. Nec desunt

20 Het woord ‘Cosaccos’ staat in de tekst in cijfer: 22.42.34.27.22.119.17.67.
21 Codenaam voor de koning van Polen, Wladislas VII (IV); het woord ontbreekt in de uitgave der *Oxenst. Skrifter*.

speciosi obtentus aera per XX annos non soluta, attentata religio, libertas et querelarum aliae.

Pyrrhoni[1] videtur melius quam antehac cum Lactucariis convenire. Nihil tamen de auxiliis peractum est.

Quingenta scutatorum millia destinata audio maritimis paratibus. Ad Oceanum pertinere ostendunt naves quadraginta, quae ei mari sunt idoneae; accedunt incendiariae XII et aliae, quas flutas dicunt, ferendo pediti. Alii propositum putant alere Portugalliae motus[2], quos nondum resedisse ajunt. Alii, quod credibilius, Flandriam[3] peti idque video suspicari etiam Liliarios[4] minus aequo id laturos[5] animo, quamdiu cum ipsis actum nondum est. Naves longae quindecim et aliae viginti parantur ad infestandas, ut fama est, maris Italiam Hispaniamque alluentis insulas.

Manet spes de reginae[6] utero precesque pro ea fiunt. Purgavit se cardinali Riceliaco cardinalis Valetta[7].

Multus in aula sermo de adjicienda Normannia ad ceteras cardinalis Riceliaci praefecturas; de danda Longavillano duci[8], qui Normanniam habuit, Burgundiae praefectura; Aequitaniae autem principi Condaeo[9] pro Burgundia; Arvernis Espernonio seni[10] pro Aquitania additis pecuniis, quibus pensetur inaequalitas. Dux Lafortius[11] mitti dicitur ad bellum in Navarra comitatuque Ruscinonensi, qui in Pirenaeis est saltibus, gerendum. Dux Vinariensis[12] Gallos, si ad se mittantur, mansuros secum non sperat. Germanos, cujus gentis tribuni hic sunt octo aut novem[13], tutandis finibus et internae quieti servandos aperte satis significat is, cui nunc maxima pars negotiorum publicorum incumbit, pater Josephus.

Palatini[14] regem nundum videre, quod eos aperto apud se esse capite rex nolit, sicut antehac idem duci Venariensi electoralem et ipsi sanguinem pro se adferenti rex denuntiaverat. Legati Angli[15] consultationem ea de re in Angliam rejecere, quanquam nec ibi apud regem Britanniae[16] tecto capite his principibus esse licuerit. Si contenti fuerint sedile sibi offerri apud reginam, ut duci Vinariensi oblatum fuit, confido obtenturos. Bauditzius[17], si elector Palatinus[18] arma

1 Schuilnaam voor Bernhard van Saksen-Weimar.
2 Het betreft hier de onlusten te Evora, ontstaan naar aanleiding van Spaanse belastingheffingen.
3 De naam ‘Flandriam’ staat in de tekst in cijfer: 92.70.24.90.55.80.23.
4 Lilium is een codenaam voor Engeland.
5 De uitgave der *Epist.* geeft ‘laturus’.
6 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
7 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
8 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
9 Henri de Bourbon, prins van Condé.
10 Jean Louis de Nogaret d'Eperon de La Valette.
11 Jacques Nompar de Caumont, hertog van La Force.
12 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
13 Onder hen waren Christoph Martin, vrijheer van Degenfeld, Ludwig von Schmidberg, Zillart, Johann von Streiff.
14 Moritz en Eduard van de Palts.
15 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra ordinarius Engels gezant te Parijs.
16 Karel I.
17 Wolf Heinrich von Baudissin.
18 Karl Ludwig van de Palts.

sumat - sed de ea re spem mihi nullam Angli faciunt - promittit mille homines. Rusdorfius[1] se ejus domus negotiis extricare vult, quod Ferentium[2] gratia validiorem videat. Dari intelligo ex Anglia electori unde vivat trecenta francorum millia annua, matri[3] prope tantundem, Roberto[4] viginti quinque millia, ceteris nihil definiti, sed pro necessitatibus.

Is, qui hinc Hanoviam cum pecunia remissus fuerat, Russavius[5], Francofurti ad Maenum detinetur.

Mauri Caesareae, quae Algeria vulgo dicitur, enata ob captivos cum Gallis controversia castellum, quod juxta struxerant Galli diruerunt palamque hostilia in eos agitant.

Ad comitem Suessionensem[6] plenius regi, id est cardinali, conciliandum mittitur Sedanum dux Longavillanus oblaturus ei ductum belli per Italiam.

Perseverant tum imperator[7] tum cardinalis Hispanus[8] non dare tuti itineris literas, hic Batavis[9], ille principibus Germanis[10].

Illud pro vero non affirmaverim, quod hic lactandae plebi spargitur, pugnasse jam mari Portugallenses in Castellanos publicisque sacerdotum et monachorum concionibus illorum animos incendi.

Quantum a Dunquercanis periculum in mari adierit D. Vosbergius[11], scribendum D. Camerario[12] relinquo.

Venit ad me heri princeps Condaeus sollicitus, ut apparebat, ob de pace Suedica rumores. Respondi comia nec obligantia.

Deus, Excellentissime et Illustrissime Domine, optima Tuae Sublimitati suggerat et eventu prosperet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 6 Februarii nov. Cal. 1638.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

1 Johann Joachim von Rusdorf.
2 Thomas Ferentz.
3 Elisabeth Stuart, weduwe van de in 1632 overleden Winterkoning, Frederik V van de Palts.
4 Ruprecht van de Palts.
5 Samuel Rousseau.
6 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
7 Ferdinand III.
8 De kardinaal-infant don Fernando.
9 Zij waren, voor zover mij bekend, nog niet aangewezen.
10 Bedoeld zijn degenen die zich niet bij de vrede van Praag hadden aangesloten, zoals bijvoorbeeld Bernhard, hertog van Saksen-Weimar, Wilhelm VI, landgraaf van Hessen-Kassel en Karl Ludwig van de Palts.
11 Capar van Vosbergen.
12 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.

3446. 1638 februari 6. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijn Heer,

Men prepareert sich hier om wat groots ter zee te doen, waertoe vijf hondert duisent croonen sijn gedestineert. Veertich schepen bequaem om in de Noordzee gebruict te werden, met twaelff brandschepen ende eenige fleuten om voetvolck te voeren. Tot de Middellandsche Zee werden gereed gemaect vijftien galeien ende thien andere schepen. Waerhenen dit wil, wert verscheidelijck gediscoureert. Men spreect oock van 't oorlogh te voeren in 't graefschap van Rossillon bij Navarre ende daertoe te gebruicken den hertogh de la Force[2] ende in Italië den graef van Soissons[3], met welcke offre den hertogh van Longueville[4] wert gesonden nae Sedan.

Ruisseau[5], die van hier met gelt nae Hanou was gesonden, is te Francfort gearresteert.

Die van Alger in questie gecomen sijnde met de Fransoisen om eenige gevangenen hebben het Bastion de France, dat de Fransoisen daerontrent tot haere ende des handels verseeckerheit hadden gemaect, te neder geworpen, soodat sij nu in openbaere vijandschap sijn.

Lopes[6] wil hier doen geloven, dat de Portugesen tegen de Castillanen te water geslagen hebben ende dat de predickers het volck in Portugael seer ophitsen.

De opinie blijft van des coninginnes[7] grootgaen.

De Palsgraven[8] hebben noch den coninc[9] niet gesien om eenige ceremoniën, waerover de Engelsche ambassadeurs[10] in Engelant hebben geschreven.

Met den hertogh van Weimar[11] is noch niet besloten.

Men spreect hier oock veel van wisseling van gouvernementen: Normandië voor den cardinael[12], Bourgogne voor den hertogh van Longueville, Guyenne voor den prins[13], Auvergne voor Esparnon[14].

Den keiser[15] hout te Lucern bij de Switsers een commissaris[16] als in een rijcxstadt ende heeft aen de Switsers met autoriteit geschreven, dat sij beletten

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R7d. Eigenh. oorspr. Niet ondertek.
2 Jacques Nompar de Caumont, hertog van La Force.
3 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
4 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
5 Samuel Rousseau.
6 Alphonse Lopez († 1649), koopman te Parijs die zich vooral met wapenleveranties bezig hield.
7 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
8 Moritz en Eduard van de Palts.
9 Lodewijk XIII.
10 John Scudamore en Robert Sidney, resp. ordinarius en extraordinarius Engels gezant in Parijs.
11 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
12 De Richelieu.
13 Henri de Bourbon, prins van Condé.
14 Jean Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
15 Ferdinand III.
16 Peter von Schwarzenberg.

souden, dat den hertogh van Wimar niet en come in t' bisdom van Basel. De Switsers sullen weer te Baden vergaderen, maer anders als clachten schijnt niet, dat daer iet sal vallen, alsoo de roomschgesinden door ijver van de religie alle resolutiën beletten.

Wat de gesanten van de Grisons[1] sullen medebrengen uit Spaignië, anders als schoone goude kettingen, sullen wij verstaen nae haer t'huis comen, insonderheit hoe het gaen sal met de Valteline, 'twelck den Spaignaerd[2] tot noch toe in suspens hout sonder sich rond te verclaeren.

't Leger van de Spaignaerden in Italië sal sijn, soo ons van daer geschreven wert, 30 duisent man, waertoe helpen sullen die van de republyck van Venegië werden gelicentieert, welcke republycq soo daerdoor als door andere actiën haer wel stelt met den keiser ende Spaignië siende, dat die partij in Italië verre de sterckste is.

Den 6 Febr. 1638.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant In Den Hage.

In dorso schreef Van Reigersberch: broeder de Groot, den 6 febr. 1638 wt Paris.

3447. 1638 februari 8. Van Willem de Groot.[3]

Frater optime,

Tuas, quas 2. hujus novi anni ad me dedisti, litteras[4] nuper accepi; fuerunt enim ad Reigersbergium[5] missae Ultrajectum, qui reversus eas ad nos retulit.

Jucundum mihi est intelligere te a Strateno[6] non ineleganti carmine celebratum[7].

Pro fideli, quod mihi in mea causa suppeditas, consilio[8] gratias ago infinitas et gaudeo meas cogitationes tibi probari; non credas, quam me divexaverint amici importune molesti. Quo in loco jam res ea sit, e posterioribus meis[9] precipere poteris. Is, de quo tunc scripsi[10], a Servio[11] propellitur, ut illud muneris suscipiat, qui spem illi facit brevi succedendi Tertulliano[12], cujus et eum et alios jam satietas cepit. Et jam huic alius destinatur locus, quem ambierat Charisius[13] jam mortuus.

1 Voor hun namen zie men no. 3413, p. 16 n. 13; Grotius wist dit nieuws uit een brief dd. 14 januari 1638 (no. 3419) van Charles Marini.
2 Philips IV.
3 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 24. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 3465.
4 No. 3405; vgl. no. 3438.
5 Nicolaes van Reigersberch.
6 Pieter van der Straten.
7 Over dit gedicht zie men no. 3325 (dl. VIII, p. 692 n. 11).
8 Zie no. 3405.
9 No. 3438.
10 Nicolaes van Kinschot.
11 Schuilnaam voor Frederik Hendrik.
12 Jacob Cats; Grotius heeft erboven geschreven: Catsius.
13 Rochus van den Honaert; hij was op 30 januari overleden. Grotius heeft erboven geschreven: Honartius.

Quomodo jam hic vivatur, melius faudo quam scribendo perciperes: uxorem tuam et filiam[1] expecto, sed imprimis Petrum[2], quem jam in itinere esse credo.

Aqua, quae nobis magnam omnium, quae victui necessaria sunt, copiam afferre solet, nunc omnia nostra sata corrupit; tandem desaeviente hyeme montes glaciales in fluvio enati evanuere Vahali suum cursum permittentes, unde et Rehno speratur omnium calamitatum restauratio.

Vale, frater optime, et alias plura expecta; nunc me vespertinum tempus a scribendo supersedere jubet.

Hagae, VIII. Febr. 1638, quo die Imperator theologus[3] magnificus Leidae rector creatus est.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Adres: A Monsieur monsieur Grotius Ambassadeur de la Reine et couronne de Suède prez le Roy Trèschrestien A Paris.

In dorso schreef Grotius: 8 Febr. 1638 W. de Groot.

En boven aan de brief: Rec. 18 Febr.

3448. 1638 februari 9. Van J.A. Salvius[4].

Excellentissime Dne Legate, amice honorandissime,

Smaltzius[5] ante biduum mihi attulit extrema mandata, non tantum de traditione ratihabitionis pactorum Wismariensium[6], sed etiam de communi faedere Gallo-Britannico-Batavo[7]. His igitur diebus, si aequi fuerint, quibuscum tracto, non dubito, quin extrema quoque manus imponatur.

Versatus etiam nobiscum hic est prolegatus quidam[8] ex iis oris, quae Austriae Orientales sunt, cum delineatione faederis non disparis. Itaque quia Austira nil spirare creditur nisi bellum, verisimile videtur, eam tandem sat bellorum habituram; nisi omnino fatum seculi obstiterit.

Sueci maximam partem in citeriori Pomerania hybernantur; caesareani in Megapoli utrique adhuc, quod sciam, quieti. Neque enim hactenus per aëris inclementiam aliter licuit. Exspectat Gallassius[9] mandata, caesaris[10] manu signata,

1 Cornelia de Groot.
2 Pieter de Groot.
3 Constantijn l'Empereur van de Oppijck aant. (1591-1648). Hij vervulde het rectoraat van 8 februari 1638 tot 7 februari 1639.
4 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 10. Copie Leiden, UB., L. 1003. Gedr. *Hand. Mij. Ned. Lett. 1862*, p. 124. Beantw. d. no. 3485. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant, residerende te Hamburg.
5 Peter Abel Schmalz.
6 Het verdrag van Wismar, gesloten op 30 maart 1636.
7 Over de tot standkoming van dit verdrag werden vruchteloze onderhandelingen gevoerd.
8 Niet geïdentificeerd.
9 Matthias, graag aant. Gallas, keizerlijk bevelhebber.
10 Ferdinand III.

quorsum exesa Megapoli dentes movere debeat. Tremunt boves in Holsatia et trans Albim; sed istos rex Daniae[1] defensurus creditur, hos ne jupiter quidem salvaverit. Cum solitudinem fecerint, pacem forte appellabunt. Duo metuenda habent omnes supremi principes: bellum externorum, subditorum rebellionem. Si ab hac tutus fuisset imperator[2], istud parum curaret. In hoc igitur toti jam intenti sunt caesareani, ut nervos subditis incidant, ne intra seculum amplius arma pro libertate sumere valeant. Idque postquam eos a societate exterorum separarunt, iam strenue faciunt, tanquam clementissimi imperatoris fidi ministri favorabili praetextu ferendi contra Suecos hostes declaratos, subsidii, fidelibus suis et imperii ordinibus.

Hoc colore primum plerosque suos duces et copias in electoratum Saxonicum induxerunt specie quidem expellendi Torgavia Banerium[3], re autem vera, ut, quod Sueci soli nequirent, ipsi Saxonem[4] funditus everterent.

Quo obtento fidelem quoque - si Diis placet - imperatoris et imperii electorem Brandenburgicum[5] visitarunt, ut omnes etiam eius oves et boves - utinam non etiam homines - e Marchia et Pomerania abigerent.

His locis purgatis Megapoli iam inhaerent, ut eam quoque eviscerent. Id cum intra quindenam futurum videatur, nemo dubitat, quin accolas Albis, Visurgis, Rheni, ex ordine quoque excutiant, ut circuitu hoc peracto nihil protestantium supersit, quod non impune contemnatur.

Mirum sane est, quod cum omnes et singuli protestantes haec caesareanorum consilia et miserias suas videant; videant etiam remedia paratu facilia: ita tamen, nescio quo malo Sardonico dementati sint, ut malint velut ridendo mori quam fortiter libertati supervivere. Sed in ea tempora nati sumus!

Faedus perhibetur ictum esse inter caesarem, Hispanus[6], Polonum[7] eo fine, ut tota Europa cogatur in unum ovile, unius pastoris[8] animo regendum. Sed spero multa casura intra calicem supremaque labra, et Deum quidem permissurum, ut prematur, nequaquam vero ut opprimatur coetus suus.

Valeat et faveat E.S.

Observantissimo et obsequentissimo
J.A.S.

Hamb., d. 30 Jan. st. vet. A.^{o} 1638.

P.S. Visitavi hic Dn. de Roijs[9], legatum Polonicum ex Anglia reducem. Qui mihi omnia summorum regum legatis debita officia et honores exhibuit; me vicissim, ante discessum, visitato. Rogavit valde, ut E.T. suo nomine diligenter salutarem multa de sius virtutibus et scriptis honorifice locutus. Increpans priorem legatum Zawatschium[10], quem potius sacrificulorum quam regium legatum vocavit, quod visitari noluerit ab E.T. et a Dno. Camerario[11].

1 Christiaan IV.
2 Ferdinand III.
3 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
4 Johann Georg, keurvorst van Saksen.
5 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
6 Philips IV.
7 Wlasdislas VII (IV).
8 Vgl. *N.T., Joh.* 10. 16: et fiet unum ovile et unus pastor.
9 Andreas Rey.
10 Johan Zawadski.
11 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.

Boven aan de brief: Rec. 4 Martii.

3449. 1638 februari 11. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

Vous faitez fort bien d'addresser vos lettres à monsieur Melian[2] qui me les fait tenir prontement, dont la dernière du 16/26 du passé[3] m'a esté rendue auiourdhuy, qui véritablement m'a grandement contristé voyant par icelle le mauvais estat de nos affaires qui semble menacer une entière exstirpation de la religion protestante en Allemagne avec une domination espagnole sur la plus gran part d'Europe si Dieu n'y remédie par sa puissanse.

Pour la Suède tout le monde craint qu'elle ne traitte à part, se voyant ainsy de tous abandonnez, quoy estant tout le faix de la guerre tomberoit sur la France, et les Suisses protestans ausquels les Austrichiens ne pardonront jamais leur connivance, surtout si monsieur de Veimar[4] seroit repoussé du siège de Reinfelden qu'on n'a pas encor prise, craignant pour tant que le gouverneur de Brisach[5] qui ressemble sa milice de Suabe au pays de Vortemberg ne la secourre bientost. Tout dépend du pront renforcement de monsieur le duc qui estant deuevement assisté pourra poursuivre ceste diversion au gran soulagement de nos Suédois en Poméranie.

Cependant Dieu m'a resiouy parmy mes afflictions d'un héritier de mon exil de 18 ans, et ayant oultre cela la femme[6] fort malade, le mesnage de gran despence vous pouvez juger de mes nécessités et si cela ne resveille monsieur le gran chancelier[7] à quelque compassion, il faudra que ie croye m'estre en bien mauvaise grâce en Suède, et en tel cas il seroit raisonable de me donner mon honneste congé et ne me laisser icy périr misérablement parmy tant de deutes que pour maintenir dignement ma charge ie suis contraint de faire en abbanddonant les propres intérests de ma femme en Voltoline.

Au reste ie me remet à l'enclose conforme laquelle i'espère, que vous advanceray mes intérests afin qu'on m'assister (!) au moins avec une portion de mon gage si on ne me peut donner satisfaction en tout.

Je demeure, monsieur,

Vostre serviteur de tout mon coeur,

Marin.

De Zurig, ce 1/11 de Febvr. 1638.

Adres: M.r Grotius.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 25 Febr.

In dorso: 11 febr. 1638 Marin.

en nogmaals: 11 febr. 1638 Marin.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 9. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
2 Blaise Méliand.
3 Ontbreekt.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimra.
5 Hans Heinrich von Reinach.
6 Allessandra Paravicini Capelli.
7 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.

3450. 1638 februari 13. Aan S. Bielke[1].

Excellentissime Domine,

Gaudeo dari mihi laetiora quam antehac scribendi materiam transgresso iterum amnem Rhenum Vinariensi duce[2]. Factum id nocte post 28 Ianuarii contra Seggingam. Captum id oppidum in ripa situm transrhenana et alterum, quod utramque ripam ponte jungit Lauffenburgum et juxta aliud nomine Waldershutum diebus proxime sequentibus mensis ejusdem, in ditione omnia silvestri Austriacae domus vetere patrimonio. Mittuntur duci hinc extra ordinem pro factis impendiis CCCCL millia francorum, equites octingenti, pedites ter mille Guebriano[3] duce. Si hic transitus melius a Gallis defenditur quam is, qui antehac captus fuit, non modica spes est hostium copias, quae jam a Pomerania retro se tulere longius inde rebus eas trahentibus recessuras.

Sic Galliam exoneravere Portugalliae motus[4], qui, si quid Baionensibus litteris credi potest, ita recruduere, ut dux factus sit partium ex Aveirorum illustri familia[5], quia dux Brigantius[6] sanguine, clientelis, opibus potior se turbis subtrahens in aulam Madritiensem concesserat atque praelio terrestri facto machinae Castellanorum multae a Portugallensibus captae sint, trucidata millia aliquot.

Hic per hilaria strepit aula comoediis et choreis et sperata foecunditate reginae[7]. Lugent interim Bastiliae carceris coloni[8] reclusi arctius deprehensis militibus, qui eos libertate donare se posse speraverant.

Legi non juramentum tantum, sed et instituta ac ritus novae militiae Poloniae. Miror non tantum ea, quae superstitiosa multi ex ipsis romanensibus judicant, sed et regem[9] inventum, qui palam profiteatur se regni sui salutem Sedis romanae honori posthabere. Sed non novum hoc est, ut mutuas operas praestent pontifices et reges, ut populis libertatem amantibus duplicem dominatum speciosis nominibus imponant.

Deus, Illustrissime Domine, Illustrissimam Dominationem tuam servet.

Illustrissimae Excellentiae Tuae addictissimus semper
H. Grotius.

Lutetiae, 3/13 Febr. 1638.

Rynfeldium nunc puto itidem captum a duce Brenhardo, qui id obsedit a secundo, ut hic numeramus, Februarii die.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 402. Betreffende Sten Bielke zie men dl. VIII no. 2945, p. 67 n. 7.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Jean-Baptiste Budes, graaf, later maarschalk van Guébriant (1602-1643).
4 Onlusten te Evora, ontstaan naar aanleiding van Spaanse belastingheffingen.
5 Vermoedelijk Raimundo de Lencastre († 1666), vierde hertog van Aveiro, of diens broer Pedro de Lencastre (1608-1673), vijfde hertog van Aveiro.
6 De latere koning van Portugal João IV, 8ste hertog van Branganza.
7 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
8 Niet nader geïdentificeerd.
9 Wladislas VII (IV) van Polen. Zie voor de eedformule VIII no. 3369, p. 764 n. 1.

3451. 1638 februari 13. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime Domine,

Laeta sunt, quae et ex tuis et ex D. Salvii[2] literis[3] de Anclamo, de Usedomo et de Wolgasti urbe intelligo speroque pro hoc anni initio caetera deinceps fore semelque a mari repulsum hostem cessim iturum magis ac magis.

Schmalcius[4], ut video, IX/XIX Ianuarii nondum Hamburgi erat. Sed de consummatione pactorum Wismariensium[5] vix dubitari video et de Anglis sperari meliuscula. Quod si res ipsa id probat, puto in Gallis moram non fore, quominus resurgat domus Palatina.

Rex Daniae[6] ob communis religionis curam videtur mihi ad pacificationis officium fore non inidoneus. Ut autem pax fiat in commune potius quam seorsim, etiamsi bona fides non exigeret, prudentiae regalis[7] convenit. Idem ille rex Daniae, si commoveri poterit ad prohibendas Holsatici Bremensisque agri vexationes, tanto eo utemur faventiore.

Ex Borussis intelligo Dantiscanae civitati ad defensandam immunitatem animos non defore, modo certi sint de societate eorum, quorum in eo negotio res vertitur, Dani maxime, Batavorum et Borussorum.

Polonicae, cujus meministi[8], militiae novae instituta ac cerimonias vidi neque miror, si cordatis non placet commentum, quo et regis[9] potestas in libertatis fraudem increscit et in ipsum regem regnumque potestas pontificis[10]. Tum vero multa admiscentur ita superstitiosa, ut non possint etiam romanensium aequioribus probari. Propter haec arrectis animis exspectare debemus, quid Polonicus conventus[11] parturiat.

Periculum, in quo fuit D. Vosbergius[12], ostendit hostibus mari neque vires adhuc neque audaciam deesse.

Literae a Bajona aliisque locis, quam certae haud dixero, credi volunt praelium Portugallensium non ut ante maritimum, sed terrestre felix in Castellanos captis horum machinis et lecto partium duce e domo Aveiros[13], ideo quod Brigantiae dux[14] turbarum contagium fugiens Madritium se contulerat.

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 115. Gedrukt *Epist.*, p. 401. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant residerende te Hamburg.
3 Zie no. 3426. De brieven van Camerarius aan Grotius ontbreken.
4 Peter Abel Schmalz, secretaris ter Zweedse kanselarij.
5 Het verdrag van Wismar, gesloten op 30 maart 1636.
6 Christiaan IV.
7 De uitgave der *Epist.* geeft de lezing ‘regulis’.
8 De copie te Uppsala heeft hier een onbegrijpelijk ‘ministri’.
9 Wladislas VII (IV).
10 Urbanus VIII.
11 De Poolse rijksdag gehouden van 10 maart tot 1 mei.
12 Caspar van Vosbergen.
13 Zie no. 3450, p. 79 n. 5, De copie te Uppsala geeft Avesios.
14 De latere koning João IV, 8ste hertog van Braganza.

In Hagae[1] oratoris morte, si accidit, ob eximiam quam longa tractatione erat consecutus rerum peritiam, damnum fecit ingens Batava respublica; in Honartio[2] autem etiam omnes bonae literae, quae in foro agentibus plerisque immerito sordent.

Manet hic spes et laetitia de reginae[3] utero. Milites aliquot supplicio affecti, qui Bastiliam captivis[4] exonerare voluerant.

Ad ducem Vinariensem[5] magni aliquid molientem mittuntur CCCCL millia francorum, equites DCCC, pedites ter mille duce Guebriano[6].

Iam nunc auspicata nobis nuntiantur, XXIX Januarii partim nocte partim die capta a duce Vinariensi oppida Silvestria ditionis Austriacae, Seggingam trans Rhenum, Lauffenburgum, in quo pons Rheni, et Waldershautam; caesas hostium turmas duas, quae Lauffenburgo suppetias sero ferebant. Optandam, ut hujus transitus custodiendi et ad bonum Germaniae convertendi major quam alterius antehac habeatur ratio. Rijnfeldium jam captum spero; obsessum a Februarij die secundo.

Rumor hic est, spero vanus, Hassi viduam[7] cum imperatore[8] agere, ut ipsa illi suas copias transdet, dummodo nihil ultra mali ipsa liberique[9] a Darmstadiensi[10], malo consanguineo, patiantur.

Det tibi Deus, Illustrissime Domine, sexagesimum sextum aetatis annum et quos bonitati ipsius addere placebit, feliciter decurrere.

Escellentiae Tuae observantissimo culto devinctus
H. Grotius.

XIII Februarii, ut hic scribimus, anni MDCXXXVIII.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margine: R. Hagae 11/21 Februarij anno 1638.

3452. 1638 februari 13. Aan Willem de Groot[11].

Optime frater,

Pridem abs te nullas habueram, cum simul binas datas 26 Ianuarii[12] et

1 Cornelis Haga, Staats vertegenwoordiger te Constantinopel.
2 Rochus van den Honaert, gestorven op 30 januari 1638.
3 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
4 Niet geïdentificeerd.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Jean-Baptiste Budes, graaf, later maarschalk van Guébriant.
7 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
8 Ferdinand III.
9 Voor hun namen zie men no. 3439, p. 65 n. 11.
10 Georg II, landgraaf van Hessen-Darmstadt.
11 Gedrukt *Epist.*, p. 875. Antw. op nos. 3433 en 3438.
12 No. 3433.

1 Februarii[1] recepi. Postremae, quas habui tuae, scriptae fuerant 28 Decembris[2]. Omnibus tuis, ut soleo, respondi. Senatorem Reigersbergium[3] jam rediisse spero.

Multum te laudo, quod *τὸ εἰλικρινὲς καὶ τὸ εὐγενὲς* secutus sis in ea deliberatione, ubi hinc honos et commodum, inde ratio *καὶ τὸ καλὸν* stabant. Noli illis invidere, qui tales mercedulas magna servitute emunt. Neque vero ego dubitavi unquam, quin Servius[4], ut hi, qui ante eum fuere, exteros et, quibus ipse pro patria est, peregrinis praeferret. Tum vero urunt quos nos secuti sumus *ἐν τῇ πολιτείᾳ κάνονες* parum convenientes Sallaturiensibus[5]. Haec vera causa, alterum *πρόφασις* in hoc comparata, ut aut a republica excludereris aut ad eam sine tacita confessione factiosi erroris non posses accedere. Rogo, quae porro in eo negotio sequentur ut sciam.

Patri[6] gratias ago summas, quod nostra exigua pro tam magnis tam benigne aestimat[7] et matri[8] opto senectutem quam facillimam. Uxor et filia[9] iter in Majum mensem nec ultra, faveat modo Deus, rejiciunt, ut parentes, consanguineos, affines de nostra absentia solentur.

Mileterius[10] cum his diebus mecum esset, novum mihi libellum suum[11] promisit. Ubi accepero, mittam, ut de tota re sepositis studiis[12] libere cognoscas. Siquid ibi ab Episcopio[13] aut aliis lectu dignum prodierit, fac, ut per amicum aliquem mittas. Illius cistae *χαρτοφόρου* et mearum imaginum[14] spero memineris.

De Antichristo[15] mira sunt et, ut ego optima fide arbitror, vera, quae reperi. Aut valde fallor aut dudum impleta sunt, quorum eventus exspectatus et exspectationis diversa interpretatio accendit animos, ceu caetera nusquam bella forent.

Iunii de pictura librum[16] legam cum gaudio. Sed multo magis Vossii de Idololatria[17].

Filius meus natu maximus[18] multo negotio mihi ab otio erit abstrahendus; non cessabo.

Tragoediam Vondelii Gisbertum Amstelium[19] non accepi. Quin et ex Batavis intellexi inhibitam ejus editionem, argumentine an mei nominis ob offensam,

1 No. 3438.
2 No. 3400 (dl. VIII).
3 Nicolaes van Reigersberch.
4 Schuilnaam voor Frederik Hendrik.
5 Waarop Grotius hier doelt is mij niet duidelijk.
6 Jan de Groot.
7 Vgl. no. 3442.
8 Aeltgen Borre van Overschie.
9 Cornelia de Groot.
10 Théophile Brachet de la Milltière.
11 Welk libel precies bedoeld wordt, heb ik niet kunnen vaststellen.
12 Vgl. Tacitus, *Ann.* I 1 in fine: sine via et studio.
13 Simon Episcopius.
14 Zie no. 3405, p. 6 n. 2.
15 Zie no. 3405, p. 6 n. 1.
16 Zie no. 3414, p. 21 n. 11.
17 Zie no. 3414, p. 19 n. 2.
18 Cornelis de Groot.
19 Voor deze opdracht zie men no. 3299 (dl. VIII, p. 644).

nescio. Certe videre gaudeo: tum quia ille inter nostrates poëtas est optimus tum quia nos et libertatem amat.

Reginae Suediae[1] docetur meos libros de Iure Belli et Pacis[2]. Fiet et illa sociniana[3], siquid Riveto[4], Voetio[5], Cloppenburgio[6] credimus.

D. Vosbergium[7] in magno periculo ab hostibus maritimis fuisse cum dolore intelleximus tum ob propinquitatem, quae nobis cum eo intercedit, renovatam inter nos nuper, tum quod Hispanorum res in ea Oceani parte invalescentes magnum in rem communem detrimentum ac futuri metum adferant.

Eluvioni amnium spero jam allatum remedium. Satis est, quod eos hosti pervios non fecit glacies: quod malum in Pomerania nostris plurimum nocuit.

Graswinckelio[8] et aliis, qui per Bommelium[9] mihi scripserant, respondere in reditum ipsius Bommelii distuli. Si ad Catilinae historiam[10] scripserit, quae apposite scribi possunt, plus ille gloriae apud peritos quam apud potentes gratiae consequetur.

De iis, quae mihi inter Wassenarii historica scripta desunt scripseram nuper[11]. Velim et illa habere et quae aut ipse aut post ipsum alius addidit post Martium 1629, nam eousque habeo.

Vale cum parentibus, uxore[12], liberis[13] amicis.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 13 Februari anni 1638.

3453. 1638 februari 13. Aan A. Oxenstierna[14].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Mitto rerum proxima aestate ad Leucatam gestarum narrationem[15] accuratam satis, nisi quod editioni non accessit tabula, quam tamen frons promittit.

1 Christina van Zweden.
2 *Hvgonis Grotii de ivre belli ac pacis libri tres. In quibus ius naturae & Gentium: item iuris publici praecipua explicantur.* Parisiis, Apud Nicolavm Bvon, in via Iacobaea, sub signis S. Claudij, & Hominis Siluestris. MDCXXV; Ter Meulen-Diermanse, no. 565.
3 Lichtelijk sarcastisch. De opmerking houdt verband met de herhaaldelijk aan Grotius' adres geuite beschuldiging van Socinianisme; vgl. bijv. nos. 3375 en 3390 (dl. VIII).
4 André Rivet, theologie professor in Leiden, huispredikant van Frederik Hendrik.
5 Gisbertus Voetius -Gijsbert Voet- (1589-1676), contra-remonstrants theoloog, hoogleraar te Utrecht.
6 Johannes Cloppenburg, predikant te Brielle.
7 Caspar van Vosbergen.
8 Dirck (Theodoricus) Graswinckel.
9 Henricus van Bommel.
10 Graswinckel werkte aan een uitgave van Salustius; zie no. 3234 (dl. VIII, p. 536 n. 8): *Catalina, sive in Caii Crispi Salustii Bellum Catilinarium Observationes et Notae.* Leiden 1642.
11 Zie no. 3425, p. 42 n. 4.
12 Alida Graswinckel.
13 Johan, Jacob II, Maria, Alida, Anna en Françoise.
14 Gedrukt *Epist.*, p. 400; *Oxenst. Skrifter* 2 afd. II, p. 443.
15 *La Prise et la Bataille de Levcate. Auec le Plan de la place assiëgée, du camp des ennemis, & du combat.* A Paris, Chez Tovssaint Qvinet, au Palais, dans la petite galle, sous la montée de la Cour des Aydes. M.DCXXXVIII.

Virtutine an fortunae Gallorum plus in eo successu debeatur, haud facile dixerim. Pridem certe nihil evenit admirabilius, si praelium nostrum ad Witstockium[1] excipiatur.

Legi totum rituale novae militiae Polonicae[2]. Non obscure rex[3] Sedis romanae honorem regni sibi crediti saluti ac commodis anteponit et, ut rem eloquar, seque et florem nobilitatis addicit auctoratque pontifici[4], ut omittam nunc multa superstitionis damnata apud plurimos etiam romanae communionis.

Ab Hispania apparet proficisci haec consilia, ubi illa de concepta Virgine sine labe originaria pugnans cum omni antiquitate sententia regnat ac triumphat. Itaque cognoscere desidero, ea res in Poloniae conventu[5] quomodo sit abitura.

Discedit hinc Betzius[6] ad ducem Vinariensem[7], cui numerantur pro extra-ordinariis impendiis CCCC L millia florenorum mittiturque ei auxiliator Guebrianus[8], castrorum marescallus, cum DCCC equitibus, peditibus prope ter mille. Aiunt repertum alium Rheni transitum[9].

Venetorum, qui novus venit, legatus[10] de honore, qui mihi habitus antehac, in verbis aliisque detrahit nonnihil et aliquid quanquam latentius coeperat tale moliri decessor ejus. Haec ab aula romana venire non dubito, ut et illud de Serenissimae nude absque additamento Potentissimae elogio reginae dato. Quod monere eo magis cogor, quod collatis indiciis video destinatis consiliis haec agi. Vertit plane se ista civitas ad Austriacae domus et propter eam etiam Poloni amicitiam.

Thuanus noster[11] in consilium status a rege[12] adscriptus est.

Literae a Bajona ac vicinis locis nuntiantes terra pugnatum inter Castellanos et Portugallenses captasque ab his illorum machinas multas, descivisse ab obsequio minores civitates, etiam rege sibi facto e domo Aveiros[13], quia Bragentius dux[14] oblatum sceptrum non recusaverat tantum, sed et Madritium se transtulerat vitandis suspicionibus fidem paullo ampliorem apud hujus urbis plebem inveniunt quam apud peritos supra verum augeri ista credentes.

Reginam[15] praegnantem esse spes manet.

Palatini duo[16] regem videre etiamnum abstinent. Majori eorum Mauritio non

1 De slag bij Wittstock was geleverd op 4 oktober 1636.
2 Over deze ridderorde zie VIII no. 3369, p. 763 n. 8.
3 Wladislas VII (IV) van Polen.
4 Urbanus VIII.
5 De Poolse rijksdag werd gehouden van 10 maart tot 1 mei.
6 Friedrich Betz.
7 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
8 Jean-Baptiste de Budes, maarschalk van Guébriant.
9 De woorden ‘Rheni transitum’ staan in de tekst in cijfer: 4.14.72.24.37.107.80.35.21.71.68.81.61.217.246.273.
10 Anzolo Correr; hij was op 23 januari tesamen met zijn voorganger Alviae Contarini di Nicolo door de koning in audiëntie ontvangen.
11 François Auguste de Thou; zie over hem VII, p. 102 n. 1.
12 Lodewijk XIII van Frankrijk.
13 Zie p. 79 n. 5.
14 De latere koning João IV, 8ste hertog van Braganza.
15 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
16 Moritz en Eduard van de Palts.

male cederet haec peregrinatio, si uxorem nancisci posset ducis Rohanii filiam[1] cum spe opulentissimae haereditatis.

Milites quidam capitali supplicio interemti sunt, qui liberare instituerant eos omnes, quos Bastiliae detinet carcer[2].

Jam nunc ad nos literae veniunt, e quibus certi reddimur ducem Vinariensem die 29 Ianuarii cepisse oppida Austriacae ditionis Silvestria quae vocantur: Seggingam transrhenum, Lauffenburgum, in quo est pons Rheni, et Waldershutum caesis etiam turmis hostium duabus, quae ad Lauffenburgo ferendas suppetias sero adveneratn 27 Januarii, ut hic numeratur, die. Vetus Hesdinum, reliquiae magis oppidi quam oppidum, a Gallis captum incensumque est.

Deum precor, Excellentissime et Illustrissime Domine, cuncta ut Tuae Sublimitati prospera largiatur.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

3/13 Febr. 1638.

Post ea, quae dixi, oppida capta obsidere Rinfeldum dux Vinariensis coeperat idque jam captum putatur.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3454. 1638 februari 13. Aan N. van Reigersberch[3].

Mijn Heer,

't Is mij lief uE. wel weder is gecomen van Utrecht ende hoope de vercoutheit nu sal sijn gecesseert.

Wij hebben hier verstaen het peryckel, waerin de heer Vosbergen[4] is geweest, een groot teicken van de macht ende stoutheit der vijanden ter zee.

De neutraliteit met het rijck meene ick, dat wel sal duiren, alsoo, wanneer occasie sal sijn van quaed te doen, niet anders van noode en is dan den naem ende eedt te veranderen. In effecte is het een bedeckt oorlogh.

Conde die van Dantzig met anderer pooten de castaigne uit het vier trecken, dat waer goed. Maer mijne opinie is, dat sij sullen moeten rond spreecken, haer met verbonden stercken ofte met den coninc van Polen[5] accorderen bij maniere van redemtie. De Sweden hebben fondement om tegens alle nieuwe lasten haer te opposeren uit crachte van het achtentwintichjaerige tractaet[6].

1 Marguerite de Rohan.
2 Niet geïdentificeerd.
3 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R7e. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op no. 3439; beantw. d. no. 3468?
4 Caspar van Vosbergen.
5 Wladislas VII (IV) van Polen.
6 Het verdrag van Stuhmsdorf, gesloten in 1635.

Den coning van Denemarcken[1] presenteert sich seer om de paix tusschen Swede ende den keiser[2] te maecken, maer Swede wil daer niet van hooren dan tesamen met Vrancrijck. D'Engelschen geven ons wat beter hoope, doch connen noch niet claer sien.

Aleer ick uE. brief had ontfangen, had ick den jongen Golilas[3] geseit, dat hij niet goeds van Gelher[4] most verwachten. Dat men hem tijd socht te doen verliesen ende veele pretexten soude vinden om hem te niet hoog te laeten vliegen. Ick houde sulcx seecker ende ben blijde uE. met mij oordeelt. Ick oeffen hem in alle politycque dingen meest van Swede; soo hij immers (in) de crijgh wil, moet hij gaen daer hem Humelus'[5] vijanden niet en connen beletten, die bij Cimon[6] noch te machtig sijn.

Ick sal garen verstaen, wat bij de collegiën op het stuck van Amelant sal werden geadviseert ende wat vallen sal van de electie van de heer Oetgens[7].

Soo de keiser de Hessische trouppes crijgt, sal daerdoor niet alleen de partij verswackt werden, maer oock de palsgraven[8] veel hoops benemen. Ick wil hoopen, de Fransoisen middel sullen vinden om sulcx te beletten, gelijck sij 't overgeven van Hanouw hebben gesteut.

Wij crijgen soo daetelijck goede tijding, dat den hertogh van Wimar[9] den 24 January ten deele bij nacht, ten deele bij dage heeft verovert verscheide plaetsen aen den Rijn van het Oostenrijcksche gebiet, dat is van de waldsteden Seggingen aen ghene zijde, Lauffenburg, alwaer een brugge is, ende Waldershaut. 't Is seer veel vooruit ende dient beter bewaert dan de voorgaende passage is bewaert geweest. Vrancrijck sent aen denselve hertogh vier hondert vijftig duisent gulden ende acht hondert ruiters, drie duisent te voet onder Guebrian[10], marescal du camp. Meerder macht soude daer wel van noode sijn. Maer den cardinael[11] hout garen de Duitsche regimenten nae bij de hant ende de Fransoisen passeren niet garen den Rijn.

Eenige soldaten sijn hier gevangen ende geëxecuteert, die alle de gevangenen van de Bastille[12] hadden gemeent vrij te maecken.

Men gelooft hier noch, dat de coninginne[13] swanger is ende dat in Portugal een groote slagh is geslagen te lande tusschen de Portugesen ende Castillanen, die haer geschut souden hebben verloren sijnde bij de Portugesen, soo sij seggen, tot

1 Christiaan IV.
2 Ferdinand III.
3 ‘Golilas’ is een pseudoniem van Grotius. Met de ‘jongen Golilas’ wordt Cornelis de Groot bedoeld.
4 Schuilnaam voor Frederik Hendrik.
5 Pseudoniem van Grotius.
6 Cimon is een codenaam voor de Staten-Generaal.
7 Anthony Oetgens van Waveren.
8 Karl Ludwig van de Palts en zijn broers Ruprecht, Moritz en Eduard.
9 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
10 Jean-Baptiste de Budes, maarschalk van Guébriant.
11 De Richelieu.
12 Niet geïdentificeerd.
13 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.

hooft vercoren een prelaet van 't Huis van Aveiros[1] bij refuis van den hertogh van Bragance[2], die hem begeven heeft te Madrid om de troubles te ontgaen.
Den 13 February 1638.

Ick sende aen mijnheer Spierinck[3] d'historie van de gescheidenisse bij Leucate (?)[4]. Sijne E. can uE. die leenen, U waerd te lesen.

Den 27 January is Out Hesdin, een qualijck bewaert stedeke, bij de Fransoisen overvallen ende verbrant. Den hertogh van Wymar was den 2 February, soo men hier reeckent, gegaen voor Rijnfeld. Men hoopt hij 'tselve nu sal hebben becomen.

Ick sende uE. een particulier verhael[5] van 'tgunt aen den Rijn is gepasseert. Bidde uE. copie daervan te doen maecken ende te geven aen mijnheer Camerarius[6] ende Spierinck, alsoo den tijdt mij nu sulcx niet toe en laet.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 13 febr. 1638.

Het passeren den Rhijn van hartoch Barent ende veroveren van Lauffenburg ende ander plaetsen.

3455. 1638 februari 13. Aan J.A. Salvius[7].

Excellentissime Domine,
Omnes quidem litterae Excellentiae Tuae valde me oblectant, sed insigniter illae, quae datae 9 Ianuarii[8] post multa adversa res nobis laetiores nuntiant: derelictum ab hoste Anclami obsidium, urbem Wolgasti et, quae maxime me sollicitum habebat, Usedomi insulam. Itaque spero ab hoc initio redituram ad nos fortunam. At quod in fine est litterarum, plura ex inclusis, quo pertineat, intelligere non potui, cum nihil praeter nudas literas a dme pervenerit. Nam quae ad Mullerum[9] erant, eas ad ipsum misit Epsteinius[10]. Si quid posthac ad me scribitur, poterit id tuto per Verpoortium[11] ad Heufdium[12] mihi inscriptum mitti.

1 Zie p. 79 n. 5.
2 De latere koning João IV, 8ste hertog van Braganza.
3 Petter Spiring Silvercrona.
4 Zie no. 3453, p. 83 n. 15.
5 Ontbreekt.
6 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
7 Gedrukt *Epist.*, p. 401. Antw. op no. 3426; mogelijk beantw. d. no 3479. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant, residerende in Hamburg.
8 No. 3426.
9 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris.
10 Johan Epstein, Zweeds agent te Parijs.
11 Jacob Adriaensz. Verpoorten, koopman te Hamburg.
12 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.

De pace ita existimavi semper, si qua ejus obtinendae aequa dico et honestia spes esset, nihil opus parariis fore, cum facile per latentes nuntios conveniri posit. At si quis sumendus sit pacificator, Danum[1] quam Venetos malim, non quod ignorem vetera inter accolas dissidia, sed quod Danos propius tangit protestantium cura. Veneti praeterquam quod dignitatis controversiam nobis faciunt, plane ad Austriacorum gratiam se convertunt: etiam Polono[2] se jactitant. Inhibitam pactorum Wismariensium[3] consummationem, ut prius a Batavis eliceretur pecunia quam eis constaret nos novo federe ad bellum alligatos, et suspicatus sum semper et consilii laudo prudentiam.

Angli quid facturi sint, valde scire avebo. Hic enim perplexe loquuntur[4], sive incerti consiliorum sive quod ea latere cupiant. Spero priusquam solvatur Suediae ordinum conventus[5], habituros nos e Germania aliquid, quod fortiora suadentibus addat auctoritatem.

Mittuntur hinc ad ducem Vinariensem[6] CCCCL millia francorum et auxilium equitum DCCC, peditum IIICD.

Literae a Baiona terra pugnatum Castellanos inter et Portugallenses nuntiant et ab his captas illorum machinas. Ducem etiam discidio factum e domo Aveiros[7], quod dux Bragantiae[8] se subduxisset turbis et Madritium ivisset.

Manet hic spes nascituri delphini, quanquam indiciis usquequaque certis. Milites aliquot, qui Bastiliae captivos[9] liberare voluerant, deprensi morte crimen luerunt.

Legi ritus legesque novae militiae, quam Polonus[10] instituit. Miror eum ita aperte in supersitiones ferri multis etiam romanensium improbatas. Tum vero regni eum curam, quae bono regi prima esse debet, post obsequium in sedem romanam ponere. Non mirum, si jura avita amantibus displicent peregrina consilia sub religionis velo dominandi artes obtegentia.

Gaudeo, antequam claudam has literas, nactum me, unde paria faciam reponendo laetis non minus laeta. 28 Januarii dux Vinariensis cepit supra Basileam arces Peffingam et Angelstenum, nocte Rhenum transiit contra Seggingam. Transgressus cepit id oppidum et alterum, in quo pons est Rheni, Lauffenburgum, deinde et Waldeshutum. Cecidit turmas hostium duas, quae Lauffenburgo serum auxilium

1 Christiaan IV.
2 Wladislas VII (IV).
3 Het verdrag van Wismar, gesloten op 30 maart 1636.
4 Nl. door John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extraordinarius Engels gezant te Parijs.
5 Over de beslissingen van deze rijksdag, die omstreeks 20 maart beëindigd werd, zie men de *Gazette de France* dd. 24 april 1638 no. 48 p. 189.
6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
7 Zie p. 79 n. 5.
8 De latere koning João IV, 8ste hertog van Braganza.
9 Niet geïdentificeerd.
10 Wladislas VII (IV). Over deze ridderorde zie men no. 3369 (dl. VIII), p. 763 n. 8.

ferebant. Speramus eos porro successus fore, qui ad capienda in conventu Suedico digna ejus gentis nomine consilia non parum sint valitura.

Deus Excellentiam Tuam servet.

Lutetiae, 3/13 Februarii 1638.

Scribit altero Februarii die dux Bernhardus ire se obsessum Rijnfeldium.

3456. 1638 februari 13. Aan G.J. Vossius[1].

Exprimere verbis vix possim, quo me dolore affecerit calamitas tua, quae vix bene obductum vulnus novo et quidem tam gravi incussu rupit[2]. Facile quippe intelligo etiam meis experimentis edoctus, quam teneri acrisque ad talia sensus literas ab humanitate nomen habentes tractantium sint animi. Adferunt enim illa studia ad animum molle aliquid et offensarum etiam levium fugiens. Neque ego nunc tibi dicam, quae ipse in simili casu dixi mihi quaeque tu multo melius dixisti et mihi et aliis *ὅτι χρὴ φέρειν τὸ φέρον* et vitam honeste exactam quantumvis brevem nihilo minoris esse quam longam. Tum vero, quam multa mala et vitae huic communia et hujus corruptissimi saeculi propria effugiantur moriendo. Unum te rogo, temetipsum ut excutias et sepositis amoenitatibus, quae ferme delicatiores nos faciunt, pectus munias fortioribus illis cogitationibus, quas nobis primum apostolica et veterum christianorum scripta, deinde et philosophorum clare dicta aspirant. Videmus totas urbes e Germania simul evulsas et miramur, si ad domum nostram perveniant mala totos populos vastantia. Absorbentur a mari terrae contraque terris manu factis pereunt maria, et indignamur, si diuturnum non est, quod a nobis genitum est. Tum vero ea est Dei gubernatio, sed novo maxime federe a caducis nos ad aeterna vocante, ut suspectus sibi merito esse debeat, cui diu datur in rebus esse prosperis. Praecipua ejus disciplinae pars est exerceri asperis, et quanto magis premitur humana infirmitas, tanto divina praesidia et expetere ardentius et sentire efficacius.

Iamdudum tuum de Idololatria[3] librum exspecto et ejus cogitatio etiam hoc menti meae subjicit idolum fieri quicquid Deo ejusque decretis praeponimus. Censent eruditorum nonnulli ab iis, qui superstites sibi liberos nimis anxie optabant, superstitionis natum nomen et ex impotente amissorum liberum desiderio natam *εἰδωλολατρείαν* putat Hebraeus magnae auctoritatis sapiens[4]. Apparet periculo non vacare affectum, qui in tam foeda processit: habes liberos, quibus te solere; habes et alteram sobolem libros. *ἠνδρομένους καὶ πάντη ἐστεφανομένους, οἷς ἀνατιθείης τὰς σεαυτοῦ συντρόφους σοφίην τε πιεριδάς τε*[5] *πειθώ τ᾽ ἐπιτρόπους*[6].

1 Copie Rotterdam, Gem. Bibl., coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674. Gedrukt *Epist.* p. 401; *Ep. eccl.*, p. 798. Beantw. d. no. 3558.

2 Vossius' dochter Cornelia was op 28 januari 1638 dodelijk verongelukt.

3 Voor de titel van dit boek zie men no. 3414, p. 19 n. 2.

4 O.T. Wijsheid 14, 15. Vossius zelf in zijn *Idololatria* p. 316 schrijft de gedachte toe aan een zekere Philo (160 v. Chr.).

5 In de copie ontbreekt dit '*τε*'

6 De comicus Macho bij Athenaeus, *Deipn.* VIII 341 c: *ἠνδρωμένους καὶ πάντας ἐστε φανωμένους οὕς ἀνατίθημι ταίς ἐμαυτοῦ συντρόφοις Μούσαις ... Ἀφροδίτην καὶ Διόνυσον ἐπιτρόπους* (ed. Ch. Burton Gulick, Loeb Class. Libr. IV, p. 46).

Vale, vir optime et eruditissime, et me meosque crede non minus tuos esse quam qui ex te nati sunt.

Lutetiae III/XIII Febr. 1638.

Tuus tibi obstrictissimus

H. Grotius.

3457. 1638 februari 15. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Accepi hesterno die litteras a te VI hujus mensis[2] ad me scriptas cum anterioribus historiam advocati Magistri[3] continentibus, unde lubens intelligo ea, quae de meis rebus scripseram, recte in manus tuas pervenisse.

Vides, quomodo jam hic vivatur; magna fuit Crassi[4] stultitia, quod de re domestica Servium[5] consuluerit; neque enim in eo servavit morem fidelissimae antiquitatis. Certe Nasica[6] non fecisset. Cur vero Servii[7] animus a Paulo[8] et Papyrio[9] aversior sit, recte tu intelligis. De fisci advocato[10] necdum certiora scribere possum quam antehac feci[11].

Consilium Magistri non est improbandum, sed quibus jam vivitur moribus paucos habebit imitatores.

De imaginibus quandoque interpello Mireveldium[12], qui absoluturum se promittit; de commentariis Wassenarii[13] cogitabo itemque de cista, si Oosterwijckius[14], ut audio, ad vos naviget.

Nulli hic fere nisi de hastiludio[15], quod hac septimana habebitur, hic sunt sermones, in quod magna pecuniae summa profundetur frustra ringentibus agrico-

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op nos. 3425 en 3444; beantw. d. no. 3473.
2 No. 3444.
3 Antoine Lemaistre; zie over hem no. 3425, p. 42 n. 5.
4 Codenaam voor Delft; Grotius heeft er ‘Delff’ boven geschreven.
5 Schuilnaam voor Frederik Hendrik; Grotius heeft er boven geschreven: Pr. van Or
6 Codenaam voor Amsterdam; Grotius heeft erboven geschreven: Amst.
7 Grotius heeft er ‘Pr.’ boven geschreven.
8 Pseudoniem van Grotius; hij heeft erboven geschreven: H. Gr.
9 Pseudoniem voor Willem de Groot; Grotius heeft er boven geschreven: W. Gr.
10 Mr. Nicolaes van Kinschot.
11 Zie no. 3447, p. 75.
12 Michiel Jansz. van Mierevelt; zie no. 3406, p. 6 n. 2.
13 Zie hierover no. 3425.
14 Willem van Liere, heer van Oosterwijk, Staats gezant te Parijs.
15 Eind december 1637 had een zware ijsgang op de rivieren overstromingen veroorzaakt. Onder water stonden het land van Maas en Waal, de Betuwe, de Lijmers en een groot gedeelte van Utrecht, Holland en Overijssel. Terwijl de Republiek ernstig te lijden had onder de watersnood werd niettemin op 11 februari 1638 een aanvang gemaakt met de feestelijkheden ter gelegenheid van het huwelijk van Johan Wolfert, graaf van Brederode (1599-1655) met Louisa Christina van Solms. Over deze feestelijkheden zie men *Relation De ce qui s'est passé a La Haye au mois de Fevrier l'an 1638. Les Festins, Comedies, Bals, Courses de Bague & autres Magnificenses faites av Mariage de Monsieur de Brederode, et de Mademoyselle de Solms.* A La Haye, De l'Imprimerie de Theodore Maire, MDCXXXVIII.

lis, quorum agri et pascua ab aqua superfusa corrumpuntur; neque quicquam intactum restat praeter Delflandiam, quae tamen, nisi agger, per quem inundatio cepit reficiatur, resistere diutius non poterit.

Interea Graswinkelius noster[1], qui ante aliquot menses creatus est Sueciae advocatus cum octingentorum in singulos annos florenorum stipendio, ambit senatorium in curia provintiali locum et magnae ordinum partis vota tracturus creditur. Electione autem si excidat, et fiscalis conditionem mutet, in ejus locum ad procurationem negotiorum camerae rationalis sufficiendus videtur; criminalia enim Selando cuipiam[2] jam cedent.

Miror me nihil de comite Egmondano[3] ejusve domesticis intelligere. Interea Somfius[4] novam Amelandiae investituram ab imperatore[5] solus impetravit et jam possessionem arrepturus videtur. Venerunt ad me his diebus incolae de concussionibus et oppressionibus, quibus a Camminga[6] vexantur, conquerentes.

Rogatus sum iterum tibi commendare negotium Johannis a Miris[7], quod ab Henrico Coningio[8] promoveri deberet ex tuo consilio: siquid in eo potes, rogo annitere, ut hominibus optimis praestes beneficium.

Parentes[9] hic sunt et suo nomine salutem tibi scribi voluerunt.

Deus et eos et te nobis servet incolumes.

Vale.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XV Februarij 1638.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et couronne de Suède prez le Roy Trèschrestien A Paris.

In dorso schreef Grotius: 15 Febr. 1638 W. de Groot.

En boven aan de brief: Rec. 24 Febr.

3458. 1638 februari 15. Van N. van Reigersberch[10].

Mijn Heer,

1 Dirck Graswinckel.
2 Na tal van moeilijkheden werd Johan Moens († 1669) in 1647 tot advocaat-fiscaal benoemd.
3 Lodewijk van Egmond.
4 Ernst Zuhm.
5 Ferdinand III.
6 Pieter III van Cammingha, Vrijheer-Erfheer van Ameland. Hij overleed in Maart 1638 en werd door zijn broer Wytze († 1641) opgevolgd.
7 Niet geïdentificeerd.
8 Niet geïdentificeerd; Vgl. dl. VIII, no. 3200 p. 482.
9 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
10 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., M12b. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 424.

De groote sieckte van mijn suster[11] is oorsaecke geweest, dat ick over acht dagen niet hebbe geschreven. Deselve is Godt loff nu buyten hope van doctoren ende vrienden wederom buyten peryckel.

11 Suzanna van Reigersberch, sinds 1622 weduwe van dr. Anthonie Bloncke.

Wat gevaer van zee, droochten ende Duynkerckers den heer Vosbergen[1] op sijne wedercomste heeft gelopen, sal uEd. hebben gehoort. Voor Blanckenberge liggende op ancker meenden vier Dunkerckers de fregatte, daer sijn Ed. in was, te aborderen, doch met het affcappen van de cabel is geëschapeert ende gestadych vervolcht tot onder Engelant ende soo naerbij, dat monsieur Strade[2] sijne credentie ende papieren dede verbrande(n), den heer Vosberge de sijne in een ijseren kistken gereet hadde om buyten boort te doen setten. Sijn rapport, soo veel bekent is, loopt daerop, dat den conynck[3] tot desen staet seer is geaffectionneert ende tot een preuve vandien voor dit jaer denselven sal assisteren met twaelffhondert duysent guldens onder conditie nochtans, dat alle troupes iegenwoordych in dienst worden gecontinueert ende tijdelijck een machtych leger in het velt gebracht. Soodat alle deliberatie van cassatie van volck nu sal cesseren, waertoe oock weynych apparentie is, dewijle men hout het tractaet tusschen den keyser[4] ende lantgravinne[5] genouchsaem gesloten, hoewel eenyge gedeputeerde (va)n desen staet[6] naer de lantgravinne gaen om hare consideratiën daerover bekent te maecken. Het voornemen van den keyser schijnt hem met de troupes van de lantgravinne te verstercken ende deselve nevens meer andere tegens desen staet ende Vranckerijck te gebruycken, aen wie het pack te lastych vallen sal, indien de handelynge tusschen Sweden ende den keyser beraemt tot conclusie comt, waer seer voor wert gevreest, alsoo de saecken van de croone van Sweden seer achterwaerts gaen, doordien de Duytsen haren dienst meest verlaten ende wt haer eygen lant qualijck volck cunnen furneren bestant om het hooft te bieden.

Tusschen de generaels Bannier[7] ende Wrangel[8] vermeerderen de jalousiën ende misverstanden, ende waren die van Straelsunt - soo seyt men ons hier - garen ontslagen van de calamiteyten van het oorloge gelijck veele voorname in Sweden de continuatie van wtsenden van volck ende depeuplatie van het rijck ongaren sien. Aen d'ander sijde hout men, dat den keyser met alle middelen den Duytschen bodem van die wtheemsche macht sal soucken te ontledygen, ende vint men geen difficulteyt dan het het huys Oostenrijck de zeehavenen beswaerlijck aen Sweden kan laten ende Sweden de macht over de Oostzee behoudens sijn securiteyt den keyser niet over mach geven.

Den conynck van Polen[9] heeft vijffhondert voetknechten, eenyge ruyteren in de warden gebracht sijnde, soo het schijnt, geresolveert met instigatie van den keyser den aengevangen tol wt te voeren ende, mochte den conynck van Denemarcken[10] de gedaen verhinderynge soo mackelijck wel niet passeren, sijnde alreede tijdyngen tot Amsterdam, dat Gallas[11] in den dienst van den conynck van Polen is overgegaen om een intocht in Holsteyn te doen. Het oogmerck van den

1 Caspar van Vosbergen.
2 Godefroi d'Estrades.
3 Lodewijk XIII van Frankrijk.
4 Ferdinand III.
5 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
6 Zie p. 105 n. 8.
7 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
8 De Zweedse veldmaarschalk Herman Wrangel.
9 Wladislas VII (IV).
10 Christiaan IV.
11 Matthias, graaf Gallas, bevelhebber in dienst van de keizer.

keyser meent men soo door middel van Polen als de Zunt dese landen te incommoderen.

De lichtyngen, die Vranckerijck doet in het lant van Luyck, sullen door de troupes van de keyser, die derrewaerts sacken, met meerder difficulteyt geschieden.

Van onsen admirael[1] hooren wij anders niet dan dat geduyrende alle dese tempeesten zee gehouden heeft, sonder het geluck te hebben van de Dunckerckers, die nochtans sterk wt sijn ende twee coopvardie-vaerders van der Vere hebben genomen, te bejegenen.

Tot burgemeesters sijn iegenwoordych tot Amsterdam de hee(ren H)asselaer[2], Oetges[3], Boom[4], Albertus Conradi Verb(ur)ch[5]. Scepenen hebben een van de admiraliteyten gecondemneert in quadruple van driedusent guldens, twee andere, daeronder den heer van de Veurs, alsoo den officier sijn intendit niet hadde geverifieert, geabsolveert van de instantie ende gecondemneert in de costen[6].

Tot Utrecht licht de stat ende het hoff seer overhoop procederende d'een tegens d'andere met apprehentiën, waerover sij beyde hare gedeputeerde hier hebben bij sijn Hoocheyt[7]. De Staten van Hollant, die al voor acht dagen waren beschreven, sijn noch niet bij den anderen ende sal de groote inundatie gecauseert door het doorbreken van den Leckendijck ontrent Schalwijck in het Sticht, daer door meest Hollant wert beschadycht, groote difficulteyten in de middelen veroorsaecken. Diesnietiegestande werden hier bij occasie van de feeste van de heer van Brederode[8] groote costen ende magnificiën, te voren noyt gepleecht, gedaen, dewelcke geen cleyne offensie aen veele geven.

Het verschil tusschen de camers van Westindiën, ontstaen over het openstellen van den handel ofte die alleen aen de Compagnie te houden, is noch niet vereffent drijvende die van Amsterdam den vrijen handel als de source van de peuplatie van het lant, daeraen sij de conservatie van Brasil seggen vast te sijn, seer hart, de andere ter contrarie, ende doet dat verschil de compangie seer groote schade.

Door het casteel Del Mina meenen de onse de onderdanen te sullen beletten door ontsien den handel met Fransen ende Engelschen. De Oostindische actië(n) lopen seer hoge, sijn nu tot 380; soo groote vruchten hoopt men door den handel van Iapan ende China. De wisselbrieven van Ruisseau[9] seyt men dat behouden en binnen Hanou sijn.

Desen XV feb. 1638.

Den heer Vosberge seyt, dat tot de handelynge van Ceulen geen apparentie is

1 Maerten Harpertsz. Tromp.
2 Pieter Hasselaer.
3 Anthony Oetgens van Waveren.
4 Abraham Boom.
5 Dr. Albert Coenraetsz. Burgh.
6 Het betreft hier de procedure tegen Ernst van Rhede, heer van de Vuyrs. Cornelis Jongbloet en Johan Veen; vgl. VIII no. 3178, p. 443 n. 1.
7 Frederik Hendrik.
8 Johan Wolfert van Brederode. Hier wordt gedoeld op de bruiloftsfeesten bij gelegenheid van zijn tweede huwelijk met Louisa Christina van Solms.
9 Samuel Rousseau.

ende dat men darom met alle cracht de bijeencomste tot Hamburch behoort te bevoorderen, waertoe oock hier genegentheyt schijnt.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer de Groot, Raet ende Ambassadeur van de Coninginne ende Croone van Sweden bij den Alderchristelijcksten Conynck.
In dorso schreef Grotius: 15 Febr. 1638 N. Reigersberg.
En boven aan de brief: Rec. 24 Febr.

3459. 1638 februari 16. Aan Cyrillus[1].

Παναγιωτάτῳ τῆς νέας ῥώμης καὶ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ Κυρίλλῳ.

Πρὸ πολλῶν ἐτῶν καὶ τὰς σῆς ἁγιωσύνης ἐπιστολὰς ἐν Ὁλλανδίᾳ ὧν *ἀνέγκων* χριστιανὴν σοφίαν καὶ ἀγάπην σταζούας. Καὶ ὕστερον πολλὰ περὶ τῶν αὐτῆς καμάτων πρὸς τὴν τῶν ἐκκλησιῶν οἰκοδόμην ἤκουσα καὶ τοῖζ αὐτῆς κακοῖς συνέπασχον καὶ ταῖς αὐτῆς ἀναψύξεσι συνέχαιρον, μάλιστα δὲ ἠυφράνην, ὅταν ᾖνγελται ἡμῖν αὐτὴ εἰς τὸν σεβασμιώτατον θρόνον ἀνισταμένη εὖ εἰδῶς, ὅσα ᾖν ἀγαθὰ ἐκ ταύτης τῆς ἀποκαταστάσεως ἐλπίζειν.

Ἦν δὲ καὶ ἐμοὶ φίλτατος ὁ νῦν ἐν Κυρίῳ τελευτήσας λαμπρότατος Ἄγας[2], τῆς σῆς ἁγιωσύνης καὶ μαθητὴς ἐκεῖ καὶ κήρυξ πανταχοῦ.

Οὐκ ὀλίγον δὲ καὶ ὁ ὀλλίγγιος μ᾽ ἔτερπε γράψας,ὅτι καὶ τῶν ἐμῶν ἀπομνημονευμάτων τινὰ πρὸς τὰς σὰς ὁσιὰς χείρας διῆλθον καὶ εὐμενοῦς πρὸς αὐτῆς ψηφίσματος ἔτυχον.

Διὰ ταῦτα προθύμως ἀνήρπαξα τὴν πρόφασιν τοῦ πρὸς τὴν σὴν ἁγιωσύνην γράψαι διὰ τού ταύτην φέροντα (sic) ἐπιστολὴν Ἀλεξάνδρου Βερρεῖδεν[3], ὃς ἐκ τῆς Λιβωνίας ἐστιν ἐπαρχίας τῇ τῶν Σουήδων βασιλείᾳ[4], ᾗ ἐγὼ ὑπερετῶ ὑπηκόου, πόλλα δὲ συνωμίλησεν ἐπισκόποις καὶ ἀρχιμανδρίταις τῆς σῆς συνάξεως μετόχοις.

Δέομαι δὲ τῆς σῆς ἁγιωσύνης πρῶτον μὲν ἐμοῦ μεμνῆσθαι ἐν ταῖς πρὸς Θεὸν προσευχαῖς, εἶτα δὲ τῷ ταῦτα βαστασοντι τὰ γράμματα ἐν πᾶσι καλοῖς καὶ τῇ χριστιανῶν πανηγύρει ὠφελίμοις συλλαμβάνεσθαι. ὁ ἀρχιποίμην τῆς ἐκκλησίας τὴν σὴν ἁγιωσύνην φυλαττοι.

Ἔγραψα ἐν τῇ Φραγγιας βασιλίδι πόλει Παρισιος τῇ 16(?) τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ ἔτους ἀπὸ τῆς τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἐνσαρκώσεως. αχλη.

Τῆς σῆς ἁγιωσύνης
ἐν Χριστῷ δοῦλος
Ὄυγων Γρώτιος
τῆς τῶν Σουήδων
βασιλίσσης πρεσβευτής.

1 Copie Rotterdam, Gem. Bibl., coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674. Cyrillus Lukaris (1572-1638), Grieks patriarch, patriarch van Alexandrië sedert 1602 en van Konstantinopel sedert 1621.
2 Cornelis Haga, Staats orator te Konstantinopel.
3 Alexander van der Heiden.
4 Christina van Zweden.

3460. 1638 februari 17. Aan J.F. Gronovius[1].

Placent mihi valde, doctissime Gronovi, tua ad Statium[2] cogitata, quae per Rodium[3] mihi misisti. Mea pauca illa cum mitterem, Statium non relegeram, sed raptim exscripseram, quae juvenis olim ad oram annotaveram libri mei. Itaque tuo judicio illa stent aut cadant.

Locutus sum cum iis, qui librarios heic norunt. Negant spem esse adornandae heic novae editionis, quia non ita pridem exierit Statius cum interpretibus cunctis tomis duobus[4]. Praeterea per bellum frigent hic et officinae et tabernae. Puteanorum fratrum[5] ea est comitas, ut si quid gratum tibi facere possint, aut allaborando aut rescribendo facturi id sint volente animo. Me inter occupationes, quae his temporibus gravescunt, juvat interdum remetiri vetera studia et tetricas curas musarum amoenitatibus interstinguere. Magni Casauboni literas[6] vulgari gaudeo, tum ob alia tum ut pateat quanto ille de me meisque consiliis benignius quam alii judicaverit.

Tibi prosperos et vitae et studiorum cursus opto.

Tuae Eruditionis candidus aestimator
H. Grotius.

Lutetiae, XVII Febr. 1638.

3461. 1638 februari 17. Van I. Jasky[7].

Monseigneur,

Puisque tous les rois de la chrestienté quasi se sentent interessez en ce nouvel impost, qu'on veut mettre aux ports de ce royaume, le commun bruit court, qu'il y aura ambassadeurs de toutes parts à nostre diète prochaine[8], principalement dit-on, qu'il y aura un ambassadeur de France[9] et mons. Biker[10] de la part des Messieurs les Estats. En des assemblées provinciales ce point d'impost a esté grandement disputé et dans quelques-unes on l'accorde mais avec certaines conditions que le profit qui en viendroit, devroit estre mis au trésor de la couronne et non pas au celuy du roy[11], en quelques-unes on l'a reietté comme qui pourroit estre cause

1 aant. Copie Rotterdam, Gem. Bibl., coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674. Gedrukt *Epist*., p. 402. Antw. op no. 3418; beantw. d. no. 3476. Betreffende Johann Friedrich Gronovius zie men V, p. 229 n. 2.
2 Zie no. 3418, p. 28 n. 15.
3 Johann, J. Rodt.
4 Ed. Emericvs Crvcevs, Parisiis, Sumptibus Thomae Blaise MDCXVIII.
5 Jacques en Pierre Dupuy.
6 Eind 1638 publiceerde Gronovius brieven van Isaac Casaubonus. De opdracht van Gronovius aan Adriaen Ploos van Amstel is gedateerd op 23 september 1638: *Isaaci Casavboni Epistolae quotquot reperiri potuerunt, nunc primum junctum editae. Adjecta est Epistola de morbi ejus mortisque causa: deque iisdem narratio Raphaelis Thorii.* Hagae Comitis Ex Officina Theodori Maire. MDCXXXVIII. Cum Privilegio.
7 Hs. Utrecht, RA. Prov. Arch. Boetzelaer no. 556, 7. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 3507.
8 De Poolse rijksdag werd gehouden van 10 maart tot 1 mei.
9 Charles Du Bois, baron d'Avaugour.
10 Andries Bicker.
11 Wladislas VII (IV) van Polen.

des nouvelles troubles avec les estrangers et ceux contre le droit desquels on le prétend lever. Nos deputez[1] à la diète générale partent auiourd'huy vers Varsav. Dieu leur donne bonne expédition.

Les impériaux ont vuidé la Poméranie et se sont ascheminez vers le pais de Holstein pour y hyverner, mais le roy de Dannemarq[2] et duc de Holstein[3] s'y opposent et ont bien pourveu les frontières de leurs pais pour en empescher l'entrée. Dieu vueille que ces traitez et alliances, qu'on traite tant en France qu'en Hollande et Hambourg réussissent au bien de la chrestienté et servent à l'ouverture d'une bonne et générale paix.

Ce que ie souhaitte d'aussy bon coeur, comme ie fais tout le iour des voeux pour vostre prospérité et aggrandissement et demeure, Monseigneur,

de vostre Excellence le très humble serviteur

Jasky mpp.

A Danzig, le 17 de Fevrier l'an 1638.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 26 Martii.

3462. 1638 februari 18. Van Ch. Marini[4].

Monsieur,

Par ma précédante[5] i'ay fait responce à la vostre du 16/26 du passé[6].

Celly-cy est pour vous asseurer que la Diète de Baden[7] n'a point passé au delà des paroles, les protestans en faveur du roy[8] ayans empêché toute mauvaise volonté envers le duc de Veimar[9] et sorte qu'on n'y a point fait autre chose que de s'entre piquer avec de paroles et menaces, ayans à la fin seulement escrit au duc, un monitorium de n'offencer point leur terres et de rendre à l'évesque de Basle[10] les trois chasteaux où il tient de garnison, le premier, leur ayant esté promis, et le second passé en silence, dont les cattoliques sont fort piquez et s'assemblent dereschef à Lucerne, disans qu'ils veulent aller au secours dudit esvèque et luy faire quitter ses chasteaux.

1 De afvaardiging stond onder leiding van burgemeester Zierenberg.
2 Christiaan IV van Denemarken.
3 Friedrich III, hertog van Sleeswijk-Holstein-Gottorf (1597-1659).
4 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 9. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
5 No. 3449.
6 Ontbreekt.
7 De landdag te Baden, gehouden van 2 tot 8 februari 1638.
8 Lodewijk XIII van Frankrijk.
9 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
10 Henri d'Ostein.

Cependant Reinfelden est battue de l'un et l'autre costé, les impériaux[11] se hastans à son secours deça et delà de Rhin, Bavière[12] envoyant à ce qu'on escrit 4^{m}. Croates et Jean de Vert[13] venant avec d'autres trouppes pour se iondre au duc

11 De keizerlijke troepen die te Breisach en Freiburg werden samengetrokken stonden onder bevel van Federigo Savelli, Claes Dietrich von Sperreuter, Adriaen von Enkefort (± 1663).
12 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
13 Johan van Werth.

de Savelly[1] qui tous feront sept ou 8[m]. hommes, de sorte qu'il est nécessaire que le roy face aussy haster le renfort promis.

Les Grisons ne veulent pas raser leur forts jusques au retour de leur députez d'Espagne[2] conforme ce qu'ils en apporteront, et monsieur de Rhuan[3] n'ayant peu obtenir d'eux le passeport asseuré pour passer à Venise est retourné d'icy au Bernois où il attendra les autres ordres du roy. Il faut escrire premièrement à Milan si les Espagnols veulent permettre que monsieur de Rhuan passe par leur pays à Venise.

Ma femme[4] est bien malade avec son enfant d'où vous jugerez mon pauvre estat où ie me trouve avec ma famille et mon train ne recevant jusques à cest' heure ny de responce à mes lettres ny d'argent.

Dieu me console parmy tant d'afflictions et vous maintiène en meilleure félicité que vous souhaitte, monsieur,

Vostre serviteur de tout mon coeur,
Marin.

De Zurig, ce 8/18 de Febr. 1638.

Adres (met andere hand): Mr Grotius.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 3 Martij.
In dorso: Le 8/18 febr. 1638. Marin.

3463. 1638 februari 19. Aan J. van Reigersberch[5].

Vir amplissime,

Multum me semper delectavit, nobilissime Reigersbergi, tuus in me amor, cujus testimonia tum alia habeo multa tum recens ex literis quas jam nunc accipio 13 scriptas Ianuarii[6] ex urbe diu terrarum principe, nunc etiam vim ingenii ac sollertiae de eo principatu multum retinente. Literas abs te Roma nullas accepi hactenus.

Alioqui is meus mos est, ut omnibus amicorum literis respondeam quanto magis id officium redditurus tuis, quem semper amavi plurimum non tantum ut propinquo mihi junctum vinculo affinitatis, verum insuper ob spem, quam de indole tua concepi semper maximam.

Gaudeo multum in notitiam te pervenisse philosophorum et mathematicorum maximi D. Galilaei[7], cujus in oculis - invasit enim eos coecitas - majorem jacturam fecit genus humanum quam ut sentiri ejus magnitudo, nisi a paucis, sicut oportet, talia ingenia aestimantibus possit.

1 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.
2 Voor hun namen zie men no. 3413, p. 16 n. 13.
3 Henri, hertog van Rohan.
4 Allessandra Paravicini Capelli.
5 Gedrukt *Epist.*, p. 402; Gedeelt. in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 149-150. Geadresseerde, Johan van Reigersberch, was een zoon van Maria's oudste broer.
6 Ontbreekt.
7 Galileo Galilei.

Ipsa, ni fallor, rerum natura pulcherrimum Dei opus dolet tanto se carere spectatore et publicatore ipsius arcanorum, sed haec ut humana omnia ferenda sunt humane.

Quae de rebus Italiae significas, diligentiam mihi tuam probant eoque magis quod eorum praecipua aliunde etiam fidis satis auctoribus mihi nuntiantur. Demereberis me, si a talium peritis audita et saepe et copiose ad me scribas.

De pace Suedica cum imperatore[1] nihildum confectum est. Legati in Germania nostri[2] aures praebent comiti Curtio[3], vicecancellario imperatoris ad pacem invitanti Gallis federis jam pridem inchoati consummationem petentibus, Anglis novum fedus proponentibus.

Quid ni cum et Tartarorum legati septem[4] auditi nuper sint Stockholmiae, quanta vix credi possint equitum millia in usum regni Suedici offerentes, quo tempore etiam a Transsilvania, Pomerania, Hassia legati[5] eodem venerant.

Nocet armis nostris hyems infensa hoc anno et illis locis nunquam lenis, quae et flumina pervia fecit hostibus et nobis e Suedia in Pomeraniam praeclusit adstrictum mare. Quid futurum sit, ita ambigua est conjectatio, ut nemo adhuc rerum peritus facile inveniat, quorsum inclinet judicationem.

Si adhuc Romae es, cum has meas accipis, rogo D. Puteanum[6] et D. Holstenium[7] meo salutes nomine; et Bononiam si veneris, D. Iustum Rijckium[8] et si qui alii intra mare superum et inferum vivunt nostri memores.

Vale.

Tui amantissimus

H. Grotius.

19 Feb. ex Cal. Romano 1638.

3464. 1638 februari 20. Aan L. Camerarius[9].

Illustrissime Domine,

Habeo gratias pro literis VIII datis Februarii[10].

Hic nihildum magni agitur. Missa sunt ad ducem Vinariensem[11] praeter priorem pecuniam L millia scutatorum. Copiae sub Guebriano[12], quae mitti

1 Ferdinand III.
2 Bedoeld zullen zijn Johan Adler Salvius te Hamburg en Sten Bielke te Stettin.
3 Ferdinand Siegmund Kurz.
4 Dit gezantschap stond onder leiding van Alexlam Murza; over dit gezantschap zie men de *Gazette de France* van 20 februari 1638.
5 Namens George Rákóczi bevond zich in december 1637 Heinrich Meerbot in Stockholm. De gezant uit Pommeren heb ik niet kunnen identificeren. De Hessische gezant was Hans Heinrich von Günterroth.
6 Christophe Dupuy.
7 Lucas Holste; zie over hem III, p. 193 n. 14, waar hij abusievelijk ‘Holstein’ genoemd wordt.
8 Niet geïdentificeerd.
9 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 116. Gedrukt *Epist.*, p. 403. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
10 Ontbreekt.
11 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
12 Jean-Baptiste de Budes, maarschalk van Guébriant.

dicebantur, eo non eunt. Si multum pecuniae dux haberet, posset e vicinis Germaniae locis et ex perfugio hostium colligere exercitum. Nunc an quid quale speramus efficere possit, dubito.

De Rijnfeldio nihil accepimus. Fit spes et de Hohentwilo traducendo in potestatem juvenis ducis Wirtembergici[1], qui apud Vinariensem est, per ejus loci praefectum[2] aversum a casesarianis rebus.

Dux Longavillanus[3] novas copias per ducatum Burgundiae in comitatum ducit.

Laborant Galli, ut Menotum jesuitam[4] a vidua Sabaudi[5] semoveant. Sed parum succedit ea molitio. Edictum in Anglia publicatum est contra pontificios[6]. Ea res si serio agitur, multorum animos reddet minus suspicaces.

Valde haec aula avet cognoscere adventum Schmalcii[7] Hamburgum. Ubi illud de Wismariensibus pactis[8] confectum erit negotium, tempus erit audire Anglos, qui videntur nostrae societatis quam ante appetentiores. Verum haud facile conventurum puto, nisi accedant aliqua ad ea, quae hic praeformata fuerant.

De landgravii vidua[9] monui proceres. Dicunt satis sibi cordi esse, ut ea a pactione[10] praecipiti avertatur. Commendavi et Palatinae domus negotium. Sed id ab Anglicano pendet foedere.[11]

Rodius[12] magis magisque se mihi probat ingenio, eruditione, studio etiam in bonum commune.

Puto non[13] ingrata sore, quae portabit D. Vosbergius[14]. Aliena liberalitas haud nimis anxie ad calculos vocanda est.

Curtius[15], quantum audio, nihil nobis attulit. Daniae regis[16] operam non sperni laudo. Spero[17] usui nobis fore et ejus cum Polono[18] certamina et curam pro Holsatia, ut ab insessione militum sit libera. Si Batavi in Warsaviensi conventu[19]

1 Roderich (1618-1651), hertog van Würtemberg-Weiltingen.
2 Konrad Widerholdt (1598-1667).
3 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
4 Pierre Monod.
5 Christine, weduwe van Vittorio Amedeo van Savoye, was een zuster van Lodewijk XIII van Frankrijk.
6 Het betreft hier de proclamatie van Karel I dd. 20 december oude stijl 1637: *A Proclamation restraining the withdrawing His Majesties Subjects from the Church of England, and giving scandall in resorting to Masses.* Whitehall, 20 december 1637.
7 Peter Abel Schmalz, secretaris ter Zweedse kanselarij.
8 Het verdrag van Wismar, gesloten op 30 maart 1636 tussen Frankrijk en Zweden, was door Zweden nog steeds niet geratificeerd.
9 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel, weduwe van Wilhelm V van Hessen-Kassel.
10 De uitgave der *Epist.* geeft de lezing 'passione'.
11 Over dit verdrag zie men Samuel Pufendorf, *Commentariorum De Rebus Suecicis Libri XXVI*, p. 341.
12 Johann Rodt.
13 Het woord 'non' ontbreekt in de uitgave der *Epist.*
14 Caspar van Vosbergen.
15 Ferdinand Siegmund Kurz.
16 Christiaan IV van Denemarken.
17 De uitgave der *Epist.* geeft de lezing 'Sperem'.
18 Wladislas VII (IV).
19 De Poolse rijksdag werd gehouden van 10 maart tot 1 mei. Namens de Republiek zou Andries Bicker afgevaardigd worden.

nobilitatem Polonam commovere possent, ut et ipsa vectigali intercederet, rem facerent sibi utilem.

Argentorensium necessitatibus jam aliquoties subvenit dux Vinariensis. Non difficile Gallis fore arbitror eam civitatem ad logum foedus pertrahere, si pecuniam alendo militi dare vellent, non ipsi, quod aliquoties agitarunt, praesidium imponere.

Protestantium Gallorum res fiunt indies duriores infensa edictorum interpretatione, dum magistratuum quisque ecclesiasticis se venditat.

Ex Italia intelligimus venisse in Mediolanensem agrum e Neapolitano MCCC Hispanos, e Brutiis equites M, ex Germania in supplementa legionum MD, plures exspectari.

Rijnfeldium, ut nunc ad nos scribitur, praesidium habet CCCC militum; oppugnatur XIV machinis. Excursus fiunt in agrum Wirtenbergicum.

Reginam[1] uxor mea vidit; reperit omnia signa eam habere praegnantis feminae.

Deus et ipsi et tibi tuisque, Illustrissime Domine, fautor semper adsit.

Tuae Excellentiae omni obsequio addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, X/XX Februarii MDCXXXVIII.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margine: R. Hagae 17/27 Feb. anno 1638.

3465. 1638 februari 20. Aan Willem de Groot[2].

Frater optime.

Literae tuae 8 Februarii scriptae[3] delectant me eo maxime, quod te generosi consilii non poenitet. Melius erit ferri, quo ventusque gubernatorque trahent vos quam magno labore malum aut sibi aut publico quaerere: illud si vobis *ἰᾶσθαι τα ἀνίατα*, quod vetant Asclepiadae, hoc si constituas *συμμαίνεσθε μαινομένης*. Lege Ciceronis epistolas scriptas toto triennio ante Idus Martias.

Petrum[4] quam celerrime mittemus. Uxor deliberat non tam de itinere quam de itineris tempore.

Gaudemus Vahalim ad modestiam rediisse. Idemque Rhenus faciat, optamus. Satis etiam sic ibi malorum erit.

1 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
2 Gedrukt *Epist.*, p. 875. Antw. op no. 3447; beantw. d. no. 3477? Zie p. 126 n. 4.
3 No. 3447.
4 Pieter de Groot.

De rebus privatis tuis nostrorumque omnium quam saepissime doceri gaudebimus. Uxor[1], liberi[2], amicique vestri bene valeant.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

20 Februarii 1638.

Gronovio[3] cum salute meas des rogo literas[4].

3466. 1638 februari 20. Aan A. Oxenstierna[5].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Is, de quo scripseram[6], Livo[7] nomen habens Alexander van der Heiden[8] ab Eusebio[9] Vindice[10] que auditus et torque donatus ivit ad aulam Aristophanis[11] literas ferens ad eum, qui ibi lactucas[12] curat[13]. Ego rogatus ei literas ad Cyrillum[14] dedi nihil aliud quam aditum ei parantes. Si illud de Moldavia[15] ea, quam proposuerat, ratione, non facile apparet, majus tributum[16]; si nec hoc succedit, vult Tartaros[17] per Claudium[18] immittere in Manlianas[19] terras et loca quaedam capere in Polonia[20]: Super postremo hoc consilio disserens ostendi, quae mala inde sequi possent. Rectius forte fore eam rem fragis[21] tractandam permittere, quibus id genus hominum esset satis notum. Me tamen hac in re suadendi aut dissuadendi nulla habere mandata. Siquis hic veniret a Ragoskio[22], apud eum de se nullam volebat fieri

1 Alida Graswinckel.
2 Voor hun namen zie men no. 3452, p. 83 n. 13.
3 Johann Friedrich Gronovius.
4 No. 3460.
5 Gedrukt *Epist.*, p. 304; *Oxenst. Skrifter* 2 afd. II, p. 445.
6 No. 3436, p. 60.
7 Het woord staat in cijfer: 60.37.81.73.
8 De naam staat in cijfer: 80.60.74.20.70.6.10.72.66. 81.49.31. 10.33.66. 14.106.10.33.31.217.246. De voornaam ontbreekt in de uitgave der *Oxenst. Skrifter*.
9 Schuilnaam voor De Richelieu.
10 Schuilnaam voor Lodewijk XIII van Frankrijk.
11 Schuilnaam voor Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
12 Lactuca is een codenaam voor Frankrijk.
13 Philippe de Harlay, graaf van Césy.
14 Cyrillus Lukaris, patriarch van Konstantinopel. De naam ‘Cyrillus’ staat in de tekst in cijfer: 12.2.66.79.7.112.69.16. Zie voor de brief no. 3459.
15 De naam ‘Moldavia’ staat in de tekst in cijfercode: 61.73.60.10.70.48.70.(=71).27.
16 Het woord ‘tributum’ staat in de tekst in cijfer: 107.71.11.81.68.48.61.
17 Het woord ‘Tartaros’ staat in de tekst in cijfer: 68.76.(=70).66.77.80.66.73.67.
18 Codenaam voor Polen.
19 Manlius is een schuilnaam voor Ferdinand III.
20 De naam ‘Polonia’ staat in de tekst in cijfer: 82.73.60.42.7.(=6).71.80.
21 Fraga is een codenaam voor Zweden.
22 Georg Rákóczi. ‘Ragoskio’ staat in de tekst in cijfer: 66.27.9.73.67.15(=58).79.59. Zijn afgezant was Heinrich Meerbot.

mentionem. Egit plurimum cum Iosefo[23]. Et hoc quidem negotium quo exiturum sit, dies docebit.

23 François Leclerc du Tremblay -père Joseph-. ‘Iosefo’ staat in de tekst in cijfer: 79.59.76.72.13.42.

Ego his diebus Chavigniacum[1] conveni. Dixi ea, quae rex Daniae[2] D. Salvio[3] significari jusserat quaeque ille responderat, placebant. Commendavi simul curam ducis Vinariensis[4] et ut a paciscendo cum caesare[5] averteretur landgravii Vidua[6]. Promisit, ut hic solent, liberaliter.

Ceterum Guebrianus[7] dictus eo ire cum copiis non ivit. Pecunia duci missa est praeter illam priorem de qua scripseram[8], ad L millia scutatorum. Parum habet peditis ad peragenda obsidia tutandaque ea, quae cepit. Ne equitis quidem satis, ut in Germaniam penetret. Interim habebunt unde se ad tempus alant.

Mitto rerum ibi gestarum narrationem[9] paulo accuratiorem missam mihi a filio[10]. Mitto et edictum Anglicum contra pontificios[11]; seriaene voluntatis indicium an commentum ad placandos puritanos, videbimus.

Quidam his diebus vir illustris[12] missu procerum ad me venerat suadens. ut de Tartaris[13] negotium Vindicis hominibus proponerem. Dixi mihi id non e re videri; Sophos[14] cogitaturos, quid ea in re factu esset opus. Vellent isto odio nos onerare eoque difficiliores facere Mimnermi[15] vias.

De Rinfeldio nihildum scimus. Rumor hic est agere ducem Vinariensem cum duce Hohentwilae[16], ut is deserto duce Wirtembergico[17], qui cum imperatore[18] transegit protestantium malo, arcem eam tradat juveni Wirtembergico[19], qui in castris est Vinariensibus, et spem esse boni successus.

Dux Longavillanus[20] per ducatum Burgundiae copias in comitatum ducit novas.

Imperiose satis Galli cum amicis agunt. Nam et viduae Sabuadi[21] dura minati sunt, nisi a se abigat Menottum jesuitam[22] a bello satis alienum, et per Estraeum[23]

1 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
2 Christiaan IV.
3 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant, residerende te Hamburg.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Ferdinand III.
6 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, weduwe van Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
7 Jean-Baptiste de Budes, maarschalk van Guébriant.
8 No. 3453.
9 Ontbreekt.
10 Diederik de Groot.
11 Zie no. 3464, p. 99 n. 6.
12 Niet geïdentificeerd.
13 ‘Tartaris’ staat in de tekst in cijfer: 77.70.66.68.80.66.71.63.(=67).
14 ‘Sophi’ is een codenaam voor Zweden.
15 Codewoord voor vrede.
16 Konrad Widerholdt, gouverneur van Hohentwiel.
17 Eberhard III, hertog van Würtemberg.
18 Ferdinand III.
19 Roderich, hertog van Würtemberg-Weiltingen.
20 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
21 Christina, weduwe van Vittorio Amedeo van Savoye.
22 Pierre Monod.
23 François Annibal, markies van Coeuvres, hertog van Estrées.

egere apud pontificem[1], ut Mazarinus[2] huc remittatur Eusebio[3] percarus. Neutrum obtinuere. Volunt illi[4] res suas suo ex usu ordinare, non ad aliorum desideria.

Polonos satis multos Hispanis in Belgica venire auxilio audimus.

Quo ordine hic sint ea, quae dixit Livo[5] an rumor quaeratur et terriculamentum apud Hannibalem[6] dubitare cogor, quod tanto cum strepitu res tractata est. Ait tamen ille homo flagranter expetere Vindicem, ut fiat protector Cosaccorum[7]. Id vere esset quod dicitur, longas regibus esse manus.

Deus, Excellentissime et Illustrissime Domine, regno, reginae[8] Tuaeque Sublimitati propitius adsit.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 10/20 Febr. 1638.

Rinfeldium teneri a CCCC militibus, opugnari quatuordecim machinis discimus. Imterim excursus fieri in agrum Wirtembergicum.

3467. 1638 februari 20. Aan N. van Reigersberch[9].

Mijn Heer,

De vrouw[10], daer uE. brief aen siet (?) van den 8 February[11], was doe te hove gegaen, om de coninginne[12] te besoecken. De advysen van den brief sijn goed. Wij sullen verstaen, wat daer het rapport van mijnheer Vosbergen[13] sal sijn nopende sijne Fransche ende Engelsche negotiatie, ende hoe dat van de heer Oetges[14] werdt geduidt ende oft 't stuck van Amelant[15] rust.

Hertogh Bernhard[16] sal niet wel verder in Duitschlant connen trecken bij gebreck van volck. Want Guebrian[17] gaet nae hem niet. Hij hadde versocht om tot

1 Urbanus VIII.
2 Giulio Mazzarini -Jules Mazarin-.
3 Schuilnaam voor De Richelieu.
4 Dit woord ontbreekt in de uitgave der *Oxenst. Skrifter*.
5 Het woord staat in cijfer: 6.(=7).71.48.42.
6 Schuilnaam voor Ferdinand III.
7 De woorden ‘protector Cosaccorum’ staan in de tekst in cijfer: 82.66.73.77.75.12.77.17.66. 12.17.76.27.39.119.73.66.81.16.
8 Christina van Zweden.
9 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R7f. Eigenh. oorspr. Niet ondertek.
10 Uit brief no. 3464 dd. 20 februari blijkt dat hier Maria van Reigersberch bedoeld wordt.
11 Ontbreekt.
12 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
13 Caspar van Vosbergen.
14 Anthony Oetgens van Waveren.
15 Over deze kwestie zie men dl. VIII, p. 37 n. 12.
16 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
17 Jean-Baptiste de Budes, maarschalk van Guébriant.

lichting van nieuw volck 200.000 croonen. Heeft vijftig duisent croonen becomen. Wij hooren noch niet hoe het met Rijnfeld gaet ende off de handeling, die men met den gouverneur van Hohentwyl[1] had begonnen om hem te doen partij nemen met den hertogh van Wimar ende de plaets te houden voor den jongen furst van Wirtenberg[2], die bij den hertogh is, sal succederen. Den hertogh van Longueville[3] gaet met nieuw volck door het hertogdom van Bourgogne nae het graefschap.

Den hertogh van Rohan[4] hout men nu te sijn te Venegie. 'T en behaegde hier te hove niet, dat hij soo nae was bij die van de religie van Vrancrijck, die op veele plaetsen rouw getracteert werden. Maer in Languedoc, daer sij sterck sijn, vragen sij niet nae de nieuwe interpretatie van de edicten, maer volgen haer oude gang in 't bedienen van meerder kercken door een persoon ende in andere poincten.

Het edict in Engelant uitgegaen tegen de roomschgesinden[5] geeft oorsaeck van discoursen. Eenige meenen de quade beiegening van den keiser[6] ende Spaignië daertoe oorsaeck te geven; anderen dat het is een inventie om de puritainen in Engellant te stillen.

Men seit veele Polen comen ten dienst van Spaignië in Nederlant.

Vrancrijck arbeit bij de hertoginne van Savoye[7] om père Menot[8], een cloeck jesuyt, die bij haer is, te doen vertrecken, maer sij werdt geraiden haere vrijheit te houden in 't gebruicken van dienaers. Te Rome en werdt oock bij den Fransche ambassadeur[9] niet meer gevordert trachtende Marasini[10] hier wederom te doen comen als nuntius. Alsoo werden eenige personen bij wijlen door contremine gerecommandeert ende door recommendatie gecontramineert. Wij crijgen nu tijdingen, dat Rijnfeld beschoten werdt met 14 stucken geschuts, heeft tot garnisoen 400 man; dat het volck van den hertogh van Wimar tochten doen in 't Wirtenberger lant.

Tot Parijs, den 20 Febr. 1638.

Ick sende uE. een perfecter verhael van 't gunt aen den Rijn is gepasseert, mij bij mijne soon[11] toegesonden, 'twelck uE. so met discretie sal mogen communiceren.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant In den Hage.

In dorso staat met andere hand: den 20 feb. 1638.

1 Konrad Widerholdt.
2 Roderich, hertog van Würtemberg-Weiltingen.
3 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
4 Henri, hertog van Rohan.
5 Zie no. 3464, p. 99 n. 6.
6 Ferdinand III.
7 Christine, weduwe van Vittorio Amedeo van Savoye.
8 Pierre Monod.
9 François Annibal, markies van Coeuvres, hertog van Estrées.
10 Jules Mazarin.
11 Diederik de Groot; vgl. no. 3466, p. 102.

3468. 1638 februari 22. Van N. van Reigersberch[1].

Mijn Heer,

Indien den hertoch van Weymeren[2] bij Vranckerijck wel wert gesecundeert, soo sal sijn Altesses geluckych exploit wesen van seer groot gevolch.

Den heer Vosberge[3] heeft meer vreese gehadt als peryckel sijnde wt het rapport ende journael van den vice-admirael de Witte[4], in de Staten Generael in presentie van de heer Vosberge gedaen met toestemmynge van de gemelte heer, bevonden, dat de fregatte geiaecht is geweest van de scepen van desen staet.

Het tractaet tusschen de lantgravinne[5] ende keyser[6] is noch niet gesloten, doch soo sij kan becommen de conditiën, voor desen aen de lantgrave[7] gepresenteert, ende volstaen mits hare troupes te stellen op hare vrije voeten sonder den keyser ofte yemant anders over te leveren, wert niet getwijfelt, ofte sal die aennemen. Wat de commissarisen[8], die naer de lantgravinne sijn gereyst, wtrechten, sullen moeten wij wachten.

Den secretaris van Dansyck[9] is noch hier; sijn versouck tendeert principalijck, dat bij desen staet met alle remonstrantiën den conynck van Polen[10] van sijn voornemen werde gediverteert, sullende die van Dansyck van gelijcken doen ende, in cas den conynck persisteert, met alle middelen hetselve soucken te beletten. Op het hooft wert bij Dansyck een fort gebout. Den R(ij)xdach sal in Martio in Polen werden gehouden ende staet het daerop, dat desen staet een commissaris[11] daer sal sensen ende is niet buyten apparentie, dat bij die commissaris monsieur Pels[12] sal werden gevoucht.

Dat de tumulten in Portugael noch souden duyren kan men hier niet geloven. De misverstanden onder de bewinthebbers van Westindiën op het beleyt van den handel blijvende continueren is de vergaderynge van de negenthiene in Den Hage beschreven om de redenen ter wedersijden te verstaen ende, ist mogelijck, de discorderende tot eendracht te brengen.

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., M12c. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Wellicht antw. op no. 3454. Beantw. d. no. 3484. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 427.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Caspar van Vosbergen.
4 Witte Cornelisz. de With. Op 16 februari had hij verslag uitgebracht in de vergadering van de Staten-Generaal.
5 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, weduwe van Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
6 Ferdinand III.
7 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel, gestorven op 1 oktober 1637.
8 Op 13 februari 1638 hadden de Staten-Generaal aan Gerhardt van Arnhem, Willem Ripperda († 1669) en Godart van Reede, heer van Amerongen (1593-1641) verzocht om zich naar de landgravin van Hessen-Kassel te begeven. Willem Ripperda had naar aanleiding hiervan verklaard, dat hij deze opdracht niet op zich kon nemen, aangezien hij op de landdag van Overijssel aanwezig diende te zijn. Gerhardt van Arnhem en Godart van Reede vertrokken naar Groningen, waar de landgravin verbleef. Op 14 april waren zij terug en brachten verslag uit in de vergadering van de Staten-Generaal. Vgl. no. 3533 dd. 19 april van Van Reigersberch.
9 Johannes Chemnitz.
10 Wiadislas VII (IV).
11 Andries Bicker.
12 Paulus Pels.

De Oostindische actiën sijn geresen tot over vierhondert. De Dunkerckers continueren met schade te doen in de zee ende sonder meerder ende bequamer scepen is het qualijck te beletten, waromme veel nieuwe fregatten werden gebout.

De saece van Amelant[1] blijft, nietiegenstaende de gedaene insinuatie, rusten ende is den heer Oetges[2] burgemeester gemaeckt.

Den ontvanger-generael[3] heeft niet alleen ordonnantie den heer van Oosterwijck[4] te betalen sijne halve achterstallen, maer oock ordre, indien geen gelt bij de cassa is, de penyngen daertoe te negotiëren; de wederhelft sal hij aen de Generaliteyt op obligatie laten, soodat de gemelte heer reeckenynge maeckt binnen veerthien dagen te vertrecken met sijn huysvrouw[5] ende familie.

Met denselven heer gisteren in propoost wesende seyde sijn Ed. mij wt den heer Vosbergen te hebben verstaen, dat Constans[6] hadde geseyt, uEd. geen satisfactie en hadde in de beiegenynge van den heer van Oosterwijck ende alsoo sijne Ed. den heer Vosbergen vraechde, dewyle hij niet conde imagineren reden tot miscontentement te hebben gegeven, waerin hetselve bestont, hadde hij geen ander antwoorde gecregen als dat den heer Vosberge sulckx in het generael was voorgecommen vougende Constans daerbij, dat Felix[7] de particulariteyten soude connen seggen, hetwelck niet en was geschiet. Ende alsoo den heer van Oosterwijck ront tegens mij verclaerde uEd. niet anders te hebben beiegent als hij de ambassadeurs van Engelant[8] hadde gedaen, oock geen intentie oyt hadde gehadt uEd. minder te defereren ende van mij sochte te weten, waerin uEd. geen contentement en hadde, hebbe ick mij niet verder ingelaten als dat ick wel hadde connen mercken, dat alles niet effen en was ende het moste haperen; (dat) uEd. oordeelde de croone van Sweden, van wiens hoocheyt (u)Ed. seer sensibel was, niet genouch te geschieden, alsoo int particulier op cleyne beuselyngen niet en sijt gewent te letten, maer niet soude connen seggen, waerin dat het eygentlijck was gelegen, doch garen uEd. van alles wilde adviseren ende nader uEd. daerop horen; waertoe sijn Ed., die genegen was uEd. contentement te doen, mij ernstych versocht ende dat ick hem hetgene uEd. mij deshalven soude adviseren mede soude willen deelen. Tusschen den meer verhaelden heer van Oosterwijck ende heer Vosberge verstont ick wel, dat den besten gront niet en is, ende meende den heer van Oosterwijck naer behoren niet uEd. te hebben gegaen, dewijle sonder ordre ofte advys te nemen hij hadde getoont met uEd. in goede correspondentie te willen gaen, waerop ick niet manqueerde te repliceren, dat ick niet en twijfelde ofte, sooveel de particuliere vrienschap concerneerde, dat uEd. daer oock niet in soude deficiëren, doch uEd. weynych te importeren, dewijle de croone Sweden niet meer als desen staet daeraen is

1 Over deze kwestie zie men dl. VIII, p. 37 n. 12.
2 Anthony Oetgens van Waveren.
3 Philips Doublet (1590-1660).
4 Willem van Liere, heer van Oosterwijk.
5 Agatha van Zuylen van Nyeveld.
6 Pseudoniem van Grotius.
7 Pseudoniem van Grotius.
8 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.

gelegen, wat men hier goet vint aengaende de publycke correspondentie ofte niet, alsoo de croone Sweden soo grooten satisfactie heeft van uEd.persoon, dan den prijs van deselve bij andere niet moeten werden gehaelt, ende andere gelijcke propoosten.

Wat nu voorts den jongen Golilas[1] belanckt, wat sijn ofte uEd. dessein is, weet ick niet. Sonder employ de ionge iaren te laten passeren gelove ick beyde ongeraden sult vinden. Politycke bedienyngen sijn overal qualijck te beiagen. In de militie sien ick geen seeckerder avancement als in desen staet, doch is daer seer swaer te becommen, selfs voor degene, die al goet appuy hebben. Sijn hope ende iaren te consumeren op een onseecker, wie sal dat raden? Op ons Neeff[2] veel staet te maecken kan ick niet doen, nochtans indien Golilas tot het oorloge inclineerde ende dat de seeckersten wech oordeelde, wat soude het schade een somer besteet om een preuve te nemen, dat is gesien off sijn H. in het leger wat (s)oude willen doen. Indien uEd. van dat advis ware, ick soude den heer Wijts[3] sonderen, off sijne Ed. voor den outsten[4] soude willen doen hetgene hij aen den ioncksten[5] heeft gepresenteert; doch sal daer niet in raden, maer uEd. intentie garen naer vermogen helpen.

Den heer Vosbergen doet hier rapport van de groote macht van Vranckerijck ende dat wt goede kennisse die hij heeft, als hem den staet sijnde gecommuniceert monterende tot hondert thien millioenen, daervan de veertych tot hoffhoudynge ende andere lasten tseventych dit iaer tot den oorloge sullen worden gebruyckt. Daerbij wert gevoucht het geestelijcke incommen te bedragen hondert millioen, daervan den conynck[6] des goet vindende mede een millioen soude connen trecken.

Tot Hamburg seyt men ons, dat monseier Smalcius[7] is gearriveert met last voor den heer Salvius[8] om vanwege de croone Sweden met Vranckerijck ende Engelant te handelen.

Van Crayenburch[9] verneem ick niet, den tweeden[10] meene ick wij haest hier sullen sien.

De doot van de heer van Piershil[11] van een apoplexie, tot groote drouffheyt van mevrouw Vosbergen[12] gesturven, sal uEd. hebben gehoort. Ioffrou Bloncke[13] betert van dage tot dage.

Desen 22 Feb. 1638.

1 Cornelis de Groot; Golilas is een pseudoniem van Grotius.
2 Schuilnaam voor Frederik Hendrik; vgl. J. Fox, *Hugo de Groot en de Gravin van Hohenlohe-Langenburg* in *Nederl. Archievenbl.* 66. 1, 1962, p. 40.
3 Jacob Wijts († 1643), president van de Hoge Krijgsraad.
4 Cornelis de Groot.
5 Diederik de Groot.
6 Lodewijk XIII van Frankrijk.
7 Peter Abel Schmalz, secretaris ter Zweedse kanselarij.
8 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant, residerende te Hamburg.
9 Diederik de Groot, heer van Kraayenburg.
10 Pieter de Groot.
11 Johan Hesse, heer van Piershil. Hij was een zoon uit het eerste huwelijk van Barbara van Panhuys met Jan Hesse.
12 In 1609 was Barbara van Panhuys met Caspar van Vosbergen hertrouwd.
13 Suzanna van Reigersberch, sinds 1622 weduwe van dr. Anthonis Bloncke.

De Oostindische actiën sijn weder geweecken tot op driehondert tachtentych. Monsieur Pels[1] vreest men oft door te groote kennisse met de Spieryngen[2] bij die van Dansyck niet aengenaem soude sijn.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer de Groot Raet ende Ambassadeur van de Coninginne ende Croone van Sweden bij den Alderchristelijcksten Conynck.
In dorso schreef Grotius: 22 Febr. 1638. N. Reig.
En boven aan de brief: Rec. 4 Martii.

3469. 1638 februari 26. Van M. Bernegger[3].

Vir Maxime,

Non poterat hic diuturnus meus e contumacissimo morbo languor, ullo suaviore levari remedio quam sensi me recreatum allatis a D. Mullero[4] literis tuis[5] abunde fidem facientibus de singularis in me benevolentiae tuae constantia, qualem polliceri mihi non eram ausus, et quia nihil ea dignum in me situm agnosco, et vero quod crederem splendorem amplissimi, quod geris, muneris haud permissurum, ut ab orbis capitibus in partem curarum et ad maximi momenti negotia tractanda ascitus humilioribus deinceps ac mei similibus te cultoribus illustrissimi tui nominis indulgeas. Quod quia contra spem meam accidit, equidem ipse mihi non deëro, sed omnibus modis allaborabo, ne ultro oblato tanti viri tam honorifico mihi favore temere possim excidere.

Quo fine Tacitum hunc[6] opera mea generique Freinshemii[7] recens editum muneri mitto; gratiosum vel ideo uti spero futurum, quod in eo tuorum quoque studiorum partem usibus publicis applicatam conspicies, quod quidem factum adeo non excuso, ut imputem etiam si non tibi, qui virilibus curis intentus iuvenilium laborum gloriolam non captas, at certe reipublicae litterariae, quam crediderim ex ista parallelorum locorum collectione tua non multo minus quam ex iusto commentario profecturam.

1 Paulus Pels.
2 Arend († 1650), Abraham, Dirck en Isaac († 1652), zonen van de Delftse gobelinfabrikant François Spiring († 1630); zie E.A. van Beresteyn, *Kunsthistorische Mededeelingen van het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie*, I, p. 13.
3 Copie Hamburg, Staats- und Univ. Bibl., cod. Supell. ep. 32 (40)[aant.], f. 253. Gedeelt. gedrukt *Grotii et Berneggeri Ep. mutuae*, p. 60. Antw. op no. 3285 (dl. VIII). Matthias Bernegger (1582-1640), hoogleraar te Straatsburg, genoot bekendheid als filoloog en historicus.
4 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris.
5 No. 3285 (dl. VIII).
6 Bernegger en Freinsheim hebben in 1638 een Tacitus editie doen uitkomen bij Zernerus, Straatsburg: *C. Cornelius Tacitus accurante Matthia Berneggero*, Ediderunt Haeredes Lazari Zerneri, Argentorati Anno MDCXXXVIII. Zij hadden toen al een grotere uitgave onder handen (zie no. 3627). Waarschijnlijk is die nooit van de grond gekomen; ik ken verder slechts de in 1640 te Straatsburg verschenen *Ex C. Cornelii Taciti Germania et Agricola quaestiones miscellaneae, olim moderante M. Berneggero, adnotationibus auctas, edidit J. Freinsheim.* [Strassburg] 1640.
7 Johann Freinsheim (1608-1660), filoloog en historicus, was in 1637 met Berneggers dochter Elisabeth gehuwd.

Et quando video meos generique conatus in edendis Historicis, iudicii tui, quod pro eo ac par est, facimus longe maximi, calculo non improbari, erit id nobis incitamento, ut cum difficultate temporum et fortunae novercantis iniuria porro luctati coeptos pridem labores hoc acrius urgeamus, quomodo nunc Freinshemius noster in adornando Curtio[1] totus est. Is praelum nuper subire coepit; utprimum absolutus fuerit - quod intra curriculum anni, cum Deo, futurum speramus -, ut inter primos isthic vel primus potius exemplum habeas, curabitur.

Ceterum in chartis suis ostendit mihi D. Mullerus quae D. Dureaum[2] moliri scribis. Equidem faveo sanctissimo viri proposito, si quis alius; verumtamen, si quod sentio dicere fas est, id ipsum pio voto potius quam spe bona prosequor. Nam qui speres felicem in curando successum, si ab aegris ipsis remedia poscas? Quaeruntur? Quid enim? Numquid eos ipsos, quorum suffragia colligit, et quorum praecipuas in hoc negotio vult esse partes, *ἡ περὶ τὰς αἱρέσεις φιλοτιμία*, malum illud *δυσαπότριπτον, καὶ δυσέκνιπτον ἐν τοῖς μάλιστα, καὶ ψώρας ἁπάσης δυσιατότερον* plerosque penitus occupatos tenet? Appellavit vir optimus inter primos nostrates quoque ratus, si primariae urbis imperii theologos suis partibus adiungeret, se ceteros tanto faciliores experturum. Deus bone, quam fallitur! Eosdem enim propiore doctus usu tam a pacis consiliis abhorrere novi, ut vix alii maligniorem sanctis conatibus ipsius pedem oppositurі videantur.

De eo, qui collegas[3] duos - praeferoces sane iuvenes, et artis disputandi seu tricandi verius omnino *τρίβωνας* -, aetate ac dignitate praecedit, meliora sane sperare me iussit D. Mullerus. Sed nuper adeo scriptum quoddam eius in calvinistas, quos vocant, prodiit sic acerbum, sic aculeatum, utut omnia alia prae se ferat, ut de hoc quoque spem omnem abiecerim. Non erit, si quid video, sed falsus sim! non erit his malis finis, nisi vel principes ac magistratus orbis christiani per pios simul ac sapientes politicos, inter quos tu principen locum obtineo, audita utraque parte caussae cognitionem suscipiant et consiliis viribusque sociatis cum imperio agant. Vel dies forsan ac tempus ipsum, optimus imaginosorum ac melancholicorum, quales isti sunt, affectuum medicus, praestet, quod ratio non potuit, vel denique calam(ita)tes hae publicae, quarum necdum finem prospicio, sanitatem animis adducant, quomodo nunc in iis Germaniae partibus, quae praecipuos rixatores et christianae pacis obices ediderunt, omnem de sacris altercandi pruriginem exstinctam videmus.

Sed tempora tua cum boni publici damno morari desino.

1 Quintus Curtius Rufus, Romeins schrijver van de *Historiae Alexandri Magni regis Macedonum*. Zie over dit onderwerp de brief dd. 2 juli 1638 van Freinsheim aan Vossius (*G.J. Vossii Ep.* II, p. 190). In 1640 publiceerde Freinsheim: *Alexander Magnus duobus tomis repraesentatus, quorum hic historiam Q. Curtii Rufi cum supplementis ... complectitur, alter (I. Freinshemii) commentarios in Q. Curtii libros superstites exhibet. Edebat Io. Freinshemius.* Prostant apud Heredes Lazari Zezneri, Argentorati MDCXL.

2 John Durie; zie over hem V, p. 134 n. 4.

3 Het is mij niet duidelijk, waarop deze passage doelt.

Vale, summe virorum, et benevolentiam mihi tuam, quod facis, porro serva.
26 Febr. 1638.

Door Bernegger in margine toegevoegd: Vide Melanchthonis Epistolas a Manlio Basileae 1565 editas, p. 184, ubi optat, ut principes ipsi iudicium de controversiis, theologicis faciant.

Onder aan de brief: Herrn L. Georg. Müllern zu Basl überschikht.

3470. 1638 februari 26. Aan J.A. Salvius[1].

Illustrissime Domine,

Discessum hostilium copiarum e Pomerania paucis tantum ibi praesidiis relictis, deinde Daniae regis[2] cum Polono[3] certamen et alterum propinquum cum caesarianis Holsatiae agros insidere parantibus, laetus Excellentiae Tuae literis datis 22 Ianuarii[4] intellexi.

Daniae regis ejusdem pro pace labor sicut a nostris rejiciendus non est, ita suspectus est Gallis, quanquam ego illis affirmo rectoribus[5] nostris placere conjunctim agi. Coloniensis conventus evanescit, credo, sed Romae pontifex[6] molitur inducias.

Regina[7] hic quin gravida sit, vix ultra dubitatur. Medici et astrologi virilem stirpem ei pollicentur. Quod si exitu probatur, magna erit reginae auctoritas pacem cupientis haud dubie. Nec desinit cum ea arcana literarum commercia habere Hispanus[8].

Moram Schmalzii[9] glaciei hic assigno, satis probabiliter. Caeterum a Batavis pecuniam et aliquid promissi in posterum jam impetratum intelligo.

Ab Anglis nec quid obtentum sit scio nec quid obtineri possit satis video, ita perplexantur, et audio novum ab Anglia legatum[10] ivisse in Hispaniam. Valde illi avent intelligere pactorum Wismariensium consummationem[11], ut metere ipsis liceat de alieno semente. Interim, quam cum Gallis habuerunt, controversiam de repressaliis ad quinque ferme milliones pervenientem, ea composita est, sed nondum signata transactio.

Palatini, qui hic sunt[12], regem[13] non sunt visuri.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 404. Antw. op no. 3440. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant, residerende in Hamburg.
2 Christiaan IV.
3 Wladislas VII (IV).
4 No. 3440.
5 Voor hun namen zie men no. 3424, p. 40 n. 1.
6 Urbanus VIII.
7 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
8 Philips IV.
9 Peter Abel Schmalz, secretaris ter Zweedse kanselarij.
10 De opvolger van Walter Aston (1584-1639). Engels gezant te Madrid, werd Arthur Hopton († 1650).
11 De ratificatie van het verdrag van Wismar, gesloten op 30 maart 1636 tussen Frankrijk en Zweden, vond eerst in maart 1638 plaats.
12 Moritz en Eduard van de Palts.
13 Lodewijk XIII.

Dux Vinariensis[1] Henningam cepit, Cellam oppugnat, ad Rynfeldii fossam opera sua perduxit. In Germaniae interiora quominus penetret, deëst ei peditatus. Neque Galli ulla eo auxilia jam mittunt. Missuros se dicunt Majo exeunte. Id vero tardum est colligente omnem e Suevia militem Brisaci praefecto[2].

Helvetiorum, qui Badae est, conventus imperatoris[3] concitatu misit ad ducem Vinariensem, ut a Rynfeldii obsidione absisteret. Ad hoc qui Helvetiorum pontificii sunt, duci vim minantur, sed retinentur a protestantibus et legato Gallico[4], qui, si quid tale coeptetur, regem fedus pro rupto habiturum aperte pronuntiat.

At Hohentwilae praefectus[5] deserto duce Everhardo[6], cujus pactionem cum imperatore religioni suae ait esse contrariam, in tutela Galliae se futurum pollicetur. Est ea non parva accessio ob magnum uberemque agrum.

Germani, qui hic sunt[7], re concepta posse a se transrhenanam nobilitatem in arma, civitatem in desertionem impelli, urgent regis ministros, ut copiae partim Germanicae partim Gallicae mittantur Vinariensi. Sed parum hactenus promovent, pereunt occasiones incertum quando rediturae.

Putatur brevi justus Galliae exercitus in comitatu Burgundiae fore.

Praeerit ei dux Longavillanus[8], qui modo Sedano rediit, sed abducere inde nequivit comitem Suessionensem[9] quanquam ostentato ei matrimonio opulento Mariae, filiae Mantuani antehac ducis[10], quae ut in Gallia nata, domus Nivernensis bona in Gallia sita jure Albinagii[11] sibi vindicat, contra quam venit disputatum huc missus novi ducis[12] aut matris ejus[13] episcopus Casalis[14].

Comes Arcurtius[15], Elbovani[16] frater, e Lotharinga domo ducere parat cardinalis cognatam, infelicis Puylaurentii viduam[17], et quo viduitatem solatur haeredem. Is est Arcurtius, cujus virtuti receptas insulas debet Gallia.

Landgravii vidua[18] sollicitos nos habet. E Batavis literae putant eam popularium consiliis pacem calide cupientibus cessuram. Galli proceres et qui hic sunt

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 Hans Heinrich von Reinach.
3 Ferdinand III. Zijn vertegenwoordiger in Baden was Peter von Schwarzenberg.
4 Blaise Méliand.
5 Konrad Widerholdt.
6 Eberhard III, hertog van Würtenberg.
7 Wellicht dezelfden als bedoeld in no. 3445, p. 72 n. 13.
8 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
9 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
10 Maria Louisa Gonzaga (1611-1667), dochter van Carlo Gonzaga (1580-1637), hertog van Nevers, sedert 1630 hertog van Mantua. Zij en haar zuster Anna maakten aanspraak op de Franse bezittingen van haar vader.
11 Over het droit d'aubaine zie IV, p. 404 n. 2.
12 Carlo III Gonzaga (1629-1665), hertog van Mantua, kleinzoon van Carlo I Gonzaga, hertog van Nevers en van Mantua.
13 Maria Gonzaga, dochter van Frans IV, hertog van Mantua.
14 Scipio Agnelli († 1653).
15 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt (1601-1666).
16 Charles II de Lorraine, hertog van Elboeuf (1596-1657).
17 Marguerite-Philippine de Coislin, weduwe van de in 1635 gestorven Antoine de Laage, hertog van Puylaurens; zij was een nicht van De Richelieu.
18 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, weduwe van Wilhelm V van Hessen-Kassel.

landgravii juvenes[1] meliora sperare nos jubent. Ea si se subduxerit, quando princeps Vinariensis magis in Gallorum quam sua est potestate, nihil in Germania restat Suediae federatum, nec quicquam impediret, quominus hinc Galli, inde Suedi excitati eorum, qui societate abierunt, cura de Germania, quicquid rapere possunt, sibi sumant.

Bene rem gerat floreatque Excellentia Tua.

Scribebam 16/26 Februarii 1638.

Excellentiae Tuae observantissimus perpetuo studio
H. Grotius.

3471. 1638 februari 27. Aan S. Bielke[2].

Illustrissime Domine,

Cessatur his in partibus praeterquam ad Rhenum, ubi Hohentwilae praefectus[3] derelicto duce Eberhardo[4] in fidem Galliae se commendavit. Post Lauffenburgum, Seggingam, Waldshutum, etiam Henninga duci Vinariensi[5] cessit. Cella machinis verberatur. Rhynfeldii ad portas perducta oppugnatio. Brisaci praefectus[6] quascunque potest e Suevia aliisque locis copias, ut obsessis subveniat, colligit.

Imperator[7] literis Helvetios excitat, ut se duci opponant: Helvetii verbis apud ducem quam armis agere malunt, diversi inter se religionum dissidio et metuentes, ne fedus ipsis suum rex Galliae[8] renuntiat, quod legatus Gallicus[9] serio minatur.

Pontifex[10] Romae fabricat inducias. Angli cum Gallis de maritimis quibusdam praedis transegere.

Princeps Condaeus[11] it in Aquitaniam, cui novis cum copiis imminet Hispanus[12] Navarra et comitatu Russinonensi pridem captis non contentus. Batavi sub ver moturos se Gallis pro pecunia promisere.

Dux Longavillanus[13] a Sedano rediit bellum comitatui Burgundiae parans inferre.

Quid Angli facturi sint forte Hamburgi apparebit. Caeterum dicunter in Hispaniam rursus misisse legatum[14].

1 Moritz en Eduard van de Palts.
2 Gedrukt *Epist.*, p. 406. Sten Bielke was Zweeds gezant in Duitsland.
3 Konrad Widerholdt.
4 Eberhard III, hertog van Würtemberg.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Hans Heinrich, baron van Reinach.
7 Ferdinand III.
8 Lodewijk XIII.
9 Blaise Méliand.
10 Urbanus VIII.
11 Henri de Bourbon, prins van Condé.
12 Philips IV.
13 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
14 Arthur Hopton; zie no. 3470, p. 110 n. 10.

Astrologi reginae[1] partum hunc ac deinde alterum promittunt virilis utrumque stirpis.

Pax in Gallia potente ac pleno quamvis virorum regno mirum quam exspectatur a summis, mediis, infimis.

Deus, Illustrissime Domine, eam nobis det bonam tuaeque Illustrissimae domui favens semper adsit.

Tuae Illustrissimae Excellentiae addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 17/27 Februarii 1638.

3472. 1638 februari 27. Aan L. Camerarius[2].

Illustrissime Domine,

Ex literis tuis XV Februarii datis[3] de Pomeraniae rebus, de Danicis ac Polonicis eadem ferme disco, quae ex D. Salvii[4] satis recentibus ad me literis[5]. Valetudinem tibi mitiorem mitescente coelo spero optoque. Interim gaudeo, quod crebris amicorum alloquiis temporis taedium tibi diluitur.

Dux Longovillanus[6] a Sedano jam reversus, ubi comitem Suessionensem[7] affinem suum[8] convenit, brevi cum exercitu erit in comitatu Burgundiae, princeps Condaeus[9] apud Pirenea juga, unde iterum Leucatae imminere dicuntur Hispani non spernendis cum copiis.

Mari utinam fiat magni aliquid. Illud certe bene evenit, quod controversia cum Anglis orta de repressaliis transigendo finem accepit nec restat aliud quam ut transactio signetur.

Palatini[10] regem[11] non accedent. Dicunt tamen Galli se favere eorum domui nec defuturos, si Angli participes et sanguinis et religionis sibi curae esse ostendant. Id vero quando futurum sit, novit is, qui regum corda moderatur. Hoc video valde Anglos exoptare confectum videre federis Wismariensis negotium[12], utne ipsi accedant an ut alieno sumptu ac labore desides fruantur, haud satis etiam dispicio.

1 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
2 Copie Uppsala, cod. 388a, ep. 117. Gedrukt *Epist.*, p. 405. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
3 Ontbreekt.
4 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant, residerende te Hamburg.
5 No. 3440 dd. 1 februari door Grotius op de 23ste van die maand ontvangen; Salvius' latere brief van 9 februari ontving Grotius eerst op 4 maart.
6 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
7 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
8 Henri d'Orléans, hertog van Longueville, was weduwnaar van Louise de Bourbon, zuster van Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
9 Henri de Bourbon, prins van Condé.
10 Moritz en Eduard van de Palts.
11 Lodewijk XIII.
12 Het verdrag van Wismar, gesloten op 30 maart 1636 tussen Frankrijk en Zweden, was nog steeds niet door Zweden geratificeerd.

Quotidiana nunc opera mea est urgere Gallos, ut duci Vinariensi[1] auxilia mittant magna, celerata. Hohentwila ejus partes Galliaeque tutelam amplexa est manente, quod erat, praesidio, Cessit ducis armis Henninga. Cella verberatur. Rijnfeldi ad fossas perventum est.

Helvetii, quorum conventus Badae est, ad ducem misere, ut obsidione hac abstineat, nec cessant pontificii incendere in eum odia vim etiam admoturi, nisi a sociis protestantibus sufflaminarentur et minas minis opponeret Gallia, per legatum[2] professa, si vim in Vinariensem intentent, eo fedus cum Gallia ruptum fore.

Germani, qui hic sunt[3], sperant omnes, si copias habeat Vinariensis et nobilitatem Suevicam sub jugo gementem et civitates male habitas, imprimis Norimbergam cum Bavaro[4] de rebus non exiguis litigantem ad partes nostras posse retrahi. Quae ut vastae sunt spes, ita non est dubium, quin multae egregiae occasiones enasciturae sint, si dux Vinariensis justum exercitum in ipsa Germania interiore ostentare possit. Nam nisi arma socialia et quidem ad tutelam amicorum satis valida conspiciant illi, qui servitutem suam gemunt, haud credibile est quenquam se moturum.

D. Feuquerius[5] aliique magna pollicentur, sed in Majum mensem. Interim coëunt e Suevia et aliunde hostium vires et nihil quietum sinet imperator[6], ut a proprio suo patrimonio amoveat hostem. Nec enim levia aut ludicra petuntur praemia.

Multum laboro, ut mittantur ad ducem partim Germani partim Galli: Germani ob notitiam locorum et amicitias usui futuras; Galli ut numerum augeant Germanisque permixti melius retineantur et per fautores suos stipendia sibi commilitibusque obtineant.

Pontifex[7] de induciis cudendis cogitationes resumsit. Agetur de ea re Romae, non Coloniae. Hamburgiensium colloquiorum, conventus in Suedia alteriusque in Polonia quis futurus sit exitus, multum ad cuncta refert. Quantum intelligo non desunt Dantiscanis animi, si socios reperiant.

D. Vosbergio[8] quae data est pecunia, ea data est lege, ne quid militis ibi militia solvatur et ut quamprimum se moveant Batavi. Id ut fiat non Gallorum tantum, sed et Suediae interest.

De Susato[9] laetus est nuntius. Sed quorsum se inclinatura sint consilia viduae landgravii[10], exspectamus non sine sollicitudine. Galli et, qui hic sunt, juvenes landgravii[11] bene sperare nos volunt. Neque vero dubitamus, quin omnia

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 Blaise Méliand.
3 Wellicht dezelfden als bedoeld in no. 3445, p. 72 n. 13 vgl. no. 3470.
4 Maximiliaan I van Beieren.
5 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
6 Ferdinand III.
7 Urbanus VIII.
8 Caspar van Vosbergen.
9 Over deze aanslag op Soest zie men H. Oraeum, *Theatri Evropaei* III p. 831 en S. Pufendorf, *Commentariorum De Rebus Suecicis Libri XXVI*, Liber X, p. 327.
10 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
11 Christian en Ernst van Hessen-Kassel.

facturi sint Batavi, ne ille copiae caesarianis[1] ipsorum terras prope circumsidentibus accedant.

Medicus quidam[2] astrologum non minus se praedicans, qui ante hos annos quinque reginae[3] praedixerat sub hoc tempus eam praegnantem futuram, nuper ab ipsa vocatus ulteriora praedicere ausus est parituram nunc marem et anno post iterum marem. Quod si eventu comprobatur, haud dubium, quin magna et contra eam luctatis formidabilis futura sit reginae hearedibus suffultae auctoritas.

Arcurtius comes[4] e domo Lotharinga solus praeter Chevreusium[5] nunc in Gallia vivens magnumque decus adeptus insularum[6] receptione uxorem capit cardinalis propinquam, Puylaurentii viduam[7] ex martii haereditate opulentissimam. Comiti Suessionensi fama despondet Mariam, Mantuani quondam ducis filiam[8], quae, quod in Gallia nata est, cum dux pupillus[9] natus sit in Italia, Nivernensis domus magna per Galliam bona sibi ex Galliae vetusto jure[10] vindicat contra eam disputatum misso huc a novi ducis[11] matre[12] Casalensi episcopo[13].

A Guardalupa Americana insula literae venere nuntiantes recte valere, qui ibi sunt, Gallos et contra indigenas, quos Hispani suscitant[14], bene munitos.

Deus cuncta ad bonum regat publicum tibique ac tuis perpetuo faveat.

Scribebam Lutetiae, XXVII Febr. anni MDCXXXVIII manebamque, Illustrissime Domine,

Excellentiae Tuae perpetuo cultu observantissimus
H. Grotius.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margine: Red. Hagae A^{o}. 1638 5 Martij st. v.

3473. 1638 februari 27. Aan Willem de Groot[15].

Mi frater,

1 De troepen van Ferdinand III.
2 Lanneau.
3 Anna van Oostenrijk.
4 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt.
5 Claude de Lorraine, hertog van Chevreuse.
6 De eilanden St. Honorat en Sainte Marguerite, veroverd in 1637.
7 Marguerite-Philippine de Coislin, weduwe van de in 1635 gestorven Antoine de Laage, hertog van Puylaurens; zij was een nicht van De Richelieu.
8 Maria Louisa Gonzaga, dochter van Carlo Gonzaga († 1637), hertog van Nevers; zie over haar no. 3470, p. 111 n. 10.
9 Carlo III Gonzaga, hertog van Mantua.
10 Het droit d'aubaine; zie IV, p. 404 n. 2.
11 Carlo III Gonzaga, hertog van Mantua.
12 Maria Gonzaga, dochter van Frans IV, hertog van Mantua.
13 Scipio Agnelli.
14 De copie te Uppsala heeft hier ‘vi’ toegevoegd.
15 Gedrukt *Epist.*, p. 875. Antw. op no. 3457.

Gaudeo e literis, quas 15 Februarii dedisti[16], parentum[17] mediocrem valetu-

16 No. 3457.
17 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.

dinem et vegatam apud eos nostri memoriam intelligere. Uxor eos videre valde gestit. Deliberat etiamnum impatiens maris et militum cursationes extimescens. Exquiremus amicorum ea de re consilia.

Advocatus Magister[1] laudatores multos habet: qui imitetur adhuc neminem.

Crassa fuit, ut recte judicas, Crassi[2] culpa rem suam ad aliena deferentis arbitria.

> Non his juventus orta parentibus
> Infecit aequor sanguine Punico[3].

Gaudeo Nasicae[4] convenire vetus nomen viri civisque optimi. De Servio[5] semper ita judicavi, ut nunc res docet. Est aliquid certum apparuisse ejus rei argumentum, ne posthac spes vana credulos lactet, quod Paulo[6] non tam sua quam aliorum sequenti consilia diu evenit. Callistratus[7], qui hac de re diu haesitavit, nunc decipi desiit. Hermodori[8] liberis aliae quaerendae sunt fideliores amicitiae.

De imaginibus[9] memor sis rogo et de chartis. Itemque de iis, quae mihi ad Wassenarium[10] desunt et quae post ejus mortem scripta sunt ejus generis.

Non putaram, quantam scribis, fuisse eluviem. Satis imtempestivae sunt in publicis malis tantae privati gaudii ostentationes[11].

Si fisci advocatio vacat et, ut aequum puto, ad Zelandum[12] defertur, patrocinium Hollandici patrimonii nulli rectius quam Papyrio[13] daretur. Et puto fieri posse, si res sit in potestate collegii *τῶν λογιστῶν*. Paulus nonnunquam forte adjutor, quanquam e longinquo, esse posset. Nam et multa cognoscit et memoria tenet quaedam. Quis ille et cujas sit Somsius[14] quarumque opum, scire cupiam et siquid in ea re porro auditur; tum maxime an ejus conatibus se opponant Hollandi aut Frisii aut Foederati Ordines, Henrici Coningii[15] non satis scio, quod sit negotium neque nominis reminiscor.

Si quem adolescentem noris, qui belle pingat literas latine, Graecas saltem literas norit, cujus opera domi meae uti possim, velim indicium facias.

1 Antoine Lemaistre.
2 Codenaam voor Delft.
3 Horatius, *Od.* 3. 6. 34/35.
4 Codenaam voor Amsterdam.
5 Schuilnaam voor Frederik Hendrik.
6 Pseudoniem van Grotius.
7 Vermoedelijk een pseudoniem van Grotius.
8 Vermoedelijk een pseudoniem van Grotius.
9 Zie no. 3406, p. 6 n. 2.
10 Voor de titel van dit werk zie men no. 3426, p. 42 n. 4.
11 Zie no. 3457, p. 90 n. 15.
12 Volgens het provisioneel akkoord van 1607 was het de beurt van Zeeland om een advocaat-fiscaal te benoemen. Op 13 december 1638 verzochten de Staten van Zeeland om tot opvolger van Nicolaes van Kinschot een van de volgende drie personen aan te wijzen: Herman de Hubert, secretaris van Zierikzee, Johan Bom, schepen van Goes en Pieter de Vroe, secretaris van Tholen.
13 Pseudoniem van Willem de Groot.
14 Ernst Zuhm.
15 Willem had hierover reeds in 1637 aan zijn broer geschreven; zie VIII, p. 482 no. 3200.

Scripsit iterum Mileterius[1] de Gratia[2] ad professorem Sedanensem Amirautium[3]; benignius de arminianis loquitur eosque lutheranis ait consentire. Mittam exemplum, ubi primum potero. Promisit brevi se mihi daturum et alterum libellum de primatu Petri[4], id est, ut ipse explicat, papae. Mallem isto labori supersederet. Quid opus est nos liberales esse in eos, qui omnia rapiunt? Rectius patiemur illos sua tutari, ut poterunt, id est, valde male, quia nulla re mediocri contenti sunt. Habet multa Mileterius non spernenda. Sed nescio, qui factum sit, quod communionem protestantium retinere se, quantum sinitur, dicens omnia tamen loquatur, quae pro romanensibus faciunt; de illis, quae per multa saecula in ecclesia aut potius aula romana culpantur, ne verbum quidem eloquatur. Haec res multum nocet ipsius instituto alioqui non illaudabili.

Quae Episcopius[5] et alii super argumento tam diu apud Batavos disputato nunc vero multis hic quoque certaminibus nondum bene compositis praebente materiam scripserit, sitve scripturus, discere avebo; tum vero et haec, quando exitura sint notata Heinsii in Novum Testamentum[6] et Procopii editio[7].

Quid mihi constituendum sit de institutione familiae meae ad pietatem, postquam Brandanus[8] neque praedicta ipsi neque imperia curavit mea, dubitavi saepe. Lutheranus Suedus[9], qui hic est, homo est valde ubiquetarius et rudis. Permisi illi, si vellet, Suedice apud me homilias habere. Non vult, quia Suedi pauci sunt, ex Germanis autem lucratur plurimum. Est autem valde eo spiritu afflatus. Lectione Novi Testamenti, Thomae de Kempis[10], Erasmi, Puppii[11] video meos satis recte ea, quae aut necessaria sunt aut maxime utilia edoceri. Auratus noster[12] metuit, ne ipsius privatis rebus noceat, si utar ad docendum coenamque exhibendam ipsius opera. Posterius autem hoc puto pro temporis et locis intermitti sine periculo

1 Theóphile Brachet de la Milletière.
2 *Response a Monsievr Amiravt, Ministre et Professevr en Theologie à Saumur. Par le sieur de la Milletiere. Sur vne Conference amiable entre eux, pour l'Examen des moyens par luy proposez, pour la reünion auec les Catholiques.* A Paris, M.DC.XXXVIII.
3 Moïse Amyraut; zie over hem VI, p. 185 n. 16.
4 *La Necessité de la Pvissance du Pape en l'Eglise, pour remede contre le Schisme. Et pour vne legitime reformation dépendante du seul exercice de la Charité Ecclesiastique. Suiuant la definition de la Primauté de S. Pierre, instituée pour l'vnité. Expliquée. Par Theophile Brachet Sieur de la Milletiere.* A Paris, Chez Lovis Bovlanger, rüe S. Iacques, à l'Image S. Louis, deuant S. Yves. M.DC.XXXX.
5 Simon Episcopius.
6 Zie no. 3444, p. 70 n. 8.
7 Zie no. 3444, p. 70 n. 9.
8 Brandanus Daetrius -Brandan Dätri- (1607-1688), luthers theoloog en huispredikant van Grotius.
9 Niet geïdentificeerd.
10 Thomas a Kempis (1379 of 1380-1471), mystiek schrijver. Van hem zijn 38 geschriften bewaard gebleven, voor een deel stichtelijke levensbeschrijvingen, waarmee hij zich voornamelijk op ascetisch terrein bewoog als aanhanger van de op practische vroomheid gerichte Moderne Devotie zulks in tegenstelling tot de meer op het speculatieve en theoretische gerichte methode van de mystieke schrijvers vóór hem.
11 De remonstrantse predikant Eduardus Poppius.
12 François d'Or.

posse. Siquis esset eorum, qui publicam alicubi vocationem habuissent, perductus postea ad veriores sententias, quae mihi tum in docendo tum in scribendo operam navare vellet, gauderem.

Subiit et alia cogitatio, an ad tres quatuorve menses venire huc posset Niellius[1], non ut apud nos maneret, sed ut Belgis simul et Gallis perspectum fieret, quale sit illud dogma, quod adeo traducitur. Velim de omnibus hic cogites et amicorum consilia explores.

Chartas meas per alium quem vis Rotterodamensem nautam mitti malim quam cum eo, quem dicis[2], idque multas ob causas. Si forte in ejus comitatu ibunt naves complures, aliqua earum uti non abs re erit.

Petrus meus[3] diligentia sua satis se probat mihi. Tantum avertendus est de ambitu; quod juvenile est vitium. Et tranquillius vivet et magis rem faciet, si contentus sit causas orare.

Rogo, ubi ad vos venerit, fiet id autem propediem, omnes fori locutiones, omnes libellorum et scripturarum pragmaticarum formulas discat. Quod autem maxime ei inculcandum est, sedulitas est et labor. Hunc, quia fugit meus maximus natu[4]; in militiam ibit, puto, quasi vero ibi plus sit otii. Sed difficile est isti aetati persuadere, quae sunt optima. Annitamur tamen.

Valete omnes.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 27 Februarii 1638.

3474. 1638 februari 27. Aan A. Oxenstierna[5].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Obsidentium opera ad fossam Rinfeldi perducta intelligimus cum spe bona capiendi oppidi, priusquam superveniant, quae undique se colligunt, copiae hostiles.

Hinc nulla adhuc auxilia ad ducem[6] mittuntur: ne promittuntur quidem nisi in mensem Majum laboratque baro Degenfeldius[7], ut ipse sub id tempus eo eat cum cohortibus turmisque partim Germanorum, maxime suis et[8] Sillarti [et] Streifii[9], partim Gallorum, qui ad sumendum id iter perduci poterunt.

Ego multum dubito, an Gallis ullo modo cordi sint res Germaniae, praesertim ex quo heri apud me fuit D. Feuquerius[10]. Is sub duce Longavillano[11] iturus est

1 De remonstrantse predikant Carolus Niellius (1576-1652).
2 Willem van Liere, heer van Oosterwijck, Staats gezant in Parijs; vgl. no. 3457.
3 Pieter de Groot.
4 Cornelia de Groot.
5 Gedrukt *Epist.*, p. 404; *Oxenst. Skrifter* 2 afd. II, p. 446. Geciteerd in vert. bij Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 159.
6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
7 Christoph Martin, vrijheer van Degenfeld.
8 Het woord ‘et’ ontbreekt in de uitgave der *Epist.*
9 De kolonels Zillard (Zillhardt) en Johann von Streiff.
10 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
11 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.

in Burgundiae comitatum, ubi aliquid sperant se acquisituros, quod ex propinquo defendi retinerique possit.

Interim nec rumores dormitant de indutiis, quae Romae cudantur. At qui his in locis sunt Germani protestantium per Germaniam reliquias commovere, civitates ad defectionem sollicitare vellent, quae omnia ne inchoari quidem possunt nisi dux Vinariensis cum magno exercitu conspiciatur in penetralibus Germaniae. At Galli, ut dicere coeperam, suo limiti proferendo student et commode[1] eum, qui Hohentwilae in praesidio est[2], in suam suscepere tutelam.

Quae de Helvetiis scribit Marinus[3] nihil est, cur repetam. Ego nihil ab illis neque boni neque mali exspecto. Cellam quoque oppugnant Vinarienses milites et si ipsorum conatibus adsint successus, seprant Wirtembergicum ducem Eberhardum[4] ad poenitentiam damnosae sibi cum imperatore[5] pactionis posse perduci.

Angli valde desiderant intelligere consummationem negotii de pactis Wismariensibus[6] aliena arma sumptusque et labores versuri, si possint, in rem suam. Audio missum ab eis legatum in Hispaniam[7]. Interim quae de repressaliis inter ipsos Gallosque orta erat controversia transactione finem accepit[8]; superest tantum, ut signetur transactio.

Palatini, qui hic sunt, principes[9] regem[10] constituerunt non videre; itaque eos ibo salutatum.

In Italia Galli socios tutari si poterunt, magnum id erit. Validis cum copiis et Montisferratensem agrum, in quo Ponsonem nuper irruperant et Pedemontanum videntur impetituri Hispani.

Medicus quidam, Lanavus nomine[11], sideralem scientiam profitens ante hos annos quinque reginae[12] praedixerat in hoc tempus gravidam eam fore. Nunc ad reginam revocatus confidenter ei dixit futurum, ut marem pariat et anno post alterum marem. Sed amicis dixit absente regina verere se, ut satis valenti corpore sit is, quem primo pariet, alterum vegetum oref. Ita audacter illi homines de futuris loquuntur saepe aliena magis credulitate quam sua arte freti et, si res, ut dixerunt, cadant, in ingenti sunt gloria, siquid aliter eveniat, in oblivionem eorum dicta veniunt. Caeterum si vera sunt, quae profatur, omnino, magna erit reginae auctoritas et formidanda iis maxime, qui nunc plurimum possunt et a quibus se laesam ipsa putat.

1 De uitgave der *Epist.* geeft abusievelijk de lezing ‘commodum’.
2 Konrad Widerholdt.
3 Charles Marini, Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
4 Eberhard III, hertog van Würtemberg.
5 Ferdinand III.
6 Het verdrag van Wismar, gesloten op 30 maart 1636 tussen Frankrijk en Zweden, was nog steeds niet door Zweden geratificeerd.
7 Arthur Hopton.
8 In 1635 had de Fransman Du Chalart, bevelhebber van een uit drie schepen bestaand eskader, voor de kust van Barbarije de Engelse koopvaarder de *Pearl* aangehouden. Toen de kapitein van dit schip, Luke Whetston weigerde om bij de Fransman aan boord te komen om zijn papieren te tonen, werd hij met zijn schip in de grond geboord. Over deze kwestie werden diplomatieke onderhandelingen gevoerd.
9 Moritz en Eduard van de Palts.
10 Lodewijk XIII.
11 Lanneau.
12 Anna van Oostenrijk.

Princeps Condaeus[1] armis per Aquitaniam imponitur. Rediit Sedano dux Longavillanus. Quid cum comite Suessionensi[2], affine suo, egerit, parum liquet. Sed dicitur is comes conjugium expetere Mariae Mantuanae[3], quae, quod in Gallia nata est, bona omnia Nivernensis Albinagii, ut hic loquuntur, jure[4] non duci[5], qui ad petenda ea bona legatum huc misit episcopum Casalis[6], sed sibi deberi contendit. Galli jurisconsulti pro virgine respondent videturque rex ad legitimam cognitionem rem rejecturus.

Interim Arcurtius[7] e Lotharinga domo insularum captarum fama egregius sponsalia fecit cum propinqua cardinalis[8], vidua Puilaurentii[9], quae magnum luctus sui solatium habet opulentissimam mariti haereditatem ex tabulis nuptialibus tunc confectis, cum jam ipsi marito exitium strueretur.

Genuensis legatus[10] - ipsum non vidi - significavit mihi rempublicam istam memorem humanitatis, qua rex olim Gustavus[11] legatos ipsorum[12] excepit, quicquid gratum regno Suedico possit, facturam libenter. Dedere Genuenses duci suo[13] regalem coronam ob Corsicam et Serenissimi titulum, senatoribus autem Excellentissimorum, ei vero, qui Corsicam regit, Viceregis nomen. Ita ipsi Venetorum exemplo ad regium fastigium admovent sese et Sabaudus[14] Celsitudinis Regalis adscito sibi vocabulo. Ob has molitiones diligenti nobis cautione opus est, ne regiam dignitatem imminui patiamur ascensione minorum potestatum.

Quid landgravii vidua[15] constitutura sit, incerti plane sumus. Galli et, qui ex ea domo sunt, juvenes[16] bene sperare nos jubent, metuere vero complurium e Batavis literae.

Intelligimus etiam Henningam sub Basilea oppidum cessisse Vinariensibus. Lis illa, de qua Angli cum Gallis depacti sunt, ad quinque millionum summam perveniebat. Conventus ordinum qui nunc, puto, in Suedia habetur consilia, Excellen-

1 Henri de Bourbon, prins van Condé.
2 Louis de Bourbon, graaf van Soissons; over zijn verwantschap met Henri d'Orléans, hertog van Longueville zie men no. 3472, p. 113 n. 8.
3 Maria Louisa Gonzaga; zie over haar no. 3470, p. 111 n. 10.
4 Over het droit d'aubaine zie men IV, p. 404 n. 2.
5 Carlo III Gonzaga, hertog van Mantua.
6 Scipio Agnelli.
7 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt.
8 De Richelieu.
9 Marguerite-Philippine, weduwe van de in 1635 gestorven Antoine de Laage, hertog van Puylaurens; zij was een nicht van de Richelieu.
10 Giambattista Saluzzo.
11 Gustaaf II Adolf.
12 Welke gezanten bedoeld worden heb ik niet kunnen vaststellen.
13 Zie E. Vincens, *Histoire de la République de Gênes*, IV p. 47.
14 Vittorio Amedeo, groothertog van Savoye. Zijn aanspraken werden in 1633 verdedigd door Pierre Monod in diens *Trattato del titolo regio dovuto alla serenissima Casa di Savoja, insieme con un ristretto delle revoluzioni del Reame di Cipri, appartenente alla corona dell' Altezza reale di Vittorio Amedeo Duca di Savoja, Principe di Piemonte, re di Cipri*. In Torino, apresso gli Eredi di Gio. Dominico Tarino, MDCXXXIII.
15 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, weduwe van Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
16 Christian en Ernst van Hessen-Kassel.

tissime et Illustrissime Domine, ductu Tuae Sublimitatis reginae[1] gentique prosperet.
Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
G. Grotius.

Lutetiae, 17/27 Februarii 1638.

Interceptae sunt novae ex Hispania ad reginam literae, sed nemo est, qui molestus esse ei audeat.

Guardalupi insulam in ora Americae permuniunt Galli saepe oppugnati ab indigenis concitante Hispano[2]. Fert ea insula saccharum, tabaccum, gossypium et ligna ad colores quaedam.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3475. 1638 februari 27. Aan N. van Reigersberch[3].

Mijn Heer,

Ick danck uE. van de moeite, genomen in de saecke van ons gelt ende van de advysen van den 15 February[4]. Bidde uE. de saecke van Caesar[5] voort te vorderen.

Wij dancken Godt van de wederbecomen gesontheit van onse suster[6] ende hoopen, dat die harde stoot haer lang sal gedijen tot gesontheit.

Sijn oock blijde, dat mijnheer Vosbergen[7] dat groote peryckel is geëschappeert ende aen de Staten-Generael goede tijdinge heeft gebracht van de genegentheit alhier, die ick houde te strecken tot continuatie van 't oorlogh om veele redenen Eusebium[8] raeckende.

Van dat van de landgravinne[9] schrijft Valerius[10] twijffelachtich. Daer is veel aen gelegen. Sal garen verstaen, wat daerin vorder sal connen werden vernomen.

De inclinatie van Soophi[11] gaen nae het oorlogh. Oversulcx twijffele niet, off

1 Christina van Zweden.
2 De *Gazette de France*, dd. 26 februari 1638, p. 89-92 had hieraan een aflevering gewijd onder de titel: *Les Exploits et Logement des François dans l'Isle de Gardeloupe.*
3 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R7g. Gedeelt. in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 151, alwaar ten onrechte de brief op 6-2-1638 gedateerd wordt en; bovendien *ibid.*, p. 155, met datering op 28-2-1638. Antw. op no. 3458; beantw. d. no. 3486?
4 No. 3458.
5 Codenaam voor Rotterdam.
6 Suzanna van Reigersberch.
7 Caspar van Vosbergen.
8 Schuilnaam voor De Richelieu.
9 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, weduwe van Wilhelm V van Hessen-Kassel.
10 Schuilnaam voor Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
11 Codenaam voor Zweden.

men sal met Latouw[1] sluiten soo men oock met de lely[2] ende met Ragoski[3], te meer dewijl Hannibals[4] volck nu van Vespasiano[5] sijn afgetrocken weinigh plaetsen bezet gelaeten hebbende.

Dat Gallas[6] hem in dienst van Polen soude begeven, can ick niet wel geloven. Den coninc van Polen[7] heeft geen macht ter zee ende van de landzijde can hij in Denemarcken niet geraecken, soodat het schijnt, dat hij 't affront sal moeten verswelgen.

Ick meen uE. sal gesien hebben de articulen van de nieuwe ridderschap[8] van Polen. Veele dingen sijn daerin bedenckelijck ende men siet claerlijck, dat hij onder decksel van religieaenhang soeckt om de croon vast te maecken aen sijn geslacht ende daertoe gebruict den raed van Spaignië, alwaer die opinie de immaculata conceptione Virginis hooch werdt gedreven.

Wij moeten sien, hoe het voornemen van de keiserschen om sich te logeren in Holstein, ende van den coninc van Denemarcken[9], om sulcx te beletten, sal afsloopen.

Waerop de steden haer recht funderen over die van de Admiraliteit, wilde ick wel weten. Ick wenschte oock wel te verstaen, waerop loopt het different van Utrecht. Dat den vrijen handel niet van alle, maer van eenige goederen goed soude doen, oock in Oostindië ende de peuplatie vorderen, is het advys altijd geweest van Matelief[10] ende eenige anderen. In Westindië gelove ick, dat noch meerder redenen daertoe dienen, ende soude een proeve daervan connen werden genomen soo lang de compagnie sulcx soude behaegen. 't Beletten van den handel in Guinee aen de Fransoisen sal misschien succederen. Met de Engelschen meene ick, dat men moeite sal hebben.

't Is mij lief, dat de Oostindische actiën soo hoog loopen, alsoo ick die compagnie altijd heb wel toegedaen geweest ende hoop mijnen tweede soon[11] deselve eens dienst sal doen. Ick instruere hem vast in veele saecken, die Numerianus[12] sullen connen dienen, hopende dat het de mijne daer niet schaden en sal, dat Gracchus[13] haer tegen is. Aengaende de handeling van Hamburg, ick oordeele, dat

1 Codenaam voor Frankrijk.
2 Codenaam voor Engeland.
3 De naam staat in de tekst in cijfers 66.27.9.17.21.15.8. met door Van Reigersberch erboven geschreven: v.... H.R.N.X.K. en wel volgens het door hem en Grotius gebruikte cijfer. Dit levert echter niets op. Het cijfer, dat Grotius in zijn correspondentie met de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna gebruikt, geeft als oplossing ‘Ragoski’, waarbij dan dient te worden aangenomen, dat 15 abusievelijk staat voor 58. Van Reigersberch schreef in margine: Ragoski.
4 Schuilnaam voor Ferdinand III. Van Reigersberch heeft er ‘Keysers’ boven geschreven.
5 Codenaam voor Pommeren. Van Reigersberch heeft er ‘Pomeren’ boven geschreven.
6 Matthias, graaf Gallas.
7 Wladislas VII (IV) van Polen.
8 Over deze ridderorde zie men VIII no. 3369, p. 763 n. 8.
9 Christiaan IV van Denemarken.
10 Cornelis Matelieffe de Jonge (1569-1632), koopman te Rotterdam en medeoprichter van de Verenigde Oostindische Compagnie.
11 Pieter de Groot.
12 Codenaam voor Amsterdam.
13 Schuilnaam voor Frederik Hendrik.

het voor desen ontijdelijck soude geweest sijn, maer nu tijdelijck soude sijn deselve te vorderen, indien Sweden verseeckert is van 't gelt van Hollant.

't Oorlogh gaet hier noch stappelijck voort. Den prins van Condé[1] hout sich gereedt om te gaen na Guienne ende off een inval te doen in Navarre oft de Spaignaerden te beletten weder te comen nae Leucate, waertoe sij haer schijnen gereed te maecken.

Den hertogh van Longueville[2] is geweest te Sedan, heeft den graef van Soissons[3] niet connen persuaderen die retraitte te verlaeten. Hoewel hij niet quaelijck is genegen tot het huwelijck van de princesse Marie[4], dochter van wijlen den hertogh van Mantue[5], dewelcke pretendeert, dat de goederen van Nevers haer toecomen, als geboren in Vrancrijck, daer den jongen hertogh van Mantue[6] is geboren in Italië ende oversulcx niet capabel om goederen in Vrancrijck te erven, volgens 't recht d'aubeine[7]. Den bisschop van Casal[8] is bij de douairière van Mantue[9] hier gesonden om het contrarie te sustineren; den coninc[10] meent men, dat de saeck sal stellen aen de justitie.

Den graef van Arcourt[11] van 't huis van Lorraine, broeder van Elboeuf[12] gaet trouwen met de rijcke weduwe[13] van den ongeluckigen Puylaurens[14] ende werdt oversulcx nae geallieert van mijnheer den cardinael[15].

Voor den hertogh van Wimaren[16] sijn wij becommert. Den gouverneur van Hohentwyl[17] heeft de Fransche protectie aengenomen. 't Volck van den hertogh van Wymar hebben Henninge ingenomen, beneden Basel, tasten Zelle aen ende sijn voor Rijnfelt gecomen tot aen de grachten daerentusschen. Den keyser schrijft hart aen de Switsers om sulcx te beletten, dewelcke vergadert sijnde, tot Bade aen den hertogh hebben gesonden om van het belegh af te staen. De catholijcke Switsers, soo 't stuck aen haer alleene stont, souden gewelt tegen den hertogh gebruicken, maer de protestanten, die de sterckste sijn, vinden sulcx niet goed ende werden gestijft door den ambassadeur van Vrancrijck[18], die seit soo iet sulcx geattendeert werdt, dat den coninc het verbont sal houden voor gebroocken. De Duitsche colonels[19], die hier sijn, meenen, soo men daetelijck eenige regimenten ge-

1 Henri de Bourbon, prins van Condé.
2 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
3 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
4 Maria Louisa Gonzaga.
5 Carlo I Gonzaga, hertog van Mantua.
6 Carlo III Gonzaga, hertog van Mantua.
7 Over het droit d'aubaine zie men IV, p. 404 n. 2.
8 Scipio Agnelli.
9 Maria Gonzaga, dochter van Frans IV, hertog van Mantua.
10 Lodewijk XIII.
11 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt.
12 Charles II de Lorraine, hertog van Elboeuf.
13 Marguerite-Philippine de Coislin; zij was een nicht van De Richelieu.
14 Antoine de Laage, hertog van Puylaurens.
15 De Richelieu.
16 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
17 Konrad Widerholdt.
18 Blaise Méliand.
19 Voor hun namen zie men no. 3445, p. 72 n. 13.

mengt van Duitschen ende Franschen tot vijf ofte ses duisent nae den hertogh sond, dat men soude niet alleen Franckenland ende den Pals doen beven, maer veele schuilende protestantsche edelluijden, jae oock Swabische steden wederbrengen aen de partije, gevende oock hoop van Ulm ende Norenberg sijnde beide de steden quaelcijk getracteert bij de keiserschen, Norenberg oock in groot geschil met den vorst van Beyeren[1].

Dese discoursen gaen misschien, wat te verre. Maer oock de Fransoisen gaen te traegh. Want Guebrian[2], die gedestineert was om 't leger van den hertogh te stercken, gaet met Monsr de Longueville nae 't graefschap van Bourgogne ende niet alleen werdt geen verstercking aen den hertogh gesonden, maer niettegenstaende groote sollicitatie crijgen wij vandaer niet anders als beloften van tegen Mey eenigh volck te senden. Ondertusschen verloopen veele schoone occasiën.

De questie van repressaillie tusschen Engelant ende Vrancrijck, importerende vijf millioenen, is geaccordeert[3], maer 't accord noch niet geteyckent. Wat de Engelschen willen doen, is quaet te weten. Ick hoor sij een ambassadeur van nieus in Engelant[4] hebben gesonden.

In Italië schijnt, dat de Fransoisen werck genoech sullen vinden dit jaer om Piedmont te beschermen ende 't Montferrat, alwaer bij de Spaignaerden onlanx Poinson is geoccupeert. De lichtinge van de Spaignaerden aldaer sijn groot. 't Hertogdom van Mantue blijft in vrede onder de protectie van Venegië.

Lanneau[5] sijnde medicijn ende, soo hij seit, astrologien heeft over vijf jaeren aen de coninginne[6] geseit, dat sij in dese tijdt swanger soude sijn. Nu wederom bij haer sijnde ontboden seit, dat sij een soon[7] sal baeren ende wederom een andere soon[8] over een jaer. Aen goede vrunden spreeckende seit te twijffelen, oft desen eerste soon gesont sal sijn. Maer den tweede sal sijn gesont ende sterck. Sulck volck door haere stouticheijt crijgen aensien. Geluckt het, soo becomen sij groote reputatie, soo niet, werdt alles vergeten.

Den 27 febr. 1638 te Parijs.

Gardeloupe[9], een eiland bij America, is van de Fransoisen tegen 't gewelt van d'ingeborenen, opgehitst tegen den Spaignaerden, tamelijck gefortificeert. Maer van daer comt niet dat (sic) suycker, taback, coton ende eenig hout om te verven.

In dorso schreef Van Reigersberch: broeder de Groot, den lesten *(sic)* feb. 1638.

1 Maximiliaan I van Beieren.
2 Jean Baptiste de Budes, maarschalk van Guébriant.
3 Zie no. 3474, p. 119 n. 8.
4 Abusievelijk voor ‘Spaignie’. Bedoeld wordt Arthur Hopton.
5 Niet nader geïdentificeerd.
6 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
7 Lodewijk XIV, geboren op 5 september 1638.
8 De astroloog was dichtbij de waarheid. In 1640 werd een tweede zoon, Philippe I, hertog van Orléans († 1701) geboren.
9 Zie hierover no. 3474, p. 121 n. 2.

3476. [1638 maart]. Van J.F. Gronovius[1].

Vir illustrissime,

Quot literas a te accipio, tot beneficia a te mihi gaudeo imputari, vel in postremis[2], quibus incessisse me laetitiis existimas, simul intellexi placuisse tibi audacia vota nostra meque Puteanis[3] commendatum ut copia foret tam insignis amicitiae instituendae. Ego ut nulla ratione paria facere tecum possum, ita spondeo me operam daturum, ne te unquam officii huius poeniteat et illa gratia tua, qua solo istius felicitatis sum potitus, cum ipsa aeternet.

De Statio[4] dolui maiorem te sumpsisse curam quam ego auderem petere aut, ut peterem, in mentem mihi venerat. Nec enim ipse vellem aliam editionem procurari, dum nondum typographus suos sumptus recepit; sed optabam, si forte de nova quis cogitaret, ne nugae nostrae inscio me recuderentur. Habeo enim ultra triginta loca ibi intacta, quae postea restituisse visus (?) sum; sunt et nonnulla in libello pessime ab editoribus habito revisa diatribe[5], quibus lubens aliam admoverem manum. De hoc ergo aliis videbitur.

Nunc narro tibi egisse me ante paucas tempestates geniales aliquod[6] dies in contubernio magni Vossii[7]. Isaacus et Gerhardus[8] minimi natu adolescentes lectissimi et magna minantes conferebant tum tragoedias Senecae ms. cum editis; rogabant, si quid ad illum haberem. Proferebam tum alia tum praecipue verba in Troadibus, quae duos maximos viros multo cum ingenio et eruditione tentasse meministi[9]. Aiebam rescribendum videri mihi:

interim hoc poenae in loco est. Sortem occupavi, praemium eripui tibi.[10] Nec transponendum quicquam ut illi voluerunt; cum imprecationes Hecubae[11] duum sunt generum; aliae audito se in Ulyssis sortem venisse, in ipsum Ulyssem: aliae viso Pyrrho[12], qui ut classis solveret Graecorum. Polyxenam[13] mactaverat, in totam Graecorum classem atque ideo merito haec separari et mentionem Pyrrhi posterioribus praeponi. Haec cum vix essem elocutus, ostenderunt illi mihi codicem tuum cui emendationes nonnullas asscipseras ibique signatum manu tua; eripui tibi. Quo viso impense laetatus sum et gratulabar mihi de hoc ingenii partu cum maximo omnium concursu in loco antehac inexplicabili. Noluissem talento magno hunc fructum obscurae meae diligentiae eripi. Sed satis inanium gloriationum, quas religiosa tui observantio mihi extorquet.

1 Copie Leiden, UB., cod. Gron. 55, f. 28[1]. Antw. op no. 3460. Betreffende Johann Friedrich Gronovius zie men V, no. 1911, p. 229 n. 2.
2 No. 3460.
3 Jacques en Pierre Dupuy.
4 Zie no. 3418, p. 28 n. 15.
5 Voor de titel zie men no. 3170 (dl. VIII, p. 430 n. 10).
6 Abusievelijk voor ‘aliquot’.
7 Gerard Johannes Vossius.
8 Isaac (1618-1689), Vossius' op één na jongste zoon, Gerard (1619-1640), de jongste.
9 J.J. Scaliger en Cl. Salmasius; zie Gronovius *Observ.* 1639, 2. 9, p. 125, p. 129; id. 1662. 2. 9, p. 276; id. 1831, p. VII.
10 Seneca *Troad.* 997-998. Zie *Addenda et Corrigenda*. aant.
11 Weduwe van koning Priamus van Troje en een der Griekse krijgsgevangenen na de verovering van de stad.
12 Pyrrhus, zoon van Achilles.
13 Dochter van Hecuba en Priamus; *persona muta* in Seneca's tragedie.

De epistolis Casaubonis[1] libero te cura, cuius consilium, ex Puteani, ni fallor, literis nuper aiebat me Salmasius[2] *ὀπάνυ*. Omnia summa fide mea opera gesta sunt, quod post alterum, spero, mensem, ipse arbitraberis.

Vale, vir maxime et me ama,

Autoratae propriae sententiae (?) eius qui, et cuis quis (?) autor est. Inde pro et suo autore.

3477. 1638 maart 1. Van Willem de Groot[3].

Frater optime,

Quam volupe mihi fuerit, tuas litteras vigesimo mensis praeteriti ad me datas tertio[4] kalendas Martii accipere, vix possum ipse exprimere. Cum enim omnia tua mihi longe sint acceptissima tum vero eae, quae etiam celeritatis gratiam habent conjunctam, litterae caeteras antecellunt.

De syndicatu Delfensi[5] optime tu judicas non posse sine offensa procurari interea id munus Kinschotio[6] placuit neque tamen iis potietur conditionibus - quanquam ea super re institerit -, quae tibi a Roterodamensibus fuere oblatae, sed puto habiturum mille et septingentos florenos annuos cum habitatione.

De eluvione amnium et aggeribus ei objiciendis nunc demum bona fide cogitatur et brevi sarciri speratur calamitas, dummodo absint venti, quos hac anni tempestate saevos experiri solemus.

Prodiit his diebus libellus Anonymy[7], sed a remonstrantibus scriptus adversus Molynaei diatribam[8] Admirantio[9] et Testardo[10] oppositam, quae et ipsa edita est. Eum libellum cum aliis, ubi quis amicorum ad vos ierit, expecta.

Parentes[11] mihi jam per aliquot septimanas affuerunt, quos nudiustertius

1 Zie hiervoor no. 3460, p. 95 n. 6.
2 De Franse klassiek-filoloog Claude de Saumaise, hoogleraar te Leiden.
3 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 24. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 3490.
4 Er is geen brief van 23 februari; wel een van de 20ste en een van de 27ste. Deze laatste kan Willem op 1 maart onmogelijk ontvangen hebben, de eerste is een kort briefje, dat weinig aanleiding biedt tot de veronderstelling, dat het ‘caeteras antecellunt’ erop betrekking heeft. De brief, waarop Willem doelt, zal dus een tussentijds schrijven zijn geweest, dat verloren is gegaan.
5 Willem had willen solliciteren naar het pensionarisschap van Delft, doch het was hem door zijn broer afgeraden.
6 Mr. Nicolaes van Kinschot.
7 *Advis d'un personnage désinterressé relativement à la dispute d'Amirault et de Du Moulin sur la prédestination.* 1638. De schrijver was de arminiaanse theoloog Etienne de Courcelles (1586-1659); zie bijlage no. 1, p. 790 n. 2.
8 *Examen de la Doctrine de Messieurs, Amyravlt & Testard, l'un Pasteur & Professeur en Theologie à Saumur, l'autre Pasteur à Blois. Touchant la Predestination, & les points qui en dependent. Par Pierre du Movlin, Pasteur & Professeur en Theologie à Sedan. Avec un advis d'un personage desinteressé sur ledit Examen.* A Amsterdam, l'an M.DC.XXXVIII.
9 Moïse Amyraut.
10 Paul Testard.
11 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.

domum deduxi; miror quomodo mater tam pauxilli cibi et somni vitalis esse possit.

Hic jam nihil habemus, nisi quod de legatione in Poloniam mittenda multus est sermo; ei Bickerus[1] destinatur.

Vale cum uxore et liberis.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae. Raptim, 1 Martij 1638.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et couronne de Suède prez le Roy Trèschrestien A Paris.

In dorso schreef Grotius: 1 Martij 1638 Wil. Grotius.

En boven aan de brief: Rec. 11 Martii.

3478. 1638 maart 1. Van N. van Reigersberch[2].

Mijn Heer,

Wij hebben iegenwoordych soo grooten schaersheyt van tijdyngen, dat, ten ware ick den ordinaris dagen moste observeren, ick soude getwijfelt hebbe, off ick de penne in de hant behoorde te nemen. Den nabuyren Engelant noch Vranckerijck niet contribuerende, sijne Hoocheyt[3] sijnde tot Honselerdijck eenige dagen geweest, vanwaer soude ons de materie commen?

Op den tol van Polen[4] vallen de principale speculatiën houdende de tijdynge van Dansyck, dat de Spieryngen[5] hare equipagie hervatten. Den secretaris van Dansyck[6] is noch hier, die onpatientych wert op de besendynge naer den rijxdach in Polen, die den 18 Maert sal aengevangen worden; den commissaris, die derrewaerts soude gaen, noch niet is gedepescheert oordelende den tijt soo verde te sijn verlopen dat hij beswaerlijck tijdelijck sal connen arriveren. Den heer Bicker[7] was tot die commissie versocht, die hem excuseert recommanderende daertoe den heer burgemeester Albertus Conradi Verburch[8].

De Ceulsche tijdyngen maecken hier impressiën, alsoff het principaelste dessein van de keysersche dit jaer op Vranckerijck was aengeleyt, ende heeft Bilderbeeck[9] voor desen geadviseert, dat van alle waren daer geen meer wiert gesocht bij de

1 Andries Bicker.
2 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., M12d. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 431.
3 Frederik Hendrik.
4 De tol bij Dantzig, geheven door Isaac Spiring.
5 Bedoeld zullen zijn Abraham en Dirck Spiring.
6 Johan Chemnitz.
7 Andries Bicker.
8 Dr. Albert Conradi Verbruch (Burgh), burgemeester van Amsterdam.
9 Henrick van Bilderbeek, Staats agent te Keulen.

crijchoversten ende dierder gecocht als de caerten van Vranckerijck. Des te meer te verwonderen is, den hartoch van Weymaren[1] soo qualijck wert gesecondeert om den viant door dat middel te esloingeren.

Van den burgemeester Oetges[2] wert niet gesprooken ende blijft Amelant[3] in stilte.

De Oostindische actiën sijn wederom gevallen tot driehondert vijff off ses ende 't seventych. Den pensionaris Boreel[4] is gemaeckt bewinthebber. Wt Brasil comt geen tijdynge, dat de bewinthebbers impressie geeft alle de scepen tot eenych dessein werden gebruyckt. De Westindische Compangie is iegenwoordych hier in Den Hage vergadert.

Picolomini[5] hadde garen sijne troupen binnen Aken, excuseren haer die van de stat op een redemptie met den keyser[6] gemaeckt ende ettelijck duysent daelders, ingevolge van deselve aen de princesse van Pfalsburch[7] bij ordre van den keyser tot Brussel betaelt.

Van onsen admirael[8] hebben wij geen tijdynge nochte oock, hoe het staet met het tractaet van de lantgravinne[9]. Particuliere hebben advisen, dat tot Dunckerke equipagie geschiet om tegens den admirael met sijne scepen wt de zee valt, hetwelck alle dage moet geschieden, eenych Neerlants ende Iers crijchsvolck daermede naer Spaengen te brengen.

Desen 1 Martij 1638.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer de Groot, Raet ende Ambassadeur van de Coninginne ende Croone van Sweden bij den Alderchristelijcksten Conynck.

In dorso schreef Grotius: 1 Marty 1638 N. Reigersberg.

En boven aan de brief: Rec. 11 Marty.

3479. 1638 maart 2. Van J.A. Salvius[10].

Excellentissime Domine legate,

Lawenburgici duces[11] prope sunt, cum salvo conductu Viennensi pro me solo, ut cum Curtio[12], vice-cancellario imperii, pacem tractem.

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 Anthony Oetgens van Waveren.
3 Over de Amelandse kwestie zie men VIII, p. 445 n. 3.
4 Willem Boreel (1591-1668), pensionaris van Amsterdam.
5 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi.
6 Ferdinand III.
7 Henriette de Lorraine, prinses van Pfalzburg-Liseheim.
8 Maerten Harpertsz. Tromp.
9 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
10 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 10. Orig. Eigenh. ondertek. Antw. op no. 3455?; beantw. d. no. 3509. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant, residerende te Hamburg.
11 De hertogen van Saksen-Lauenburg waren Franz Albrecht (1598-1642). Julius Heinrich (1586-1665) en Franz Karl (1594-1669).
12 Ferdinand Siegmund Kurz.

Multa de conditionibus pollicentur. In eo tamen sum cum legato Gallico[1], ut non dubitem foedus Sueo-Gallicum[2] hac septimana plane confectum iri atque ita non nisi universalem pacem sperandam esse. Id tamen in hoc negocio nobis reservamus, ut Domini Ordines foederati Belgii suum quoque praestent.

Comitia Suecica fortia consilia capessunt; ut Banerium[3] futuro vere capacem faciant invadendis haereditariis imperatoris[4] provinciis. Si Vinariensis[5] ut coeperat, officium fecerit, Ungari et Transylvani quoque accesserint, bonam tandem pacem sperabimus, quam rex Daniae[6] et Veneti mediatores etiamnum urgent.

Gallassius[7] adhuc Megapolim occupat. Intentat Holsatiae hyberna, sed parti tantum ducis[8]. Ita tamen confusa sunt bona regis cum duce, ut neutra absque mutuo damno laedi queant. Forte parcent adhuc regi et ob hunc Holsatiae toti. Verum exesa Megapoli et aliquot legionibus in episcopatu Lubecensi ac Pinnenbergensi comitatu relictis creduntur brevi ad Domitz Albi tranato Brunsvicenses ac Lunaebergenses agros visuri.

Scribitur Schwerino Banerium occupata Landsberga ad Wartam tendere in Silesiam. Cui rumor et progressus Vinarienses, cum tractatu foederum Hamburgensi turbant eorum consilia brevi tamen clarius apparitura.

Rex Daniae in regnum regreditur. Nuper rex Poloniae[9] scripsit ei literas cum tubicine. Tubicen vero sine responso dimissus est. Quod acrius Polonum mordebit. Quem rident Dani quod nec mari nec terra ultorem metuant.

Tractatus foederis universalis Hamburgi exspectat tantum legatos Batavos[10]. Apographa omnium foederum adferet E.T.ae Smaltzius[11] absoluto Gallico statim hinc ad vos venturus.

Valeat interim et faveat.

E.S.ae A. et O, quoad vixero,
J.A. Salvio.

Hamburg, d. 20/30 (sic) Febr. A.o 1638.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 24 Martii.

1 Claude de Mesmes, graag van Avaux.
2 Johan Adler Salvius onderhandelde met Claude de Mesmes, graaf van Avaux over de ratificatie van het verdrag van Wismar, gesloten, op 30 maart 1636. De bepalingen van dit verdrag werden herzien en uitgebreid en tenslotte op 15 maart 1638 te Hamburg geratificeerd.
3 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
4 Ferdinand III.
5 Bernhard, hertog, van Saksen-Weimar.
6 Christiaan IV.
7 Matthias, graag aant. Gallas.
8 Friedrich III, hertog van Sleeswijk-Holstein-Gottorf; zie p. 96.
9 Wladislas VII (IV) van Polen.
10 Tot groot ongenoegen van de keizer onderhandelde aant. Zweedse, Franse, Engelse en Staatse gezanten te Hamburg om te komen tot een nauwere militaire an politieke samenwerking (zie Aitzema, *Saken van Staet en Oorlog* II, p. 527). De gesprekspartners vonden de Staatse vertegenwoordiger Karel van Cracou, een man van te weinig gewicht en vroegen met klem om gezanten van zwaarder kaliber. Dezen, werden echter nimmer benoemd.
11 Peter Abel Schmalz, secretaris van de Zweedse rijkskanselier Oxenstierna.

3480. [1638 maart 6.] Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime Domine,

Quid attulerit Schmaltzius[2], eo quod attulit satis sibi fieri an passurus sit Davausius[3], Angli vero an ad praeformatum Lutetiae fedus[4] adjecturi sint aliquid rebus Suediae proprie conveniens aut etiam communi foederi fedus peculiare cum Suedia praemissuri, brevi, ut puto, ad notitiam nostram perveniet, magno futurum usui ad rerum hujus temporis dijudicationem.

Pomeraniae prope totius possessionem ad nostros rediisse novosque in Suedia fieri ad bellum paratus, gaudeo: de Rugia autem spero falsum repertum iri rumorem.

Videbimus brevi, in quam Germaniae partem intratura sit cum Gallassio[5] vastitas, quando in Holsatiam penetrare non datur.

Haeret adhuc, quantum quidem nobis noscitur, ad Rijnfeldium dux Vinariensis[6] et est ei oppido praeter fossam, ad quam is pervenit, fossa altera. Savellius[7] a Bavaro[8] et aliunde ad VIII millia collegit ex utraque Rheni ripa duci se oppositurus. Basileae Joannes Waertius[9] Rhenum transiit in citeriore regione rem gesturus.

Pontificii Helvetii a protestantibus impediti hactenus, quominus ultra verba et epistolas in ducem Vinariensem quicquam tentarent, Badensi conventu[10] per jurgia exacto proprium nunc inter se conventum[11] habent. Dux duorum, quae per epistolas petierant, alterum promisit, ne Helvetiorum agri vexarentur, alterum, quod est de reddendis episcopo Basileensi[12] arcibus, tacitum praetermittit. Non desunt Lucernae et alibi caesarianorum flabella.

Nos quotidie urgemus hanc regiam, ut propere mittantur auxilia, ne duci et parta pereant, ut nuper, et occasio. Volunt hi equites mittere ferme sexcentos. Id vero neque ad usum, neque ad famam satis est. Justum exercitum pollicentur, sed in aestatem. Verum interea temporis multa evenire possunt, quae metuimus, quae non metuimus.

Dux Longavillanus[13] magna in Burgundiae comitatum parabat; sed repentina quaedam necessitas cohortium ejus bonam partem traxit alio apparente in Languedocia rursus Hispano[14] aliaque manu transgresso Fontarabiam, veterem

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 118. Gedrukt *Epist.*, p. 406. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Peter Abel Schmalz, secretaris van de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
3 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
4 Zie VIII, p. 426 n. 4.
5 Matthias, graaf Gallas.
6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
7 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.
8 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
9 Johan van Werth, ruitergeneraal in dienst van Beieren.
10 De landdag te Baden, gehouden van 2 tot 8 februari 1638.
11 Nl. te Luzern, zie no. 3462, p. 96.
12 Jean-Henri d'Ostein.
13 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
14 Philips IV.

regnis[1] terminum, ita ut in Gallica ejus fluminis ripa munimentum excitaverit.

Illud de electore Palatino[2] quod scribis utinam procedat: poterit hoc etiam ad Hassos in partibus retinendos valere. Multum etiam proderit, si cito educat in apertum copias Arausionensis[3].

Suedicus, ut videtur, conventus[4] novos ad bellum spiritus edet: Polonicus[5] ad instar Hungarici interna dissidia per sensum praesentis damni ac metum futurorum.

Ex multis Borussis cognosco Dantiscanis ad immunitatem suam tutandam non defore animos, si fides ipsis fiat auxilii a Dano et Batavis; addent se et forte Ansiatici federis quae restant civitates. Nam Suedos spectatores puto futuros et electorem Brandeburgicum[6] nihil contributurum praeter verba. Satis puto cupiditatis esse Austriacis, ut in ultimum usque septentrionem jaculentur spes suas. Ceterum Gallia et propior est et ad praedam uberior patetque sex aut septem ex regionibus.

Haga[7], si vivit, et ob amicitiam veterem et ob utilitates publicas gaudeo.

In omnibus hic locis preces et vota concipiuntur tum pro pace christiani orbis tum pro reginae[8] utero. Rex[9] episcopos abire ad ecclesias suas jussit sapienter et optimorum principum exemplo.

Reisius[10], Poloni regis[11] legatus, D. Salvio[12] honorem exhibuit debitum tanto sapientior Zavatskio[13], homine superstitioso.

Persevero in votis pro bono publico tuoque ac tuorum. Sum enim, Illustrissime Domine,

Excellentiae Tuae observantissimus eidemque addictissimus
H. Grotius.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

3481. 1638 maart 6. Aan Willem de Groot[14].

Frater Optime,

Inter eos, quos in Gallia caros ob virtutem suam meique cultum habeo, locum

1 De uitgave der *Epist.* geeft de lezing ‘regni’.
2 Karl Ludwig van de Palts.
3 Frederik Hendrik.
4 De rijksdag werd gehouden in de maanden februari en maart; zie de *Gazette de France* p. 189 no. 48 dd. 24 april 1638 en *Theatrum Europaeum* III, p. 841.
5 De Poolse rijksdag, gehouden van 10 maart tot 1 mei 1638.
6 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
7 Cornelis Haga, Staats orator te Constantinopel.
8 Anna van Oostenrijk.
9 Lodewijk XIII.
10 Andreas Rey.
11 Wladislas VII (IV) van Polen.
12 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant in Hamburg.
13 Johan Zawadski († 1645).
14 Gedrukt *Epist.*, p. 876.

eximium obtinet Theodorus Godofredus[1], magni inter jurisperitos Dionysii Godofredi[2] filius, vir et magna rerum veterum novarumque peritia et candore supra saeculum.

Est is propinquus sanguine ei, qui ante tempus aliquod e vivis abiit, Petro, recte an secus non disputo, sed dicto tamen in libris Brederodio[3], legato diu in Germania Batavorum.

Ex ejus testamento delibatio ei quaedam haereditatis amico huic nostro debetur. Metuit, ne qui haereditati se hactenus immiscuere os sibi sublinant egetque consilio, cujus ipsum, quantum potes, participem facias, et aequitatis et hominis causa rogo.

Deus parentes[4], te, tuos nostrosque servet.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

6 Martii 1638.

De imaginibus chartisque[5] memineris, rogo.

Expositionem causae a D. Godofredo exspectaveram, non venit. Mittam proximo die.

3482. 1638 maart 6. Aan L. Holste[6].

Venit Romam, Holsteini doctissime, Christianus Hannemannus Lipsiensis[7], qui et bonis literis et medicinae se non infeliciter dedit; vult autem omnium bonarum artium nutricem videre Italiam, ut inde doctior ad suos redeat.

Cum a me commendari percuperet, nullus mihi in mentem venit dignior, ad cuius tutelam literati aut literarum amantes confugerent. Deinde vero ipsa communis tibi ipsique parens Germania satis in se habet ad ipsum commendandum.

Precor tibi felicia omnia.

Tuus qui semper
H. Grotius.

VI Martii MDCXXXVIII. Lutetiae.

Adres: Viro clarissimo raraeque eruditionis Lucae Holsteinio Romam.

1 Théodore Godefroy (1580-1649), historicus en jurist.
2 Denis Godefroy (1549-1621).
3 Pieter Cornelisz. van Brederode († 1637). Hij was gehuwd geweest met Marie Guerreau, een dochter van de zuster van Denyse de Sainct-Yon, die de echtgenote was van Denis Godefroy.
4 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
5 Voor het schilderij van Michiel Jansz. van Mierevelt zie men VIII p. 508 n. 5; voor de kist met documenten zie men o.a. VIII, p. 676, p. 696 en p. 719.
6 Hs. Rome, Bibl. Vat., cod. Barb. Lat. 2178. Copie Leiden, UB. aant.
7 Christian Hanmann was een stiefzoon van H. Höpfner; zie no. 3406 p. 6 n. 3.

3483. 1638 maart 6. Aan. A. Oxenstierna[8].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Quid Galli sibi velint, haud satis intelligo. In obsidione Rinfeldi fossa, ad quam

8 Gedrukt *Epist.*, p. 406; *Oxenst. Skrifter* 2 afd. II, p. 448.

dux[1] opera perduxerat, est fossa exterior. Eam inter et oppidum altera interjacet: exiguus ei peditatus, machinarum haud satis multum, tardi processus. Interea Basileae Rhenum transiit Joannes Waertius[2]. Copiae ejus partim Brissaci transiere partim se colligunt. Videns ducis virtutem bonamque fortunam et spes Germaniae inde pendentes in periculum vadere, non desii ipse et per amicos, etiam per D. Feuquerium[3], Degenfeldium[4], Heufdium[5] flagitare justa auxilia, ne ut nuper ita nunc rursum bene parta male pereant. Permittunt Degenfeldio ire cum equitibus sexcentis; ipse id et ad rem et ad famam tenue nimis judicat. Et certe pedite magis opus est et quidem multo. Guebrianus[6] aliquos ductat, non tamen ad ducem, sed in Burgundiae comitatum. Pater Josephus[7] et Noyerius[8] frigidas adferunt excusationes. Nunc nolle Gallos Rhenum transire, nunc metuere se, ne cohortes ante aestatem, in quod tempus exercitum magnum in Germaniam ajunt se velle mittere, diffluant. Ostenditur contra maximum in celeritate momentum verti; dum aestas exspectatur, non occasionum tantum, sed et eorum, quae tenentur, posse damnum fieri. Rogat Degenfeldius, ut sibi liceat reperire et Germanos et qui eo ire parati sint Gallos. Multi haud dubie futuri sunt, praecipue quod jam commeatuum major sit copia. Machinae haberi poterunt partim e Benfeldo partim ex Audentwilo, arce, ut ex tabula conspexi, egregii situs. Galli non Germanorum protestantium res, sed suas agere volunt. Suspecta etiam sunt ipsis colloquia ducum Vinariensis et Rohanii[9], qui adhuc vicinis in locis haeret, ideo quod Venetias nisi per terram nunc hostilem Vallem Telinam ire nequeat, id autem facere nolit nisi diserto regis[10] praecepto.

Reformati Galliae dure satis habentur, extra honores, etiam siquid bene fecerint, sine gratia gloriaque et cadente semper contra eos edictorum interpretatione. Hi, si quis ad latus Galliae sit sub duce protestante exercitus, eo confluxuri metuuntur.

Gallus quidam nobilis Sabranius nomine[11] a Sabaudi vidua[12] veniens captus Lugduni, quod de amovendo patre Menotto[13] negotium minus cordate egisse dicatur.

Hispani Fontarabiae flumen inter se Gallosque terminum transgressi in exteriore ripa se immuniere. Apparent et in Languedocia rursum. Ea res in causa fuit, cur ex ducis Longavillani[14] copiis decem cohortes illuc mitterentur, quod ipsi

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 Johan van Werth, ruitergeneraal in dienst van Beieren.
3 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
4 Christoph Martin, vrijheer van Degenfeld.
5 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
6 Jean Baptiste de Budes, maarschalk van Guébriant.
7 François Leclerc du Tremblay -père Joseph-, de bekende vertrouweling van De Richelieu.
8 François Sublet, seigneur de Noyers; zie over hem VII, p. 264 n. 3.
9 Henri, hertog van Rohan.
10 Lodewijk XIII.
11 Melchior de Sabran, Frans diplomaat, residerende te Genua.
12 Christine, weduwe van Vittorio Amedeo, groothertog van Savoye.
13 De jezuiet Pierre Monod.
14 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.

Longavillano impedimento futurum est, quominus in comitatu Burgundiae magni aliquid efficere possit.

Uxor mea heri rogata ab ordinario Angliae legato[1] baptismo infantis ipsius[2] testis ac sponsor adfuit. Extraordinarius[3] me monuit e re fore communi, ut in Anglia sit aliquis, qui Suedica negotia procuret. Scio ei curae destinatum Blonium[4], sed dubito, an non in Belgicis partibus utilior sit ejus opera.

Palatinos[5] vidi. Salutavi eos Batavico, cui assueverunt, sermone, ne cogerer Celsitudinis eis dare titulum, quem Galli in Anglia legati eis nunquam dedere, Angli vero principibus regii in Gallia sanguinis dare diu cunctati aegre nunc coepere. Metuendum, ne vilescat id nomen antehac solis summum imperium habentibus datum, quod manante semper latius exemplo sibi nunc poscunt omnes, non electoribus tantum, sed et principibus Germaniae orti.

Preces hic palam fiunt pro pace orbis christiani ex edicto regis[6], quo simul exemplo regum veterum episcopos jussit ire in suas dioeceses, recte ac prudenter. Fiunt praeterea preces pro utero reginae[7].

Deus haec et alia, Excellentissime et Illustrissime Domine, in bonum commune reginae nostrae[8], regni Suedici Tuaeque Sublimitatis prosperet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 6 Martii novi Cal. 1638[9].

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3484. 1638 maart 6. Aan N. van Reigersberch[10].

Mijn Heer,

UE. brief van den 22 Febr.[11] is mij wel ter hande gecomen.

Wij verwachten te hooren, wat de gedeputeerden van de heeren Staten[12] sullen uitrechten bij de landgravinne[13], de laeste van onse geallieerde, die in Duitschlant sijn. Uit Dantzich heb ick verscheide advysen, dat sij wel sullen coura-

1 John Scudamore.
2 Niet geïdentificeerd.
3 Robert Sidney, graaf van Leicester.
4 Michel le Blon.
5 Moritz en Eduard van de Palts.
6 Lodewijk XIII.
7 Anna van Oostenrijk.
8 Christina van Zweden.
9 De uitgave der *Epist.* heeft abusievelijk 1637.
10 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R7h. Geciteerd in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 155. Niet ondertek. Antw. op no. 3468; beantw. d. no. 3492?
11 No. 3468.
12 Gerhardt van Arnhem en Godart van Reede, heer van Amerongen.
13 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.

ge houden, soo sij vrienden vinden, daerop sij vast mogen gaen. Monsieur Pels[1] wensch ick goed employ wetende, wat hij geleden heeft voor de gemeene saecke ende sijne goede affectie tot deselve.

Ick sal garen verstaen, wat cours men nemen sal in de saecken van Westindië. Dat het met de Oostindische compagnie wel gaet, hoor ick garen.

Uit hetgunt uE. mij schrijft merck ick, dat den heer van Oosterwijck[2] wel moet staen te hove. Oft d'heer van Oosterwijck mij besocht heeft buiten ordre ofte advys ofte anders, daeraen is mij niet veel gelegen. Ick sal wachten, totdat hij ordre heeft ende dat ick wete wat ordre, om dan te doen dat met de reputatie van de croon van Swede ende met de qualiteit, die mij gegeven is, overeen comt. Vinde niet goed, dat uE. daervan vorder spreecke.

Den jongen Golilas[3] wil Felix[4] niet doen dependeren van dieghene, die hem soo veel leeds gedaen, eenige oock seer lang bedrogen hebben. Wij sullen sien, op wat bocht dat wij 't aenleggen, maer daer niet. Den anderen[5] sal te Paeschen over gaen. Hoope hij hem bequaem sal maecken om bij Numerianus[6] aengenaem te werden.

'Tgunt mijnheer Vosbergen[7] van den staet van Vrancrijck seit, accordeert met hetgunt hier werdt uitgestroit. Sed multae sunt viscosae manus. Aen de geestelijcke dorft men niet wel tarnen. Daer waer anders veel te haelen. Dat D. Smalcius[8] de ordre brengt om het Wismaersche tractaet[9] te sluiten ende met Engelant te handelen, is waer.

De tijdinge van juffr. Bloncken[10] is ons ten hoochste aengenaem. God geve haer vorder streckte ende trooste mevrouw Vosbergen[11] in 't verlies van haere soon[12].

Wij arbeiden hier seer voor den hertogh van Weimar[13], alsoo hij in peryckel is van wederom als voor desen te verliesen, dat hij gewonnen heeft. Rijnfeld defendeert sich wel ende binnen de gracht, die aengetast werdt, heeft noch een andere. De Switsers, die te Baden vergadert waeren, sijn gescheiden sonder iet anders als onderling gekeven te hebben. De pausgesinden niet hebbende vercregen, dat sij meenden, maecken vergaderingen apart[14] seer opgehitst sijnde bij den keiserlijcke commissaris[15] te Lucerne. Den hertogh van Weimar, op de brieven van de ver-

1 Paulus Pels.
2 Willem van Liere, heer van Oosterwijk.
3 Cornelis de Groot; Golilas is een pseudoniem van Grotius.
4 Pseudoniem van Grotius.
5 Pieter de Groot.
6 Codenaam voor Amsterdam.
7 Caspar van Vosbergen.
8 Peter Abel Schmalz, secretaris van de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
9 Het verdrag van Wismar, gesloten op 30 maart 1636 tussen Frankrijk en Zweden.
10 Suzanna van Reigersberch, weduwe van dr. Anthonie Bloncke; zij was herstellende van een ernstige ziekte.
11 Barbara van Panhuys.
12 Johan Hesse, heer van Piershil.
13 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
14 Nl. te Luzern; zie no. 3462, p. 96.
15 Peter von Schwarzenberg.

gadering der cantons tot Baden heeft geantwoordt op 't eerste poinct 'twelck was van de Switsersche landen te spaeren, sulcx te willen doen, het andere poinct, 'twelck was van de casteelen weder te geven aen den bisschop van Basel[1], heeft stilswijgende voorbij gegaen. 't Hoff alhier in plaets van een secours, sulcx als den tijdt vereyscht, - Savelli[2] hebbende in die quartieren, soo uit Beyeren als uit Swaben ende andere landen acht duisent man vergadert, ende Jan de Waert[3] te Basel in persone sijnde den Rijn gepasseert - seggen ses hondert ruiters te willen senden daer het voetvolck veel noodiger is, met geschut ende vivres. Seggen, dat sij tegen de somer groote dingen willen doen: coninclijcke legers senden in Duitschlant. Maer daerentusschen den tijdt ende occasie loopen voorbij.

Ick heb tot noch toe gesien, dat Vrancrijck op sijn eigene saecken niet quaelijck en let. Sij senden nu een deel van 't volck van monsieur de Longueville[4], die men meende, dat in de Franche Comté iet groots souden doen, nae 't uiterste van Vrancrijck, soo in Languedoc, daer de Spaignaerden haer weder hebben doen sien, als nae de cant van Navarre, alwaer deselve Spaignaerden Fontarabie, sijnde sedert eenigen langen tijd het gescheit tusschen Vrancrijck ende Spaignië, hebben gepasseert ende haer oock aen de Fransche zijde gefortificeert.

De palsgraven[5] sullen den coninck[6] niet sien, omdat men haer disputeert niet alleen gedeckt te sijn bij den coninc, maer oock te sitten bij de coninginne[7], 'twelck den hertogh van Weimar is toegestaen.

Guebrian[8] leit eenige trouppes, maer niet verder dan in de Franche Comté.

Tot Parijs, den 6 Marty 1638.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de [Groot], 6 Marty 1836 wt Paris.

3485. 1638 maart 6. Aan J.A. Salvius[9].

Excellentissime Domine,

Ex literis Excellentiae Tuae fine Ianuarii veteris Calendarii scriptis[10] Schmalzii[11] adventum gaudens intelligo eoque justius, quod mandata attulit aliqua ad conficiendum Wismariense[12] et Anglicanum negotium. De Wismariensi federe conventuros vos arbitror. Est enim ejus magnum hic desiderium. Angli an apertius se explicaturi sint quam hic fecere Lutetiae, dubito. Sed comes Licestri-

1 Jean-Henri d'Ostein.
2 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.
3 Johan van Werth, ruitergeneraal in dienst van Beieren.
4 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
5 Moritz en Eduard van de Palts.
6 Lodewijk XIII.
7 Anna van Oostenrijk.
8 Jean Baptiste de Budes, maarschalk van Guébriant.
9 Gedrukt *Epist.*, p. 407.
10 No. 3448.
11 Peter Abel Schmalz, secretaris van de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
12 Het verdrag van Wismar, gesloten op 30 maart 1636 en eerst op 15 maart 1638 door Zweden geratificeerd.

us[1] putat fedus proprium Suedos inter et Anglos posse fieri, deinde vero venire ad fedus illud commune. Pertentandi erunt, quid de Pomerania fieri aequum censeant et, si pax ex communi voto non obtinetur, quantum exercitum alituri sint, nam navibus, ni fallor, nihil est, quod agant in Germania.

Illud de Austriae vicinis mihi perplacet et Pomeraniae agros ad nostros pervenisse gaudeo. Exclusus Holsatia quo se injecturus sit Gallassius[2], videbimus. Est plane ut Excellentia Tua recte dicit: fruitur bello imperator[3] et externa arma obtentum ei pretiosum praebent domandi cives. Sed ut exscindantur protestantes non puto velle imperatorem neque id Hispanorum, quorum prudentia multum utitur, esse concilium. Satius ei erit eos servare, sed accisis ipsorum rebus, ut usui aliquando esse possint, si aliquando pontificii in Germania jactent jugum. Sic olim valida se Romana Gallia suismet viribus conciderat et provinciarum sanguine provinciae vincebantur. Sic Bructerorum LX millia non armis telisque Romanis, sed quod magnificentius oblectati oculisque ceciderunt, anus suas in vicinorum perniciem Chamavis commodantibus. Videntur autem belli Germanici mala et vastitates in orbem eo, unde venerant, regredi tantumque relinqui medii temporis, ut conseri possint arva, quae miles metat.

Regem Poloniae[4] miror super vectigalis satis grave negotium alterum sibi accersere instituta militiae, quae et protestantibus et Graecarum sententiarum hominibus non possunt non esse suspecta. Quod D. Reisius[5] iura temporariae pacis et humanitatis observaverit, laudo meque ac meos labores benigne ab eo aestimari laetor. De Sawatskio[6] recte eum judicare arbitror multique Poloni apud me de eo ad eundem modum sunt locuti.

Nos hic multum laboramus, ut duci Bernhardo[7] mittantur auxilia, quanta res exigit. Parati sunt Galli mittere equites sexcentos, exiguam opem, cum pedite magis dux indigeat haereatque ad Rijnfeldium etiamnum quantum quidem nos cognovimus, cum interim ex utraque Rheni ripa in eum coëant copiae ipso Waertio[8] Basileae Rhenum transgresso. Magna in aestatem Galli promittunt. Sed quis nobis spondebit tam diu res tutas, ut jam de occasionibus, quae effluunt, taceam.

Badensis Helvetiorum conventus jurgiis transactus est retusis contrario nisu protestantium iris pontificiorum in ducem Vinariensem, qui literis ad se scriptis communi Helvetiorum nomine partem earum implevit de non vexandis Helvetiorum terris partem alteram de episcopo Basileensi[9] reddendis arcibus transmisit sapiente silentio. Indignantur pontificii et seorsim ab aliis coetus habent[10]. Savellius[11], cui juncturus se est Ioannes Waertius, habere jam scribitur octo millia.

1 De Engelse extraordinarius gezant Robert Sidney, graaf van Leicester.
2 Matthias, graaf Gallas.
3 Ferdinand III.
4 Wladislas VII (IV) van Polen.
5 Andreas Rey.
6 Johan Zawadski.
7 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
8 Johan van Werth.
9 Jean-Henri d'Ostein.
10 Te Luzern; zie no. 3462, p. 96.
11 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.

Nascuntur et alibi Galliae negotia. Nam et Fontarabiae flumen, veterem ex illa parte imperiis limitem, transiere Hispani citraque se immunivere et in Languedocia aliae se eorum copiae ostentant. Ita qui de inferendo bello magna minabantur, cogentur sua tutari. Eam ob causam a Longavillano[1] abductae sunt cohortes sive regimenta decem.

Preces hic ubique fiunt pro pace christiani et orbis et, quod eo ducit, reginae utero[2].

Excellentiae Tuae observantissimus obsequentissimusque
H. Grotius.

Scribebam 6 Martii novi Cal. 1638.

3486. 1638 maart 7. Van N. van Reigersberch[3].

Mijn Heer,

Soo veel de gemeene saecke door het succes van den hertoch van Weymeren[4] scheen gesterckt, soo veel soude door het verlies van Hanau, soo daerbij comt het accoort van de lantgravinne[5], daer men noch voor vreest, die inderdaet wesen verswackt, indien de arrementen van dat Hessische leger bij een ander hooft niet en werde aenvaert ende Vranckerijck, daer noch cleyne apparentie toe is, hartoch Barent met meerder macht niet en voorsiet. Milander[6], die de Hessische troupes commandeert, schrijft, dat mits de onbillijcke conditiën in faveur van den marquis van Dermstat[7] voorgehouden geen apparentie is, dat yet kan worden gesloten; doch aengesien die van Cassel ende Siegenem dreygen, tensij de lantgravinne met den keyser[8] verdrage, selffs te handelen, soo weet men niet, wat men heeft te verwachten. De heeren Staten hebben hare gedeputeerde[9] bij de lantgravinne, die, soo de handelynge niet connen stuyten, ten minsten sullen arbeyden het volck niet den keyser overgegeven, maer op vrie voeten werde gestelt, in welcken gevalle d'opinie is, dat het bij den palsgrave[10] aengenomen soude werden, aen wien, naer ick ben onderrecht, wert geraden een leger te formeren, ende meent men met assistentie van particuliere heeren in Engelant gelt tot de lichtynge soude connen werden gevonden; maer om het te mainteneren soude de coninckliijcke hulpe nodych sijn, daer noch weynych apparentie toe schijnt.

1 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
2 Anna van Oostenrijk; zij was in verwachting van de latere Lodewijk XIV.
3 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., M12e. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 432. Wellicht antw. op no. 3475.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
6 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
7 Georg II, landgraaf van Hessen-Darmstadt; vgl. p. 216.
8 Ferdinand III.
9 Gerhardt van Arnhem en Godart van Reede, heer van Amerongen; zie no. 3468 p. 105 n. 8.
10 Karl Ludwig van de Palts.

Den ceurvorst[1] seyt men mij, dat met advis van sijn Hoocheyt[2] van Kniphuysen[3] voor dertych duysent rijxdaelders Meppen, een plaetse gelegen op de Eems niet verde van Lingen, heeft gecocht, bij den conynck van Sweden[4] geoccupeert ende aen Kniphuysen vereert; bequaem abord om volck wt Engelant ende Schotlant commende te landen ende te dienen tot een plaetse d'armes. Diversche officieren presenteren in corten tijt merckelijcke lichten te connen doen; off hier yet van vallen sal, moet affgewacht werden.

Men gelooft hier, dat Vranckerijck seer groote preparaten maeckt ende tegens den somer wat wonders soo door hartoch van Weymeren in Duytslant als elders wtrechten sal. Den gesant ofte commissaris, die naer Polen soude gaen, is noch niet genomineert ende vast verloopt den tijt connende de Staten-Generael niet wel digereren, dat Hollant neffens (?) sijn advis, dat een ambassadeur behoort te worden gesonden, inbracht den persoon, dien sij daertoe verstonden te sullen worden gebruyck[t], sonder dat daerover wert gedelibereert, oordeelen het despicieren te competeren de Generaliteyt ende hare vergaderynge.

Ondertusschen crijgen wij advisen het stuck van den tol bij den conynck[5] seer wert behertycht, die bij placate de Spieryngen[6] voornemen approbeert ende haer in sijne protectie neempt. Ons wert oock geseyt een trompetter tot Hamburch met brieven aen den conynck van Denemarcken[7], om door den outsten Artisoski[8] te doen bestellen, was aengecommen.

Dat Gallas[9] in Holsteyn soude sijn, hebben wij geen tijdyngen; is oock niet apparent de macht van den keyser vooralsnoch tegens Denemarcken op den naem van de Pool sal werden gebruyckt.

Het different van Westindiën is voor gedeputeerde van de Staten-Generael gededuceert, doch noch geen resolutie daerover genomen. De actiën van Oostindiën sijn gevallen tot driehondert vijftich, bestaende het rijsen ende dalen sonder redenen in de conste van die haer die coopmanschap bemoyen. Wt Brasil hebben wij niet.

In het hoff van de coninginne van Engelant[10] zijn drie, vier van de voornaemste dames catholyck geworden.

De jurisdictie, die de steden pretenderen over de gedeputeerde ter Admiraliteyt, kan ick niet mercken, dat anders wert gefundeert als dat in delictis juris communis, niet raeckende hare bedienynge ende het collegie, ut furtum falsum etc., pretentie plaets heeft. Het verschil tusschen de Staten ende stat van Utrecht rijst mede over jurisdictie, die het Hoff pretendeert in de fauxbourgs even als elders te platte lande; daer eenyge hebbende gedaen apprehenderen heeft de stat den officier, die vanwegen het Hoff de apprehentie hadde gedaen, in gevanckenisse gestelt; het Hoff de scepenen in persoon doen citeren, interdicerende middelertijt de oef-

1 Karl Ludwig van de Palts.
2 Frederik Hendrik.
3 Dodo von Innhausen und Knyphausen (1583-1636).
4 Gustaaf II Adolf.
5 Wladislas VII (IV) van Polen.
6 De gebroeders Abraham en Dirck Spiring.
7 Christiaan IV van Denemarken.
8 Elias Arciszewsky.
9 Matthias, graaf Gallas, keizerlijk bevelhebber.
10 Henriette Marie, zuster van Lodewijk XIII van Frankrijk.

fenynge van jurisdictie; de stat den procureur-generael, die de requeste tot die citatie hadde gepresenteert, in apprhentie genomen ende soo in meerder verwarrynge vervallen; bij sijn Hoocheyt, die des van beyde partijen was versocht, geordonneert den procureur-generael te ontslaen, ende voorts een interim gemaeckt, daer de Staten haer niet te wel in genugen.

Van de overcomste van uwen tweeden[1] maeckt uEd. geen vermaen, vertrouwe hij bij Numerianus[2] gunste sal vinden.

Saterdach voor Palmesondach ben ick nevens andere heeren versocht om op een revisie van de Admiraliteyt van Amsterdam te compareren; acht dagen maecke ick reeckeninge daer te blijven, recht den tijt dat twee ordinarissen daer sullen aencommen. Indien yet notabels voorvalt ende dienstych daer geweten, uEd. sal gelieven twee van uwe brieven ten huyse van de heer Brasser[3] te doen addresseren, alwaer ick die verser sal connen vinden. Dit schrijve ick des sondachs, omdat ick soo datelijck vertrecke naer Rotterdam, vanwaer ick mogelijck eerst mergenavont wat laet weder sal connen commen.

Desen 7 Martii 1638.

Sijne Hoocheyt is vrijdach van Honselerdijck gecommen, niet heel vrij van het flerecijn.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer de Groot, Raedt ende Ambassadeur van de Coninginne ende Croone van Sweden bij den Alderchristelijkste Conynck.

In dorso schreef Grotius: 7 Marty N. Reigersberch.

En boven aan de brief: Rec. 18 Marty.

3487. 1638 maart 8. Van D. de Groot[4].

Venerande parens,

Acceperis, spero, quas, cum ex celsissimi principis[5] Domini mei iussu in Helvetia agerem, misi literas atque ex iis intellexeris, quae pridie inter binos exercitus acta fuere. Sed et id vobis satis ample dixerit D. Truchsius[6] eius rei gratia ad regem[7] missus.

Tertio exinde die memorabilem erga inimicos obtinuit victoriam sua Celsitudo, quae Savellii ducis[8], Johannis Wartii[9] eiusdemque fratris[10], Sperreiteri[11], Enckefurti[12] nec non omnium, qui non cecidere, praefectorum, militumque duo[13]

1 Pieter de Groot.
2 Codenaam voor Amsterdam.
3 Joost Brasser.
4 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 27. Eigenh. oorspr.
5 Dirck bevond zich in het leger van hertog Bernhard van Saksen-Weimar.
6 Wolf Dietrich Truchsess.
7 Lodewijk XIII van Frankrijk.
8 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.
9 Johan van Werth.
10 Anton van Werth.
11 Klaus Dietrich Sperreuter.
12 Adriaen von Enkefort.
13 Door Grotius verbeterd in ‘bis’.

mille captivitate decorata fuit. Etiam quas a nobis machinas ceperant recuperavimus. Miserat iam Viennam Johannes Wartius nunciatum nostrorum fugam, ducis Rohanii[1] mortem, Rijngravii[2] comitisque Nassavii[3] captivitatem, Rijnfeldam denique obsidio liberatam.

Securos maxime idque parum suspicatos supervenit illustrissimus dux Vinariensis idque in aspectu urbis Rhinfeldae, hostilemque exercitum tandem cedidit caesosque usque ad Basiliensium portas fugavit non sine iactura nobilissimi colonelli Bodendorfii[4], hominis maximae virtutis.

Captivi fere omnes in hac urbe sunt. Languet admodum Sperreiterus capiti timens.

Expectat iam nunc dux dominus auxilia Gallorum, quae ubi venerint, in Bavaria nos brevi futuros confido.

Nihil addam, nisi vota, ut Deus, venerande parens, haec omnia ad oppressorum in Germania protestantium salutem dirigat et vobis omnibus adsit propitius.

Tuus tibi obedientissimus filius
D. Grotius.

Lauffenburgi, die 8 Martii novi calendarii MDCXXXVIII.

Dux Rohannius lectum nondum deserit.

Adres: Monsieur Monsieur l'ambassadeur de Suède.
In dorso schreef Grotius: 8 Martii 1638. D. de Groot.
En boven aan de brief: Rec. 29 Mars.

3488. 1638 maart 11. Van Ch. Marini[5].

Monsieur,

Après les mauvaises nouvelles que ceux de Basle nous ont envoyé, et qui estoyent en partie véritables les nostres ayant esté au premier pour un peu estriller, on nous mande de Laufenburg l'entière desfaite de l'armée impériale avec la prise de tous les chefs entre lesquels sont le duc Savelly[6], Jean de Verth[7], Sperreuter[8] et d'autres beaucoup, dont sans doute vous aurez desià les particularitez qu'on a mandé en poste à Paris. Les Austrichiens et leur adhérans en sont fort esbahy, surtout les

1 Henri, hertog van Rohan; hij overleed op 13 april 1638 aan zijn verwondingen opgelopen op 28 februari bij Rheinfelden.
2 Rijngraaf Johan Philipp was op 18 februari 1638 gesneuveld.
3 Otto Wilhelm, graaf van Nassau-Dillenburg.
4 Ludwig von Bodendorf.
5 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 9.
6 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.
7 Johan van Werth.
8 Klaus Dietrich Sperreuter.

Grisons qui craignent que le roy[9] n'aye quelque desseing contre eux, gardans pourtant soigneusement leur forts de Rhin et l'ambassadeur d'Espagne[10]

9 Lodewijk XIII.
10 Dit was graaf Antonio Biglia. De ordinarius Spaanse gezant, residerende te Luzern, was Carlo-Emanuele Casati.

est venu à Coire pour leur offrir toute assistance avec 20^{m} (?) escus qu'il distribue parmy les communautés, et le mesme fait-on à Lucerne parmy les Suissez catt. On nous menace cependant d'un' autre plus puissante armée que l'empereur[1] et le duc de Bavière[2] manderont contre le duc de Veimar[3] et qu'ils prendront le passage par la Suisse du costé de Costance, ce qui en effect causeroit un gran alarme chez nous. Nos protestans se resouissent bien d'un tel succez mais la crainte des menaces du party contraire les destourne de toute bonne résolution.

Après Pasque ie desseigne de m'en aller en Suède, mais laisseray icy mon homme pour continuer la correspondeance, car ie voy qu'autrement ie ne pourray pourvoir à mes affaires.

Je demeure, monsieur,

Vostre serviteur très humble

Marin.

Zurig, ce 1/11 de Mars 1638.

Adres (met andere hand): Mr Grotius à Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 24 Martii.

In dorso: 11 Mars 1638 Marin.

3489. 1638 maart 13. Aan L. Camerarius[4].

Illustrissime Domine,

Magno in periculo fuit dux Vinariensis[5] ob tarda Gallorum auxilia. Verum Dei ope suaque virtute se expediit. Pugnavit bis cum hoste, cui duces erant Savellius[6], Ioannes Waertius[7], Sperruterus[8], ultimo Februarii, ut hic numeramus, et Martii die altero. Prioris praelii dubia fuit fortuna, in quo Rohanius[9], qui duci Vinariensi sponte se dederat[10] adjutorem, quinque accepit vulnera; ducenti aut eo plures a Waertio immissi in Rijnfeldium penetravere. Alterum cum equitatu hostili fuit derelicto jam a duce obsidio contractisque machinis, quae sex solae erant, et copiis, id est equitibus ter mille, peditibus minus quam bis mille. In eo capti sunt res, quos jam nominavi, hostium duces, vexilla equestria XXXV, quorum X cum bono hoc nuncio ad regem[11]

1 Ferdinand III.
2 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 119. Gedrukt *Epist.*, p. 408. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.
7 Johan van Werth.
8 Klaus Dietrich Sperreuter.
9 Henri, hertog van Rohan.
10 De copie te Uppsala geeft de lezing: ‘declarat’.
11 Lodewijk XIII.

pertulit Truchsessius[12]. Nunc in id laboramus omni studio, ut auxilia festinentur. Rijnfeldium ni capitur, vix erit, ut

12 Wolf Dietrich Truchsess.

retineantur caetera. Habet defensores fortes, et nunc cum numero crevit fiducia. Omnia movebimus, ne tanta ducis virtus ab amicis destituta successibus careat. Leslaeus[1] e Britannia ferme CCC adduxit a duce ipso conductos; alii ducenti propediem puto aderunt, deinde ad ducem ibunt. Sed id in tanto periculo et exiguum est et tardum. Poterit ex vicinis Germaniae et Helvetiorum locis aliquid militis dux colligere, si pecuniae suggerantur. Et qui Germanorum Galliae regi militant, valde cupiunt armis sibi in amissam patriam reditum quaerere. Nec desunt Galli, protestantes maxime, qui se ultro offerant. Satis est, unde boni quid fiat, si haec aula bene consultum vult protestantibus.

Venturus huc est regis Poloniae[2] missu Forbisserus[3].

Helvetii suis prospectant finibus nutantque inter diversa federa desultoriis, prout praesens utilitas aut metus traxerit, consiliis. Pontificii pagi denuntiarunt protestantibus se extra culpam fore, si dissimulati ducis Vinariensis processus et arces episcopatus irruptae malum latius traherent. De castellis ad Rheni primordia, mansurane sint, quod Hispani volunt, an vero futurum, ut, quod optant Helvetii, diruantur, exspectatur Rhaetorum legatorum ex Hispania reditus[4]. Ego, quod Hispanus[5] voluerit, futurum conjecto.

Venetos Austriaci omnibus modis demulcent honoribus novisque titulis. Et ipsi tractandos se praebent.

Turcarum dominus[6] rursus in Persam se commovet Euphrati adista reptiturus. Irata est ea aula et Walachiae et Transilvaniae regulis[7], qui cum Polono sociasse consilia adversus Moldaviae principem[8] Turcis fidum dicuntur. Moscovita[9] cum Turcarum domino amicitiam sibi esse vult defugiens autoritatem eorum, quae Croati et Tartari in Asaco capiendo aliisque rebus Turcarum imperio adversis fecere. Interim alii Tartari praeda divites e Moschovia rediisse nuntiantur.

Multum pecuniae ex Hispania Genuam pervenit. Hispanus Ethruscum[10] sibi conciliat venditis ei arcibus quibusdam sub pacto, ut redimere liceat, id maxime studens Livorni portu uti ut sibi liceat, si forte Genuae civitas, ubi Hispanica factio minus jam valet ob adversa novae nobilitatis studia, suos portus bello claudat.

Victoriarum ducis Vinariensis nuntium rex ipse simul atque acceperat ad me misit adjiciens scire se, quam essem eo gavisurus. Nunc commodum regis exspecto, ut ipsum adeam gratiasque ei agam et quae restant agenda commendem.

Jam modo tuas accipio literas Calendis scriptas Martii[11] medio inter duo felicia nobis praelia die. D. Davausius[12] misit huc, ut nova mandata super Wismariensi

1 John Leslie.
2 Wladislas VII (IV) van Polen.
3 Volgens de *Gzzette de France*, dd. 3 april 1638, werd hij op 29 maart door de koning en de kardinaal in audiëntie ontvangen.
4 Voor hun namen zie men no. 3413, p. 16. n. 13; in april keerde Jacob Schmid von Grüneck, die deel uitmaakte van het gevolg der ambassadeurs, naar Chur terug.
5 Philips IV.
6 Amurath IV, sultan der Ottomanen.
7 Mateiŭ Basarabi en Georg Rákóczi.
8 Vasilie (Basilius) Lupu.
9 Michael III Fjodorowitsj Romanow.
10 Ferdinando II de Medici, groothertog van Toscane.
11 Bijna alle brieven van Camerarius aan Grotius zijn verloren gegaan.
12 Claude de Mesmes, graag van Avaux.

foedere[1] accipiat. Spero tamen explicitum iri id negotium. Neque iniquum neque inutile fore censet comes Licestrius[2], si proprio inter Suedos Anglosque foedere[3] res ad commune foedeus paretur. Si pecunia ab Anglis detur electori Palatino[4], non dubito, quin et Galli aliquid de suo sint addituri. Sed festinandum esset, quemadmodum ais, ut ver occupetur terrestri aliqua expeditione, quando mari non video, quid imperatori[5] ejusque sociis possit noceri. Fortibus magni cancellarii[6] ad Suediae Ordines consiliis non parum accedet ponderis ex prosperis rebus ducis Vinariensis, si tam felicibus initiis alimenta dentur, quae oportet.

In Polonico conventu[7] turbas[8] recte prospicis, ac miror ita cunctari Batavos in mittendis legatis.

Rugiam retentam, caesos a Wrangelio[9] hostes, apparere in juvene Gustavo[10] animos paternos, gaudens tuo indicio didici. Si cum vere novae e Suedia copiae in Pomeraniam venerint brevique suum militem produxerit Arausionensis[11], spes erit et bene rem posse geri et eos, qui nunc labascere videntur, retineri in partibus. Miseret me domus Palatinae, et si quid a me proficisci posset, quo ejus res meliores fiant, nulli sim parsurus operae.

De Stella[12], cujus meministi, siquid eruditum exierit, gaudebo videre. Sunt, qui hic eandem visam putant. Sed ea de re etiamnum inquiro.

Jamjam intelligo regem promittere duci Vinariensi. VII M peditum, equites mille, sed caeca die. Ajunt praeterea Galli in bellum Italicum, quod hactenus satis infelix ipsis fuit, sepositos IV milliones. Vidua Sabauda[13] fratri[14] se totam dat et, quod non putabatur, Memotum iesuitam[15] aula depulit. At Mantuana legatum[16] ab Hispano Mantuae exspectat.

Desino, et[17] Rodium[18] et sui et tui causa amabo semper nec quicquam desideraturus est, quod meae sit facultatis.

De Hanovia, si quid erit certius, juvabit discere.

Addo vota pro bono publico, tuo tuorumque.

Excellentiae Tuae addictissimus ejusdemque observantissimus
H. Grotius.

Lutetiae, XIII Martii Nov. Cal. MDCXXXVIII.

1 Zie no. 3479, p. 129 n. 2.
2 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant in Parijs.
3 Zie no. 3479, p. 129 n. 10.
4 Karl Ludwig van de Palts.
5 Ferdinand III.
6 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
7 De Poolse rijksdag, gehouden van 10 maart tot 1 mei.
8 De copie te Uppsala geeft de lezing: ‘turba’.
9 De Zweedse veldmaarschalk Herman Wrangel.
10 Karl Gustav Wrangel, zoon van Herman.
11 Frederik Hendrik.
12 Johannes Tilmanus, ook bekend onder de naam Stella.
13 Christine, weduwe van Vittorio Amedeo van Savoye.
14 Lodewijk XIII.
15 De jezuïet Pierre Monod.
16 Diego de Saavedra y Fajardo (1584-1648).
17 De woorden ‘Desino, et’ ontbreken in de uitgave der *Epist.*
18 Johann Rodt.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

3490. 1638 maart 13. Aan Willem de Groot[1].

Recentes ad te, mi frater, literas meas[2] pervenisse gaudeo. Saepe idem ut fiat, opto.

De adsessione in urbe patria, quo magis cogito, eo te judico feliciorem, quod causa honestissima, id est, de veteribus melioribusque sententiis nihil decedendo ob utilitates, te inde expediveris. Non potest quisquam hoc tempore eum tutari locum, ut fidei suae consulat et securitati. Hanc vendere non est prudentes, illam vendere improborum.

Kinschotius[3], homo externus, an Hollandiae magis sit profuturus quam Arsenius[4] aliique in Hollandos adoptati, videbimus.

Quae peccarunt amnes corrigi posse spero; Quae ministri et inquilini, haud aeque.

Libellum[5] super scriptis Amirautii[6], Testardi[7], Molinaei[8] videre percupio. Mittam, ubi potero, postremum Mileterii[9], ubi in praedestinationis negotio se, quantum potest, aptat Charentonianis, nullo cum fructu.

Parentes[10] apud te bene exceptos, patrem se belle habere, matrem supra quam aetatis incommoda pati posse putantur, gaudeo Deoque gratias ago.

In Poloniam mitti et opus est et quidem celerato opus. Fervebit conventus Ordinum et in (?) vectigalium[11] causa et ex suspicionibus, quas rex[12] Austriacis usus consiliis et protestantium et Graecae religionis hominum in se concitavit.

Uxor mea, puto, iter in aliud differet tempus. Nam et maris ob propriam corporis constitutionem est impatiens et in limite vagatur miles cum magno iter facientium ac virginum maxime et feminarum periculo. Deinde vero intelligimus legati Estampii[13] uxorem[14] nequiisse impetrare tuti itineris sponsores literas, quod grave est praejudicium in nostro desiderio. Sumus enim ii, qui non amemus petere quae metuamus, ut obtineri possint. Tales Cornettios Grotiosque semper fuisse arbitror. Alioqui non retinuissemus, puto, inter tot adversa tam erectos

1 Gedrukt *Epist.*, p. 876. Gecit. in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 169. Antw. op no. 3477.
2 No. 3477.
3 Mr. Nicolaes van Kinschot. De uitgave der *Epist.* geeft 'Linschotus'.
4 François van Aersen, heer van Sommelsdijk.
5 Over dit geschrift zie men no. 3477, p. 126 n. 8.
6 Moïse Amyraut.
7 Paul Testard.
8 Pierre Du Moulin.
9 Théophile Brachet de la Milletière.
10 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
11 De uitgave der *Epist.* geeft '10 vectigatium'. Bedoeld zullen worden de moeilijkheden rond de Poolse tol te Dantzig.
12 Wladislas VII (IV) van Polen.
13 Jean d'Estampes, Frans gezant in Den Haag.
14 Marie Gruel.

spiritus. Sed neque uxor mea indigna est, quae in domum nostram sit deducta. *μάλα γάρ ἐστιν εὐγενής*.

Vale cum tuis, id est, nostris.

Tibi devinctissimus frater

H. Grotius.

13 Martii 1638.

De bono scriba, qui bene pingat literas Italicas, latine intelligat, Graeca saltem elementa norit, et te et D. Reigersbergium[1] rogo, ut cogitetis, eo magis, quod minorem filium[2] remitto de majore[3] brevi visurus, quid ipsius tum ferat animus, tum utilitas exigat.

3491. 1638 maart 13. Aan A. Oxenstierna[4].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Livo iste, de quo jam scripsi aliquoties[5], dum hic erat, nomen Alexandri Verheiden commodato sumpserat, ut lateret sub eo velo, quod nunc intelligo ab amico, qui literas ejus Lugduno accepit eumque jam Massiliae esse existimat aut in navigatu, quo destinaverat. Puto et nomen Moldaviae suppositum pro Walachia et Transilvania, quia harum provinciarum satrapas audio suspectos esse aulae Byzantinae, illius vero percarum. Promisit ille homo scripturum se literas missurumque via triplici et quae agentur aut sperabuntur significaturum.

Die Saturni proxime acto Noyerium[6] conveni, secretarium regis[7] curantem bellicas res. Ostendi in periculo esse non oppida tantum duci Vinariensi[8] capta, sed et ipsum ducem exercitumque pertenuem coëuntibus in eum undique hostium copiis. Satis intelligere imperatorem[9] non hic de principum Germaniae, quos socios parum curat, sed de suis rebus, de aditu in Helvetiorum terras agi neque nescire Bavarum[10] quam facile Rheno transito ad se veniri possit. Itaque omnes eos vires suas excussuros, ut ingruenti in se malo eant obviam.

Is rem hanc regi cordi esse dicebat, narrabat de pecuniis antehac ad ducem missis, velle regem et alias mittere pecunias quamvis magnas, si miles colligi possit in locis, circa quae dux versatur.

Cum de consilio Degenfeldii[11] agerem, qui quater mille partim Germanos partim Gallos eo ducere averet, dixit agi cum eo coeptum et, quia res urgeret, rogatum, ut cum sexcentis iret equitibus, id tanquam exiguum nec satis gloriosum

1 Nicolaes van Reigersberch.
2 Diederik de Groot.
3 Cornelis de Groot.
4 Gedrukt *Epist.*, p. 407; *Oxenst. Skrifter* 2 afd. II, p. 450.
5 Zie bijv. no. 3466.
6 François Sublet, seigneur de Noyers.
7 Lodewijk XIII.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 Ferdinand III.
10 Maximiliaan I van Beieren.
11 Christoph Martin, vrijheer van Degenfeldt.

sibi eum detrectasse. De majore auxilio ductando nunc cum eodem agi, de pecuniae, quae praenumeranda esset, quantitate haud satis convenire. Agi et cum Smidsbergio Leslae[an]o[1], qui e Britannia milites aliquos duci adduxisset, putabat eos esse octingentos, ego trecentos esse comperi et ducentos alios exspectari; concessum, ut se in limite Galliae per mensem aut amplius refoveret.

Multa alia adjiciebat, per quae volebat fidem facere curari serio hoc negotium a rege, cardinali[2] seque. Verum ego multis ex indiciis deprehendere mihi visus sum postea non pro rei magnitudine festinari. Nam dixit mihi Degenfeldius nondum eo usque secum perducta colloquia, ut de pecunia quaereretur. Feuquerium[3] autem non tacuisse suum esse consilium, ne auxilium ante mensem Junium mitteretur. Praetendi a Gallis pabuli inopiam, cum foeni in illis locis sit satis, unde interim equi se sustentent.

In hac cura versanti mihi multumque sollicito adferuntur mihi 7 Martii, ut hic numeramus, literae a Noyerio ad me scriptae[4] regis ipsius jussu, quibus mihi ingens ducis victoria parta 2 Martii captusque Joannes Waertius[5] et Sperruterus[6] nuntiantur. Supervenit mox Truchsessius[7] ipsius ducis literas ad me ferens et Savellium[8] quoque captum adjiciens. Ordo rei gestae non frustra me in metu fuisse ostendit. Ultimo Februarii novi Cal. ita pugnatum aequo marte fuerat, ut in Rinfeldum Waertius ducentos aut trecentos milites immitteret. Quo dux viso derelicta obsidione copias machinasque contrahit ac postridie, id est Martii Calendis, duo loca trans Rhenum situ commoda hosti eripit. Die Martii altero cum hostili equitatu - peditatus enim longius aberat - graviter pugnatum egregia ducis Vinariensis et Rohanii[9], qui se Vinariensi socium sponte addiderat et quinque vulnera accepit, virtute. Capti duces hostium, equitum multi; signa decem ex multo pluribus captis fert ad regem Truchsessius, cui ego suasi, ut Benfeldii custodiantur captivi sperans hunc successum adjumento nobis fore ad Hornium[10] liberandum; qua de re et ad ducem scribam, cum primum mittendi epistolam erit occasio. Interim ad admissionales[11] missi, ut regem mihi convenire liceat rogaturus eum, ne quid in tam pulchra occasione auxilia diutius prolatando peccetur.

Urbs Rinfeldum et antehac animosius quam pro praesidii numero defensa est et nunc aucto praesidio defendetur pertinaciter. Duci non XIV, ut hic dicebatur, sed VI solae sunt machinae. Antequam pugnatum est, cuniculi partim eruperant partim adhuc agebantur in turres ac munitiones, quae fossas duas inter sunt positae. Si ea urbs non capitur, vix spes est retinendi cetera. Spero ab Hohentwila, quam[12] dux in sua jam habet potestate, machinas ei venturas. His enim eget

1 John Leslie.
2 De Richelieu.
3 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
4 Ontbreekt.
5 Johan van Werth.
6 Klaus Dietrich Sperreuter.
7 Wolf Dietrich Truchsess.
8 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.
9 Henri, hertog van Rohan.
10 Gustaf Karlsson Horn.
11 Anne, graaf van Brulon, en Nicolas Faure, sieur de Berlize.
12 De uitgave der *Epist.* geeft in plaats van ‘Hohentwila, quam’ de lezing ‘Hohentwilo quod’.

maxime ac peditum bono numero, cujus ad obsidia peragenda vis maxima est. Grangia, Burgundiae oppidum, haud plus sex horarum itinere a ducis abest castris. Inde vicinisque e locis peditem duci quamprimum mittere non multae morae consilium foret. Si Galli tardare pergunt, habebit dux causas succensendi et videndi, an suis ipse rebus consulere et ab externis se vinculis expedire possit.

Forbesius[1] ad agenda regis Poloniae[2] negotia hic exspectatur. Est Hagae Bleitnerus[3], qui diu praefectus rei munitoriae apud regem Polonum fuit notitiamque habet magnam Poloniae locorum. Is si perduci posset, ut Suediae regno addiceret operam, magno id usui fore confido. Vacat nunc et laborant hic quidam, ut Galliae se utendum det: ego id differam, quantum potero, si forte Tuae Sublimitati placeat cum ipso agi.

Mitto narrationem rerum ad Rinfeldum gestarum, ita ut mihi tradita est ab Truchsessio, quae inter cetera digna lectu commemorat capta signa equestria XXXV, pedestria XXV. Sed in quo modo erraveram, Rohanium priore, non posteriore proelio vulneratum et per vulnera posteriori non interfuisse nos docet.

Dum is apud Helvetios agit, Galli quidam in itinere insidias ei struxere, sed capere eum bene custoditum non potuerunt. Apparet eum in hac aula non esse gratiosum.

Multa sunt, quae me sollicitum tenent, sed quamvis involuta Deus expediat, cujus tutelae et quidem paternae, Excellentissime et Illustrissime Domine, regnum, reginam[4], Tuam Sublimitatem commendo.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 3/13 Martii 1638.

Hoc ipso momento ex aula ad me scribitur decretum regi mittere duci Vinariensi V M peditum, equites mille; tempus non definitur. Additur quatuor milliones in bellum Italiae sepositos. Interim Mantuam ab Hispano[5] venit legatus[6] pacis peculiaris tentandae causa; et non est, cur vidua[7] pacem nolit quarta jam parte Montisferratensis agri amissa, ceteris partibus paria mala ferentibus ab hoste ac socio. At altera vidua[8], Sabauda scilicet, tam aperte Galils se dat, ut Menottum jesuitam[9] Gallis id poscentibus a se amoverit, quod vel exempli causa factura non putabatur. Die eodem ac loco.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

1 William Forbes, secretaris van de Koning van Polen.
2 Wladislas VII (IV) van Polen.
3 Johann Pleitner.
4 Christina van Zweden.
5 Philips IV.
6 Diego de Saavedra y Fajardo.
7 Maria Gonzaga, hertogin van Mantua.
8 Christine, weduwe van Vittorio Amedeo, groothertog van Savoye.
9 Pierre Monod.

3492. 1638 maart 14. Van N. van Reigersberch[1].

Mijn Heere,

Voorleden Sondach commende tot Rotterdam vont ick goet het werck bij de heeren burgemeesters te prepareren, die ick oock int bijsonder aensprack vertonende het gepasseerde ende wat ick van meenynge was vorder te doen, oordelende dienstych dat ick met diegene, daer ick wel van was beiegent ende goede opinie van hadde, in confidentie soude gaen. Niemant van alle vont vremt onse intentie, dan wiert in bedencken gegeven, oft niet raetsaem was, eer tot de insinuatie te commen, noch een preuve te nemen, off de burgemeesters op mijn simpele aenspraecke mijne lange poursuiten de vroegschap voren souden dragen, waerin geen difficulteyt vindende maende ick de heeren burgemeesters yder int bijsonder aen, dat sij des smaendaechs preparatoire, eer de vroetschap bijeen quam, vergaderende gesamentlijck gelieffden te considereren, wat haer beste dochte, alsoo onse resolutie was met de sachste middelen, gelijck wij altijt getoont hebben, tot ons recht te commen, ende mij haer meenynge te notificeren, tot welcke eynde ick soude ontrent thien uyre op het stathuys verschijnen ende hare Achtb. mijne presentie doen notificeren. Dat is soo geschiet, naerdat ick alvoren een notaris hadde opgesocht - alsoo twee difficulteyt hadden gemaeckt - die de insinuatie bereyt was te doen, die ick oock nevens mij op het stadtshuys hadde genomen, om soo sulkx best wiert geoordeelt de insinuatie te doen. De burgemeesters aengeseyt wesende, dat ick op het stathuys was, versochten, off ick in hare camer wilde commen, alwaer deselve met vier, vijff van de vroetschap, om over de pointen van beschrijvynge te delibereren, vergadert vindende dede ick een sommier verhael van mijn gedaen devoiren ende billijcke presentatiën gevende met eenen te verstaen daer gecommen te sijn om ernstych hare Achtb. intentie daerover te verstaen, waerop volchde dat de drie burgemeesters, Puyck[2], Couwenhove [3], Sonnemans[4] ende den pensionaris[5], die mede present was, de hooffden te samen hebbende gebracht mij versochten, dat ick de heeren wilde schriftelijck mededeelen de presentatiën bij ons gedaen. Ende bij mij gevraecht sijnde, off sij wilden - want dat wiert dilucide niet oderscheyden - dat het wettelijck soude geschieden, gaff den pensionaris voor antwoorde genouch te sijn als het ware van mijn off een ander hant. D'expeditie door minnelijcke wegen ernstych wederom recommanderende seyde ick, dat hare Achtb. datelijck een copie soude doen behandygen ende, alsoo niet hadde ingestelt anders als hetgene uEd. mij voor eenyge tijt heeft toegesonden, den tijt oock te cort was om yet te concipieren, alsoo op hetselve point de vroetschap vergaderde, soo dede ick copie van uEd. geconcipieerde insinuatie door de camerbewaerder ingeven, mits deselve onder den notaris die mij buyten wachte berustede. Dat schrift ende hetgene ick hadde vertoont is in de vroetschap gebracht, alwaer daerover sijnde gedelibereert ende omvrage op gedaen waren acht stemmen van seventhienen,

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., M13g. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 437; ged. bij Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 175. Antw. op no. 3484.
2 Nicolaes Cornelisz. Puyck.
3 Willem Allertsz. van Couwenhoven.
4 Pieter Sonmans.
5 Simon van Beaumont, pensionaris van Rotterdam.

meerder getal wasser niet present, van opinie men alles plat behoorde aff te slaen latende uEd. den wech van iustitie, indien meende uEd. pretensien waren gefundeert. De negen andere adviseerden, men andermael met de statsadvocaten door degene, die ter vergaderinge compareerden, soude doen adviseren om, dat advys gesien, nader te resolveren. Doch de vroetschap swack sijnde ende de presenten maer met een opinie discreperende wiert niet goet gevonden finalijck te concluderen, maer de deliberatie tot de naeste bijeencomste wt te stellen, welcke bijeencomste alsoo op mergen wesen sal; ende licht dese dilatoire lange soude duyren, alsoo niemant vlijtych is dit werck aen te drijven, indien ick daer niet importunelijck op vervolchde, soo is mijn voornemen desen naermiddach met Godes hulpen wederom naer Rotterdam te gaen om, is het mogelijck, te maecken, dat wij niet verder werden gesleept ofte de insinuatie wettelijck te doen exploiteren. Wat wtcomste wij hebben te verwachten, waer swaerlijck te conjectureren, maer dat met de advocaten andermael naer alle apparentie sal werden geconsulteert ende dat advis wel wtvallen sal, hebbe ick redenen te geloven, ende dat overmits onder de absenten ick het meerder getal kan reeckenen, die in billijckheyt sullen gaen. Den burgemeester Puyck heeft met ijver gegaen, seggende in de volle vergaderynge van de vroetschap, dat men uEd. doet cracht ende gewelt. Veele andere, ende meest al, die met de advocaten willen adviseren, sijn wel genegen, maer de grootheyt van de somme doet haer vreesen vele difficulteyten. Ick representere bij alle gelegentheyt, dat sij moeten considereren niet wat de stat soude geven, maer wat wt het contract ende indemniteyt schuldych is; dat wel overwegende sullen bevinden, weynych soude werden gegeven ende veel behouden. Hetwelcke eenyge wel begrijpen, maer andere wederom meenen veel daertegens valt te seggen ende dat uEd. de iustitie employerende soo tot sijn voornemen niet sal geraecken; ende op die difficulteyt, dat uEd. bij arrest off anders tegens de ingesetene niet sal connen procederen, steunen sij seer; welcke oock connende werden geremoveert, soo soude hetgene anders vele schijnt weynych hebben te beduyden in regard van uEd. pretensiën, die eenyge garen sagen dat in de beste forme goet conden werden gemaeckt. Van alle welcke discourssen ende consideratiën de sorge uEd. bevelende sal ick hetgene nu noch resteert volgens mijne ordre sien ten eynde te brengen, hetwelck ick wel hopen sulckx wtvallen sal, dat alle verdere becommerynge mogen cesseren, indien niet, dat uEd. geen middelen sullen ontbreecken om de onbescheydene te toonen, dat hare passiën sooseer tegens het profijt van de stat als alle redene hebben gestreden.

Ick comme nu tot het publyck confirmerende vooreerst, dat het de palsgrave[1] ernstych is een leger op de been te brengen, tot welcken eynde tweehondert duysent guldens, op het lant beleyt, bij sijne Altesse sijn affgelost, die op Hamburch, Emden ende Wesel souden werden geremittert, plaetsen, daer men voor sijn Hoocheyt volck meent aen te enmen, tot merckelijcke verswackynge, naer die des verstaen oordeelen, soo van de Sweetse, Hessische als Nederlantsche troupes. D'opinie is eenyge heeren in Engelant vrijwillyge contributie doen, ende dat nodych is, soude den palsgrave mede in de handelynge als die aengevangen wert, in consideratie commen, dat hij oock met een leger in het velt moet wesen. Van de Staten-Generael sijn bij sijn Altesse ter leen versocht vijff, seshondert musquetten, sevenhondert spysen met tweehondert vaten buspoeder. Dat leger soude

1 Karl Ludwig van de Palts.

apart subsisteren sonder coniunctie van de troupes van de lantgravinne[1], die tot noch toe met den keyser[2] geseyt wert niet te hebben gesloten ende gemeent wert, dat niet sal connen sluyten.

Het laet hem oock aensien dat desen staet vrouch in het velt sal willen commen.

Den aenslach van den viant op Maestricht met intelligentie van eenyge burgers ende den gardiaen van de minnebroeders[3] is bij deselve buyten tortuyre ende banden van ijsere bekent; den gardiaen eerst persisterende alleen in biechte daervan te hebben geweten, alsoff hij daermede meende te wesen geëxcuseert, heeft daernaer oock geconfesseert buyten biechte met seecker brouwer[4], die den principalen beleyder was, daervan te hebben gesproocken ende geseyt, hij hoopte dat alles wel soude succederen. Het voornemen was te water te commen ende met scepen het volck te lossen door een boge van een steenen wal responderende in des brouwers huys, waertegens alreede ordre is om te voorsien.

De differenten van de Westindische compangie sijn noch niet beslist. De Dunckerckers sijn wederom sterck in zee, doen groote schade, alsoo den admirael[5] eynde vivres sijnde niet langer uyt heeft connen blijven. Vier wel gemonteerde scepen van Vlissyngen met stuckgouderen geladen sijn alreede genomen; groote vreese wasser voor de vlote van Nantes, maer wert geseyt behouden is gearriveert.

Wat den viant voor mach hebben, kan men maer gissen, doch een equipagie tusschen dertych, veertych scepen, met vijff regimenten Engelsche, Scotten ende Ieren, die men gelooft acht off thien dagen geleden in zee sijn gelopen, geven opinie een notabel exploit op handen is. Eenyge willen seggen sij naer Portugael wilden, maer in Zeelant wiert gelooft, dat het op l'Isle de Rhe was aengesien, een plaetse bequamer als Dunkercke om de zee te infesteren ende gelegen om al het geboufte van Vranckerijck, Engelant, Scotlant ende dese landen tot een retraite te dienen. De clachten van de quade ordre in zee minderen niet, hoewel den admirael goet contentement geeft, maer de steden, die gestadych vergaderen sonder iet te resolveren, ende elck sooseer op haer particulier letten, dat het generael wert vergeten, dragen bij verstandygen de blasme.

De excusen van de heer Bicker[6] werden niet aengenomen doch is serieuselijck andermael versocht de Poolsche ambassade aen te nemen.

Bannier[7] seggen geruchten, dat wederom naer Slesien soude sijn ende Lantsberge heeft ingenomen.

Dat den hartoch van Weymaren[8] soo qualyck wert de hant geboden, connen verstandyge niet genouch verwonderen ende wert ons bij anderen hier wijs gemaeckt.

In wat pointen Sweden ende Vranckerijck, Engelant ende Sweden staen sal ick garen hooren ende voorts, wat preparaten voor Duytslant ende elders daer worden gemaeckt.

Desen 14 Martii, sondach voor den middach 1638.

1 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
2 Ferdinand III.
3 Servatius Vinck. Hij werd op 7 juni 1638 te Maastricht onthoofd.
4 Jan Lansman.
5 Maerten Harpertsz. Tromp.
6 Andries Bicker.
7 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

De brieven, die onder Valerius[1] couverte commen, hoewel mij tijdelijck toecommen, nochtans dewijle Valerius die met Cimons[2] volck crijcht, om niet te veel obligatie aen hem te hebben, mach ick wel lijden, dat uEd. die wech oock gebruycke; immers soo den eenen als den anderen.

Adres (met andere hand): Monsieur Monsieur Grotius.
In dorso schreef Grotius: den 14 Martij 1638. N. Reigersberg.

3493. 1638 maart 15. Aan G. Müller[3].

Nobilissime atque Amplissime Domine,

Latine igitur scribam, cujus sermonis elegantiae si olim studui, otium cum suppeteret, eam mihi curam et adversa multa et negotia ademerunt. Olim frui, non dicam licuerit, sed libuerit; nunc uti satis est, id est, intelligi.

Misi ad aulam aliquoties obtinuique diploma tuti itineris, quod mitto. Exspectabimus te, tuam[4], tuos[5] ego et uxor; et quicquid nostrae est facultatis conferemus ad sublevandas itineris vestri molestias. Uxor mea et ipsa nolens et me nolente differre in aliud tempus iter suum cogitur maris ob corporis constitutionem impatiens et quominus terrestre iter aggrediatur, territa rumoribus, qui crescunt indies de militum partis utriusque effraeni licentia. Accedit, quod Estampii legati[6] apud Batavos Gallici uxor[7] diploma ad aula Bruxellensi impetrare non potuit, nobis autem invidiosum sit obtinere quod ipsi negatum est.

Berneggero[8], viro et optimo eruditissimo, omnia precor prosperrima velimque multos reperiri eo judicio, ea animi moderatione.

Gratias habeo maximas pro nuntiatis rebus fortissimi ducis Vinariensis[9]. Intelleximus ex eo duo ejus praelia et eorum altero captos hostium duces. Magni sunt dignique tanta virtute successus, sed nihil profuturi Germaniae, nisi validis auxiliis alantur et quidem in tempore. In id laboro quotidie apud regis[10] administros; Germanos militum praefectos, hic qui sunt, excito, ut instent mecum et ipsi nec elabi patiantur tam pulchre natam recuperandae patriae occasionem. Postulavi et aditum ad regem, cujus tempus ut mihi significetur, exspecto. Satis intelligo, quantum in celeritate consistit, velimque id et alii intelligant, et qui intelligunt cordi sibi esse velint.

Ab Hamburgo nihil habui postremo die. Anterioribus literis didiceram liberatam ab hostilibus copiis Pomeraniam praeter praesidia Dammini, Loytzae et arcis

1 Schuilnaam voor Ludwig Camerarius.
2 Codenaam voor Staten-Generaal.
3 Gedrukt *Epist.*, p. 409. Georg Müller was Zweedse hofraad en secretaris.
4 Sophia Sauler.
5 Niet geïdentificeerd.
6 Jeân d'Estampes.
7 Marie Gruel.
8 Matthias Bernegger, filoloog en historicus, hoogleraar te Straatsburg.
9 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
10 Lodewijk XIII.

Wolgasti; venisse Schmalchium[1] cum supremis mandatis rectorum Suediae[2] tum ad consummanda pacta Wismariensia[3] tum ad fedus faciendum cum Anglis[4]. Appariturum utrique negotio nihil ab ipsis morae futurum, si amici patiantur se ad aequa deduci.

Polonus[5] novas parat vires ad tuendum vectigal Spiringianum[6] contra se armantibus Dano[7] et Batavis. In conventibus partium regni, qui conventum generalem indictum Warsaviae antecesserunt, jurgia et rixae fuere ferme quales et Hungariae super eum vectigalis metum etiam nobilitati gravem. Formido ingens incessit et protestantes Poloniae et Graecae religionis homines ob militiam illam novam immaculatae conceptionis Beatae Virginis[8], quam rex pontifice[9] instituit auctore. Habet is rex hic unum hominem res suas acturum Forbishium[10] nomine. Audio eum magna clade affectum a Cosaccis, qui imperia ipsius exuere coeperunt.

Vale, vir amplissime cum nobilissima familia.

Tuae Nobilitati addictissimus

H. Grotius.

5/15 Martii 1638.

3494. 1638 maart [15]. Van P. Pels[11].

Mijnheer.

Ontrent 14 daegen geleden hebbe ick an madame uE. consortie volando geschreven[12], watter passeert; nu datelijck komme ick van mevrauw Bloncken[13], die van eene swaere sieckte opgestaen is ende haer vor de eerste raijse gesalueert ende overhoop gediscoureert een groot deel van alle onse uytgestandene en gepasseerde ballingsschapen, daeronder begrepen het verlies van mijne l. heuysvrauw[14] sallg.er, tot besleuyt, hoe dat de menschen d'een wat min d'ander wat meer dor de werelt miserabell suckelen moeten; endelijck oock vernomen tot mijnder groot leetwesen, dat de Nederlandse raijse van madame uE. consortie dor de peryckelen te lande gelijcksam te rugge en uytgestelt saude sijn.

De redene van droeffheyt bestaet vor eerst, dat ick daerdor hopte mevrauw nogh eens te sien, dat missen sall; ten anderen, dat ick daerdor d'occasie verliese

1 Peter Abel Schmalz, secretaris van de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
2 Voor hun namen zie men no. 3424, p. 40 n. 1.
3 Zie no. 3479, p. 129 n. 2.
4 Vgl. no. 3479, p. 129 n. 10.
5 Wladislas VII (IV) van Polen.
6 Zie p. 127 n. 4.
7 Christiaan IV.
8 Over deze door Wladislas VII (IV) gestichte ridderorde zie men VIII, p. 763 no. 8.
9 Urbanus VIII.
10 William Forbes, secretaris van de Koning van Polen.
11 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 16. Eigenh. oorspr.
12 Deze brief is onvindbaar.
13 Suzanna van Reigersberch.
14 Susanna Kint van Rodenkerke.

met een groot deel van mijne hope, dat mijnen autsten sohn Pitter Pels[1] van 20 jaeren dor haere sunderbaere permissie en benevolencie tot u.E. dienst saude komen met mijn en aller vrienden recommandacie gevoordert worden. Hij is een jongman extraordinaire goet en still van natture. Sijnen professor Emilius[2] heft geteuygenisse niet alleen van sijne vromheyt, maer oock van sijne geleertheyt, gesonden ordeel, modest, serviel en getrauw. Mochte nu dien jongman mijnen sohn den eere hebben van uwen diener te wesen het sij seecker ofte vor soo als hem sult believen goet te kennen. Hieraen saude mij eenen grooten dienst geschieden ende hem saude het een sonderbaer gluck wesen. Het staet nu an U. Ex.ce met madame mij heer ex. eene favorabele antworde te geven met sulcken insicht, dat ick mij geluckigh sall achten revenge te hebben van weder eenigen dienst te mogen doen.

Hiermede mij recommanderende in de gracie van U. Ex.ce met dienstelijcke salutacie an madame joffrau Cornelia[3], blijvende, mijnheer,

U. Ex.cie diener
Paulus Pels.

...[4] Marcio 1638 sGravenhage.

Adres: An mijnheer mijnheer Hugo de Groot, Ambasdeur ordinaire van sijne may.t van Sweden An (?) sijne may.t van Vranckrijck In Parijs.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 1 April
In dorso: 15 Martii 1638 Pels.

3495. 1638 maart 15. Van N. van Reigersberch[5].

Mijn Heer,

So datelijck comme ick van Rotterdam, alwaer ick niet en meene weynych te hebben gedaen, hoewel de saecke is gebleven in denselven staet. De reden is, omdat ick niet dienstych oordeelde deselve te doen resumeren, alwaert dat apparentie schijnt, dat met twee, drie stemmen de resolutie t'onser intentie soude connen werden geformeert, ende dat overmits de opposerende, soo sij persisteren, met protestatie ende andersints de vrucht ons mochten benemen, waertoe het licht soude wtlopen. Om hetselve te voorcommen heeft mij oirboir gedacht de contradicerende, immers de voorgangers onder haer, aen te spreecken ende te tenteren, off ick met goede redenen, aenbiedyngen van vriendschap ende andere inductiën van opinie niet soude connen doen veranderen. Daertoe hebbe ick den naermiddach van gisteren ende desen voormiddach gebruyckt, ende dat met soo

1 Pieter Pels zou als secretaris in Grotius' dienst treden.
2 Antonius Aemilius (1589-1660).
3 Grotius' dochter Cornelia.
4 Dagtekening afgesneden.
5 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., M12f. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 435.

goeden succes, dat indien de heer Goutswaert[6], die hem met een discours van meer als van drie uyren heeft laten informeren, presteert hetgene ick van sijne Ed. verwachte, niet alleen flauwer contraditie, maer oock goede vruchten van die conferentie sullen trecken. Om daertoe te commen most wesen eenych interval van tijt, om oock

6 Pieter Henricksz. Goudswaert.

andere te disponeren, ende darom conde niet geraden sijn dat werck te verhaesten, te min omdat den heer burgemeester Puyck[1] absent was. De naeste weecke sal uEd. mede niet hebben te wachten, alsoo den heer burgemeester Sonnemans[2], die seer wel gaet, dan op de verpachtynge gaet. Daerop sal volgen mijne reyse naer Amsterdam, dan sal sorge dragen, dat die geen belet bij en brenge. Oock soo kan geen seeckeren tijt, gelijck mij wel is geseyt, tot het proponeren werden bestemt, alsoo de compleetheyt van de vroetschap waergenomen moet worden.

Een saecke heeft mij seer behaecht, dat is, dat ick onder de vroetschappen, die de difficile tonen, niemant en is, die niet en wijst wel van uEd. te gevoelen ende te wenschen sij het geluck hadden van uEd. presentie. De grootheyt van de somme ende dat sij niet connen van de statspenyngen disponeren verder als voochden van wesen, seggen sij, dat haer beleth in eenych verspreck ofte transactie te commen ende souden echter, naer sij seggen, uEd. niet willen vercorten, daromme best meenen de justitie werde gehoort, als het eenyge middel om haer te stellen buyten blasme. Solutiën hebben daer niet op ontbroocken ende hope soo die den contrarietoon eerst hebben ingestelt, gelijck soude connen geschieden, een andere voix nemen, dat oock die gevolcht hebben van stemmen sullen veranderen, dat moet affgewacht werden.

Ondertusschen sal dit dienen tot uEd. onderrichtynge ende mijne decharge, die niet garen ergens in soude manqueren. Den tijt niet lijdende ick desen langer maecke, sal alleen seggen, dat den admirael[3] oordeelt, dat de scepen van Dunkercke, die wtgelopen waren, door contrari wint wederom sullen in moeten gecommen sijn.

Desen XV Martij 1638.

Jegenwoordych is niet een oorlochschip van desen staet in zee ende geen apparentie, dat binnen een maent eenyge daer in connen werden gebracht, soodat de coopvaerdiscepen groot peryckel lopen. Soo Constans[4] yet wil doen scepen dient daerop te letten.

Adres (met andere hand): A Monsieur Monsieur De Groot, Conseiller et Ambassadeur de la Royne et couronne de Suède auprès le Roy trèschrestien A Paris.

In dorso schreef Grotius: 15 Marty 1638 N. Reigersberg.

En boven aan de brief: Rec. 24.

3496. 1638 maart 18. Van Ch. Marini[5].

Monsieur,

J'ay receu la vostre du 2 de Mars[6], et ne doutant point que vous ne sçachiez

1 Nicolaes Cornelisz. Puyck.
2 Pieter Sonmans.
3 Maerten Harpertsz. Tromp.
4 Pseudoniem zowel van Grotius als van Maria van Reigersberch.
5 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 9. Eigenh. oorspr.
6 Ontbreekt.

desià toutes les particularitez de la dernière bataille de monsieur de Veimar[1] qui en toutes les circonstances est admirable; ie vous diray seulement que ceux de Reinfelden ne sont pas encor pourtant pour se rendre s'opiniatrant plustost de mourir tous et subir toute sorte de mal que de se rendre à nous. Ils s'appuyent sur un autre secours plus gran que le mareschal Göz[2] doit amener et qui joinct avec les forces du duc de Baere[3] et de l'evesque de Salzburg[4] croit pouvoir faire un corps de 12^{m} hommes, estant à craindre que si cependant nous ne sommes maistres de Reinfelden ce fatal lieu pourra couster beaucoup de testes cassées.

On menace les protestans en Suisse de se vouloir vanger de leur connivence et prendre le passage par la Turgovie où on peut trouver des vivres, ce qui pouvroit bien réussir, quand les papistes soubs main y consenteroyent. C'est pourquoy les villes protestantes s'assemblent à Arau pour délibérer à bon heure à leur défensive en cas qu'on les voulast attaquer.

Aux Grisons on appréhende fort l'approche des homes du roy[5] qu'ils ont si mechemment trahy, comme vous verrez par cy-joincte[6]. Mais ie croi que le roy n'y pense plus; aussy auroit-on mieux fait, si on eust piéça employé les despences faites aux Grisons sur les Suédois. Cependant on haste les levées et en Suisse et aux Grisons pour l'Italie où les Espagnols se préparent à un gran desseing pour avec une très puissante armée divertir les François d'autres entreprises en Allemagne.

Si vous avez quelque advis de la reddition de mon paquet du 14 de Xbre passé ie vous prie m'en advertir, estant résolu de partir d'icy en Avril si cependant on ne m'envoye point d'ordre sur mes demandes.

Je demeure, monsieur,

Vostre serviteur

Marin.

De Zurig, ce 8/18 de Mars.

Adres (met andere hand): Mr Grotius.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 31 Marty.

In dorso: 18 Marty 1638 Marin.

3497. 1638 maart 20. Aan L. Camerarius[7].

Illustrissime Domine,

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 Johann, graaf van Götz, bevelhebber in het leger van keizer Ferdinand III.
3 ‘Baere’ is een door Marini gebruikte verkorte weergave van ‘Bavière’. Bedoeld wordt Maximiliaan I van Beieren.
4 Paris von Lodron (1586-1653).
5 Lodewijk XIII van Frankrijk.
6 Ontbreekt.
7 Copie Uppsala, Ub., cod. 388a, ep. 120. Gedrukt *Epist.*, p. 411. Beantw. d. no. 3517? Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in den Haag.

Jam modo accipio tuas datas VIII Martii[8] ibique pro tam benigna opera, Deo autem pro restituta tibi valetudine ago gratias.

8 De brieven van Camerarius aan Grotius zijn nagenoeg alle verloren gegaan.

Principibus Palatinis[1] injuria fit ab admissionalibus regiis[2], qui eis nolunt apud reginam[3] id honoris concedi, quod duci Vinariensi[4] concessum est. Angli autem legati[5], quorum consilio utuntur, ferunt id satis irate. Ego sicut compositis maritimis controversiis plurimum sum gavisus, ita doleo novas subseri simultates; in quibus auferendis omnia moveo et spero me cum tempore promoturum aliquid.

Ac sicut hoc negotium admissionalibus, ita alterum majus de foedere, quod Hamburgi cuditur[6], Anglis legatis commendo. Illi, quod unum possunt, scripturos se in Angliam dicunt. Velim communi foederi speciale alterum inter Suediam et Magnam Britanniam praemitti, multas ob causas.

Ad promovenda ducis Vinariensis coepta tam speciosa adii regem[7] exacto Martii die. Non omisi territare periculis, allicere occasionibus, ut auxilia et magna eo mittantur et cito. Id ad consultationes etiam, quae nunc in Suedia habentur, plurimum habiturum momenti. Commemoravi Hungariae ac Poloniae mala intus, extra metum; res nostras in Rugia Pomeraniaque prosperas; labores magni cancellarii[8]; Palatinae domus longas calamitates cum saeculi opprobrio; landgravii viduae[9] nutantia consilia et quicquid praeterea ad impellendum regis animum facere videbatur, cui praeterea precatus sum, ut quam Deus spem nobis regnaturae post ipsum posteritatis ostentare coeperat, eam ratam ut faciat votaque regis, reginae, Galliae foederatorumque exaudiat.

Rex et ore et verbis non displicere sibi hanc orationem[10] ostendit promisitque illico se missurum sex millia duce Guebriano[11], qui nunc in comitatu agit Burgundiae nuperque ducem Lotharingum[12] retinuit, ne in Vinariensem procederet; in eo auxilio et Germanos aliquot fore.

Gratias egi et, ut quamplurimi et quam celerrime mittantur, oravi. Nec cesso quotidie et de ea re compellare eos, qui aliquid valent. Dicunt omnes magnum eo exercitum iturum aestate media. Sed eam moram res non patitur. Rijnfeldium enim nisi capitur, in periculo sunt et caetera. Neque putandum in hoc rerum suarum discrimine cessaturos aut imperatorem[13] aut Bavarum[14]. Sapientia sunt ordinum Suediae aut potius magni cancellarii eos regentis consilia, quae, uti spero, secundabit Deus. Gallassius[15] terreri adversa fortuna Waertii[16] debet,

Sequitur superbos ultor a tergo Deus[17].

1 Moritz en Eduard van de Palts.
2 Anne, graaf van Brulon en Nicolas Faure, sieur de Berlize.
3 Anna van Oostenrijk.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
6 Zie no. 3479, p. 129 n. 10.
7 Lodewijk XIII van Frankrijk.
8 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
9 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
10 De uitgave der *Epist.* geeft de lezing: ‘occasionem’.
11 Jean Baptiste de Budes, maarschalk van Guébriant.
12 Karel IV, hertog van Lotharingen.
13 Ferdinand III.
14 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
15 Matthias, graaf Gallas.
16 Johan van Werth.
17 Seneca, *Hercules Furens* 385.

Egregium erit hic captivus Galliae spectaculum, cujus regiam urbem sibi in praedam spoponderat. Curtius[1] siquid attulerit, audiendum sane erit.

De Hanovia doleo et Ramsaei[2], quem amavi semper, et ipsius etiam comitis[3] nomine, cui dubito, an satis tuta futura sit haec pactio. Interim incommode ea publicis evenit rebus.

De Meppa bene se habet, modo accedat exercitus. Galli ajunt se sicut praecurrere nolle, ita paratos in electore[4] juvando exemplum sequi Anglorum et videntur aequa loqui.

Dantiscanis, nisi firma cum Danis Batavisque foedera habeant, video durum certamen fore. Et Batavi, ut solent, plus justo cunctantur. Si bellum oritur, nihil inde mali praevideo Suedicis rebus.

De Portugalliae motibus nulli hic ultra rumores sunt, quos aula haec ex minimis inflando maximos facere solet.

In Brasiliam ituram Hispanorum classem et ad recuperanda Africae litora credibile est.

Spero in Trajecto ad Mosam tutando eam emicuisse ducis Bulionii[5] diligentiam, quae ipsum a nimis forte formidolosorum suspicionibus liberet.

Fore credo, ut Ligurnum portum Ethruscus[6] acceptis pignoribus utendum det Hispano[7], qui Genuae nonnihil diffidere incipit. Sabauda soror regis[8] plane suam approbavit fidem remoto ab aula patre Menotto jesuita[9]. Montisferratensis regio in bello est, Mantuana in pace per Venetos vultque Hispanus Mantuam legatum[10] mittere, sed rex Galliae obstat, ne admittatur. In Pedemontanum agrum ingens bellum Hispanus parat. Madritianae, quarum meministi, literae jungunt Gryphas equis[11].

De supremo praelio, quod in silva Rijnfeldio non longe III Martii pugnatum est, haec accepimus. Johannem Waertium conspecto apud oppidum ducis equitatu partem tantum ibi esse copiarum hostilium existimantem spersase corona eos posse circumveniri. At ducem, qui non equitatum tantum omnem, sed et peditem et quod ei supererat machinarum assumpserat, ter explosisse machinas, dumque id fit, accessisse propius propiusque. Ac primum musquettarios quos in opportuni situs fossa Waertius locaverat, inde ejectos ibique de tribus, quas priore praelio dux amiserat, machinis receptas duas. Non multo post labefactatos ordines peditum, quibus aderat Waertius; equitem a Tubatelo[12] in effusam fugam datum. Captum Waertium in ipsa silva pugnantem pertinaciter, Savellium[13] in fuga itemque

1 Ferdinand Siegmund Kurz.
2 James (Jacob) Ramsay, gouverneur van Hanau.
3 Philipp Moritz, graaf van Hanau-Münzenberg.
4 Karl Ludwig van de Palts.
5 Frédéric Maurice de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon.
6 Ferdinando II de Medici, groothertog van Toscane.
7 Philips IV.
8 De tekst van de copie te Uppsala heeft ‘Regi’; bedoeld wordt Christine, weduwe van Vittorio Amedeo van Savoye, zij was een zuster van Lodewijk XIII.
9 Pierre Monod.
10 Diego de Saavedra y Fajardo.
11 Vgl. Vergilius, *Bucolica Ecl.* VIII. 27: iungentur iam grypes equis.
12 Georg Christoph von Taupadel († 1647).
13 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.

Sperreuterum[1] et hunc quidem in vico Ruga Basileae propinquo; captos et milites ad mille octingentos; equites multos occisos, sexcentos admodum, cum e Vinariensibus non plures decem desiderentur. Provecto longius Tubatelo venisse in ejus potestatem Castellum Hunningam, et hoc non longe a Basilea. Repetitam obsidionem Rijnfeldii a victore, in quo oppido servantur ab hoste Schaveliskius[2] et Erlachius[3], cari duci, capti priore praelio; coenasse cum victore hostiles duces exceptumque Waertium paulo durius, quod irreverenter de Vinariensi solitus esset loqui; comiter Savellium, et hunc, quanquam imperio minorem, in mensa collocatum supra Waertium; eosque duos, dum culpam infelicis praelii alter in alterum conjiciunt, suaviter a duce auditos. In regiis literis, quibus supplicatio pro re bene gesta jussa est fiere, quas mitto, rex exercitum ducis a se ali non tacet aitque hoc successu justa consilia armorum suorum a divino Numine approbata. Capti sunt hoc praelio praeter maximos duces tribuni sive colonelli quatuor, adjutores eorum III, praefecti vigilum IV, centuriones turmales XVII, pedestres XIV, adjutores eorum XXII, signiferi equestres XXXII, pedestres IV, metatores VII, decuriones manipulorum XXXIX, signa praeter X priore capta praelio equestria XXXVIII, pedestria XVIII. Dicuntur Benfeldium mitti Waertius et Savellius, et hic quidem, ut cum marescallo Hornio[4] commutetur. Sperruterus ut reus custoditur. Dicitur Poloniae princeps Casimirus[5] sperare Portugallici regni praefecturam. Nullos a se exire milites Helvetii sinunt.

Addam preces, Illustrissime Domine, pro re communi, te tuisque omnibus.

Excellentiae Tuae addictissimus et observantissimus

H. Grotius.

Lutetiae, X/XX Martii MDCXXXVIII.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

3498. 1638 maart 20. Aan A. Oxenstierna[6].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Ob res a duce Vinariensi[7] prospere gestas hymnus Te Deum[8] in ecclesia hujus urbis cathedrali cantatus est. Ei supplicationi frequens interfuit parlamenti senatus, qui paucis ante diebus dignum veteri gravitate decretum ediderat rescissa sodalitate, quae propagandae fidei aut exaltationis Sanctae Crucis sibi nomen

1 Klaus Dietrich Sperreuter.
2 Bernhard Schaffalitzky.
3 Johan Ludwig von Erlach.
4 Gustaf Karlsson Horn.
5 Jan II Kazimirz.
6 Gedrukt *Epist.*, p. 410: *Oxenst. Skrifter* 2 afd. II, p. 453.
7 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
8 Voor deze hymne zie men VIII, p. 623 n. 3.

indiderat auctore ejus instituti Hyacintho cappucino[1], probatore pontifice[2] et cardinalium collegio, quod Romae eidem negotio propagandae, ut loquuntur, fidei praeest. Multa moverunt parlamentum ad evertendam hanc molitionem, inter cetera, quod religionis obtentu abstrahi a parentibus liberi coeperant.

Forbesius[3], qui huc a rege Poloniae[4] venit, in ejus regis literis vocatur legatorum externorum receptor, et nunc ejus regis nuntius ad Galliae regem[5]. Vocem nuntii pro legato voluit accipi, quod regii admissionales[6], qui hic sunt, nolunt ei concedere. Si legatum voluisset dicere rex Poloniae, usurum fuisse eo ipso legati vocabulo, praesertim cum legatorum mentio in iis ipsis literis praecessisset, quorum ille scilicet non autem nuntiorum receptor dicitur. Interrogante, quid mihi hac de re videretur, comiti Brulono[7] dixi mihi quoque videri nuntii nomen subsidere infra legati dignitatem.

Die 6/16 mensis hujus regem adii. Gratias egi, quod felicis proelii me ante alios gnarum fecisset[8] neque dubitasset, quin ea re, ut par erat, essem gavisurus. Affirmavi ei gaudere me ex animo, tum quod regis res multum hoc successu promoverentur, tum quod duci Vinariensi omnia velim optima; praeterea vero quod praeviderem futurum, ut Tuae Sublimitatis labores in conventu Ordinum Suediae ad fortia consilia perducendo multum hoc tam felici nuntio adjuvarentur. Auspicatissimi esse ominis, quod in victorias annus se panderet et ver novum prius laureas pareret regi quam flores ceteris. Gravem superbis Deum severe repressisse elatos spiritus, qui primam atque potissimam christianarum urbium suis rapinis ausi fuerint destinare.

Scriptum nobis omnes caesarianos duces nullas merces avidius sibi comparare quam Galliae tabulas, ut qua intrari ea posset, speculentur. Non invidere nos eis aditum in Galliam, sed ea lege ac conditione, qua eam visuri sunt Savellius[9] et Waertius[10].

A bonis ominibus ad hortamenta versus oravi regem, ut tam pulchris coeptis ad majores res gerendas uti velit detque ducis virtuti crescendi materiam justis ac celeribus auxiliis. Regem Hungariae[11], qui sociorum suorum mala satis securus spectaverit, in proprio domus suae damno, praesertim in iis locis, quae velut claustra essent Helvetiorum terrae, non fore negligentem. Nec magis quieturum Bavarum[12], qui in se iter parari videret. Quicquid aut huic aut illi esset virium, illuc concursurum, ac ni propere capiatur Rinfeldum, etiam alia jam capta haud extra

1 Hyacinthe Kerver († 1650), oprichter van de Congrégation de l'Exaltation de la Sainte-Croix, pour la propagation de la foi, conversion des hérétique~~s~~ aant., et confirmation des convertis (gesticht op 14 september 1632 en opgeheven in 1654).
2 Urbanus VIII.
3 William Forbes, secretaris van de Koning van Polen.
4 Wladislas VII (IV) van Polen.
5 Lodewijk XIII.
6 Anne, graaf van Brulon, en Nicolas Faure, sieur de Berlize.
7 Anne, graaf van Brulon.
8 Vgl. no. 3497.
9 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.
10 Johan van Werth.
11 Ferdinand III.
12 Maximiliaan I van Beieren.

periculum fore. Peditatu opus partim quidem e Gallis pugnacissima gente partim e Germanis, qui gnari locorum multas habentes in Germania necessitudines rem communem provehendi opportunitates plurimas suggerere possint. Id si curetur, ingentia me brevi sperare incrementa. In Hungaria discordias ad mutua procerum vulnera processisse. Etiam Poloniae regem haud obscure studentem affinium suorum Austriacorum rebus domesticis dissidiis et vicinorum inimicitiis implicari. Hamburgi Suediae legatum[1] in id incumbere, ut foedus Wismariense[2] consummetur, deinde Angli invitentur ad societatem. Pomeraniam extra pauca praesidia ad nostros rediise. Tentatam infeliciter ab hoste Rugiam, quem non exigua clade affecerit Wrangelius[3]. Si et Batavi, quod speratur, cito se moveant, et rex bellum, priusquam id ad se perveniat, in hostiles inferat terras, non dubitandum, quin fecundus rebus prosperis futurus sit hic annus. Illustrissimarum domuum Palatinae et Hassiae curam, illa ut e longis calamitatibus resurgat aliquando, hujus ut praecaveatur ruina, non tam commendandam, quam laudes ei gratiasque agendas, quod haec cordi sibi esse factis egregiis demonstraverit pridem pergatque demonstrare. Reginam[4] rectoresque[5] Suediae laetissimis animis accepturos res regis secundas, ut qui perpetuo Deum precentur, rex diu ut floreat et post eum ipsius posteritas, cujus quod spem aliquam nobis Deus fecerit, de eo nos Deo gratias agere acturosque apertius, ubi regis, reginae[6], Galliae, amicarumque Galliae gentium vota rata fecerit divina bonitas[7].

Cum animi alacritate et hilaritate vultus audiit haec omnia rex dixitque se duci Vinariensi missurum ad quinque peditum millia, ut aliquid de numero decedat sicuti fieri solet, certe tria futura millia. Additurum et equitis aliquid. Fore inter ituros Smitsbergium[8], cujus laudes me probante praedicabat. Summam imperii in auxilia Guebriano[9] se daturum.

Rogavi rursum, ut quamprimum id fieret et quam maxima possent mitterentur auxilia. Deinde D. Crusium[10] admovi ad regem, qui eum valde comiter amplexus est spoponditque gratissimum semper futurum, quoties ad se accederet. Dixi eum spectata regia urbe ire visum alias partes, unde cum redierit stiturum se regi, ut nuntios de ipsius valetudine quam recentissimos in patriam suam summopere eam ob rem gavisuram ferat.

De supremo proelio, quod in silva Rinfeldo non longe pugnatum est, haec accepimus. Johannem Waertium conspecto apud oppidum ducis equitatu partem tantum ibi esse copiarum hostilium existimantem sperasse corona eos posse circumveniri. At ducem, qui non equitem tantum omnem, sed et peditem et quod ei supererat machinarum assumserat, ter explosisse machinas, dumque id fit, accessisse propius propriusque. Ac primum musquetarios, quos in oportuni situs fossa

1 Johan Adler Salvius.
2 Het verdrag van Wismar, gesloten op 30 maart 1636 tussen Zweden en Frankrijk.
3 Karl Gustav Wrangel.
4 Christina van Zweden.
5 Voor hun namen zie men No. 3424, p. 40 n. 1.
6 Anna van Oostenrijk.
7 Grotius doelt hier op de zwangerschap van Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
8 Ludwig von Schmidberg.
9 Jean Baptiste de Budes, maarschalk van Guébriant.
10 Johan Jespersson Kruus.

Waertius locaverat inde ejectos ibique de tribus, quas priori proelio dux amiserat, machinis receptas duas. Non multo post labefactatos ordines peditum, quibus aderat Waertius, equitem a Tubatelo[1] in effusam pugnam datum. Captum Waertium in ipsa fuga pugnantem pertinaciter. Savellium in fuga itemque Sperruterum[2], et hunc quidem in vico Ruga Basileae propinquo; captos et milites ad mille octingentos; occisos DC admodum, cum e Vinariensibus non plures X desiderentur. Provecto longius Tubatelo venisse in ejus potestatem castellum Hunningam et hoc non longe a Basilea. Repetitam obsidionem Rinfeldi a victore, in quo oppido servantur ab hoste Schaveliskius[3] et Erlachius[4], cari duci, capti priore proelio. Coenasse cum victore hostiles duces exceptumque Waertium paulo durius, quod irreverenter de duce solitus esset loqui; comiter Savellium, et hunc quanquam imperio minorem in mensa collocatum supra Waertium eosque duos, dum culpam infelicis proelii alter in alterum conjiciunt, suaviter a duce auditos.

In regiis literis, quibus supplicatio pro re bene gesta jussa est fieri, quas mitto, rex exercitum ducis a se ali non tacet aitque hoc successu justa consilia armorum suorum a divino Numine approbata.

Legatorum Anglorum[5] tentavi animos sponte mea, an ex usu existiment foederi Lutetiano[6] communi praemitti foedus speciale Suediam inter et magnam Britanniam pro regnorum securitate, libertate commerciorum, salute protestantium. Nihildum responsi accepi, nisi cogitaturos ipsos hac de re. Queruntur de Gallis, Galli de ipsis non minus.

Dubitant baro Degenfeldius[7] et, qui hic res agunt ducis Vinariensis, Truchesius[8] et Lutsavius[9], cupiantne Galli bene procedere res protestantium trans Rhenum.

Ejus rei haec habent argumenta: quod in occasione adeo ancipiti tam tarda mittuntur auxilia; quod ea ipsa supra millia tria futura non videantur; quod ductor illis imponitur non e Germanis, sed e Gallis pontificius Guebrianus; quod pater Josephus[10] dixerit Germanos id iter defugere, cum ipsi valde id se dicant expetere, praesertim Degenfeldius qui et consilia et arma conferre velint, ut in patriam sibi redire liceat.

Magnum quidem Galli praeter haec auxilia exercitum pollicentur, sed adulta aestate. Interim bene evenit, quod Caroli Lotharingi[11] incursus in eas partes, in quibus agit dux Vinariensis, a Guebriano in comitatu Burgundiae ducis Longavillani[12] copias regente inhibiti sunt.

1 Georg Christoph von Taupadel.
2 Klaus Dietrich Sperreuter.
3 Bernhard Schaffalitzky.
4 Johann Ludwig von Erlach.
5 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordeinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
6 Zie no. 3404, p. 4 n. 6, en no. 3479, p. 129 n. 10.
7 Christoph Martin, vrijheer van Degenfeld.
8 Wolf Dietrich Truchsess.
9 Conrad Lutzow.
10 François Leclerc du Tremblay -père Joseph-, de bekende gunsteling van De Richelieu.
11 Karel IV van Lotharingen.
12 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.

Ego non desino apud omnes, quotquot video, urgere, ne tanta res geratur segniter, praesertim cum inde Suedi conjecturas capturi sint, quid in posterum a Gallis sperandum sit.

Deus bene haec cuncta prosperet favensque adsit, Excellentissime et Illustrissime Domine, Tuae Sublimitati, regnoque ac reginae.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

10/20 Mart. 1638.

Sperruterus ut reus custoditur. Audio et Waertium et Savellium missos Benfeldium magnamque pro iis pecuniam offerri a rege. Jam nobis nuntiatur, nescio quam certo auctore, ex hostium partim captivis partim transfugis MDCCC equites, pedites vero MCC ad Vinariensis exercitum accessisse. Sermo ibi est de permutando Savellio cum marescallo Hornio[1]. Mitto indicem[2] eorum, qui capti sunt et qualitatum, eundem quem dux misit regi.

Dicitur Poloniae princeps Casimirus[3] sperare Portugalliae praefecturam. Helvetii nullos a se milites exire patiuntur.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3499. [1638 maart 20]. Aan N. van Reigersberch[4].

Als Jan de Waart[5] aan zijne Vorstelyke genade[6] wierd gepresenteert, zeide zyn Vorstelyke genade: Ziet hoe onvoorziens komt men by malkander, waar op Jan de Waart zeide: 't Is 't geluk en ongeluks schuld; doch ik weet niet wel, hoe ik het zal verantwoorden. De Hartog repliceerde: daar laat ik u voor zorgen.

Aan tafel heeft de Hartog Savelly[7] boven Jan de Waart gestelt, hoewel Jan de Waart hoger commandement had gehadt. Deze wat rouwe bejegening aan Jan de Waart is toegekomen, door dien hy gewent was van den Hartog van Wymar oneerbiedig te spreken. Over tafel hebben Savelly en Jan de Waart malkander in hunne redenen den schult toegeschoten tot vermaak van den overwinnaar.

1 Gustaf Karlsson Horn.
2 Deze index ontbreekt. Voor een opgave van de gemaakte krijgsgevangenen zie men de Gazette de France dd. 22 maart 1638 p. 145-148 no. 17.
3 Jan II Kazimierz.
4 Gedeelt. gedrukt Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 156. In de wekelijks terugkerende briefwisseling tussen de zwagers maakt Grotius op 6 maart nog geen melding van Van Werths gevangenneming. De brief van 13 maart ontbreekt, maar in de brieven van die datum aan Ludwig Camerarius en Axel Oxenstierna wordt het illustere feit niet vermeld. Wel in de brieven aan hen van 20 maart. Het is dus zeer waarschijnlijk, dat de brief aan van Reigersberch van diezelfde datum is.
5 Johan van Werth.
6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
7 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.

3500. 1638 maart 20. Aan J.A. Salvius[1].

Excellentissime Domine,

Multum optem addi federi[2], quod nunc inter Excellentiam Tuam et D. Davausium[3] disceptatur, cujus numeri exercitum rex[4] ad transrhenanos velit mittere. Video enim cum dolore neque pro occasionum neque pro periculi, quod nondum plane abiit magnitudine, eas res curari.

Itaque die Martis exacto conveni regem; ostendi quantopere hi successus ducis Vinariensis[5] excitaturi sint et imperatorem[6], cujus res private hic agitur, et Bavarum[7], ad quem via intenditur. Coituras brevi copias ingentes et, ni Rijnfeldium brevi cedat, ne caeterorum quidem firmam fore possessionem.

Rex promisit se missurum sex aut quinque millia partim Gallorum partim Germanorum duce Guebriano[8]. Sed addebat ipse, quod est verissimum, facile fieri posse, ut in itinere ad tria millia decrescant.

Rogavi, ut et plures et cito mitterentur. Commendavi negotia Palatinae et Hassiacae domus. Non reticui Hungariae et Poloniae motus in Pomeraniam. Rugia cum clade pulsos hostes. Labores magni cancellarii[9] apud Ordines Suediae, ut per bellum forte ad pacem honestam veniatur. Neque vero apud regem tantum, sed et apud alios, quoscumque video, insto quotidie, ut tam pulchris coeptis alimenta dentur. Sed qui sunt Germani protestantes, ut est ea gens satis suspicax, verentur, ut cordi sint Gallis ipsos videre florentes, praesertim apud Galliae fines.

De supremo proelio quod in Sylva Rhijnfeldio non longe pugnatum est, haec accepimus. Joannem Waertium[10] conspecto apud oppidum ducis equitatu partem tantum ibi esse copiarum hostilium existimantem sperasse corona eos posse circumveniri. At ducem, qui non tantum equitem, sed et peditem omnem et quod machinarum ei supererat, assumpserat, ter explosisse machinas, dumque id fit, accessisse propius propiusque ac primum musquetarios, quos in opportuni situs fossa Waertius locaverat, inde ejectos ibique de tribus, quas priore proelio dux amiserat, machinis receptas duas. Non multo post labefactatos ordines peditum, quibus aderat Waertius, equitem a Tubatelo[11] in effusam fugam datum. Captum Waertium in ipsa silva pugnantem pertinaciter, Savellium[12] in fuga itemque Sperreuterum[13], et hunc quidem in vico Rugae Basileae propinquo; captos milites ad MDCCC, occisos DC admodum, cum e Vinariensibus non plures decem desiderentur. Provecto longius Tubatelo venisse in ejus potestatem Hunningam, et hoc non

1 Gedrukt *Epist.*, p. 412. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant te Hamburg.
2 Het verdrag van Wismar.
3 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
4 Lodewijk XIII van Frankrijk.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Ferdinand III.
7 Maximiliaan I van Beieren.
8 Jean Baptiste de Budes, maarschalk van Guébriant.
9 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
10 Johan van Werth.
11 Georg Christoph von Taupadel.
12 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.
13 Klaus Dietrich Sperreuter.

longe a Basilea. Repetitam obsidionem Rijnfeldii a victore, in quo oppido servantur ab hoste Scaveliskius[1] et Erlachius[2], cari duci, capti priori praelio. Coenasse cum victore hostiles duces exceptumque Waertium paullo durius, quod irreverenter de Vinariensi solitus esset loqui, comiter Savellium et hunc quanquam imperio minorem, in mensa collocatum supra Waertium; eosque duos, dum culpam infelicis praelii alter in alterum conjiciunt, suaviter a duce auditos.

In regiis literis, quibus supplicatio pro re bene gesta jussa est fieri, quas mitto, rex exercitum ducis a se ali non tacet aitque hoc successu justa consilia armorum suorum a divino Numine approbata.

Legatorum Anglorum[3] tentavi animos sponte mea, an ex usu existimant foederi Lutetiano[4] communi praemitti fedus speciale Suediam inter et Magnam Brittanniam pro regnorum securitate, libertate commerciorum, salute protestantium. Nihildum responsi accepi, nisi cogitaturos ipsos hac de re.

Excellentiae Tuae addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 10/20 Martii 1638.

Promittit haec aula M M peditum, mille equites duci Vinariensi tempore non definito. Et ait quatuor milliones in bellum sepositos Italicum. Viduae Sabaudae[5] persuasit, ut Menotum jesuitam[6], pacis haud dubie suasorem, a se amoveret. At Mantuana vidua[7] quid factura sit, nescio. Hispanus[8] erepta ei parte quarta agri Montisferrarensis pacem offert mittitque legatum[9] Mantuam, quae jam per Venetos volente imperatore custodes bello exempta est.

3501. 1638 maart 20. Aan P. Schmalz[10].

Vir Praestantissime,

Salvum te Hamburgum venisse gaudeo eoque magis, quod metuebam, ne hyems illis in regionibus acris semper, nunc autem etiam solito intentior tuo itineri obstaret.

Video non falsum sententiae me fuisse, cum difficiles fore Gallos credidi in bello indicendo imperatori[11], quem regem Hungariae hic vocant. Persto idem credere. De caeteris putem posse inveniri inter eos consentiendi vias.

1 Bernhard Schaffalitzky.
2 Johan Ludwig von Erlach.
3 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
4 Zie no. 3404, p. 4 n. 6, en no. 3479, p. 129 n. 10.
5 Christine, weduwe van Vittorio Amedeo van Savoye.
6 Pierre Monod.
7 Maria Gonzaga, hertogin van Mantua.
8 Philips IV.
9 Diego Saavedra y Fajardo.
10 Gedrukt *Epist.*, p. 412; *Oxenst. Skrifter* 2 afd. IV, p. 615. Peter Abel Schmalz was secretaris van de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
11 Ferdinand III.

Auxilia, quae duci Vinariensi[1] post occupata ad Rhenum oppida, post captos hostium duces, in tanta rei gerendae occasione non mittuntur nisi brevia et ea ipsa nondum mittuntur, cum nos in flagitando assidui hic simus, efficiunt multi ut credant Gallos Austriacis quidem negotium quaerere, sed nolle eos res protestantium illis in locis multum invalescere. Sed quotidie multa evenient, quae nobis ad rectas judicationes viam monstrent. Quamdiu cum Gallis transactum nondum est, recte facere vos puto, quod Curtianis[2] conditionibus aures non occluditis.

De Anglis illud mihi displicet, quod in sermonibus suis negant pecuniam a se dari posse; quod tamen multo minus est quam exercitum suo nomine mittere. Naves autem, quas afferunt, quem nobis usum praebere possint quidem non video. Si quid propius ab ipsis cognovero, non parcam perscribere.

Vale suaviter.

Tuae Praestantiae addictissimus
H. Grotius.

10/20 Martii 1638.

3502. 1638 maart 21. Aan G. Müller[3].

Nobilissime et amplissime domine,

Postquam priores meas ad te literas[4] Litzavio[5] dederam, quem tunc discessurum illico putabam, retentus autem is fuit multo ultra speratum lentitudine ac tepore hujus regiae circa res Germanicas, accepi tuas 21 Feb. vet. Cal. datas[6], neque multo post per Ebstenium[7] historiam felicissimi praelii[8], quo hostium duces et tot hostium in manus venere.

Habeo gratias pro sumpto labore neque multum, quod reponam, habeo, nisi auditum me a rege[9] ante hos dies sex. Cum ei ostenderem, quam necessarium esset duci[10] auxilia neque pauca neque tarda mitti: id ni fieret, cuncta parta esse in periculo multumque id difficultatis ad ambiguas hoc tempore Suedorum consultationes allaturum. Contra si properaretur, magnas spes bonorum successuum turbidis Hungariae Poloniaeque rebus nec citra metum belli etiam externi. Adjeci et alia, quae movere poterant, non immemor et Palatinae domus misere oppressae et Hassiae lapsantis, ni sustentetur.

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 Ferdinand Siegmund Kurz.
3 Gedrukt *Epist.*, p. 412. Geadresseerde, Georg Müller, was secretaris en Zweedse hofraad.
4 No. 3493 dd. 15 maart.
5 Conrad Lutzow.
6 Ontbreekt.
7 Johan Epstein.
8 De overwinning van Bernhard, hertog van Saksen-Weimar, behaald bij Rheinfelden op 3 maart 1638.
9 Lodewijk XIII van Frankrijk.
10 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

Dixit rex id jam se agere, ut augeatur dux VI M sub Guebriano[1] partim Gallis partim Germanis et inter hos Smitsbergio[2]. Ego metuo, ne, ut hic fieri solet, multum de eo numero decedat: deinde ne minus festinetur quam poscunt tantorum rerum momenta. Itaque non desino quoscunque video incitare aut etiam impellere.

Schmalchius[3] Hamburgi est cum plenis mandatis ad res Gallicas et Britannicas. Novos nodos nectit Davausius[4] nec de pecunia tantum, sed et de bello Caesari[5] indicendo. Et non desunt a Caesare novae Suedis ad pacem incitamenta. Putat ille tamen venturos ad aequa Gallos et iter ipse in Galliam ita ferentibus, ut ait, mandatis meditatur; quae mandata habeat, ubi venerit, videbimus.

Nostri omnes Tuam Amplitudinem tuosque omnes amantissime salutant.

Tuae nobilitati amplissimae addictissimus
H. Grotius.

11/21 Martii 1638.

3503. 1638 maart 22. Van Willem de Groot[6].

Frater optime,

Ex quo postremo ad te scripsi[7] petiit missionem suam ab Ordinibus Kinschotius[8], qui consilium super ea re et a Camera Rationali et a Curia Provintiali petiere, quorum posterius illi valde displicet; neque tamen illic, ut puto, aqua haerebit, nisi forte aliqui judicaturi sint ob evitanda Hollandiae et Selandiae super Advocato Fisci recens constituendo dissidia praestare eum in eo munere diutius consenescere, cui tamen considerationi obstat praecedens decretum, quo ei conditionem mutandi libera fit potestas. Sunt et qui putant Felinum[9] metuere, ne luminibus suis officiatur aliosque, quos titilllat ambitio amotum hunc velle.

Somfius[10], de quo nuper quaesivisti, nullarum est opum; affinis ipse Cammingae[11], qui Amelandiam hactenus tenuit cujus sororem[12] in matrimonio habet: videtur aliquos habere fautores, qui ipsi tamtam confecerint pecuniam, ut negotium suum apud imperatorem[13] conficere potuerit. Et jam audio illi cum incolis - qui nihil magis optant quam ut extra belli nostri aleam positi sint - belle

1 Jean Baptiste de Budes, maarschalk van Guébriant.
2 Ludwig von Schmidberg.
3 Peter Abel Schmalz, secretaris van de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
4 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
5 Ferdinand III.
6 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 24. Beantw. d. no. 3514.
7 Mogelijk no. 3477 dd. 1 maart.
8 Mr. Nicolaes van Kinschot.
9 Schuilnaam voor Jacob Cats.
10 Ernst Zuhm.
11 Pieter Cammingha.
12 Cahtarina Cammingha.
13 Ferdinand III.

convenire non magis se moventibus Hollandis quam si haec res eos minime tangeret. Frisii quid facturi sint, incertum est, quos tamen advigilare aequum est, quo enim jure Amelandiam eodem et totam Frisiam sibi vindicari potest imperator.

Valde hic animos erigit peropportunus de nobilissima Wimariensis[1] victoria nuntius, et spem addet Palatino[2], qui jam exercitum instruit, ut ea, quae aviti sunt juris, recuperet. Sed non semper ita res hominum summus disponit Arbiter, ut causa qui vincit, vincat et armis.

Graswinkelius noster[3], qui jam Gallicas audit conciones, bene de senatoria dignitate sperat; mihi in ea arena nec seritur nec metitur[4]. Ego mea majorumque virtute me involvo amans privati laris et veteris memor dicti: Quod sis esse velis nihilque malis[5].

De legatione in Poloniam[6] necdum hic quippiam constitutum; de scriba tibi submittendo cogito serio, et amicos consulo. Petrum[7] hic videre gestio et quidem hoc verno tempore, quod studiis aptissimum est. Uxoris iter differri doleo, sed de itinere terrestri vix ausus fui sperare et a marino quantum natura abhorreat jam diu didici.

Deus Optimus Maximus, qui te hoc bono die Lupesteiniaci e faucibus Orci[8] eripuit, ut omnia tibi porro fausta et salutaria largiatur ex animo voveo; Losecatio[9] ut quamprimum ad nos redeat suadeo tibique pro honore ei exhibito immortales ago gratias.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XXII, Martij 1638.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et couronne de Suède prez le Roy Trèschrestien A Paris.

In dorso schreef Grotius: 22 Martij 1836 W. de Groot.

Rn boven aan de brief: Rec. 1 april.

3504. 1638 maart 25. Aan Willem de Groot[10].

1 Bedoeld wordt de overwinning van Bernhard van Saksen-Weimar, behaald op 3 maart bij Rheinfelden.
2 Karl Ludwig van de Palts.
3 Dirck Graswinckel.
4 Vgl. Plautus, *Epidicus*, 265: mihi istic nec seritur nec melitur.
5 Martialis, *Epigr.* 10. 47. 12.
6 Er was sprake van om Andries Bicker naar Polen te sturen.
7 Pieter de Groot.
8 Vgl. voor deze uitdrukking Grotius *Pontifex Romanus, Ord. Fed.* vs. 23 (*Dichtw.* 2A).
9 Diderik van Losecaat.
10 Gedrukt *Epist.*, p. 876.

Redit ad vos, mi frater, Ackerlakius[11] acturus tecum de rebus domus Egmundanae. Perferet ad te idem D. comitis[12] literas. Rogo non tantum consilio instruas egregium principem, sed et quicquid potes amicorum ad eum juvandum

11 Barthold van Akerlaecken; zie VIII no. 3114, p. 348 n. 1.
12 Lodewijk van Egmond.

contribuas. Erit id et honestum tibi et utile. Ego non deero omnes meas vires excutere, ut vobis opituler.

Tui amantissimus frater
H. Grotius.

Vale, 25 Martii 1638.

3505. 1638 maart 25. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

Pour responce de la vostre du 9 de Mars s.n.[2] ie vous communique la lettre de monsieur le gran chancelier[3] par laquelle vous entendray l'estat de nos affaires qui semblent menacer la Suisse d'une gran tempeste si Dieu ne la destourne par les armes victorieuses de Suède et de France qui sont l'unique appuy après Dieu des protestans.

Cependant l'Espagnol[4] tant qu'il peut asseure le pays de Grisons qui estans soubs son pouvoir n'ont peu octroyer le passage à monsieur de Rhuan[5] par leur terres et ne sçait-on pas encor de que leur députez[6] ont fait en Espagne, où il est vrayessemblable qu'ils n'obtindront telle satisfaction qu'ils se sont imaginez, surtout pour la Voltoline dont le passage demeurera au pouvoir du roy d'Espagne perpétuellement.

Reinfelden n'est pas encor prise et les impériaux s'assemblent part tout pour son secours, avec quel succez tout le monde l'attend.

Monsieur de Rhuan est encor à Laufenburg, mais il s'en retirera sur le territoire de Berne sur un chasteau, où il se faire penser entièrement de ses blesseures. Il a esté un des principaux qui ont facilité la victoire de monsieur de Veimar[7] et le roy[8] y devroit avoir quelque esgard, car c'est une compassion de le voir en tel estat.

Ie ne parle plus de mon gage estant résolu de m'en aller en Suède, mais attendray encor icy jusqu'au dernier d'Avril selon les S.N.; plus ie ne puis attendre pour ne perdre point la commodité de la saison pour aller et venir. Monsieur Mukel[9] me donne bien espérance de m'aider de deux cent dalers mais c'est peu de chose au regard de ma necessité et de ce qu'on me doit. Vous feray bien de solliciter le secours pour monsieur de Veimar car autrement le roy perdra le Rhin et la Suisse, qui suivra la fortune.

Je demeure, monsieur,
Vostre serviteur très obligé
Marini.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 9. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
2 Ontbreekt.
3 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
4 Philips IV.
5 Henri, hertog van Rohan.
6 Voor hun namen zie men no. 3413, p. 16 n. 13.
7 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
8 Lodewijk XIII van Frankrijk.
9 Friedrich Richard Mockhel.

De Zurig, ce 15/25 de Mars 1638.

Adres (met andere hand): M.r Grotius ... à Paris.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 7 April n.st.
In dorso: 15 Martii 1638 Marin.

3506. 1638 maart 27. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime Domine,

Literae tuae ad me datae XV Martii[2] recte ad me pervenerunt.

Angli ita loquuntur perplexe, ut, quid velint, vix possit intelligi. Interim maritimas illas cum Gallis dissensiones gaudeo esse compositas. Pacem, ut recte judicas, et universalem et bonam caesariani daturi non sunt, seorsim a Gallis non volent Suedi neque vero poterunt consummato jam, ut sperare me ab Hamburgo literae jubent, Wismariensi foedere[3]. Praeterea crescent Suedis animi ex prosperis rebus ducis Vinariensis[4], quae Bannerio[5] rem bene gerendi et occasionem et exemplum dabunt. Capta a duce signa pendent e tholo maximae hic aedis. Captivi partim mittuntur Benfeldium partim Hohentwilam partim Montempellicardi dempto Savellio[6], cujus consuetudine dux delectatus eum apud se retinet.

A Batavis non dubito, quin elector[7] habiturus sit illa, quae petit. Sed pecunia opus, sine qua nec fit nec servatur exercitus. Eam rex Angliae[8] daturus ne sit aut passurus a suis subditis dari, id est, quod nunc *ἀποπαραδοχοῦμεν*.

A Batavis quamprimum ire aliquem ad Warsaviensem conventum[9] e re sit. Mittet eodem Daniae rex[10]. Praeter externos multos etiam Polonorum vectigal inimicos habebit. Nam in regionalibus conventibus quidam omittendum vectigal illud censuere, quidam non regi, sed regno eos deberi reditus. Si obtinere propositum rex Poloniae[11] poterit, non dubium est, quin Suediam quiescere non sit passurus. At si alii satis multi validique se oppununt, erit id et suave et utile Suedis spectaculum.

Nuntius Polonicus[12] nondum auditus est: dissertaturus creditur de pace et pro vectigali. Quod dignitatem regni tutatus es in Reisio[13] non salutando, laudo plurimum.

Ostendit periculum Trajecti ad Mosam[14], quam intuti sint illi hospites, qui id malum sunt machinati, quo diligentius erunt observandi in posterum.

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 121. Gedrukt *Epist.*, p. 413. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Ontbreekt.
3 Het verdrag van Wismar, gesloten op 30 maart 1636 tussen Zweden en Frankrijk.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
6 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.
7 Karl Ludwig van de Palts.
8 Karl I.
9 De Poolse rijksdag werd gehouden van 10 maart tot 1 mei.
10 Christiaan IV.
11 Wladislas VII (IV).
12 William Forbes, secretaris van de koning van Polen.
13 De Poolse gezant Andreas Rey.
14 Zie hierover no. 3492.

In Brasilia Batavorum arma tantum tenere orae maritimae et gloriosum est et non parum id confert ad res communes parte hostilis curae viriumque eo tracta. Sicut his laetor, ita tristem me sollicitumque reddunt Hassiacae induciae majus malum pariturae, nisi brevi in armis appareat Palatinus[1].

Vinariensis res satis bene processuras spero. Exercitus ejus jam habet X millia, auctus transfugiis et ad victoriae famam concursu. Addent ei Guebrianus[2] et Smidsbergius[3] millia, ut dicuntur, octo; sed, ut solet, decrescet nonnihil is numerus. Tum vero, si et Galli in Navarra aliquid promovent et Bannerius Silesiam ingreditur et Batavi cito se ostendunt et cardinalis Valetta[4], qui ob Crequiaci[5] mortem in Italiam mittitur, Hispanos occupatos tenet, erit quod hunc annum non infelicem nobis fore speremus.

De Rijnfeldii deditione exspectamus nuntios interpellatione jam, ut mos habet belli, rite facta.

Rhaetorum primoribus XX millia scutatorum divisit legatus Hispanicus[6] nec minus Lucernae Helvetios pontificios largiendo sibi devinxit iter, ut videtur, per eas terras ad Constantiam atque inde in Vinariensem quaerens. Ea res protestantium, qui illis sunt in locis, gaudium ob Vinariensis victoriam metu injecto refrigerat.

Opto valeas floreasque cum tuis omnibus, Illustrissime Domine.

Excellentiae Tuae singulari cultu observantiaque perpetua devinctus
H. Grotius.

Lutetiae, XVII/XXVII Martii MDCXXXVIII.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

In de copie te Uppsala boven aan de brief in margine: R. Hagae Comitis 3 Apr. st. n. Ao. 1638.

3507. 1638 maart 27. Aan I. Jasky[7].

Monsieur,

Lors que ie receus la vostre du 17. de Fevrier[8] nous travaillasmes icy pour faire continuer les prospéritez admirables du duc de Veimar[9], lequel fait répartition des prisonniers qu'il a pris le 3me de Mars prez de Rinfeld retenant le duc de

1 Karl Ludwig van de Palts.
2 Jean Baptiste de Budes, maarschalk van Guébriant.
3 Ludwig von Schmidberg.
4 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
5 Charles de Blanchefort de Créquy. Hij was op 17 maart 1638 in Noord-Italië gesneuveld.
6 Graaf Antonio Biglia; zie no. 3488.
7 aant. Gedrukt *Hugonis Grotii Epist. ad Israelem Jaski*, p. 17. Antw. op no. 3461.
8 No. 3461.
9 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

Savelli[1] prez de sa personne, envoye Jean de Waert[2], Enkenfort[3], Sperruiter[4], grand nombre des colonels, capitains, cornets et autres officiers, 1800 gens à pied, 1200 gens à cheval aux lieux asseurez. Quelques-uns des prisonniers et quelques autres de l'armée impériale ont pris service du dit duc de Weimar qui a présentement dix mille hommes et le roy de France[5] luy envoye huict mille. Les drappeaux quoyque pris par des Luthériens pendent à Nostre Dame. Il y a apparence que le duc de Weimar ayant receu ce renfort fera de grand progrez principalement si les François ont succez en la guerre qu'ils entreprennent aux Navarrois et les Hollandois se remuent bientost et le mareschal Bannier[6] entre en Silésie.

Nous avons icy Forbisch[7], envoyé de Pologne, qualifié par ses lettres Nuntius, et qu'il veut faire passer pour Ambassadeur disant que tel est le stile de la chancellerie de Pologne. Mais les François n'entendent pas ce Latin-là. Il n'a pas encor parlé au roy; on croit, que ce sera pour la paix et pour faire continuer la gabelle, laquelle n'est pas favorisée icy.

Le Sieur Bicker[8] s'excuse d'ambassade qu'on luy a voulu imposer. Il y faudra envoyer un' autre. Mais la perte de temps me déplaist.

Nous attendrons l'issue de l'assemblée de Varsavie[9] et de ce que les ambassadeurs de Danemarc[10] et Hollande[11] y feront, et serons bien aise de sçavoir, s'il est vray, que le[s] Polonnois disent icy, que leur roy[12] a quitté les pensées de la nouvelle milice, voyant les ombrages, qu'on en prenoit, qui n'estoient pas sans raison.

Je croy que les gens de l'empereur[13] voyant l'opposition gaillarde que faict le roy de Danemarq[14] pour la conservation du pays d'Holstein, se vont jetter dans les terres de Brunswig et Lünembourg.

Je ne vous diray rien des nouvelles d'Hollande, de l'achapt de Meppen fait par l'électeur Palatin[15], et de l'accord faict et effectué entre l'empereur et le comte d'Hanau[16], puisque ie croy que vous l'aurez plus tost d'ailleurs.

Le cardinal de la Valette[17] va commender en Italie au lieu du duc de Créquy[18] qui est mort, le prince[19] pour commander en Guyenne et attaquer le dict pays de Navarre.

1 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.
2 Johan van Werth.
3 Adriaen van Enkefort.
4 Klaus Dietrich Sperreuter.
5 Lodewijk XIII.
6 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
7 William Forbes, secretaris van de koning van Polen.
8 Andries Bicker.
9 De Poolse rijksdag, gehouden van 10 maart tot 1 mei 1638.
10 Niet geïdentificeerd.
11 Er zijn geen Staatse gezanten gestuurd.
12 Wladislas VII (IV).
13 Ferdinand III.
14 Christiaan IV.
15 Karl Ludwig van de Palts.
16 Philipp Moritz, graaf van Hanau-Münzenberg.
17 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
18 Charles de Blanchefort de Créquy, gesneuveld op 17 maart 1638.
19 Henri de Bourbon, prins van Condé.

La grossesse de la reine[1] et l'espérance qu'a la France de voir bientost un dauphin continue. Je souhaitte de tout mon coeur le bien de la noble Ville de Danzig, et demeure

Monsieur
V. Servit. de bon coeur
H. de Groot

Le 27. de Mars 1638. a Paris.

3508. 1638 maart 27. Aan A. Oxenstierna[2].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Abiit cis paucos dies Smitsbergius[3] copias suas collecturus, aucturus ad bis mille, deinde cum Guebriano[4] ad ducem Vinariensem[5] iturus. Id iter intra mensem confecturum se sperat. Dux autem majorem habet exercitum quam hic aut creditur aut credi expedit, ne in auxilio mittendo lentiores aut contractiores fiant hi homines. Et captivi multi et transfugae ejus militiam sumpsere, deinde, ut fit, ad tam illustris victoriae famam et spem praedae concurrerunt multi; ita ut decem ferme millia sint universi tum novi tum veteres.

Princeps Condaeus[6] adhuc itineri Aquitanico se parat cum mandatis non in hostem tantum, ad Espernonium[7] praefectura illa excutiendum et introducenda vectigalia, quibus restitum est hactenus Espernonio dissimulante.

Signa, quae proelio adeptus est Vinariensis, suspenduntur in aede hujus urbis episcopali. Hautefortia[8] regis[9] animum ut ante possidet multisque honoribus attollitur. Chevreusii autem uxor[10], illecebrosa femina, amari dicitur ab Hispaniae rege[11], in cujus aula nunc agit.

Nihildum ex Anglis intelligere potui, quod magni me aliquid sperare jubeat de Palatini[12] rebus, unde pendere videtur et Hassiacae viduae[13] deliberatio.

Captivorum, quos adeptus est dux Vinariensis, Savellius[14] apud ipsum mansurus creditur; ceterum alii Montempellicardi, alii Benfeldium, alii Hohentwilam deportari. Decimo hujus mensis, ut hic numeramus, die praefectus Rinfeldi[15] militari more interpellatus est de oppido dedendo iisdem legibus, quibus Nordlin-

1 Anna van Oostenrijk.
2 Gedrukt *Epist.*, p. 413; *Oxenst. Skrifter* 2 afd. II, p. 457.
3 Ludwig von Schmidberg.
4 Jean Baptiste de Budes, maarschalk van Guébriant.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Henri de Bourbon, prins van Condé.
7 Jean Louis de Nogaret de La Valette, hertog van Epernon.
8 Marie de Hautefort.
9 Lodewijk XIII.
10 Marie de Rohan, gehuwd met Claude de Lorraine, hertog van Chevreuse.
11 Philips IV.
12 Karl Ludwig van de Palts.
13 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
14 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.
15 Johann Rödel.

gam olim ceperat Gallasius[1]. Bodendorfius[2], cujus insignis in supremo proelio virtus fuit, magno cum honore humatus Basileae.

Nuntius Polonicus[3] nondum auditus a rege est. Dicunt qui ipsum videre omissum a rege Poloniae[4] illud de nova adeo suspecta protestantibus militari societate consilium.

Rex ad sex millia, quae duci Vinariensi missurum se dixerat, addit duo millia ex iis copiis, quae cardinalis Vlaettae[5] in Italiam nunc ituri fuere. Sed haec, quae dicuntur, octo millia ad quinque puto recedent per deliquia et diffugia.

Rhaetorum primoribus XX millia scutatorum divisit legatus Hispanicus[6]. Nec minus Lucernae pontificios Helvetios sibi largitionibus mancipat. Protestantes earum partium, sicut de victoria ducis Vinariensis gaudent, ita metuunt, ne belli procella et in ipsorum terras effundatur caesarianis et Bavaricis prope Constantiam, ut fama est, illuc parantibus. Sed haec uberius exequetur Marinus[7].

Deum rogo, Excellentissime et Illustrissime Domine, ut res regni, reginae[8] Tuaeque Sublimitatis propitius adspiciat.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 17/27 Martii 1638.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3509. 1638 maart 28. Aan J.A. Salvius[9].

Excellentissime Domine,

Quandoquidem ex literis Excellentiae Tuae datis 20/30 Februarii[10] video vix quicquam restare, quominus consummentur pacta Wismariensa[11] de pace, spem nullam video, cum eam nostri nisi cum Gallia communem accipere nequeant, caesariani autem dare nolint, nisi seorsim. Conditio illa Batavis prudenter addita est federi, ne illi refrigescant in nos juvandi studio, ubi nos bene bello adstrictos intellexerunt.

1 Matthias, graaf Gallas.
2 Ludwig von Bodendorf.
3 William Forbes, secretaris van de koning van Polen.
4 Wladislas VII (IV).
5 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
6 Graaf Antonio Biglia.
7 Charles Marin(i), Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
8 Christina van Zweden.
9 Gedrukt *Epist.*, p. 413. Antw. op no. 3479. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant, residerende te Hamburg.
10 No. 3479.
11 Het verdrag van Wismar, gesloten op 30 maart 1636 tussen Zweden en Frankrijk.

Magnum haud dubie pondus apud Suedos fortibus magni cancellarii[12] con-

12 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.

siliis addet insignis, de qua scripsi[1], ducis Vinariensis[2] victoria, qui partim hostium transfugiis partim concursu ad rerum prosperarum famam habet exercitum et novis et veteribus militibus ad decem pervenientem millia. Rex[3] ei auxilio mittet octo millia verbo, re puto quinque. Inter eos Smitsbergius[4] ibi se futurum sperat intra dies 20. Rijnfeldii praefectus[5] cum acri comminatione interpellatus, ut oppidum dedat, permissusque tympanistam mittere, qui captivorum ingens agmen coram videat, speratur moram haud longe facturus. Credibile est egregios fore ducis hac aestate progressus, quod si simul ea evenerint, quae Excellentia Tuae literae sperare nos jubent et Batavi, ut regi sunt polliciti, in tempore se commoverint Gallique in Pirenaeis jugis, quod facturi videntur, rem gnaviter gerant, haec nobis viam pandent ad bonam aliquando pacem, quam cur expetat rex Daniae[6], causas ei puto esse satis graves.

Polonus[7], ut video, pertendit in exigendo vectigali, super qua re variae quae dictae sunt sententiae in conventibus regionalibus. Aliis censentibus abolendum onus externa bella tracturum, aliis vero id lucrum aerario publico non regis fisco deberi praesagire nos jubent universi conventus Varsaviensis[8] magnas turbas. Miror Batavos tam lentos esse in legatione illuc mittenda[9]. Puto et a rege Daniae illuc mitti et a Galliae rege. Nuntius Polonicus[10], qui hic est, nondum regi mandata exposuit, quae erunt, ut arbitramur, de pace et de non impediendo vectigali.

Signa, quae ceperat Vinariensis, ornant aedem hic cathedralem. De captivis Savellius[11] apud ipsum manet: caeteri distribuuntur, ut sint alii Hohentwilae, alii Montipellicardo, alii Benfeldii.

Rhaetorum primoribus XX millia scutatorum divisit legatus Hispanicus[12], ut castella maneant. Nec minor largitio ab Hispano Lucernae facta in pontificios Helvetios et pertinere credita, ut per eas terras caesarianis ac Bavaricis copiis iter in Constantiae adsita porroque adversus Vinariensem pateat, quae res terrorem incutit protestantibus gaudiumque ex Vinariensi victoria natum minuit.

Ajunt Galli huc jam pervenisse scripturam rati habiti federis Wismariensis. Si ita est, gaudeo neque improbo consilium occultandi id ipsum, donec Batavi collationem suam fide obligaverint.

Ero semper, Excellentissime Domine,

Excellentiae Tuae observantissimus

H. Grotius.

Lutetiae, 18/28 Martii 1638.

1 No. 3500 dd. 20 maart.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Lodewijk XIII van Frankrijk.
4 Ludwig van Schmidberg.
5 Johann Rödel.
6 Christiaan IV van Denemarken.
7 Wladislas VII (IV) van Polen.
8 De Poolse rijksdag, gehouden van 10 maart tot 1 mei 1638.
9 Er was sprake van dat Andries Bicker naar Polen zou gaan.
10 William Forbes, secretaris van de koning van Polen.
11 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.
12 Graaf Antonio Biglia.

3510. 1638 maart 29. Van N. van Reigersberch[1].

Mon frère,

De vreucht over de groote victorie van den hartoch van Weymaren[2] wert ons twee dagen, naer wij de tijdynge daervan hadden ontfangen, wat getempert met advisen van Maestricht medebrengende, dat eenyge troupes van de nieuwe Franse lichtynge, in het retranchement wel tot 1200 off 1300 versamelt, in den morgenstont bij de Picolominsche[3] sijn overvallen, 200 dootgeslagen ende gevangen, de reste gedissipeert, alles door quade wacht, sijnde de keyserse in het quartier geweest, eer sij waren ontdeckt ende ingebroocken, daer het sterck[s]t was, omdat het swackste deel bij tweehondert musquetieren van het garnisoen van Maestricht wiert bewaert. Den viant stack terstond invallende de huysen in brant, soodat off de personen met de vlucht op de contrescharpen van Maestricht haer hebben gesalveert, de wapenen met wel driehondert paerden sijn verbrant. De vicomte de Turenne[4], die weynych uyren naer dit desastre daer is gecommen ende[5] die troupen, die men seyt tot 8000 te voet, 2000 [te paerd][6] wil maecken te commanderen, doet devoir om de verstroyde te versamelen, doch sonder verachterynge ende groote schade van die lichtynge sal hetselve qualijck geschieden.

Den conynck van Vranckerijck[7] schijnt van meenynge te wesen om dat volck in Vranckerijck te gebruycken, doch sullen beswaerlijck te water ofte te lande daer connen worden gebracht.

De lantgravinne[8] heeft van Vranckerijck vijftich duisent rijxdaelders ontfangen; heeft apparentie, dat, mits het succes van den hartoch van Weymaren, de keyser[9] haer soo goede conditiën sal aenbieden, dat den tresves in een vrede sal veranderen.

Den oversten Ferens[10], die onder den ceurvorst[11] het beleyt van sijne Hoocheyts troupen hebben sal, is met sestych duysent rijxdaelders tot lichtynge van ruyterie vertrocken; naer ick noch ben bericht schijnt het voornemen van sijne Altesse niet meer als 4000 voetknechten, 2000 paerden te lichten, houdende voorts het ooge op de Hessische troupes.

Engelant hoort men niet, dat in het spel comt ende is Meppen wt de coninginnes[12] ende ceurvorst verspaerde penyngen gecocht, die tot dese lichtynge hare reste bijsetten door instigatie - soo discoureert Aelianus[13] - van degenen, die

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., M12h. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 442. Beantw. d. no. 3524.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Ottavio Arragona, prins van Piccolomini.
4 Henri de La Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.
5 Lees ‘om’.
6 De woorden ‘te paerd’ door Grotius aangevuld.
7 Lodewijk XIII.
8 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
9 Ferdinand III.
10 Thomas Ferentz.
11 Karl Ludwig van de Palts.
12 Elisabeth Stuart, koningin van Bohemen.
13 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.

meenen sij te veel luyster noch houden, want groote effecten wacht hij daer niet van.

Den cardinael-infante[1] souckt gelt te vinden wt vercopynge van heerlijckheden; om waertegens soo veel doendelijck te versien, is bij contrarie placcaet vanwegen desen staet een yder genotificeert, dat soodanyge cooppen in de landen van contributie, waer de wapenen van dese landen commen, sullen werden gehouden als niet gedaen.

De keyserse, naer meer als 12 dagen resistentie van die van Aecken ende beschieten van de stat met 270 schoten daechs, hebben met capitulatie inquartierynge daerbinnen gecregen ende is bij den keyser aen die van Calcar ende Santen ende andere Cleeffse steden geschreven, sij de troupes van Picolomini in souden nemen, hetgene hier bedencken geeft.

De ordonnantie van de hondert vijftich duysent guldens over de drie maenden secours, bij den heer Spierynck[2] dus lange gesolliciteert, wert nu eerst gedepescheert, ende off die noch vooreerst de forme hebben sal, die den heer Spierynck begeert, twijfele ick seer, alsoo eenyge den heer Camerarius[3] favoriserende deselve op des gemelten ambassadeurs name willen depescheren; doch dat en sal niet swaer zijn te redresseren.

Uffo[4] is Beria[5] gans niet gunstych, maer bij Cimons[6] volck vermach Gert[7] seer veele.

Eenyge provintiën als Zeelant ende Groenynge hebben alrede continuatie van het subsidie voor een jaer geconsenteert; indien wt publycke insichten ware te wenschen. In Hollant is de schaershyt van gelt seer groot, den 200^{den} penynck is genouchsaem boven het haerstedegelt geconsenteert.

Naer Polen is monsieur Pels[8] met een brieff van de Staten-Generael vertrocken; heeft mij tevoren van nieuws sijnen soon[9] ger[e]commandeert, met verseeckerynge, dat uEd. geen goetaerdyger ende activer verstant soude connen kiesen, doch alsoo denselven sijnen soon op sijne reyse mede heeft genomen, versouckt, indien uEd. hem gelieft te gebruycken, twee maenden tijt, eer die uEd. toe soude connen senden. Soo haest ick uEd. intentie weet, sal ick sien deselve sijne Ed. bekent te maecken.

Den heer pensionaris Beaumont[10] heeft mij voor desen verscheydemael ende noch binnen weynych dagen aengesproocken, off hij niet soude mogen syen uEd. concepten de autoritate magistratus circa sacra[11], waervan hij wel yet ten dienste van den staet soude willen gebruycken sonder verder communicatie. Ick sal garen weten, wat ick daerop sal antwoorden.

1 Don Fernando, kardinaal-infant van Spanje.
2 Petter Spiring Silvercrona, Zweeds agent in Den Haag.
3 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
4 Schuilnaam voor François van Aerssen, heer van Sommelsdijk.
5 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
6 Codenaam voor Staten-Generaal.
7 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
8 Paulus Pels.
9 Pieter Pels.
10 Simon van Beaumont uit Rotterdam.
11 Dit geschrift is posthuum verschenen: *Hugonis Grotii V.C. De imperio svmmarvm potestatvm circa sacra. Commentarius Posthumus.* Lvtetiae Parisiorvm. Anno Domimi [sic] MDCXLVII. Ter Meulen-Diermanse, no. 894.

Wij hebben hier tijdyngen, dat de Dunkerckers met 28 zeylen in zee sijn, doen groote diligentie om tegens wint op te commen. D'opinie is sterck, dat het, gelijck ick voor desen hebbe geschreven[1], op het eylant St. Martin is aengeleyt. Op wech hebben ontmoet een vlote commende van Bordeaux, Rochelle, Nantes, daerbij waren vijff convoyers; een van deselve vooruyt seylende ende daeronder raeckende ontdeckte hare gedeguiseerde vlagge. Die convoyer hout men bij haer is verovert, maer de vlote is daerdoor gewaerschout om haer te salveren; hoe het afgelopen is, weet men noch niet.

Hoe het met de betalynge van de penyngen aen desen staet belooft al gaet, vernemen wij noch niet.

Dat den hartoch van Beyeren[2] groot devoir doet volck op de been te helpen, Gots[3] marcheert, gelooft men hier ende wert gevreest, indien Rijnsvelt tegens hout [ende] het Franse secours niet haest marcheert, de groote victorie van den hartoch van Weymaren (v)an cleine operatie wesen sal.

Desen 29 Martii 1638.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer de Groot, Raet ende Ambassadeur van de Coninginne ende Croone van Sweden bij den Alderchristelijcksten Conynck.

In dorso schreef Grotius: 29 Marty 1638. N. Reigersberg.

En boven aan de brief: Rec. 8 April.

3511. 1638 maart 31. Van Ch. Marini[4].

Monsieur,

Vos lettres du 5/15 de Mars[5] m'ont bien resiouy, mais ne voyant pas jusque à présent aucune bonne union parmy les princes intéressez en ceste guerre, i'ay tousiours suject de craindre du mal, la France estant espuissée des moyens et l'Angleterre se monstrant assez froide pour soustenir le party qu'elle tâche de balancer avec ses forces. I'ay peur qu'à la fin les deux couronnes de Suède et France feront leur paix aux despens de petis, et moyenant que l'Austriche obtienne l'empire sur les Allemans on laissera la Lorraine aux François avec quelque récompance pour le Lorrain et la Poméranie aux Suédois et du reste on sera aisément d'accord. Dieu néantmoins est puissant pour renverser tous ces desseings.

Nos protestans ont tout résolu à la guerre défensive en cas qu'on les attaquast, et pour sonder les intentions des cattoliques on a publié une diète générale pour le premier d'Avril s.v. Les Austrichiens voudroyent avoir le passage par la Suisse pour secourir la Bourgogne et les villes forastières, les Romanistes y estans assez enclins, mais les protestans s'y opposent, et l'affaire est bien embrouillé.

1 De bewuste brief ontbreekt.
2 Maximiliaan I van Beieren.
3 Johann, graaf van Götz.
4 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
5 Niet meer aanwezig.

En peu de iours nous aurons une puissante armée en nostre voisinage soubs le général Göz[1] et si le roy[2] ne mande bientost de secours il prendra le Rhin et la Suisse se desfiant de la France fera à la fin des traittez préjudiciables à nous.

Ransau[3] a fait une faute bien lourde ayant perdu Hanau, et ceux du duc de Veimar[4] d'avoir laissé per ebrietatem custodia échapper le duc de Savelly[5] qui est desià en Austriche.

Les Grisons ont octroyé 3^{m} hommes pour le Milanois et autant les Suisses sans ceux d'Allemagne qu'on a levez au pays de Tyrol et ailleurs, pour chasser les François du Monferrat et craint-on que Savoye se déclarera neutrale.

Dieu assiste les siens et vous maintiène en bonne prospérité que vous souhaitte, monsieur,

Vostre serviteur
Marin.

De Zurig, ce 21 de Mars s.v. 1638.

Adres (met andere hand): Mr Grotius.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 14 May.
In dorso: Marini 21 Mars 1638.

3512. 1638 april 2. Aan L. Camerarius[6].

Illustrissime Domine,

De pecunia electori Palatino[7] suppeditanda plusculum quam antehac sperare nos jubent Anglorum legati[8]. Rex[9] sexcenta millia florenorum, quae a Februario deberi duci Vinariensi[10] coeperant, per Heufdium[11] persolvi curat. Auxilia etiam sic satis promoventur, profecto jam hinc ad suos colligendos atque inde porro ad Guebrianum[12] Smidsbergio[13]. Et sane properato opus est, cum jam Fulingensi via, qua Waertius[14] venerat, veniat cum VIII cohortibus sive regimentis Gotzius[15], adversus

1 Johann, graaf van Götz.
2 Lodewijk XIII van Frankrijk.
3 James (Jacob) Ramsay.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.
6 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 122. Gedrukt *Epist.*, p. 415. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
7 Karl Ludwig van de Palts.
8 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
9 Lodewijk XIII van Frankrijk.
10 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
11 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
12 Jean Baptiste de Budes, maarschalk van Guébriant.
13 Ludwig von Schmidberg.
14 Johan van Werth.
15 Johann, graaf van Götz.

quem profectus est dux cum equitatu suo et peditis parte cum parte alia relicto ad peragendum Rijnfeldii obsidium Forbuschio[16], qui a Benfeldio

16 Arvid Forbus (Forbes), Zweeds kolonel in het leger van Bernhard van Saksen-Weimar.

machinas oppido verberando quatuor exspectat, ubi eae venerint, decem numero habiturus. Benfeldium jam perductus est Waertius caesis aut disjectis octingentis, qui ad eum in itinere liberandum venerant Brisaco.

Rex praeter eum exercitum, qui Pirenaeis montibus subdita petit, mittit tres alios sub Castilionaeo[1], sene Lafortio[2], Bressaeo[3], qui aut junctim aut seorsim, ut tulerint occasiones, rem administrabunt in Belgicis maxime, ut creditur, finibus. Castilionaeo plurimum profuit principis Arausionensis[4] ei se fidem habere maximam testantis commendatio.

Venit huc dux Valetta[5], qui an patrem Espernonium[6] in gratiam hujus aulae sit restituturus, dubitari video.

Regina[7] jam in utero motum sentire coepit. Concurrunt undique gratulatores, alii serio, alii composito ad simulationem vultu.

Lento rotae supplicio punitus hic est Gallus senex[8], qui cardinali[9] aut necem destinaverat aut certe ea pollicitatione pecuniam se sperarat auferre posse ab Lotharingi uxore[10], quae non modo indices ejus consilii schedas ostendit cardinali, sed et ad comprehendendum eum hominem scribendo adiutrix fuit. Ratio occidendi cardinalis, quam aut meditatus erat aut finxerat, fuit, quod crepitacula, quae petardos aut bombos vocant, diceret se velle immittere in cardinalis praetervehentis carrucam.

Fuit et metus aliquis in hac urbe ob reditus, quos civitas privatis debet retentos. Ei rei nunc in parlamento remedia quaeruntur.

Pro iis, quae 12/22 Martii ad nos scripsisti[11], gratias ago debeoque. D. Schmalzium[12] exspectabimus et certiores nuntios de Suedicis consultationibus rebusque in Pomerania et vicinis regionibus.

Gaudeo pacis nunc nisi communis nullam esse exspectationem. Ea res Anglos quoque movere deberet, ut in causam descendant apertius.

De Hassiacis induciis[13] quid sit deinceps futurum, Majus mensis docebit.

Ramsaeum[14] quin amet dux Bernhardus, dubium non est neque ignorat suis hortatibus illum maxime impulsum ad conditiones omnes obsurduisse. Sed de Gustavi Hornii[15] per hanc occasionem libertate obtinenda tum in hac aula tum

1 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
2 Jacques Nompar de Caumont, maarschalk van La Force.
3 Urbain de Maillé, markies van Brezé.
4 Frederik Hendrik.
5 Bernard de Nogaret d'Epernon de La Valette.
6 Jean Louis de Nogaret de La Valette, hertog van Epernon.
7 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
8 François Sorbesse. Hij was op 26 maart terechtgesteld.
9 De Richelieu.
10 Nicole, hertogin van Lotharingen, echtgenote van Karel IV, hertog van Lotharingen.
11 De brief ontbreekt.
12 Peter Abel Schmalz, secretaris van de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
13 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel, was in onderhandeling met keizer Ferdinand III over aansluiting bij de vrede van Praag; vgl. deel V, p. 292 n. 1.
14 James (Jacob) Ramsay.
15 Gustaf Karlsson Horn.

in castris Vinariensibus multus sermo est. Ego et scripsi ea de re et locutus sum res ducis procurantibus neque dubito, quin ex Suedia brevi venturae sint ea de re literae.

Batavi illud de vectigali negotium nimis lente tractant, nisi sub specie teporis fortiora consilia occultant.

Illud de Cosaccis si verum est et ut oportet alitur[1], non parum ad res nostras conferet.

Knopium[2] nondum vidi. Si appareat, efficiam, ut norit plurimum tibi apud me esse auctoritatis.

Recentiores nuncii nos docent reversum ad Rijnfeldii obsidionem ducem Vinariensem falso comperto nuntio de Gotzii adventu neque vero tantum esse, quantum dicebatur, de egressis Brisaco. Cellam munit Constantiensis praefectus[3]. In urbem Augustam quae vitae quaeque bello necessaria misit Bavarus[4].

Nomen rota hic fracti est Franciscus Sorbessius.

Opto, Illustrissime Domine, cuncta prosperrima tibi ac tuis.

Lutetiae, postridie Calendas Aprilis novi Calendarii anni MDCXXXVIII.

Excellentiae Tuae cultu perpetuo et observantia addictus
H. Grotius.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

In de copie te Uppsala boven aan de brief in margine: R. 10 April. st.n. A^{o}. 1638.

3513. 1638 april 2. Aan A. Oxenstierna[5].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Docent me qui res hic ducis Bernhardi[6] agunt, ipsum cum meliori copiarum parte ivisse contra Goetsium[7], qui ex Hassia per indutias quiescente, cum octo cohortibus aut regimentis adventat obsidium interim oppidi Rinfeldi mandatum Forbesio[8], cui a Benfeldio quatuor machinae ad oppidi murum verberandum mittuntur. Ad idem Benfeldium perductum esse Joannem Waertium[9] bono cum praesidio, cujus vi depulsos non sine damno qui e Brisaco ad ipsum e captivitate eximendum exierant.

Novum hic gaudium est inde, quod regina[10] quod in utero gerit vitaliter moveri senserit.

1 De copie te Uppsala heeft abusievelijk ‘aliter’.
2 Niet geïdentificeerd.
3 Adam Heinrich Keller von Schlaitheim.
4 Maximiliaan I van Beieren.
5 Gedrukt *Epist.*, p. 414; *Oxenst. Skrifter* 2 afd. II, p. 458.
6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
7 Johann, graaf van Götz.
8 Arvid Forbus (Forbes).
9 Johan van Werth.
10 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.

Smitsbergius[1], jam abiit colligitque militem, quem ad Guebrianum[2] ducat.

Proxime exacto Dominico die magna cum pompa signa equestria et pedestria plus quinquaginta suspensa sunt in aede primaria mixto ecclesiae Deum laudantis cantu cum tympanorum tubarumque sono. Invitatus a regiis ministris et iis, qui res ducis Bernhardi hic agunt, de loco superiore cum meis spectator adfui.

Rex[3] praeter eum exercitum, qui vicina Navarrae petit sub principe Condaeo[4], cui adest juvenis Lafortius[5], mittit alium in Belgicas partes sub Castilionaeo[6], cui, ne socius imperii daretur, princeps Arausionensis[7] obstitit ostendens mala, quae ex talibus imperiis sequi solent, neque se in communicandis consiliis eadem fide cum aliis posse agere. Praeter hunc exercitus alius datur duci Lafortio[8] et Bressaeo[9] pariter regendus aut partiendus, ut res tulerint. Optat dux Lafortius, qui me adiit suumque animum optime volentem rebus Suedicis Tuaeque inprimis Sublimitati abunde ostendit, mitti ad purgandam hostibus Alsatiam gnarus locorum longa in illis regionibus militia.

Cardinalis[10] Deo non percursorie gratias egit ob vitatum periculum. Gallus quidam[11], rerum capitalum militaris quaesitor, schedam dejecerat in cubiculum uxoris Lotharingi ducis Caroli[12] ad ipsius libertatem maritumque multis eximendum malis rationem se expeditam habere profitens, si decem millibus florenorum ad socios parandos juvaretur. Lotharinga dubitans, an fides sua tentaretur, cardinali schedam ostendit; is eam jubet scribere non esse sibi tantum pecuniae, sed si mille quingentis scutatis juvari posset, se vel rebus suis venditis id contracturam; sed velle se scire, quaenam essent ejus consilia, ut de eis judicare possit. Id responsum perfertur ad locum quendam in agro non longe a Dionysio oppido, quem locum pollicitator ille in scheda designaverat. Is alia iterum scheda in idem illud cubiculum demissa significat, si illa pecunia ad designatum illum locum deferatur se rem confecturum conducto conclavi ex adverso ejus domus in hac urbe, quam cardinalis habitat; inde se, ubi cardinalis cum carruca procederet, duo crepitacula, quae petardos aut bombos vocant, dejecturum in carrucam. Cardinalis ubi id cognovit, dat negotium octo validis hominibus, ut illum illo in loco, ubi pecuniam erat subter lapides positam sublaturus, comprehenderent. Sed ille id agi videns tres eorum pugione ad mortem vulneravit; a caeteris vulneratus captusque, priusquam e vulneribus moreretur, judices accepit delegatos, cardinali fidos. Ab iis auditus, cum diceret se quod fecisset eo tantum fecisse animo, ut Lotharingam pecunia emungeret ac proposuisse ea, quae fieri nequirent, damnatus eodemque die, in lectulo portatus ad supplicium undecim ictibus ex intervallo repetitis in rota fractus est.

1 Ludwig von Schmidberg.
2 Jean Baptiste de Budes, maarschalk van Guébriant.
3 Lodewijk XIII van Frankrijk.
4 Henri de Bourbon, prins van Condé.
5 Armand de Caumont, markies van La Force.
6 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
7 Frederik Hendrik.
8 Jacques Nompar de Caumont, maarschalk van La Force.
9 Urbain de Maillé, markies van Brezé.
10 De Richelieu.
11 François Sorbesse.
12 Nicole, echtgenote van Karel IV, hertog van Lotharingen.

Ea poenae atrocitate effecturum se sperat cardinalis, ne quis posthac talia moliri aut etiam fingere audeat.

Magni etiam motus sunt tum in parlamento tum in urbe, quod reditus, qui a civitate privatis plurimis debentur et ad octo milliones annuos perveniunt, non modo non solvantur, verum et iis solvendis attributae pecuniae in alios vertantur usus; quam ob causam Cormiellus[1], praecipuus eorum, qui sub Bulionio[2] aerarium curant, nuper in via plebis iratae concursum aegre vitavit.

Milites, quos in Leodiensi agro rex conscripserat, in ipsis, quae sibi prope Trajectum excitaverant, munimentis ad mille ducentos ab Isolani[3] militibus caesi, pars reliqua dispersi sunt.

Mittitur hinc ad ducem Vinariensem ea pensio, quae ex pactis ei deberi Februario coeperat. Id ipsi ad magna, quae animo concepit, exsequenda adjumentum erit.

Ex comite Licestrio[4] disco esse jam in Anglia, qui Suedicas res procuret[5], Scotum ortu, qua de re gaudeo utilitates inde sperans gentis utriusque. Dixit mihi idem affinem suum Northumbrium[6], qui classi antehac extra ordinem imperavit, factum jam maris praefectum perpetua dignitate. Spem majorem quam ante facit pecuniae ex Anglia mittendae ad electorem[7].

Videtur hic annus spes nobis bonas portendere, quas ratas faciat Deus idemque, Excellentissime et Illustrissime Domine, regno, reginae[8] Tuaeque Sublimitati favens adsit.

Postridie Cal. Aprilis novi Cal. 1638.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Recentiores nuntii nos docent rediisse ad obsidium Rinfeldi ducem Bernhardum vano comperto rumore de adventu Goetsii; illud quoque de octingentis a Brissaco auctum esse supra verum.

Nomen Galli supplicio rotae puniti est Franciscus Sorbessius[9].

Erfurtum cum Saxone[10] paciscitur. Bavarus[11] victui et bello necessaria misit Augustam. Praefectus Constantiae[12] Cellam munit.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

1 Gelezen moet worden Cornuellus (vgl. no. 3515); het betreft nl. Claude Cornuel († 1640).
2 Claude de Bullion, sieur de Bonelles.
3 Ettore Giovanni Ludovico Isolani, generaal der Kroatische ruiterij in dienst van de keizer.
4 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant in Parijs.
5 Georg Fleetwood.
6 Algernon Percy, graaf van Northumberland.
7 Karl Ludwig van de Palts.
8 Christina van Zweden.
9 Zie p. 182 n. 11.
10 Johann Georg I, keurvorst van Saksen.
11 Maximiliaan I van Beieren.
12 Adam Heinrich Keller von Schlaitheim.

3514. 1638 april 3. Aan Willem de Groot[1].

Quae literis datis 22 Martii[2], mi frater, scribis de Kinschotio[3], valde sunt credibilia. Tam potente adjutus aura facile scopulos omnes eluctabitur.

Veniet ad vos Ackerlaeckius[4], qui de rebus Egmundanis[5] et de illo Somfiano negotio[6] tecum ita jussus colloquetur.

D. Godofredus[7], vir antiquae probitatis, gratias mihi egit ac per me tibi, quod res ipsius cordi tibi esse velis. Certe dignus est, cui nulla fiat injuria.

Vinariensis[8] res in maxima spe sunt multumque incrementi haud dubie sunt accepturae, si et palatinus[9] se moveat, quod sine Anglica pecunia nequit fieri. Ejus liberalitatis exemplum Gallia sequi vult, non praecedere.

Graswinckelium[10], si quis se ad honores aditus aperiret, facturum, quod facit, nunquam dubitavi. *Δοχιμαζέτω ἄνθρωπος ἑαυτόν*[11].

Petrus[12] jam itineri se accinxerat, cum subito apparuit vir multarum palmarum, qui ei quae luxata sunt reponere aggreditur et ex initiis spem ei aliquam facit. Videtur si non persanaturus, certe imminuturus hoc vitium[13]. Id obstat, quominus jam te in forum sectetur. Diligentia studiorum et aviditate discendi probavit se mihi. Spero et talem apud vos fore et praesertim hortatore ac te magistro. Plurimum nos devinxeris si eum, ut nostra hactenus omnia, tuae curae facias. Dolet nobis, quod semper tibi molesti nullum reperimus officii genus, quo tuae respondeamus in nos benignitati.

Losecatio[14] literas dedi. Erit nobis, dum manere volet, gratus hospes. Quominus consilia vestra se revocantium sequatur, non obstabimus.

De uxore ita est, ut dicis. Maris est impatiens. Et terrestre iter multa in se habet pericula. Tempus nos forte hac sollicitudine expediet. Gratias ago, quod meae libertatis diem festum habeatis[15] Deumque oro, ut parentes[16], te, tuos et omnes, quibus ea res voluptatem attulit, servet ac prosperet.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae 3 Aprilis 1638.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 876. Antwoord op no. 3503; beantw. d. no. 3532.
2 No. 3503.
3 Mr. Nicolaes van Kinschot.
4 Barthold van Akerlaecken.
5 Zie VIII no. 3114, p. 347 n. 13.
6 Ernst Zuhm.
7 Théodore Godefroy; zie no. 3481.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 Karl Ludwig van de Palts.
10 Dirck Graswinckel.
11 *1 Cor.* 11, 28.
12 Pieter de Groot.
13 Pieter was nl. mank.
14 Diderik van Losecaat.
15 Grotius was op 22 maart 1621 uit Loevestein ontsnapt; zie het slot van no. 3503.
16 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.

Venit ad nos Pelsii filius[1] et quidem, ut cupio, quamprimum. Si eum videris, mone, ut Graecas etiam literas discat pingere. Id vel in itinere poterit facere.

Exspecto Curcellii librum[2] et Idololatriam Vossii[3] et Salmasii usuras[4] et si quid est aliud lectu dignum. Ego mihi videor ad res sacras Aurati[5] nostri usurus opera consciis regis[6] ministris, ne id ei noceat.

3515. 1638 april 3. Aan N. van Reigersberch[7].

Mijn Heer,

Uwer E. van den 20 Marty[8] is wel overgecomen. Mijne twee voorgaende waeren geaddresseert aen neef Brasser[9] tot Amsterdam. Ick hoope deselve wel ter handen sullen sijn gecomen.

De saecke van Polen had wel een ambassade gemeriteert. Brieven en wercken niet veel. Oock soo men liever heeft de saecke met daetelijckheit te rechten, dat en waer niet quaed.

't Is ons lief, dat mijnheer den prins van Orangie[10] sich haest remueert, 'twelck veel goeds sal doen voor het gemeen.

Wij hebben hier de tijdinge van de nederlagh van veele Fransoisen in 't lant van Luydick ende verstaen, dat den biechtvader[11] van den hertogh van Bouillon[12] kennisse heeft gehadt van des vijands aenleg op Maestricht, 'twelck dan gevoecht met veele teickenen van het humeur van sijn huisvrouw[13] hem wel in 't credyt soude connen swacken.

Van Brasyl verstae ick garen de goede tijdinge ende heb altijd van advys geweest, dat de questie van den vrijen ofte gebonden handel met d'instructie van coopmanschappen moste werden geaccommodeert.

Wij verwachten hier D. Smalzium[14].

't Gelt bij uE. vermaent van de coninginne van Bohemen[15] ende den pals-

1 Pieter Pels.
2 Etienne de Courcelles; over het boek zie men no. 3477, p. 126 n. 7.
3 Dit werk van Gerardus Johannes Vossius verscheen eerst in 1641: *De theologia gentili, et physiologia Christiana; sive de origine ac progressu idololatriae, ad veterum gesta, ac rerum naturam, reductae, deque naturae mirandis, quibus homo adducitur ad Deum, liber I et II. Liber III et IV.* Amsterdami, apud Iohannem et Cornelium Blaeu, 1641.
4 *De Vsuris Liber, Clavdio Salmasio auctore.* Lvgd. Batavor. Ex Officina Elseviriorum. MDCXXXVIII.
5 François d'Or.
6 Lodewijk XIII van Frankrijk.
7 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R7j. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Beantw. d. no. 3533.
8 De brief ontbreekt.
9 Joost Brasser te Amsterdam.
10 Frederik Hendrik.
11 Servatius Vinck, gardiaan van het klooster der Minderbroeders.
12 Frédéric Maurice de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon.
13 Eleonora van den Bergh.
14 Peter Abel Schmalz, secretaris van Axel Oxenstierna.
15 Elisabeth Stuart, weduwe van Frederik V van de Palts, de Winterkoning.

graef[1], is weinigh om iet groots uit te rechten. Ick sal garen verstaen, dat eenige meerdere somme sal gecomen sijn uit Engelant, waerop Vrancrijck wacht om 't exempel te volgen. 'T is meer dan tijd, dat daerop werde gelet.

De recommendatie, die uE. nevens mijn huisvrouw ende dochter[2] ende monsieur Pels[3] selve mij doen van de soon[4] van denselve monsieur Pels, doen mij resolveren hem te gebruicken ende met den eersten te verwachten, alsoo beide mijne soonen, die tot noch toe mijne secretarissen sijn geweest, vertrecken ende ick hier niemant anders nu en heb, maer mij nootelijck moet voorsien. T'is mij lief, dat hij eene goede Italiaensche hant heeft. In 't Grieksch sal ick hem wel oeffenen. Mijnen oudste[5] gaet Dynxdagh nae Paeschen nae het vaendel toe. Soo uE. meent, dat oft hij - die alrede wel gestyleert is - ofte den tweede[6] aengenaem soude sijn aen de Compagnie van Westindië, tot de qualiteit bij uE. vermaent; ick heb daer niet tegen, insonderheit als het soude sijn onder de camer van Numerianus[7] ende soo, dat d'een off d'andere bij Numerianus soude mogen werden gemainteneert.

Den oudste is daer wel toe gesint, maer sijnde nu geëngageert, sal garen dese somer in den crijgh employeren om die qualiteit, die oock voor raiden in Brasyl wel noodigh is, te vougen bij de anderen ende hemselve daerdoor te aengenaemer ende te bequaemer te maecken. Wilt mij op 'tgunt uE. daervan dunckt ende van alle 'tgunt in consideratie comt wel onderrechten. Hij en heeft geen quade sin in die proffijten.

Den twede heb ick daervan niet gesproocken. Hij is onder handen van een meester, die hem hoopt sijn been oft heel oft voor een groot deel te rechten[8]. Soude anders al over sijn gecomen. UE. sal hem, daer sijnde, op alles connen sonderen. Den tijd, die hij hier is geweest, heeft hij niet quaelijck gepasseert. Schijnt tot het studie van de rechten ende de practijck niet onbequaem nochte quaelijck genegen.

Dat Jan de Waert[9], die nu te Benfeld is gebracht, wel bewaert sal werden, daeraen en staet niet te twijffelen. Van denselve te gebruicken tot verlossing van de heer Gustaef Horn[10], heb ick alrede gesproocken ende geschreven. T'is mij lief, dat monsieur Pels weder wel is met monsieur Spierinck[11], soodat ick aen die sijde met wel te doen niet en sal misbeuren.

Den coninc[12] doet ses hondert duisent gulden, in Februari verschenen door S.r Heufd[13] aen den hertogh van Wimar[14] betaelen ende de Engelschen geven

1 Karl Ludwig van de Palts.
2 Cornelia de Groot.
3 Paulus Pels.
4 Pieter Pels.
5 Cornelis de Groot.
6 Pieter de Groot.
7 Codenaam voor Amsterdam.
8 Vgl. no. 3514.
9 Johan van Werth.
10 Gustaf Karlsson Horn.
11 Petter Spiring Silvercrona; over zijn moeilijkheden met Paulus Pels zie men VII, p. 496-497.
12 Lodewijk XIII van Frankrijk.
13 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
14 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

hoope van eenig gelt voor den palsgraeff. Gotz[1] comt over de wegh van Falingen op hertogh Bernhard, dewelcke met het beste van sijn leger hem tegengaet, hebbende Forbisch[2] met eenigh voetvolck gelaeten tot het belegh van Rijnfeld met ses stucken geschuts, waertoe vier anderen van Benfeld werden verwacht. Jan de Waert is nu nae Benfeld gevoert, ende acht hondert, die van Brisac gecomen waeren om hem onderwege te ontsetten, geslagen oft verjaecht. Sonnendaeg laestleden hebben wij in Nostre Dame de vaendelen bij hertogh Bernhard becomen tot over de vijftich sien brengen ende gehoort een kerckelijcke musyck, onder het geluit van trompetten ende trommelen.

Dese dagen is hier langsaem gerabraeckt een François[3] prevoost geweest sijnde van een regiment, dewelcke aen de hertoginne van Lorraine[4] hadde voorgegeven den cardinael[5] te willen ombrengen met twee petards te werpen in sijn coetse. De hertoginne heeft het billet aen den cardinael getoont, bij sijn ordre weder geschreven, andermael sijn billet becomen, vijftien hondert croonen doen brengen op de plaets bij hem gedesigneert, alwaer hij bij ordre van den cardinael is gevangen, hebbende aen acht soldaten, die daertoe gelast waeren, soo stercke resistentie gedaen, dat hij drie te neder heeft gelegt. De excuse die hij gevangen sijnde bijbracht van een absurde voorslagh gedaen te hebben, alleen om gelt te trecken, contenteert den cardinael niet, dewelcke de misse selff gedaen heeft om Godt te dancken over het ontgaen van dit peryckel.

Den coninc sont behalven het leger in Guyenne een onder den marescal de Chastillon[6], dewelcke een compagnon in 't gebiet soude hebben gehadt, 't en waer den prins van Orangie door sijn ernstelijck schrijven sulcx hadde voorcomen. Noch gaet een leger onder den hertogh de la Force[7] ende den marescal Bresé[8], die off tesamen sullen commanderen ofte haer scheiden nae gelegentheit.

Dit jaer schijnt ons reden te geven van goede hoope ende is het hoff vol blijdschap niet alleen over de becomen victorie, maer oock omdat de coninginne[9] levend heeft gevoelt.

Daer is wat moeite geweest in dese stadt, omdat de renten, die de stad van Parijs schuldig is, belopende tot acht millioenen 's jaers, onbetaelt blijven, waerover een intendant van de finantie genaemt Cornuel[10] onlancx in peryckel is geweest.

Wij sullen hier niet laeten ons best te doen voor den marescal Hoorn ende twijffelen niet, off sullen door brieven uit Sweden daerin werden gesecondeert.

Den 3 April 1638.

1 Johann, graaf van Götz.
2 Arvid Forbus (Forbes).
3 François Sorbesse.
4 Nicole, hertogin van Lotharingen.
5 De Richelieu.
6 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
7 Jacques Nompar de Caumont, maarschalk van La Force.
8 Urbain de Maillé, markies van Brezé.
9 Anna van Oostenrijk.
10 Claude Cornuel.

Den hertogh van Weimar is wederom voor Rijnfeld, hebbende bevonden, dat het advys van Goetz' comste niet waer en was. Van die 800 van Brisac werd oock nie soo breed waer bevonden als geseit was. Den gouverneur van Constance[1] fortificeert Celle. Den furst van Beieren[2] heeft vivres ende amonitie gesonden binnen Augsburg. Den naem van den geëxecuteerde alhier is Fransois Sorbesse.

In dorso staat met andere hand: den 3 Apr. 1638.
En nogmaals: 1638.

3516. 1638 april 4. Aan G. Müller[3].

Nobilissime et amplissime domine,

Filiorum meorum natu maximus[4], quem in Suedia agentem amicitia tua plurimi nobis facta faciendaque semper dignatus es, Musis Martem praetulit neque paternum duxi tentato diu ejus animo reluctari gnarus patere et hoc ad gloriam iter neque vero usum omnem in bello perdere impensa literis tempora. Cum inter nostri temporis imperatores multum excellat dux Vinariensis[5] virtute et rerum experimentis, nullus fuit, cujus sub signis eum militare mallem. Quapropter eum Smitsbergii[6] auxiliorum partem istuc ductantis numeris allegendum dedi. Spero in eas partes perventurum, priusquam tu discesseris, ut tuae prudentiae consiliis, quae ne ei invideas precor, regi possit. Ego si id mihi largiris, magni hoc muneris loco ducam optaboque vicem reponere.

Novi nihil ferme est. Schmalchius[7] in itinere est, qui nobis nuntios et chartas plurimas adfert.

Gotzium[8] ab hoste tentatum infeliciter scribit ad me D. Camerarius[9].

Elector palatinus[10] scribit militem suo matris[11] et paucorum amicorum consilio. Anglicam pecuniam exspectat et Angliae exemplum Gallia.

Nostri Suecones huic regno jam bene alligati nodos quaerunt, quibus et illud alterum adstringant.

Ducis Vinariensis, quos propior aspicis, egregii successus, Gallorum exercitus, ad Navarrae fines unus, duo circa Belgicam sene Lafortio[12] et Castilionaeo[13] ducibus, principis Arausionensis[14] jam se commovens Hungarorum et transrhena-

1 Adam Heinrich Keller von Schlaitheim.
2 Maximiliaan I van Beieren.
3 Gedrukt *Epist.*, p. 415. Georg Müller was Zweedse hofraad en secretaris.
4 Cornelis de Groot.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Ludwig von Schmidberg.
7 Peter Abel Schmalz.
8 Johann, graaf van Götz, keizerlijk bevelhebber.
9 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
10 Karl Ludwig van de Palts.
11 Elisabeth Stuart, koningin van Bohemen, weduwe van Frederik V van de Palts, de Winterkoning.
12 Jacques Nompar de Caumont, maarschalk van La Force.
13 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
14 Frederik Hendrik.

norum irae in imperatorem[1], in regem Poloniae[2] Cosaccorum, sidera ipsa, si quid astrologis credendum est, huic imperatori infelicia magna hoc anno et deinceps sperare nos jubent.

Sed ista suo nutu temperat summus Arbiter, cujus bonitati et negotia publica et tua, nobilissime et amplissime domine, quantum possum commendo.

Tuae Nobilitati Amplissimae addictissimus
H. Grotius.

4 Aprilis 1638.

3517. 1638 april 5. Van L. Camerarius[3].

Illustrissime ac Excellentissime Domine,

Tandem ex Anglia a rege avunculo[4] allatae sunt principi electori Palatino[5] litterae propria eius manu scriptae.

Iis proposito ipsius ad induendum arma laudato spem suam liberaliter pollicetur et auxilium hortaturque eum ad fortitudinem et constantiam.

Hoc illico elector per Rusdorfium[6] mihi indicari curavit, qui adiecit iam collecta Londini XL millia liberarum sterlingicarum et in promptu esse collybi litteras, ut brevi Amstelodami ista pecunia numeranda sit. Missurum etiam regem ad Amasum navim bellicam, quae tormenta maiora VIII cum omni apparatu consueto et necessario advehat. Iam cum legato Gallico[7] agit elector, ut promissa sibi ab ipso regis sui[8] nomine tempestive impleantur. Suorum tantum, quos Meppam misit ad loci possessionem adquirendam litteras expectat, quo facto delectus militum urgebit, quantum poterit, et aliquem ex suis[9] mittet in Sueciam.

Exercitum vero hoc tempore cito colligere, nisi fallor, admodum difficilis res erit inprimis ob incerta diribitoria exhaustis plaerisque vicinis provinciis diuturno et exitioso bello.

Annonam tamen a Battavis sperat, qui et arma et pulverem pyrium ipsi suppeditabunt ex suis armamentariis.

Orandus igitur est Deus, ut electori juveni admodum et deliciis potius quam laboribus hactenus adsueto animum magnum largiatur et fideles inprimis ministros, qui ad causam potius publicam quam propriam utilitatem suam respiciant. Non deerunt ipsi prudentia principis Arausionensium[10] monita et in omnem

1 Ferdinand III.
2 Wladislas VII (IV).
3 Copie Stockholm, RA. Antw. op no. 3497; beantw. d. no. 3528. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
4 Karel I van Engeland.
5 Karl Ludwig van de Palts.
6 Johann Joachim von Rusdorf, staatsman in dienst van het huis van de Palts.
7 Jean d'Estampes.
8 Lodewijk XIII.
9 Friedrich Pawell; vgl. no. 3717 dd. 8 augustus.
10 Frederik Hendrik.

eventum recta consilia, ut secundum occasiones ordinum voluntatem sua auctoritate inducat, ut antiquissimae domus Palatinae defaederatis his provinciis olim bene merite rationem habeant. Aiunt etiam missurum regem Magnae Brittanniae legatum[1], qui Hamburgi foedus commune promoveat.

Haec ut praeclara sunt, ita faxit Deus, qui regum corda in sua manu habet, ut sint constantia et durabilia et maiora indies producant. Nam non parum boni sunt solliciti, ne interni motus quietem et tranquillitatem Magnae Brittanniae tam diuturnam turbent exorta in Scotia non exiguo tumultu ob invisam ibi in sacris ritibus anglicanam ordinationem, quae ecclesiis Scoticis nunc obtruditur. Cui tota nobilitas et populus regni unanimiter se opponit paratis ad defensionem cunctis rebus, si forte vis aliqua ipsis excipienda sit. Sed sperandum est regem a natura mitem ad talia extrema venturum non esse ob metum civilis belli in suis regnis. Id quod magno mercentur Iberi.

Landgraviae[2] legatus Melander[3] cum electore semel atque iterum graviter locutus eumque ad fortia consilia et facta adhortatiis est spem ipsi faciens de herae suae in continuatione belli reiecta malefida pace constantia, si alii quoque in oneris partem veniant, cui ferendo ipsa sola par non esset.

Mihi illum videre non contigit, quod ad me praeter suam alias consuetudinem nondum adcesset forte minus mihi gratum esse existimans, quod inducias cum Götzio[4] pepegit exclusis Suecis et Gallis. An legatus D. Wolfius[5] ad landgraviam venerit, nondum mihi constat. Ego quamprimum, ubi sit, comperero, uti iussus sum diligenter cum ipso conferam per literas.

Deum praecor, etc.

L. Camerarius.

Ex Haga, 27 Martij/6 Aprilis 1638[6].

Boven aan de copie: 27 Mars/6 Apr. 1638.

3518. 1638 april 5. Van N. van Reigersberch[7].

Mijn Heer,

De saecke van Caesar[8] meene ick de naestvolgende weecke weder bij de hant te nemen ende in cas van langer traineeren de insinuatie in forma te doen doen.

1 Eerst zou Robert Anstruther naar Hamburg gaan. Op verzoek van Elisabeth Stuart en Karl Ludwig van de Palts werd tenslotte Thomas Roe met de missie belast.
2 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
3 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
4 Johann, graaf van Götz.
5 Hermann Wolff.
6 Datering oude stijl op 27 maart geeft bij omrekening inclusief 5 april; bovendien spreekt Grotius in zijn antwoord no. 3528 van Camerarius' schrijven van 5 april. Ik heb de brief daarom op die datum gesteld.
7 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., M12i. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 445. Beantw. d. no. 3530.
8 Codenaam voor Rotterdam.

Onder de hant heb ick het werck vrij wat geprepareert, hebbe opinie weder voorcommende beter sal gaen als te voren.

De lichtyngen van den ceurvorst[1], die alreede sijn begonnen, sullen op de tijdynge gisteravont aen de coninginne[2] ende sijne Altesse wt Engelant gecommen seer wackeren, prijsende sijne M^teyt.[3] niet alleen het dessein van den palsgrave, maer beloovende hetselve te seconderen ende bij provisie toeseggende te sullen senden vier hondert duysent guldens in gelt ende voorts poyer ende ammonitie van oorloge. Daer comt bij, dat Gots[4] versamelende sijne trouppen in Westphalen, met deselve verlatende veele steden, opwaerts naer den Rhijn treckt, waerdoor avantage in die quartieren sal wesen te doen.

Piccolomini[5] continueert ondertusschen niet alleen in sijn winterlegerynge in de Gulickse landen ende de stat Aaecken, maer heeft voren in het lant van Cleeff oock te commen, waer naertoe tot verseeckerynge van dese frontieren den heer Staeckenbrouck[6] met het meerendeel van de ruyterie wert gesonden.

De Dunckerckers, door storm ende contrariewint wederom binnen gecommen, sijn niet weder wtgelopen, ende sijn in Zeelant 6 scepen, 2 fregatten gereet, waerbij indien Hollant 8 conde vougen, de vice-admirael Ian Evertse[7] hope geeft, dat hij haer te wtlopen soude verhinderen ofte immers haer dessein beletten. Wert oock hier alle devoir gedaen om soo haest mogelijck de scepen gereet te maecken.

De articulen van de driejaryge alliantie tusschen Vranckerijck ende Sweden gesloten[8] sal ick garen sien.

Dat hertoch Barent[9] soo wel wert versterckt gaet heel wel.

De comste van monsieur Strade[10] donderdachavont, in vier dagen van Paris hier gearriveert, sal buyten twijfel dienen om de preparaten tot oorloge te meer te doen wackeren.

Wat opinie uEd. heeft van de macht, die dat rijck int velt sal brengen, sal ick wt uEd. brieven connen leeren; hier geeft men breet daervan op ende presseert Engelant seer, dat desen staet naer Hamburch soude senden, daer Hollant niet seer lustych naer is wt consideratie, dat veel oordeelen Engelant ende Vranckerijck geen ander ogemerck te hebben als desen staet tegens den keyser[11] ende het rijck te engageeren, die sij nochtans opentlijck als viant niet durven verclaren. De meenynge is, dat yemant bij provisie sal werden gesonden om te sonderen, wat daer gaens is ende te adviseren, wat van die handelynge is te wachten.

Den heer van Oosterwijck[12] wacht op de vloote van den admirael[13] om te vertrecken. Naer eenyge mijne confidente mij rapporteren spreekt sijne Ed. met seer grooten loff ende reputatie van uEd., waromme ick niet en oordeele, dat uEd.

1 Karl Ludwig van de Palts.
2 Elisabeth Stuart, koningin van Bohemen, weduwe van Frederik V van de Palts, de Winterkoning.
3 Karel I van Engeland.
4 Johann, graaf van Götz.
5 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, graaf van Amalfi.
6 Luitenant-generaal der ruiterij Jhr. Thomas van Stakenbroeck.
7 Jan Evertsen (1600-1666), vice-admiraal van Zeeland.
8 Zie no. 3479, p. 129 n. 10.
9 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
10 Godefroy d'Estrades.
11 Ferdinand III.
12 Willem van Liere, heer van Oosterwijk.
13 Maerten Harpertsz. Tromp.

redenen heeft om eenyge inadvertentiën - want van quade intentie heeft sijn Ed. hem tegens mij geëxcuseert - ten swaersten op te nemen.

De Staten van Hollant commen acht dagen naer Paessen wederom bij den anderen.

Uwen outsten[1] wil ick wensche geluck in sijn voornemen, doch het vervolch van studiën, indien het humeur daertoe hadde gelopen, soude beter sijn geweest. Ick hope hij de vrinden in dese quartieren sal gedencken ende haer altemet van sijne brieven mede sal deelen.

Desen 5 April 1638.

In dorso schreef Grotius: 5 April 1638 N. Reigersberg.

En boven aan de brief: Rec. 15 April.

3519. 1638 april 5. Aan F. Sprecher[2].

Nobilissime Domine,

Repetitum inter nos literarum commercium gaudeo neque id desinam mea ex parte colere.

Rhaeticorum rerum mutationem doleo et Rhaetorum et communis rei causa. Minus tamen me feriit malum, praevisum pridem, haud obscure se ostendentibus causis. Ducis Rohanii[3] virtutem semper sum admiratus, ad cujus veteres laudes non leve pondus adjectum est, cum priore ad Rijnfeldium praelio res protestantium Germaniae ultro ivit adjutum suoque periculo et vulneribus accendit socios. Captis jam hostium ducibus, signis, Rijnfeldio speramus fore, ut et Helvetii protestantes apertius faveant causae et Germanicae civitates sequantur Germanum principem[4] Germaniae liberatorem.

Ego quae evenere memoriae recolens video nihil tantum nocuisse protestantium causae, quantum ipsorum inter se aperta nimis dissidia, quae cuncta pravitatibus et suspicionibus implerunt neque consilia tantum socialia corruperunt, sed et conspectu discordiarum aduituque non paucos impulerunt in alios greges, nonnullos etiam tenuere velut in bivio *διαχρινομενούς*. Sed his malis humana ope validioribus Deus, ubi ipsi visum erit, medium adfert.

Galli multa se pecuniis suis sperant posse efficere, verum novit eas artes Hispanus[5].

> Nec si muneribus certes concedat Iolas[6].

Aut si pro Maroniano versu Terentianum mavis

> Et habet quod det, et dat nemo largius[7].

1 Cornelis de Groot.
2 Gedrukt *Epist.*, p. 415. Fortunatus Sprecher von Bernegg (1585-1647) genoot bekendheid als staatsman en als historicus.
3 Henri, hertog van Rohan.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Philips IV.
6 Virgilius, *Eclog.* 2. 57.
7 Terentius, *Eunuchus*, 1078.

Verum ut ad Hispanum quoque poëtam, quando garrire tecum dulce est, veniam:

Munera magna quidem mittit, sed mittit in hamo
Et piscatorem piscis amare potest?[1]

Sed ut puto concutiet aliquando aegida suam Pallas[2] Rhetica.

Honorem tibi a rege christianissimo[3] collatum gratulor neque deero, ubi se dabit occasio, virtutibus tuis dare testimonium, quippe Nobilitatis Tuae amans more veteri ac simplici.

Tuae Nobilitatis observantissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 5 Aprilis 1638.

3520. 1638 april 7. Van Ch. Marini[4].

Monsieur,

I'ay fait responce[5] à vostre dernière du 15 de Mars[6], et celle-cy n'est que pour vous communiquer ce peu d'advis d'Italie, vous priant de continuer de m'escrire jusque à ce que ie ne soyez party d'icy dont ie vous adviseray au préallable.

Monsieur de Veimar[7] après la reddition de Reinfelden qu'il fait fortifier s'est aussy saissy de Neuburg et de Rütteln dans le marquisat de Baden où on a trouvé force vivres destinez pour Brisac et en suitte de ce escrit-on que Friburg mesme a capitulé.

On a fait faire le procez à ceux qui ont aidé la fuite du Savelly[8], sans espargner deux prestres complices en ce fait, ausquels on a fait trancher la teste.

Monsieur de Rhuan[9] est à Königsfeld sur le Bernois où il est griefvement malade de sa blesseure. Cependant les impériaux soubs le général Göz[10] s'assemblent auprès de Heilbrun, et font estat d'avoir 15^{m} hommes pour s'opposer aux desseings du duc Bernard auquel on ne devroit pas aussy manquer d'envoyer sans deslay du secours promis. Sur l'occasion que les Suisses se sont excusez sur le passage de monsieur de Veimar l'empereur[11] leur respond fort doucement, et se voyant à cest' heur intrighe ailleurs les recerche de ne faire rien qui soit contre l'alliance de sa maison avec promesse de l'observer aussy de son costé.

Je m'estonne bien de ce qu'on ne me donne point de responce sur mes remonstrances, de façon que volens nolens ie seray contraint de faire ce long et fâcheux

1 Martialis, *Epigr.* 6. 63. 6-5.
2 Vgl. Ovidius, *Metam.* 2. 753-755: (Pallas) traxit suspiria motu, // ut pariter pectus positamque in pectore forti // aegida concuteret.
3 Lodewijk XIII van Frankrijk.
4 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
5 No. 3511.
6 Ontbreekt.
7 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
8 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.
9 Henri, hertog van Rohan.
10 Johann, graaf van Götz.
11 Ferdinand III.

voyage de Suède pour mettre fin à mes affaires que pour amour de la couronne ie laisse abbandonés dans la Voltoline.

Je demeure, monsieur,

Vostre serviteur très obligé

Marin.

De Zurig, ce 28 de Mars s.v. 1638.

Adres (met andere hand): M.r Grotius.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 21 April.

In dorso: 28 Mars 1638 Marin.

3521. 1638 april 8. Van M. Bernegger[1].

Summe virorum,

Exeunte superiori Februario commisi amplissimo Mullero[2] ferendum ad te cum literis[3] Tacitum a me generoque Freinshemio[4] nuper editum[5], non sine pudibunda quadam formidine tuos tanti censoris oculos subiturum, nisi tot argumentis abunde cognita in nos nec meritos benevolentia tua singularis excusso pudore fiduciam iniecisset.

Id quicquid est munisculi forte tardius expectatione nostra reddetur, Mullero nostro Basileae, ut apparet, aliquantisper haesuro, ut et magis ex propinquo felicissimi progressus Franco-Suecicarum victoriarum spectator et magis ex certo nuncius earum apud suos esse possit.

Accidit autem interea nec opinato quippiam, ut praecedentem illam epistolam meam hac altera vel antevertere vel non longe subsequi pretium operae putarem.

Quod quidem negotium omne Freinshemio meo commisi perscribendum, non tam quod longa valetudine - nunc in melius per Dei gratiam eunte - contracta torpedo redderet ad scribendum ineptiorem, quam ne inutili repetitione dicato gravissimi momenti negotiis otio tuo nimis abuti videremur.

Hoc tantum addere liceat, si suffragatione tua, quae summae apud omnes autoritatis est, spes conatusque nostros iuvandos censueris ac provehendos omni nos ope connixuros, ne vel tuum in suscipiendo patrocinio iudicium vel nostrum in referenda pro virili publice privatimque gratia officium quisquam desiderare merito possit.

V. 29 Martii Iuliani 1638.

D. Müg[6], Nobilitatis Alsaticae Syndicus curavit[7].

1 Copie Hamburg, Univ.-bibl. cod. Sup. Ep. f. 259. Beantw. d. no. 3627. Gedrukt *Grotii et Berneggeri Epistolae mutuae*, p. 64. Matthias Bernegger was hoogleraar te Straatsburg.
2 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris.
3 No. 3469.
4 Johann Freinsheim (1608-1660), filoloog en historicus. Hij was in januari 1637 met Berneggers dochter Elisabeth gehuwd.
5 Voor de titel van deze Tacitus uitgave zie men no. 3469, p. 108 n. 6.
6 Dr. Johann Ludwig Mieg.
7 Deze mededeling staat in de copie tussen haakjes.

3522. 1638 april 10. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime Domine,

Rhinfeldium XV/XXV Martii deditum est duci Vinariensi[2], qui in pactis nomen imperatoris huic Ferdinando[3] dare non recusavit. Schavelisckius[4] et alii, qui in eo oppido captivi tenebantur, liberati sine pretio. Pulvis igniarius et alia belli instrumenta duci cesserunt. Brisaci magna egestas est salis, foeni rerumque aliarum. Eone iturus sit dux an Friburgum, Retelam, Constantiam, incertum adhuc. Ex literis hostium interceptis apparet per Sueviam Bavariamque ad Danubium usque perculsa omnia terrore victoriae. Oppidula quaedam in tribuni Rosae[5] potestatem venere, alia dedere se parata sunt, ubi exercitus apparuerit. Ipse dux Wirtenbergensis Everhardus[6], si invalescere res protestantium videat, forte ad poenitentiam perduci posset damnosissimarum pactionum, per quas tertia redituum pars sacerdotibus reddenda ei decedit. Multum auferunt[7] potentes in aula caesariana et Bavarica homines et Claudia archiducissa[8]: pignora ei eripiuntur sorte non reddita, lites contra eum judicatae.

Bavarus[9] commeatus et quae in bello usui ex aliis oppidis Donawertam confert. Interceptae ab Heilbrunna ad Brisacensem praefectum[10] literae multum ubique trepidationis ostendunt. Tam benignas ad rem gerendam occasiones sunt quae turbant: Hanovia in ipso temporis articulo quo utilissima esse partibus poterat, amissa; Gallicum auxilium tarde se movens et, ut videtur, serum ver opperiens; interim coëuntes undique hostium copiae, non quidem tantae, quantus hic fert ex Germania indiculus, ad X millia equitum, peditum totidem, sed magnus tamen. In eo malo id boni est, quod alio tracta pars tanta hostium Banerio[11], ut speramus, liberos datura sit exitus.

Savellius[12] Laufenburgi negligenter custoditus sacerdotis ad se admissi evasit habitu. Johannem Waertium[13], credo, majore cum cura Benfeldi servaturus est Quernhemius[14] vel marescalli Hornii[15] causa.

Germanos Galliae militantes, quos in Germaniam mitti haud dubie nostris rebus fuerat optabilius, secum trahit Castilionaeus[16] ad II MCCCC, una Smids-

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 123. Gedrukt *Epist.*, p. 416. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Bernhard, hertog van Saksen Weimar.
3 Ferdinand III.
4 Bernhard Schaffalitzky.
5 Rheinhold von Rosen.
6 Eberhard III, hertog van Würtemberg.
7 De copie te Uppsala heeft hier: conferent.
8 Claudia, aartshertogin van Oostenrijk.
9 Maximiliaan I van Beieren.
10 Hans Heinrich von Reinach.
11 Johan Gustavsson Banér.
12 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.
13 Johan van Werth.
14 Arendt von Quernheim.
15 Gustaf Karlsson Horn.
16 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.

bergii[1] cohors Guebrianum[2], qui duci Vinariensi auxiliator datus est, sequetur. Manicamus[3] qui abfuerat quo tempore pons ille apud Wittewerum[4] ab hoste captus est, in hanc urbem cum venisset, comperto graviter incusari absentiam suam latuit primum, deinde clam abiit. Judices in absentem datum iri credo. Praefecturam Colmariae et vicinorum locorum accepit jam Guebrianus.

Espernonius[5] per filium ducem Valettam[6] restitutus in aulae hujus gratiam retinebit Aquitaniae praefecturam. Senatorum parlamenti quidam[7] in agros relegati sunt ob liberas voces, cum de reditibus illis a civitate Parisiensi debitis consultaretur.

In Italia res minus procedunt Gallis. Hispani Bremum, firmum castellum, quod in Mediolanensi agro Galli et Sabaudi struxerant, cepere. Nunc Pontem Sturiae, quod oppidum est Montisferratensis agri, obsident. In Novariam, Lumellam aliaque vicina loca plurimum intulere commeatuum et eorum, quae bello inferendo sunt necessaria. E Neapolitano regno VI M peditum, II M equitum exspectant. Sabaudos et Pedemontanos, avide nimis pacem expetentes aegre in bello retinet vidua princeps[8].

Magna res est, si[9] veri sunt, qui a Montepelicardo vicinisque locis veniunt, nuncii a Ratisbonensi civitate expulsum imperatoris[10] praesidium. Equites Vinariensis cursare pergunt per Sueviam Bavariamque.

Pedites Helvetii et Germani ad MD per Vallem Telinam Mediolanum ivere. Helvetii, ut solent, distrahuntur religionum studiis et hinc metu a minis caesarianorum, inde spe ex prosperis rebus Vinariensis. Eorum protestantes qui sunt, seorsim suis rebus consultant Aroviae. Pontificii dubitant, an per Torgoviam transitum concedere debeant caesarianis, dum[11] finitimis invident obliti communis libertatis et periculorum ei imminentium. Pergunt eidem Helvetii rogare Gallos, ut comitatus Burgundiae bello eximatur, sed nulla obtinendi spe, quod ejus terrae homines animum hostilem nimis nudaverint plurimaque mala dederint Galliae.

Praefectus Hohentwilensis[12] quod ducem Wirtenbergensem Everhardum deseruit, eo defendit, quod non ipsi tantum, sed et Suedico regno et federi se dicat obligatum. Fatigat is quoque hostem excursibus.

Scribitur ad nos Cosaccos plurimos in Polonum[13] insurrexisse ob vim factam religioni ipsorum et nova tributa; Tartaros adhuc in Moscoviam ire populabundos;

1 Ludwig von Schmidberg.
2 Jean Baptiste de Budes, maarschalk van Guébriant.
3 Abusievelijk voor Manicampius; bedoeld is Achille de Longueval, baron van Manicamp.
4 De copie te Uppsala geeft de lezing ‘Vitterum’.
5 Jean Louis de Nogaret de La Valette, hertog van Epernon.
6 Bernard de Nogaret d'Epernon de La Valette.
7 Jean-Jacques Barillon, Michel de Champrond, Pierre Gayan, Jacques Salo, Pierre Thiboeuf en Jean Sevin.
8 Christine, weduwe van Vittorio Amedeo van Savoye.
9 Het woord ‘si’ ontbreekt in de copie te Uppsala.
10 Ferdinand III.
11 Het woord ‘dum’ ontbreekt in de copie te Uppsala.
12 Konrad Widerholdt.
13 Wladislas VII (IV) van Polen.

reposci a Turca[1] Asachum; Moldaviae regulum Johannem Mohylam[2] ab indigenis recusatum fugisse in Transilvaniam; inter Moldavos eosdem et Walachos belli quaedam exstitisse initia, sed repressa vi Turcae se interjicientis.

Haec partim respondebunt literis tuis datis 9/29 Martii[3]; siquid ultra est, id eisdem relectis jam adjiciam. D. Schmalzium[4] et cum eo nova multa exspectabimus.

Ab Anglis nihildum mihi ad spem meliorem lucet. Ut Batavi bellum sumant in imperatorem vix sperandum tibi consentio. Sunt tamen rationes non leves, quae suadere possint, ut praeveniant temporibus insidiantem inimicum et latenter hostem.

Rex[5] et pecuniam ex foedere duci Vinariensi suppeditat et praeterea mittit auxilia, sed sane tarda in tanta rerum occasione. Majus exibit, ut videtur, priusquam se jungant coëuntibus interim, ut jam dixi, hostibus undequaque non ignaris, quanta res agatur. Bellum hoc, quod novis incrementis ex Suedia incalescit, sine magno Brandenburgici[6] malo non abibit.

De Ramseio[7] nihil hic didici. Abs te siquid certius venerit, exspectabo.

Vereor, ut suffecturae sint Palatini opes ad alendum exercitum, nisi Angli eas sustentent. Elector[8] in hac fortuna Crassus[9] non est.

Quid Hassiacae viduae[10] sit consilii, ubi Melander[11] vobis adfuerit, cognoscemus.

Aquisgranensis urbs imperatoris insessa milite, ut recte judicas, et alias civitates terrere debet exemplo et vicinitate Batavos. Princeps Arausionensis[12] brevi in apertum proditurus hic speratur. Erit id tum ad alia utile tum ad impellendos homines ingenio suo cunctabundos et quos trahere saepe facilius possis quam ducere.

In re Dantiscana[13] puto eos satis acres fore, si responsum e Polonia non quale volunt acceperint. Suedi sapienter aliorum ea de re speculantur consilia.

Dux Everhardus Virtenbergicus Viennam ivit.

Spargunt Galli famam de capta a suis insula Sardiniam aspectante, Asinaria

1 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
2 Voor een genealogische tabel van het geslacht Movilă zie men E. Legrand. *Bibliographie Hellénique, IV*, p. 158-159.
3 De copie te Uppsala heeft XX/XXX; in de vaste wekelijkse reeks van Camerarius' brieven 8 maart (zie no. 3497), 15 maart (zie no. 3506), 22 maart (zie no. 3512), 5 april (no. 3517) past de datum 29 maart beter.
4 Peter Abel Schmalz, secretaris van de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
5 Lodewijk XIII van Frankrijk.
6 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
7 James (Jacob) Ramsay.
8 Karl Ludwig van de Palts.
9 Marcus Licinius Crassus, bijgenaamd De Rijkaard; met Gaius Julius Caesar en Sextus Pompeius vormde hij in 60 v. Chr. het Eerste Driemanschap.
10 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
11 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
12 Frederik Hendrik.
13 De Poolse tol te Dantzig.

nomine. Algerienses praedones plurimas cepere Hispanorum naves, quasdam earum ex India reduces. Damnum factum dicitur millionum septem.

Mitto edictum[1], quo rex Galliam S. Virgini in tutelam dat non probatum a parlamento.

Deo te tuosque, Illustrissime Domine, toto animo commendo.

Excellentiae Tuae omni cultu observantiaque addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, X Aprilis nov. Cal. MDCXXXVIII.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

In de copie te Uppsala boven aan de brief in margine: R. Hagae 7/17 April. Ao. 1638.

3523. 1638 april 10. Aan A. Oxenstierna[2].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Deditum est Rinfeldum duci Vinariensi[3] 13/23 Martii aequis conditionibus. Captivi, qui in eo erant oppido, quorum erat Schavaliskius[4] sine pretio liberati. Commeatus et quae ad bellum usui cessere victori, qui non dubitavit in pactis Ferdinando[5] huic imperatoris dare nomen. Ducenti ferme de praesidio in sacramentum ducis transiere. Literae ex capto oppido scriptae 15/25 Martii nos docent sub Tubaleto[6] equitem in agrum ivisse Wirtembergicum, postquam minora quaedam oppidula Danubium versus spectantia Rosae tribuno[7] se in potestatem dederant. Addunt alii Nortlingam et Tubingam aliaque oppida parata deditioni, ubi exercitus apparuerit. Eone iturus sit dux an Friburgum et Retelam an Constantiam petiturus an Brisacum, varie judicatur. Brisaci multarum rerum egestas est, salis maxime et igniarii pulveris.

Montepellicardi quae adventant literae ajunt caesos a ducis milite, qui commeatum inferre in Brissacum tentarant; Goetsium[8] apud Francorfutum habere aliquid copiarum; majores opperiri. Nuntiatum etiam illuc, sed parum liquida fama, a Ratisbonensibus pulsum caesarianum praesidium.

Savellius[9] Lauffenburgi satis negligenter custoditus sacerdotis, qui ad ipsum

1 Bedoeld zal zijn het edikt van 10 februari 1638: *Déclaration ... par laquelle S.M. déclare qu'elle a pris la très saincte et très glorieuse Vierge, pour protectrice spéciale de son Royaume*. Paris, impr. de P. Mettayer, A. Estiéne et P. Rocolet, 1638.
2 Gedrukt *Epist.*, p. 416; *Oxenst. Skrifter* 2 afd. II, p. 460.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Bernhard Schaffalitzky.
5 Ferdinand III.
6 Georg Christoph von Taupadel.
7 Rheinhold von Rosen.
8 Johann, graaf van Götz.
9 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.

solandum venerat, habitu indutus evasit. Ea res Gallis dat conjectandi loquendique materiam eo magis, quod Savellius in aula Viennensi gratiosus et, si quando de pace agatur, duci ad benignas conditiones adjutor sperari a nonnullis creditur. Rumor hic nunc est, sed nullo certo auctore, eundem Savellium a fuga reprehensum. Bene evenit, quod Rinfeldi asservatur Joannes Waertius[1] neque dubito, quin Tua Sublimitas scriptura sit ad Quernhemium[2], ne is emittatur nisi et marescallo Hornio[3] liberato. Et comes Bergensis[4], qui apud Batavos est, Waertiumque novit aliique multi ajunt in imperatoris partibus nullum ei ducem anteferri. Accedit, quod Bavarus[5], qui Hornium tenet, ad Waertium sibi proprie auctoratum libertati reddendum nihil omissurus credi debeat.

Interceptae literae, quas procurator rerum imperatoris Heilbronae[6] ad praefectum scripsit Brissacensem[7], ostendunt multum trepidari ad Danubium usque. Donawertae et commeatus et bello necessaria servantur augenturque. Incommode evenit, quod Hanovia paulo ante amissa est quam hae res tam pulchre se darent, cum hoc tempore ingentem sui usum praebitura fuerit.

Gallicum auxilium trade procedit exspectans, ut videtur, pabuli ubertatem an et altiore consilio. Praeterea de pecunia duci debita detrahi partem satis inique dixit mihi Heufdius[8]. Haec atque alia, quae antecessere, efficient, ut dux, si possit, conaturus sit se ab alienis imperiis expedire et dicitur postulasse a rege[9], ut Rinfeldum et Lauffenburgum custodire sibi liceat, cum alioqui Galli oppida, quae bello capiuntur, sibi cedere aequum existiment.

Germani praeter Smidsbergium[10] omnes, qui multum optarant in patriam suam mitti, Castilionaeo[11] attribuuntur. Manicampus[12], Colmariae antehac praefectus, cum vocatus huc venisset intellexissetque in sequiorem partem trahi absentiam suam sub morbi specie, quo tempore pons ad Rhenum ab hostibus captus est, latuit in hac urbe et clam se abduxit rege non viso. Praefectura cum vicinis locis data Guebriano[13]. In ipsum creduntur judices dari, qui ipsum citent et, ni compareat, damnent.

Dux Valetta[14] obtinuit, ut fert fama, patri suo[15] gratiam aulae et mansuram, dum vivet, Aquitaniae provinciam; belli tamen illic imperia penes principem

1 Johan van Werth.
2 Arendt von Quernheim.
3 Gustaf Karlsson Horn.
4 Graaf Hendrik van den Berg.
5 Maximiliaan I van Beieren.
6 Niet geïdentificeerd.
7 Hans Heinrich von Reinach.
8 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
9 Lodewijk XIII van Frankrijk.
10 Ludwig von Schmidberg.
11 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
12 Achille de Longueval, baron van Manicamp.
13 Jean Baptiste de Budes, maarschalk van Guébriant.
14 Bernard de Nogaret d'Epernon de La Valette.
15 Jean Louis de Nogaret de La Valette, hertog van Epernon.

Condaeum[1] futura. Quidam offensas patris filiique simulatas tantum ajunt fuisse. ut per eos et fratris regii[2] et comitis Suessionensis[3] consilia intelligerentur.

In Italia minus prosperae Gallorum res. Bremum cepit hostis, primum in Mediolanensi solo structum a Gallis et Sabaudo[4] castellum. Nunc Pontem Sturiae idem obsidet. Novariam, Valentiam aliaque circum oppida commeatibus omnique belli paratu instruit. VI M pedites II M equites e regno Neapolitano exspectat.

Helvetiorum motus ac dissidia scribet Marinus[5] accingens se, ut video, itineri in Suediam ad negotia conficienda.

Senatores aliquot parlamenti relegati sunt[6], quod in causa redituum, quos civitas debet, liberiores dixissent sententias quam ferre haec aula possit. Apud vulgus in magna iidem sunt fama.

Si quae ex Germania scribuntur vera sunt immensus in ducem Vinariensem venit hostilis exercitus ad decem millia equitum peditum totidem, multis sub ducibus, quorum indiculum[7] mitto. Si auxilia duci adfuissent valida et in tempore, magni processus se ostendebant rebus protestantium, quorum opera sic utuntur socii, ut multum tamen eos invalescere non videantur velle. Illud interim boni sperare licet, quod ad Rhenum et Danubium tracta magna parte hostilium virium Bannerio[8] ad res novas ingrediendas via patescit.

E Batavis literae electoris Palatini[9], cum ex Anglia et pecunia non veniat et Galli nisi praeeuntibus Anglis dare abnuant, coepta neque magna neque diurna fore suspicantur ipsique ante fores adstare inopiam, ubi, quod ei pecuniae reliquum erat effuderit. Batavi ipsi in Brasilia aliisque longinquis partibus res gerunt satis feliciter, interim maris sibi propinqui possessionem in dies magis magisque remittunt.

Deus det res prosperas, Excellentissime et Illustrissime Domine, reginae[10], regno, Tuae Sublimitati.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 10 Aprilis novi Cal. 1638.

Scheffelingius[11], mercator Hamburgensis mihi notus, rogavit me, ut quae in Suedia habet negotia commendarem, quod facio, quantum aequitas fert.

1 Henri de Bourbon, prins van Condé.
2 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.
3 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
4 Vittorio Amedeo, groothertog van Savoye.
5 Charles Marin(i), Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
6 Voor hun namen zie men no. 3522, p. 196 n. 7.
7 Vgl. Hs. Stockholm RA. Gallica. Handlingar tillhörande Hugo Grotii beskiekning 1636-1638: Liste des trouppes que ie trouve marcher contre le duc de Weimar en mes mémoires.
8 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
9 Karl Ludwig van de Palts.
10 Christina van Zweden.
11 Niet geïdentificeerd.

Conquestus mihi est cancellarius Montispellicardi[1] praesidium, quod ibi est Gallorum, jam plus anno vivere sumptu oppidanorum, longe aliud pollicitis Gallis; sed bellum scilicet ex praescripto geri non amat.

Non arbitratur Truchesius[2] Galliae auxilium, quod duci Vinariensi mittitur, futurum majus III M.

Dux Everhardus Wirtenbergicus[3] Viennam ivit.

Spargunt Galli famam de capta a suis insula Sardiniam aspectante, quae Asinaria dicitur. Algerienses praedones plurimas cepere Hispanorum naves, quasdam earum ex India venientes. Damnum factum dicitur millionum septem.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3524. 1638 april 10. Aan N. van Reigersberch[4].

Mijn werk van het Recht der Oppermachten[5] heb ik veeltyds op myn tafel, om in 't lezen van de oude boeken daar gestadig by te doen, dat by de stoffe diend. Ook dunkt my niet, dat de tydt en de gelegentheit van Hollandt toelaat het zelve te gebruiken, alzoo de Predikanten lang alle het gebiedt van de Magistraten zyn ontwassen en weinigen van de Magistraten de hoedanigheden hebben van het gezag hun toekomende wel te gebruiken,

3525. 1638 april 11. Aan L. Camerarius[6].

Illustrissime Domine,

Hannemannus[7], qui has fert literas, ejus est eruditionis, ejus probitatis ac pietatis, ut eum tibi, non tralatitio more, sed propiore quadam cura commendare audeam, quanquam, ut verum loquar, non tam commendatio haec est quam nomenclatura. Ipse apud tam rectum judicem facile se commendabit sermone ac moribus, modo admissionem habuerit, quod ei officium, ut spero, satis feliciter haec epistola praestabit.

Vale, Illustrissime Domine.

Excellentiae Tuae observantissimus semper
H. Grotius.

Dabam Lutetiae, 11 April. 1638.

1 Christoph von Forstner (1508-1667); zie VII, p. 550 n. 1.
2 Wolf Dietrich Truchsess.
3 Eberhard III, hertog van Würtemberg.
4 Gedeelt. gedrukt Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 169, Antw. op no. 3510.
5 *Hugonis Grotii V.C. De imperio svmmarvm potestatvm circa sacra. Commentarius Posthumus*. Lvtetiae Parisiorvm, Anno Domini MDCXLVII.
6 Copie Uppsala, Ub., cod. 388a, ep. 132. Gedrukt *Epist.*, p. 417. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
7 Christian Hanmann.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

3526. 1638 april 11. Aan M. Casaubonus[1].

Annus est, quod pro mellita epistola[2] tibi sum debitor. Tardum me nomen dices. Non nego. Culpa tamen morae in me non residet. Dixeras exemplum te mihi mittere Theophylacti in Epistolas Paulinas[3]. Id exemplum diu exspectavi. Intellexi etiam venisse in hanc urbem unoque in fasce cum libris multis aliis asservari, sed abesse librarium, cui jus sit aperiendi. Is venturus mihi in dies et horas dum dicitur, effluxit annus et pauxillum supra neque dum comparet Theophylactus, quanquam inquisitores misi multos.

Neque tamen minus tibi sum obligatus, cum beneficium non ex eventu, qui tuae non fuit potestatis, sed ex liberali animo accipiat aestimationem. Quomodo igitur debitum exsolvam. Experiar, an id possim delegando. Hannemannum[4] hunc bene eruditum et omnis honesti amantem virum tibi trado. Cogitabis forte, quod res est, me, hoc cum facio, novum facere nomen. Non hoc nego. Sed cum bonitatis, quae in te, ut olim in patre tuo[5] maxima est, id sit ingenium, ut quamplurimum amet se diffundere, nonnihil tibi praesto, qui tibi ejus exercendae non infelicem praebeo materiam.

Vale, mi optime Casaubone.

Casaubonianae amicitiae verus cultor
H. Grotius.

I/XI April. 1638.

3527. 1638 april 16. Aan A. Oxenstierna[6].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Et Relingerus[7] et negotium ejus Tuae Sublimitati quam mihi est notius. Unum de meo addere possum verissimum: nunquam eum fatigari in adjuvanda re communi. Nam et dignissima scitu saepe nuntiat et pro ea, quam habet, rerum peritia consilia saepe duci Vinariensi[8] et aliis dat utilissima.

1 Copie Rotterdam, Gemeente Bibl., coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674. Gedrukt *Epist.*, p. 417. Betreffende geadresseerde, Mericus Casaubonus, zie men V, p. 480 n. 9.
2 No. 3012 (dl. VIII, p. 194).
3 Voor deze commentaren van de Byzantijnse theoloog Theophylactus zie men VIII no. 3012, p. 195 n. 3.
4 Christian Hanmann.
5 Isaac Casaubonus.
6 Gedrukt *Epist.*, p. 418; *Oxenst. Skrifter* 2 afd. II, p. 463.
7 Marx Conrad von Rechlingen.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

Tam constans ejus voluntas meretur, ut, si qua est ratio, qua possit indemnis servari, sive bello, quod nunc nobis multa videtur polliceri prospera, sive pace, ea ne negligatur. Id, si fieri potest, non ipsum modo, qui nunc apud ducem Vinariensem et apud Helvetios valet auctoritate, reddet alacriorem, sed et alios, quorum aut opera, aut pecunia usus esse poterit, excitabit exemplo.

Deus, Excellentissime et Illustrissime Domine, res Tuae Sublimitatis secundet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 6/16 Aprilis 1638.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3528. 1638 april 17. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime Domine,

Gallia nondum se movet; ducis autem Vinariensis[2] res nec optime nec pessime procedunt. Potuerat, si Gallicum auxilium jam adventasset, obsideri Brisacum; poterant et ducis Lotharingi[3] copiae, quae non longe a Montepellicardo ad necessitates Brisaci sublevandas coiërant, caedi. Nunc distractis in multa praesidia militibus ducis nihil quidem tale tentari potuit. Neque tamen cessatum est. Die Martii, ut hic numeramus, XXVIII capta arx Retela et praefectus[4]. Milites militiam mutavere. Die XXX Newenburgum Basileam et Brisacum inter ab hoste derelictum. Id nunc a duce Vinariensi permunitur ut et Rijnfeldium. Equites ejus ad Memmingam usque cursitant. XL ab iis hostiles equites caesi. Capta Belinga. Tutlinga et oppidorum minora alia. Magnus inde per Sueviam Bavariamque terror effecit, ut commeatus a Donawerta tanquam minus tuto loco Augustam transportarentur ejusdemque urbis Augustae praesidium augeretur.

A Ratisbonensibus expulsos caesarianos milites perstat fama, non tamen ut partes civitas mutaverit. Dux Vinariensis etiam pontem facit ad Newenburgum crediturque Friburgi obsidionem moliri. Erfordae pacta cum Saxone[5] ita dicuntur valitura, si rata a Suedis habeantur.

Götzius[6] ad Heilbrunnam XIV habere cohortes sive regimenta dicitur, quatuor turmae venire Heidelberga. Exspectari et Croati bis mille et totidem a Bavaro[7] equites alii.

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 124. Gedrukt *Epist.*, p. 418. Antw. op no. 3517. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Karel IV, hertog van Lotharingen.
4 Kapitein Kempf.
5 Johann Georg I, keurvorst van Saksen.
6 Johann, graaf van Götz.
7 Maximiliaan I van Beieren.

De Savellii[1] fuga, quomodo evenerit, variat fama. Constat elapsum Lauffenburgo venisse Badam atque inde cura magistratuum, quibus se aperuerat, deductum Lucernam. Ibi hospitio exceptum nuntii pontificii[2], salutatum ab Hispanico legato[3] et eo, qui res agit imperatoris[4]; scripsisse Viennam, nisi Waertius[5] ante adventum machinarum et peditum partis maximae praecipitasset se in temerariam pugnam, actum fuisse de Vinariensi ejusque exercitu. Waertium vero e carcere apertam misisse epistolam ad Bavarum, qua infelicis pugnae culpa in Savellii ignaviam conjicitur, qui ipso primo conflictu fugae exemplum dederit.

III millia per Rhaetos Mediolanum transiere. Iidem Rhaeti, quae manent, castella metu seditionum majore praesidio custodiunt.

Hispanicus ille, qui Lucernae est legatus, iter per Helvetios IX millibus poscit; puto ut Constantiam ducantur, ubi nunc Savellius recolligere exercitum dicitur incipientibus et ibi et ad Lindaviam Cellamque ostendere se hostilibus copiis.

Comes Hanoviae[6] scriptum edidit[7], in quo Ramsaeum[8] graviter incusat.

In Italia consilia sociant pontifex[9], Veneti, Ethruscus[10], credo ad cudendas inducias. Bremi praefectus[11], quod deditionem ante necessitatem fecerit, poena sua sanciet, ut scribitur, quam laesit disciplinam. Helvetii protestantes iratum sibi imperatorem metuunt tutandisque urbibus suis incumbunt. Et commodum repertae in Bernati agro venae novae plumbi sulfurisque.

Poloni[12] nuntius Forbuschius[13] nudo capite regem[14] allocutus pacem commendavit suumque regem ad eam rem opitulatorem obtulit. Responsum puto referet satis indefinitum.

Nunc ad tuas venio literas 5 Aprilis datas[15]. Angli[16] foedus, quale Lutetiae factum est[17], probari expetunt neque in eo mussitant. Sed de iis, quae in Suedia Fledwodo[18] aliisque eo missis significata sunt, nihil apertum loquuntur. Negant etiam quicquam ad se perscriptum ex Anglia de pecuniis rebusque aliis mittendis ad Palatinum principem[19]. Et Scotiae motibus facilia ajunt fore remedia.

1 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.
2 Ranuccio Scotti.
3 Carlo-Emanuele Casati.
4 Peter von Schwarzenberg.
5 Johan van Werth.
6 Philipp Moritz, graaf van Hanau-Münzenberg.
7 Wellicht het pamflet *Vortrab Hanawischer deduction Uber Die Ramsaysche ongfügte vorgenohmene Proceduren, Gedruckt Im Jahr 1638*.
8 James (Jacob) Ramsay.
9 Urbanus VIII.
10 Ferdinando II de Medici, groothertog van Toscane.
11 Pierre-Pol de Percin, baron van Montgaillard. Hij had de stad op 26 maart overgegeven.
12 Wladislas VII (IV) van Polen.
13 William Forbes, secretaris van de koning van Polen.
14 Lodewijk XIII van Frankrijk.
15 No. 3517.
16 De Engelse gezant te Parijs, John Scudamore, en zijn extraordinarius collega aldaar, Robert Sidney, graaf van Leicester.
17 Zie no. 3479, p. 129 n. 10.
18 Georg Fleetwood.
19 Karl Ludwig van de Palts.

A Batavis Palatinum juvari gaudeo et vidua Hassiaca[1], quae brevi bis a Gallia pecunias accepit, ad bellum redeunte video spes praeclaras. Sed iis de rebus, quae dicturus sit Melander[2] quaeque scripturus Wolfius[3], tua comitate edoceri gaudebo.

Soldnero[4] Curtioque[5] peribit opera, nisi pacem aut inducias etiam cum Gallis velint. Vitzthumii[6] mors Warnemundae jacturam non compensat. Redibit ad nos, spero, fortuna Banerii[7] virtute, praesertim si propere adsint e Suedia novi dilectus.

Dunquercanorum rapinis facile finis adferri poterit, si Galli et Batavi velint et non nolint Angli. Colonia civitas ut sibi consulat, potest fieri: boni aliquid in commune inde non exspecto.

Neoburgicum[8] quoque tenacioribus vinculis illigatum puto quam ut expedire se possit.

De Gustavo Hornio[9] mones memorem; et spero adventuras pro eo ex Suedia literas.

De Palatinatu neque Hispanus[10] decedet neque Bavarus, nisi Angli rem sibi cordi esse aliter quam verbis ostendant.

Milites IV, oppidani III conscii fugae Savellii aut culpae rei[11] capite id luerunt.

D. Schmalchius[12] nondum hic adest. Aveo ex eo et acta et agenda discere.

Tibi tuisque det Deus prosperrima.

Excellentiae Tuae summa observantia addictus
H. Grotius.

Lutetiae, 7/17 Aprilis 1638.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margine: R. 14/24 April. anno 1638.

3529. 1638 april 17. Aan A. Oxenstierna[13].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Die Martii 20 et octavo novi Calendarii, qui dies erat Palmarum, Retelae arx

1 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
2 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
3 Hermann Wolff.
4 Johann Söldner.
5 Ferdinand Siegmund Kurz.
6 Damian Vitzthum von Eckstädt.
7 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
8 Wolfgang Wilhelm, hertog van Neuburg en Jülich-Berg (1578-1653).
9 Gustaf Karlsson Horn.
10 Philips IV.
11 Dit woord ontbreekt in de copie te Uppsala.
12 Peter Abel Schmalz, secretaris van de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
13 Gedrukt *Epist.*, p. 418; *Oxenst. Skrifter* 2 afd. II, p. 463.

in ducis Vinariensis[1] venit potestatem, prius capto scalis circumjectu. Captus et praesidii praefectus Rempfius nomine[2]; milites, qui custodierant, ferme XXX in ducis militiam transiere. Postridie nuntiatum duci est ducem Carolum[3] quanto poterat contracto commeatu e Burgundia Hispanica copias suas colligere circa Dambelinam vallem quatuor admodum leucis a Montepellicardi. Satis intelligebatur id eo pertinere, ut Brissaco multarum rerum egenti subveniretur, ubi victui necessaria non suppetere in menses quatuor satis constat.

Quid inde evenerit, nondum scimus. Sed significant qui in castris sunt, si Gallicum auxilium adfuisset, ut spes pridem fuerat, potuisse hosti ingens damnum dari. Nunc distracto in tot praesidia ducis Vinariensis milite non esse, ut magni quid audeatur.

Die Martii 30 Neuenburgum medio inter Basileam et Brissacum itinere, adsitum Rheno oppidum, duci Vinariensi accessit Rinfeldo non minus firmum. Ibi et praesidium dux reliquit centum musquettariorum et pontem e navibus nectit. Interim equitatus ejusdem ducis per Nigram, quae dicitur Silvam Memmingae tenus cursitat divisis cuneis Rosa[4], Nassavio[5], Tupatelo[6], Calembaro[7] ducibus. Rosa captis oppidis Balinga et Tutlinga quadraginta hostilium equitum cecidit centurionemque[8] misit duci.

Dux Friburgum jam obsessurus creditur defensum a militibus quingentis. Goetsius[9] apud Heilbronam esse dicitur cum cohortibus sive regimentis XIV, quatuor turmae ab Heidelberga venire, ut se jungant, bis mille equites venire a Bavaro[10] et alii equites Croati totidem. Additur, quod commeatuum Donavertae fuerat, translatum Augustam ejusque urbis acutum praesidium; multum praeterea hostilis militis esse ad Lindaviam, Cellam, Constantiam.

Casatus, Hispani legatus[11], Lucernae iter isthac IX millibus Germanorum impetravit[12]. Tria alia millia Rhaetis concedentibus Mediolanum ivere. Eidem Rhaeti ex consilio Hispanorum novas ibi turbas Gallorum concitas[13] metuentium augent praesidia castellorum ad Rheni initia et Steigam. Erfurtum audimus pepigisse cum Saxone[14]. Sed in pendenti esse rem, donec a Suedis probentur pacta.

Savellii[15] fuga non eodem narratur modo. Scribitur Basilea et sacerdos, qui

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 In plaats van ‘Rempfius’ moet ‘Kempfius’ gelezen worden.
3 Karel IV, hertog van Lotharingen.
4 Rheinhold von Rosen.
5 Otto Wilhelm, graaf van Nassau-Dillenburg (1607-1614).
6 Georg Christoph von Taupadal.
7 Wellicht Christian Pens von Calenbach; hij stierf in november 1638 te Bazel; zie de Gazette de France dd. 11 december 1638, no. 175 p. 738.
8 De *Gazette de France* dd. 22 april 1638 no. 47 p. 187 schrijft hierover: ‘Ce jour là le 27e (mars) le Colonel Roze défit sur le Danube une compagnie de cavalerie ennemie: de laquelle ayant envoyé le Capitaine prisonnier au Duc de Weimar, il poursuivit un régiment de Croates avec d'autant plus de chaleur, que leur Capitaine avoit fait plusieurs rodomontades contre les Suedois’.
9 Johann, graaf van Götz.
10 Maximiliaan I van Beieren.
11 Carlo-Emanuele Casati (1600-1645).
12 Het woord ‘impetravit’ ontbreekt in de uitgave der *Epist.*
13 De uitgave der *Epist.* geeft de lezing ‘concitu’.
14 Johann Georg I, keurvorst van Saksen.
15 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.

adjutor fuerat, et is, qui custodiae praeerat[1], affectus capitali supplicio Lauffenburgi.

Ex Tiguro literae ajunt, dum per laetitiam capti Rinfeldi milites ejus custodes vino indulgent, linteis a lotrice subministratis de fenestra elapsum et scalis transcendisse moenia. Venisse Badam. Salutatum ab legato Hispanico et eo, qui res ibi curat imperatoris[2]. Inde profectum Constantiam colligendo exercitui. Scripsisse Viennam, nisi Johannes Waertius[3] temerario impetu ante adventum majoris partis peditum simulque machinarum proelium festinasset, vitari non potuisse exitium a duce Vinariensi ejusque exercitu. At contra Waertius e carcere epistolam apertam misit duci Bavaro ignavia Savellii rem male gestam indicans, ut qui primo conflictu fugiens aliis pessimum dederit exemplum.

Comes Hanoviae[4] scriptum edidit[5], quo consilia sua defendit, atrox in Ramsaeum[6], qui nunc arctissima custodia tenetur Dillenbergi. Rinfeldum munit Forbesius[7]. Alter ejus nominis[8] hic a Polono[9] missus nudo capite regem[10] adiit pacem commendans et sui regis ad eam conficiendam offerens opem.

Bremi praefectus[11], qui fuit, quod ante tempus locum dediderit, reus est putaturque disciplinam militarem suo supplicio sanaturus. Putatur Pons Sturiae jam in hostium venisse potestatem.

Pontifex[12], Veneti, Etrusci quid inter se pepigerint, nondum liquet. Videntur indutias cudere.

In Bernati solo repertae sulfuris et plumbi venae belli forte in eas partes ingruentis indicia.

Ad viduam Hassiacam[13] jam bis missa hinc pecunia, quinquagenum millium florenorum. De pecunia, pulvere igniario, machinis, quae Palatino[14] sint ventura ex Anglia, negant legati[15] se quicquam scire.

Perstat fama de pulso a Ratisbonensibus praesidio imperatoris, sed civitatem non mutatis partibus suae tutelae ipsam prospicere.

Petierat a regis ministris baro Degenfeldius[16], sibi ut privatim ire liceret ad ducem Vinariensem, sed non permittitur. Et Guebrianus[17] moras nectit; et Germani, ut scripsi, praeter Smidsbergium[18] omnes mittuntur alio. Suspicantur nonnuli id agi a Gallis et Suedis, ut hi Pomeraniae, illi Lotharingiae potissima pace

1 Niet geïdentificeerd.
2 Peter von Schwarzenberg.
3 Johan van Werth, ruitergeneraal in dienst van Maximiliaan I van Beieren.
4 Philipp Moritz, graaf van Hanau-Münzenberg.
5 Zie no. 2528, p. 204 n. 7.
6 James (Jacob) Ramsay.
7 Arvid Forbus (Forbes).
8 William Forbes.
9 Wladislas VII (IV).
10 Lodewijk XIII van Frankrijk.
11 Pierre-Pol de Percin, baron van Montgaillard.
12 Urbanus VIII.
13 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
14 Karl Ludwig van de Palts.
15 John Scudamore en Robert Sidney, resp. ordinarius en extraordinarius Engels gezant te Parijs.
16 Christoph Martin, vrijheer van Degenfeld.
17 Jean Baptiste de Budes, maarschalk van Guébriant.
18 Ludwig von Schmidberg.

aut indutiis retineant relinquantque Germanos suae malae fidei puniendos.

Ego D. Schmalchium[1] exspecto, ut et quae gesta sunt et quae gerenda posthac discam.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 7/17 Aprilis 1638.

Quatuor milites, oppidani tres conscii fugae Savellii capite id luerunt.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3530. 1638 [april] 17. Aan N. van Reigersberch[2].

Mijn Heer,

In mijne laetste brief[3] heb ick vergeten dat bij te vougen nopende het tractaet de Imperio Summarum potestatum circa sacra[4], dat hetselve wel met meer passagiën is verrijckt, maer in effecte deselve positiën inhout, die men vinden can in mijn boeck tegen Sibrandum[5], in de Resolutie van den jaere 1614[6], soo die is uitgegeven met

1 Peter Abel Schmalz, secretaris van Axel Oxenstierna.
2 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R7i. Gedeelt. bij Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 159. Antw. op no. 3518; beantw. d. no. 3547.
3 No. 3524.
4 Voor de titel van dit werk zie men no. 3510, p. 177 n. 11.
5 Sijbrandus Lubbertus (± 1556-1625), hoogleraar in de godgeleerdheid te Franeker. Het betreft hier de *Ordinvm Hollandiae ac VVestfrisiae pietas ab Improbissimis Multorum Calumnijs, praesertim verò à nuperâ Sibrandi Lvbberti Epistolâ quam ad Reverendissimum Archiepiscopum Cantuariensem scripsit vindicata: Per Hvgonem Grotivm Eorundem Ordinum Fisci Advocatum. Avctoritate pvblica Senatus Delegatorum ab Ordinibus Hollandiae & Westfrisiae* Excudit Lvgdvni Batavorvm Ioannes Patius, Iuratus & Ordinarius Academiae Typographus Anno 1613; Ter Meulen-Diermanse, no. 817.
6 *Decretvm Jllustrium ac Potentum Ordinvm Hollandiae et Westfrisiae pro pace ecclesiarvm, mvnitvm Sacrae Scripturae auctoritate, & Conciliorum, Antiquorum Patrum, Confessionum publicarum, & recentiorum Doctorum testimonijs.* Lvgdvni Batavorvm Excudit Ioannes Patius, Iuratus & Ordinarius Academiae Typographus. Anno MDCXIV. Cum Privilegio Ordd. Holl. & Westfr. in Septennium; Ter Meulen & Diermanse no. 826.

bijgevouchde passagen, in mijne propositie gedaen tot Amsterdam[7] ende in mijne Apologie[8].

7 *Verhael vande heeren ioncker Adrian van Mathenes, Heere van Riviere, Opmeer, Does &c. Hugo Muys van Holy, Schout der Stadt Dordrecht: Gerrit Ianssz vander Eyck, Burgemeester der stadt Delft: Meester Hugo de Groot, Raedt, ende Pensionaris der Stadt Rotterdam: ende Willem Pieterssz. Hases, Burgemeester der Stadt Hoorn, by de Mogende Edele Heeren, mijn Heeren de Staten van Hollandt eñ VVest-Vrieslandt, in hare Vergaderinge gehouden in Aprili sesthien-hondert sesthien gedeputeert, om de E. Heeren Burgemeesteren ende Raden der Stadt Amsterdam te onderrichten van de oprechte intentie van haer Mog. Ed. tot conservatie vãde ware Christelicke Gereformeerde Religie: eñ vande goede ende gewichtighe redenen die haer Mog. Ed. hebben gehadt om te nemen de Resolutien inde Kerckelicke saken daer inne verhaelt, eensamentlick de dienstelickheyt ende notelicheyt der selver*. In s'Graven-Haghe, By Hillebrant Iacobssz., Ordinaris ende Geswooren Drucker der Heeren Staten s'Landts van Hollandt ende VVest-Vrieslandt. Anno 1616; Ter Meulen-Diermanse no. 844.

8 *Sensvs librorvm sex, qvos pro veritate religionis Christianae Batavice scripsit Hugo Grotius*, Lvgdvni Batavorvm, Ex Officina Iohannis Maire MDCXXVII, waaraan was voorafgegaan *Bewys Van den waren godsdienst In ses Boecken gestelt By Hvgo de Groot*. Gedruckt in 't Iaer onses Heeren MMCXXII. Ter Meulen-Diermanse, resp. no. 944 en 143.

Hoe d'heer van Oosterwijck[1] van mij spreeckt, daer is mij weinigh aen gelegen. Maer dat hij mij niet en heeft bejegent nae behooren is seecker. Comt sulcx door instructie, soo wil ick die niet toegeven, die mij soo lang gequelt hebben ende noch geen leedwesen te toonen. Is het sijn impertinentie, die en staet mij mede in dese qualiteit niet te verdragen.

Aen den ambassadeur van Venegië[2] was lestmael denselve dagh van audiëntie geassigneert, die mij was gegeven. Ick was wat eer op reis met den graef van Bruslon[3], conducteur van de ambassadeurs, maer onderweeg brack wat aen 't gescheer van de paerden, waerdoor den ambassadeur van Venegië ons achterhaelde ende voorbij reedt. Den graef van Brulon, die hem socht te favoriseren, sont sijne lieutenant[4], die mede bij ons was, met hem, om hem audiëntie te doen hebben, vóór mijne comste. Maer den coninc[5] verstaende, dat ick op wegh was, dede den ambassadeur van Venegië wachten, totdat ick mijne audiëntie hadde gehadt. Ende sulcx is de stijl.

Men heeft mij dese dagen seer aengesocht om mijnheer den cardinael[6] te begroeten. Ick heb geseit sulcx te sullen doen, wanneer de ambassadeurs van Engelant[7] hetselve sullen hebben gedaen.

Ick com tot uE. brief van den 5 April[8] ende voor eerst dancke uE. voor de devoiren in de saeck met Caesar[9], die uE. soo veel te meer onlust moeten causeren omdat het werck soo traegh voortgaet. Men moet doen, dat men can.

Van het schrijven ende senden van gelt ende oorlogsgereedschap uit Engellant nae den churfürst[10] hebben de Engelsche ambassadeurs alhier geene tijding. Seggen oock, dat de onlusten in Schotlant niet te beduiden en hebben ende lichtelijck sullen werden geappaiseert.

Wat Staeckenbroeck[11] sal doen in het lant van Cleef ende off alles sal connen blijven in termen van neutraliteit, sal mij lusten te hooren, alsoock wat de Duinkerckers bij handen sullen nemen.

Ick verwacht hier D. Schmalzium[12] met alle 't gebesoigneerde tot noch toe[13] ende instructie voor het toecomende.

Men hoopt hier seer op een vrougen tocht van den prins van Orangie[14].

Van de vier legers van Vrancrijck, een in Guienne, een in de Franche Comté, twee off drie op de canten van Nederlant onder den prins van Condé[15], Longue-

1 Willem van Liere, heer van Oosterwijk.
2 Anzolo Correr.
3 Anne, graaf van Brulon.
4 René Giraut.
5 Lodewijk XIII van Frankrijk.
6 De Richelieu.
7 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
8 No. 3518.
9 Codenaam voor Rotterdam.
10 Karl Ludwig van de Palts.
11 Jhr. Thomas van Stakenbroeck.
12 Peter Abel Schmalz, secretaris van de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
13 Het betreft hier Zweedse onderhandelingen met Frankrijk en Engeland.
14 Federik Hendrik.
15 Henri de Bourbon, prins van Condé.

ville[1], La Force[2], Chastillon[3], Brezé[4] heb ick uE. [ge]schreven[5]. Men meent al te samen sal sijn over de 40^{m} man.

Wij sullen seer verlangen te hooren, wat te Hamburg sal passeren.

Mijnen oudste[6] heb ick seer gesocht tot de studiën weder te brengen, maer siende, dat ick sijn humeur daertoe niet en conde brengen, heb ick mij eintelijck nae sijne lusten geaccommodeert ende hem gestelt onder het gebiet van een wijs ende eerlijck man[7]. Onsen tweede[8] gebruickt vast baststonen op een ijdele hoope, die hem is gegeven van sijn been te rechten[9]. Wij hebben ons oock daerinne gevoucht nae sijne imaginatie, dewelcke nu beginnende te cesseren soo sal hij hem haest tot de reis begeven.

Den hertogh van Wimar[10] heeft den 28 Maert nieuwer stijls het buitenhooft van Retel met escalade, 't casteel met compositie becomen. Den 30 is Neuwenborg tusschen Basel ende Brisac aen den Rijn gelegen bij den vijant verlaeten, werdt bij den hertog gesterckt ende een brugge daerbij gemaect, al beginselen om Brisac te blocqueren; om te belegeren ontbreeckt volck ende 't Fransche secours vordert langsaem. Waer het gecomen geweest, daer was occasie om een goed deel van des vijants volck te slaen, die bij Mompelgiard in het dal van Dambelin vergaderen om eenige vivres in Brisac te brengen. Nu is het voetvolck van den hertogh verdeelt, soo in Rijnfeld, 'twelck gefortificeert werdt, als in andere plaetsen. De ruiterie onder Rose[11], Nassau[12], Taupadel[13] ende Calembac[14] loopt in Suabe tot Memmingen toe hebbende Balingen Tutlingen ende eenige cleiner stedekens becomen. Oock veertich van des vijants ruiters geslagen. De schrick in Beyeren is groot ende daerom de vivres ende ammonitie van Donawerdt getransporteert tot Augsburg, alwaer oock het garnisoen is vermeerdert. De advysen continueren, dat de stad Regenspurg het keisersche garnisoen hebbende uitgejaecht haerselve bewaert sonder verder te treden vooralsnoch.

Den graeff van Hanauw[15] heeft een schrift uitgegeven tot sijne justificatie Ramsay[16] seer beswaerende.

Van Savelly's[17] uitcomste werdt seer verscheidentlijck geschreven. Ontcomen sijnde uit Lauffenburg heeft hij sich begeven te Baden in Switserlant, hem

1 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
2 Jacques Nompar de Caumont, maarschalk van La Force.
3 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
4 Urbain de Maillé, markies van Brezé.
5 No. 3515 dd. 3 april.
6 Cornelis de Groot.
7 Ludwig von Schmidberg; zie no. 3544 in fine, p. 230.
8 Pieter de Groot.
9 Over dit lichaamsgebrek van Pieter zie men M. van Leeuwen, *Het Leven van Pieter de Groot*, Utrecht 1917 pp. 7-8.
10 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
11 Rheinhold von Rosen.
12 Otto Wilhelm, graaf van Nassau-Dillenburg.
13 Georg Christoph von Taupadel.
14 Zie p. 206 n. 7.
15 Philipp Moritz, graaf van Hanau-Münzenberg.
16 James (Jacob) Ramsay.
17 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.

aldaer aen de magistraten bekent gemaect; bij deselve met goed convoy gesterckt sijnde gecomen te Lucerne, gelogeert bij des paus' nuntius[1], begroet bij den Spaenschen ambassadeur Casati[2] ende bij den keiserlijcke commissaris[3]. Van daer gegaen nae Constans om een leger weder bijeen te rapen.

Daer sijn alrede eenige trouppes van den vijant bij deselve stadt van Constans, bij Zelle ende Lindau. Voor negen duisent anderen werdt bij den voorseiden Casati passage gesocht door Switserlant.

Gotz[4] is met vier regimenten bij Heilbrun. Vier regimenten ruiterie van Heidelberg comen daerbij. Dan verwacht men noch twee duisent ruiters van de hertogh van Beieren[5] ende twee duisent Croaten, behalven anderen, die van verder plaetsen sullen afdaelen.

Den gouverneur[6] die Bremo te haestigh heeft overgegeven, is gevangen ende men seit hij deselve faute met de doot sal betaelen.

Drie duisent soldaten sijn door de Grisons gepasseert nae Milan. De Grisons stercken seer haere forten van Rhijn ende Steig ende vermeerderen de garnisoenen vresende seer voor inlandsche beroerte. Den paus[7], Venegië ende den hertogh van Florence[8] beraedslagen veel tesamen, soo 't schijnt, om een trefves te maecken tot voordeel van de roomsche religie.

Savelly heeft nae Wenen geschreven, dat, soo Jan de Waert[9] met de laeste slagh had gewacht tot de comste van het geschut ende 't meerder deel van de infanterie, dat den hertogh van Wijmar ende alle de zijnen souden sijn gebleven geweest. Jan de Waert ter contrarie heeft uit den gevanckenisse een open brief geschreven aen den hertogh van Beieren, dat Savelly door sijn poltronnerie oorsaeck was van 't verlies van de slagh, hebbende d'eerste geweest in 't vluchten, soo haest den slagh aenging. Indien dat waer is, soo is den hertogh van Wimar hem wel weder een coustritie (?) schuldigh geweest.

Ontrent Bern sijn nieuwe mijnen gevonden van loot ende sulfer, 'twelck haer wel te pas sal comen om haerselve te defenderen, alsoo sij seer gedreigt werden bij de keiserschen.

Den Poolschen gedeputeerde Forbisch[10] heeft audiëntie bij den coninc gehad met blooten hoofde ende de paix gerecommandeert, oock sijnes conincx[11] dienst daertoe gepresenteert. Ick meen, hij niet anders als generael antwoord sal becomen.

1 Ranuccio Scotti.
2 Carlo-Emanuele Casati.
3 Peter von Schwarzenberg.
4 Johann, graaf van Götz.
5 Maximiliaan I van Beieren.
6 Pierre-Pol de Percin, baron van Montgaillard.
7 Urbanus VIII.
8 Ferdinando II de Medici, groothertog van Toscane.
9 Johan van Werth.
10 William Forbes.
11 Wladislas VII (IV) van Polen.

Aan de landgravin[1] is andermael van hier gelt gesonden, soodat men wel verhoopt, sij bij de partie sal blijven insonderheit, soo sij oock van Sweden eenigh secours becomt.

Tot Parijs, den 17 Marty[2] 1638.

Alles wel overleggende, soo 'tgunt mij voor desen ende in Hollant sijnde is bejegent, 'tgunt Neef[3] daerin heeft gedaen, de quade bejegening van den heer van Oosterwijck, de opiniastreit van de regierders soo langen tijdt duirende tegen mij, 'tgunt mijn broeder[4] is bejegent, oock considererende, dat, als sij nu al wilde te niet doen 'tgunt tegen mij is gedaen, sulcx een nieuwe confirmatie soude sijn van de voorgaende proceduiren, ben ick geresolveert nae haer gantsch niet te vragen ende mijne kinderen in 't peryckel niet te stellen van bespot ofte quaelijck getracteert te werden. Sal daerom niet laeten te doen hetgunt tot het gemeene best is streckende. Ende can soo door brieven als door monsieur Heufd[5] alles communiceren, dat noodigh is. Ick heb mijne kinderen geseit ende sal het bij testament stellen, dat mij niet aengenaem en soude sijn, dat sij eenigen dienst soude aennemen van de Staten-Generael oft van de Staten van Hollant oft van den prins.

Vier soldaten, drie burgers van Lauffenburg sijn geëxecuteert over het ontcomen van Savelli.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant In Den Hage.

In dorso met andere hand: Den 17 Maert 1638.

3531. 1638 april 18. Van J. de Groot[6].

Seer lieve ende waerde zoon ende dochter de Groot, uwer Eed. moeder[7] ende ick wenschen uwer Eed. met alle derzelver huysgesin ende vrunden, dye naebij ende verder sijn, alle geluck, gesontheyt, ende zalicheyt.

Seer lieve ende waerde zoon ende dochter de Groot, wij bevinden alhyer, dat uwer Eed. moeder van daghe tot daghe swacker werdt zoe aen den lichaeme als aen haer verstandt, waerover wij nae langduyerige deliberatie geresolveert sijn ons huysgesin alhyer tot Delff op te breecken, ende ons in den Hage bij uwer Eed. broeder ende zuster de Groot[8] metterwoon ende in de cost te begheven, ende souden hetzelve al eerder gedaen hebben, ten waere geweest, dat wij verhoopt hadden, dat uwer Eed. huysvrou ende dochter[9] tegen de maendt van Mey alhyer

1 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
2 Abusievelijk voor ‘Aprilis’; de brief is nl. een antwoord op Van Reigersberchs schrijven van 5 april.
3 Schuilnaam voor Frederik Hendrik.
4 Willem de Groot.
5 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
6 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 23. Eigenh. oorspr.
7 Aeltgen Borre van Overschie.
8 Willem de Groot en Alida Graswinckel.
9 Cornelia de Groot.

souden hebben gecomen, zoe hoopten wij dat wij haer beyden met degheene, dewelcke met haerder EEdd. alhyer souden hebben gecomen, noch in deze huysinge van de Heeren Graven van Hohenloe[1] souden hebben geaccommodeert. Maer eyntelick verstaende, dat derzelver overcomste vooralsnoch werdt uytgestelt, zoe hebben wij geresolveert ons vertreck te spoedighen, ten waere wij van derzelver overcomste anders werden geadviseert ofte dat uwer EEdd. anders geraden mochten vinden, waerop wij uwer EEdd. advys zullen mette eerste gelegentheyt verwachten.

Hyermede, seer lyeve ende waerde zoon ende dochter de Groot, Godt almachtich wil uwer Eed. ende ons allen verlenen 't gunt Hij weet, dat ons zalich is.

Metter haest tot Delff, den 18e Aprilis 1638 stilo novo.

Al uwer Eed. goetgunstige goede vader
Jan de Groot.

Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 28 April.

3532. 1638 april 19. Van Willem de Groot[2].

Frater optime,

Ne meam in scribendo negligentiam culpes, scias me post Pascha Amstelodamenses invisisse amicos, imprimis Vossium[3], Hoofdium[4] aliosque, qui te maximi faciunt. Egi cum Vossio de ministro tibi legendo, sed in illo hoc quidem tempore nihil opis reperio, quare recte te facturum arbitror, si Aurati[5] utaris opera, ut ex posterioribus tuis litteris[6] constituisse te intelligo.

Pater[7], ut ex ipsius epistola[8] cognoscere poteris, satis prospera utitur valetudine, nisi quod diu vivendo vivacitas ingenii paulatim deteritur; sed mater[9] admodum imbecilla est, jam enim et pedes officium facere desinunt, quare et corpore et mente deficientem non diu superfore et nos credimus et ipsa adseverat. Valde urget, ut curis familiaribus soluta apud nos quod vitae restat transigat neque dissentit pater; ego officii mei gnarus ipsis liberum de rebus suis meisque disponendi feci arbitrium prona etiam ad quaevis ipsis obsequia praestanda uxore[10], quo nomine valde mihi gratulor.

Petro[11] ubi venerit, monstrator et hortator ero in hac nostra palaestra forensi

1 Jan de Groot was raad van het grafelijk hius van Hohenlohe. De woning, waar het hier om gaat, is het tegenwoordige Gemeenlandshuis van Delfland te Delft.
2 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 3514; beantw. d. no. 3556.
3 Gerardus Johannes Vossius.
4 Pieter Cornelisz. Hooft.
5 François d'Or.
6 No. 3514 van 3 april.
7 Jan de Groot.
8 No. 3531.
9 Aeltgen Borre van Overschie.
10 Alida Graswinckel.
11 Pieter de Groot.

neque dubito, quin is, qui diligentia sua se tibi probavit, etiam studia sua et facundiam foro sit probaturus, certe valde amatur ab omnibus, qui familiariter consuetudine ejus usi sunt. Filio majori[1], quem jam in Germaniam ad ducem militatum abiisse[2] intelligo, opto omnia prospera, poterat majoribus curis par esse, sed et in eo vitae genere non dubito, quin majora ipsum expectent.

Rogavit me his diebus commissarius Padburgius[3], ut cubicularum tibi tuum, cui uxorem suam[4] materteram esse ait, commendarem, quod non gravate suscepi.

Kinschotius[5] in syndicatu Delfensi capescendo et ipse aliquas experitur molestias; nam Ordines decreverunt, ut etiam Curiae provintialis super missione exploretur sententia. Atque ita ea res protrahitur et jam videor mihi videre esse quosdam in senatu, qui forte eas, quae inter Hollandiam et Selandiam inde oriturae sunt controversias, praevenire satagentes missionem dissuasuri sint. Sed haec nihil ad nos.

Misi cistam cartophoron Roterodamum ad mercatorem Petersonium[6] cum inscriptione ad Treselium[7].

Hac septimana abiturum se dicit Oosterwikius[8]. Dabo alicui ex comitibus libros Salmasii[9] aliorumque et Mireveldii[10] picturas.

Nihil jam fere novi occurrit, nisi quod princeps[11] se parat ad inferendum propediem bellum, quanquam in magna aerarii necessitate, cui sarciendae multa proponuntur consilia, nullum initur.

Nudiustertius sopita est ea, quae inter socios commerciorum Indiae Occidentalis agitata est controversia, iis legibus, ut iis, qui in India habitant, commercia relinquantur libera exceptis quibusdam mercibus; item ut omnibus, qui hic sunt sociis tantum mercium illuc mittere liceat, quantum in societate sortis posuerunt.

Losecatium[12], cujus nomine gratias tibi immortales agimus, una cum Petro, nisi ille diutius moratur, brevi expectabimus.

Vale.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XIX Aprilis 1638.

1 Cornelis de Groot.
2 Cornelis was op weg naar het leger van Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 David Padburch, commissaris van de monsteringe. Hij was familie - wellicht een broer - van Daniël Badburch, die in 1633 in Nederlands Brazilië tot sergeant-majoor bevorderd werd.
4 Louise de Baudous, verwant aan de Amsterdamse graveur Robert de Baudous; de ‘cubicularius’ heb ik niet nader kunnen identificeren.
5 Nicolaes van Kinschot.
6 Pierre Peterson, koopman te Rouaan. In 1639 huwde hij Marie Dericq (1621-1665), dochter van Nicolas Dericq (1592-1671).
7 Daniel Tresel te Rouaan.
8 Willem van Liere, heer van Oosterwijk, Staats gezant te Parijs.
9 Claude Saumaise -Salmasius-, klassiek-filoloog te Leiden.
10 De schilder Michiel Jansz. van Mierevelt; zie no. 3405, p. 6 n. 2.
11 Frederik Hendrik.
12 Diderik van Losecaat.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et couronne de Suède A Paris.

In dorso schreef Grotius: 19 Aprilis 1638 W. de Groot.

En boven aan de brief: Rec. 28 April.

3533. 1638 april 19. Van N. van Reigersberch[1].

Mijn Heer,

Een Noorthollantse reyse heeft de voorgaende mael mij het schrijven beleth.

Indien den outsten[2] van de Uwe op soo goeden spoor ware als den tweeden[3], die het beste heeft vercoren, ick soude oordeelen, sij beyde groote redenen hadden om op Brasyl niet te willen dencken, doch vreese hij in de electie, die hij heeft gedaen, prefereert het meeste peryckel met het minste profijt. Ick wil wenschen, dat het anders wt mach vallen, ende oock garen daertoe sooveel in mij is contribueren raet ende daet, waertoe ick alreede in mijn schrijven aen mijn suster een voorslach hebbe gedaen[4], die uEd. sal gelieven te examineren, ende voorts naer dat dienstych oordeelt te dirigeren.

Tot Rotterdam ben ick gisteren weer geweest[5] ende is mij toeseggynge gedaen, dat de saecke op huyden in de vroetschap, die soude vergaderen, wederom soude werden gebracht; ten minsten sal uEd. connen sien, off mijn devoiren bij eenyge van de contrarierende partije eenyge vrucht sal hebben gedaen. Int generael vinde ick, dat uEd. is bij de regierders, van wat humeur sij oock sijn, in seer groote gunste, maer de grootheyt van de somme deterreert selffs de beste. Den burgemeester Puyck[6] seyde mij noch gisteren, dat hij met de veranderynge eerst in de regierynge was gecommen, maer niet anderes conde oordeelen, ofte uEd. hadde de stat ende het lant groote diensten gedaen, dat men uEd. met gewelt hadde geopprimeert ende den advocaet Oldenbarnevelt[7] vermoort, ende wenschen veele, die doen ter tijt volchden de triumpherende partye, dat hare maximes mochten hebben gesucumbeert siende, dat tsedert is gevolcht niet [e]en reformatie - soo spreecken sij -, maer een deformatie in kercke ende in staet. Evenwel seggen die sulcke tale houden, dat, hoewel sij verstaen de stat uEd. ongelijck doet, indien uEd. geen contentement en geeft, dat sij niet souden connen toestemmen de reparatie tot laste van de stat soo hooch als sij bij mij wert gepretendeert, ende nochtans soo limitere ick mijnen eysch binnen de verschenen tractementen. Haer reden is: omdat de stat niet can werden geïmputeert het ongelijck uEd. aengedaen. Alle hetwelcke ick te breeder verhale, niet omdat daer niet op en valt te antwoorden, maer opdat uEd. mach oordeelen, dat wij beswaerlijck met gemack sullen geraecken tot onsen voor-

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., M12j. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op no. 3515; beantw. d. no. 3551. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.* p. 446.
2 Cornelis de Groot.
3 Pieter de Groot.
4 Deze brief ontbreekt.
5 Het betreft hier de pogingen door Grotius of namens hem gedaan om zijn achterstallig salaris als pensionaris van Rotterdam alsnog uitbetaald te krijgen.
6 Nicolaes Cornelisz. Puyck.
7 Johan van Oldenbarnevelt.

slach, hoeseer die oock is gemodereert. Ick sal niet rusten, voor ick t'en eenen ofte ten anderen een eynde daervan maecke, want dit lopen, dat lange heeft geduyrt, mij begint te verveelen, ende met wtstellen is niet te winnen, alsoo dagelijckx nieuwe veranderyngen vallen.

Indien beyde de Uwe, die bij de hertoch van Weymaren[1] sijn, genegentheyt hadden om bij goede occasiën mij mede te deelen hetgene daer passeert, het en soude haer niet ondienstych nochte mij onaengenaem sijn, ende sal monsieur Vikevoort[2], die nu derrewaerts gaet, de brieven goede addresse connen wijsen.

De verstroyde Françoisen ontrent Maestricht sijn niet alleen weder versamelt, maer hare troupes oock vermeerdert. De leste reveue, die den commandeur van Maestricht Golsteyn[3] schrijft te hebben gesien, maeckten sij uyt vijffhondert paerden, twee hondert dragons, zeven hondert[4] te voet, ende dagelijckx quam meerder getal daerbij. De vicomte de Turenne[5], die deselffde commandeert, heeft soo nu soo dan de affbreucke bij de sijne geleden op de keyserse gerepareert ende sent dagelijckx in Brabant. Ceulen ende viantlijcke quartieren brieven, met des coninckx[6] wapen gesegelt, daerbij sij tot opbrengen van contributie werden gesommeert, welcke oock verdwaelt sijn geweest tot in de Meyerye van Den Bosch ende districten onder dezen staet behorende, waervan doleantie sijnde gevolcht reparatie is gedaen.

Den heer Milander[7] is van hier weder naer de lantgravinne[8] gereyst, doch sonder volcomen asseurantie van assistentie, die hij garen mede hadde genomen. De gedeputeerde van desen staet[9], van de lantgravinne gecommen, refereren, dat deselve wel is geresolveert met de exspiratie van de treves het oorloge te continueren; oock soo sijn tot noch toe hare V.G. van den keyser[10] sodanyge conditiën niet aengeboden, die sij souden connen accepteren souckende den lantgrave van Dermstat[11] bij dese gelegentheyt sijn voordeel te doen. Het maecken van den tresves is de lantgravinne sonderlynge avantagieux geweest sijnde daerdoor Cassel, Siegenem, Dorsten ende andere plaetsen, die pericliteerden, van vivres ende andere nootsakelijckheden voorsien, Cassel oock van een gouverneur[12], op dewelcke de lantgravinne haer volcomen mach vertrouwen, soodat verstandyge oordeelen, sij den keyser met die handelynge een groot voordeel heeft affgesien. Naer Vranckerijck sent hare V.G. om bij den coninck op secours aen te houden ende oock verseeckerynge te crijgen om in cas van nootsaeckelijckheyt te vinden een plaetse van retraite ende eerlijck onderhout. Een Sweetse gesant[13] heeft de gemelte lantgravinne niet

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 Joachim de Wicquefort, agent van Bernhard van Saksen-Weimar.
3 Joachim van Goltsteyn.
4 Grotius schreef hierbij in margine: 500 200 700.
5 Henri de La Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.
6 Lodewijk XIII van Frankrijk.
7 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
8 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
9 Gerhardt van Arnhem en Godart van Reede, heer van Amerongen; zie no. 3468, p. 105 n. 8.
10 Ferdinand III.
11 Georg II, landgraaf van Hessen-Darmstadt.
12 Hans Heinrich von Günterroth.
13 Hermann Wolff.

weynych geëncourageert haer verseeckerende, dat den generaal Bannier[1], naer sijn secours sal aengecommen sijn, in het velt sal brengen twintychduisent man te voet, vijfthienduisent paerden, hetwelck, hoewel seer veel is, nochtans in presentie van de gedeputeerde van desen staet bij de gemelte ambassadeur soo hooch is geaffirmeert, dat hij voor geen eerlijck off geloofwaerdych persoon en wil werden gereputeert, indien het effectivelyck niet en werde gepresteert.

Bij ons worden alle devoiren gedaen om tijdelijck in het velt te commen ende met een goet leger, waertoe instantie werd gedaen tot het lichten van vierduysent waertgelders, daer de steden van Hollant difficijl in sullen wesen in dese schaersheyt van gelt ende groote achterstallen van de ordinaris troupen, indien door[2] hope van een extraordinaris effort men niet en gelooft het oorloge, dat soo lastych valt, te vercorten. Off het bij Vranckerijck mede met soo veel ernst wert gemeent als men ons hier impressiën geeft, sal ick van uEd. garen verstaen.

Dat de Westindischen Compagnie haer different onder den andere, sonder intercessie ende autoriteyt van yemant, heeft gevonden, geeft niet alleen groot contentement aen de regeerynge, maer aen de participanten int particulier ende staen de actiën daerdoor merckelijck te rijsen. Den handel wert vrij gelaten aen alle participerende ofte sodanyge, die het recht crijcht van de participanten, die selffs niet handelen en willen, alle Brasilianen ende inwoonders gereputeerd voor participanten ende reserveert de Compangie aen haer alleen de negotie van de negros, het Brasyliehout ende ammonitiën van oorloge. In al dit goet blijft een quaet, dat is, dat op de zee geen behoorlijcke ordre wert gestelt sijnde de 27 scepen wt Dunckercken gelopen, eer de scepen hier vaerdych sijn geweest, die selve sijn geconvoyeert geweest met ses fregatten tot t'eynde het Canael, welcke fregatten hebben gevonden twee wel gemonteerde straetsvaerders, daervan sij een hebben genomen, een in de gront geschoten, ende is de vreese drie andere in de vlotes handen sullen sijn gevallen, die gesamentlijck geëstimeert werden sesthien hondertduisent guldens waerdych. Door alle welcke desordren de regeerynge seer wert gedecrieert, die daerdoor in meerder vilipendie geraeckt; waertoe sulckx sal wtcommen, is wel te bevrouden.

Den admirael[3] toont goede resolutie om alles sooveel mogelijck te redresseren, slaet voor, dat men hem binnen vier maenden van vivres soude versien, sijnde wel genegen, al waer het een heel iaer, zee te houden. Zeelant quyt hem in alle dese voorvallen seer wel, hebbende versamelt vijfthien scepen, daer zij den viant mede sijn gevolcht; maer men gelooft de vlote al behouden in Biscaijen is gearriveert. Waer de Spaense de Iren ende ander gescheept volck meenen te gebruycken, kan men niet wel gissen.

Monsieur Pels[4] schrijft mij, dat hij tot Hamburch passerende monsieur d'Avaux[5] hadde gesien, die hem seer contenteerde over de alliantie, die door sijn

1 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
2 'Door' staat als correctie boven een doorgehaald woord; waarschijnlijk hadden ook de woorden 'hope van' doorgehaald moeten worden.
3 Maerten Harpertsz. Tromp.
4 Paulus Pels, Staats agent te Dantzig.
5 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.

toedoen tusschen Vranckerijck ende Sweden is gesloten[1]. De gemelte heer d'Avaux seyde onlanck[x] wt de conynck van Denemarcken[2] te hebben gehoort, dat hij noyt sal verstaen, dat Polen eenygen tol ofte zeetoelaeg op de zee ofte Dansijckse reede sal aenstellen. Graeff Curts[3] meende monsieur Pels, dat noch tot Hamburch, om van vrede te spreecken, werde verwacht.

Hortensius[4] is naer Galilaei[5] met ordre van de Staten-Generael verreyst. De heer van Beaumont[6] hebben ick uEd. excusen gedaen.

Dese weecke vertreckt den heer van Oosterwijck met last om den conynck ende coninginne[7] van Vranckerijck over de dracht te congratuleren. Sijne Ed. meenynge is met uEd. in goede correspondentie te gaen, modo per te liceat, daer ick niet aen wil twijfelen. Homo est minime malus qui, si quid peccat, candore peccat, ende daerom kan men profijt bij hem doen. Dese dagen vraechde mij, waeraen uEd. aenstoot hadde genomen, opdat hij voor te toecommende het mochte remediëren, niet wetende ergens in te hebben gefailleert, als uEd. tracterende gelijck hij de ambassadeurs van Engelant[8] doet. Waerop bij mij werdende geantwoort hetselve van uEd. niet te hebben verstaen, meende, dat ick het deguiseerde. Twee scepen sullen sijne Ed. brengen tot Diepen, die een seer groot getal Nederlanders om de seeckerheyt accompangeren.

Het rendevous van de troupes, die voor den churvorst[9] werden gelicht, is tot Meppen; alle commissiën sijn wtgedeelt ende reeckent men noch niet hoger als tusschen vier vijff duisent man te voet, twee duisent ruiters; eer den palsgraeve selffs vertreckt, sal het wel ses weecken sijn. Een regiment te paerde sal prins Robbert[10] leyden. De Sweetse troupes van Kin[11] sullen haer met de palsgrave vougen. Een collonel van de religie[12], in Ierlant wel bekent, presenteert aen de churvorst drieduisent Iren te leveren op sijne costen tot Meppen, mits sij dan worden getracteert als andere ende den palsgrave permissie crijge om die wt het lant te voeren, ende die en werden onder de vijffduisent man niet gereeckent.

Een schip[13] wt West-Indiën commende, geladen met 400 kisten suycker voor de Compangie ende 200 kisten, die de Oostindische scepen wt een veroverde barque onderwege daerin hadden gescheept, is ontrent Irlant met hondert mannen vergaen.

1 Zie no. 3479, p. 129 n. 2.
2 Christiaan IV.
3 Ferdinand Siegmund Kurz, keizerlijk gezant.
4 Martinus Hortensius, hoogleraar in de wiskunde te Amsterdam, werd naar Galilei gezonden om kennis te nemen van diens waarnemingen in het belang van de zeevaart. Hij ontving wel het reisgeld, maar bleef thuis.
5 Galileo Galilei; zie o.a. VII, p. 325 n. 9.
6 Simon van Beaumont.
7 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
8 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
9 Karl Ludwig van de Palts.
10 Ruprecht, tweede zoon van Frederik V van de Palts, de Winterkoning, en broer van Karl Ludwig.
11 James King († 1589-1652).
12 Bedoeld zal zijn William Craven, graaf van Craven (1606-1697).
13 De Nassau, die op 21 januari 1638 uit Brazilië vertrokken was.

Den gouverneur van Mastricht[1] vernomen hebbende ses compangiën ruyters met eenych voetvolck logeerden ontrent Namen, hadde gezonden alle de ruyters, die hij binnen hadde met de Fransche om die te besoucken, doch de Spaense ruyters daer lucht van hebbende becommen sijn doorgegaen latende in de noot de infanterie, daervan 80 zijn gevangen, de reste nedergehouden; grooten buyt, schrijft hij, van gelt ende bagagie is bij de onse becommen.

Van den soon van monsieur Pels[2] sal ick met den heer Spierynck[3] spreecken ende, soo geen difficulteyt bij deselve en vinden, uEd. intentie daernaer monsieur Pels bekent maecken, opdat uEd. niet lange blijve gediscommodeert ofte met te seer te haesten ondanck en begae.

Desen 19 April 1638.

In dorso schreef Grotius: 19 April 1638 N. Reigersberg.
En boven aan de brief: Rec. 28 April.

3534. 1638 april 22. Aan Christina van Zweden[4].

Serenissima ac Potentissima Regina, Domina Clementissima,

Accepi per D. Schmalchium[5] Sacratissimae Majestatis Tuae literas datas fine anni ante hunc exacti et hujus anni mense Februario[6], die ejus mensis decimo. Accepi etiam mandata, tum quae ad implementum probati utrinque federis Wismariensis[7] et oblatam a republica Veneta operam in conficienda pace, tum quae ad inducias a rege Galliae[8] propositas pertinent.

Dabo operam, ut quam maxima non fide tantum, sed et sedulitate sequar praescripta, et quaecunque in illis negotiis aut scitu aut cogitatu digna se obtulerint, illico significem, Deum Optimus Maximus interim rogans suppliciter, ut et arma Sacratissimae Majestatis Tuae ad pacem gubernet et ipsam pacem det aliquando bonam Tuae Majestati, bonam regno, bonam orbi christiano.

Idem Deus, Serenissima et Potentissima Regina, Domina Clementissima, Majestati Tuae vitam, valetudinem resque omnes favens prosperet.

Tuae Augustae Majestatis obedientissimus subditus
H. Grotius.

Lutetiae, 12/22 April. 1638.

1 Joachim van Goltsteyn.
2 Pieter, zoon van Paulus Pels.
3 Petter Spiring Silvercrona.
4 Gedrukt *Epist.*, p. 419. Men vergelijke hier Avenel, *Lettres de Richelieu* VI, p. 21 (na XIV).
5 Peter Abel Schmalz, secretaris van de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
6 De brieven ontbreken; zie voor de instructies bijlagen nos. 3 en 4.
7 Het verdrag van Wismar, gesloten tussen Zweden en Frankrijk op 30 maart 1636, was in maart 1638 geratificeerd; zie no. 3479, p. 129 n. 2.
8 Lodewijk XIII.

3535. 1638 april 22. Aan P. Cunaeus[1].

Virorum eximie:

Ex filio[2], quem ad vos remitto, intellexi cum dolore eas, quas ad te misi antehac epistolas non pervenisse. Accidit autem idem mihi saepius et in aliis epistolis, ut non venirent quo volueram, sed maxime in eis, quae Lugdunum destinabantur. Causam suspicari mihi facilius est quam certo dicere. Nunc vero eum nactus, cujus de fide ac diligentia in meis praeceptis exequendis non dubito neque magis de tui observantia, dedi ei has literas primum, ut noris me inter eos non postremum esse, qui summam tuam eruditionem virtutesque tanta eruditione dignas suspiciunt libenterque aliis praedicant tum vero debere me multum tibi, quod pro vetere amicitia, quae mihi cum viro excellente socero tuo[3] tecumque fuit, quam adversis meis indolueras, tam laetatus sis iisdem in prosperiora conversis, tum[4] etiam quod quae absenti mihi praestare officia ac benevolentiae testimonia non poteras, ea in alterum me, id est filium meum, abunde liberaliterque contuleris.

Mihi vero, quanquam respondere his benefactis nisi animi grata cogitatione non possum, tantum tamen est in tua bonitate fiduciae, ut rogare te ausim, ne grave ducas, quae bene coepisti, porro tueri filiumque hunc meum ut patiaris de tuo maximo lumine lumen sibi accendere.

Ego vicissim in iis, quos mihi commendare volueris, ostendam plurimum tibi apud me esse auctoritatis.

Vale, optime cum tuis omnibus, XXII Aprilis[5] MDCXXXVIII. Lutetiae.

Tuae Amplitudinis studiosissimus
H. Grotius.

Adres: Amplissimo summaeque eruditionis viro D. Petro Cunaeo, antecessori in celeberrima studiosorum Universitate Lugduni Batavorum.

In dorso schreef Cunaeus: Accepi 19 Maii 1638.

3536. 1638 april 22. Van J. de Groot[6].

Seer lieve ende waerde zoon ende dochter, uwer Eed. moeder[7] ende ick met alle de vrunden alhyer wenschen uwer Eed. ende alle de vrunden aldaer alle geluck, gesontheyt ende zalicheyt.

Seer lieve zoon ende dochter de Groot, de brenger dezes met name Christiaen

1 Hs. Leiden, UB., coll. Cun. 2. Eigenh. oorspr. Copie Rotterdam, Gem. Bibl., coll. Rem. Kerk, cat. v. hss., no. 674. Gedrukt *Epist.* p. 409. Petrus Cunaeus - van der Cun -, taalgeleerde en jurist († 2 december 1638).
2 Pieter de Groot, die eind april/begin mei naar Holland terugkeerde.
3 Nicolaes van Zeyst, pensionaris van Leiden.
4 De Rotterdamse copie heeft, evenals de uitgave der *Epist.* 'deinde'.
5 Gecorrigeerd uit: XVII Martii.
6 Hs. Den Haag, ARA. Eerste af d. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 23. Eigenh. oorspr.
7 Aeltgen Borre van Overschie.

van Berensteyn[1] is een zoon van S.r Ghijsbert van Berensteyn[2], oudtste zoon van wijlent de heere burgermeester Paulus van Berensteyn[3] ende zijn moeder[4] is de zuster van uwer Eed. goeden hospes monsieur Prins[5] tot Rotterdam.

Hij compt derwaerts om het landt te besyen, de tale te leeren, ende oock om hem te oeffenen in de practique van de rechten, waertoe zijn vader op mij versocht heeft een bryeff van recommandatie aen uwer Eed., ten eynde hij soude mogen comen bij een goet advocaet ofte procureur, niet alleen om daerbij te woonen ende zijn costen betalen, maer oock goede conversatie hebben.

Uwer Eed. weet zelver, dat wijlent de heere burgermeester Pauwels van Berensteyn altoos een goet patriot is geweest ende een favorabel vrundt van ons ende den onsen ende oock favorabel voor de gemeene saecke. Daerenboven sijn de vader ende moeder van deze jongman onze religie zeer toegedaen ende onze gemeente frequenterende. Sijn oom M.r Cornelis van Beresteyn[6] is iegenwoordich burgermeester van deze stadt, een van de vyer heeren dewelcke aen de certificatie van uwer Eed. hebben verleden[7], waerover ende om meerdere andere redenen ick verhoope, dat hij uwer Eed. faveur zal meriteren.

Hyermede, seer lieve ende waerde zoon ende dochter de Groot, Godt almachtich wil uwer Eed. ende ons allen verleenen 't gunt Hij weet, dat ons zalich is.

Metter haest tot Delff, den 22e Aprilis 1638 stilo novo.

Al uwer Eed. goetgunstige goede vader
Jan de Groot.

3537. 1638 april 22. Aan Willem de Groot[8].

Mi frater,

Quod hic temporis fuit Petrus[9] neque ipsi neque mihi periit. Nam et ipse didicit utilia non pauca et mihi voluptati fuit quae didici ex me nato tradere aut certe, unde disceret, monstrare. Nunc eum tuae tutelae curaeque et disciplinae commendo rogoque, ut quotidianis sermonibus eum forensium vocabulorum morumque notitia excolas, ut aliquando non inter rabulas et leguleios, sed inter oratores jurisque consultos locum suum tutari possit efficiatque, ut imago quaedam mei apud Batavos maneat ipsisque tacens exprobret quod in me admiserunt.

De victoria ducis Vinariensis[10] quae ex nobis didicit, referet ipse.

Optamus omnes tibi, uxori[11], liberis[12] et amicis prosperrima.

Tibi obligatissimus frater
G. Grotius.

1 Christiaen I van Beresteyn (1616-1680).
2 Gijsbert V van Beresteyn (1576-1641).
3 Paulus van Beresteyn (1548-1625).
4 Maria Prins (1587-1667).
5 Pieter Prins (1583-1650).
6 Cornelis II van Beresteyn (1583-13 augustus 1638).
7 Over deze verklaring van Grotius' onschuld zie men VIII no. 3025, p. 213 n. 11.
8 Gedrukt *Epist.*, p. 877. Beantw. d. no. 3559.
9 Pieter de Groot.
10 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
11 Alida Graswinckel.
12 Voor hun namen zie men no. 3452, p. 83 n. 13.

Lutetiae, 22 Aprilis 1638.

Id vel maxime rogo, ut quae in filio jeci semina cognitionis ad pietatem ea tu alas eosque amicos ei commendes, quibus par sit studium.

3538. 1638 april 22. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

Mes afflictions domestiques que Dieu m'a augmenté la sepmaine passée avec la mort de mon petit fils[2] et la maladie de ma femme[3] qui dure encor, ne m'ont pas permi de m'aboucher avec monsieur Müller[4] qui à ce qu'il m'a escrit s'en retourne de ces quartiers en Suède.

C'est pourquoy ie luy envoye ceste-cy le priant qu'il reccomande mes affaires à monsieur le gran chancelier[5] et vous prie de faire le mesme de bouche afin que moy venant là puisse obtenir le contentement qu'on me doit. C'est vrayment une honte qu'on m'abbandonne icy de telle façon et seroit mieux de n'entretenir point de résident en Suisse où on ne peut vivre sans argent que de le traitter de telle façon.

On me desconseille de faire ce voyage de Suède mais ie ne say d'ou prendre mon entretènement et payer mes deudtes si ju[s]ques au Juin on ne m'envoye point mes gages que on me doit quasi pour deux ans. I'atten tousiours vostre advis sur mon voyage de Suède ce qui en est de vostre opinion et si vous croyez que i'y faire mon profit.

Quant aux nouvelles vous sçavez la prise de Friburg et la mort de monsieur de Rhuan[6] et que beaucoup de régimens de l'armée de Gallas[7] s'assemblent dans le Palatinant et les autres auprès de Nordlinghen pour passer avec un puissant corps par la Suisse au recouvrement de villes forastières qui poura causer un gran alarme chez nous qui sommes le plus voisins de la Turgovie par où on veut prendre le chemin et nourir l'armée impériale des terres de protestans sans toutes fois les offencer.

Les Grisons sont ensemblez à Coire et croit-on que leur traittez pour la Voltaline sont achevez en Espagne et doivent estre restablis en la possession d'icelle sans l'exercice de la religion protestante. Après la reddition de Bremo on tâche d'envoyer une partie de l'armée en Allemagne ce qu'avenant viendroit bien à propos à l'empereur[8].

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
2 Niet nader geïdentificeerd.
3 Alessandra Paravicini Capelli.
4 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris.
5 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
6 Henri, hertog van Rohan.
7 Matthias, graaf Gallas, keizerlijk bevelhebber.
8 Ferdinand III.

Avec le prochain ordinaire ie vous en donray plus de certitude, demeurant cependant, monsieur.

Vostre serviteur
Marin.

Zurig, ce 12/22 Avril 1638.

Adres (met andere hand): M.r Grotius.
In dorso schreef Grotius: 22 April 1638 Marini.

3539. 1638 april 22. Aan N. van Reigersberch[1].

Mon frère,

Onsen tweede soon[2] comt weder bij de vrunden hebbende hier sijn tijd tot ons contentement wel besteed. UE. gelieve de opsicht daerop te hebben ten einde al leert, dat tot de practycque noodigh is ende hem houdt aen vrunden van deselve professie ende van een goed leven. T'oordeel dunct mij, dat nae de jaeren niet quaed en is ende can t'acces, dat uEd. hem sal gelieven te gunnen, hem seer helpen om daerin meer ende meer toe te nemen. Oock can de recommandatie van uwe Ed. hem veel goeds doen bij Numerianus[3], tot welcken einde oock noodigh sal sijn, dat hij kennisse houde met personen, die daer aengenaem sijn ende gehouden worden goede maximen te volgen.

Wij doen allegader aen uEd. ende andere vrunden onse dienstelijcke recommendatie.

UE. dienstwillige broeder
H. de Groot.

Tot Parijs, den 22 Aprilis[4] 1638.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer van Reigersberg, raedt in de Hoogen Raide in Hollant in Den Hage.
In dorso staat nog: Den 22 Ap: 1638.

1 Hs. Leiden, UB., coll. Pap. 2. Eigenh. oorspr.
2 Pieter de Groot.
3 Codenaam voor Amsterdam.
4 Gecorrigeerd uit: 17 Martii.

3540. 1638 april 22. Aan G.J. Vossius[5].

Vir praestantissime,

Is qui institutioni tuae plurimum debet Petrus meus[6] ad Batavos redit. Facit civitatis Amstelodamensis in me benevolentia, ut partem mei sinam vivere

5 Gedrukt *Epist.*, p. 419.
6 Pieter de Groot.

iis in locis, ubi ego tam male, tanta cum infestorum nobis pertinacia sum habitus. Rogo studiorum ejus curam, ut antehac fecisti, ad te pertinere censeas.

Vale, vir praestantissime.

Tuus ut semper

H. Grotius.

Lutetiae, 22 Aprilis 1638.

3541. 1638 april 23. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime Domine,

Dux Vinariensis[2] nondum quanquam acceptis e Gallia auxiliis haud sane cessat. Friburgum Brisgaviae, octavo postquam obsederat die, machinis verberavit, ita ut locus pateret oppugnationi, quae die nono instituta est. Defensores eam repulere fortiter adjuti ejus muri, qui urbem lapideus ambit, celsitudine. Sed cum a cuniculis eundem murum suggredientibus motus esset, fecere deditionis pacta, quae a duce signata quidem sunt, sed per ejus absentiam et militum malos mores foede violata trucidatis et hostium militibus et paganis. Tam insignem imperii irreverentiam pollutaeque fidei labem gravi in primores supplicio dux scribitur vindicaturus. Coëunt interim hostes tuti adhuc interjecto inter ipsos et late cursantem Vinariensis equitatum Nicro Maenoque. Et Helvetiorum pontificii, ne quid inde ad ducis castra perveniat, anxie cavent.

Scripsit ad commune Helvetiorum imperator[3] literas multo quam ante leniores salva fore foedera pollicens, si mutua ipsis cura sit.

Eunt ab iis et Rhaetis quotidie milites ad bellum Hispani per Italiam, cui se oppositurus cardinalis Valetta[4] jam hinc abiit.

Dux Rohanius[5], dum glandem plumbeam sibi de pede eximi curat, apoplectico stupore correptus exspiravit magno protestantium cum dolore, non item aulae hujus, cui vivebat suspectus exsul.

Commeatum in Brisacum inferre Mercius[6], a duce Lotharingo[7] missus non potuit hactenus.

Laetus ex Angliae legatis[8] intelligo Hamburgum mitti Anstrutherum[9], cui multus usus rerum Germaniae tum animus domui Palatinae ac protestantibus optime volens.

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 125. Gedrukt *Epist.*, p. 420. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Ferdinand III.
4 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
5 Henri, hertog van Rohan.
6 Franz, vrijheer van Mercy (± 1598-1645), soms ‘de jongere’ genoemd om hem van zijn oudere broer Caspar († 1644) te onderscheiden.
7 Karel IV, hertog van Lotharingen.
8 John Scudamore en Robert Sidney, resp. ordinarius en extraordinarius Engels gezant te Parijs.
9 Robert Anstruther; zie no. 3517, p. 190 n. 1.

Iidem legati Palatino principi[10] dari ajunt CCCC florenorum millia, cum non nisi centum dari nuntient ex Anglia literae.

10 Karl Ludwig van de Palts.

Forbesius[1], qui pro rege Polono[2] hic est, regi Galliae[3] significavit sui regis studium pro pace; oravit autem Galliae regem, ut tuti itineris literas pro Ferdinandi III legatis det tales, quales Ferdinandi II legatis[4] daturus fuerat, parique modo potestatem agendi det legatis suis[5]. Id eo pertinet, ut imperatoris nomen ei detur.

Respondit rex, quominus procedat id negotium, penes se non stare, qui paratus sit Coloniam legatos mittere, ubi rex Hispaniae[6] tuti itineris literas dederit pro legatis Batavorum[7], quales Batavi poscunt; rex autem Hungariae tum pro Suedis, tum pro legatis ducis Vinariensis[8], viduae Hassicae[9] aliorumque principum et civitatum, quos rex per Germaniam socios habet. Id responsum datum 6 mensis hujus.

Gaudeo discere e literis tuis datis 2/12 Aprilis[10] Cracovium[11] mitti Hamburgum, utinam iis cum mandatis, ut brevi peragi possit aliquid.

Legati qui hic sunt Hassici[12], si pecuniam impetrent, ostendunt se in societate mansuros.

D. Bielkii[13] periculo moveor, quem ex literis cognovi virum literatum, prudentem, cordatum.

Suedici dilectus novi, si cito ad D. Bannerium[14] venerint Galassio[15] jam pedem referente, via haud dubie in hosticum illi patescet.

Transamasiana loca ut insessoribus liberentur, merito optat vicinus malo Oldenburgicus[16] et pro eo consanguineus Daniae rex[17], sed tempora, ut nunc sunt, sperari id vix sinunt.

De Joannis Darmstadiensis[18] itinere eadem est comitis Licestrii[19] quae tua conjectura: nihil eum effecturum putat.

1 William Forbes, secretaris van de koning van Polen.
2 Wladislas VII (IV) van Polen.
3 Lodewijk XIII.
4 In 1635 waren Franz von Hatzfeldt und Gleichen, Johann Ernst von Fugger en Ferdinand Siegmund Kurz tot afgezanten van de keizer benoemd. In 1637 werden Fugger en Kurz vervangen door Hermann von Questenberg en Dr. Johann Krane.
5 Voor hun namen zie men no. 3407, p. 7 n. 11.
6 Philips IV.
7 Zij waren, voorzover mij bekend, nog niet aangewezen.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
10 De copie heeft - en dat kan niet juist zijn - 11/21 April.
11 Karel van Cracou.
12 Winandt von Polhelm en de Hessische hofmaarschalk Hans Heinrich von Günterroth.
13 Sten Bielke, Zweeds gezant in Duitsland.
14 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
15 Matthias, graaf Gallas, keizerlijk bevelhebber.
16 Anton Günther, graaf van Oldenburg (1583-1667).
17 Christiaan IV.
18 Bedoeld zal zijn Johann van Hessen-Darmstadt (1609-1651).
19 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.

Cunctationes Batavorum melius abrumpere non poterit princeps Arausionensis[1], quam is in apertum ducat[2] militem. Necessitas semper optima consilia illis populis suppeditavit, quorum lenta ingenia trahas facilius quam ducas. Reperientur stipendia militi, ubi sine gravi periculo differri nequibunt.

De vectigali Prussico non caret veri specie, quod futurum aliquando suspicaris. Satis justas habet in Polonum Suedia belli causas. Sed dum ipsa bello Germanico manet implicita, bene facit, quod aliorum motus speculatur suamque vim in liberiora tempora reservat.

Inclemens est comitis Hanoviensis[3] scriptum[4] in Ramseium[5], sed Ramseii, ut olim, Callisthenis[6] vox carceri includitur. Itaque sustinenda erunt[7] judicia, donec liceat *ἀμφοῖν μῦθον ἀκούειν*. Magontiacensis[8], si in Hispaniam it, non circumstrepetur belli sono:

Οὖρεα πολλὰ μεταξὺ θάλασσά τε ἠχήεσσα[9].

At Vittenbergicus[10], si domi se tenuisset, exspectare potuerat multas in melius fortunae conversiones. Nunc ipse se, insolitum principibus, dat obsidem.

De interceptis a duce Vinariensis literis praeter illas ab Heilbrunna, quarum summam retuli antehac[11], nihil intellectum mihi.

Omnia felicissima tibi tuisque opto, Illustrissime Domine.

Excellentiae Tuae omni observantia advinctus
H. Grotius.

Lutetiae, 13/23 Aprilis MDCXXXVIII.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margine: A.^{o} 1638 R. 1 Maij st. nov.

3542. 1638 april 23. Van Christina van Zweden[12].

1 Frederik Hendrik.
2 De uitgave der *Epist.* heeft ‘educat’.
3 Philipp Moritz, graaf van Hanau-Münzenberg.
4 Zie no. 3528, p. 204 n. 7.
5 James (Jacob) Ramsay.
6 Callisthenes van Olynthus, neef van Aristoteles; hij begeleidde Alexander de Grote als diens historicus. Toen Alexander in 327 de proskynesis wilde invoeren, verzette Callisthenes zich daartegen, werd gevangen gezet en onder beschuldiging van samenzwering ter dood gebracht.
7 De uitgave der *Epist.* heeft abusievelijk ‘erant’.
8 Anselm Casimir Wambold von Umstadt, keurvorst van Mainz.
9 Vgl. Homerus, *Il.* I, 157: *οὔρεά τε σκιόεντα, θάλασσά τε ἠχήεσσα*.
10 Eberhard III, hertog van Würtemberg.
11 Zie no. 3522 aan Camerarius en ook 3523 aan Oxenstierna.
12 Hs. Den Haag, Kon. Bibl., coll. Cornets de Gr. IV 13^{p}. Orig. ondertek.

Christina Dei gratia Suecorum, Gothorum Wandalorumque designata Regina et Princeps haereditaria, Magna Princeps Finlandiae, Dux Esthoniae et Careliae Ingriaeque Domina Gratiam et favorem nostrum singularem.

Nobilis ac magnifice nobis sincere fidelis,

Nuntiatum nobis iam nuper fuit insigni de caesareanis sub duce Werthio[1] et Savellio[2] victoria ducem Vinariensem[3] potitum esse captis ducibus et plerisque omnibus officialibus cum signis atque impedimentis et exercitu partim ad internecionem deleto partim in captivitatem abducto sicut haec ex iis quoque cognovimus, quae literis tuis ad regni cancellarium[4] die 3 Martij datis[5] et nobis hisce diebus exhibitis addidisti.

Digna res duce et forti victoriae prosecutione! Quam non intermissurum eum speramus, modo viribus non impar hosti se propediem oppositurо facessere negotium quiverit nec lenta aliqua validarum copiarum submissio tam optatos progressus damnose retardarit. Etsi vero non dubitemus regem christianissimum[6] pro eo, quod secus evenire et statui ipsius creari posset, periculo facile consideraturum fore, quam necessarium fuerit majori robore ducem ad Rhenum agentem obfirmari teque pro industria ac prudentia tua tempestive id iam ante ursisse aut adhuc ursurum plane confidamus.

Cum tamen admonitio in re tam magni momenti nulla sit superflua et occasio tam ampla praetermittenda nobis hand fuit scribendi ad regem, duo cum primis sunt quae nomine nostro ad ipsum deferes et effectum impetrare allaborabis.

Eorum unum commemoratum, ut aptus validusve reddatur princeps sustinendis viribus hostis ad Rhenum, quo non tam defensione quam offensione in hostico agere possit; alterum commendatum sibi ut rex velit, quo liberari e captivitate possit campimareschallus Dn. Hornius[7].

Nam cum duces capti sint, tametsi iam ante tractatum inter ducem Bavariae[8] atque Hornium et paene transactum conventumque utrinque de certa lythri quantitate intellexerimus et ad te super eo forte scripserit Dn. Salvius[9], cum nihilominus variari ex eventu rerum ab adversa parte infeliciter gestarum consilia ac conclusa facile possint, intermittendam in eo casu non consuimus et hanc occasionem modumque redemptionis Dni. Hornii, quantum quidem salvo honore et nostro regnique senatoris ac fortissimi deque communi caussa praeclare meriti viri fieri poterit.

Quorum intuitu scripsimus quoque dicto duci Vinariensi, ut sibi campimareschalli liberationem velit esse commendatissimam, certae ipsum illo officio minime defuturum.

Si quid in ea re tute promovendo aut urgendo effeceris, gratum id nobis erit et regia vicissim gratia erga te id sumus agniturae.

De caetero te Deo clementer commendamus.

Dabantur in regia nostra Stockholmensi die 13 Aprilis A.^{o} 1638.

Sacrae Regiae M.^{tis} Regnique Sueciae respective
Tutores et Administratores

1 Johan van Werth.
2 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
5 No. 3491 van 3 maart oude stijl of 13 maart nieuwe stijl.
6 Lodewijk XIII van Frankrijk.
7 Gustaf Karlsson Horn; zie VII, p. 23 n. 4.
8 Bedoeld wordt de uitwisseling van Gustaf Karlsson Horn tegen Johan van Werth, bevelhebber van Maximiliaan I van Beieren.
9 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant, residerende te Hamburg.

Gabriel Oxenstierna
Gustavi R.S. Archidapifer
Axelius Oxenstierna
R.S. Cancellarius m.p.
Claudius Flemingh
loco R.S. Ammiralii
m.p.ria
Jacobus de La Gardie
R.S. Mareschallus mp.
Gabriel Oxenstierna L.B.
in Moerebii et Lindholm
R.S. Thesaurarius m.p.

Adres: Nobili et Magnifico Nobis sincere fideli Nostro apud Christianissimum Galliarum Regem Legato ordinario Dno. Hugoni Grotio.

In dorso schreef Grotius: 23 Iuny 1638 Epistola Reginae ad Grotium de defectibus salvi conductuum[1].

Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 26 Maij.

3543. [1638 april 23]. Van Christina van Zweden[2].

Adres: Nobili et Magnifico nobis sincere fideli nostro apud Christianissimum Galliarum Regem Legato Ordinario Domino Hugoni Grotio clementer.

In dorso schreef Grotius: Epistolae[3] Reginae ad Grotium et Regem 13 Aprilis 1638. De Vinariensi[4] et de Hornio[5].

3544. 1638 april 23. Aan A. Oxenstierna[6].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Venit ad me D. Schmalchius[7] attulitque mandata ad implenda ea, quae nsunt foederi Wismariensi[8], et ad cudendas indutias pertinentia. Quam ob

1 Deze dorsale notitie is abusievelijk op deze brief gesteld; zij behoort bij Christina's brief van 23 juni o.s., no. 3653.
2 Hs. Bazel, UB., coll. Geigy-Hagenbach. De brief zelf ontbreekt.
3 Deze dorsale notite behoort bij beide brieven van 13/23 April, nos. 3542 en 3543.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Gustaf Karlsson Horn. Hij bevond zich in Oostenrijkse gevangenschap; zie VII, p. 23 n. 4.
6 Gedrukt *Epist.*, p. 419; *Oxenst. Skrifter* 2 afd. II, p. 465.
7 Peter Abel Schmalz, secretaris van Oxenstierna.
8 Zie voor deze instructie bijlage no. 3, en ook p. 219 n. 7.

rem gaudeo plurimum; nihil enim malo quam praescriptis lineis insistere gnarus multa adversus utilitates publicas etiam optimo proposito peccari, ab iis maxime, qui a locis multum absunt, ubi consilia capiuntur. Praeter mandata ipsa etiam colloquia D. Schmalchii me de multis rebus edocebunt.

Ut initium agendi faciamus, aditum ad regem[1] postulavi, qui mihi cras dabitur. Interim mitto quae Forbesius[2] hic dixit Poloniae regis[3] jussu quaeque ipsi respondit rex Galliae culpam tardatae pacis in hostes rejectans.

In hac aula qui plurimum possunt, eorum magnitudini, securitati, opulentiae quoque bellum non esse inutile omnes judicant. Et si fortuna, ut jam coepit, faverit regi ejusque sociis, populus quoque ipse pacis ceteroqui appetens bellum extra Galliae fines semotum lenius feret.

Unum me male habet, quod Corrarus[4], legatus Venetus, qui Contareno[5] successit, mihi ipsum salutanti neque in compellatione neque in sessione detulit quae par erat, cum ego cum Contareno anxie aequalitatis jura servassem. Sunt Itali miri talium captatores. Quae me causa invitum coëgit a reditu ad ipsum abstinere. Nunc cum negotia videantur colloquium exigere, dubius haereo, dissimulare acceptam injuriam rectius sit futurum an D. Schmalchio, qui hic nunc est, uti internuntio sine periculo dignitatis. Tum ut in hac re dijudicanda plus habeam lucis, tum ut mandata exsequar ad eam pertinentia, et legatum Angliae extraordinarium[6], virum in hac aula gratiosum, et eum, qui sub ipso res Anglicas hic procurat, Ogerium[7] rogavi, ut me edocerent, an mos sit Venetis regi Britanniarum[8] Serenissimi tantum, an et Potentissimi dare elogium. Dixerunt se in Angliam scripturos mihique significaturos, quod intellexerint.

Ex eodem illo legato didici mitti Hamburgum D. Anstruterum[9], quod et ipsum gaudeo, cum norim ei viro magnam esse rerum Germanicarum peritiam et non minus studii ad juvandam rem protestantium communem. Saepe is mihi conqueri solebat omnia sua consilia per Duglassium[10] destrui.

Ex Anglia Blonii[11] literis disco centum millia florenorum ad Palatinum[12] mitti. Legati[13] quater tantum credere nos jubent.

Postquam Neuburgum ab hoste derelictum insederat dux Vinariensis[14], obsidere coepit Friburgum, nobilem Brisgaviae urbem. Octavo die machinis ita verberata est, ut aditum daret oppugnationi, quae nono die facta est et fortiter repulsa favente defensoribus edito muri lapidei situ. Sed cum et alteram oppug-

1 Lodewijk XIII van Frankrijk.
2 William Forbes, secretaris van de koning van Polen.
3 Wladislas VII (IV).
4 Anzolo Correr; zie no. 3453, p. 84 n. 10.
5 Alvise Contarini di Nicolo.
6 Robert Sidney, graaf van Leicester.
7 René Augier.
8 Karel I.
9 Robert Anstruther.
10 George Douglas; zie over hem VII, p. 9 n. 8.
11 Michel Le Blon; zie over hem V, p. 413 n. 8. De brief waar hier sprake van is ontbreekt.
12 Karl Ludwig van de Palts.
13 Behalve de bovenvermelde Robert Sidney, de ordinarius gezant John Scudamore.
14 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

nationem, et multo magis cuniculos, qui sub murum ducebantur metueret praefectus[1], ad pacta venit, quae a duce quidem Vinariensi signata, sed eo absente ab ejus militibus pridem desuetis imperia pati magna cum infamia violata sunt multa in milites hostiles et in paganos caede. Quod pro merito graviter fert dux vultque primorum poena redintegrare disciplinam sanctimoniamque fidei. Nondum eo pervenit Guebrianus[2], quae mora dici non potest quantum adferat pulchre dantibus se occasionibus detrimentum.

Dux Rohanius[3], cum vulnera ejus nihil habere periculi viderentur, eo ipso tempore, cum glans plumbea de pede ejus eximebatur, attonito corporis stupore, quam apoplexiam medici vocant, occubuit.

Comitis Harcurtii[4] cum vidua Puylaurentii[5] matrimonium firmatum nunc est adferetque feminae splendorem e Lotharinga domo, cardinali ejus avunculo[6] subsidium non leve in virtute novi affinis, ipsi marito dotem opimam ex Puylaurentii spoliis.

Commeatus, quos jussu Lotharingi ducis[7] Tannum contulerat Mercius[8], ut Brisaci necessitatibus subveniret, adhuc Tanni haerent viam obstruentibus ducis Vinariensis militibus. Crescunt interim coëuntque hostium copiae tenentque se citra Moenum et Nicrum ulteriora tenente Vinariensis equite.

Imperator[9] ad Helvetios lenius quam ante scripsit, ita ut in alto ventus est vela vertens. Monet rogatque, ne antiqua cum Austriacis foedera se ea quam maxime servari cupiente corrumpant. Helvetiorum pontificii qui sunt, tum diligenter cavent, ne quid inde ad Vinariensis castra perveniat, tum militem Hispanis ad bellum Italicum subministrant.

Bellum in Italia Gallis non optime procedit. Timetur Casali. Cardinalis Valetta[10], cui id bellum mandatum est, in itinere est illuc.

Est in hac aula Montispellicardi cancellarius[11] conquerens stipendia per annum et amplius non soluta magno cum oppidanorum metu.

Filius meus maximus natu[12] literis et ipse arma praetulit militiamque sumit sub Smidsbergio[13] egregio duce, minimus meorum[14] in comitatu est ducis Vinariensis, medius[15] jurisprudentiae dat operam. Nihil magis optem quam in eo, quod quisque elegerunt vitae genere, eos ab ipsis processus fieri, ut aliquando possint regno Suediae esse non inutiles.

1 Hans Werner Escher von Bunningen.
2 Jean Baptiste de Budes, maarschalk van Guébriant.
3 Henri, hertog van Rohan.
4 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt.
5 Marguerite-Philippine, weduwe van de in 1635 gestorven Antoine de Laage, hertog van Puylaurens.
6 De grootmoeder van Marguerite-Philippine de Coislin heette Louise du Plessis de Richelieu. Zij was een tante van de kardinaal.
7 Karel IV, hertog van Lotharingen.
8 Franz, vrijheer van Mercy.
9 Ferdinand III.
10 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
11 Christoph von Forstner (1598-1677).
12 Cornelis de Groot.
13 Ludwig von Schmidberg.
14 Diederik de Groot.
15 Pieter.

Ita ipsis bene sit, sicut ex animo opto. Excellentissime et Illustrissime Domine, regno, reginae[1] Tuaeque Sublimitati res prosperrimas.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 13/23 Aprilis 1638.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacra Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3545. 1638 april 23. Aan N. van Reigersberch[2].

Mijn Heer,

't Fransche secours voor den hertogh van Wimar[3] gaet noch niet voort. Sij verwachten 't goede voer voor de paerden. Daarentusschen wassen de trouppes van de keiserschen ende die van de ligue heel seer ende de groote progressen, die den hertogh soude connen doen, werden verhindert. Ondertuschen is Sijne Fürstelijcke Genade niet stil, maer nae het becomen van Nieuburg heeft Fryburg, een wel bekende stadt in Brisgouw, acht dagen belegert, beschoten, bresche gemaect ende den tiende een aenval daerop gedaen, die door de couragie van den gouverneur[4] ende hooge muiren wel is afgeslagen, maer de vrese blijvende van meer aenvallen ende vooral van mijnen, die onder de muir wierden gemaect, is accoord gemaect bij die van binnen ende bij den hertogh geteickent, maer door absentie van den hertogh ende ongebondenheit van de soldaten, die lang geleert hebben te leven sonder ordre, gebroocken ende veele, soo van de keisersche soldaten als boeren, die daer gevlucht waeren, omgebracht, waerover den hertogh met reden ontstelt sijnde seit exempel te willen stellen. Des vijands trouppes houden haer meest in 't bissdom van Bamberg ende daerontrent.

De roomschgesinde Switsers beletten sooseer sij connen alle toevoer aan den hertogh van Wymar sijnde wat meer als voren gestreelt door brieven van den keiser[5] nae de goede successen van den hertogh bij Rijnfeld. De Switsers laeten veel volcx gaen om den Spaignaerd[6] te dienen tot defensie van 't lant van Milan volgens de oude tractaten, maer in effect om het Montferrat aen te tasten, 'twelck niet buiten peryckel en is. Den cardinael de la Valette[7] is derrewaert.

Den hertogh van Rohan[8], meenende buiten peryckel te sijn van sijne wonden is in 't uitnemen van een cogel uit de voet onvoordachtelijck gestorven ende

1 Christina van Zweden.
2 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R7k. Eigenh. oorspr. Niet ondertek.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Hans Werner Escher von Bunningen.
5 Ferdinand III.
6 De Spaanse troepen in het gebied van Milaan stonden onder bevel van Diego Mexia Felipes de Guzmán, markies van Leganés.
7 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
8 Henri, hertog van Rohan.

veele swaericheden ontcomen sijnde hier te hove seer suspect door de groote correspondentie, die hij hadde met de protestanten, soo in Vrancrijck als daerbuiten, ende sijne actiën ofte ongeluck in de Valteline occasie gevende van quade interpretatie aen sijne quaedwillige, soodat hij in Vrancrijck niet en soude hebben connen sijn sonder vrese, nochte buiten Vrancrijck met lust. Sijne dochter[1] sijnde nu verseeckert van soo groote erffenisse sal niet dan te beter huwelijck doen. Men hout haer rijck te sijn vijftich duisent croonen 's jaers[2].

De heer Anstruther[3] voor desen meermael ambassadeur van den coning van Groot-Bretaigne[4] in Duitschlant werdt, soo ick verstae, gesonden nae Hamburg, een persoon seer wel genegen tot het huis van den Pals.

Forbitz[5] die hier is als gedeputeert vanwegen den coninc van Polen[6], heeft aen den coninc van Vrancrijck[7] getoont de genegentheit van den coninc van Polen tot de vrede ende versocht, dat Sijne Maiesteit soude willen de paspoorten instellen ende de volmacht aen de sijne[8] geven op deselve maniere, gelijck Haere Maiesteit hadde geseit te willen doen ter tijdt van Ferdinand den tweede. Den coninc van Vrancrijck toonende oock aen sijne zijde groote genegentheit tot de vrede seit de faute, waerdoor deselve wert verachtert, niet en is aen sijne zijde, maer aen de zijde van den coning van Spaigniën[9], die tot noch toe geen paspoorten voor die van Hollant[10] heeft gesonden, nae behooren ende van den coning van Hongaren[11], die van gelijcke naelaetich is paspoorten te geven voor die gedeputeert sullen werden bij den hertogh van Wimar[12], landgravinne van Hessen[13] ende andere 's conincx geallieerden in Duitschlant. De gedeputeerde van de landgravinne alhier[14] soecken gelt, gelijck veel anderen, ende soo sij sulcx connen becomen, soo willen sij goede luiden sijn.

Wat in de Poolsche vergadering van Warsau op den tol[15] sal voorvallen, sullen wij garen verstaen ende voorts wat in Oostvrieslant ende daerontrent sal passeren, wat d'heer Fredrick Gunther[16] tot beveiliging soo van dat lant als van Oldenburg sal te wege brengen.

1 Marguerite de Rohan.
2 De woorden: ‘Men hout ... croonen 's jaers’ zijn in de plaats gekomen van een doorgestreepte passage die luidt: Monsieur de Milleray, des cardinaels neef, staet daernae, waervan sij tot noch toe getoont heeft een grote afkeer.
3 Robert Anstruther.
4 Karel I van Engeland.
5 William Forbes, secretaris van de koning van Polen.
6 Wladislas VII (IV).
7 Lodewijk XIII.
8 Voor hun namen zie men no. 3407, p. 7 n. 11.
9 Philips IV.
10 Zij waren, voorzover mij bekend, nog niet aangewezen.
11 Ferdinand III.
12 Zij zijn nooit aangewezen.
13 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
14 Winandt von Polhelm en de Hessische hofmaarschalk Hans Heinrich von Günterroth.
15 De Poolse tol te Dantzig. De Poolse Rijksdag werd gehouden van 10 maart tot 1 mei 1638.
16 Friedrich Günther.

Den jongen Mercy[1] gesonden bij den hertogh van Lorraine[2], om eenige nooddruft te brengen binnen Brisac, heeft sulcx tot noch toe niet connen doen.

Men meent in toecomende Mey alle saecken hier sullen wackeren.

Tot Parijs, den 13/23 April 1638.

Ick heb dese mael van uE. geen brieven gehadt, apparentelijck omdat uE. is op een reise.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant In Den Hage.

In dorso schreef Van Reigersberch: broeder de Groot, den 23 April 1638 uijt Paris.

3546. 1638 april 25. Van Willem de Groot[3].

Mi frater,

Venient, ut spero, per Vickefordium[4] in manus tuas binae tuae effigies a Mireveldio delineatae[5], quas linteis superimponi tabulis curavi quo minus ex itinere damni sentiant; eas tibi placituras confido.

Per eundem misi et amicorum libros aliquos, imprimis Giselbertium Amstelium tibi a Vondelio dicatum[6], poema sane elegans et heroici spiritus; tragaedia ab omnibus praesertim bonis avide legitur et probatur et quinquies aut amplius Amstelodami publice acta placuit.

Addidi et Junii de pictura veterum libros[7], multi laboris, multae curae opus; ego certe subinde miror unde tam multa et quidem non cuivis obvia eruerit et quomodo tam accurate pertexuerit commentarium.

Invenies inibi et litteras Vossii[8] veteres illas quidem et mihi cum libro[9] traditas, sed tamen gratas tibi, ut puto, futuras, quas jam diu ad te misissem, si hoc ei animi - ut nuper praesens intellexi - ei fuisse conjectura assequi potuissem.

Tradidit et mihi Heinsius filius[10] Bredam expugnatam[11], carmen sane luxurians; si pro munere epistolio gratias agere volueris cum aliqua parentis[12] commemoratione, mirifice utrumque devinxeris.

1 Franz, vrijheer van Mercy.
2 Karel IV.
3 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 24. Eigenh. oorspr. Tesaman met no. 3572 beantw. d. no. 3586.
4 Joachim de Wicquefort, agent van Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Men zie over deze portretten van Michiel Jansz. van Mierevelt no. 3405, p. 6 n. 2.
6 Over deze opdracht van Joost van den Vondel zie men VIII, no. 3299.
7 *Francisci Ivnii F.F. De Pictvra Vetervm libri tres.* Amstelaedami, Apud Iohannem Blaev, MDCXXXVII.
8 Gerardus Johannes Vossius; bedoeld wordt Vossius' brief van 6 januari 1638 (no. 3414).
9 Het bovengenoemde *De Pictvra Vetervm libri tres;* zie no. 3414, p. 21 n. 11.
10 Nicolaes Heinsius (1620-1681), zoon van Daniel Heinsius.
11 *Nicolai Heinsii Dan. Fil. Breda Expvgnata. Accedunt Epigrammata aliquot, eodem autore.* Lvgd. Batavorvm, Ex Officina Elzeviriana Anno MDCXXXVII.
12 De verhouding tussen Grotius en Daniel Heinsius was lange tijd zeer koel geweest.

Salmasii liber de usuris[1] ingens pro materia, quem ipse ad te deferendum mihi dari jussit, multa habet reconditae eruditionis neque pauca a vulgo etiam jurisconsultorum recedentia; video ei in summa bene tecum convenire, Heinsius carpi se aliquoties aegre fert. Illud nescio, an ei quorundam odia non sit conciliaturus, quod mercaturae et faenoris tam strictam urget comparationem: hoc scio, Cloppenburgio[2] aliisque scriptum hoc minus probari, forte propter canones ecclesiae illic citatos.

Denique et adjungi voluit Utenbogardus[3] Gorselii[4] examen doctrinae Amiraultii[5] et Testardi[6], in quo libro egregie effata istorum virorum cum Molinaeanis[7] decretis committuntur, unde veritati apud animos praejuditiis non gravatos magna lux procul dubio accedet.

Wassenarii ejusque asseclae scripta[8] omnia quidem repperi Amstelodami, sed partes vendere bibliopola nolebat, ego in mandatis dedi, ut alicubi conquirantur IV et XII pars; reliquas post XVI facile inveniam.

Eum, qui haec ad te perferet, Vickefordium, scio non egere mea apud te commendatione, hominem suo merito tibi carissimum; alioquin etiam filiorum[9], qui apud ducem Vinariensum[10] sunt, nomine rogassem, ut omnia ipsi officia praestares.

Vale, frater optime, cum uxore, liberis[11] et amicis.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XXV Aprilis 1638.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de Suède A Paris.
In dorso schreef Grotius: 25 April 1638 W. de Groot.
En boven aan de brief: Rec. 15 May.

3547. 1638 april 26. Van N. van Reigersberch[12].

Mijn Heer,

Als ick bij mijselven herdencke den gepasseerden tijt ende de violentie tegens

1 Over dit werk van Claude Saumaise -Salmasius- zie men no. 3444, p. 70 n. 10.
2 Johannes Cloppenburg. In 1640 publiceerde hij *Ioh. Cloppenbvrgl De Foenere et Vsvris, Brevis Institvtio, Cum ejusdem Epistola ad Cl. Salmasivm*, Lvgd. Batav. Ex Officinâ Elseviriorum, MDCXL.
3 Johannes Wtenbogaert, remonstrants theoloog.
4 Etienne de Courcelles; vgl. no. 3477, p. 126 n. 7.
5 Moïse Amyraut.
6 Paul Testard.
7 Pierre Du Moulin.
8 Voord dit werk van Nicolaes Jansz. Wassenaer zie men no. 3425, p. 42 n. 4.
9 Cornelis en Diederik.
10 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
11 Cornelia en Pieter waren nog thuis; laatstgenoemde stond op het punt naar Holland af te reizen.
12 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., M12k. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op no. 3530; beantw. d. no. 3562. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 452; gedeelt. bij Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 175.

veele van de beste van den staet bij eenyge gepleecht, die de wetten van het lant ende privilegiën hebben met de voeten getreden om de regierynge te stellen naer haren appetijte, soo vinde ick, dat uEd. groote redenen sijn gegeven om sijne affectie te trecken van een lant, daer uEd. soo wel van hadde gemeriteert ende soo qualijck van is geloont. Maer daerbeneffens mij voorstellende, dat het een goet christen geensins is geoorloft ontfangen leet te wreecken (?) nochte een goet burger betamelijck een ongelijck bij weynyge aengedaen tegens eenen ganschen staet te willen resenteren, soo commen altijt bij mij te prepondereren de redenen, waeromme het best is het quaet met goet te loonen ende liever sijne oogen te slaen op soo veel duisenden wel geaffectionneerde als weynyge, die de macht hebben geusurpeert ende de meeste menichte geabuseert, latende voorts het oordeel aen de commende euwe, dewelcke sonder passie ende intrest sal connen oordeelen.

Dese insichten worden des te meer bij mij versterckt, als ick alles overslae met een polityck ooge, niet wel connende sien dat particuliere, die van geen legers disponeren, int regard van degene, die de macht in handen hebben, yet connen doen, dat sonderlynge bij haer in consideratie comt; dat oock het leet van machtyger ontfangen beter dan dissimulatie als resentiment wert te overkommen, hebbe ick altijt gevoelt. Ende impressiën te laten aen de sijne tegens een staet, daer veel veranderyngen in connen vallen, weet ick niet, off ergens toe kan dienen.

Alle welcke consideratiën op dat stuck lopende ende veel meer andere, die daerwt vloyen, hebbe ick tot beantwoordynge van verscheyde pointen in uEd. schrijven van den 17 Aprilis[1] willen premitteren ende uEd. erinneren, opdat de rupture, die uEd. met den heer van Oosterwijck[2] voorheeft, dewelcke naer ick kan mercken nulla peccavit malitia ende bereyt is sijne faute te corrigeren, niet als met wel bedachten raet en werde voltrocken. Waerop ick verder niet en sal insisteren, ne videar velle ipsius litem meam facere.

Wat belanckt den heer Staeckenbrouck[3], deselffde is met sijne troupes al eenyge dagen in garnisoen geweest, alsoo de keysersche het lant van Cleeff laten ongemolesteert.

Dat Engelant tweehondert vijftichduysent guldens aen den palsgrave[4] sent in gelt, de reste in ammonitie, hout men hier seecker, gelijck mede dat de lantgravinne[5] in het oorloge continueert.

Tot een vrougen optocht wert alles geprepareert sijnde monsieur De Strade[6] over vier dagen vanhier vertrocken, ende is d'opinie de legers tegens halff Mey den anderen de rendevous hebben bescheyden.

Den grave van Hanau[7], die men meent niet lange kan leven, mocht de keyser[8] sijne stat wel garnisoen verseeckeren.

1 No. 3530.
2 Willem van Liere, heer van Oosterwijk, Staats gezant in Parijs.
3 Thomas van Stakenbroeck.
4 Karl Ludwig van de Palts.
5 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
6 Godefroi d'Estrades, Frans gezant in Den Haag.
7 Philipp Moritz van Hanau-Münzenberg. Hij stierf op 13 augustus 1638.
8 Ferdinand III.

Wt Polen wachten wij, nu den rijckdach is gescheyden, seeckere tijdyngen, doch seyt mij Artisoski[1], dat noch den tol[2] noch de ordre[3] voortganck hebben sal.

Aan het verraet van Maestricht sijn, gelijck ick wt de confessiën hebbe gesien, verscheyde geestelijcke en eenyge jesuiten schuldych. Bater rector[4], die van de sijne beschuldycht wort, was noch ter tortuyre niet geweest. Die de geestelijcke willen verschonen geven voor, alsoff dit waer een gesocht pretext, dat odio religionis ende om die ordren quyt te maecken geschiet, doch qualijck.

Den biscop van Ceulen[5] heeft geschreven aen den commandeur van Maestricht[6], oock aen den staet, dat de crimine laesae M^{tis} de kennisse competeert aen gedeputeerde, die soo bij sijne Altesse als de Staten van Brabant daertoe werden gedaen; dat hij bereyt is de sijne te senden, versouckt de Staten sij van gelijcke willen doen. Waerop den commandeur over het chrijsvolck heeft geantwoort het voornemen geweest te sijn het garnisoen wt de stat te jagen ende de sorge ende de kennisse daervan hem is vertrout.

Wt de confessiën bij de geapprehendeerde gedaen blijckt evidentelijck, dat de geestelijcke int generael qualijck tot desen staet sijn geaffectionneert, soodat licht ander ordre als bij de capitulatie is besproocken in die stat sal moeten worden gestelt.

Boven de twee scepen, daervan in mijnen vorigen[7] is vermaent, sijn noch drie straetvaerders bij de Dunkerckers genomen, hetwelck een groot verlies is voor desen staet. Den admirael[8] wacht ordre om met 13 scepen, 2 jachten in zee te lopen, ende den heer van Oosterwijck om met hem te vertrecken.

Onse Portugesen tot Amsterdam hebben tijdyngen wt Vianen, dat de Bahy is bij de onse verovert; wat daervan is, moet de comste van scepen ons seggen; dat weten wij, dat de Compangie yet notabels voorhadde.

De lantgravinnes troupen worden met de garnisoenen gehouden op 13000 man. Den palsgrave is naer Campen, doch wert corts weder hier verwacht.

Het aennemen van de waertgelders is noch niet geconsenteert, twijfele evenwel niet ofte sal volgen.

Sijne Hoocheyt[9], die drie accessen heeft gehadt van een derdendaechse coortse, is wederom wel. Een persoon[10], auteur van de brugge, voor desen ontrent Hulst gebruyckt, die eenyge bruggen onlanckx voor den conynck van Vranckerijck[11] heeft gemaeckt, heeft hem uyt dese landen geretireert, men meent naer den viant.

1 Christoffel van Artischau Arciszewski.
2 De Poolse tol te Dantzig.
3 Over deze Poolse ridderorde van de H. Maagd zie men VIII, p. 763 n. 8.
4 Joannes Boddens, rector van de Jezuïten te Maastricht. Lees ‘Pater’.
5 Ferdinand van Beieren.
6 Joachim van Goltsteyn.
7 No. 3533 dd. 19 april.
8 Maerten Harpertsz. Tromp.
9 Frederik Hendrik.
10 Niet geïdentificeerd.
11 Lodewijk XIII.

Wat Rotterdam resolveren sal[1], moeten wij dese weecke hooren, alsoo tot den boondach de resolutie over onse saecke is wtgestelt, omdat het collegie dan compleet sal wesen ende lestmale eenyge absente waeren, welcker presentie dienstych was.

Desen 26 April 1638.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer de Groot, Raet ende Ambassadeur van de Coninginne ende Croone van Sweden bij den Alderchristelijksten Conynck etc.

In dorso schreef Grotius: 26 April 1638 N. Reigersberg.

En boven aan de brief: Rec. 5 May.

3548. 1638 april 28. Van Ch. Marini[2].

Monsieur,

Ie ne voy point de vos lettres depuis deux ou trois sepmaines, et ce à cause come ie croy de ma venue chez vous que i'ay pour des raisons à vous cognues différé jusques au Juin, espérant que cependant on me donra quelque satisfaction. Plus ie ne puis attendre, encorque ie voudrois très volontiers, estant plein de deutes et ne sçachant d'où emprunter plus d'argent. On recognoist fort mal mes services et la fidélité que i'ay conservé à la Suède, estant pour cela hay de tous costés, et abbandonant mesme les intérêts de ma femme[3].

De nouveau n'avons rien que les progres de monsieur de Veimar[4] qui est maistre du Virtemb: et a espérance d'avoir en son pouvoir Brisac où il y a faute de toutes choses avec quelque espèce de la mortalité.

Les imp.^{s} s'assemblent auprès de Nordlinghen et dit-on qu'ils sont forts de 12^{m} au pied et 2000 chevaux et qu'auprès de Stagard on ait défait nostre Tubad[e]l[5] dont nous attendons plus d'esclaircyssement.

Les Grisons sont en gran perplexité pour ne voir point de retour d'Espagne leur députez[6] avec lesquels on traitta sans rien conclurre et quant à la religion le roy[7] n'y veut point enttendre encorque ses ministres leur ayent promis le contraire.

Tout le pays est dégousté et menace les chefs d'une révolte qui pourra causer un jour de plus gran ruinez à ce pays. Nos Suisses sont de retour de Baden où ils n'ont rien traitté de le neutralité de Bourgogne puisque leur député[8] qu'on a envoyé en France n'en ay point de retour. Je demeure, monsieur,

Vostre serviteur
Marin.

Zurich, ce 18 d'Avril s.v. 1638.

1 Het betreft hier een beslissing over Grotius' aanspraken op achterstallig salaris.
2 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 9. Eigenh. oorspr.
3 Allessandra Paravicini Capelli.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Georg Christoph Taupadell, officier in het leger van Bernhard van Saksen-Weimar.
6 Voor hun namen zie men no. 3413, p. 16 n. 13.
7 Philips IV van Spanje.
8 Maurice Wagner († 1653), secretaris van Solothurn.

Adres (met andere hand): M.r Grotius.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 13 May.
In dorso: 28 Avril 1638 Marin.

3549. 1638 april 30. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime Domine,

Et ego et D. Schmaltzius[2] sedulo laboramus, ut et bellum impellamus ex hac parte et simul ad inducias, si quae se ostendant, paremus quae sunt necessaria. Utrunque satis pulchre procedit.

Guebrianus[3] cum IV millibus aut paulo amplius, puto, jam apud ducem erit Vinariensem[4] decepto milite quasi ad Joannem Waertium[5] accipiendum et in Galliam perducendum irent.

Dux Vinariensis, si ei dentur a rege[6] peditum X, III equitum millia, non dubitat, quin Brisacum obsidione sit capturus. Id consilium an placiturum[7] sit Gallis, videbimus. Mittetur certe brevi in illas partes dux Longavillanus[8] cum tantis, quantas[9] Vinariensis expetit, copiis, subsidio ipsi adversus pericula futurus, forte et progressurus longius, si occasio traxerit.

Ducis Lotharingi[10] quae non longe a Brisaco abfuerant[11] copiae victus penuria[12] cessim ivere in Burgundiae comitatum et ipse dux, Vesontione cum ageret, in carruca sua vitae suae periculum a percussoribus nescio unde immissis adiit.

Missa ad ducem Vinariensem ex veteribus pactis CCCC florenorum millia, parantur pecuniae et Suedis et Batavis et Hassis ex factis conventionibus. Neque dubito, quin ad exemplum Angliae aliquid daturi sint Galli et Palatino[13].

Castilionaeus[14] abiit in Belgicum finem arma illaturus cum XVI hominum millibus, in quibus erit equitatus externus duce Degenfeldio[15].

Princeps Condaeus[16] cum bono exercitu ad Navarrae est limitem. Erunt alii sub Lafortio[17] et Brezaeo[18].

Ad inducias via struitur perductis jam Gallis, ut Ferdinando III non negent imperatorium nomen nemine Germanorum id in controversiam vocante, Ferdinan-

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 126. Gedrukt *Epist.*, p. 423. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Peter Abel Schmalz, secretaris van de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
3 Jean-Baptiste de Budes, maarschalk van Guébriant.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Johan van Werth, ruitergeneraal in dienst van Maximiliaan I van Beieren.
6 Lodewijk XIII van Frankrijk.
7 De copie te Uppsala heeft abusievelijk ‘placiturus’.
8 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
9 De copie te Uppsala heeft abusievelijk ‘quantis’.
10 Karel IV, hertog van Lotharingen.
11 De copie te Uppsala heeft abusievelijk ‘abfuerunt’.
12 Het woord, penuria' ontbreekt in de copie te Uppsala.
13 Karl Ludwig van de Palts.
14 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
15 Christoph Martin, vrijheer van Degenfeld.
16 Henri de Bourbon, prins van Condé.
17 Jacques Nompar de Caumont, maarschalk van La Force.
18 Urbain de Maillé, markies van Brezé.

do autem, ut velit tutum iter polliceri legatis Hassiacae[1] et Vinariensis[2] et si qui sunt alii Gallorum Suedorumve socii, ut scilicet veniant eo, ubi futuri sunt Suediae Galliaeque legati[3] et per eos desideria sua proferant. Ipsae tamen his de rebus formulae nondum ad manus meas pervenere. Est autem, cur speremus, si ad inducias venitur, regem Galliae Suedis ad omnia aequa obtinenda adjutorem fore et ad custodienda, quae Suedi tenent, aliquid collaturum pecuniae.

Rex ipse Chantiliaci venatur; inde ibit ad Compendium aut ultra lustraturus suos exercitus. Regina[4], ut captus est praegnantium, belle valet.

A Constantinopoli literae credere nos jubent et Transilvaniae principem[5] Turcae[6] conciliatum et bellum ibi in Persam[7] redintegrari. Ingentem e Moscovia captivorum numerum nec paucos e Cosaccis abductos a Tartaris.

Sicut magnum hic est gaudium de confecto Vismariensi federe[8], ita multum exspectatur nuntius de Suedorum supplementis, quae in Germaniam ventura sunt. Proximum ab hoc votum est Gallorum, ut festinent se movere Batavi.

De rebus cunctis, quae aut nunc aguntur aut imminent, prudentissime judicant literae tuae datae 9/19 Aprilis[9].

Hanovia videtur in comitis[10] mansura potestate sine caesariano praesidio. Sed ut comiti hinc pecunia detur, vix sperandum est.

De Ulma pridem nihil habemus explorati. Illud de Hungaris utroversum cadat, multum refert. Itaque siquid intelligetur, doceri gaudebo.

De literis tuti itineris pro Batavorum legatis[11] puto cessurum Genettio[12] cardinalem Hispanum[13].

Ut Hamburgi cum Anglis foedus aliquod fiat, quamdiu illi ultra Lutetiana pacta[14] nihil offerunt, difficile erit. Poterit forte cum Palatino, qui jam in causam descendere incipit, aliquid confici.

Batavorum bellum ejus est generis, ut pace finiri vix possit. Per inducias suspendi iisque, ut apud Helvetios evenit, producte[15] saepius obliterari potest, si modo id ipsorum rebus convenit, quod multas inspectiones recipit. Caeterum video tecum eos perstare in fugiendis consiliis, quibus cum Germanis commercia ipsorum interire possint aut imminui. Ita ingenium est ejus gentis, in qua plurimum valet Mercurii ratio[16].

1 Zij waren nog niet aangewezen.
2 Zij zijn nooit aangekomen.
3 De Zweedse gezanten waren, voorzover mij bekend, nog niet aangewezen. Voor de namen van de Franse gezanten zie men no. 3407, p. 7 n. 11.
4 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
5 Georg I Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
6 Amurath IV, sultan der Ottomanen.
7 Ṣafī I († 1642), behorende tot de dynastie der Safawiden.
8 Het verdrag van Wismar, gesloten op 30 maart 1636, dat na veel moeite door Zweden eerst in 1638 werd geratificeerd.
9 Ontbreekt.
10 Philipp Moritz, graaf van Hanau-Münzenberg.
11 Deze waren, voorzover mij bekend, nog niet aangewezen.
12 Martio kardinaal Ginetti, pauselijk legaat in Keulen.
13 De kardinaal-infant don Fernando.
14 Zie no. 3404, p. 4 n. 6.
15 De uitgave der *Epist.* geeft ‘productu’.
16 De uitgave der *Epist.* heeft abusievelijk ‘natio’.

Dunquercani quin insidientur alicui Galliae portui, dubitandum non est; quo magis laborandum et[1] Gallis, ut ab ista tam noxia hominum colluvie mare purgetur. Neque res esset difficilis, si et mari Batavi et terra Galli id agerent. Sed et saevior[2] principis Arausionensis[3] valetudo et Batavorum cunctatio incommode his temporibus intervenit.

Pecuniam Batavis non superfluere satis credo. Sed id, quod Suedis aut dant aut promittunt, pro exiguo duci debet, si comparetur cum eo onerum incremento, quod sensuri sunt Batavi, si semel Suedi se bello subduxerint.

Brasilianum illud certamen illum in modum componi debuisse semper sum arbitratus, et nunc factum gaudeo, ut et de Meppa.

Multum etiam juvabit me scire, quae feret Wolfius[4]. Nam quin Hassica societatem Galliae simul Suediaeque rebus Vinariensis tam bene procedentibus tanto per utrunque regnum belli paratu praelatura sit iniquis cusis a Darmstadiensi[5] conditionibus, neque res ipsa nos sinit dubitare neque ii, qui hic res Hassicas agunt[6].

Batavi nec quae trans Amasium tenent omissuri sunt neque exacturi, puto, ab aliis quod ipsi facere nolint. Est autem ea regio bellum in Germaniam parantibus opportuna, jam inde a Romanis temporibus.

Quo injecturae se sint Galassii[7] copiae, quo Banerius[8], brevi apparebit et inde lucis aliquid nobis erit ad futuri judicationes.

Et Saxo[9] et Brandenburgicus[10] et qui cum illis societatem Suedicam in hostilia mutarunt, satis poenarum ferent relicti suis consiliis et quod voluerunt servitio miserante nemine. Jubeamus eos[11] miseros esse libenter.

Palatini principes[12], ut audio, regem accedent eruntque tecto capite, cum eum alloquentur Angliae legati[13], qui honos etiam ducibus ac paribus Galliae, tali tantum tempore, conceditur.

Forbeschius[14], Poloni[15] nuntius Viennam se confert.

Opto tibi ac tuis valetudinem aliaque cuncta prospera.

Excellentiae Tuae singulari studio addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 20/30 Aprilis MDCXXXVIII, et maneo Illustrissime Domine,

1 De uitgave der *Epist.* geeft ‘etiam’.
2 De uitgave der *Epist.* geeft ‘sequior’.
3 Frederik Hendrik.
4 Hermann Wolff.
5 Georg II, landgraaf van Hessen-Darmstadt.
6 Winandt von Polhelm en de Hessische hofmaarschalk Hans Heinrich von Günterroth.
7 Matthias, graaf Gallas, keizerlijk bevelhebber.
8 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
9 Johann Georg I, keurvorst van Saksen.
10 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
11 De uitgave der *Epist.* geeft de lezing ‘illos’.
12 Moritz en Eduard van de Palts.
13 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
14 William Forbes, secretaris van de koning van Polen.
15 Wladislas VII (VI).

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

3550. 1638 april 30. Aan Christina van Zweden[1].

Potentissima ac Serenissima Regina, Domina Clementissima.

Factum est, quod Augusta Majestas Tua imperaverat[2]: regem[3] adii die Aprilis 9/19 dixique ei aperire se hunc annum ipsi cum victoriis et federibus. Sperare me et ex victoriis victorias et ex federibus federa porro nascitura. Significatam jam ei per Davausium[4] perfectionem pactorum Wismariensium[5] novis quibusdam additis accommodatis ad praesentia tempora.

Tuam Majestatem tum eo nomine gaudere tum ipsi gratulari optareque, ut haec res magnos ipsi ac gloriosos pariat successus. Omnino propositum Tuae Majestati implere singulas partes neque dubitare eam, quin idem sit regi animus, ac quin curaturus sit, ut omnes, qui ei parent, pro mandatis partibus effectu dent ea, quae regis optimae fortissimaeque voluntati congruunt, praesertim in eo capite, quod ad bellum e Gallia in Germaniam transportandum pertinet.

Bene se dedisse initia ducis Vinariensis[6], sed ad res magnas agendas magnis ei copiis opus. Dum eae tarde procedunt et tenues pro regis magnitudine, datum tempus hostibus contrahendi undique vires et illuc trahendi. Nisi et festinetur magis et augeantur auxilia, non perituras tantum occasiones, sed et jam pacta in periculo fore.

Intellectum praeterea Majestati Tuae facere regem, quod eum, qui non nomine tantum, sed et re sit christianissimus deceat, cum cuncta armorum suorum consilia ad pacem refert, sed pacem aequam, honestam, communem ac per hoc tutam. Eodem spectare Majestatis Tuae curas ac molitiones multo quam ante majores mari ac terra, pedite et equite.

Quod rex suaserit pacificatricem admitti Venetorum Rempublicam: nec in eo refragaturam ipsi Tuam Majestatem, dum ab ea republica is habeatur honos Majestati Tuae, quem haberi par et aequum est. Cum vero ad pacem viam parari posse rex judicaverit per inducias longi temporis, in eo quoque ostensum voluisse Majestatem Tuam, quantum regis prudentiae tribuat, potestatem mihi eo de negotio agendi et ad id praeformandum paciscendi, quae opus est cum his, quos rex voluerit delegare.

Haec cum dixissem, tradidi regi Majestatis Tuae literas addidique, si scivisset Majestas Tua spem, quam nobis Deus daret sobolis ex rege et reginae[7]

1 Gedrukt *Epist.*, p. 421.
2 Vgl. no. 3435.
3 Lodewijk XIII van Frankrijk.
4 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
5 Zie no. 3479, p. 129 n. 2.
6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
7 Anna van Oostenrijk.

Galliae conspiciendae, haud dubie et gavisuram eam fuisse et mihi injuncturam officium ejus gaudii significandi. Quod ego optassem antehac regique enuntiassem, idem scire me optari a Majestate Tua, a Suedis denique universis, ut diu Galliam regat Ludovici Sancti[1], Henrici Magni[2] ac Ludovici justi[3] posteritas ac sub ejus imperio Gallia proficiat ad sanctitatem, crescat magnitudine, justitia conservetur.

Non aversus audiit haec rex jussitque indicari Majestati Tuae certam jam rem esse de reginae utero.

Ad caetera orationis meae respondit gratam sibi consummationem pactorum Wismariensium ac velle se cuncta sua ex parte impleri neque aliud se sperare de Tua Majestate. Ad ducem Vinariensem jam ire Guebrianum[4]; scire se, quantum intersit ejus virtutem foveri et insurgentes contra hostium vires retundi. Itaque non omissurum se in dies magis ac magis augere copias conatusque ejus omnibus modis adjuvare. Rogare se vicissim, ut et Majestas Tua, quantum fieri potest, maturet incrementa suis mittere exercitibus magna.

De Venetis ita se sperare nihil eos facturos, quod laedere possit splendorem Majestatis Tuae atque eam ad rem suam quoque curam non defore. Negotium mecum de induciis agendi daturum se Chavigniaco[5].

Inquisivit de Bannerio[6]. Dixi brevi me sperare nuntios de ipsius in Silesiam aut alia Austriacis possessa ingressu.

Post haec uxor mea reginam Galliae vidit, ut ratio fert praegnantium, bene valentem atque hilarem.

Deus, Serenissima ac Potentissima Regina, Domina clementissima, Majestatis Tuae vitam, valetudinem resque omnes tueatur ac foveat.

Tuae Majestatis Augustae subditus obedientissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 20/30 Aprilis 1638.

3551. 1638 april 30. Aan N. van Reigersberch[7].

Mijn Heer,

'T is mij leed, dat uE. soo veel moeite heeft met onse saecke. 'T is wondert, dat die van Rotterdam[8] mijne onschuld ende mijne groote ongelucken wetende vremd vinden, dat ick mijne indemniteit soecke aen deghene, met de welcken ick

1 Lodewijk IX (1214-1270), bijgenaamd de Heilige.
2 Hendrik IV (1553-1610), bijgenaamd de Grote.
3 Lodewijk XIII, bijgenaamd de Rechtvaardige.
4 Jean-Baptiste de Budes, maarschalk van Guébriant.
5 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
6 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
7 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R7l. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op no. 3533; tesamen met no. 3552 beantw. d. no. 3573.
8 Het betreft hier de pogingen namens Grotius ondernomen om alsnog zijn achterstallig salaris als raadpensionaris van Rotterdam uitbetaald te krijgen.

heb gecontracteerd, denwelcken ick trouwelijck heb gedient, om welcker bevel ick soo veel ende soo lang heb geleden. Willen sij mij met een proces slepen, sij connen het doen. UE. gelieve te letten op l. qui operas d. Locati[1] ende 'tgunt naeder comt op 'tgunt Castrensis[2] seit van publycke officiën[3] in l. ex conducto etc., item cum quidam n. 7. eo titulo[4]: sed quid legibus opus, ubi cuidam est aequitas et videre volentibus lucet[5].

Ick dancke uE. voor de affectie tot het beste van de mijnen; dewijle den oudste[6] die wegh gecoren heeft, moeten wij hem daerin helpen. UE. bedenckinge van door monsieur Wyckefoort[7] te wercken is niet vremd. Sed metuo, ne labori par non sit, parum eius amans.

'T versamelen van de verstroide Fransche trouppes is mij lief ende dat de vicomte de Turaine[8] de eer van sijn huis bewaert.

Ick geloof, dat het cleine bestant de landgravinne[9] heeft gedient. Oock geloof ick, dat sij nu belofte hebbende van gelt uit Vrancrijck ende groote hulp uit Sweden bij de partije sal blijven gelijck d'heer Guntrode[10] ons verseeckert. Soo Vrancrijck als Sweden sullen in alle handelinge voor haer ende hertoch Bernhards[11] interesten sorgen.

Onse Sweden maecken staet in corten tijd bijeen te hebben 18000 te voet, 7000 te paerd ende daerenboven een goede vloot.

Dat Sijne Hoocheit[12] haest te velde comt, sal seer noodigh sijn, soo voor die Staet als voor de gemeene saecke. Als men in 't velt is, soo vind men gelt.

Monsieur de Chavigny[13] was gisteren bij mij; seit mij, dat monsieur de Longueville[14], die nae die quartieren gaet, daer hertogh Bernhard is, sal hebben effectivement 16000 man, 10 te voet, 6 te paert.

't Expediënt op den Westindischen handel vinde ick goet. Men heeft hier oock opinie, dat de Duinkercksche vloot al in Spaignië is. Sal apparentelijck eenige desseings hebben op de Fransche custen. Een heer van qualiteit van de religie[15] seide mij dese dagen, dat hij geloofde, dat het was op Rochelle sijnde nu een open vleck.

1 Justinianus *Dig.* XIX. 2. 38.
2 Paolo de Castro, Italiaans rechtsgeleerde uit de 15de eeuw.
3 In de tekst staat abusievelijk ‘officieren’.
4 Paulus Castrensis, *In Digestum vetus*, Leiden 1561 p. 319.
5 Vgl. Cicero *De Off.* I, 9, 30: Aequitas enim lucet ipsa per se, dubitatio cogitationem significat iniuriae.
6 Cornelis de Groot.
7 Joachim de Wicquefort, agent van Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
8 Henri de La Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.
9 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
10 De Hessische hofmaarschalk Hans Heinrich von Günterroth.
11 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
12 Frederik Hendrik.
13 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
14 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
15 Niet geïdentificeerd.

De Fransoisen soowel als de Sweden sijn ten hoochste verblijdt over het Wismarsche tractaet[1] ende tot explicatie bijgevoechet seer importante articulen.

Ick sende uE. copie van mijne volmacht tot een trefves, waertoe de coninginne[2], die nu voor seecker swaer is, seer sal arbeiden. Ick meen Haere Maiesteit haest daervan te gaen onderhouden; gelijck ick den coning[3] daerop heb gesproocken. Daer en sal niet geschieden, dan tesamen bij Vrancrijck ende Swede, dewelcke oock sorgen sullen voor haer geallieerde: soodat Soldner[4] ende den graef Curtz[5] te laet sijn gecomen.

Ick hadde gemeent, dat Hortensius[6] hierdoor soude sijn gepasseert, maer heb hem niet vernomen. Soude niet gelaeten hebben hem wel te ontfangen ende met goede brieven tot bevordering van sijne saecke te accompagneren.

Den heer van Oosterwijck[7] wil oock voor sijn wel spreecken met gelijck vergelde; maer de manier is, dat ambassadeurs van de coningen niet wel sijnde bejegent denselve die sulcx gedaen heeft, niet weder en sien, maer wachten een courtoiser. Dat hij mij soude getracteert hebben als de Engelschen[8], is niet waer. Is het bij desseing geschiet - gelijck ick houde - soo moet ick mijn desseing daertegen setten. Is het door ignorantie, soo moet ick hem beter leeren. Sijne comportementen hebben mij alrede, door het exempel, soo veel quaeds gedaen, dat die van Venegië sulcx volgende mij genootsaect heeft de visite af te breecken. Ick heb oock gelet op mijnheer Vosbergens[9] comportementen ende sie, dat de heeren Staten-Generael in haere brieven Denemarck stellen voor Swede.

De gifte van Meppen is bij de croon van Sweden gedaen op de landgravinne, die, soo sij wil, haer recht op den palsgraef[10] magh transporteren. Dit is soo geschiet, omdat den palsgraef de croon Swede, van dewelcke Kniphuisen[11] Meppen te leen hield, niet en heeft erkent.

Ick twijffel seer, oft het volck van den palsgraef soo groot sal sijn, als men uE. seit.

UE. gelieve doch, dat van de soon van monsieur Pels[12] ofte een ander in sijne plaetse in memorie te houden, alsoo ick seer bij gebreck van een goede naerstige schrijver, ben geïncommodeert ende lange uitstel niet en can lijden.

Den 20/30 April.

In dorso schreef Van Reigersberch: broeder de Groot, den 30 April 1638 wt Paris.

1 Zie no. 3479, p. 129 n. 2.
2 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
3 Lodewijk XIII.
4 Dr. Johann Söldner.
5 Ferdinand Siegmund Kurz.
6 Martinus Hortensius; zie over hem V, p. 490 n. 1.
7 Willem van Liere, heer van Oosterwijk, Staats gezant in Parijs.
8 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
9 Caspar van Vosbergen.
10 Karl Ludwig van de Palts.
11 Dodo von Innhausen und Knyphausen.
12 Pieter, zoon van Paulus Pels.

3552. 1638 april 30. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijn Heer,

'T oorlogh en gaet hier niet quaelijck. Guebrian[2], meen ick dat nu is bij den hertogh van Wymar[3] met vier ofte vijf duisent man. Sijn volck sijn hem gevolgt meenende Ian de Waert[4] in haer handen te crijgen ende in Vrancrijck te brengen, waernae ydereen seer verlangde. Sijne Fürstelijcke Genade meent Brisac haest te connen becomen, soo hem tyen duisent man te voet, drie duisent te paerd werden toegesonden. Den hertogh van Longueville[5] meent haest soo veel volck bijeen te hebben in de Franche Comté ende den hertogh van Wimar te naerderen, tot secours te dienen in tijdt van noot ende, soo de occasie goed is ende Vrancrijck dienstelijck, hem te volgen.

Den hertogh van Lorraine[6] niet hebbende connen doen tot revidaillement van Brisac heeft sijn volck, gecommandeert bij Mercy[7], terugge getrocken, gecomen selff te Besanson ende aldaer peryckel geloopen van geassasineert te werden in sijn coetse, waervan wij de particulariteiten verwachten.

Den coninc[8] sent gelt overal, 400 duisent gulden op reeckening aen den hertogh van Weimar, assignatiën voor Hollant, beloften van 200 duisent rijcxdalers ofte wat meer 's jaers aen de landgravinne[9]. 'T gelt van Sweden meent monsieur Heufd[10], dat over drie maenden sal gereed sijn. Als men verseeckert sal sijn, wat Engellant sal doen voor den palsgraef[11], sal men hier 't exempel volgen.

Den marescal de Chastillon[12] hoopt te hebben 16000 man, waeronder sal sijn de Duitsche cavallerie onder 't beleidt van den heer Degenfelt[13], aen dewelcke daertoe commissie als lieutenant-generael is gegeven. Wij sullen sien, wat hij op de Nederlandsche frontieren, den prins van Condé[14] bij Navarre, den hertogh van La Force[15] ende den marescal Brezé[16], daer het te pas sal comen, sullen uitrechten.

Men laet oock niet te dencken om vrede ende trefves. Den coning schijnt te quitteren de difficulteit van den coning van Hongaren[17] niet te willen kennen als

1 Hs. Amsterdam, UB., RK., R7m. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Tesamen met no. 3551 beantw. d. no. 3573.
2 Jean Baptiste de Budes, maarschalk van Guébriant.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Johan van Werth.
5 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
6 Karel IV.
7 Franz, vrijheer van Mercy.
8 Lodewijk XIII van Frankrijk.
9 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
10 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
11 Karl Ludwig van de Palts.
12 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
13 Christoph Martin, vrijheer van Degenfeld.
14 Henri de Bourbon, prins van Condé.
15 Jacques Nompar de Caumont, maarschalk van La Force.
16 Urbain de Maillé, markies van Brezé.
17 Ferdinand III.

keiser, in welcke qualiteit hij soo in heel Duitschlant als te Rome ende overal door de werelt werdt erkent.

Den keiser sal paspoorten geven voor de gesanten van de landgravinne[1], den hertogh van Wimar[2] ende andere Duitsche geallieerde van Vrancrijck ende Swede niet om directelijck te handelen, maer om te senden daer de ambassadeurs van Swede[3] ende Vrancrijck[4] sullen sijn, om door deselve ambassadeurs voor te stellen, dat haer oorboir sal duncken.

Ick heb met monsieur de Chavigny[5], die hiertoe bij den coninc is gedeputeert, hierop ende op andere saecken begonst te handelen niet twijffelende, off Vrancrijck sal in 't maecken off van trefves off van vrede voor Sweden doen, dat de vrundschap ende nieuwe alliantie vereischt, ende oock, in gevalle van trefves, Swede bijstaen tot bewaering van de plaetsen, die nu bij Swede werden beseten.

Den coning is te Chantilly, gaet nae Compiègne ende misschien vorder om sijn legers te oversien. De coninginne[6] is nae het doen van swangere vrouwen wel te pas. Mijn huisvrouw is gisteren bij Haere Majesteit geweest.

Men verlangt hier seer, soo nae het overnemen van het nieuwe volck uit Swede als nae de tijdinge, dat den prins van Orangie[7] sal sijn in het velt, wenschende hem daertoe gesontheit.

Hanouw hout sich noch sonder 's keisers garnisoen. Oft het duiren sal, is onseecker.

Men seit Götz[8] vijftien duisent bij malcander heeft ende meer verwacht. Savelly[9] vergadert oock volck bij Constance. Galas[10] send eenige oppewaert ende den hertogh van Beyeren[11] ende naebuirige bisschoppen doen groote lichtinge.

De jonge palsgraven[12], soo ick hoor, sullen den coning spreecken ende gedeckt sijn in presentie van de ambassadeurs van Engelant[13], 'twelck oock de hertogen, 's conincx van Vrancrijck ondersaeten sijnde, in sulcken tijd werdt vergunt.

Wij verlangen seer nae 'tgunt te Hamburg voor sal vallen ende wat macht den palsgraeff, de landgravinne met het Sweedsche secours, te samen sullen brengen.

Oostfrieslant meen ick, dat soo weinigh bij de Hessische als bij de Hollanders sal werden gequitteert.

Den 20/30 April 1638.

Forbisch[14], den Poolsche gedeputeerde, is gegaen nae Wenen.

1 Zij waren, voorzover mij bekend, nog niet aangewezen.
2 Deze zijn nooit aangewezen.
3 Zij waren, voorzover mij bekend, nog niet aangewezen.
4 Voor hun namen zie men no. 3407, p. 7 n. 11.
5 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
6 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
7 Frederik Hendrik.
8 Johann, graaf van Götz, keizerlijk bevelhebber.
9 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo, keizerlijk bevelhebber.
10 Matthias, graaf Gallas, keizerlijk bevelhebber.
11 Maximiliaan I van Beieren.
12 Moritz en Eduard van de Palts.
13 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
14 William Forbes, secretaris van de koning van Polen.

De Switsers laeten geen volck meer uitgaen uit haere quartieren, vresende voor haer selve.

In dorso schreef Van Reigersberch: broeder de Groot, den 30 April 1638 wt Paris.

3553. 1638 april 30. Van N. van Reigersberch[1].

Mon frère,

Een goet vrient van Alcmaer[2], wiens hulpe ick in die quartieren gebruycke, heeft begeert ick aen uEd. soude recommanderen den brenger deses[3], wiens grootvader was den burgemeester Coetenburch[4], die uEd. heeft gekent. Ende alsoo ick weet, dat uEd. alle jongeluyden wt dese quartieren, die alleen commen met haer eygen recommandatiën, gewent is goet onthael te doen, soo hebbe ick een persoon, die mij vrienschap doet, mijne brieven niet connen weygeren niet twijfelende, ofte mijne intercessie voor een de burgemeester Graeff[5] in maechschap bestaende ende gesprooten van ouders, die de goede sijde altijt hebben ge volcht, sal uEd. niet onaengenaem sijn. Dat den president Cromholt[6] sijn outoom is hebbe ick hier noch bij moeten vougen, is het niet om mijne recommandatie te becrachtygen, ten minsten opdat uEd. daerwt oordeele, met wien hij is geapparenteert.

Ick sal bij occasie uEd. garen wederom dienen ende blijven

UEd. dienstwillygen broeder

N. v. Reigersberch.

Desen 30 April 1638.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer de Groot, Raet ende Ambassadeur van de Coninginne ende croone van Sweden bij den Alderchrystelijckste Conync.

In dorso schreef Grotius: 30 April 1638 N. Reig.

En boven aan de brief: Rec. 20 May.

3554. 1638 april 30. Aan G.J. Vossius[7].

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., M12l. Eigenh. oorspr. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 455.
2 Niet geïdentificeerd.
3 Waarschijnlijk Adrianus Coetenburgh (1624-1687), zoon van Reynier Coetenburgh en Adriana de Graeff, dochter van Jan Jacobsz. de Graeff.
4 Adriaen Maertsz. Coetenburgh, gehuwd met Ydtge Reyniersd. Cromhout.
5 Jacob de Graeff.
6 Dr. Nicolaes Cromhout, heer van Werkendam (1561-1641).
7 Copie Rotterdam, Gem. Bibl., coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674. Gedrukt *Epist.*, p. 423. Gecit. in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 171. Tesamen met no. 3603 voorlopig beantw. d. no. 3672.

Vir eruditissime,

Haesitavi saepe in inquirendo sensu loci nobilis Deuteron. XVII, 12[8] neque

8 *Deuteronomium* 17, 12: Qui autem superbierit nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, et decreto iudicis morietur homo ille.

dum satis me expedio lectis et relectis, quae alii quaeque ego olim eum in locum anno - taveram. Nam si de magno synedrio capiendus is locus, cujus authoritati parendum in omnibus controversae interpretationis aut consuetudinis fuerit ad evitandum schisma, quod velle videtur Maymonides[1], quaero, cur sacerdos nominetur, qui non necessario pars erat magni synedrii, tum vero judex an sit extraordinarius aliquis rector excitatus divinitus, quales in libro מיטפרש[2] memorantur, an ipse אישנ synedrii caput, tum vero cur disjuncte nominentur sacerdos et judex, an ad tempora distinguenda, quia extraordinarii illi rectores non semper fuere, an ad discernenda controversiarum genera, ut II Paral. XIX, II[3].

Velim etiam doceri, an extraordinarii illi rectores pars synedrii fuerint, an res debuerint gerere ex synedrii sententia, cum Spiritu divino ducti videantur; an vero dicendum, verene a Deo agerentur nec ne, id ipsum cognitionis fuisse synedrii.

De his rebus rogo, Manassem Israëlidem[4] a me officiose salutatum meo consulas nomine mihique ipsius sententiam, si id obtineri potest, ab ipso perscriptam mittas. Habebo id magni beneficii loco.

Tua de Idololatria[5], Salmasiana de usuris[6], Heinsiana ad Novum Testamentum[7] exspectamus.

Vale, vir eximie.

Lutetiae, XXX April. MDCXXXVIII.

3555. 1638 april 30/mei 1. Aan A. Oxenstierna[8].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Summam ejus sermonis, quem cum rege[9] habui, ad reginam dominam nostram perscripsi[10].

Non tacui in tractatione foederis Wismariensis[11] plurimas se obtulisse difficultates partim ex negotii natura partim ex iis incommodis, quae pupillarem regum aut reginarum aetatem comitari solent; quae superatae non sint sine maximo labore Tuae Sublimitatis id unice studentis, ut Suedia Galliaque inter se

1 Over rabbi Moses ben Maimon zie men IV, p. 15 n. 9. Het betreft hier zijn sententies in *Jad Hachazaka* tractaat *Sanhedrin* c. 2. 2. Vgl. bijlage no. 7.
2 Zeer waarschijnlijk bedoelt Grotius hier het aangehaalde tractaat *Sanhedrin* van Maimonides. Een aanhaling (welke?) uit het bijbelboek מיטפרש *(Iudices)* lijkt hoogst onwaarschijnlijk.
3 *2 Kronieken* 19, 11: Amarias autem sacerdos et pontifex vester in his quae ad Deum pertinent praesidebit; porro Zabadias filius Ismahel, qui est dux in domo Iuda, super ea opera erit quae ad regis officium pertinent; habetisque magistros levitas coram vobis. Confortamini et agite diligenter, et erit Dominus vobiscum in bonis.
4 Menasseh Ben Israel schreef hierover eerst een brief aan Vossius (zie bijlage no. 7). Vossius stuurde deze brief door aan Grotius, die hem op 2 augustus ontving; zie no. 3672, p. 452 n. 8. Op 25 december 1638 schreef Menasseh Ben Israel direct aan Grotius (no. 3899).
5 Voor de titel van dit werk zie men no. 3414, p. 19 n. 2.
6 Over dit werk van Claude Saumaise -Salmasius- zie men no. 3444, p. 70 n. 10.
7 Over Daniel Heinsius' *Sacrarvm Exercitationvm ad Novum Testamentvm Libri XX* zie men no. 3414, p. 21 n. 3.
8 Gedrukt *Epist.*, p. 421; *Oxenst. Skrifter* 2 afd. II, p. 467.
9 Lodewijk XIII van Frankrijk.
10 No. 3550.
11 Zie no. 3479, p. 129 n. 2.

propius nectentur. Moram insumpti in hoc temporis repensatam admirabili consensu non rectorum[1] tantum, sed et omnium Suediae ordinum. Majores esse belli paratus quam in Suedia a multo tempore spectati auditive fuerint. Vultum auctoritatemque Sublimitatis Tuae non utilem modo fuisse, sed et necessarium illis in locis. Nunc postquam fortiora consilia publico decreto firmata sunt, sperare nos futurum, ut eadem Sublimitas Tua se in Germaniam transferat bellumque sibi mandatum e propioribus locis efficacius gubernet.

Quae omnia a rege laete accepta addito testimonio, quale Tuae Sublimitatis eximiis virtutibus perhibere semper solet.

Regina[2] quin praegnans sit, motus infantis dubitari ultra non sinit. Putatur postquam partu soluta fuerit, venturus huc ad gratulationis officium ab Hispania legatus[3]. Id si eveniat, puto eum mihi salutandum fore, quia bellum nobis nullum cum Hispania intercedit, imo etiamsi intercederet, nisi aliud Sublimitati Tuae videatur.

Nudiustertius ad me venit Chavigniacus[4]. Multum asseveravit laetari regem de perfecto foedere[5]; ab ipso neque ad mittendas ratihabitionis tabulas neque ad persolvendam, quae Majo deberi incipiet, pecuniam nihil morae fore.

Cum dixissem ei habere me a regina potestatem agendi de iis, quae ad ea cum ipso, quem rex ad id delegasset, paciscenda, quae ad obtinendas indutias in commune utiles aut non damnosas pertinent, quaesivit, an et potestatem haberem ipsas indutias pangendi.

Dixi, si prius inter nos de necessariis convenisset et aliquis huc veniret ab imperatore[6] tali instructus potestate, qui cum pro Suediae regno conjunctis quidem cum Gallia consiliis, sed propria tamen pactione transigere id negotium possim, habere me et ejus rei facultatem.

Dicebat ex D. Schmalchii[7] cum D. cardinali[8] sermone inopinatum id sibi evenisse, quod videremur sperare tantum a rege per indutias, quantum ad bellum gerendum promisisset rex. Non dubitare se, quin ipse ego id ab aequo abire sim judicaturus, cum et longae futurae essent indutiae et impendia non comparanda.

Respondi per indutias manere bellum, mansura et nobis belli onera, imo et graviora fore, ideo quod sine magnis copiis servari possessa nequirent. Commodum autem per latam agrorum insessionem alendi militis nobis decederet, cum ea locorum esset ratio, ut cuncta ferme essent limitanea et hosti exposita, praesidiis ferme tantis opus fore, quanti nunc essent exercitus.

Putante illo in pactis indutiarum convenire posse de numero militis habendi in finibus dixi id nobis non magis tutum fore quam Batavis fuisset, qui per indutias antehac factas necessarium judicassent servari sibi libertatem quanto vellent milite fines suos tutandi; quam etiam ob causam rex Henricus Magnus[9] et qui

1 Voor hun namen zie men no. 3424, p. 40 n. 1.
2 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
3 Spanje heeft echter geen gezant gestuurd.
4 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
5 De ratificatie door Zweden van het verdrag van Wismar; zie no. 3479, p. 129 n. 10.
6 Ferdinand III.
7 Peter Abel Schmalz, secretaris van Oxenstierna.
8 De Richelieu.
9 Hendrik IV.

nunc feliciter regnat eadem liberalitate res ipsorum per indutias sustentassent, quam bello impenderant.

Et cum ille regereret, tutiores fore has indutias propter numerum magnitudinemque paciscentium, dixi tam longe a sociis nostris abesse quae nos teneremus, ut adversus subitas hostium insidias non in ipsorum ope, sed in nostra vi ponenda nobis securitas esset.

Tandem eo venit, quemadmodum et D. cardinalem fecisse ex D. Schmalchio intellexi, ut diceret posse eo perduci regem, ut aliquantum daret, puta CC imperialium millia, magna regis onera plurimum attollens.

Ego contra eum rogavi, ut sua gratia regem permovere vellet ad plenam illam pecuniam foedere Wismariensi promissam, cum mandata nobis data etiam amplius postulari vellent. Neque Suedos ita appetentes esse indutiarum, ut eas gravi suo cum damno aut metu velint emere.

Ostendi deinde in pactis adjectis ad explicationem foederis Wismariensis illud quoque comprehendi, ut bellum rex magna vi in Germaniam transferret. Quod id non tempori satis nec viribus, quantas rex exigebat, factum esset, eo res nostras immenso factas deteriores.

Ad id dixit Guebrianum[1] jam ivisse ad ducem Vinariensem[2] cum quinque millibus. Secuturum ducem Longavillanum[3] cum decem peditum, quinque equitum millibus, non verbo sed reipsa. Ei dari negotium ut duci propinquet neque tantum subsidio sit adversum pericula, sed et Rhenum transeat, si bene res gerendi se ostentet occasio.

Hoc postremum a nobis optari et congruere non spei tantum nostrae, verum et pactionibus demonstravi.

Cum delapsi essemus ad sermonem de tuti itineris literis, dixi reginam nostram contentam fore paribus literis, quales rex acciperet, et pares etiam daturam.

De imperatoris vocabulo ita loquebatur, ut vellet intelligi se de eo non ultra certaturos. Tum vero, si imperator adduci non posset, ut Hassiacam[4], Vinariensem et alios Suediae Galliaeque socios pacisci secum pateretur, satis fore, si eorum legatis iter tutum promitteretur ad ea loca, in quibus futuri essent Suediae Galliaeque legati[5], ut cum eis colloqui et per eos desideria sua nota facere possint; quam viam mediam dixi nostris quoque non displicituram.

Cum interrogaret, ecquid aliud esset praeformandum, dixi me ad ipsum, ubi vellet, allaturum potestatis mihi datae literas; ipse pares se obtenturum a rege dicebat.

Deinde me propositurum ordine, quae in mandatis haberem: hoc tamen in antecessum dicere non abs re judicavi, cum rex voluntatem suam significasset reginae nostrae laborandi in id, ut reginae Pomerania per indutias maneret; de ea re deque retinendis aliis possessis, nisi commodum possidendi permutationis aliquid exigeret, constituendum aliquid certi inter nos fore.

1 Jean Baptiste de Budes, maarschalk van Guébriant.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
4 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
5 Van hen zijn mij alleen de namen van de Franse gezanten bekend; zie no. 3407, p. 7 n. 11.

Cum vero rex jam discesserit Chantiliacum, inde porro iturus Compendium aut ultra ad lustrandas copias suas, incertus Chavigniacus, quando eum deberet subsequi, locuturum se dixit cum D. cardinali, deinde significaturum se mihi, quod nondum fecit, ante discessum suum, an post reditum inchoanda essent colloquia inter nos, ad quae venturum dixi mecum D. Schmalchium, ut et ea, quae coram in illis locis didicit, subjiciat nobis et certior aliquando testis in Suediam referat Gallorum pro salute ac commodis fiduciae curam socialem.

Ad hoc quoque colloquium vocaveram D. Schmalchium, sed cum Chavigniacus post condictum diu moraretur et multa jam vespera non videretur venturus, abierat a me D. Schmalchius, paulo antequam venit jam non exspectatus ultra Chavigniacus.

Guebrianus astu usus est, ut Gallos suos ad Rheno propinqua duceret famam spargens ire se, ut Joannem Waertium[1] in manus acceptum in Galliam pertraheret, quo nihil laetius militi dici potuit.

Dux Carolus[2] Vesontione ingens periculum adiit vitae percussoribus aliquammultis, unde immissis haud dixerim, carrucam ejus aggressis.

Dolet mihi quod in rumusculis hic editis culpa violatae Friburgo fidei[3] in Suedicae gentis milites rejicitur. Sed ita vulgo appellari solent omnes, qui signa Vinariensis sequuntur.

Goetsius[4] habere jam secum XV millia scribitur; et Mercius[5], qui Brissaco subvenire sperarat, non posse diutius haerere illis in locis multarum rerum penuria.

Dux Vinariensis, si rex ei det X millia peditum, equitum tria, Brissacum se dicit capturum. Sed quia non explicat, capta urbs in cujus sit futura potestate, negligenter ea res a Gallis curatur. Interim accepit dux de pecunia sibi ex pactis debita CCCC millia florenorum magno usui haud dubie futura.

Mareschallus Castilionaeus[6] profectus jam est ad limitem habiturus secum ad XVI millia, inter quae erit equitatus externus rectore Degenfeldio[7].

Etiam assignationes datae Heufdio[8] pro Batavis. Et Hassiacae ita ut ante annua CC millia imperialium puto promitti. Quae Suediae ex foedere Wismariensi deberi modo incipiet pecunia, eam ipso tempore solutum iri Chavigniacus dixit, Heufdius intra mensem quartum.

Exspecto ab amicis exempla quaedam literarum tuti itineris pro legatis factarum aut olim aut conceptarum, dum vivebat Ferdinandus II.

Rodericum juvenem[9] ducem Wittenbergicum morbus incessit tam gravis, ut et mentem imminuerit. Sed multo imminutioris mentis esse videtur ejusdem domus dux Eberhardus[10], qui Viennam se contulit.

1 Johan van Werth.
2 Karel IV, hertog van Lotharingen.
3 Na de overgave van Freiburg op 11 april 1638 was een deel van de bezetting door legeronderdelen van Bernhard, hertog van Saksen-Weimar, vermoord; vgl. no. 3545.
4 Johann, graaf van Götz.
5 Franz, vrijheer van Mercy.
6 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
7 Christoph Martin, vrijheer van Degenfeld.
8 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
9 Roderich van Würtemberg-Weiltingen.
10 Eberhard III, hertog van Würtemberg.

Palatino[1] venisse ex Anglia CC millia florenorum intelligimus, parum ad tanta molimina.

Gaudeo intellexisse me ex D. Schmalchio levari nos labore urgendi Gallos ad bellum imperatori indicendum et ad urgendos eos, ut definitius quam lubet loquantur de numero militum ad res transrhenanas; et de Meppa commentum placet.

Ut aliquid de literis adspergam, quarum summam semper curam scio fuisse Tuae Sublimitati, parant Berneggerus[2], professor Argentorati, vir, si quid mei judicii est, totius Germaniae doctissimus, et Frinshemius[3] ejus gener, scriptis clari ambo, quorum quaedam etiam sub aeternum victuro Sublimitatis Tuae nomine leguntur, editionem Taciti[4] magnam, utilem cum paraphrasi quadam et contractis tot interpretum notis. Res est magni sumptus, lucri exigui per haec bella musis inimica. Cum D. Mochelius[5] favens eorum conatibus spem eis fecerit posse Suedica liberalitate tam pulchros conatus juvari, ut ipsi ad me perscripsere, non potui pro mea vetere in literas observantia non meas quoque, si quid valent, preces ad id obtinendum adjicere.

Spero confecto jam foedere Wismariensi firmiorem Suedos inter Gallosque amicitiam mihi quoque ad facilius, quae mihi incumbunt, curanda profuturam.

Quod opto simulque, Excellentissime ac Illustrissime Domine, Tuae Sublimitati cuncta prosperrima.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 20/30 Aprilis 1638.

Forbesius[6], Poloni[7] nuntius Viennam se confert.

Misit jam ad me D. Chavigniacus, ut cras colloquamur. Condixi locum apud ipsum et horam ei commodam.

Scriptum Calendis Maii novi Calendarii.

Fieri potest, ut reginae uterus cardinalem impellat ad obliquandos sinus mutandaque consilia.

Helvetii sibi timentes nullum ultra a se militem patiuntur discedere.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

1 Karl Ludwig van de Palts.
2 Matthias Bernegger, hoogleraar te Straatsburg.
3 Johann Freinsheim (1608-1660) filoloog en historicus. Hij was in januari 1637 met Berneggers dochter Elisabeth gehuwd.
4 Zie over deze Tacitus-uitgave no. 3469, p. 108 n. 6.
5 Friedrich Richard Mockhel.
6 William Forbes, secretaris van de Koning van Polen.
7 Wladislas VII (IV) van Polen.

3556. 1638 mei 1. Aan Willem de Groot[1].

Frater optime,

Ut alia antehac etiam hanc particulam scripti editi[2] ad te mittere volui, ut nostri homines, si non suis id didicerunt experimentis, aliorum ex judicatione discant, quantum ipsis infamiae malique in res evangelicas attulerit synodus ilia *λῃστρικὴ*[3]

D. Vossium[4], Hoofdium[5] amicosque alios nostri memores vivere gaudeo.

De Aurato[6] puto me facturum quod dixi, sed volo eum prius in ecclesiam anglicanam inseri, ne videar *ἀφρήτωρ, ἀθέμιστος, ἀνέστιος*[7].

In Suedia video spem coagmentationis evanescere maxime ob ilia dogmata et agendi modum, de quo jam coepi dicere.

Feci quod potui ad promovendum pacis negotium, consilio, hortatu, exemplo. Res non succedit: feram ut antehac.

Laudo te, quod pietatem in parentes[8] ostendis et *ἀντιπελαργεῖς*. Ego precibus id semper facio. Siquid ultra nostrae est opis, non deero.

Uxoris iter quam justis de causis differatur, ipse satis intelligis. Desiderat tamen videre parentes et nostros et suam[9]. Et faciet, ut primum itinera erunt a milite liberiora. Quod forte citius erit quam speratur, Deus modo annuat.

Petrum[10] satis discendi cupidum in tuam do tutelam. Cura quaeso et rem pragmaticam discat sedulo et paris studii amicitiis utatur. Vides quam indulgens sim pater. Filius et maximus[11] et ab eo alter[12] vitae genus elegerunt a meis destinationibus diversum. Ego me ipsis apto: faveo conatibus; adsum consilio et commendatione. Ille maximus natu brevi ordines ducet eritque, ut spero, nobis non dedecori.

Cubicularius ille[13], qui a Padburgio[14] commendatur bono in loco est apud nos et amatur a nobis.

De Kinschotio[15], quanquam neque ad te neque ad me res pertinet, tamen quicquid evenerit, scire avebo. Habent sane Hollandi, quod cogitent, an ex usu sit ipsorum locum facere alieno beneficio in eo munere, in cujus functione Zelandi partem perexiguam habent. Satis est id ferre, ubi tempus tulerit.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 877. Antw. op no. 3532; beantw. d. no. 3572.
2 Ontbreekt.
3 Bedoeld is de synode van Alençon, gehouden in 1637.
4 Gerardus Johannes Vossius.
5 Pieter Cornelisz. Hooft.
6 François d'Or.
7 Vgl. Homerus, *Il.*, IX. 63.
8 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
9 Maria Nicolaï (Mayke Clais).
10 Pieter de Groot.
11 Cornelis de Groot.
12 Diederik de Groot.
13 Niet geïdentificeerd.
14 David Padburch.
15 Mr. Nicolaes van Kinschot.

Cistam multum exspecto et libros et imagines[1].

Principis[2] maturata expeditio multum juvabit rem communem.

Sapiens est illud de Brasilianis commerciis captum consilium.

Cal. Maji 1638.

Tui amantissimus frater

H. Grotius.

Mitto tibi scriptum vile decretum Sorbonae[3] in Mileterium, ut videas ubique idem esse fatum eorum, qui bacchabus bacchantibus adversantur pacis studio. Librorum Mileterii[4] aliquot exempla, quae mihi dedit ipse, mitto ad Treselium[5], qui ad te perferenda curabit. Tu partim tibi retine partim da legere dignis.

De Procopii editione[6], si quid intelligis, fac quaeso me gnarum.

Cum tua ad nos epistola veniret, jam abierat Losecatius[7]. Uxor de scripto collybistico accipiet quantum pro ipso impenderat, nec ultra.

3557. 1638 mei 2. Van C. de Groot[8].

Venerande Pater,

Baronem Crusium[9], qui ante me triduo Lutetia decesserat, peropportune Lugduni inveni atque ei me Genevam usque junxi comitem itineris, ubi nunc per biduum haereo tum reficiendo equo tum meis quoque rebus prospiciendo, praesertim cum dominus Mullerus[10], cui me meaque commendaveras, Basilea jam cum familia discessisse nuntient mihi hi, quibus nota sunt ejus negotia, cui accedit tardus domini Smitsbergii[11] progressus, qui a Rheno etiamnum abesse dicitur. Unde non male rebus meis consulturus videor, si ejus adventum hic opperiar compositurus me quantum possum ad ejus consilia.

Castellum Slusam nomine non longe ab hac urbe ad Rhodani ripam situm cum transveheremur rogassetque nos is, cui mandatae erant portarum custodiae, quod

1 Zie no. 3405, p. 6 n. 2.
2 Frederik Hendrik.
3 Over deze kwestie zie men bijv. P. Feret, *La Faculté de Théologie de Paris. Epoque moderne*, III p. 422-429.
4 Théophile Brachet, sieur de la Milletière; vermoedelijk betreft het hier de volgende twee geschriften, door de auteur gedateerd resp. op 1 februari 1638 en op 10 februari 1638: *Response a Monsievr Amiravt, Ministre et Professevr en Theologie à Saumur. Par le sieur de la Milletiere. Sur vne Conference amiable entre eux, pour l'Examen des moyens par luy proposez, pour la reünion auec les Catholiques.* A Paris, M.DC.XXXVIII en *Amiable Esclaircissement avec Monsievr Mestrezat, par le sieur de la Milletierre. Sur la verité de la doctrine des Catholiques, touchant les merites & la Iustification du fidele.* A Paris M.DC.XXXVIII.
5 Daniel Tresel te Rouaan.
6 Vgl. hierover no. 3444, p. 70 n. 9.
7 Diderik van Losecaat.
8 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 25 Eigenh. oorspr.
9 Johan Jespersson Kruus.
10 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris.
11 Ludwig von Schmidberg.

nobis nomen quaeve esset patria, respondit dominus Crusius esse me legati Suecici filium; quo audito laxatis bombardis inexspectatum nobis honorem Suecico nomini exhibuerunt adjeceruntque mandatum id ipsis a loci praefecto[1], quem de adventu nostro jam certiorem aliqui fecerant; ipse inde aberat, unde contigit, ut nemo nostrum cum eo colloquia miscuerit.

De duce Bernhardo[2] pauca hic nova, nisi quod dicitur capto Friburgo redactaque in potestatem Wirtembergensis ducatus ingenti parte praemisisse qui adventanti Goetzio[3] aditus clauderent.

Deus te, venerande pater, nostris publicisque rebus invigilantem longos per annos non inglorium servet.

Tuus tibi obedientissimus filius
C. Grotius.

Genevae, XXII Apr./II Maj. 1638.

3558. 1638 mei 2. Van G.J. Vossius[4].

S.P.

Dolet, illustris Domine, quod tarde adeo ex conjunctissimo collega, meo Barlaeo[5] resciverim de itinere ornatissimi viri Joachimi Wykefortii[6]. Si praescissem, non passus eum forem sine meis Lutetiam literis proficisci. Nunc abierat, priusquam cognoscerem eum de abitu certi aliquid statuisse. Itaque nec valedicendi potestas fuit. Moleste etiam tuli, quod epistola mea tot ante menses exarata ad te diu adeo delituerit apud praestantissimum fratrem tuum Guilielmum. Vel me non satis intellexerat filius meus Franciscus[7] vel Francisci mentem non satis sit assecutus frater tuus. Nam volueram, ut literas per tabellarium mitterent, affinis de pictura opus[8] per amicum, ubi occasio obtulisset.

Gratissimae mihi fuerunt literae tuae[9], quibus moestum[10] erigere studes. Nec tamen mihi videor molliter ferre tam durum casum nec id censent amici: mirantur magis, quando cogitant, cujus ipsi animi forent in simili negotio. Nempe mecum assidue revolvo, ut curae semper fuerim Deo meo: qui unus melius me et

1 François de Croizon (1600-1654).
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Johann, graaf van Götz, keizerlijk bevelhebber.
4 Hs. Leiden, UB., coll. Pap. 2. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 3456; tesamen met no. 3414 beantw. d. no. 3603. Gedrukt *Vossii Ep.*, p. 350; *Voss. Op. IV Ep.*, p. 241. In de gedrukte uitgaven komen enige onnauwkeurigheden voor.
5 Caspar Barlaeus, evenals Vossius hoogleraar te Amsterdam.
6 Joachim de Wicquefort, agent van hertog Bernhard van Saksen-Weimar.
7 Franciscus Vossius (1608-1645).
8 Bedoeld wordt het werk van Franciscus Junius -François Du Jon-; zie no. 3414, nn. 10 en 11.
9 No. 3456.
10 Vossius' dochter Cornelia was begin 1638 door een ongeval om het leven gekomen. Grotius had hem naar aanleiding hiervan een troostvolle brief geschreven.

omnibus mortalibus novit, quid mihi, quid meis expedierit. Nec infelices censeo, qui in flore aetatis discedunt. Non corrumpentur a seculo hoc, quo ab annis XX, ita improbitas et *ἀθεότης*, capit incrementa, ut animus vehementer exhorrescat, quando mecum reputo, quae tempora videantur imminere, si sic porro procedetur. Eadem aliquid solatii adferunt conjugi optimae[1], nec tamen in hoc dolore suo satis cordatae. Me quidem saepe eius gemitus et lachrymae somnum capere non sinunt. Nam et mihi refricant caussas doloris. Recurro igitur ad vetera solatia millies ei dicta et, quod plus saepe valet, arte ad alias cogitationes abducere aegram eius mentem annitor.

In opere nostro[2] excusa sunt, ut vulgo numeramus, alphabeta quatuor; quinctum, quantum conjecto, superest. Miraberis, scio, non posse me manum tollere de tabula. Sed primo satis visum ex prisca historia adducerem, quae ad religionis gentilis primordia et progressum pertinerent. Postea non sum visus mihi sat utilem operam publico navaturus, nisi mentem humanam adducerem quoque ad veri numinis cultum. Itaque juvit per omnia me naturae opera diffundere inque iis considerare Dei bonitatem, potentiam ac sapientiam. Valde enim ab iis dissentio, qui inanem naturae speculationem arbitrantur.

Collegae Hortensii[3] iter aegre procedit. Delegati provinciarum in Generalium Ordinum consessu assignarunt in itineris impensas bis mille karoleos; quos petere jusserunt ab rei maritimae praefectis vel simili collegio, quod Amstelodami sit. Displicet id huic urbi. Si idem fecissent Ordines Hollandiae, negotium jam confectum haberemus. Metuitur nunc, ne, si in minuto hoc foederatarum provinciarum delegatis gratificentur, res sit exempli non optimi ac adsuescant imperare, quantum volent; immensam autem pecuniam volent semper, si urbem hanc opibus, ut aiunt, affluentem habere coeperint in talibus obsequentem.

Scripsi nuper[4], cur noluerim me immiscere editioni Critolai[5] totumque hoc commiserim Hortensianae industriae. Ita factum, ut nihil eius hactenus sit editum. Sed paucis abhinc diebus Salmasius[6] ad Isaacum meum[7] scripsit, ut cognosceret, quid de opere hoc fieret. Occasione ea compellatus Blauwius[8], qui retulit iam figuras, quas vocant, incisas ac propediem opus ipsum velle excudere. Nihil homine illo tardius in exsolvendis promissis. Commonebo Hortensium, ut magis urgeat. Sed vix villi quoque sat curae fore arbitror, quamdiu incertus itineris sic animo fluctuat. Hoc si videro, post longam cessationem curam ipse hanc lubens suscipiam. Isaaci mei Scylax Caryandensis[9], geographus vetus, serio ab eo

1 Elisabeth Junius.
2 Vossius' *De Idololatria;* zie no. 3414, p. 19 n. 2.
3 Martinus Hortensius; zie no. 3533, p. 218 n. 4.
4 Zie no. 3414.
5 Philolaus is een pseudoniem van de astronoom Ismael Boulliau; het betreft diens *Philolaï sive dissertationis de vero systemate mundi libri IV*, dat in 1639 te Amsterdam bij Blaeu verscheen.
6 Claude Saumaise -Salmasius-, hoogleraar te Leiden in de klassieke filologie.
7 Isaac Vossius (1618-1689).
8 Dr. Johan Blaeu.
9 *Periplvs Scylacis Caryandensis, cum tralatione, & castigationibus Isaaci Vossii. Accedit Anonymi Periplvs Ponti Evxini, è bibliotheca Claudii Salmasii, Cum ejusdem Is. Vossi versione, ac notis.* Amstelodami, Apud Ioh. *&* Cornel. Blaev, MDCXXXIX.

castigatus excudi abhinc mense coepit. Etiam Maeoditidis periplum[1] *ἀνέκδοτον* addet.

Conjux, ac liberi[2] uxorem praestantissimam ac filios[3] filiamque[4] plurimum salutant.

Amstelodami, MDCXXXVIII. Postr. Kal. Maias. St. N.

Illustris tui nominis cultor

Ger. Jo. Vossius.

Adres: Illustrissimo viro, Hugoni Grotio, regni Suecici ad Christianissimum regem legato ordinario. Lutetiam Parisiorum.

In dorso schreef Grotius: 1 Maij 1638. Vossius.

En boven aan de brief: Rec. 20 Maij.

3559. 1638 mei 3. Van Willem de Groot[5].

Frater optime,

Puto jam a vobis discessisse, certe in procinctu esse eos, qui nos de vestra omnium valetudine coram facturi sunt certiores, quo nomine etiam avidissime expectamus eorum adventum.

Interea scias velim me cum Dorvilio[6] de negotio, quod mihi commendasti[7], contulisse. Narravit ipse legatum quondam patriae nostrae Brederodium[8] ultimo suo elegio octonos instituisse haeredes singulos ex sesquiuncia; e quibus quattuor in Batavia nostra degentes, ut a mercatore, in cujus manibus Brederodiana pecunia est, partes suas, id est totum semissem, acciperent, satis eo nomine dederunt; mercatorem ejus semissis nomine nullas molestiam *(sic)* passurum.

Nunc idem ille mercator se paratum ait reliquum semissem duobus Gothofredis, Parisiensi[9] nimirum et Genevati[10], binisque eorum cohaeredibus aut certe stirpibus transmittere, dummodo et ipsi eo, quo alii fecerunt, modo caveant.

Quod ne praeter rationem postulari putetur, negat mercator sibi satis esse compertum neminem posthac testamentum Brederodii nullitatis accusaturum; negat et sibi constare, an ii, qui jam pecuniam petunt, ii sint, et quidem soli, quos haeredes testator designaverit; denique etsi nihil praeterea se offerret, certe sui esse muneris retur, ut pecunias tuto collocatas sciat atque ita suorum haeredum

1 *Fragmentvm Peripli Ponti Evxini et Maeotidis, hactenvs ineditvm.*
2 Franciscus (1608-1645); Matthaeus (1611-1646), Isaac (1618-1689), Gerardus (1619-1640), Johanna (1622-1640).
3 Cornelis en Diederik; Pieter was op weg naar het vaderland, waar hij op 10 mei reeds was gearriveerd; vgl. no. 3572.
4 Cornelia.
5 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 3537; beantw. d. no. 3576.
6 Friedrich Dorvilius, schoonzoon van Ludwig Camerarius.
7 Vgl. no. 3481.
8 Pieter van Brederode; zie no. 3444, p. 71 n. 2.
9 Théodore Godefroy (1580-1649), historicus en rechtsgeleerde.
10 Jacques Godefroy (1587-1652), rechtsgeleerde en staatsman.

indemnitati prospiciat; et jam adsensum suum praebuisse eos, qui in hac nostra patria vivunt, quanto magis id facere aequum sit homines externos. Ea cautione praestita nihil obstat, quominus statum auferatur semis aut, si ea res moram traxerit, puto Gothofredum Parisiensem vel statum sesquiunciam suam posse consequi, si pro sua parte fidejussorem praestiterit. Quod nisi fiat paratum se esse mercator ait, ut publice consignet reliquum semissem, quem tum consequi non poterunt haeredes nisi cautione data et deductis etiam quibusdam - ut nosti - impensis.

Haec eo prolixius ad te scribo, ut scias neminem hic esse qui D.^{o} Gothofredo, qui apud vos vivit, injuriam facere velit, mercatorem vero de sua tantum securitate laborare; quod si aliqua inter cohaeredes Gothofredianos super quota haereditatis aut aliis forte negotiis sit contentio, eam inter sese ut sopiant oportet ac deinde pariter - quod maxime optat mercator - cui libuerit mandatum dent de semisse recipiendo datis fidejussoribus; ita omnia erunt expedita ipsi vero postea uti visum fuerit, pecuniam inter se dividant.

De rebus publicis nihil jam laeti intelligo quinque navibus, e quibus una e Guinea revertebatur, a Dunkerkanis captis. Illud aliquantulum nos recreat, quod duae triremes Selandae cum pari Dunkerkanarum numero egregie conflixere, quodque fortuna diu nutans tandem in nostras concessit partes utraque hostium triremi intra praesidia nostra deducta. Archithalassus[1] cum legato[2] jam e portu - ut credimus - Goederedano excessit, sed vento reflante non ita celeriter iter confecturus videtur ac sperant navigantes.

Mirum est maris imperium ita hic negligi, ut nihil certi, nequidem quod in unum sufficiat annum, possit constitui; et tamen, nisi id fiat, actum est de rebus nostris. Si Galli aliquid moliuntur in Hispanienses provintias, puto et nos faederi non defuturos.

Ut filii[3], qui apud ducem Vinariensem[4] sunt, valeant scire desidero; scripsi ad utrumque per Vickefordium[5], qui et libros et litteras ad te feret. Nunc te, uxorem, liberos, amicos divinae commendo clementiae.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae-Comitis, III May 1638.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 13 May.

3560. 1638 mei 3. Van N. van Reigersberch[6].

Mijn Heer,

Ick sal beginnen van uEd. particulier, hetwelck, hoeseer bij mij gestadych

1 Maerten Harpertsz. Tromp.
2 Willem van Liere, heer van Oosterwijk.
3 Cornelis en Diederik de Groot.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Joachim de Wicquefort.
6 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., M12m. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedeelt. gedrukt Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 175; Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 455. Beantw. d. nos. 3577 en 3578.

wert gemoveert, nochtans niet en promoveert. Woensdach lestleden, omdat de saecke[1] verscheydemael in de vroetschap gebracht sijnde mits eenyge absentie telkens was wtgestelt, vont ick goet bij missive de heeren burgemeesters aen te manen, dat se mochte werden verhandelt op den boondach, wanneer het collegie van vroetschap gewent is compleet te wesen. Die missive is in de vroetschap gelesen ende bij eenige gemoveert sijnde, dat dien dach met voorgaende resolutie alleen was gededieert tot nominatie van magistraet, seyden men bij de resolutie onveranderlijck behoorde te blijven. De burgemeesters, die garen deliberatie hadden over mijn versouck sien houden, deden omvrage, off men in het examen van de saecke soude treden ofte niet. Van tweeentwintych - soo sterck waren sij bij den anderen - verstonden XI, dat men het werck bij de hant souden nemen, de ander elf wilden het tot een ander bijeencomste hebben verschoven. Ende, alsoo niet dienstych was met weerwil van soo notablen getal daerin te treden, is de saecke wtgestelt. Soodat ick wederom nieuw werck hebbe om het aen nieuwe heeren te recommanderen, alle welcke moyte mij niet soude verdrieten, indien ick ons een goede wtcomste conde beloven, maer considererende soo groote veranderynge in de regeerynge is gevallen gelijck ick met een nevensgaende hebbe geadviseert, ende dat de minst gunstyge het meeste credyt hebben, kan ick niet te veel goets hopen. Desen morgen in presentie van de burgemeesters Besemer[2] ende Goutswaert[3] den burgemeester Jongeneel[4] sijne nieuwe bedienynge congratulerende drouch ick die heeren gesamentlijck voor mijn lang vervolch van soo billijcke pretensiën ende beloofden sij mij, dat de naeste bijeencomste, die volgen sal naer de vergaderynge op vrijdach tot begevynge van statsampten te houden, wanneer niet anders wert gehandelt, sij op de een maniere ofte ander een eynde maecken sullen. Ick kan niet anders doen als op de beste forme het voorder te recommanderen ende voorts te sien, wat haren goeden raet gedragen sal. In cas van langer wtstel sal ick met de insinuatie voortgaen.

Het aennemen van waertgelders, hoewel bij eenyge steden hapert, die alvoren daerin te consenteren garen sagen middelen beraemt, daeruyt sullen werden [betaelt], sal buyten twijfel voortgaen ende laet hem aensien yet notabels desen somer bij de hant genomen sal worden.

Gallas[5], die men hout de Elve te passeren, meent men het oge wel mocht hebben op Emder ofte Oldenburgerlant ende soo de lantgravinne[6] tot accoort te dwyngen, die tot noch toe geen aennemelijcke conditiën bij den keyser[7] werden gepresenteert. Den grave van Oostvrieslant[8], alsoo den tijt van het accort tus-

1 Het betreft de pogingen namens Grotius ondernomen om hem zijn achterstallige salaris als pensionaris van Rotterdam alsnog te doen uitbetalen.
2 Adriaen Lenertsz. Besemer.
3 Pieter Hendricksz. Goudswaert.
4 Cornelis Cornelisz. Jongeneel, (de Jonge).
5 Matthias, graaf Gallas.
6 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
7 Ferdinand III.
8 Ulrich, graaf van Oostfriesland (1605-1648). Het verdrag was op 23 september 1637 gesloten met een geldigheidsduur van 6 maanden; zie Aitzema, *Saken van Staet en Oorlogh* II, p. 480 v.

schen sijn Genade ende den lantgrave[1] gemaeckt wt was, heeft aen Milander[2] versocht sijne troupen wt sijne landen te retireren, opdat de keyserse ter oorsaecke van deselve daer geen intocht en doen. In plaetse van sulckx te doen heeft de heer Milander boven het volck, datter alreede in was, noch twintych compangiën paerden daertoe gesonden. Hoe evenwel Gallas wt Oldenburgerlant is te keeren, indien daerin wil, ende vandaer voorts wt Emderlant, wert swaricheyt gemaeckt.

De Franse troupes omtrent Maestricht incommoderen alle de omliggende landen met de contributiën, die den vicomte de Tureine[3] invoordert. De ontdeckte conspiratie binnen Maestricht, daer den biechtvader van den hartoch ende hartoginne van Bouillon[4], pater Vinck[5], beleyder van wert gehouden, vermeerdert het credyt van den gemelten in desen staet niet.

Onder Aelianus[6] hebhe ick gesien een secreet advys, van Brussel gecommen medebrengende, dat wert genegotieert om den comte de Soisons[7] daer te crijgen ende dat, hetwelck ick niet en gelove, den hartoch van Bouillon soude volgen.

D'opinie blijft noch men hier vrouch te velde sal gaen. Sijn Hoocheyt[8], die wel vaert, is tot Honselerdijck. Den admirael[9] loopt met XV scepen in zee. Den heer van Oosterwijck[10] is naer Helvoetsluys.

Desen 3 Mey 1638.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer de Groot, Raedt ende Ambassadeur van de Coninginne ende Croone van Sweden bij den Alderchristelijcksten Conynck.

In dorso schreef Grotius: 3 Mey 1638 N. Reigersberg.

En boven aan de brief: Rec. 13 May.

3561. 1638 mei 5. Van Ch. Marini[11].

Monsieur,

Ie ne voy pas encor de vos lettres qui me manquent depuis un mois ençà, attendant pourtant vostre advis sur mon voyage de Suède où ie ne voudrois pas aller sans avoir mon contentement, et si on ne veut que i'abbandone icy ma résidance il seroit aussy raisonable de m'envoyer mes provisions qui me manquent depuis deux ans conforme ce que ie vous en ay escrit piéça et à monsieur Müller[12] de l'arrivée duquel à Paris i'attend vos advis.

1 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel († 1637).
2 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
3 Henri de La Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.
4 Frédéric Maurice de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon, en Eleonora van den Bergh.
5 Servatius Vinck, gardiaan van het klooster der Minderbroeders te Maastricht.
6 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
7 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
8 Frederik Hendrik.
9 Maerten Harpertsz. Tromp.
10 Willem van Liere, heer van Oosterwijk, Staats gezant te Parijs.
11 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
12 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris.

Monsieur de Veimar[1] se fortifie de iour à autre et crois que jusques à cest' heure il aura eu le secours de France point.

Le colonel Kanovsky[2] a desfait ces jours passer les gens du duc Charles[3] auprès de Brisac en ayant tué 300 cavaliers et 600 piétons ayant pris le service de son Altesse. Les impériaux s'assemblent auprès de Nordlinghen et publient avoir 12^m à pied et 12^m chevaux.

Le roy d'Espagne[4] entretient encor les députés Grisons[5] sans rien conclurre, pour pousser néantmoins le temps en avant, il fit dire au Grisons par un des leur députez qu'il leur rendroit la Voltoline sans religion ce que ces gens ont accepté et renvoyé là-dessus le docteur Grüneck[6] en Espagne où on verra si c'est à bon esciant ou autrement. Ie voy que l'Espagnol fait le mesme que les François, tous deux authores tractatus Monsonensis[7] ayant peu d'envie de leur rendre la Voltoline qu'ils ne méritent pas aussy avoir.

Ie vous mande icy une liste des villes et chasteaux que le dernier tremblement de terre en Calabrie a accablez non sans un évidant augure pour l'Italie, où les Espagnols se préparent pour attaquer Casal ou quelque autre place d'importance.

En attendant de vos nouvelles ie demeure, monsieur,

Vostre serviteur très humble
Marin.

De Zurig, ce 25 d'Avril s.v. 1638.

Adres: (met andere hand): Mr Grotius.

Onder aan de brief staat eveneens met andere hand: Mr Grotius.
In dorso schreef Grotius: Marin 25 April 1638.

3562 1638 mei 5. Aan N. van Reigersberch[8].

Mijn Heer,

Ick danck uE. van de continuatie van de moeite in onse saecken ende van de advysen van den 26 April[9] ende sal verwachten, wat de boondagh sal uitleveren. Voorts ben ick met uE. van gevoelen, dat een christen niet en magh wraeckgierigh sijn, maer houde daerbij, dat hij hem wel mach wachten van die eens quaed gedaen hebben ende noch geen beterschap en hebben getoont. Semel malus semper praesumitur malus in eodem genere mali, donec paenitentiae signa appareant[10].

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 Friedrich Ludwig Chanovski (Kanofsky) von Langendorff.
3 Karel IV, hertog van Lotharingen.
4 Philips IV.
5 Voor hun namen zie men no. 3413, p. 16 n. 13.
6 Dr. Wilhelm Schmid von Grüneck.
7 Het verdrag van Monçon tussen Frankrijk en Spanje dateert van 1626.
8 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R8a. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op no. 3547.
9 No. 3547.
10 Vgl. Jouanneau, *Recueil de Max. et citat. lat.* Paris 1924, p. 384, nos. 3537 en 3538.

Ick sal evenwel niet laeten onderscheit te maecken tusschen deghenen, die meesters sijn van 't lant ende mij continueren ongelijck te doen ende tusschen die veelen, die uE. seit mij te sijn geaffectioneert, dewelcke ick in 't particulier sal dienen. Een persoon sijnde in de qualiteit daer ick in ben moet hem seer wachten van met hem te laeten spotten. Ick mercke seeckerlijck, dat mijne al te groote goedheit mij bij veelen quaed doet. Wat het burgerschap aengaet, die obligatie heb ick aen dat land niet. Sij hebben mij ontburgert, ontvrijt, ontlast, niet eens, maer viermael. Etiam filius familiai liber fiebat ex XII tabulis ter venumdatus[1]. Als de saecken veranderen, dan sal het eerst tijd sijn, dat ick oock verandere, niet eer. Leed van machtiger ontfangen moeten die stilswijgende verswelgen, die onder haere macht blijven, niet die haer contenteren met de ruime werelt. 't Gunt uE. meent sine malitia geschiet te sijn can soo goede interpretatie niet lijden bij deghene, die de circumstantie weten. Ende als het schoon soo waere, soo en moet men om eens anders ignorantie sijne qualiteit niet te cort doen, bijsonder daer de consequentie soo groot is.

De continuatie van de landgravinne[2] in het oorlogh houde ick seecker ende sal blijde sijn te verstaen de continuatie van het secours van Engellant aen den palsgraef[3] ende de gesontheit als oock tijdelijcke tocht van mijnheer den prins van Orangie[4].

Den coninc van Polen[5] sal voor hemselve wel doen met het voorstel van het nieuwe ridderschap[6] te laeten vaeren. Van den tol sullen dispuiten vallen. 't Is een lecker beetge.

't Peryckel van Maestricht is een leering voor alle protestantsche overheden. Over het schrijven van den bisschop van Colen[7] verwondere ick mij seer ende vinde evenwel het gesustineerde van den commandeur[8] niet heel wel gefundeert.

Wat de Duinkerckers verder voorhebben ende off dat van de Baie waer sal werden bevonden, moet den tijd leeren.

Ick twijffele, off de landgravinnes volck sooveel sal sijn als men daer seit. Ende houde het daervoor, soo den palsgraeff niet crachtelijk en werdt geassisteert, dat sijn spel niet lang en sal duiren.

Den 5 Mey 1638.

Wij crijgen hier apparentelijck een ambassadeur van Spaignië[9] nae de verlossing van de coninginne[10].

1 *Tabula.* IV, 2: Si pater filium ter venumdarit, filius a patre liber esto.
2 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
3 Karl Ludwig van de Palts.
4 Frederik Hendrik.
5 Wladislas VII (IV) van Polen.
6 Zie het register i.v. Poolse ridderorde.
7 Ferdinand van Beieren, keurvorst van Keulen.
8 Joachim van Goltsteyn.
9 Spanje heeft echter deze gezant niet gestuurd.
10 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant In Den Hage.

In dorso schreef Van Reigersberch: broeder de Groot, den 5 Mey 1638 wt Paris.

3563. 1638 mei 6. Van I. Jasky[1].

Monseigneur,

Quand i'ay receu vostre très agréable de 27 de Mars[2] la nouvelle vient de la conclusion de la diette de Varsav, laquelle s'est finie le 1. de May, et à laquelle les députez de la noblesse ont accordé une triple contribution de chasque cheminée - qu'on appelle podymne - et une double - qu'on appelle czopowe[3] -.

En outre ils ont conclu que le péage se doit prendre, mais ils ont député quelques commissaires, 16 sénateurs et 9 ex ordine equestri ausquels ils ont remis de délibérer en quelle façon et en quel lieu le dict péage pourra estre pris.

Les dites commissaires s'assembleront le 15 de Iuillet pour cest effect-là en un lieu entre ceste ville et Königsbergen.

On dit aussy qu'on a arresté que l'ordre immaculatae Virginis[4], qu'on a voulu introduire en Pologne, doit estre cassé.

La diète a duré plus long temps que d'ordinaire ayant esté prolongée de iour à l'autre. C'est ce que pu apprendre à la haste de la conclusion de la diette, et n'ayant plus rien pour ceste fois digne d'escrire à Vostre Excellence ie finis ceste-cy, priant Dieu de tout mon coeur de vouloir conserver vostre Excellence en santé et prospérité, ce que ie souhaitte, comme estant, Monseigneur,

de Vostre Excellence le très humble serviteur
Jasky mpp.

A Danzig, le 6 de May l'an 1638.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 3 Iuny.

3564. 1638 mei 7. Aan L. Camerarius[5].

Illustrissime Domine,

1 Hs. Utrecht, RA. Prov., Arch. Boetzelaer 556, 8. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 3507; beantw. d. no. 3615. Israël Köhne genannt von Jasky was een invloedrijk man in zijn geboortestad Dantzig.
2 No. 3507.
3 Een belasting op sterke drank.
4 Over deze ridderode zie men VIII no. 3369, p. 763 n. 8
5 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 127. Gedrukt *Epist.*, p. 425. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.

Laboramus hic et ego et D. Schmaltzius[6], tum ut Hamburgum mittatur instrumentum, quo rata fiant quae ibi convenere, tum ut suo tempore, id est propediem, Amstelodami numeretur ea, de qua convenit, pecunia. In neutro moram fore promittit D. Chavigniacus[7].

6 Peter Abel Schmalz, secretaris van Axel Oxenstierna.
7 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.

Exspectamus et responsum super iis, quae ad pangendas inducias ex usu communi praemittenda duximus. Puto autem futurum, ut et Ferdinando[1] det rex Galliae[2] nomen imperatoris et hic vicissim Germaniae principibus, Suediae Galliaeque sociis, det tuti itineris literas ad duos super pace futuros conventus, Coloniae alterum, alterum aut Hamburgi aut Lubecae. Audimus etiam pro Batavis similes literas dari a cardinali Hispano[3], sed his ut ipsi pro se paciscantur, cum Germani sua desideria per Gallos Suedosque sint prolaturi.

Lente adhuc bellum his in locis procedit nihil adhuc ad Navarrae finem movente principe[4]. Guebrianus[5] ad ducem Vinariensem[6] duo millia aut non multo hoc amplius perduxit. Longavillanus[7] sedecim, ut dicitur, millia habiturus vixdum sex habet tanto ibi validiore hoste, ut Bleteranum obsidere aggressus sit. Bressaeus[8] in vicina Metensi regioni iturus, quas habiturus sit copias nondum liquet neque magis de Lafortio[9] affirmaverim. Castilionaeus[10] aegre quartam partem ejus, quem habere debet, peditatus contraxit. Equitum plerique emansores sunt.

Videbimus, an regis ad propinqua Picardiae accessus cita remedia allaturus sit his cessationibus, quod optandum maxime. Apud Ardresium apparuit aliquid hostium.

In Italia nihil fit[11] magni, sed qui Bremum praepropere dediderat Montigaliardius[12] capite praeciso culpam expiavit dejectis militia, qui eandem culpam participaverant, centurionibus.

De terrae motu, qui in Calabria oppidis multis hominibusque perniciem attulisse dicitur, certiora exspectamus.

Anglis melius quam ante cum Gallis convenit et pecuniam se pro palatino[13] impetraturos pro certo affirmant et de foedere aliquo cum Suedis specialiter ineundo Hamburgi spem nobis faciunt, quae apud me hoc major est, quod scio virum communis boni, quam sit Anstrutherus[14] amantiorem mitti potuisse neminem.

Quod de Brisaco optant literae tuae 15/25 Aprilis datae, minus quam vellemus procedit et post Friburgum nihil ad nos venit de ducis Vinariensis rebus.

Wirtenbergici[15] pavida consilia excusationem unicam ab aliorum exemplis habent. Neoburgicus[16] necesse est frenum mordeat, quod accepit[17] Episcopi Coloniensis[18] vana sine viribus ira.

1 Ferdinand III van Oostenrijk.
2 Lodewijk XIII.
3 De kardinaal-infant don Fernando.
4 Henri de Bourbon, prins van Condé.
5 Jean Baptiste de Budes, maarschalk van Guébriant.
6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
7 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
8 Urbain de Maillé, markies van Brezé.
9 Jacques Nompar de Caumont, maarschalk van La Force.
10 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
11 De copie te Uppsala heeft, wellicht ten onrechte, de lezing ‘fuit’.
12 Pierre-Pol de Percin, baron van Montgaillard; zie no. 3528, p. 204 n. 11.
13 Karl Ludwig van de Palts.
14 De Engelse diplomaat Robert Anstruther.
15 Eberhard III, hertog van Würtemberg.
16 Wolfgang Wilhelm (1578-1653), hertog van Neuburg en Jülich-Berg.
17 De copie te Uppsala heeft de lezing ‘accipit’.
18 Ferdinand van Beieren, keurvorst, van Keulen.

Nostros Suedos video et bellum administrare fortiter et tamen a pacis temporariae[1] primum deinde et perpetuae consiliis non abhorrere, dum ea retineant, quae ipsis ad regni amicorumque tutelam ac certae pacis munimentum sunt necessaria.

Ginettius[2] post multum frigus nova spe recalescere incipit. Soldneri[3] et Curtii[4] haud dubie irriti sunt labores, nisi communem omnibus, qui in armis sunt, pacem aut inducias velint proponere.

Firmior est ille nodus, qui Wismariensi Hamburgensique federibus[5] nexus est, quam ut dilatis tam diu ac post tempus prolatis conditionibus rumpi possit.

Galassii[6] copias attritas mirum in modum esse nec a Daniae tantum rege[7] per Holsatiam ac Bremae circumsita, sed et a Lunemburgico[8] magna diligentia excludi malos hospites laetum nobis est nec minus illud de circumsesso Gotzio[9]. Et Wolfius[10] et Melander[11] quae sint allaturi, juvabit scire.

Quod scribis de palatino, idem et mihi in mentem saepe venit, nisi potenter adjuvetur, hinc, ex Anglia, a Batavis, non modo nihil effecturum, quod dignum sit suo genere, sed et prodactis quaecunque ipsi restabant, propiorem quam hactenus inopiae fore.

D. Gunderodio[12] non dubitandum, quin res bene sit processura.

Hanoviae non frustra metuis, praesertim si quid comiti[13] acciderit humanitus et rerum arbiter maneat Solmensis Labachius[14]. Ita meretur Ramseii[15] virtus, ut non regina tantum Bohemiae[16], quae laudem hanc praeripuit caeteris, sed et principes omnes pro eo laborare debeant.

Credibile est, si pactiones nondum consummatae sunt, ducis, qualis est Waertius[17], usum pluris fore Bavaro[18] quam eam pecuniam, quanti Gustavum Hornium[19] aestimaverat. Et generosus ducis Bernhardi animus et quod Benfeldii esse Waertium voluit spem mihi facit, si aliter liberari Hornius non poterit, Suedorum preces apud ipsum irritas non fore.

1 De copie te Uppsala heeft ten onrechte de lezing ‘temperatae’.
2 Martio kardinaal Ginetti, pauselijk legaat te Keulen.
3 Dr. Johann Söldner.
4 Ferdinand Siegmund Kurz.
5 Zie no. 3479, p. 129 n. 2.
6 Matthias, graaf Gallas, keizerlijk bevelhebber.
7 Christiaan IV.
8 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
9 Johann, graaf van Götz, keizerlijk bevelhebber. De copie te Uppsala geeft abusievelijk de lezing ‘Gantzio’.
10 De Zweedse gezant Hermann Wolf.
11 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
12 De Hessische hofmaarschalk Hans Heinrich von Günterroth.
13 Philipp Moritz, graaf van Hanau-Münzenberg.
14 Albrecht Otto von Solms-Laubach.
15 James (Jacob) Ramsay.
16 Elisabeth Stuart, koningin van Bohemen, weduwe van Frederik V van de Palts, de Winterkoning.
17 Johan van Werth.
18 Maximiliaan I van Beieren.
19 Gustaf Karlsson Horn.

Ingewaldus Crusius[1], ad nos si venerit, experietur potentissimas esse apud me commendationes tuas.

Forbisherus[2], qui pro rege Poloniae[3] hic fuit, it cum principe Casimiro[4] in Hispaniam et Italiam. Castilionaei copiae jam nunc augescere incipiunt. Principi Arausionensi[5] bonam firmamque valetudinem ac res prosperas precor nec minus tibi, Illustrissime Domine, ac tuis.

Lutetiae 7 Maii novi Calend. 1638[6].

Excellentiae Vestrae perpetuo cultu addictissimus
H. Grotius.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliari et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margine: R. 6/16 Maij 1638.

3565. 1638 mei 7. Van J. Jespersson Kruus[7].

Illustrissime Legate,

Tot tantaque officia, quae mihi cum Parisiis essem exhibuisti, audaciam hanc pepererunt, quod te inter publicas curas interpellem.

Filium tuum[8] comitem itineris habui Lugduno usque Genevam, qui ibi post abitum meum commorari necessum habebat adventum Domini Mulleri[9], qui dudum Basilea discessisse dicebatur, praestolaturus.

Smaltium[10] Parisios iam venisse accepi eumque per dies aliquot, nescio qua de causa, ignorari voluisse.

Ego adhuc hodie, quod Deus bene faxit, Avinionam proficiscar; spero me quinque vel sex septimanarum spatio Parisiis denuo futurum.

Vale, illustrissime legate, et me crede
virtuti tuae atque nomini dicatissimum.
Iohannes Kruus Iesperson.

Scribebam Lugduni, 7 Maii Anno 1638.

Monsieur, faites mes humbles baisemains à Madame vostre femme et Madamoiselle vostre fille[11].

1 Ingewald Crusebjörn, zoon van Petter Kruse.
2 William Forbes, secretaris van de koning van Polen.
3 Wladislas VII (IV) van Polen.
4 Jan II Kasimir (Johan Casimir).
5 Frederik Hendrik.
6 De woorden ‘ac tuis ... novi Calend. 1638’ ontbreken in de copie te Uppsala.
7 Hs. Leiden. UB., cod. B.P.L. 749. Eigenh. oorspr.
8 Cornelis de Groot; zie no. 3557.
9 Georg Müller.
10 Peter Abel Schmalz.
11 Cornelia de Groot.

In dorso met andere, latere hand: inscriptio erat Ill.[i] viro Hugoni Grotio, Regni Sueciae legato Paris.

3566. 1638 mei 7. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Bellum hic et tenuiter et lente paratur. Castilionaeus[2] equitatus nihildum habet, peditis promissi vix quartam partem, aeger ipse corporis animique. Senex Lafortius[3] in offensam quandam aulae incidit; abiit tamen, sed exercitus ejus nondum comparet, ut nec Brezaei[4]. Princeps Condaeus[5] in Aquitania omisso adhuc hoste novis edictis auget plebis onera. Longavillanus[6] qui sexdecim millia habiturus dicitur, sex habet. Guebrianus[7] pro sex millibus ad ducem Vinariensem[8] duo adduxit.

Validiores in Burgundiae comitatu hostes esse vel hinc apparet, quod Bleteranum hi obsident. Ad partes Metenses iturus dicitur Brezaeus; in diversas Picardiae regiones et Castilionaeus et Lafortius.

In Italia Bremi deditio expiata est capitali supplicio praefecti Nantigaliardi[9] nomine, centurionum aliorum exautoratione. In Calabria terra movisse scribitur multa oppidorum hominumque strage. Apud Ardresium a Caleto non longe conspectae quaedam hostium copiae.

Dant mihi spem Angli[10] proprii alicujus cum Suedia foederis, quo ad Lutetianum foedus[11] muniatur via. Cum Gallia jam eis satis convenit et aliquid hinc pecuniae praeter eam, quae landgraviae[12] promittitur, ad Palatinum[13] perventurum non desperant.

Vicecomes Turenae[14] in Leodiensi agro multum jam habet militem et late per Germaniam grassatur. Sed ea de re scribet, qui propior est, D. Camerarius[15].

Die Dominica, quae exiit, convenimus ex condicto D. Chavigniacum[16] ego et D. Schmalchius[17] super eo, quod rogavi, primo loco quibus conditionibus rex[18] ineundas ex parte sua indutias censeat; si forte cum pontificis nuntio[19] de iis convenerit vel convenire decreverit. Dixit nondum de conditionibus actum, sed qualemcumque indutiarum factam mentionem perferri regem Galliae ad reginam Suediae[20] voluisse amice ac socialiter. Esse illud in induciis velut tralatitium, ut

1 Gedrukt *Epist.*, p. 424; *Oxenst. Skrifter* 2 afd. II, p. 472.
2 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
3 Jacques-Nompar de Caumont, maarschalk van La Force.
4 Urbain de Maillé, markies van Brezé.
5 Henri de Bourbon, prins van Condé.
6 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
7 Jean Baptiste de Budes, maarschalk van Guébriant.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 Foutief voor Montigaliardi; Pierre-Pol de Percin, baron van Montgaillard.
10 Bedoeld zullen zijn John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extraordinarius Engels gezant te Parijs.
11 Zie no. 3404, p. 4 n. 6.
12 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
13 Karl Ludwig van de Palts.
14 Henri de La Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.
15 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
16 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
17 Peter Abel Schmalz, secretaris van Axel Oxenstierna.
18 Lodewijk XIII van Frankrijk.
19 Giorgio Bolognetti.
20 Christina van Zweden.

possessa retineantur. Praeter hoc injectum sermonem, ut qui rebus suis ejecti sunt principes, ii factis indutiis accipiant pro indutiarum tempore honesta alimenta sumptu bona possidentium. Videtur ea res Lotharingum[1] et Palatinum maxime tangere, qui totis patrimoniis exuti sunt.

Ad quaestionem alteram, quomodo res tractari ac concludi debeat, dixit placere regi non urgere hoc negotium, sed opperiri leniter, quid proposituri sint, qui se interponunt medios.

Ad illud quid faciendum sit pro landgravia, duce Bernhardo amicisque aliis generaliter, respondit faciendum pro iis quicquid fieri poterit intelligendumque ex ipsis sociis, qui pro se fieri maxime velint sperentque: ducem Bernhardum parum amisisse bello ac multo pluris esse quae teneat; Hassiae quod ereptum sit, id aliis per Westfaliam partis compensari.

Cum ad postremam venissem quaestionem, quomodo regina Suediae conservari possit in possessione Pomeraniae et aliorum locorum, quae per Germaniam tenet, ostendit non obtineri ab hoste posse, imo nec honeste ab rege proponi, ut et Pomeraniae quae nobis absunt, redderentur nobis et relinquerentur, quae tenemus alia.

Diximus Pomeraniae aliam esse rationem quam mero belli jure partorum; titulum enim accedere ex consensu principis ordinumque, et regem ad conservandam nobis Pomeraniam ultro obtulisse operam; ad hoc sperare nos brevi Bannerii[2] virtute reditura nobis quae per Pomeraniam hostis eripuisset. Hoc vero ille se optare dicebat et, ni succederet, posse de commutatione aliqua ibi amissorum et alibi partorum cogitari, quod et ego dixi non carere exemplis.

Delapsi deinde sumus ad sermonem de tuti itineris literis. Pro reginae Suediae legatis[3] et ego dicebam tuti itineris literas nunquam ab hoste recusatas et contentos nos fore paribus, quales Galli[4] acciperent. Indicabat se controversiam de imperatorio nomine remissuros, si Ferdinandus[5] velit literas dare pro Germanorum principum, qui socii sunt Galliae Suediaeque, legatis, ut et ipsi venire possint tum Coloniam tum aut Hamburgum aut in urbem aliam, puta Lubecam, qui imperatori simul et Suedis placeret.

Instantibus nobis, opera ut daretur, ut[6] ipsis illis legatis agere liceret cum legatis caesarianis[7], dixit id diu frustra tentatum ac, si repeteretur, nihil aliud quam inutilem rebus allaturum moram. Ego vero non video, quid nobis id nocere possit, quod et imperator et Galli volunt. Imo ex dignitate esse videtur regni nostri, ut per nostros proponantur amicorum desideria, et, cum mandata id a nobis concedi permitterent, non existimo esse, cur contra tendamus.

Post haec cum dixissem, si nobis rex vellet edere conditiones aliquas, in quas iniri communiter indutiae possent, gratum id nobis fore, dixit ille se nihil habere; sed si quid tale nos perscriptum haberemus, visurum se libenter et ad cardinalem[8]

1 Karel IV, hertog van Lotharingen.
2 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
3 Zij waren, voorzover mij bekend, nog niet benoemd.
4 Voor de namen van de Franse gezanten zie men no. 3407, p. 7 n. 11.
5 Ferdinand III.
6 In plaats van ‘ut’ geeft de uitgave der *Epist.* de lezing ‘quo’.
7 Voor hun namen zie men no. 3541, p. 225 n. 4.
8 De Richelieu.

relaturum. Ut materia disserendi daretur, coepi ei, quae traditurus eram, undecim nimirum illa capita in mandatis mihi transmissa praelegere praefatus non eo animo haec tradi, ut ad singula praecise ac sine exceptione ulla regem astringamus, sed ut ipsi quoque sua quoque cogitata explicandi demus occasionem.

Sic autem praemolliendum mihi ejus animum censui, quod et ex cardinalis colloquio cum D. Schmalchio et ex ipsius Chavigniaci sermone, ex ipsius denique rei natura praeviderim acerba illis visum iri postulata duo, de pecunia tanta deque recipiendis per Pomeraniam locis, retentis, quae alibi teneremus.

Pecuniae negotium ut minus odiosum facerem, late disserui, cum indutiae rerum retinendarum causa fieri solerent, non posse a nobis Pomeraniam adeo objectam hostibus et a Suedia mari diremptam contra hostiles insidias tutam haberi nisi tantis praesidiis, qui exercitum justum conficerent. Id autem nobis tunc multo quam ante futurum sumtuosius, quod per indutias cessatura esset agrorum vicinorum insessio, magnum impendii levamentum; cum vero Suedia tantae oneris accessioni par non esset, orare nos, ut rex sua liberalitate nos adjutare pergeret et exemplum attuli non alienum ab hac re, cum indutias fecere Batavi, et regem Henricum Magnum[1] et regem hunc prudentiae suae conveniens judicasse, ut, quo tutiores ab hoste essent Batavi, annuum illic per indutias darent, quantum sufficeret X millibus militum alendis, quae ferme pars tertia esset earum copiarum, quae eo tempore sub signis habuere Batavi. Si recte cuncta expenderentur, repertum iri rationes ejus, quod nos peteremus, ab eo, quod tunc ex usu esse communi existimatum est, non esse dispares. Tum vero in nostro tum in Hassico negotio arbitrabatur iniquum fore, ut plus per indutias haberemus, quam fortuna belli nobis dedisset, nisi commutatio, ut ante dictum fuerat, fieret aliqua.

Illud vero de satisfactione a protestantibus danda Suediae et de restituendis principibus dejectis satis intelligebat ad pacem potius quam ad indutias pertinere, sed dixi non absurdum fore, ut etiam ante indutias certa fieret Suedia, quorsum sua ad pacem consilia dirigere rex vellet et quousque nobis commodare.

Haec, quae perscripta dedimus, cardinali se missurum dixit[2] Chavigniacus iterumque ea de re interpellatus a D. Schmalchio, qui scripturus est ipse, sumpsit ad respondendum tempus non longum. Discedere autem eum cras ad regem et cardinalem audio. Id responsum ubi acceperimus, tum vero dabitur nobis judicare, bellumne praelaturi sint ob suas utilitates non leves, qui res hic digito temperant an reginae[3] praerepturi honorem indutiarum pacisve procuratae, cui quidem reginae quantum crescit uterus, tantumdem crescit auctoritas et apud regem gratia. Idque vel imprimis in causa fuisse creditur, cur rex ab ea abstraheretur specie lustrandarum apud Compendium copiarum. Regina mihi crastinum dedit diem, ut rei gratuler de spe prolis prosperamque foecunditatem exoptem.

Res atrox his diebus Lutetiae accidit, quae potentiam Mileraei[4], cardinalis propinquitate subnixi ac per se minime popularis, novo gravavit odio. Consobrinus Mileraei[5] virginem divitem[6] noctu cum armatis quadraginta exutam vestibus

1 Hendrik IV van Frankrijk.
2 De uitgave der *Epist.* geeft abusievelijk ‘scripsit’.
3 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
4 Charles de la Porte, maarschalk van La Meilleraye.
5 Georges de Bermondet, (Bermontet), baron d'Oradour-sur-Vayres.
6 Marie Ferrier. De ontvoering had plaatsgevonden op 20 april 1638.

praeter interulam, quod cubitum ire pararet, invitam eripuit matri[1] lamentanti multumque verberatae et in carruca eam praesidio militari circumseptam Corbiam abduxit, ubi ille cognatum habet praefectum[2]. Non multo ante ejus virginis frater[3] unicus ac cohaeres in eadem hac urbe trucidatus fuit conspectusque inter percussores domesticus quidam[4] hujus raptoris, Doradoris nomine.

Qui hic res Hassicas agit[5], eum videre non potui, quod ad me, ita ut moris est, non miserit Gallorum forte consilio.

Si quid ad Batavos pertinens inciderit, de eo agam cum Heufdio[6], communi et Suediae et Batavorum ministro, quando Osterwyckius[7] mihi, quomodo debeo, tueri dignitatem meam mihi non permisit.

Super re Veneta adhuc ab Anglia responsum exspecto.

Deus, Excellentissime et Illustrissime Domine, belli pacisque negotia ad gloriam regni, reginae Tuaeque Sublimatitis favens gubernet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 7 Maji Novi. Cal. 1638.

Vectigalia et reditus, quae habemus in Pomerania et Wismariae, ut retineamus per indutias, non iniquum censebat Chavigniacus.

Suspectus mihi nonnihil est, qui exspectatur, adventus huc cardinalis Biquii[8].

Rex dum lustrat copias, multas cohortes, etiam praetorias suas reperit bene inanes.

Castilionaeus videtur iturus in Flandriam, ubi plenus erit ejus exercitus. Machinas habet multas.

Forbesius[9], qui pro Polono[10] hic fuit, principem Casimirum[11] comitabitur ad iter Hispanicum et Italicum.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3567. 1638 mei 7. Aan N. van Reigersberch[12].

Mijn Heer,

Wij arbeiden hier om de ratificatie van de tractaten van Wismar ende

1 Isabeau Guéraud.
2 De baron van Nanteuil.
3 Jehan Ferrier, vermoord op 25 februari 1638.
4 Niet geïdentificeerd.
5 Vermoedelijk Winand von Polhem.
6 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
7 Willem van Liere, heer van Oosterwijk.
8 Allessandro kardinaal Bichi (1596-1657).
9 William Forbes.
10 Wladislas VII (IV) van Polen.
11 Jan II Kasimir.
12 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R8b. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Beantw. d. no. 3582.

Hamburg[1] ende de betae]ing van de termijn, die dese maent sal verschijnen, tot effect te brengen ende om te sien, off men hier lust heeft tot de trefves ofte niet.

't Schijnt, dat het kinddragen van de Coninginne[2] doen dencken om een vrede ende om hetgunt daertoe can dienen.

Den cardinael-infant[3] sal hem disponeren om de paspoorten voor die van Hollant[4] te geven sonder offentie; den coninc van Vrancrijck[5] om Ferdinand[6] als keiser te kennen; den keiser om voor de gesanten van de landgravinne[7] ende den hertogh van Wimar[8] ende andere geallieerde van Swede[9] ende van Vrancrijck[10] paspoorten te geven om te senden soo te Colen, als te Hamburg ofte te Lubeck, ten einde sij daer mogen spreecken met de ambassadeurs van die twee croonen ende haere interesten door deselve doen proponeren.

't Oorlogh gaet hier langsaem voort. Guébrian[11] heeft ontrent twee duisent man gebracht aen den hertogh van Wimar; den hertogh van Longueville[12] heeft ses duisent man bij hem in de Fransche Comté, hoopt te crijgen tot sestien duisent toe. Maer daerentusschen is den vijant daer de stercksten ende belegert Bleteran. In Guienne doet mijnheer den prins[13] noch niet, dan dat hij veele edicten doet passeren. Den mareschal de Bresze[14] begint sijn volck te vergaderen tusschen het land Messin ende Champagne. Den hertogh van La Force[15] ende den marescal de Chastillon[16] crijgen met groote moeite haer volck bijeen sijnde beide gedestineert om 't oorlogh te voeren in verscheide quartieren van Picardië; dese heeft noch geene cavallerie ende van de infanterie niet het vierde paert, soodat alles langsaem toegaet ende veel bedenckens heeft.

Eenige trouppes van de vijant hebben sich vertoont ontrent Ardres. Montgailliard[17], die Breme had overgegeven, is onthooft ende de capitainen, die daer binnen waeren geweest, ontset van haeren dienst.

Uit Italië werdt geschreven, dat veele plaetsen van Calabrië door aerdbeving sijn vergaen ende daerin veele menschen tot groote schade van den coninc van Spaignië[18].

1 Zie no. 3479, p. 129 n. 2. Na ‘Hamburg’ had Grotius aanvankelijk geschreven: ‘te doen effectueren’, waarvan hij het laatste woord heeft doorgestreept kennelijk vergetend dit ook met de beide andere woorden te doen.
2 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
3 De kardinaal-infant don Fernando.
4 Deze waren, voor zover mij bekend, nog niet aangewezen.
5 Lodewijk XIII.
6 Ferdinand III.
7 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 Dezen zijn nooit aangewezen.
10 Zie voor hun namen no. 3407, p. 7 n. 11.
11 Jean Baptiste de Budes, maarschalk van Guébriant.
12 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
13 Henri de Bourbon, prins van Condé.
14 Urbain de Maillé, markies van Brezé.
15 Jacques-Nompar de Caumont, hertog en maarschalk van La Force.
16 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
17 Pierre-Pol de Percin, baron van Montgaillard.
18 Philips IV.

De Engelschen sijn beter als voor dese met Vrancrijck ende hoopen, dat op haer exempel eenigh gelt van hier sal vlooten nae den palsgraeff[1], die sulcx wel van doen sal hebben, ende, soo hij niet wel en werdt gesecoureert, apparentelijck haest sal sijn 't eenemael geruïneert.

Wat te Hamburg sal vallen van de handeling tusschen Vrancrijck ende Swede, sullen wij weten, wanneer den heer Anstruther[2], ambassadeur van Engelant, aldaer sal sijn gearriveert.

Den cardinal Ginetti[3] begint weder te leven(?).

Wij verlangen om te weten, wat tijdingen d'heer Melander[4] ende Wolff[5] in uE. quar8tieren sullen brengen. Aen de landgravinne sal hier contentement gegeven werden.

Voor Hanou werdt niet sonder reden gevreest, insonderheit soo den graef[6] comt te sterven.

Tot Parijs, den 7 Mey nieuwes stijls 1638.

Forbischer[7], die hier geweest is voor den coninc van Polen[8], gaet met den prins Casimir[9] in Spaignië ende Italië.

Morgen gae ick de coninginne geluck wenschen met haeren dicken buick. God laet het haer ende 't rijck wel becomen.

Den 7 Mey nieuwes stijls 1638.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant In Den Hage.

In dorso schreef Van Reigersberch: broeder de Groot, den 7 Mey 1638.

3568. 1638 mei 7. Van J.A. Salvius[10].

Illustrissime et Excellentissime Domine,

Parum est, quod ex his oris nunciari mereatur: sopitis iam omnibus et belli, et pacis et foederum actionibus.

Wrangelio[11] in Sueciam evocato, concesso in fata Bielkio[12], supremum imperium tam in exercitus quam utramque Pomeraniam obtinet Banerius[13]. Directioni praesidiorum, Stetinensis Lilliehök[14], Stralsundensis Axelius Lillie[15], supre-

1 Karl Ludwig van de Palts.
2 Robert Anstruther.
3 Martio, kardinaal Ginetti, pauselijk legaat te Keulen.
4 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
5 Hermann Wolff, Zweeds diplomaat.
6 Philipp Moritz, graaf van Hanau-Münzenberg.
7 William Forbes, secretaris van de koning van Polen.
8 Wladislas VII (IV).
9 Jan II Kasimir.
10 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 10. Beantw. d. no. 3601. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant in Hamburg.
11 De Zweedse veldmaarschalk Herman Wrangel.
12 Sten Bielke, Zweeds gezant in Pommeren.
13 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
14 Johan Lilliehöök.
15 Axel Lillie (1603-1662).

mus vigiliarum praefectus Wismariensis Lilliesparre[1] suffecti sunt. Sic iam ad littus Wandalicum nera lilia plantantur.

Banerius, dum trium equestrium, pedestrium duodecim legionum robur e Suecia expectat, nihil iam aliud molitur, nisi quod praesentes copias pecunia et stativis recreat, locis munitis providet, praesidia rite disponit et cuncta ad futuram expeditionem parat necessaria.

Gallas[2] adhuc spargit copias suas in ordines inferioris Saxoniae fomenta vitae cum armis ab iisdem extorsuras. Redemit hisce diebus vexam Holsatia 160^{m} imperialium thalerorum: Lubeca, Hamburgo, Pinnenberga eodem beneficio usis. Jam copiae eius Megapoli, Lawenburgo, Bremae, Verdae, Luneburgi, Brunsvici, et Hildesii ditionibus incumbunt. Sed hae quoque pecunia et prece se opponentes ostentatis extremum armis id saltem obtinuere, ne Gallas adhuc firmum ullibi locum reficiendo exercitui ceperit. Quin potius, dum singuli fere ordines aliquid in sui quisque defensionem legunt, exsanguis, nudus, inermis miles Gallassianus ad propinqua et praepinguia eorum tympana dilabitur. Certe eo nunc statu est Gallassius, ut nuper legato cuiusdam principis[3] sancte iurarit, si Banerius ingrueret, non ausit ei pugnam offerre.

Georgius Lunaeburgicus[4] proprio adhuc milite proprias ditiones tuetur, quasi neuter inter partes caesaris et suspiciones Suecorum.

Legatus King[5] nuper hac vagabundi hostis occasione usus veterem legionem draconum a meris Hispanis ductam penitus disjecit caesis gregariis, ducibus vero et capitaneis spaventanis cum uxoribus et impedimentis Mindam abductis.

Erfurtum periclitatur paciscentibus opera ducum Vinariensium[6] cum electore Saxoniae[7] oppidanis in praesidiariorum expulsionem.

De landgravia Hassiae[8] spes est constantem fore, quicquid in contrarium nitantur Moguntinus[9] cum Darmstadiensi[10] ratihabitionem caesaream omnium eius postulatorum ostentantes, si Suecis Gallisque desertis obsequium et copias imperatori[11] transcribat. Si quid praeter spem acciderit, remedium allaturus creditur vicinus Meppae, elector Palatinus[12] eo casu pellectis sub sua signa copiis Hassiacis.

Haec tantum de bellicis, nam Vinariensia et superioris Germaniae rectius citiusque aliunde habetis.

Pacem cum Suecia strenue hactenus ursere duces Lavenburgici[13] ostentata

1 Joen Lilliesparre till Fyllerum.
2 Matthias, graaf Gallas, keizerlijk bevelhebber.
3 Niet geïdentificeerd.
4 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
5 James King, Schot van geboorte, onderbevelhebber in Zweedse dienst.
6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
7 Johan Georg I, keurvorst van Saksen.
8 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
9 Anselm Casimir von Wambold von Umstadt, keurvorst van Mainz.
10 Georg, landgraaf van Hessen-Darmstadt.
11 Ferdinand III.
12 Karl Ludwig van de Palts.
13 Voor hun namen zie men no. 3479, p. 128 n. 11.

magna spe gratissimarum conditionum, si Gallis praeteritis Suecia cum Caesare pacisceretur.

Curtius[1], imperii vicecancellarius, eo nimine Lavenburgi adhuc haeret, Soldnerus[2] Hamburgi. Adferunt pro me salvum conductum, pro se plenipotentiam de verbo ad verbum Sueticae conformem urgentes meum Lubecam adventum.

Rex Daniae[3] quoque ante octiduum datis literis significat interpositionem suam tam a ser:ma regina Sueciae[4] quam Caesare acceptam meque ideo Lubecam, quo Curtium quoque vocat, invitavit.

Respondi me per biennium potestatem et mandata pacifica habuisse; ne adhuc quidem revocata; ratihabito tamen foedere Gallico et nupera Bielkii, collegae mei, morte eatenus suspensa, ut nequeam vel solus vel particularem pacem amplius tractare. Si universalem vellet et cum Gallia communes tractatus promovere, paratos nos fore acceptis utrinque tantae rei necessariis ad congressum die, de quo convenerit, inchoandum. Quin et ipsa ser:ma R.M.tas Sueciae ducibus Lawenburgicis hisce diebus prolixe respondit non nisi universalem pacem acceptam iri. Ea igitur a Deo petenda; et ad talem tractatum pacemque consilia omnia in posterum dirigenda.

Tractatus communis foederis iam plane quiescit nondum comparente legato Batavo[5] nec potestatem habentibus prolegatis Anglicis[6] nisi ad agendum de articulis Gallo-Britannicis.

Ego sufficientem e Suecia ad foedus commune potestatem habeo, sed quia id nisi universis, quorum interest, praesentibus nec tractari nec concludi potest, offero me interim, dum Batavi exspectantur, ad agendum de foedere particulari inter Sueciam et Magnam Britanniam; idque super conditionibus a ser:ma regina Sueciae ante annum eum Fletwodio[7] in Angliam transmissis h.e. ut rex Angliae[8] vel ipse in partem belli veniat vel saltem subsidia reginae nostrae praestet. Angli vero cum hic defectum mandati praetendant, omnes subsistere cogimur.

Atque haec erant, quae pro praesenti cum Ece:ll V. communicanda habui. Caeterum valde rogo, ne male accipiat, quod aliquot septimanis literarum commercia omiserim. Factum id est potissimum ob negocia pecuniaria, quibus iam undique dist ...r.

Legatus regis christianissimi, Dn. Davausius[9] contend ..... omine S. Reginae Sueciae, Johanni Heufftio[10] civi Parisiensi sub nomine residui anni 1632 per errorem solutum esse plus quam debebatur, 55860 lib. turonensium; sive 22344 imperialium thalerorum. Hos 22344 imperiales thaleros iam Hamburgi deducit de iis quatuor tonnis auri, quae circa traditionem ratihabiti foederis Wismarien-

1 Ferdinand Siegmund Kurz.
2 Dr. Johann Söldner.
3 Christiaan IV.
4 Christina.
5 Alleen de Staatse agent Karel van Cracou bevond zich te Hamburg.
6 Joseph Averie en Henry de Vic.
7 Georg Fleetwood.
8 Karel I.
9 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
10 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.

sis[1] mense Martio stipulatae sunt, ut non ultra 377656 imp. thaleros accipiam. Id cum cedat in praeiudicium Cambiorum a S.R.M.te Sueciae in integram quatuor tonnarum auri summam datorum, rogo, ut Lutetiae ab Heuftio exquiratur, quomodo se haec praetensio in rei veritate habeat. Urget n. Dn. Davausius a me quittaneiam quingentorum millium thalerorum integram, quam ego recusare cogor, dum de re tota certior factus fuero. Scripsi Amsterdamum ad Dn. Spieringium[2], ut, quantum ei notum sit, id quoque mecum communicet.

Hisce valeat et, ut solet, faveat

I.E.S.ae observantissimo et addictissimo

J.A.S.o

H., d. 27 April/7 Maii A.o 1638.

Adres: A Son Excellence Monsieur Hugo Grotius, Conseiller d'Estat de sa Maj.te de Suéde, et son Ambassadeur en France à Paris. 13 st.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 26 Maij.

In dorso: 7 Maii 1638 Salvius.

3569. 1638 mei 8aant.. Van P. de Groot[3].

Venerande parens,

Litteras tuas datas XXVIII Maij[4] recte accepi; pro iis et pro tot tuis curis gratias ago maximas neque desinam ullis parcere studiis, quibus aliquando tot immensis benefactis animum non ingratum praestare queam.

Bene adhuc se habere ducis Vinariensis[5] exercitum gaudeo, tum quod ab ejus fortuna et Suedica dependeat salus et amborum fratrum[6], quorum quae jam una mihi restat gratissima est memoria, spes paene omnis promotus. Quod et fratri minori scribis oblatos fuisse a duce honores militares lubens cum omnibus amicis intellexi; neque minus dolui ob majoris fratris fortunam Basiliae adhuc morantis, cui procul dubio multum temporis et quidem pretiosissimi inter expectandum peribit.

Literas tuas ad D. Vossium[7], Salmasium[8] aliosque recte curabimus mitti.

1 Zie no. 3479, p. 129 n. 2.
2 Petter Spiring Silvercrona.
3 Hs. Den Haag, ARA. Eerste Afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 26. Eigenh. oorspr.
4 Bedoeld zal zijn: 28 april, tenzij Pieter zich in de datering vergist heeft en de brief op 8 juni is geschreven. Bij een vlotte expeditie - zie de datum van ontvangst - is dit wel mogelijk.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Diederik bevond zich in het leger van Bernhard van Saksen-Weimar en Cornelis was daarheen op weg.
7 Gerardus Johannes Vossius, hoogleraar te Amsterdam.aant.
8 Claude de Saumaise, hoogleraar te Leiden.aant.

Ego eas omnes mihi descripsi, quod non parvi eas, et praesertim quae ad D. Salmasium ibant, momenti crederem. Precor, ut quascunque in posterum similis argumenti ad haec loca transmiseris, eas esse apertas velis.

Chartas meas cum Anthologiis[1] et Historia[2] etiam tua jam accepi, quam uni D. Vossio, ut mandasti, ostendam. Chartulam unicam desidero illam nempe inscriptam nominibus I.C.torum, quibus me uti cupiebas maxime. Precor ut, siquid eorum tibi occurrat, ejus esse me participem non deneges.

Princeps Arausionensis[3] cum omnibus suis copiis adhuc Lithoiae moratur neque brevi inde profecturus creditur, praesertim cum jam Gallicum retro cessisse exercitum hic fama est.

Deum precor, venerande parens, ut tibi, matri, sorori[4], omnia ex voto procedant.

Tibi obedientissimus filius,
P. Grotius.

Hagae Comitis, VIII Maij MDCXXXVIII.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 16 Iunij.

3570. 16[38] mei 9. Van [D. de Groot[5]].

Monsieur,

J'ay esté ravy d'avoir trouvé la commodité de vous escrire l'estat des affaires en nos quartiers.

Les François soubs le commandement du comte de Guébriant[6] estans arrivé auprez de Neuburg. Son Altesse[7] les a fait passer avec de pontons en deçà et les ayant laissé reposer 2 à 3 iours il a commancé de marcher contremont le Rhin pour s'aller joindre avec le général-maior Taupatel[8] lequel s'est retiré iusqu'à Höchweil à cause de l'arrivée de Goetz[9] avec dix huict régimens de cavallerie sans les Crabatas et dix à douze rigiments d'infanterie.

Il a escrit à son Altesse comme a fait aussy le duc de Savelly qui est avec luy.

Le premier luy escrit des moyens pour relascher leur prisoniers et l'autre ne se souciant plus de cela, puisqu'il est déià relasché, ne fait que remercier son Altesse de ce qu'elle l'a si bien traittée en sa prison et qu'il espère qu'il aura un iour le moyen de s'en revancher, qu'il en avoit donné advis à sa Maiesté impériale[10] et l'avoit priée

1 Zie voor deze Anthologie no. 3414, p. 18 n. 1.
2 Grotius' *Historia Gotthorvm, Vandalorvm, & Langobardorvm;* zie no. 3587, p. 305 n 12.aant.
3 Frederik Hendrik.
4 Cornelia.
5 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 27. Eigenh. oorspr. Beschadigd. Beantw. d. no. 3622?
6 Jan Baptiste de Budes, maarschalk van Guébriant.
7 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
8 Georg Cristoph von Taupadel.
9 Johann, graaf van Götz.
10 Ferdinand III.

que doresenavant les prisonniers de nostre costé puissent estre mieux traittez qu'il n'ont esté iusqu'icy.

Cependant le pauvre Jean de Weert[1] est mené à Paris, où y sera maintenant. C'est bien la chose du monde qu'il a craint le plus et a dit souvent qu'il aymeroit mieux qu'on le fit mourir que de le mener en France, où il sera un spectacle de tout le monde.

Je ne vous scauroy dire comme son Altesse en a esté fasché luy ayant donné la parole de prince qu'il ne l'y envoyeroit pas.

Elle luy a escrit que le roy ayant demandé de le veoir elle n'avoit peu contrarier à la volonté de sa Maiesté, mais qu'elle luy avoit escrit la priant qu'on luy fasse bonne chère et qu'on ne le mette point sur le théatre comme disent quelquesuns.

Les trouppes françoises peuvent estre 2 mille cincq cens en nombre, mais de fort bonnes gens. Il y a de l'apparence qu'il seront employez en peu de temps.

Son Altesse et nous tertous portons le dueil pour la mort de monsieur le duc de Rohan[2].

Le duc de Wirtenberg[3] rêve ou bien est enragé de sorte qu'il a esté lié et attaché avec des cordes par cincq on six iours. On l'a laissé à Friburg, puisqu'il est plus propre à ruiner un régiment qu'à le commonder et entretenir. Les médecins ne croyent pas que cela le quitte iamais et qu'il en pourroit bien mourir en peu de temps.

Hyer en la marche son Altesse m'appella à part et demanda si ie n'avoy point d'envie de prendre charge. Je luy dis que peut-estre il me seroit plus profitable que ie la suivisse encore un an ou deux et que ie trouvoy par moy-mesme combien i'ay profité durant le temps que i'avoy esté en sa suitte. Il me respondit que ie feroy mieux de commancer de bonheure. Sur cela le comte de Guébriant arriva, tellement qu'il me dit: J'envoyeray Rotenhan[4] aupres de vous pour vous en parler. Je n'ay pas voulu manquer de vous en advertir pour en sçavoir vostre advis. Je l'attendray priant Dieu, Monsieur, qu'il vous veulle maintenir en bonne santé.

Vostre très(obéissant) serviteur
(D. Grotius).

Le 9me de May sti. no. 16(38).

Adres: Monsieur Monsieur l'Ambassadeur de Suède à Paris.
In dorso schreef Grotius: 9 May 1638 D. de Groot.
En boven aan de brief: Rec. 20 May.

3571. 1638 mei 10. Van P. de Groot[5].

Venerande parens,

Quis fuerit itineris nostri successus ex iis, quae ad matrem Flissinga scripsi,

1 Johan van Werth.
2 Henri, hertog van Rohan.
3 Eberhard III, hertog van Würtemberg.
4 Georg Wilhelm von Rotenhahn.
5 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. Coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 26. Eigenh. oorspr.

procul dubio jam intellexeris. In Zelandia vidi amicos omnes valentes optime. Libros qui sub avunculo[1] sunt Meyerosianos[2] huc mitti curavi; ubi eos accepero, cathalogum ad te dabo.

Nudiustertius huc veni, ubi praeter crescentem quotidie principis[3] auctoritatem vix quicquam mutatum video. Ille exercitum nondum producit neque producturus adhuc videtur, antequam eas, quas in Hanoniam copias mittit rex Galliae[4] processisse intellexerit.

D. Vosbergius[5] filio[6] suo petit legationem ad Venetos.

Princeps Palatinus[7] quas sibi parat copias videtur conjuncturus cum Hassiacis, qui altero post finitas inducias die imparatam adhuc imperatoris[8] militem agressi sunt urbemque Paterbornium nomine obtinuere.

Scripta illa, quae ante discessum meum Parisiis in Holandiam miseram, nondum accepi; ubi vero ea accepero, Amstelodami cum Blawio[9] agam eademque opera videbo, num ex mercatoribus quibusdam illic res Germanicas earumque successus aliquando discere possim vobisque significare.

Deus, venerande parens, tibi, matri nostrisque omnibus adsit propitius 1/10 Maij 1638, Hagae Comitis.

Tibi obedientissimus filius
P. Grotius.

Adres: A Monsieur Monsieur l'Ambassadeur de Suède à Paris.
In dorso schreef Grotius: 10 Maij 1638 P. de Groot.
En nogmaals: 10 Maij 1638 P. de Groot.
En boven aan de brief: Rec. 20 Maij.

3572. 1638 mei 10. Van Willem de Groot[10].

Frater optime,

Quanta nos laetitia perfuderit filii tui[11] cum Losecatio[12] adventus, vix verbis possum exprimere. Sufficiat, quod tam a vobis recentes veram vestrum omnium imaginem referre videantur. Filium tuum mihi curae futurum non est, quod ambi-

1 Nicolaes van Reigersberch te Middelburg.
2 Bedoeld zullen zijn geschriften van de Nederlandse historicus Jacob de Meyes (1491-1552); zie IV, p. 49 n. 2.
3 Frederik Hendrik.
4 Lodewijk XIII.
5 Caspar van Vosbergen.
6 Caspar van Vosbergen jr. (1613-1643).
7 Karl Ludwig van de Palts.
8 Ferdinand III.
9 Willem Jansz. Blaeu.
10 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 3556; tesamen met no. 3546 beantw. d. no. 3586.
11 Pieter de Groot.
12 Diderik van Losecaat.

gas; quicquid meae erit opus abunde praestabo. In praxi ut aliquammultum proficiat, si hortamentis incitari - ut spero - poterit, libens curabo neque interea exercitia pietatis intermittemus.

Valde me delectavit oratio archiepiscopi Anglicani[1] in Camera stellata habita; aveo enim omnia ea, quae ad antiquitatem pertinent, discere. Censura in Mileterium[2] a pontificiis lata gravis sane est neque Alensonianae synodi[3] decretis cedit; sic solent excipi, qui partes non sectantur.

Libros per Vickefortum[4] missos, spero jam acceperis.

De Aurato[5] quod scribis[6] gratum mihi est intelligere; facile tu cum Ecclesia Anglicana transiges negotium. Dolet mihi spem omnem conciliationis in controversiis de religione apud Suecos incisam esse, sed nimirum sibi id imputent crabiones aliquot, qui semina tanto malo jecerunt.

Uxor tua recte faciet, si ex collybo quantum Losecatius debet, acceperit; de reliquo eos, quos ea res tangit, faciemus certiores et forte uxorem exorabimus, ut quod Losecatius facturus erat, ipsa jam eo absente absolvat.

Sed de his alias.

Hollandiae Ordines comitia sua dissolverunt aerario praesidium laturi ex vectigali caminorum et ducentesimae.

De Kinschotio[7] quid futurum sit, faciam, ne ignoris. Totam eam rem Basius[8] aliique ita dirigunt, ut sub ejus discessum de successore constet, quanquam de tota re nondum aut mihi aut aliis satis liquet.

Tibi uxorique tuae ego et mea[9] nos commendamus cum omnibus nostris.

Has a secretario comitis ab Erpach[10] litteras ad te curare rogatus sum.

Vale.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, X. May 1638.

In margine: Misit et hanc ad te epistolam[11] Vossius[12], qui sua de ido[lo]latria[13] nondum edit.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de Suède A Paris.
In dorso schreef Grotius: 10 May 1638 W. de Groot.
En boven aan de brief: Rec. 20 May.

1 William Laud.
2 Théophile Brachet de la Milletière, protestants theoloog.
3 De synode van Alençon, gehouden in 1637.
4 Joachim de Wicquefort.
5 François d'Or.
6 No. 3556.
7 Mr. Nicolaes van Kinschot.
8 Rekenmeester mr. Johan Base (Basius).
9 Alida Graswinckel.
10 Welke graaf van Erpach (Erbach) bedoeld wordt, heb ik niet kunnen vaststellen.
11 Bedoeld zal zijn no. 3558, welke evenals deze brief op 20 mei ontvangen werd.
12 Gerardus Johannes Vossius.
13 Voor de titel van dit werk zie men no. 3414, p. 19 n. 2.

3573. 1638 mei 10. Van N. van Reigersberch[1].

Mijn Heer,

Dese mael hebbe ick dubbel deel gehadt[2], daerover ick mij ten hoochsten hebbe te bedancken te meer, omdat een van de twee brieven[3] vol was van seer substantieele advisen ende beter gestoffeert als ick wel in lange hebbe ontfangen. Hope uEd. daerin sal continueren, opdat ick materie mach vinden om, off het daertoe t'eenyger tijt quam, voor de uwe yet te connen doen bij degeene, die al vermach.

De Staten van Hollant sijn gescheyden hebbende geconsenteert den tweehondersten penynck, die renderen sal anderhalff millioen, ende voorts in ander cleine middelen ende negotiatie van 1300^{m} guldens tot ontrent drie millioenen een halff. De vierduisent waertgelders sullen worden aengenomen. Op het secours van Sweden is geen resolutie genomen.

De lantgravinne[4] heeft naer d'expiratie van tresves d'hostiliteyt begonnen met het overvallen van Paterborn ende ruineren van eenyge keyserse. Gallas[5] is noch ontrent de Weser. Picolomini[6] heeft met de Bergsche ende Gulicksche standen gehandelt de inquartierynge te verlaten voor vijffentwintychduysent rijxdaelders; dat moeten zij geven om te doen vertrecken die niet langer blijven kan, alsoo optreckt naer de frontieren van Vranckerijck.

Den churvurst van Ceulen[7] ende hertoch van Nieuburch[8] delibereren, hoe sij de contributiën, die den vicomte de Turenne[9] van haer onderdanen vordert, sullen beletten; doch indien waer is hetgene men hier gelooft, dat de gemelte vicomte met duysent paerden door Luxemburch naer Vranckerijck is gereden, soo houven sij haer daer niet verder mede te becommeren.

Het voetvolck is noch ontrent Luyck. Bilderbeeck[10] adviseert, dat den hertoch van Beyeren[11] hem in persone voucht bij het leger, dat tegens hertoch Barent[12] gaet. De lichtynge van den churvorst[13] avanceert tamelijck.

Dat op de zee met meer ijver moet worden geleth verstaet men des te beter, omdat advisen commen, dat den conynck van Spaengiën[14] remitteert vijftichduisent croonen ter maent om tot d'equipage tot Dunckercke gebruyckt te worden.

Wt Dansych schrijft mij monsieur Pels[15], dat hij daer hadde verstaen, dat de lantbotten, hetwelcke is den cleinen adel, veel difficulteyt tegens het heffen van den tol maeckten ende de stat wel geresolveert was haer van hare vrijheyt niet te

1 Hs. Amsterdam, UB. coll. RK., M13a. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge Br. Nic. v. Reigersb. p. 458. Antw. op nos. 3551 en 3552; beantw. d. no. 3589.
2 No. 3551 en 3552.
3 No. 3552.
4 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
5 Matthias, graaf Gallas, keizerlijk bevelhebber.
6 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi.
7 Ferdinand van Beieren.
8 Wolfgang Wilhelm, hertog van Neuburg en Jülich-Berg.
9 Henri de La Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.
10 Henrick van Bilderbeek, Staats agent te Keulen.
11 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
12 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
13 Karl Ludwig van de Palts.
14 Philips IV.
15 Paulus Pels.

laten verminderen vertrouwende haer wel te sullen maintineren, ten ware haer opquame gewelt van wtlantsche hulpe. Ick sal niet versuimen aen te houden, dat den soon[1] met den eersten werden gesonden.

Aelianus[2] vint hem seer perplext, voorsiende genouchsaem, soo het werck niet voortgaet, de ruine van sijne broeders[3], ende haer voornemen kan hij niet favoriseren. Dat den tijt het getal van sijne vrienden hier vermeerderen sal, kan ick niet sien. Onsen Neeff[4] seyde mij dese dage, dat hij hem seer peneux vint ende qualijck weet, hoe hij van het werck van den tol spreecken sal.

Met Caesar[5] sal ick een eynde sien te maecken ende bij alle occurrentien uEd. ende de uwe garen dienen. Uwen tweeden[6], die nu bij ons is, bevalt mij heel wel, is van een geseggelijck naturel ende goet van oordeel. Bij Numerianus[7] hope ick hem, als het tijt is, vrienden te doen vinden, ondertusschen hem hier alle mogelijck addresse geven, opdat hij t'eenyger tijt mach seggen: ingenio famae damna rependo meae[8].

Naer onsen neeff Reigersberch[9] verlange ick, dat hij wt Italie comme. Heeft hij daer geleert de cunste van weynych te spreecken soowel als weynych te schrijven, soo sal hij hem niet licht verpraeten. Dan het schijnt, dat degene, die buyten sijn, niet dierder en vinden als den inkt ende het pampier, hetwelcke in Duytslant min vremt is, alsoo het oorloge daer veel pampiermolens heeft gedestrueert.

Met monsieur Vickevoort[10] vrienschap te doen hope ick uEd. hem wel sal bevinden.

Desen 10 Mey 1638.

Ick kan niet sien, off, indien de handelynge te Ceulen moste vallen, uEd. derrewaerts soude moeten gaen.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer de Groot, Raet ende Ambassadeur van de coninginne ende Croone van Sweden bij den Alderschristelijcksten Conynck.

In dorso schreef Grotius: de la main du jeune Pels. 10 mey 1638 N. Reigersberg.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 20 may.

3574. 1638 mei 12. Van C. de Groot[11].

Venerande Pater,

Ante octiduum, quas ad te Geneva scripsi litteras[12] recte curatas arbitror.

1 Pieter Pels.
2 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
3 Voor hun namen zie men p. 108 n. 2.
4 Schuilnaam voor Frederik Hendrik.
5 Codenaam voor Rotterdam. Het betreft hier de pogingen namens Grotius ondernomen om diens achterstallig salaris als pensionaris van Rotterdam alsnog uitbetaald te krijgen.
6 Pieter de Groot.
7 Codenaam voor Amsterdam.
8 Ovidius, *Heroid.* 5. 32.
9 Johan van Reigersberch.
10 Joachim de Wicquefort.
11 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 25. Eigenh. oorspr.
12 No. 3557.

Nunc Basileae famosa in urbe litterarumque cultrice dum haereo, ne desim scribendi officio in itinere, quo usque pervenerim quidque effecerim, te edoceo.

Genevensis Reipublicae administratores missis ad me, qui universi senatus nomine salutarent suaque offerrent benigna officia, et caena insuper binoque de publico depromto honestarent, quantum nomini tuo tuisque virtutibus tribuerent abunde demonstrarunt. Inter illos praecipuis tui aestimatoribus Diodatius[1], nostri illius Parisiensis[2] frater, adscribi aut meruit aut mereri certe videtur. Pecuniae credo a Rassio[3] subductae tuaque opera restitutae non immemor egi quantas potui gratias promisique relaturum me tibi, quoscunque honores immerenti mihi exhibitos absenti tibi exhibere se ostendissent.

Mullerus[4] apud exercitum agit, qui undecim hinc abest milliaribus. Adventum ejus avide exspecto. Ubi venerit, itineris quod restat expediam, quod exhausta pecunia differre nunc cogor.

Promovet se ingenti festinatione hostilis excercitus nec minori ei (?) occurrit dux Vinariensis[5] crediturque brevi rei totius summam in proelium deventuram.

Deus felicem largiatur exitum qui te quoque, venerande pater, tuasque curas secundet.

Tibi obedientissimus filius
C. de Groot.

Basileae, XII/II Maj. 1638.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 25 May.

3575. 1638 mei 15. Aan L. Camerarius[6].

Illustrissime Domine,

Rex[7] etiam nunc Compendii est incertum an diu mansurus. Dolet tenuiores ubique reperiri quam pro spe copias suas per crebra diffugia bellique taedium.

Castilionaeus[8] cum octo millibus Samaram transiit. Intra paucos dies it ad eum Degenfeldius[9] externo equitatui praepositus.

1 Deodato Diodati.
2 Elias Diodati, rechtsgeleerde; over hem zie men R. Pintard, *Le libertinage érudit* (Paris 1943), register i.v. Diodati.
3 Christoph Ludwig Rasch.
4 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Copie Uppsala, UB., cod. 388a. ep. 128. Gedrukt *Epist.*, p. 426. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
7 Lodewijk XIII van Frankrijk.
8 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
9 Christoph Martin, vrijheer van Degenfeld.

Ducis Bernhardi[10] eques trans Rhenum multas prosperas pugnas fecit: ad Alsebergam 80 hostium equites partim cecidit partim fugavit ac spoliavit ipsumque oppidum cepit. Alibi 30, alibi 120 hostium strati aut fusi. Nunc cum ad ipsum

10 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

tria millia aut aliquanto amplius adduxerit Guebrianus[1], opponet se dux hosti, qui magno cum exercitu jam appropinquat alias interim in subsidium copias parante Bavaro[2] cum episcopis[3] adeoque in eam partem tota belli vis rapitur, ut eodem venturus dicatur ipse imperator[4].

Palatini adolescentes[5] ad cardinalem Riceliacum admissi exceptique comiter spem accepere pecuniae Gallicae ad res[6] afflictae domus sublevandas sub titulo solvendi veteris debiti.

Romae non probatur, quod, cum nuper hic in templo suspenderentur capta de hoste signa, lutherani adfuere aliquot.

Clades major quam prima tulit fama e motu terrae afflixit Calabriam et vicina per spatium plus 200 milliarium Italicorum.

Casale nuper ab Hispano[7] insidiis impetitum fuit infeliciter. Tenet nunc Hispanus ea Montisferratensis territorii, quae Genuatium solo contermina sunt ac sic maris viam sibi apertam per Finale habet, Gallis autem eandem intercludit nec dubium est, quin ex belli malis metuque se quovis modo extricatura sit vidua Mantuana[8], nisi in Casalis praesidio Galli validiores essent, quorum coeteroqui in illis partibus, ut cardinalis Valetta[9] scribit, pertenues sunt copiae.

Romae de induciis multus sermo; breves non recusaret Hispanus, sed eae Gallis non placent. Biquius cardinalis[10] ea de causa huc venit et, ut audio, aliquis a cardinali Hispano[11], sub obtentu gratulationis apud reginam[12] praegnantem peragendae.

Bleteranum in Burgundiae comitatu immisso milite rebusque aliis firmavere Galli contra vim hostium.

Salmurii in carcerem datus est presbyter quidam ex patribus oratorii, quod in notis ad Augustini librum de Virginitate[13] dixisset laudabilius esse in sublimi proposito perstare sine voti vinculo, et alia quaedam monachis hujus saeculi non probata.

D. Wolfii[14] adventus, quem literae tuae 3 Maii[15] datae nunciant, quid

1 Jean Baptiste de Budes, maarschalk van Guébriant.
2 Maximiliaan I van Beieren.
3 Anselm Casimir Wambold von Umstadt, keurvorst van Mainz, en Franz von Hatzfeld und Gleichen, bisschop van Würzburg.
4 Ferdinand III.
5 Moritz en Eduard van de Palts.
6 Dit woord ontbreekt in de copie te Uppsala.
7 De Spaanse bevelhebber in Noord-Italië was Diego Mexia Felipes de Guzmán, markies van Leganés.
8 Maria Gonzaga, hertogin van Mantua.
9 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
10 Allessandro Kardinaal Bichi.
11 De kardinaal-infant don Fernando.
12 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
13 Claude Seguenot (1596-1676). Hij was op 7 mei te Saumur gearresteerd en werd op 14 mei naar de Bastille overgebracht. De titel van het boek luidt *De la Sainte Virginité. Discours tradvit de S. Avgvstin. Auec quelques Remarques pour la clarté de la Doctrine. Par Clavde Segvenot Prestre de l'Oratoire.* A Paris, Chez Iean Camvsat, ruë S. Iacques, à la Toison d'or M.DCXXXVIII. Auec Privilege du Roy. Dit werk was op 15 maart 1638 te Parijs verschenen.
14 Hermann Wolff.
15 Ontbreekt.

allaturus sit, exspectabimus. Ego, quin Hassica vidua[1] nostram societatem amplexura sit, non dubito. Si et Palatinus[2] bonas habeat copias et e Suedis aliqui se adjungent, erit in Coloniensi circumsitisque agris bellum gerendi non difficilis ratio. Ne ex Oldenburgico solo in ea, quae Amasio adjacent, atque inde in Frisiam aut Isalae adsita, irrumpant hostes, etiam atque etiam curare debent Batavi. Ut Neoburgicus[3] in agnati Palatini societatem pertrahatur, video esse qui sperent. Ego sicut eum a caesarianis non bene haberi satis video, ita tantum illi animi fore, ut vim vi repellat, non puto, praesertim cum offensas populorum suorum in se concire non desinat calcatis eorum privilegiis ac religione. Et in pacis et in hoc, quod nunc sub incude est, induciarum negotio tam Suedia quam Gallia curam gerent pro foederatis suis. Quare, nisi Hamburgi aliquid Angli nobiscum confecturi sunt, ratione non caret tuus pro domo Palatina foederibus nullis innexa metus. Puto minorem dignitatem Cracovio[4] obstare non debere, quominus cum eo agant legati[5], modo potestatem accipiat[6] plusquam spectandi et audiendi.

Pridem a D. Salvio[7] nihil accepi. D. Bielkii[8] mortem tecum doleo. Nam et ex literis ejus et ex fama didici talem fuisse virum, cui paucos pares habeat Suedia.

Et copiarum Suedicarum trajectus et Bannerii[9] novae molitiones multum hic exspectantur.

Qui hic sunt Poloni ajunt ita se credere neque in novae militiae instituto adeo cunctis suspecto perstiturum regem suum[10] et de vectigali rem ad condordiam spectare. Sed illud de Spiringii[11] captivitate fabulam puto.

Res maris, cui Batava respublica originem suam, incrementa et securitatem debet, ita negligenter ab illis tractari non immerito miraris.

Qui hic vulgantur rumusculi ajunt damni aliquid accepisse Vinarienses, dum hostiles in suburbanis Brisaci stationes calidius[12] oppugnant. Sed capta ab equitibus Vinariensibus oppida Aurachum, Altkircham, Gopingam, quibus de rebus certiora opperimur. Apud Kinzingam 80 hostium capti militiam victoris secuti sunt.

Terrae motus ille in Italia hominum 20 millia aut amplius absumpsit. Casalis praefectus[13] ab Hispano corruptus fuisse scribitur. Bleterani deprehensi qui oppidum voluerant incendere.

1 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
2 Karl Ludwig van de Palts.
3 Wolfgang Wilhelm, hertog van Neuburg en Jülich-Berg.
4 Karel van Cracou.
5 Te Hamburg bevonden zich o.a. namens Frankrijk Claude de Mesmes, graaf van Avaux, namens Zweden Johan Adler Salvius, namens Engeland Thomas Roe.
6 In de copie te Uppsala staat abusievelijk ‘accipiant’.
7 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant in Hamburg.
8 Sten Bielke.
9 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
10 Wladislas VII (IV) van Polen.
11 Over de gebroeders Spiring zie men p. 108 n. 2.
12 De copie te Uppsala heeft ‘callidius’.
13 Ottavio Montiglio.

Bene valet D. Schmaltzius[1] vosque omnes salutat et cum eo ego, Illustrissime Domine, precor tibi ac tuis cuncta prosperrima.

Excellentiae Vestrae cum summa observantia addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 5/15 Maji 1638.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

3576. 1638 mei 15. Aan Willem de Groot[2].

Frater, optime,

Cognosco libenter ex literis tuis 3 Maji datis[3] cordi tibi esse causam Gothofredi[4]. Ego, ubi ad me venerit, suasor ei ero, ne aequa repudiet.

D. Salmasii liber de usuris[5] jam huc pervenit. Sed eum legere nondum mihi contigit; ubi legero, sententiam meam et ipsi et vobis significabo.

Miror Hollandos ita veterem maritimorum praeliorum gloriam dimittere Zelandisque id decus concedere.

Galli quid facturi sint, brevi apparebit. Nam Castilionaeus[6] jam Samaram transiit.

Vickevordius[7] huc venit. Sed apud me nondum fuit.

Filiorum meorum maximus[8] Genevae perhonorifice habitus inde jam abiit ad castra Vinariensia, ubi Smidsbergium[9] jam esse arbitror. Et illi et Diderico[10], rectum, ut spero, iter instituris fautores non deerunt.

Vidimus hic Prinsium[11] Berensteniumque[12], optimae juvenes spei. Prinsium, ut nostra domo uti vellet, serio invitavimus. Sed ab hac urbe auferre se properat. Nulla a nobis in ipsos officiosae amicitiae signa deerunt.

Spero jam salvos ad vos pervenisse Petrum nostrum[13], quem patri nostro[14]

1 Peter Abel Schmalz, secretaris van Axel Oxenstierna.
2 Gedrukt *Epist.*, p. 877. Antw. op no. 3559; beantw. d. no. 3591.
3 No. 3559.
4 Théodore Godefroy.
5 Voor de titel van dit boek van Claude Saumaise zie men no. 3444, p. 70 n. 10.
6 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
7 Joachim de Wicquefort.
8 Cornelis de Groot.
9 Ludwig von Schmidberg.
10 Diederik de Groot.
11 Dit moet Christiaen Prins geweest zijn. Op 24 mei 1634 werd hij te Leiden ingeschreven als student in de rechten.
12 Christiaen van Beresteyn; zie no. 3536.
13 Pieter de Groot.
14 Jan de Groot.

tibique unice commendo, et Losecatium[1]. Neutri inutilem puto fuisse in Gallia moram.

Vale quam suavissime cum parentibus[2], uxore[3], liberis[4], amicis.

Tui amantissimus frater

H. Grotius.

Lutetiae, 15 Maji 1638.

Datus est in carcerem Salmuri presbyter oratorii[5], quod ad Augustini librum de Virginitate[6] scripsisset S. Virginem sine voto implesse virginitatis perpetuae propositum idque laudabilius esse quam facere eadem ex voti necessitate. Addiderat confessionem non valere ad obtinendam veram absolutionem nisi contritio praecederet.

3577. 1638 mei 15. Aan N. van Reigersberch[7].

Mijn Heer,

Voor uE. grooten ende gestaedigen arbeit in onse saecke connen wij uE. niet genoech bedancken.

Ick sal seer garen verstaen de redenen, waerom d'heer Puick[8] de regiering quitteert. Want dat hem de wooning te Delft beter soude aenstaen als te Rotterdam is niet gelooffelijck. De verandering, die te Rotterdam is gevallen, is niet voor ons. Men sal evenwel moeten gebruicken, die men vint, ende met de insinuatie voortgaen, nae 't antwoord sien, wat te doen sal staen.

Dat daer iet notabels bij de hant werdt genomen, sal hier ende in Sweden veel goeds doen. Soo Galas[9] in Emderlant can inbooren, sullen de heeren Staten van die zijde niet buiten vrese sijn, alsoo men in een uir van keisers[10] volck Spaensch volck can maecken.

Soo in Vrieslant eenige dissensiën sijn, sullen in tijds dienen wechgenomen.

De trouppes, hoor ick wel, van den vicomte de Turaine[11] houden huis, gelijck men nu meest overal doet.

Ick sie, dat verscheide actiën van de roomschgesinden haer soo suspect maecken sullen in de vereenigde landen, dat men hier niet wel langer sal connen laeten de vrijheit, die sij tot noch toe op veele plaetsen hebben genoten. Wat men in sulcke saecken doet, het heeft sijn swaericheit.

1 Diderik van Losecaet.
2 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
3 Alida Graswinckel.
4 Voor hun namen zie men no. 3452, p. 83 n. 13.
5 Claude Seguenot.
6 Voor de titel van dit werk zie men no. 3575 p. 283 n. 13.
7 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 8c. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Tesamen met no. 3578 antw. op no. 3560; beantw. d. no. 3592.
8 Nicolaes Puyck had in de vergadering van de vroedschap van Rotterdam dd. 29 april 1638 zijn ontslag aangeboden. Tevens had hij afstand gedaan van zijn burger en poorterrecht van Rotterdam.
9 Matthias, graaf Gallas, bevelhebber van de keizer.
10 Ferdinand III.
11 Henri de La Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.

't Advys van Bruissel bij uE. vermelt meene ick niet, dat apparentie heeft. 't Geeft mij seer wonder, dat de Hollanders op de zee soo quaelijk letten ende de eere aen de Zelanders overlaeten.

Omdat ick geen secretaris en heb, sal ick om de moeite te spaeren uE. toesenden mijne nouvelles aen mijnheer Spierinck[1], die uE. sal lesen, sluiten ende Sijne Gestr., soo haest sal connen geschieden, behandigen.

15 Mey 1638.

Mons.r Wickevoort[2] is te Parijs gecomen, maer ick en heb Sijne E. noch niet gesien.

In dorso schreef Van Reigersberch: broeder de Groot, den XV Mey 1638 wt Paris.

En: Genivenses sijn soon wel onthaelt[3].

3578. 1638 mei 15. Aan N. van Reigersberch en P. Spiring Silvercrona[4].

Mijn Heer,

Uwe Ed. Gestr. brief van den derden Mey[5] is mij seer aengenaem geweest gelijck mede de nevensgaende advysen.

't Oorloch gaet hyer voort, maer slappelijck. Den marescal de Chastillon[6] is met ontrent acht duijsent man de Somme gepasseert. Men meent, hij gaet eerst nae Boulogne, misschien vorder nae Vlaendre. Den conyng[7] is verwondert so weinich volcx te vinden, ende de reden wert hem nyet verswegen. Bleteran in de Franche Comté is bij de Francoysen met volck ende andere nooddruft gesterckt, sodat men meent, dat die plaetse geen peryckel en loopt.

De ruyterie van den hertoch van Wimar[8] heeft over Rijn veel gelucx gehad: geslagen hyer dertigh, daer tachtigh, daer hondert ende twintigh ruyters; enighe plaetsen bekomen als Alsberg[9], de gazetten voegen daerbij Aurach, Altkirken, Goppinguen. Maer willende aentasten de quartieren voor Brisac, alwaer enighe Lotharingsche waren gelogeert, die men in de stad nyet en had willen logeren, sijn de Wismarische wat quaelijck onthaelt geweest, maer hebben bij Kizinguen tachtigh musquettiers van den vijant gevangen, die alle dienst bij Sijn fürst. Gen. hebben genomen. Guebruan[10] met Smidsbergen[11] zijn nu bij Sijne Fürst. Gen. nae alle

1 Petter Spiring Silvercrona.
2 Joachim de Wicquefort.
3 Cornelis de Groot; zie no. 3574.
4 Copie Amsterdam, UB., coll. RK., R 8d. Tesamen met no. 3577, antw. op no. 3560.
5 No. 3560.
6 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
7 Lodewijk XIII.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 Bedoeld wordt Aschberg; zie de *Gazette de France* dd. 14-5-1638, p. 224 (no. 56).
10 Jean Baptiste de Budes, maarschalk van Guébriant.
11 Ludwig von Schmidberg.

apparentie sterck - soo men seyt - over de 3000 man. Hyermede gesterckt sijnde, sal den hertoch den vijant tegen connen gaen, die seer sterck op hen aencomt ende seer naebij is.

Ondertusschen continueert den vorst van Beijeren[1] ende de bischoppen grote lichtynghe. Men schrijft dat den keiser[2] in persone derrewaert komt, die oock grote lichtynghe doet in Oostenrijck ende andere erflanden.

Te Romen is men gescandaliseert, dat den ambassadeur van Sweden[3] is geweest in N. Dame, doen de vaendelen daer sijn opgehangen.

Wij crijgen dagelijx confirmatie van de grote schade, die den conyng van Spagnië[4] ende sijne ondersaten hebben geleden in Calabrië ende daerontrent. Men spreeckt te Rome seer van een bestand. Den cardinal Biqui[5] comt daerom in Vrancrijck. Men seit oock, dat jemant hier comt vanwegen de cardinal-infant[6].

Aen de palsgraven alhier[7], die bij den cardinal de Richelieu wel sijn onthaelt, werd hoop gegeven van enig gelt tot haer redres onder den naem van betaelijnghe van de oude schulden.

Ick bidde Uwe E. Gest. de ordonnantie, waervan ick heb gescreven aen Monsieur Heuft[8] te willen senden, opdat ick nyet geïncommodeert en werde, en blijve

U Ed. Gest. dienstwillige

15 Mey 1638 Tot Parijs

De aerdbevijng in Italië heeft over de 12000 menschen om 't leven gebracht.

Tot Casal is den gouverneur[9] gevangen, die men seyt bij de Spagnarden omgecocht te sijn.

Te Bleteran sijn enighe betrapt, die brand in de stad hadden begost te stichten.

In dorso schreef Van Reigersberch: broeder de Groot, den XV Mey 1638 wt Paris.

En: Voor den heer Spierynck ende mij.

3579. 1638 mei 16. Aan Christina van Zweden[10].

Potentissima ac Serenissima Regina, Domina Clementissima.

1 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
2 Ferdinand III.
3 Grotius; de vaandels en cornetten waren op 28 maart in de Notre Dame opgehangen, Grotius schreef hierover op 2 april (no. 3513) aan Axel Oxenstierna.
4 Philips IV.
5 Allessandro, kardinaal Bichi.
6 Don Fernando.
7 Moritz en Eduard van de Palts.
8 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
9 Ottavio Montiglio.
10 Gedrukt *Epist.*, p. 427.

Cum rex[11] per hominem ad id missum[12] mihi legatisque aliis significasset

11 Lodewijk XIII van Frankrijk.
12 Niet nader geïdentificeerd.

reginam[1] uxorem suam esse praegnantem, Angli autem legati[2] in Angliam id perscripsissent mandata ad eam rem pertinentia expsectaturi.

Ego, quod praeviderem me, si scriberem, responsum accipere non posse, nisi tanto temporis intervallo, ut sera ac ob id minus decora futura esset gratulatio, aditum ad reginam hanc postulandum mihi censui eumque consecutus die 8 Maii hujus calendarii dixi ei, simulatque exorta nobis fuit spes sobolis ex rege et ipsa, non omisisse me ejus rei significationem Tuae Augustae Majestati edere; non tamen ausum exspectare specialia mandata ob loca tam longe disjuncta, ut multum temporis inter literas et responsa intercederet, praesertim cum spei susceptae nova securitas Deo dante accessisset. Itaque properasse me, ut quod Majestatem Tuam velle scirem, gaudium ejus omniumque eorum, qui Tuae Majestati adsunt, super hac re testatum facerem et quaecumque a Majestate Tua grata ipsi possunt proficisci serio offerrem.

Incidisse me in Graecam inscriptionem datam honori reginae Graecae[3] breve habentem sed magnum elogium fuisse eam filiam regis, sororem regis, nuptam regi, matrem regis neque tamen in tanta fortuna elatos eam unquam habuisse animos. Virtutem hanc bonitatis et modestiae tanto in ipsa esse illustriorem, quanto ejus sors et illam reginam et omnes alias superaret, ut quod nupta esset regi, cujus provinciae, imo et urbes regnis pares essent, filia regis[4] neptisque regum et imperatorum, qui ad vetustissima, quae tenerent, regna, plurima et regna et imperia per quatuor orbis partes sibi peperissent, soror itidem regis potentissimi[5]. Unum defuisse prosperitati ejus, ut mater quidem fieret non quidem regis - optare enim Galliam et amicos ejus omnes, ut rex omnium regum longaevitatem vinceret -, sed principis nati ad capiendum sceptrum florentissimae gentis. Id quoque adjectum Deum velle, quomodo sacra nos doceat historia, matronae idem cum regina ferenti nomen, patientiae ardentissimisque precibus concessam a Deo desperatam jam fecunditatem. Tam vero sacris quam profanis monumentis doceri nos, qui ita praeter exspectatum nascuntur infantes, tolerantiae precumque fructus, eos a Deo ad res eximias destinari.

Cogitanti mihi, quid ab hoc futuro partu sperandum nobis esset, occurrisse illud, quod rerum naturae inquisitores nos docent, delphinum, quoties multum se commovet, finem adferre tempestatibus et serenum mare facere. Sic et nos praesagire cum hoc, quem optaremus, delphino redituram Europae serenitatem pulsis, quae eam agitant, belli procellis.

Evenisse commode hoc ipso tempore, ut mandata Augustae Tuae Majestatis acciperem ad colloquendum cum regiis hic ministris super pace aut, si pacem difficultates adhuc morarentur, super induciis.

Eo id mihi evenisse laetius, quod scirem in hoc labore auxilio futuras nobis

1 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
2 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
3 Arsinoë III (*ἀχμή* 235 v. Chr.) voldoet aan deze eisen.
4 Philips III van Spanje.
5 Philips IV.

ipsius reginae preces, quas res ipsa doceret, adeo potentes esse, ut quae miraculis sunt proxima, ea a coelo obtinerent.

Ostensuram Augustam Majestatem Tuam arma regis Gustavi Magni[1] ac sua non aliud sibi habuisse propositum quam orbis christiani quietem statumque tranquillum.

Optare me ex animo et hujus tractandi jam negotii bonum exitum et ipsi reginae facilem uteri solutionem partumque talem, qui perpetuo in gloria rebusque prosperis crescat.

Dixit regina se de benevolentia Tuae Majestatis ejusque votis pro sua incolumitate neutiquam dubitare ac vicissim a se ipsi optari prosperrima omnia et quicquid suae esset facultatis ipsi offerri.

Haec Augustae Majestati Tuae signifacanda duxi, ut cogitet, siquid ultra dicendum faciendumve imperare voluerit.

Scribebam Lutetiae, Serenissima ac Potentissima Regina, Domina Clementissima, Deumque precabar Tuae ut Majestati semper adsit propitius.

Tuae Augustae Majestatis obedientissimus subditus
H. Grotius.

Lutetiae, 6/16 Maii anni 1638.

3580. 1638 mei 16. Aan A. Oxenstierna[2].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

De gratulationis officio a me apud reginam[3] peracto scripsi[4] ad reginam, dominam nostram[5]. Fecere tantumdem postea Angli[6] splendido cum comitatu.

Cardinalis Biquius[7] jam intrasse Galliam intelligitur. Venit sine legati nomine ac pompa vitandis, ut creditur, certaminibus, quae antehac exorta super honorum signis. Indutiarum ac pacis fabricationes quin secum adferat, dubium non est.

Chavigniacus[8] ad regem[9] proficiscens significavit mihi se aut rediturum brevi, ut coeptum negotium conficiamus, aut scripturum mihi, eo ut veniam, ubi rex erit. Pecuniae nobis hoc mense Majo incipientis deberi solutionem plane puto coloribus variis differri, donec copiae nostrae mare transierint.

Castilionaeus[10] pro viginti millibus octo habens Samaram transiit. In aliis quoque exercitibus infrequens est miles, tum quod stipendia non procedant tum quod ingens est apud omnes belli hujus taedium.

1 Gustaaf II Adolf.
2 Gedrukt *Epist.*, p. 427; *Oxenst. Skrifter* 2, afd. II, p. 476.
3 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
4 Zie no. 3579.
5 Christina van Zweden.
6 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
7 Allessandro, kardinaal Bichi.
8 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
9 Lodewijk XIII van Frankrijk.
10 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.

Ea causa principem Arausionensem[1] moratur, ne educat ipse militem. Valde enim cupit obsidioni alicui implicitos videre Gallos priusquam ipse se moveat, ne Gallis aut cessantibus aut levia conantibus tota vis belli e Belgica Germaniaque in ipsum incumbat.

Ducis Bernhardi[2] eques sub Tubatelo[3] Rosaque[4] multis in locis rem gessit prospere trans Rhenum. Caesi capti fugati hostium alibi XXX, alibi CXX, alibi LXXX et Alsebergum oppidulum vi irruptum. Apud Kinsingam musquettarii plus LXXX capti in ducis militiam transiere. Guebrianus[5] cum Smitsbergio[6] jam apud eam esse creditur ducens III millia aut paulum amplius. His copiis auctus dux in hostem ibit, qui collecto undique exercitu satis magno appropinquat. Dicitur ipse imperator[7] in illis partibus bellum gesturus.

Romae sinistre acceptum est, quod cum capta signa in templo cathedrali hic suspenderentur, lutherani aliquot adfuerint. Cardinalatus patri Josepho[8] promissus, qua de re mareschallus Estraeus[9] ad hanc aulum scripserat, nova quadam offensa suborta ei abnegatur; quod ipsum verborum acerborum commutationi inter Estraeum et cardinalem Barbarinum[10] causam dedit. Ibidem Romae breves indutias Hispanus legatus[11] concessurus videtur; sed rejicit eas Estraeus. Hispanus cardinalis[12] ad sororem suam reginam[13] mittere vult, qui faustas ominationes ei perferat. Id quoque colloquiis ad pacem viam aperiet.

Terrae quassatio illa per Calabriam late grassata est spatio milliarium italicorum plus CC. Tenuissimae sunt per Italiam Gallorum copiae. Mille ac ducentos esse scripsit e Taurinis Valetta cardinalis[14]. Hispanus[15] vero praeter Ponionem[16] captis Aquis et Nicaea Paleae locisque aliis Montisferratensis territorii, qua Mediolanensi confine est, omnem a mari, quod Genuam et vicina alluit, viam Gallis intercepit; ipse autem per Finale facile jam mari copias et quae bello necessaria sunt accipit ac nuper Casale petiit insidiis. Mater Mantuani ducis[17] multum optat bello eximi et jam pacta esset ad Parmensis exemplum, nisi in Casalis praesidio Galli essent valentiores.

Palatini principes[18] cardinalem Riceliacum videre facitque is eis spem fore,

1 Fredrik Hendrik.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Georg Christoph von Taupadel.
4 Rheinhold von Rosen.
5 Jean Baptiste de Budes, maarschalk van Guébriant.
6 Ludwig von Schmidberg.
7 Ferdinand III.
8 François Leclerc du Tremblay -père Joseph-, de vertrouweling van Richelieu.
9 François Annibal, markies van Coeuvres, hertog van Estrées (1573-1670).
10 Francesco Barberini.
11 Manuel de Moura y Corte Real, markies van Castel Rodrigo, Spaans ordinarius ambassadeur te Rome.
12 De kardinaal-infant don Fernando.
13 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
14 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
15 De Spaanse bevelhebber in Noord-Italië was Diego Mexia Felipes de Guzmán, markies van Leganés.
16 Voor 'Ponionem' leze men 'Ponsonem', vgl. p. 119.
17 Maria Gonzaga, moeder van Carlo III Gonzaga (1629-1665), hertog van Mantua.
18 Moritz en Eduard van de Palts.

ut domus Palatinae tentamenta foveantur pecunia Gallica sub titulo solvendi veteris debiti. Dabitur illis in hac aula honos idem, qui Vinariensi[1] datus est.

Bleteranum in Burgundiae comitatu firmatum a Gallis milite rebusque aliis immissis. Et ex Chavigniaci et ex aliorum sermonibus colligo cupere Gallos, ut uno tantum in loco et ipsi et nos de pace agamus. Ego, quin perstandum nobis sit firmiter in iis, quae Hamburgi nuper placuerunt, plane non dubito.

Neoburgicum[2] sunt hic, qui sperent in electoris Palatini[3] societatem posse pertrahi. Mihi id non fit credibile, quanquam dure satis eum a caesarianis haberi non ignoro.

Presbyter quidam[4] eorum e numero, quos patres oratorii vocant, scripserat his diebus in libro[5] edito Virginem Mariam permansisse in perpetuo virginitatis proposito sine voti vinculo et id laudabilius esse sponte res sublimes praestare quam ex voti necessitate. Placet id patribus oratorii, qui morem habent votis se non obligandi. Sed ita excitavit ea res crabrones, id est monachos, ut ad eos placandos regis jussu is scriptor Salmurii in vincula datus sit.

Galli utut mihi blandiuntur et per D. Feuquerium[6] nuper significarunt nihil se male quam ut hic maneam; amotum hinc quin me velint, non dubito, ideo quod oblatas ab ipsis largitiones constanter repudio neque, ut legati nonnulli, ipsorum me arbitrio versari patior. Ob id ipsum causas serunt, quibus cogar aut de dignitate regni multum remittere, quod facturus non sum, aut odia incurrere, quod vitabo quantum licebit. Sed quicquid fecero in perplexis istis negotiis, erunt quod accusent. Ego me bonae conscientiae fiducia sustento speroque magis ac magis apparituram meam in regnum Suedicum fidem, cui propostio ut vires addat Deus, ipsum precor simulque ut Tuam, Excellentissime et Illustrissime Domine, Sublimitatem cum regno reginaque clemens foveat.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 6/16 Maji anni 1638.

Rumusculi qui hic cursitant ajunt apud Brissacum damni aliquid accepisse Vinarienses, cum aggressi essent eos hostium, qui in suburbanis stationes habebant. Oppida autem a Vinariensium equite capta nominant Aurachum, Altkircham, Goppingam. Sed de his certiora exspectamus. Castilionaeus Bononiam, id est Flandriam versus ire creditur.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 Wolfgang Wilhelm, hertog van Neuburg en Jülich-Berg.
3 Karl Ludwig van de Palts.
4 Claude Seguenot.
5 Voor de titel van dit boek zie men no. 3575, p. 283 n. 13.
6 Manasse de Pas, markies van Feuquières.

3581. 1638 mei 17. Van P. de Groot[1].

Venerande parens,

Venit heri ad me Aquitanus poeta noster Peireretus[2]. Ille ubi in Anglia non satis faventem sibi invenit sortem neque post praedicatum multo carmine regem[3], etiam reginam[4] aliosque principes mercedem ullam aut aditum ad regem obtinere potuit, ad hasce regiones declinavit; et quam in regno mereri non potuit fortunam jam quaerit in republica. Fuit hic, ut ait, a quibusdam nostri nominis amicis praecipueque Amstelodami a D. Vossio[5] liberaliter exceptus, edidit ibi carmina pauca satis dicta, ni fallor, Numina Bataviae. Sed istius generis hominum tam fertile hoc solum est, ut multum inde lucri ei nasciturum vix sperem. Credo itaque brevi ad vos rediturum.

Princeps Arausionensis[6] tria destinavit militi suo loca congregaturo ad diem XXV hujus mensis, quorum unus est in Zelandia, alter prope Silvam Ducis, tertius Nimmegae. Ipse hinc discessurus ante exactum hunc mensem putatur, quorsum adhuc incertum est. Meppenum oppidum, quod ad eundem finem sibi emerat centum millibus florenorum princeps Palatinus[7] Caesari[8] alii armis, alii pecunia redemtum putant; sic

> Pretio parata solvitur pretio fides[9].

Brisacum duci Vinariensi[10] cessisse hic fama est, sed earum rerum certiores apud voc nuntii sunt.

Hodie dedi nomen meum curiae Hollandicae, supremae cras daturus.

Nihil adhuc accepi eorum, quae ante discessum meum ex Gallia miseram. Interim tamen non desinam operam dare, ne quid temporis inutile mihi transeat Deumque precari, venerande parens, ut omnibus consiliis tuis praesens adsit diuque te et nostro et publico bono conservet.

(Ti)bi obedientissimus filius
P. Grotius.

Hagae Comitis, MDCXXXVIII, XVII Maij.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 26 Maij.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 26 Eigenh. oorspr.
2 Jean de Peyrarède, Frans edelman, afkomstig uit Bergerac. Hij onderhield relaties met tal van geleerden zoals Vossius, Nic. Heinsius, Gronovius, Salmasius en Balzac.
3 Karel I.
4 Henriette Marie.
5 Gerardus Johannes Vossius.
6 Frederik Hendrik.
7 Karl Ludwig van de Palts.
8 Ferdinand III.
9 Vgl. Seneca, *Agamemnon* 288: Pretio parata vincitur pretio fides.
10 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

3582. 1638 mei 17. Van N. van Reigersberch[1].

Mijn Heer,

Ick sal blijde wesen, als ick uEd. met soo gouden munte sal connen betalen, als ick met uwen lesten[2] hebbe ontfangen, ondertusschen Uwe Ed. daervan bedancken ende versoucken hetgene van handelynge van tresves ofte vrede voort mach commen te mogen weten.

De difficulteyten van de pasporten geremoveert sijnde sal resteren het intrest van den cardinael[3] ende van de croone, sijnde veele van opinie, dat sijn Eminenties securiteyt beter bij het oorloge als de vrede kan bestaen ende dat Vranckerijck Lorraine niet sal connen restitueren, sonder hetwelcke het huys van Oostenrijck, naer sij meenen, oock niet wel handelen kan.

Alle de preparaten, die op de frontieren van Picardie werden gemaeckt, geven tot noch toe seer weynych apprehentie aen de Spaense, die Dunkercke, Grevelynge ende St. Omeer met goet garnisoen hebben versien. Sij letten meest op hetgene hier voorgenomen mach werden, daer wij haest claerder in sullen sien, sijnde het rendezvous geleyt te Lith in Litoye, Bosch ende Crevecoeur tegens den twintychsten deser. Negenhondert wagens sijn aengenomen ende meent men de guarde vertreckt vrijdach, Sijn Hoocheyt[4] dynxdach acht dagen; mare soo lange aldaer geen meerder haest wert gemaekt, soo is apparent, dat men hier niet te seer sal spoeden.

Van de churvorst[5] lichtyngen vreest men, dat niet veel sal vallen nu de keyserse, gecommen wt Rhinen ende Munster, op Meynacht ontrent twee uyren bij supprinse haer meester van Meppen hebben gemaeckt; drie compangien te voet, twee te paert, gecommandeert door eenen Hornick[6] waren daerbinnen, Ferens[7] was absent. Twee ritmeesters[8], die in dienst van de croone Sweden daer garnisoen hadden gehouden, sijn beleyders geweest van den aenslach ende hebben het volck aengebracht over eenen aerden beer, onder water gelegen ende van geen behoorlijcke palissade versien. Het verlies van die plaetse stelt in alarm de frontieren van Groenyngen, Overijssel ende Vrieslant, die alreede, doordien de keyserse haer soo naderen, roupen om versterckynge van garnisoen. Dat is het profijt van die lichtynge voor desen staet. De Hessische vinden haer niet minder geïncommondeert, die wt Oostfrieslant in Westphalen niet connen commen als over den bodem van dese provintiën.

Met het lichten van waertgelders gaet men voort, hoewel Hoorn ende Goude, die op het welgevallen van haer principalen hadden geconsenteert, hare gedeputeerde desadvoueren. Den admirael[9], die met een wackere coude ses fregatten van den viant hadde genouchsaem beseylt, heeft die sien ontvluchten door een

1 Hs. Amsterdam, Ub., coll. RK., M13b. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 460; gedeelt. gedr. bij Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 175. Antw. op no. 3567; beantw. d. no. 3599.
2 No. 3567.
3 De Richelieu.
4 Frederik Hendrik.
5 Karl Ludwig, keurvorst van de Palts.
6 Wolff Ebert von Horneck.
7 Thomas Ferentz.
8 Door verraad van een zekere Hagedorn kreeg Johan Kettler de stad in bezit.
9 Maerten Harpertsz. Tromp.

groote stilte onder benefice van hare riemen tot op de custen van Engelant, daer hij die hout met eenyge scepen beseth. Naer den brouwer Lantsman[1], den metser[2], een soldaet[3] ende sijn vrouw[4] tot Maestricht waren geëxcuteert, ende Lantsman stervende persisteerde bij sijn beswarynge van pater rector[5] ende andere jesuiten, is pater rector den 12 deser oock ter tortuyre geweest, die niet verder wil advoueren als het dessein van een simpel soldaet, hem onbekent, te hebben gehoort. Pater Vinck[6], gardiaen van de minnebroeders, soude oock ter scherper examen worden gebracht ende, soo men meent, den pater rector andermael, alsoo seer veel inditiën ende stercke tot sijne laste sijn boven de beschuldynge van de geëxecuteerde.

Den heer Wolff[7] is hier, maer weet niet, wat hij brengt. De Franse ministres houden haer gelijck off haren conynck, soo wanneer den palsgrave vijfduisent man te voet, drieduisent paerden sla hebben op de been gebracht, gelijck sijn voornemen was, dat haren conynck tot onderhout derselve soo veel wil contribueren als hij soude doceren wt Engelant daertoe ontfangen te hebben. Den conynck van Engelant[8] equipeert 20 scepen. De moite van Schotlant gelooft men hier, dat noch duyrt ende dat den aertsbiscop[9] sijn autoriteyt met removeren van cloucke ende verstandyge meer ende meer souckt te stabilieren, tot welcken eynde men seyt den biscop van Lincol[10], quod melior vir esset quam ei, qui solus omnia vult posse, expediret, op een gesocht pretext in den tour is gestelt. Groot elogie van clouckheyt, vromicheyt ende vrijmoedicheyt wert den boscop van Lincol gegeven, mogelijck om den aertsbiscop te hatelijcker te maecken.

Desen 17 Mey 1638.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer de Groot, Raet ende Ambassadeur van de Coninginne ende Crone van Sweden bij den Alderchristelijcksten coninc.

In dorso schreef Grotius: 17 may 1638 N. Reigersberch.

En boven aan de brief: Rec. 26 may.

3583. 1638 mei 18. Van Ch. Marini[11].

Monsieur,

Pour responce de la vostre du 17/27 d'Avril[12] ie vous diray que pour beaucoup

1 Jan Lansman.
2 Lenart Caters.
3 Claude de Lacourt.
4 Agnes de Lacourt-Bourien.
5 Joannes Boddens, rector van het Maastrichtse jezuïeten-college.
6 Servatius Vinck.
7 De Zweedse gezant Hermann Wolff.
8 Karel I.
9 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.
10 John Williams (1582-1650), bisschop van Lincoln.
11 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
12 Ontbreekt.

de raisons ie continue à faire ma résideance icy en attendant l'ordre de monsieur le gran chancelier[1] jusques au Juin, pendant lequel temps ie continueray à envoyer mes lettres par l'addresse du résidant de Venise[2] qui est mon gra[n] amy que i'ay cognu à Costantinople. Si par après ie me ferme plus icy ne manqueray point d'envoyer mes lettres directement à vous conforme vostre désir.

De monsieur le duc de Veimar[3] vous sçaurez qu'avec 22^{m} combattans il s'est advancé vers Rotvil et plus oultre dans le pays de Virtemb. où le général major Tubadel[4] doit avoir desfait l'advangarde du Göz[5] qui se retire en arrière pour attendre le renfort du Gallas[6] qui avec son armée tire vers la Vestphalie.

Ie fais tout ce qu'il m'est possible pour faire pourvoir nostre armée des vivres tant d'icy que d'ailleurs, mais les romanistes avec leurs artifices traversent tous nos bons desseings, et la peur porte les protestans à des choses qui dégoustent fort le roy[7] craignant pourtant qu'avec le temps il ne s'en revanche et que le faix de la guere ne tombre sur toute la Suisse qui avec ses actions rend inutile l'alliance du roy.

Les Grisons sont fort mal menez par l'Espagnol touchant la Voltoline qu'on leur veut rendre sans religion protestante et sur ce fut dspêché le docteur Schmidt[8] en Espagne où ie croy qu'on voudra retenir les députez[9] jusques à la fin de ceste guerre. Les petis cantons ont permis à l'Espagnol une levée de 4^{m} hommes que le colonel Zveyer[10] doit mener hoc aut sequente mense dans les Milanois où les Espagnols se font forts de 25^{m} hommes.

Je demeure, monsieur,

Vostre servituer très humble

Marin.

Zurig, ce 8/18 de May 1638.

Le colonel Forbes[11] garde Reinfelden et Lautenburg et Kanovsky[12] Friburg d'où il tient come bloqué Brisach.

Adres (met andere hand): M^{r}. Grotius.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 5 Iuing.

In dorso: 18 May 1638 Marin.

1 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
2 Domenico Vico.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Georg Christoph von Taupadel.
5 Johann, graaf van Götz.
6 Matthias, graaf Gallas.
7 Lodewijk XIII van Frankrijk.
8 Dr. Wilhelm Schmid von Grüneck.
9 Voor hun namen zie men no. 3413.
10 Sebastian-Peregrinus Zweyer von Evebach (1582-1661).
11 Arvid Forbes.
12 Friedrich Ludwig Chanovski (Kanofsky) von Langendorff.

3584. 1638 mei 18. Aan F. Sprecher[1].

Nobilissime Domine,

Video semper cum gaudio Nobilitatis tuae literas tum ob memoriam amicitiae veteris tum ob eum, quem in te semper cognovi, amorem rerum omnium honestarum praecipue vero Rhaeticae libertatis. Valde mihi placet illud, quod in summo monte Atula scriptum fuisse narras epigramma[2] congruens cum illo vetere oraculo, quod Lacedaemoniis datum legimus

Ἀ φιλοχρηματία σπάρταν ὀλεῖ, ἄλλο δοὐδέν[3].

Dux Rohanius[4] non multum hic desideratur, erectioris animi vis quam ferre possent ii, qui protestantium res accisas volunt. Florebunt immortali fama res gestae ejus haud dubie illustriores futurae, si, quae ipse praestare de suo non poterat, aliunde ei fuissent suppeditata. Fidei ejus in causam protestantium etiam hoc non leve signum est, quod nullo juris vinculo coactus sua ipse sponte Germanorum pericula participare voluerit; quare res cum mortem ipsi attulerit, grata Germanorum memoria celebrari meretur.

Pastorum protestantium apud nos querelae serae magis sunt quam inanes et potest spes dura populi conversiones magnas parere, utinam in melius. Video enim verstram rempublicam in Scyllam et Charybdam non sine periculo navigare. Ego ita animatus semper fui, ut populis liberis optime vellem. Et alios quidem ejus fortunae populos, paludes, amnes, maria tegunt. Vobis autem tanto excelsiores esse debent animi, quanto vos in locis editioribus atque adeo in ipso Italiae, Germaniae Galliaeque despectu natura velut terrestres quosdam coelicolas collocavit.

Marescallus Castilionaeus[5] Samaram amnem transiit secum habens externum equitatum. Dux Vinariensis[6] acceptis jam Gallorum auxiliis haud dubie oppidum aliquod jam captis vicinum obsessurus est. Speramus etiam brevi moturum se principem Arausionensem[7]. Nostri novi e Suedia dilectus mense Iunio puto stabunt cis mare. Landgravia[8], quin mansura sit in partibus non dubitamus. Et Palatinus elector[9] ad parandum exercitum pecunia juvatur et Anglica et ut puto Gallica, ita ut haud dubie nagnae futurae sint hoc anno ut vires ita et molitiones nostri federis.

Si quod scriptum legi dignum apud vos prodierit, ejus exemplum ad me mitti pervelim. Ego vicissim in illo negotio interpretis et, si qua in re potero alia, paratus sum pro te tanquam pro viro mihi dilectissimo quicquid meae erit facultatis facere.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 248[aant.]. Betreffende geadresseerde zie men no. 3519, p. 192 n. 2.
2 Onvindbaar.[aant.]
3 Bij Diodorus Siculus, VII 12, 5; vergelijk ook: Plutarchus, *Vita Agis* 9, 1; id. *Moralia Instituta Laconica* 239 f.
4 Henri, hertog van Rohan.
5 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
7 Frederik Hendrik.
8 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
9 Karl Ludwig van de Palts.

Opto, Nobilissime domine, Tuae Nobilitati cuncta prosperrima.
Tuae Nobilissimae Dominationis observantissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 8/18 Maii 1638.

3585. 1638 mei 21. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime Domine,

Pergimus et ego et dominus Smaltzius[2] cum D. Chavigniaco[3] munire iter induciis, si quae forte a rebus nostris non alienae se offerant. Interea dum bellum nostri parant tantis viribus, quasi induciae sperandae non sint, ita decet in utrunque paratos esss.

Tria millia, quae ad ducem Bernhardum[4] adduxit Guebrianus[5], boni sunt milites; ipse Guebrianus magnae virtutis ducique pergratus. Basileae dux fuit ibique dixit se hosti ire obviam. Pares sunt ferme utrinque exercitus ad 15 millia. Multi putant aut Offenburgo aut Kensingae a duce obsidionem intendi: sperari et Brisaci famen redituram brevi absumptis, quae pauca nuper illata erant, alimentis[6].

Castilionaeus[7] dicitur ire in obsidium aut Hesdini aut Sanctaudomari, aut Atrebati. Multum dubito, an par sit exercitus ejus magnae molitioni. Mirum quam infrequens ubique sit miles deficente stipendio et suboriente belli taedio.

Nihildum magni agitur neque apparent exercitus illi principis Condaei[8], Lafortii[9], Bressaei[10]. Longavillanus[11] aliquid habet copiarum in comitatu Burgundiae, sed nec ipse ultra quam[12] parta tutatur.

Mittit dux Bernhardus regi[13] captivos Waertium[14] et Eckenfortium[15] colonos futuros carceris in Silva Vicennensi, usque dum pax fiat aut induciae.

Aurachum a Tubatelo[16] captum jam hic constat, sed arx dicitur ab hoste defendi. Bene muniuntur Rynefeldum et Laufenburgum.

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 129. Gedrukt *Epist.*, p. 429. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Peter Abel Schmalz. In de uitgave der *Epist.* ontbreken de woorden ‘et ego et dominus Smaltzius’.
3 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Jean-Baptiste de Budes, maarschalk van Guébriant.
6 In de copie te Uppsala staat abusievelijk ‘alimenta’.
7 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
8 Henri de Bourbon, prins van Condé.
9 Jacques Nompar de Caumont, maarschalk van La Force.
10 Urbain de Maillé, markies van Brezé.
11 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
12 Dit woord is in de copie te Uppsala uitgevallen.
13 Lodewijk XIII van Frankrijk.
14 Johan van Werth.
15 Adriaen von Enkefort.
16 Georg Christoph von Taupadel.

Chevreusia[1] ut in Hispania gratiosa fuit, ita nunc in Anglia est. Metuit inquietis feminae ingenium cardinalis[2] ideoque literis eam domum revocat additis minis, ni veniat, ni absentem lege actum iri.

Helvetii protestantes ab Arraviensi conventu[3] ita discessere, ut constituerint omnibus modis suae tutelae cavere, magnum prospicientes periculum, nisi eos tegerent res secundae ducis Bernhardi.

Rhaeti protestantes maximeque ecclesiarum pastores se illusos dolent spe sua, maxime de restituenda in Vallem Telinam religione. Et sperant Galli in hoc animorum motu resuscitari posse partes suas. Sed adstricti tenentur primores et foederibus Austriacorum et largitionibus.

Pontifex[4] in apoplecticum morbum relapsus spem non dat longae vitae. Et apud nos pater Josephus[5] gravi tentatus morbo fuit, sed revalescit paululum.

De D. Roo[6], qui praelatus ad legationem Anstruthero[7] fuit, optima omnia sperare nos Angli jubent legati[8]. Multum lucis ad res praesentes adferet, siquid ille allaturus est novi.

Ex literis 10 Maii datis[9] lubens cognovi D. Wolfium[10] bene valere et esse apud vos. Magni semper faciam ejus amicitiam et colam quantum potero.

De landgravia[11], quin apud nostras partes mansura sit, non dubito. Sed postulata sua de pecunia auxiliari multum intendit, credo, ut fieri solet iniquum petens, quo facilius quod aequum est teneat.

Paderborna capta addit animos.

Nullus huc adferri poterit laetior nuntius quam trajectus e Suedia militis ad Bannerium[12]. Utinam brevi in libertate sit mareschallus Hornius[13], ut ejus quoque prudentia ac virtute patria utatur.

Ubi jam sint Gallasiani[14] vultures, quae Palatino[15] copiarum incrementa, gaudebo discere.

Quid huic futurum sit, si qua propera pax fiat, antequam deliberaverint Angli, recte ariolaris. Austriacos haud dubie[16] si res suas bello promoveri sperent posse, nulla populorum miseratio ad pacem adducet. Sed dura magistra, pecuniae egestas, sicut Gallos vexare jam incipit, ita nec Austriacos diu relinquet immunes. Sed ista tempora pacem cupientibus ita exspectanda sunt, ut nec metuatur bellum nec spes incerta segnitiem adferat.

1 Marie de Rohan, hertogin van Chevreuse.
2 De Richelieu.
3 De bijeenkomst te Aarau, gehouden op 24 maart 1638.
4 Urbanus VIII.
5 François Leclerc du Tremblay -père Joseph-.
6 Thomas Roe.
7 Robert Anstruther.
8 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
9 Ontbreekt.
10 De Zweedse diplomaat Hermann Wolff.
11 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
12 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
13 Gustaf Karlsson Horn.
14 Matthias, graaf Gallas.
15 Karl Ludwig van de Palts.
16 De woorden ‘haud dubie’ ontbreken in de copie te Uppsala.

De tuti itineris literis pro Germanis proque Batavis certa sunt quae[1] scripsi antehac[2]; formulas nondum vidi. Princeps Arausionensis[3] ut vegetos habeat nervos et suos et belli optandum maxime: tum vero ut cito utrunque rebus ipsis appareat, et ista, quae apud vos nunc strepunt armorum irritamenta, in veros actus transeant.

Est hic in carcerem datus abbas Sinciranus[4], inter romanae communionis homines vir optimarum sententiarum, amicus Segenotti[5] illius, qui ad Augustini de virginitate librum notas edidit[6] nuper invisas monachis eoque ut scripsi carcerem et ipse meruit. Protestantibus autem ubique acriter injungitur aulaea ut oppedant foribus suis, quo die circumferetur Sacramentum, quod antehac facere coacti non sunt. In aliis quoque rebus libertas eorum multum circumciditur et omnis edictorum interpretatio contra eos cadit.

Rex ad Sancti Germani rediit. Jam nunc intelligo auctum Castilionaei exercitum mille ducentis equitibus, cohortibus octo, quae Lafortio attributae fuerant. Vicecomitis autem Turenae[7] militem in Leodico collectum Sedani exspectari, quo jam equites mille ejusdem dilectus pervenerint. Hunc omnem militem pariturum Bressaeo.

Princeps Casimirus[8] Genua in Hispaniam profectus est.

Det ipsi Deus tuaeque, Illustrissime Domine, domui felicia cuncta, quod precabar.

Excellentiae Vestrae omni studio addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae 11/21 Maii 1638[9].

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Conseliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

In de copie te Uppsala boven aan de brief in margine: R. Hagae 18/28 Maij.

3586. 1638 mei 21. Aan Willem de Groot[10].

Binis tuis literis, frater optime, responsum debeo datis 25 Aprilis[11] et 10 Maji[12].

1 In de copie te Uppsala ontbreekt het woord ‘quae’.
2 No. 3564.
3 Frederik Hendrik.
4 Jean Duvergier de Hauranne, abbé van Saint-Cyran.
5 Claude Seguenot.
6 Voor de titel van dit werk zie men no. 3575, p. 283 n. 13.
7 Henri de La Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.
8 Jan II Kasimir.
9 De datum ontbreekt in de copie te Uppsala; in margine staat met andere hand geschreven: 21 Maji.
10 Gedrukt *Epist.*, p. 877; gedeelt. in vert. in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 170. Antw. op nos 3546 en 3572.
11 No. 3546.
12 No. 3572.

Accepi per Vickefordium[1] et imagines et libros. Scribam Vondelio[2], Vossio[3], Salmasio[4], Corvino[5], ubi primum erit otium: nunc enim plurimis negotiis destringor.

Vondelii tragoedia egregiam habet *οἰκονομίαν* et bene dilecta historia est ad urbis florentissimae laudem; multumque ei debeo quod perennaturum opus meo inscripserit nomini. Gaudeo et actam placuisse populo.

Iunio[6] quoque gratias agam pro eruditionis plenissimo libro[7].

Heinsii juvenis[8] poëma[9] multum habet ignis paterni et gaudeo viri magni obtingere tanti spiritus filium. Ad patrem[10] scribere decreveram, ubi rediret Bommelius[11], cui ad me literas dederat.

Salmasii librum[12] percurri. Est, ut dicis, multae lectionis plenus. Miror, quod non sua disponat ordinatius. Saepe difficile est ipsum sibi concillare, saepe *πρὸς τ' ὄνομα διαλέγεται*, ut cum tam operose refellit vocem voluntarii, quod ego de jure divino non naturali utilitatis causa usurpaveram, quasi non et Cicero dicat voluntarium facinus et alibi voluntarium opponat necessario. Deo liberum erat hominem non condere. Condito homine, id est natura ratione utente et ad societatem eximiam conformata necessario probat actiones tali naturae consentaneas, contrarias improbat. At multa alia non necessario aut jubet aut punit, sed quia ita ipsi visum. Quo alio nomine melius designari potuerit jus illud, quod non positam hominis naturam immutabiliter sequitur, sed ita, ut voluntas divina libera interveniat, equidem non video. Multa sunt in eo libro paris *κόμματος*. Heinsii *παράφρασιν* Politicon Aristotelis[13] saepe exagitat, interdum et versionem Andronici[14], quae est melior. Puto habere eum causas et in re et in homine. Mercatura, ut a multis exercetur solo compendii privati studio, nulla boni publici cura, habet forte, quod a foenebri avaritia non multum distet. Sed quid hac de re tota sentiam, ubi ad ipsum scripsero, ad te transmittam.

Corsellii liber[15] super disputationes Molinaei[16] cum Capitone[17] et Thauma-

1 Joachim de Wicquefort.
2 Joost van den Vondel had Grotius zijn *Gijsbrecht van Aemstel* opgedragen; zie VII no. 3209. Voor Grotius' brief aan Vondel zie men no. 3602.
3 Gerardus Johannes Vossius; zie no. 3603.
4 Claude Saumaise -Salmasius-, klassiek filoloog te Leiden; zie no. 3600.
5 Johannes Arnoldi Corvinus te Amsterdam, bij wie Pieter de Groot in huis was geweest. Voor de brief aan Corvinus zie no. 3595.
6 Franciscus Junius Jr.
7 Zie no. 3546, p. 233 n. 7.
8 Nicolaes Heinsius.
9 Zie no. 3546, p. 233 n. 11.
10 Daniel Heinsius.
11 Henricus van Bommel.
12 *De Vsvris Liber, Clavdio Salmasio auctore.* Lvgd. Batavor. Ex Officina Elseviriorum MDCXXXVIII.
13 *ΑΡΙΣΤΟΤΕΓΟΥΣ ΠΟΔΙΤΙΚΩ͂Ν ΒΙΒ. Θ. Aristotelis Politicorvm Libri VIII. Cum perpetua Danielis Heinsii in omnes libros Paraphrasi. Accedit accuratus rerum Index.* Lvgdvni Batavorvm, Ex Officinâ Elzeviriana. Anno MDCXXI.
14 Andronicus van Rhodus (uit de eerste eeuw vóór Christus), filoloog van de Peripatetische school.
15 Etienne de Courcelles; zie no. 3477, p. 126 n. 7.
16 Pierre Du Moulin, zie no. 3477, p. 126 n. 8.
17 Met Thaumasin en Capiton worden resp. Moïse Amyraut en Paul Testard bedoeld; zie hierover het 'Advertissement de l'Imprimeur' in bovengenoemd werk.

sino multum lucis ex collisu adferre potest non pertinacibus neque carebit, ut spero, suo fructu.

Auratus noster[1] hac Pentecoste communionem sacram sumet cum Angli legati pastoribus[2] valde id volentibus. Ea res mihi, ut spero, aliquam dabit actionum publice utilium materiam.

De Wassenario et supplementis[3] rogo sis memor. De Vickefordio recte mones. Saluta, quaeso, parentes[4], uxores[5], liberos[6].

Filium meum Petrum[7] spero non solo sanguine, sed et ingenii bonitate tibi placiturum. Spem non exiguam concepi de ejus profectu. Ut in diligentia bonisque amicitiis perseveret, excitandus est.

Pudet hic omnes reformatos seditiosarum molitionum, quae a pravis Genevae imitatoribus adversus sapientia non minorem quam auctoritate archiepiscopum[8] susceptae sunt levibus adeo de causis, tanto cum periculo.

Mileterius[9] nihil censuris territus pergit quae vera putat dicere. Et nunc certamen ei magnum cum Mestrezato[10] incidit de bonorum operum meritis. Vides, quantum obstet paci ecclesiarum, quae a pontifice[11] discesserunt tempestas ista Dordrechtana[12]. Ego ubique locorum resarciendae dedi operam; ubique frustra, ita occalluere animi.

Vossii de Idololatria librum[13] avide exspecto. Iuvabit etiam scire, Basii[14] istae cuniculares fossiones quo sint erupturae, 21 Maji 1638.

Tui amantissimus frater
H. Grotius.

3587. 1638 mei 21. Aan A. Oxenstierna[15].

Excellentissime atque Illustrissime Domme,

Nudiustertius ad me venit D. Chavigniacus[16], ad cujus colloquium etiam D. Schmalchium[17] advocavi.

1 François d'Or.
2 Mij is slechts bekend Thomas Lockey, kapelaan van de ordinorius Engelse gezant John Scudamore.
3 Voor dit werk van Nicolaes Jansz. Wassenaer zie men no. 3425, p. 42 n. 4.
4 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
5 Vermoedelijk moet 'uxorem' gelezen worden en is Alida Graswinckel, Willems vrouw bedoeld.
6 Voor de namen van de kinderen van Willem de Groot zie men 3452.
7 Pieter de Groot.
8 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.
9 Théophile Brachet de la Milletière. Over deze controverse zie men A. Cioranesco, Bibliographie de la littérature française au dixe-septième siècle, II p. 1413-1414.
10 Jean Mestrezat (1592-1657), predikant te Parijs.
11 Paulus V (1552-1621). Hij werd in 1605 tot paus gekozen.
12 De synode van Dordrecht, gehouden van 13 november 1618 tot 29 mei 1619.
13 Voor de titel van dit werk zie men no. 3414, p. 19 n. 2.
14 Rekenmeester Mr. Johan Base (Basius).
15 Gedrukt *Epist.*, p. 428; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 478. Geciteerd in vert. in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 159 en 161.
16 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
17 Peter Abel Schmalz.

Dixit missum instrumentum, quo rata rex[1] habet pacta Wismariensia et Hamburgensia[2]; missam etiam schedam cambialem ad solvendam, quae hoc mense debetur, pecuniam, de qua pecunia quid futurum arbitrer, scripsi antehac[3], qua debeo fide.

De Guebriani[4] ad ducem Bernhardum[5] adventu dicebat vera; de ducis Longavillani[6] copiis quae vera vellem.

Ut ad nostrum negotium ventum est, dicebat eam, quam posceremus, indutiarum tempore pecuniam esse haud dubie nimiam. Posse dari CCC millia florenorum annua, quod ego in tantis impensis quasi nihil esse dixi, rogatusque ultima promere addidi per mandata nobis non licere minore contentos esse quam quod manente bello promissum foret. Repetivi quae de[7] damnosissima locorum custodia dixeram antehac[8] et de exemplo valde simili indutiarum Batavicarum. Ostendi nobis etiam majus periculum fore, quod mare intercederet non semper pervium.

De Pomerania iniquum judicabat neque a rege honeste proponi hostibus posse, ut, quae nos hosti, hostis nobis eripuisset, ea per indutias ad nos redirent.

Ego Pomeraniae possessionem alterius esse generis dixi quam ea, quae sola vi niterentur. Fulciri eam pactis cum principe populoque initis[9]. Regem ipsum per Rorteium[10] huic se curae obtulisse. Non habere nos causas, cur indutiarum appetentes essemus, nisi quod regis amici consilia etiam cum nostro incommodo non nimis magno parati essemus sequi. At nisi et pecunia suppeteret alendis praesidiis et Pomerania integra penes nos maneret reditusque iis, quos in Pomerania et in Mecklenburgico solo haberemus, indutias nobis intutas fore.

Ad cetera, quae scripto nostro continebantur, delapso sermone ipsi, si de pecunia transactum foret, videbatur nulla ultra pactione inter nos opus neque posse regem se adstringere, ne indutias nisi illis, quae proponeremus, obtentis faceret.

Ego vero regessi jam et nos regi Galliae et regem nobis obligatum, ne indutias nisi communi consensu faceremus. Antequam vero rectores Suediae[11] dispicere possint, an utiles regno Suediae indutiae sint futurae, certos eos esse debere de iis rebus, quae, si adessent, bonas indutias, si vero abessent, malas nobis facere possent. Esse tamen discrimen inter ea, quae a rege solo penderent, et inter ea, ad quae hostium consensus desideraretur. Illa plane praestanda; in his vero laborandum, quantum fieri possit; et haec ipsa esse duplicia, aut enim ad indutias aut ad pacem pertinere. E re autem esse nostra scire, quid a rege sperandum habeamus, si ad pacem veniendum sit, ut de eo edocti rectius judicare possemus, an indutiae, quae ad pacem ducunt, amplectendae nobis sint necne.

1 Lodewijk XIII van Frankrijk.
2 Zie no. 3479, p. 129 n. 2.
3 No. 3580.
4 Jean Baptiste de Budes, maarschalk van Guébriant.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
7 Het woord ‘de’ ontbreekt in de uitgave der *Epist.*
8 Zie no. 3566.
9 Het verdrag van 25 aug. 1630; vgl. M. Roberts, *Gust. Adolphus*, II, p. 454.
10 Claude de Salles, baron van Rorté.
11 Voor hun namen zie men no. 3424, p. 40 n. 1.

Tandem post multum sermonem ita discessum est, ut diceret se id, quod regi videretur, comprehensurum scripto nobisque traditurum. Hoc ergo nunc exspectandum est.

Quanquam vero dixit Chavigniacus, ne Gallos quidem indutias expetituros, nisi ea unica ad pacem esset via, ego tamen ita arbitror pacem ab ipsis non optari, indutias ideo sumi, quod et regem et Galliam omnem belli taedeat et crescens reginae[1] auctoritas bellum diutius trahi vix sinat. Haec incumbens ipsis necessitas efficiet, ni fallor, ut, si in postulatis perstemus, multa eorum simus impetraturi.

Miror dici a D. Schmalchio, quominus hinc avocer, Gallis negari ultra non posse, cum nuper admodum ad me venerit D. Feuquerius[2] cardinalis[3] jussu dixeritque mihi antehac eos laborasse, ut hinc tollerer, quod metuerent, ne faciendo foederi obstarem; nunc eo confecto me etiam, quod non ignorarent, adjutore non modo se non optare, ut hinc auferar, sed et, si quid ipsorum preces valerent, oraturos, ut hic relinquar. Ego vero neque palpo neque metu patiar me a recto tramite abstrahi consciusque impleti officii me meaque omnia Deo ac Tuae Sublimitati permittam.

Venetus legatus[4] ad me satisfactum misit significavitque, si quid peccatum esset, non id dolo malo admissum, sed errore aut inconsiderantia. Admittam hanc purgationem et eum adibo colamque amicitiam, si per ipsum liceat. Vere affirmare possum fugientem me offensarum esse quantum quisquam nec quicquam fecisse aut facere nisi ex praecedentibus parium exemplis. Interim video saepe astu quodam tendi mihi laqueos, ut aut in friguscula quaedam cum amicis incidam pertendendo aut, si quid concessero, trudar in praeceps, ubi nusquam consistendi sit locus. Si explorata mihi in singulis talibus esset Tuae Sublimitatis voluntas, eam pro lege sequerer. Nunc cum tanta sint locorum, tanta temporum intervalla ad mores receptos et aliorum exempla me converto.

Chevreusia[5] ut in Hispanica aula regnavit ita in Anglia nunc regnat ingenii non minore quam corporis venustate. Cardinalis metuens, ne illa Angliam ad Hispano utilia trahat, literis suis eam in Galliam revocat comibus verbis minas addens futurum ut, ni veniat, absens citetur damneturque.

Castilionaeum[6] fama quidem fert obsidionem moliri Atrebatum oppidi aut Hesdini aut Audomari; sed exercitus aegre ad decem millia perveniens aegre nos magni aliquid sinit sperare.

D. Mullerus[7] paucos adhuc dies a duce Bernhardo detinetur. Auxilia, quae cum Guebriano venere, tria millia esse scribit egregii militis. Ipse dux Basilaeae fuit hostique dixit se ire obviam praemissis jam machinis et parte copiarum in agrum Wirtenbergicum. Lauffenburgum et Rinfeldum munit. Obsidium Offenburgi aut Kisingae agitat, Brisaco famem facturus intensiorem. Scripsere ad eum

1 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
2 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
3 De Richelieu.
4 Anzolo Correr.
5 Marie de Rohan, hertogin van Chevreuse.
6 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
7 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris.

Bohemiae regina[1] et elector Palatinus[2]. Si quid adversi eveniat duci, non aberunt a periculo protestantes Helvetii idque prospicientes consulunt, quantum possunt, suae tutelae.

Apud Rhaetos ecclesiarum pastores protestantes, quod in Valle Telina videant sua sacra non restitui, ad Gallicam amicitiam respicere incipiunt, sed et pactis et largiendo praepollet adhuc Hispanus[3]. Laudo carmen, quod viator nuper transiens in summo jugo scripsit:

> Indomiti Rhaeti, quis vos superaret, in istis
> Montibus, externum si vos non perderet aurum?

Aurachum a Tubatelo[4] captum jam constat, sed arcem ab hoste defendi postremae literae dicebant.

Pater Josephus[5] valde aegrotat commotus ob negatam purpuram. Pontifex[6] ultra spem medicorum vivit hactenus, sed in apoplecticum malum recidit magno infirmi corporis documento.

Et Joannes Waertius[7] et Eckenfortius[8] rege ita petente huc mittuntur custodiendi in carcere sylvae Vincennensis et aut ad conventiones faciendas profuturi aut certe non nocituri, dum bellum manet.

Legatus Angliae ordinarius[9] multum me rogavit, Palatinum ut negotium Sublimitati Tuae commendarem ostendens bellam nunc esse occasionem illigandae Galliae bono protestantium haud facile redituram, si hoc tempus effluat. Dixi ego facile conventurum inter D. Roum[10] et D. Salvium[11], si velint Angli jam nunc inire societatem, non eam ostentare tantum suspensam ab incerto conditionis eventu.

Hic meae est vitae tenor: in ea, quae sciri possunt, inquiro diligenter, ea, quae sciri non possunt, conjectura persequor; quod a negotiis vacat temporis impendo scrutandis Sueonum, Gotthorum, Vandalorumque antiquitatibus[12]. Jamque adeo eam, quam Tua Sublimitas vidit, praefationem[13] multis auxi testimoniis, quae facem allucent latitanti historiae.

Det mihi Deus, ut videam florere diu, Illustrissime Domine, regnum reginamque[14] et Sublimitatem Tuam et his meam operam approbem.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

1 Elisabeth Stuart, koningin van Bohemen.
2 Karl Ludwig van de Palts.
3 Philips IV.
4 Georg Christoph von Taupadel.
5 François Leclerc du Tremblay -père Joseph-.
6 Urbanus VIII.
7 Johan van Werth.
8 Adriaen von Enkefort.
9 John Scudamore.
10 Thomas Roe.
11 Johan Adler Salvius.
12 *Historia Gotthorvm, Vandalorvm, & Langobardorvm: Ab Hvgone Grotio partim versa, partim in ordinem digesta. Praemissa sunt ejusdem prolegomena. Vbi Regum Gotthorum Ordo & Chronologia, cum Elogiis. Accedunt nomina appellativa & verba Gotthica, Vandalica, Langobardica, cum Explicatione. Auctorum omnium ordinem Tabula Contentorvm indicat.* Amstelodami, Apud Ludovicum Elzevirium, MDCLV.
13 Zie VIII, p. 369 en n. 2 aldaar.
14 Christina van Zweden.

Lutetiae, 11/21 Maji 1638.

Jam nunc intelligo ex destinatis Lafortio[1] copiis equites MCC, cohortes octo ad Castilionaeum missas. Pecuniam autem nostram non per Heufdium[2], qui onus id defugit, sed per Rembulietum[3] curari. Eorum, quos Galli in Leodiensi agro collegerant, militum equites mille Sedanum venere. Sequitur pars caetera. Erunt sub imperio Brezaei[4].

Princeps Casimirus[5] Genua in Hispaniam profectus est.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3588. 1638 mei 22. Van A. Oxenstierna[6].

Magnifice ac Generose Domine legate, amice colende,

Non dubito te iam ante et a domino Salvio[7] et Smalzio[8] edoctum esse de absolutione ac perfectione tractatus ratihabitionem pactorum Wismariensium praecedentis inter Salvium et Davausium[9], et quatenus utrinque conventum sit super pecunia annuatim pendenda, inprimis ea, quam vigore instrumenti tenebatur Gallus[10] actutum solvere, cum ratihabitio in scripto ei traderetur.

Nunc intelligimus Davausium nolle complere eam summam, quam Hamburgi numerare debebat praetendens Heufdium[11] pro anno 1632 accepisse ad viginti tria millia imperialium plus quam nobis deberetur atque eo nomine non minimam particulam in solutione nobis detrahere.

Quantum vero Heufdius a Gallis acceperit ex quo ego illinc abieram, constare mihi non potest et latet me a meo discessu, quid praestiterit de suo ipse et an aliquid anticipando praestiterit alter Heufdius[12] Amstelodami, quantum tibi porrexerit loco tractamenti et quid receperit in solutum pro iis, quae iam ante praenumeraverat; quin ex Spiringio[13] accepimus mediocrem quantitatem adhuc desiderari Heufdio ex iis subsidiis, quae anno 1632 merito numerarentur.

Iccirco quo certo nobis die constet de talibus et Davausio rei veritatem ostendere queamus, amice te requiro, velis Heufdium monere, ut quamprimum calculum cum Petro Spiringio super accepta pecunia ad liquidum perducat et nobis eius rei certiores reddat; quod si plus acceperit, ut praetendit Davausius, quam nobis pro

1 Jacques Nompar de Caumont, maarschalk van La Force.
2 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
3 Nicolas de Rambouillet, sieur du Plessis († 1664).
4 Urbain de Maillé, markies van Bréze.
5 Jan II Kasimir.
6 Hs. Stockholm, RA., coll. Gallica, brev till legaten Hugo Grotius 1635-1638. Eigenh. ondertek., met eigenh. postscr. Beantw. d. no. 3644.
7 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant, residerende te Hamburg.
8 Peter Abel Schmalz, secretaris van Axel Oxenstierna.
9 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
10 Lodewijk XIII.
11 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
12 Matthias Hoeufft.
13 Petter Spiring Silvercrona.

anno dicto debebatur, tum exacto calculo id nobis significet, unde habeamus, quod respondeamus Davausio et id decurtemus ex portionibus iis, quas in sequens Amstelodami pensurus est.

Caeterum cum communicationes hactenus variores tecum hic institutae fuerint, faciemus, ut imposterum eae crebriores habeantur, ut quid hic rerum ac consiliorum agatur, debite cognoscas. Quibus divinae protectioni te amice commendo.

Dabantur Stocholmiae die 12 Maij anno 1638.

T. amicissimus

Axelius Oxenstierna mp.

Hic per Dei benignitatem cuncta sunt tranquilla. Classis nostra nunc parata est transportando exercitui in Germaniam et parantur in aliis portubus naves mercatoriae in usum transmittendi equitatus. Dabitur opera, quantum domestica securitas regni nostri ferre poterit, ut campimareschalli Banerii[1] copiae augeantur in calidum exercitum et res contra hostem geratur fortiter. Divina tamen Bonitas, ut suis succurrat et successus felices largiatur, votis precibusque permovenda.

Rex Daniae[2] urget tractatum pacis Lubecae instituendum et, cum velit particularem eum, indirecte urget nullo habito respectu federis nostri cum Gallo[3] renovati.

Caesar[4] misso Curtio[5] in Saxoniam idem urget et speciose in eum finem per suos commissarios spargit, ut fidem hosti (?) faciat, et recusantes odio invidiaque onerat.

Haec te suo loco meminisse oportet.

Vale.

Adres: Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae apud Christianissimum Galliarum Regem legato Ordinario, magnifico ac generoso domino Hugoni Grotio, amico colendo.

In dorso schreef Grotius: 12 May 1638 Cancellarij, de Heufdio.

En boven aan de brief: Rec. 22 Iunij.

3589. 1638 mei 22. Aan N. van Reigersberch[6].

Mijn Heer,

Omdat ick geen secretaris en heb ende niemant, die nu in mijn huis is, leesbaer can schrijven, soo soeck ick corte wegen om mijselve te ontlasten ende sende over-

1 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
2 Christiaan IV.
3 Lodewijk XIII.
4 Ferdinand III.
5 Ferdinand Siegmund Kurz.
6 Hs. Amsterdam, Ub., coll. RK., R8e. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op no. 3573.

sulcx aen uE. open de brieven gaende aen de heer Spierinck[1], opdat uE. deselve gelesen hebbende gelieve te sluiten ende ick niet genootsaeckt en werde tweemael een ding te schrijven. UE. gelieve wel te vernemen nae twee dingen, off de hant van Pels' soon[2] goed genoech is om mij te dienen ende off men verseeckert is, dat hij met den eerste sal comen, want anderen haer presenteren, die groote bequaemheit hebben: hoedaenige ick misschien daernae niet soo wel en soude vinden.

Ick com tot uE. brief van den 10 Mey[3].

Ick bidde uE. niet te dencken van iet goeds voor de mijnen te doen bij deghene, die daer alles vermach, alsoo ick sulcx niet en begeere ende voor mij nochte voor haer om veele redenen niet raedsaem en vinde.

Dat die van Hollant soo haest vijf millioenen hebben gevonden, is seecker veel; die soo licht gelt vinden, connen oock Sweden wel wat hulps doen. Soo die croon haerselve terugge treckt, 't soude in de saecken van de werelt groot verloop maecken.

Dat van Padeborn gaet wel, daer is veel aan gelegen, waer Galas'[4] volck haer logeren medebrengende verwoestinge voor de landen, daer sij sijn ende eene gestaedige vrese voor de naebuiren.

Van den vicomte de Turaine[5] hoor ick hier niet anders dan dat duisent van sijn volck te Sedan sijn aengecomen, de rest verwacht werden.

Dat den hertogh van Beieren[6] nae hertogh Bernhard[7] toecomt, verstaen wij hier mede. 't Gunt uE. schrijft van 't gelt op Duinkercken overgemaect, behoort.

De Polen, die hier sijn, meenen den coninck[8] soowel het voornemen van 't nieuwe ridderschap[9] sal laeten vaeren als van den tol met de stad van Dantzig accorderen. Soo Aelianus[10], daer hij nu is, niet en can opereren, gelijck hij voor desen heeft gedaen, weet ick niet, off sijne qualiteit sal connen duiren. Ick en meen niet, dat den coninc van Polen Aeliani broeders[11] sal abandonneren, maer haere proffijten mochten wel minder vallen.

Wilt bij Caesar[12] doen wat mogelijck is, ende mijnen tweede[13], die hier sijn tijdt niet quaelijck besteet en heeft gehadt, animeren tot de rechten ende practijck, om haest bij Numerianus[14] te mogen comen, alwaer ick hoop, dat mijne voorgaende diensten tot het lant hem vrunden sullen doen vinden, midtsdat hij hem geen arbeit en laete verdrieten, waertoe hij dient vermaent.

1 Petter Spiring Silvercrona.
2 Pieter, zoon van Paulus Pels.
3 No. 3573.
4 Matthias, graaf Gallas.
5 Henri de La Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.
6 Maximiliaan I van Beieren.
7 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
8 Wladislas VII (IV) van Polen.
9 Over deze ridderschap zie men VIII, no. 3369, p. 763 n. 8
10 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
11 Voor hun namen zie men p. 108 n. 2.
12 Codenaam voor Rotterdam.
13 Pieter de Groot.
14 Codenaam voor Amsterdam.

Van onsen jongen neef Reigersberg[1] heb ick in lang geene tijding gehadt, ende uEd. heeft reden om niet alleen over hem, maer over veele andere jonge luiden te clagen.

Monsieur Wickenfort[2] is hier eens geweest, sal al doen, wat ick can, om de oude vrundschap te onderhouden ende te vermeerderen.

De handeling van vrede vanwegen Sweden sal niet te Colen, maer off te Hamburg off te Lübeck vallen.

Ick bidde om mijne gebiedenisse aen de vrunden.

Den 22 Mey 1638.

Ick heb oock uE. brief[3] ontfangen, dienende tot recommendatie van den jongman van Alcmaer[4], aen denwelcke ick doen sal wat mij mogelick is.

Wij arbeiden hier om te sien, wat Vrancrijck voor ons sal willen doen, soo men comt te handelen van een bestant, ende hoopen haest claer te sien.

Hertogh Bernhard heeft onder het beleit van Guebrian[5] drie duisent man becomen, seer fraie luiden; segt, dat hij wil den vijant tegengaen. Soo wij verstaen, is de macht tot noch toe seer gelijck ontrent vijftien duisent man. Brisac, sijnde voor een weinig tijd wat ververscht geweest van vivres, sal wederom beginnen noodt te lijden, doende Sijne Fürstelijcke Genade sijn best om deselve stadt alle nieuwe toevoer af te snijden. Men seit oock Offenberg ofte Kensinguen wel mochte belegert werden.

Den marescal de Chastillon[6] had over eenige dagen tien duisent man. Nu sijn hem bijgecomen twaelffhondert paerden ende acht regimenten van het volck, die gedestineert waeren voor den marescal de la Force[7]. Men seit hij wel mocht gaen belegeren Hesdin, Aras ofte St Omer.

In de monsteringen valt hier overal groot gebreck, soo door faute van betaeling als door andere onlusten.

Dat Aurach bij Taubatel[8] is becomen, is nu seecker, maer 't casteel, soo wij verstaen, wert bij de vijanden gedefendeert.

Rijnfeld ende Lauffenburg werden seer gefortificeert ende den Wijmaerschen colonel Rosa[9] heeft den keiserschen colonel Wolff[10] eenig volck afgeslagen.

De Switsersche protestanten sijn in groote vrese, letten op haere defensie ende wenschen veel gelucx aen hertogh Bernhard, niet sonder reden.

1 Johan van Reigersberch.
2 Joachim de Wicquefort.
3 No. 3553.
4 Niet geïdentificeerd.
5 Jean Baptiste de Budes, maarschalk van Guébriant.
6 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
7 Jacques Nompar de Caumont, maarschalk van La Force.
8 Georg Christoph von Taupadel.
9 Rheinhold von Rosen.
10 Wellicht betreft het hier de keizerlijke kolonel Wolff von Lodenwarth.

Bij de Grisons beginnen de protestantsche predicanten weder wat Fransch te predicken, maer de meeste regierders sijn met Spaensche kettingen gebonden.

Den paus[1] is wederom geslagen met apoplexie siende de Spaignaerden in Italië soo machtigh ende pater Joseph[2] alhier omdat men hem geen cardinaelshoet en wil geven.

Jan de Waert[3] ende Enckefort[4] werden hier gebracht in het bois de Vincenne, om in oorlog geen quaed te doen, misschien oock om te dienen tot een bestant ofte vrede.

In plaetse van d'heer Anstruther[5] gaet den ridder Thomas Roe[6] te Hamburg. Wat hij daer sal brengen, veel ofte weinig, sal ons veel lichts geven om te oordeelen, off den palsgraeff[7] verlooren sal gaen ofte niet. De tracte (?) staet seer twijffelachtich.

Dat volck, dat te Sedan is gecomen ende verwacht werde, sal dienen onder den marescal de Breszé[8].

Den coninc[9] is weder gecomen te St Germain. Vandaeg verwacht men hier Jan de Waert.

Veele meenen Duinkercke belegert sal werden met belofte van de plaets te demoliëren om de Engelschen alle ombragie te benemen.

Ter hoogte van 'open de brieven' schreef Grotius in margine: Ick heb daernae beter gevonden den brief aen de heer Spierinck te sluiten ende deselve andermael uit te schrijven.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant In Den Hage.

In dorso schreef Van Reigersberch: broeder de Groot, den 22 Mey 1638 wt Paris.

3590. 1638 mei 24. Van P. de Groot[10].

Venerande parens,

Fui his diebus Lugduni Batavorum, vidi ibi D. Cunaeum[11] cui tuas[12] tradidi, ab eoque humanissime exceptus sum; vidi et D. Salmasium[13] et qui tunc aderat D. Vossium[14]. De D. Salmasii libro de usuris[15] variant judicia pro judi-

1 Urbanus VIII.
2 François Leclerc du Tremblay -père Joseph-.
3 Johan van Werth.
4 Adriaen von Enkefort.
5 Robert Anstruther.
6 Thomas Roe.
7 Karl Ludwig van de Palts.
8 Urbain de Maillé, markies van Brezé.
9 Lodewijk XIII van Frankrijk.
10 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 26. Eigenh. oorspr.
11 Petrus Cunaeus; zie over hem VI, p. 81 n. 10.
12 No. 3535.
13 Claude de Saumaise, hoogleraar te Leiden.
14 Gerardus Johannes Vossius.
15 *De Usuris liber*. Lugduni Batavorum 1630.

cantium varietate, sed paene omnes uno ore prolixitatem ejus in materia juris inculpant. Spero jam eum ad vos pervenisse.

Cum D. Vossio locutus sum de Blavio[1] et de tuis per eum edendis, nisi jam mutata tibi sit sententia; dixit enim mihi D. Vossius jam scripsisse se ad vos[2], quos cum Blavio super hac re sermones habuerit. Ille quo minus Elseviriorum[3] opera utamur in edendis Anthologiis[4], praesertim cum typos graecos habeat elegantissimos, non videt. Sed nos ut in his sic et in omnibus aliis tuam expectabimus sententiam.

Cras hinc profecturus est princeps Arausionensis[5] Littoiam, ut aiunt, et cum eo parvulus princeps filius[6], qui ex cohorte sive centuria quam nuper ex primorum suae aetatis liberis sibi collegit, eminentiores secum trahit, callidum patris consilium, qui non ignorat, quantum continua haec presentia educato tam splendide principi datura sit auctoritatis in eos, qui sine dubio ad rempublicam aliquando admovendi sunt.

Obiit hic Vandermerius[7] senator et, ut dixit mihi heri Graswinkelius[8] qui senatoriam dignitatem maxime ambit, comes Henricus Bergensis[9].

Deus, venerande parens tibi det prosperrima omnia.

Tibi obedientissimus filius
P. Grotius.

Hagae Comitis XXIV Maij MDCXXXVIII.

Adres: Monsieur Monsieur Grotius Ambassadeur de Suède à Paris.
In dorso schreef Grotius: 24 Maij 1638 P. de Groot.
En boven aan de brief: Rec. 2 Iunij.

3591. 1638 mei 24. Van Willem de Groot[10].

Frater optime,

Petrum[11] Losecatiumque[12] nostros jam dudum huc pervenisse spero ex prioribus litteris[13] jam cognoveris: Vickevordium[14] cum iis, quae ipsi tradideram, recte Parisiis appulisse est quod gaudeam.

1 Willem Jansz. Blaeu.
2 No. 3558.
3 Abraham en Bonaventura Elzevir.
4 Zie voor deze *Anthologia* no. 3414, p. 18 n. 1.
5 Frederik Hendrik.
6 Willem II van Nassau.
7 Abraham van der Meer, overleden op 20 mei 1638.
8 Theodorus Graswinckel.
9 Hij was op 12 mei 1638 te Zutphen overleden.
10 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 3576; beantw. d. no. 3614.
11 Pieter de Groot.
12 Diderik van Losecaat.
13 No. 3572.
14 Joachim de Wicquefort.

Bellici Gallorum paratus omnium hic animos habent suspensos, ut et nostri

vestros: dum incertum est, cui hostilium terrarum parti incubitura sit ista tempestas.

Certe princeps[1] cras summo mane Buram atque inde Litoiam, prope castellum Vornanum, petet, ubi magnam copiarum partem convenire jussit Frisiis aliisque cis Rhenanis cohortibus circa Neomagum subsistentibus. Sed equitatui nulla etiamnum data sunt mandata, quod mirum videretur, nisi jam paucas intra horas contrahi posset; curruum et equorum satis magnus coactus est numerus, navium non major quam qui vehendis castrorum impedimentis sufficiat.

Dordraci in procinctu stant omnes scapha lembique olim hostibus erepti; Antverpienses sibi valde metuunt ideoque aggeri, quem Blockeriensem vocant, alium interiorem objicere satagunt arcendis e Flandria aquis si prior iste a nostris forte rumpatur et quo pluribus munimentis insistant.

Archithalassus noster[2] in transvehendo legato[3] obvias habuit septem Dunkerkanorum naves, quas cum bono Deo in suam potestatem redegisset, si minores aliquot triremes adfuissent; nunc illae noctis auxilio elapsae in portus se Anglicanos abdiderunt.

Plura ubi uberior se materia obtulerit expecta, tu interea cum uxore et filia[4] ac amicis quam diutissime vive nobis et vale.

Raptim.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae XXIV Maij 1638.

In margine: De presbytero oratorii in carcerem misso[5] mirantur omnes: nulla enim nova placita, sed veteris ecclesiae scita defendit.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassaduer de Suède A Paris.
In dorso schreef Grotius: 24 May 1638 W. de Groot.

3592. 1638 mei 24. Van N. van Reigersberch[6].

Mijn Heer,

Dat uwen outsten[7] te Genève wel was aengecommen ende onthaelt, hebbe ick garen verstaen; wensche sijn voornemen voorts geluckych mach succederen, waerin ick altijt becommert ben geweest, soo om het groot peryckel van dat oorloge alsmede dat de avancementen met de vrede daer sullen ophouden ende daernaer de hope om hier fortuyne te maecken seer sal wesen besneden.

1 Frederik Hendrik.
2 Maerten Harpertsz. Tromp.
3 Willem van Liere, heer van Oosterwijk, Staats gezant in Parijs.
4 Cornelia de Groot.
5 Claude Seguenot.
6 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK. M13c. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 462. Antw. op no. 3577; tesamen met een verloren gegane brief eveneens dd. 24 mei, beantw. d. no. 3620.
7 Cornelis de Groot.

Soo veel ick oordeelen kan wt uEd. drie leste advisen[1] schijnt apparentie tot handelynge, maer off de beloften bij alliantie belooft, als men aent werck sal commen, sullen werden gepresteert, twijfele ick seer; soo qualijck dunckt mij, dat alle de particuliere interesten met een gemeene approbatie naer hare waerde sullen connen werden gewogen ende de machtychste vindende haer contentement sullen de swackste licht willen yet helpen overdryngen.

Dat yet notabels hier sonder een machtyge diversie van Vranckrijck bij de hant kan werden genomen, is buyten apparentie, sijnde voor desen staet niet van importantie te beginnen als in Vlaenderen, hetwelcke den viant sorchvuldych bewaert, weynych tot noch toe in achtynge nemende hetgene de Fransoisen beginnen. Indien een leger van 25000[2] man marcheert onder den heer van Chastillion[3], gelijck de meeste advisen seggen, mogen wij wat hopen; maer thien, twaelffduisent mannen sullen niet bestaen een intocht te doen ende een plaetse van importantie te attaqueren, sonder hetwelcke de ervarene oordeelen, dat den viant, het volck van Picolomini[4] met eenyge van sijne ruyteren tegen de Fransoisen gebruyckende, macht genouch heeft om het leger van desen staet het hooft te bieden.

Sijn Hoocheyt[5] verreyst morgen, met meenynge om een dach te Buyren te vertouven ende voorts hem te vougen bij het leger, hetwelck off noch vooreerst remueren sal, wert bij diegene, die meenen de Fransoisen eerst aent werck moeten wesen, getwijfelt. Tot noch toe is geen provisie nodych om een tocht over water off diep in het lant gescheept, maer het biscuit ende meel van het voorleden jaer is noch in voorraet ende can in vier, vijff dagen des noot claer sijn. Godt geve soo groote desseins mogen succederen ende dat wij niet ingeleyt en werden tot soo groote costen meer om andere te subtineren als ons selven te baten.

Het veroveren van Meppen wert tot Ceulen ende elders in Duytslant hoge geëstimeert, hopende dat daermede het voornemen van desen staet ende de lichtynge van den palsgrave[6] soude sijn getraverseert; beyde gaet evenwel voort, sijnde den churvorst van meenynge sijne troupes, die ick noch niet kan hooren dat veel te beduyden hebben, in Oostvrieslant te hoop te brengen.

Den heer Wolff[7], hier gecommen om met den palsgrave te negotieren, werdende onderrecht, dat Engelant alleenlyck een subsidie van 200.000 guldens met eenyge ammonitie, sonder dat werck vorder aen te trecken, heeft gedaen, is sonder yet te verrichten vertrocken.

Wat in den Poolsen rijxdach is besloten, wert hier met verlangen verwacht. Brieven van den 13/23 Mey wt Warsouw bij monsieur Pels[8] geschreven tonen, dat men met den tol voort wil, indien Sweden ende desen staet met vigeur haer niet en opposeren; doch heeft mij den heer Spierynck[9] getoont brieven van den

1 Vgl. de nos. 3551, 3552, 3567.
2 In de tekst staat nog het woord ‘duisent’.
3 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
4 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi.
5 Frederik Hendrik.
6 Karl Ludwig van de Palts.
7 De Zweedse gezant Hermann Wolff.
8 Paulus Pels.
9 Petter Spiring Silvercrona.

27 wt Dansyck meldende aldaer aengecommen was een post van Warsou aenbrengende, dat den rijxdach buyten ordre was geprolongeert geweest ende den tol vernieticht. Naer d'advysen van monsieur Pels waren de Spieryngen[1] bij den conynck[2] in groot aensien ende het huys van Oostenrijck crijcht in dat rijck groot beleyt sijnde tot cancelier gecoren een persoon hetselve seer toegedaen[3]. Het schijnt de Spieryngen eenige pretensiën van over de hondertduisent rijxdaelders op de crone Polen maecken, daervan sij seggen obligatie te hebben, die sij aen den conynck van Polen willen vercopen; alle welcke proceduyren den heer van Northolm, als niet excusabel van een onverdraechelijcke ondanckbaerheyt, seer ter hart neempt, oordelende sijne broeders naerjagen haere eygen ruine. Ondertusschen hoeseer sijn Gestrenge sijne broeders tegensgaet, gebruycken sijne affgunstyge hare proceduiren om hem hatel[ij]ck te maecken.

In Schotlant formaliseert het heele rijck hem tegens het invoeren van de nieuwe ceremoniën, soowel den adel als de geestelijcke ende de gemeente. Den conynck[4], om de alteratiën daeruyt ontstaen te doen appaiseren, heeft de Schotse heeren, die hij aen sijn hoff heeft, derrewaerts gesonden, immers voor het meerendeel, want eenyge van deselve soo aensienelijck in Schotlant sijn, dat men twijfelt, off hij die daer sal willen laten gaen.

Het verdubbelen van den tol in de Sont, bij den conynck van Denemarcken[5] opgestelt, sal hier nieuwe becommerynge geven.

Gallas[6] hout hem noch aen den Weser ende met dreygementen van inlegerynge in Holsteyn, Bremen ende andere quartieren, versamelt veel gelts, over de vijffhondert duysent rijxdaelders, so men ons seyt, daerin die van Holsteyn wel hondertseventych hebben gedragen. Daer blijvende kan hij ook desen staet in alarm houden om haer niet te verde te engageren wt consideratie, dat hij bey ons, soo het perste, een inval soude connen doen, waerom te bedenckelijcker is, off mijnheer den prins yet notabels bij de hant sal connen nemen, immers aleer Vranckerijck macht genouch brengt in des viants lant. Mijne heeren de Staten schijnen met circumspectie, lettende op de voorleden jaren, te gaen, maer de troupes te velde sijnde sal de croone Sweden de vruchten, die sij verwacht, connen trecken, hetsij deselve in Vlaenderen off elders werden geoccupeert.

D'advisen, die Aelianus[7] van Felix[8] hadde becommen, weet ick, dat hij met uEd. Neeff[9] heeft gecommuniceert ende dat hij daerop seyde, dat Cimons[10] ministres haer meesters abuseren. Indien Felix goet conde vinden, dat Iovinianus[11] bij occasiën oock openynge van de sijne dede, mogelijck, off het niet ongeraden wesen soude; doch buyten uEd. goetvinden sal hij daer niet in treden.

Desen 24 Mey 1638.

1 Voor hun namen zie men no. 3468, p. 108 n. 2.
2 Wladislas VII (IV) van Polen.
3 Piotr (Petrus) Gembicki (1657). Tot vice-kanselier werd Jerzy (Georg) Ossolinski benoemd.
4 Karel I van Engeland.
5 Christiaan IV.
6 Matthias, graaf Gallas, bevelhebber van de keizer.
7 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
8 Pseudoniem van Grotius.
9 Schuilnaam voor Frederik Hendrik.
10 Codenaam voor Staten-Generaal.
11 Pseudoniem van Nicolaes van Reigersberch.

Sijn Hoocheyt sal Woensdach avont te Lith wesen, waer hij oock de gedeputeerde van de Staten-Generael[1] tegens Donderdach avont heeft bescheyden, om verder te delibereren; het finael dessein sal veel hangen naer de macht daermede men van die kant den (viant sa)l attaqueren.

Bidde UEd. mij puntuelijck gelieve te (advis)eren.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer de Groot, Raet ende Ambassadeur van de Coninginne ende Croone van Sweden bij den Alderchristelijcksten Conynck.

In dorso schreef Grotius: 24 May 1638 N. Reigersberg.

En boven aan de brief: Rec. 2 Iunij.

3593. 1638 mei 27. Van Ch. Marini[2].

Monsieur,

Je continue à envoyer mes lettres par le résidant de Venise[3] vous priant de me dire à qui vous voudriez que i'addressasse mes lettres, directement, car si ie ne les envoye dans le paquet Vénetien ou dans celuy de l'ambassadeur de France[4] elles pourroint se perdre.

Quant aux nouvelles ie vous communique ce peu que i'ay de Constantinople et pour les armées d'Allemagne et de Rhin vous sçaurez que monsieur de Veimar[5] est allé son armée de X^{m} combattans effectifs pour rencontrer le général Göz[6] qui tâche de secourir Brisach qui est aux abors, ce que les nostres voulant empêcher l'affaire ne se passera bientost sans un gran rencontre.

Ceux de Schaphausens fournissent à nos gens du pain et de tout ce qui leur est nécessaire comme aussy ceux de Basle nonobstant que pro forma à cause de cantons romanistes ils se soyent déclarez neutraux; il est seulement nécessaire que monsieur de Veimar face acheter les vivres non pa[r] ses gens, mais par les Suisses mesmes afin que la chose n'esclate tant et donne occasion aux Austrichiens de cercher le mesme et espuisser ainsi la Suisse des moyens tout à fait.

I'atten vos nouvelles et celles de monsieur Müller[7] que Dieu veuille conduire et vous maintenir en parfaite santé et prospérité que vous souhaitte, monsieur,

Vostre serviteur très humble
Marin.

De Zurig, ce 17/27 de May 1638.

1 Rutger Huygens, Caspar van Vosbergen, Godard van Reede, heer van Amerongen, Zweder van Haersolte, Wolter Schonenborch, Johan van der Camer, Johan de Knuyt.
2 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
3 Domenico Vico.
4 Blaise Méliand.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Johann, graaf van Götz.
7 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris.

Adres: (met andere hand) Mr Grotius.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 16 Iuny.
In dorso: 27 May 1638 Marin.

3594. 1638 mei 28. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime Domine,

Ut literis Excellentiae Vestrae scriptis 7/17 Maii[2] respondeam, in ratihabitione eorum, quae Hamburgi acta sunt[3], nulla hic mora est. Puto instrumentum ea de re jam missum ad Davausium[4].

Dicunt Galli missas et literas cambii, ut Amstelodami solvatur quae nobis nova pecunia deberi coepit mense Maio. Sed priusquam ea persolvatur, aliquantillum puto intercessurum temporis.

Castilionaeus[5] est ad S. Audomari parans obsidium. Princeps Condaeus[6] movet se ad limitem, quo Gallia ab Hispania dispescitur.

Hostis, qui ad Rhenum est, simulato alio itinere ad lacum Constantiae 18 ferme hominum millibus consedit ponti ad Stenum imminens, ut commeatus duci[7] intercludat Helvetiis etiam quae apud se sunt victui aut bello idonea retinentibus, partim metu, partim factione. Dux praesidiis per oppida relictis cum quindecim ferme suorum millibus Hohentvilam versus se tulit. Restat jam videamus, an ei cum fame an cum hoste pugna sit futura. Ut tristem de Meppa accepi nuntium, statim legatum extraordinarium comitem Licestrium[8] adii; ostendi, quo in periculo esset domus Palatina, nisi subito ei suppeditarentur quibus ea se relevet, cujus rei initium et quidem validum non aliunde quam ab Anglia posse exspectari. Id si fiat, et Gallos pecunia et Suedos Hessosque milite prohibituros ruinam lapsabundae domus. Si vero pax fiat aut induciae, priusquam eadem domus per se perve Angliam ulli sit innexa federi, sero Anglos desideraturos elapsam occasionem. Fatebatur haec et vere et utiliter dici. Tamen nihil certi de Anglica pecunia praeter eam, quae jampridem auribus nostris adstrepit, asseverabat paratus tamen quantum suae esset facultatis conferre.

Interim incommode accidit quod nubecula quaedam se inter Galliae Angliaeque regias interjicit inde orta, quod Chevreusia[9] e Gallia exsul apud Angliae reginam[10] sedere permissa est praeter Angliae morem; qui honos cum legati Gallici uxori[11] esset negatus testante regina nihil se posse de veteri more immutare neque ipsam Chevreusiam, quod sibi ab itinere lassae concessum esset pro jure sumere, Galli vicissim legati Scudamorii uxorem[12], cum ad reginam Galliae[13] salutandam iret, monuerunt, ne sedendi jus in posterum speraret; quod tamen

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a ep. 130. Gedrukt *Epist.*, p. 431. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Ontbreekt.
3 Zie no. 3479, p. 129 n. 2.
4 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
5 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
6 Henri de Bourbon, prins van Condé.
7 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
8 Robert Sidney, graaf van Leicester.
9 Marie de Rohan, hertogin van Chevreuse.
10 Henriette Marie, koningin van Engeland.
11 Marie de Bullion, echtgenote van Pomponne de Bellièvre (1606-1657).
12 Elizabeth († 1651), dochter van Sir Arthur Porter of Llanthony, echtgenote van John Scudamore.
13 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.

uxori meae negatum non iri iidem Galli affirmant ideo, quod haec controversia Anglos tangat solos. Nugae hae sunt, sed nugae tales interdum seria aut ducunt aut impediunt.

D. Roum[1] bene velle rebus protestantium et credo et credi ab aliis video. Quid Batavis utile sit factu, non dixerim. Ceterum Cracovium[2] non habere mandata, qualia vellent Angli, facile mihi persuadeo. Et hoc de foedere negotium lentum erit et non minus alterum illud de pace. Nam Coloniam deserere Galli non possunt, nisi Romam velint irritare, et Suedi justis de causis locum volunt sibi propiorem.

De Brisaco falsa fuit fama. Cras regem[3] accedo, ut reginae nostrae[4] nomine eum rogem, quantum potest augere velit ducis Vinariensis copias tam valido ac propinquo hoste et crescente in dies. Galassianus[5] miles ne vegetior sit quam putatur, metuendum puto. Kingii[6] clara est, quam narras, victoria. Et Melandri[7] et Gunderodii[8] artes eodem puto tendere, ut hic a Gallis, ille a Batavis multum pecuniae impetrent metu induciarum. Sed haec brevi viderit D. Wolfius[9].

D. Salvius[10] aliter quam respondit regi Daniae[11] respondere per fidem foederum non potuit scripsitque eundem in sensum Saxonibus Lauwenburgicis regina Suediae.

De adventu novi Suedici dilectus ad Banerium[12] nihildum accepi.

Poloni, qui hic sunt, sperare nos volunt de vectigali ad Dantiscum paria iis, quae ad vos perscripta sunt. Addunt alii Radzevilium[13] in armis esse et vi obstitisse, nequid Vilnae in religione mutaretur. Miror Regem[14] celebratae diu prudentiae ita se dare consiliis aut romanis aut Austriacis ut in religionis negotio, quod, sicubi terrarum, certe in Polonia liberum esse debet, offendat animos eorum, quorum opera ad res magnas uti posset; quae culpa etiam Cosaccos ab eo alienavit, haud spernendam manum. Sed est hoc saeculi nostri vitium sacra profanis miscendo utraque corrumpere.

De Turca[15] quae ad vos perlata sunt iis consentientia a Constantinopoli accepimus. Bellum ejus in Persam[16] securum in Hungariae limite praestabit imperatorem[17] et ob id ad pacem minus tractabilem.

1 Thomas Roe.
2 Karel van Cracou.
3 Lodewijk XIII van Frankrijk.
4 Christina van Zweden.
5 Van Matthias, graaf Gallas, bevelhebber in dienst van keizer Ferdinand.
6 James King.
7 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
8 De Hessische hofmaarschalk Hans Heinrich von Günterroth.
9 De Zweedse gezant Hermann Wolff.
10 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant, residerende te Hamburg.
11 Christiaan IV.
12 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
13 Christoph Radziwill
14 Wladislas VII (IV) van Polen.
15 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
16 Ṣafī I († 1642), behorende tot de dynastie der Safawiden.
17 Ferdinand III.

Princeps Casimirus[1] a Genua ad Massiliensem oram tempestatibus repulsus est. Dubitatur, an retineri juri belli possit, quia praefecturam a rege Hispaniae[2] accepisse dicitur.

Deus, Illustrissime Domine, vestros omnes sospitet.

Excellentiae Vestrae observantissimo cultu devinctus

H. Grotius.

Scribebam Lutetiae, 18/28 Maii MDCXXXVIII.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

In de copie te Uppsala boven aan de brief in margine: R. Hagae 5 Julij st. n.

3595. 1638 mei 28. Aan J. Corvinus[3].

Accepi magno cum gaudio, vir egregie, literas tuas XV Calendas Maii[4] memor et amicitiae veteris et laborum tuorum in tuenda veritate salutari. Vloswyckius[5] qui eas mihi tulit, et tot propinquorum nomine et sua[6] et tua commendatione erit nobis acceptissimus.

Recte facis, quod filio tuo[7] iurisconsulti titulum mavis in Gallia quam apud Batavos dari. Nam qui apud Batavos dantur, vix quicquam extra eas vicinasque terras valent; qui in Gallia, ubique terrarum. Eromata tua ad Iurisprudentiam pertinentia[8] legere avebo praesertim, quia scio te in recto docendi ordine magnum esse artificem; quae facultas quibus deest, eorum video libros quamvis multa refertos[9] eruditione minus esse utiles. Antiwalaeum[10] vide, an in Britannia possis edere, ubi tua magno sunt in pretio, quod pressius quam alii premas veneranda[11] antiquitatis vestigia.

Corcellionis liber[12] multum habet lucis eritque hic non inutilis; quare velim quam plurima huc mitti exempla.

1 Jan II Kasimir.
2 Philips IV.
3 Copie Rotterdam, Gem. Bibl., coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674. Gedrukt *Epist.*, p. 433. Geadresseerde, Johannes Arnoldi Corvinus, was rechtsgeleerde te Amsterdam.
4 Ontbreekt.
5 Pieter van Vlooswijck.
6 De copie heeft ten onrechte ‘suo’.
7 Arnold Corvinus († circa 1680), later hoogleraar te Mainz.
8 *Ioh. Ar. Corvini. JC. Enchiridivm: seu Institutiones Imperiales, insertis latioribus materijs, theoricè ac practicè digestae, et explicatae per erotemata.* Amsterodami, apud Ludovicum Elzevirium. A^{o}. 1640.
9 De copie heeft ten onrechte ‘refectos’.
10 Antonius Walaeus had in 1625 een geschrift tegen Corvinus gepubliceerd. Hoewel er nadien voortdurend sprake geweest is van een weerlegging door Corvinus, schijnt het niet tot een uitgave gekomen te zijn.
11 De copie heeft ‘venerandae’.
12 Voor dit boek van Etienne de Courcelles zie men no. 3477, p. 126 n. 7.

Mileteriana[1], quae ad fratrem[2] misi, rogo videas. Nunquam vidi hominem magis mutatum, non dico sententiis tantum, sed animo toto. Ira est atrocium injuriarum, quas ei inferunt romanenses et protestantes, patiens, maledictorum abstinens, propositi sui tenax, nullo commodi incommodive respectu, quo magis, sicubi non pervidit omnia, venia dignus est, in multis[3] partibus etiam laude. Excommunicatus est a reformatis jam bis terve; frequentat tamen ipsorum coetus. Romanensium coetus non adit neque coetum seorsim colligit, cum tamen habeat pastores quosdam sibi faventes. Carentonum itat; audit multa in se dura dici; respondet libellis lenibus; metuendum tamen, ne megistanum quidam honorum vitaeque securae cupidi arripiant hanc occasionem transeundi satis speciosam, quod viri pii et eruditi, qui pro causa protestantium plurima et fecere et passi sunt, palam agnoscant erratum in praecipuarum controversiarum, quae discidio obtendebantur, judicatione. Qui illam optimam antiquitatem sequuntur ducem, quod te semper fecisse memini, iis non eveniet, ut multum sibi ipsis sint discolores.

In Anglia vides, quam bene processerit dogmatum noxiorum repurgatio, hac maxime[4] de causa, quod qui id sanctissimum negotium procurandum suscepere, nihil admiscuerunt novi, nihil sui, sed ad meliora secula intentam habuere oculorum aciem. Socinus[5] non hoc agens in antiquae ecclesiae sensus nonnunquam incidit et eas partes, ut ingenio valebat, percoluit feliciter. Admiscuit[6] alia, quae etiam vera dicenti auctoritatem detraxere. Idem nonnullis apud Batavos accidisse vidi ac tecum dolui, ac si quando alios eruditione spectabiles video idem agnoscere et quantum fieri potest malo mederi, plurimum id me delectat.

Bene facis quod eadem opera Walaeo[7] principaliter respondes, aliis autem accessionis modo, ne frustra augeatur labor et scribenti tibi et aliis lecturis.

Ego omnia studia ut tibi tuisque procedant quam felicissime, ex animo precor Deum.

Tuae Claritudinis amantissimus
H. Grotius.

Lutetiae, XXVIII Mai MDCXXXVIII.

Nolo te quicquam meorum latere. Habeo paratum volumen veterum de antiqua Historia Gothorum, Wandalorum et Longobardorum, cum praefatione et notis quibusdam[8], habeo annotata ad vetus Testamentum[9]; habeo et notas grandes.

1 Zie voor deze geschriften van en over Théophile Brachet de la Milletière no. 3473, p. 117 n. 2 en 4.
2 Willem de Groot.
3 Het woord ‘multis’ ontbreekt in de uitgave der *Epist.*
4 De copie geeft ‘maxima’.
5 Faustus Socinus (1539-1604), antitrinitariër, grondlegger van het socianisme, een rationalistische stroming in het protestantisme.
6 De copie heeft ‘admiscunt’.
7 *Responsio ad Censuram J.A. Corvini in P. Molinaei Anatomen Arminianismi;* zie dl. III p. 21 n. 2.
8 *Historia Gotthorvm, Vandalorvm, & Langobardorvm;* zie Ter Meulen-Diermanse no. 735.
9 *Hugonis Grotii Annotata ad Vetus Testamentvm. Tomvs I.* Lvtatiae Parisiorvm, Sumptibus Sebastiani Cramoisy, Regis & Reginae Architypographi, et Gabrielis Cramoisy. viâ Iacobaeâ, sub Ciconis. MDCXLIV. Prostant Amsterdami, Apud Iohannem Blaev; zie Ter Meulen-Diermanse, no. 1137.

3596. 1638 mei 28. Aan E. de Courcelles[1].

Monsieur,

Je vous remercie du livre[2] que m'avez envoyé contenant de considérations fort exellentes sur le différent qui s'est émeu icy entre les sieurs Amiraus[3] et Testard[4] de l'une, et le sieur du Moulin[5] de l'autre part.

J'ay tousiours creu, qu'en quelque chose ils ont raison les uns et les autres, ceux-là recognoissans un désir sérieux de Dieu de voir convertis ceux auxquels l'évangile est annoncé, et cestuy-cy, que restant cela il faut aller plus avant, et donner à l'homme, à qui Dieu donne une telle grâce, la liberté de s'en servir ou de ne s'en servir pas.

Le sieur de Moulin a raison de dire que les décrets vrayement conditionels des législateurs présupposent quelque pouvoir en ceux auxquelles ils sont proposez, soit que ce pouvoir laysoit dessa et immédiament, soit pour le moins qu'ils ayent moyen de l'acquérir, ou de ne l'empâcher pas comme parle monsieur de la Miletière[6], lequel parle bien haut pour la grâce, pour nous rendre humbles, mais toutes fois, quoique soubs de termes foibles, laisse à l'homme tant qu'il suffice pour le rendre vrayement inexcusable s'il ne reçoit ce qui lui est offert.

Il y a en cette controverce certains termes qui différont et ont chacun leur considération qui ne heurtent pas la piété. Il y a ausi parmi la doctrine de quelques-uns des excès si grandes que nous sommes obligez de les combattre, si nous volons avoir soing de nostre salut et de celuy de nostre prochain. Je ne doubte nullement que nostre livre, si plusieurs exemplaires viennent jousqu'icy, ne serve à esclarcir quelques-uns qui ne seront pas trop préveues par les noms de docteurs, par leur propre honneur, ou pour le moins par une longue accoustumance aux sentimens contraires.

Je prie Dieu qu'il continue à vous départir ces dons pour le bien non pas de sectes, mais du corps de l'église chrestienne.

Le Vostre.

A Paris, 28 du May 1638.

3597. 1638 mei 28. Aan Willem de Groot[7].

Non multum ad te nunc scribam, mi frater, satis tibi negotii impositurus, si has, quas vides, literas ad Salmasium[8], Corvinum[9], Curcellium[10] tibi et

1 Copie Rotterdam, Gem. Bibl. coll. Rem. Kerk, cat. v. Hss. no. 674.
2 Voor de titel van dit boek zie men no. 3477, p. 126 n. 8.
3 Moïse Amyraut.
4 Paul Testard.
5 Pierre Du Moulin.
6 Théophile Brachet de la Milletière.
7 Gedrukt *Epist.*, p. 878.
8 Claude Saumaise -Salmasius- klassiek-filoloog te Leiden; zie no. 3600.
9 Johannes Arnoldi Corvinus; zie no. 3595.
10 Etienne de Courcelles; zie no. 3596.

legendas et obsignandas commiserim. In illis ad Salmasium meam de usuris[1] sententiam breviter explico. Quae de ejus libro vestris in locis romanensium, lutheranorum et calvinianorum sint judicia, scire expeto. Ipse ad amicos scribit infensos sibi esse pastorum multos et unum inter eos eximium[2] non parum lucri facere e foenore, quod laudet canones veteres, qui *τοῖς ἐν κλήρῳ* tales quaestus interdicunt.

Parentibus[3], tibi, tuis nostrisque omnia felicissima opto.

Tui amantissimus tibisque obligatissimus frater
H. Grotius.

28 Maji 1638.

3598. 1638 mei 28. Aan A. Oxenstierna[4].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Receptis reginae dominae nostrae clementissimae[5] ad regem[6] et ad me literis[7] aditum postulavi ad regem, cujus nunc commodum exspecto.

Quae a duce Vinariensi[8] geruntur, satis late explicant diligentes D. Mulleri[9] literae. Non duplicabo itaque Sublimitati Tuae legendi laborem.

Apud legatum Venetum[10] fuimus ante hos sex dies ego et D. Schmalchius[11]. Literas ei tradidimus, tum quae ad ipsum erant, tum quae ad ducem Venetum[12], quorum se jam accepisse dicebat exemplum.

Quae dixi de inscriptione ad reginam non ex more facta a Venetis, cum a regibus principibusque omnibus salutari soleat Serenissimae Potentissimaeque elogio, silentio transmisit. Neque ego ultra institi, quam ut dicerem in posterum id emendandum, si literas suas gratas esse velint. Locutus de hac re fuissem pressius, si quid ab Anglis[13] didicissem certi, qui me trahunt obtenduntque morbum secretarii regii[14].

Quod a nobis postulavit Venetus, ut non longe a Colonia eligeremus locum colloquii de pace, quo minus morae inter commeandum intercederet, id a Gallis

1 Zie no. 3600.
2 Niet geïdentificeerd. aant.
3 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
4 Gedrukt *Epist.*, p. 430; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 481.
5 Christina van Zweden.
6 Lodewijk XIII.
7 No. 3542.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 Georg Müller, secretaris van Axel Oxenstierna.
10 Anzolo Correr.
11 Peter Abel Schmalz, secretaris van Axel Oxenstierna.
12 Francesco Erizzo (circa 1570-1646). Sinds 1631 was hij doge van Venetië.
13 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
14 Niet geïdentificeerd.

profectum ex Chavigniaci[1] antehac sermonibus et ex misso ad me nuper Priandio[2] non dubitabam. Respondimus diu de loco in Suedia consultatum neque potuisse adduci Suediae rectores[3], ut locum sumerent nimis longe a se remotum, qualia essent ea, quae sunt circa Coloniam. Saepe opus fore, ut ipsi a legatis consulantur, quod eo citius posset fieri, quo abessent propius. Hamburgum aut Lubecam saepe a caesarianis ipsis proposita nobis. Utram urbem mallent, nos contentos ea fore. Esse in iis regionibus vicinos principes, quibuscum saepe legati communicanda habituri essent de pace consilia. Neque vero impedire nos posse, quominus et alii operam suam ad pacificandum conferent. His de causis in foedere cum Gallis inito speciatim id expressum, ut ipsi quidem Coloniae de pace agerent, nos vero Hamburgi aut in vicina Hamburgo urbe. Ab eo semel constituto non posse decedi. Quare si placeret caesarianis de pace agere, dare eos debere tuti itineris literas pro legatis Suedicis[4] Hamburgum aut Lubecam ituris proque eorum comitatu et commeaturis ultro citroque tabellariis, tum vero pro iis, qui res Suedicas procuraturi essent Coloniae, eorumque itidem comitatu et tabellariis, praeterea pro legatis viduae Hassicae[5], ducis Vinariensis aliorumque reginae Suedicae foederatorum, qui mittere vellent Hamburgum.

Hac autem de re ita locutus sum indefinite, ut ipsine isti legati sua desideria essent propositurі, an eam curam relicturi legatis Suedicis, id in ambiguo relinquerem.

Dicebat apud cardinalem Riceliacum esse literas tuti itineris antehac missas, pro legatis Suedicis, qui Coloniam ituri dicebantur; mutato loci nomine, posse manere cetera.

Respondi me nihil unquam ejus vidisse neque de formula non visa posse judicare. Volebat operam dare, ut eam a cardinali acciperet, quod ego ipsi liberum reliqui. Caesarianos dicebat in dando [tuto] itinere pro subditorum suorum legatis, maxime Vinariensis, qui familiae ne suae quidem caput esset, nonnihil tricari.

Ego ad hoc ostendi Germaniae principes non mere subditos esse, sed cum libertate foedera faciendi; patere id Verbiniana pace[6], ubi multos eorum rex Galliae, non paucos rex Hispaniae[7] tanquam socios, quibus vellent cautum, nominassent. Ipsum Ferdinandum II et hunc tertium egisse ac pepigisse cum multis Germaniae principibus; conditiones obtulisse saepe duci Bernhardo, nato electorali stirpe, quales quo essent in Germania, etiam ipsis ducibus magna territoria possidentibus ob orginis splendorem anteponerentur. Caesarianos putabat neque a pace neque ab indutiis averso esse animos moram omnem ab Hispano esse.

Divagante ad multa sermone cum diceret in pace cudenda nodum esse difficilem inter Hispanos Batavosque de Indiis, dixi mihi non videri eum inexplicabilem, sive Hispanus vellet utrinque teneri, quae tenerentur, et liberum esse apud

1 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
2 Giustiniano Priandi, staatsman uit Mantua.
3 Voor hun namen zie men no. 3424, p. 40 n. 1.
4 Zij waren, voor zover mij bekend, nog niet aangewezen.
5 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel. De gezanten waren, voor zover mij bekend, nog niet aangewezen.
6 De vrede van Vervins, gesloten in 1598.
7 Resp. Hendrik IV en Philips II.

gentes neutrius partis imperia agnoscentes commercium, sive pace apud superos facta atque incolumi bellum vellet relegari ad inferos, id est ad loca trans cancri circulum sita, quo jure Galli Anglique cum Hispano viverent. Namque inter eos id observari, ut quae in tam longinquis partibus vi agerentur, ea hujus nostri orbis pacem non turbarent. Dicenti videre se lentius quam vellent pacem amantes processurum hoc negotium regessi mirum id haberi non debere, cum in fabricandis Batavicis indutiis per biennium et aliquantum ultra sudatum esset.

Nunc quiescimus et ego et D. Schmalchius, ambo exspectantes responsum tum a Chavigniaco tum a Veneto, ego vero etiam tempus compellandi regis.

Castilionaeus[1] XV apud se habens millia putatur in S. Audomari obsidium accingi. Lafortius[2], cujus miles Castilionaeo attributus est, alias copias quaerit. Princeps Condaeus[3] mulos conducit multos ad scandenda cum machinsi Pirenaei juga.

In Hispania trucidatum Olivarium[4], qui principem in ea aula gratiae tenuit locum, rumor huc advenit parum laetus exemplo. Genuae sectatorum Austriae[5] conatus pro Hispano successit infeliciter validiore ea parte, quae libertatis studium et amicitiam Galliae sibi obtendit.

Misit huc rex Magnae Britanniae[6] virum nobilem[7] ad gratulationem et bona vota pro utero reginae[8]. At duorum istorum regnorum amicitiam, si unquam, hoc certe tempore necessariam, dissuere incepit res non magna per se, nisi omnia tanti essent, quanti aestimantur.

Apud reginam Angliae[9] neque legatorum uxoribus neque principibus feminis considere mos est, contra quam apud Galliae reginam. Chevreusia[10] tamen ab itinere statim reginam Angliae accedens, quasi ab itinere lassa, considere jussa est. Dissimulatum id forte in alia foret. Sed in hac femina e Gallia exulante multum displicuit legato Gallico[11], qui uxori suae[12] a regina jus considendi poposcit. Neque enim aequum legati uxorem minori esse honore quam Chevreusiam. Regina Chevreusiae semel id datum dixit ob lassitudinem ex itinere non repetitum postea neque vero se adduci posse, ut veterem Angliae morem novo introducto more immutet. Id huc perscriptum huic aulae non satisfecit cumque legati ordinarii Anglici uxor[13] ad reginam salutandam itaret, obviam ei missus est, qui diceret eam reginae non adsessuram.

His inanibus tempus teritur, dum perit Palatinus[14]. Id enim futurum prae-

1 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
2 Jacques Nompar de Caumont, maarschalk van La Force.
3 Henri de Bourbon, prins van Condé.
4 Gaspar de Guzmán, graaf-hertog van Olivarès.
5 De uitgave der *Epist.* geeft de lezing ‘Auriae’.
6 Karel I.
7 Raphael Tartereau.
8 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
9 Henriette Marie.
10 Marie de Rohan, hertogin van Chevreuse.
11 Pomponne de Bellièvre.
12 Marie de Bullion.
13 Elizabeth Scudamore, echtgenote van John Scudamore, ordinarius Engels gezant te Parijs.
14 Karel Ludwig van de Palts.

videmus, nisi Meppa recipitur et major pecunia ex Anglia mittitur. Neque enim qui eum adjuvat Crewenus[1] Crassus[2] est, qui exercitum suis e reditibus alere possit.

Post Mulleri literas longe alia docemur. Hostem alio itinere simulato consedisse ad lacum Constantiae. Inde Steno, ubi pons est imminere, ut commeatus ab Helvetiis aliisque locis intercipiat Vinariensi. Et Helvetios minis territos retinere penes se omnia. Ipsorum vero pontificios, ne iis quidem rebus, quae e Gallia veniunt, permittere transitum aemulatione in vicinos partim et emptis studiis. Caesarianos[3] supra XVIII millia esse; Vinarienses praeter eos, qui praesidiis attinentur, ad XIV millia; eos ivisse non, ut ante consilium fuit, in Wirtembergicum agrum saeve habitum a caesarianis exusta, ut dicitur, et Sturtgarda, sed Landshutum et Hohentwilam versus. Lotharingos vero Longavillani[4] metu ad comitatum Burgundiae tutandum retro cedere. Gallasium[5] Rheno se admoturum propius, ut Goetsio[6], si forte laboranti, sit subsidio.

Haec postquam scripseram adii extraordinarium ab Angliae legatum[7]. Habetur is fautor rerum Galliae. Is vero neque Gallos posse adduci existimat, ut protestantium res esse velint validas neque Batavos, ut imperatori[8] se hostes faciant, et horum opera factum, ne Galliae poscentibus id Suedis imperatori bellum denuntiaret.

Multis verbis ostendi ei, quam prope exitium venisset res Palatina, nisi eam prostratam erigendi exemplum ab Anglis daretur. Non aequum id eos exspectare, ut consanguinei ipsorum nobis magis cordi quam ipsis essent.

Jam significatur mihi die crastino regem mihi vacaturum. Prima, quae post hanc veniet a me epistola, quid ibi egerim, quid intellexerim, significabit.

Dicit mihi Heufdius[9] rursum naves ex Hispania XL cum pecunia, milite rebusque aliis necessariis perductas Dunquercam Anglorum praesidio et tutela. Haec res nihil inde bonae spei nobis ostentat.

Inter causas, cur cardinalis Riceliacus indutias malit quam pacem, una est, quod in pace reditus reginae matris[10] vitari non poterit, quem ipse maxime metuit.

Deum rogo, Illustrissime Domine, ut, quae nunc in actu consiliisque versantur, ea omnia ad bonum gloriamque regni Suedici, reginae Tuaeque Sublimitatis regat.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 18/28 Maii 1638.

1 William Craven (1606-1697).
2 De romeinse triumvir Marcus Licinius Crassus Dives, die uit eigen middelen een leger op de been bracht.
3 De troepen van Ferdinand III.
4 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
5 Matthias, graaf Gallas.
6 Johann, graaf van Götz.
7 Robert Sidney, graaf van Leicester.
8 Ferdinand III.
9 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
10 Maria de Medici.

Is, qui Olivarium interfecit[1], nepos naturalis fuisse dicitur ducis quondam Ossunae[2].

Principem Casimirum[3] tempestatibus a Genua repulsum in oram Massiliensem advenisse audio; retineri ibi, quod additur, non puto neque enim ullam video in eo juris speciem.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3599. 1638 mei 28. Aan N. van Reigersbergh[4].

Mijn Heer,

Ick dancke uE. van de advysen van den 17^{e} Mey[5].

Wij handelen hier soo met den graef van Chavigny[6] als met den ambassadeur van Venetië[7], soe op 't stuck van de paix, als van trefves, ende middelertijd laeten niet te dencken op het oorlogh. Onse negotiatie gaet wat lan gsaem voort, 't welck wij wel mogen lijden. Morgen gae ick bij den coning[8], soo om andere saecken, als om de vrijheit te procureren voor den marescal Horn[9] door het middel van Jan de Waert[10], die nu hier is in 't bois de Vincenne.

Wij verwachten, wat den marescal de Chastillon[11] sal doen hebbende nu ontrent 16000 man bij hem. Men spreect van St Omer. Den prins van Condé[12] heeft veel buricos, dat sijn mulats, aengenomen, om 't geschut nae de bergen te brengen.

Wij verwachten tijdinge van 't gunt sal voorvallen tusschen den hertogh van Wimar[13] ende de keiserschen. Daer is apparentie van een slagh. De keisersche sijn stercker in getal, de Wymarsche in couragie. Den hertogh heeft selff mijne jongste soon[14] gesproocken van eerlijck employ. Hij seit niet liever te wenschen dan Sijne Hoocheit bij te connen sijn; sal apparentelijck goed employ vinden.

Den oudste[15] is wat te laet gecomen te Basel, naedat den hertogh van daer was vertrocken; sal moeite hebben om over te comen.

1 Nadere gegevens over deze mislukte aanslag heb ik niet kunnen vinden.
2 Pedro Tellez-Girón, hertog van Osuma (1574-1624).
3 Jan II Kasimir.
4 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK. R8g. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op no. 3582; beantw. d. no. 3623.
5 No. 3582.
6 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
7 Anzolo Correr.
8 Lodewijk XIII van Frankrijk.
9 Gustaf Karlsson Horn.
10 Johan van Werth.
11 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
12 Henri de Bourbon, prins van Condé.
13 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
14 Diederik de Groot.
15 Cornelis de Groot.

Dat van Meppen is een groot ongeluck voor het huis van den Pals, in welck met niemant in alliantie sijnde ende niet besittende bij eene handeling wel mocht te cort comen. Niet alleen de vereenigde landen, maer oock de plaetsen bij onse Sweden in Westfalen beseten sullen hierdoor peryckel loopen. Des vijands fregatten sullen haer apparentelijck in Engelant salveren.

De recerche te Maestricht moet seer wijsselijck ende ordentelijck beleidt werden, opdat men alle suspicie van passie ontgae. Den hertogh van Bouillon[1], sijnde quaelijck met Vrancrijck, sal door dit incident noch meer van sijn credyt verliesen, bijsonder sijne verandering van professie door de vrouw[2], die Spaenschgesint is, sijnde tewege gebracht.

't Is seecker, dat Vrancrijck aen den palsgraef[3] iet sal geven op reeckening van de oude schulden. De somme is noch niet genoemt ende Vrancrijck wil, dat Engelant wat opentlijcker gae in dat stuck. Want uit de discoursen van de ambassadeurs[4] mercken wij, dat sij soecken te schuilen.

Den marquys van Hamelton[5] ende anderen nae Schotland gesonden met [....] in de ceremoniën wat toe te geven sullen alles wel accommoderen ende des conincx[6] autoriteit bewaeren. 't Waer niet quaed geweest voor Groot Bretagne, soo men Schotlant in 't kerckelijck soowel als in het polityck hadde connen brengen tot conformiteit quo facilius paulatim in unam gentem coalescerent. Maer dewijle de afkeer door het blasen van eenige predickers soo groot is, sal daerin niet geopiniastreert werden nec tanti est. Den bisschop van Lincol[7] is voor desen geweest guarde des seaux in Engelant ende heeft hetselve ampt bedient met groote mescontentement van alle de werelt. Hij heeft hem seer gemoeit met de libellen tegen den eertsbisschop[8], is anders een geleert persoon. Maer anderen, niet minder in geleertheit, werden dagelijcx bij den eertsbisschop, soo in het kerckelijck, als in het polityck geadvanceert. Die van Charenton sijn om de harangue van den eertsbisschop seer t'onvrede siende dat de autoriteit van Calvijn ende haer nieuw geïnventeerde kerckenregiering soo bloot wert gestelt.

UE. beleit is goed in de saeck van Rotterdam[9]. Wij sullen hoopen een uitcomste nae recht ende reden.

Ick verstae ongaren, dat weder schepen uit Spaignië te Duinkercken door het beleidt van de Engelschen sijn aengecomen, ende dat het vrundelijck onthael van madame de Chevreuse[10] in Engelant hier mescontentement geeft, soodat oock aen de ambassadrice van Engelant[11] werdt geweigert te mogen sitten bij de

1 Frédéric Maurice de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon.
2 Eleonora van den Bergh.
3 Karl Ludwig van de Palts.
4 John Scudamore en Robert Sidny, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
5 James Hamilton.
6 Karel I van Engeland.
7 John Williams, bisschop van Lincoln.
8 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.
9 Het betreft hier de pogingen namens Grotius ondernomen om diens achterstallig salaris als pensionaris van Rotterdam alsnog uitbetaald te krijgen.
10 Marie de Rohan, hertogin van Chevreuse.
11 Elisabeth Scudamore.

coninginne[1], 't welck haer te voren ende mijn huisvrouw alsnoch werdt toegestaen, omdat men die eer, die geen princesse nochte ambassadricen in Engelant werdt vergunt, aen madame de Chevreuse, versch van de reis comende heeft toegestaen.

Gotz[2] mijne maeckende te gaen nae Brisac heeft zich geset bij de lac de Constance meenende sich meester te maecken van een brugge bij Stein ende den hertogh van Wimar alle toevoer af te snijden, tot welcken einde deselve Gotz oock brieven aen alle de Switsersche steden heeft geschreven belovende haer in vrede te laeten, soo sij aen des keisers[3] vijanden geen vivres ende crijgsnooddruft en laeten volgen. De steden onder pretext van selff nood te vresen houden alles thuis. De roomschgesinde cantons willen oock niet, dat uit Vrancrijck comt, laeten passeren. Den vijant is stercker als den hertogh. Ick sal den coning bidden het secours aen den hertogh te vermeerderen.

Het belegh van St Omer werdt nu seecker gehouden.

Den Grooten Heer[4] gaet in personen nae Persiën hebbende sijn broeder[5] doen ombrengen, hoewel noch geene soonen hebbende.

Den 28 Mey 1638.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Rade in Hollant In Den Hage.

In dorso schreef Van Reigersberch: broeder de Groot, den 28 Mey 1638 wt Paris.

3600. 1638 mei [28]. Aan C. Salmasius[6].

Claudio Salmasio Hugo Grotius S.

Gratiam tibi, vir magne, magnam habeo pro misso ad me libro de Usuris[7]. Rependisti[8] nobis usuras sane graves pro eo, quo novi abs te aliquid exspectavimus tempore. Neque vero pro libro tantum donato debitorem me tibi profiteor, sed et pro tam multis, quae nos doces in opere plenissimo eruditionis sacrae, profanae, Latinae, Graecae, Hebraeae, Arabicae, rerum vocumque ditissimo penu. Illud vero non in meriti mei, sed in singularis tuae adversum me benevolentiae testimonium accipio, quod mentione mei tam benigna me honestaveris.

De argumento ipso sic mihi videtur esse rei cujusque, operae etiam et usus rei pro tempore quoque ac loco justum quoddam pretium; quod quanquam

1 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
2 Johann, graaf van Götz, keizerlijk bevelhebber.
3 Ferdinand III.
4 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
5 Kāsim, gedood op 17 februari 1638.
6 Copie Rotterdam, Gem. Bibl., coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674. Gedrukt *Epist. ad Gallos*, p. 395; *Epist.*, p. 424. De uitgave der *Epist. ad Gallos* dateert: IIX (*sic*). Beantw. d. no. 3689. Claude Saumaise -Salmasius-, klassiek-filoloog, was hoogleraar te Leiden.
7 *De Vsvris Liber, Clavdio Salmasio auctore.* Lvgd. Batavor. Ex Officina Elseviriorum, MDCXXXVIII.
8 De copie heeft de lezing ‘Pependisti’.

ἐν στιγμῇ definiri nequit, non tamen in immensum patet. Pretia rerum non ex affectu aut utilitate singulorum, sed communiter fungi dixit Paulus jurisconsultus[1]; et alibi: non affectiones aestimandas, sed quanti quidque omnibus valet[2]. Ad id pretium aestimationes in familiis herciscundis in communi dividundo faciunt boni judices. Contrahentes saepe eum egrediuntur modum. Ea est, ut ait scriptor vitae Isidori, *ἀδικία ὑπὸ μὲν τοῦ νόμου ἀφειμένη* plerumque scilicet, *τὸ δὲ δίκαιον ἀνατρέπουσα*[3]. Eget vicinus aliquis ob caussas necessarias parte soli mei quod mihi sit pro supervacuo. Id videns, si ei supra quam quanti communiter tantum est soli indicavero, transgredior[4] officii limites. Venit externus aliquis ob negotia et domicilium non invenit. Ego, qui habeo, pensionem ab eo posco praegravem: non facio aant. viri est boni, maxime christiani. Neque enim in lucrum arripere debeo alienam necessitatem. Ante Diocletianum[5] per leges Romanas licebat rem venditoris rebus ita ferentibus emere infra dimidiam veri pretii partem. Non tamen id fecerit ante eam legem vir probus, ac ne nunc quidem post eam legem faciet, ita ut tertia pars justi pretii venditori absit; quod lex ista, quam et in caeteris contractibus horum temporum leges imitantur, concedit.

Nimirum leges civiles noluerunt ista ad vivum resecare, ne quovis praetextu contractum laboraret fides; neu litium cresceret numerus, ut solent ad multa mala connivere mali alterius vitandi causa, sicut ad divortia lex Mosis[6], ad lupanaria multarum civitatum leges.

Ne ecclesia quidem omnia potest sua censura exsequi, praesertim cum eam non deceat scrupulose inquirere, quanti res quaeque bene aut male ematur conducaturve. Plerumque ergo judicium id permittendum est religioni contrahentium, qui tamen a piis doctoribus moneri debent, ne quaestui habeant aliena incommoda.

Quia vero, ut optime abs te notatum est, mutuum ad locati naturam proxime accedit, si nempe aliquid mercedis exigatur, hoc solo discrimine, quod in locato species, in mutuo genere idem redditur; facile, qui aequum bonumque sequi volet, ex altero contractu ad alterum ducto argumento, quid[7] rectum sit, inveniet. Pecunia mea opus quis habet; erat autem ea, si mihi mansisset, mihi futura non inutilis empto agro aut domo fructum datura. Quod ergo ipsius in gratiam eo commodo cariturus sum, id ipsi imputabo. Accedat aliquantulum pro periculo, quod et ipsum aestimari solet in contractu suscepti periculi. Qui multos nummos perpetuo in alienos usus expositos habent multorumque in id ministerio utuntur, etiam aliquid sinantur addere pro operarum mercede.

1 Julius Paulus, Romeins jurist en lid van het Consilium principis tijdens Septimus Severus.
2 Vgl. *De Iure belli ac pacis* lib. II, cap. XII, § XIV (ed. De Kanter-Van Hettinga Tromp, p. 348; Ter Meulen-Diermanse, no. 617). Waar naar dezelfde plaats bij Paulus wordt verwezen; *Dig.* IX. 2. 33.
3 Damascius, *Vita Isidori* in Photius *Bibliotheca* cod. 242 Migne *P.G.* 103, p. 1269 c.
4 De copie geeft de lezing ‘transgrediar’.
5 Diocletianus, Romeins keizer (284-305).
6 *Deut.* 22. 13 vv. en 24; zie ook *Matth.* 19. 7-9. Grotius behandelt het onderwerp ook in zijn *De Iure belli ac pacis* lib. II, cap. V, § 9 (ed. De Kanter-Van Hettinga Tromp, p. 234; Ter Meulen-Diermanse, no. 617).
7 De copie geeft de lezing ‘quod’.

Quia vero nulla res est, cujus saepius egeant homines quam pecunia mutua, et paucissimi sunt, qui aequa usus sibi abscedentis compensatione contenti sunt, eo fieri puto, quod non latini tantum, sed et Graeci patres invehantur in malum foenebre spectantes scilicet id, quod fit *ἐπὶ τὸ πλεῖστον*. Insignis inter alios est locus Chrysostomi in caput ultimum prioris ad Corinthios[1]. Sed haec haud dubie tu fusius[2] in altera, quam promittis, operis tui parte explicaturus es[3], ac sic facile omnem praecisurus ansam calumniae.

Praeter ea vero, quae aequi norma praecipit, sunt alia, quae diligendi proximi officium a nobis exigit. Est cum vir dives viro bono egenti mutuam pecuniam dare debeat, etiam donandi animo, si ille ad meliorem fortunam non perveniat; quanto magis, si quis sortem possit post tempus reddere, non item usus pretium, ab eo, qui in re est opima, erit adjuvandus Et in his quidem officiis ad misericordiam pertinentibus spectari et hoc potest, lucrumne alter ex pecunia mea facturus sit nec ne; in illa autem priore de eo, quod per se aequum est consultatione, non quid illi valitura sit pecunia videndum, sed quid mihi eam mutuam danti absit, plane ut in contractibus aliis. Est enim par ratio. Et ob id quicquid in ullis contractibus justum excedit modum a mutuo ut maxime frequentato contractu deducta tralatione usurae nomine appellatur, ex quo scilicet tempore ipsa usurae vox, ob vitium quod plerumque ei accedebat, in deteriorem partem sumi coepit.

Nunc aliud est, quod abs te discere cupiam. Senarii numeri apud Graecos nota quae nunc sit, notum est. Sed quaero, quae olim fuerit. Hoc si mihi expedire volueris, efficies, ut saepe te consulam: id novum et inversum erit usurae genus: non modo nihil tibi pendere, sed et[4] ob id quod mihi benefeceris, saepius tibi exhibere negotium.

Vale, vir eximie, et saepe nos scriptis tuis bea.

Lutetiae, XXVIII[5] Maii MDCXXXVIII.

3601. 1638 mei 28. Aan J.A. Salvius[6].

Illustrissime Domine,

Dilatam scriptionem verbis excusari nihil opus. Satis in se habent excusationis tot ac tanta negotia, quae Excellentiae vestrae curas onerant. Tum vero haec

1 Vgl. *De Iure belli ac pacis* lib. II, cap. XII, § XX. (ed. De Kanter-Van Hettinga Tromp, p. 352, waar eveneens naar de plaats bij Chrysostomus wordt verwezen); zie ook Migne, *P.G.* 61, kol. 372-374.
2 Gecorrigeerd naar de copie te Rotterdam.
3 In 1639 en 1640 publiceerde Salmasius de volgende werken: *De modo usurarvm liber, Clavdio Salmasio auctore.* Lvgd. Batavor. Ex Officina Elseviriorum. MDCXXXIX, en *Dissertatio De Foenore Trapezitico, in Tres libros divisa. Claudio Salmasio Auctore*. Lugduni Batavorum, Ex officina Ioannis Maire MDCXL. Over *De modo vsvrarvm liber* zie men no. 3781, p. 598 n. 14.
4 Het woord ‘et’ ontbreekt in de copie te Rotterdam.
5 De datum ‘XXVIII’ ontbreekt in de uitgave der *Epist.* en is aangevuld uit de copie te Rotterdam.
6 Gedrukt *Epist.*, p. 433. Antw. op no. 3568.

data 28 April/8 Maii epistola[1] ita me liberaliter docet de cunctis, quae sciri opus, ut temporis vacui, etiamsi id longius fuisset usuras penset uberes.

Fuit autem haec eo gratior, quod multa laeta nuntiet de Bannerii[2] rebus, de appropinquante Suedici dilectus adventu, de diffugio Galassiani[3] militis ob incertas sedes et nova alibi eoque opimiora stipendia, de foelice Kingii[4] praelio.

Hassiae vidua[5], quantum judicare licet, perstabit in nostro federe: nec alio puto spectare cunctationes ejus, quam ut quam plurimum pecuniae a Gallia auferat.

Palatini[6] conatus quam tenuiter ab Anglis juventur quamque non felicibus initiis procedant, D. Camerarii[7] diligentiae perscribendum relinquo.

Caesariani isti et qui se medios interponunt, post tempus venere, cum jam salva fide famaque nulla a Suedis pax seorsim a Gallis possit accipi. Itaque exspectanda et pactio aliqua communis, cui rei ut aliqua jaciantur fundamenta, dedi D. Chavigniaco[8] perscripta nostra optata, si ad inducias veniendum sit, super quibus responsum regis[9] exspecto ex eo defaecatius judicaturus, quo vergant Gallorum consilia.

Bellum trahi refert eorum, qui res hic manu versant. Sed id vix patitur crescens cum utero reginae[10] gratia omnisque Galliae aversus a bello animus.

Anglis legatis[11] dixi saepe, nisi propius quiddam cum regno Suedico velint pacisci, non facile coiturum fedus in ea, quae Lutetiae praeformata non satis arcte nodum stringunt. Videndum, ecquid certius secum ferat Rous[12].

Batavi ut ad bellum in imperatorem[13] se obligent, multum obstat et commercii Germanici utilitas et sollicitudo principis Arausionensis[14] pro iis, quae per Germaniam possidet.

Iam et illud minime boni ominis intelligo Anglorum ope ac praesidio pervenisse Dunquercam XL ab Hispania naves, viris, pecunia, rebus onustas.

Caesariani sub Gotzio[15] et Savellio[16] post saeve habitum agrum Wirtenbergicum, non Brisacum, ut facturi videbantur, sed ad Constantiae lacum iter flexere ibique ponti imminent, qui ad Stenum est, captisque locorum opportunitatibus et minacibus ad Helvetios literis commeatus omnes a Vinariensibus

1 Bedoeld zal zijn no. 3568 dd. 27 april/7 mei. Voor de titel van Salmasius' boek zie men no. 3600, p. 327 n. 7.
2 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
3 Matthias, graaf Gallas, bevelhebber van de keizer.
4 James (Jacob) King.
5 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
6 Karl Ludwig van de Palts.
7 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
8 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
9 Lodewijk XIII van Frankrijk.
10 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
11 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
12 Thomas Roe.
13 Ferdinand III.
14 Frederik Hendrik.
15 Johann, graaf van Götz.
16 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.

castris parant avertere. Et Helvetii ipsi, alii studio in Austriacos, coeteri metu nihil ultra a se avehi patiuntur.

Dux Vinariensis[1] ad Hohentwilam transtulit castra ausurus praelium, si hosti par esset numero. Hostis namque ad XVIII millia habere dicitur et crescit indies.

Cras regem accedo oraturus, ut ejus ducis copias additis iis, quae sub Longavillano[2] sunt, aut bona earum parte augeat et ut Waertium[3] in sua jam habens potestate marescalli Hornii[4] libertatem sui beneficii faciat.

Interim Castilionaeus[5] S. Audomari oppidum circumsedere incoepit. Princeps Condaeus[6] exercitum admovet Hispano militi ex Aquitania. Quid facturi sint Lafortius[7] et Bressaeus[8], quid incepturus, qui et ipse jam educit ex Hybernis militem princeps Arausionensis, videbimus.

Fuit apud me Heufdius[9]; narrat a rege datam sibi scripturam praecepti, per quam jubebantur ipsi solvi 305840 floreni turonenses ut reliquum 500 millium florenorum, qui deberi regno Suedico coeperant Novembri anni 1637, dictumque ipsi coeteros florenos 194160 ejus pecuniae persolutos Hamburgi Excellentiae vestrae. De eo, quod ipsi solvi jussum est, se apocham dedisse quaestoribus regiis ex mandato, quod a magno D. cancellario[10] pridem acceperat. De ea pecunia se rationes exputasse cum D. Spiringio[11]. Dicere autem S. Chaumontium[12] plus quam illos 194160 florenos Excellentiae vestrae numeratos, quod in hac aula, cum illud praeceptum Heufdio datum est, ignorabatur. Illud plus, si ex causa alia, ut fieri potest, datum est, nihil ad 500 millia illa florenorum pertinet. Sin datum est rationes ejus pecuniae Galli aequum postulant.

Uxor ducis Chevreusii[13] e Gallia extorris ob quasdam, ut dicitur, cum regina Galliae molitiones, honorate habita in Hispania et, quia lassa itinere, considere apud reginam Angliae[14] permissa est, quod legatorum uxoribus ibi permitti non

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 Henri d'Orléans, hertog van Longuéville.
3 Johan van Werth.
4 Gustaf Karlsson Horn. Naar aanleiding van zijn eventuele uitwisseling schreef Chavigny op 1 juni 1638 aan Claude de Mesmes, graaf van Avaux, het volgende: ‘M. Grossius a presenté au roy une lettre de la reyne de Suède sur le suiect de l'eschange de Jehan de Vert avec le mareschal Horn, a quoy sa Maiesté n'a pas grande disposition. Je ne manqueray pas de luy faire entendre les considérations importantes au bien publicq que vous aportes sur le suiect estant certain que ce seroit remettre la confusion dans le commandement général des forces en Suède que le chancelier voudroit donner audit Horn, s'il estoit hors de prison au préiudice de Bannier qui a si bien agi jusques icy et auroit encore mieux fait, s'il n'eust point eu un concurrent en la personne de Vrangel’. (Hs. Parijs Bibl. Nat., coll. Baluze no. 168).
5 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
6 Henri de Bourbon, prins van Condé.
7 Jacques Nompar de Caumont, maarschalk van La Force.
8 Urbain de Maillé, markies van Brezé.
9 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
10 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
11 Petter Spiring Silvercrona.
12 Melchior Mitte de Miolans, markies van Saint-Chaumont.
13 Marie de Rohan, hertogin van Chevreuse, echtgenote van Claude de Lorraine, hertog van Chevreuse.
14 Henriette Marie.

solet. Ideo in hac aula considendi apud reginam Galliae honos uxori ab Anglia legati[1] negatur; et haec quoque inania ad amicitiae, quae inter Gallos et Anglos vix unquam satis fida est, turbamenta accedunt.

Vale, Illustrissime domine.

Excellentiae Vestrae observantissimus eique addictissimus
H. Grotius.

Scribebam Lutetiae, 18/28 Maii 1638.

Princeps Casimirus[2] a Genua tempestatibus ad viam Massiliensem repulsus est; dubitatur, an jure belli retineri possit, quod praefecturam aliquam a rege Hispaniae[3] sibi delatam dicitur accepisse.

3602. 1638 mei 28. Aan J. van den Vondel[4].

Mijn Heer,

Ick houde mij seer geobligeert aen uE. beleefdtheit ende groote affectie tot mij dewelcke schier alleene immers nevens weinige van die landen soect te versoeten mijne geleden swaericheden ende te vergelden mijne onbeloonde diensten.

Ick heb uwe gaven ende wercken altijd ten hoochste geëstimeert. Soo ick van dit werck[5] soude seggen, dat ick gevoele, soo soude ick mogen verdacht sijn, off ick de eer, die mij is geschiet door de toeeigening, daerdoor soude willen erkennen, t'welck ick noch daermede nochte op andere wegen en sie te connen doen nae behooren. Bij anderen wil ick wel spreecken van de geluckige uitkiesing van dese in der daet waerachtige, maer bij uE. schoon gecierde geschiedenisse de Stadt van Amsterdam, daer dit werck is gemaect ende vertoont, eigentlijck toecomende, de seer welvoegende schickinge van alle deelen van het eerste tot het laetste, wijse leeringe, teere hartroeringe, vloeiende, doch wel beknochte veersen. Bij uE. sal ick niet anders seggen, dan dat ick Amsterdam voor geluckigh houde soo veele daer sijn, die dit werck nae sijne waerde connen schatten. Den Coloneeschen Oedipus van Sophocles, de biddende vrouwen van Euripides hebben Athenen noit grooter eer aengedaen als Amsterdam hier mede geniet. Ende alsoo ick vertrouw, dat dit werck onsterffelijck is, soo derf ick daeruit verhoopen, t'gunt mij mijne eigen wercken niet en derven toeseggen, dat mijn naem sal blijven levende in een stadt, die ick ten hoochste altijd heb geëert. Groote dancbaerheit

1 Elizabeth Scudamore, echtgenote van John Scudamore, ordinaris Engels gezant te Parijs.
2 Jan II Kasimir.
3 Philips IV van Spanje.
4 Hs. Den Haag, KB., cod. 73 B 30; copie Amsterdam UB. cod. III H3; facs. Amsterdam UB., coll. Died. 30 A n. 2, facs. *Expos. La vie et l'oeuvre de Grot.* Paris 1965 Pl. XXV. Gedrukt L. van Ollefen, *Leven van Joost van den Vondel*[2], p. 105; *Kron. Hist. Gen.* Utrecht 1849, p. 144. *Vondel Werken* ed. van Lennep, III, p. 426; id., ed. Unger, VII, p. 20; Brandt, *Leven van Vondel*, p. 32; id., ed. Verwijs-Hoeksma, p. 65; Sterck, *Vondelbrieven*, p. 88 (Ter Meulen Diermanse no. 1269); W.J.C. van Hasselt, *Antwoord van H. de Groot aan J. Vondel*, Utrecht 1849 (Ter Meulen-Diermanse, no. 1258).
5 Joost van den Vondel had Grotius zijn *Gijsbrecht van Aemstel* opgedragen; zie VIII no. 3299.

ben ick uE. schuldigh, dewelcke ick in mijn hart onverzeert wil bewaeren, totdat ick eenige gelegentheit vinde om deselve metter daet te doen blijcken.

UE. dienstwillige ende danckschuldige
H. de Groot.

Tot Parijs, den 28 Mey 1638.

Adres: A Monsieur Monsieur van Vondelen, A Amsterdam.

3603. 1638 mei 28. Aan G.J. Vossius[1].

Vir praestantissime[2],

Pro binis tibi literis sum debitor, veteribus illis ab VI Ianuarii[3], his recentibus a Maii calendis[4].

Is, qui jam ad vos venit, filius meus[5] habet Anthologiam Latinam[6]; habet et alterum opus[7], cujus neminem praeter te volo esse conscium. Velim prius edi Anthologiam, belle ac bono cum indice. Si Blavio[8] non[9] satis id placet, quaerendus alius. Cogitaveram, an in Anglia edi posset. Sed quando video virum doctissimum, ut ex hoc ejus opere apparet, affinem tuum Franciscum Iunium[10] sua ad nos mittere[11] subsisto agere Iunio gratias pro dono, ubi librum, quem inspexi tantum, perlegerim. Nunc, antequam perlegere vacaverit, accepit eum a me quidam amicus[12], qui eum forte apud me viderat, talium callens. Quantum cursim cognoscere licuit, miror diligentiam, judicium, ordinem.

Ad mea redeo. Incerta vita est. Velim autem quae parata habeo alia post alia videre edita. Ideo fugio moratores. Fac ope, consilio, quantum potes. Vulnus tuum[13] non refrico; gaudeo te id ferre viriliter. Matrona etiam tua[14], ut spero, aut exemplo tuo aut die sanabitur, imo quod malim jam sanata est. Verissime dicis ita in pejus ire mores, ut gratulandum nunc vel maxime sit iis, qui cito absolvuntur.

Forma Anthologiae, ut scripsisse me puto, eadem esse debet, quae Stobaeano-

1 Copie Rotterdam, Bibl. Gem., coll. Rem. Kerk. cat. v. hss. no. 674. Antw. op nos. 3414 en 3558; tesamen met no. 3554 voorl. beantw. d. no. 3672. Gedrukt *Epist.* p. 432. Gedeelt. in vertaling in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 171, *ibid.* p. 150. De copie te Rotterdam bevat verschillende onnauwkeurigheden.
2 De copie te Rotterdam heeft de lezing ‘optime’.
3 No. 3414.
4 No. 3558.
5 Pieter de Groot.
6 Zie no. 3414, p. 18 n. 1.
7 De *Historia Gotthorvm, Vandalorum & Langobardorum;* zie no. 3444.
8 Willem Jansz. Blaeu.
9 De copie te Rotterdam geeft abusievelijk ‘nos’.
10 Franciscus Junius was de broer van Vossius' tweede vrouw Elisabeth Junius.
11 Zie no. 3414 p. 21 n. 11.
12 Niet geïdentificeerd.
13 De dood van Vossius' dochter Cornelia; zie no. 3558, p. 255 n. 10.
14 Elisabeth Junius.

rum nostrorum[1] et Excerptorum ex Tragoediis et Comoediis Graecis[2]. De librorum mihi dandorum numero potest aliquid remitti, dum qui dantur sint chartae melioris et bene compacti.

De altero opere si velim, multum lucri facere possem, quod scio marchiones aliosque magnates sibi turpe non judicasse. Nonne satis facilis sum, cui sufficit esse indemni? Pro Anthologia putem privilegium posse obtineri. Alterum opus, priusquam editum sit, inspici multas ob causas nolo.

Notas ad Novum Testamentum[3] rescribi curabo, ubi Heinsianas[4] viderim. Atlas iste[5] Atlante[6] opus habet, qui tantum onus sustentet. Non bene evenere typographis tam vastae molitiones.

Biblia regiis[7] meliora hic desinunt procedere urgentibus impensis. Interim omnem, qui sperari poterat, fructum abedet interusurium.

De Idololatriae tuus liber[8], ut tua omnia, quanto major erit tanto et utilior: et gaudeo obiter te etiam opposito vitio, impietati scilicet, occurrere.

Socinum[9] sectae ejusdem principes, nuper Vogelius[10], nunc Ruarus[11] non probant in eo, quod circa Dei cognitionem petita e natura rerum argumenta abdicaverit. Contra talem feram, qualis est Epicuri[12] insania, omnibus armis dimicandum est.

De Noomsii[13] morte quod scribis cum dolore intelligo, praesertim cum talem depingas, qualium jam cara est annona.

Polycarpi epistolae Graecae[14] non puto plus habere Sirmondum[15] quam habeat Salmasius[16]. Ultima sunt *ἀλλὰ τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἡμῶν ἀποθανόντα καὶ δι᾽ ἡμᾶς*

1 *Dicta poetarvm qvae apvd Io. Stobaevm exstant. Emendata et Latino carmine reddita ab Hvgone Grotio. Accesserunt Plutarchi & Basilii Magni de usu Graecorum Poetarum libelli.* Parisiis, Apud Nicolavm Bvon, in via Iacobaea, sub signis S. Claudij, & Hominis Siluestris. MDCXXIII. Cvm privilegio regis; zie Ter Meulen-Diermanse nos. 458 en 459.
2 *Excerpta ex tragoediis et comoediis Graecis tvm qvae exstant, tvm qvae periervnt: Emendata & Latinis versibus reddita ab Hvgone Grotio. Cum Notis & Indice auctorum ac rerum.* Parisiis, Apud Nicolavm Bvon, in via Iacobaea, sub signis S. Claudij & Hominis Siluestris. MDCXXVI. Cvm privilegio regis; Ter Meulen-Diermanse no. 468.
3 Zie no. 3414, p. 18 en n. 8 aldaar.
4 *Danielis Heinsii Sacrarvm Exercitationvm ad Novvm Testamentvm Libri XX. In quibus Contextus Sacer illustratur. St. Patrum aliorumque sententiae examinantur, Interpretationes denique antiquae aliaeque ad eum expenduntur. Qvibvs Aristarchvs Sacer, emendatior nec paulo auctior, Indicesque aliquot vberrimi accedunt.* Lvgdvni Batavorvm, Ex Officinâ Elseviriorum. MDCXXXIX.
5 Zie no. 3414, p. 19 n. 1.
6 Atlas, zoon van Iapetus en Clymene droeg het heelal op zijn nek.
7 Bedoeld wordt de veeltalige bijbeluitgave, de *Biblia Parisiensis* bezorgd door Gui Michel Le Jay; zie dl. VII p. 164 n. 1.
8 Voor de titel van dit werk zie men no. 3414, p. 19 n. 2.
9 Faustus Socinus; zie over hem no. 3595, p. 319 n. 5.
10 Johannes Vogel (1589-1663), dichter van geestelijke poëzie. In 1617 had hij het socinianisme afgezworen.
11 Martinus Ruarus (1589-1657), sociniaans predikant.
12 Atheens wijsgeer (342/1-271/0 v. Chr.).
13 Willem Nooms, heer van Aarlanderveen, gestorven op 2 oktober 1637.
14 Over Polycarpus en de genoemde brief zie men no. 3414, p. 19 nn. 8 en 9.
15 De Parijse jezuiet Jacques Sirmond.
16 Claude Saumaise -Salmasius-, klassiek-filoloog, hoogleraar te Leiden.

ὑπο .... desunt coetera. Et Graecia quin id damnum sarcire possit, siquis allaboret, non dubito. Danda opera est, ut quaeratur et Hermas Graecus[1], qua de re Anglos quosdam monui.

Terrent me isti testudinei gradus in Philolai opere[2] multoque magis quae de Meursianis[3] dicis. Video aut cum illo homine aut cum alio quovis ejusdem artificii agendum ex Chirographo addita poena, ni intra praestitutam diem absolvatur editio. Alioquin pars magna vitae inter exspectandum efflueret: interim de aliis nihil posset constitui.

Hortensium[4] nisi mittant vestri proceres quamprimum ad Galilaeum[5], magnam et humano generi et sibi ipsis facturi sunt injuriam. Senex is optime de universo meritus morbo fractus insuper et animi aegritudine haud multum nobis vitae suae promittit; quare prudentia erit arripere tempus, dum tanto doctore uti licet. Haud dubie quae ad longitudines investigandas[6] reperit, si non omnes, quae sperantur, utilitates adferent, adferent tamen magnas et ad quas comparatum itineris illius impendium pro levi duci debeat. Ut autem operam suam etiam in posterum vestrae civitati obliget Hortensius, et aequum et publico utile fore judico. Ad perficienda Galilaei coepta opus erit viro perito talium ac diligente qualem esse credo Hortensium. Valde dolerem, post rem huc usque etiam me adjuvante deductam, si tanti commenti aut honos aut utilitas ad alios potius quam ad Amstelodamenses perveniret.

Constantini Imperatoris librum[7] ipsius dono nondum accepi; sed ut omnia ejus magni facio, simul atque huc exempla venerant, emi legique et aliis commendavi. Bonus est liber quanquam plusculum quam res est in rubrica ostentans. Non enim hebraeorum leges alias continet quam de damno dato, id est, ut Romano more loquar, legem Aquiliam de pauperie et affinia quaedam. Velim multae tales Thalmudici juris partes tam peritis interpretibus ad nos veniant.

Gaudeo domum tuam omnium gentium esse oraculum, tuaeque fidei summorum virorum libros tradi. De Lugdunensi schola veteri nutricula nostra, quae ex te aliisque intelligo, gemitum mihi exprimunt. Novae quae alibi nunc succrescunt scholae aliquo tempore meliores erunt. Post et illae corrumpuntur[8] contagio saeculi et dogmatum peccatis blandientium.

Vondelius rem mihi pergratam fecit, quod tragoediam nobilis argumenti, optimae *οἰχονομίας*, facundae elocutionis mihi tanquam gustum aliquem habenti talium inscripserit[9]. Deinde gaudeo nomen meum quovis modo apud vos retineri. Stulti vero illi fuere, qui in tragoedia argumenti tribus saeculis retro se agentis

1 Zie betreffende Hermas, dl. III, p 230 en noot 5 aldaar.
2 Philolaus is een pseudoniem van de astronoom Ismaël Boulliau; het betreft hier diens *Philolai sive dissertationis de vero systemate mundi libri IV*, dat in 1639 bij Blaeu te Amsterdam verscheen.
3 Voor deze werken van Johannes Meursius zie men VII, p. 33 n. 2.
4 Martinus Hortensuis; zie no. 3533, p. 218 n. 4.
5 Galileo Galilei.
6 Zie Antonio Favaro, *La proposta della longitudine fatta da Galileo Galilei alle Confederale Provincie Belgiche*, Venezia 1881.
7 Zie no. 3414, p. 21 n. 1.
8 De copie geeft de lezing ‘corrumpentur’.
9 Zie VIII, no. 3299.

mores nolunt exhiberi illorum temporum, plane ut Genevates, qui in Gallica Cominaei[1] editione, ubicunque rex Galliae missam audiisse narrabatur, coenam reposuerant. At vero etiam barbara sacra spectatoribus ostendere nec Aeschylum puduit in Persis[2] nec Euripidem in Taurica Iphigenia[3]. Vel hinc videas, quam pauci sint talium boni judices.

Illud, quod vestrae urbis rectores metuunt, ne Foederati ordines semel dato initio plus indies juris sibi usurpent in maritimos proventus, non imprudenter cogitatum est. Sed magnanima civitas vel de suo hunc sumtum facere debet; aut si id nolit, in Hollandiae rationes imputare.

Scylacem et Maeotidis Periplum[4] exspectabimus. Gaudeo tuos omnes scriptis inclarescere. Cujus aetatis sit Periplus iste, fac quaeso me gnarum.

Uxor et filia[5], te, tuam, tuos amantissime salutant. Filios non addo, quorum eum, qui istic est[6], tibi ut jam olim tuum commendo: duo alii[7] in castris sunt fortissimi ducis Vinariensis[8].

Tuae Claritudinis observantissimus
H. Grotius.

Lutetiae, XXVIII Maii MDCXXXVIII.

De Blaeuwio hoc in mentem venit recte facturos magistratus Amstelodamenses, si sub gravi poena vetarent, nequis typographus opus novum ab alio intra urbem editum intra decennium intra eandem urbem excuderet. Id si non omnium, certe municipum avaritiam coërceret. Cogita.

3604. 1638 mei 29. Van Christina van Zweden[9].

Christina Dei gratia Suecorum, Gothorum Wandalorumque designata Regina et Princeps haereditaria, Magna Princeps Finlandiae, Dux Esthoniae et Careliae Ingriaeque Domina,

Gratiam et favorem nostrum singularem.

Nobilis ac magnifice, nobis sincere fidelis,

1 Philippe de Comines (1447-1511). Voor een bibliografisch overzicht van de oudere uitgaven van zijn *Mémoires* zie men de *Bibliotheca Belgica* (première série).
2 Aeschylus, *Persae* 607-622.
3 Euripides, *Iphigenia in Tauris* o.a. 72-76, 225-226, 467-471, 1152-1168.
4 Zie no. 3558, p. 256 n. 9 en p. 257 n. 1.
5 Cornelia de Groot.
6 Pieter de Groot.
7 Cornelis en Diederik de Groot.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 Hs. Stockholm, RA. Gallici Brev till legaten Hugo Grotius 1635-1638. Oorspr.

Literas tuas die 12 mensis Aprilis datas[10] hesterno die accepimus, in quibus refers te accepisse mandata nostra implementum foederis Vismariensis[11], obla-

10 No. 3534.
11 Zie no. 3479, p. 129 n. 2.

tam a republica Veneta operam in conficiunda pace et inducias a rege Galliarum[1] propositas concernentia, operam nobis pollicitus te summa et fide et sedulitate praescripta secuturum.

Vidimus etiam ex iis, quas die sequenti ad nostrum regnique cancellarium[2] scripsisti[3], quid indignitatis tibi acceleratum nec delata tibi quae par erat a legato Veneto[4] fuisse et propterea te negotiis colloquium exigentibus anxium animadvertimus, ne quid committeres, ex quo dignitati nostrae periculum crearetur.

Gratum nobis fuit, quod tantopere sollicitum te depraehenderimus negotiorum tibi commissorum. Ingratum vero non potuit nobis non accidere talia a legato reipublicae Venetae attentari, quae manifestum dignitati nostrae regiae praeiudicium caussantur. Non potuit quidem hactenus mentem nostram subire te nostrum legatum secius tractatum ab eo iri quam caeterorum regum legatos ab ipso haberi accepimus.

Iccirco, cum minime deceat te caeteris minus dignum ab eo aut alio quoquam haberi, etsi consensimus in oblatam Venetorum operam ad negotium pacis promovendum, tanti tamen eam neutiquam facimus, ut de honore ac dignitate nostra respectu eiusdem quicquam decedere patiamur. Quin ea nobis stat animi sententia, ut si tractatus per talia progressum sortiri nequeant, eos potius intermitti quam aliquid, quod cum nostro regnique decrescente nomine committi debere malimus.

Unde si eo deventum fuerit, ut negotia invicem tractentur nec quod par est tribuerit dictus legatus, rectius facies, modo res adhuc integra fuerit, si Smalzii[5] ceu intermuncii opera utaris. Cui eo nomine scripsimus iniunximusque, ut tibi operam in eo collocet. Non attinet modum in particulari ad tuenda iura ac decus nostrum observandum tibi praescribere, cum pro tua prudentia eum facile sis dijudicaturus.

Caeterum latere te haud oportuit non tantum Davausium[6] Hamburgi Salvio[7], verum etiam Rorteum[8] hic cancellario firmiter persuadere enisos Heufdium[9] nomine subsidiorum anno 1632 merito solvendorum plus quam debebatur ad viginti Aria milia imperialium circiter Lutetiae Parisiorum accepisse, id, quod probare certissimis documentis se velle obtendunt, atque ideo detrahi ab ipsis summae quadringentorum millium, quae numerari Hamburgi tenebantur.

Meminimus quidem a marchione Schaumontio[10] centena millia imperialium nobis soluta, residuum vero totidem nummorum Heufdio incumbere, ut Parisiis acciperet.

Recordamur quoque eorum, quae a Spiringio[11] non ita pridem edoctae

1 Lodewijk XIII.
2 Axel Oxenstierna.
3 No. 3544.
4 Anzolo Correr.
5 Peter Abel Schmalz, secretaris van Axel Oxenstierna.
6 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
7 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant, residerende te Hamburg.
8 Claude de Salles, baron van Rorté.
9 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
10 Melchior Mitte de Miolans, markies van St. Chaumont.
11 Petter Spiring Silvercrona.

sumus, Heufdium non potuisse sedecim millium cambium acceptare, quod subsidia nondum impetrarit.

Ideo, cum non tantum quod debebatur, verum etiam plus eum accepisse praetendant dicti Gallici ministri, pro dignoscenda eius rei certitudine scribi fecimus Heufdio, ut quantocyus de toto hoc negotio huc perscriberet et veritatem nobis documentis certis explicaret. Tu mone et urge, ut id quamprimum ac dempta mora fiat, quo certitudo rei nobis innotescat nec difficultas aliqua obrepat imposterum praestandis solvendisve subsidiis.

Atque hisce te Deo clementer commendamus.

Dabantur in regia nostra Stocholmiensi, die 19 Maij anno 1638.

Sacrae regiae maiestatis regnique Sueciae respectiva tutores et administratores

Gabriel Oxenstierna
Gustavi, R.S. Archidapifer
Axelius Oxenstierna,
R.S. cancellarius m.p.
Carolus Gyllenhielm,
Regni Ammiralius m.p.
Gabriel Oxenstiern L.B.
in Moereby et Lindholm,
R.S. Thesaurarius m.p.

Adres: Nobili et magnifico nobis sincere fideli nostro apud christianissimum Galliarum regem legato ordinario domino Hugoni Grotio, clementer.

In dorso schreef Grotius: 19 Maij 1638. Regina Suediae De Heufdio; Veneto.

En boven aan de brief: Rec. 30 Iunij.

3605. 1638 mei 31. Van P. de Groot[1].

Venerande parens,

Heri tuas accepi datas XI/XXI Maij[2]. Pro eis tibi gratias ago maximas, ut et matri et sorori[3], quae silenti quamvis gaudio nimis tamen sese nostri memores ostendunt. Deum Optimum Maximum oro, ut aliquando pro tot tantisque beneficiis minus ingratum praestare animum queam.

D.^{o} Reigersbergio[4] literas suas Amstelodamum, ubi nunc est, materterae Blonquiae[5] etiam suas a matre[6] in Zelandiam misi. Audio Amstelodamum pervenisse scripta illa[7], quae ante discessum meum Lutetia miseram et quorum tam anxiam mihi curam commendas; ea nunc indies huc exspecto, ut et libros ex Zelandia meos et Meierosianos tuos[8], horum ubi venerint indicem ad te dabo.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 26. Eigenh. oorspr.
2 Ontbreekt.
3 Cornelia.
4 Nicolaes van Reigersberch.
5 Suzanna van Reigersberch, weduwe van dr. Anthonie Bloncke.
6 Maria van Reigersberch; de brieven zijn verloren gegaan.
7 Zie no. 3571 p. 278.
8 Bedoeld zullen zijn geschriften van de Nederlandse historicus Jacob de Meyer; zie IV, p. 49 n. 2.

Aliorum scriptorum curam talem habebo, qualem vel ipse haberes vel filius

tuo mandato obstirctus habere potest ac debet. Interea operam dabo, nequid hic mihi temporis sine fructu transeat.

Princeps Arausionensis[1] Burae etiamnum haeret, cujus filius[2] hic papulis detentus mansit.

Henrico comiti Bergensi[3] jam mortuo ante menses aliquot natus erat filius[4], uti dicebatur, qui - proh dolor - post parentis obitum faemina factus est nomenque Guilielmum in Guilielmam mutavit.

Ego ante dies aliquot cum apud Guil. Veldium[5] venissem, inveni ibi librum tuum De emendanda Republica tua manu descriptum, qui eum a Graswinckelio[6] se accepisse affirmabat. Ego nihilo minus eum mihi retinui, ut vel ipse eo uti possim, vel si tibi eum miti cupis, mihi describam.

Deum, Venerande Parens, tui, nostrorum omnium, totiusque orbis Christiani ut curam habeat precor.

Tui obedientissimus filius
P. Grotius.

XXI/XXXI Maij.

Audio Principem arausionensem Litoiae jam esse, naves hic principi praeparantur ad numerum - ut ajunt - 5 millium.

In dorso schreef Grotius: 31 Maij. 1638 P. de Groot.
En boven aan de brief: Rec. 10 Iunij.

3606 1638 mei 31. Aan F. Junius[7].

Magnas tibi gratias ago, Iuni doctissime, pro donato mihi libro tuo De Pictura veterum[8], qui ipse vivam habet ingenii eruditionisque tuae picturam. Miror diffusam lectionem, judicium, ordinem et quae ex cunctis artibus ad hanc artem ornandam attulisti. Plane simile mihi videtur hoc opus tuum illis imaginibus, quae e lapillis

1 Frederik Hendrik.
2 Willem II.
3 Hendrik, graaf van den Berg, heer van Stevensweerd; hij was op 12 mei 1638 te Zutphen overleden.
4 Wilhelmina Juliana van den Bergh, geboren op 20 januari 1638 († 1714).
5 Grotius' vroegere secretaris Willem Cornelissen van Velden; zie VII, p. 317 n. 10.
6 Theodorus Graswinckel.
7 Copie Rotterdam, Gem. Bibl., coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674. Gedrukt *Epist.*, p. 434. *Pauli Colomesii opusc.*, Ultr. 1669, p. 117 (Ter Meulen-Diermanse, no. 1285)[aant.]. Voor geadresseerde zie no. 3414, p. 21 n. 10.
8 *Francisci Ivnii F.F. De Pictura Vetervm libri tres.* Amstelaedami, Apud Iohannem Blaev, MDCXXXVIII.

diversicoloribus compaginatis fiunt, qualis illa satyri epigrammate Graeco[9] celebrata et Theuderichi Gothorum regis[10] memorata Procopio[11].

9 Bedoeld is een epigram op naam van Neilos Scholastikos in Grotius' *Anthologia Graeca* ed. Utrecht 1797, p. 458 met latijnse vertaling van Grotius.
10 Theodorik de Grote (456-526), koning der Oostgoten.
11 Dit mozaïek bevond zich te Napels; zie Procopius, *ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΠΟΛΕΜΩΝ ΛΟΓΟΙ* V. XXIV, 22.

Delectat varietas, multoque magis ex ista varietate consurgens pulchra species. Rogo te, ut multa nobis des similia: ut vero Pictorum veterum nobis des nomina operaque[1], etiam ex promisso te convenio.

Quo magis videas legisse me libri tui omnia, quaero, quae quid sint apud Claudianum[2] vela Iudaica. Scis Iudaeis impermissum ullam exhibere animantis effigiem vel in velis. Cogita, an legendum Lydiacis quae pingitur India velis; aut si quid habes melius, ad nos scribe.

Ita etiam parte me levabis sollicitudinis, quae me movet, ut, quotiescunque aliquem ex Anglia video, ex eo de te tuisque rebus inquiram. Quod si pateris et hoc adjici, meo ut nomine comiter salutes viros egregios. Seldenum[3], Patritium, *ὁμώνυμον* tuum[4], Pettaeum[5] et si qui his similes sunt alii, ad multa merita tua, quibus obstrictum me habes, novum hoc adjeceris.

Lutetiae, XXXI Maii MDCXXXVIII.

Tuus toto animo
H. Grotius.

3607. 1638 mei 31 aant.[6]. Van Ch. Marini[6].

Monsieur,

Après avoir fermé le paquet que ie vous mande par l'addresse du résidant de Venise[7] i'ay trouvé bon en escrivant à monsieur Melian[8] d'escrire aussy au sieur Schmalzius[9] auquel ie mande le siège de Verceil que l'Espagnol a entrepris.

Sur ce me remettant à icelles ie me reccomande à vostre bonne grâce et demeure, monsieur,

Tout le vostre
Marin.

De Zurig, ce 31 de May 1638.

Adres (met andere hand): A Monsieur Grotius, Conseiller de sa Maiesté de Suède et son Ambassadeur à Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 23 Iuny.

In dorso: 31 Mei 1638 Marin.

1 Voor zover mij bekend heeft Junius een dergelijk werk niet meer gepubliceerd.
2 Claudianus *In Eutrop.* I, 356-357: et quidquid inane // nutrit Iudaicis quae pingitur India velis.
3 John Selden.
4 Patrick Young (1584-1652).
5 William Petty, kapelaan van Thomas Howard, graaf van Arundel. De uitgave der *Epist.* geeft abusievelijk de lezing 'Petlaeum'.
6 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
7 Domenico Vico.
8 Blaise Méliand, Frans gezant in Zwitserland.
9 Peter Abel Schmalz, secretaris van Axel Oxenstierna.

3608. 1638 mei 31. Van J.A. Salvius[1].

Illustrissime et Excellentissime Domine,

Banerius[2] adhuc copias e Suecia exspectat, quarum tamen bonam partem appulisse fama est. Parat interim castra non procul Anclamio nihil magni aggressurus, ut videtur, ante omnium copiarum adventum.

Gallassius[3] veteribus stativis insistit, quicquid molendinorum in hoc circulo reperitur occupans, ut maxima farinae vi, locis munitis et propinquantibus castris provideat. Intentus interim est in Banerium, principem Auriacum[4] et Götzium[5] Westphalici hostis, post captam Meppam, parum curiosus. Sive n. Banerius in haereditarias Austriacorum provincias sive in Gallassium seu in medios electores contendat, Gallassio consilia viamque Suae quoque expeditionis daturus creditur Westphalia et cardinali-infante[6] propriae defensioni relictis.

Sin princeps Auriacus vel aliquid in praejudicium Coloniae tentaverit vel una cum Gallis dicto infanti acciderit gravior, forte Gallas commisso solis electoribus in Banerium bello, accurret in Hispanicorum auxilia. Res passim in motu sunt, quorsum casurae sequenti mense audiemus undique.

Rex Daniae[7] adhuc legit militem, castra parat ad Oldeslo sex naves bellicas Warnemundam missas iuxta totidem nostrates locavit prohibituras, ne a Danis vectigal exigatur. Earum cum nostris concordiam discordiamve brevi intelligemus. Nuper Ser.^{m} reginam[8] Sueciae sollicitavit, ut legatos mitteret Lubecam ad diem 21/31 Maij facturos cum Caesare[9] pacem. Respondit Ser.^{ma} regina, ne praeparatoria quidem nisi cum Gallia conjunctim tractari posse. Rex tamen Lubecam mittit admiralium[10] et cancellarium regni[11], sive ut eo citius caeteros alliciat sive - quod Lubecae spargitur -, ut haec eius cum caesareanis promptitudo invidiam neglectae pacis nobis imponat.

Quid S.R.M.^{tas} Sueciae nuper ducibus Lawenburgicis[12] pacis parariis, quid ego eorum consiliario[13] ad comitis Curtii[14] postulata de tractatu respondi, ex inclusis[15] apparet. His etiamnum consiliis nos insistimus. Duae difficultates

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 10 Orig. Eigenh. Ondertek. Beantw. d. no. 3637. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant in Hamburg.
2 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
3 Matthias, graaf Gallas.
4 Frederik Hendrik.
5 Johann, graaf van Götz, keizerlijk bevelhebber.
6 De kardinaal-infant don Fernando.
7 Christiaan IV.
8 Christina van Zweden.
9 Ferdinand III.
10 Albret Skeel (1572-1639).
11 Christian Thomesen Sehested (1590-1657).
12 Voor hun namen zie men no. 3479, p. 128 n. 11.
13 Daniel Miethof-Mithobius.
14 Ferdinand Siegmund Kurz.
15 Salvius aan Miethof, dd. 24 mei 1638 (Hs. Stockholm RA: Brev till Legaten Hugo Grotius 1635-1638).

hactenus non parum remoratae sunt dictos tractatus, quod rex Galliae[1] Caesari titulum, hic eius foederatis securitatem eo veniendi negarit. Utraque iam sublata multi credunt negocium pacis in propinquo esse. Quo faxit solus auctor pacis, Deus. Cujus protectioni E.T. animitus commendo.

Excell. T.[ae] observantissimus
J.A. Salvius m.p.

Hamburgi, die 21/31 Maij A.[o] 1638.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 16 Iunij.

3609. 1638 juni 1. Aan J. Freinshemius[2].

Epistolam tuam Aprili datam[3], Freinshemi doctissime, et recte accepi et legi cum voluptate. Non desino enim in quantovis aestu negotiorum amare dulces ante omnia musas, nec aliud esse honestius censeo curarum levamentum.

Vidi quae antehac edidistis; vidi et novam hanc Taciti *ἔκδοσιν* emendatam[4], bellam, ornatam abs te plenissimis judicii notis addito indice utilem factam quamvis occupatis.

Quid reddam pro tam dilecto mihi munere? Amorem tui et laudem operis; praeterea et haec non magni pretii, quae mihi Tacitum legenti aliquando in mentem venerant. Eorum delevi quaedam, observata, ut postea vidi, aliis, aut aliorum felicioribus conjecturis posthabenda. Reliqui duo aut tria, quae tibi viroque excellenti socero tuo, priusquam ego id scirem, placuisse non gaudeo tantum, sed et glorior; *ε τοχώτερος* enim mihi videor, postquam vidi hanc *συνέμπτωσιν*[5].

Coetera vestro utriusque judicio stent cadantve. Nam mihi minus defaecata sunt tempora, quam ut aut de meis aut de alienis conjecturis satis liquido decernere valeam.

Interim fautorem studiorum vestrorum neminem esse fide meliore credatis velim; quod utinam factis mihi potius approbare quam dictis profiteri liceat.

Valete candidissimae animae ... Iunii 1638.

Vester
H. Grotius.

1 Lodewijk XIII.
2 Copie Rotterdam, Gem. Bibl. coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674. Gedrukt *Epist.*, p. 435. Gedeelt. vert. in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 171. Johann Freinsheim, filoloog en historicus, was een schoonzoon van Matthias Bernegger, hoogleraar te Straatsburg.
3 Ontbreekt.
4 *C. Cornelis Tacitus aceurante Matthia Berneggero*, Ediderunt Haeredes Lazari Zezneri, Argentorati Anno MDCXXXVIII.
5 De tekst der Epist. heeft abusievelijk *συνέμτωσιν*.

3610. 1638 juni 1. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Venit ad vos Brunaeus[2] amoenissimi juvenis ingenii et eruditionis non vulgaris, quem eo nomine et quod Vossium[3] cognatione aut certe affinitate contingit, tibi acceptum fore confido.

Ei ego ad te perferendos dedi Wassenarii commentarios[4], quos tibi deesse scripsisti[5], quartum nempe duodecimum, decimum septimum, decimum octavum, decimum novum, vigesimum et vigesimum primum. Multa inibi occurrent lectu indigna et quae fastidium tibi generatura sint, sed historiam rerum gestarum indaganti omnia ejus generis scripta legenda sunt.

Illud nescio an omnia Borrii[6], qui opus suum ad annum millesimum sexcentesimum produxit, habeas, in quo multa occurrunt non obvia et scitu necessaria.

Accepit hodie Petrus[7] scripta, quae e Galliis transmiserat et imprimis Annales tuos[8], quos aliquando per otium simul evolvemus.

Pater[9] jam Hagae est et satisbelle valet, mater[10] valde debilitatur stomacho vix pauxillum cibi admittente; nos omnes valemus, omnia tibi uxorique tuae ac filiae[11] officia offerentes Deumque rogantes, ut te diu nobis ecclesiaeque christianae servet incolumem.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, Calendis Junij 1638.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et couronne de Suède prez le Roy Trèschrestien A Paris.

In dorso schreef Grotius: 1 Junij 1638 W. de Groot.

1 Hs. Den Haag ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 no. 24. Eigenh. oorspr. Beantw. dd. 21 mei 1639 (dl. X).
2 Johan de Brune, de Jonge († 1649), zoon van Isaac de Brune en Johanna Junius.
3 Gerardus Johannes Vossius.
4 Zie no. 3425, p. 42 n. 4.
5 No. 3425.
6 Pieter Christiaensz. Bor (1559-1635), *Vervolch van Nederlandsche Oorloghe Beroerten ende Burgerlijcke oneenigheyden, Vijfde Deel ofte seste stuck.*
7 Pieter de Groot.
8 *Hvgonis Grotii Annales et historiae de rebvs Belgicis.* Amstelaedami, Ex Typographejo Joannes Blaev. MDCLVII. Cum Privilegiis S.C. Majestatis; & Ordd. Belgicae Foederatae, nec non Holl. West-Frisiaeque, per annos quindecim.
9 Jan de Groot.
10 Aeltgen Borre van Overschie.
11 Cornelia de Groot.

3611. 1638 juni 1. Aan N. van Reigersberch en P. Spiring Silvercrona[12].

Mijn Heer,

Hoe de saeck van der Fransoisen quade fortuyn bij St Omer hier werdt uyt-

12 Copie Amsterdam, UB., coll. RK., R. 8h. De copie is van de hand van Grotius' secretaris met enige eigenhandige correcties.

gestroyt, sal Uwe Ed. sien uyt de bijgaende gazette[1]. Daer sijn bij de twee dusent Fransoisen gevangen off geslagen ende ter selver tijt ontrent 1500 man door de marasschen met ontrent 40 schuiten in de stat gecomen. De marasschen ende 't middel, dat den vijandt heeft om deselve te verdiepen door sluysen, sal swaricheyt brengen in 't belegh. 't Garnisoen is nu groot ende de burgers van St Omer soo cloeck ende geoeffent als soldaten. Den mareschal de Chastillon[2] heeft ontrent 10000 man te voet ende 9000 te paert. Dit niet genoech geoordeelt sijnde om den grooten ommegang van het leger wel te besetten, is den mareschal de la Force[3] belast sich daerbij te voegen met 8000 man te voet ende 2000 te paert.

Men seyt ons den prins van Condé[4] gaet tegen Fontarabie, maer wert onder de handt bij den hertogh van Espernon[5] getraverseert.

Den mareschal de Breszé[6] blijft bij Retel ende de Vicomte de Tureine[7] tot beschermingh van Champagne.

In Italië voorsien ick swaerigheyt. Vercelles is beleegert met 12000 man te voet, vier te paert. Daerontrent is noch een ander Spaensch leger van 10000 man om de Fransoisen tegen te staen, die niet wel meer en sijn in alles als dese alleen. Dat de hertoginne van Mantua[8] apart handelt, werdt niet getwijfelt. De hertoginne van Savoye[9] blijft constant, maer de adel ende 't volck hebben een afkeer van een oorlogh, daer sij niet dan swaerigheyt door en voelen.

Mijn heer den cardinal[10] heeft Jan de Waert[11] ende Encheford[12] getracteert te Conflans, alwaer 's conincx broeder[13] bij is geweest ende niet vergeeten en is te drincken op de pays.

Den nuntius van den paus[14] is hier niet weynigh ontstelt, omdat den coningh[15] tot voorcomingh van hooge schattingh, die men te Rome stelt op de bullen tegen de oude concordaten, verboden heeft geen memorialen nae Romen te senden om expeditie te bekomen van bullen, raeckende beneficiën oft pensioenen op beneficiën. Dit arrest is gesonden aen het parlement alwaer het wel sal smaecken ende voorgang hebben, soo de nuntius geen expediëntien in de saeck en heeft tot accommodatie.

Den prins Casimir[16] blijft noch gevangen te Selon. 't Is seker, dat sijn volck de diepten voor Provencen op verscheyde plaetsen hebben ondertast, ende dat

1 Ontbreekt.
2 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
3 Jacques Nompar de Caumont, maarschalk van La Force.
4 Henri de Bourbon, prins van Condé.
5 Jean Louis de Nogaret de La Valette, hertog van Epernon.
6 Urbain de Maillé, markies van Brezé.
7 Henri de La Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.
8 Maria Gonzaga, hertogin van Mantua.
9 Christine, hertogin van Savoye.
10 De Richelieu.
11 Johan van Werth.
12 Adriaen von Enkefort.
13 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.
14 Giorgio Bolognetti, nuntius van Urbanus VIII.
15 Lodewijk XIII van Frankrijk; zie voor het edict Hs. Amsterdam UB. coll. R.K. III c 2, no. 13 an de *Mémoires de Omer Talon* (éd. Michaud et Poujoulat) pp. 62-63.
16 Jan II Kasimir.

sijnde deselve prins in dienst van Spagnië, gelijck hij in die qualitijt is ontfangen tot Genua ende op andere plaetsen. Ick blijve, mijn heer,
Uwer Ed. Gestr. Dinaer.

Tot Paris, den 1 Juny 1638.

Nu verstae ick, dat den nuntius seer arbeyt om de publicatie van des conincx arrest te beletten. Den cancellier van Vranckrijck[1] heeft geschreven op die materie aen den eersten president van 't parlement[2], dat men sich niet en soude verhaesten.
In de maeltijt te Conflans heeft den cardinal, die de gasten genooyt had, sich geëxcuseert om sijne swackheyt van niet mede aen de tafel te komen. Des coninx broeder heeft boven aen geseeten, naest hem twee plaetsen ledigh, voorts ter rechter sijde den hertogh van Angulesme[3] ende andre hertogen ende veltoversten, aen de lincker sijde Jan de Weert ende Enckeford bloodshoofts, troostende haer selve in de discoursen met het exempel van den coninck Fransois den Eerste[4].

In dorso schreef van Reigersberch: Den heer De Groot, den I Iuny 1638 wt Paris.
En: Aen den heer Spierynck. Dese copie aen mij gesonden.

3612. 1638 juni 3. Van Christina van Zweden[5].

Christina Dei gratia Suecorum, Gothorum Wandalorumque designata Regina et Princeps haereditaria, Magna Princeps Finlandiae, Dux Esthoniae et Careliae Ingriaeque Domina etc.
Gratiam et favorem nostrum singularem.
Nobilis ac magnifice, nobis sincere fidelis,

Cum nemo non hominum discendi desiderio teneatur, e re atque feliciori virtutum heroicarum incremento filii natu majoris illustrissimi principis domini Caroli Gustavi, comitis Palatini ad Rhenum etc.[6] ad summa quaeque et principe digna aspirantis, necesse judicavit suae Dil.nis honorandissimus parens, illustrissimus princeps, consanguineus et amicus noster carissimus doninus Ioannes Casimirus, comes Palatinus ad Rhenum, Iuliaci, Cliviae et Montium dux etc.[7], in exoticas regiones ac peregrinas terras regnaque extera majoris experientiae adipiscendae caussa eandem suam Dilect.nem expedire.

1 Pierre Séguier.
2 Nicolas le Jay († 1641).
3 Charles de Valois, hertog van Angoulême (1573-1650).
4 Toespeling op de gevangeneming van Frans I bij Pavia in 1525.
5 Hs. Stockholm, RA., Gallica, Brev. till Legaten Hugo Grotius 1635-1638. Oorspr. Beantw. d. no. 3735.
6 Karl Gustav (1622-1660), paltsgraaf van Zweibrücken, later bekend geworden als Karel X, koning van Zweden.
7 Johann Kasimir (1589-1652), paltsgraaf van Zweibrücken, gehuwd met Katharina dochter van de Zweedse koning Karel IX (1550-1611) en bijgevolg zuster van Gustaaf II Adolf.

Atque in Gallias cum suo tempore ire constituerat sua Dilect.^{o}, intermittere minime potuimus, quin et itineris a praetacta sua Dilect.^{ne} instituti certiorem te redderemus et sicubi tuo consilio aut opera in quoquam sive peregrinationem prudenter ac circumspecte instituendam concernente sive visitandis adeundisve locis, urbibus atque aulis, unde conquiri rerum maximarum singularis notitia expedit, clementer te adhortaremur tibique hisce mandaremus, ut quicquid eam in rem aut eius generis alia abs te conferri poterit, id pro tua prudentia ac candore, quando opus ac necesse fuerit, contribuas.

In quo quidem, si quid aut consilii aut operae suae Dilect.^{nis} praestiteris, clementer id erga te agnoscemus et grata eiusce officii tui penes nos recordatio constabit.

De caetero te divinae protectioni commendamus.

Dabantur in regia nostra Stocholmensi, die 24 Maij Anno 1638.

Sac.^{ae} Reg.^{ae} Mtis Regnique Sueciae respective Tutores et Administratores

Gabriel Oxenstierna
Gustavi
R.S. Archidapifer
Axelius Oxenstierna,
R.S. Cancellarius mp.
Jacobus De La Gardie
R.S. Marschallus mp.
Gabriel Oxenstiern L.B.
in Moerebij et Lindholm,
R.S. Thesaurarius mp.
Carolus Gylldenhielm
Regni Ammiralius mp.

Adres: Nobili et magnifico nobis sincere fideli, nostro apud christianissimum Galliarum regem legato ordinario, domino Hugoni Grotio clementer.

In dorso schreef Grotius: Epistola Reginae pro D. Gustavo. 24 May 1638.

En boven aan de brief: Rec. 17 Augusti.

Onderaan staat nog: Hug. Grotio.

3613. 1638 juni 3. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

Tout à ceste heur ie vien de recevoir la vostre du 8/18 de May[2] et pour responce d'icelle vous diray que monsieur Mukel[3] m'escrit d'avoir ordre de monsieur le gran chancelier[4] de me payer mes gages, me priant de ne passer plus oultre, estant pourtant contraint de m'arrester icy plus longtemps que ie ne rendrois pas, et moyennant qu'on ne m'abbandonne pas ie supporteray le reste avec patience.

1 Hs. Den Haag ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent voor Zwitserland en omliggende landen.
2 Ontbreekt.
3 Friedrich Richard Mockhel, Zweeds resident in Benfeld.
4 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.

Il y a en Suisse quantité de ministres publiques qui se maintiennent à la grande et moy pour le respect de la couronne qui par ses généreuses actions est si considéble ne puis faire moins que de tenir un escrivain et deux valets comme i'ay fait tousiours depuis que ie suis en ceste charge, et estant encor chargé de famille et ruiné en Voltoline il seroit plus que raisonable qu'on m'assistast un peu mieux

qu'on n'a pas fait jusques à ceste heur, et vous, monsieur, m'obligeray grandement si reccomandez cest affaire à monsieur Müller[1] et la gran chancelier mesme du retour duquel en Allemagne si vous avez quelque asseurance ie vous prie de m'en adviser.

Quant aux nouvelles vous sçaurez que Göz[2] n'ayant point eu d'envie de se battre avec le duc Bernard[3] auprès de Rotvil a pris le chemin du Kinzertal pour secourir Brisac de vivres et les nostres pour luy empêcher ses desseings, luy ayant desià desfait quelques 150 Croates et pris sur luy plus de cent chariots qu'on vouloit ietter dans Brisac qui à cause de la gran disette sera contraint de se rendre ou Göz de se battre. Les Grisons sont en un fort pitoyable estat, dont par le prochain ordinaire[4] ie vous sçauray mander beaucoup de particularitez.

La faction Espagnole a fait tout que les chefs de Grisons ont consenty à l'exclusion de la religion protestante dans la Voltoline dont une bonne partie de communautez est fort desgoustée et ne veut approuver l'alliance avec Espagne d'où les factions parmy les Grisons croissent et les menacent d'une nouvelle revolution si l'empereur[5] ne la prévient.

Je demeure, monsieur,
Vostre serviteur
Marin.

De Zurig, ce 24 de May s.v.

l'atten vostre advis par qui vous voudriez que i'addressas mes paquets à Paris si l'ambassadeur de France[6] et le résident de Venise[7] ne sont pas à vostre goust.

Adres (met andere hand): A Monsieur Monsieur Grotius Conseiller de la Séréniss.[e] Couronne de Suède et son amb.[r] à Paris.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 16 Iuny.
In dorso: 24 May 1638 Marin.

3614. 1638 juni 4. Aan Willem de Groot[8].

Gaudeo, mi frater, salvos apud vos esse adolescentes[9], quos hinc nonnulla, ut spero, cum fruge dimisimus.

1 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris.
2 Johann, graaf van Götz, keizerlijk bevelhebber.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 No. 3625.
5 Ferdinand III.
6 Blaise Méliand.
7 Domenico Vico
8 Gedrukt *Epist.*, p. 878. Antw. op no. 3591; beantw. d. no. 3638.
9 Grotius' tweede zoon Pieter en Diderik van Losecaat.

Vickevordius[10] abitum molitur ad ducem Vinariensem[11]. Pransus heri apud nos nobis optime volens.

10 Joachim de Wicquefort.
11 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

Sicut vos Gallorum actus vegetos ac fortes exspectatis, ita vestros Galli. Castilionaeus[1] S. Audomari oppidum obsidet captis circum oppidis minoribus arcibusque. Si itidem princeps Arausionensis[2] oppidum aliquod obsederit, constabit huic anno sua ratio. Non videtur maritima parari expeditio tam exiguo navium ad id idonearum provisu.

Antverpienses non immerito timent rebus suis. Dunquercanae istae naves, quando oram Anglicam tenent, evasere.

Presbyter oratorii ille captus Salmurii Seguinottus[3] vocatur. Post id captus est Lutetiae abductusque in Silvam Vicennensem abbas Sinciranus[4] easdem illas sententias aliaque monachis non probata tutari suspectus. Ita paulatim irrepit inquisitio ea semina jacientibus iis, qui sibi nomen fecere congregationis propagandae fidei, sodalitii parlamenti auctoritate non sine causa improbati.

Vale cum tuis nostrisque omnibus.

Tui amantissimus frater
H. Grotius.

4 Iunii 1638.

3615. 1638 juni 4. Aan I. Jaski[5].

Monsieur,

Je vous remercie de vos nouvelles du sixiesme de May[6] et seray bien aise d'apprendre à vostre commodité les particularitez des résolutions qui sont prises ou se prendrent aant. sur le fait de la gabelle[7], puisque c'est un' affaire, qui importe grandement à vostre aant. Pologne et aux nations voisines, mesme aux éloignées.

Si le roy de Pologne[8] a quitté le dessein de la nouvelle milice[9], il n'a pas mal fait, ny pour soy ny pour le repos des siens.

Le duc de Weimar[10] a passé le Danube guerre loing, d'où ceste rivière commence à paroistre, poursuivant Goetz[11], qui s'estant logé prez du Lac de Constance sur l'advenue du duc s'estoit retiré vers le pays de Wirtemberg. Nous en attendons la suitte.

Le mareschal de Chastillon[12] a commencé a se retrancher devant S. Omer, ayant pris plusieurs places aux environs, comme S. Paul, S. Martin de Frêne, Perne,

1 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
2 Frederik Hendrik.
3 Claude Seguenot.
4 Jean Duvergier de Hauranne, abbé van Saint Cyran.
5 aant. Gedrukt *Hugonis Grotii Epistolae ad Israelem Jaski*, p. 20. Antw. op no. 3563; beantw. d. no. 3673. Geadresseerde Israel Köhne, genannt von Jasky was een invloedrijk persoon in zijn geboortestad Dantzig.
6 No. 3563.
7 Zie p. 263 en n. 3 aldaar.
8 Wladislas VII (IV).
9 Voor deze Poolse ridderorde van de H. Maagd zie men p. 34.
10 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
11 Johann, graaf van Götz, keizerlijk bevelhebber.
12 Gaspard de Coligny, maarschalk van Chatillon.

un retranchement à Terouerne, lieu ouvert, Chasteau d'Arque, Blandeque, Cassel. Je ne vous diray rien des trouppes de Suède qu'on attend en Poméranie ny des desseins du prince d'Orange[1], pourceque vous estes plus proche a ces lieux là que nous. Toutz ces mouvements de guerre ne nous empeschent pas d'escouter les médiateurs, qui nous proposent des moyens d'une paix ou trefve.

Je seray tousjours,
Monsieur,
Vostre Serviteur
H. de Groot.

Le 4. Juin 1638 A Paris.

3616. 1638 juni 5. Van S. Andreae[2].

Illustris ac Excellentissime Domine legate,

Temerarium me forte Excellentia Vestra iudicaret, qui nullo nomine Excellentiae Vestrae cognitus nec praevia aliqua commendatione fultus viam mihi ad Excellentiam Vestram stravi, literis meis Excellentiam Vestram compellare non verear, nisi illustrissimi domini regni cancellarii[3], domini mei gratiosissimi, apud quem amanuensis munere fungor, iussu, qui has partes mihi in absentia domini secretarii Smaltzii[4], qui antehac ad Excellentiam Vestram de statu rerum nostrarum, quo in articulo is domi forisque versetur, perscribere solitus est, demandavit, et Excellentiae Vestrae humanitate, ut indubia fama percepi omnibus obvia, niterer. Nec dubito, quin Excellentia Vestra idipsum grata et benevola mente sit acceptura; quod, si intellexero, argumentum mihi erit ac stimulus eo in incepto pergere donec dominus Smaltzius in patriam redux munus hoc obire possit.

Veniam dabit Excellentia Vestra, si nihil inveniam digni, quod Excellentiae Vestrae dare possim commodiora praestolaturus tempora, quae uberiorem mihi suppeditare possint materiam. Haec tamen e re esse putavi hac vice nunciare. Principes Lavenburgenses[5] in hoc unice incumbunt, ut Germaniae, ipsorum patriae, optate pax redear, quae hoc tempore variis belli incendiis deformata est, et dissidia inter nos et Caesarem[6] orta in particulari tractatu sopiantur. Qui idcirco S.R.M.^{tem} dominam nostram clementissimam[7] literis suis invitarunt et variis argumentis hac allicere pertentarunt, quibus S.R.M.^{tas} respondit, adhibitis iis verborum formulis, quibus principes ac tanti momenti res digna fuit, omnia ad communes tractatus propter foedus cum christianissimo rege[8] sancitum referens.

1 Frederik Hendrik.
2 Gedrukt *De Librye*, no. 1, october 1887, p. 7. De schrijver Samuel Andersson was kanselier.
3 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
4 Peter Abel Schmalz.
5 Voor hun namen zie men no. 3479, p. 128 n. 11.
6 Ferdinand III.
7 Christina van Zweden.
8 Lodewijk XIII van Frankrijk.

Idipsum responsi reportavit rex Daniae[9], qui ad pacem condendam suasor est et inter nos er Caesarem mediatorem se pollicetur.

9 Christiaan IV.

In eo quoque imperii vice-cancellarius Curtius[1] laborat, qui hanc ob causam ab imperatore huc missus aequas, iustas, nobis proficuas nec ab honore et maiestate regni alienas conditiones ut ferunt ostentans. Sed dum hisce verborum lenociniis nos haud permoveri nec tam facile induci, ut hisce suis elusoriis artibus nobis diutius imponant, persenserit, regi Daniae ac toti orbi causam nostram exosam reddere occipit et animorum a pace alienorum nos insimulans, ut ex literis eius hic annexum exemplum[2] fusius Excellentiae Vestrae dictabit.

Mentem dominorum regentum[3] quamvis ex dato S.R.M.tis responso rex Daniae sat abunde intellexit, conventum tamen urgere, tractatus particulares promovere, legatos suos[4] Lubecam destinare non destitit. Haec de pace quam omnes suspirant, nemo rationes et viam obtinendi monstrare potest. Sat esto; transeo ad propiora.

Domini regentes circa expeditionem militarem sunt occupati ante aliquot dies militem copiosum, quem huc, Calmariam ad aliaque loca maritima ex provinciis convocaverant nec antea propter dissita loca se hic sistere poterat, in Germaniam ad campi-mareschallum dominum Banerium[5] expedire animus est. Affulget spes ex milite caesareo fame, frigore aliisque cladibus, elapso hieme ac vere afflicto necdum satis reconvalescente, melioris fortunae et successus, de quo Deum Omnipotentem supplex invoco, in cuius tutela Excellentiam Vestram humiliter ac officiose commendo.

Excellentiam Vestram officiose colens
Samuel Andreae
propria manu.

Stocholmiae 26 Maii Ao 1638.

Adres: Illustr. ac Ex. Domino S.R.M.tis ad Christianissimum Galliae regem legato ordinario.

3617. 1638 juni 5. Aan L. Camerarius[6].

Illustrissime Domine,

Princeps Casimirus[7] adhuc Selonii in ora Massiliensi retinetur navi, qua ipse Genua venerat, pronunciata in praedam cecidisse, quod Hispanos quinque veheret, mercibus tamen Genuatium hominibusque Genuatibus non ut ex jure, sed quasi beneficio redditis. Is color Gallis placuit; revera altior subest causa, quod ad orae

1 Ferdinand Siegmund Kurz.
2 Ontbreekt.
3 Voor hun namen zie men de ondertekening van no. 3612.
4 Uiteindelijk werden Tage Ottesen Thott en Christian Thomsen Sehested naar Lübeck afgevaardigd.
5 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
6 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 131. Gedrukt *Epist.* p. 436. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
7 Jan II Kasimir.

illius situs explorandos venisse credatur Hispano[8] gratiam redditurus pro data aut promissa classis Portugalliae praefectura.

8 Philips IV.

Dux Vinariensis[1] Götzium[2] praelii fugientem, quanquam huic majores erant copiae, compulit omisso Constantiae lacu retro se trans Danubium recipere, quem et ipse transiit. Sed Götzius Brisaco praecipue metuens quinque suorum millia, equitem peditemque Nieuburgum versus misit, ut si possint, id oppidum capiant ac sic Brisaci pericula antevertant. Cum his quinque millibus juncturi se putantur Hispani, qui per Rhaeticas descendunt Alpes.

At dux Longavillanus[3] in Burgundiae comitatu Chausinum oppidum puto jam ceperit, Salinarum deinde obsidionem an Brisaci peracturus incertum. 200 millia ducatorem ab Hispano missa ad dilectus in Austria et Tiroli nec tenues pecuniae Lucernam et Curiam Rhaetorum ad scribendos et ibi milites. Aliquid etiam Carolo duci Lotharingo[4] datum. Habet Dux Vinariensis praeter qui in praesidiis sunt relicti 14 ferme millia, Gotzius 18000 et plures exspectat.

Dux Longavillanus X habet millia, Castilionaeus[5] 14000 in obsidio S. Audomari ubi nunc castra munit, in suburbio castellum struit, amnem urbi abducit molarum usum sic ipsi ademturus, quae amnis vi versabantur.

Intra 22 Maii et calendas Junii multa oppidula locaque alia cepit non longe inde absita, Sancti Pauli, Sancti Martini in Fraxinis, munimentum in ruinis Teruanae, arcem Arquensem et Blandequensem, munitam viam, quae Atrebates a Flandris separat, Abbatiam Clarimarissam, Castellum Esperlecum, postremo Casselam, quae olim Castellum Menapiorum, ubi exercitui reperta alimenta in duos menses. Illud ex licentia militari malum, quod vici multi et alia usui futura ignibus quotidie corrumpuntur.

De principe Condaeo[6], Lafortio[7], Bressaeo[8] nihil audimus. Creditur vicecomes Turenae[9] cum suo Leodiensi dilectu huc venire et hinc in Italiam mitti, ubi cardinalis Valetta[10] vix quicquam habet militis, quod opponat hostium 12 millibus, quae Paretto capto Casali vicinisque locis imminent.

Sabaudi vidua[11] perstat in Galliae amicitia, quanquam multum tentata conditionibus a Vienna et Madritio.

Viduam Mantuanam[12] cardinali Hispano[13] desponderi Italorum conjecturis etiam hic audimus, sed magis credibile est perstiturum regem Hispaniae in ea, quae pridem ibi invaluit cura, ne qua sit regii sanguinis proles extra regnantis liberos.

Excellentiae vestrae literas 24 scriptas Maii[14] recte accepi. Laudo, quod prin-

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 Johann, graaf van Götz.
3 Henri d'Orleans, hertog van Longueville.
4 Karel IV, hertog van Lotharingen.
5 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
6 Henri de Bourbon, prins van Condé.
7 Jacques Nompar de Caumont, maarschalk van La Force.
8 Urbain de Maillé, markies van Brezé.
9 Henri de La Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.
10 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
11 Christine, hertogin van Savoye.
12 Maria Gonzaga, hertogin van Mantua.
13 De kardinaal-infant don Fernando.
14 Ontbreekt.

ceps Arausionensis[1] diversis ex partibus metum ostentans incerta hosti consilia facit. Accendent ipsum res, quae geri coepere quaeque geruntur a Castilionaeo, qui et incrementum exercitui suo exspectat.

Hassis multum hinc pecuniae datur. Sintne ii reddituri Paderbornam captam induciarum tempore, deinde ad Meppam recuperandam an suas cum Suedis juncturi sint vires, intenti exspectabimus.

Est, ut dicis, ingens Hispani domusque omnis Austriacae odium in Gallos, quod hoc maxime obice frenari cursus suos satis intelligant. Sed et pontificis[2] aut pacem aut inducias struentis magna est apud partem utramque auctoritas.

In Italia non est dubium, quin et aula romana et prudentia Veneta magis quam antehac respecturi sint ad Hispani nutus vix ulla spe post tot irritos conatus, reliqua resuscitandi illis in partibus authoritatem Gallici nominis.

In Palatinae domus negotio exspectat Gallia exemplum Angliae, cujus liberalitas nunc tantum intendi debet, quantum increvit periculum. Non dubito, quin qui hic sunt legati[3] libente animo quicquid suae est opis ad avertendam ejus domus satis in praecepiti stantis ruinam, sint collaturi. Quid obtulerit electori[4] Wolfius[5], quid oblaturus sit Suediae regno elector, ubi tempus feret, gaudebimus doceri.

Melander[6] excitandus est ducis, nuper qui fuit, Bulionii[7] exemplo, qui olim ipsa nuptiarum suarum nocte omissis uxoriis amplexibus improvisus, si unquam, hostile oppidum cepit.

De Erfurdia nihil certi habemus.

Danum[8] ad derelictas partes reduci posse multi sperant argumentum sumentes tum ex magnis, quas habet, copiis tum ex nummi recens cusi inscriptione. Certe Holsatia, archiepiscopatus Bremensis, Oldenburgica ditio ipsum proxime tangunt; quo si semel penetraverit miles caesarianus, frustra postea legum auxilia implorabuntur. Est autem ea regis Daniae potentia, ut facile vicinos aliquos in societatem arcendi mali sit tracturus. Idem rex naves iterum, ut audio, mittit prohibendo vectigali, quod jam probatum est conventus Polonici auctoritate in id duntaxat laboraturis proceribus, quibus id negotii datum est, ut modus aliquis imponatur vectigali, ad tria et semissem puto in centena, ejusque proventus inter regem gentemque Polonam dividatur. Quid de ea re constituri sint Batavi, scrire erit operae pretium. Nam Suedos adhuc perstituros puto in spectandi voluptate.

1 Frederik Hendrik.
2 Urbanus VIII.
3 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
4 Karl Ludwig van de Palts.
5 Hermann Wolff.
6 Peter Melander, graaf van Holzapfel. Hij was gehuwd met Agnes van Efferen.
7 Frédéric Maurice de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon; hij was op 1 februari 1634 te Boxmeer gehuwd.
8 Christiaan IV van Denemarken.

De Olivaris[1] morte non perstat fama. Pater Iosephus[2] convaluit et res ut ante versat. Nos hic omnes recte valemus vobisque omnibus optamus prosperrima.

Excellentiae vestrae omni cultu observantiaque addictissimus
H. Grotius.

Scribebam, Illustrissime Domine, V Junii 1638.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: R. 2/12 Junij A°. 1638.

3618. 1638 juni 5. Aan Christina van Zweden[3].

Serenissima ac Potentissima Regina, Domina Clementissima,

Die Saturni proxime exacto conveni regem[4] ad Sancti Germani incepique sermonem agendo gratias, quod significari mihi jussisset reginam[5] uxorem suam esse praegnantem.

Flexi me inde ad laudes justitiae, a qua virtute virtutes cunctas, ut veteres dixerunt, suo complectente ambitu regi cognomen pulcherrimum consensu humani generis tributum esset. Apparuisse eam regis virtutem domi forisque: domi, cum praeclaris legibus et singulares dimicationes et malorum alia sustulisset; foris, cum arma toties objecisset adversus externas injurias. Gratam justitiae comitem esse bonitatem. Ejus quoque magnum documentum dedisse regem, cum principes alios prostratos erexisset, alios, ne ruerent, sustentasset.

Sicut haec essent egregia, ita Dei justitiam ac bonitatem amantis in omnibus, in regibus autem maxime, beneficia in regem fuisse multa, magna et admirabilia, ut quod civilia dissidia, quae Galliam per tot annos foede laceraverant, disparuissent ac regimen regale, quantum fieri potest, compositum esset ad imaginem hoc universum gubernantis provinciae; quod mare alibi siccatum regi dedisset pedibus transitum, alibi ventis undisque obsequium praebuisset classes mittenti, alibi acceptis a rege claustris aditum hostibus pernegasset; quod aperuissent se Alpes adventanti regi; quod praelia ipsius fulminis modo horae momento confecissent ingentes hostium exercitus; quod prolati essent Galliae limites eorum damno, qui eos voluerant retro agere.

Post tot Dei munera unum restitisse, quo nullum hujus vitae majus regibus dari potest, quod ex summa benevolentia Davidi promisisset Deus, futurum scilicet, ut in ipsius solio posteritas ipsius consideret. Hujus etiam nobi quod spem vivam Deus regi, reginae ac Galliae daret, pro eo nunquam satis magnas ipsi gratias agi posse.

1 Gaspard de Guzmán, graaf-hertog van Olivarès.
2 François Leclerc du Tremblay -père Joseph-.
3 Gedrukt *Epist.*, p. 434.
4 Lodewijk XIII van Frankrijk.
5 Anna van Oostenrijk.

Laetari merito Galliam, quae speret perpetuo se visuram in augusta sede regis tanti non sanguinem modo, sed et virtutes, illas praecipue, de quibus dixeram

justitiam ac bonitatem. Laetari et socios, praecipue vero Suediam recenti nunc federe[1] connexam Galliae, unde bona hujus ad se quoque pertinere credat speretque amicitiam fore aeternam non inter regna tantum, sed et inter posteritatem regis atque eam, quam Deus aliquando reginae[2] daturus esset.

Hac gratulatione peracta adjeci preces me praeterea duas Tuae Augustae Majestatis jussu adferre ad regis merito praedicatam a me justitiam deinde et bonitatem. Justitia ipsius dignum fore, si, quod facere cepisset, facere pergeret atque adversus tantum undique concursum novosque dilectus per Bavariam, Saltzburgicam, Bambergensem aliasque Germaniae partes, per Hungariam, Austriam, Stiriam, Bohemiam, ducem Vinariensem[3] iis firmaret copiis, ut vires haberet aggrediendi aliquid magno suo animo dignum. Bonitatis vero regiae fore, quod orem alterum, si placeat regi tot hostilium ducum compoti curam suscipere reddendae libertatis marescallo Hornio[4], de cujus virtutibus ideo abstinerem loqui, quod scirem eas regi non esse incognitas.

Pro singulari id beneficio habituram Sacram Majestatem Tuam, cujus ipsi literas datas 12 Aprilis[5] in manus tradidi: simulque narravi Kingii[6] prosperam in hostes pugnam, et addidi credere me mense Junio mare transituras e Suedia ingentes copias.

Rex amicissimum se atque optime volentem Majestati Tuae professus fedus cum ea sibi dixit gratissimum, ideo literas misisse ratihabitionis et promissam pecuniam, confidere se etiam e Suedia sub idem tempus ratihabitionis pares literas eodem, Hamburgum scilicet, perventuras[7]. Ad petita minus definite respondit: misisse se ad ducem Vinariensem auxilia ac missurum majora prout exigerent ferrentque tempora; Johannem Waertium[8] non suum esse captivum, sed ducis Vinariensis, cui ipse fidem de eo restituendo dedisset.

Respondi non dubitare nos, quin si quid rex pro nobis facere velit, idem et duci Vinariensi sit placiturum, ad quem itidem scriptum ea de re ab Augusta Tua Majestate.

Rogabat me rex, an Majestatis Tuae literas ad Venetam rempublicam dedissem legato[9]; audierat enim nondum a me traditas.

Dixi tradidisse me, postquam misisset ad me legatus ac de quibusdam inter nos certatis satisfecisset mihi. Esse autem literas inscriptas duci Veneto[10] et alteras ipsi legato.

Ea de re se gaudere rex dicebat, credo quod videret me injuria apud se accusatum, quasi communia commoda morarer.

1 Zie no. 3479, p. 120 n. 2.
2 Bedoeld wordt Christina van Zweden.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Gustaf Karlsson Horn.
5 Hs. Stockholm RA., tysk-latinska riksregistraturet p. 112r-113r.
6 James (Jacob) King.
7 Vgl. p. 370.
8 Johan van Werth.
9 Anzolo Correr, Venetiaans gezant te Parijs.
10 Francesco Erizzo, doge van Venetië (1631-1646).

Deus, Serenissima ac Potentissima Regina Domina mea clementissima, det Augustae Majestati Tuae cum bonis consiliis optimos successus.

Tuae Augustae Majestatis subditus obedientissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 5 Iunii novi Calend. anni 1638.

3619. 1638 juni 5. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Misit ad me his diebus Chavigniacus[2] unum e domesticis suis. Is dixit Joannem Waertium[3] regis[4] esse captivum, cum tamen eum in ducis Bernhardi[5] esse potestate rex mihi dixisset. Nuper admodum esse captum; neque multas ex eo utilitates ad regem pervenisse, quales hostes percepissent ex longa captivitate Hornii[6]. Habere et nos viros insignes captivos. Neque regem a nobis ea occasione postulasse quicquam. Actum de liberando Hornio a Suedis cum Bavaro[7] insciis Gallis ac ne nunc quidem satis se scire, quo in loco ea res esset.

Ego, qui certi nihil de iis, quae cum Bavaro acta sunt, cognovissem, ita temperavi responsum, ut dicerem cum Bavaro nihil actum, nisi de danda ei pecunia. Metuere nos, ne captis suorum ducibus mutet sententiam. Itaque ad regis bonitatem nos confugere, non ut quicquam ei praescriberemus, sed ut eum oraremus, si qua se offerat occasio id faciendi, quod ipse ultro se velle dixit, cum hac transiret Tua Sublimitas, ea ne negligeretur.

Nescio an mecum expostulare voluerint, quasi hoc peti suaserim. Certe non justa haec est querelae materia. Ceterum si ad me mittatur pactio, quae cum Bavaro est inita, videor nihil iniqui facturus, si orem, ut priusquam liberetur Waertius, cogatur Bavarus iis stare, quae de Hornio convenere.

Ad eruditiores sermones delapsi sumus ego et ille, quem miserat Chavigniacus, inter cetera de Thuani historia[8], quam et ipse laudabat, culpare tamen, quod initio ferme historiae dixisset ab Hispanis Caroli V tempore[9] datum exemplum, quomodo exclusa pontificis auctoritate defendi servarique posset catholica religio, rectius facturum, si narrata re cogitandum hoc lectori reliquisset.

Ego dixi optimo id factum animo, ut, si quando eveniret Galliae regibus, quod

1 Gedrukt *Epist.*, p. 435; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 485.
2 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
3 Johan van Werth.
4 Lodewijk XIII van Frankrijk.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Gustaf Karlsson Horn.
7 Maximiliaan I van Beieren.
8 Het werk van de in 1617 overleden historicus Jacques Auguste de Thou *Historiarum sui temporis pars prima*, Parisiis, apud V.am M. Patissonii 1604; *pars secunda*, Parisiis, apud A. et H. Drouart 1606. De eerste volledige uitgave is die van 1609-1614: *Jac. Augusti Thuani Historiarum sui temporis libri CXXV*, Lutetiae, apud H. Drouart.
9 *Thuani Historiae*, ed. Drouart 1609-1614, p. 14.

evenisset Philippo Pulchro[1], quod Henricis III[2] et IV[3], quod deinde Venetis, quam ad rem si quis unquam fieret ab Hispana factione pontifex vel alioqui favens Hispaniae aut crescentem in dies Hispani per Italiam vim metuens aut per beneficia ei obnoxius, non defuturus esset obtentus, vel ex foederibus, quae cum protestantibus rex Galliae coleret plane necessaria ceteris societatibus ab Hispano[4] occupatis tum scirent Galli, quod huic malo pateret remedium. Neque alio ferme diversam fuisse causam Caroli Quinti, Philippi Pulchri aliorumque a causa protestantium, quam quod protestantes manente mali metu et ita exigente status publici quiete perpetuum id fecissent, quod apud illos alios fuerat temporarium.

Haec ideo addere his literis volui, quod quaesita mihi videretur hujus sermonis materia non aliena ab his temporibus, cum pontifex[5] hic Gallis aequior a vitae exitu non longe abesse credatur, ita ut et de vita ejus dubitans Galliae legatus[6], ut certus fieret, invitis custodibus nuper in cubiculum ipsius irruperit; nec desint in aula imo et inter episcopos, qui, si quis fiat pontifex a Galliae rebus alienior, putent facto a Romana aula dissidio praeficiendum Galliae sacris patriarcham Gallum haud dubie non alium ei oneri destinantes quam eundem, qui regni curas nunc sustinet[7].

Certe in Italia retro labi res Gallorum multis argumentis liquet. Vix cardinali Valettae[8] sunt duo millia, contra XII millia hostium Montisferratensis territorii reliquiis imminentia. Agitari matrimonium viduae Mantuanae[9] cum cardinali Hispani[10] multae ex Italia literae credi volunt. Ad Sabaudam[11] autem missos pacis suasores ex Vienna et Madritio.

Huc in aulam cardinalis Biquius[12] de pace et indutiis acturus nondum venit. Sed multae eo pertinentes literae inter cardinales Riceliacum et Barberinum[13] commeant: quas ipsi soli custodiunt.

Nos a D. Chavigniaco nihildum responsi accepimus, quae de re eum, qui ad me missus fuerat, interpellavi. Venetus[14], ut puto, Vienna exspectat responsum.

Princeps Casimirus[15] retinetur etiamnum in ora Massiliensi, ut Galli nunc vulgant, non tempestatibus eo perlatus, sed consilio explorandi locorum situs, demerendo[16] Hispano, a quo classis Portugallicae praefectura ipsi data aut promissa est. Praetextus eum retinendi alius sumitur. In navi, qua ipse Genua venerat,

1 Philips de Schone (1478-1506), aartshertog van Oostenrijk, hertog van Bourgondië, en na 1504 koning van Castilië.
2 Hendrik III van Frankrijk (1551-1589).
3 Hendrik IV van Frankrijk (1553-1610).
4 Philips IV.
5 Urbanus VIII.
6 François-Annibal, markies van Coeuvres, hertog van Estrées.
7 De Richelieu.
8 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
9 Maria Gonzaga, hertogin van Mantua.
10 De kardinaal-infant don Fernando.
11 Christine, hertogin van Savoye.
12 Allessandro kardinaal Bichi.
13 Antonio Barberini.
14 Anzolo Correr, Venetiaans gezant te Parijs.
15 Jan II Kasimir.
16 De uitgave der *Epist.* heeft de lezing: ‘demovendo’.

Hispani erant sex. Ea de causa a maritimae rei judicibus, qui hic sunt, navis et quae in navi erant confiscata. Utuntur enim eo jure Galli, ut navem, qua hostes vehuntur, praedam faciant. Merces tamen, quae in navi fuerant, non ut ex jure, sed quasi beneficio redditae Genuatibus. Itemque homines Genuates. Ceteri retinentur Seloni.

Maii 17, ut hic numeramus, Goetsius[1] persequente ipsum duce Vinariensi[2] certus vitare praelium, donec majores ex Austria ac Tiroli copias acceperit, a Constantiae lacu retro cessit transiitque tenuem adhuc illis in locis Danubium. Transiit eundem insistens tergis et dux Vinariensis cum XIV millibus XVIII millia habente hoste. Sed Goetsius clam itinere alio quinque suorum millia partim equitem partim peditem misit ad propinqua Neuburgo, cum quibus conjuncturi se putantur qui per Rhaeticas Alpes descendunt Hispani hoc maxime consilio, ut Brissacum periculo eximant. Brissacum, si Longavillanus dux[3] se conjunxisset cum Vinariensi, capi potuit; sed malunt Galli, ut videtur, amoto Vinariensi suis tantum copiis id oppidum aggredi certamque sibi facere possessionem. Ad dilectus illos, qui in Tirolis et Austriae fiunt partibus, CC M ducatorum ab Hispano pervenere. Ad milites alios ferme quinquies mille ex Helvetiis conscribendos pecuniae Lucernam missae. Nonnihil etiam ad ducem Lotharingum[4]. Dux Vinariensis praesidia satis magna in oppidis reliquit.

Castilionaeus[5] a 22 ad ultimum Maji oppidula quaedam et loca alia, quibus S. Audomari ambitur oppidum, vi aut deditione cepit: S. Pauli, S. Martini in Fraxinis, Pernam, munitionem quandam in ruinis Teruanae, nobilis olim urbis, arces Arquensem et Blandekensem, viam munitam, quae Atrebates a Flandris dispescit, Abbatiam Clarimariscam, Esperlecum, postremo et Casselam, olim Castellum Menapiorum, quo in oppido alimenta exercitui in duos menses reperta sunt. Nunc Castilionaeus habens secum XIV hominum millia et quaedam supplementa exspectans castra munit, paludes adjacentes siccat, amnem ab urbe abducit, ut obsessis adimat usum molarum amnicarum, in suburbio quodam castellum struit. Quae capta dixi oppida et loca non a militibus omnia, quaedam a rusticis defendebantur. Galli contra quam edictum ipsis fuerat incendiis ubique grassantes incommoda sibimet ipsis hospotia fecere.

Dux Longavillanus decem ferme habet millia. Chausinum oppidulum metu ad deditionem compellere parat, inde rem majorem, Salinarum scilicet obsidionem, animo agitans.

Vicecomes Turenae[6] cum milite illo Leodiensi huc venturus dicitur et in Italiam mitti. De principe Condaeo[7], de Lafortio[8], de Brezaeo[9] nihil intelligimus.

1 Johann, graaf van Götz.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Henri d'Orleans, hertog van Longueville.
4 Karel IV, hertog van Lotharingen.
5 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
6 Henri de la Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.
7 Henri de Bourbon, prins van Condé.
8 Jacques-Nompar de Caumont, maarschalk van La Force.
9 Urbain de Maille, markies van Brezé.

In Italia Hispani, qui Alexandriae praesidium habent, Parettum cepere.

Protestantes Helvetii non desinunt clanculum commeatu juvare Vinariensem. Hostis multum copiae ad victum intra Constantiam habet.

Rex Hispaniae, ut controversia de religione praecidatur, paratum se ostendit emere quae bona protestantes intra Vallem Telinam habent. Idem pecuniam mittit Rhaetis suae factionis, qua militem conducant ad compescendos eos, quibus praesentia displicent.

Audio landgraviae[1] millionem a Gallis annuum dari. Tantum ei lucri breves indutiae et ne producerentur metus peperere.

Anglus legatus ordinarius[2] spem mihi aliquam facit propriae pactionis cum Suedis, quae ad foedus illud commune viam struat.

D. Spiringius[3] praeceptum se habere negat a Tua Sublimitate solvendae mihi pecuniae pro tempore semestri jam elapso, quam tamen in antecessum mihi numerari Tua Sublimitas, ni fallor, voluerat. Rogo, ut mei in tantis sumptibus quotidianis habeatur, quae debet, ratio. Itinerum, quae feci impendia haud magna sunt. Pecuniae enim publicae, plane ut meae, parco.

Deus, Excellentissime et Illustrissime Domine, reginam[4], regnum Tuamque Sublimitatem sospitet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 5 Iunii novi Calendarii anni 1638.

De Olivarii morte[5] non perstat fama. Pater Josephus[6] convalescit.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3620. 1638 juni 5. Aan N. van Reigersberch[7].

Mijn Heer,

UE. twee brieven van den 24 Mey[8] sijn mij wel ter hande gecomen.

De vrede is verre te soecken, bij bestant sal overal veel volcx moeten aengehouden werden.

Den hertogh van Wimar[9] heeft mijnen jongste[10] selff aengesproocken van hem employ te willen geven. Ende monsieur Vickevort[11] gaet binnen weinigh

1 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
2 John Scudamore.
3 Petter Spiring Silvercrona.
4 Christina van Zweden.
5 Gaspar de Guzmán, graaf-hertog van Olivarés.
6 François Leclerc du Tremblay -père Joseph-.
7 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK, R 8i. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op no. 3592; beantw. d. no. 3630.
8 Een brief van die datum, no. 3592, is bewaard gebleven.
9 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
10 Diederik de Groot.
11 Joachim de Wicquefort.

dagen, derrewaert ende sal haer alle beide ten beste raiden, vint ons voornemen van onse kinderen daer ofte bij Sweden te bestellen seer goed ende is van opinie, dat nae Hollant te dencken ons ende haer van het stuck soude leiden. Van 't selve advys vinde ick alle vrunden, daer ick mede spreecke. Sich voor boeven te wachten is prijsselijck ende christelijck.

In 't handelen, meene ick, dat Swede op haer stuck wel sal letten. UE. discoursen over de desseings, soo van Vrancrijck als van Hollant dit jaer, sijn goedt.

De peryckelen voor het huis van den Pals, soo Meppen niet en werdt weder becomen ende soo hetselve huis met niemant in verbond en comt, heb ick de Engelschen alhier[1] seer levendigh aengewesen. Nu verstae ick, dat den palsgraef[2] wil senden in Sweden om daer eene alliantie te sluiten. Twijfele, off 't selve sal succederen, soo Engelant niet mede de hant aen 't werck en slaet.

Wat in Polen sal vallen nopende den tol importee(r)t geweten te sijn. De Polen, die hier sijn, spreecken diverselijck, meest al meenen de saecken gaen tot acommodement.

In Schotlant moet wat tijds met patiëntie gewonnen werden. Ick meen echter den coning[3] alleinskens sal comen tot sijne intentie om beide de natiën te brengen tot conformiteit vari coustumen in het geestelijck ende in het polityck tot aenwas van de coninclijcke macht, gelijck schier overal geschiet.

De verhooging van den tol in de Sont meene ick, dat verdraegen sal moeten werden gelijck andere verhoogingen tot noch toe sijn verdragen.

't Logeren van Galas'[4] volck in de quartieren bij uE. vermelt moet nootelijck ombragie geven aen de Vereenigde Nederlanden.

Dat Aelianus[5] bij Neef[6] ende anderen de advysen van Felix[7] communiceert, can Felix niet beletten. Doch weet wel, dat bij wijlen sulcke advysen aen Vindex'volck[8] weder ter ooren comen, die daerover seer te onvrede sijn ende garen sagen, dat men schreef, dat haer te passe comt. Apud Magogum[9] mihi nihil neque seritur neque metitur, ende ick meene het groote wijsheit is, dat voor vast te stellen. 't Is mij lief, dat uE. laeste conferentie met Aelianus wat beter is afgeloopen. Mijn huisvrouw sal uE. vorder daervan schrijven.

5 Iuny 1638.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer van Reigersberg, raed van den Hoogen Raide in Hollant.

In dorso schreef Van Reigersberch: broeder de Groot, den 5 Iuny 1638 wt Paris.

1 John Scudamore en Robert Sidney, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
2 Karl Ludwig van de Palts.
3 Karel I van Engeland.
4 Matthias, graaf Gallas.
5 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
6 Schuinaam voor Frederik Hendrik.
7 Pseudoniem van Grotius.
8 Vindex is een codenaam voor Frankrijk.
9 Schuilnaam voor Frederik Hendrik.

3621. 1638 juni 5. Aan N. van Reigersberch en P. Spiring Silvercrona[1].

Mijn Heer,

Den prins van Polen, Casimir[2], blijft tot Selon bewaert, niet verre van Marseille. Hij was met een schip van Genua op de cust van Provence gecomen, so men houdt, om deselfde cust te bespieden. In 't schip waeren vijff Spaignarden. Onder dat pretext is het schip, als vijanden voerende, bij sententie van die van de admiraelitijt ofte de la marine, die hier te Paris resideren, verclaert geconfisquer(t), doch de goederen ende persoonen te Genua thuys behoorende uyt grâce vergunt aen de republique van Genua. Van den prins is in de sententie niet gesproocken, maer is begrepen onder het schip ende 't gunt dearin was. Hij hadt aengenomen het commendement over de vloot van Portugal.

Den 17 Mey is Gotz[3] op de comste van hertogh Bernhard[4] van Constans afgeweecke sijnde den Donau gepasseert ende hertogh Bernhard is hem gevolcht. Maer Gots, die vrij meer volck had als Sijne Fürstelicke Genade, heeft vijf dusent van de sijne, soo reyters, als voetvolck, gesonden nae Nieuburg om, soo 't mogelick is, de stat weder te bekomen ende Brisac te secoureren. Bij dese vijf dusent van Gotz sullen haer noch eenigen Spaignaerden voegen comende door de bergen van de Grisons. Gelt werdt van Spaigniën wegen niet gespaert sijnde 200 dusent ducaten gesonden tot lichtingh in Oostenrijck ende Tirol, andre goede somme te Lucern ende te Coire om daer ooc volck te lichten, andere gegeven aen den herchtogh van Lotharingen[5]. Den hertogh van Longeville[6] hebbende, so men gist, thien dusent man heeft Chausin in de Franche Comté gesommeert; soude daernaer wel Salines mogen gaen belegeren, misschien ooc Brisac.

Den mareschal de Chastillon[7] hebbende gemarcheert ende St Omer genadert van den 22 Mey tot den eersten Juny heeft sich meester gemaeckt van d'omleggende stedekens, castelen ende forten, ten deele door soldaten, ten dele door boeren bewaert, als St Pol. St Martin de Fresne, Pirne, een retrenchement bij Terouane, welcke eertijds een stadt geweest is, nu maer een opene plaetse, 't casteel Arque, Blandeques, de wecht tussen Vlaendren ende Artois, die een gracht ende parapet hadde, d'Abdie van Clairmarais, Espechec ende daernae Cassel, alwaer eeten ende drincken is gevonden om 't leger voor twee maenden te onderhouden met grooten buyt. Den gemelde heer marescal hebbende onder hem 14 dusent man ende noch eenige verwachtende heeft nu sijn leger begonst te retrencheren, een fort te maecken in 't aenkomen van een fauxbourgh ende de rivier van de stat af te leiden ende daerdoor de watermolens aen de stadt onnut te maecken.

Men seyt ons, dat de vicomte de Turaine[8] herwaerts komt om gesonden te

1 Copie Amsterdam, UB., coll. RK., R 8j. Grotius heeft eigenhandig enige correcties in de brief aangebracht.
2 Jan II Kasimir.
3 Johann, graaf van Götz.
4 Bernhard, hert og van Saksen-Weimar.
5 Karel IV, hertog van Lotharingen.
6 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
7 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
8 Henri de la Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.

worden in Italiën, alwaer den cardinal de la Valette[1] niet meer als twee dusent man en heeft tegens t'waeleff dusent van den vijandt, die Paretto bekomen hebbende scheyndt te wille trecken nae Casal.

De hertoginne van Savoie[2] blijft vast met Vranckrijck, hoewel haer bij den coninck van Spaignië[3] ende den keyser[4] goeje conditiën werden aengeboden. De hertogin van Mantua[5] is meer tot Spagnië geneegen ende werdt haer hoope gegeven, die ick houde eydel te sijn, van te huywelicken met den cardinal-infant[6]. Zij werdt ingehouden ten dele door den Raet, die haer is bijgevoecht, ten deele door het Franse garnison binne Cassal.

Van Erfurt en hebben wij niet sekers.

Met het neemen van Esperlec hierboven genoemt ende twe andere plaetskens, genaemt Houlle ende Moulle, heeft den mareschal de Chastillon nu de wech vrij van Ardres tot in sijn leger, ende door 't neemen van andere plaetsen is den vijandt de communicatie van Grevelinge, Bourbourg ende Duynckercken ende andre Vlaemsche steden met S.[t] Omer afge[s]needen.

De tijding van de doot van Olivares[7] schijnt niet vast te gaen.

Pater Joseph[8] wert gesont ende bestiert alles als te vooren.

Den 5 Juny 1638 nieuwe steyls tot Paris.

In dorso schreef Van Reigersberch: broeder de Groot, den 5 Iuny 1638 wt Paris.

En: Den brieff aen de heer Spierynck, de copie mij gesonden.

3622. 1638 juni 7. Aan D. de Groot[9].

Venit ad vos D. John[10], ab epistolis excellentissimo duci[11]. Ei ut omnibus hinc illuc euntibus te commendavi.

Pecunia, de qua nobis scripsisti[12], parata est, ut hic solvatur.

Mitto ad te librum Romae editum de studio militari a Gabriele Naudaeo[13] Gallo, sed medico nec unquam belli spectatore. Itaque quod olim Graecus quidam dux inspecto libro simili dicebat *οὗτος ὁ λόγος οὐ περισεσάλπισται*[14], idem hic dici

1 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
2 Christine, hertogin van Savoye.
3 Philips IV.
4 Ferdinand III.
5 Maria Gonzaga, hertogin van Mantua.
6 Don Fernando.
7 Gaspar de Guzmán, graaf-hertog van Olivares.
8 François Leclerc du Tremblay -père Joseph-.
9 Gedrukt *Epist.* p. 437. De brief is m.i. niet aan Cornelis, zoals de uitgave der *Epist.* wil, doch aan Diederik gericht. Deze bevond zich nl. reeds in het leger van Bernhard van Saksen-Weimar, terwijl Cornelis daarheen op weg was; vgl. no. 3576 aan W. de Groot. Antw. op no. 3570?
10 Michael John.
11 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
12 Niet in no. 3570.
13 *Gabrielis Navdaei Syntagma de Stvdio Militari, Ad Illustrissimum Iuuenem Lvdovicvm ex Comitibvs Gvidiis a Balneo.* Romae, Ex Typographia Iacobi Facciotti. MDCXXXVIII.
14 Vgl. Plutarchus, *Moralia* 192 B2.

potest. Interim ostendit se multos legisse libros et inter eos meum quoque de Iure belli ac pacis[1] non indiligenter. Me nusquam nominat - id enim Romae nefas - sed designat tantum.

Si frater tuus[2] jam ad vos venerit, quod omnino spero et ex Mulleri[3] sermonibus ita esse confido, poteris et ipsi hunc librum dare legendum.

Nos satis recte valemus omnes tibique ac fratri omnia optamus prosperrima.

Tibi optime volens pater
H. Grotius.

7 Iunii 1638.

3623. 1638 juni 7. Van N. van Reigersberch[4].

Mijn Heer,

Thien dagen absentie, die ick tot Amsterdam in een revisie hebbe besteet, sal reden geven, waerom ick met d(e)n lesten ordinaris niet en hebbe geschreven. Mijn wedercomste is vrouger geweest als den eysch van het werck soude hebben geëyst, indien een incident, hetwelck sonder onlust tusschen de vergaderynge van de Staten-Generael ende Staten van Hollant apparent niet sal werden getermineert, hetselffde niet hadde gestuyt.

Daervan is de gelegentheyt in het corte dese: Een Hollants schip[5] bij de Dunkerckers genomen tot Dunkercke bij coopluyden van Londen gecocht ende aldaer, soo wert bij de impetranten van de revisie de saecke verhaelt, bij Engelse coopluyden uytgereet, ende met permissie van den conynck van Spaengiën[6] genegotieert hebbende op de havenen van Rio de la Plate ende Angola, ende soo met gouderen Engelsche coopluyden als andere, eenyge den gouverneur van Rio de la Plate[7] toecommende over ende weder varende is bij een capiteyn ter vrijer nerynge van Amsterdam genomen. Die heeft de hooftofficiers in Tenerifa, een eylant in Canariën, aen lant geseth ende alleen met het schip opgebracht vier Portugeese matroosen, alsoo, quod etiam in confesso est, hetselve schip met Italianen, Portugesen ende andere natiën was gemant behalven twee Engelsen, die de eygenaers seggen op de reyse waren overleden.

1 *Hvgonis Grotii de ivre belli ac pacis libri tres. In quibus ius naturae & Gentium: item iuris publici praecipua explicantur.* Parisiis, apud Nicolavm Bvon, in via Iacobaea, sub signis S. Claudij, & Hominis Siluestris. MDCXXV. Cvm privilegio regis; zie Ter Meulen-Diermanse, no. 565.
2 Cornelis de Groot.
3 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris.
4 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., M 13d. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.* p. 456. Geciteerd Brandt-Cattenb. *Leven* II, p. 174. Antw. op no. 3599; beantw. d. no. 3645.
5 Het betrof hier het schip *Het Zwarte Hert* van Vincent de la Barre, dat door Henrick Claesz. Swart, kapitein van *De Hoop* veroverd was. Zie de *Resolutiën Staten van Holland* dd. 6 juli 1638 en de *Resolutiën Staten-Generaal* dd. 30 juni en 5 juli 1638 en bijlage no. 6.
6 Philips IV.
7 Vermoedelijk Pedro Esteban Dávila.

Tot Amsterdam heeft den fiscus bij edicte, dat is affixie van billetten, alle, die de gouderen souden willen bewaren, geciteerd ende dat van 14 dagen tot 14 dagen; niemant comparerende naer vier defauten op het intendit van den fiscael[1] is het schip ende goet bij de Admiraliteyt verclaert van goeden prinse. De sententie is gegaen in crachte van gewisde sijnde naer de pronuntiatie van deselffde ses maenden, eer yemant hem heeft bekent gemaeckt, verlopen, daer niet meer als vier maenden open staen om tegens deselffde in revisie te moogen commen.

Bij de vergaderynge van de heeren Staten-Generael is aen de Engelsche tegens den laps van dien tijt gegeven relieff precys ende voor soo veel nodych soude sijn met de clausule - de beste practisijnen en sijn de extendeurs ofte octroyeurs niet - van relieff, voor soo veel men soude vinden te behooren.

Hetselve is de heeren van de Admiraliteyt niet onbekent geweest, gelijck oock deselve den dach tot de revisie gedesigneert met de genomineerde adiuncten was aengeschreven, die deselven dach mits absentie van een groot deel van haer collegie hadden versocht voor eenygen tijt soude worden uytgestelt; hetwelck oock was geschiet.

Ter bestemder stonde was voor de heeren van de Admiraliteyt sonder contradictie van deselve ende met bijwesen van de adiuncten bij de impetranten van revisie geconcludeert in revisie in behoorlijcke forme, die ick voorbijgae om cort te wesen. De g.^{de} in revisie proponeren exceptie van niet-ontfanckelyckheijt als obsterende gewijsde ende litissecutie.

Veele hacquetten vallen op de formaliteyten, quae narrare longum esset et ad praesentem quaestionem nihil faciunt.

Eyndelynge wert de exceptie gefundeert ende gedebatteert ende de saecke gebracht sijnde in illis terminis, dat soude werden geadviseert, off d'exceptie geadmitteert off gerejecteert moste worden, ofte de g^{dens}. geordonneert ten twee finen te antwoorden, omdat de redenen, daerop het relieff soude werden gefundeert, mosten werden genomen ex meritis causae principalis: soo beginnen die van de Admiraliteyt te soucken dilay tot des anderen daechs pretexerende voorgevallen occupatën, die spoedyge resolutiën vereysten. Daechs daeraen, in plaetse van de vergaderynge aff te wachten, schicken ons, die daer als adiuncten waren toe drie wt haer gedeputeert, om ons vanwegen het collegie te kennen te geven, hoe dat sij haer hebbende met de heeren van Zeelant beraden waren onderrecht noyt eenych relieff in de Admiraliteyt van Zeelant soo lange die was geërigeert, hoewel eenyge bij de Staten-Generael waren verleent, naer het verloop van de vier maenden was toegestaen; dat sij oock niet en wisten, dat in de Admiraliteyt van Amsterdam mede sulckx was geschiet ende niet te connen oordeelen, dat de vergaderynge van de gedeputeerde van de Staten-Generael de macht competeerde, indien relieffven met verminderynge van het recht voor partijen vercregen mochten werden gegeven, om hetselve ofte precyse ofte cum cognitione causae inconsultis ordinibus van de provintiën, voornamelijck de Staten van de provintie daer de geïnteresseerde woonachtych waren, te octroyeren; met meer redenen daerop slaende, die vrij wat waren geanimeert ende precyser als men soude connen meenen, dat behoorden voort te commen wt den mont van gedeputeerde van een collegie onder

1 Henrick Storm.

de Generaliteyt resorterende ende gecomposeert wt leden van alle seven de provintiën. Maer het woort wert gevoert bij den heer burgemeester Bicker[1], die in prejuditie van Hollant de Generaliteyt met meer als haer precise competeert - soo weynych als yemant van Amsterdam, die nochtans daervan niet prodigue sijn -, soude willen adscriberen.

Ons, die dit voren wiert gedragen, sijnde in de ordinaris bedienynge ende eedt van de respective provintiën ende voor die tijt in de commissie van de Staten-Generael, die van alle tijden de adiuncten sijn gewent te nomineren, docht niet geraden ons te formaliseren in de questie wat recht yder provintie int particulier, wat de Generaliteyt, wat de gedeputeerde ter vergaderynge van de Staten-Generael is competerende, hetwelcke wij wilden laten ter decisie van de provintiën onder den anderen, dewijle hetselve tot onse judicatuyre niet en was gestelt, vonden alleen veele consideratiën, waerom het fatsoen, bij de Admiraliteyt in dese saecke gehouden, seer bedencklijk was, waeromme wij de gedeputeerden ons toegesonden alleene voor antwoorde gaven, dat wij de redenen het collegie, dat wij wisten immers conden oordeelen niet eenstemmych was geweest, souden connen voorendragen. Alwaer wij hebben geremonstreert, dat wij latende het geschil hetgene de respective provintiën aengaende de macht van de Staten-Generael in dese ofte andere questiën soude willen moveren, ongepreiudicieert in dese particuliere saecke sagen veele particuliere redenen, waerom wij de Admiraliteyt, een collegie van de Generaliteyt, wel in bedencken wilden geven, off dese hare consideratiën tijdelijck wierden gemoveert; dat wij sagen desen cours groote onlusten soude causeren binnen ende buyten dat bij haer schip wiert geseylt twijfelende, off een relieff, si justa esset causa, want op het precys wilden wij niet urgeren, soude mogen werden verleent aen een vergaderynge, die sij soo veel defereerden, nademael praetori id apud Romanos competebat; dat de provintiën om soo cleyne dyngen selffs niet conden werden geconfuteert, dat sulckx off de vergaderynge van de Generaliteyt ofte de Admiraliteyt met de adiuncten selffs, soo redenen daertoe dienden, het verleenen van relieff mogte werden toegestaen; dat geen tijt bij de wetten geprefigeert ende daer bij defaut is geprocedeert, soo precys en is, ofte laeten toe relieven ob sonticas causas; dat hatelijck is mutatio per vim dominii; dat hier was dolus van den capiteyn, die de officieren, die hij mede moste brengen, aen lant hadde geseth ende daermede benomen het middel om de gouderen te defenderen; dat den tijt van 14 dagen tot 14 dagen idque hiberno tempore, quo navigationes sunt difficiles, soo cort was; dat citatio, quae fundamentum est judicii, nul was ende daerom sij sonder revisie van nieuws voor denselven rechter behoorde te connen werden gehoort; dat de Admiraliteyt alreede hadde toegestaen, dat op de exceptie voor haer was gelitisconsteert, oock appointementen hadden op hacquetten helpen geven, de saecke oock was bepleyt ende dese wtvlucht pro d(e)negatione justitiae bij de Engelse, daer repressaliën wt volgen souden, apparent was te sullen werden genomen; dat ander consideratie moet worden genomen, off yemant wettelijck sijnde gehoort ende gecondemneert in revisie, naerdat hij heeft gehadt appel, met relieff soude willen commen, andere daer bij defaute op soo corte citatiën, die hij niet heeft geweten ofte connen weten, is geprocedeert.

1 Andries Bicker (1586-1652).

Ten wiert oock niet vergeten aen te roeren bedenckelijck te wesen vremdelyngen de wetten van wtheemse niet subiect verder als sij commende in haer gebiet wt haer contracte ofte besit van gouderen werden gemaeckt te willen reguleren naer wetten, die obtineren daer men haer brengt met gewelt ende tegens haren danck: aliud esse an parti jus esset quaesitum, aliud an obsisteret lex, ne quis jus suum posset consequi.

In summa: ons docht de Admiraliteyt, indien reden hadde, eer moste hebben gesproocken als naerdat de saecke ten principalen bij playdoien in publycke audientie gehouden, daer veel Engelschen present waren, soo bekent was gemaeckt.

Alle hetwelcke ick uEd. te wijtlopyger hebbe willen communiceren, opdat uEd. daerwt soude sien, hoe garen men nu in cleyne saecken soude repareren hetgene in soo notable is versuympt tot vercortynge van de hoocheyt van het lant, die qualijck is te repareren, soo veel voet heeft de geusurpeerde macht alreede genomen, hoewel die alle dagen meer ende meer tegens de borst is van veele goede regeerders.

De conclusie is geweest int regard van dese particuliere saecke vrij wat matyger als wel was het eerste concept, het welcke scheen te lpoen om de Engelsche de deure te sluyten. Doch soo veel de macht van de Generaliteyt belanckt, daerin heeft men niet toe willen geven, hoewel de gedeputeerde van de andere provintiën buyten Hollant ende Zeelant haer vrij daertegens hadden geopposeert.

De stat van Amsterdam hadde oock haren pensionaris[1] in de Admiraliteyt gesonden om dese saecke suspens te houden ter tijt de Staten van Hollant sullen hebben geexamineert, off dusdanyge relieffven bij de Generaliteyt, soo die in den Hage vergaderen, mogen werden verleent.

Wat nu uEd. consideratiën sijn, soo aengaende het verleenen van relieven bij de Staten-Generael tegens den laps van de fatalia recusionis, als nopende de questiën, bij hiervorens gemoveert, sal ick seer garen verstaen, om in het toecommende claerder in hetgene dese ende gelijcke materiën raeckt te mogen sien. Quid jus civile statuat, als bij defaut is geprocedeert, leert ons lex si praetor 75 St. de Iudiciis. Wat in Vranckerijck wert gepractiseert leert ons Rebuffus[2], et quatenus jus parti possit auferri kan mij seggen uEd. bouck De iure belli et pacis libr. 2, cap. 14, N 7. Sed quando jus quaesitum dici possit ex lege, quae obstat agere volenti, dat weet ick niet, off claer daerin is gedefinieert ende naer mij dunckt soo moet verschil wesen inter jus quod alicui adimitur et alicui conceditur; cum non om(n)e mihi jus possit dici quaesitum, quod adversario propter contumaciam in paenam aut alio modo ademptum sit. Quatenus etiam subditi regum extraneorum subjiciantur legibus ordinandis judiciis apud nos praescriptis, si bona eorum ibi non sunt sita neque contractus initus est aut locus solutioni assignatus.

Wat de saecke ten principalen belanckt, voor soo veel die mij noch is bekent ende boven mede verhaelt, wil ick mede garen uEd. bedencken weten. Ende daermede scheyde ick van dese materie, die ick wat confuselijck om de haesticheits wille hebbe verhaelt.

Een dyngen moet ick niet vergeten, hetwelck ick bij occasie van dese revisie mede tot Amsterdam hebbe geleert, dat is, dat de Staten-Generael - soo noeme

1 Willem Boreel (1591-1668).
2 Pierre Rebuffi († 1557), Frans rechtsgeleerde.

ick deurgaens met andere hare gedeputeerde - de sententie bij scepenen van Amsterdam tegens de heeren van de Admiraliteyt gewesen hebben ex plenitudine potestatis, als bij non competente rechters gewesen, te niet gedaen. Voorts hebbe ick gevonden in die stadt goude genegentheyt tot uEd. ende seer goude maximes, doch weynych middel sien de heeren om het verloren recht te redintegreren, ende de gewoonte sal alles wat nieuw schijnt mettertijt gebruyckelijck maecken.

Nu comme ick tot beantwoordynge van uEd. schrijvens van den 28 Mey[1], daer in mij buyten maten wel bevalt de goede apparentie, die haer toont tot eerlijck employ van uwen ioncksten[2], dat ick om veele consideratiën garen sal sien gematureert ende op den voet, die uEd. aenroert, dat is blijvende ontrent den persoon van den hertoch[3]. Den outsten[4] hope ick, dat sijn selven niet en sal ontbreecken, ende andere recommandatie heeft hij niet nodych. Die hier is[5] sal ick in mijn sorge houden, gelijck mede de saecke van Rotterdam[6], die ick met de eerste gelegentheyt weder bij de hant nemen sal.

Het beleg van St. Omer kan men hier niet geloven ende seggen de Brabantse brieven, dat monsieur de Fontaine[7], gouverneur van Vlaenderen, vier duysent man daer binnen heeft gebracht met provisie van ammonitie.

Van Luyck schrijft men, dat Picolomini[8] door dat lant passeerde; soo men oordeelde, naer Vranckerijck toe; dat waer sijnde apparent den mareschal de Chastillion[9] sal moeten retireren ende, naer men ons seyt, dat, waer sij commen, met branden ende blaquen huyshouden, soo schijnt haer meenynge niet te sijn belegerynge te formeren.

Sijne Hoocheyt[10] is noch te Lith in Litoye voren ende darontrent. Den ambassadeur van Vranckerijck[11] sage garen hij remueerde, dat wij noch niet weten, wanneer wesen sal, ende veel dependeert aen Vranckerijck, dat ick twijfele off in allen deelen zijn belofte voldoet.

Gallas[12] blijft noch ontrent de Weser ende, soo lange het Sweetse leger niet wert versterckt, apparent niet bougeren sal ende daermede blijven de bovenquartieren in apprehentie. Een habyl man is wt dese quartieren naer het Franse leger gereyst[13] om van alle de gelegentheyt pertinent advis te geven.

Veele hebben opinie den tresves tusschen den keyser[14] ende de lantgravinne[15]

1 No. 3599.
2 Diederik de Groot.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Cornelis de Groot.
5 Pieter de Groot.
6 Het betreft de pogingen namens Grotius ondernomen om te bewerken dat hem zijn achterstallige salaris als pensionaris van Rotterdam alsnog zou worden uitbetaald.
7 Paul-Bernard, graaf van Fontaine.
8 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi.
9 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
10 Frederik Hendrik.
11 Jean d'Estampes, markies van Valençay.
12 Matthias, graaf Gallas.
13 Johan Copes. Op 6 oktober 1638 besloten de Staten-Generaal hem terug te roepen.
14 Ferdiand III.
15 Amelia Elisabeth, landgravin van Hessen-Kassel.

van nieuws is geprolongeert. Milander[1] comt tot Groenyngen om te trouwen met Madame de la Plate[2], mijn suster, soo ick meene, bekent.

De saecken ter zee herstellen haer noch weynych; ses fregatten van den viant hebben een oorlochschip van Amsterdam, dat eenyge oostvaerders convoyeerde, ontrent het Vlie in de gront geschoten, een van de directeursscepen naar lange gevecht genomen. Den admirael[3] leyt voor Dunckercke, daer binnen dat in de dertych schepen worden toegerust met intentie, soo men meent, om den admirael te attaqueren.

Den tol, schrijft monsieur Pels[4] den 6 Mey wt Warsouw, was voor het scheyden van den rijxdach toegestaen, souden tegens den 25 Julij acht senatoren ende sooveel lantsboten op seeckere plaetse bijeencommen om met den churvorst van Brandenborch[5] over het stuck van de pelauw te vergelijcken ende, soo het mogelijck [waer,] met de stat van Dansyck oock te accorderen, welcke stat hij gelooft van hare liberteyt, porto ende stroomen niet en sal desisteren ende liever tot extremiteyt commen als de desseins van den conynck[6] obedieren. Den conynck confereert dagelijckx met de Spieryngen[7], die laten verluyden, dat sij boven de 5 scepen van verleden herfst noch 4 andere toerusten, behalven noch 14 die uyt Hollant ende Spaengie sijne M.teyt toecommende thuys werden verwacht. Sij sustineren, dat de leste tractaten met Sweden gemaeckt niet mede en brengen geen tol te mogen ontfangen ende sulckx alleen de Sweden raeckt, die denselven ontfangen hebben, maer daermede niet benomen wert, dat eenen conynck geen tol, die hij goet vint, aenstellen mach met approbatie van de Staten sijner landen; dat anders volgens dat tractaet, soo geïnterpreteert, geen tol in Lijfflant souden mogen ontfangen; dat de Sweden haer oock wel wachten sullen hen met dese alteratie te moijen ende ingevalle contrari geschiede, dat het een gewenste occasie ware voor den keyser. Het eenyge, dat men meent, dat dit voornemen, dat den conynck sooseer pousse(ert), soude connen verachteren is de groote schaersheyt van gelt in dat rijck.

Bij desen staet is goet gevonden dat monsieur Pels eenygen tijt sich tot Dansyck sal ophouden, om te letten wat voorder passeert. Tot Dansyck commende twijfele ick niet, ofte sal mijne brieven vinden ende daeruyt sien, hoeseer uEd. met het vertouven van sijnen soon[8] is geïncommodeert. Sijn Italiaense hant hebbe ick gesien ende is goet schrift.

Aelianus[9] sommeerde ick gisteren van nieuws, die persisteert, dat eerst ordre moet verwachten, alsoo geen andere heeft gehadt als op monsieur Heuft[10], die nu difficulteert; in vijff weecken meent hij bescheyt te hebben.

1 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
2 Agnes van Efferen, weduwe van Bernhard Bogloff von Platen.
3 Maerten Harpertsz. Tromp.
4 Paulus Pels.
5 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
6 Wladislas VII (IV) van Polen.
7 Zie p. 108 n. 2.
8 Pieter Pels.
9 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
10 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.

Terwijle ick besych ben met desen te schrijven wert de churvorst[1] bagagie wech gesonden, dewelcke mede naer sijne troupen vertreckt. Hoe groot die sijn, horen wij niet, dan versamelen onder Delftsiel.

Den collonel Gorijn[2] is desen morgen met eenych gelt wt (Eng)elant gearriveert, gelijck mede monsieur Strade[3] wt Vranckerijck commende seyt, dat St. Omer bij den mareschal van Chastillion is belegert, dat monsieur de Fonteine vijff scepen met volck ende ammonitie van Grevelynge daerin hadde gemeent te werpen, maer twee daervan sijn geattrapeert ende drie binnen geraeckt. Int veroveren van een brugge hadden de Francoisen eenych volck geslagen, ende driehondert op de plaetse nedergeleyt. De tijdynge van het beleg van St. Omer seggen oock de brieven van de comte de Charois[4] gouverneur van Calis; off dat een concert is off rei historia, twijfele ick, omdat monsieur de Strade hier seyt, dat den hertoch van Weymaren het rijck in marcheert, daeraen uEd. schrijven, daer ick mij vrij op verlate, mij seer doet twijfelen.

Madame la duchesse de Chevreuse[5] heeft bij haer Don Philippo de Sylva[6], voor desen gouverneur in het Palatinaet, ende Don Bernardiyn d'Aspre[7], commende den eersten om gouverneur te wesen in het casteel van Antwerpen in plaetse van de comte de Feria[8]; gesamentlijck sullen in Engelant yet negotieren met ombrage ofte hope aen dat rijck te geven, waertoe de duchesse de Chevreuse bequaem wert geoordeelt.

Voor den prins van Orangie werden veele scepen opgehouden, alle boven de thien lasten. De Francoisen seggen haer volck loopt ott voor Brugge. Van het marcheren van Picilomini weten sij niet, ick hope sulckx niet en wert gedeguiseert om ons te engageren.

Den ambassadeur van Vranckerijck doet instantie, dat pater rector[9] de judicatuire van Luyck overgegeven mochte werden.

Hierbij dunckt mij, dat ick het voor dese mael sal laten ende uEd. bidden om mijn gewonelijcke recommandatie, alleen hadde ick vergeten, dat neeff Ioh. Reigersberch[10] is naer Malta, dat vrij wat los is.

Desen 7 Iuny 1638.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer de Groot, Raet ende Ambassadeur van de Coninginne ende Croone van Sweden bij den Alderchristelijcksten conynck.

In dorso schreef Grotius: 16(!) Iunii 1638 N. Reigersberg.

En boven aan de brief: Rec. 16 Iunii.

Op een aangespeld papier schrijft van Reigersberch nog:

1 Karl Ludwig van de Palts.
2 George Goring.
3 Godefroi d'Estrades.
4 Louis de Béthune, graaf van Charost.
5 Marie de Rohan, hertogin van Cheuvreuse.
6 Filipa da Silva (1589-1645).
7 Bedoeld moet zijn don Martino d'Axpe.
8 Don Emmanuel Pimentel, graaf van Feria († 1639).
9 Johan Boddens.
10 Johan, oudste zoon van de in 1632 overleden rentmeester van Zeeland Bewester-Schelde, Johan van Reigersberch.

Op de niet ontfanckelijckheyt commen mijns oordeels dese dyngen te examineren.
1. off geen relieff in revisie naer verloop van den tijt generalijck off specialijck voor revisie voor de admiraliteyten te intenteren en kan werden gegeven;
2. off de gedeputeerden van de Staten-Generael geen relieff connen geven
1. off met precisie
2. off niet om met kennisse van saecken te interineren.

3. off in dese saecken redenen sijn waerom geen relieff behoort te werden [ge]geven.

Op dese ende andere consideratiën die uwe Ed. beter sal considereren bidde ick uEd. bedenckyngen ende wat wijtlopych met hetgene daervan depenteert te verstaen.

3624. 1638 juni 8. Van J.A. Salvius[1].

Illustrissime et Excellentissime domine,

Quotquot Excellentia Vestra huc scripsit, spero recte redditas. Rectissime autem omnes in Sueciam curantur. Stetino hodie literas accipio bonam partem succursus e Suecia Stralsundium appulsam, caeteros in mari esse.

Banerius[2] omnes anxie expectat. Gallassius[3] interim quietus agit; aliquot tamen legiones, inter quas Lamboii[4] et Coloredi[5] praecipuae, a nostris ad Visurgim disjectae sunt. Magnae iterum victoriae a Vinariensi[6] obtentae hic fama spargitur, utinam eventu certa!

Rex Daniae[7] misit nuper 4 naves bellicas Warnemundam a nostris postulantes, ut subditi Daniae libere Rostochium navigarent. Libertatem Banerius

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 10. Beantw. d. no. 3646.
2 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
3 Matthias, graaf Gallas.
4 Wilhelm, baron van Lamboy.
5 Coloredo zal de naam van het regiment zijn waarover Albrecht, graaf van Bruay het bevel voerde. Het *Theatrum Europaeum* III (1633-1638) p. 869 geeft van dit gevecht het volgende verslag: 'Nicht wenigers scynd auch umb den Aussgang dess Maijens 2. alte und sehr wolverdiente Käys. Regimenter I. Gn. Freyherrn von Lamboy und I. Excell. Herrn Gr. von Bray von den Schwedischen Gen. Major Kingen an der Weser und im Stifft Fehr den hart ruinirt worden. Dann ob zwar bey denselben die Wachten wolbestellt waren, wusten doch die auffrührische Bawern in gemeltem Stifft (allwo diese der Käys. beste und stärckste Regim. von Cürassier- und Reutern lagen) mehr Löcher, ja Weg und Steg, dass sie bey der Käys. Wacht nit vorüber passieren dorfften. Weil nun die Käys. dahero, dass sie sich wolverwarht meynten, desto sicherer waren, kamen ihnen die Schwedische mit hülff bey 400. Bawern, so dem Gen. Kingen zie diesem Anschlag Rath und That gegeben, unversehens auff den Halss, hieben und schossen sehr viel darnierder, also dass lauffen und aussreissen, sich zu salviren, das beste Mittel war. Haben also gedachte beyde Regim. dero Aussag nach, innerhalb 15. Jahren keinen dergleichen Anstoss, als dieser gewesen, erlitten, in dem die Schwedische zu zweyen underschiedlichen mahlen, als auch droben vermeldet eine stattliche Baarschafft an Gelt, 6. Standarten, 2. Kessel-Trummen, viel Kleyder, Pistolen, Bantelieren, Degen, Stieffeln, und bey 600. Pferdten uberkommen, ja beyden hochtgedachten Ihr. Excell. Lamboy unnd Graffen von Bray ein ansehenlichs weggenommen'.
6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
7 Christiaan IV.

indulsit, sub rato Maiestatis. Alias rex hostilia minatur. Legit militem, ut fertur, ad 12000. Castra molitur ad Oldeslo. Suspectus fit et Caesari[1] et nobis armatus mediator! Curtius[2] adhuc urget particulares nobiscum tractatus, sed a nobis ad communes cum Suecia et Gallia remittitur incerto adhuc eventu.

A diversis intelligo stare caesari firmiter sententiam Palatinos nunquam restitutum iri! Tractatus tamen cum Anglo[3] Bruxellis simulari. Inter exclusos a transactione Pragensi[4], ferunt, restare tantum Badensem[5] cum binis comitibus[6] et Vinariensi: caeteros omnes sigillatim cum imperatore transegisse eoque nihil amplius nobis in puncto amnestiae reliquum fore. Profecto, nisi armis cogatur, nunquam impetrari patietur universalem vel pacem vel amnestiam. Faedus regnorum commune quiescit, ad Thomae Roe[7] vel Amstroutheri[8] adventum. Sed ominosum habetur, quod Anglia simul unum Bruxellas, alterum Hamburgum destinare scribitur, ut ibi prece hic minis rem eandem urgeat.

Cracovius[9] nondum venit; venturus tamen scribitur e Dania, sed ut audiat tantum et referat.

Ratihabitio pactorum a me et Dn. Davaux[10] initorum[11] e Suecia et Gallia advenit. Sed ut Dn. Davaux subsidia promissa solverit, referet Excellentiae Vestrae Dn. Smalzius[12]. Quem, rogo, ut Excellentia Vestra in eo negocio perficiendo juvet.

Si poterit Excellentia Vestra contra Waertium[13] libertatem Dni Gustavi Horn[14] procurare apud regem Galliae[15], magnopere sibi devinciet omnes regni Sueciae proceres. Etsi enim ego lytrum 40^{m} imperialium thalerorum hic rite pro eo deposuerim, cludi tamen contractum a Bavaro[16] veri simile est.

Hisce valeat Excellentia Vestra feliciter, et, ut solet, favere pergat

Excellentiae S.^{ae} observantissimo semper
J.A. Salvio mp.

Hamb., die 8 Jun. stil nov. A.^{o} 1638.

Quid ego nuper consensu Dni Davaux, responderim Curtii postulatis de praeparatoriis pacis, monstrant inclusa[17]. Ea missa sunt ante octiduum Viennam.

1 Ferdinand III.
2 Ferdinand Siegmund Kurz.
3 Karel I.
4 De vrede van Praag, gesloten op 30 mei 1635.
5 Friedrich V, markgraaf van Baden-Durlach.
6 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel, en Karl Ludwig van de Palts.
7 Thomas Roe († 1644).
8 Robert Anstruther.
9 De Staatse afgezant Karel van Cracou.
10 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
11 Vgl. p. 354.
12 Peter Abel Schmalz, secretaris van Axel Oxensterna.
13 Johan van Werth.
14 Gustaf Karlsson Horn.
15 Lodewijk XIII.
16 Maximiliaan I van Beieren.
17 Ontbreekt.

Si apposite responsum fuerit, Suecia adhuc binos e Suecia commissarios Lubecam mittet, quibus ego quoque adjunctus maneo. Si ita videbitur, poterunt eadem similiter Lutetiae parari.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 23 Iunii.

3625. 1638 juni 10. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

Pour responce de ce que vous me mandez par la vostre du 15 de May[2] ie vous communique la copie d'une lettre des Grisons[3] qui dissoudra fort aisément l'opinion qu'avez de la religion protestante en Voltoline, la faction Espagnole pour n'avoir pas besoin de secourir à la France ayant consenti à l'exclusion d'icelle et ne sçait-on pas encor si in civilibus ils seront mieux satisfaits. On leur avoit promis de ne leur envoyer dans le pays aucuns ambassadeurs pour résider ayant esté si maltraittez par ceux de France, ores contre tout cela on supporte desià plusiours mois le comte de Bic[4] à Coire en ceste qualité et des protestans n'y peuvent contredire estant abbandonnez de la France et les protestans au desceu des quels ils ont fait leur alliance d'Espagne ne se voulant plus mesler de leurs affaires.

Vous sçavez que monsieur de Veimar[5] voulant empêcher l'accez de Brisach à Göz[6] a fait faire un pont de bateaux à Neuburg pour faire passer ses trouppes suivant ce qu'il jugera à propos, mais on nous mande à cest'heur que Göz se retire vers le pays de Virtemberg ayant avec deux cent chevaux fait entrer quelque peu de farine à Brisac qui ne durera guerres, et cependant le sudit Göz se renforce de tous costés pour choquer les nostres avec une puissante armée. Nos protestans nonobstant les manaces de l'empereur[7] assistent soubs main avec des vivres monsieur de Veimar en quoy consiste sa subsistance delà de Rhin et i'y travaille tant que ie puis en ceste ville qui voudroit faire plus, mais la peur et le voisinage des cattoliques et de ceux d'Austriche les en retient plus que ie ne voudrois.

Ie vous prie de saluer de ma part monsieur Schmalcius[8] et s'il se ferme chez vous ie ne manqueray pas de luy escrire et reccomander mes affaires, au reste demeurant, monsieur,

Vostre serviteur très humble
Marin.

De Zurig, ce 31 de May 1638 s.v.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9 Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
2 Ontbreekt.
3 Ontbreekt.
4 Antonio Biglia; zie p. 712 n. 1.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Johann, graaf van Götz, keizerlijk bevelhebber.
7 Ferdinand III.
8 Peter Abel Schmalz, secretaris van Axel Oxenstierna.

Adres (met andere hand): M.r Grotius.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 21 April *(sic)*
In dorso: 31 Mey 1638 Marin.
En: 31 May 1638 Marin.

3626. 1638 juni 12. Van S. Andreae[1].

Illustris et Excellentissime domine legate,

Quam lubens servitia mea erga Excellentiam Vestram contestari vellem perscribendo ea, quae digna communicatione iudicarem, nisi materiae sterilitas et tempus, a quo propter alias occupationes exclusus sum, commodius opperiri tempus iubeant.

Hoc tamen celare non possum: pergunt omnes tentare vias et rationes ii, qui inferiores in Germania oras inhabitant et belli onera ac incommoda plus quam alii sentiunt, quibus infringi ratihabita Wismariensia pacta[2] possint non obscure demonstrando imperatorem[3] cum S.R.M.te Sueciae serio et impendio cupere pacem et amicitiam iisque cum conditionibus quas unquam desiderare et in votis habere possemus pangere. Sed satis perspecta dominis regentibus[4] ipsorum fraus communes tractatus urgentes, particulares nobiscum instituendos excludunt, ut ex responso domini legati Salvii[5] hic annexo[6] domino Soldnero[7] dato, a quo eorum nomine facta propositio videre est[8].

Literae ex Moschovia 10 April: datae nos docent nihil ibi nisi rumores bellicos crepare, magnos eius gratia fieri contra Tartarum[9] apparatus, educi in apertum hoc anno 30000 militum sub auspiciis Boriswitz[10], magnae apud gentem suam authoritatis nec contemnendae virtutis. Totus exercitus in 3 capita distribuendus, qui ex totidem locis hostili terrae finitimis hostem adoriri debet. Tartarorum legati[11], qui hic in Suecia praeterita hyeme fuerant, per Moschoviam transeuntes ibi in aresto detinentur propter Tartarorum maleficia et damna, a quibus Muscovitae nunquam tuti et securi sunt.

Gliscere etiam occipit malum inter Turcam[12] et Persam[13] undique inimicas faces vibrantes. Copias suas in hostilem terram exoneravit Turca 21 Martij, ut ex literis Constantinopoli scriptis percipimus. Cui bello ipse Turcarum imperator

1 Hs. Stockholm, RA. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 3675. Samuel Andersson was kanselier.
2 Het verdrag van Wismar, gesloten op 30 maart 1636.
3 Ferdinand III.
4 Voor hun namen zie men p. 40 n. 1.
5 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant te Hamburg.
6 Ontbreekt.
7 Dr. Johan Söldner, afgevaardigde van Ferdinand III.
8 De woorden ‘ut ex... videre est’ zijn in margine met een verwijsteken toegevoegd.
9 Behadir-Ghiraï.
10 De wojewode Michael Borisovič Šein (Sehinus).
11 Over dit gezantschap zie men no. 3387, p. 795 n. 2 (dl. VIII).
12 Murád (Amurath IV) sultan der Ottomanen.
13 Safī († 1642).

interesse ac militare dicitur. Quique ante abitum fratrem suum[1] annis minorem, maiorem tamen spe et virtute - nam excelsum omne et virtuosum suspectum ac invisum tyranno - interemit. Nititur nunc Ottomannica domus solo imperatore et fratre alio[2] natu minimo quem verentur eadem fata, ubi aetas ingenii vigorem prodere et non abiecti ac humilis animi indicium monstrare incipit, superventura.

Caetera, quae sunt maioris ponderis et Excellentiam Vestram scire interest, iis relinguo, quibus matura aetas et iudicium nec non in rebus agendis ex earum usu solida prudentia adest.

Excellentiam Vestram divinae protectioni commendo semper ostensurus qui sim

Excellentiae Vestrae ad officia paratissimus servitor

Samuel Andreae

Stocholmiae 2 Junij

A.^{o} 1638.

Met andere hand: Inscriptio erat Illustr. ac Excellent. Do. Hugoni Grotio S.R.M.^{tis} Sueciae ad Regem Christianissimum legato. Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 14 Iulij.

3627. 1638 juni 12. Aan M. Bernegger[3].

Vir Eruditissime atque optime,

Prius novum nomen fio quam veteri me exsolverim. Quod literis tuis mense Martio[4] ad me datis et illis doctissimi Freinshemii[5] non ante responderim, eo factum est, quod Tacitum vestrum[6] exspectabam. Eum mihi attulit D. Mullerus[7] cum literis tuis, quae quanquam scriptura sunt vetustiores, mihi tamen sunt recentiores, quia posterius ad manus meas venerunt. Dicam quod sentio inverso Catulli versiculo:

> Socer generque reddidistis omnia[8].

De nova ac majore, quam molimini, editione scripsi ad magnum Sueciae cancellarium[9] commendavique et opus hoc, quo ille vir prudentissimus delectatur unice, et editionem et editores. Adjutor ad excitandum ejus memoriam erit mihi D.

1 Kāsim, gedood op 17 februari 1638.
2 Ibrāhīm (1615-1648). Hij volgde in 1640 zijn broer Murád op.
3 Copie Rotterdam, Gem. Bibl., coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674. Copie Kopenhagen, Kon. Bibl. Böll. Brev. U fol. 121 Gedrukt *Epist.* p. 435; gedeelt. vert. in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 171.
4 No. 3521 dd. 8 april n.s., 29 maart o.s.
5 Johann Freinsheim.
6 *C. Cornelius Tacite accurante Matthia Berneggero*, Ediderunt Haeredes Lazari Zezneri, Argentorati Anno MDCXXXVIII.
7 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris.
8 Catullus, XXIX, 24: socer generque, perdidistis omnia.
9 Axel Oxenstierna; zie no. 3555 dd. 30 april/1 mei en noot aldaar.

Mullerus, qui pulcherrimum adfert ei libri ejusdem exemplum. Curtium[10] pari elegantia exspectabimus.

10 Voor de titel van dit werk zie men no. 3469, p. 109 n. 1.

Et D. Mulleri et D. Duraei[1] cogitata pro concordia eorum, qui magno jam nunc malo et majore periculo inter se dissident, probo. Sed et tibi assentior nondum eo venisse morbum, ut medicinam pati possit. Veniat aliquando illa dies, quae post tot accepta vulnera nunquam nisi sera veniet. Exsurgant Constantini[2], Theodosii[3], Martiani[4], Justiniani[5], Caroli Magni[6].

> At nobis casso saltem delectamine
> Amare liceat, si potiri non licet[7].

Pauci sunt, mi Berneggere, tui similes, pauci in Germania, pauci in Gallia, pauci ubivis. Nosti[8] Biantis dictum et legeris[9] forte carmen, quod Casauboni[10] olim exercitationibus praeposui[11].

Sed haec *ἐάσομεν ἀχνύμενοί περ*[12] tibique ac tuis studiis optabimus secundiora tempora.

Vale, vir eximie XII[13] Iunii anni MDCXXXVIII.

Tuarum virtutum non ingratus aestimator
H. Grotius.

3628. 1638 juni 12. Aan L. Camerarius[14].

Illustrissime Domine,

Retro ad Rhenum a Danubio se tulere exercitus hostium primo, deinde Vinariensis[15]: ille per vallem Kitzinganam, alter per magis avia considentque non magnis intervallis ad Offenburgum hostis, ad Nieuburgum et vicina Vinariensis ponte e navibus facto ad faciles[16] Rheni transitus. De Brisaco claudendo hic, periculis eximendo ille certat. Ad plenum obsidium dux regem[17] orat mitti sibi auxilia ad sex aut octo millia, pecuniam, alimenta. Galli totum exercitum dicunt se velle mittere sub duce, puto, Longavillano[18], qui Chausino capto nunc Salinas

1 John Durie; zie over hem VI, p. 172 n. 5.
2 Constantijn I de Grote (ca. 280-337).
3 Theodosius I de Grote (346-395), Romeins keizer.
4 Flavius Marcianus (396-457).
5 Justinianus I (483-565).
6 Karel de Grote (742-814).
7 Apuleius, *Ἀνεχόμενος* (Ex Menandro) vs. 24 en 1; zie *Anth. Lat.* ed. Bücheler-Riese, Tom. II, p. 176/7.
8 De Rotterdamse copie heeft abusievelijk: ‘Nostri’. Voor Bias' uitspraak zie men Cicero *De Am.* 16, 59.
9 De uitgave der *Epist.* heeft i.p.v. ‘Biantis... legeris’ alleen de woorden: ‘et legisti’.
10 In de editie van *Isaaci Casavboni de rebvs sacris & Ecclesiasticis exercitationes XVI*. Francof.... typis Ioan. Bring. M.DC.XV.
11 De copie te Rotterdam heeft abusievelijk: ‘exercitatoribus’.
12 Homerus, o.m. *Il.* XVIII, 65.
13 Het getal ‘XII’ ontbreekt in de uitgave der *Epist.*
14 Copie Uppsala, UB., cod. 388a. ep. 133. Gedrukt *Epist.* p. 438. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
15 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
16 De uitgave der *Epist.* geeft de lezing: ‘faciliores’.
17 Lodewijk XIII.
18 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.

obsidet. Verum id si fiat, metuo, ne rebus obstet de summa imperii inter Germanum ac Gallum contentio. Interim currus aliquot alimentis onusti, qui a Basilea Argentoratum veniebant, a Brisacensibus intercepti sunt, incertum an collusione eorum, qui currus comitabantur. Et Argentoratenses hostili etiam exercitui commeatus mittere parati erant, sed terrentur praefecti Quernhemii[1] et Mochelii[2] minacibus literis ac denunciantibus pro hoste se habituros, qui hostem adjuvisset. Speramus similes literas a rege Galliae illuc ituras, ut par pari referatur. Nam sic et caesariani Helvetiis malum praedixere, si ducem Vinariensem adjuvarent commeatu.

D. Castilionaeo[3] res pergunt bene procedere. Septem castella struit septies mille rusticorum labore, per quae omnes ad S. Audomari oppidum aditus intercludat captis, praeter ea, quae scripsi antehac[4], etiam Rentio et Abbatia Warta; puto nunc et Ruminga.

Warta jesuita[5] Bruxella veniens, cum eum locum adhuc ab Hispanicis teneri putaret, in Gallos incidit Halerioque[6], quem comitem Fontium[7] esse rebatur, et mala oppidi S. Audomari, unde missis fuerat, et Bruxellensis aulae consilia enuntiavit. Is nunc in hanc urbem perductus est.

Lafortius[8] Castelletum it recuperaturus. 14 milia brevi se habiturum sperat.

In Italia magnus est hostium exercitus ad 14 peditum, 6 equitum millia. Iis obsidentur Vercellae; et duo millia novi militis ex Hispania mari ad oram Genuatem, inde terra in Mediolanensem agrum venere.

Filiabus ducis Mantuani[9] adjudicata hic est bonorum ejus domus, quae in Gallia sita sunt, possessio hoc colore, quasi puer dux[10] extra Galliam natus capax non esset bonorum in Gallia; revera, ut hoc metu retineatur vidua Mantuana[11] a partibus Hispanicis, in quas propendet.

Pro caesarianis formulis, quas mihi Excellentia Vestra cum literis misit pridie Calendas Iunii[12] datis[13], mitto alteras, quas Venetus[14] mihi dedit. Videbis et in his verba parum pacifica et accendendis magis quam sanandis vulneribus. Dum bellum undique paratur, lento gradu ire ad colloquia de induciis aut pace nihil nocebit: duoque diversa, in quibus agetur ea res, loca magis magisque ostendent, quid hostes cupiant metuantve.

Pontifex[15] hic diu victurus non putatur. Ejus mors regum studia nudabit[16].

A principe Arausionensi[17] magnum aliquid exspectamus.

1 Arendt von Quernheim.
2 Friedrich Richard Mockhel, Zweedse hofraad en resident in Benfeld.
3 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
4 No. 3617.
5 Gelezen moet worden: Wartae. Vgl. ter zake *Gazette de France* dd. 12 juni 1638 no. 67, p. 266.
6 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
7 Paul Bernard, graaf van Fontaine.
8 Jacques-Nompar de Caumont, maarschalk van La Force.
9 Maria-Luisa en Anna Gonzaga, dochters van Carlo I Gonzaga, hertog van Mantua.
10 Carlo III Gonzaga, hertog van Mantua.
11 Maria Gonzaga, hertogin van Mantua.
12 De copie te Uppsala heeft abusievelijk: 'Jul.'.
13 Ontbreekt.
14 Anzolo Correr, Venetiaans gezant in Parijs.
15 Urbanus VIII.
16 Ook in de copie staat 'nudabit'; moet misschien 'mutabit' gelezen worden?
17 Frederik Hendrik.

An regi Daniae[1] curae sit futura Bremensis terra et Oldenburgica, tempus est, ut appareat.

Quod Palatini[2] copiis coeundi locus in solo Transisalano conceditur, et imperatorem[3] irritabit et initium forte Batavis erit, unde incipiant minus timere imperatorem.

Video omnium, qui D. Roum[4] novere, judicia cum judiciis Excellentiae Vestrae congruere. Itaque ex ejus adventu Hamburgum aliquid lucis ad bonam spem nobis affulgebit, quantum ominor.

De vidua landgravia[5] persto bene sperare.

Vectigal illud Dantiscanum opulentiorem regem[6] faciet quanquam dimidia parte cedente in usus reipublicae quam eum esse Suediae aut ipsius etiam Poloniae intersit. Cum rex Daniae, ad quem minus perventurum est incommodi, ad onus id rescindendum naves mittat, quid Batavos facere aequum est, gentem ut lucri avidam ita damni cujuscunque impatientem?

Jam intelligo omissis Salinis Longavillanum cum 10 peditum, duobus equitum millibus ad obsidium mitti Brisaci pari imperio cum Vinariensi.

Princeps Condaeus[7] nihildum in bello promovit. Espernonius[8] a rege jussus est agresti se praedio continere.

Quae accedunt his literae sunt a D. Godofredo[9].

Dux Lotharingus[10] minuta quaedam loca cepit prope Landresiam. It ei occursurus vicecomes Turenae[11] cum Leodiensi milite.

D. Mullerus[12] apud nos est et Excellentiae Vestrae mecum precatur res prosperrimas. Vale, Illustrissime Domine.

Excellentiae Vestrae summe observans eique addictissimus
H. Grotius.

Scribebam Lutetiae, 12 Junii 1638.

3629. 1638 juni 12. Aan A. Oxenstierna[13].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

1 Christiaan IV van Denemarken.
2 Karl Ludwig van de Palts.
3 Ferdinand III.
4 Thomas Roe.
5 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
6 Wladislas VII (IV) van Polen.
7 Henri de Bourbon, prins van Condé.
8 Jean Louis de Nogaret de La Valette, hertog van Epernon.
9 De jurist Theodore Godefroy.
10 Karel IV van Lotharingen.
11 Hendrik de la Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.
12 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris.
13 Gedrukt *Epist.* p. 437; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 488. Gedeelt. in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 161.

Die Jovis cum ad patrem Iosephum[14] ivisset D. Schmalchius[15], venit ad me

14 François Leclerc du Tremblay (père Joseph).
15 Peter Abel Schmalz, secretaris van Axel Oxenstierna.

legatus Venetus[1] deditque mihi duas, quas mitto, formulas acceptas a Vienna, quarum prior legatis Suediae ad pacis negotium ituris cavet, altera iis, qui a Germanis venient.

In priore nihil admodum desidero, nisi ut non coronae Suedicae solius, sed, ut moris est, reginae[2] et coronae fiat mentio: deinde ut pro Colonia ponatur Hamburgum aut Lubeca.

In altera odiosa illa mentio criminis laesae majestatis aliena est a pacis studio.

Praeterea formula opus esset pari pro iis, qui se legatis Suedicis essent adjuncturi. Cetera expendenda Tuae Sublimitatis accuratissimo judicio reservo.

Gunthrodius[3], qui pro Hassiae vidua[4] hic est, misit ad me erroremque nuper admissum correxit dando mihi ea honoris vocabula, quae legatis regiis dari solent. Ego et offensarum sum fugiens et memor tamen dignitatis eaque vel difficillima pars est injuncti mihi muneris.

In Italia magnus est Hispanorum exercitus, ad XIV M peditum, equitum VII; Vercellas obsident et capturi videntur.

Mantuana vidua[5] suspecta hic est ideoque in controversia Gallicorum ejus domus bonorum filiabus mortui ducis[6] possessio adjudicata est hoc colore, quod neque dux extra Galliam vivens de bonis in Gallia sitis testari potuerit, neque eorum bonorum capax sit dux puer[7] extra Galliam natus. Id jus Albinagii[8] dici solet.

Duo millia recentis militis ex Hispania longis navibus ad oram Genuatem, inde ad Leganesium[9] pervenere.

Castilionaeus[10] ad premendum S. Audomari oppidum quinque struit castella rusticorum septies mille opera. Rentiacum cepit et Abbatiam Wartae, ubi captus est jesuita[11] Bruxella veniens credensque se in Hispanorum incidisse manus, qui militari licentia infesti essent iter facenti, ea, quae de necessitatibus S. Audomari deque consiliis aulae Bruxellensis cognoverat, Halerio[12], quem Hispanicarum partium ducem per errorem putabat, enuntiavit missusque est huc Lutetiam. Obsidetur et Ruminga oppidulum.

Lafortius[13] alium colligit exercitum, quo Castelletum recuperet. Is ad XIV millia futurus dicitur.

Cum a Rotwila per Vallem Kinsingensem retro se ad Rhenum vertisset Goetsius[14] cum parte primum suorum, deinde majori agmine, placuit duci Vinariensi[15] alio itinere - nam illud concaedibus factis hostem abstulerant -

1 Anzolo Correr.
2 Christina van Zweden.
3 Hans Heinrich van Günterroth.
4 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
5 Maria Gonzaga, hertogin van Mantua.
6 Maria Luisa en Anna Gonzaga, dochters van Carlo I Gonzaga, hertog van Mantua.
7 Carlo III Gonzaga, hertog van Mantua.
8 Het droit d'aubaine; zie no. 3474.
9 Diego Mexia Felipes de Guzmán, markies van Leganés.
10 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
11 Zie no. 3628, p. 375 n. 5.
12 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
13 Jacques-Nompar de Caumont, maarschalk van La Force.
14 Johann, graaf van Götz.
15 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

eum subsequi at ad Friburgum considere. Perstat Goetsius apud Offenburgum confidens vitare praelium unice intentus, ut Brissaco subveniat, cujus aditus equite ac pedite dux Vinariensis obsessit. Sed nuper quatuordecim currus alimentis onusti, qui Basilaea Argentoratum ibant, a Brissacensibus intercepti erant, incertum an comitantium dolo.

Dux Longavillanus[1] in comitatu Burgundiae capto Chausino Salinis imminet. Eum Galli videntur mittere velle ad Brissaci obsidium. Sed Vinariensis in solo Germanico alteri imperium non concedet et urbem, si capi possit, sibi velit custodire, ut partem Alsatiae sibi a rege[2] concessae. Itaque id per Erlachium[3] huc missum urget, ut pecuniae sibi mittantur et commeatus et auxilia ad sex millia peditum, equitum duo.

Benfeldienses nostri Argentoracenses literis hostilia minantibus terruere, ne hostem rebus aut ad vitam aut ad bellum necessariis adjutent sumpto consilio ex necessitate et exemplo Goetsii, qui pari modo Helvetios territavit. Ego per D. Mullerum[4] patrem Josephum monui, ut a rege eadem minantes literae ad Argentoratenses mittantur, nequid per ejus civitatis aut metum ab hoste aut socordiam aut privatorum avaritiam damni accipiatur publice.

Praeter illum exercitum ad Offenburgum alius hostium exercitus ad Basileae fines se ostentat. Pro Bavaro[5] praeest Goetsius, pro imperatore[6] Furstembergius[7].

D. Schmalchius clam me apud D. Chavigniacum[8] fuit. Ei dixit de pecunia multum nos remissuros, partem scilicet alteram. Dicit ea de re se habere literas excellentissimorum et illustrissimorum regni rectorum[9], quas ego non legi scriptas Suedico sermone. Hoc video ipsum agere, ut sibi captet gratiam, mihi odium conciliet ausus etiam in sermone cum uxore mea non semel mihi grande malum minari, quod ipsius privatis et iniquis desideriis morem non geramus. Haec Batava simplicitate significanda duxi Tuae Sublimitati, ceterum paratus ferre omnia, quae sine injuria commissi mihi muneris ferri poterunt.

Significavit tandem mihi residens Anglicus[10] Venetos in hunc modum scribere regi Anglo[11]: Serenissimo Principi ac Domino, Domino Carolo Magnae Britanniae, Franciae et Hiberniae regi Illustrissimo. Sed et ipse legatus Venetus[12] promisit mihi se daturum inscriptiones, quibus ad reges alios uti solent, ne qua in parte nos laesos putemus.

Habet dux Vinariensis ad Neuburgum pontem e navibus factum in Rheno.

1 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
2 Lodewijk XIII.
3 Johann Ludwig von Erlach.
4 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris.
5 Maximiliaan I van Beieren.
6 Ferdinand III.
7 Friedrich Rudolf von Fürstenberg.
8 Léon Bouthillier, graaf van Chavigny.
9 Voor hun namen zie men no. 3424.
10 René Augier (Ogier), Engels agent in Parijs.
11 Karel I.
12 Anzolo Correr.

Roma quanquam assueta inanibus luxum miratur legati Eckenbergii[1], cujus sola carruca XXV millibus constitit. Princeps Thomas[2] ad Poperingam exercitum ostentare nunc demum incipit.

Princeps Casimirus[3] retinetur adhuc, et posset hic quoque nobis usui esse ad pariendam libertatem D. Hornio[4].

Deus, Excellentissime et Illustrissime Domine, det bona omnia regno, reginae Tuaeque Sublimitati. 12 Iunii 1638.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Venit ad me Erlachius, qui res hic agit ducis Vinariensis. Ait nullas ultra hostium copias apud Basileam esse; Gallis constitutum mittere in obsidum Brissaci omissis Salinis Longavillanum ducem pari futuram imperio cum Vinariensi; ei esse decem peditum, duo equitum millia; sed eos negare Brissacum et Brisgaviam sub concessione Alsatiae comprehendi. Etiam de extraordinariis impendiis aliquid inter ducem et regis homines disputatur.

Princeps Condaeus[5] Tolosae est nihil ad bellum quidem promovens.

Espernonius[6] aulae huic suspectus in agresti praedio continere se jussus.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3630. 1638 juni 14. Van N. van Reigersberch[7].

Mijn Heer,

Ick kan wel sien, dat uEd. niet sonder groote redenen het oorloge van Duytslant voor dat van desen staet voor uwe soonen[8] heeft geprefereert ende, gelijck ick van herten wensche, dat sij daer mogen becommen sodanych employ als sij meriteren, soo meene ick, dat uEd. mij geen ongelijck geven kan, dat ick altijt van opinie ben geweest ondienstych te sijn te groote vervremdynge tegens desen staet ofte die meest daerin vermogen te toonen. Daermede scheyde ick van die materie.

Hoe de saecken met Aelianus[9] staen, hebbe ick aen Constans[10] geschreven[11].

1 Johann Anton von Eggenberg.
2 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano.
3 Jan II Kasimir.
4 Gustaf Karlsson Horn.
5 Henri de Bourbon, prins van Condé.
6 Jean Louis de Nogaret de La Valette, hertog van Epernon.
7 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK. M 13e. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 474. Antw. op no. 3620.
8 Cornelis en Diederik de Groot.
9 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
10 Pseudoniem van Maria van Reigersberch.
11 De brieven van Nicolaes aan Maria van tussen 18 mei 1637 en 2 oktober 1645 zijn verloren gegaan.

Dat uEd. advisen niet alleen met Neeff[1] werden gecommuniceert, maer oock aen andere schriftelijck gegeven ende van hant in hant wandelen, hebbe ick gisteren vernomen door de lecture van het dubbel van den brieff, die uEd. mij met den lesten ordinaris heeft gesonden[2] dissimulerende, deselve van uEd. quam, hetwelck ick uEd. niet hebbe mogen verswijgen.

In Engelant is men madame de Chevreuse[3] al moede.

Tot recouvrement van Meppen is weynych apparentie sijnde de troupes van den churvorst[4] noch seer clein ende niet wetende, waer haer te versamelen.

In de Lymaers, daer ontrent ses hondert mannen bijeen waren, hebben de Cleeffsche ende Geldersche boeren haer daertegens gewapent.

Den tresves van de lantgravinne[5] is voor een maent gecontinueert ende hout men, dat haer met den keyser[6] sal verdragen.

Het gelt, dat wt Engelant voor den palsgrave[7] is gecommen, is ontrent de drie hondert duysent guldens.

Sijne Hoocheyt[8] is nu met sijn gansche macht ontrent Zeelant off de custen van Vlaenderen. Graeff Willem[9] was vrijdach voorhenen met 7 regimenten, die nu yet sal hebben getenteert, aen Cloppelsdijck, hetwelcke, indien succedeert, op Antwerpen is aengeleyt. De ruyterie was vrijdach tot Bergen, alwaer wiert gescheept; de successen sal uEd. wt Zeelant moeten hebben; hier is nu seer grote schaersheyt van tijdyngen.

De Staten vergaderen den 29 deser. Graeff Maurits[10] is met al sijn macht te schepe naer de Bahy. Artisosky[11] meent het different met die van Dansyck ter oorsaecke van den tol gevonden sal werden.

Pater Vynck[12], gardiaen van de minnebroeders ende biechtvader van madame de Bouillon[13], is te Maestricht geëxecuteert. Hij versocht een confesseur, die hem werdende geweygert seyde hij hem aen den generael confiteren soude; gynck geaccompangeert naer de executie met twee predicanten; op strate een priester ontmoetende versocht van hem de absolutie, daerop hem geseyt werdende, dat hij hadde voorgenomen hem aen Godt te confiteren antwoorde, soo wanneer geen ander middel daertoe hadde gehadt, sulckx soude hebben gedaen. Pater rector[14], die nu wederom wel is, sal andermael ter tortuyre worden gebracht.

Verwachtende tegens den naesten meerder materie eyndyge ick desen met mijn ordinaris gebiedenisse.

Desen 14 Iuny, 1638.

1 Schuilnaam voor Frederik Hendrik.
2 Zie nos. 3620 en 3621.
3 Marie de Rohan, hertogin van Chevreuse.
4 Karl Ludwig van de Palts.
5 Amelia Elisabeth, landgravin van Hessen-Kassel.
6 Ferdinand III.
7 Karl Ludwig van de Palts.
8 Frederik Hendrik.
9 Willem, graaf van Nassau-Siegen.
10 Johan Maurits, graaf van Nassau-Siegen, gouverneur van Nederlands Brazilië.
11 Christoffel van Artischau Arziszewsky.
12 Servatius Vinck.
13 Eleonora van den Bergh, echtgenote van Frédéric Maurice de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon.
14 Johan Boddens.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer de Groot, raet ende Ambassadeur van de Coninginne ende Croone van Sweden bij den Alderchristelijcksten Conynck.
In dorso schreef Grotius: 14 Iunij 1638 N. Reigersberg
En boven aan de brief: Rec. 23 Iunij.

3631. 1638 juni 16. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,
Je n'ay pas à vous dire gran[d]e chose pour ce coup hormis ce peu qu'on me mande de Constantinople dont ie vous envoye icy la copie[2].
Du Göz[3] quelques-uns disent qu'il s'est retiré vers le Danube, d'autres qu'il a passé le Rhin à Drusenheim pour secourir Brisac de deçà ce que pour beaucoup de raisons ie ne trouve pas vraysemblable.
La susdite place est en gran danger à cause du feu qui s'est pris dans une tour et y a consumé toute la poudre, ruiné les vivres et quantité des maisons de façon que si monsieur de Veimar[4] sçaura bien manier ceste occasion il l'emportera en peu de temps.
Les Grisons continuent en leurs mesfiances envers l'Espagnol mais estant divisés et les bien affectionnés ne sçachant sur qui s'appuyer pour avoir trop offencé la France encor que les communautés quibus inscijs omnia acta sunt soyent hors de la coulpe on n'y remue pas encor.
Monsieur Mukel[5] conforme sa promesse ne m'envoye point d'argent; c'est pourquoye ie vous prie de ne cesser pas de reccomander ma necessité a monsieur le gran chancelier[6] afin que luy me manquant de son devoir om m'assiste d'ailleurs.
En attendant de vos nouvelles ie prie l'Eternel pour la continuation de vostre prospérité et demeure à iamais, monsieur,
Vostre serviteur très humble
Marin.

De Zurig, ce 6/16 de Juin 1638.

Adres (met andere hand): M.r Grotius.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 3 Iuly.
In dorso: 16 Iunii 1638 Marin.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
2 Ontbreekt.
3 Johann, graaf van Götz.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Friedrich Richard Mockhel.
6 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.

3632. 1638 juni 18. Van N. van Reigersberch[1].

Mijn Heer,

Ick gebruycke dese extraordinaire occasie, die mij geeft het affgaen van een secretaris van den heer ambassadeur d'Estampes[2], om uEd. sooveel eer te adviseren, dat mijnheer graeff Willem[3] sondachavont te Lyffkenshouck met negen regimenten maeckende over de seven duysent mannen is gelant, des snachts door den Doel gemarcheert ende door het verdroncken lant van Ketenisse tot in het lant van Waes, alwaer des smorgens ontrent halff vier uyren arriverende weynych resistentie heeft gevonden, ende sulckx oock datelijck verovert het fort Calloo ende Verbrouck, met een redoute tusschen beyden, mitsgaders het retranchement, daer den viant in hadde gelegen, die door een stratagema van leege scepen, wel tweehondert in getale, te voren naer Philippine geseylt, naer den polder van Namen was gesackt.

Tweeduysent boeren met acht compangiën soldaten haer vertonende daernaer sijn met de eerste charge in de vlucht geraeckt latende aen de onse drie cappiteynen met twee canons; seer groote successen ende die ons vrij meerder deden hopen, indien het vorder dessein van naer Burch te gaen ende daer het quartier, dat daer leyt, mede te forceren hadde connen succederen, waerop ontwijfelijck het belech van Antwerpen soude hebben gevolcht. Maer de macht van de viant te paerde ende te voete heeft haer te groot getoont, soodat de onse alleen soucken hare conqueste te mainteneren ende, is het mogelijck, een vasten voet in het vaste lant te houden, het lant van Waes op contributie te brengen ende bij occasie dieper inbreuck daerin te doen.

Tot dien eynde, alsoo den viant met groote macht daernaer toesackt ende apparent yet op de onse, eer sij in volcommen defensie sijn, sal soucken te attenteren, heeft sijne Hoocheyt[4] noch vijfthien compangiën tot secours gesonden benevens capiteyn van den Bosch[5] om te helpen letten, hoe sij met wercken haer sullen verstercken.

Het leege water heeft beleth dat vier compangiën paerden gescheept mitsgaders eenych swaer canon niet heeft connen landen hebbende de onse bij haer niet als licht canon, dat de matroosen door de verdroncken landen heben gedragen.

Een notable diversie door een irruptie van de Franse macht in Vlaenderen soude de onse, die in des viants lant sonder ruyters ende swaer geschut vrij veel, gelijck uEd. oordeelen kan, sullen hebben uyt te staen, grooten dienst connen doen.

Wij verwachten dagelijckx met groot verlangen nader tijdyngen ende sullen seer blijde sijn, als wij hooren d'onse tijt hebben gehadt van haer in volcommen defensie te brengen.

De generael Banner[6] heeft een groot deel van sijn volck becommen ende wiert de reste verwacht.

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK. M 13f. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 476. Tesamen met no. 3639 beantw. d. no. 3657.
2 Jean d'Estampes, sieur de Valencay.
3 Willem, graaf van Nassau-Siegen.
4 Frederik Hendrik.
5 Johan van den Bosch.
6 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

Monsieur Pels[1] meent de saecke van den tol sal werden geaccommodeert.

Dit met haest, met den ordinaris, soo yet valt, nader.

Desen 18 Iunij 1638.

In de belegerynge van Grol[2] sal Uwe Ed. een pertinente caerte vinden, daerwt is te sien, hoe de onse sijn gemarcheert.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer de Groot, Raet ende Ambassadeur van de Coninginne ende Croone van Sweden bij den Alderchristelijcksten Conynck.

In dorso schreef Grotius: 18 Iunij 1638. N. Reigersberg.

En boven aan de brief: Rec. 30 Iunij.

3633. 1638 juni 18. Van J. Wtenbogaert[3].

Mijn heere,

D'opinie mijner vrienden van uwer Ex.e goedt ionsticheyt te mijwaerts maackt, dat ick deselve nu weder importunere ende ootmoedelick bidde den jongman, brenger deses, mijnen neve, met name Franchoys Wtenbogaert[4], soon van Augustijn Wtenbogaert[5], commies ten comptoire van den ontfanger Reael[6] wonende t'Amsterdam - cousin germain van Jean Wtenbogaert[7], voor denwelcken ick onlangs aen u Ex.e geschreven hebbe[8] - te willen vergunnen acces om uwer Ex.e handen te mogen kussen ende derselver faveur, wijse raedt ende gunstige hulpe genieten in yet, dat hem op dese sijne Fransche reyse onverwachts mochte voorvallen.

Hij heeft eenige jaren in de universiteyt Leyden eenige jaren medicinae gestudeert ende is soo verre gecomen, dat hij nae Vranckrijck gaet om sijne promotie in die faculteyt te nemen ende de taale te leeren.

Ick bidde ootmoedelick, dat U Ex.e gelieve hem, mij te gevalle, te hooren ende sijne gunste ende raedt nae gelegenheyt mede te deylen, oock om uwer Ex.e oude dienaer dese importuniteyt te goede te houden, waerop mij dienstlick recommanderende in uwer Ex.e goede gratie mitsgaders van mevrouwe d'ambassadrice van dewelcke mijne voorn. neve Joannes schrijft alrede vele gunste ende vriendschap genoten te hebben, daervan ick ende de vrienden haare Ex.e zeer bedancke, wil ick desen eyndigen ende God den Almachtigen bidden, dat hij uwe Ex.e, Mijn heer, lange spare in gesondtheyt ten dienste der christenheyt ende tot salicheyt.

In Rotterdam - daer ick nu een dach drie off vier ben bij occasie -, desen 18. Junij 1638.

1 Paulus Pels.
2 *Hvg. Grotii Grollae obsidio cvm annexis Anni MDCXXVII.* Amstelredami Apud Gvilielmvm Blaevw. MDCXXIX; zie Ter Meulen-Diermanse, no. 712.
3 Hs. Leiden, UB., coll. Pap. 2. Eigenh. oorspr. Exc. Rogge, *Wtenb. Br.* III 4, p. 256.
4 François Wtenbogaart werd op 9 maart 1633 te Leiden als student in de medicijnen ingeschreven.
5 Augustijn Wtenbogaert (1597-1655).
6 Pieter Reael (1569-1643).
7 Jan (geboren in 1614), zoon van Peter Wtenbogaert (1582-1660).
8 Ontbreekt.

Uwer Ex.e seer ootmoedich dienaer
J. Wtenbogaert.

Adres: A Monseigneur Monseigneur Hugo de Groot, Ambassadeur de Suède près de sa Majesté Très-chrestienne à Paris.

In dorso schreef Grotius: 18 Iunij Utenbogard.

En boven aan de brief: 17 Iulij.

3634. 1638 juni 19. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime Domine,

A sacris incipiam. Rex[2] edicto[3] vetuit, ne quae hinc pecuniae aut literae pecunias solvi mandantes Romam mittantur ad comparandas bullas de episcopatibus, sacerdotiis, beneficiis, ideo quod supra pacta vetera onera ista petitoribus augeantur, aliaeque tricae addantur ab aulae romanae lucro sine lege modoque inhiantis ingenio. Id edictum hodie magno consensu gaudioque parlamenti probabitur ac vulgabitur. Puto ad haec terriculamenta cessuros romanos Gallorum postulatis.

Alioqui docent nos historiae saepe ex talibus initiis ventum ad pertinaciora dissidia. Sed sicut haec res bonae spei aliquid videtur ostendere, ita viris cordatis mire displicet quae cum magna pompa in hac urbe celebratur propagandae fidei congregatio, ad quam ex omnibus Galliae oppidis locisque adferuntur monachorum, ac capucinorum maxime, diligentia quaecunque Roma hic optet fieri.

Ad S. Audomari oppidum minus bene procedit obsidio, quanquam munito jam castrorum ambitu, propter magnas et profundas, quae intercedunt, paludes. Per eas 7 Junij die naviculis XL homines mille quingenti in oppidum penetravere; eo ipso nocturno tempore missae cohortes Gallorum sive regimenta duo, ut locum quendam idoneum antecaperent, tarditatis suae et longioris ambitus culpa in hostium septem millia, quibus ductor princeps Thomas[4], inciderunt ac ferme omnes aut capti sunt aut interfecti. Narrationem ejus rei, ita ut hic levando malo editur[5], mitto. Aucto praesidio augeri debuit et numerus obsidentium. Itaque Teruanam jam venit regio jussu Lafortius[6] cum 8 peditum, 2 equitum millibus. Ipsi Castilionaeo[7] putantur esse 10 peditum, 4 equitum millia.

Apud Retelam Bressaeus[8] manet. Campaniae propinqua contra Lotharingum[9] tuetur vicecomes Turenae[10]. Princeps Condaeus[11] Fontarabiam armis petere nuntiatur.

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 134. Gedrukt. *Epist.*, p. 440. De uitgave der *Epist.* vertoont een aantal onnauwkeurigheden. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Lodewijk XIII.
3 Voor dit edikt zie men p. 344 n. 15.
4 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano.
5 *Gazette de France*, dd. 17 juni 1638, no. 70, p. 277.
6 Jacques Nompar de Caumont, maarschalk van La Force.
7 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
8 Urbain de Maillé, markies van Brezé.
9 Karel IV, hertog van Lotharingen.
10 Henri de la Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.
11 Henri de Bourbon, prins van Condé.

Ac in Italia ingens hostium vis. Obsident Vercellas 12 peditum, 4 equitum millia. Alius decem millium exercitus in campo propinquo tenet. Galli sociique in illis partibus decem peditum, duo equitum millia in apertum possunt educere.

Vidua Mantuana[1] magis magisque suspecta est ad Hispanos se vertere. Sabaudi vidua[2] constat in Galliae cultu, sed multum turbatur studiis suae nobilitatis aversis ab hoc bello, cujus mala sentiunt, bona nulla sperant.

Brisacum ut claudatur, sive ad vim veniendum est sive fames exspectanda, magno habet opus exercitu. Itaque exspectamus, quantis cum copiis se duci Vinariensi[3] adjuncturus sit Longavillanus[4], optandaque concordia aequatis imperiis.

Johannes Waertius[5] et Enchefortius[6] a cardinali[7] opiparo convivio, cui et frater regius[8] adfuit, excepti sunt. Circumlata pocula cum voto pacis.

Pro literis Excellentiae vestrae ad me datis 5 Junij[9] gratias habeo exspectoque nuntios de pecunia Gallica, quae numerari debet Amstelodami, deque transitu copiarum e Suedia. Nam naves equiti ferendo jam perlatas in mare Balticum spero.

Galasius[10], si ei tempus detur, brevi refovebit[11] attritum exercitum. Dux Vinariensis provisum aliquid commeatus habet Rijnfeldii et Nieuburgi. Ut duret, e Gallia juvandus erit. Promittunt ministri regii omnia prolixe. Sui in Gallos odii exercendi materiam hoc anno, ni fallor, hostes non habebunt. Sed in longum prospicere prudentum est.

Princeps Arausionensis[12] jam satis tuto obsidium aliquod aggredi poteri, postquam ex parte Galliae bellum fervet. Leodici et avitae[13] libertatis et veterum exemplorum ostendunt se memores, cum viam licentioso militi dare abnuunt, nisi indemnitati suae cautum sit. Anglis[14] eadem inculcare non desino neque sane monitoribus opus habent, ut videant, quo in periculo sit res Palatina. Ne inducias faciamus, valde metuunt, et merito, quamdiu illa domus nulla bellantium societate fulcitur.

Id, de quo D. Wolfius[15] Gallos admonendos censuit, jam a Gallis factum est fietque amplius, si necessitas postulet. Istae pactiunculae peculiares et fortium conatibus obstant et hosti addunt animos ex nostra discordia.

D. Rous[16] recta nave regia ex Anglia Hamburgum se conferet. Utinam jam ibi sit et adferat qualia tempus exigit. Non desino hic laborare, ut eradicentur quaecunque exfurgunt simultatum inter Gallos Anglosque principia.

1 Maria Gonzaga, hertogin van Mantua.
2 Christine, hertogin van Savoye.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
5 Johan van Werth.
6 Adriaen von Enkefort.
7 De Richelieu.
8 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.
9 Ontbreekt.
10 Matthias, graaf Gallas.
11 De copie te Uppsala heeft ‘refundet’.
12 Frederik Hendrik.
13 De copie te Uppsala heeft abusievelijk ‘auctae’.
14 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
15 Hermann Wolff.
16 Thomas Roe.

Est jam in itinere ad vos D. Mullerus[1]. D. Schmalchius[2] hic adhuc haeret.

Deum precor, illustrissime domine, Ecxellentiae vestrae ejusque domus fautor ut sit.

Excellentiae vestrae perpetua observantia obstrictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 19 Iunii 1638.

Nuntius[3] multum cursitat ut edicti publicationem impediat et jam Franciae cancellarius[4] ad primum praesidem parlamenti[5] scripsit, nequid festinet.

In convivio, de quo scripsi, non assedit cardinalis infirmitatis usus excusatione. Frater regius in summo fuit, a latere relicto tamen intervallo dexteri Galliae proceres Incolismensis[6] et Bresacius[7] duces, princeps Geminius[8], Gassio[9], Noalius[10], sinistri Waertius et Enchenfortius, hi duo nudo semper capite[11].

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: R. 16/26 Junij A.^{o} 1638.

3635. 1638 juni 19. Aan A. Oxenstierna[12].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Venit ad me die Saturni Noyerius[13], secretariorum status regni unus, cui res belli obvenere, missus ad me, ut vicem obiret Chavigniaci[14] morbo colico aegrotantis.

Salutavit me et regis[15] et cardinalis[16] nomine deditque in manus hoc scriptum breve, nostro, quod tradideramus longo velut respondens.

Cardinalem dicebat dixisse jam de eo convenisse.

1 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris.
2 Peter Abel Schmalz, secretaris van de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
3 Giorgio Bolognetti.
4 Pierre Séguier.
5 Nicolas le Jay.
6 Charles de Valois, hertog van Angoulême.
7 François de Cossé, hertog van Brissac.
8 Louis de Rohan, prins van Guémené. De copie te Uppsala heeft de lezing ‘Gerninius’.
9 Jean Gassion. De copie te Uppsala geeft de lezing ‘Gossia’.
10 François, graaf van Noailles.
11 Het postscriprum ‘Nuntius... capite’ maakt in de copie te Uppsala deel uit van de brief zelf en volgt daar op ‘ ... adhuc haeret’.
12 Gedrukt *Epist.* p. 439; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 491; het slot in vert. bij Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 162.
13 François Sublet, seigneur de Noyers.
14 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
15 Lodewijk XIII.
16 De Richelieu.

Cum ego me nescire dicebam: nos scriptum tradidisse, ad id hactenus exspectasse responsum, ut eo viso faceremus quod nostrarum esset partium, explicatius dixit cum D. Schmalchio[17] rem transactam.

17 Peter Abel Schmalz, secretaris van Oxenstierna.

Legi scriptum; dixi nihil me dicere posse, nisi locutus essem cum D. Schmalchio; quanquam enim in meum nomen conscriptae essent literae potestatem dantes, illum tamen mihi adjunctum. Itaque diceret cardinali nihil me seorsim respondere posse.

Duci Vinariensi[1] dixit mitti adjutorem ducem Longavillanum[2] in Brissaci obsidium; principem Condaeum[3] ire arma illatum Hispaniae: idem et ex aliis intelligo et quidem adversus Fontarabiam eum ire.

De obsidione S. Audomari famam adversam, quae eo tempore audiri hic coeperat, refellebat quantum poterat.

Ceterum sic se res habet. 7 Junii Castilionaeus[4] palustribus, qui ex parte oppidum ambiunt, locis diffidens miserat cohortes sive regimenta duo, Espagnii[5] et Fouquesolae[6], cum turmis expeditis duabus, ut locum commodo situ, per quem transituri hostes putabantur, antecaperet. Sed ii, cum et ob impedimenta, quae secum sumpserant, tardis fecissent iter, usi etiam praeter quam imperatum ipsis fuerat ambitu quodam, hostium occurrerunt septem millibus, quorum dux erat princeps Thomas[7], et tentato per equites certamine, sed nimium impari in vicum quendam refugi plerique ibi sunt aut trucidati aut capti. Capta et signa XXVI. Dum haec aguntur, hostes per paludes satis profundas auctasque apertis aquarum emissariis quadraginta lintribus homines ferme mille quingentos intulere in oppidum, in quo jam ante praesidium habebant mille milites praeter oppidanorum quinque ferme millia militibus nihil cedentia neque animo neque armorum exercitatione. Vidi ex castris literas, quae post hunc eventum de obsidione minus bene sperarent. Sed rex ducis Lafortii[8] exercitum appropinquare castris jussit. Is nunc in ruinis est veteris Teruanae. Refotus eo subsidio Castilionaeus continuo opere, nisi qua paludes impediunt, urbem ambit spemque nobis facit boni successus dispositis ad paludes machinis et intra eas ligneis natantibus castellis; ceterum judicia variant.

Eo die, quo ad me veniebat Noyerius, adfuerat captivis Waertio[9] et Enckefortio[10], quos hodie ad Confluentes Sequanae et Matronae convivio splendido excepit cardinalis. Rumor spargitur eos militiam mutaturos. Credibilius est de Mimnermo[11] aut Catullo[12] cum eis agi simulque ex liberali sermone explorari res, vires, consilia, spes hostium. Ego, ut ostenderem sincere a Suedis agi, narravi Noyerio, quid regina[13] ducibus scripsisset Lawenburgicis[14], quid D. Salvius[15]

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
3 Henri de Bourbon, prins van Condé.
4 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
5 René Gouffier, seigneur d'Espagny.
6 Charles de Rune, seigneur de Fouquesolles.
7 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano.
8 Jacques Nompar de Caumont, maarschalk van La Force.
9 Johan van Werth.
10 Adriaen von Enkefort.
11 Codewoord voor vrede.
12 Codewoord voor bestand.
13 Christina van Zweden.
14 Voor hun namen zie men no. 3479, p. 128 n. 11.
15 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant in Hamburg.

respondisset caesarianis. Ea ipsa nunc perscripta nactus a D. Salvio ad ipsum Noyerium mittam, quo magis fidem ipsorum fidei nostrae exemplo obstringam. Addam de vidua Hassica[1], quando ea seorsim indutias facit producitque, non abs re fore, si ipsi tam Galliae quam Suediae nomine significetur, nisi abstineat privatis conventionibus, neque Galliam neque Suediam ullam ipsius rationem habituram, si quando pacis communis negocium tractandum se dederit.

Brezaeum[2] apud Reteletum esse dicebat Noyerius, vicecomitem Turenae[3] tutari Campaniae proxima. Idem aliorum literae confirmant.

Principem Casimirum[4] dicebat etiamnum servari Seloni, comitatum ejus sumptu gravem a rege minui. Merito hostis loco haberi eum, qui et ipse et per comites suos et portus et stationes et vada orae illius pertentaverit; qui denique et Genuae et alibi salutatus exceptusque sit, ut classis Lusitanicae praefectus. Haec est summa colloquii cum Noyerio, qui ex meis aedibus illico in aulam rediit.

Commemoravi haec D. Schmalchio. Is convenisse se negat. Quid et quousque locutus sit, non satis intelligo. Sed cum valde urgeret me D. Schmalchius, ut verborum quibusdam minutiis mutatis rem probarem, ut mandatis, quae ipse seorsim accepisset sermone scripta Suedico congruentem - in iis comprehendi dicit, ut vel ducentis florenorum millibus accipiendis contentus esset -, respondi mei esse officii quae mihi mandata, non quae alteri sunt, sequi, praesertim cum in incognito mihi sermone, quanquam interpreti non diffidebam, vox aliqua aut vocum consequentia sensum mutare posset. Jurisconsultorum esse morem in mandatis, quorum fines anxie custodiendi sint, apices singulos sollicite scrutari. Repetito inter nos hac de re sermone perstiti in proposito, eo justius, quod, ubi nihil est, quod properari jubeat, sicut certe hic non est, ubi et longe abest spes indutiarum et praescriptae mihi lineae cunctari me jubent, prudentiae semper habitum sit, dare rerum potentibus spatium, ut possint consilia aut priora sequi aut nova sumere prout tempora, quae saepe multas mutationes recipiunt etiam improvisas, exigunt. D. Schmalchius hic maneat an ad alias res se accingat, mihi in aequo est. Sed videbunt cum otio excellentissimi et illustrissimi Suediae rectores[5], quid in hac formula sive in re sive in eloquendi modo mutandum, addendum, demendum sit. Idem et D. Mullero[6] faciendum videbatur, cujus prudentiam modestiamque satis pro merito praedicare nequeo.

Mitto cum his literis etiam decretum regis[7], quod magnam in Gallia sermonum materiam, majorem Romae dabit. Vetat id edictum, ut olim saepe, pecunias aut literas solvendae pecuniae mandatrices e regno Romam mitti ad comparandas bullas episcopatuum, sacerdotiorum, beneficiorum addita causa, quod earum mercium intensa sint pretia contra antiquas pactiones. Multi arbitrabuntur semen hoc esse dissidii a Roma. Ego id vetor credere, cum video eos, qui priscas Galliae sen-

1 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
2 Urbain de Maillé, markies van Brezé.
3 Henri de la Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.
4 Jan II Kasimir.
5 Voor hun namen zie men no. 3424, p. 40 n. 1.
6 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris.
7 Voor dit edikt zie men p. 344 n. 15.

tentias tuentur, in carcerem conjici opprimique. Sed cum rex vices suas in conferendis episcopatibus, sacerdotiis, beneficiis cardinali Riceliaco mandaverit, puto id eum expetere, ut et pontifex[1] suas approbandi partes ipsi, velut legato aut primati, deleget. Et quia ab aula romana nihil reges nisi metu extorquent, cardinalem intentato gravioris dissidii periculo territare romanos, ne quid sibi negare audeant. Addit spem, pontificis hujus aequitas facile prospectantis magna Galliae mala, si quis ei succedat Hispanis addictior et ex usu Hispaniae res Gallicas versaturus.

Ceterum cur in religionis negotio nihil moderaminis sperem, facit congregatio propagandae fidei, quae dicitur, quae magna cum pompa hic crebro celebratur et ad inquisitionem valida jacit fundamenta habens per omnes Galliae provincias atque oppida speculatores suos, qui cuncta huc referunt, praesertim cappucinos, ex quorum societate est Hyacinthus[2] iste, hujus commenti faber.

Jesuita is, qui apud Noyerium servatur[3], ut ipse mihi dixit Noyerius, si S. Audomari oppidum capiatur, cessura brevi Gallorum armis judicat Flandriae plaeraque, maritima praesertim. Sed mirum non est, si ad potentioris gratiam sermonem suum temperant captivi.

Commendanti mihi marescalli Hornii[4] libertatem orantique ut, si Bavarus[5] sponte id facere nollet, stare pactis per regem tanta habentem pignora cogeretur, respondit, ubi de dimittendo Waertio institueretur deliberatio, satis tunc temporis nos ea de re acturos.

Rex it in Picardiam obtentu hoc, ut tanto propior efficacius nobilitatem commoveat ad augendas Castilionaei et Lafortii vires, reipsa, ut a regina[6], quam spes partus gratiosam facit, absit longius. At in Aquitania Espernonius[7], quanquam praedio rustico continere se jussus, nomen tamen praefecti retinens nobilitatem a castris principis[8] avertit.

Gunthrodius[9] apud me fuit, ego vicissim apud ipsum. Cuncta amice transacta et incolumi ea, quae tuenda mihi data est, dignitate. Millio, qui Hassis promittitur, ad hunc dumtaxat annum pertinet veteribus etiam residuis in id imputatis. Ego et hujus domus et ducis Vinariensis negotia commendavi Noyerio inque iis, quas ad ipsum, quia adhuc aegrotat Chavigniacus, mitto, literis ei significabo, cum scriptum, quod mihi tradidit, cum meis mandatis non consonet, relationem a me factam Suediae Rectoribus[10]; a quibus responsum me exspectaturum, quod confidam et aequitati et amicitiae inter regna necessariae consentaneum fore.

Vercellis metuo. Obsidentur a XII millibus peditum, equitum IV. Alia decem millia partim peditum, paucorum equitum non longe inde campos tenent. Gallorum omnis summa putatur esse decies mille peditum, equitum bis mille illis in locis; nobilitas autem omnis Pedemontana et Sabaudica a bello aversa.

Vidua Mantuana[11] ita nutat, ut ejus defectionem multi metuant.

1 Urbanus VIII.
2 Hyacinthus Parisiensis; zie p. 160 n. 1.
3 Zie no. 3628, p. 375.
4 Gustaf Karlsson Horn.
5 Maximiliaan I van Beieren.
6 Anna van Oostenrijk.
7 Jean Louis de Nogaret de La Valette, hertog van Epernon.
8 Henri de Bourbon, prins van Condé.
9 Hans Heinrich von Günterroth.
10 Zie voor hun namen no. 3424, p. 40 n. 1.
11 Maria Gonzaga, hertogin van Mantua.

In Castilionaei exercitu puto esse decem millia peditum, equitum quatuor. In Lafortii octo peditum, equitum duo.

Id, quod D. Salvius respondit caesarianis, qui Lubecae sunt[1], etiam ad Venetum legatum[2] misi, ut videat, quae nos hic ei diximus quaeque ibi a nostris dicuntur esse eadem.

De literis tuti itineris exspecto quod imperabitur. Interim ut apud Venetum, ita apud Noyerium, non reticui, quam aliena a pacis studio esset illa mentio laesae majestatis.

Multum desiderari a Gallis arbitror, ut foedera et Wismariense et Hamburgense[3] ad pacem usque prorogentur ideoque facile eos concessuros plura nobis quam prae se ferunt. Quae autem sint, quibus constantissime inhaereri debeat, partim quidem ex mandatis mihi datis intelligo; amplius autem de eo edoceri a Tua Sublimitate percupio, ne qua in re ignarus offendam.

Goetsius[4] ad Offenburgum manere scribitur cum XV millibus, alimenta habere e Bavaria. Speruterus[5] e fuga retractus compedibus custoditur. Vinariensis commeatus Rinfeldi et Neuburgi asservantur.

Incendia, quibus Galli etiam Atrebatum et Cameracum usque grassantur, nocent et hosti, sed nec minus ipsis, quibus et hospitia fiunt minus tuta adversus coeli injurias et victus copia tenuior.

Haec postquam scripseram 17 Junii die, venit ad me cardinalis jussu Chavigniaci praecipuus minister Labardeus[6]. Ei omnia dixi, quae ad Noyerium scripturus fueram. Sed et literas ad Lawenburgicos et illud D. Salvii responsum jam a D. Davausio[7] missa ex ipso didici. Malui supervacuae diligentiae argui quam suspiciones illis ullas relinquere minus fidae societatis.

Eidem Labardeo interroganti, quid de scripto nobis dato ad cardinalem esset relaturus, respondi mihi data mandata non pati me eousque progredi, ut in id consentirem. Sed regentium deliberationi rem a me permissam brevique habiturum me, quod sequerer. Disserenti non posse per indutias sperari, nisi quod teneretur, et, si dimidium per indutias daretur ejus, quod bello promissum foret, debere id nobis satis videri, nolui in disputationem ingredi, ut cuncta regentibus integra servarem.

Id, quod ego significandum viduae Hassicae censueram, fore, ut, si sua agat sine Suedis Gallisque, ab his vicissim, ubi de pace agendum erit, ipsius cura deseratur, factum jam esse dixit mihi Labardeus.

Deum precor, Excellentissime et Illustrissime Domine, consilia Tuae Sublimitatis ut bono et Suediae et orbis Christiani prosperet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae 9/19 Iunii 1638.

1 Ferdinand Siegmund Kurz en. Dr. Johann Söldner.
2 Anzolo Correr.
3 Zie no. 3479, p. 129 n. 10.
4 Johann, graaf van Götz.
5 Klaus Dietrich von Sperreuter.
6 Jean de la Barde (1603-1692).
7 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.

Cardinalis Biquii[1] adventus non procedit. Multum laborat nuntius, ut publicationem edicti impediat, et jam Franciae cancellarius[2] ad primum parlamenti praesidem[3] scripsit non esse quod festinet rem in consilium mittere.

In convivio Confluentino cardinalis ipse infirmitatem suam excusavit, ne una pranderet. Sedit in summo frater regius[4], juxta quem loci duo utrinque vacui. A dextra porro dux Incolismensis[5], Bresacensis[6] et praefecti bellici[7], a sinistra Waertius et Enckefortius, hi duo nudo semper capite. In sermone solati sunt hi fortunam suam exemplo regis Francisci I[8].

Dominus Schmalchius aperte mihi dixit sibi jus datum seorsim a me agendi de quibus ipse potestatem perscriptam signatamque ad me attulit neque minus de ceteris rebus ad legationem meam pertinentibus. Id si ita est, ridebunt utrumque Galli, me legatum nomine sine re, illum legatum re sine nomine; quanquam et legatum domi salutari se sinit et sic ad se literas inscribi. Durum est mihi, cujus aetas jam praecipitat, certamen cum juvene ac praeferoce.

Occasionem hanc tracti negotii de praeparatu indutiarum velim arripi dirigique in bonum marescalli Hornii[9], cujus calamitate ita moveor, ut putem neminem moveri magis.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3636. 1638 juni 19. Aan N. van Reigersberch en P. Spiring Silvercrona[10].

Mijn Heer,

Also 's keysers[11] volck door 't Kintsigerdael haer terugge begeven hadden van den Donau nae den Rijn, is hertogh Bernhard[12] met sijn volck haer gevolcht door een andre wecht ende den vijandt, gelogeert sijnde bij Offenburg met intentie Brisac te secoureren, heeft sich Sijne Fürstelicke Gen. gestelt bij Friburg ende bij Nieuburgh hebbende ooc aldaer een schipbrug over den Reyn geslagen ende soekende alle toevoer nae Brisac te beletten, alwaer onlanckx eenige wagens sijn inge-

1 Allessandro Bichi.
2 Pierre Séguier.
3 Nicolas le Jay.
4 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.
5 Charles de Valois, hertog van Angoulême.
6 François de Cossé, hertog van Brissac.
7 Zie no. 3634 in fine.
8 Toespeling op de gevangenneming van Frans I (1494-1547), koning van Frankrijk, bij Pavia in 1525.
9 De Zweedse maarschalk Gustaf Karlsson Horn; hij bevond zich in krijgsgevangenschap.
10 Copie Amsterdam, UB., coll. RK., R 8k. Grotius heeft eigenhandig enige correcties aangebracht. De brief was wellicht mede voor Petter Spiring Silvercrona bestemd: vgl. hierover no. 3621, p. 361, dorsale notitie.
11 Ferdinand III.
12 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

bracht met boter, met speck ende andere eetwaeren, die van Basel nae Straesburgh quamen, met collusie, soo men meent, van diegeene, die het convoy deden. Ende opdat Straesburg door particulier proffijt geen toevoer en soude doen aen den vijandt, so hebben den gouverneur[1] ende commissaris[2] te Benfeld aen de stadt geschreven, dat sij deselve sullen vijantlijck tracteren, so sulcx geschiet. Gelijcke brieven hoopen wij, dat uyt Vranckrijck sullen werden geschreven om gelijckheit te houden met den vijandt, die met scharpe briven d'Switsers heeft gedrijght, so sij eenige toevoer doen aen den hertog van Wymaer.

Denselve hertogh solliciteert hier om meer volckx, gelt ende vivres om Brisac nader te persen, maer de questi is, wie het daernaer hebbe, soude.

Den mareschal de Chastillon[3] gaet voort in het belegh van St Omer met seve forten, waeraen seven dusent man arbeyden, ende heeft boven de plaetsen voor desen genoemt[4] bekomen Renty ende d'abdye van Waerte, oock eenen jesuyt[5], die van Brusel quam gesonden om order te brengen tot het secours van St Omer, waervan hij de middelen aen monsieur du Halier[6], dien hij meenden een Spaensch dinaer te sijn, heeft onderlet (?) ende is gebracht hier te Paris.

In Italiën is den vijandt sterck bij de 14 dusent man te voet, vijf off ses dusent te paert; belegert Vercelles.

De dochters van den gewesen hertogh van Mantua[7] hebben mainlevée vercregen van de Neversche goederen in Vranckrijck gelegen, om door die middel de weduwe-moeder[8] van den jongen hertogh[9], die tot de vrede met Spagnië wat te veel genegen is, in den toom te houden.

Den hertoch de la Force[10] meent haest te hebben veertien dusent man ende met deselve Castelet weder te bekomen, daer naer vorder te gaen.

Den hertogh van Longeville[11] heeft in Franche Comté Chausin bekomen, gaet voort nae Salines toe. Sijn leger is wel het naeste om den hertogh Wymaer te stercken.

Den paus[12] werdt gehouden niet langh te sullen leven. Nae sijn overleyden sal den coninck van Spaignië[13] seer arbeyden om een paus te crijgen nae sijn humeur, 'twelck wel oorsaeck soude konnen sijn van eenige genereuse resolutie in Vranckrijck.

Ick blijve, mijn heer,

UE. dienaer.

Den 19 Juny 1638.

1 Arendt von Quernheim. Deze brief dd. 18 mei 1638, staat afgedrukt in de *Gazette de France* dd. 7 juli 1638 no. 82 p. 329.
2 Friedrich Richard Mockhel.
3 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
4 Zie no. 3621, p. 360.
5 Zie no. 3628, p. 375.
6 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
7 Maria Luisa en Anna Gonzaga, dochters van Carlo I Gonzaga, hertog van Mantua.
8 Maria Gonzaga, hertogin van Mantua.
9 Carlo III Gonzaga, hertog van Mantua.
10 Jacques Nompar de Caumont, hertog van La Force.
11 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
12 Urbanus VIII.
13 Philips IV van Spanje.

Naedat ick dit had geschreven, verstaen ick, dat de hertogh van Longeville, laetende Salines vaeren, gaet nae Brisac ende sal aldaer commenderen met gelijcke macht als den hertogh van Wymaer over 10000 te voet ende twee duisent te paert. Den prins van Condé[1] doet noch niet, Den hertogh van Espernon[2] is belast te blijven op een landhuys.

Met de hand van Grotius in margine:

Meer hebben wij nu niet, recommanderen uE. de sorge over onse soon[3], die daer is, ende de saecke met Caesar[4].

Den hertogh van Lotharingen[5] heeft eenige cleine plaetsen becomen by Langres. Tegen hem gaet den vicomte den Turaine[6].

In dorso schreef Van Reigersberch: broeder de Groot, den 19 Iuny 1638 wt Paris.

3637. 1638 juni 19. Aan J.A. Salvius[7].

Excellentissime Domine,

Pro iis quae Excellentia Vestra mihi significavit 21/31 Maii[8] gratias habeo ingentes. Opus est hoc maxime tempore edoceri me de iis, quae in illis geruntur partibus, ut nostrorum exemplo et aemulatu excitentur Galli.

Quae ad Lauwenburgicos[9] scripta sunt a regina[10] quaeque Excellentia Vestra respondit caesarianis[11], habebunt jam Galli per Davausium[12]. Alioqui ego illis daturus fueram, ut hoc quoque amicitiae testimonio magis adstringatur federis fides.

Mitto formulas literarum pro tuto itinere legatorum Suediae[13], item Germanorum[14], quales mihi dedit Venetus[15]. Ego vicissim eum participem feci responsi illius, quod Excellentia Vestra Lubecam misit, ut videant et socii et pacis suasores aperte a nobis simpliciterque agi. In illa pro legatis Suedicis formula, si nomen reginae adjiciatur ad coronae nomen, puto non multum desideraturos rectores

1 Henri de Bourbon, prins van Condé.
2 Jean-Louis de Nogaret de La Valette, hertog van Epernon.
3 Pieter de Groot.
4 Codenaam voor Rotterdam; het betreft de namens Grotius ondernomen pogingen diens achterstallige salaris als pensionaris van Rotterdam alsnog uitbetaald te krijgen.
5 Karel IV, hertog van Lotharingen.
6 Henri de la Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.
7 Gedrukt *Epist.* p. 441. Antw. op no. 3608. beantw. d. no. 3660? Johan Adler Salvius was Zweeds gezant in Hamburg.
8 No. 3608.
9 Franz Albrecht, Julius Heinrich en Franz Karl, hertogen van Saksen-Lauenburg.
10 Christina van Zweden.
11 Ferdinand Siegmund Kurz en Dr. Johann Söldner.
12 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
13 Zij waren, voorzover mij bekend, nog niet aangewezen.
14 Zij waren, voor zover mij bekend, nog niet aangewezen.
15 Anzolo Correr, Venetiaans gezant in Parijs.

nostros[1], ad quos eam misi. Altera pro Germanis paci procurandae minus idonae est inserta criminis exprobratione. Alioqui ut Germani non ipsi sua proferant desideria, sed per Suedos Gallosque legatos[2], tolerabile videri potest. De praeparando ad inducias negotio sensum suum perscriptum nobis dedit haec aula. Sed cum pro millione, quem mandata mihi data posci jubent, semissem ejus polliceantur, rem integram servavi regentium consultationi.

Nuntios de transitu militis e Suedia deque Bannerii[3] conatibus exspectabimus, et quo versurus sit se refoto jam exercitu Galassius[4], et an sine vi sit abitura classis Suedicae Danicaeque ad Varni Ostia vicinitas. Praeterea quid acturi sint tam illustres e Dania legati[5].

De imperatoris titulo, quantum video non ultro controversabuntur Galli, si modo illud et de tuto itinere pro Germanis comiter transigi possit. Mihi certe nullus videtur probabilis color denegandi Ferdinando[6] honorem, quem ei dedit Germania, probavit Roma, agnoscunt Suedia, Anglia, etiam dux Vinariensis[7] nullo electorum[8], quos quidem pro electoribus Gallia agnoscat, refragante.

Addam huic epistolae pia vota pro bona pace proque Excellentiae Vestrae valetudine rebusque prosperis, utpote.

Excellentiae Tuae observantissimus semper
H. Grotius.

Lutetiae, 9/19 Iunii 1638.

3638. 1638 juni 21. Van Willem de Groot[9].

Frater optime,

Recte tu in postremis mones litteris[10] anno huic suam constituram rationem, si princeps[11] aliquam urbem, dum Galli ad S^{tm}. Audomarum haerent, obsederit. Ei rei intentus ipse copiarum partem maximam, quas ad Litojam coegerat, navibus Bergam ad Somam transportari jussit atque inde comitem Guilielmum[12] cum novem selectis cohortibus in Flandriam misit.

Ille ad Breskenshouckam militibus suis expositis statim ad alteram ejus continentis partem, cui St Antonishoeck nomen, contendit, inde per paludes et aquarum invia cum syrtibus, voraginibus ac coeno per aliquot horas colluctatus tandem

1 Voor hun namen zie men no. 3424, p. 40 n. 1.
2 Voor de namen van de Franse gezanten zie men no. 3407, p. 7 n. 11.
3 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
4 Matthias, graaf Gallas, keizerlijk bevelhebber.
5 Albret Skeel en Christian Thomesen Sehested; zie p. 341.
6 Ferdinand III.
7 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
8 Voor de namen van de keurvorsten zie men no. 3422, p. 35 n. 10.
9 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op 3614; beantw. d. no. 3655.
10 No. 3614.
11 Frederik Hendrik.
12 Willem, graaf van Nassau-Siegen.

ad hostilem ripam appulit non sine jactura aliquot militum, quos aquae hauserunt.

In ea ripa castella aliquot minutiora insederant hostes, quae illico expugnata nostris imprimis castellum ad cataractas Stelandicas, Verbrouckianum et Callonianum, quod in isto pago Flandri struxere diversum a majore castro, cui Margaritae nomen, quae res multis imposuit putantibus nostros majoris istius castri potitos, quia id in tabulis Grollae tuae[1] insertis, - quae jam omnibus in manu sunt -, eo nomine insignitur.

Fuere ibi et castra capiendis tribus hominum millibus idonea, quae et ipsa nostri cepere, dilapsis alio aut rejectis propugnatoribus, duobus nempe rusticorum millibus et octo militum centuriis: ita nostri toto aggere potiti, cui Cruysdijck nomen, et domo Beverana, vagantes per totam istam terram, cui Cruyspolder nomen, quanquam et ibi aliquando se hostiles turmae ostentant.

Inde castellum S.^{tae} Mariae, quo plurimi profugerant, petiere et, si majora tormenta aliquo in numero praesto fuissent, - quae neque advehi tam cito poterant neque per invia et caenosa loca trahi - actum foret de isto castello; nunc se adversus hostiles insultus minore et illud castellum obsidione premere coacti sunt nostri.

Et jam lunatum munimentum ei castello objacens invaserant, sed rejecti non sine strage; an iterum obtinuerint, incertum est.

Praeter eas cohortes habet et comes Guilielmus quinque equitum turmas et jam accepit tormenta aliquot majora neque minus suppetit commeatus, cujus ab initio, et praecipue cerevisiae, magna erat inopia.

Non segnius interea rebus suis prospiciunt Hispani contractis magnis copiis ad defendendum aggerem Blockersdijckium et in castellum S.^{tae} Mariae submittentes novos subinde praesidiarios atque omnia necessaria; ita lente illic, quod ab initio non sperabatur, procedit negotium, sed tamen spes est castellum illud cito juris nostri futurum atque inde vertendas ad rumpendum aggerem Blockersdijckium cogitationes; certe loca ista jam adeo esse munita, ut metus non sit, ne nostri inde expellantur, pro comperto habetur, quod ipsum ad obsidionem Antverpensem quandocunque faciendam multum afferet momenti.

Nec tamen incruenta nobis erit ista victoria caeso praeter gregarios milites non paucos comitis Guilielmi filio[2], qui ei unicus erat.

Interea princeps cum reliquis copiis et equitatu ad Bergam castra metatus est rei, prout reliqua successerint, gerendae intentus relicto in Geldria comite Henrico[3], Frisiae gubernatore cum equitatus et peditatus parte non aspernanda, cui additi currus 180 et equorum paria 80 ad trahenda, quo visum fuerit tormenta; putatur et ille aliquid aggressurus.

Intelliges jam hanc trajectionem magno animo neque minore cum periculo coeptam atque ita non habere Gallos - S.^{ti} Audomari adsessores tam negligentes, ut et praesidium et commeatum urbi inferri permiserint -, quod de nostris querantur.

Dunkerkanum portum ita obsidet classis nostra, ut inde jam nulla nostris inferatur jactura, sed queritur archithalassus[4] Anglos omnia illuc convehere et

1 Voor de titel van dit werk zie men no. 3632, p. 383 n. 2.
2 Maurits van Nassau-Siegen, gesneuveld op 17 juni.
3 Hendrik Casimir, graaf van Nassau, stadhouder van Friesland en Groningen.
4 Maerten Harpertsz. Tromp.

evehere, quae libuerit neque permittere, ut ipse naves jubeat perspici, an non illicitas vehant merces, quin id ipsum explosis majoribus tormentis impedire seseque cogi, ut vela vementi Britannicae classi submittat.

Nunc ad Palatinum[1] veniam, cujus expeditio infeliciter suscepta accepta ex Anglia pecunia renovatur, sed vereor, ne ejus ardor mora consumatur; de Vinariensi meliora speramus, maxime si Brisacum claudere etiamnum aliquamdiu valeat.

Haec publica; illud addam mirari me, quod de negotio Egmontii comitis[2] nihil intelligam; Ackerlakius[3] enim ad nos nondum venit neque Batavi jus suum feudale prosequuntur nescio qua de causa, Frisii vero veteri possessori favent.

Petrus noster[4] jam Amstelodami est, unde cum redierit, serio se et juri et foro operam daturum promisit neque ego dubito.

Vides, ut negligentiam praeteritae septimanae cui encaenia Delfensia occasionem dedere, si non materia certe prolixitate litterarum sarciam.

Vale, frater optime, cum uxore et liberis[5] ac nos ut soles ama.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XXI Junij 1638.

In margine staat: Postmodum certo comperi opus illud lunatum esse in hostium potestate et supra vada ac lutosa loca structum iri pontem transmittendis, si opus sit, suppetiis; heri ad principem a Lilloa rediisse ducentas onerarias naves transvehendis alio, ut putatur, militibus, nam in agro Wasiano tantum tria aut quatuor militum millia esse feruntur, cum octo equitum centuriis.

Berestenius pater[6] pro officiis in filium[7] collatis gratias tibi summas agit.

Vale iterum.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 30 Junij 1638.

3639. 1638 juni 21. Van N. van Reigersberch[8].

Mijn Heer,

Wt den bijgaenden brieff[9], over drie dagen geschreven met meenynge om met een extraordinaris gelegentheyt te senden, sal uEd. sien graeff Willems[10] tocht, wat obstaclen de vorder progressen hebben verhindert ende de considera-

1 Karl Ludwig van de Palts.
2 Lodewijk, graaf van Egmond.
3 Barthold van Akerlaecken.
4 Pieter de Groot.
5 Alleen Cornelia was bij haar ouders in Parijs.
6 Gijsbert V van Beresteyn; zie no. 3536, p. 221 n. 2.
7 Christiaen van Beresteyn.
8 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., M 13 g. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Tesamen met no. 3632 beantw. d. no. 3657. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. van Reigersb.*, p. 478.
9 No. 3632.
10 Willem, graaf van Nassau-Siegen.

tiën ende discourssen, die selffs bij de ervarentste ende best geïnformeerde op die tijt daerover vielen.

Tsedert sijn wij soo verde geïnstrueert, dat gelijcke alle apparentie van groote progressen in die quartieren ons is benomen soo oock alle vreese, dat den viant ons het verblijven ofte de retraite, soo men die wilde doen, dat verde vandaer is, soude connen beletten. Groff canon, ammonitie van oorloge, vivres in soodanygen abundantie, als men begeert, worden dagelijckx sijne Genade toegebracht.

Het fort van Ste Marie hadde d'onse beginnen t'approcheren, maer alsoo den viant dagelijckx daer binnen kan crijgen ververschynge van volck ende alle behouften, oordeelt men, dat daerin te continueren niet soude wesen als volck te spillen. Een traverse bij den viant gemaeckt was met force bij d'onse vermeestert, doch sijn wederom met verlies wel van hondert man daeruyt gedreven ende het daer niet bij latende is het twee, driemael gewonnen ende verloren ende tot noch toe bij den viant behouden. Die van het gemelte fort approcheren iegenwoordych soo wel naer ons als wij naer haer. Ende den viant, apprehenderende de wercken van graeff Willem streckende om daer voet te houden ende de twee gewonnen forten te vergrooten ende met een retranchement aen den anderen te trecken versamelt sterck tot Beveren met intentie, soo het schijnt, alles hem mogelijck tot verhinderynge bij te brengen.

De deliberatie valt, waer het leger van sijne Hoocheyt[1] te wenden. Somyge meenen nu gelegentheyt is, dewijle den viant de bovenquartieren heeft ontbloot sijnde de marquis de Lede[2] met drieduisent man wt Gelder, Gennep, Stevenswaert, Venlo ende Reurmonde int lant van Waes gecommen, dat men daer desseinen kan en behoort te maecken. Andere sagen garen op Hulst, Sas, Damme ofte Brugge wat wiert voorgenomen. De derde opinie is alle de macht in het lant van Waes te coniungeren ende sien, wat daer voort vallen wil.

Om te w(e)ten of het leste doendelijck was, is voorleden saterdach cappiteyn van den Bosch[3] met eenyge andere ingenieurs van sijn Hoocheyt naer het Slyck, daer graeff Willem is gepasseert, gesonden ende te despiciëren, off daer een brugge - de distancie is driehondert passen lanck - soude wesen te maecken, waerover de paerden wt den Doelen met het voetvolck souden connen marcheren.

Desen dach was geleyt om wt alle de voorslagen een resolutie te formeren, apparentelijck dat die vigoureuser wesen soude, indien de progressen van de Franse legers beter waren.

St Omer gelooft men hier is versterckt met 1500 man, merckelijcke quantiteyt van vivres ende ammonitie gebracht door een quartier bij den viant opgeslagen, soodat de veroverynge difficyl, immers traech sal vallen ende aen onse macht weynych diversie geven, soo lange bij den viant geen verder intocht in Westvlaenderen wert geapprehendeert.

Wt het accort van de lantgravinne[4], dat men nu seecker hout dat volgen sal, moet nootsaeckelijck sterckynge volgen voor de Spaense, verswackynge voor

1 Frederik Hendrik.
2 Guillaume Bette, markies van Lede († 1658).
3 Johan van den Bosch.
4 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.

de onse. Binnen Meppen commen vier keyserse regimenten, die onse frontieren omme doen sien.

Van versamelynge van de Pals'[1] volck is geen gewach, hoewel men sijne troupes begroot op 4000, soodat veel fatsoens soude hebben eenych groot dessein te formeren. Ende dit oorloge, dat soo in longeur loopt, ruineert de beste senuwen van den staet, die niet bastant sijn soo groote legers te dragen.

Ter zee is de ordre nu wat beter houdende den admirael[2] Dunckercke, Oostende, Grevelyngen soo wel beseth, dat geen groote scepen daer wt en connen; aen de cleene hoopt het oock te beletten soo haest sijne fregatten, die dagelijck gereet sullen sijn, bij hem heeft. D'intentie van de directeurs is oock de scepen, als het nodych is, met nieuwe vivres voor de havenen van Dunckercke ende daer sijn te versien ende de vloote wt te houden tot St Catelina, wanneer de buysneerynge sal wesen gedaen.

In Engelant is een vlote van 14 scepen seylreet, maer men apprehendeert niet, dat se onse visschers sal molesteren.

Van monsieur Pels[3] wachte ick alle dagen tijdynge, ofte wel, indien hij de brieven, die hem lasten daer te blijven, heeft gemist, den man selffs. Den heer Spierynck[4] is noch in Vrieslant.

Dit is al dat wij hebben. Indien uEd. mij mede liberale wtdeelynge dede, soude mij aengenaem sijn, uEd. bij eenyge occurrentie, gelijck de voorvallen wonder sijn, mogelijck oock niet ondienstych. Dat is mijn gevoelen. UEd. doe dat hem gelieve. Ick sal altijt blijven genegen om uEd. te dienen.

Desen 21 Iunij 1638.

Den Heer van Matenes[5] ende van der Mylen[6] hebben versocht, ick uEd. hare gebiedenisse soude willen doen.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer de Groot, Raet ende Ambassadeur van de Coninginne ende Croone van Sweden bij den Alderchristelijcksten Conynck.

In dorso schreef Grotius: 21 Iunij 1638. N. Reigersb.

En boven aan de brief: Rec. 30 Iunij.

3640. 1638 juni 24. Van Ch. Marini[7].

Monsieur mon très hohoré amy,

Il y a 3 ou 4 iours qu'on m'a rendu vostre lettre du 1 de May[8] ordine prae-

1 Karl Ludwig van de Palts.
2 Maerten Harpertsz. Tromp.
3 Paulus Pels.
4 Petter Spiring Silvercrona.
5 Johan van Mathenes (1596-1653), lid van de ridderschap van Holland en van de Staten-Generaal.
6 Cornelis van der Myle (1579-1642).
7 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
8 Ontbreekt.

postero aprèa la reddition de celles du 8[1] et 15 de mesme mois[2], et parce que ie vois par celle-là que vous m'estez pas bien informé de mes affaires, ie vous diray come à l'instance de monseigneur le gran chancelier[3] qui après la bataille de Nordlinghen avoit appréhendé la rupture entre la Suède et Poulogne, ie me suis obligé à faire un voyage à Constantinople pour les intérests de la couronne, et devant que l'ordre m'en fust envoyé l'attendre cependant en Suisse et en Voltoline pour y continuer ma résidance que ie soustien cinq ans entiers, pour l'entretien de laquelle ie n'ay point demandé que cent risdalers par mois, somme fort petite, payables chaque six mois ou plustost avec beaucoup d'autres promesses d'une bonne récompance à la fin.

Or tant s'en faut qu'on m'ait envoyé jusques à cest'heur aucun ordre ou responce sur le fait de ce voyage que le sieur Haga[4] a tant sollicité, en ayant piéça conforme les lettres de la part du gran chancelier à luy escrites, fait ouverture à la Porte qui à telle fin avoit envoyé il y a un an les passeports à Venise: qu'on ne me paye mesme mon gage qu'on me doit pour deux ans entiers, sans avoir nul esgard avec quelle despence i'ay entretenir ma résidance tant en Voltoline qu'icy, oultre les pertes et malheurs qui à cause de la révolution des Grisons me sont survenus, de façon que i'eusse plus que raison de partir d'icy et pourvoir à mais (!) affaires mieux que ie n'avois pas fait. Mais n'osant pas offencer mons.[r] le gran chancelier qui veut que ie ne bouge point d'icy sans ordre, ie continue toutesfois à l'attendre à mon très gran desadvantage abandonant pour amour de mon prince que ie tâche de servir avec toute fidélité possible, les propres intérests de ma femme[5] en Voltoline, conforme ce que i'en ay escrit piéça à messieurs Strasburg[6] et Müller[7] et n'a gueres au gran chancelier mesme, vous suppliant au surplus mon.[r] qu'il vous plaise aussy de vostre part.

Toutes ces choses à son excellence, estant contre toute raison que moi qui sois d'une si gran affection la couronne de Suède, et cause de ma fidélité suis menacé du party contraire, sois néantmoins si mal payé, surtout en Suisse où toutes choses sont bien chères et ne puis-ie entretenir un serviteur qui ne me couste deux cent dalers au moins par an, sans dire mot de ce que m'emporte la famille, le louage de la maison, correspondances et autres infinies choses que par expériance vous pouvez bien croire.

Le résidant Mukel[8] m'escrit bien qu'il a ordre de me payer mon gage, mais jusques à cest'heur il ne m'en envoye point conforme sa promesse, et les rentes qu'il tire d'alentour de Benfeld estant à cause de la guerre incertaines, ie crain qu'il ne me sçaura envoyer gran chose de façon qu'il seroit plus que raison que luy me manquant on me pourvoist d'ailleurs par quelque change par la voy d'Hollande.

Tous les ministres qui sont icy sont pourveus de tout, moi seul suis abban-

1 Ontbreekt.
2 Ontbreekt.
3 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
4 Cornelis Haga, Staats gezant in Konstantinopel.
5 Allessandra Paravicini Capelli.
6 Paul Strasburgk, Zweedse hofraad.
7 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris.
8 Friedrich Richard Mockhel, Zweeds resident te Benfeld.

donné faisant tout le iour de plus gran deutes pour maintenir ma charge dignement, entretenant pour l'honneur de la couronne trois personnes, un escrivain et deux valets qui me coustent bien cher sans dire mot de la femme et les servantes. A la vérité c'est un gran malheur pour moy que ie ne puis habiter à Gresons au voisinage de Chiavene dans la province de Pergal car estant plus proche de la Voltoline i'y pourrois faire cattiver les biens de la femme qui sont en friche et en tirer un gran secours pour mon entretien oultre que la Voltoline est un pays délicieux, l'air et le vin plus sain et la conversation meilleure que parmy les Suisses qui sont un peu lourds et qui a nobis ministris regiis, quos aurum egerere putant, duplicata rerum omnium poscunt pretia.

Mais à cela il ne faut que ie pense tant que la paix générale ne se fait et que les Grisons demeurent soubs la dévotion d'Espagne qui jusques à présent les tient par force et par la douceur de ses doublons que ces gens-là aiment, nonobstant que les communautés au desceu desquelles on fait tout soyent fort desgoustés quant à la Voltoline mais n'ayant point d'appuy elles ne peuvent rien contre leurs chefs qui seuls ont trainé cest'alliance avec leur plus gran ennemy.

Ce néantmoins les ambassadeurs[1] qui sont en Espagne ont ordre de retourner au plustost au pays en concluant les traittés pour le moins in civilibus s'ils ne pourront rien obtenir pour la liberté de la religion en Voltoline où il semble que les protestans n'auront mesme l'habitation libre.

Contre tout cela s'opposent les ministres Grisons, mais ils n'ont point d'adhérance pour opprimer la faction contraire, si Dieu ne leur en envoye d'autre part.

Monsieur de Veimar[2] s'est campé au dessoubs de Brisac en un lieu fort advantageux, pour empêcher le secours d'iceluy à Göz[3] qui doit avoir passé le Rhin et assiège Haghenau pour divertir les nostres, encores que les autres advis portent qu'une partie de son armée se tient auprès d'Offenburg avec deux cent chariots de vivres pour les mettre dans Brisac si eux mesmes ne les consumeront, estant fort pressés par la disette.

Ayant escrit jusques icy ie vien de recevoir vostre lettre du 14 de Juin[4] qui me resiouit à cause de monsieur Muller qui est chez vous et les salue très affectueusement de ma part, espérant qu'il fera conforme mes lettres.

Quant à ce que vous dites que le roy d'Espagne[5] est pour acheter les biens de protestans en Voltoline, ce n'est qu'une tromperie, car il leur en voudroit donner une bagatelle à condition qu'ils renonçassent à iamais de venir à la patrie et aidassent à payer les deutes des rebelles dont le traitté de France les a exempt s'en allant ainsi à mains vuides, à quoy on ne consentira iamais, et la seule maison de ma femme a à prétendre plus de 30^{m} escus que l'Espagnol ne nous voudra desbourser.

Verceil est aux aboix y ayant à ce qu'on escrit peu de gens et de munition.

Je demeure, monsieur,

Vostre serviteur très humble

Marin.

De Zürig, ce 14/24 de Juin 1638.

1 Voor hun namen zie men deel VIII no. 3096, p. 325 n. 3.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Johann, graaf van Götz.
4 Ontbreekt.
5 Philips IV.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 8 Iuly.
In dorso: 24 Iunij 1639 (!) Marin.

3641. 1638 juni 26. Van S. Andreae[1].

Illustris et excellentissime domine legate,

Ne de silentio meo Excellentia Vestra gravius suspicetur, quod praeterita septimana cum hinc mincius discesserat, nihil literarum ad Excellentiam Vestram dederim: Abfui tunc cum dominis regentibus[2] ad portus vasto mari finitimos, ubi congregatus miles ad campi-mareschallum dominum Banerium[3] destinatus, qui eo abiverant, ut ipsi nunc naves ingredienti felicia et fausta quaeque ad maris transitum apprecarentur.

Cumque aliquot retro dies, quibus tantum demitiri possit iter, ventus spiravit secundus, incunda hac spe nos oblectamus eum feliciter iam in Germaniae oras appulisse; cuius maxima pars in locis Pomeraniae et Megaloburgensis, quae nostri dum iuris sunt, praesidiarii erunt, reliquus qui aëri et situi terrae antea assuevit, cum eo, qui loca praedicta hucusque tutatus est, in apertum deducetur. Quae mens domino campi-marescallo, hostemne per agros in arvas solitudines redactos adoriri, dum potentia eius adhuc fluxa nec miles variis deformatus aerumnis coaluit, vel movere exercitum in Silesiam et haereditarias caesaris[4] provincias vel electorum[5] invadere terras ac transmarina periculo ab hoste imminenti exponere, res est ambigua mihique coniecti ardua. Deus salutaria suppeditet consilia, quibus hostium insolentia retundi et hoc negotium tantis circumceptum difficultatibus secundari possit.

Quae prius[6] de pacis tractatibus memoravi, in eodem versantur articulo; dum in nostro arbitrio fuit amplecti vel aversari tractatus particulares, nemo eos serio nobis obtulit, nisi quod fallacibus suis artibus, ut tempus lucrarentur, nos eludere tentarunt semper sub osculo pacis hostiles suos animos occultando.

Nunc pos[t]quam teneri nos vi foederis Gallici[7] videant, duplex hoc dilemma nobis intorquent, ut vel violatorum pactorum infamiam approbato particulari vel eo recusato exactae ac fugatae pacis invidiam, subeamus. Principes tamen Inferioris huius circuli[8], qui operam suam ac studia in hoc impendunt, ut pax optata, quam nimis diu exulantem ingemiscunt, patriae eorum redeat, constantiam nostram in foedere experientes apud vice-cancellarium Curtium[9] tractatus universales promovere occipiunt. Incommoda simul particularis nec non difficultates universalis pacis expendunt. Vident, si nobiscum saltem condat pacem caesar migraturum belli incendium in Superiorem Germaniam acrius ac in Gallias se

1 Hs. Amsterdam, UB. coll. Diederichs 30G. Eigenh. oorspr. Samuel Andersson was kanselier in Zweedse dienst.
2 Voor hun namen zie men no. 3424, p. 40 n. 1.
3 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
4 Ferdinand III.
5 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenbrug, en Johann Georg, keurvorst van Saksen.
6 No. 3626.
7 Zie no. 3479, p. 129 n. 10.
8 Zie p. 435.
9 Ferdinand Siegmund Kurz.

exoneraturum. Nec se progressu temporis a saevitia caesareanorum satis tutos fore. Debellatis caeteris necesse illis erit formidabilem eorum potentiam metuere sicque semper in periculo ac metu agitare. Si studeamus communi omnium tranquillitati nec ignorant rem haud carere difficu[l]tatibus; multas emergere molestias, circa longinquitatem locorum, Lubecae, Coloniae et Viennae, nihil in hoc negotio statui posse, nisi tabellariis utrinque eundi ac redeundi integrum sit, interea multum tempus elabi: circa utriusque regni postulata et conditiones pacis ut et caesaris super iisdem ratihabitionem vel annullationem. Interea si alterutra pars, potissimum hostis, fortunam benignam experta fuerit - A nobis avertat Deus infortunium -, non tam facile ut nunc, cum vires eius nobiscum in aequilibrio quasi attritae languent ac nutare videntur, huc adducatur, sed felicitate sua tumidus insolescat.

Deus turbidam hanc tempestatem in malaciam, gemitus ac suspiria in laetitiam convertat, sub cuius divina tutela Excellentiam Vestram humiliter commendo.

Ita precatur

Excellentiae Vestrae devotissimus cultor

Samuel Andreae

Stockholmiae 16 Iunii A.^{o} 1638.

Adres: (met andere hand): Illustri et excell. D.^{o} D.^{o} Hugoni Grotio S.R.M.^{tis} Sueciae apud Christianissimum Regem Legato ordinario.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 29 Iulij.

3642. 1638 juni 26. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime Domine,

Literis Excellentiae Vestrae datis 14 Junii[2], ut omnibus antehac acceptis, delector plurimum.

Puto ad S. Audomari oppidum rem bene processuram. Eruptio militum ferme sexcentorum his diebus feliciter repressa est, et tantus jam est militum numerus accessione Lafortiani[3] exercitus, ut ad claudendum ambitum quamvis magnum sufficiat. Citra mensem hinc alterum speratur oppidum fore in Gallorum potestate eoque magis, quod Piccolominius[4] inde ad ingentes principis Arausionensis[5] minas se verterit.

De Castilionaeo[6] verissime judicas. Est is utriusque militiae gnarus, et praeliaris Gallorum exemplo, et Poliorceticae ex Batavorum disciplina.

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a ep. 135. Gedrukt *Epist.*, p. 442. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Ontbreekt.
3 Jacques Nompar De Caumont, maarschalk van La Force.
4 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi.
5 Frederik Hendrik.
6 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.

Quae ad Scaldim geri coepere ex Zelandiae didici. Si audaci consilio fortuna adfuerit, bene; sin minus ad Vahalim et Mosam ire videtur[7] bellum, quanquam

7 De copie te Uppsala heeft ‘jubetur’.

utinam in Flandriam potius, illam infestam navigationi et auxiliis inter Gallos Batavosque commeaturis non leve impedimentum.

Vidua Hassica[1] nisi in Suediae Galliaeque societate perstiterit, male sibi consuluerit. Siquid de Guntradiana pactione[2] deque Paderborna intellexeris, id cognoscamus rogo.

Electoris Palatini[3] periculum me commovet. Haud dubie multum impendit pecuniae ad illos dilectus. Quod ex Anglia ei advenit, sane pro tanta mora tantisque regni divitiis perexiguum est. Privatorum collatio facile exarescit. Locum, ubi consistat, aegre invenit, aliis vicinorum militarem licentiam ad summum progressam hoc seculo aliis apertum cum imperatore[4] bellum ex tali initio formidantibus. Ego quaecunque excutere socordiam possunt, ostendere imo inculcare Anglis[5] non desino. Displicet mihi quod de societate conventiones[6] ab electore in Suediam usque rejiciuntur. Tum vero Rous[7] quae ampla adferre dicitur, utinam non sint moratoria.

Res per Brasiliam gestae, ex quo eo venit D. comes Mauritius[8], tales sunt ut magnum ipsi, magnum Batavis decus adferant, ad quae si captum Salvatoris oppidum accesserit, Brasiliae valedicat licebit Hispanus[9], cui Asiatica India pridem nihil nisi damnum adfert. Quod si aliquando successibus invitati Batavi aut ex Asia aut ex Brasilia in opulentiora Americae arma transtulerint, tum vero Hispanus brevi accisas sibi opes sentiat illas, quibus fretus Europae quietem turbat.

Conventus iste Polonicus luculentum vectigal inter regem[10], Poloniam civitatemque Dantiscanam, ut poterit, dividet internis compositis securus de externis, nisi quid Danus[11] infremat. Nam Suedia habet, quod agat. Batavi vero, ideo quod bello et gravi et, ut videtur, inexplicabili, distinentur, non Polonis tantum, sed et Anglis Danisque spernuntur impune. Quid Suediae rectores[12] sint constituturi de postulatu Danorum ad liberum Varni navigatum, exspecto intentus.

Dunquercanorum naves, quae ad Biscaiam, inde abituras non puto, suspecto cummaxime Gallorum maritimo paratu, qui magna minatur, quo facilius principi Condaeo[13] egregium jam habenti exercitum res ad Fontarabiam procedant.

Quae de Turca[14] habetis confirmant Veneti. Moschorum certamen cum Tartaris eosque tutantibus Turcis componi e re forte nostra sit.

Vicecomes Turenae[15] ad Jainvillam est profecto, ut hic audimus, adversus

1 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
2 Het betreft de onderhandelingen gevoerd door Hans Heinrich von Günterroth.
3 Karl Ludwig van de Palts.
4 Ferdinand III.
5 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
6 De copie te Uppsala geeft de lezing ‘conventionis’.
7 Thomas Roe.
8 Johan Maurits, graaf van Nassau-Siegen.
9 Philips IV.
10 Wladislas VII (IV) van Polen.
11 Christiaan IV van Denemarken.
12 Voor hun namen zie men no. 3424, p. 40 n. 1.
13 Henri de Bourbon, prins van Condé.
14 Sultan Murád (Amurath IV).
15 Henri de la Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.

Vinariensem[1] duce Carolo[2]. Longavillanus[3] in Burgundiae comitatu cepit et Pauliniacum et Arbesiam, loca modica. Jam institurus creditur ducis Caroli vestigiis aut eum Salinarum obsidione retracturus. Hostes, ex quo ab Offenburgo abierant, rursum ad Engam, quod in itinere ad Hohentvilam est, apparuere. Quod cum didicisset[4] dux Vinariensis Lauffenburgo vicinisque oppidis metuens auxit eorum praesidia circumjecto et equite. Idem interim Brisacum premit: Croatas ex urbe egressos cecidit aut cepit 40; cepit tres supra Brisacum in Rheno insulas; etiam, quod necdum scimus, sed speramus, molam idoneam situ, cuncta hostium operibus munita. Id si successerit, novae artis machinas paratas habet, quibus diruat pontem ad Brisacum. Novum interim e ratibus navigiisque pontem ad Rheno fecit hostis Spira non longe, quo transitus faciliores habeat, ac Brisaci necessitatibus subveniat facilius, tum vero, si liceat, etiam agros populetur circum Hagenoviam, Colmariam et Benfeldum. Sed hos ejus conatus facile reprimet, modo festinaverit Longavillanus, hactenus nimium testudinei gradus, unde ei cognomentum ex Gallico detortum in Germanicum Germani fecere, de quo D. Mullerus[5] vos edocebit, cujus consuetudine dicere vix possim quantum sim delectatus. Dabam, Illustrissime Domine, Lutetiae, 16/26 Iunii anni 1638.

Excellentiae vestrae perpetuo cultu devinctus
H. Grotius.

Verum comperio Brisaci casu ex pulvere igniario incensas aedes 40 et saccos farinae 400, quod non levem spem facit obsessuris.

Angli monendi sunt saepius evenisse, ut qui duabus sellis sedere volunt, inter utranque decidant. Hae literae, quae post D. Mulleri abitum ad me venerunt, ipsi reddantur velim[6].

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

3643. 1638 juni 26. Aan Willem de Groot[7].

Frater optime,

Accepi cistam, in qua reperi Acta Ordinum Hollandiae. Eorum duo codices anni 1581 a patre[8] mihi sunt dati. Tertius quidem aut, ut puto, proximi anni,

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 Karel IV, hertog van Lotharingen.
3 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
4 De copie te Uppsala heeft abusievelijk ‘dixisset’.
5 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris.
6 Het postscriptum is in de copie te Uppsala in de brief zelf opgenomen; de laatste zin: ‘Hae .. velim’ ontbreekt echter.
7 Gedrukt *Epist.* p. 878. Gedeelt. in vert. in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 171.
8 Jan de Groot.

est apud haeredes amici quondam mei D. Borelii[1], cui eum utendum dederam. Caeteri codices sex sunt me syndico ex chartis segregibus in corpora coacti et res continent ab anno 1577 ad 1600. Hi sunt civitatis Rotterodamensis, quos restituam, ubi ejus rectores mihi quod aequum est praestiterint. Posteriorum temporum libri apud ipsos sint Rotterodamenses an alibi, inquirendum est. Speraveram me itidem recuperaturum libros perutiles et chartas etiam utiliores, quas habui in conclavi meo apud Drilium[2]. Chartae in loculis ligneis custodiebantur. Eae, quae pervenerint, rogo omni diligentia investiges. Non enim credas, quanto earum tenear desiderio. Quicunque eas habent, si viri boni sunt, mihi eas reddere debent, primum ut iniquissime ac per vim damnato, deinde ut ex vi privilegiorum ac rei judicatae in omne, quod habui, dominium reposito. Precor te ut qui me in omnibus rebus adjuveris in hac quoque sis opitulator. Cistam bona occasione remittam, nisi contenti sint, quorum ea est, pretium pro ea accipere gratiamque pro custodia.

Filio Petro[3] libros quosdam ad me mittendi dedi mandatum. Eorum meminerit velim, ubi amicus quis ad nos venerit. Velim itidem mitti ad me *τὰς λειτουργίας* remonstrantium in precibus, baptismo, coena[4].

Rogo inquiras, quid de itinere Hortensii[5] in Ethruriam sit futurum. Si aliunde non potes ex D. Vossio[6] poteris resciscere.

Petrum meum tibi commendo et tuos omnes saluto.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

26 Iunii 1638.

3644. 1638 juni 26. Aan A. Oxenstierna[7].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Accipio jam Sublimitatis Tuae literas die XII Maji veteris calendarii Stockholmiae datas[8], pro quibus duplices gratias debeo, quod et de iis, quae scire me oportet, edoceor, et adjecta Sublimitatis Tuae manu scriptura benevolentiae adversum me illustre praebet testimonium.

Pacta, quae Hamburgi ad Wismariensia[9] adjecta sunt, vidi gaudeoque ex D. Salvio[10] intelligere rata ea facta ab regina nostra[11] et a Galliae rege[12]. Ea res ut ipsis

1 Johan Boreel; zie VII, p. 112 n. 6.
2 Cornelis Claesz. van Driel.
3 Pieter de Groot.
4 Over de liturgie der remonstranten zie men *Generale Kerken-Orde der Remonstrantse Societeyt;* Hs. Amsterdam UB. coll. RK. III E 16.
5 Martinus Hortensius -Maarten van den Hove- (1605-1639), astronoom.
6 Gerard Johannes Vossius.
7 Gedrukt *Epist.*, p. 441; *Oxenst. Skrifter* 2 afd. II, p. 496. Antw. op no. 3588.
8 No. 3588.
9 Zie no. 3479, p. 129 n. 2.
10 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant in Hamburg.
11 Christina van Zweden.
12 Lodewijk XIII.

et utrique regno prospere cedat, opto toto corde nec quicquam omittam, quod ad alendam hanc societatem amicitiamque facere possim[13].

13 De uitgave der *Epist.* heeft de lezing ‘possit’.

De eo, quod monet D. Davausius[1], quid sit, D. Salvium edocui.

Heufdius[2] a rege accepit 305, 840 florenos Turonenses, ut reliquum 500 millium florenorum eorumdem, quae deberi regno Suedico coeperant a Novembri anni 1632. De ea pecunia suam dedit apocham regiis quaestoribus ex mandato, quod ipsi dederat Tua Sublimitas. Pars altera integrae istius summae, id est 194, 160 floreni, persoluti esse Hamburgi ei dicebantur idque verum erat. Sed plus aliquanto datum fuerat a Sanctichaumontio[3] quam tunc hic sciretur. Id plus, si in rationes datum est ejus, quod regno Suedico debebatur, non autem extra ordinem, deduci poterit ab ea pecunia, quae Novembri hujus anni deberi nobis incipiet. Nam quae Majo deberi coepit, de ea solvenda jam literae hinc Amstelodamum missae sunt, non per Heufdium, sed per mercatorem alium Rembulietum[4]. Heufdius de eo, quod accepit, rationes exputavit cum D. Spiringio[5], in quibus et quid ego acceperim apparet. De iis rationibus haud dubie jam Sublimitatem Tuam edocuerit ipse D. Spiringius. Heufdius nihil apud se esse residuum ex pecunia Suedica ait. Imo plus se recepto erogasse. Idque ipsum mihi evenit incommode admodum, cui jam totius anni pensio debetur. Scio nullam hac in re Tuae Sublimitatis fuisse negligentiam, quae adeo mei fuit memor, ut etiam in antecessum mihi aliquid numerari voluerit. Sed longe praeter sententiam et Tuae Sublimitatis et meam res cecidit, quod Heufdius nihil habeat pecuniae Suedicae. Ea de re saepe a me admonitus D. Spiringius, sero quidem, attamen scripsit, ut mihi indicat, Tuae Sublimitati, ut quod mihi pro elapso jam anno debetur mihi solvatur Amstelodami ex ea, quae praesentissima erit pecunia, sive a Gallis data sive ex aere. Id ut et nunc fiat et in posterum - nam Heufdius nihil posthac est recepturus - Sublimitatem Tuam rogo, quantum possum, ne in tantis, quanti hic faciendi sunt, sumtibus cogar aut ex Hollandia semper meam pecuniam, unde fructus habebam aliquid, huc transferre, aut aliunde sumere mutuam, quorum neutrum sine gravi detrimento fieri potest. Occasio sermonis de Gallica pecunia me pertraxit, ut facerem quod mei moris non est, id est, ut de privatis prius quam de publicis loquerer. Ad haec nunc me refero.

Transitus e Suedia copiarum quantum hoc exspectetur, facile Tua Sublimitas intelligit.

De rege Daniae[6] quod significat Tua Sublimitas, ejus meminero ac, ut non modo obsit, sed et prosit, sermonem temperabo.

D. Schmalchius[7] iterum Ruellae fuit apud patrem Josephum[8]. Quid fecerit et an absolverit sine me quod sine me coeperat, nescio. Ac facile eum patior sua sequi mandata, dum ego a meis non discedam. Sed dicit placere his, qui hic possunt omnia, ut in Suediam discedat cum ipsorum literis. Sive autem id faciendum sibi ducat sive hic subsistendum, me in neutro sibi adversum habebit. Cete-

1 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
2 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
3 Melchior Mitte de Miolans, markies van Saint-Chaumont.
4 Nicolas Rambouillet; zie dl. II, p. 66 n. 1.
5 Petter Spiring Silvercrona.
6 Christiaan IV.
7 Peter Abel Schmalz, secretaris van Oxenstierna.
8 François Leclerc du Tremblay -père Joseph-.

rum in ea persto sententia, nisi spes ipsis facta fuisset totum semissem remittendi, multo plus impetrari a nobis potuisse, quia Galli nihil aeque cupiunt quam ad pacem usque prorogari tempus foederis, Hoc Gallorum desiderio ad majorem pecuniam stipulandam uti debeamus, an ad liberandum marescallum Hornium[1], quod facile Gallis, qui non Waertium[2] tantum et Enckefortium[3], verum et Casimirum principem[4] tenent, in arbitratu erit Tuae Sublimitatis collegarumque[5]. Sed de Waertio et Enckefortio illud non obliviscendum est, quod et Mullerus[6] refert, fidem regis obstrictam, ut restituantur duci Vinariensi[7] ita ut cum ipso non minus quam cum rege agi debeat, si quid per illos captivos speratur posse peragi.

Regis Picardicum iter abruptum est, sive quod necessitas abiit, ex quo ad Castilionaeum[8] se adjunxit Lafortii[9] exercitus sive cura pro regina Semptembri mense paritura eum retinet.

S. Audomari fanum Castilionaeus intra mensem alterum in potestatem suam redacturus putatur. Et de egregio Condaei principis[10] exercitu ad impetendam Fontarabiam durant rumores.

Fuit apud me cancellarius Montispellicardi[11]. Is promissum sibi ait in posterum et stipendia praesidio et alimenta a Gallis datum iri, quibus in rebus cessatum antehac est magno civitatis periculo.

Vicecomes[12] ad Iainvillam est.

De nuptiis etiam audimus virginis Rohaniae[13] cum principe Roberto Palatino[14], filiae regis Angliae[15] cum Hispaniae principe[16] id moliente Chevreusia[17]. Certe Anglos Bruxellis aliquid struere pactionum multi putant, nisi forte hac fama frui volunt Angli ad bene ponendas alibi res suas.

Edictum regis contra bullas[18] dormit, spe per nuntium pontificium[19] facta componi placide rem posse.

Est inter eos, qui cum regina matre[20] exsulant, Sanctigermanus[21], vir

1 Gustaf Karlsson Horn; hij bevond zich in krijgsgevangenschap.
2 Johan van Werth.
3 Adriaen von Enkefort.
4 Jan II Kasimir.
5 Voor hun namen zie men no. 3424, p. 40 n. 1.
6 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris.
7 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
8 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
9 Jacques Nompar de Caumont, maarschalk van La Force.
10 Henri de Bourbon, prins van Condé.
11 Christoph von Forstner.
12 Henri de la Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.
13 Marguerite de Rohan, dochter van Henri, hertog van Rohan.
14 Ruprecht van de Palts (1619-1682).
15 Mary (1631-1660), dochter van Karel I van Engeland.
16 Baltasar Carlos van Oostenrijk (1629-1646).
17 Marie de Rohan, hertogin van Chevreuse.
18 Zie no. 3611, p. 344 n. 15.
19 Giorgio Bolognetti.
20 Maria de Medici.
21 Mathieu de Morgues, sieur de Saint-Germain.

doctus et disertus. Is cum nihil habeat, quod agat, novis semper libellis cardinalem[1] lacerat et nunc edidit causas, cur pacem nolit Gallia[2]. Eae vero, quas adfert, causae ad cardinalem, non ad Galliam pertinent, ne de regina matre restituenda agatur, ut proceres occupati bello locisque distracti nihil in ipsum, externis etiam auxiliis fultum, moliantur, ut ipse clientesque ejus magnos quaestus sub belli nominibus occultent aliaque similia.

Cardinalis Valetta[3] amnem, qui ad Vercellas pervenit, transiit. Neque tamen spes ulla est, quantum Itali judicant, detrahendi ab obsidio hostem duplo validiorem. In ipso oppido duo sunt praesidiariorum millia non longa oppugnantibus mora.

Ex Erlachio[4] intelligo multum de Gallis queri Vinariensem ducem: quod Alsatiae promissae ipsi loca aliquot Galli teneant ut Colmariam et Tabernas; quod pro ingentibus impendiis factis in pontem, quem Gallis poscentibus tradidit, nihil accipiat neque nunc extraordinariorum ipsius sumtuum habeatur aequa ratio. Quae[5] praesens jam numerari debuit pecunia trahitur assignationibus et aliquid ei etiam hoc anno de ordinaria pensione detractum est artibus Noyerii[6] res belli tractantis, cujus animus pontifici[7] addictissimus cunctis protestantium suspectus est. Hae causae effecturae videntur, ut, si quando pax fiat, Vinariensis aut possessa aut sperata per Germaniam bona praelaturus sit pecuniis annuis, quas ipsi, si id eveniat, promittunt Galli magnas, sed mutabilitate et ingenii Gallici et aulicae potentiae valde incertas.

Parant se Galli etiam ad maris bellum Hispaniae, ut credi volunt, imminentes.

Ab Offenburgo recessit hostis, cujus parte ad Engam conspecta metuens dux Vinariensis, ne hae copiae conjunctae cum iis, quae apud Helvetios scribuntur Hispano[8], Lauffenburgo aut vicinis oppidis malum adferrent, auxit praesidia addito et cirum equite. Interae et supra Brisacum tres in Rheno insulas hosti munitas cepit. Speratur capta ipsi et idoneo situ ad oppidum mola itidem munitionibus ab hoste insessa. Quod si processit, propositum ipsi est immittere novi artificii opera, quae pontem Brisaci lacerent.

Croatae ferme viginti a Calembachio[9] capti sunt, qui Brisaco exierant. Fortuitum ex pulvere igniario incendium et domos ferme XL et plurimum farinae ad saccos CCCC perdidit. Caesariani omni modo laborant, ut subveniant oppido: eaque spe ac simul vastandi agros circum Hagenoviam, Benfeldium et Colmariam pontem ex navibus injecere Rheno Spiram propter. Facile vitabitur id periculum, si maturaverit eo ire Longavillanus[10] captis jam in comitatu Burgunidae Paulinia-

1 De Richelieu.
2 Dit geschrift is mij niet bekend.
3 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
4 Johann Ludwig von Erlach.
5 De uitgave der *Epist.* geeft i.p.v. ‘quae’ de woorden ‘quod quae’.
6 François Sublet, seigneur de Noyers.
7 Urbanus VIII.
8 Philips IV.
9 Zie p. 206 n. 7.
10 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.

co et Arbesio. Eritque id hoc magis necessarium, quod in illas partes, in quibus est dux Vinariensis, inferre se dicatur dux Carolus[1].

Sexcentorum hominum eruptio ex S. Audomari oppido feliciter a Gallis repressa est.

Haec nunc habebamus. Majora ac meliora det Deus, cujus paternae tutelae, Excellentissime et Illustrissime Domine, Sublimitatem Tuam non perfunctorie commendo.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 16/26 Junii 1638.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3645. [1638 juni 26]. Aan N. van Reigersberch[2].

't Fransche Recht, dat Vyandlyk goet, al ware het maar een deel, 't andere goed, en ook het schip verbeurt maakt, hoewel wat ruw, is gehaalt uit het Codex van Koning Henrik, het XX Boek de XIII Titel[3]. Van Engelandt heb ik dies aangaande geen ordonnantie; maar wel verstaan, dat zijn practyk zoodanig is. Naar de gebruiken van Spanje wil ik met den tydt vernemen.

3646. [1638 juni 26]. Aan J.A. Salvius[4].

Illustrissime Domine,

Lubens cognovi quae literae Excellentiae Vestrae 8 Iunii[5] ad me missae significant: praecipue vero novos e Suedia dilectus partim transiisse partim transire et ad Visurgim res nostris obtigisse prosperas. Utinam verum sit, quod hic dicitur, spem affulgere Lunenburgici[6] aut retrahendi ad partes nostras aut certe abducendi ab eo, in quod se dedit, servitio.

1 Karel IV, hertog van Lotharingen.
2 Gedeelt. gedrukt in Brandt-Cattenb., *Leven* II p, 174. Blijkens Brandt-Cattenb. is de passage ontleend aan het antwoord op no. 3623. Daar in de wekelijkse reeks van brieven aan Nicolaes die van 26 juni ontbreekt en in de andere brieven na 16 juni (datum van ontvangst van no. 3623) de aangehaalde woorden niet voorkomen, dateer ik het fragment op 26 juni. Beantw. d. no. 3659.
3 *Code du roy Henry III*, gepubliceerd in 1587 door Barnabé Brisson.
4 Gedrukt *Epist.*, p. 443. Antw. op no. 3624. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant in Den Haag.
5 No. 3624.
6 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.

Quid decreturi sint regni Suedici rectores[1] super Danorum navigatu Rostochium, scire erit operae pretium. Et libertas ista permissa exemplum trahit et tamen multiplicare hostes minus expedit.

Videtur putare rex Daniae[2], si armatus sit, plus sibi ad conficiendam pacem fore auctoritatis, sed illius copiae, quid ad tantos utrimque exercitus? ac, ni fallor, brevi eum, aut certe populares ejus, taedebit impendii.

Responsum ab Excellentia Vestra caesarianis datum plenum prudentiae est nec aliud hoc rerum statu dari potuit. Dedi Veneto[3] daturus et Gallis, nisi illi jam accepisse se dixissent per D. Davausium[4].

Mos iste Anglorum apud diversas partes eodem tempore agendi, ut alios aliorum metu ad commoda sua pertrahant, jam dudum non bene ipsis procedit. A Chevreusia[5] proponi conjugium inter principem Hispaniae[6] et Angliae filiam[7] audimus, sed hoc negotium, si ad conditiones unquam venietur, maximas reperiet difficultates.

Miror a caesarianis inter eos, qui pacem Pragensem[8] non accepere viduam Hassicam[9] non poni, quae profecto minus prudenter secerit, nisi quamprimum ab illis induciolis se removerit alioqui non expers futura belli malorum et in pace a sociis negligenda. Quod sicut Galli significasse se ipsi ajunt, ita a Suedis pariter significari non abs re erit.

Quae Roöus[10] portaturus sit, quid nobis a Vienna venturum, solliciti exspectabimus tranquillo ut philosophos decet animo neque ad bellum avidi neque ad pacem fastidiosi. Cracovius[11] erit, ut video, auditor tantum. Nihil erit difficilius quam persuadere Batavis, ut inimicitias, quas cum imperatore[12] satis magnas habent, in bellum mutent.

Gaudeo rata facta, quae Wismariae Hamburgique convenerant[13].

De pecunia quod monet Davausius ejus, quantum ex Heufdio[14] intellexi, jam Excellentia Vestra meis literis cognoverit. Mea diligentia et huic et aliis negotiis non deerit. Si quod plus dedit S. Chaumontius[15] quam ratum hic fuit, cum reliquum anni 1633 percepit Heufdius servari a nobis aliter non potest, optimum erit differri id, ut detrahatur de pensione ista quam Galli Suedis debebunt venturo Novembri. Nam ut pensio Maio, qui exiit, deberi coepta solvatur, missas Amstelodamum literas intelligo.

1 Voor hun namen zie men no. 3424, p. 40 n. 1.
2 Christiaan IV.
3 Anzolo Correr, Vanetiaans gezant in Parijs.
4 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
5 Marie de Rohan, hertogin van Chevreuse.
6 Baltasar Carlos van Oostenrijk (1629-1646).
7 Mary, dochter van Karel I van Engeland.
8 De vrede van Praag, gesloten op 30 mei 1635.
9 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
10 De Engelse diplomaat Thomas Roe.
11 Karel van Cracou.
12 Ferdinand III.
13 Zie no. 3479, p. 129 n. 2.
14 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
15 Melchior Mitte de Miolans, markies van Saint-Chaumont.

Velim, si fieri potest, habere quae cum Bavaricis de libertate marescalli Hornii[1] convenerant, ut habeam certi aliquid, quod Gallis possim dicere. Sed Waertium[2] et Enkefortium[3] rex[4] promisit semper in potestate fore ducis Vinariensis[5]. Itaque et ipse dux super hoc negotio compellandus foret, nisi forte Poloni principis[6] captivitate ad nos juvandos uti velint Galli; de quo subdubito.

Bellum Gallia habet nunc in Italia ad Hispaniae et Belgicae fines, parat et mari. In Italia hostis ferme altero tanto validior, id est XXIV habens in aperto millia, mirum ni Vercellas rapiat duorum millium praesidio custoditas. Princeps Condaeus[7] ad infestandam Hispaniam egregium jam habere scribitur exercitum.

Castilionaeus[8] Lafortii[9] copiis ita increvit, ut spatiosum quamvis ambitum urbis S. Audomari clausurus sit brevi et intra mensem, uti sperat, alterum potiturus oppido, e quo factam eruptionem sexcentorum militum feliciter his diebus repressit.

Longavillanus[10] in comitatu Burgundico Pauliniacum et Arbesium cepit. Inde ibit, ut spero, auxiliaturus duci Vinariensi, qui Lauffenburgi vicinorumque locorum praesidia auxit, quod ab Offenburgo Engam profectus hostis eo se cum novis per Helvetios Hispani dilectibus illaturus crederetur: tum vero egressos e Brisaco Croatas per insidias cecidit aut cepit XL. Tres in Rheno insulas supra Brisacum ab hoste munitas cepit. Quod si eam ceperit, quod speratur, molam idoneo ab urbem situ, annitetur pontem Brisaci rumpere noviter repertis ad hoc machinamentis. At hostis pontem alium e navibus imposuit Rheno ad Spiram, partim ut illuc transitum habens facilius Brisaco subveniat, pertim ut vastet quae Colmariae, Hagenoviae et Benfeldio sunt circumjecta. Et dicitur eodem se ferre dux Carolus[11]. Ita satis erit ibi quod agatur.

Vicecomes Turenae[12] cum Leodicensi suo milite ad Iainvillam est. De Bressaeo[13] nihil audimus.

Illud de Gallica pecunia si penitius introspicere velit Excellentia Vestra, recte fecerit ad D. Spiringium[14] si scribat, ut is, qui cum Heufdio rationes contulit, quo in statu cuncta sint, eam edoceat.

Mihi semper dulce erit et hoc commercium literarum cum Excellentia Vestra colere et me ei quam possum maxime approbare. Ero enim semper

Excellentiae vestrae observantissimus
H. Grotius.

1 Gustaf Karlsson Horn; hij bevond zich in krijgsgevangenschap.
2 Johan van Werth.
3 Adriaen von Enkefort.
4 Lodewijk XIII.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Jan II Kasimir.
7 Henri de Bourbon, prins van Condé.
8 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
9 Jacques Nompar de Caumont, maarschalk van La Force.
10 Henri d'Orleans, hertog van Longueville.
11 Karel IV, hertog van Lotharingen.
12 Henri de la Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.
13 Urbain de Maillé, markies van Brezé.
14 Petter Spiring Silvercrona.

Omisi dicere, quod non parum facit ad spem capiendi Brisaci, in eo oppido casum ex pulvere igniario incensas domos XL et, quod non minoris est, saccos farinae CCCC servatos in horreo publico.

3647. 1638 juni 28. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Scripsi ante octiduum[2] constitutionem rerum nostrarum in Flandria parum gnarus ejus mutationis, quae eo ipso die consecuta est. Nam cum ea nocte, quae inter diem solis 20 ende lunae 21 intercedebat, hostes magno impetu impressionem in nostros fecissent atque egregie cum jactura mille et amplius militum essent rejecti, postero die comes Guilielmus[3] cum aliquot militum ductoribus consilium capit de deserenda Flandria, quo non satis, prout res exigebat, communicato praesertim apud eos, qui stationem servabant, factum, ut alii alios antevertere studerent atque ita multi aquis, alii hostium ingruentium telis sint peremti. Tria nostrorum millia Lyfkenshoeckam rediere: duo millia et trecenti in hostium venere potestatem, reliqui non ita multi caesi sunt. Hostis machinis bellicis omnique apparatu reliquo et navibus circiter octoginta captis pro maxima victoriae parte habet, quod nostros Flandria ejecit, sed profecto omnis in ducibus culpa est, cum militum ad pugnandum alacrium animos intempestiva desertione fregerunt. Erentruterus[4], qui Verbroecquam servabat, cum reliqui jam fugissent, aliquamdiu cum suis pugnare perseveravit tandemque pactione inita, ut sine armis exirent milites, se ipsum navicula alicunde contracta iis conditionibus subtraxit. Haec nobis exemplo esse possunt, quam parum in magnis saepe copiis sit praesidii, cum Panicus aliquis terror incessit animos: certe non minor haec set hostium quam nostra ante aliquot annos in conflictu Slaquiano victoria. Spero arma Gallorum prosperiorem habitura exitum, qui Audomari fanum jam obsidione premunt.

Haec per tabellarium scribere decreveram, cum se eodem hoc die obtulit Henricus Onnus Frisius[5], qui se Parisios cogitare cum diceret, petiturus pro subimersa ad Rupellam navi pecuniam, non potui homini tibi olim, cum ad nos venires, beneficio cognito has ad te litteras negare certo sciens eum in negotio, quod ibi gerendum habet, mea commendatione apud te non egere.

Vale, frater optime, cum uxore et liberis[6].

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae XXVIII Junij 1638.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Tesamen met no. 3691 beantw. d. no. 3709.
2 No. 3638.
3 Willem, graaf van Nassau-Siegen.
4 Ernhart Erentreyter, kolonel in Staatse dienst.
5 Niet nader geïdentificeerd.
6 Alleen Cornelia de Groot was te Parijs. Cornelis en Diederik bevonden zich in het leger van Bernhard van Saksen-Weimar, terwijl Pieter in het vaderland verbleef.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et couronne de Suède A Paris.

In dorso schreef Grotius: 28 IUny W. de Groot 1638.

En boven aan de brief: Rec. 4 Augusti.

3648. 1638 juni 28. Van N. van Reigersberch[1].

Mijn Heer,

Het onordentelijck vertreck van ons volck wt Vlaenderen iuyst genouchsaem op denselven tijt als ick uEd. adviseerde, dat bij ervarene wiert geoordeelt, dat wij daer voet souden connen houden, soude uEd. mogen connen doen twijffelen, dat ick bij andere qualijck was geïnformeert ende door te licht te geloven uEd. hebbe geabuseert, indien deselve retraicte, soo ick dat wechgaen soo behoore te noemen, nootsaeckelijck ofte excusabel bij persoonen hen des verstaende wierde geoordeelt. Dan naer wij daervan werden onderrecht, soo valt daerop vrij wat te seggen, off met reden off volgens het out gebruyck, sal uEd. wt andere connen verstaen.

Soo veel isser van dat naer soo avantagieuse posten, die den viant aen het herte raeckten ende soo wel met wercken gesterckt, dat een assaut op drie plaetsen vier continuele uyren met seer groot verlies furieuselijck gedaen niet anders op de onse hadde geëmporteert als een traverse ende onvolmaeckte redoute, voor de principale wercken opgeworpen, naer de middach, soo den viant tusschen den sondach ende maendach snachts te een uyren was aengevallen, met seer groote confusie sijn verlaten, wt consideratie, dat de soldadesque seer met vechten van den ganschen nacht ende wercken in den dach gematteert niet bastant wesen soude om den volgenden nacht te wederstaen een gelijck effort, dat met vers volck weder soude, soo boodschapten de overlopers, voorgenome(n) werden.

De meenynge was geweest de plaetse met goede ordre te verlaten, dan soo haest last wiert gegeven de paerden te schepen, is gecommen schrick onder de soetelaers ende schippers, die door geloop ende geroup haer soo verde onder het crijsvolck, dat sonder vivres seyde niet connen vechten, heeft verspreyt, dat yder met confusie heeft gesocht hem te salveren achterlatende het geschut tot 33 stucken, alle de amonitie, paerden van vier compangiën, meest alle de wapenen ende in de veertych vaendelen, 83 soo groote als cleine scepen, tot seer groot disreputatie van een volck, daer den viant noyt, als het tijt hadde om hem te begraven, eenych voordeel op heeft connen doen.

Tot Lijffkenshouck sijn door de Slijcken over de drieduisent soldaten aengecommen ende bij den viant over de tweeduisent gevangen, tot Bergen vijff, seshondert; soodat het getal van degene, die werden vermist, op verre nae soo groot niet en is als het geruchte int begin heeft gepubliceert ende niet tot drieofte vierhondert en monteert ende daeronder geen officieren.

In het gevecht hadden de onse haer seer mannelijck gequeten, alwaer hebben

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK. M 13h. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 480. Beantw. d. no. 3666.

verloren den lieutenant collonel Hinderson[1], een Schotsmaior[2] ende cappiteyn[3], doch den lieutenant collonel Caluwart[4] is met sesthien wonden, daeronder een seer dangereux in het hooft, tot Bergen gebracht ende den lieutenant collonel Boshuysen[5], dwers door de schouderen geschoten, in den Hage. Caluwart loopt groot peryckel, sijnde een continuele coortse tot de quetsuyren geslagen ende is het hooft getrepaneert; het lant soude daeraen verliesen een man van courage ende van dienst.

Graeff Willem[6] sal het een dier Vlaenderen sijn, hebbende niet alleen verloren sijnen eenygen soon[7], maer de gunste bij veele van het crijsvolck ende reputatie bij de ingesetene van het lant.

Het gesalveerde volck wert naer de garnisoenen gesonden, daer de compangiën sullen werden versterkckt ende gewapent, andere in plaetse wederom in het velt gebracht, sijnde de intentie hetsij met offensie ofte diversie de geallieerden soo veel doenelijck de hant te bieden, hetwelck allerbest kon geschieden met het leger te brengen op den Vlaemschen bodem. Veele sal der hangen aen het succes van de Franse belegerynge, daer veele seer swaerhoofdych in sijn, nu de viant vrijder van sijne macht sal connen disponeren.

Dat hertoch Barent[8] meester sal worden van Brissac heeft men goede hope.

Wt Dunckercke adviseert men ons, dat sij daer sterck equiperen, wel tot in de dertych scepen, met meenynge, soo het schijnt, onsen admirael[9] aen te tasten, die hart aenhout om de fregatten, die voor hem werden geequipeert, bij hem te crijgen.

Van de lantgravinne[10] heeft men noch geen ander opinie als dat sij sal met den keyser[11] verdragen, nietiegenstaende de offres bij Vranckerijck gedaen.

Den secretaris Muller[12] hebbe ick ten huyse van den heer Camerarius[13], waer hij logeert, wesen besoucken met aenbiedynge van allen dienst; ende alsoo ick onder andere discoursen verstont, dat hij bij den hertoch van Weymaren hadde geresideert, soo viel mij in den sin, off bij occasie van sijne absentie onsen neeff[14] qualijck soude doen de correspondentie wt die quartieren naer Sweden bij de hant te nemen; een middel om hem bekent te maecken ende te repareren quod antehac socordia possit esse peccatum. Uwe Ed. sal oordeelen, off hij daertoe dient aengemaent.

1 James Henderson.
2 De sergeant-majoor Livingstone.
3 Kapitein Livingstone.
4 Levin de Caluart.
5 Willem van Boschuysen.
6 Willem, graaf van Nassau-Siegen.
7 Maurits, graaf van Nassau-Siegen.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 Maerten Harpertsz. Tromp.
10 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
11 Ferdinand III.
12 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris.
13 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
14 Cornelis de Groot.

Neeff Johan Reigersberch[1] vinde ick in allen deele goet, dat, soo haest als bequamelijck kan, wt Italien werde getrocken ende alsoo uEd. daertoe sal hebben de meeste cracht, soo wil ick uEd. die sorge hebben gerecommandeert.

Mons.r Pels[2] is nu hier, doch om wederom met den eersten naer Dansyck te vertrecken ende eenygen tijt te verblijven; hij heeft mij desen morgen geseyt sijn soon[3] met de eerste gelegentheyt naer Paris te sullen senden ende aen uEd. selffs te schrijven, warom ick uEd. van de tijdynge wt die quartieren geen mentie en maecke. Het bijgaende schrift[4] is bij den soon geschreven ende wert mij geseyt, dat hij de Italiaense hant seer veerdych heeft.

Wat voorts belanckt de disputen bij Hollant tegens de Generaliteyt gemovert, wensche mede wel, dat die op vaster fondamenten gyngen; doch veele sijn bequamer om te sien, dat die autoriteyt haer schadelijck is als om te vinden, hoe verde ende op wat maniere desleve dient ingebonden.

Met Rotterdam[5] hope ick, wij haest de een off d'ander wtcomste vinden; de voorleden weecke hebbe ick die saecke bij goede occasie wederom ernstych gerecommandeert.

Den conycnk van Denemarcken[6] continueert in sijne lichtyngen, die hij sal gebruycken off om de keyserse wt Holsteyn te houden ofte tegens die van Hamburch. Tot noch toe heeft Gallus'[7] volck noch in Holsteyn nochte het stift Bremen niet connen inquartieren ende is sijn volck seer verhongert.

Het pacquet sal ick monsieur de Summaise[8] seeckerlijck doen toecommen.

Blijve hiermede uEd. dienswillyge.

Desen 28 Iunij 1638.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer De Groot. Raet ende Ambassadeur van de coninginne ende Croone van Sweden bij den Alderchristelijcksten Conynck.

In dorso schreef Grotius: 28 Iunij 1638. N. Reigersberg.

En boven aan de brief: Rec. 8 Iulij.

3649. 1638 [juni] 29. Van P. de Groot[9].

Venerande parens,

Hodie demum Hagam reversus Amstelodamo binas tuas hic reperi, quibus simul respondeo.

1 Johan, oudste zoon van Johan van Reigersberch († 1632), die bij leven rentmeestergeneraal van Zeeland Bewester-Schelde was.
2 Paulus Pels.
3 Pieter Pels.
4 Ontbreekt.
5 Het betreft hier de pogingen namens Grotius ondernomen om diens achterstallig salaris alsnog uitbetaald te krijgen.
6 Christiaan IV.
7 Matthias, graaf Gallas.
8 Claude de Saumaise, hoogleraar te Leiden.
9 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 26. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 3664. Ondanks Pieters datering op 29 juli moet de brief van 29 juni zijn; vgl. Grotius' notitie van ontvangst en no. 3651 aanhef.

Scripsissem tibi et Amstelodamo, nisi novos sumtus vitassem; captaveram tempus illud encoeniarum Delfensium[1] eo proviciscendi, quod scirem et hic illud mihi sine fructu transiturum. Paulum tamen longius ibi moratus sum quam decreveram, primo ob absentiam D. Vossii[2], qui tunc Dordrechti erat, deinde etiam ob absentiam Blauvii[3]. Eo viro nunquam urbi aliquid magis mutatum; est enim supra quam dici potest difficilis, propositi sui tenax et unius lucri amicus. Tres quatuorve dies impendi ut cum eo de Anthologiis[4] agerem, et post multas praefationes et excusationes hoc tandem accepi magnos fecisse se sumtus in editione novi Atlantis[5], magnos adhuc facere quotidie in aliis, quorum mora sibi damno esset futura, jam neque tempus neque pecunias neque characteres et quod ego etiam reor neque animum sibi esse nobis satisfaciendi; dolere se quod parenti jam diu sibi amico non posset hanc operam praestare. Ego respondi dolorem. suum hac in re superfluum esse neque in Gallia nobis neque in Hollandia defore qui avide eam occasionem arriperent parentem hac in re minus proprio quam Blavii commodo consuluisse. Inde capta occasione ex notitia, quam mihi cum filio Johannis Jansonii[6] dederat commune ex Galliis iter aptato pro occasione sermone super eadem re cum eo locutus sum, qui non videbatur nimis difficilis.

Habet ille ostenditque mihi typos Graecos certe non inelegantes, sed in eo sermone ulterius procedere nolui, antequam mihi de tua voluntate plene constaret.

Salutaverunt vos praeter caeteros amicos maxime D. Hasselarius[7] et quem heri Harlemi vidi socer ejus vir optimus D. Schotelbosch[8].

De iis, quae hic sub comite Guilielmo Nassovio[9] acta sunt et quod non nimis gratum sit illud nuntium et quod ab aliis id plenius accipies, non dicam neque super ejus factum iniquum censorem agam; quamvis certo accipiam maestissimum patrem, ubi post unici filii[10] fatum asperrimum ad principem Arausionensem[11] accederet hoc unum ab eo recepisse, ut ad uxorem[12] reverteretur.

De Meppeno recuperato, quandoquidem non constet satis fama, etiam taceo.

Deus, venerande parens, tibi matri, sorori[13] favens adsit.

Tibi obedientissimus filius
P. Grotius.

XXIX Julij MDCXXXVIII Hagae Comitis.

1 De ‘Delffsche Ommegang’ volgend op het feest van St. Odulph op 12 juni.
2 Gerardus Johannes Vossius.
3 Willem Jansz. Blaeu.
4 Voor Grotius' *Anthologia Graeca* zie men dl. V, p. 116 n. 6.
5 Wellicht is dit de *Appendice dela I & II Parties du Théatre du Monde, ou Nouvel Atlas, Mis en lumiere par Giull. & Iean Blaeu:* zie hierover Dr. Ir. C. Koeman, *Atlantes Neerlandici* I, p. 116.
6 Joost (1615-1655), zoon van de Amsterdamse boekdrukker Johannes Janssonius (1588-1664).
7 Dirck Hasselaer (1581-1645), koopman te Amsterdam, gehuwd met Brechtgen van Schoterbosch (1592-1618).
8 Jan Gerritsz. van Schoterbosch.
9 Willem, graaf van Nassau-Siegen.
10 Maurits, graaf van Nassau-Siegen.
11 Frederik Hendrik.
12 Christina van Erbach.
13 Cornelia de Groot.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 8 Iulij.

3650. 1638 juni 29. Van Jean de Saint-Amand[1].

Monsieur,

L'honneur que vous m'avez faict autrefois de vos bonnes grâces et l'extrème désir que j'auray à jamais de me rendre digne d'un si grand bonheur en vous asseurant avec une sincère dévotion de mon très humble service, furent l'occasion de la hardiesse que j'avois de vous addresser ce présent porteur avec commission de vous baiser les mains de ma part et me faire sçavoir, si entre vos plus hautes pensées y demeuroit encore la moindre souvenance de vostre serviteur.

Il m'a donné advis avec combien d'humanité, courtoisie et faveur, il vous a pleu le reçevoir et luy faire mention de moy. Ce qui m'est une obligation si grande, que je ne puis pas satisfaire à moy mesme et beaucoup moindre me justifier au monde, si je ne la confesse avec toutes sortes de ressentiments et professions du respect et affection sincère.

En tesmoignage de quoy je n'attends rien avec plus de dévotion que l'occasion de vous rendre service et s'il y à quelque chose par deça en quoy je vous puisse estre considérable, permettez moy l'honneur de vos commandements et je ne manqueray point de vous obéir.

Cependant, monsieur, j'ay pris encore la hardiesse de vous faire un petit présent pour une gage de ma fidélité. C'est un petit livret[2], lequel - si vous n'avez pas veu desjà - ne vous sera point - peut-estre - désagréable.

Je m'asseurez que vous cognoissiez mieux que moy le progrès de l'affaire qu'a donné subject à ces discours en ayant esté traicté depuis un an ou deux en une région ou rien de conséquence ne peut passer, sans vostre cognoissance. Mais puis que l'humeur chagrin de quelques-uns non pas si addonnez à la paix come tous les bons les eussent souhaité, a empesché - au moins pour quelque temps - l'heureux succès de l'affaire en ce quartier-là, tellement que celuy qui y estoit engagé en est desjà sur le chemin pour se retirer, je ne sçay chose au monde, qui me rendra plus content que d'en avoir le jugement d'un home si sçavant et si experimenté come vous, monsieur, de ce qu'il a entrepris et de moyens pour le faire parvenir à un tel fin, que puisse réussir à la gloire de Dieu et la paix et soulagement de son Eglise. Ce que je désire avec plus de zèle, pource qu'ayant esté faict participant des toutes ses procédures jusques à icy, j'ay remarqué en luy une si admirable prudence, humilité et patience invincible, joyncte avec une doctrine non pas ordinaire que je ne suis pas sans espoir d'un heureux événement, si l'affaire n'est pas en soy mesme impossible[3].

1 Hs. Leiden, UB., coll. Pap. 2. Eigenh. oorspr. Gedrukt *Nederl. Arch. voor Kerkgesch.* XIX (1926) p. 201. Beantw. d. no. 3674. Schrijver is waarschijnlijk Jean Tristan, sieur de Saint Amand et du Puy d'Amour (± 1595-1656), numismaat en letterkundige.

2 *De Pace Inter Evangelicos procuranda Sententiae Qvatvor: Quarum tres a Reverendis Dominis Episcopis Tho. Dvnelmensi, Io. Sarisbvriensi, Ios. Exoniensi. Vltima ab eximijs quibusdam in Gallia Theologis conscripta est. Traditae pridem fuerunt Johanni Dvraeo Scoto viro docto qui in opere hoc pijssimo jam per aliquot annos non infeliciter desudavit Prodeunt vero Hae (praesertim tres priores) istis Amstelodami anteà editis non paulo pulchriores, utpote quae ab Autoribus revisae sunt, nec non proprijs ipsorum manibus tum auctae tum emendatae. Accessit Syllabus brevis Eorum qui de hoc Argumento antehâc scripserunt.* Londini, Per G.M. pro Gualtero Hammon & prostant venales per Bernardum Langford juxta pontem Holborne sub signo Biblij. MDCXXXVIII.

3 Het betreft John Durie; zie over hem VI, p. 172 n. 5.

Monsieur vous voyez que je n'ay pas oublié la franchise que vostre bonté m'a permise au temps passez, quand j'avois l'honneur de me jouir de vos bonnes grâces. Pardonnez moy, je vous en supplie, et commandez avec la mesme franchise,
Monsieur,
Vostre trèshumble et trèsobéissant serviteur
Jo: St. Amand.

A Londres 19° Junij 1638, stylo veteri

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de Swede, à Paris.
In dorso schreef Grotius: 19 Iunij St. Amand de Londres.

3651. 1638 juni 30. Van P. de Groot[1].

Venerande parens,
Amstelodami quid egerim heri ad vos scripsi[2], nunc etiam hanc occasionem nactus mitto tibi quas Amstelodamo accipio literas has cum Psalmis Germanico carmine redditis[3].
Audio hic milites ad quatuor mille ab electore[4] collectos in Ordinum fidem transsituros, ita ut ab ea parte vix aliquid boni sperandum sit.
Omnes hic nostri bene valent et vos omnes salutant.
Deum precor, venerande parens, ut vobis omnis (!) ex votis procedant.
Tibi obedientissimus filius
P. Grotius.

Hagae Comitis, XXX Iunij MDCXXXVIII.

Onder aan de brief schreef Grotius: Johan Crus Jesparson[5].
In dorso schreef Grotius: 30 Iunij 1638 P. de Groot.
En boven aan de brief: Rec. 4 Augusti.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 26. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 3676.
2 Ontbreekt.
3 *Die Psalmen Davids nach Frantzösischen Weisen gesetzt. Durch Martin Opitzen. Jetzo auffs new übersehen vnd verbessert. Mit Kön. M. begnad. vnd Freyheit.* Dantzigk, Gedruckt vnd verlegt durch Andream Hünefeldt, Buchhändler 1638.
4 Karl Ludwig van de Palts.
5 Johan Jespersson Kruus.

3652. 1638 juni 30. Van Ch. Marini[6].

Monsieur,

I'ay receu vostre lettre du 15 de Juin[7] et conforme mes précédantes vous supplie de reccomander mes affaires en Suède, car monsieur Mukel[8] ne m'en-

6 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
7 Ontbreekt.
8 Friedrich Richard Mockhel.

voyant jusques icy l'argent promis il est misérable qu'on m'envoye quelque charge de Hamburg, car ie vis icy despourvue de tout et plein de deutes, quod stipendium pro integro jam biennio mihi emaneat et, si Dieu ne me consoloit par sa grâce, ie croy que de mélanquolie ie fusse tombé pieça malade dangereusement. Car d'avoir la femme[1] malade, le train et ma propre famille sus les espaules sans avoir de quoi les nourrir, c'est estre come en un desespoir, et il est mieux que la Suède n'e[n]tretiène icy aucun ministre que de l'abbandoner de telle façon, ie voudrois certes qu'on fast quel fin avec moy si on ne me doit traitter autrement, encor que ie désire de continuer au service de la couronne, moyennant que ce ne soit avec mon dommage. I'en escris librement à monsieur le gran chancelier[2] parce que le ventre n'a point de patience.

Vois sçaurez que le duc de Veimar[3] pour avoir esté un peu foible n'a peu empêcher le secours de Brisac qui n'est que de 300 sacs de blé, a prè cela Göz[4] se retirant faute de vivres au pays de Virtemb. où nostre cavallerie le poursuit et estant fort nécessaire que monsieur de Longueville[5] soit bientost en Alsace. Ie croy que Verseil se rendra bientost, les chefs François n'estant pas bien unis et leur armée foible pour forcer un camp si bien retranché.

Avec le prochain ordinaire ie vous en escrire plus amplement celle-cy n'estant que pour accompagner l'enclose et vous prier de m'adviser si mon paquet du 14 de Xbre[6] de l'an passé est bien parvenu en Suède comme aussy les autres lettres.

Je demeure à iamais, monsieur,

Tout le vostre

Marin.

De Zurig, ce 20/30 de Juin 1638.

4^{m} Suisses sont partis pour le Milanois où l'Espagnol se fait fort de 25^{m} hommes effectifs.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. le 19 de Iuly.

In dorso: 20 Iuny 1638 Marin.

3653. 1638 juli 3. Aan L. Camerarius[7].

Illustrissime Domine,

1 Allessandra Paravicini Capelli.
2 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Johann, graaf van Götz.
5 Henri d'Orleans, hertog van Longueville.
6 Wellicht: 'les encloses' vermeld in dl. VIII no. 3386 p. 792.
7 Copie Uppsala, UB., cd. 388a ep. 136. Gedrukt *Epist.*, p. 444. Gecit. in vert. Brandt-Cattenb. *Leven* II, p. 165. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.

Magna hostium per Flandriam damna sperari potuerant, si et principis Arausionensis[8] conatibus adfuisset fortuna et ad S. Audomari oppidum celerius

8 Frederik Hendrik.

processissent opera. Nunc ad Calloam quidem quid pulchra initia corruperit, scire illos aequum est, qui propiores[1] sunt; Gallorum autem labores tardavit et ingens ob paludes intercedentes ambitus et nullae ad manus machinae majores et hostis vicino turbator frequens, ita ut nunc demum munita sint castra. Et Lafortius[2] damnum non leve accepit, dum castellum structum a Gallis ad Ardresam, sed captum hosti, vi recipere tentat.

Felicior in Italia Gallorum audacia, ubi mille quingenti nocte 20 junii per Sesiam amnem urbi allabantem pectore tenus madentes in urbem ingressi sunt dirutis et in transitu duabus hostium ad ripam munitionibus, quae ex arenoso solo structae facile dilabebantur[3].

Helvetiorum pontificii pergunt ad Hispanos auxilia mittere. Illud vero dolendum maxime, quod duci Bernhardo[4] non properius mittantur et pecuniae, unde commeatus exercitui suo comparet, et militares copiae.

Dum haec nescio quo consilio aut negligentia trahuntur, hostis et Argentorato et Hagenoviae adsita populatus huic etiam obsidium minatur. At dux Carolus[5] cum 10000 ferme hominibus ad Pauliniacum, quod Longovillanus[6] non, ut significatum nobis fuerat, ceperat, sed capere voluerat, se contulit. Pugnatum est 19 et 20 Junii aequata prope clade, nisi quod Longovillanus irrupta munitione hostium quadam, duas cepit machinas campestres. Is nunc, quo validior sit, vicecomitem Turenae[7] ad se vocat. Ad ducem Bernhardum quominus eat, - praeter enim id iter, quod insedit dux Carolus, est alterum, per quod ivit nuper Guebrianus[8] - Burgundiae tutandae cura an causis latentibus retineatur, haud dixerim. Interim multae elabuntur occasiones duci Vinariensi, qui tamen non cessat. Nam et aquam abduxit a fossa, qua mola quaedam suburbana praemuniebatur et ad pontem Brisaci diruendum[9] parata multa habet, quorum eventum nondum intelleximus.

Tentamenta adversus bullas romanas quiescunt hic in sesquimestre tempus, quod dari sibi nuntius pontificis[10] voluit, ut adversus Gallorum querelas remedia inveniat. Timendum ne, ut fieri solet, boni publici praetextus in privatum aliquod desinat.

Rodericus princeps Wirtembergicus[11], nuper per morbum amota mente, ut nondum bene convaluerat, egressus Basilea in hostium venit potestatem.

Angli aperte negant destituros se inferre Dunquercam non tantum quae victui, sed et quae bello necessaria, donec Batavi foedus secum fecerint. Ego non desino

1 De copie te Uppsala geeft ten onrechte ‘propriores’.
2 Jacques Nompar de Caumont, markies van La Force.
3 De copie te Uppsala geeft ten onrechte ‘dilabuntur’.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Karel IV, hertog van Lotharingen.
6 Henri d'Orleans, hertog van Longueville.
7 Henri de la Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.
8 Jean Baptiste de Budes, maarschalk van Guébriant.
9 De copie te Uppsala geeft abusievelijk ‘deruendam’.
10 Giorgio Bolognetti, nuntius van Urbanus VIII te Parijs.
11 Roderich (1618-1651), oudste zoon van Julius Friedrich, hertog van Würtemberg-Weiltingen.

ostendere saepius, quantum id Palatini[1] rebus plane jam nutantibus noceat. Avide ergo exspectamus, quid ferat D. Rous[2] et quod feret, an Batavis satis sit placiturum.

Post literas Excellentiae vestrae datas 21 Junii[3] ex Zelandia nuntios et recentiores et tristiores accepimus. Sed neque in alea neque in bello feliciter luditur semper. Et fortuna certe hactenus principi Arausionensi mirum in modum obsequens amat vices. Satis adhuc restat anni ad novos et, ut spero, prosperiores conatus. Praecipue vero gaudeo res maris ibi diligentius quam antehac administrari.

Comitis Wilhelmi Nassavii filius[4] mirum in modum se mihi probaverat magnis dignisque Nassavio genere animi virtutibus, quo magis morte ejus et illustrissimorum parentum[5] tam gravi luctu moveor.

De formulis tuti itineris bene Excellentia vestra judicat nullum inde apparere pacis bona fide cupitae indicium. Videamus, an commodius aliquid a Vienna ad D. Salvium[6] sit perventurum et quid portatura sit Dani[7] tam splendida legatio[8].

De restituendis Germaniae principibus honesta oratio, sed res effectu difficilis. Si legatos Hamburgum mittent Batavi, multum referet, et qui ii sint futuri et qua cum potestae.

Meppa et Suedos et Hassos et Batavos faciet[9] ad sua tutanda cautiores. Quod vero Palatini copiis in Batavorum oppidis datur morandi facultas, id initium esse poterit pertrahendi vivos Mercuriales eo, quo perduci se hactenus suasionibus non patiuntur, ut quos inimicos sibi esse satis sciunt, iisdem hostium dare nomen ne metuant. Jam puto retulerit, quae sibi acta Gunterodus[10] finemque induciis et ipse et tempus fecerit. Itaque consiliis Excellentiae vestrae prudentissimis spero jam locum fore. Poterit id eo etiam pertinere, ut Angli, sine quibus Palatinum nihil posse satis constat, odia Austriacorum incurrant et, id ubi senserint, ulciscantur[11] se liberius retenta[12] veteri generositate.

Quod D. Wolfius[13] scripsit ejus et me aura quaedam praestrinxit. Quam id futurum sit publico noxium, satis intelligo. Non desinam esse in specula.

D. Mullerum[14] jam ad vos pervenisse sospitem gaudeo eique opto, ut et

1 Karl Ludwig van de Palts.
2 De Engelse diplomaat Thomas Roe.
3 De copie te Uppsala noemt als datum '11 Junij'; de brieven van Camerarius aan Grotius ontbreken.
4 Maurits, graaf van Nassau-Siegen.
5 Willem, graaf van Nassau-Siegen en Christina van Erbach.
6 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant residerende te Hamburg.
7 Christiaan IV van Denemarken.
8 Zie p. 394 en n. 5 aldaar.
9 In de copie te Uppsala staat: 'facit'.
10 Hans Heinrich von Günterroth.
11 De copie geeft ten onrechte: 'obliviscuntur'.
12 De copie te Uppsala geeft: 'resumpta'.
13 Hermann Wolff.
14 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris.

Excellentiae vestrae ejusque domui cuncta prosperrima. D. Schmalzius[1] novis mandatis hic retinetur et, ut puto, regem[2], si is hinc abit, est secuturus.

Vale, Illustrissime Domine.

Excellentiae vestrae omni cultu observantiaque addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 3 Iulii[3] 1638 novi Cal.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margine: Redd. 10 Junii (sic) St. nov. A.^{o} 1638.

3654. 1638 juli 3. Van Christina van Zweden[4].

Christina Dei gratia Suecorum, Gothorum Wandalorumque designata Regina et Princeps haereditaria, Magna Princeps Finlandiae, Dux Esthoniae et Careliae Ingriaeque Domina etc.

Gratiam et favorem nostrum singularem.

Nobilis ac magnifice nobis sincere fidelis,

Inter caetera vidimus ex iis, quas ad nostrum regnique cancellarium[5] scripsisti die 18 Maij[6], quis tecum sermo ac discursus cum legato Veneto[7] super tractatus negotio intercessit teque de loco futuri tractatus inter nos et imperatorem[8] convenienter, ut caetera omnia prudenter, ipsi respondisse poscenti propiorem Coloniae aliquam urbem commodiorem Hamburgo vel Lubeca ob rationes, quas adduxisti, non videmus.

Gallis quidem non adeo longum metiendum iter est Parisiis Coloniam, nostratibus vero et longius distat et, si caetera pleraque tantum negotium concernentia spectemus, incommodus locus est.

Quos in communicata nobiscum a Davausio[9] per Dn. Salvium[10] salvorum conductuum formula defectus animadvertimus et cum Davausio per Rortium[11] hic

1 Peter Abel Schmalz.
2 Lodewijk XIII.
3 De copie te Uppsala heeft: '8 Julij', hetgeen onjuist moet zijn gezien het feit dat de volgende brief aan Camerarius van 10 juli is en de voorgaande van 26 juni en Grotius wekelijks schreef. In margine staat trouwens bijgeschreven: '3 Julij?'.
4 Hs. Stockholm, RA. Gallica. Brev. till legaten Hugo Grotius 1635-1638. Orig. d. regenten. eigenh. ondertek. Beantw. d. no. 3707.
5 Axel Oxenstierna.
6 No. 3598 van 28 mei.
7 Anzolo Correr.
8 Ferdinand III.
9 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
10 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant, residerende te Hamburg.
11 Claude de Salles, baron van Rorté.

communicari fecimus, non dubitamus, quin eos iam ante ad te transmiserit dictus aulae cancellarius. Vides judicium de iis nostrum ex adjecto apographo[12].

12 Ontbreekt.

Quod quidem te celare noluimus, si forte et imposterum contigerit de hisce sermones aut communicationes institui. Quibus te Deo clementer commendamus.

Dabantur Stocholmiae die 23 Iunij Anno 1638.

Sacrae Reginae M.tis Regnique Sueciae respective Tutores et Aministratores
Gabriel Oxenstierna
Gustavi
R.S. Archidapifer
Axelius Oxenstierna
R.S. Cancellarius m.p.
Jacobus de La Gardie
R.S. Mareschallus m.p.
Claudius Flemingh loco
R.S. Ammiralii m.p.ria
Gabriel Oxenstierna L.B.
in Moereby et Lindholm
R.S. Thesaurarius m.p.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 5 Aug.

Voor dorsale notitie zie no. 3542 d.d. 23 april.

3655. 1638 juli 3. Aan Willem de Groot[1].

Ex literis, mi frater, tuis datis 21 Junii[2] didici historiam eorum, quae ad Calloum geri coepere, quorum tristem exitum aliunde accepimus[3]. Doleo et ob cladem publicam et ob mortem juvenis Nassavii[4], qui nos amabat. Parentes[5] miseror.

Rem maritimam diligentius curari gaudeo miratus tantam hactenus *μετεωρίαν*. Certum est interim ab Anglis pulverem igniarium aliaque Dunquercam illata mercatoribus cujuslibet lucri avidis et rege Angliae[6] facile id ferente, quod talium metu speret adigi posse Batavos ad accipienda quae dictabit foedera.

Comes Egmundanus[7] edicto Machliniensis auditorii citatus exivit e Gallia et in Angliam, ut bello vacantem se transtulit, ne objici sibi possit, quod apud hostes vivat. Miror id consilii non prius ei in mentem venisse. Ita enim praecaveri forte potuerat hoc edictale fulmen. Nunc pontificis[8] precibus aut etiam imperio, quia ipse abbatis[9] vasallus, abbas autem Egmundanus pontifici uni subditus fuit, uti se posse sperat ad vitandos judices, non suos, ut ipse interpretatur, deinde et sibi suspectos. Sed

1 Gedrukt *Epist.*, p. 878. Antw. op no. 3638; beantw. d. no. 3668.
2 No. 3638.
3 Zie o.a. no. 3639.
4 Maurits, graaf van Nassau-Siegen. Tijdens zijn verblijf in Parijs bezocht hij Grotius, zie VII, p. 609 n. 2.
5 Willem, graaf van Nassau-Siegen (1592-1642) en Christina van Erbach (1596-1646).
6 Karel I.
7 Lodewijk van Egmond. Op 16 juni was hij te Dover aangekomen.
8 Urbanus VIII.
9 Over deze kwestie zie men W. Brulez, *Correspondance de Richard Pauli-Stravius (1634-1642)*, Bruxelles-Rome 1955, p. 309 en 369.

de his tecum aget tuaque et aliorum consilia exquiret Ackerlakius[10], qui nunc ad vos venerit.

Petri[11] nostri studia amicis omnibus, sed supra omnes tibi commendo.

10 Barthold van Akerlaecken.
11 Pieter de Groot.

Beresteinio juveni[1] quod praestiti, perexiguum est. Ubi huc redierit, magis etiam ipsi ostendam, quanti ipsum, quanti omnes ejus nominis, veteres amicos parentum nostrorum[2], faciam. Ad Petrum redeo. Velim, ubi apud vos fuerit, moneas eum de libris, quos mihi mitti volueram. Mittantur autem aut per amicum aut per cognitum nautam ad Treselium[3], qui deinde curabit ad nos perferri. Iis addi velim remonstrantium *τὰ λειτουργικά*[4].

Vale cum tuis nostrisque omnibus.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

3 Iulii 1638.

Auratus noster[5] incipit metuere, ne si mihi praestet operam, de qua scripseram, et pontificii et reformati ipsius ad linguas discendas magisterio, unde se sustentat, uti desinant. Itaque rursus haereo.

3656. 1638 juli 3. Aan A. Oxenstierna[6].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Maximo cum dolore meo video atque intelligo res ducis Vinariensis[7] sic trahi neque subministrari ei in tempore tam necessario pecunias, unde alimenta exercitui suo comparet, neque auxilia eum accipere, quibus Brisacum premat, ubi circumductam ab hoste molae suburbanae fossam abducta aqua sibi fecit perviam jam ipsa aggressurus ejus loci munimenta simulque machinamenta, quae lutoso itinere tardata sunt, parata habens ponti diruendo, nisi jam forte conatus isti suos successus habuerunt, sed nobis non nuntiatos. Moras aulae hujus in occasione tam praecipiti, sunt qui Noyero[8] imputent, homini mire addicto pontificis[9] sententiis studiisque; alii putant crescentem potentiam Vinariensis in Galliae vicinia suspectam esse, tum ut Germani tum ut protestantis. Quidam etiam magni nominis mihi suggesserunt cum Bavaro[10] Gallos aliquid in arcano moliri.

Dux Longavillanus[11] Pauliniacum non, ut Divione ad nos perscriptum fuerat ceperat, sed voluerat capere. Praevenit enim cum exercitu decem ferme millium dux Carolus[12] interque eos pugnae fuere 19 et 20 Maii. Caesi aliquammulti utrinque. Longavillanus, quod duas campestres machinas ceperit, pro victore se gerit neque tamen ad ducem Vinariensem progreditur, cum praeter illud iter, quod

1 Christiaen van Beresteyn.
2 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
3 Daniel Tresel te Rouaan.
4 Zie p. 405, no. 3643.
5 François d'Or.
6 Gedrukt *Epist.*, p. 444; *Oxenst. Skrifter* 2 afd. II, p. 499.
7 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
8 François Sublet, seigneur de Noyers.
9 Urbanus VIII.
10 Maximiliaan I van Beieren.
11 Henri d'Orleans, hertog van Longueville.
12 Karel IV, hertog van Lotharingen.

insedit dux Carolus, alterum sit, quo nuper Guebrianus[1] incessit. Obtendit subsistendi consilio curam pro Burgundia et, quo validior fiat, vicecomitem Turenae[2] ad se vocat.

Ad S. Audomari oppidum castra nunc demum munita sunt multo inter opus absumto tempore, quod et palustria, quae intercedunt late diffunderent ambitum et hostis in propinquo minime otiosus saepe turbaret.

Lafortius[3] centenos aliquot suorum amisit, dum structum a Gallis apud Ardresam Castellum ab hoste captum recuperare calidius laborat.

At trans Alpes apud Vercellas fortuna Gallis adfuit. Nocte enim inter 19 et 20 Maji diem mille et quingenti per amnem Sesiam pectore tenus madentes in oppidum penetravere captis etiam ac dirutis in transitu munimentis hostium duobus, quae ad ripam amnis arenosa ex humo excitata facile diffluebant. Id obsessoribus morae nonnihil adferet, praesertim cum et panis copia ad exercitum veniens ad Valettae[4] milite sit intercepta.

De belllo ad Hispaniae finem magna nos sperare Galli jubent. Terret me, quod video bona cardinalis[5] destinata inter manus secundarum ac tertiarum operarum corrumpi aut administrari segniter adeo ipsorum specialia ignorante, ut nuper pro certo adfirmaverit Castilionaei[6] et Lafortii copias ad XL millia efficere, cum junctae XX millibus haud multo sint majores.

Brezaeus[7] Carlemontium sit obsessurus an additurus se Castilionaeo, in incerto est. Sed haud dubie spes magnae se Gallis dabant in Flandria promovendi limitem, nisi Batavorum in alia Flandriae parte coepta per missorum eo formidinem non leve reipublicae damnum, plus etiam ceteros metus intulissent; qua de re historiam D. Camerario[8] scribendam relinquo.

Alterum Gallicis per illa loca processibus impedimentum est ab Anglorum aemulatu, qui per hos dies ingentem vim pulveris igniarii omnisque bellici instrumenti Dunquercam intulere spreta Batavorum classi, quae portui adsidet. Negantque Angli se a tali commercio abstituros, donec Batavi in ipsorum foedus venerint, quod quominus fiat Gallos ajunt clam obstare.

Bullitio ista contra bullas romanas deferbuit hic nonnihil. Impetravit enim pontificis nuntius[9] spatium sesquimestre ad experienda remedia, inter quae pater Iosephus[10] futurum putat, ut cardinalitiam purpuram pertinaciter sibi negatam hactenus adipiscat ur. Non desunt tamen me quidem non audente tam vasta animo concipere, qui cardinalem ab his initiis insurrecturum putant sibique vindicaturum jus patriarchicum, id est prope papale: et ut inclinatis ad credendum

1 Jean Baptiste de Budes, maarschalk van Guébriant.
2 Henri de la Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.
3 Jacques Nompar de Caumont, hertog van La Force.
4 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
5 De Richelieu.
6 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
7 Urbain da Maillé, markies van Brezé.
8 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
9 Giorgio Bolognetti.
10 François Leclerc du Tremblay -père Joseph-.

animis cuncta eo rapiuntur, in eum sensum trahunt nonnulli versus hos Nostradami[1] nobilis quondam astrologi, a quo multa futura vere praedicta vulgi opinio est:

> Celui qui estoit bien avant dans le regne
> Ayant chef rouge, proche hierarchie
> Aspre et cruel et se fera tant craindre
> Succedera a sacrée Monarchie[2]

Vidua Sabaudica[3] ab Helvetiis militem petit. Pontificii vero Helvetii Hispano quotidie militem mittunt.

Caesariani[4] Hagenoviae imminent late populati agrum circumjectum nec minus, quae vicina Argentorato.

Rodericus, princeps Wirtembergicus[5], in hostium manus venit.

Dux Vinariensis per pontem, qui ad Neuburgum est, faciles habet Rheni transitus crediturque in hostem iturus, si validior esset aliquanto copiis, quarum partem non exiguam praesidia absumunt.

Livo iste[6], de quo scripseram antehac[7], quantum ex literis ipsius, quas Venetiis scripsit, conjectamus, jam Constantinopoli est, ubi quid agat, brevi intelligemus.

Rogo Sublimitatem Tuam, ut, si utilis esse possum, me, sicut fecit hactenus, tutari velit, qui quicquid feci hactenus optimo feci in rem Suedicam animo nec parum negotii habui, dum gentis non ita pridem hic cognitae gloriam verbis factisque attollo. Si vero opera mea utilis esse non potest, multo malim in privatam fortunam reverti, quam onus regno, mihi dedecus accersere.

Deus, Excellentissime et Illustrissime Domine, det reginae[8], regno Tuaeque Sublimitati cuncta prospera.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 3 Iulii novi Cal. 1638.

Pransus est his diebus apud me Euskerckius[9], agens Batavus, cum quo colloqui possum nullo dignitatis certamine, ut et Venetus[10] facit. Ceterum si videatur Sublimitati Tuae Batavos ita ut Venetos per omnia aequandos regibus, non invidebo popularibus quondam meis hanc majestatem.

Quae de Bavaro dicta mihi sunt, non disconveniunt ab iis, quae intellexit D. Wolfius[11] id tentari, ut in Galliae tutela sit Maguntiacensis[12].

1 Michel de Notrodame -Nostradamus- (1503-1566), Frans astroloog.
2 *Les Propheties de M. Michel Nostradamvs. Medecin du Roy Charles IX. & l'vn des plus excellens Astronomes qui furent iamais.* A Lyon 1568, p. 56: Centvrie VI, LVII.
3 Christine van Bourbon, hertogin van Savoye.
4 De troepen van Ferdinand III.
5 Roderich van Würtemberg-Weiltingen.
6 Alexander van der Heiden.
7 Zie o.a. no. 3466, p. 101 en n. 7 aldaar.
8 Christina van Zweden.
9 Johan van Euskercken, Staats gezantschapssecretaris te Parijs.
10 Anzolo Correr, Venetiaans gezant in Parijs.
11 Hermann Wolff.
12 Anselm Casimir Wambold von Umstadt, keurvorst van Mainz.

Scripsit monitu meo ipse Heufdius[1] ubertim Sublimitati Tuae de pecuniario negotio.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3657. 1638 juli 3. Aan N. van Reigersberch[2].

Mijn Heer,

Twee van uE. brieven van den 18[3] ende 21 Junii[4] ontfang ick op eenen tijdt, ende van andere canten de tijdinge van het ongeluck in Vlaenderen, 't welck mij leedt is, soo om 't publyck, als om 't verlies van den jongen graef van Nassau[5]. Mijn huisvrouw sal aen de vrou moeder[6] schrijven.

Tusschen Felix[7] ende Cimons man[8] staen de saecken soo, dat het in Felix' macht sal sijn de saecke te raccommoderen, als het tijdt sal sijn ende Cimons volck haer beter sullen hebben bedacht.

Ick bidde uE. nevens de saecke van Rotterdam[9], waermede uE. groote moeite heeft, oock de andere dingen bij mijne laeste[10] vermelt te willen houden in goede gedachte. Van tijdingen sal ick wat liberaler sijn, wanneer ick een secrataris sal hebben, waeraen ick groot gebreck lijde.

Euskercken[11] is gisteren bij ons ten eeten geweest. Ick had hem oock voor desen genoot om geene aversie tegen den staet te toonen.

Brieven uit Antwerpen accuseren seer de Hollanders, dat sij sonder noot, stercker sijnde van voetvolck als de vijant, in een quartier, daer de paerden ondienstigh waeren, seer schoone fortificatiën sonder reden hebben verlaeten. De brieven van Bruissel, dien ick gesien heb, maecken de schade seer groot. Dat het oorlogh nu nae Gelderlandt gaet, heeft apparentie, hoewel Vrancrijck liever sage in Vlaenderen. Ick hoop immers capitein Van den Bosch[12] sal sijn gesalveert.

Wij verlangen te hooren, dat de Hessische weder wacker werden, dat den

1 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
2 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK. R 811. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op nos. 3632 en 3639; beantw. d. no. 3669?
3 No. 3632.
4 3639.
5 Maurits van Nassau-Siegen.
6 Christina van Erbach.
7 Pseudoniem van Grotius.
8 Cimon is een codenaam voor de Staten-Generaal. Bedoeld wordt Willem van Liere, heer van Oosterwijk, Staats gezant te Parijs.
9 Het betreft hier de pogingen namens Grotius ondernomen om diens achterstallig salaris als pensionaris van Rotterdam alsnog uitbetaald te krijgen.
10 No. 3645.
11 Johan van Euskercken, Staats gezantschapssecretaris te Parijs.
12 Johan van den Bosch.

palsgraeff[1] wat meer tot sijne subsistentie uit Engelant moge becomen, dat te Hamburg[2] iet goeds werde gehandelt.

't Is mij leedt, dat ick hoore d'Engelschen aen die van Duinkercken eene groote quantiteit buscruit hebben verkocht.

Dieghene, die geloven, dat Thucydides[3] ombrage heeft van Felix, bedriegen haer. Ick soude Uwe Ed. uit veele brieven het contrarie connen doen blijcken. Wat het gelt aengaet, daer moet men sijn best om doen ende bij wijlen wat patiëntie hebben.

Alles recht sich mettertijdt, gelijck het nu gaet van St Omer, alwaer men tot noch toe besigh is geweest met de circumvallatie te maecken, seer verhindert door de macht van den vijant, soo nae sijnde, gebreck van groot geschut, ende een groote ommegang van ontrent vijf uiren. De saecke, hoopt men, sullen daer wel gaen. Hoewel den hertogh de la Force[4] wat ongelucx heeft gehadt willende wedernemen met een al te heete aenval een fort buiten Ardres bij de Fransoisen gemaect, maer bij de vijanden becomen.

't Gelt ende secours voor den hertogh van Wymar[5] gaet wat te langsaem voort 't sij door desseing, 't sij door versuim. Sijn Fürst. Genade heeft het water afgeleidt van een gracht, waermede den vijant besloten had een fort rondom een molen bij de stadt. Wij hoopen, dat hij 't selve fort nu sal hebben becomen ende oock iet geëffectueert tegen de brugge van Brisac.

Terwijl den hertogh van Longueville[6] met Poligny ende andere plaetsen in de Franche Comté besigh is, heeft sich den hertogh van Lotheringen[7] genaedert ende sijnde in sijne retranchementen bij den hertogh van Longueville geattaqueert, heeft sich wel geweert. Van beide sijde is volck gebleven. Den hertogh van Longueville sich de victorie toemetende door twee veldstucken in een redoulte op den vijant becomen, vind sich niet sterck genoech om andermael te slaen ende ontbiet den vicomte de Turaine[8] bij sich.

Den marescal de Bressé[9] was geseit, dat gaen soude om Charlemont te belegeren, maer de quade tijding van Calloo ende de apparentie van aenvang van des vijands macht ontrent St Omer sal hem misschien de voet geven van sich bij Chastillon ende La Force te vougen.

Vercelles is versterckt met 1500 man, bij nacht nae den 20 Juny daer ingecomen door de rivier Sesia, niet sonder peryckel; oock sijn eenige wagens met broodt, die nae het Spaensche leger gingen, bij de Fransoisen becomen. 't Belegh blijft evenwel.

Den adel ende gemeente van Savoie ende Piedmont crijgen meer ende meer onlust tegen het oorlogh. De questie met den paus[10] rust voor ses weecken.

1 Karl Ludwig van de Pals.
2 Zie no. 3479, p. 129 n. 2.
3 Schuilnaam voor de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
4 Jacques-Nompar de Caumont, maarschalk van La Force.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
7 Karel IV, hertog van Lotharingen.
8 Henri de la Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.
9 Urbain de Maillé, markies van Brezé.
10 Urbanus VIII.

Ondertusschen werden middelen gesocht om Vrancrijck offe die in Vrancrijck meest vermogen contentement te geven.

Roderic[1], prins van Wirtenberg met te clein geselschap uit Basel gaende is in handen gecomen van de vijanden.

De Engelsche gesanten alhier[2] ontkennen niet toevoer van buspoeder ende andere nooddruft aen die van Duinkerken toe te laeten, meenen oock daerin te continueren, totdat haere geproiecteerde alliantie van de Hollanders sal sijn aengenomen.

Mijne gebiedenisse, soo het uE. gelieft, aen de vrunden.

Tot Parijs, den 3 Iuly 1638.

Men vint hier vremd de rigeur gehouden tegen den geëxecuteerde te Maestricht[3], hem niet toelaetende te biechten, 't Sal veele Fransche catholycquen offenseren of scrupuleux maecken. Men seit ons, dat den hertogh van Bouillon[4] door den geëxecuteerde ende gevangenen[5] diep in dit stuck werdt getrocken.

Ick hoop immers, dat d'intentie van mijn heer Spierinck[6] geen retardement sal hebben gegeven aen mijne brieven aen mijn heer den rijcxcancellier[7].

In dorso schreef Van Reigersberch: broeder de Groot, den 3 Iuly 1638.

3658. 1638 juli 5. Van P. Pels[8].

Mijnheer,

Dat het u. Ex.[ce] belieft heft mijnen sohn[9], dor recommandacie van soo goeden handt vor eenen diener aen te nemen, heft mij tot in mijne ziele verblijdt ende, indien ick mij vor mijn vertreck naer Polen daernaer verseckert hadde gehauden, ick en saude hem soo verre tot u. Ex. incomoditeyt niet mede geslypt hebben. De sonde ende die faute is mijn. Ick bidde laet hem sulckx niet imputteeren.

Hij is naer Amsterdam orloff van sijne bloetvrienden gaen nemen en vandaege verwachte hem hier ome overmorgen naer Zeeland te gaen naer Parijs de passage over zee te nemen.

1 Roderich van Würtemberg-Weiltingen.
2 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
3 Servatius Vinck; zie no. 3630, p. 380 n. 12.
4 Frédéric-Maurice de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon.
5 Terechtgesteld waren; Agnes de la Court, Claude de la Court, Lenart Caters, Jan Lansmans, Servatius Vinck, Toussaint Sylvius, en Philippe Nottijn; in hechtenis bevonden zich o.a. Gerard Pasman, Joannes Boddens, Andries van Stockhem.
6 Petter Spiring Silvercrona.
7 Axel Oxenstierna.
8 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16. Eigenh. oorspr.
9 Pieter Pels.

U. Ex. sullen an hem eenen trauwen diener hebben ende uyt hem vernemen de ontrauwen proceduren van de 4 Polsche Spiringen[1] in dienst van den coning van Polen[2], die hem hebben laeten nobilitteren met een wapen daerinne eene gaude croon op een blauw velt, dat sij seggen eene croone uyt des conings waepen te wesen, dat mij vor eene domme blindtheyt vorcompt. Ick geve haer 2 jaeren respijt ome eenen grooten vall te doen, want de Perme en permitteert niet wat ick van Polse heeren van hun te schrijven vernommen hebbe. Mijnen sohn weet alles; die sall mondelinge raport doen.

Tot Dansick, daer ick tot dienst vant landt gaen resideren, sall U. Ex. met brieven besoucken en importun seggen, wat daer passeert. Mij in u.E. gracie recommanditerende blijve, mijnheer,

U.E. Ex.[ce]
P. Pels

5 Juli 1638, Hage.

Adres: A monsieur Monsieur De Groot, ambassadeur ordinaire de sa mayesté et Couronne de Swède. Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 14 (?) july.

In dorso: 5 Iulij 1638 Pels.

3659. 1638 juli 5. Van N. van Reigersberch[3].

Mijn Heer,

Waer de boucken ende pampieren sijn, dien ten huyse van Driel[4] sijn geweest, soude mijn suster[5] moeten weten. Om de stucken bij den heer van Duvenvoorde[6] gelicht te becommen is voor desen groot devoir gedaen; is daer middel toe, sal een nieuwe preuve nemen ende in Zeelant commende oock bij de erffgenamen van den heer Boreel[7]. Twee resolutieboecken meen ick onder mij berusten. Dat is int corte hetgene ick weet te antwoorden op de vier vragen, die uEd. mij bij den sijnen van den 26 Iunij[8] heeft gelieft te doen. Aengaende de reste ende hetgene Aristoteles[9] raeckt, gelijck uEd. blijft persisteren voor replycke, soo sal ick mede persisteren voor duplycque, vougende alleen daerbij om te concluderen: in hac causa leniter qui saeviunt sapiunt magis[10].

1 Abraham, Arend, Diderik en Isaac Spiring.
2 Wladislas VII (IV).
3 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK. M 13 i. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 483. Antw. op no. 3645; beantw. d. no. 3678?
4 Cornelis Claesz. van Driel.
5 Maria van Reigersberch.
6 Johan van Wassenaer-Duvenvoorde.
7 Johan Boreel († 1629), raadpensionaris van Zeeland.
8 No. 3645.
9 Codenaam voor Holland.
10 Plautus, *Bacch.* 408.

Met Rotterdam[1] hapert het noch; die van geen goede intentie sijn vinden haer verseth ende werde ick onder de hant geadviseert, dat eenyge wel van meenynge soude sijn voor te slaen van de sententie met de resolutiën van de stat te confereren ende, bijaldien deselve alleen is gestreecken over pointen bij uEd. met last wtgevoert, alsdan contentement te geven, soo discrepantie wert gevonden in proces te brengen. Quo quid potest esse ineptius, want hoe sullen sij illatiën ende andere pointen als een gevolch, gelijck de Uterse reyse ende anderen, connen onderscheyden? Ende wat reden is het, gelijck ick aenroerde bij die mij dit rapporteerde, dat uEd., die men wilde removeren, omdat de stats recht te wel voorstont, sal moeten boeten hetgene is verdicht ende versiert, gelijck veele pointen sijn, alleen om de saecke een glimp te geven? Mogelijck sullen sij haer beter bedencken, maer hebbe uEd. dit mede moeten deelen gelijck ick het hebbe ontfangen.

Hoe het met Brisac afflopen sal, verlange ick te hooren als een saecke daer veel aen cleeft.

Het Franse leger voor St. Omer vreese ick, dat het aen vivres sal haperen sijnde alreede een fort bij Prins Thomaso[2] tusschen Ardres ende de stat verovert. De gemelte prins seggen de Vlaemsche tijdynge thienduysent man sterk is ende was Picolomini[3] met vijffduysent te voet, drieduysent te paert naer Picardiën getrocken apparent om diversie te maecken.

Sijn Hoocheyt[4] leyt noch tot Bergen wachtende vers volck wt de garnisoenen, daer de gedevaliseerde henen werden gesonden. Dit ongeluck sleept meer met hem als het verlies van volck, dat over de seshondert niet en is, ende de disreputatie, die ick seer groot estimere, want daerwt vloyen ongunsten, diffidentiën ende ialousiën.

Graeff Willem[5] is tot noch toe bij sijne Hoocheyt niet geweest blijvende tot Lijffkenshouck om sijn verstroyde troupes te amasseren. In de steden moet hij de schult dragen. De gevangenen sal den viant soucken op te houden, omdat sij desen somer niet souden connen dienen, ende een ongestuymycheyt bij eenyge van de onse tot Lyffkenshouck gepleecht, die een Spaens cappiteyn[6] gevangen ende gerantsoeneert, soo hij om te vertrecken wt het fort gynck, op de brugge hebben gemassacree[r]t, het bloet onstelt hebbende over veele cruautez, aen haer compangons in het slijck steeckende geperpetreert, geeft materie om dispuyten te maecken. Den heer ambassadeur d'Estampes[7] reysde vrijdage naer Bergen om, soo te oordeelen is, sijne Hoocheyt ist mogelijck te doen remueren.

Aen het accort van de lantgravinne[8] wert hier niet meer getwijfelt; een out quaet, hetwelcke de ligues sijn onderworpen, dat yder sijn schoonste souckt.

1 Het betreft hier de pogingen namens Grotius ondernomen om diens achterstallig salaris als pensionaris van Rotterdam uitbetaald te krijgen.
2 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano.
3 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini.
4 Frederik Hendrik.
5 Willem, graaf van Nassau-Siegen.
6 Over deze moord zie men ook de *Brieven van gedeputeerden te velde gedurende den veldtocht van 1638* in de *Kronijk van het Historisch Genootschap te Utrecht* (1867) XXIII, p. 663.
7 Jean d'Estampes, sieur de Valençay, Frans gezant in Den Haag.
8 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.

Milander[1] meent men bij den keyser[2] is gewonnen; het stadthouwerss[c]hap van Cassel wert hem gedestineert ende meer, want somyge spreecken, off het gissyngen sijn weet ick niet, van een graeffschap. Soo wert de partije allenskens swacker.

Wat te Hamburch omgaet, horen wij niet; Rusdorff[3] gaet vanwegen den palsgraeff[4] derrewaerts. De nombre van de nieuwe lichtynge weet mij niemant te seggen.

Den conynck van Denemarcken[5] meent men off hem mede als entremetteur van vrede wil bemoyen.

Binnen Maestricht is een cappellaen van St. Marie[6] als mede aent verraet schuldych onthooft. Pater rector[7], soo haest becommen is, gelooft men weder op de banck sal commen om te weten de lijste van alle, die schuldych sijn, daervan hij de beste kennisse geseyt wert te hebben als sijnde, naer het seggen van Pasman[8], den beleyder van het werck.

Een prinse[9], in Zeelant opgebracht, seyt den sesthienden April wt de Baia te sijn geseylt, waerin den vijffthienden van deselve maent graeff Maurits[10] met veertych seylen was gearriveert ende hadde twee eylandekens ingenomen. Dese barque seyt last hadde om in Spaengiën de tijdynge van het beleg van die plaetse te brengen. De comte de Bagnola[11] was in Maert met vijfthienhondert man daer binnen gecommen ende op de aencomste van graeff Maurits ettelijcke duysende, wel tot 8000 toe, Portugesen ende slaven. Den schypper, gevraecht naer de vivres, seyt v(o)or drie maenden genouch daerin was, maer op alles is weynych staet te maecken. Deele uEd. alle particulariteyten mede, opdat ick van gelijcke milde wtdeelynge ontfange.

Wat de Staten van Hollant, die nu bijeen sijn, ons wtleveren sullen, sal uEd., soo het meriteert, vernemen. Desen morgen hebben de Staten-Generael van ons, die op de revisie tot Amsterdam sijn geweest, rapport versocht van hetgene ons was beiegent, bij welcke occasie mij in den sin comt off, indien andere princen met corte termijnen, sonder relieff te geven, tegens onse ingesetene contra naturalem aequitatem procedeerden, off wij de hare met gelijcke munte niet mogen ende behoren te betalen.

Den soon van monsieur Pels[12] staet om naer Zeelant te gaen ende met allen spoet over te commen. Den heer Muller[13] is noch hier.

Desen 5 Iulij 1638.

1 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
2 Ferdinand III.
3 Johann Joachim von Rusdorf, staatsman in dienst van de Palts.
4 Karl Ludwig van de Palts.
5 Christiaan IV.
6 Toussaint Sylvius.
7 Joannes Boddens.
8 Gerard Pasman.
9 Deze prijs werd te Vlissingen binnengebracht door kapitein Adriaen Block.
10 Johan Maurits, graaf van Nassau-Siegen.
11 Giovanni Vicenzo de San Felice, graaf van Bagnuoli.
12 Pieter, zoon van Paulus Pels.
13 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris.

Den heer van der Hoge[1] ende de Wael[2], die mij interpelleren, dewijle ick desen schrijve, versoucken hare gebiedenissen.

In dorso schreef Grotius: 5 Iulij 1638. N. Reigersberg.

3660. 1638 juli 7. Van Ch. Marini[3].

Monsieur,

I'ay fait responce à toutes vos lettres et par celly-cy ie n'ay pas gran chose à vous dire horsmis qu'il est certain que monsieur de Veimar[4] à cause de sa faiblesse que tant de garnisons luy causent n'a peu empêcher le secours de Brisac, et puisque monsieur de Longueville[5] est battu par les Lorrains cela retardera l'advancement des armes de monsieur de Veimar, qui estant renforcé à bon heure pourroit faire de bons exploits.

Les vivres on tire aisément de la Suisse non obstant l'inhibition de l'empereur[6] et la campagne est partout belle que nous promet abondance de blé.

Les quatre mille Suisses sont desià arrivez dans le Milanois, dont mille vont servir au camp offensive et les Grisons les suivront. Monsieur le cardinal[7] a bien introduit un peu de gens dans Verceil qui se défend bravement, mais à la longue ils ne pourront tenir, si par une bonne diversion on ne destache les Espagnols de ce siège là.

Il y a un Mathematicien[8] à Venise prisonnier qui prédit la ruine de Venise, Milan, Rome, Sicile et d'autres lieux qui sont soubs le signe de lyon dont le commencement doit estre le 23 de Juillet prochain avec un comète qui embrasera la guerre d'Italie. Ego quidem his parum tribuo, in totum tamen ea non sperno, gnarus quae a longo tempore moliantur Hispano-Austriaci in Italiam.

A monsieur le gran chancelier[9] i'escris dereschef de mon gage que le sieur Mukel[10] ne me paye point jusques à prèsent contre sa parole qu'il m'en a donné il y a deux mois. Ie suis bien en[11] un très mauvais estat et voudrois qu'on fast quelque fin avec moy si on ne me doit traitter autrement car i'ay fait icy gran despance pour mai(n)tenir l'honneur de la couronne, abbandonant les intérests de ma femme[12] et n'osant pas habiter ès Grisens au voisinage de Chiavenne à cause

1 Wellicht Joost van Borssele van der Hooge († 1666), oud-burgemeester van Zeeland. Op 4 december 1631 was hij Johan de Knuyt opgevolgd als lid van de Generaliteitsrekenkamer.
2 Anthonie de Wael, voormalig pensionaris van Monnikendam.
3 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
6 Ferdinand III.
7 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
8 Niet geïdentificeerd.
9 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
10 Friedrich Richard Mockhel.
11 In de tekst staat abusievelijk tweemaal ‘en’.
12 Allessandra Paravicini Capelli.

de ma charge. Ie vous supplie per omnia sacra de représenter toutes ces choses à son Excellence et que au moins pour l'honneur de la couronne on ne m'expose ainsi en dérision à d'autres ministres qui sont icy et à mes créanciers qui ne se tient plus de mes paroles cum eis toties verba dederim de solvendo. I'ay la femme malade de mélanquolie à cause de ce traittement qu'on me donne pour mes services, meus amanuensis apoplexia correptus membris suis captus est, et le reste aussy malade de fièvre, à quoy remédier medicinis (?) opus est, ut victum et amictum, correspondentias locationes aedium silentio praeteream. C'est une chose estrange qu'on veut que ie ne bouge point d'icy et cependant on ne m'envoye point les provisions nécessaires pour maintenir ma charge dignement après qu'on me doit le gage de deux ans entier. O miseram meam conditionem! quo redactus sum[1] ayant creu qu'au service d'une si grande couronne i'aurois au moins quelque soulagement ou advantage dans mes nécessités que ie vous expose en confiance pour vous en servir dextrement où il faut.

Ignosce meo justo dolori qui mihi has querelas exprimit. Ie seray néantmoins tousiours bon et loyal serviteur de la couronne espérant qu'elle y remédiera promtement.

Je demeure, monsieur,

Tout le vostre

Marin.

En haste de Zurig, ce 27 de Juin s.v. 1638.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 23 Iuly.

In dorso: 27 Iuly (!) 1638 Marin.

3661. 1638 juli 7. Van J.A. Salvius[2].

Illustrissime et Excellentissime Domine,

Legiones Sueticae tandem pleraeque in Pomeraniam appulsae sunt paucis tantum desideratis, quae contrario adhuc vento in mari agitantur.

Gallas[3] acceptis ex archi-episcopatu Bremensi sexaginta thalerorum imperialium millibus copias ad Dömitz contrahit iuncturus, ut creditur, vires cum Saxone[4] et Brandenburgico[5] contra Banerium[6].

Melander[7] expiratis ad 1 diem Iulii induciis coniunctionem Kingio[8]

1 Vgl. Cicero, *Catil.* II, 7 (§ 14).
2 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 10. Orig. Eigenh. ondertek. Antw. op no. 3637?; beantw. d. no. 3700. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant, residerende te Hamburg.
3 Matthias, graaf Gallas.
4 Johann Georg, keurvorst van Saksen.
5 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
6 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
7 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
8 James (Jacob) King.

promisit, sed incerto eventu, donec certum fuerit, utrum acta Parisiensia Gunterodii[1] a landgravia[2] fuerint ratihabita.

Interim recentes electoris Palatini[3] copiae putantur in locum amissarum ad Antwerpiam legionum Batavicarum suffectum iri, dum nova in Belgio foederato parentur supplementa.

Hatzfeldius[4] contra nos in Westphaliam destinatus vires parat e superiori Germania: sed, si fama continuat Winariensem[5] caeso Goetzio[6] Brisacum occupasse et is et Gallassius consilia forte mutabunt.

Rex Daniae[7] exercitum ad Oldeslo in castris tenet circiter undecim millium militum. Nuper per legatos cum ducibus Holsatiae[8], Luneburgensi[9], Brunsvicensi[10] et Bremensi[11] Stadae convenit de petendo, ut creditur, tam a regina nostra[12] quam ab imperatore[13] vel subitam pacem in imperio, vel neutralitatem pro hoc circulo, vel saltem ne male accipiatur, si propiis sua armis contra quemcumque aggressorem tutati fuerint. Litterae vel legationes iam domi parantur legatis brevi denuo conventuris pro captorum consiliorum effectu

Imperii vice-cancellarius Curtius[14] haeret hic ad Tollenspicher nolens ingredi imperiales urbes ob nimium, ut putat, hostilium legatorum apud oppidanos favorem

Hodie mihi per duces Lawenburgicos[15] nunciavit caesarem tandem communi regnorum Sueciae Franciaeque tractatui, ut Lubecae et Coloniae simul fiat, consensisse atque ita de praeparatoriis fere omnibus, loco, plenipotentiis, salvis conductibus convenimus. Duo adhuc restant: primum, ut regnorum quoque communibus per Germaniam foederatis securitatem praestet; alterum, ut de die principalis tractatus conveniamus. Illud offert; sed sub manu suorum legatorum, non propria, quam nos postulamus. Hoc obtento de die convenire poterimus.

Legatus Angliae Rous[16] et deputatus Ordinum foederati Belgii Cracowius[17] advenere: ille cum potestate satis ampla, hic tantum ad audiendum et referendum. Ille ante quadriduum sine Gallo me visitavit et mutatis plenipotentiis primus

1 Hans Heinrich von Günterroth.
2 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
3 Karl Ludwig van de Palts.
4 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen (1593-1658), veldmaarschalk in het leger van Ferdinand III.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Johann, graaf van Götz.
7 Christiaan IV.
8 Friedrich III, hertog van Sleeswijk-Holstein-Gottorf.
9 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
10 August, hertog van Braunschweig-Lüneburg-Wolfenbüttel (1579-1666).
11 Friedrich III, aartsbisschop van Bremen.
12 Christina van Zweden.
13 Ferdinand III.
14 Ferdinand Siegmund Kurz.
15 Voor hun namen zie men no. 3479, p. 128 n. 11.
16 Thomas Roe.
17 Karel van Cracou.

propositionem in meis aedibus fecit, ut sensa S.R. Mtis Sueciae super articulis foederis Gallo-Britannici aperirem. Delibero igitur iam de responso.

Polonus[1] vectigal Dantiscanum mordicus tueri constituit impetrato comitiali regni sui consensu: De modo tantum deliberatur.

Atque haec sunt, quae pro tempore ex his oris nuncianda habui. Quibus Excell: T. optime valere et favere cupio,

Sui observantissmo
J.A. Salvio mp.

Hamburgi, d. 27 Iunij st. loci Ao 1638.

S. Regina nostra omni ad ostium Varni vectigali renunciavit: ne ansa Dano detur res publicas turbandi[2].

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 29 Iuly.

3662. 1638 juli 8. Van A. Oxenstierna[3].

Edler undt Vester, insonders geëhrter undt geliebter Herr Ambassadeur,

Dem Herrn Ambassadeur gebe ich hiemit freundtlich zue vernehmen was gestalt hiessige C.e.n. dero Residenten in der Schweitz, Herrn Carll Marin[4] auff Sein restirendes Salarium zweij Tauszendt Rthlr. zue erlegen ordiniret.

Wann dann dissfalss ahn Herrn Matthias Heufft[5] zue Paris befehl undt ordre ertheilet werden, Alss habe Ich dem Herrn Ambassadeur diesse Sache auffs beste hiemit recommendiren wollen, mit freundtlicher bitte, Er wolle mit ermeltem Heufft hierauss communiciren undt Ihn dahin paussiren helffen, dass solche Gelder ahn gedachten Herrn Marin mit dem furderlichsten nach Zürich per Wechsell übermacht werden mögen.

Verbleibe Ihme hinwieder mit gutter affection undt freundtschafft wol bey gethan undt empfehle Unss damit Göttlichem Schutz.

Dess Herrn Ambassadeurs dienstwilliger
Axel Oxenstierna mp.

Datum Stockhollm, den 28 Junij Anno 1638.

1 Wladislas VII (IV) van Polen.
2 Vgl. o.a. Cicero *Lael.* 59: quo plures det tamquam ansas ad reprehendum; Ammianus Marcellinus XXVIII. 1. 35: offerre alicvi ansam lucrandi.
3 Hs. Stockholm, RA. Gallica. Brev till legaten Hugo Grotius 1635-1638. Eigenh. oorspr. met eigenh. postscr. Beantw. d. no. 3727.
4 Charles Marin(i).
5 Wellicht vergist Oxenstierna zich en bedoelt hij Johan Hoeufft. Matthias Hoeufft was namelijk Johan's vertegenwoordiger in Amsterdam.

Rogo, ut sedulo operam des, quo Marino dicta pecuniae summa ab Heufdio sine mora mittatur.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 10 Aug.
En onderaan: Eerst de reeckening te sluiten.
Onderaan de brief staat nog in andere hand: H. Amb.^{r} Grotio.
In dorso schreef Grotius nog: 28 Iuny 1638, Epist. Cancellarii ad Grotium.

Adres: Nobilissimo Domino Hugoni Grotio, Sacrae Regiae Majestatis Sueciae Consiliario et apud Christianissimum Galliae Regem Legato ordinario.

3663. 1638 juli 10. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime Domine,

Igniariae ducis Vinariensis[2] naves vadis retentae pontem attingere nequierunt, incendio tamen suo et ingenti crepitu domos quasdam intra Brisacum disjecere. Interim majoribus cum copiis adventans Gotzius[3] compulit ducem decedere iniquis sibi ad pugnandum locis et Neoburgum se conferre. Ita vacuum hosti in oppidum iter, quo currus 25[4] et navis una commeatus intulere, ad mensem haud dubie, si non et diutius, suffecturos. Gotzium fames hominibus equisque infesta non passa illis in locis subsistere in Virtembergensem agrum egit, quo digresso sperat dux Vinariensis, ubi ad se venerit vicecomes Turenae[5] cum quinque suis millibus, obsidionem a se posse repeti.

Hoc quantumcunque est adversi magnis alibi Gallorum prosperis abunde pensatur. Namque in fine Hispaniae captum ab illis Ironum, oppidum invalidum, sed opulentum, castellumque, cui nomen Passagium ad amnem Handaium, in quo amne galiones 6, et in iis tormenta bellica ex aere 60, e ferro 20 facilis praeda fuere, naves praeterea 6 aliae et imperfectae galiones duae, quae incensae sunt.

In Italia cardinalis Valetta[6] intercepit opimos commeatus, qui ad castra Hispanica ferebantur, caesis custodibus multis speratque se illaturum obsidentibus ea, quae ultima obsessis sunt mala[7]. Ibidem ab Hispanis supplicio affecti sunt, quorem negligentia nuper Gallis in oppidum Vercellas transitum dederat.

Castilionaeus[8] castra habet omnibus rebus necessariis referta, bene munita, jamque cavatis viis, ut mos est Batavicus, ad oppidum S. Audomari accedit. Interim capto Pauliniaco Salinas et ei circumjecta castella circumsessurus videtur Longavillanus[9]. Princeps autem Condaeus[10] post illos, quos dixi, felicissimos successus, obsidionem parat Fontarabiae, quae castellis quinque defenditur, ponte jam capto.

Marchio Leganesius[11] edictum edidit, quo benignam Gallis materiam

1 Copie Uppsala UB., cod. 388a. ep. 137. Gedrukt *Epist.*, p. 446. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Johann, graaf van Götz.
4 De uitgave der *Epist.* geeft het cijfer '27'.
5 Henri de la Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.
6 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
7 Vgl. Livius V, 26, 9; XXV, 11, 11; XXXIV, 34, 2 en nog XXII, 60, 23.
8 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
9 Henri d'Orleans, hertog van Longueville.
10 Henri de Bourbon, prins van Condé.
11 Diego Mexia Felipes de Guzmán, markies van Leganés; wat betreft zijn verklaring afgelegd op 25 mei te Palestra zie men *Manifeste du seigneur marquis de Leganés sur l'entrée des armées du Roy catholique dans le Piémont* ... Bruxelles, impr. de H.A. Velpius, 1638 en Vittorio Siri, *Memorie Recondite*, VIII, p. 606 vv.

ridendi praebet, regem Hispaniae[1] promittens viduae pupillisque Sabaudicis[2] defensorem fore, nihilque Pedemontanis ab ipso hostile futurum, modo, quam coacti suscepere Gallicam societatem, eam pace mutent. Morem Hispano tueri principes, Gallo eos spoliare aut per amicitiae speciem aut aperta vi. Ratisbonensia pacta[3] violata, Pignerolum domino extortum verbis narrans ampullatis, adversus quae si Galli multorum principum ac populorum de Hispanis querelas regerere velint, non deerit vel magno libro materia. Sed malent eos gladio *ἀντι μυχτηρίζειν*[4].

Guisiae obsidionem minari videtur hostis; sed ei oppido vicinisque locis tuendis mittitur Breszaeus[5].

Apud Rhaetos plebem haud obscure taedet amicitiae Hispanicae, sed Hispanus partim proceribus largiendo, partim cuncta prolatando impetus feroces magis quam diuturnos eludit.

Nunc ad literas Excellentiae Vestrae venio scriptas 28 Junii[6].

Longas principis Arausionensis[7] res prosperas non mirum est, si aliquid adversi retudit: istae sunt bellorum vices. Sapienter autem facit, quod aliorum negligentia acceptum damnum sua diligentia resarcit. Ut in Flandriae partem incumbat aliquam, hic optatur

De S. Audomari oppido id ad supra dicta addam sperare Castilionaeum id sibi cessurum ante finem Augusti.

De molitionibus congregationis, quae se propagandae fidei vocat, quo magis credat Excellentia Vestra verum esse, quod scribit, mitto Sorbonae nimium jam servientis acerbam censuram in Seguinottum[8], qui a Salmurio in carcerem hujus urbis, inde in Bastiliam ductus exemplo est, quam intutum sit tot crabrones, monachos dico, irritare[9]. Ipsi, qui in Romanensi communione sunt, sed moderatius sentiunt, metuunt, quo haec res sit evasura. Et hoc et multa alia me vetant credere fortia consilia contra Romam hic capi

Vaertio[10] Enchifortioque[11] multa libertas deambulandi permittitur; sed et custodes adsunt et ex intimis regni locis haud ita facile effugium.

De vidua Hassica[12] dubium quidem me reddunt quae vidimus hucusque; sed tamen, cum quid ipsi expediat video, vix concipere animo possum abituram illam a societate Suediae Galliaeque rebus nostris florentibus et magna spe rerum

1 Philips IV.
2 Christine van Savoye en haar kinderen Luisa, Francesco Jacintho, Carl'Emanuele, Margherita en Adelaide.
3 Het verdrag van Regensburg gesloten in 1630 tussen Lodewijk XIII van Frankrijk en Ferdinand II van Oostenrijk.
4 Vgl. Cicero, *Ad Fam.* XV, 19.
5 Urbain de Maillé, markies van Brezé.
6 Ontbreekt.
7 Frederik Hendrik.
8 Claude Seguenot; over deze kwestie zie men blz. 283 n. 13.
9 Vgl. Plautus *Amph.* 707: inritabis crabrones.
10 Johan van Werth.
11 Adriaen von Enkefort.
12 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.

meliorum. Est hic Bisterfeldius[1]; commendavi calidissime negotium. Res bene procedit.

Qui hic sunt Palatini principes[2] in bona sunt fama amanturque tantum suo merito, quantum coluntur originis veneratione.

Valde aveo nosse, quantum copiarum ad Bannerium[3] accesserit.

D. Mullerum[4] apud vos esse gaudeo; devinxit me sibi maxima sua humanitate. Itaque nihil est boni, quod non ei ex animo optem, ut et Excellentiae Vestrae ejusque domui, ut qui sum, Illustrissime Domine,

Excellentiae vestrae perpetua observantia addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 10 July nov. Cal. 1638.

Aders: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in margine in de copie te Uppsala: Redd. 7/17 Julij A. 1638.

3664. 1638 juli 10. Aan P. de Groot[5].

Mi fili,

Sicut Hagam te salvum rediisse et amicos vidisse sospites gaudeo, ita doleo eo te ibi fuisse tempore, quo aberat D. Vossius[6]. Debebis igitur per literas cum eo colloqui. Et quicquid de meis scriptis simul constitueritis, id gratum habebo. Blauwius[7] urgendus non erit, quando videtur non esse talium avidus. Et sane Atlas ille[8] magnum onus sustinet. Rogo resalutes eos, quos nostri reperisti memores.

Ego et juvenis comitis Nassavii[9], cujus egregias virtutes feci plurimi, morte commoveor et parentum[10] unico orbatorum vicem miseror.

Tu vide diligenter ea discas, quae juris forique sunt. Et si qua in re nostri consilii aut auxilii, eges, ejus me mone quam poteris saepissime.

Tibi optime volens pater
H. Grotius.

Lutetiae, 10 Iulii 1638.

1 Johann Heinrich von Bisterfeld, afgezant van Georg I Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
2 Bedoeld zullen zijn Moritz en Eduard van de Palts.
3 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banèr.
4 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris.
5 Gedrukt *Epist.*, p. 447. Antw. op no. 3649.
6 Gerardus Johannes Vossius.
7 Willem Jansz. Blaeu.
8 Toespeling op Blaeus werk aan zijn atlas; zie no. 3649, p. 416 n. 5.
9 Maurits van Nassau-Siegen.
10 Willem, graaf van Nassau-Siegen en Christina van Erbach.

Si quae ad me scribas, quae in aliorum manus venire periculosum sit, mitte cum superscriptione ad Heufdium[11]. In epistolis pecuniae nostrae ne parce. Et

11 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.

illud, quod tibi commendavi, depositum vide, ne alio evadat quam quorsum volo. Nosti enim meas de eo opere curas. Nihil de eo constitue nisi me consulto nec alterius quam D. Vossii utere consilio.

3665. 1638 juli 10. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Venit ad nos Bisterfeldius[2] missus a Ragoskio[3], foedus hic postulat et pecuniae aliquid ad alenda praesidia, ut XL hominum millia in Hungariam[4] immittere possit, mense Septembri. Suspiciones antehac in illum principem ortas bene purgat; dicit cum Aristophane[5] bene jam sibi convenire. Quamdiu ibi praevaluere male ipsi volentes, coactum se dissimulare Manlii[6] injurias et suae genti illatas et Hungariis[7], quibuscum ipse est foederatus.

Negotium manifestae utilitatis commendavi per literas D. patri Josepho[8]. Ejus procuratu venit ad me Labardeus[9]. Dicit is Eusebii[10] ea de re judicia cum meis congruere. Quod si processerit, ut sane videtur processurum, imperandum Banerio[11] ut Silesiam[12] quamprimum invadat. Ille homo mandata huc idonea attulit. Scripsisse se ait ex itinere et in Suediam, ubi antehac ob defectum potestatis penes eum, qui missus fuerat, nihil actum sit. Nunc se non dubitare, quin brevi imperata super hac re, maximi sane ponderis, sim accepturus.

Gallis multis in locis fortuna favit, praecipue ad fines Hispaniae, ubi captum Ironum, invalidum sed dives oppidum, et castellum ad amnem Handaium Passagium nomine; quo in loco repertas sex galiones Hispanicas et in iis tormenta bellica ex aere sexaginta, viginti e ferro, levi negotio venisse in potestatem; sex ad haec naves alias et duas imperfectas galiones, quae incensae sunt, discimus; pontem quoque ad Fontarabiam captum. Oppidi ipsius, quod quatuor propugnaculis defenditur, clausos aditus magna in his rebus gerendis Espernonii[13], qui principi Condaeo[14] adest, virtute.

In Italia cardinalis Valetta[15] intercepit opimos commeatus, qui in castra

1 Gedrukt *Epist.* p. 445; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 502. Gecit. in vert. bij Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 162.
2 Johann Heinrich von Bisterfeld. De naam 'Bisterfeldius' staat in de tekst in cijfer: 11.79.103.85.66.81.72.60.44.37.2010.
3 Georg I Rákóckzi. De naam 'Ragoskio' staat in de tekst in cijfer: 4.70.9.17.67.15. (= 58?).55.73.
4 De naam 'Hungariam' staat in de tekst in cijfer: 57.69.63.56.70.66.71.27.30.
5 Schuilnaam voor Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
6 Schuilnaam voor Ferdinand III.
7 De naam 'Hungariis' staat in de tekst in cijfer: 57.69.78.56.80.66.2040.
8 François Leclerc du Tremblay -père Joseph-.
9 Jean de la Barde.
10 Schuilnaam voor De Richelieu.
11 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér. De naam 'Banerio' staat in de tekst in cijfer: 11.27.78.75.66.79.59.
12 De naam 'Silesiam' staat in de tekst in cijfer: 67.79.60.74.76.37.80.23.
13 Jean Louis de Nogaret de La Valette, hertog van Epernon.
14 Henri de Bourbon, prins van Condé.
15 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.

ad Vercellas ab Hispano mittebantur, caesis custodibus dicunturque ibi obsidentes mala pati, quae obsessi solent. Vindicarunt se Hispani capitali supplicio centurionum[1], quorum culpa nuper factum, ut novus miles Gallicus in oppidum penetraret

Risimus editum a Leganesio[2] programma, quo regi Galliae[3] violata pacta Ratisbonensia[4] narrat extorto Sabaudis Pignerolo et coactis iisdem societatem Gallicam induere. Regi Hispaniae[5] cordi esse salutem domus Sabaudiae, viduae[6], pupillorum[7]; nec quicquam a florentissimo ejus exercitu hostile ipsis timendum, si, quam inviti accepissent Galliae societatem, eam volentes dereliquerint eximerentque se bello. Quod si facerent eoque nomine a Gallis male haberentur, Hispanum vindicem fore, qui toties antehac adversus Gallorum injurias ejus domus principibus fidam opem tulisset; Gallorum esse morem ejicere principes rebus suis, modo per amicitiae speciem, ut Mantuanum[8] e Monteferrato, interdum vi mera, ut Lotharingum[9]; Hispanum vero etiam quae antehac bello cepisset a Sabaudis simulatque pax placuisset, reddidisse. Nec aliud nunc propositum ejus armis quam libertatem Italiae et jus suum cuique. Pedemontanis nihil mali fore, nisi sponte sua id accersant. Haec ut rerum sunt inania, ita accipiuntur et a Gallis et a vidua Sabaudica, qui majore quam antehac cura ac diligentia bellum in illis partibus administrant.

Ad S. Audomari oppidum coepere jam promoveri cunctae viae, per qua*s* mos est ad obsessas urbes arripi, videoque sperari bonum exitum ante finem Augusti.

Guisiae urbis obsidium minatur Hispanus. Sed id ut prohibeat, negotium Breszaeo[10] datum.

Inter haec tot Gallorum prospera unum male cecidit, quod contra Brissacum conatus retro ivere. Primum enim igniariae naves ducis Vinariensis[11], priusquam ad pontem pervenirent, vadis retentae, ibi crepuerunt non alio effectu quam quod domus quaedam intra urbem disjectae sunt; eoque cognitum non vanam futuram fuisse vim, si quo destinabatur pervenire potuisset. Interea superveniente Goetsio[12] majore exercitu multo quam erat ducis Vinariensis, quem et praesidia exhauserant et loca varia incommodo situ distinebant, dux se ad Neuburgum retulit. Ita hosti licuit id efficere, quod agebat maxime, XXVII currus, navis una CCC saccos frumenti ferens introducta in oppidum satis alimenti in mensem, si non ultra, attulere. Nunc exspectat adventum vicecomitis Turenae[13] dux Vinariensis

1 Niet geïdentificeerd.
2 Diego Mexia Felipes de Guzmán, markies van Leganés; vgl. no. 3663, p. 437 n. 11.
3 Lodewijk XIII.
4 Het verdrag van Regensburg, gesloten op 30 oktober 1630 tussen de keizer en de koning van Frankrijk.
5 Philips IV.
6 Christine de Bourbon, hertogin van Savoye.
7 Voor hun namen zie men no. 3663, p. 438 n. 2.
8 Carlo III Gonzaga, hertog van Mantua.
9 Karel IV, hertog van Lotharingen.
10 Urbain de Maillé, markies de Brezé.
11 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
12 Johann, graaf van Götz.
13 Henri de la Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.

Goetsio in Wirtenbergicas terras digresso ad obsidionem Brisaci, ut creditur, rediturus. Goetsium fames retro egit, quae et homines et equos absumere coeperat.

Dux Longavillanus[1] Pauliniaco potitus se ad Salinas oppugnandas vertere scribitur non ita facili opere ob quinque, quae circum sunt, militaria castella.

Scribunt ad legatos suos[2], qui apud Aristophanem sunt et Galli et Batavi ad promovendum id negotium, de quo initium est hujus epistolae. Exspectamus inde etiam aliquid de isto Livone[3], de quo scripsi saepius. Est is Ragoskio[4] inimicitior. Itaque alterius consilia apud alterum celanda sunt, qua de re feci moneri P. Josephum[5], cujus cura haec tractantur omnia.

D. Schmalzius[6] saepe mihi ex literis ad se scriptis recitat quae ipsi visum est. Ego autem per omnia sequar, quae mihi perscripta sunt quaeque intelligo neque ducar ut nervis alienis mobile lignum[7].

De pecunia mihi debita, quae scripsi, ut et scripsisse se ait D. Spiringius[8], ea spero Sublimitati Tuae cordi esse, imo et fuisse.

Apud Rhaetos novae turbae quo evasurae sint, nondum satis apparet. Plebs in Gallos refectitur. Sed largiendo et milite praepollet Hispanus. Tum vero Veneti, qui ex propinquo Gallicas partes fovere solebant, aut quiescunt aut dant se potentiori.

Mitto censuram[9] Sorbonae satis acerbam in Seguinottum[10], qui ob dicta pauca, multis probata, captus Salmurii nunc in Bastiliam perductus est mira indagine ruspante talia congregatione, quae se propagandae fidei vocat; quae res magnum terrorem infert moderatiora et antiquiora sentientibus.

Rex partum uxoris[11] ad S. Germani manens opperiri statuit.

Deus et prospera nostra et adversa, Excellentissime et Illustrissime Domine, regat ad bonum orbis christiani, deinde et reginae[12] Regnique Suedici ac Tuae, cui plurimum debeo, Sublimitatis.

Lutetiae, 10 julii novi Cal. 1638.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

1 Henri d'Orleans, hertog van Longueville.
2 Philippe de Harlay, graaf van Césy, Frans gezant te Constantinopel, en Cornelis Haga, Staats gezant te Constantinopel.
3 Alexander van der Heiden.
4 Georg Rákóczi. De naam 'Ragoskio' staat in de tekst in cijfer: 66.80.56.73.67.15.(=58?).71.59.
5 François Leclerc du Tremblay -père Joseph-.
6 Peter Abel Schmalz, secretaris van Oxenstierna.
7 Vgl. Horatius, *Sat.* II, 7, 82.
8 Petter Spiring Silvercrona.
9 Zie Alexandre Cioranescu, *Bibliographie de la littérature française du dix-septième siècle*, III p. 1838.
10 Claude Seguenot.
11 Anna van Oostenrijk.
12 Christina van Zweden.

3666. 1638 juli 10. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijn Heer,

Ick en can uE. niet genoech bedancken van de gestadige moeite, die uE. neemt in onse saecke. Wij moeten de resolutie verwachten, ende daernae sien wat te doen staet[2]. Dancke uE. mede van het particuliere verhael van 't gunt in Vlaendren is gepasseert. Ick beclaeg de ongelucken van graef Willem[3]. Soo den prins van Orangie[4] in Vlaenderen comt, sal Vrancrijck seer verheugen. Om Duinkercke te bedwingen soude ick beter raed sien, indien de Engelschen daertoe off hielpen off immers sulcx mochten lijden. Nu dunct mij, dat de saeck difficulteit heeft.

Van de landgravinne[5] sullen wij haest claer sien, wanneer d'heer Guntrode[6] sijn rapport sal hebben gedaen.

Monsieur Muller[7] roemt seer uE. beleefdheit, waervan ick uE. mede bedancke, wetende dat sulcx in mijne consideratie geschiet.

UE. bedencken op 't stuck van onsen oudste[8] is niet quaed. Bij Neef Johan Reigersberg[9] sullen wij devoiren doen volgens uE. begeerte.

De soon van monsieur Pels[10] sal wel doen met den eerste over te comen ende sijne Italiaensche hant meer ende meer vast te stellen, niet om daermede te proncken, maer om een wel geformeerde letter sonder veel tijdverlies te schrijven. Werck sal ick hem genoeg geven.

Nopende de disputen met de Generaliteit oordeele ick met uEd.

Wij sullen sien, wat de lichtingen van den coning van Denemarcken[11] sullen medebrengen ende waerheen Gallas[12] sich sal wenden.

Monsieur de Saumaise[13] heeft dese dagen aen eenige vrunden geschreven mijnen brief tot bedancking van sijn boeck De Usuris[14] noch niet te hebben ontfangen. Hoope Sijne E. nu soo den brief als het pacquet bij uE. vermelt sal hebben becomen.

UE. gelieve sooveel mogelijck is te ondertasten, off de soon van monsieur Pels door het employ van sijn vader[15] niet meer en sal dependeren van die meester

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 8m. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 3648; beantw. d. no. 3681.
2 Het betreft hier de pogingen namens Grotius ondernomen om diens achterstallige salaris als pensionaris van Rotterdam alsnog uitbetaald te krijgen.
3 Willem, graaf van Nassau-Siegen.
4 Frederik Hendrik.
5 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
6 Hans Heinrich von Günterroth.
7 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris.
8 Cornelis de Groot.
9 Johan, oudste zoon van de in 1632 overleden rentmeester van Zeeland Bewester-Schelde, Johan van Reigersberch.
10 Pieter, zoon van Paulus Pels.
11 Christiaan IV.
12 Matthias, graaf Gallas.
13 De Franse klassiek-filoloog Claude de Saumaise -Salmasius-, hoogleraar te Leiden.
14 *De Vsvris Liber, Clavdio Salmasio auctore.* Lvgd. Batavor. Ex Officina Elseviriorum. MDCXXXVIII.
15 Paulus Pels was benoemd tot Staats vertegenwoordiger te Dantzig.

als van mij, 't welck de croon van Swede ende mij seer schadelijck soude sijn vooral most ick vast gaen, dat hij geen advysen van mij comende aen anderen in 't geheel ofte deel soude mededeelen.

De Fransche saecken gaen beter. Mijn heer den prins van Condé[1] heeft op de frontieren van Vranckrijck ende Spaignië ingenomen Iron ende een fort genaemt Passagie, op de riviere van Handai, aldaer becomen ses galions met veel stucken geschuts, sestigh coperen, eenige van ijser, ses andere schepen, twee galions niet ten volle opgemaect, die verbrandt sijn, de brugge bij Fontarabie genomen, de stadt beset, een stad sijnde gefortificeert met vijf bastions als sijnde frontiers.

Den Cardinael de la Valette[2] heeft een convoy geslagen, dat veele vivres bracht nae 't leger voor Vercelles, waerdoor de beleggers voor een tijdt misschien niet minder als de belegerde sullen sijn geïncommodeert. Wat d'uitcomst aldae(r) sal sijn, is onseecker. De Spaignaerden aldaer hebben d'officiers, door welcker negligentie sij seggen het laetste secours in Vercelles te sijn gepasseert, doen straffen met de doot.

Den marescal de Chastillon[3] heeft van 't laetste van de voorgaende maent begonst sijn approches tegens St Omer. Van een goed succes voor 't einde van Augustus twijffelt d'heer marescal niet nochte andere, die daer sijn.

't Schijnt den vijant Guise wil belegeren. Den marescal de Breszé[4] heeft last om daertegen te sijn.

Alleen den hertogh van Wimar[5] door het vertoeven van het Fransche secours heeft wat ongelucx gehadt, ende is genootsaeckt geweest, naedat sijn vierschepen tegen de brugge van Brisac niet en hadden gedaen de gewenschte operatie, sijnde belet door eenige droochte in den Rijn, op de comste van Gotz[6], die veel stercker was, sijne trouppes door de garnisoenen seer sijnde vermindert ende de plaetsen, daer sijn volck ontrent Brisac hier ende daer gelogeert was, seer desadvantageux tot een bataille, sich te vertrecken nae Nieuburg, waerdoor den vijant middel heeft gehadt om seven ende twintich wagens, oock een schip, te brengen in Brisac, waerdoor de stad ende het garnisoen voor een tijdt middel sal hebben sich te onderhouden. Doch hoopt Sijne Fürst. Genade, wanneer den vicomte de Turaine[7] bij hem sal sijn gecomen, 't belegh te hervatten, alsoo Goutz door honger, soo van menschen, als van paerden, nae de executie van dit desseing terugge is getrocken nae het Wittenberger landt.

In de Grisons sijn onlusten, de gemeente bewogen sijnde door de religie, de principalen door gelt, Vranckrijck ende Spaignië dingen tegen malcander, Spaignië vecht stercker.

Mijne gebiedenisse aen alle oprechte vrunden.

Den 10 Iuly 1638.

UE. dienstwillige

H. de Groot.

1 Henri de Bourbon, prins van Condé.
2 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
3 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
4 Urbain de Maillé, markies van Brezé.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Johann, graaf van Götz.
7 Henri de la Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.

In margine heeft Maria van Reigersberch toegevoegd: Jegenwoordych geen meer tijdt hebbende moet ic uE. ten hoogsten bidden mij doch de resepte voor de teeringe te willen zenden, kosten de naemmen van de cruden int franssous ghesteldt werden, waere zeer goedt, bidde, dat het met den eersten mach gheschieden.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant In Den Hage.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den X Iuly 1638.

En: Hertoch Barent van Brisac vertrokken. Brisac gevictuailleert.

3667. 1638 [juli 12]. Van P. de Groot[1].

Venerande parens,

Profectus hinc est me inscio D. Pelzii filius[2], qui, quamvis mihi promiserat se non discessurum nisi me praemonito, nescio quo casu urgente jam in Zelandiam abiit. Ego libros quos ad voz mittendos jam paratos habebam, dabo qui hic est Treselii filio[3] ad patrem curandos. D. Mullerus[4] etiam in Suediam abiit. Princeps Arausionensis[5], qui jam in Zelandia esse dicitur, omnem militem suum commisit ductui comitis Guilielmi Nassavii[6]. De eo multus et varius quidem adhuc est sermo. De facto ejus judicare non est meum, sed quantum ego arbitror, si eam legisset orationem qua, initio belli Alexandrini timori suorum Caesar occurit[7], longe alius fuisset concilii. In Brasilia res agitur non infaeliciter; audio in Bahida appulisse naves XL cum militibus nostris ad numerum ferme quinque milium, ex eis descendisse in arenam tria millia, reliquos adhuc in navibus detineri. Sed nec Hispanis militem deesse idem fert nuncius, perisse autem eos tum fame tum aliarum rerum necessariarum inopia.

De Acquerlacquio[8] neque nos neque soror ejus[9], quae Dordrechti est, ex quo ex Gallis discessit, nihil audivit.

De Milandro[10] qui cum Caesare[11] convenisse dicebatur, mutatur fama. Miles Palatinus, ut jam scripsisse me memini[12], nostras copias augebit numero. Videtur adhuc magna moliri princeps Arausionensis.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 26. Eigenh. oorspr.
2 Pieter, zoon van Paulus Pels.
3 Vermoedelijk Samuel, zoon van Daniel Tresel.
4 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris.
5 Frederik Hendrik.
6 Willem, graaf van Nassau-Siegen.
7 Caesar, *De bello Alex.* 8
8 Barthold van Akerlaecken.
9 Niet geïdentificeerd.
10 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
11 Ferdinand III.
12 Van Karl Ludwig van de Palts.

Deus Optimus Maximus tam arduis faveat conatibus. Idem Deus, venerande parens, tibi, matri, sorori omnia det prosperrima.

Tibi obedientissimus filius
P. Grotius.

Hagae Comitis MDCXXXVIII.

In dorso schreef Grotius: 12 Iulii 1639 P. de Groot.
En boven aan de brief: Rec. 22 Iul.

3668. 1638 juli 12. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Ad publicam calamitatem, cujus in tuis litteris meministi[2], etiam privata accessit capto ab hostibus affine Losecatio[3], qui cum filio[4] sine armis per agrum Bommeliensem equitans, ab hostium aliquot militibus illic latitantibus comprehensus et Geldriam versus deductus est; filius vero insidias effugit. Missus cum lytro tympanista ecquid profecerit, nondum mihi constat: vereor, ne et illum cum reliquis captivis diutius detineant hostes[5], donec ipsis satisfactum sit de caede nuper a nostris pessimo exemplo in duos hic captivos perpetrata; illud me juvat, quod ejus flagitii auctores duos jam in vinculis esse audio. Certe pejori tempore capi affinis non poterat neque parvo ei haec res stabit, quod res sororem nostram[6] valde contristat.

De rebus publicis nihil fere, quod scribam, novi habeo. Princeps[7] multis sibi militibus opus esse ait petitque, ut cives in praesidia mittantur, (quod) Batavi nostri aegre quidem, sed tamen consessiori v(identur).

De Ackerlakio[8] et negotio comitis Egmondan(i)[9] nihil plane intelligo nec, ubi iste mortalis haereat, scio. Recte tu judicas melius facturum fuisse comitem, si se illico in Angliam proripuisset post declaratum cum Gallia bellum: de fulmine Mechliniensi[10] nihil ego quidem inaudiveram.

Petrum[11] monui de libris ad te mittendis, cujus studia quantum in me erit promovere non desinam.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Antw. op no. 3655; beantw. d. no. 3686.
2 In no. 3665; de dood van Maurits van Nassau-Siegen.
3 Frederik van Losecaat (1583-1669).
4 Diderik van Losecaat († 1645).
5 Over het doden van de twee Spaanse kapiteins zie men no. 3659; eveneens J.A. Worp, *De Briefwisseling van Constantijn Huygens*, II, p. 370 en I. Commelijn, *Frederick Hendrick van Nassau, Prince van Orangien. Zijn Leven en Bedrijf* II, p. 17.
6 Adriana de Groot (1592-1639).
7 Frederik Hendrik.
8 Barthold van Akerlaecken.
9 Lodewijk van Egmond.
10 Vgl. no. 3655.
11 Pieter de Groot.

Male de nobis meretur Anglorum rex[12], qui Dunkerkanos commeatibus omnibusque, quae ad bellum necessaria sunt, instruere non desinit.

12 Karel I van Engeland.

Ducis Vinariensis[1] conatus ad Brisacum non optime procedere audivimus introducto in urbem per Gotsii[2] copias commeatu.

Plura libenter scriberem, nisi me materia tempusque deficeret, quare finiam cum voto, ut Deus O.M. te uxorem, liberos[3] diu nobis servet incolumes.

Vale.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XII Julij 1638.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et couronne de Suède A Paris.

In dorso schreef Grotius: 12 Iuly 1638 W. de Groot.

En boven aan de brief: Rec. 22 Iuly.

3669. 1638 juli 12. Van N. van Reigersberch[4].

Mijn Heer,

Het vertreck wt Vlaenderen[5], hoe het langer ende dieper wert ingesien, hoe het meer regret causeert, dat sodanyge avantagie, die, schoon sonder vorder progres genouch was den viant te beletten om eenych notabel dessein tegens desen staet te formeren ende seer tot handelynge soude hebben gedient, sonder pregnante redenen, soo veele oordeelen, is verlaten. De bresche, die graeff Willem[6] in sijne reputatie hierdoor heeft geleden, sal beswaerlijck werden gerepareert, want niet alleen de ingesetene van de steden, maer oock de militie en contenteert haer niet van dat beleyt, waervan de gedeputeerde wt het leger off eenyge derselver aen Hollant schrijven, dat hij nochtans in een vergaderynge van militaire ende politycke groote redenen heeft gegeven. Sijne Hoocheyt[7] is geweest besichtygen eenige Vlaemse frontieren ende heeft graeff Willem het leger in absentie gecommandeert. Dat yet bij desen staet voorgenomen sal worden, heeft noch cleyne apparentie. Den cardinael[8] difficulteert de gevangenen te relaxeren, als becommen dans le pourpris, soo luyden sijne brieven, van de riviere, daer geen quartier en is, sijnde oock int gevecht van d'een ende d'ander sijde geroupen, dat daer geen quartier en was, ende wert seer geurgeert het exces bij eenyge van de onse aen een Spaens officier tot Lyffkenshouck begaen[9].

Het quaet tractement onse soldaten aengedaen ende presentatie van twee, drie patacons op de hant doet veele derselver dienst nemen, waervan eenyge al-

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 Johann, graaf van Götz.
3 Alleen Cornelia was bij haar ouders te Parijs.
4 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK. M 13j. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 487. Antw. op no. 3657?; beantw. d. no. 3688.
5 Bedoeld wordt de terugtocht van het Staatse leger.
6 Willem, graaf van Nassau-Siegen.
7 Frederik Hendrik.
8 De kardinaal-infant don Fernando.
9 Zie no. 3668, p. 447 n. 5.

reede wederom hier gecommen sijn. Van de officieren dit saisoen dienst te trecken moet men geen reeckenynge maecken, ende tot dien eynde meene ick de disputen bij den viant werden gemoveert.

Het overcommen van het Sweetse secours, daervan 12000 sijn gearriveert, ende haer voornemen soude den viant soo connen distraheren, dat daerwt occasie mochte worden genomen om andere resolutie te concipieren, daertoe dan soude helpen de aenbiedynge van een ruytersdienst, die Milander[1] doet, gelijck ick hebbe gesien wt sijne brieven van den 3 deser, daerbij hij schrijft het accort tusschen Darmstat ende Cassel was gemaeckt ende sij met de keyserse in gespreck souden commen; ondertusschen den tresves noch was gecontinueert, maer seyt niet voor hoeveel tijt. Die hier best van de saecken oordeelen houden het daervoor, dat alle dese continuatiën van tresves in een volcomen besluyt van vrede sullen eyndygen sijnde de lantgravinne[2] de eenyge, die difficulteyt maeckt, Milander ende de steden daertoe, soo men gelooft, geïnclineert, niet sonder achterdencken te geven van particuliere insichten, te meer dewijle de gemelte Milander misnygen wil funderen tegen desen staet, aen dewelcke hij niet meer contentement, het (?) lest sijnde, heeft gegeven als hij seyt daer te hebben ontfangen, bijsonder aen ende van sijn Hoocheyt, met dewelcke hij niet wel eens conde werden over de inquartierynge in Münster, waer hij de onse wilde houden wtgesloten, dat soo niet wel aengenomen en wert.

Den conynck van Denemarcken[3] continueert sijne lichtyngen, die tot ontrent 8000 mannen monteren, te suppleren tot 12000, dewelcke, naer monsieur de Bellièvre[4] schrijft aen den ambassadeur Ro[5], daerdoor passerende heeft getoont groot miscontentement te hebben van den keyser[6] ende niet te abhorreren om in de wapenen te commen, soo bij goede confederatie daertoe wert genodycht, seggende met geen tractaten van Prage[7] ofte anders te sijn verknocht. Indien waer is, dat Aelianus[8] gelooft, dat den keyser het bisdom van Bremen aen den soon van den hartoch van Toscane[9] heeft gegeven, soo mochten die propoosten bij den conynck van Denemarcken wel worden gemeent, maer ick kan niet sien, dat den keyser om die obligatie sodanyge offensie soude willen geven. Dat oock de gemelte conynck bij Engelant soude worden aengebracht connen ons niet doen geloven den cours, die tegens desen staet wert gestelt, wiens vianden niet alleen met alle secours van coopmanschap van contrebande worden gestijft, maer oock de ingesetenen daer van met repressaliën overvallen, ende dat ter oorsaecke van goederen, bij een sententie in revisie tegens Engelse tot Middelburch gewesen ende een provisionele sententie van de Admiraliteyt tot Rotterdam, daer de saecke ten principalen kan ende behoort te worden, vervolcht. Alle welcke

1 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
2 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
3 Christiaan IV.
4 Pomponne de Bellièvre, Frans gezant te Engeland.
5 Thomas Roe.
6 Ferdinand III.
7 De vrede van Praag, gesloten in 1635.
8 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
9 Cosimo II de Medici, groothertog van Toscane, had behalve Ferdinand II nog 3 zonen die in 1638 in leven waren: Giovanni Carlo (1611-1663), Mattias (1613-1667), en Leopoldo (1617-1675). Ik heb niet kunnen vaststellen, wie van deze drie hier bedoeld wordt.

vremde beiegenyngen souckt men met alle beleeffde middelen te rechten, want in plaetse van te practiseren den regel, quod quisque juris etc[1], isset[2] soo verde, dat den conynck[3] aen de heer Ioachimi[4] hebbende geclaecht, dat sijne onderdanen, de Schotten, met wapenen wt dese landen waren versien, daer reden van offensie hadde connen werden genomen, indien het haer hadde geweest geweygert, soo heeft men datelijck wapenen, die naer Schotlant werden gescheept, aengeslagen ende onder pretext niet aengegeven waren de verswegen geconfisqueert, de reste verboden wt te voeren; waerin de generaliteyt noch geen contentement genomen hebbende is van de sententie geappelleert, alsoo de oude ordonnantie, met contrari prattijcke geaboleert, confiscatie stelt van alle de goederen, soo wanneer een deel is verswegen. Soo vol souckt men haer de mate te meeten, dat weynych helpen kan bij degene, die occasie soucken om tegens een staet, die mogelijck haer te seer involcht, haer te formaliseren.

Dat Engelant met nieuw ofte notabel subsidie den palsgrave[5] soude helpen, toont hem niet ende verwacht men van de wervynge dit jaer niet bijsonders. Men vreest oock, dat tensij de Schotse saecken met sonderlynge wijsheyt werden beslecht, het in dat rijck niet wel en soude gaen sijnde den marquis de Hamilton[6] tsijnder aencomste van niemant in het particulier gesien ende willen hem niet hooren als int publyck haer niet contenterende, dat de nieuwe ceremoniën worden achtergelaten, begeeren een parlament ende met soo veel vrijheyt, als de parlamenten hebben gehadt eer den conynck Iacobus[7] aen de croone is gecommen. Andere seggen daerbij, dat sij oock begeeren, dat de Engelsche een parlament werde geconsenteert, om dat rijck daermede tot haer te trecken ende dat sij alreede provisie hebben gedaen van wapenen voor 60.000 mannen ende dat den conynck over dit werck niet weynych is gealtereert.

De belegerynge van Brissac hout men, dat hertoch Barent[8], hoewel 500 malderen corens daerin sijn gebracht, continueert.

Aen vivres vreesen veele het de Fransoisen voor St. Omer sal haperen, soo sij alreede daervan niet wel, gelijck den gouverneur van Calis[9] verseeckert, en sijn voorsien.

Den ambassadeur van Vranckerijck[10] is noch in het leger.

Den soon van Pels[11] vertreckt over Douvres, omdat geen ander commoditeyt en vint; t'sijner aencomste wil ick hopen liberalijck van alles bij uEd. te sullen werden geïnstrueert.

Voor Rotterdam[12] sal ick sorgen ende voorts daer ick kan uEd. dienen.

Desen 12 Iuly 1638.

1 Vgl. Justinianus, *Inst.* I, 2, 1.
2 In het hs. volgt een overbodig ‘het’.
3 Karel I van Engeland.
4 Albert Joachimi, ordinarius Staats gezant in Engeland.
5 Karl Ludwig van de Palts.
6 James Hamilton.
7 Jacobus I van Engeland.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 Louis de Béthune, graaf van Charost.
10 Jean d'Estampes, sieur de Valençay.
11 Pieter, zoon van Paulus Pels.
12 Het betreft hier de pogingen namens Grotius ondernomen om diens achterstallige salaris als pensionaris van Rotterdam alsnog uitbetaald te krijgen.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer de Groot, Raet ende Ambassadeur van de Coninginne ende Croone van Sweden bij den Alderchristelijckste Conynck.

In dorso schreef Grotius: 12 Iuly 1638. N. Reigersberg.

Boven aan de brief: Rec. 22 Iuly.

3670. 1638 juli 14. Van Fr. Junius[1].

Tuus in me animus tuumque de me judicium utrum mihi plus dignitatis in perpetuum an voluptatis quotidie sit allaturus, non facile dixerim. Crebro regusto tuas litteras atque in iis acquiesco; sollicitudines tantum meas tua in dies merita magis excitant, ne quid aut ex amore aut ex judicio tuo deperdam. Ego quid possim, nescio; vel potius me parum posse sentio: illud tamen tibi polliceor me omnia, quae te velle quaeque ad res tuas pertinere arbitrabor, tanto studio officioque esse facturum, quanto tu in meis rebus studio semper fuisti; quod quamquam intelligo me cum multis esse facturum, appetam tamen hujus rei principatum tuamque erga me benevolentiam, ut ut merita non assequor, sedulo imitabar.

Libellum nostrum de Pictura[2] voluptati tibi fuisse minime miror, cum omnia nostra perinde ac nos ames; quum tamen scires fidem laudis ibi semper incertiorem, ubi certa est amicitia, judicio quoque tuo benigne prorsus argumenti pondus adjicis efficisque, ut magis credo caetera tibi placuisse, dum quaedam displicuisse testaris.

Exprimere verbis nequeo, quam grate D. Seldenus[3] ac Patricius Junius[4] acceperint salutationis officium tuis verbis allatum. Uterque certe humanitatem sane apud animum tanti beneficii non immemores collatam esse profitetur ac forte injecta apud Junium mentione Heinsianarum - quae sub praelo esse dicuntur - annotationum in novum testamentum[5] interrogavi, numquid varias lectiones codicis a Cyrillo patriarcha Constantinopolitano[6] ad regem nostrum[7] transmitti vidisset Do. Heinsius; negabat id Junius spondebatque se exigenti tibi earum copiam paratissime facturum. Id te scire volui, si quid forte ea res ad cogitationes tuas pertineret.

Cura, ut valeas meque ames amore illo tuo singulari, quem ut conserves, non quo de tua constantia, dubitem, sed quia mos est ita rogandi, rogo.

Londinii in aedibus Arundellianis XIV Julii MDCXXXVIII.

Tuus omni officio
Fr. Junius.

1 Eigenh. oorspr. Het hs. bevond zich destijds in de befaamde coll. Alfred Morrison, die bij de auctie bij Sotheby te Londen in de jaren 1917-1919 verstrooid raakte. De brief in kwestie werd op 5 mei 1919 verkocht als deel van een kavel onder no. 2727, en is sindsdien spoorloos[aant.]. Antw. op no. 3606; beantw. d. no. 3772. Franciscus Junius -François du Jon- (1589-1677) was sinds 1621 als bibliothecaris in dienst van Thomas Howard, graaf van Arundel.

2 Voor de titel van dit werk zie men no. 3606, p. 339 n. 8.

3 John Selden.

4 Patrick Young (1584-1652).

5 Voor dit werk van Daniel Heinsius zie men no. 3603, p. 334 n. 4.

6 Cyrillus († 444), patriarch van Alexandrië.[aant.]

7 Karel I van Engeland.

Adres: Illust.mo Dom. H. de Groot, Sueci regni ad Christianiss. Regem legato. Lutet. Parisiorum.

Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 21 de Sept.

3671. 1638 juli 14. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

I'ay receu vos lettres du 21 et 29[2] du passé, mais ne puis voir par icelles, si monsieur Müller[3] est parti de Paris et ce qu'il aura dit sur le suject de mes lettres.

Ie ne reçois pas encor de l'argent promis et monsieur Mukel[4] m'escrit que si Göz[5] vient en Alsace et leur emporte la moisson que ny luy ni moy aurons à attendre aucune chose de ces rentes-là, estant pourtant plus que raisonable que monsieur le gran chancelier[6] me face pourvoir de mon gage d'ailleurs, moy n'ayant icy plus de crédit à cause qu'on me voit tellement abandonné que mes créanciers osent dire qu'il faut nécessairement ou que mon service soit desaggréable ou qu'on ne fait pas estat de moy, puisque les autres ministres d'icy sont mieux traittez. Dieu me garde de quelque maladie que la mélanquolie me pouroit causer en ayant desià quasi toute ma maison pleine, surtout celle de ma femme[7] et mei ammanuensis qui ex apoplexia decumbit m'afflige beaucoup, sans savoir d'où prendre la despence tant pour la médicine que pour le mesnage de la maison, ayant desià tous les meubles quasi de ma femme engagé.

Les Espagnols continuent le siège de Verseil et monsieur de Veimar[8] les fortifications de Rheinfelden et Laufenburg se préparant pour combattre Göz si sa foiblesse le permettra n'ayant que 4m chevaux et 4m à pied sans les garnisons, de façon qu'il a bien besoin du renfort que vous luy procurez. Du blé on luy envoye de la Suisse en quantité nos protestans faisant leur office envers nous.

La diète de Baden continue encor, mais elle produira autant que les passées.

Les ambassadeurs Grisons[9] ne sont pas encor de retour qu'on attend avec impatience le gran Turc[10] va contre le Persien[11] et laisse s'entr(e)battre les chrestiens tant qu'ils veulent.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
2 Ontbreken.
3 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris.
4 Friedrich Richard Mockhel.
5 Johann, graaf van Götz.
6 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
7 Allessandra Paravicini Capelli.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 Voor hun namen zie men no. 3413.
10 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
11 Safi.

Dieu veille finir ces cruelles guerres et nous resiouir d'une raisonable paix, me conservant en vostre bonne grâce qui suis inviolablement, monsieur,
Vostre serviteur,
Marin.

De Zurig, ce 4/14 de Juillet 1638.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 3 Augusti.
En in dorso: 14 Iuly 1638 Marin.

3672. 1638 juli 14. Van G.J. Vossius[1].

Illustrissime Domine,

Eunte ad te Petro Pelsio[2] et aliquid a me literarum poscente etsi hoc tempore valde distrahar, tamen ornatissimo id juveni et amplissimo eius tuique amantissimo parenti[3] dandum putavi, ut aliis hoc officium praeverteret.

Valde jucundus mihi filii tui Petri J.C.[4] adventus fuit, qui et aliquot nobiscum dies Amstelodami egit. Post eas literas, quas veniens exhibuit[5], alteras tuas[6] bene longas ac tanto gratiores accepi.

Sed nunc respondere nec his, nec illis licet. Fiet hoc autem epistola proxima[7]. Solum mitto, quae Hispanice Manasses[8] exaravit. Sed censeo ista non satisfacere quaesitis tuis. Agam ipse cum eo accuratius.

Philolaus[9] me urgente excudi coepit. Hactenus opera mea ab Hortensio[10] in promovendo itineris iustituto postulata non est. Aliunde, quicquid eo pertineret, resciscendum fuit. Nunc quia meam sibi operam apud proceres utilem fore arbitratur, non deero amicissimo collegae. Sed utinam id antea fecisset. Non debuit hoc negotium eo pede, quo coeptum, transigi. Monstravi illi in literis tuis quae ad laudem eius et huius instituti commendationem pertinerent. Petiit, ut ea sibi a filio meo[11] exscripta traderem. Tum item ut consulem Conradum Verburg[12] et

1 Hs. Leiden, UB., coll. Pap. 2. Eigenh. oorspr. Gedrukt *Vossi Ep.*, p. 351; *Voss. Op. IV. Epist.*, p. 244. In de gedrukte uitgaven komen enige onnauwkeurigheden voor. Voorl. antw. op nos. 3554 en 3603; beantw. d. no. 3716.
2 Pieter Pels zou secretaris van Grotius worden.
3 Paulus Pels.
4 Pieter de Groot.
5 No. 3554.
6 No. 3603.
7 Een brief van eenige omvang schreef Vossius eerst op 14 oktober no. 3802.
8 Menasseh Ben Israel; voor zijn brief zie men no. 3554, p. 248 n. 4 en bijlage no. 7.
9 Philolaus is een pseudoniem van de astronoom Ismaël Boulliau; het betreft hier diens *Philolai sive dissertationis de vero systemate mundi libri IV*, dat in 1639 bij Blaeu te Amsterdam verscheen.
10 Martinus Hortensius.
11 Vermoedelijk Isaac Vossius.
12 Albert Coenraetsz. Burgh.

consularem Bickerium[1] accederem tuamque de tota hac re sententiam praelegerem. Feci id lubens et video non leve apud eos pondus habere judicium tuum, uti sane debet. Facturi sunt omnia, quae salva Hollandiae Ordinum auctoritate possunt.

Verum et de hoc et aliis, literis proximis. Jam enim adest Pelsius et tempus abitus instat.

Illustri dominae conjugi et familiae toti salutem a me meisque.

Tui nominis cultor,

G.J. Vossius.

XIV Jul. St. N.A. MDCXXXVIII.

Adres: Illustrissimo viro, Hugoni Grotio, serenissimis regni Suecici legato ad regem Christianissimum. Lutetiae Parisiorum per amicum.

In dorso schreef Grotius: 15 Iulij 1638 Vossius.

En boven aan de brief: Rec. 2 Aug.

3673. 1638 juli 15. Van I. Jasky[2].

Monseigneur,

Ie me sens infiniment honoré de l'honneur de vostre souvenir et m'estimerois heureux de me pouvoir dignement acquiter de mon devoir que ie vous dois, et pour en rendre quelque petite preuve vous donner quelque nouvelle aggréable. Ce que si ie n'execute pas bien il plaira à vostre Excellence de croire que nous n'en avons guères. Pourtant celle-là, que nous espérons que ce trouble, touchant la nouvelle dace, s'appaisera bientost, veu que le bruit court que l'assemblée des commissaires de la République[3], laquelle estoit assignée pour le 12 de ce mois, ne se tiendra pas. Et quoy qu'elle se tienne, la pluspart des commissaires ne s'y trouveront pas, tant pour ce qu'il y en a qui sont employez ailleurs, comme le général Koniecpolsky[4] et autres, tant pour des raisons particulières.

Nos députez[5] sont partis il y a dix iours pour Varsau, à celle fin d'offrir à Sa Maiesté[6] tout le contentement qui pourroit dépendre de la ville, mais avec très humbles prières qu'il pleust à Sa Maiesté de vouloir désister de la demande de ceste nouvelle dace, si mal voulue de tous les voisins. Au reste qu'ils seroient bien aise d'entendre par quelque commissaire de Sa Maiesté envoyé à la ville quelque moyen d'accommodement.

Le parti des Cosaques Zaporowsciennes se fortifie grandement, ils ruinent et ravagent une bonne partie de la Pologne qui leur est voisine. Vray est que le

1 Andries Bicker.
2 Hs. Utrecht, RA. Prov., Arch. Boetzelaer 556, 9. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 3615; tesamen met no. 3684 beantw. d. no. 3737.
3 Gabriël Schumann en Christoph Ricci.
4 Stanislaus Koniecpolski († 1646).
5 Deze ontmoeting was echter vastgesteld op de 15de juli.
6 Wladislas VII (IV) van Polen.

général Koniecpolsky en a battu près de six mille, ils ne laissent pas pourtant d'estre fort considérables. Ils se sont souslevez à cause qu'on leur avoit osté quelques églises - ils sont tous de la religion grecque - et privilèges qu'ils prétendoient d'avoir. A la diette passée on décapita leur chef[1] et quelques autres principaux officiers d'entr'eux, ce qui les aigrist davantage et pour se revanger donnèrent au fils[2] de leur général décapité l'office qu'avoit son père.

La famine est si grande au pais de Volin et à l'entour et plus avant dans la Pologne à cause de la grande sécheresse de ceste année en ce pays-là, que beaucoup de gens meurent du faim. Icy et au pais voisin Dieu mercy les bleds sont en bon estat, ce qu'avec l'aide de Dieu, nous n'avons à craindre ce désastre-là.

L'évesque de Culm, monseigneur Lipsky[3], qui fust envoyé l'année passé avec des autres seigneurs pour guérir et conduire la reyne[4] en Poulogne, a esté pourveu depuis peu de l'archevesché de Gnesne et du primat de Pologne.

Hier vient nouvelle que trois mille Suédois estoit débarquez en Poméranie et qu'on en attendoit encore neuf mille hommes effectivement. San ce secours le général Bannier[5] ne pourra pas sortir en campagne ceste année.

Je suis, Monseigneur,
de Vostre Excellence le très
humble serviteur.
Jasky mpp.

A Danzig, le 15 de Iuillet l'an 1638.

Adres: A Monsieur (M)onsieur De Groot, (A)mbassadeur ordinaire de la couronne de Suède à la cour du roy Treschrestien A Paris.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 19 Augusti.
En in dorso: 15 Iuly 1638 Jaski.

3674. [1638] juli 15. Aan Jean de Saint-Amand[6].

Monsieur,

Je vous remercie fort de l'affection cordiale que m'avez tesmoigné et me tesmoignez encore. Je ne laisse pas de me souvenir de vous avecq gratitude, comme faict aussi le bon monsieur de Cordes[7]. Je vous remercie aussi du livre[8]

1 Pavluk, hetman van de Zaporozje-Kozakken, en vier van zijn officieren.
2 Volgens Jean-Benoit Scherer, *Annales de la Petite-Russie* II p. 19 v. was het Ostraniza.
3 Jan Lipski; andere leden van het gezantschap dat onder leiding stond van Jan II Kazimierz, waren Caspar von Dönhof en Sigismund Guldenstern.
4 Cecilia Renata, dochter van Ferdinand II.
5 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
6 Hs. Oxford Bodl. Libr. cod. Tanner 67 f 23. Eigenh. oorspr. Gedrukt in *Nederl. Arch. voor Kerkgeschiedenis* XIX (1926) p. 203. Antw. op no. 3650. Vgl. H. Brugmans, *Verslag van een onderzoek in Engeland naar Archivalia*, 's-Gravenhage 1895, p. 438. Geadresseerde is vermoedelijk Jean Tristan, sieur de Saint-Amand et du Puy d'Amour.
7 Jean de Cordes, bibliofiel te Parijs.
8 Voor de titel van dit boek zie men no. 3650, p. 417 n. 2.

que m'envoyez, duquel j'avois veu desjà à Frankfort presque toutes les pièces et appris dèslors que les luthériens estoient fort mal satisfaicts des advis de trois évesques, disant que par là on donnoit à ceux de Calvin en tout et par tout cause gagnée. Aussi croysje que l'église ancienne n'eut pas approuvé fides illas locales.

La lettre des ministres de Charenton contient quelques bonnes choses, mais aussi est il vrai que ces mesmes ministres et un synode provincial et un synode national ont condemné monsieur de la Miletiere[1] et excommunié pource qu'il avoit advancé ceraines propositions lesquelles ne seroient pas toutes désadvouées p(ar) les luthériens.

Je recognois en monsieur Duraeus[2], que j'ayme et honnore, les bonnes qualitez que vous luy attribuez, et suis marri qu'on l'a attiré pour s'expliquer sur certains dogmes et par cela donner une preuve de son Analyse[3]. La response qui luy a esté donnée par le clergé de Suède[4] semble luy donner assez de subiect pour retourner en son pays. Mais puisqu'il appartient aux enfans d'Abraham d'espérer contre espérance, je veux prendre la liberté d'espérer que l'alliance politique estant faicte entre les couronnes de Suède et d'Angleterre, on pourra lors avecq pus d'apparence reprendre les pensées de l'union des eglises des dits royaumes, puisque le temps ne semblent pas bien permettre une convocation générale de touts ceux, qui portent le nom d'évangeliques ou protestans. Pour moy je ne voy pas, que je puisse servir en cecy que par mes prières que j'y[5] contribuerai très volontiers, comme aussi pour vostre santé et prosperité.

Vostre serviteur
H. de Groot

A Paris, le 15 de Juillet

In dorso staat: Paris Mr. Grotius 15 Julie 1638.

3675. 1638 juli 16. Aan S. Andreae[6].

Praestantissime ac Clarissime Domine,

1 Théophile Brachet, sieur de la Milletière; vergelijk o.a. dl. VIII p. 432.
2 John Durie; zie over hem VI, p. 172 n. 5.
3 *Svmma Capita rerum in studio concordiae Evangelicae persequendo hactenus tractatarum, cum praecipuis in Ecclesia Svetica Antistibus atq; Theologis, quae Johannes Duraeus consignare consultum putavit, ad debitam informationem aliorum, tam ex ordine Ecclesiastico, quam civili Eminentium Virorum qui Anno 1638, ad Regni comitia in Januario celebranda Stockholmiam convocantur.*
4 *Episcoporvm et Cleri In Incluto regno sveciae Censura de Instituto & actionibus Dn. Johannis Duraei Ecclesiasticae Scoto-Britanni, in oblato nobis pacis & concordiae Ecclesiasticae, Inter Nos & Reformatos Calvinianos conciliandae Studio, Ad meliorem Lectoris, in iis quae de hoc argumento evulgaverat ipse Duraeus, informationem, Facta in conventu comitiali, qui Stockholmiae, habitus est in mense Februario, Anno O.R. 1638.*
5 In het hs. staat 'j'ay'.
6 Gedrukt *Epist.*, p. 448. Antw. op no. 3626. Samuel Andersson was kanselier in Zweedse dienst.

Gratias ago Praestantiae vestrae pro continuato ad me scribendi labore.

Vidi antehac responsum illud, quod D. Salvius[1] Soldnero[2] dedit, dignum sane ipsius prudentia.

Literae, quas a Constantinopoli habet Venetus[3], dant Turcae[4] hominum CCCC militiae idoneorum millia, quibus dicitur petere Babylonem, quae XXX millibus defensatur. Ingentem vim commeatuum eodem mari mitti, sed quibus periculum sit a navibus Ethruscis et Melitensium. Domus Ottomannica, ut mones, paucis stat fulcris, quae si ruant, videtur dissilitura ista potentia, ut olim illa Alexandri[5]; quod si quando eveniat, non tam quietem videtur allaturum orbi christiano quam incrementum Austriacae magnitudini. Pax nisi communis omnibus, qui arma sumpserunt, neque accipi honeste post fedus neque satis tuto potest.

Caetera ad magnum D. cancellarium[6] scribo maneoque.

Claritudinus vestrae studiosissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 16 Julij novi Calendari 1638.

3676. 1638 juli 16. Aan P. de Groot[7].

Literas per nautam tuas[8], mi fili, et Opitianos psalmos[9] vidi nondum.

D. Mullerum[10] si videris coluerisque cum eo eam, quae inter nos est amicitiam, recte feceris.

Ad eas, quas per tabellarium misisti[11], antehac respondi[12] magnoque velim repertum nobis faventem *χαὶ ὁμόψηφον* typographum, cui mea sine periculo possim credere.

A D. Vossio literas librumque de Idololatria[13] exspecto.

A fratrum tuorum minore[14] literas habeo 6 Iulii datas[15]. Videtur adhuc manere voluisse in quo erat loco. A majore[16] literas exspecto.

Saluta amicos et cum illis optime vale.

Tibi optime volens pater
H. Grotius.

1 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant in Hamburg.
2 Dr. Johann Söldner, afgevaardigde van de keizer.
3 Anzolo Correr, Venetiaans gezant te Parijs.
4 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
5 Alexander de Grote; zijn rijk viel na zijn dood uiteen.
6 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
7 Gedrukt *Epist.*, p. 447. Antw. op no. 3651; beantw. d. no. 3690.
8 No. 3651.
9 Voor de titel van dit werk van Martin Opitz zie men no. 3651, p. 418 n. 3.
10 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris.
11 No. 3649.
12 No. 3664.
13 Voor de titel van dit werk van Gerardus Johannes Vossius zie men no. 3414, p. 19 n. 2.
14 Diederik de Groot.
15 Ontbreekt.
16 Cornelis de Groot.

Lutetiae, 16 Iulii 1638.

3677. 1638 juli 16. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Die Mercurrii exacto regem[2] salutavi eique gratulatus sum res in Hispanico fine prosperas hortatusque ad repetendum regnum avito jure ipsi debitum, in quo Hispani possessio sola vi niteretur. Commendavi et ducis Vinariensis[3] negotium et illud alterum de longinquo foedere, de quo scripsi nuper[4]; et de vidua Hassica[5] in bello retinenda spem ipsi faciens magnarum actionum a Bannerio[6] aucto jam supplementis Suedicis.

Cum ad haec omnia ea, quae optabam, respondisset, obtuli ei D. Crusium[7], quem dixi in Suediam proficisci ibique in tempore haud dubie partem aliquam habiturum in regni rebus et inter vincula fore retinendae Suediam inter[8] Galliamque amicitiae, ut qui ex utraque gente ortum duceret. Rex eum amice complexus petiit ab eo, ut se Sublimitati Tuae commendaret.

In reditu magnum adii periculum, dum per turbam transeo, quae forte in vicum quendam supplicii causa convenerat, quod ibi de latronibus sumebatur. Suspicione populi, ut videtur orta, quasi ad reos liberandos venissemus, ideo quod cursorum unus ad viam nobis faciendam fuisset violentior, globis petiti sumus et multum et diu etiam postquam legatum me esse et ego clamassem et is, qui mihi a rege adjunctus aderat[9]. Ejus rei, quae multis sermonibus materiam praebet, circumstantias, ne nimium excrescant literae, nuntiandas D. Crusio relinquo, qui periculi hujus non testis tantum, sed et particeps fuit. Experior verum Horatianum illud,

> Quid quisque vitet, nihil homini satis
> Cautum est in horas[10].

De Brisaco obsidendo video spem nullam hoc anno esse. Tantum invectum commeatuum pecudumque, non sine aliquo tamen hostium damno, qui tres cohortes inde redeuntes perdidit. Exspectat adhuc dux Vinariensis vicecomitem Turenae[11] a Remiremontii oppugnatione rejectum nuper ac praeterea a Longavillano[12] duas cohortes sive regimenta. Die sexto Julii, ut hic numeramus, ducis Vinariensis exercitus apud Friburgum erat, hostilis apud Kentzingam, quatuor ferme leucarum intervallo.

Non illis tantum in locis, sed et alibi res Galliae retro labi coepere multis multorum moris culpisque.

1 Hs. Stockholm, RA. Gedrukt *Epist.*, p. 447; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 504.
2 Lodewijk XIII.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Grotius doelt op hetgeen hij schreef dd. 10 juli (no. 3665).
5 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
6 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
7 Johan Jespersson Kruus (1614-1644). Hij was de zoon van Jesper Mattson Kruus van Harvila en van Brita de la Gardie, zij hertrouwde in 1631 met Gabriel Gustafsson Oxenstierna, de broer van Axel Oxenstierna.
8 Het woord ‘inter’ ontbreekt in de uitgave der *Epist.*
9 René Giraut. Zie bijlage no. 8, p. 806.
10 Horatius, *Od.* II. 13. 13: quid quisque vitet, numquam homini satis / / cautum est in horas.
11 Henri de la Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.
12 Henri d'Orleans, hertog van Longueville.

Vercellae 6 Julii dum oppugnantur deditae sunt, ut scribit ad viduam Sabaudicam[1] Villa marchio[2], cujus tamen literis haec aula credi non vult populum bona spe, quamdiu potest, alens.

Castra ad S. Audomari oppidum multis locis adorti sunt hostium duces, hinc princeps Thomas[3], inde Picolominius[4]. Damni nonnihil passi sunt, sed princeps Thomas aggerem quendam negligenter custoditum tenuit cumque eo amnem et aditum in urbem, quam ipse non clam, sed tympanis sonantibus ingressus est.

Et alia in parte Manicampius[5], qui priorem infelicitatem novis ausis purgatum iverat, castellum Baccum quod dicebatur, seque et suos hosti dedere coactus est. Nondum quidem discessit ab obsidio Castilionaeus[6], sed qua spe mansurus sit ad urbem hosti, apertam, non video; quanquam sunt qui sperant, si eo eat rex, ipsius praesentiam malo huic allaturam remedia.

De Fontarabia capienda spem bonam haberem, si jam adesset ibi, ut debebat, classis Gallica ad arcendos a maris parte hostes.

Dux Vinariensis reginae nostrae[7] nostrisque omnium literis excitatus ad regem scribit se vel omnes sui juris captivos retinendo, Waertium[8] maxime et Enckefortium[9], libertatem parare cupere D. Mareschallo Hornio[10], modo rex idem velit. Mittit quoque regi fratrum suorum[11] et electoris[12] ad se literas hortantes ipsum, paci ut studeat, quas qui pertulit literas ab ipso imperatore[13] diploma tuti itineris accepit.

Ad utrumque horum quid rex regisque ministri sint responsuri, ex D. Erlachio[14] cognoscam, ubi is ab aula, quo ivit, redierit. Brevi is molitur reditum ad ducem non bene confectis hic negotiis, eis[15] maxime, quae rem pecuniae spectant. Offeruntur a Gallia duci Vinariensi, si pax fiat, ut hic maneat, L millia scutatorum annua. Dux, si ei terrae tantum in reditu habentes perpetuo jure dentur, eas accepturus pecuniae valde per tempora incertae spem non tanti facit, ut Galliam ob id Germaniae praeferat.

Dux Rohanius[16], de cujus filia[17] maritanda multi nunc sermones sunt, ante mortem amicis dixit vitam suam a Gallis impetitam. Duci Nemorosio[18] juveni

1 Christine de Bourbon, hertogin van Savoye.
2 Guido, markgraaf van Villa.
3 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano.
4 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi.
5 Achille de Longueval, baron van Manicamp.
6 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
7 Christina van Zweden.
8 Johan van Werth.
9 Adriaen von Enkefort.
10 Gustaf Karlsson Horn; hij bevond zich in krijgsgevangenschap.
11 Wilhelm (1598-1662), Albrecht (1599-1644), en Ernst (1601-1675) van Saksen-Weimar.
12 Johann Georg I, keurvorst van Saksen. Achter het woord ‘electoris’ is wellicht de naam ‘Saxoniae’ uitgevallen; zie no. 3679, p. 461 n. 10.
13 Ferdinand III.
14 Johann Ludwig von Erlach.
15 Het woord ‘eis’ ontbreekt in de uitgave der *Epist.*
16 Henri, hertog van Rohan.
17 Marguerite de Rohan.
18 Louis van Savoye, hertog van Nemours (1620-1641).

admodum dari eam virginem rex velit, ne in protestantium parte recidat[1] tam ingens haereditas. Sed et ipsa et mater[2] religionis dissidium in suam domum inferre nolunt.

De Brissaco accusant se mutuo Galli et dux Vinariensis. Certum est impediri invectionem commeatuum sine proelio non potuisse. Proelium autem periculosum duci futurum fuisse non acceptis, quae ex Gallia opperiebatur, auxiliis.

Dixit mihi Biisterveldius[3]. Gallos id voluisse, ut foedus fieret, continens Vindicem[4] non facturum Mimnermum[5], nisi principe illo comprehenso. At ipse aequale foedus expetit, nempe ne exuatur Callimachus[6], nisi utriusque consensu. Dixi recte facturum eum principem, si Hamburgum aliquem mittat, quod factuxum arbitror.

Venetus[7] mihi dicit Gallos, etiamsi illud de rebellione aut crimine laesae majestatis omittatur, non tamen contentos fore literis legatorum imperatoris pro tuto itinere eorum, quos Germani missuri essent, sed ipsius imperatoris literas directe id promittentis se velle ac universaliter pro Germanis, non vero cum adjectione, qui reconciliati imperatori nondum essent. Id vero imperatorem minime concessurum putabat Venetus, ne viam panderet querelis omnium eorum, qui in pace Pragensi[8] aut ejus observatione aliquid desiderant.

Formulam mihi novam ostendit, qualem ab imperatore super hoc negotio exigerent, sed eam non ad me misit, ut facturum se dixerat. Etiam formulam inscriptionis ad Angliae regem[9] nondum mihi dedit pollicitus tamen daturum excusans interim constantiam suae gentis ita retinentem moris antiqui, ut cardinalibus non det Eminentissimi titulum, quod omnes reges faciant, sed Reverendissimi et Illustrissimi, in quo more ipse eos tutatus sit pontifex[10].

Qua die ego a rege sum auditus adfuit regi et generalis cappucinorum[11] Romae[12] missus ob suae societatis, ub praefert, negotia, sed quantum audio etiam cum mandatis cudendi indutias aut universim aut certe per Italiam, quod valde optat Roma.

Viduam Sabaudicam sunt qui putent ob metum insidiarum et aversos a se nobilium plebisque animos venturam cis Alpes et in Gallia, tutiori sede, ad tempus se locaturam.

Deus, Excellentissime et Illustrissime Domine, det reginae, regno Tuaeque Sublimitati cuncta optima.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 6/16 Iulii 1638.

1 De uitgave der *Epist.* geeft de lezing ‘residat’.
2 Marguerite de Béthune, hertogin van Rohan.
3 Johann Heinrich Bisterfeld, De naam ‘Biisterveldius’ staat in de tekst in code: 11.79.112.103.75.66.69.72.60.10.55.2010.
4 Schuilnaam voor Lodewijk XIII.
5 Codewoord voor vrede.
6 Codewoord voor oorlog.
7 Anzolo Correr, Venetiaans gezant in Parijs.
8 De vrede van Praag, gesloten in 1635.
9 Karel I.
10 Urbanus VIII.
11 Ioannis a Moncalieri († 1654).
12 Abusievelijk voor ‘Roma’; vgl. no. 3679 aan Ludwig Camerarius.

Causa mali in obsidione S. Audomari fluxit e clade Batavorum, quae Picolomino libertatem dedit illuc se transferendi distinendique Lafortium[1]. Castilionaeo autem soli[2] in tam ingenti ambitu castrorum, quantus esse debuit, ob intercedentes paludes, non satis erat militum machinarumque ad bene servanda castella omnia. Quidam et aemulationem incusant, quae inter ipsum Lafortiumque fuerit.

Cardinalis Valetta[3] haud multo plus quinque apud se habet. Itaque Casali metuitur multum.

Magna sunt inter reginam[4] et Eusebium[5] dissidia. Misit ad me rex comitem Brulonum[6] ad testandum dolorem suum super eo, quod mihi die Mercurii accidit addens se poenas sumere velle de sontibus, si eos nosset, satis jam sero. Rex ipse it Ambianum.

Adres: Axelio Oxensterinae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3678. 1638 juli 16. Aan N. van Reigersberch[7].

Heeft Graswinkel[8] voor een tydt zyn voordeel daar mede gedaan, gelyk met eenige andere myner papieren, dat kan ik lijden.

3679. 1638 juli 17. Aan L. Camerarius[9].

Illustrissime Domine,

Minus quam vellemus procedunt res Gallicae. Nam et Vercellas die 6 Julii[10] inter oppugnandum deditas pulvere igniario deficiente scripsit ad viduam Sabaudiae[11] eam consolans Marchio Villa[12]. Quanquam id non impedit, quominus

1 Jacques Nompar de Caumont, maarschalk van La Force.
2 De uitgave der *Epist.* geeft de lezing ‘sibi’.
3 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
4 Anna van Oostenrijk. Het woord ‘reginam’ staat in de tekst in cijfer: 66.33.9.71.41.80.61.
5 Schuilnaam voor De Richelieu.
6 Anne, graaf van Brulon, introducteur des ambassadeurs.
7 Gedeelt. gedrukt in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 173. Antw. op no. 3659?; beantw. d. no. 3694.
8 De Haagse advocaat Dirck (Theodoricus) Graswinckel.
9 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 138. Gedrukt *Epist.*, p. 448. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
10 Vgl. no. 3677 aan Axel Oxenstierna; de copie te Uppsala dateert dit feit abusievelijk op 9 juli.
11 Christine de Bourbon, hertogin van Savoye.
12 Guido, markgraaf van Villa.

haec aula contrariis rumoribus plebem lactet. Brisacum vero tanti sunt illati commeatus et pecora, ut spes repetendi obsidii nulla sit, quanquam caesis tribus cohortibus hostium, dum Brisaco redeunt.

Vicecomes Turenae[1] vi rejectus ab oppugnatione Remiremontis ad ducem Vinariensem[2] nondum pervenit. Obsidium vero urbis S. Audomari non video, qua spe trahatur, cum princeps Thomas[3] multis ex locis Gallica munimenta adortus cum clade mutua aggerem quendam minus diligenter custoditum tenuerit simulque amnem et palam sonantibus tympanis inierit urbem. Jam et deditum illi audimus castellum, quod Baccum dicitur, cui tutando Manicampius[4] se devoverat, ad purgandam sinisteriorem de se ex anni praeteriti fortuna famam.

Classis Gallica nondum pervenit ad principem Condaeum[5], qui ejus maxime opus habet ad peragenda, quae coepit.

Cappucinus generalis[6] hic est Roma missus induciarum, ut creditur, molitor.

Scribit ad regem[7] dux Vinariensis paratum se, modo regi videatur, captivos, etiam qui hic sunt, in id retinere, ut liberari mareschallus Hornius[8] possit. Mittit item ad regem literas per quas ipsum fratres[9] et elector Saxoniae[10] imperatore[11] volente ad pacem invitant. Die sexto, ut hic numeramus, Julii exercitus ducis Vinareinsis ad Friburgum erat, hostilis ad Kentzingam quatuor ferme leucarum intervallo.

Haec omnia, quanquam non optima, pars responsi erunt ad gratissimas Excellentiae vestrae literas datas 5 Julii[12].

Non imprudenter facit cardinalis Hispanus[13], qui tantam militum multitudinem cunctatur dimittere praesertim reperto aliquo juris obtentu. Spero fore, ut et Excellentiae Tuae et D. Estampii[14] monitis incalescant animi malo eventu refrigerati.

Piccolominius[15] oppugnandis Gallorum castris ad S. Audomari urbem adfuit. De illo autem ad Ardresam castello scripsi antehac[16].

Accipimus e Germania adventum copiarum e Suedia perquam speciosarum ad D. Banerium[17], validam praeterea nostrorum in mari classem.

Dani[18] copias diffluere intelligimus, imo et ad imperatorem transire plerosque

1 Henri de la Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano.
4 Achille de Longueval, baron van Manicamp.
5 Henri de Bourbon, prins van Condé.
6 Ioannis a Moncalieri.
7 Lodewijk XIII.
8 Gustaf Karlsson Horn.
9 Wilhelm, Albrecht en Ernst van Saksen-Weimar.
10 Johann Georg I, keurvorst van Saksen.
11 Ferdinand III.
12 Ontbreekt.
13 De kardinaal-infant don Fernando.
14 Jean d'Estampes, sieur de Valençay, Frans gezant in Den Haag.
15 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi.
16 No. 3653 dd. 3 juli.
17 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
18 Christiaan IV van Denemarken.

militum, ex quo rex ille neque sibi neque filio[1] tale, quale concupierat, imperium per inferioris Saxoniae circulum impetrare potuit objectante se imprimis Lunenburgico[2]. Sed haec jam certius ad vos perlata erunt.

Pacis, quod lentum erit, negotium mirari non debemus, cum praeter eas, quas Excellentia vestra adfert causas, accedat et imperatoris et aliorum quaestus e bello.

Videamus, quid allaturus sit D. Rous[3] et quid exstinctis jam induciis aggressura sit vidua Hassica[4]; nam in utroque magnum momentum est[5]. Neque minus dignum cognitu, quid sit, quod principem Palatinum[6] in conditionibus offenderit.

D. Mullero[7] et qui cum eo sunt faustum opto iter gaudeoque non inanem dimissum. Precor et Excellentiae vestrae ejusque domui faustissima cuncta.

Excellentiae vestrae perpetuo cultu devinctissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 17 Iulii MDCXXXVIII.

Malum in obsidione S. Audomari e clade Batavorum fluxit, quae liberum fecit Piccolominio iter in has partes. Lafortium[8] is distinuit. Solus autem Castilionaei[9] miles non sufficiebat ad tuenda tot castella ac diffusum tam late ob intercurrentes paludes castrorum ambitum. Sunt et qui inter duces aemulationem incusant.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in margine in de copie te Uppsala: Redd. 14/24 Julij, 1638.

3680. 1638 juli 17. Van Christina van Zweden[10].

Christina Dei gratia Suecorum, Gothorum Wandalorumque designata Regina et Princeps haereditaria, Magna Princeps Finlandiae, Dux Esthoniae et Careliae, Ingriaeque Domina etc.

Gratiam et favorem nostrum singularem.

Nobilis ac magnifice nobis sincere fidelis,

Non dubitamus te iam ante accepisse principem Transylvaniae Ragozium[11] superiori anno ad nos sub nomine plenipotentiarii ministrum quendam suum

1 Ferdinand III van Denemarken.
2 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
3 Thomas Roe.
4 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
5 De copie te Uppsala heeft de lezing ‘erit’.
6 Karl Ludwig van de Palts.
7 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris.
8 Jacques Nompar de Caumont, maarschalk van La Force.
9 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
10 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 6. Beantw. d. no. 3734.
11 Georg Rákóczi, vorst van Zevenburgen.

Henricum Meerboth[1] ablegasse, qui, cum hic sub exitum anni esset, nobis significavit committentem suum in arctiorem nobiscum atque Galliae Angliaeque regibus[2] nec non Dnn. ordinibus faederati Belgii necessitudinem inclinare. Eoque fine ab eo huc se missum esse, ut cum nobis ac cum abhinc in Galliam, Angliam et Belgium veniret, cum dictis regibus ac statibus faederatis articulos quosdam faederis pertractaret.

Quo quidem tempore cum obstarent nonnulla, quominus ex ipsius voto istud negotium conficeretur, inprimis, quod illis is non accesserit, literis fiducialibus et procuratorio munitus, quae ad rem tanti momenti requiri videbantur, suspensum id in aliud tempus fuit.

Iam ante aliquot septimanas percepimus et alium eiusdem principis ministrum Joannem-Henricum Bisterfeldium per Daniam properasse in Belgium atque inde scripsisse nostro regnique cancellario[3] literas, quarum apographum hic adiecimus[4].

Nobis quidem haud constare potest de intentione aut spe eiusce faederis quicquam praeter ea, quae super eo cum Meerbothio hic ventilari cepta superiori anno fuere; nisi quod Bisterfeldius in nuperis literis petierit, ut mandata in eam rem ac mentem nostram ad dominum Camerarium[5] perscribi faceremus, ex quibus haud difficulter coniicere possumus non esse prorsus alia, quae a Ragocio[6] per Bisterfeldium nunc proponuntur, quam quae a Meerbothio ante hic nobis communicata sunt et a principis praefati praedecessore. Bethlehemo[7] tentata tractataque fuerunt.

Cum vero improbare ea, quae offeruntur, haud potuimus, quin e re nostra ac communis caussae esse existimavimus, si dictus princeps ac Ordines regni Hungariae ad correspondentiam, ut vocant, nobiscum ineundam et realem coöperationem pro publico bono et status nostri incremento pertrahi possint.

Igitur, si Bisterfeldium in Galliam, ut speramus et verosimile est, pervenire atque eo nomine aulae regis[8] se sistere contigerit, captata occasione invicem colloquendi coram eo contestaberis nos a faedere isto feriendo non esse alienos, et si articulos eius tecum communicare ipsi aant. fuerit, ab eo oblatos examinabis nobisque, quamprimum poteris, transmittas praestolaturus subinde nostrum super iisdem nec non primo quoque tempore super iis, quos Meerbothius hic proposuit, iudicium et declarationem, inquantum applicari ea nostro statui posse sentiamus.

Interea vero temporis, uti dictum studium nostrum, quo in id faedus eiusque promotionem ferimur, inculcare non desines.

Quod si intellexeris serium omnino agi, ut spes sit et faederis et coöperationis mutuae, si poterit abs te induci, ut quamprimum ad nos huc se recipiat, est quod in generalibus ipsius fiduciam adaugeas, negotium istud a nostra parte iri promotum.

1 Heinrich Meerbot; over zijn bezending zie men dl. VIII, register i.v. Meerbot.
2 Lodewijk XIII van Frankrijk en Karel I van Engeland.
3 Axel Oxenstierna.
4 Zie bijlage no. 9.
5 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
6 In de tekst staat abusievelijk ‘Rogocio’.
7 Bethlen Gabor.
8 Lodewijk XIII.

Scripsimus in eandem rem domino Salvio[1], ut si Hamburgum venerit, ad suscipiendum huc iter - cuius promotionem et residenti nostro in Dania Strömfeldio[2] iniunximus - ipsum persuaderet.

De caetero Divinae te protectioni commendamus.

Sacrae regia maiestatis regnique Sueciae respective tutores et administratores.

Gabriel Oxenstierna
Gustavi,
R.i S.i Archidapifer
Axelius Oxenstierna,
R.S. Cancellarius m.p.
Jacobus De La Gardie,
R.S. Marschus m.p.
Gabriel Oxenstiern L.B.
in Morebij et Lindholm
R.S.i Thesaurarius m.p.
Claudius Flemingh,
loco R.S. Ammiralij
m.p.ria

Dabantur in regia nostra Stocholmensi die 7 Julii, Anno 1638.

Adres: Nobili et magnifico, nobis sincere fideli, nostro apud Christianissimum Galliarum regem legato ordinario, domino Hugoni Grotio, clementer

Onder aan de brief staat: Legato Grotio.

Boven aan schreef Grotius: Rec. 21 (?) Aug.

In dorso: Epistola Reginae ad D. Grotium 7 Iuly 1638.

En: de negotio Transilvanico.

3681. 1638 juli 19. Van N. van Reigersberch[3].

Mijn Heer,

De goede successen van Vranckerijck in Spaengiën ende Italiën connen ons naer hare waerde niet verblijden, om de onseeckerheyt, daer alle de Brabantse ende Vlaemse advisen ons in houden van het onset van S.t Omer, dat wij de gemeene saecke preiudiciabelder houden souden als alle andere avantagiën voorderlijck. Wij willen hopen, doch met seer groote vreese, dat daer beter sal wesen gesorcht. Daeraen hanckt niet alleen hetgene van dese sijde - daer nieuwe preparaten toe sijn - soude voorgenomen werden, maer oock mogelijck de resolutie van de

1 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant in Hamburg.
2 Johan Haraldsoon Fegraeus Strömfelt.
3 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK. M 13k. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 490. Beantw. d. no. 3699; antw. op no. 3666.

lantgravinne[4] ende ten deele die van den hertoch van Weymaren[5] en de generael Bannier[6].

De moyte, die Rotterdam[7] mij geeft, sal mij niet verdrieten, mochte ick wat goets wtrechten, doch twijfele seer daeraen.

4 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
7 Het betreft hier de pogingen, namens Grotius ondernomen om diens achterstallig salaris alsnog uitbetaald te krijgen.

Neeff Johan Reigersberg[1] sal de hitte moeten laten passeren, eer hem op den wech begeeft.

Dat den soon van monsieur Pels[2] aen yemant anders soude hangen, hebbe ick geen reden te geloven, maer wie oock werde gebruyckt, moet met circumspectie werden vertrout, soo veel embusches werden diegene, die dienst connen doen, van alle canten geleyt, minst wt desen staet, daer men qualijck yemant weet, die het publyck soo veel behartych(t). Soo hij lest wech soude gaen, gaff ick hem die vermanynge, dat aen niemant most schrijven als aen sijn vader ende dat selden. UEd. sal weten, waermede hij in sijn devoir sal wesen te houden. De vader is wel geaffectioneert; vinde evenwel niet dienstych te toonen, dat men soude vreesen hetgene niet als met wel toesien is te precaveren. Tot vertreck porre ick seer aen; faute van gelegentheyt heeft hem tot noch toe opgehouden.

Van het publyck moet uEd. nu niet sonders verwachten, alsoo men siet op hetgene van S.t Omer wesen sal.

Wt Oostindiën sijn dese weecke seven scepen[3] gearriveert. De bewinthebbers van Westindiën hopen de Baia nu al is verovert, dat oock apparent is, tensij die van binnen seer sterck ende stercker als die van buyten, van meenynge sijnde een uytval te doen, graeff Maurits[4] hebben connen overvallen, eer hij hem hadde begraven.

Den ambassadeur d'Estampes[5] is noch te Bergen.

De Westindische Compangnie sorgt om off, soo de Baia is conquesteert, die van behoorlijck garnisoen te voorsien, ofte soo de onse schade hebben geleden, wederom die te verstercken, warom preparaten maeckt om twee, drie duysent man naer Brasil te senden.

Een conynckxschip meenende met twee fregatten des nachts te commen wt Dunckercke ende vijf andere wt Oostende te verwachten om gesamentlijck, soo men meent, de visscherye te infesteren, is het conynckxschip aen de gront geraeckt ende verlaten bij sijn matroosen, bij de onse aengedaen, daernaer wederom van de Dunkerckers geattaqueert ende in den brant gesteecken. Het schip, dat van de onse daermede besych was geweest, is int retireren vastgeraeckt ende acht uyren blijven sitten, van strant met eenyge halve cortouwen beschoten, doch geeschapeert hebbende vijff, ses doden, twintych gequeste.

Desen 19 Iuly 1638.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer de Groot, Raet ende Ambassadeur van de Coninginne ende Croone van Sweden bij de alderchristelijcksten Conynck.

In dorso schreef Grotius: 19 Iuly 1638 N. Reigersberg.

En boven aan de brief: Rec. 29 Iuly.

1 Johan, oudste zoon van Maria's in 1632 overleden oudste broer Johan van Reigersberch, in leven rentmeester-generaal van Zeeland Bewester-Schelde.
2 Pieter, zoon van Paulus Pels.
3 Deze retourvloot stond onder leiding van Artus Gijsels, extraordinarius raad van Indië en ex-gouverneur van Amboina. De *Wesel*, de *(N.)-Haerlem*, de *Nassauw*, de *(N.)-Amsterdam* en de *Hollandia* waren op 17 juli 1638 te Texel aangekomen, terwijl de *Middelburch* en *'t Hoff van Hollandt* op 18 juli 1638 respectievelijk de Wielingen en het Goerese Gat waren binnengelopen.
4 Johan-Maurits, graaf van Nassau-Siegen.
5 Jean d'Estampes, markies van Valençay.

3682. 1638 juli 20. Van J.A. Salvius[1].

Illustrissime et Excellentissime Domine,

Omnes copiae, non tantum e Suecia, sed etiam Finlandia, Esthonia, Livonia, feliciter ad Banerium[2] venere. Accesserunt bis mille Poloni, et alia quinque millia se offerunt. Peractis itaque publicis precibus actionibus totus accinctus est; Deus piis conatibus adsit, ut tandem optatam pacem extorqueamus.

Gallas[3] parte exercitus Brandenburgico[4] transcripta cum reliquis ad Domitium castra fixuras creditur, ut illinc tanquam e centro sive Danos, sive Westphalicos, sive electorum successus conatusque respectet.

Curtius[5] interim ad Tollenspiker haerens in primis urget, ut praeparatoriis peractis diem tractatui Lubecensi et Coloniensi statuamus. In communes enim tractatus imperator[6] tandem consensit.

De plenipotentiis et salvis conductibus mutuis legatorum et agentum Sueciae[7], Galliae[8] imperatoris[9] fere transegimus. De solo caesaris salvo conductu pro communibus regnorum faederatis adhuc disputamus. Regna volunt eum sub propria caesaris manu singulis extradi. Imperator praetendit caussam omnium imperantum communem et suam dignitatem obstare, quominus ipse suis subditis rebellionis per pacem Pragensem[10] damnatis et adhuc arma contra se gerentibus titulos, - quibus ipso iure exciderunt -, vel salvos conductus sub propria manu det; nec eos sine titulis accepturos. Securitatem tamen offert ea modo, quem tres ultimae inclusae formae monstrant. Re itaque in Sueciam Galliamque relata expectamus, quid tamen nostri principales decernant. Si hoc modo contenti erunt, poterit statim dies statui. Sin minus, magnae fortassis adhuc difficultates orientur. Cuperem itaque libenter scire, quae Excellentiae Vestrae sententia sit tum de hoc modo, tum de hac forma. Impossibile enim videtur priorem obtinere. Quod si tractatus pacis successerit, expectantur Dn. regni cancellarius[11] iam Dn. Petro Banerio[12] brevi Lubecam vel saltem Vismariam, ut sint in propinquo.

Legatus Anglicus Roe[13], tametsi instanter urserim, ut in rem praesentem veniat Anglia et vel bellum et pacem, uti iam sunt, nobiscum communia sumat, vel saltem sub aequis conditionibus subsidia nobis praestet, alia tamen mandata sibi

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 no. 10. Orig. eigenh. ondertek. met eigenh. postscr. Beantw. d. no. 3714. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant in Hamburg.
2 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
3 Matthias, graaf Gallas.
4 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
5 Ferdinand Siegmund Kurz.
6 Ferdinand III.
7 Zij waren, voor zover mij bekend, nog niet aangewezen.
8 Voor hun namen zie men no. 3407, p. 7 n. 11.
9 Hermann von Questenberg en Dr. Johann Krane.
10 De vrede van Praag, gesloten in 1635.
11 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
12 Per Banér (1588-1644).
13 Thomas Roe.

esse negat, nisi ut nos ad subscribendum articulis Gallo-Britannici faederis[1] inducat. Quo igitur haec res evasura sit, nondum liquet paratis tamen nobis, quocunque modo Angliam in partes pertrahere.

Vectigali Warnaemundano regina Sueciae[2] in totum renunciavit Danicis navibus in Selandiam amice reversis.

Dn. Mullerus[3] heri Hamburgum venit, ubi exspectaturum credo, donec intellexerit certi aliquid de Dn. cancellarii adventu.

Audio Bavarum[4] consensisse in liberationem Hornii[5] contra Waertium[6], quae ideo iam tota in manu ducis Vinariensis[7] quem Hornio benevolum accepimus, sita est.

Hisce valeat Excellentia Vestra, ex animi sui sententia.

Excellentiae Vestrae observantissimus
J.A.S.

Hamburg, die 10/20 Iulij Ao. 1638.

S.R.M.[tas] Sueciae per hunc annum publicis literis ter jussit, ut omnes Excellentiae Vestrae literas sive ad se sive ad regni cancellarium directas aperirem. Primo anno, antequam id Excellentiae Vestrae significaveram, omnes ejus literae ad me pervenerunt. Ubi id significatum erat, ne Excellentia Vestra duplicem subiret laborem, statim omnes Excellentiae Vestrae disparuerunt, ut sub cujus fasciculis ab eo tempore iverint, plane ignorem. De 23. Junii dictum S.R.M.[tis] mandatum denuo repetitum est, ut non tantum Excellentiae Vestrae, sed et omnes ex Anglia, Batavia, Germania, correspondentium literas aperiam. Nolo tamen quicquam in ea re facere, quod Excellentiae Vestrae ingratum esset.

Transactionem Hornii cum Bavaro, inclusam mitto[8]. Dn. Mockel[9] Benfeldio significat consensisse et Bavarum et Vinariensem, ut contra Waertium liberetur.

Iterum valeat Excellentia Vestra.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 5 Augusti.

3683. 1638 juli 21. Van Ch. Marini[10].

Monsieur,

1 Zie no. 3404, p. 4 n. 6.
2 Christina.
3 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris.
4 Maximiliaan I van Beieren.
5 Gustaf Karlsson Horn; hij bevond zich in Duitse krijgsgevangenschap.
6 Johan van Werth.
7 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
8 Ontbreekt.
9 Friedrich Richard Mockhel.
10 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.

L'espérance que vous me donne par la vostre du 6 du présent[11] que monsieur

11 Ontbreekt.

Mukel[1] fera ce qu'il a promis, réuscit de iour à aultre plus douteuse, car encor qu'il soit porté de bonne volonté pour m'assister, toutes fois si les rentes de cest' anné luy manqueront je seray icy abandonné en un très pitoyable estat.

Or vous sçavez que Göz[2] est entré en Alsace avec toute son armée pour y ruiner le blé à nos garnisons, et encor que la cavallerie de monsieur de Veimar[3] luy est donné un gran eschec come vous en auray eu les particularitez, ce néantmoins ie crain que le faix de la guerre tombant de ce costé-là ce fera la ruine de la campagne dont les uns et les autres voudront se servir, de façon qu'il seroit plus que raisonable que monsieur le gran chancellier[4] donnast un meilleur ordre pour mon payement, autrement Dieu m'est tesmoin ie seray contraint de licentier mes gens et non sine dedecore partir d'icy en mendiant, estant icy exposé aux moqueries de ceux ausquels ie dois, lesquels me voyant tellement abandonné perdent toute espérance du payement. Certes on devroit mieux considérer l'honneur de la couronne en ce pays où il me faut vivre de l'argent contant. Ie veux néantmoins espérer que monsieur le gran chancelier y pourvoira, sçachant, que le sieur Mukel n'aura moyen de le faire.

Vercel s'est rendu contre l'opinion de gens de bien et est à craindre que les Savoyards vel invita Principe[5] n'abbandonent les François à cause de la mesinteligence qu'il y a parmy eux. Cependant les Espagnols font de continuelles levées parmy les petis cantons pour refraichir leur armées de nouveaux renforts qui leur viennent de tous costés.

Nous ne sçavons encor rien du retour des ambassadeurs Grisons[6], d'où dépend tout, et les chefs Grisons estant bien payés ne se soucient guerres des murmures des ministres et de quelques communautés, voyant qu'ils ne peuvent rien faire d'eux mesmes ayant le cousteau à la gorge, que nul ne peut destourner que la France.

Dieu veuille avoir pitié d'eux et vous conserver, monsieur, en parfaite santé et prospérité.

Vostre serviteur
Marin.

De Zurig, ce 11/21 de Juillet 1638.

P.S. Tout à cest'heur on me mande de Basle qu'après la première desfaite le duc Bernard est survenu avec le reste de son armée et ayant choqué Göz luy auroit tué plus de 2^{m} hommes, fait prisonniers autant et gagné tout son bagage et l'artillerie, Nous en attendons plus de particularitez qui nous resiouiront grandement.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 5 Aug.

In dorso: 21[7] Iuly 1638. Marin.

1 Friedrich Richard Mockhel.
2 Johann, graaf van Götz.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
5 Christine, zuster van Lodewijk XIII van Frankrijk en weduwe van Vittorio Amadeo van Savoye.
6 Voor hun namen zie no. 3413, p. 16 n. 13.
7 Door Grotius zelf verbeterd uit 23.

3684. 1638 juli 22. Van I. Jasky[1].

Illustrissime et Excellentissime Domine,
Domine observandissime,
Non parum mirabitur Excellentia Vestra, cum has leget, me eo audaciae processisse, ut praesentes ad Excellentiam Vestram dederim. Nam cui non mirum videbitur me in latinitate puerum et qui eam vix primis - quod dicitur - labris degustavi, ausum fuisse ad principem literarum et seculi nostri decus latinas exarare literas. Sed cum Excellentia Vestra meam in humanitatem suam confidentiam et discendi desiderium cogitabit, facile me, ut spero, pro benevolentia sua - qua me hactenus dignata est - excusabit et meos qualesquales conatus non improbabit.
Praeter exspectationem multorum plerique domini commissarii ad commissionem teloniaream a republica deputati[2] Varsaviae advenerunt, et quotidie adveniunt. Dux Radzivilius[3] Palatinus Vilnensis ex morbo periculoso adhuc debilis nuper Varsaviam venit, ut eidem negotio teloniareo autoritate sua adsit. Bona nos spes alit negotium hoc amicabiliter compositum iri et turbas has breviter cessuras praesertim, si aliquam notabilem pecuniae summam ad testandam humillimam observantiam nostra S. Reg. Maiestati[4] offeremus, quod tamen non nisi magna cum difficultate exhausto quippe aerario fieri poterit. Placanda ira Deum donis et sacrificiis.
Rex constituit mense Augusto Czenstichoviam devotionis ergo adire, et inde, ut fama fert, Egram Bohemorum ad curandam valetudinem proficisci.
Factiosorum Cosaquorum vires quotidie augescunt praecipue per eos, qui propugnatores libertatis religionis suae videri volunt. Sed eos brevi - ut putatur - illustrissimus dominus generalis Koniecpolsky[5] in ordinem rediget.
Excellentiam vestram divinae protectioni meque favori ipsius quam diligentissimus commendo.
Excellentiae Vestrae observantissimus cliens
Israel Köhne dictus Jasky m.pp.

Dab. Dantisci, 22 Iulii A.^{o} 1638.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 17 Augusti 1638.

3685. 1638 juli 24. Aan L. Camerarius[6].

Illustrissime Domine,

1 Hs. Utrecht, RA. Prov. Arch. Boetzelaer 556, 10. Eigenh. oorspr. Tesamen met no. 3673 beantw. d. no. 3737.
2 Gabriël Schumann en Christoph Ricci.
3 Christoph Radzivill (1585-1640).
4 Wladislas VII (IV) van Polen.
5 Stanislaus Koniecpolski.
6 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 139. Gedrukt *Epist.* p. 449. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.

Ambianum quidem rex[7] ivit, sed an sanare possit mala ad S. Audomari oppi-

7 Lodewijk XIII.

dum accepta, dubito. Et Halerius[1] et aula magno consensu malae fortunae reum subdit Castilionaeum[2], qui ob id jussus est ire in Hollandiam, uxor[3] autem ejus ab urbe discedere.

Classis Gallica navium XII sub episcopo Burdegalensi[4] ad Rupellam etiam nunc haeret; ad Fontarabiam, ubi exspectatur planeque necessaria est, ante Septembrem non erit. Interim naves e Sebastiani portu saepissime Fontarabiam intrant. Interdum et capiuntur a Gallorum pinassis: quod nuper ei navi evenit, quae a Dunquerca in illas partes ferebat Dominicum Consalvum[5], eum, qui nuper in Anglia fuit, ignarum ullos esse in ea ora Gallos. Deprehensae apud eum sunt literae, quas a cardinali Hispano[6] ferebat.

Erlachius[7] hinc ad ducem Vinariensem[8] revertitur, cum spe bona brevi futura apud ducem tanta auxilia, cum quibus longe lateque in hostem terrorem malumque inferre possit.

Longavillanus[9] quominus Salinas obsideret, prohibitus fuit inter eam urbem ac Vesontionem se objectante duce Carolo[10]. Castella tamen quaedam cepit, sed miles ejus coortis e silva insidiis hostilibus damnum accepit amissis simul, qui ad castra ferebantur, commeatibus.

Contra vero hostibus e Dola egressis, ut molas circum oppidum S. Johannis Launaei urerent, fortuna fuit adversa.

Marchio S. Chaumontius[11] adducere ad Longavillanum jussus est sex millia. Ea ubi acceperit Longavillanus, speratur aliquid ausurus in Dolam, Gream aut Vesontionem.

Dux Vinariensis per Erlachium oravit regem, ut sibi commutationem Johannis Vaertii[12] cum mareschallo Hornio[13] facere liceret. Sed Galli Johannem Vaertium, hominem nobilis audaciae, dimittendum hoc certe tempore non censent.

Multum plane debeo Excellentiae Vestrae pro iis, quae me docent ejus literae 2/12 Julii[14].

A principe Arausionensi[15] etiam hoc anno exspectamus aliquid, quo resarciatur partium fama.

1 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
2 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
3 Anne de Polignac.
4 Henri d'Escoubleau de Sourdis.
5 Domingo de Gonsalvo; zie *Mercure François* M.DC.XXXVIII p. 68; *Gazette de France* dd. 23 juli 1638 no. 90 p. 372.
6 De kardinaal-infant don Fernando.
7 Johann Ludwig von Erlach.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 Henri d'Orleans, hertog van Longueville.
10 Karel IV, hertog van Lotharingen.
11 Melchior Mitte de Miolans, markies van Saint-Chaumont.
12 Johan van Werth; hij was door Bernhard van Saksen-Weimar krijgsgevangen gemaakt.
13 Gustaaf Karlsson Horn; hij bevond zich in Duitse krijgsgevangenschap.
14 De copie geeft 11/12; er is noch van 2/12 noch van 11/21 juli een brief bewaard. 11/21 is overigens onmogelijk, gezien de datum van Grotius' antwoord.
15 Frederik Hendrik.

Banerium[1] non quieturum facit, ut credamus, et ipsius ingenium et tanta virium accessio et ingens sociorum exspectatio. Poterunt ejus boni successus et Hassos a peculiaribus pactionibus absterrere et Anglos excitare ad expetendam societatem nostram.

Ex legatis Anglis[2] cum dolore intelligo Hamburgi etiamnum tempus teri *ἐν τοῖς περὶ τοῦ πράγματος*. Vel rumpi morae illae[3] debebant, si solvi nequeunt. Quae super illis rebus ex D. Mullero[4] et D. Rustorfio[5] didiceris, eorum rogo me participem facias.

In Scotia audio fore gentis conventum, sed circumscriptum legibus, ne, ubi vires suas aspexerit vulgus, intumere incipiat gradumque facere, ut olim, ad spernendam regiam potestatem, in qua vinculum est reipublicae.

De illo conjugio[6] negant se quicquam scire Angli.

Comitis Guilielmi filium[7] novi et scio tum in Anglia, tum in Gallia tentatum a jesuitis, quorum aliquot penes ipsum[8] literas fuisse credo. Caeterum nunquam ad eos ipsum transiisse et ipsius sermonibus cognovi et relatu viri boni et eruditi, qui ei morum formator aderat[9] quique nunc est mortuus. Is saepe mihi praedicavit summam ejus pietatem, quae in morbo maxime, quo valde periculoso agitatus fuerat, apparuisset.

Militem Palatini[10] in stipendium Batavorum transiisse nobis dictum fuerat.

De Moguntini[11] molitionibus nihildum satis exploratum habeo. Vir ille sane eruditus[12], de quo agit postrema pars literarum Excellentiae Vestrae, est hic etiamnum adiitque me. Adjuvi quoque eum consilio et commendatione. Res, quantum ferunt tempora, bene processit, ut ipse brevi referet acceptis hinc, quales optabat, epistolis.

Byzantini imperii magni sunt in Euphrati adsita neque brevi, quantum praevidere datur, desituri. Interim quibus ista vicinitas terribilis esse solebat, ab eo latere securi Germaniae pleraque et ei finitimas terras intensiore quam unquam dominatu premunt.

Nec minus Italia prope omnis Hispani fit patrimonium spectantibus haec nimis otiose multis, a quibus non longe abest hoc incendium.

1 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
2 John Scudamore en Robert Sidney, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
3 De uitgave der *Epist.* geeft de lezing ‘ille’.
4 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris.
5 Johann Joachim von Rusdorf.
6 Het betreft een mogelijk huwelijk tussen Mary Stuart, dochter van Karel I van Engeland, en de kardinaal-infant don Fernando. Er liep ook een gerucht, dat sprak van een huwelijk tussen de kardinaal-infant en Christina van Zweden; zie Ploos van Amstel aan Constantijn Huygens dd. 8 juni 1638, Hs. Den Haag Kon. Bibl., coll. K.A. XLII a 16.
7 Maurits, zoon van Willem van Nassau-Siegen; over de pogingen om hem tot het katholicisme te bekeren zie men VII, p. 611 en VIII, p. 92.
8 De uitgave der *Epist.* geeft de lezing ‘eum’.
9 Mij is als gouverneur van Maurits van Nassau-Siegen alleen Theodorus Simon bekend. Deze werd op 3 september 1633 samen met Maurits van Nassau te Leiden als student ingeschreven. Volgens het *Allgemeines Gelehrten-Lexicon* van Christian Gottlieb Jöcher was hij in 1649 nog in leven.
10 Karl Ludwig van de Palts.
11 Anselm Casimir Wambold von Umstadt.
12 Wellicht Rodius.

Deus haec cuncta in bonum vertat, Excellentiamque Vestram cum ejus domo tutetur propitius.

Vale, Illustrissime Domine.

Excellentiae Vestrae perpetua obstrictus observantia

H. Grotius.

Scribebam Lutetiae, 14/24 Iulii MDCXXXVIII.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in margine in de copie te Uppsala: Redd. 21/31 Julij, 638.

3686. 1638 juli 24. Aan Willem de Groot[1].

Doleo, frater optime, ad publicas calamitates accessisse privatum Losecatii nostri[2] incommodum. Laborandum erit, ut et quamprimum et quam aequissimo pretio dimittatur. Alia ejus ratio est, alia eorum, qui intra amnis exspatiantis ripas ultimas capti sunt; et quidem illis in locis, ubi ita recens exstabat male curatae bellicae fidei exemplum. Sorori[3] velim aliqua in parte auxilio posse esse aut solatio.

Ackerlakius[4] dixerat quidem se in Batavos ire, sed non leves causae sunt, cur suspicor eum in Angliam ivisse, unde ad me comes Egmundanus[5] scripsit. Miseror ejus vicem. Mea ipsi bona consilia nec defuere nec deerunt. Sed ille spes Gallicas praetulit: quod utinam bene vertat domi in extremo stanti margine.

Partibus nostris multi conatus male evenere, ad Calloam, ad S. Audomari urbem, ad Brisacum, ad Remiremontium. Tantum in Hispanico fine et initia bene se habuere et rerum majorum spes est non spernenda.

Vale cum nostris vestrisque omnibus.

Tui amantissimus frater

H. Grotius.

24 Iulii 1638.

3687. 1638 juli 24. Aan A. Oxenstierna[6].

1 Gedrukt *Epist.*, p. 879. Antw. op no. 3668; beantw. d. no. 3703.
2 Frederik van Losecaat.
3 Adriana de Groot.
4 Barthold van Akerlaecken.
5 Lodewijk, graaf van Egmond.
6 Hs. Stockholm, RA. Gedrukt *Epist.*, p. 448; *Oxenst. Skrifter* 2, afd. II, p. 507. Gecit. in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 168.

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Mitto exempla epistolarum, quas rex[7] et Noyerius[8] ad ducem sripsere

7 Lodewijk XIII.

8 François Sublet, seigneur de Noyers.

Vinariensem[1], cum captivos illustres duos[2] huc mitti poscerent, per quas spondetur semper eos captivos fore in ducis potestate. Mitto et literas ducis ad Goetsium[3], quibus dux significavit laborare se velle, ut cum Waertio commutetur mareschallus Hornius[4], si idem caesarianis[5] placeat. Locutus mecum est de hoc negotio Erlachius[6] dixitque se hoc ipsum commendasse et regi et cardinali[7], sed utrumque perstare in retinendo Waertio, quod ab eo plus mali metuant quam boni ex Hornio sperent.

Haec bene conveniunt cum iis, quae Chavigniacus[8] antehac mihi dicenda misit[9]. Plane sic existimo, nisi in pactione de futuris indutiis et prorogatione temporis foederum Wismariensis et Hamburgensis[10] haec conditio de mareschalli Hornii libertate inseritur, nihil amore nostri facturos Gallos.

Ejus rei argumentum habeo inter cetera ex Biisterveldio[11], quem omni modo impellere voluit pater Josephus[12], ut cum solo Vindice[13] societatem faceret multa etiam privatim ad id promittendo. Sed cum is diceret diserta se mandata habere foedus faciendi cum omnibus, qui in armis sunt, etiam cum Lilio[14], si velit, idque pro communi libertate & vi dejectorum restitutione, quod si tale foedus Lactuca[15] respuat, patere adhuc principi suo[16] reditum in gratiam Annibalis[17]. Eusebius[18] vela vertens auctor ei fuit, ut quamprimum foederatos adiret literasque dedit ad illum principem et regis et suas satis tempori congruentes.

Inchoatum fuerat ab Arcesilao[19] id negotium; nunc metuo, ne ejus vidua[20], si nos deserat, hoc quoque perturbet. Et in hoc ipso periculo amittendae societatis Hassicae[21] miror Vindicis homines ita frigide agere neque multis meis hortatibus excitari potuisse, ut paulo minacius agerent.

Erlachius heri diu apud Waertium et Enckefortium fuit. Postea supervenit uxor mea, quae videndi captivos erat avida non minus quam Guebriani uxor[22],

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 Johan van Werth en Adriaen von Enkefort.
3 Johann, graaf van Götz.
4 Gustaf Karlsson Horn; hij bevond zich in Duitse krijgsgevangenschap.
5 Ferdinand III c.s.
6 Johann Ludwig von Erlach.
7 De Richelieu.
8 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
9 Vgl. no. 3479, p. 129 n. 2.
10 Zie no. 3479, p. 129 n. 2.
11 Johann Heinrich von Bisterfeld. De naam ‘Biisterveldio’ staat in de tekst in cijfer: 11.71.112.103.72.4.81.74.60.10.37.73.
12 François Leclerc du Tremblay -père Joseph-.
13 Schuilnaam voor Lodewijk XIII.
14 Codenaam voor Engeland.
15 Codenaam voor Frankrijk.
16 Georg Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
17 Schuilnaam voor Ferdinand III.
18 Schuilnaam voor De Richelieu.
19 Schuilnaam voor Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
20 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel. Het woord ‘vidua’ staat in de tekst in cijfer: 48.79.44.79.(=69).80.
21 De naam ‘Hassicae’ staat in de tekst in cijfer: 57.29.(=27).1080.37.12.98.
22 Renée du Bec-Crespin.

quae sub idem tempus illuc advenit. Multa Germanico sermone cum uxore mea locutus est Waertius valde dolens in Gallorum se esse manu. Bellum mansurum ad octo aut amplius annos dicebat, sed Suedorum cum Gallis conjunctionem diuturnam non futuram. Gallis magna instare mala interna externaque, Suediae nihil mali evenire posse. Cupidissimus erat mei videndi, sed ego suspiciones evito.

Abit Erlachius cum bona spe auxiliorum. Ea ubi dux acceperit, putat Tiroli[1] inferenda arma; In Demosthene[2] nihil fore, quod vim sistat. Haec ita dicuntur facile. Sed non semper respondet eventus.

Rex quid magni facere possit Ambiani, non satis video. In Fontarabiam ex S. Sebastiani portu Hispanico naviculae intrant saepissime. Nuper tamen aliquot captae sunt a Gallis, in quibus erat Dominicus Consalvus[3], qui nuper in Anglia fuit, captaeque cum eo literae, quas ferebat a cardinali infante[4].

Dux Longovillanus[5] quominus Salinas obsidere possit, a duce Carolo[6], qui se Vesontionem ac Salinas interposuit, prohibetur. Capto castello uno aut altero levis famae videtur in alia comitatus Burgundici oppida vertere animum. Additur ei S. Chaumontius[7] cum sex millibus. Videbimus, an opera ejus in bello quam in legatione futura sit utilior.

Quidam militum Longavillani in silvestribus locis ab hoste caesi sunt, et avecti, qui ad castra itabant, commeatus.

Bleterani grassatur pestis. Sed hostium, qui Dola egressi erant, ut molas circum oppidum S. Johannis de Launo urerent, repulsi nullam operae pretium fecere.

Duodecim Gallicae naves, quas jam ad Fontarabiam esse oportebat, adhuc Rupellae haerent et Pictonico agro milites epibatas exspectant. Ante finem Augusti vix est, ut in Oceano Galliae Hispaniaeque confinium alluente esse possint.

Castilionaeus[8] omnium, quae ad S. Audomari urebem peccata sunt, reus in Hollandiam jubetur ire. Uxori[9] imperatum, ut ex urbe in agros iret. Eorum, qui sinistris illum rumoribus aspersere, praecipuus est Halerius[10].

Venit ad me his diebus Berlisius[11], comitis Bruloni[12] collega. Iterum multa mihi dixit de dolore regis ob periculum nuper meum sane maximum[13]. Datum Franciae cancellario[14] negotium, ut inquiri faciat, et severe in eos, qui deliquerint, animadverti. Ego tam longe me ab ultionis cupiditate abesse dixi, ut si quid illis

1 De naam ‘Tiroli’ staat in de tekst in cijfer: 68.79.66.59.7.71.113.266.
2 Codenaam voor Beieren.
3 Domingo de Gonsalvo; zie no. 3685, p. 470 n. 5.
4 Don Fernando.
5 Henri d'Orleans, hertog van Longueville.
6 Karel IV, hertog van Lotharingen.
7 Melchior Mitte de Miolans, markies van Saint-Chaumont.
8 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
9 Anne de Polignac.
10 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
11 Nicolas Faure, sieur de Berlize, introducteur des ambassadeurs.
12 Anne, graaf van Brulon, introducteur des ambassadeurs.
13 Vgl. no. 3677 p. 457.
14 Pierre Séguier.

immineat gravius, regem pro illis sim deprecaturus. Neque tamen abs re fore, si quantum haec res regi displiceat, testimonium exstet aliquod, tum ut ego sim tutior tum ut alii legati, neque in Gallia exemplum fiat violandi morem tot inter gentes, tot per saecula sancte servatum. Nihil tamen fieri audio.

Ut sanarentur veteres quae sunt offensae inter D. Crusium[1] et Schmalzium[2], laboravimus benignis verbis ego et uxor eosque pariter mensae nostrae adhibuimus. Sed incommode evenit his diebus, ut cum apud Heufdium[3] pransi incaluissent vino venissentque ad nos, verborum asperitas inter eos ita creverit, ut Schmalzius diceret D. Crusium esse hominem stolidissimum, Gallice le plus grand maraut de la terre, id ipsum repetens aliquoties atque etiam gestu manus D. Crusio minaretur; quod ille nobilitate ingenita ferre non valens alapam impegit Schmalzio. Forbesius[4] autem tribunus, qui forte aderat, ita iratus fuit Schmalzio, ut, nisi uxor mea obstitisset, magnum ei illaturus fuerit malum. Ego aberam multumque doleo primum accidisse haec, deinde domi meae.

Deus, Excellentissime et Illustrissime Domine, reginae[5], regno, Tuaeque Sublimitati adsit.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 14/24 Julii 1638.

Auriga meus mortuus est ex duobus globis, quales e pistolettis ejici solent, qui ambo in corpore ejus reperti sunt. Ii globi vix digiti unius aut alterius intervallo caput meum transierant a tergo in carrucam immissi.

Venit ad me iterum Berlisius dicitque Franciae cancellarium morbo impeditum hactenus nunc serio vacare velle inquisitioni in vim mihi meisque illatam.

In chartula typis edita, quam mitto, reperiet Sublimitas Tua causas capti principis Casimiri[6] non improbabiles[7].

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3688. 1638 juli 24. Aan N. van Reigersberch[8].

Mijn Heer,

1 Johan Jespersson Kruus.
2 Peter Abel Schmalz.
3 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
4 Vermoedelijk Arvid Forbus (1598-1665).
5 Christina van Zweden.
6 Jan II Kasimir van Polen.
7 De woorden ‘Venit ad ... improbabiles’ ontbreken in de uitgave der *Epist.*
8 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK. R 8 n. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op no. 3669.

Wij dancken uE. voor de gestaedigen arbeit ende sorge in onse saecken met Rotterdam[9] met Aelianus[10] ende anderen.

9 De pogingen namens Grotius ondernomen om diens achterstallig salaris als pensionaris van Rotterdam alsnog uitbetaald te krijgen.

10 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.

UE. discoursen over de schade gelegen door het ongeluck van Calloo[1] sijn in reden gefundeert. Ick mercke uit uE. ende andere schrijven, dat Sijne Hoocheit[2] soeckt een soo nae verwant als is graef Willem[3] in reputatie te conserveren. De gravinne, sijn huisvrouw[4], heeft, eer sij den troostbrief van mijn huisvrouw ontfangen had, aen mijn huisvrouw geschreven.

't Schijnt den cardinael-infant[5] dat pourprix van de riviere wat verre extendeert. Diergelijck questie is eertijds geweest van deghene, die op 't strant bij Ostende gevangen wierden. Apparentelijck sal hij dese pretexten gebruicken om de somer te doen passeren ende soo lang een soo goeden getal volcx onnut te houden.

Wat ruiterdienst Melander[6] doen wil, sal ick garen verstaen. Maer dat houde ick voor seecker, dat, soo de landgravinne[7] haer afscheidet van Sweden ende Vrancrijck, Haere Fürst. Gen. de swaericheden van het oorlogh niet en sal ontgaen ende minder dan sij meent verseeckert sijn in tijd van vrede.

Dat den coning van Denemarcken[8] sich considerabel wil maecken om de vrede tot sijn eer ende advantagie tewege te brengen, gelooff ick wel, maer dat hij zich tegen den keiser[9] soude stellen, can ick niet wel geloven. Dat oock den keiser aen den soon van den hertogh van Toscane[10] 't bisdom van Bremen soude hebben gegeven, ten waer in gevallen van 't overlijden van des conincx van Denemarcken soon[11], heeft geen groote apparentie. Den keiser ende coning van Denemarcken soucken malcander te gebruicken soo sij niet en connen in 't geheel, immers soo verre als het can wesen.

De proceduiren van de Engelschen moeten den Hollanders seer mishaegen, maer daer gewelt tegen gewelt te stellen ongeraiden is, daer moet men duicken.

Van de wapenen van den churfürst[12] dunct mij oock, dat dit jaar niet veel en sal vallen. Maer van de saecken van Schotlant meenen de ambassadeurs alhier[13] niet quaeds te sullen ontstaen, maer dat alles door de wijsheit van den marquys Hamelton[14] sal werden geaccommodeert, ende een parlement gehouden maer wel gelimiteert. Ick houde, dat in uE. quartieren veele daerbij werdt gedaen buiten waerheit.

1 Zie voor bijzonderheden betreffende deze nederlaag o.a. nos. 3648 en 3669.
2 Frederik Hendrik.
3 Willem, graaf van Nassau-Siegen.
4 Christina van Erbach.
5 Don Fernando.
6 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
7 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
8 Christiaan IV.
9 Ferdinand III.
10 Zie p. 488 n. 9.
11 De latere koning Frederik III van Denemarken (1609-1670) had de opvolging als aartsbisschop van Bremen in 1635 gekregen. In 1648 werd hij koning van Denemarken.
12 Karl Ludwig van de Palts.
13 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
14 James, derde markies van Hamilton (1606-1649).

De soon van den heer Pels[1] sal ick met begeeren verwachten. Ick recommandere uE. alsnoch soo hoog ick can mijne papieren ende boecken.

Van 't verlies van Vercelles ende andere ongelucken, die niet dan al te waer en sijn, heb ick uE. voor dese geschreven[2]. Men arbeit de saecken wat te redresseren.

Monsieur Erlach[3], die hier geweest is vanwegen den hertogh van Wymar[4], gaet wederom nae sijn Fürstelijcke Genade met hoope van goed secours ende van 't selve becomen hebbende wat treffelijcx te connen doen.

Den hertogh van Longueville[5] can Salines niet belegeren, alsoo den hertogh van Lothringen[6] sichselve tusschen die stadt ende Bezanson heeft gelegt. Men doet ons geloven, dat den marquys de St Chaumont[7] derrewaert gaet met sesduisent man, 't welck soo sijnde hoopt den hertogh van Longuev[i]lle eenige andere plaets van de Franche Comté aen te tasten, als Gré, Dolen off Bezanson nae gelegentheit. Maer hij heeft wat schade geleden, doordien de vijanden in een bosch sijn volck overvallen ende een convoy, dat nae sijn leger quam, belettet hebben. Daerentegen heeft hij wat voordeels gehadt over eenige, die uit Dolen waeren gecomen om de molens bij St Jean de Laisne te branden, 't welck verhindert is. Te Bléteran, mede een plaets van die quartieren bij de Fransoisen bezet, is de pest sterck.

De vloot van Vrancrijck is tot twaelff schepen toe bij Rochelle verwachtende aldaer ses duisent soldaten meest uit Poictou, welcke vloot wel noodigh soude sijn nu te sijn bij Fontarabie maer soo 't schijnt daer niet en sal sijn voor September. Ondertusschen gaen de chaloupes van St Sebastien dagelijcx nae Fontarabie; veelen comen daer binnen, eenige werden bij wijlen becomen bij ses pinasten, die de Fransoisen daer hebben, gelijck onder anderen een schip, waermede Dominico Consalvo[8], die onlancx in Engelant is geweest, uit Duinckercken nae die custen was gecomen, gantsch niet wetende, dat daer onraed was, bij dewelcken gevonden sijn veele bireven van den cardinal-infant.

Den marescal de Chastillon[9] heeft noch eenige hoop van den coninc[10] te spreecken voor sijn vertreck; off sulcx gelucken sal, weet ick niet. 't Schijnt de legers sullen comen in handen van La Millerey[11], Breszé[12] ende hare verwanten.

Eergisteren is mijn huisvrouw bij Jan de Waert[13] geweest, die seer wenschte

1 Pieter, zoon van Paulus Pels.
2 No. 3678 dd. 16 juli; toen hij zijn brief van 10 juli schreef, was de stad nog niet gevallen.
3 Johann Ludwig von Erlach.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Henri d'Orleans, hertog van Longueville.
6 Karel IV, hertog van Lotharingen.
7 Melchior Mitte de Miolans, markies van Saint-Chaumont.
8 Domingo de Gonsalvo; zie no. 3685, p. 470 n. 5.
9 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
10 Lodewijk XIII.
11 Charles de la Porte, hertog van La Meilleraye.
12 Urbain de Maillé, markies van Brezé.
13 Johan van Werth.

te sijn in handen van de Sweden, soo hij seit; meent dat de crijgh lang duiren sal ende dat Vrancrijck wel sijn deel mochte crijgen. Ick blijve, mijn heer,
UE. dienaer.

Den 24 Iuly 1638 te Parijs.

In dorso schreef Van Reigersberch: broeder de Groot, den 24 Iuly 1638 wt Parijs.

3689. 1638 juli 25. Van Cl. Salmasius[1].

Amplissimo viro Hugoni Grotio
Cl. Salmasius S.,

Tuas[2] cum accepi, vir amplissime, ita eram occupatus, ut iis non potuerim statim respondere et gratias tibi agere pro eo summo affectu, quo me nihil tale meritum prosequeris. Nunc igitur id facio et quas non possum grates reddere, me saltem habere et debere profiteor.

De tuo iudicio serio triumpho[3]. Apud me pluris es quam si omnes quotquot hodie vivunt homines bene de eo sentirent tuque solus dissentires.

Quod ad ipsum argumentum attinet, non hic mihi fuit animus nec propositum, ut in stabiliendo foenore bonos mores everterem et virtutum semina, quas a suis Christus exigit, extinguerem.

Quae in epistolam coniecisti, haec omnia verissima esse fateor et digna quae homini christiano vivendi normam praebeant, verum his locus non erat in priore meo de Usuris libro[4], quo id tractandum modo suscepi, an licitae essent iure naturali, in quo tamen non obscure fassus sum perfectiorem christiani vitam omnes usuras refutare. Nunquam tamen potui in istam sententiam canonistarum descendere eas prorsus ex hominum commercio esse tollendas. Quid enim inde accidit? Quas per ianuam e societate humana eliminandas decreverant, per fenestram facto agmine irruperunt, atque ita admissas, quasi eaedem non essent, quas foras eiecerant, recepere. Illae quippe redituum annuorum emptiones quid aliud sunt quam usurae? ne usurae sint emptiones volunt esse. Ita fucum faciunt, quem ego in sequenti libro[5] detegam et ostendam longe fuisse leviores usuras eo modo, ad quem redegit eas Iustinianus[6], quam isti sunt larvati usurarii annui reditus.

Hoc imprimis volui monstrare, qui usuras olim publice exercerent, dum modum observarent a lege praescriptum, nec infames unquam habitos nec sub christianis imperatoribus a coenae sacramento fuisse exclusos. Quin imo ne tum

1 Copie Parijs Bibl. Nat., fonds français Dupuy 583 f 89. Antw. op no. 3600; beantw. d. no. 3713.
2 No. 3600 dd. 28 mei.
3 Vgl. Terentius, *Eunuch.* 394: id vero serio triumphat.
4 *De Vsvris Liber, Clavdio Salmasio auctore.* Lvgd. Batavor. Ex Officina Elserviriorum. MDCXXXVIII.
5 *De modo Usurarum liber.* Lugduni Batavorum 1639.
6 *Cod.* IV 32.

quidem cum in ecclesia vigeret maxime austerae disciplinae rigor, cum minimis ac levissimis peccatis, imo nec peccatis poenitentia publica severa lege exigenda imponeretur, etiam foenoris legitimi modum excedentes *ἀποσυναγώγους* factos planissime liquet. Quia secundum illud volumen sub praelo est et grandiore gradu, quam prior eius natu frater properat, non hic repetam, quas latius in eo exposui, rationes.

Nunc veniam ad quaestionem de senarii numeri nota, quae olim fuerit et an eadem cum illa, quae nunc est. De eo ut melius constare possit, ad originem Graeci alphabeti redeundum est quod e Syria venisse inter omnes, puto, convenit. Ex Samaritanis porro litteris Graecas fuisse expressas nomina earum ostendunt, figura et potestas. Aeolicum antiquissimum proxime accedebat ad figuram Samaritanarum, a quo et latini characteres suos acceperunt, utpote Aeolum aborigines. In Aeolico alphabeto sexta ordine fuit, quae digammae nomine vocitata est, quia duplicis gammae figuram prae se ferret; hoc modo, ut scis, pingebatur ut etiam vidi scriptum in vetustissimo exemplari Apollonii Dyscoli[1] ☐. Antiqui critici Graeci *βαῦ* etiam appellant ut est apud Marium Victorinum[2], Aeoles scribebant ☐*αῦ*. Eodem nomine vocatur, eundem ordinem obtinet, eadem figura scribitur hodieque in Samaritano alphabeto ☐; ita enim eam exhibent scriptam vetustissima exemplaria. Romani veteres eundem locum dederunt in suo alphabeto et litter(ae) ☐, quam tamen ita pronunciarunt ut Graecum *φ*, paulo fortiori nempe sono quam V litteram, cum munus habet consonantis. Hunc sonum enim habebat apud Aeoles, quod ex plerisque vocibus constat, quae ab ea littera incipiebant, quas Romani ab his acceptas in V consonantem verterunt ut ☐*έσπερος* vesper, ☐*οῖνος* vinum, ☐*ίς* vis et similia sexcen(ta). In mediis quoque dictionibus insertam eodem modo pronunciarunt, ut *ὠ*☐*ὸν* ovum, *νέ*☐*ος* novus, pro qua et quaedam dialecti apud Graecos *β* posuerunt scribentes *ὠβὸν* ut Argivi, quidam etiam simplex gamma pro hoc duplici usurparunt hoc est *Γ* pro ☐ ut Lacones, qui *γέλιξ* dicebant pro ☐*έλιξ* utrumque pro *ἕλιξ, γεστία* pro ☐*εστία* et falluntur qui putant Hesichium[3] in his notandis perperam pro ☐ posuisse *Γ*, hoc est gamma pro digammo. Nam et dialectus Dorica et Aeolica in multis vocibus usa est gamma pro *β*, quae littera etiam digammatis locum habuit, ut ante dixi. Sic *γλέφαρον* pro *βλέφαρον* dicebant, *γλήχων* pro *βλήχων* et similia. Quidam etiam pro digammate usurparunt litteram *υ*, quam eo modo consonantem fecerunt ut latini V quae inde facta est. Cretes *Ἄυέλλαι* dicebant pro *ἀέλλαι*, quae Aeolibus *ἀ*☐*έλλι*, et *ἄυηται* pro *ἄηται* qui *ἀ*☐*ηται* quibusdam etiam *ἄβηται*, ut *ἀβέλιος* pro *ἀέλιος* et *αὔως* pro *ἀὼς* vel *ἀ*☐*ὼς*. Nec litterae tantum vicem habuit, sed etiam adspirationis illud *βαῦ* Aeolicum, ut in hoc versu: *Ἄμμες δὲ* ☐*ειρήσαντο* pro *εἰρήσαντο*, quae Atticis olim ita scribebatur ⊢ non longe a figura Aeolici digammi. Unde postea rotundate effecit adspirationis asperae notam vocibus superponi solitam a vocali incipienti-

1 Apollonius uit Alexandrie, bijgenaamd *Δύσκολος*; hij leefde in de eerste helft van de tweede eeuw.

2 Marius Fabius Victorinus (4de eeuw) schrijver van werken op het gebied van de wijsbegeerte, de rhetorica en de grammatica. Ter zake zie zijn *Ars grammatica* 4. 44 (ed. Italo Mariotti, Firenze 1967, p. 78 en p. 197).

3 Hesychius van Alexandrië, lexicograaf uit de vijfde eeuw, schrijver van *Συναγωγὴ πασῶν λέξεων κατὰ στοιχεῖον*.

bus ʽ, ut contra lenis ', quae olim sic scripta fuit ⊣; ex utroque unam fecerunt Attici atque inde latina adspiratio. In alphabeto antiquo Attico eundem situm habuit, quem Aeolicum digamma et idem etiam valebat. Quod enim Aeolibus ☐*εχατὸν* hoc Atticis *Ηεχατὸν*, et sic numerabant antiqui Attici, ut initiales litteras numerorum pro ipso numero notarent, sic *Π* pro *πεντε* ponebant, I pro uno, quia *ἴος* antiquo sermone idem erat quod unus et inde *ἴα* apud Homerum pro una. In antiquo igitur alphabeto Attico alia nota numeri senarii non fuit praeter H. Nec in Aeolico praeter ☐. Neutra senarii numeri nota hinc apud illos fuit, quia alia ratione utebantur. In illo quippe tempore ☐ Aeolibus nota erat centenarii numeri, quia vox ☐*έχατον* ab illa littera incipiebat, uti apud Atticos a littera vel episemo *H* utriusque litterae sive episemi et cognationem multa etiam vocabula ostendunt vetera latina. Nam et Fircum dixere veteres, quem postea Hircum et Herbam a Graeco *φορβὴ* fecere, quia Herbam prius appellarunt et *☐* litteram habuere pro Aeolico ☐, ita et Feliconem pro Heliconem dixerunt et sexcenta talia.

Nunc veniendum ad illam notam numeri senarii, ubi mutata est ratio numerandi, tam apud Aeoles quam Atticos, ex ordine litterarum, quem in alphabeti serie habuerunt, eam instituere coeperunt. Quod olim non erat, ut ex fragmento Herodiani[1] constat, cuius rationis antiquae exemplum illustre et Arundellianorum marmorum inscriptio[2] suppeditat. Quod ad figuram attinet, sciendum est plerasque litteras antiqui alphabeti Graeci, quae ante quadratae fuere, in rotundam formam fuisse mutatas. Antiqui enim scribebant ⊟ pro *Θ*, et ☐ pro *Φ* et alia, ita ergo cum ☐ quadratum pingerent vel ⊢, postea eam efformarunt *ε*, qua effigie cernere licet expressam in antiquissimo alphabeto Coptitarum, ubi Aegyptiacis litteris omissis Graecas acceperunt. Quidam ex Graecis propius ad sigma sic effigiarunt *ϛ*, qua figura visitu(r) expressum in antiquissimis Graecis exemplaribus, quae scripta vi(di). Atque ita plane formatum exhibetur in canone Hippolyti[3], qui scriptus fuit Alexandri Mammeae[4] temporibus. Littera sig(ma) apud Graecos rotundata eandem sortita est figuram. Nam p(ro) *Σ* sigma quadrato, quod ex Samaritano schin cubanti expressum est , rotundum factum est *ε* et postea *ϛ*, qu(a) figura et suum latini dederunt et reperitur etiam Graecu(m) sic figuratum in antiquis aliquot inscriptionibus. Ab ea similitudine formae episemi *βαῦ* et litterae sigma, quam nactae sunt, ubi in rotundum ea quadrato mutatae sunt, Aegyptii sive Coptitae non *βαῦ*, ut Aeoles, id nominarunt, sed Sau vel So atque ita pronunciarunt ut S crassius, et videntur prisci latini eandem ipsi potestatem attribuisse. Nam in multis vocabulis ex Graeco sumptis quae adspirantu(r) pro Aeolico digamma S posuerunt, *ὕπερ*, Aeolice ☐*υπὲρ*, ips(is) super; ☐*ολχὸς* sulcus, et sexcenta similia. Quod diximu(s) supra Graecos quosdam secundum dialectum *Γ* simplici pro digam(ma) ☐, quae sexta erat littera Aeolici alphabeti usos fuisse, inde etiam figuram apud nonnullos sortita est illa sexta littera sive episemon, nam ut *Γ* rotundatum dedit C, qui in la(tino) alphabeto eundem locum

1 Aelius Herodianus, zoon van Apollonius Dyscolus, was een grammaticus te Rome ten tijde van keizer Marcus Aurelius.
2 Voor de ‘marmora Arundeliana’ zie men IV, p. 127 n. 5.
3 Hippolytus van Rome († 235).
4 Alexander Severus, Romeins Keizer (222-235), zoon van Julia Mamaea.

obtinuit, quem apud Graecos *Γ*, et quo etiam pro gamma diu usi sunt latini veteres, camel(ios) pro *γαμήλιος* dicentes, ergo et C pro digammate Aeolico sive senarii numeri nota, quia sextum erat ordine in alphabe(to), reperitur scriptum, ut in inscriptione Carpensi[1] KC pro vige(simo) sexto. Inde et C pro adspiratione in multis vocabulis repert(a) est. Cirnea, genus vasis, pro Hirnea, Cectoria pro Hectoria rotundus terminus sive forsa rotunda ad instar modii quod *ἑκτεὺς*, certe et vox centum ex Graeco *Ηεκατὸν* si(c) facta est. Sed et C et F in multis dictionibus invicem mutantur, ut Carmen, Farmen, Faunus, Caunus, Curcillae, Furcillae. Latini quoque veteres pro F, quod pronuntiabant ut *φ* Ionicum, C posuerunt in plerisque vocabulis. *Θοίνη* convivium Aeoles dicebant *φοίνη*, ipsi coena, quin et *Γ* in (S) saepius mutarunt, ut ex *μυγερὸς* Aeolico pro *μογερὸς* comm(uni) ipsi fecerunt muser primo, deinde et miser. Possem et plura ad hoc exemplum facta producere, sed unum sufficit. Summa huc redit sextam alphabeti litteram, sive episemon malis, certe pro episemo tantum valuit, ubi usum litterae amisit, apud Aeoles fuisse ☐ et Atticos ⊢, et inde H duplicate, quae tandem ex quadrata forma rotundior facta degeneravit in S, *ε* et C.

Si tibi satisfeci, votorum meorum summam adeptus fuero. Non potui nunc haec accuratius exequi propter molestas occupationes duorum librorum[2], qui mihi sub praelo sunt; cis paucos dies et tertius accedet[3]. Hoc voluerunt inimici, ut aliquid scriberem. Non enim cessabant incessere me in circulis congerronum suorum quasi fucum inertem ad aliena sedentem pabula[4]. Nihil adhuc sub meo nomine prodiisse, quod testaretur me hic vixisse, se duplici labore delassari et lectionum et editionum, me nihil praestare et otiosum pecunia Hollandica frui. Non ipsis fortasse melius est, quod nunc aliquid agam. Cloppenburgius[5] ab Elzeviriis[6] tandem per amicos impetravit, ut velint suum de Usuris librum[7] edere cum epistola insolentissima, quam mihi pro gratiarum actione reposuit. Antea diu fuerant reluctati, imo aperte negaverunt se edituros, sed theologarum importunissimis precibus resistere tandem non potuerunt; plus tamen effecit in ea re obtinenda Heinsius[8], cui plane sunt obnoxii, quam omnis theologorum natio. Sperat enim magnum detrimentum meam existimationem esse passuram ex illo scripto, sed falsus erit opinionis; habeo enim, quo strenue illum retundam, uti et ipsum Voetium[9], cuius theses de Usuris[10] nescio an videris. Ineptissimae sunt,

1 Onvindbaar. aant.
2 *De modo Usurarum liber* en *L. Annaevs Florvs. Cl. Salmasivs, addidit Lvcivm Ampelivm, E cod. MS. nunquam antehac editum*. Lvgd. Batav. Apud Elzevirios. Anno M.DC.XXXVIII.
3 Dit zal wel zijn de in 1640 verschenen *Dissertatio De Foenore Trapezitico in tres libros divisa*.
4 Vgl. Vergilius *Georg.* IV, 244: immunisque sedens aliena ad pabula fucus.
5 Johannes Cloppenburg, contra-remonstrants predikant en fel polemist.
6 Bonaventura en Abraham Elzevier te Leiden.
7 *Ioh. Cloppenburg I De Foenore et Vsvris, Brevis Institvtio, Cum ejusdem Epistola ad Cl. Salmasivm.* Lvgd. Batav. Ex Officinâ Elseviriorum MDCXL.
8 De Leidse hoogleraar Daniel Heinsius, met wie Salmasius op niet al te beste voet stond.
9 Gisbertus Voetius; zie over hem VIII, p. 488 n. 3.
10 Zie voor Voetius' disputatie *De Usuris:* A.C. Duker, *Gisbertus Voetius II*, Leiden 1904, p. 274 n. 1.

et cum usuras licitas iure divino fateatur eas tamen conditiones, ut licitae sint, apponit, quae prorsus ea evertunt. Non enim stare possunt cum illis conditionibus, quia plane sunt impossibiles.

Vale, vir amplissime.

Leydae, XXV Iulii MDCXXXVIII.

3690. 1638 juli 26. Van P. de Groot[1].

Venerande parens,

Literas tuas datas XVI Julij[2] et cum iis fraternas VI[3] ejusdem mensis recte accepi. Fratri certe pro mei memoria gratias debeo. Eidem respondeo, etiam majori scribo. Domini Vossii[4] librum de Idololatria[5] testudineo demum gradu ad vos perveniet, tum ob typographi negligentiam, tum ob ipsius auctoris quotidiana augmenta.

Difficile est reperire quae in typographo tuo requiris, neque tamen mihi non eadem fuit mens. Et haec quidem potissima est causa, cur Jansonium[6] hunc, qui unus post Blavium[7] Amstelodami excellit, elegerim. Lugduni enim tua credi sine evidentissimo periculo non posse etiam D. Salmasius[8] testis erit. Anthologia[9] tua praemissa etiam hoc efficient, ut ignoti adhuc nobis viri benevolentiam explorent.

Historia enim tua[10] cuiquam credi non potest cujus non perspectissima nobis sit fidelitas. Et hoc hodie Lugduni tot insidiatoribus nostrique nominis obtrectatoribus involuti sperare est nefas.

Deo Optimo Maximo vota solvo pro tua felici adeo et humano captu superiori conservatione eundemque precor, venerande parens, ut diu te regno nostro communi christiani orbis bono nobisque omnibus incolumem conservet.

Tibi obedientissimus filius
P. Grotius.

Hagae Comitis, XXVI Julij MDCXXXVIII.

Adres: Monsieur Monsieur l'Ambassadeur de Suède à Paris.

In dorso schreef Grotius: 26 Iulij 1638 P. de Groot.

En boven aan de brief: Rec. 5 Augusti.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 26. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 3676.
2 No. 3676.
3 Het betreft hier een niet meer aanwezige brief van Diederik de Groot.
4 Gerardus Johannes Vossius.
5 Voor de titel van dit werk zie men no. 3414, p. 19 n. 2.
6 Johannes Janssonius, drukker en uitgever te Amsterdam.
7 Willem Jansz. Blaeu.
8 De Franse klassiek-filoloog Claude de Saumaise -Salmasius- hoogleraar te Leiden.
9 Voor deze *Anthologia* zie men dl. VIII, p. 641, n. 5.
10 *Hvgonis Grotii Annales et historiae de rebvs Belgicis;* zie VIII, p. 641 n. 6.

3691. 1638 juli 26. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Audio te nuper non leve adiisse periculum[2] passus[3] ab iis insultum, qui te adversus alios omnes securum praestare debuerant: talia si in legatum imprime licent, quid privatis in posterum sperandum sit, facile est divinare. Illud recte, quod nemo in ista rixa peremtus est, quanquam non sine sanguinis effusione res - quantum audio - acta est. Nos interea Deo gratias agimus pro tuo imprimis capite servato.

Hic nihil fere novi habemus. Indicae naves tantas divitias non advexerunt, quantas aliqui speraverant, quippe quae quinque circiter tantum millionibus aestimentur. Ex Occidentali India oppidi Salvatoris deditio brevi nuntianda speratur, certe castellum Antonii jam captum est et urgentur fame obsessi, qui majore sane sunt numero quam obsidentes.

Affinis Losecatius[4] ante octiduum ad suos rediit retentus Geneppae contra belli commercia per aliquot dies, post numeratum redemtionis pretium, quod trecentorum est florenorum. Filius ejus[5] cum sua centuria et aliquammultis aliis Gorichemum a principe[6] evocatus facto illic e navibus ponte, an ad propulsandum an ad inferendum impetum incertum est.

Plura scribere tempus me vetat, quare abrumpam cum voto, ut Deus immortalis te tuosque diu nobis servet incolumes.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hage, XXVI. Julij 1638.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et couronne de Suède A Paris.

In dorso schreef Grotius: 26 Iuly 1638. W. de Groot.

Boven aan de brief: 5 Aug.

3692. 1638 juli 26[aant.]. Van Ch. Marini[7].

Monsieur,

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Tesamen met no. 3647 beantw. d. no. 3709.
2 Zie no. 3677, p. 457 n. 9.
3 Met andere hand verbeterd in ‘passum’.
4 Frederik van Losecaat.
5 Diderik van Losecaat.
6 Frederik Hendrik.
7 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.

N'ayant point de vos lettres depuis 4 sepmaines ençà dont ie m'estonne, celle-cy ne sera que pour accompagner l'enclose a monsieur Strasburg[8] que ie vous supplie de mander par promte addresse.

8 Paul Strasburgk.

Je luy escris derechef touchant mon gage d'autant que ma nécessité devient de iour à aultre plus grande et de monsieur Mukel[1] ie ne reçois jusques ores rien, mais sçay-ie asseurément s'il me pourra aider à l'advenir. I'ay honte de vous avoir si souvent importune, sans que vos reccomandations ayent produit aucun effect. Ores meus ammanuensis[2] estant griefvement malade d'apoplexie qui l'a rendu estropié, et ma femme[3] aussy n'estant pas bien il est impossible que ie parte d'icy pour cest'an encor que i'eusse à passer icy l'hyver en mendiant. Puisque ny mes lettres ny d'autres aident de rien il faut que ie reccomande mon fait à Dieu qui me sçaura à son temps délivrer de tant d'angoisses qui m'affligent incroyablement.

Monsieur de Veimar[4] a receu un renfort de 4^{m} à pied et 150 chevaux qui estans joints à luy nous attendons journellement leur exploits.

Nous ne sçavons rien si les ambassadeurs Grisons[5] sont vifs ou morts, puisqu'on n'en parle rien et semble-on qu'on les veuille tenir en Espagne pourtant d'ostages jusques à la paix.

Les Voltol. remuent le ciel et la terre pour se soubstraire de leur domaine et pourchassent celuy d'Espagne ou par accord ou par force. Ie ne sçay ce qui en sera les Grisons seuls n'ayant point de force de faire leur condition meilleure sans l'assistance du roy[6], et les Venetiens et Suisses protestans estans trop faibles pour les secourir.

Dieu veuille avoir pitié de ces peuples-là et vous maintenir en bonne prospérité et longue vie que vous souhaitte, monsieur,

Vostre serviteur
Marin.

De Zurig, ce 26 de Juillet 1638.

Ankefort est pourveu de 15^{m} sacs de bled.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 20 April (sic).
In dorso: 26 Iuly 1638 Marin.

3693. 1638 juli 26. Aan N. van Reigersberch[7].

Behalven dat aan het weergeven myne gerustheit is gelegen, zoo konnen die stukken my dienen tot vervolg van myne Historie.[8] Daar waren ook in Ordonnantien en Placcaten, niet alleen gedrukt, maar ook geschreven.

1 Friedrich Richard Mockhel.
2 Niet geïdentificeerd.
3 Allessandra Paravicini Capelli.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Voor hun namen zie men no. 3413, p. 16 n. 13.
6 Lodewijk XIII.
7 Gedeelt. gedrukt Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 173.
8 *Hvgonis Grotii Annales et historiae de rebvs Belgicis;* zie VIII, p. 641 n. 6.

3694. 1638 juli 26. Van N. van Reigersberch[1].

Mijn Heer,

Den reeckenmeester Basius[2] hebbe ick van de pampieren gesproocken, die daer geen geheuchenisse van en heeft gelijck ick oock niet en do(e) als dat de kasse, die ten huyse van Driel[3] was, nu is bij uEd. broeder[4] sonder te weten, waer de pampieren sijn gebleven; nam aen met sijne huysvrouw[5] daervan te spreecken. Off onder de gecommitteerde raden yet sal wesen te vinden, twijfele ick seer, alsoo voor desen soo veel verloren moyte daerom is gedaen. Sal naer het een ende het ander nader omhooren, ondertusschen uEd. bedancken voor de satisfactie, die ick op mijn geproponeerde vragen tot verscheyde mael nu hebbe becommen, met versouck, dat het uEd. niet en verveele, dat ick voortaen op eenyge voorvallende difficulteyten mij mach behelpen met uEd. consideratiën.

Desen heelen somer schijnt niet, dat men hier sonder yet voor te nemen garen soude laten passeren; dat oordeelen wij wt de versamelynge van nieuwe troupes, die wt de garnisoenen voor Gorcum bijeen worden gebracht, ende het affveerdygen van monsieur Strada[6] naer den conynck[7].

Voor de resolutie van de lantgravinne[8], die noch delibereert, wert seer gevreest; vanwegen de Generaliteyt is Riperda[9] naer hare Altesse gesonden met presentatie van een goede quantiteyt ammonitie. Den tresves is sonder tijt gecontinueert, mits dat die daerwt wil scheyden acht dagen te voren de insinuatie daervan doe.

Wt Schotlant hebben wij niet seeckers sedert de receptie van den marquis Hamilton[10], die met vijffduysent paerden, 12000 te voet gewapende op de frontieren is ontfangen.

De Engelsche continueren in de executie van de verleende repressaliën ende hebben alreede 16 scepen wt dese landen genomen.

Het volck van den palsgrave[11] begint hem te inquartieren in het lant van Cleeff, hebben Isenburg ende een andere plaetse aldaer verovert (?), sijn sterck 22 compangiën paerden, 3500 off daerontrent te voet.

Tot Maestricht is pater rector[12] ende Pasman[13] den 20 deser geëxecuteert, pater rector, soo men ons seyt, op de beschuldynge van die van sijn societeyt,

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., M 131. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.* p. 492. Gedeelt. bij Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 176. Antw. op no. 3678; beantw. d. no. 3712.
2 Johan Basius.
3 Cornelis Claesz. van Driel.
4 Willem de Groot.
5 Alida Graswinckel.
6 Godefroy d'Estrades.
7 Lodewijk XIII van Frankrijk.
8 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
9 Willem van Ripperda.
10 James, derde markies van Hamilton.
11 Karl Ludwig van de Palts.
12 Joannes Boddens.
13 Gerard Pasman.

sonder dat hij selffs yet heeft bekent, hoewel rigoureux, wert geschreven, getortureert is geweest. Tegens den predicant[1], die hem assisteerde, seyde iterativelijck: innocens morior, ende in het lesen van de sententie tot twee, driemael toe: dat en is niet waer. Alle hetwelcke buyten twijfel quade interpretatiën onderworpen sal wesen, die mogelijck beter met wat min rigeur soude dienstych geweest sijn te ontgaen. Bij welke occasie mij in den sin comt uEd. te vragen, off in een plaetse als Maestricht een biechtvaer, die in de biechte eenych verraet is bekent gemaeckt, strafbaer is, indien hij dat niet aen en brengt, om reden dat yemant vrijheyt van religie gegeven sijnde hij die soude pretenderen te moeten hebben met sulcke articlen als die bij haer is gerecipieert, dat is met biechte ende heelynge van deselve[2].

Het voornemen van de coninginne-moeder[3] om naer Spa te reysen, waertoe sij heeft versocht de protectie van die van Luyck, die swaricheyt maecken deselve toe te seggen, geeft materie te geloven, dat sij met den conynck[4] in handelynge is, te meer omdat sij te Brussel noch contentement geeft noch ontfanckt. Soo bij de capucijn[5] daer van Rome gecommen ofte yemant anders eenyge propositie van vrede ofte tresves wert gedaen, sal garen daervan openynge crijgen.

Dat van Gallilaeo[6] sal ick met den heer Boreel[7] communiceren.

In Oostindië gaet alles voor de compangie wel. Van Westindiën moeten wij tijdyngen wachten. De Dunkerkers sijn tot noch toe ingehouden, hoewel 20 gereet sijn om wt te lopen.

De faute van Calloo[8] dunckt mij, dat noch in het vergeetbouck niet en is gestelt, maer wel d'een off d'ander, als meest tot het vertreck genegen, op den hals mochte werden geschoven, daer ick mompelynge van hoore, alsmede dat alle, die in de crijsraet sijn geweest, soude wesen belast bij geschrifte te stellen van wat opinie sij sijn geweest.

Desen 26 Iuly 1638.

Ick hope uEd. sijne brieven de maent van Aug. in Zeelant sal addresseren.

3695. 1638 juli 27. Van Ch. Marini[9].

Monsieur,

I'ay fait responce à vostre dernière du 6 de Juillet[10], du depuis n'ayant point de vos lettres ie reccomanderay seulement l'enclose à monsieur le gran chancelier[11],

1 Philipus Ludovicus.
2 In margine noteerde Grotius hier: ‘Biechte’.
3 Maria de Medici.
4 Lodewijk XIII. Grotius noteerde hier in margine: mad. de Soissons. Bedoeld wordt Anne de Montafié, gravin van Soissons.
5 Ioannis a Moncalieri.
6 Galileo Galilei.
7 Willem Boreel.
8 Zie voor het relaas van de nederlaag bij Kallo no. 3648.
9 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
10 Ontbreekt.
11 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.

lequel i'advertis de mon estat, n'ayant encor receu l'argent promis de monsieur Mukel[1] qui le fera si peut et si les rentes réusciront bien. I'ay honte de vous en estre si souvent importun, mais Dieu m'est tesmoin que ie le fais par une necessité nécessitante, et sans la maladie de ma femme[2], et de mon escrivain[3] qui est malade [de] l'apoplexi ie fusse desià party d'icy où mes intrighes domestiques me tiennent.

Après la prise de Verseil l'Espagnol se prépare à refaire son armée et poursuivre ses succez comme aussy le duc Bernard[4] les siens contre Göz[5] qui se tient avec 2^{m} hommes auprès de Strasburg et ne pourra éviter son entière desfaite dont avec la première occasion ie vous manderay plus de particularitez, et en vous souhaittant de par l'Éternel toute sorte de bonheur qui me manque ie demeure inviolablement, monsieur,

Tout le vostre
Marin.

De Zurig en haste, ce 17/27 de Juillet 1638.

La diète de Bade[6] est finie more solito sans rien faire, les uns empeschant les autre.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 19 Aug.
In dorso: 27 Iuly 1638 Marin.

3696. 1638 juli 31. Aan S. Andreae[7].

Praestantissime Domine,

Literae Cl. Vestrae 26 Iunii datae[8] recte ad me pervenerunt nec quicquam obstat, quominus directe ad me quaecunque posthac venient mittantur.

Cum gaudio intelligimus attigisse jam oram Pomeraniae naves et copias, quas faustis ominibus abeuntes eratis prosecuti. Speramus etiam in rebus caeteris fortunam ipsis ac D. Bannerio[9] adfore.

Ut in Silesiam moveat aut Moraviam hic maxime expetitur. Nec desunt ei consilio suae causae. Pacem si nunquam hostis bonam serio obtulit, non est quod Suedos producti ad haec tempora belli poeniteat. Neque vero Suedos ullo probabili colore objicere invidiae possunt caesariani, si Suedi quidem pacem in commune

1 Friedrich Richard Mockhel.
2 Allessandra Paravicini Capelli.
3 Niet geïdentificeerd.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Johann, graaf van Götz.
6 Gehouden van 4 tot 21 juli.
7 Gedrukt *Epist.* p. 452. Antw. op no. 3641. Samuel Andersson was kanselier in Zweedse dienst.
8 No. 3641.
9 De Zweedse veldmaarschalk Johann Gustavsson Banér.

bonam non recusare se ostendunt. Caesariani autem rem ab ipsis turpem pergunt exigere, prolationem initi federis. Pax autem in commune bona, quae sola honesta solaque tuta est, habet quidem suas difficultates, sed non insuperabiles. Germaniae principes ac civitates, quin serio pacem velint, miserrima eorum per hoc bellum conditio dubitare nos non sinit. An eam itidem velint imperator[1] et Gallia ut discamus, tempore magistro opus est. Neutra pars, si modo recte sapit, etiamsi quid huic aut illi prospere evenerit, ita intumescet levis fortunae aura[2], ut ob id aures occludat aequis conditionibus.

Caetera ad D. magnum cancellarium[3] perscribo pergoque vota facere pro pace, pro armis non nisi ob pacem.

Tuae Cl. studiosissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 21/31 Iulii 1638.

3697. 1638 juli 31. Aan L. Camerarius[4].

Illustrissime Domine,

Accepi simul cum D. Salvii[5] etiam Excellentiae vestrae literas[6] datas has 9/19 Julii.

In Pomerania vicinisque locis fieri non potest, quin brevi strepat bellum auctis jam Banerii[7] copiis et contra eum conglomerante se hoste.

Non minor est mea de foedere, quod Hamburgi agitatur, exspectatio. Batavi certe et suopte ingenio et reipublicae ex multis particulis aequo jure compositae conformatione tardi sunt et novos sibi hostes sumere reformidant. Itaque etiamsi majores Cracovio[8] mittantur legati, vix est ut in foedus, quale sub incude est, pertrahi possint, quanquam non nego causas esse graves, quae aliud suadere possint. Sed quid D. Rous[9], praeter illa Lutetiana ad D. Salvium allaturus sit, multum refert.

Ex legatis, qui hic sunt, Anglis[10] nihil ad eam rem pertinens intelligo, nisi quod non abstituri sint Hispano[11] se praebere commodos, donec a Batavis quod

1 Ferdinand III.
2 Vgl. Livius XLII. 39, 1: levi aura spei.
3 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
4 Copie Uppsala, UB., cod. 388a. ep. 140. Gedrukt *Epist.* p. 451. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
5 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant in Hamburg.
6 Ontbreekt.
7 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
8 Karel van Cracou.
9 Thomas Roe, de Engelse afgezant naar Hamburg.
10 John Scudamore en Robert Sidney, resp. ordinarius en extraordinarius Engels gezant te Parijs.
11 Philips IV.

volunt extorserint magis quam impetraverint. Ego siquid possim ad minuenda harum gentium dissidia adferre, faciam perlibenter.

Principi Arausionensi[1] speramus satis fore temporis, ut acceptam cladem hostibus reponat.

Obsidio S. Audomari plane jam derelicta est. Rex[2] et cardinalis[3] ad Abbatis villam sunt. Videntur id agere, ut capiant loca quaedam ad Atrebatum urbem ducentia, puta Rentiacum, Airam. Est autem Atrebatum urbs magna magis quam valida.

De Brisaco nihil spero. Non fuit[4] tamen sine rebus prosperis dux Vinariensis[5] caesis per Tubatelum[6] Croatis hostium plerisque captisque impedimentis apud Steinfeldum in itinere Argentoratum versus. Ejus pugnae, quae nono Julii die pugnata est, historiam exactiorem etiamnum exspectamus. Longavillano duci[7] non satis est militis ad obsidionem aliquam cum bona spe inchoandam.

De Fontarabiae obsidione est, cur bene speremus, si modo naves Gallicae, quae eo destinantur LX - octo jam earum illuc pervenisse intelligo - portum clauserint, priusquam eo se contulerint Hispanicae.

Reginae[8] partum circa Septembrem exspectamus, sub quod tempus et ex Hispania legati[9] huc venturi putantur.

Videtur in Italia non conquieturus hac aestate Hispanus ingens copiis et Vercellis haud dubie jam captis ferox, perculsis autem aut aversis a bello sociorum Galliae animis.

Dux Vinariensis prudentem se non minus quam fortem ostendit datis regi omnibus literis, quas ad ipsum attulerat Hoffmannus[10]. Ex regis voluntate respondit dux, si pacem serio velit imperator[11] agendum de ea re in iis, qui nunc instant conventibus.

Hassicae[12] negotium, quo sit evasurum, sollicitum me habet. Puto sapienter facturam, si societatem certe non invalidam paci incertae aut etiam novo cum sociis bello praeferat.

Elector Palatinus[13] quid facturus sit, quid etiam hoc rerum statu facere possit, non satis video. Sed electoris Coloniensis[14] miror verba minacia et ipsi allatura periculum, si quando fortuna quaedam melior Batavos respexerit, quos

1 Frederik Hendrik.
2 Lodewijk XIII van Frankrijk.
3 De Richelieu.
4 De copie te Uppsala geeft abusievelijk: ‘Non fiet tamen sine rebus prosperis. Dux Vinariensis ...’.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Georg Christoph von Taupadel.
7 Henri d'Orleans, hertog van Longueville.
8 Anna van Oostenrijk.
9 Er zijn in Parijs geen Spaanse afgezanten aangekomen.
10 Johann Hoffmann.
11 Ferdinand III.
12 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
13 Karl Ludwig van de Palts.
14 Ferdinand van Beieren, keurvorst van Keulen.

vel nunc adventus ille septem ex ultima Asia navium, tum vero ingentes illi per Brasiliam paratus faciunt non spernendos.

De Palatinis principibus[1] est ita ut scripsi[2]. Rhodium[3] amo magnis suis meritis.

Transilvanici negotii tractator[4] literas a rege ac cardinali accepit, quales voluit, ad principem suum[5]. Brevi apud vos erit.

Comitem Mauritium[6] quam alienum a pontificia religione judicaverint pontificii, ex iis, quae Antverpiae edita[7] transmitto, dabitur cognosci.

In Sorbona nihil est veteris libertatis ex quo contra parlamenti decretum regia auctoritate monachis omnibus, qui doctores sunt theologiae, jus in eorum conventus veniendi sententiamque dicendi datum est. Ex eo[8] omnia ibi ad pontificem[9] fluunt. Vix duo aut tres restant, qui veteres Galliae sententias concilii Basileensis[10] decreto firmatas animo magis quam voce retinent. Propterea nolim quenquam hoc quidem tempore aliquid e Gallia forte contra Romam sperare.

Laudo archiepiscopum Cantuariensem[11], qui his diebus pulchra epistola Davidem Blondelium[12] reformatorum pastorum doctissimum, hortatus est ad edendum, quem scripsit contra usurpata a pontifice jura, librum[13].

Scotiae suspiciones et motuum semina sanari gaudeo.

Castilionaeus[14] cum Lafortio[15], a quo asperius dissederat[16] quam utrique expediret, reconciliatus est. An regis etiam benevolentiam sit recepturus mansurusque hic in imperio militari, nescitur. Laborant pro eo multi. Sed nec paucos habet ex aemulis factos inimicos, quorum praecipui sunt propinqui cardinalis cuncta regentis.

1 Bedoeld zullen zijn Moritz en Eduard van de Palts.
2 Vgl. no. 3663, p. 439.
3 Johann Rodt.
4 Johann Heinrich van Bisterfeld.
5 Georg I Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
6 Vgl. hierover no. 3685, p. 471 en n. 7 aldaar.
7 Vgl. het door Grotius eigenhandig overgeschreven bericht: bijlage no. 10.
8 Dit woord ontbreekt in de uitgave der *Epist.*
9 Urbanus VIII.
10 Het concilie van Bazel (1431-1449).
11 William Laud.
12 David Blondel (1591-1655).
13 In de komende jaren publiceerde hij een tweetal geschriften over dit onderwerp: *Lettre de Mr. Blondel a Monsievr de La Hay, Tovchant la pretendue necessité de la puissance du Pape en l'Eglise, proposée par le Sieur de la Milletiere.* Se vendent à Charanton, Par Lovys de Vendosme, demeurant à Paris, ruë de la Pelleterre, à l'Image Sainct Nicolas MDCXXXX; *De la Primavté en l'Eglise: Traitté ov sont confrontees, auec la Response du Serenissime Roy de la grand'Bretagne, les Annales du Card. Baronus, les Controverses du Cardinal Bellarmin, la Replique du Card. Dv Perron, et Par D. Blondel, Auec Indices necessaires.* A Geneve, Imprimé pour Iaques Chouët. M.DCXLI.
14 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
15 Jacques Nompar de Caumont, hertog van La Force.
16 De copie te Uppsala geeft de lezing: ‘discesserat’.

Deus, Illustrissime Domine, cuncta in bonum christiani orbis vertat Excellentiamque vestram et domum ejus respiciat favens.

Excellentiae vestrae omni cultu addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae 21/31 Iulii MDCXXXVIII.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margine: Redd. 7 Aug. 638.

3698. 1638 juli 31. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Rex[2] et cardinalis[3] sunt ad Abbatis villam. Obsidio S. Audomari plane derelicta retroque in agrum Caletensem et Bononiensem ducti exercitus. Castilionaeus[4] regem, quod sciamus, nondum vidit. Dubitatur, an regis favorem sit recuperaturus, apud quem antehac in magna fuit existimatione boni ducis. Iratus ei rex est, quod et militum habere se satis et de urbe capienda non dubitare regi scripserit. Fecerat autem id instinctu Eusebii[5] velut ad tranquillandum regis animum. At rex, qua de causa id scriptum fuerit, neque gnarus neque curans deceptum se queritur. Inviderunt pridem Castilionaeo propinqui cardinalis magna imperia sibi potissimum vindicantes, fama ei haud pares. Intercesserat ei et quaedam cum duce Lafortio[6] simultas primum, deinde et jurgium, quia Lafortius poscenti Castilionaeo militem non miserat dicens se eo opus habere ad introducendos in sua castra, qui adventabant, commeatus. Nunc illi duo sero nimis in amicitiam rediere post vulneratam et publicam rem et utriusque existimationem.

Regi consilium videtur Rentiacum, Airam et alia quaedam non nimium munita oppida capere, ut ita ad Atrebatum oppidum processus fiat.

Tubatelus[7] 9 Julii hostem, qui cis Rhenum a Merskelsemo ad Argentorato propinqua se recipiebat, apud Stenfeldum cecidit aut fugavit. Croatae erant prope universi, qui sub hostium sunt signis. Capta impedimenta. Historiam exactiorem exspectamus.

Longavillanus[8] non satis habet militis ad urbem aliquam obsidendam. Itaque otiatur.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 450; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 510. Gedeelt. in vert. in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 166.
2 Lodewijk XIII van Frankrijk.
3 De Richelieu.
4 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
5 Schuilnaam voor De Richelieu.
6 Jacques Nompar de Caumont, maarschalk van La Force.
7 Georg Christoph von Taupadel.
8 Henri d'Orleans, hertog van Longueville.

Ad Fontarabiam mari secludendam advenere Gallorum naves bonae octo. Dicuntur eodem mitti aliae ad quinquaginta. Unus metus est, ne rex Hispaniae[1] eas anteveniat missis in eas partes suis classibus.

Erlachius ad ducem Vinariensem[2] rediit. Putat is, quanquam promisit rex Waertium[3] et Enckefortium[4] perpetuo in ducis fore potestate, vix tamen futurum ut remittantur moram ex mora quaesituris Gallis.

Is, qui huc venerat pro Ragoskio[5], ad aulam iit inde per Batavos collaturus se Hamburgum. Ostendit mihi ea, quae in conventu Hungariae[6] acta sunt, probabilem satis armis materiam.

Dubito ex postremis ipsius colloquiis, an hoc anno exspectandum sit aliquid, et doleo in urbe jam multos hac de re fabulari. Placebit Eusebio, quod is princeps foedus expetit ad communem libertatem et restituendos, qui dejecti sunt. Quae cum obtineri posse Eusebius non speret, gaudebit eo obtentu bellum se posse trahere. Nam Vindici[7] hinc abeundi consilium ob id maxime datum est, ne aures ejus reginae[8] sermonibus de Mimnermo[9] paterent. Ipsam interim obsident cancellarius Franciae[10] et Bulionaeus[11] ob id ad S. Germani vicum profecti.

Reginae partus circa Septembrem exspectatur. Parienti de more aderunt frater regius[12] et pro principe Condaeo[13] ejus uxor[14] et liberi[15], Nam comes Suessionensis[16] cum matre[17] Sedani est et redire abnuit.

Venere ad me his diebus quidam cancellarii Franciae missu, ut testimonia audirent de vi nuper in me facta[18]. Ex eo nihil ultra audivi.

Postquam postremas ad Sublimitatem Tuam obsignaveram literas[19], domi meae reconciliati sunt inter se D. Crusius[20] et Schmalzius[21]. Ego et Erlachium[22] mitigavi graviter iratum Schmalzio ob verba, ut dicebat, in ducem Vinariensem contumeliosa.

1 Philips IV.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Johan van Werth.
4 Adriaen von Enkefort.
5 Georg I Rákóczi, vorst van Zevenburgen. De naam ‘Ragoskio’ staat in de tekst in cijfer: 66.80.9.73.67.15.(=58?).71.42.118.217.
6 De naam ‘Hungariae’ staat in de tekst in cijfer: 14.81.78.56.70.66.71.98.
7 Schuilnaam voor Lodewijk XIII.
8 Anna van Oostenrijk. Het woord ‘reginae’ staat in de tekst in cijfer: 66.75.56.71.78. 27.85.
9 Codenaam voor vrede.
10 Pierre Séguier.
11 Claude de Bullion, sieur de Bonelles.
12 Gaston-Jean Baptiste de France, hertog van Orléans.
13 Henri de Bourbon, prins van Condé.
14 Charlotte-Marguerite de Montmorency.
15 Anne Geneviève de Bourbon, (1619-1679), hertogin van Longueville, Louis II de Bourbon (1621-1686) -de Grote Condé-, Armand de Bourbon (1629-1668), hertog van Conly.
16 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
17 Anne de Montafié.
18 Zie no. 3677, p. 457.
19 No. 3687.
20 Johan Jespersson Kruus.
21 Peter Abel Schmalz.
22 Johan Ludwig von Erlach.

Anglis placet valde illud de Transilvania[1] neque miror. Ajunt aperte iidem Angli non desituros se Dunquercam cuncta, quae visum invehere, donec Batavi secum in foedus venerint. Ita malorum abunde est.

Bona det nobis Deus Tuamque, Excellentissime et Illustrissime Domine, Sublimitatem sospitet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 21/31 Iulii 1638.

Mitto duas chartas a Veneto[2]. Prior est formula, qua ad regem Angliae[3] se dicunt scribere. Disconvenit ab illa formula, quam ex Anglia accepi, ubi bis Dominus[4] ponitur. Altera formula ab ipso proposita et, ut videtur, Gallis non improbata pro legatis Germanorum mihi displicet ob mentionem inominatam criminis et quidem gravissimi laesae majestatis. Sed super omnibus et judicium et jussa Tuae Sublimitatis exspecto.

Jam nunc edoceor septem aut octo homines ex eo vico, ubi mihi nuper illud mali accidit, in carcerem hujus urbis adductos. Non displicebit mihi ostendi publico securitatem legatorum regi esse cordi, caeterum curabo, nequis intereat ob id, quod in me deliquit. Venit ad me hodie matrona nobilis[5], vici illius domina, deprecatum pro captivis. Dixi id me exspectaturum, ut religio judicum de rei veritate cognoscat: absolvantur innocentes; pro nocentibus me fore precatorem.

Heufdii[6] rationes gaudeo bene exputari. Ego annua mea tarde admodum recepi sine usuris, maximo meo incommodo, qui ex sorte aut reditibus meis haud nimium magnis pecuniam sumendam habui. Itinerum impendia exigua sunt praeter illud unum a Magontiaco Lutetiam. Jam annus est et amplius, quod nullum nummum accepi. Non dico haec, quod quicquam conquerar, sed nequis me arbitretur de pecunia Suedica ludere: quod multum abest a meo ingenio atque more. D. Spiringius[7] pridem est, quod pollicitari mihi perstat. Illud semper aequum existimavi, cum ego[8] ex Hollandia pecuniam ad usus meos necessariam mihi petendam habeam, etiam quod persolvitur ita persolvi, quasi in Hollandia id mihi persolveretur. Et tamen, si id grave est, ero quanto Tua Sublimitas volet contentus.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

1 De naam ‘Transilvania’ staat in de tekst in cijfer: 107.70.78.76.79.60.81.80.24.55.27.
2 Anzolo Correr, Venetiaans gezant in Parijs.
3 Karel I.
4 De uitgave der *Epist.* geeft de lezing ‘Domino’.
5 Niet geïdentificeerd.
6 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
7 Petter Spiring Silvercrona.
8 Het woord ‘ego’ ontbreekt in de uitgave der *Oxenst. Skrifter*.

3699. 1638 juli 31. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijn Heer,

UE. brief van den 19 deser[2] is mij wel behandight.

De landgravinne[3] hoop ick, dat bij ons sal blijven. Van den hertogh van Wimar[4] is niet te twijffelen. Van den marescal Banier[5] verwachten wij iet goeds, wanneer hij alle sijne trouppes sal hebben ontfangen.

UE. gelieve gedachtigh te wesen mijne boecken ende papieren ende in de saecke van Rotterdam[6] sooveel te vorderen als doenlijck sal sijn, opdat wij met gemoede niet terecht connende comen mogen dencken op andere middelen.

Ick danck uE. van de instructie gegeven aen de soon van Pels[7]; sal hem verwachten ende ten beste instrueren.

Wij hoopen seer, dat mijn heer den prins van Orangie[8] noch iet bij de hant sal nemen ende alsoo andere middel geven om mede iet goeds te doen.

De courage ende voorsichticheit van de Westindische Compagnie is loffelijck. In de zee zie ick wel, dat men aen wederzijde niet stil en is. De saeck is 't waert, maer d'Engelschen zijn een quaed ingrediënt in 't proces, ende sie[9] ick wel, sijnde nu in de gewoonte van repressaliën te verleenen sullen mij wel een arrest verleenen op mijn debiteurs ex contractu scripto, signato obligerende niet alleen de goederen van de stadt, maer oock van de regierders, jae selff van de burgers hebbende goed blijck, dat ick niet gedaen en heb dan door haer last en de tot haer beste. Daerom bidde ick uE. nae soo lang verlies van tijdt, soo voor uE., als voor ons, laet ons een antwoord hebben om te sien, wat oorboir sal sijn. Wat al te lang de saeck te laeten slepen, is niet schadelijck alleen, maer oock spottelijck, selff voor deghenen, die haer daerin employeren.

Wij en hebben nu niet veel nieus. 't Belegh voor St Omer is t'eenemael verlaeten. Den coning[10] is t'Abbeville, den cardinael[11], nae sijne gewoonte niet verre van daer. 't Schijnt men meent te gae[n] nae Atrecht ende te beginnen van Renty, Aire ende andere onstercke plaetsen daerontrent.

Den hertogh van Longueville[12] heeft niet volck genouch om een treffelijck belegh aen te vangen. Den hertogh van Wimar niet siende te doen tegen Brisac, doet sijn volck wijd ende breed loopen Tubadel[13], een van de zijnen, heeft den

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK. R 8 o. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op no. 3681.
2 No. 3681 dd. 19 juli.
3 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
6 Het betreft hier de pogingen namens Grotius ondernomen om diens achterstallig salaris als pensionaris van Rotterdam alsnog uitbetaald te krijgen.
7 Pieter, zoon van Paulus Pels.
8 Frederik Hendrik.
9 Er staat: ‘soo ick wel’; kennelijk een comtaminatie van ‘sie ick wel’ en ‘soo ick wel sie’.
10 Lodewijk XIII van Frankrijk.
11 De Richelieu,
12 Henri d'Orleans, hertog van Longueville.
13 Georg Christoph von Taupadel.

9 July een groot deel geslagen van des vijands Croaten tusschen Slestadt ende Straesburg bij Steinfeld. 't Werd hier volgens de coustume van Parijs seer breedt uitgemeten, maer wij verwachten daervan tijdinge van beter handt. D'heer Erlach[1] wist daer niet van, doen hij van hier vertrock nae Sijne Fürstel. Genade.

Van 't beleg van Fontarabie heb ick goede moet, soo de vloot van Vrancrijck daer eer comt als de vloot van Spaignië. Men seit mij, dat de Fransoisen, soo hier, als in Hollant bij haer doen maecken ofte gecocht gereedt hebben sestich schepen ende dat acht alrede daer zijn gearriveert. Ick twijffel wat daeraen, ende soo den coninc van Spaignië[2] hem niet en haest, soo is hij quaelijck gedient.

Den marescal de Chastillon[3] geholpen door sijn vrouw[4], die seer clouck is, doet sijn best om sijne disgratie te boven te comen ende heeft sich met den hertogh de la Force[5] gereconcilieert, 'twelck wel diende eer gedaen geweest te sijn voor haer beiden. Want eenige, die haer beiden de groote eer van goede capitaine te sijn misgunnen ende 't advantagie van de religie hebben aen haere zijde, hebben die beginselen van oneenicheit wel weten te gebruicken. 't Gemeene geroep te Parijs is: ‘Les Huguenots ont fort mal faict’.

Ick bidde om de gebiedenisse aen de goede vrunden.

Tot Parijs, den 31 Iuly 1638.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer van Reigersberg, raed in den Hoogen Raide in Hollant, nu ten huise van Mijn Heer den reeckemeester Reigersberg tot Middelburg.

Port.

In dorso schreef Van Reigersberch: broeder de Groot, den 31 Iuly 1638 wt Paris.

Met andere hand: 1 st. 8.

Links boven het adres (waarschijnlijk een volgnummer): 82.

3700. 1638 juli 31. Aan J.A. Salvius[6].

Excellentissime Domine,

Et literae Excellentiae Vestrae delectant me semper et postremae[7] maxime, quae adventum novarum ad Bannerium[8] copiarum nuntiant spemque faciunt fore, ut brevi late sonet sociosque recreet molitionum ejus fama. Id maxime hic optatur, ut in Silesiam Moraviamve se injiciat detque sua vicinitate animos Hungaris multa conquerentibus, quorum motus finitimorum non pauci videntur

1 Johann Ludwig von Erlach.
2 Philips IV.
3 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
4 Anne da Polignac.
5 Jacques Nompar de Caumont, maarschalk van La Force.
6 Gedrukt *Epist.*, p. 451. Antw. op no. 3661. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant te Hamburg.
7 No. 3661 dd. 7 juli.
8 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

exspectare usuri occasione in rem suam. Ut rectius futura dijudicemus, expediet scire, quantum jam militis Bannerius habeat, quantum Galassius[1], Saxo[2], Brandenburgicus[3].

Vidua Hassica[4], si quid sapit, societatem nostram non deseret alioqui belli futura non immunis et pacis semper incerta. Et sunt sane quae Gunterodius[5] huc egit talia, ut sperni non debeant.

Palatini[6] copiis ad tempus usuros Batavos credo. Palatinus ipse quid facere possit, nisi major ei pecunia mittatur ex Anglia, non video.

De Brisaco scripsi antehac[7] discessum ab ejus obsidione neque ejus repetendae spem relinquere invectos tot ac tantos commeatus. Caeterum Tubatelus[8], qui duci Vinariensi[9] adest, Croatorum maximam partem apud Steinfeldum non ita longe ab Argentorato IX hujus mensis, ut hic numeramus, fudit aut cecidit Cepit impedimenta signaque. Corbus[10] vulnus accepit.

Pax communis optanda haud dubie Germanis, quibus bellum hoc et gravissimas in praesens adfert calamitates et in posterum durum servitium. Sed maximas tricas habet id negotium.

In eo dum laboratur, si rex Daniae[11] armis arcere vult armatos hospites, id in ea re erit boni, quod prius cum caesarianis quam cum nostris certandum habebit. Est aliquod initium ad spem pacis quod non recusat imperator[12], quo minus et Lubecae de ea re agatur et Coloniae.

Gallos video ejus esse sententiae debere pro legatis Germanis tuti itineris literas ab ipso imperatore, non ab ejus legatis dari. Nescio an id tanti sit, ut propterea diu sit litigandum. Facimus et quod per alium facimus. Verum Galli aliud exigunt, quod caesarianis etiam multo displiciturum est amplius, nempe ut etiam illis, qui pacem Pragensem[13] probarunt, liceat suos homines et querelas suas ad hoc de pace colloquium mittere. De die ubi quid apud vos convenerit, gnarum ejus faciam Venetum qui hic est, legatum[14]. Cracovius[15] ita missus est, ut semper animo percepi.

Non ferent Batavi se implicari bello in imperatorem. At Angli non desinent Dunquercanos omnibus modis, ut certe faciunt, juvare, donec Batavos in fedus suum pertraxerint, idque sibi constitutum esse non dissimulant.

Credo Excellentiam Vestram D. Roo[16] prope eadem daturum responsa, quae data sunt ex Anglia in Suediam missis. Si quid consiliorum Angliae se clarius

1 Matthias, graaf Gallas.
2 Johann Georg I, keurvorst van Saksen.
3 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
4 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
5 Hans Heinrich von Günterroth.
6 Karl Ludwig van de Palts.
7 No. 3646.
8 Georg Christoph von Taupadel.
9 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
10 Marco von Corpes, generaal-majoor van de Croatische ruiterij.
11 Christiaan IV.
12 Ferdinand III.
13 De vrede van Praag, gesloten in 1635.
14 Anzolo Correr, Venetiaans gezant in Parijs.
15 Karel van Cracou.
16 Thomas Roe, Engels afgezant naar Hamburg.

aperuerit, gaudebo doceri et hic apud legatos[1] allaborare ad utilitatem communem.

Dantiscanum illud vectigal, quando de summa rei inter regem Poloniae[2] ordinesque ejus gentis convenit, mansurum video; nisi se Dani aut Batavi serio opponant. Nam Suedis nostris id non vacare ut credam, tum alia faciunt, tum quod video ab ipsis controversiam etiam cum Danis, gente semper aemula, non exigua commodorum suorum remissione vitatam.

Gallicae res, ut et nuper scripsi, procedunt non optime. Obsidio urbis S. Audomari plane derelicta est non immerito, cum obsessa non posset dici urbs, ad quam aditum liberum hostis habeat. Rex[3] et cardinalis[4] ad Abbatis villam sunt meditanturque vim in oppida invalida Rentiacum, Airam atque alia, per quae ad Atrebatum oppidum magnum magis quam firmum perveniri possit.

Longavillano[5] non satis est militis ad obsidendum aliquod Burgundici comitatus oppidum.

Fontarabia a principe Condaeo[6], qua terram respicit obsessa, adita hactenus est hostium navibus. Nunc octo eo Gallicae naves bonae pervenisse dicuntur et subsequi aliae ferme ad quinquaginta, quarum nonnullae apud Batavos fabricatae aut emtae sunt. Eae si illuc pervenerint antequam suas classes contrahat Hispanus[7] et eodem mittat, erit quod bene speremus.

Regina[8] paritura creditur Septembri ineunte. Credibile est non multo post venturos huc ex Hispania gratulatores[9].

Omnia, Illustrissime Domine, prosperrima opto.

Excellentiae Vestrae observantissimus

H. Grotius.

Mitto duas chartas missas mihi a Veneto[10]. Altera est, quomodo se scribere ajunt solitos ad Britanniae regem[11], altera formula pro legatis Germanorum, qui Coloniam volent ire, in qua mihi illud de crimine majestatis, ut ante hoc scripsi, non probatur.

3701. 1638 juli 31. Aan G.J. Vossius[12].

Vir praestantissime[13],

Typographum velim nobis experiri talem, cui et politica scripta et theologica

1 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
2 Wladislas VII (IV) van Polen.
3 Lodewijk XIII van Frankrijk.
4 De Richelieu.
5 Henri d'Orleans, hertog van Longueville.
6 Henri de Bourbon, prins van Condé.
7 Philips IV.
8 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
9 Er zijn geen Spaanse gezanten naar Parijs gestuurd.
10 Anzolo Correr, Venetiaans gezant te Parijs; zie no. 3698, p. 493 n. 2.
11 Karel I van Engeland.
12 Copie Gem. Bibl. Rotterdam, coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674. Gedrukt *Epist.* p. 452; *Ep. Eccl.*, p. 798. Tesamen met no. 3716 beantw. d. no. 3802.
13 De copie heeft: ‘doctissime’.

possim tuto credere. Anthologia[1] minimum est inter ea, quae curo. Sed ab hac incipi non abs re erit. Omnino cavendi mihi synoditae, mancipia aulae et id genus faex alia. Quaero bonum civem et bene christianum.

Scripsit ad me collega tuus vir Cl. Martinus Hortensius[2], cujus ego summam in rebus mathematicis peritiam facio maximi. Gaudeo et ipsi et tibi et vestris rectoribus, quos epistola ipsius nominat, curae fuisse admirandum Galilaei[3] repertum. Nocuit ei rei, ut multis aliis, mora. Itaque jam ad collegium inquisitorum, quod est Romae, delatus est eo nomine, quod hoc commentum haereticis propinaverit. Vult quidem eum dux Ethruscus[4] in hac causa aequissima tutari. Sed invidiam, dum est recens, declinare vult. Praeterea Solis ad Iovem propinquitas menses octo aut amplius faciet inutiles contemplandis Curetibus[5] illis *τοῦ Διὸς περιχορευταῖς*. Itaque videtur has ob causas differendum in tempus aliquod D. Hortensii iter, qua de re ad ipsum scriberem Hortensium, nisi et nunc respondendum haberem literis plurimis et ad Hortensium scriberet D. Adeodatus[6], qui mihi ad hanc rem longe splendidissimam promovendam impulsor primum, deinde adjutor fuit. Ego quacunque parte studia et generis humani utilitates promovere potero, faciam id animo volentissimo. Tua autem scripta, tuas epistolas si mihi saepe legere tuisque consiliis uti si liceat, felicem me putabo.

Vale quam optime cum uxore[7] et liberis[8]. Nostri te salutant.

Tuus ut semper
H. Grotius.

XXXI Iulii MDCXXXVIII.

Nescio, an venerint ad te literae meae[9], in quibus quaero, quae olim apud Graecos fuerit senarii nota. Deinde rogo, ut norim, quae sit rabbini Manassis[10], viri eruditissimi, sententia de loco Deuteronomii XVII, 11, 12[11].

In margine van de copie staat: Epistola ad D. Vossium altera est huius temporis scripta in libro literarum politicarum.

3702. 1638 augustus 2. Van P. de Groot[12].

1 Voor deze *Anthologia* zie men no. 3414, p. 8 n. 1.
2 Martinus Hortensius -Maarten van den Hove- (1605-1639), hoogleraar in de wiskunde te Amsterdam.
3 Galileo Galilei.
4 Ferdinando II de Medici, groothertog van Toscane.
5 De Curetes (*χουρῆτες*) waren de oudste bewoners van Kreta; zij vereerden zeer speciaal Jupiter.
6 Elias Diodati, advocaat te Parijs.
7 Elisabeth Junius.
8 Franciscus, Mattheus, Isaac, Gerardus, Johanna.
9 No. 3600 aan Salmasius. Vgl. de brief van Pieter de Groot, no. 3718.
10 Menasseh ben Israel.
11 Zie no. 3554, p. 247 n. 8.
12 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 26. Eigenh. oorspr.

Venerande parens,

Profectus hinc est Pelzii filius[13], sed non eo quo scripseram[14] tempore negotis, ut ajebat, urgentibus detentus.

13 Pieter, zoon van Paulus Pels.
14 No. 3666.

Libros, quos a me petieras[1], misi per Treselii filium[2] neque dubito, quin ea longe securior sit via. Libros Meijerosii[3] non accipio nescio qua ratione retentos. Senator Reigersbergius[4] causam ait, quod cum suis etiamnum permixti sint. Ille jam in Zelandiam, ni fallor, profecturus est; rogabo itaque, ut nos impedimento isto liberet.

De typographo scripsi ad D. Vossium[5] neque dubito, quin satisfacturus tibi sit Janssonius[6].

Doleo res tam male Gallis procedere, praesertim ad Brisacum; metuo, ne sterilis ibi sit haec fratribus[7] aestas.

Principem Arausionensem[8] dicunt expectari. Videtur ille adhuc aliquid moliturus, vel saltem videri velle. Certatio quaedam fuit inter equitatum nostrum et Hispanum, in qua qui superiores fuerint, disceptatur. Ex nostris plures occisi, ex aliis capti sunt ferme CCLXXX; inter eos aliqui etiam spectabiles, qui, si nihil aliud, libertatem certe eorum apud Calloam[9] capti sunt, facilitabunt.

Ego dies hosce Caniculares, qui a curia vacamus studio practico scribendisque ad id necessariis impendam.

Deus, venerande parens, tibi det prospera omnia.

P. Grotius.

Hagae Comitis II Aug. MDCXXXVIII.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec 10. Augusti.

3703. 1638 augustus 2. Van Willem de Groot[10].

Frater optime,

Ex meis filiique tui[11] anterioribus litteris[12] jam intellexeris affinem Losecatium[13] e captivitate sua rediisse, postquam quindecim circiter dies contra belli jura detentus illic fuisset. Ejus uxor[14], soror nostra, cum filia minore[15] jam apud nos est, ut se

1 Vgl. hierover no. 3666.
2 Samuel, zoon van Daniel Tresel.
3 Zie no. 3571, p. 278 n. 2.
4 Nicolaes van Reigersberch.
5 Gerardus Johannes Vossius.
6 Johannes Janssonius, drukker en uitgever te Amsterdam.
7 Cornelis en Diederik de Groot; zij bevonden zich in het leger van Bernhard van Saksen-Weimar.
8 Frederik Hendrik.
9 Vgl. no. 3648.
10 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 3686; beantw. d. no. 3725.
11 Pieter de Groot.
12 No. 3691.
13 Frederik van Losecaat.
14 Adriana de Groot.
15 Anna van Losecaat.

aliquantum recreet; ea se tibi uxorique quam officiosissime commendari voluit Deo immortali summas agens gratias pro te nuper servato[16] et marito recepto.

16 Zie no. 3677, p. 457 n. 9.

Ackerlakius[1], cujus in postremis tuis litteris[2] meministi, jam in Bataviam pervenit, quanquam mihi nondum visus, qui comitis Egmondam[3] res jam admodum accisas esse satis perspicue video.

Multa, ut tu recte judicas, infausta partibus et nostris et amicorum hoc anno obvenere. Unum addam, quod nuper equitatui nostro accidit, nam triginta et amplius turmae hostiles, cum aliquo peditatu in nostros ad Wouwam impetum facere volentes praemissis quinque equitum tribus peditum centuriis necopinantes sub auroram invasere et somnolentos aliquos cecidere, - inter quos comes Waldechius[4] -, alios cepere, ut tribunum turmae Bellimontium[5], alios spoliavere. Interea Staeckenbroeckius[6] cum excubiis suis advolat, manum cum hoste conserit aggregantibus se undique equitibus et ejecto equitatu hostili pedites aut caedit aut in suam redigit potestatem. Inde collecto agmine in campos se effudit et, cum in hostium copias insultum facere jussisset non bene obtemperantibus, quibus ea res in mandatis data erat, et turbantibus aliorum offic[i]a iis, qui ab hoste revertebantur, factum, ut optima rei bene gerendae occasio e manibus elaberetur caesis admodum paucis nostrorum, hostilis vero equitatus ducentis et peditatus trecentis majore militum quam ducum ignavia.

Domi interea nihil fere geritur suspensis omnium animis in senatorum electionem a principe[7] faciendam. Interea advocatus fisci Kinschotius[8] suam ab Ordinibus missionem meruit neque tamen ei in omnibus cum Delfensibus convenit. Proximis comitiis puto disputatum iri, an in ejus locum Selandi jam alium[9] substituere debeant - in qua quidem sententia ego sum, licet alii dissentiant - et illud si fiat, an non e re sit Batavica, ea, quae Cameram rationalem concernunt, negotia alii seorsim demandare. Hac de re ubi certi quid compererim, faciam te certiorem; interea Deum oro te tuosque omnes diu nobis diu publico servet incolumes.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, II. Augusti 1638.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et couronne de Suède prez le Roy Trèschrestien A Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 10 Augusti.

En in dorso: 2 Augusti 1638 W. de Groot.

1 Barthold van Akerlaecken.
2 No. 3686.
3 Lodewijk, graaf van Egmond.
4 Jan Lodewijk van Waldeck (1616-1638).
5 Jacques de Beaumont.
6 Jhr. Thomas van Stakenbroeck.
7 Frederik Hendrik.
8 Mr. Nicolaes van Kinschot.
9 Volgens het provisioneel akkoord van 1607 was de beurt aan Zeeland om een nieuwe advocaat-fiscaal te benoemen. Over de benoeming ontstond tussen Holland en Zeeland een meningsverschil. Uiteindelijk werd in 1645 Dirck Graswinckel aangesteld in de functie van ‘advocaat-fiscaal van onsen lande van Holland en West Vriesland in alle dominiale en civiele saecken’. Johan Moens werd benoemd tot advocaat-fiscaal voor criminele zaken.

3704. 1638 augustus 3. Van J.A. Salvius[1].

Illustrissime et Excellentissime Domine Legate,

Domine amice observande,

Mitto Excellentiae Vestrae exceptionem meam[2] ad legati Anglici Domini Roe[3] propositionem primam[4], quae nihil aliud continebat quam articulos Gallo-Britannicos, quos simpliciter a me signari postulavit. Etsi enim non plane, hoc modo ut responderem, in mandatis habui; putavi tamen naturae rei vix aliud responsum pro initio convenire; itaque sub spe rati hoc ita concepi. E replica videbimus. utrum propius ad rem venire voluerit: ego alias plena mandata habeo, ut, si ex aequo et bono seria velit, concludam sperans eo casu Dominos quoque ordines foederati Belgii calculum daturos. Sin luserint Angli speciosis nominibus applausum vulgi tantum captantes aut si aliquid singulare praestare cogitarint, re vero aliter cedente culpam forte - ut multorum suspicio est - in nos coniicere voluerint, spero Excellentiam vestram ex hoc meo primo responso, ubi opus fuerit, remedium ei malo me multo rectius inventurum.

Banerius[5] 12000 equitum et quatuordecim peditum brigadis, ut vocant, stipatus movet. Gartzium negata a praesidiariis deditione intra spacium unius horae vi cepit, caesis plerisque gregariorum officialibus captis. Quorsum tendat, proxime scribam. Neque enim diu uno loco consistere poterit ob solitudinem et vastitatem locorum in marchia.

Gallas[6] Albim repetere dicitur veritus, ne praeveniatur. Nescio tamen, an Banerius id animo volvat.

Elector Brandenburgicus[7] dicitur transcriptis Gallassio copiis suis cum Negromontio[8] in Prussiam cogitare. O antiquam Germaniae libertatem!

Praefectus Wismariensis[9] his diebus etiam Grewesmuhli legionem Gallassian(a)m partim caecidit partim disiecit[10].

Rex Daniae[11] Gluckstadii tranquillus tractatum pacis Lubecae[12] urget.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 10. Orig. Eigenh. ondertek. met eigenh. postscr. Beantw. d. no. 3742. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant, residerende te Hamburg.
2 Ontbreekt.
3 Thomas Roe.
4 Hs. Den Haag ARA., coll. Hugo de Groot. Aanw. 1911 XXIII no. 5: brief van Salvius aan Roe, dd. 17 juli (oude stijl) 1638.
5 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
6 Matthias, graaf Gallas.
7 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
8 Adam von Schwarzenberg († 1641), kanselier van Brandenburg.
9 Joen Lilliesparre.
10 Over dit gevecht zie men S. Puffendorf, *Commentariorum De Rebus Suecicis Libri XXVI* p. 322.
11 Christiaan IV.
12 Over de vredesonderhandelingen te Lübeck zie men S. Puffendorf, *Commentariorum de Rebus Suecicis Libri XXVI* p. 345.

Nondum tamen cum comite Curtio[1] de venturorum eo Sueciae Galliaeque communium per Germaniam foederatorum securitate convenire potuimus.

Hisce valeat Excellentia Vestra prosperrime. Et, ut solet, faveat

Excellentiae suae observantissimo

J.A. Salvio m.p.

Hamburgi, die 24 Jul: stil: loci Anno 1638.

Doleo, quod intellexerim Smalzium[2] non ut decuit, cum Excellentia Vestra conversatum. Proximis literis puto eum in Sueciam revocatum iri. Nam paria fere hic mihi intentavit, nasutus juvenis.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 19 Augusti.

3705. 1638 augustus 6. Aan M. Opitz[3].

Viro summae eruditionis adque virtutis Martino Opitio

Hugo Grotius

Summam tibi gratiam habeo pro missis ad me Psalmis versis eleganter, et si quid hoc ad rem pertinet, etiam vestitis eleganter[4]. Dignus erat rex poëta[5] interprete Germanicorum poëtarum rege: nihil enim tibi blandiens dico; ita sentio a te primum Germanicae poësi formam datam et habitum quo cum aliis gentibus possit contendere. Ante versus inde vidimus, quales

> - Vates olim Faunique canebant,
> Quum neque Musarum scopulos quisquam superarat
> Nec dicti studiosus erat[6].

Gaudeo autem videre opera tua tum ob eruditionem ac nitorem, tum quia ostendunt id, quod opto maxime, vivere te, valere, vigere.

Ne vero tardum me responsorem putes, scriptas abs te Aprili ineunte literas[7], scito ad me ineunte demum Augusto mense[8] pervenisse; priores, quas tibi scripseram[9] quasque intercidisse quereris, nihil ferme continebant aliud quam constantem tui amorem candidamque tuorum bonorum aestimationem.

1 Ferdinand Siegmund Kurz.
2 Peter Abel Schmalz.
3 Copie Gem. Bibl. Rotterdam, coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674; copie Breslau UB., Verzameling-Klosy nr. 175, nr. acc. 1949/713. Nr. kopie 261, fiche 138v. Gedrukt *Epist.* p. 452; Reifferscheid, *Quellen*, I, p. 574. Het slot in vert. bij *Brandt-Cattenb.* II, p. 171.
4 *Die Psalmen Davids nach Frantzösischen Weisen gesetzt. Durch Martin Opitzen. Jetzo auffs new übersehen vnd verbessert. Mit Kön. M. begnad. vnd Freyheit*. Dantzigk, Gedruckt vnd verlegt durch Andream Hünefeldt, Buchhändler, 1638.
5 Koning David.
6 Ennius, *Ann.* VII. 232-4 (ed. Warmington, p. 82) bij Cicero, *Brut.* 18. 71: quos olim Fauni vatesque canebant, // quom neque Musarum ... // ... nec dicti studiosus quisquam erat ante hunc. Het citaat komt ook voor bij Varro, *Ling. Lat.* 7. 3. aant.
7 Deze brief is verloren gegaan.
8 Het woord ‘mense’ ontbreekt in de uitgave der *Epist.*
9 Ontbreken.

Vectigal illud civitati[10], in qua vivis, grave, mansurum videtur, nisi Danus[11]

10 Dantzig.
11 Christiaan IV van Denemarken.

ac Batavus se moveant. Hungariae protestantes quid facturi sint, diu latere non potest.

Bannerius[1] novis auctus e Suedia copiis haud dubium est, quin nova virtutis suae sit editurus specimina.

Gallis de obsidendo Brisaco itemque S. Audomari oppido male processerunt consilia.

Ad Fontarabiam, quae itidem obsidetur, spes est melior.

Bene servantur hic in Vicennensi sylva Ioannes Waertius[2] et Enckenfortius[3].

Legatio, quae mihi obtigit, id habet commodi, quod aliquantum mihi temporis relinquit ad legendum, si quid prodit novi, aut etiam si quid antiqui in lucem protrahitur; deinde ad colenda cum viris eruditis aut sermonis aut literarum commercia, inter multorum literas tuae mihi semper erunt suavissimae.

Vale, vir egregie.

Lutetiae, VI[4] Augusti MDCXXXVIII.

3706. 1638 augustus 7. Aan L. Camerarius[5].

Illustrissime Domine,

Rex[6] impatiens abesse ab uxore[7] huc intra triduum aut quatriduum reverti dicitur.

Castilionaei[8] uxor[9], cum in agros ivisse crederetur, Ambiani fuit conventoque cardinali[10] maritum suum in ejus restituit gratiam atque ipse maritus epistolam scripsit plenam prudentiae culpam omnem non in alios transferens, sed fortunam accusans et perpetua divisis imperiis mala. Itaque manet is non modo in Gallia, sed et in rerum actu partem commissi sibi hactenus exercitus retinens; nam partem alteram regendam accepit Milleraeius[11], qui quid acturi sint hoste tam valido non satis video. Sed Rentiacum obsidet et cavatarum, ut mos est, viarum flexibus accedit Bressaeus[12].

Longavillanus dux[13] copiis imminutus, quae partim in Picardiam partim ad

1 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
2 Johan van Werth.
3 Adriaen von Enkefort.
4 Bij Marian Szyrocki *Martin Opitz in Neue Beiträge zur Literaturwissenschaft Herausgegeben von Prof. Dr. Werner Krauss und Prof. Dr. Hans Mayer Band 4*. Rütten & Loening Berlin, p. 203 wordt deze brief gedateerd op 7/17.8.1638 zonder dat ik heb kunnen nagaan, op welke gronden.
5 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 141. De tekst van de copie bevat enige onnauwkeurigheden. Gedrukt *Epist.* p. 453. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
6 Lodewijk XIII.
7 Anna van Oostenrijk.
8 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
9 Anna de Polignac.
10 De Richelieu.
11 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye.
12 Urbain de Maillé, markies van Brezé.
13 Henri d'Orleans, hertog van Longueville.

ducem Vinariensem[1] ivere, ad Besmam et Balansonum non longe a Grea se contulit. Infirmior est quam ut magni aliquid aggredi possit.

Dux Carolus[2] et milite et munimentis praepollet ultroque Bressiam incursat.

In Italia Valetta cardinalis[3] non multo plus quinque habet millibus. Hostis agros tenet crediturque Astam et Trinum vi rapturus, vere autem venturo aggressurus Casale.

Principem Casimirum[4] Aquis Sextiis, quae princeps est Provinciae urbium, jam esse et honeste custodiri dicitur.

Princeps Condaeus[5] jam ad fossas Fontarabiae opera sua perduxit speraturque jam ei adesse classis Gallica.

Recte accepi et Excellentiae vestrae literas et illas a regina[6] ac D. Salvio[7].

Plurimum dolet mihi quod Hassica vidua[8] videtur plus spei in propriis pactionibus ponere quam in armis aut pace communi. Item quod electori[9] cum Suedis convenire non potuit super conjungendis copiis.

Rogavi D. comitem Licestrium[10], ut et ad hanc rem componendam et ad reperiendas concordiae vias in eo negotio, quod inter D. Salvium ac Roum[11] tractatur sua apud regem[12] proceresque Britanniae auctoritate ac gratia uti velit. Dixit se facturum et facturum puto, quippe optime volentem et rebus communibus et Palatinae domui.

Placet mihi quod Excellentissimi et Illustrissime Suediae rectores[13] volunt tuti itineris literas dari ab imperatore[14] singulas pro iis, quos singuli principes civitatesve missuri sunt, etiam elector Palatinus, si velit. Gallos optare magnis, ut Angli desinant se ita commodos praestare Hispanis quam ferociter id exigere credo: tamen non omiserunt Galli ostendere, quantum damni publica res accipiat ex istis Dunquercam invectionibus.

Prudentiam rectorum nostrorum, qua certamen cum Dano[15] vitarunt, laudo. Dubitandum non est, quin tot simul rebus prosperis elaturi se sint Austriaci durioresque futuri ad nostra et Gallorum postulata. Sed et Gallos belli, quod extra Galliam maxima ex parte geritur, non taedet, et Bannerii[16] florentissimae copiae sub duce fortissimo magna promittunt, et aliunde etiam facile aliqua procella exoriri poterit, quae deprimat magna flantes.

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 Karel IV, hertog van Lotharingen.
3 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
4 Jan II Kasimir.
5 Henri de Bourbon, prins van Condé.
6 Christina van Zweden.
7 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant residerende te Hamburg.
8 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
9 Karl Ludwig van de Palts.
10 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
11 De Engelse diplomaat Thomas Roe.
12 Karel I van Engeland.
13 Voor hun namen zie men no. 3424, p. 40 n. 1.
14 Ferdinand III.
15 Christiaan IV van Denemarken.
16 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

Gallos in solvenda Suedis pecunia puto jam tricones non fore. Vinariensis quanquam non omnia obtinuit, quae voluit, tamen ostendit se iis, quae impetravit, esse contentum neque de ejus constantia ulla dubitandi causa est.

Rediit huc a Batavis Lestradius[1] cum rege consilia principis Arausionensis[2] communicaturus, neque hic dubitatur, quin is princeps hujus anni reliquum pulchris actionibus sit impensurus. Quod quo melius procedat, gaudeo sanatas internas discordias.

Ab induciis Hispanum[3] quam imperatorem esse alieniorem et Roma scribitur et credunt rerum prudentiores. Multa sunt indicia Hispanum moliri aliquid in aliquam partem orae maritimae Gallicae, sed et rex bonas in mari interno habet naves et littora diligenter custodiuntur.

Astrologi Italiae ac Siciliae magna mala praedicunt; mihi satis mali videtur esse sub Hispano servitus. Bisertani sunt illi praedones, qui ex Italia praedam egere.

S. Audomari urbis obsidio planissime derelicta est.

Omnia felicia Excellentiae Vestrae ipsiusque domui opto maneoque, Illustrissime Domine,

Excellentiae Vestrae ad omnia cultus officia addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 7[4] Augusti anni MDCXXXVIII.

Carmontium arx non longe a Rentiaco Gallis se dedidit[5].

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

In de copie te Uppsala bovenaan de brief in margine: R. 4/14 Aug. 638.

3707. 1638 augustus 7. Aan Christina van Zweden[6].

Serenissima ac Potentissima Regina, Domina Clementissima,

Accepi, qua debeo, reverentia epistolam Augustae Majestatis Tuae datam 23 Iunii[7], ex qua intellexi, quae sit Majestatis Tuae sententia super iis literis tuti itineris, quae ab imperatore[8] postulantur pro his, quos ad conventum super pacis negotio instituendum mittere volent principes ac civitates Germaniae.

1 Godefroy d'Estrades.
2 Frederik Hendrik.
3 Philips IV.
4 De copie geeft als datum 4 augustus: kennelijk een verschrijving voor 7. Datering op 4 augustus zou minder goed in de wekelijkse reeks tussen 31 juli en 14 augustus passen.
5 Het postscriptum ontbreekt in de copie te Uppsala.
6 Gedrukt *Epist.* p. 453. Antw. op no. 3654.
7 No. 3654.
8 Ferdinand III.

Sequar et hac in re et in aliis omnibus praecepta Majestatis Tuae ad eamque normam et actiones et sermones meos dirigam deum perpetuo orans ut et arma et consilia Majestatis Tuae ad bonum regat orbis christiani Tuaeque Sacrae Majestatis, Serenissima ac Potentissima Regina, Domina Clementissima, vitam, valetudinem Regnumque respiciat favens.

Augustae Majestatis Tuae obedientissimus subditus
H. Grotius.

Lutetiae, 7 Augusti ex novo Cal. anni 1638.

Adres: Christinae, Reginae Sueciae, Gothorum, Vandalorum Etc.

3708. 1638 augustus 7. Aan C. l'Empereur[1].

Accepi, Constantine doctissime, nunc quidem tua liberalitate, pro qua gratias ago maximas, sed legi multo ante ac diligenter legi virisque talium amantibus commendavi librum tuum egregium[2], ut omnia sunt tua de illis Hebraeorum legibus, quae Romanis legibus, Aquiliae ac de Pauperie aliisque nonnullis respondent[3].

Ostendis plane utriusque te hujus juris et maxime ejus fontis, unde fluunt leges, id est, aequi bonique esse intelligentissimum.

Maximi facio quaecunque abs te hactenus sunt edita: quibus si unum etiam addere velis munus, explicationem eorum, quae Hebraei de regimine synagogarum scripsere, facies rem publico utilem, mihi vero et aliis, quos novi, multis expetitam plurimum.

Clavem Thalmudicam[4] me nondum vidisse miror. Sum enim inquisitor satis diligens in talia, quae nisi abs te tuique similibus dari non possunt. Ego si qua in re possim ostendere, quanti tua dona quanti eruditionem tuam plane singularem faciam, nulli parcam operae.

Vale, vir eruditissime, cum omnibus, qui virtutem literasque amant.

Tuus tuo summo merito
H. Grotius.

1 Copie Gem. Bibl. Rotterdam, coll. Rem. Kerk. cat. v. hss. no. 674. Gedrukt *Epist.*, p. 455. Antw. op no. 3262 (dl. VIII)? Constantijn l'Empereur ab Oppijck (1591-1648), orientalist en theoloog, was hoogleraar te Leiden.

2 ויקיזנ תכסממ אמק אבב. *De Legibvs Ebraeorvm Forensibvs Liber singvlaris. Ex Ebraeorum pandectis versus & commentariis illustratus: per Constantinvm L'Emperevr ab Opwyck.* Lvgd. Batavorvm, Ex Officinâ Elzeviriorum. Anno MDCXXXVII.

3 Zie *op. cit.*, p. 7: Fortean lectoribus - p. 10.

4 ארמזה אובמ מצ מלוצ תוכילה
Sive Clavis Talmvdica. Complectens Formulas, loca Dialectica & Rhetorica priscorum Judaeorum. Latinè reddita per Constantinvm l'Emperevr ab Oppyck, S.T.D. & Controversiarum Judaicarum Professorem in Academia Lugdunensi. Cum Indicibus accuratissimis, & Dissertatione, qua operis usus, utilitasque ostenduntur. Lvgdvni Batavorvm, Ex Officina Elseviriorum. Anno MDCXXXIV.

Lutetiae, VII Augusti MDCXXXVIII.

Ignorare non debes me literas tuas Octobri scriptas anni, qui exiit[1], modo demum accipere, ne me negligentem in respondendo gratiasque agendo putes.

3709. 1638 augustus 7. Aan Willem de Groot[2].

Accepi, frater optime, literas tuas 26 datas Iulii[3]. Accepi etiam quas multo prius per virum bonum Henricum Onnium[4] dederas[5]. Et huic quidem nihil deerit eorum, quae meae erunt opis.

Tibi vero gratias ago et pro iis, quae nuntias et pro gratulatione evitati periculi non levis[6] *οὐκ ἄνευ θείας προνοίας*, cujus beneficia grato ut animo semper agnoscam, id vero primum officiorum omnium duco ducamque semper. Mortuus est auriga[7] meus ex duobus globis in renes adactis, qui digiti intervallo meum caput transierant.

Indicanas societates et divitiis augeri et victoriis sane et ipsarum et communis utilitatis causa gaudeo.

Losecatii[8] damnum et incommodum cum dolore intelligo speroque eventurum ei aliquid boni, quo id pensetur; praesertim cum id non difficile sit efficere iis, qui me pro bonis factis tam male tractarunt. Qui, si mihi quam debent aut malorum compensationem aut pro meritis gratiam nolunt reddere, si meis propinquis reddant, non quidem totum officium bonorum virorum, sed partem ejus expleverint.

Deus, ut hactenus fecit, nos sui esse praesidii velit.

Parentes[9], uxorem[10], amicos, liberos[11] saluta.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 7 Augusti 1638.

Velim videre quae Voetius de Usuris edidit[12] et quae dabit latine Cloppenburgius[13].

1 Er is geen brief van L'Empereur van oktober 1637 bewaard gebleven, wel een dd. 20 september van dat jaar (dl. VIII, no. 3262); misschien is dat de bedoelde.
2 Gedrukt *Epist.*, p. 879. Antw. op nos. 3647 en 3691; beantw. d. no. 3730.
3 No. 3691.
4 Niet nader geïdentificeerd.
5 No. 3647.
6 Zie hierover no. 3677, p. 457.
7 Niet geïdentificeerd.
8 Frederik van Losecaat.
9 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
10 Alida Graswinckel.
11 Voor hun namen zie men no. 3452, p. 83 n. 13.
12 Gijsbertus Voetius had op 25 juni 1636 het *pars prior* van zijn disputatie *De usuris* verdedigd en op 13 mei 1637 het *pars altera*; zie hierover A.C. Duker, *Gisbertus Voetius* (Leiden 1904), II p. 274.
13 *Joh. Cloppenbvrgl De Foenore et Vsvris, Brevis Institvtio, Cum ejusdem Epistola Ad Cl. Salmasivm.* Lvgd. Batav. Ex Officinâ Elseviriorum. MDCXL.

3710. 1638 augustus 7. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Inter formulam scriptionis Venetae ad Britanniae regem[2], quae mihi ex Anglia missa est, et eam, quam mihi dedit legatus Venetus[3] hoc, praeter id, quod de voce Domini in hac semel posita, in illa vero bis, jam ante monui[4], est discriminis, quod in illa etiam Principis vox vocem Domini praecedit.

Rex[5] impatiens abesse ab uxore[6] huc intra triduum aut quatriduum reverti dicitur.

Castilionaei[7] uxor[8] cum in agros ivisse crederetur, Ambiani fuit conventoque cardinali[9] maritum suum restituit in gratiam; atque ipse maritus epistolam scripsit plenam prudentiae culpam omnem non in alios transferens, sed fortunam accusans et perpetua divisis imperiis mala. Itaque manet is non modo in Gallia, sed et in rerum actu partem commissi sibi hactenus exercitus retinens. Nam partem alteram regendam accepit Milleraeius[10], qui quid acturi sint hoste tam valido, non satis video. Sed Rentiacum obsidet et cavatarum, ut mos est, viarum flexibus accedit Brezaeus[11]. Longavillanus dux[12] copiis imminutus, quae partim in Picardiam, partim ad ducem Vinariensem[13] ivere, ad Besmam et Balansonum non longe a Graia se contulit; infirmior est quam ut magni aliquid aggredi possit. Dux Carolus[14] et milite et munimentis praepollet ultroque Bressiam incursat.

In Italia Valetta cardinalis[15] non multo plus quinque habet millibus. Hostis agros tenet crediturque Astam et Trinum vi rapturus, vere autem venturo aggressurus Casale.

Principem Casimirum[16] Aquis Sextiis, quae princeps est Provinciae urbium, jam esse et honeste custodire dicitur.

Princeps Condaeus[17] jam ad Fossas Fontarabiae opera sua perduxit speraturque jam ei adesse classis Gallica.

Optaverat regina matronam[18] aliquam apud se gratiosam praeficere educationi ejus infantis[19] quem quamve paritura est; sed praevenit cardinalis duosque

1 Gedrukt *Epist.* p. 453; *Oxenst. Skrifter* 2, afd. II, p. 512.
2 Karel I van Engeland.
3 Anzolo Correr, Venetiaans gezant in Parijs.
4 No. 3698.
5 Lodewijk XIII van Frankrijk.
6 Anna van Oostenrijk.
7 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
8 Anne de Polgnac.
9 De Richelieu.
10 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye.
11 Urbain de Maillé, markies van Brezé.
12 Henri d'Orleans, hertog van Longueville.
13 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
14 Karel IV, hertog van Lotharingen.
15 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
16 Jan II Kasimir.
17 Henri de Bourbon, prins van Condé.
18 Madame de la Flotte, grootmoeder van Marie de Hautefort.
19 Lodewijk XIV, geboren op 5 september 1638.

sibi cognatos ei curae imposuit dominam de Lansac[1] et dominum de Pontecastelli[2].

Vidi acta Varsaviensis conventus[3] pertinentia ad illos, quos arrianos, alii samosatenianos, alii socinianos[4] vocant. Video illis Racoviam, ubi scholam habuere, adimi et, ut credo, pauci erunt, quos eorum tanget misericordia, quod in odio sint multorum deviae illorum a vetere consensu sententiae. Sed videndum, an non per ruinam infirmissimorum antistites gradum sibi in ceteros, quos eodem novatorum vocabulo appellant, sint facturi. Certe videtur plane rex Poloniae[5] ab Austriaca affinitate[6] hausisse consilium jactandi operam suam pontifici[7] et ecclesiasticis.

Nihil addam, nisi quod Deum perpetuo sum precaturus, Excellentissime et Illustrissime Domine, ut Sublimitati Tuae rebusque ejus adsit semper propitius.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 7 Augusti ex novo Cal. anni 1638.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3711. 1638 augustus 7. Aan A. Oxenstierna[8].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Addam hoc ei, quam hodie misi[9] epistolae, cardinalem[10] mandatum dedisse matri comitis Suessionensis[11], quae apud filium Sedani est, ad revocandam huc certis sub legibus reginam matrem[12], nimirum ut gliscente apud regem[13] reginae[14], uxoris regiae, gratia, quam valde metuit laesam non mediocriter, feminam feminae opponat. Quod ipsum, cum periculo non careat, satis ostendit cardinalem magna necessitate adactum ad haec decurrere remedia. Regi dolet, quod a regina

1 Françoise Saint -Gelais de Lansac- de Souvré († 1657), bekend als Madame de Lansac. De uitgave der *Epist.* geeft abusievelijk de lezing ‘dominum de Lansac’.
2 Charles de Cambout, markies van Coislin, baron van Pontchasteau († 1648).
3 Wellicht betreft het hier een besluit van 20 april 1638 waarbij de socianen gelast werden hun academie en drukkerij te Rakow te sluiten.
4 De arianen waren volgelingen van Arius (over wie dl. IV, p. 202 n. 4), de samosaterianen of paulianisten volgelingen van Paulus van Samosate (zie IV, p. 311 n. 4) en de socinianen volgelingen van Faustus Socinus (zie IV, p. 5 n. 1).
5 Wladislas VII (IV).
6 Wladislas was gehuwd met Cecilia Renata, dochter van Ferdinand II.
7 Urbanus VIII.
8 Gedrukt *Epist.* p. 453; *Oxenst. Skrifter* 2 afd. II, p. 513.
9 No. 3710.
10 De Richelieu.
11 Anne de Montafié, moeder van Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
12 Maria de Medici.
13 Lodewijk XIII van Frankrijk.
14 Anna van Oostenrijk.

abductus fuerit in Picardiam eo rerum statu, ut nullam ibi gloriam indipisci posset.
Deus te servet, Excellentissime et Illustrissime Domine.
Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Scribebam Lutetiae, 7 Augusti 1638.

3712. 1638 augustus 7. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijn Heer,

De marescalle de Chastillon[2] in plaetse van te gaen nae Chastillon is gegaen nae Amiens, heeft aldaer mijnheer den cardinael[3] gesproocken ende haeren man[4] herstelt in de goede gratie, waer bij gecomen is een beleefden brief van den mareschal selve aen denselve heer cardinael de schuld op niemant werpende dan alleen op het ongeluk. Hij is oock volcomentlijck gereconcilieert niet alleen met den hertogh de la Force[5], maer oock met monsieur du Hallier[6].

Gelijcke commandement van veelen brengt altijd veele swaericheden mede. 't Commandement van dat leger is nu gedeelt tusschen den voorseide heer marescal ende monsieur du Hallier. De macht van den vijant is daer soo groot, dat ick niet sie dat de Fransoisen iet groots aldaer sullen uitrechten, gelijck oock niet den hertog van Longueville[7], wien veel volcx is afgenomen om te gaen ten deele nae Picardië ten deele nae den hertogh van Wimar[8], soodat den hertogh van Lothringen[9] veel stercker sijnde niet alleen hem terugge heeft doen wijcken nae het hertogdom van Bourgogne toe, maer oock sijn volck doet loopen in 't lant van Bressé.

Den prins van Condé[10] is nu gecomen tot aen de grachten van Fontarabie ende wij hoopen, dat oock de Fransche vloot nu bij hem sal sijn gecomen om de stadt oock van de zeezijde te besluiten. Den marescal de Breszé[11] is voor Renty ende begint te approcheren.

In Italië is de vijant sterck hebbende den cardinael de la Valette[12] quaelijck ses duisent man. Ast ende Trijn loopen peryckel.

Den prins Casimir[13] van Polen is te Aix in Provence onder eerlijcke bewaering.

1 Hs. Amsterdam, UB., 30 B 6. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Licht beschadigd. Gedeelt. gedrukt Brandt-Cattenb., *Leven*, p. 173 en 176. Antw. op no. 3694.
2 Anne de Polignac.
3 De Richelieu.
4 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
5 Jacques Nompar de Caumont, maarschalk van La Force.
6 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
7 Henri d'Orleans, hertog van Longueville.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 Karel IV, hertog van Lotharingen.
10 Henri de Bourbon, prins van Condé.
11 Urbain de Maillé, markies van Brezé.
12 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
13 Jan II Kasimir.

Ick com tot beantwoording van uE. brief van den 26 Iuly[1].

Nopende de papieren blijft mijn huisvrouw bij 't gunt sij heeft geseit ende mij is daer merckelijck aen gelegen alsoock aen de boecken, daerinne ick veel geteickent had. Mij is geseit dat eenige van mijne papieren - misschien die d'heer van Duvenvoorde[2] heeft wechgehaelt - sijn onder Arsens[3], anderen onder Catz[4]. 't Waer tijd, dat ick eens wedercreeg naufragii mei tabulas. Mij is lief, dat ick bij wijlen iet can doen, dat uE. aengenaem is, waerin mij geenen arbeit sal verveelen.

Wij sullen verwachten, wat den prins[5] doen sal voor de resolutie van de landgravinne[6]. Sij soude hierselve wel connen quaed doen.

Ick heb advysen uit Schotlant gesien, die groote tempeesten schijnen te beteijckenen. Een geëxtorqueert parlement, een afgedrongen synode, wat goeds connen die doen? Men sal hier wat moeten toegeven, maer de coningen onthouden lang ende laeten haere kinderen de lessen nae. Evenwel de ambassadeurs alhier[7] seggen dat alles wel sal gaen ende bij mij gevraecht sijnde nae de oorsaecken van de repressaliën sijn daervan niet geïnstrueert ofte houden haer. Ick sal mede eens moeten vrunden in Engelant ofte op andere plaetsen maecken, naedien het lang slepen van Rotterdam[8] niet bo ...en is als met mij te spotten.

Wij sullen sien, off 's palsgraefs[9] volck sich in 't lant van C(lee)ff ende daerontrent sal connen onthouden.

De protestatie aen pater rector[10] can niet als quaed doen onder de roomschgesinden van die landen, selff misschien onder eenige Fransoisen. Onder de vrijheit van religie houd ick dat begrepen is fides arcani 'twelck men noemt sig(i)llum confessionis. Maer dat selve sigillum nae de opinie van de geleerdste heeft sijne exceptie in saecken den staet, daer men woont, raeckende met sulcken verstant nochtans, dat een, die iet sulcx weet, soo het ongeval moet verhoeden voor het publycq, dat hij oock de persoon, die hem vertrouwt is, mag verschoonen soo veel als sonder lesie van den staet can geschieden. De Iesuiten hebben hierin een andere opinie, die generalijck werdt geïmprobeert.

Men gelooft hier dat mijnheer den cardinael soeck[11] de coninginne-moeder[12] onder eenige conditiën in Vrancrijck om de moeder te stellen tegen de coninginne[13], des conincx[14] gemalinne, die sooveel credyt crijgt, dat hetselve den cardi-

1 No. 3694.
2 Jhr. Johan van Wassenaer-Duvenvoorde.
3 François van Aerssen, heer van Sommelsdijk, lid van de Raad van State.
4 Jacob Cats (1577-1660), raadpensionaris van Holland.
5 Frederik Hendrik; zie *Res. Staten van Holland* 3 July 1638 (p. 112/113).
6 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
7 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
8 Het betreft hier de pogingen namens Grotius ondernomen om diens achterstallig salaris als pensionaris van Rotterdam alsnog uitbetaald te krijgen.
9 Karl Ludwig van de Palts.
10 Johan-Baptiste Boddens.
11 Aan te vullen tot: ‘soeckt te doen comen’ of iets dergelijks.
12 Maria de Medici.
13 Anna van Oostenrijk.
14 Lodewijk XIII van Frankrijk.

nael dicmael moeite geeft en doordien des conincx gemoet daerdoor seer werdt afgetrocken van het oorlogh tegen Spaignië ende sij daerenboven gelooft bij den cardinael geoffenseert te sijn. Sij hadde gemeent een gouvernante te becomen voor haer toecomende kindt[1] nae haeren sin, maer den cardinael heeft daerin voorsien ende niet alleen een gouvernante, maer oock een gouverneur doen stellen van sijn maegschap met naemen madame de Lansac[2] ende monsieur de Pontchasteau[3].

Des cappucijns[4] besoigne is noch stil.

Van de saecke van d'heer Galilei[5] heb ick aen d. Vossium[6] geschreven, ende monsieur Diodati[7] aen d. Hortensium[8].

Wij sullen garen hooren de rijcdommen uit Oostindië ende de victoriën uit Westindië ende het bedwingen van de Duinkerckers.

Den 7 Augusti 1638.

't Casteel Camont, niet verre van Renty, heeft sich aen de Fransoisen overgegeven.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant, nu ten huise van Mijn Heer den reeckenmeester Reigersberg tot Middelburg.

port.

Met andere hand: 1 st. 5 d.

En links boven het adres (waarschijnlijk een volgnummer): 25.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 7 Aug. 1638 wt Paris.

3713. 1638 augustus 7. Aan C. Salmasius[9].

Viro eximio Cl. Salmasio H. Grotius.

Non possum dignas satis agere gratias pro literis uberrimis[10], quibus desideria mea non implevisti tantum, sed et superasti. Neque enim de nota tantum senarii[11] plane me certum reddidisti, sed et addidisti affinia de sexta litera veteris[12]

1 Lodewijk XIV, geboren op 5 september 1638.
2 Françoise Saint -Gelais de Lansac- de Souvré, bekend als Madame de Lansac.
3 Charles de Cambout, markies van Coislin, baron van Pontchasteau.
4 Ioannis a Moncalieri.
5 Galileo Galilei.
6 Gerardus Johannes Vossius; zie nos. 3701 en 3716.
7 Elias Diodati, advocaat te Parijs.
8 Martinus Hortensius, hoogleraar in de wiskunde te Amsterdam. Op 16 februari 1638 had hij van de Staten-Generaal het verzoek gehad om Galilei te bezoeken voor nadere inlichtingen. Hiertoe hadden de Staten-Generaal hem een bedrag van ƒ 2000,- uitgekeerd. Toen Hortensius in 1639 overleden was, bleek dat hij het geld voor privé-doeleinden aangewend had.
9 Hs. Parijs, Bibl. Nat., fonds latin no. 8594 f. 9. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Copie Gem. Rotterdam, coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674. Gedrukt *Epist.* p. 455; *Epist. ad Gallos* p. 399. Antw. op no. 3689.
10 No. 3689.
11 In de uitgave der *Epist.* is het woord 'numeri' toegevoegd.
12 Het woord 'veteris' ontbreekt in de copie te Rotterdam.

alphabeti Syriaci primum, deinde Graeci; qua in re te mirarer tot viris eruditissimis nec visa nec cogitata in lucem protraxisse, nisi pridem ex scriptis tuis didicissem omnia inexspectata abs te potissimum exspectanda. Nisi igitur pridem essem tuus, inciperem esse hoc summo tuo beneficio.

De usuris[1] non dubito, quin alter liber ea, quae *γενικῶς* sunt tractata, ita sit *πρὸς τὸ εἰδικὸν* aptaturus[2], ut nihil coloris relicturus sit obtrectare cupientibus.

Doleo cum tam pertinaciter duris hominibus rem tibi esse, ut tibi tua lenitate uti non liceat. Sed in hac etiam *περιστάσει* facile repereris, quid sit agendum.

Ego ex meis studiis, non quidem quam vellem assiduis, - semper enim aut negotiis fui destrictus aut adversis abreptus - hunc fructum cepi maximum, quod non te tantum, sed et tibi non dicam pares, - ubi enim inveniam? - sed suppares didici venerati. Vides, quam pauca et protrita tuis tam multis tamque excellentibus reponam adeo non usurarum persolutor, ut etiam sortis debitor maneam.

Vale, vir eximie.

Lutetiae, VII Augusti MDCXXXVIII.

Adres: A Monsieur Monsieur de Saumaise, Conseiller du Roy Très chrestien en ses conseils d'Estat et Privé A Leiden.

3714. 1638 augustus 7. Aan J.A. Salvius[3].

Illustrissime Domine,

Mitto literas meas ad magnum dominum cancellarium[4] non obsignatas, quas et obsignandas et curandas Excellentiae Vestrae committo. Eroque propterea in his brevior, quod nihil opus sit semel dicta repeti.

Pro literis ad me datis 10/20 Iulii[5] maximas habeo gratias et pro chartis, quae eas comitantur, ad me de rebus, quae nunc tractantur edocendum plane necessariis.

Gaudeo Bannerium[6] tantis auctum copiis e Suedia Suediaeque provinciis et his accessisse Polonos. Quid facturus jam sit Galassius[7] in multas distractus curas, videbimus.

Placent mihi quae pro legatis agentibusque regum praeformata sunt diplomata. Quod ad illa pertinet: quae petuntur pro Germaniae principum civitatumque legatis credo sane non facile impetrari ab imperatore[8] posse, ut nostris postulatis

1 *De Vsvris Liber, Clavdio Salmasio auctore.* Lvgd. Batavor. Ex Officina Elseviriorum MDCXXXVIII.
2 In het handschrift te Parijs staat: ‘aptatura’.
3 Gedrukt *Epist.*, p. 454. Antw. op no. 3682. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant, residerende te Hamburg.
4 No. 3710 aan de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
5 No. 3682.
6 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
7 Matthias, graaf Gallas.
8 Ferdinand III.

se accommodet; sed nihil opus est meam dicam sententiam, cum videam Excellentissimos et Illustrissimos dominos Suediae rectores[1] firme tenere propositum neque vero minus Galli cupiunt et ab imperatore directe dari diplomata et dari singulis, quanquam illud videntur pati posse, ut desideria illorum principum civitatumque per regios legatos proponantur. Sed credo Suedici regni magis interesse quam Gallici salvam esse libertatem Germanis protestantibus plurimumque et ad regis Gustavi[2] memoriam honestandam et ad famam reginae nostrae[3] pertinere palam fieri, quid sibi propositum habuerint arma Suedica. Magni D. cancellarii in oram istam adventus non tantum pacificationi, sed et armis gerendis, quae brevi videntur vehementer se commotura, utilis esse poterit.

Dat mihi spem legatus Angliae, comes Licestrius[4] fore, ut D. Rous[5] ad Lutetianum fedus[6] quaedam addat Suediae rebus congruentia. Displicet tamen mihi, quod cum electore[7] de conjungendis Suedicis ipsiusque copiis nequit conveniri.

De vectigali ad Varnum laudo rectorum Suediae prudentiam, qui cupiditati suae modum ponere quam alios super alios hostes sibi accersere maluerunt.

Credo non difficilem futurum Vinariensem ducem[8] in permutatione Waertii[9] cum D. Hornio[10]. Sed Waertium jam Galli tenent et, quantum video, diu tenebunt metuentes ejus audaciam magnis Gallorum malis, majoribus etiam periculis cognitam. Promisere quidem Galli liberum duci fore statuere de captivo suo quod velit, sed et norunt ducem pecuniae Gallicae egentem non fore in urgendo jure suo pertinacem. Itaque censeo interpellandum ducem Bavarum[11], ut impleat quae ipsius nomine ac mandato pacta conventaque sunt, a quibus nullo superveniente casu potuit liberari aut quaerendas rationes, per quas Galli depellantur ab isto retinendi Waertii proposito.

Domino Mullero[12] opto, ut et Excellentiae Vestrae, felicissima.

Excellentiae Vestrae observantissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 7 Augusti Novi Cal. 1638.

3715. 1638 augustus 7. Aan. J. Stoinsky[13].

Nosci abs te, vir clarissime, non parvi duco, praesertim cum et ipse mihi

1 Voor hun namen zie men no. 3424, p. 40 n. 1.
2 Gustaaf II Adolf.
3 Christina van Zweden.
4 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
5 De Engelse diplomaat Thomas Roe.
6 Zie no. 3404, p. 4 n. 6.
7 Karl Ludwig van de Palts.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 Johan van Werth.
10 Gustaf Karlsson Horn; hij bevond zich in Duitse krijgsgevangenschap.
11 Maximiliaan I van Beieren.
12 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris.
13 Copie Gem. Rotterdam, coll. Rem. Kerk, cat. v. hss, no. 674. Gedrukt *Epist.*, p. 455. Jan Stoinski († 1654), sociniaans predikant, bevond zich in 1638 te Amsterdam.

notores des viros mihi amicissimos, quorum partim morte indolui partim etiam nunc superstitum amicitia oblector. Amavi semper amaboque non dicam homines homo, quanquam et hoc rectum est, sed latius diffusum quam de quo nunc ago, sed christianos christianus, literatos literarum amans. Ego vero neque hominis neque christiani neque literarum amantis, quas humanas non immerito vocamus, dignus sim nomine, nisi et aliorum movear calamitatibus, quas persentiscere tanto debeo tenerius, quanto ipse experiendo didici, quid sit captivum esse, honoribus, fortunis, patria exui.

Praeter haec, quae animi paulo mollioris sensus effugere non potest, sunt alia in hac re, quam ex literis tuis ad me et Hirtenium[1] et ex actis ipsis didici, quae me movent. Video enim ex paucorum culpa nec ea meditata toti universitati pernitiem intendi: incipi in maxime imbelles ea, quae semina videantur ituri et ad alios paulo validiores, sed nec ipsos tamen, si virium certamen fiat cum coeteris comparandos, mali.

Et vox illa innovationum ex mente partis apud vos praepollentis late patet. Ita video sentire multos. Regem vestrum[2], ex quo se ad Austriacam affinitatem applicuit, longe alium futurum quam futurus putabatur. Libertas sentiendi quae velis et dicendi quae sentias legibus regni apud vos nititur, *καὶ οὐκ ὀλίγον τὸ παρ᾽ ὀλίγου* Aristotelis viri *πολιτικωτάτου* hoc est monitum[3]. Ejusdem hoc est non spernendum: nasci *τὰς τυραννίδας ἐκ τῶν βασιλέων παρεκβαινόντων τὰ πάτρια καὶ δεσποτικωτέρας ἀρχῆς ὀρεγομένων*[4].

Interim christianorum eorum, quibus leges publicae sui curam non commisere, est: haec mala non perpeti tantum, sed et iis gaudere, quoties conscientiae causa inferuntur; quid enim nobis majus in hac vita potest contingere quam in partem vocari crucis Christi? *εἰ γὰρ συμπάσχομεν, καὶ συμβασιλεύομεν*[5].

Tuum consilium apud Batavos subsistendi, dum certior aliqua sit futuri dijudicatio, non improbo. Quod si res ita tulerint, ut in Galliam venias, cognosces me et gentis vestrae, quam pridem amo, et omnium pietatem amantium esse studiosissimum.

Vale quam optime. Deus tibi sit solator.

Tuae Claritudini omnia optans optima
H. Grotius.

Scribebam Lutetiae, VII Augusti MDCXXXVIII.

1 Joachim Hirthenius, die zich later Pastorius noemde, werd een bekend literator en historicus. In 1632 schreef hij een opdracht in het album (Hs. Den Haag, Kon. Bibl. no. 74 H 24) van Johannes Naeranus (1608-1679). In 1636 liet hij zich te Leiden inschrijven als student in de theologie.
2 Wladislas VII (IV) van Polen. Hij was gehuwd met Cecilia Renata, dochter van Ferdinand II.
3 In deze vorm niet bij Aristoteles aangetroffen.
4 Aristoteles, *Pol.* 1310 b 19. (V, 8. 3.).
5 Paulus, *2 Timoth.* 2. 12: *εἰ γὰρ συναπεθάνομεν, καὶ συζήσομεν· εἰ ὑπομένομεν, συμβασιλεύσομεν*.

3716. 1638 augustus 7. Aan G.J. Vossius[1].

Vir egregie et amicorum optime,

Venit ad nos Petrus Pelsius[2] gratus et suis virtutibus et vetere patris[3] nobiscum amicitia et tua insuper commendatione.

Petri nostri[4] studia tibi amicisque caeteris non improbari plurimum gaudeo. Solus ille mihi restat in eo vitae genere, quod nostrum uterque, sed ego salebrosiore, tu expeditiore via trivimus.

Epistolam, quam promittis[5], exspectabo ut dulcissimum negotiorum levamen.

D. Manassi[6], viro pererudito, qualem scripta edita ostendunt, pro eo, quod Hispanico sermone ad me misit[7], gratias ago maximas. Video eum in illo Deuteronomii loco explicando[8] consentire cum magni judicii doctore Maimonide[9].

Mihi quaedam in mentem veniunt, de quibus amplius edoceri velim, an non possit locus ille exponi, non dico de appellationibus, quas non video usitatas fuisse apud Hebraeos, sed de relationibus, quas judices oppidorum faciebant ad synedrium, sicut praesides Romani ad imperatores; super quibus relationibus quod respondisset synedrium, id ipsis omnino sequendum fuerit. An ii, qui vocantur מיטפוש, jus non habuerint per se judicandi absque synedrio. Video enim esse qui ita sentiant eoque velint illos majores fuisse quam fuerint מיאשנה. Cum errare potuerit synedrium - nam et sacrificium pro errore ejus expiando erat constitutum - an etiam errantis valere debuerint auctoritas et quousque, an ut idem sentirent omnes, an ut ne quis contra publice doceret et faceret? Cum ad schismata cavenda hanc legem datum hebraei velint, cur ea usi non sint adversus sadduceos libera adhuc ipsorum republica? An de iisdem negotiis omnibus consulendi fuerint sacerdotes et judex? an de aliis illi, hi de aliis; et quae sint in Paralipomenis XXVI. 30, libro priore[10] et XXII. 11. libro posteriore[11] negotia Dei et regis, et cur his Sabadias, illis vero Amarias[12] praeficiatur loco posteriore, cum in priore iisdem hominibus utraque committantur.

1 Gedrukt *Epist.* p. 454. Antw. op no. 3672; tesamen met no. 3701 beantw. d. no. 3802.
2 Pieter Pels zou secretaris van Grotius worden.
3 Paulus Pels.
4 Pieter de Groot.
5 Zie no. 3672.
6 Menasseh Ben Israel; zie no. 3554 en bijlage no. 7.
7 Zie bijlage no. 7.
8 Vgl. no. 3554, p. 247 en n. 8 aldaar.
9 Rabbi Moses ben Maimon (1135-1204).
10 *1 Paralipomenon* 26, 30: Porro de Hebronitis Hasabias et fratres eius, viri fortissimi mille septingenti, praeerant Israeli trans Iordanem contra occidentem in cunctis operibus Domini et in ministerium regis (*Vulg. 1965*, p. 326).
11 XXII, 11 is kennelijk een drukfout. Er moet staan: XIX.11; zie no. 3554 p. 248 n. 3.
12 Betreffende Sabadias en Amarias zie men Grotius' *Annotata ad Vetus Testamentvm*, ad locum.

Video ego quod non incommode super his dici posset. Sed priusquam meam exponam sententiam, desidero scire, quid de his senserint hebraeorum doctissimi ac veteres maxime, ut eorum auctoritas me confirmet aut ducat ad rem pensiculatius examinandam.

Philolai editionem[1] urgeas, oro; nimis illi lenti sunt. Gaudeo amplissimis urbis vestrae rectoribus[2] et Galilaei[3] repertum sicut meretur cordi esse et D. Hortensii[4] in istis studiis peritiam magni, ut certe debet, fieri. Caeterum cur videatur dilatum nimis diu D. Hortensii iter nunc nova de causa differendum, et ipse ad te scripsi[5] et uberius ad D. Hortensium maximus Galilaei amicus Adeodatus[6].

Nostri omnes mecum tibi, vir eximie, et uxori[7] et liberis[8] precantur cuncta felicissima. Amplissimis magistratibus vestris, quod meas suggestiones optimo factas animo non spernunt, plurimum debeo.

Tuae Claritudinis studiosissimus
H. Grotius.

Scribebam Lutetiae, 7 Augusti 1638.

3717. 1638 augustus 8. Van L. Camerarius[9].

Illustrissime ac Excellentissime Domine,

Proficiscitur nunc in Sueciam nobilis Fridericus Pauli[10], quem ad serenissimam reginam dominam nostram clementissimam[11] tandem mittit in suis negotiis princeps elector Palatinus[12]. Eum ut Excellentiae vestrae et ea, quae acturus est, meis litteris commendarem, per secretarium suum[13] a me petiit serenissima Bohemiae regina[14].

Etsi autem cum haec suis ad Excellentiam vestram singularibus litteris ipsa officio isto defuncta sit, ut a me quoque aliquid accedat, opus non est, suae tamen regiae maiestatis desideriis deesse honeste non potui.

1 Philolaus is een pseudoniem van de astronoom Ismaël Boulliau; zie no. 3672, p. 452 n. 9.
2 Albert Coenraedsz. Burgh en Andries Bicker.
3 Galileo Galilei.
4 Martinus Hortensius.
5 No. 3701.
6 Elias Diodati, advocaat te Parijs.
7 Elisabeth Junius.
8 Franciscus, Matthaeus, Isaac, Gerardus, Johanna.
9 Copie Stockholm, RA. Beantw. d. no. 3733. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
10 Friedrich Pawell.
11 Christina van Zweden.
12 Karl Ludwig van de Palts.
13 John Dineley.
14 Elisabeth Stuart, weduwe van de in 1632 overleden Winterkoning, Frederik V van de Palts.

Vellem sane, ut princeps elector magis tempestive ex citius ex consiliariis suis aliquem in Sueciam cum plenis mandatis misisset, ut iamdudum ipsi saepius suasi. Verum cum in hac calamitate sua paucos habeat, quorum fideli opera uti possit atque adeo absque scitu et adsensu regi(s) avunculi sui[1] nihil fere possit aut audeat commiseratione potius quam reprehensione dignus esse videt(ur).

Ipse quidem quod nunc in Clivia atque ita ab Haga longe abest, nihil mecum contulit hactenus, alioquin monuisse forte ipsius Cels.[em] de quibusdam, quae in hac quoque ablegatione observare debuisset. Sed causa Palatina sua natura ejus conditionis est, ut ab ejus consequentia omnium protestantium in Germania salus, securitas ac libertas dependeat, ut alias rationes summi momenti, quae extera quoque regna et respublicas concernunt, praeteream. Tali enim commemoratione Excellentiam vestram detinere non debeo, quae pro sua singulari prudentia et experientia id omnium optime novit atque ita ultro et sua sponte cum causae communis tum antiquissimae et illustrissimae domus Palatinae cum regno imprimis Sueciae adeo conjunctae, ubi erit occasio, rationem habebit et quae ex parte electoris omni fere humana ope destituti forte adhuc deficiunt, in gratiam reginae Bohemiae, quae Excellentiam vestram impense colit et magni ipisius virtutes aestimat, benigne supplere conabitur.

Quam ut Deus in constanti foelicitate semper sospitet, divinam ejus bonitatem imploro assidue.

Illustrissimae Excellentiae Vestrae
devotissimo obsequio observantissimus
L. Camerarius.

Ex Haga Comitis 29 July/8 Aug. anno 1638.

Onder aan de brief: (Su)ecici (?) Regni Cancellarius.

3718. 1638 augustus 8. Van P. de Groot[2].

Venerande parens,

Literas tuas ultimo Julij datas[3] et cum iis etiam illas, quas ad D. Vossium[4] scribis, recte accepi. Legi utrasque, alteras obsignavi et ad D. Vossium misi.

De typographo ipse iam ad D. Vossium scripseram, ut et ad ipsum Jansonium[5]. Responsum ab utroque exspecto neque desino bene sperare.

D. Hortensii[6] itineri novum impedimentum imponi doleo. Vereor, ne, ut in aliis plurimis, ita in hac potissimum re nocitura sit mora.

1 Karel I van Engeland.
2 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 26. Eigenh. oorspr.
3 Ontbreekt.
4 Gerardus Johannes Vossius.
5 Johannes Janssonius, drukker en uitgever te Amsterdam.
6 Martinus Hortensius.

De nota illa senarii apud Graecos numeri memini non ad D. Vossium sed ad Salmasium[7] te scripsisse et ita erratum in nomine puto.

7 De Franse klassiek-filoloog Claude de Saumaise -Salmasius-, hoogleraar te Leiden. Vgl. ter zake no. 3600 in fine en no. 3713.

Senatores hic creati sunt novi in curia provinciali D. Francken[1] et Bosveld[2], in suprema D. Forestius[3] et Opmeer[4].

Mitto hic dissertationem quandam, de qua judicium tuum avebo intelligere.

Interea Deum precabor, venerande parens, pro tua, matris, sororis[5], nostrorum omnium salute.

Tibi obedientissimus filius
P. Grotius.

Hagae Comitis VIII Aug. MDCXXXVIII.

In dorso schreef Grotius: 8 Aug. 1638. P. de Groot.
En boven aan de brief: Rec. 18 Aug.

3719. 1638 augustus 8. Van Willem de Groot[6].

Frater optime,

Successor olim tuus Kinschotius[7] praeter suam et Camerae rationalis expectationem - cui propositum erat hominem promisso ampliore congiario veteri rursus muneri allegare - accepta missione praeterita septimana ita cum Delfensibus transegit, ut duorum millium stipendio - e quibus trecenti floreni in habitationem cedent - illis se nullo certo tempore praefinito addixerit. Itaque jam officium advocati fisci plane vacabit, quod si Hollandi nostri in aliquem e popularibus conferre volent, vereor, ut id obtinere possint obstante nimirum communi foedere. De eo non dubito futurum ut, si Selandus creetur[8], cura rerum, quae in patrimonio Batavico sunt, alii demandetur, an per electionem Ordinum an per eorum nominationem et electionem principis[9] incertum; sed de his omnibus in proximo Ordinum conventu - jam enim secessere patres - abunde disceptabitur.

Mihi certe illud munus, si separetur a criminalibus, salivam movet; sed nescio, an apud Ordines satis multos reperturus sim fautores, neque facile me periculo repulsae volo submittere. Tum vero dubito, an non Graswinkelius[10] aut alii, qui senatoriae dignitatis candidati fuere, idem munus sint ambituri. Nunc te rogo, ut me consilio tuo adjuves, quod ego semper expertus sum fidelissimum.

De publicis negotiis nihil hic habemus novi. Deputati Selandi, qui de praesidis summi senatus et graphiariorum munere acturi venerant, cum videantur captasse

1 Mr. Sebastiaen Francken († 1651), schepen van Dordrecht.
2 Mr. Johan van Boschvelt († 1641), secretaris van Haarlem.
3 Mr. Johan Foreest, burgemeester van Hoorn.
4 Pieter van Opmeer, gecommitteerde raad van de admiraliteit van Zeeland.
5 Cornelia de Groot.
6 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 3736.
7 Nicolaes van Kinschot.
8 Zie no. 3703, p. 500 n. 9.
9 Frederik Hendrik.
10 Dirck Graswinckel.

Hollandici consessus finem, re infecta imo ne auditi quidem recedunt: solent talia provinciarum animos, quos bene conjungi publice expedit, saepius abalienare.

Archithalassus noster[1] Dunkerkanos mari arcet; ita piscatores halecum magna cum captura sine detrimento quotidie appellunt: eam viam si per reliquam aestatem insistere poterit, necesse est, ut spes Dunkerkanorum concidant.

Princeps iterum aliquid moliri creditur; et sunt, qui de expeditione in Gelriam loquantur: certe curandum ipsi erit, ut quantas maxime potest hostium copias a rege Galliarum[2] avertat.

Vale, frater optime, cum uxore et liberis[3], et a me, mea[4] meisque[5] salve.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, VIII. Aug. 1638.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et couronne de Suède prez le Roy Trèschrestien A Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 18 Aug.

En in dorso: 8 Augusti 1638 W. de Groot.

3720. 1638 augustus 9. Van P. Pels[6].

Mijnheer,

U. Ex.ce vergeve mij de laete antworde op den seer aengenaemen van 14 Julie[7]. Morgen rayse naer Dansick ome u.Ex.ce vorvallende occasie te dienen en vant gene, datter in passeert, te adviseren.

U. Ex.ce diener mijnen sohn[8] sall, soo ick hope, aenkommen wesen. Noyt en sall mij aengenaemer tijdinge kommen, als dat sijne condicie en dienst u. Ex.ce sall beliefflijck wesen. Tot secretesse en fideliteyt is hij opgebrocht en sulckx uyt moeders borsten gesogen. Laet hem in de gracie van madame en de gantse famille bevolen sijn en ick sall blijven, mijn heer,

V. Ex.ce diener
Paulus Pels[9].

1 Maerten Harpertsz. Tromp.
2 Lodewijk XIII.
3 Alleen Cornelia de Groot verbleef bij haar ouders te Parijs.
4 Alida Graswinckel.
5 Johan, Jacob, Maria, Alida, Anna, Françoise.
6 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16. Eigenh. oorspr.
7 Ontbreekt.
8 Pieter Pels.
9 De ondertekening is half afgescheurd.

Antwerpen, 9 Aug.to 1638.

Adres: A monsieur monseign.r Hugo de Groot, Ambassadeur de sa mayesté et Coronne de Swède vers le Roy trèschrestien A Paris.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 19 Aug.
In dorso: 9 Augusti 1638 Pels.

3721. 1638 augustus 10. Aan J. van Reigersberch[1].

Habeo gratiam, nobilissime Reigersbergi, pro iis, quae de legato caesariano[2] nuntias.

Digna sane sunt spectatu illa, quorum causa Romae substitisti, cum nos jam te Venetiis esse crederemus.

Non facile video, qua tuto ad nos redire possis, nisi mari rursum utaris. Itinera enim alia partim armis partim morbis obsessa intelligo. Vide ergo nobis specimen des prudentiae tuae in bene regendo hoc reditu.

Si quid ultra inter pontificem[3] et imperatorem[4] ejusve legatum dignum scitu evenerit, rogamus, ne nos ignaros patiaris; nos vicissim, si qua in re tuis commodis opitulari poterimus, non erimus segnes.

Batavorum clades ad Calloam alia secum traxit mala: nam eo metu liberatus hostis magna vi in Gallos se intulit obsidionemque S. Audomari perrupit et solvere eam Gallos coëgit. Hi nunc Rentiacum obsident et in Hispanico fine Fontarabiam, cum spe boni eventus. Ducis Vinariensis[5] equites duobus locis hostem cecidere plurimaque illi signa nec parum sarcinarum eripuere.

Nostri omnes te salutant tibique optant cuncta prosperrima.

Tui studiosissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 10 augusti 1638.

3722. 1638 augustus 11. Van Bernhard van Saksen-Weimar[6].

Edeler unnd vester, insonders viel geliebter Herr Ambassator,

Was massen Gott der Almechtige mich abermall in einer grossen gefahr - da des feindes armee unter commando Duca di Savelli[7] unndt Feldtmarschalck Goeutz[8] ins gesambt Brisach zu profianderen unnd dan forderst sich mitt Hertzog von Lottringen[9] zu conjungiren; als dann mich beyder seits Rheins an zu greiffen unnd vondar zu zwingen - errettedt, in deme ich selbigen vergangenen montag vermeinte solchem seinem vorhaben fürzukommen gedachten tag in seiner marsche in die seite gangen unndt da meiner gegeben ordre nach meine arrieregarde neben mihr, zu gleich attacquirt.

Weilen aber auss dessen gedachten mangell unnd ohnangesehen ihm anfangs seine gantze avantguardi auff einmall geschlagen, unnd zugleich alle seine stück

1 Gedrukt *Epist.* p. 455.
2 Johann Anton van Eggenberg; zie no. 3724, p. 525 n. 6.
3 Urbanus VIII.
4 Ferdinand III.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Copie Stockholm RA. Dit afschrift werd door Grotius op 28 augustus aan Axel Oxenstierna gezonden; zie no. 3749, p. 552 n. 9.
7 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.
8 Johann, graaf van Götz.
9 Karel IV, hertog van Lotharingen.

bekommen, hatt doch seine arriereguardi anfangen mitt mihr wider auffs new ein hefftiges fechten biss in die acht stunde begeben. Endlichen durch continuierliches manhafftiges fechten der meinigen, beydes teutschen unnd frantzosen, der feind weichen unnd das velt quittiren müssen mitt hinterlassung bey die 80 fahnen unndt corneten, aller stück, Paccage beyder. Generalen, Cantzeley, unndt geheime brieffe, über tausendt toete, Item überdermassen viel gefangene unndt geschadigte nicht weinger, über das alle Proviandt unnd Proviandtwagen, fussvolk so sich salvirt meisten theils ohn gewehr.

Also dass diese zwar blutige doch entlich also von Gott gesegnett abgangen dardurch seine gottliche Almacht nicht allein unss allerseits seine Gnade unnd barmhertzigkeitt erzeigt, sondern auch den feinden sehen lassen, dass er gibt den sieg, wem er will, wie nun billig neben allen christlichen interessirten ich billich Gott dem Almachtigen hochlich danck sage unnd billich mich hier über von hertzen erfrewe, als hab ich nicht unternlassen wollen dem herrn, als einer person der solches wegen seiner allerhochst geehrten Königin[1] unnd Cron forderst zu wissen gebürrt, ehest zu wissen machen wollen, in versehung, dass auch unss allezeitt gefolgene unnd erzeigte gute wollmeinung gegen mich der herr sich mitt mihr erfrewen unnd also ich dann herrunter auss mangel ander gelegenheit dem herrn zu bezeugung meiner willigen dienste gegen ihm erweisen wollen mitt bitt zu glauben, dass ich allezeit nebens empfelung Gottes gnedigen Schutzes allezeit bin unnd bleibe

des herrn ambassatoris freundtwilliger.

Datum uff der Walstadt
bey Mittenweyer den 1. Augusti 1638.

3723. 1638 augustus 12. Van Ch. Marini[2].

Monsieur,

Après un long silence i'ay receu la vostre du 20 du passé[3] et conforme vostre advis suis contraint d'attendre en patience que monsieur le gran chancelier[4] remédie mieux qu'on n'a pas fait jusques à cest'heur aux payemens de mon gage. Pour cest'anné[e] il m'est impossible de partir d'icy mon escrivain estant estropié d'apoplexie et faute d'argent ne me pouvant pourvoir d'autre qui durant mon absence continue la correspondance.

Nous appréhendons fort le mauvais succez des Hollandois et des François auprés de S. Omer, qui encouragera l'ennemy de poursuivre sa pointe et reddresser ses affaires de deça par l'envoy du secours d'Italie d'où l'Espagnol[5] tâche d'envoyer par les Grisons un bon nombre de cuirassiers et gens de pied pour renfor-

1 Christina van Zweden.
2 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
3 Ontbreekt.
4 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
5 Diego Mexia Felipes de Guzmán, markies van Leganés, de Spaanse bevelhebber in Noord-Italië.

cer le général Göz[1] qui se trouve au pays de Virtemberg où le duc Savelly[2] luy doit avoir amené cinq ou six régiments pour le renfort de son armeé qui s'estoit grandement amoindrie en Alsace.

D'Espagne ne viennent pas encor les Grisons[3], et nous escrit-on que le con.r d'Espagne[4] a résolu de ne raser point les forts du Rhin à cause de la volubilité du peuple des Grisons duquel on se fie pas, mais est en délibération de leur rendre la Voltoline qui veut estre plustost soubs les Espagnols, que de se voir restablie soub le joug Grison.

Ce qui en sera Dieu le sçait qui come il y a apparence ne veut pas encor desfourner ses fleaux de ces misérables peuples, qui à son temps envelopperont dans les mesmes miséres en Suisse.

Ie demeure, monsieur,

Vostre serviteur très humble

Marin.

De Zürig, ce 2/12 d'Aoust 1638.

Adres: A Monsieur Monsieur Hugo de Groz ambassadeur de sa Majesté de Suéde à Paris.

In dorso schreef Grotius: 12 Augusti 1638 Marini.

3724. 1638 augustus 14. Aan L. Camerarius[5].

Illustrissime Domine,

Recte ad me pervenerunt et literae Excellentiae vestrae datae postridie Calendas Augusti[6] et illi, quorum eae meminerunt, fasciculi octo ante diebus missi.

Utinam verum sit, quod de Banerii[7] victoria dicitur eique res semper in majus procedant.

Colloquia de pace adhaesura puto ad scopulum de diplomatibus tuti itineris pro Germanis. Nam quae nostri volunt, multum distant ab iis, quae caesariani offerunt.

De foedere cum Batavis non facile convenient Angli, cum Suedis facile, si modo, quod sperare nos legati[8] jubent, parte impendiorum belli Suediam velint sublevare.

1 Johann, graaf van Götz.
2 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.
3 Voor hun namen zie men no. 3413, p. 16 n. 13.
4 Wellicht Gaspar de Guzmán, graaf-hertog van Olivarès.
5 Copie Uppsala UB., cod. 388a, ep. 142. Gedrukt *Epist.*, p. 456. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
6 Ontbreekt.
7 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
8 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.

Credibile est Austriacam domum prosperis per Italiam, non improsperis per Germaniam rebus ita inflatum iri, ut pacem non sint desideraturi; neque minus credibile non satis aequis oculis adspecturum Daniae regem[1] nostrorum incrementa.

Tum vero Hassicae viduae[2] cunctatio magnas occasiones perdit. Forte consilia captura est ex iis, quae agentur Hamburgi.

Castilionaeum[3] recuperasse regis[4] gratiam uxoris[5] maxime, sapientis feminae, opera et in imperio manere scripsi jam ante[6].

Classis Gallica non modo Fontarabiae obsidionem sperat se promoturam, sed et aliquid praeterea capturam in ora maritima Hispaniae. Vehit sex millia militum. Princeps Condaeus[7] bellum magna sane diligentia administrat scriptitatque ad regem et cardinalem[8] saepissime.

Redit ad vos Lestradius[9] cum donis a rege ad principis Arausionensis uxorem[10] et ad ipsum hortamentis. Plurimum publici interest, ne ibi cessetur. Nisi ultro agant aliquid Batavi, non patientur eos quiescere Hispani, sed, ubicunque poterunt, quaerent pugnandi occasiones, quod eo belli genere praestare se putent.

In illo ad Benfeldum proelio, de quo scripsi antehac[11], quod commissum decimo Julii est, tredecim equestria signa cepit Tubadelus[12]. Quarto post die dux ipse[13] quatuor ab Argentorato leucis hostium tres alas, loricatorum unam, draconianorum duas ad satietatem cecidit. Offenburgo quas struxerat insidias, eae, ut saepe talia, successum non habuere.

Vicecomes Turenae[14] jam ad Montempellicardi venerat. Et Bavarus[15] ex Germania et ex Italia Savellius[16] supplementa ducere scribuntur Goetzio[17], cujus florentissimus antehac exercitus ad sex millia diffluxit. Jam ad Drusenhemium Rhenum transiit Goetzius et ad Offenburgum se contulit.

Ducis Vinariensis constantiam et fidem in Galliae regem relatis ad ipsum, quae de pace acceperat, literis antehac scriptis[18] testatus sum; sicut et argumenta

1 Christiaan IV van Denemarken.
2 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
3 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
4 Lodewijk XIII van Frankrijk.
5 Anne de Polignac.
6 Zie no. 3706.
7 Henri de Bourbon, prins van Condé.
8 De Richelieu.
9 Godefroy d'Estrade.
10 Amelia van Solms, echtgenote van Frederik Hendrik.
11 No. 3697.
12 Georg Christoph von Taupadel.
13 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
14 Henri de La Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.
15 Maximiliaan I van Beieren.
16 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.
17 Johann, graaf van Götz.
18 Ontbreekt.

attuli, cur de Mauritio comitis[1] Guilielmi[2] filio credi non debeat, qui sparsus fuit, rumor.

Vix impetrari a Gallis poterit, ut Waertium[3] dimittant: adeo ejus audaciam metuunt. Debet quidem is esse in potestate ducis Vinariensis; sed ipse dux pecunias a se non habens alendis copiis ob id ipse in potestate est regis Galliae.

Ille a Transilvania[4], puto, jam erit ab aula absolutus et in itinere ad vos. Negotium ejus, bene si provenerit, mire turbabit res ac spes hostium.

Rentiacum die Martis proximo Gallis se dedit. Contra, oppidum Lotharingiae Longavilleriam subito impetu cepit dux Carolus[5].

Mitto oratiunculam caesariani legati[6] ad pontificem[7] et responsum pontificis. Quae antehac circumlata sunt eo nomine, non vera comperiuntur.

Deus Excellentiam vestram ejusque domum sospitet.

Excellentiae Vestrae observantissimus
H. Grotius.

Scribebam Lutetiae, 14 Augusti MDCXXXVIII.

Veneti Turcas, qui armatis navibus sinum Adriaticum ipsorum impermissu intravereant, pessime tractarunt.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

In de copie te Uppsala boven aan de brief in margine: Redd. A. 1638 11/21 Augusti.

3725. 1638 augustus 14. Aan Willem de Groot[8].

Losecatio[9], mi frater, postlimino reditum gratulor vobisque omnibus plurimum debeo, quod gratiarum actionem apud Deum pro me cum mea conjungitis. Ego vicissim non desinam Deum pro parentibus[10] ac vobis precari.

D. comes Egmundanus[11] in Anglia non ex voto susceptus videtur Hamburgum se conferre. An migratio ejus ex hostili solo in pacatum eum possit compotem facere eorum, quae sub Hispanico imperio habet bonorum, multum dubito.

1 Maurits, graaf van Nassau-Siegen.
2 Willem, graaf van Nassau-Siegen.
3 Johan van Werth.
4 Johann Heinrich von Bisterfeld.
5 Karel IV van Lotharingen.
6 Johann Anton van Eggenberg (1610-1649); zie hss. Amsterdam UB., coll. RK. III c 1 nos. 20 a en b: Copia dell'oratione fatta dal principe d'Echembergh; La riposta del Papa.
7 Urbanus VIII.
8 Gedrukt *Epist.*, p. 879. Antw. op no. 3703.
9 Frederik van Losecaat.
10 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
11 Lodewijk, graaf van Egmond.

Qui sint futuri apud vos senatores, quae D. Kinschotii[1] cum Delphensibus conventio, quis ei in fisci advocationem successor[2], quid de rebus fiscalibus suis facturi Hollandi, si comperiatur ejus muneris conferendi jus ad Zelandos pervenisse, omnia haec et quae alia scitu digna cognoscere tuis praesertim suavissimis literis plurimum aveo.

Velim scire, quae sint judicia Diatribae de Caena[3], ubi non sunt pastores. Scriptor hic putatur D. Salmasius[4]. Siqua est occasio, habeamus exempla aliquot.

Vale cum tuis.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 4/14 Augusti 1638.

3726. 1638 augustus 14. Aan A. Oxenstierna[5].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Ab Anglis legatis[6] singulis singulas accepi formulas Veneticae ad regem ipsorum[7] inscriptionis. Quam mihi dedit ordinarius est qualem et ante misisse memini: Serenissimo Principi ac Domino, Domino Carolo Magnae Britanniae, Franciae et Hiberniae Regi Illustrissimo etc.; at ea, quam mandatu extraordinarii mihi attulit Agens Ogerius[8] affirmans hanc esse, quam novus a Venetis legatus[9] secum tulisset, sic habet: Serenissimo et Excellentissimo Domino Carolo, Dei gratia Regi Magnae Britanniae, Franciae, et Hiberniae Illustrissimo. Ex hac varietate nihil colligere aliud possum quam non eundem semper scribendi servari modum.

Mitto Sublimitati Tuae historiolam de picturis[10], quibus fores suas ornavit legatus imperatoris Romae[11], multus circa inania. Orationes ejus[12] et pontificis[13] responsa duo huc perlata sunt. Veriora putantur quae seorsim a picturis mitto

1 Nicolaes van Kinschot.
2 Zie no. 3703, p. 500 n. 9.
3 Dit was een anoniem geschrift van Grotius zelf: *Dissertatio de Coenae administratione ubi Pastores non sunt. Item An semper communicandum per symbola.* Amstelodami, Apud I. Columnam Anno Domini, 1638; zie Ter Meulen-Diermanse no. 1091.
4 Claude de Saumaise -Salmasius-, klassiek filoloog te Leiden.
5 Gedrukt *Epist.* p. 456; *Oxenst. Skrifter* 2 afd. II, p. 514.
6 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
7 Karel I van Engeland.
8 René Augier (Oger), Engels agent. De tekst geeft abusievelijk ‘Agensogerius’.
9 Giovanni Giustiniani.
10 Voor een beschrijving hiervan zie men Stockholm, RA. II Gallica. Handlinger tillhörande Hugo Grotii beskickning 1636-1638: *Faciado en peinture mise devant le palais de l'ambassadeur du roy d'Hongrie.*
11 Johann Anton von Eggenberg.
12 Zie no. 3724, p. 525 n. 6.
13 Urbanus VIII.

Rex[1] nondum huc rediit. Remisit Lestradium[2] ad principem Arausionensem[3], ut eum impellat ad audendum hoc anno aliquid. Addidit pro principis uxore[4] pulchros uniones.

Classis Gallica, praeterquam quod obsidionem adjutura est Fontarabiae, sperat etiam portum aliquem Hispaniae se impetu posse capere militum ferens prope sex millia. Quare boni aliquid inde exspectamus.

Rentiacum ante hoc triduum Gallis se dedidit. Sed in Lotharingia oppidum Longavilleriam cepit dux Carolus[5].

Regina mater[6] ad iter Spadanum accincta est. Inde Coloniam itura sit pacis promovendae causa an in Galliam, varie disseritur. Qui apud eam nunc valent plurimum, Coignaeus[7] et Montsigotius[8], cum bona in Gallia habeant, omni modo pro reditu laborant et illius et suo.

Turcicus sultanus[9] Aleppi jam esse creditur. Longas naves ejus quatuor ad Amastrim tempestas depressit. Tartarorum rex[10] fratrem suum[11] ad eum misit cum auxilio sex mille equitum ipse ad Azaci iturus obsidium, ut huc scribitur.

Certius jam ad nos perlata sunt illa, quae apud ducem Vinariensem[12] geruntur. Decimo Julii, ut hic numeramus, Tubadelus[13] hosti cladem eam intulit, de qua scripsi antehac[14]. Benfeldo non longe tredecim cepit signa equestria. Decimo quarto ex insidiis Offenburgum capere speravit dux; sed abfuit successus neque tamen sine fructu iter id fuit, nam quatuor ferme leucis ab Argentorato tres alae hostiles partim loricatorum partim draconariorum a duce concisae sunt.

Goetsii[15] exercitus, qui viginti fuit millium, fame, fuga, cladibus ad sex millia decrevit. Is nunc apud Dinsenhemum transgressus Rhenum Offenburgo non longe est.

Cum postremae inde ad nos scriberentur literae, id est 23 Julii, Bavarus[16] dicebatur novas adducere copias et alias ex Italia Savellius[17]. Dolendum est tantum periisse temporis et occasionis, dum duci auxilia parantur, quae, cum illae, quas dixi, scriberentur literae, sub vicecomite Turenae[18] prope Montempellicardi venerant. Multa hic quotidie per negligentiam peccantur.

1 Lodewijk XIII van Frankrijk.
2 Godefroy d'Estrades.
3 Frederik Hendrik.
4 Amalia van Solms.
5 Karel IV, hertog van Lotharingen.
6 Maria de Medici.
7 Jacques Le Coigneux.
8 Louis de Montsigot.
9 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
10 Behadir-Ghiraï.
11 Niet geïdentificeerd.
12 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
13 Georg Christoph von Taupadel.
14 No. 3698.
15 Johann, graaf van Götz.
16 Maximiliaan I van Beieren.
17 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.
18 Henri de La Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.

Deum oro, Excellentissime et Illustrissime Domine, ut Reginae[1], regno Tuaeque Sublimitati optima consilia det capere, capta autem ut secundet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 4/14 Augusti 1638.

Quantum ex Anglis intelligere possum, pecuniae collationem aliquam ab illis impetrabimus.

Mitto ea, quae in Polonia contra Ossolinskium[2] disceptantur.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3727. 1638 augustus 14. Aan A. Oxenstierna[3].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Acceptis Sublimitatis Tuae literis datis 28 Julii[4] adii Heufdium[5] eique id, quod de Marino[6] literae continebant, accurate commendavi. Obtinere ab eo non potui, quin se excusaret, saltem donec rationes, quas in Suediam cum documentis misit, dispunctae essent. Ingentis summae se creditorem esse regno Suedico non nunc primum mihi dixit, sed antehac saepius; eaque de causa mihi quoque pridem nihil dedit, nisi ut mutuum reddendum a me in Hollandia, quod jam feci aliquoties non sine meo incommodo. Sed ipsius Heufdii verba, quibus se excusat, mitto.

Mitto simul et chartam, quam a Spiringio[7] habeo, unde cognoscet Sublimitas Tua persoluta mihi annua, quae ut legato debentur et cum annuis impendia ad Junium usque anni 1637. Post id accepi ejusdem Spiringii cura duo millia thalerorum imperialium pro honorario trium annorum, quod mihi dat regina[8] ut consiliario suo. De ea quoque re chartam posteriorem mitto.

Nunc rogo Sublimitatem Tuam, quae ita mihi bene voluit, ut etiam in antecessum pecuniam numerari mihi praeceperit, sed sine effectu, quia nulla hic erat pecunia, jubeat id quod pro anno qui Junio 1638 exiit, mihi debetur, persolvi non Lutetiae, ubi Heufdius daturum se negat, sed Amstelodami; idemque in posterum fieri de iis, quae mihi quoque tempore debebuntur. Ego ne quid in me diligentiae requiratur tum ad commoda tum ad honorem Suediae tutandum, operam dabo.

Deus, Excellentissime Domine, fautor sit perpetuus Sublimitati Tuae.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus

1 Christina van Zweden.
2 Jerzy (Georg) Ossolinsky.
3 Gedrukt *Epist.*, p. 457; *Oxenst. Skrifter* 2, afd. II, p. 515. Antw. op no. 3662.
4 Abusievelijk voor 28 junii (o.s.); bedoeld is no. 3662.
5 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
6 Charles Marin(i), Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
7 Petter Spiring Silvercrona.
8 Christina van Zweden.

H. Grotius.

Lutetiae, 4/14 Augusti 1638.

Veneti Turcas mare Adriaticum armatis navibus suo impermissu ingressos male tractarunt.

De usuris, quas Heufdius petit, debeanturne illi, et an tantae et an a Gallia an a Suedia, res mihi plane obscura est.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3728. 1638 augustus 14. Aan N. van Reigersberch[1].

Myn koetsier is gestorven: een laquei blijft ziek van de quetzuuren[2].

Of Jan de Waart[3] zich heeft gemeent te salveren toen myn Huisvrouw daar was weet ik niet: maar wel dat ons volk zijn paard by den toom heeft vast gehouden.

3729. 1638 augustus 16. Van P. de Groot[4].

Venerande parens,

Literas tuas VII Augusti datas[5] heri accepi cum inclusis illis ad D. Salmasium[6], Vossium[7], Constantinum[8] et Opitium[9], quas omnes curabo.

Gaudeo salvos ad vos venisse Henricum Onnium[10] et Pelzium[11], cujus pater adhuc Amstelodami est, unde videtur non sine nova conjuge in Poloniam reversurus.

Heri in prandium fui apud D. van der Dussen[12], consulem Delfensem, qui valde humaniter me excepit singularemque affectum erga parentem domumque nostram testatus est. D.[i] Sixii[13], etiam amici quo tempore Amstelodami essem, nihil omiserunt, quod ad amicum animum testandum pertineret. Eum jam Lutetiam rediisse ex iis, quas inde ad me scripsit, video. Gaudebo, si aliquando data occasione sentiat non in ingratum collata fuisse beneficia.

1 Gedeelt. gedrukt in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 168.
2 Zie no. 3677, p. 457.
3 Johan van Werth.
4 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 26. Eigenh. oorspr.
5 Ontbreekt.
6 Claude de Saumaise -Salmasius-; no. 3713.
7 Gerardus Johannes Vossius; no. 3716.
8 Constantijn l'Empereur ab Oppijck; no. 3708.
9 Martin Opitz; no. 3705.
10 Niet geïdentificeerd.
11 Pieter, zoon van Paulus Pels.
12 Eewout Jacobsz. van der Dussen.
13 Vermoedelijk de gebroeders Pieter en Jan Six.

Princeps Arausionensis[1], qui ante dies aliquot[2] cepit[3] castra movere, creditur Geldriae obsidionem parare, praemissis Rhenobercam omnibus ad eam necessariis. Principi Palatino[4] indixit Arausionenses ut rapinas illas et intempestivam vastationem novitii militis sui vel in nostro fine coerceat.

Nudiustertius rhedae insidens consul Delphensis Berestenius[5], nescio quo casu concitatis in cursum equis, rhedaque fracta ipse miserandam mortem occubuit.

Erat ille vir civitati non inutilis domuique etiam nostrae satis addictus.

Deus, Venerande Parens, vobis omnibus adsit salutifer.

P. Grotius.

Hagae Comitis XVI Aug. MDCXXXVIII.

Boven aande brief schreef Grotius: Rec. 25 Aug.

3730. 1638 augustus 16. Van Willem de Groot[6].

Frater optime,

Recte tu Dei providentiae nuperam tui conservationem adscribis[7]: aliter se res habent cum vero optimo et amico nostro Cornelio Berestenio[8], consule Delfensi, qui nudius quartus curru per Selandicos aggeres iter faciens misere excussus et illico morti datus est magna cum bonorum maestitia. Quod regis[9] imperio iis futurum sit, qui te tam flagitiose invaserunt, ex te avebo intelligere.

Losecatii nostri[10] damnum spero bono, si non privato certe publico, pensandum; nam princeps[11] Gelriam pariterque Geneppam obsessurus putatur et jam Henricum Nassavium[12] cum equitatu et Frisicis aliisque copiis circa ea loca esse ferunt. Certa princeps omnia gravia tormenta bellica Rhenobercae exonerari jussit.

Archithalassus noster[13] maris tuendi curam bona fide suscipit, Dunkerkanos mari arcet, ipse ante urbem in statione est minoribus navigiis vada observantibus. Quidam litteras se habere dicunt nuntiantes rem intra urbem non longe a seditione abesse, cum rapto vivere suetis nulla jam praebeantur stipendia: si in posterum ad

1 Frederik Hendrik.
2 Pieter heeft abusievelijk ‘aliquod’ geschreven.
3 Pieter schrijft ‘caepit’.
4 Karl Ludwig van de Palts.
5 Cornelis II van Beresteyn (1586-1638). Het ongeluk had plaatsgevonden op 13 augustus op de weg tussen Zierikzee en Haamstede.
6 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 3709; beantw. d. no. 3747.
7 Zie no. 3677, p. 457.
8 Cornelis van Beresteyn; zie no. 3729, p. 530 n. 5.
9 Lodewijk XIII.
10 Frederik van Losecaat; vgl. 3691.
11 Frederik Hendrik.
12 Hendrik Casimir, graaf van Nassau.
13 Maerten Harpertsz. Tromp.

eum modum res curabitur Ordinibus omnia necessaria subministrantibus, spes est intercisa omni lucri spe casuros hostibus animos et transfugiis locum fore. Archithalasso pro re hactenus bene gesta publice gratiae actae sunt magna cum aliorum, quibus hoc antea non evenit, invidia, sed summa cum mercatorum ac piscatorii generis laetitia.

Ad Fontarabiam segnius quam oportet succedere negotium dolemus.

Proxima vice de reginae[1] partu nuntios expectamus, nam postremae aliorum litterae dolores jam ei supervenire testabantur.

Ego ex Graswinkelio[2] intellexi propositum ipsi esse, ut fisci curam affectet Basiumque[3] et Miropium[4] ipsi fauturos; habet is inter Ordines quamplurimos amicos et promotores, quare mihi quid agendum sit, etiam etiamque dubito neque constituam quicquam nisi post acceptum tuum consilium. Kinschotius[5] dicit se tuo exemplo posse ei curae superesse, donec substituatur alius; id vero quibusdam minus arridet, quare de toto negotio proximis comitiis agetur.

Interea Deus immortalis te, tuam, tuos[6] nobis diu servet incolumes.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XVI. Augusti 1638.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et couronne de Suède prez le Roy Trèschrestien A Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 25 Aug.

En in dorso: 16 Aug. 1638 W. de Groot.

3731. 1638 augustus 18. Van C. Cassius[7].

Illustri Domino Domino Hugoni Grotio se suaque offert C. Cassius.

Non abs re esset, illustris Domine, patrone aeternum suspiciende, si ingratitudinis a te accusarer, qui tot annos turpi silentio me involvisse nec ullum pro tantis beneficiis grati animi indicium exhibuisse dici possem. Sed nosti, in summe, quae aularum dit molestia, quibus hic distineamur negotiis, ut vix simus expediendis pares me praesertim solo existente, cui innitantur principis[8] secreta. Faciebat et incomparabilis tua humanitas, qua ego confisus veniam facilius sperabam me impetraturum, nec hoc omittendum, quod non ignorabam te publicis regum negotiis implicitum: ideo nefas existimabam a tantis curis, quae saluti publicae et reducendae paci nec non bono literati orbis impenduntur, te avocari. Nunc simul

1 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
2 Dirck Graswinckel.
3 Rekenmeester Johan Base (Basius).
4 Mr. Jacob van Mierop.
5 Nicolaes van Kinschot.
6 Alleen Cornelia verbleef bij haar ouders in Parijs.
7 Hs. München, Bayr. Staatsbibl. cod. Cancer. 4. 88. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 3758. Over Christian Cassius (1609-1676) zie men V, p. 87 n. 7.
8 Johann, hertog van Holstein-Gottorp.

et silentii veniam peto et audaciae, quod seria illa interpellare et animum devotum tibi per literas ante testari non erubuerim, quam hac occasione impulsus, dum indicare debui me nuptias volente Deo circa finem futuri mensis habiturum cum eximia virgine, unica D. Theodori Bussii, cancellarii quondam regii superstite filia[1].

Ego summi honoris loco ducerem, si te, patronum meum incomparabilem, in istis nuptiarum festivitatibus coram videre liceret; instar regum et principum mihi foret praesentia tua. Sed cum locorum intercapedo hanc mihi felicitatem invideat nec hoc sperare ausim, non possum quin unice rogem et obtester, ut testandae singulari gratiae et benevolentiae virum nobilem Holsatum, aut si quem alium Hamburgi noveris, substituas, qui vices tuas gerat et pro te nuptiis meis intersit. Quod si isto honore dignum me indicaveris et aliis ante praestitis beneficiis auctarii loco hoc addideris, moriar aeternum tibi deditus magisque innotescet principibus meis et caeteris nostrae gentis hominibus non vanam fuisse, quam de te, summo patrono, spem conceperam.

Hic finio et gratiae tuae me commendo.

Deus te, illustris Domine, incolumem diu servet et quae aliis precari solebas, duo tibi praestet bonae mentis auxilia, firmam valetudinem et constantem fortunam.

Vale feliciter cum omnibus tuis.

Dabam Euthini, Ao. MDCXXXVIII, 8/18 Augusti.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Royne et Royaume de Sueden, près de Sa. Majesté trèschrestienne à Paris.

In dorso schreef Grotius: Austus 1638. Chr. Cassius;

En boven aan de brief: Rec. 9 Sept.

3732. 1638 augustus 19. Van P. Spiring[2].

Mijn Heer,

Alhier hout ment voor seker, dat de landtgraeffinne[3] met den keijser[4] geaccordeert is.

Den prins van Orangiën[5], naardien hij in s'Hertogenbosch la Reijne-mère[6] verwillekomt, so is hij na sijne armée getrocken; men seit, dat den cardinaal-infant[7] hier 4 mijlen op de reegter hant van den prince van Orangiën hout ende

1 Margareta Elisabeth Bussius.
2 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13. Orig. Eigenh. ondertek.
3 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
4 Ferdinand III.
5 Frederik Hendrik.
6 Maria de Medici.
7 Don Fernando.

marcheert, also dat ick mij niet en can inbeelden, dat eene vaste belegeringe sal van dese sij sal voorgenomen werden.

Wat ick wt Duytslant van tijdinge become gaet hierneffens[1].

Hiermede sal ick blijven, mijn heer,

U.Ed. dienstwillige

Petter Spiering

van Nors Hollem.

Hage, aen 19 aug. 1638.

Adres: Aan Mijn Heer Mijn Heer Hugo de Groot, Ambassadeur van Haare May: en Croone Sweeden bij den alderchristelicksten Coninck tot Paris.

14 s.

In dorso schreef Grotius: 19 Augusti 1638 Spierinck.

3733. 1638 augustus 21. Aan L. Camerarius[2].

Illustrissime Domine,

Gratias habeo pro iis, quae me literae Excellentiae vestrae datae 8 Augusti[3] docent. Quid capto jam Gartzio[4] facturus sit Banerius[5], exspectabimus. Discessus iste Brandenburgici[6] a fuga abest non multum.

Haud dubie et moras et difficultates pacis negotio adferet magnas disputatio de diplomate pro tuto itinere Germanorum.

Quae super foedere D. Roo[7] respondit D. Salvius[8] et aequitatis et prudentiae sunt plena. Brevi elucescet, quid de ea re sperandum sit.

Mandata, quae ex Suedia super Transilvanico negotio accepi, plane congruunt cum iis, quae sponte mea jam feceram dixeramque. Gaudeo etiamnunc Constantinopoli esse D. Hagam[9], ut, ubi Bysterfeldius[10] per Batavos transibit, ipse mandata a proceribus accipere possit adjutandi id negotium. Valde optandum, ut successorem accipiat pari ingenio virum, peritiam tempus adferet.

Ad ea, quae in Polonia hoc quidem tempore agi possunt, D. Pelzium[11] suffecturum puto.

1 Ontbreekt.
2 Copie Uppsala UB., cod. 388a, ep. 143. Antw. op no. 3717. Gedrukt *Epist.*, p. 458. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
3 No. 3717. De copie te Uppsala geeft abusievelijk '7 Augusti'.
4 De copie heeft 'Goetzio'!
5 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
6 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
7 De Engelse diplomaat Thomas Roe.
8 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant, residerende te Hamburg.
9 Cornelis Haga.
10 Johann Heinrich Bisterfeld.
11 Paulus Pels.

Venetias siquis mittitur, habebit et cum Gallis et cum Venetis super titulis et honoribus, quod disputet.

In Moscovia, ut habeant quod agant Batavi, commerciorum utilitas facit.

Rex[1] ad S. Germani vicum rediit uxoris[2] partum opperiens. Creditur ad Belgicae propinqua mox rediturus ad implenda ea, quae inter ipsum ac principem Arausionensem[3] convenere. Ista Batavorum arma, quae magnam hostium vim in se trahunt et occupatam tenent, faciunt, ut plus sperare successuum Galli possint quam olim cum in Belgas inter se concordes bellarunt. Sed multa ita negligenter administrari video, ut de spe ista multum deterant.

Ad Fontarabiam cuniculi duo non magno fructu prorupere. Et invenit hostis viam, qua militem ad obsessos mitteret. Ita gravius erit quam putabatur certamen. Sed classis, cujus eam, quae hic editur, descriptionem[4] mitto, jam eo advenit post captam Gataram portum, qui ultra illum S. Sebastiani est, et captivis aliquammultis. Non possunt Hispani veteres suas artes omittere et morem per fas ac nefas nocendi, nam deprehensus miles, qui aquas venenis corrumpere voluit, quibus utebantur Galli, suspendioque punitus. Ex Hispania naves aliquot in Brasiliam missae, hic creduntur.

Electoris[5] negotium, si quo modo promovere potero, faciam id animo volentissimo. Utinam et ipse bonis utatur consiliis et eos, quos maxime tales esse oportet, sibi faventes habeat.

Gaudeo marchionem Hamiltonum[6] in Scotiam remitti cum iis mandatis, quibus sedari ista tempestas possit, valde sane intempestiva. Siquid tamen Anglis boni in animo est.

Ad Vinariensem[7], qui Friburgi est, advenit jam vicecomes Turenae[8], sed minime cum quanto sperabatur auxilio. Sexcentos habet equites, pedites mille ac trecentos. Et ducis et hostilis, qui ad Kentzingam et Offenburgum est, exercitus equorum ingentem numerum morbis amisere. Hosti Savellius[9] adducit novas vires ex Italis Hispanisque. De Bavari[10] adventu in eas partes nihil ultra scribitur. Allata huc ad regem sunt tredecim illa signa equestria, quae ceperat Tubatelius[11]. De Brisaco hoc quidem anno spem video nullam.

Deo, Illustrissime Domine, Excellentiam vestram omnemque ejus domum commendo.

Excellentiae Vestrae omni studio cultuque devinctissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 11/21 Augusti MDCXXXVIII.

1 Lodewijk XIII van Frankrijk.
2 Anna van Oostenrijk.
3 Frederik Hendrik.
4 *Gazette de France*, dd. 19 augustus 1638, p. 433 no. 106.
5 Karl Ludwig van de Palts.
6 James Hamilton.
7 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
8 Henri de La Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.
9 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.
10 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
11 Georg Christoph von Taupadel.

Bene valet Rodius[1] et iter Italicum meditatur[2].

Jam nunc optimum nuncium ducis Vinariensis literis et relatu Truxii[3] accipio. Cum coiissent Savellius et Gotzius[4] vellentque Brisaco novos inferre commeatus inde assumto duce Lotharingo[5] ejusque copiis ducem Vinariensem possessis[6] dejicere, caesos hostes ad Rijnfeldium: capta signa equestria ac pedestria prope nonaginta, machinas undecim; multum caedis, multum captivorum; commeatuum bellicique paratus capta ingens copia. Tubadelus obiit. Reliquias cladis apud Offenburgum dux persequitur et Kentzingam[7] obsidet. Pugnatum per horas octo fuit, Marte diu ancipite.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot, Ord. Foeder. Belgii.

In de copie te Uppsala boven aan de brief in margine: Redd. A. 1638 18/28 Aug.

3734. 1638 augustus 21. Aan Christina van Zweden[8].

Serenissima ac Potentissima Regina, Domina Clementissima.

Imperia Augustae Tuae Majestatis tanto accepi[9] animo laetiore, quod video ante accepta haec sponte me fecisse, quod ejus voluntati congruebat. Nam, ut indicavi antehac[10], Bysterfeldii[11] negotium his, qui res hic administrant, commendavi calide; ipsum incitavi ut Hamburgum se conferret quamprimum, quod et facere eum puto. Dixi praeterea, quanquam de re nondum bene cocta mandata nulla habebam, ita tamen me existimare, si velit ille princeps[12] illatas et sibi et Transilvaniae injurias armis arcere et ulcisci simulque ex veteri Transilvanico federe curam habere libertatis Hungaricae, paratissimam fore Majestatem Tuam ad faciendum fedus, hoc inter caetera complexurum, ne pax nisi communis fiat. Sane et causae, quibus adductum eum principem ad bellum dicebat, et consilia et vires, quales describebat Bysterfeldius, talia mihi videbantur, ut non modo non spernenda, sed et ultro quaerenda fuerint. Plura non addam, cum ipse, qui jam in itinere est Hamburgum, cogitata principis sui multo quam ego rectius aut ibi aut apud Majestatem Tuam sit explicaturus.

1 Johann Rodt.
2 Deze mededeling ontbreekt in de copie te Uppsala.
3 Wolf Dietrich Truchsess.
4 Johann, graaf van Götz.
5 Karel IV, hertog van Lotharingen.
6 De copie te Uppsala geeft ‘propius’.
7 In de copie te Uppsala staat: ‘ad Kentsingam obsides’.
8 Gedrukt *Epist.*, p. 457. Gedeelt. in vertaling in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 177. Antw. op no. 3680.
9 No. 3680.
10 Zie no. 3663, p. 439 en no. 3665, p. 440.
11 Johann Heinrich von Bisterfeld.
12 Georg I Rákóczi, vorst van Zevenburgen.

De Meerbothio[1] rem omnem mihi narravit. De Ordinibus Federatae Belgicae, quae super hac re consilia sint capturi, incerta, in fallor, est dijudicatio. Quae cum Gallia aut fecit aut praeformavit pacta Bysterfeldius, ea mihi non ostendit neque id miror. Quaecunque de ea re discere potui, scripsi diligenter, ut debeo, ad Magnum Majestatis Tuae Cancellarium. Ego et in hac re et in aliis omnibus tum praescripta diligenter sequar, tum extra praescripta pro nata occasione ita sermones actusque meos dirigam, ut neque fidem obligem Majestatis Tuae neque desim iis, quae utilitatis aliquid in publicum promittunt. Non possum reticere Majestati Tuae hic Lutetiae de hoc negotio et in magna turba dissertare Gallos et publice ea de re edi rumores. Ego tum in aliis rebus, quae, si ante tempus patescant, corrumpi possint, tum in hac maxime anxii silentii fui tenacissimus.

Deus, Serenissima ac Potentissima Regina, Domina Clementissima, det Augustae Majestati Tuae id consequi, quod arma parentis[2], regum maximi, sibi habuere propositum, ut christianus orbis in meliori sit statu.

Tuae Augustae Majestatis subditus obedientissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 11/21 Augusti 1638.

Adres: CHRISTINAE, Reginae Sueciae, Gothorum, Vandalorum etc.

3735. 1638 augustus 21. Aan Christina van Zweden[3].

Serenissima ac Potentissima Regina, Domina Clementissima,

Gratissimus mihi fuit adventus Illustrissimi principis, domini Caroli Gustavi[4], comitis Palatini ad Rhenum, eoque magis, quod et ingenio et moribus dignum se praestat iis, unde ortus est, et iis, quos sanguine attingit.

Si palam nosci voluisset Ejus Celsitudo, exhibuissem ejus honori, quaecunque poteram maxima, nunc vero honorem ei habebo, quem possum, ipsius voluntati mea obsequia accommodando planeque nihil erit, quod quidem meae sit potestatis, quod non ipsius Celsitudini futurum sit expositum promtumque.

Traherent me eo, etiamsi abesset imperium Majestatis Tuae, ipsius excelsa indoles et multum, si Deus, quod opto et spero, foveat faveatque, profuturarum publico virtutum praeclara semina.

Deus, Serenissima ac Potentissima Regina, Domina Clementissima, Augustam Majestatem Tuam valentem, florentem, victricem conservet.

Tuae Augustae Majestatis Subditus obedientissimus
H. Grotius.

1 Heinrich Meerbot.
2 Gustaaf II Adolf, in 1632 bij Lützen gesneuveld.
3 Copie Uppsala UB., cod. Palmschiöld XVI: III. 2, f. 68; copie Dresden, Sächs. Landesbibl. cod. C. 61 1 (sub a. 1642), *Ep. Grotii ad Dom. Suec.*, p. 1. Antw. op no. 3612.
4 Karl Gustav (1622-1660), vanaf 1654 koning van Zweden. Hij was een zoon van Johann Kasimir (1589-1652), paltsgraaf van Zweibrücken, die gehuwd was met Katharine (1584-1638), zuster van Gustaaf II Adolf (1594-1632).

11/21 Augusti 1638.

3736. 1638 augustus 21. Aan Willem de Groot[1].

Videndum, mi frater, quid facturi sint Hollandi aut Zelandi super ista controversia de conferendo fisci patrocinio. Si Zelandi praevalent et Hollandi sua seorsim negotia jurisconsulto alicui mandanda censent idque permittunt arbitrio collegii rationalium, puto aliquid spei tibi affulgere: quae tamen quanta sit, facile ex amicis, qui in eo sunt collegio intelliges. At si ad conventum Hollandiae res venit aut ad conventum primum, inde ad principem[2], existimo alium quemvis plus gratiae quam te habiturum tum ob ea, quae de religione ac republica sentis, tum ob mei odium nondum in multorum animis sanatum. Ex usu foret et Hollandiae et Zelandiae per occasionem communium, quae inter ipsos sunt judiciorum, nonnunquam communes, ut olim factum, habere conventus ibique expendere, quid ex usu sit duarum nationum optime de omnibus aliis meritarum; ad quarum tamen infringendam auctoritatem alias videmus conspirare inter se.

Dunquercanos mari arceri valde e re est Batavorum. Quid Angli de piscatu facturi sint, incertum est, nunc enim donis negotium invenere, quod eos distinere potest ab aliis molitionibus.

Ut princeps Arausionensis otium exuat, et Galli et Suedi optamus.

Vale mi frater quam jucundissime cum parentibus[3], conjuge[4], liberis[5], amicis.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 21 Augusti 1638.

Damnati sunt per contumaciam qui nuper vim mihi intulerunt[6], ut rota frangantur, sed in imagine scilicet ad terrorem et ipsis et aliis incutiendam. Nam reipsa id fieri adeo non paterer, ut, cum scirem quosdam inhiare bonis eorum, a rege[7] petierim, ne ea cuiquam largiantur, ut si quando gratiam facturus est criminis, de quo eum sum rogaturus in tempore, faciat integram.

Dux Vinariensis[8] iterum ingenti potitus est victoria ad Rynfeldium caeso exercitu Savellii[9] et Gotzii[10], captis multis hominibus, signis cum equestribus tum pedestribus prope nonaginta, machinis undecim, magna vi commeatus et paratus bellici. Victor victi exercitus reliquias, quae ad Offenburgum sunt, persequitur et Kentzingam[11] obsidet.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 879. Antw. op no. 3719; beantw. d. no. 3752.
2 Frederik Hendrik.
3 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
4 Alida Graswinckel.
5 Voor hun namen zie men no. 3452, p. 83 n. 13.
6 Zie no. 3677, p. 457 n. 9.
7 Lodewijk XIII van Frankrijk.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.
10 Johann, graaf van Götz.
11 De uitgave der *Epist.* heeft abusievelijk Henningam.

3737. 1638 augustus 21. Aan I. Jasky[1].

Nobilissime Domine,

Binas jam nunc abs te eodem tempore accipio scriptas alteras XV[2], alteras XXII[3] Iulii, Gallice illas, has latine, elegantes utrasque, ita ut de neutro excusare te debeas utriusque sermonis potens. Fuere mihi eruntque[4] semper literae Nobilitatis vestrae gratissimae.

Civitates, quae libertatem suam iis rationibus, quae neque iniquae sunt neque degeneres tutantur, vestramque inter tales eximiam, feci semper maximi faciamque.

Postquam publici conventus auctoritas aliqua accessit ad regis vestri[5] cupiditates, non tam facilem puto quam forte optanda vobis esset inter vos et regem conveniendi viam. Temporariae redemptiones quam nihil prosint, docet Hamburgum[6]. Regem vestrum non minus quam alios reges, sed contra spem, quae de ipso concepta fuerat, video multum se jactare sacerdotibus et aulae romanae. Poloniae vestrae infelicitatem deploro, ex qua exire debeant, qui valetudini recuperandae student.

Hic nihil fit magni. Captum a rege[7] Rentiacum. Obsidetur a Condaeo principe[8] Fontarabia. Dux Vinariensis[9] praeliis Götzium[10] lassat de Brisaco desperans.

Quid apud vos portaturae sint novae super modo vectigalis deliberationes, quid item facturi illi rudes Graecae ecclesiae discipuli, scire avebimus, interim Nobilitati vestrae ejusque[11] amicis optantes omnia prosperrima.

Nobilitatis vestrae obsequentissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 11/21 Augusti 1638.[aant.]

3738. 1638 augustus 21. Aan Paltsgraaf Johann Kasimir[12].

Hochgeboren, Doorluchtige Fürst,

Ich heb met behoorelijck respect ende eerbieding ontfangen het schrijven van Uwe Fürstelycke Genade van den 29 Maij 1638[13] ende meteene met groote

1 [aant.] Gedrukt *Epist.*, p, 458; *Grotii Epist. ad Jaski*, p. 22. Antw. op nos. 3673 en 3684.
2 No. 3673.
3 No. 3684.
4 De uitgave der *Grotii Epist. ad Jaski* geeft de lezing: 'Fuere, eruntque mihi'.
5 Wladislas VII (IV) van Polen.
6 De passus 'Postquam ... Hamburgum' ontbreekt in de uitgave der *Grotii Epist. ad Jaski*.
7 Lodewijk XIII van Frankrijk.
8 Henri de Bourbon, prins van Condé.
9 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
10 Johann, graaf van Götz.
11 De uitgave der *Grotii Epist. ad Jaski* geeft in plaats van 'Nobilitati vestrae ejusque': 'Tibi tuisque'.
12 Hs. Stockholm, RA. Eigenh. oorspr. Gedrukt *Epist. Grotii ad domum Sueciae*, p. 22. Over Johann Kasimir, paltsgraaf van Zweibrücken zie men no. 3735, p. 536 n. 4.[aant.]
13 Ontbreekt.

vreuchte gesien uwer Fürst. Genades heere soon hertogh Carel Gustaef[1], Palzgraef aen den Rijn, aen wiens hoogen stant ende groote qualiteiten ick niet naegelaeten en soude hebben alle opentlijcke eere ende reverentie te bewijsen volgens mijne schuldige plicht ende sonderlinge affectie, ten waer sulcx verhindert waere geweest door de ordre, die Sijne Fürstelycke Genade heeft van sich hier onbekent te houden. Ich sal dan hierinne als oock in alles vorders sijne Fürstelycke Genade gehoorsaemen ende toonen bij alle occasie, dat alles, wat in mijne macht is, bereidt is tot sijnen dienst. Wanneer oock hier naemaels uwe Fürst. Genade mij met sijne bevelen sal gelieven te vereeren, sal ick alle de selve niet alleenn met vlijd maer oock met blijdschap naecomen.

Ende sal ondertuschen God bidden,

Hoochgeboren Doorluchtige Fürst, dat het sijne Vaderlijcke goedheit gelieve Uwe Fürstelycke Genade ende desself gantsche huis meer ende meer te segenen.

Uwer Fürstelijcke Genades altijd
willige ende ootmoedige dienaer
H. de Groot.

Tot Parijs, den 11/21 Augusti 1638.

Adres: Doorluchtige Hovengeboren aant. Fürst Johan Casimir, Palsgraef bij den Rhyn, Hertogh in Beyeren, van Gulick, Cleve, Bergen etc.

3739. 1638 augustus 21. Aan G. Müller[2].

Nobilissime atque amplissime domine,

Nolit quaeso Nobilitas vestra Lutetiani transitus apud me meminisse. Non possum enim sine meo dolore meminisse eorum temporum, cum aedes meae per se speciosae magis quam bene distinctae per infelicitatem aliorum, qui ad me confugerant, erant factae arctiores quam ut mihi liceret tanto hospite et frui et gaudere; sed et latinum sermonem nolit quaeso excusare Amplitudo vestra, ne et me timidiorem faciat. Agnosco enim nunc ex literis, antehac ex sermone, dignum Berneggero[3] convictorem.

Magni cancellarii[4] in illas oras adventus pridem promittitur et, quod non dubito, prudente consilio. Nunc si venit, magis ad arma gerenda quam ad pacem constituendam venturum puto. Nam certe melior est ad hoc usque tempus Austriacae domus fortuna quam ut aequae paci accipiendae se praebeat, ne dum ut imperator[5] in Germania, in Italia, in orbe prope omni sic appellatus Hungariae se regem dici ferat, idque a Gallis hoc quidem anno neque diligentibus admodum neque felicibus.

1 Karl Gustav, paltsgraaf van Zweibrücken.
2 Gedrukt *Epist.*, p. 458. Georg Müller was Zweedse hofraad en secretaris.
3 Matthias Bernegger, hoogleraar te Straatsburg.
4 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
5 Ferdinand III.

Causae, quas adfert Nobilitas vestra, propter quas Galli pacem, si non optare, certe pati debeant, sunt neque paucae neque exiguae. Verum non ex communi

nobilitatis aut civitatum voto, sed ex commodis eorum, qui possunt plurimum, pendent consilia. Et ad pecunias reperiendas magna hic semper messis et messores strenui.

Regis[1] ad finem Belgicum appropinquatio nihil nobis attulit praeter Rentiacum captum. De Fontarabia in fine Hispanico nuntios exspectamus et reginae[2] partum, quae, si quid gratia valebit unquam, quin ad pacem ea usura sit, non est dubium.

Nostri omnes mecum, Nobilissime et amplissime domine, Amplitudini vestrae et nobilissimae lectissimaeque conjugi[3] optant omnia prosperrima.

Tuae Nobilissimae Amplitudinis observantissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 11/21 Augusti 1638.

3740. 1638 augustus 21. Aan A. Oxenstierna[4].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Dixit mihi Venetus Legatus[5] eam formulam diplomatis pro tuto itinere Germanorum, quam postremam ad Sublimitatem Tuam misi[6], ab ipso cardinali[7] datam sibi fuisse. Ego ei dedi id, quod ad me super eo negotio a regina clementissima domina nostra[8] missum fuerat. Miranti, quod duriores Gallis essemus, rationes attuli, quod Germanorum causa et ob religionis societatem et ob foedera directe contra imperatorem[9], ut hostem, facta ad nos quam ad Gallos propius pertineret. Videntur autem mihi Galli animum referre ad caput illud primum foederis, quod olim Ratisbonae cum imperatore procuderat pater Josephus[10].

Tum vero dixit Venetus se ad reginam dominam nostram scripturum gratiasque acturum pro scriptis ad se literis. Daturum autem se reginae titulos ex meo praescripto, ut qui liberius id posset quam ipsa respublica morum antiquorum tenax.

Egregia est Gallorum classis, cujus descriptionem editam[11] mitto. Ea Julio ineunte pervenit ad oram illam Hispaniae: Gataram cepit portum ulteriorem oppidi Sebastiani, quod a Fontarabia proximum est. 7 Julii classis eadem ad Fontarabiam apparuit. Sex aut septem millia hominum ad principem[12] attulit. Is cuniculos duos jam sub urbis vallum fecerat, qui dissiliere haud magno fructu. Interim advenit in terrarum proxima et Hispani exercitus viamque invenit militis non parum immittendi in urbem.

1 Lodewijk XIII van Frankrijk.
2 Anna van Oostenrijk.
3 Sophia Sauler.
4 Gedrukt *Epist.*, p. 457; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 516.
5 Anzolo Correr, Venetiaans gezant in Parijs.
6 Zie no. 3726.
7 De Richelieu.
8 Christina van Zweden.
9 Ferdinand III.
10 François Leclerc du Tremblay -père Joseph-.
11 *Gazette de France* dd. 19 augustus 1638, p. 433 no. 106.
12 Henri de Bourbon, prins van Condé.

Mareschallus Brezaeus[1] post captum Rentiacum, ideo quod culpa quaedam in ipsum rejectaretur non adjuti nuper ad S. Audomari urbem Castilionaei[2] iratus, deserto exercitu se Salmuriam in praefecturam suam contulit. Exercitus regimen Hallerius[3] accepit.

Rex[4] ad S. Germani vicum rediit uxoris[5] partum exspectans; post id rediturus creditur ad confinia Belgicae, ut ex captis cum principe Arausionensi[6] consiliis bellum promoveat.

Literae 6 Augusti, ut hic numeramus, scriptae Friburgi significant advenisse eo vicecomitem Turenae[7] non quanto sperabatur cum auxilio. Esse ei sexcentos equites, pedites mille trecentos. Hostis erat ad Kinsingam et Offenburgum, invalidus satis, sed Savellium[8] cum Hispano Italoque milite opperiens. De Bavaro[9] nihil jam addebatur.

Multum equorum morbis assumitur et in ducis Vinariensis[10], qui prope mille equos sic amisit, et non minus in hostilibus castris. Signa illa nuper per Tubadelum[11] capta portavit ad regem Galliae Doradoris[12]. Videtur dux non quieturus.

Mitto rem judicatam, qua absentes damnantur, qui vim nuperrime fecerant[13]. Deo laus sit, qui tantum a me periculum avertit, cujus paterno praesidio, Excellentissime et Illustrissime Domine, Tuam Sublimitatem toto corde commendo.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae 11/21 Augusti 1638.

Mitto item scriptum non illepidum de equestri illa societate[14], cujus abortum fecit rex Poloniae[15].

Vidi modo Chavigniacum[16]; gratulatus ei sum restitutam valetudinem. Dixi laeta ipsi nec minus laeta futura regi de Gartzio, de fuga electoris Brandenburgici[17]; de iis, quae super Transilvanico negotio acceperam. Causam libertatis D. mareschalli Hornii[18] magno studio ei commendavi.

1 Urbain de Maillé, markies van Brezé.
2 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
3 François du l'Hospital, sieur du Hallier.
4 Lodewijk XIII van Frankrijk.
5 Anna van Oostenrijk.
6 Frederik Hendrik.
7 Henri de La Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.
8 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.
9 Maximiliaan I van Beieren.
10 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
11 Georg Christoph von Taupadel.
12 Wellicht Georges de Bermondet, baron van Oradour.
13 Zie hierover no. 3677, p. 457.
14 Zie hierover dl. VIII no. 3369, p. 763 n. 8 en verder register s.v. Poolse ridderorde.
15 Wladislas VII (IV) van Polen.
16 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
17 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
18 Gustaf Karlsson Horn; hij bevond zich in Duitse krijgsgevangenschap.

Respondit dubitare nos non debere, quin regi cordi futura sit ea res satis laxe. De salvis conductibus nihil ei dicere consultius duxi et exspectare, quid aut ipsi mihi dicturi sint aut Venetus.

Jam nunc literas accipio a duce Vinariensi de nova ejus ad Rinfeldum victoria de Goetsio[1] ac Savellio, qui se conjunxerant ut Brissaco novos adferrent commeatus, deinde ut assumpto ducis Lotharingi[2] exercitu ducem Vinariensem possessis depellerent. Pugnatum per horas octo 11 Augusti, ut hic loquimur. Interfecti plus mille, capti homines plurimi, plurimum commeatus, armorum, chartarum, machinae omnes, id est undecim, signa tum pedestria tum equestria supra octoginta. Reliquias victi exercitus ad Offenburgum profugas dux persequitur et Kinsingam obsidet[3]. Pridem nullum fuit cruentius praelium.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3741. 1638 augustus 21. Aan N. van Reigersberch[4].

Wy ondergeschreven attesteren mitsdezen een oude costuime te zyn, en van de leenen altoos onverbrekelyk is geobserveert geweest, dat de oudste ende naaste den lesten overleden Vasalle bestaande, daar 't leen van gekomen is, succedeert den zelven overleden in zyn achtergelaten leen; ten ware, dat de man ende vrouwe in gelyken grade den overleden Vasalle even na bestonden, in welken gevalle de jonger manoir ofte Zoon voor de andere Dochter ofte Vrouw behoort te gaan. - -

Alleen zoude mogen gedisputeert worden, of die expressio familiae, daar Ued. gewag van maakt, in zulke termen is geschiedt, dat dezelve eenige dispositie tegen de costuime zoude mogen opereren, waar van niet gezeid kan worden, nisi inspectis tabulis. Anderszins is zeker, dat in de onversterfelyke leenen, als zynde geredigeert zeer ad instar allodialium (uitgenomen, dat de Leenen maar op een persoon mogen succederen) geen distinctie word gemaakt inter agnatorum cognatos, ende van den bloede zynde van den eersten geinvestieerden. 't Gunt ik dezen aangaande heb geschreven, en voor deze uitgegeven, heb ik uit den mond van velen, die de materie van de Hollandsche Leenen lang bestudeert hadden, menigmaal verstaan, en onder anderen van myn Oom de Groot zaliger[5]. - - - - - - - - - - - - - - - - - - alzoo myn contentement daar aan veel gelegen is, en ik (gelyk UE. ziet) met myne papieren gaarn anderen diene,

1 Johann, graaf van Götz.
2 Karel IV, hertog van Lotharingen.
3 Vgl. ook no. 3749.
4 Gedeelt. gedrukt in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 174.
5 Hiermee zal wel Mr. Cornelis de Groot (1546-1610) bedoeld zijn. Deze was onder meer hoogleraar in de rechtsgeleerdheid te Leiden.

3742. 1638 augustus 21. Aan J.A. Salvius[1].

Illustrissime Domine,

Valde mihi placet responsum prolusorium, quod Excellentia vestra dedit domino Roo[2]; miror et diffusum dicendi genus et rerum non vacans. Exigit tempus et Germaniae miseria, si ea moventur, ac praecipue domus Palatinae calamitas, ut apertius loquantur Angli et, si pacem communem suoque ex usu volunt, reddant et se bello utiles. Scotici motus an eos facturi sint benigniores in domum Palatinam, sane dubito. Sed speramus ea in Scotiam mandata referre marchionem Hamiltonum[3], per quae sedari queant istae procellae, quanquam extortum metu parlamentum, extorta synodus faciunt, ut metuam pertinaciam gentis pridem aemulae Anglis, nunc et accensae per vehementissima illa flabra odii theologici.

Gaudeo Excellentiam vestram habere mandata sine deliquio. Batavi si eo perduci poterunt, ut etiam in imperatorem[4] se bello cum Suedia illigent, sicut in Hispanicum Galliae sunt devincti, mirabor et, quo minus res speranda videtur, eo magis publico gratulabor. Sermones meos tum de federe cum Anglis[5] tum de pace cum imperatore ad id, quod Excellentiae vestrae literis didici dirigam.

De Gartzio est sane quod gaudeamus: neque hic taceri debet tam bonus successus. Caetera de D. Bannerio[6] et de Galassio[7] discemus cum tempore. Electoris Brandenburgici[8] tanta minati extra Germaniae fines abitus fugae quam itineri est similior.

Rex Daniae[9], quantum video, magis videri vult agere quam agit. Magnus est, quantum conjectura possum assequi, nodus ille, qui pacis colloquium implicitum tenet de formula tuti itineris pro Germanis. Plerique eorum non meriti sunt, ut multum pro eis Suedia laboret: sed si quae se bonae spes ex bello ostentant, et sunt sane aliquae, haud absurdum est consilium alienis etiam controversiis speciosa facere arma nostra.

Vale, Illustrissime Domine.

Excellentiae Vestrae omni studio
addictissimus ejusque observantissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 11/21 Augusti 1638.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 459. Antw. op no. 3704. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant, residerende te Hamburg.
2 De Engelse diplomaat Thomas Roe.
3 James Hamilton; zie no. 3733, p. 534 n. 6.
4 Ferdinand III.
5 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
6 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
7 Matthias, graaf Gallas.
8 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
9 Christiaan IV.

3743. 1638 augustus 24. Van P. de Groot[1].

Venerande parens,

Gaudeo venisse ad vos Pelzii filium[2]. Spe(ro) multum tibi levaminis accessurum ex ejus opera.

Libros, quos per Treselium[3] misi, brevi ad vos perventuros non dubito; de iis, quos a D.^{o} Corcellio[4] editos vel edendos sc[r]ibis, nihildum certi habeo. Ubi eos prodiisse intellexero, faciam vos exemplorum aliquot compotes.

Dissertationem eam de caena ubi pastores non sunt[5], spero jam acceperis legerisque; gaudebo tuum praesertim de ea judicium intelligere. Pauci hic sunt ejus rei vel intelligentes vel curiosi; mihi ea forte in manus et quidem opportune incidit, cum ante paucos dies cum avunculo senatore[6] super eodem argumento sermones habuissem. Ille multum adversabatur mihi in ea sententia, quam ego ex iis, quae Lutetiae mihi legenda dederas, didiceram, ubi, si non omnia, pleraque saltem eadem, quae in hac dissertatione inveni. Miror eam dissertationem ab eo viro[7] editam; est enim vir acerrimus pastoribusque Calvinaismi adeo addictus, ut nobis ab ejus opera nihil boni sit expectandum. Curabo tamen et illius et Jansonii[8] typorum exempla ad te mitti. De Meierosianis libris[9] scripsi ad avunculum[10].

De victoria ducis Vinariensis[11] hic non dubitatur, nec magis de Geldria obsessa. Die Saturni praeterito huc pervenit regina Galliae mater[12]. Multi sunt hic super ejus adventu sermones et varii pro affectuum varietate.

Legatus Ordinum, qui in Anglia est[13], scribit exspectari ibi reginam praeparariique navem ad eam eo vehendam.

Deum precor, venerande parens, ut omnia vobis ex voto procedant,

Tibi obedientissimus filius

P. Grotius.

Hagae Comitis XXIV Aug. An. MDCXXXVIII.

Adres: Monsieur Monsieur L'Ambassadeur de Suède à Paris.

In dorso schreef Grotius: 24 Augusti 1638 P. de Groot.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 26. Eigenh. oorspr.
2 Pieter, zoon van Paulus Pels.
3 Vermoedelijk Samuel, zoon van Daniel Tresel.
4 Etienne de Courcelles.
5 Zie no. 3725, p. 526 n. 3.
6 Nicolaes van Reigersberch.
7 Wie Pieter hier bedoelt is mij niet duidelijk. Aanvankelijk werd Cl. Salmasius voor de auteur gehouden; Ter Meulen-Diermanse, no. 1091 rem. 3.
8 Johannes Janssonius, drukker en uitgever te Amsterdam.
9 Zie no. 3571.
10 Nicolaes van Reigersberch.
11 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
12 Maria de Medici.
13 Albert Joachimi, heer van Hoedekenskerke.

3744. 1638 augustus 25. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

Pour responce de la vostre du 3 d'Aoust[2] ie ne vous manderay point les particularitez de la victoire de monsieur de Veimar[3] que vous aurez desià eues et lesquelles sont en tout admirables, en tant que les imp.^{s} qui ont esté forts de 12^{m} hommes ayant esté desfaits à plate cousture n'en estant echappé que six cent fantassins et la cavallerie qui se retire avec Göz[4] vers Donauert pour y avoir un nouveau renfort de Bavière. Que si ce coup eust esté fait peu auparavant qu'on avoit avictuaillé Brisac, ceste place estoit jusques ores entre nos mains, et moyenant qu'ou sçache manier ceste victoire ie veux croire qu'à la fin elle se rendra à nous.

Par la Voltoline et les Grisons passent 2^{m} fantassins et mille chevaux qu'on a levés en Tyrol et en Austriche et seront à cest'heur come ie croy à Milan où l'armée Espagnole se repose encor à cause de la maladie du marquis de Leghanes[5] avec lequel se trouve d. de Melos[6] qui doit succéder en sa place.

Les Grisons sont en un très pitoyable estat estant divisés ensemble par factions et l'Espagnol[7] se moquant d'eux jusques ores par la maintention de la Voltoline en sa prétendue rebellion et recerchant d'eux de mettre ès forts de Rhin des garnisons Espagnoles, d'autant qu'il ne se peut fier des Grisons à cause de leur volubilité à quoy Janachy[8] et d'autres traistres de la patrie aident soubs main estant corrompus par l'argent et craignant que le pays ne retourne soubs la dévotion de France, dont ne peut suivre qu'une totale ruine et servitude de ces pauvres peuples si quelqu'un de dehors ne les en soublève.

Par le prochain ordinaire ie vous en manderay plus de particularitez et cependant demeure, monsieur,

Tout le vostre
Marin.

De Zurig, ce 15/25 d'Aoust 1638.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. le 10 Sept.
In dorso: 25 Augusti 1638 Marini.

3745. 1638 augustus 27. Van P. Pels[9].

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
2 Ontbreekt.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Johann, graaf van Götz.
5 Diego Felipes Mexia de Guzmán, markies van Leganès.
6 Francisco de Mello.
7 Philips IV.
8 Georg Jenatsch (1596-1639).
9 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16. Eigenh. oorspr.

Mijn Heer,

U. Ex.ce berichte mijn arrivement in Lubeck om met den eersten schepen naer

Dansick te seylen, vandaer ick niet en sall onderlaeten te adviseren, watter passeert.

Ick en verlange niet alleen naer het arrivement van mijnen sohn[1], maer insonderheyt, ofte sijnen persoon, dienst en natture u. Ex. aengenaem is. Als ick daernae bescheit sall hebben, soo sall ick mij met den loffsang Simionis[2] troosten, want dat sall mij het grootste contentement sijn.

De brieven uyt Polen seggen, dat de gedeputteerde[3] van Dansick weder naer heuys waeren vertrocken, de Polsche commissaeren[4] inde naeff (?) verschenen onverrichter saaecke en oneenigh geschayden, dat alles gedemiteert is op den aenstaenden rijxdagh van october. Den coning[5] met de coniginne[6] waeren geresolveert eene rayse naer Pragh en Weenen te doen ome haer may.t te congratuleren, ten principaele wegen lijffs indisposicie de waerme baeden te besoucken, medenemende 8 à 10 vremde colonnellen, daeronder den generall-mayor Bottler[7]. Desen tocht gift eenige ombrage.

Salvius[8] van Hamborgh heft hier an 2 van sijne bekende geschreven 2 à dry heuysen tegens de aenstaende maent van september te huren tot accomodacie van eenige heeren uyt Sweden omme de vredenstractaeten bij te woonen.

Den coning van Dennemarcken[9] heft den ambassadeur van sijne kay. may.t extraordinaere[10] groote eere tot Gluckstatt bewesen en met even soo grooten contentement vandaer geschayden.

De Sweetse armeen onder commando van Banier[11] worden 25 d. starck geëstimeert, leggen ontrent Damning, occupeeren vast alle de verlaetene passen van de imperiale, die niet veel en importeeren en naer mijn ordeel geene apparencie van eenigen tocht in Slesingen ofte int rijck te doen. Kay. may.t[12] saude seer tot den vrede genegen sijn.

Over de restitucie vant Palatinaet wort seer sober gesprocken. De landgravinne van Hessen[13] hebbe ick int passeren dor Groenningen gesalueert ende niet anders konnen vernemen, ofte is soo goet als met kay. may.t geaccordeert. Ick marcke well gerne trayneeren saude tot op eenen algemeynen vrede, maer haeren staet en sall dien tijt aff te wachten niet konnen toelaeten.

1 Pieter Pels.
2 Lucas, 2, 29-33.
3 Gabriël Schumann en Christoph Ricci.
4 Zij waren veertig in getal, twee en twintig senatoren en achttien afgevaardigden.
5 Wladislas VII (IV) van Polen.
6 Cecilia Renata.
7 Niet nader geïdentificeerd.
8 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant, residerende te Hamburg.
9 Christiaan IV.
10 Ferdinand Siegmund Kurz, vice-kanselier van Ferdinand III.
11 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
12 Ferdinand III.
13 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.

De Nederlanders van Hamborgh sijn met de statt geaccordeert, twelck sijne may.t van Dennemarcken gerne anders gesien hadde.

Ick recommandere mij in u. Ex. goede gracie en blijve, mijn heer,

u. Ex.cie diener
Paulus Pels

17/27 Aug.to 1638 Lubeck.

Adres: A monsieur Monsieur Hugo de Groot, Ambassadeur de sa mayesté et Couronne de Swede, Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 17 Oct.

In dorso: 27 Augusti P. Pels.

3746. 1638 augustus 28. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime Domine,

De praelio illo, quo dux Vinariensis[2] Savellium[3] Gotziumque[4] devicit, nondum quidem ex Truxio[5], qui nondum rediit, sed collatis complurium literis discimus specialioria: diem, quo pugnatum est, fuisse undecimum, ut hic loquimur, Augusti ac Lunae diem; locum, ubi concursum est, non longe Offenburgo ad Schutteram; initio statim praelii prima acies hostium caesa captaeque ejus machinae. Sed instauravit praelium dubiamque ejus per octo prope horas fortunam fecit postrema hostium acies, cui se ducis exercitus fortiter opposuit pari Germanorum et Gallorum virtute seroque victoriam adeptus est. Caesi hostium plus mille; signa, ut scripsi antehac[6], capta supra octuaginta; hominum numerus ingens, machinae, sarcinae, chartae et commeatus magna vis. Pedites abjectis armis fugerunt prope omnes. Epistola ad me ducis scripta erat Mittenwegiae statim post pugnam[7]. Rumor hic sparserat se Basilea veniens Savellium mortuum, Gotzium a Rosa[8] captum. Sed nihil certi comperimus.

A castris[9] ad Fontarabiam habemus 3 Augusti naves Hispanicas et Hibernicas, quae globos multaque alia inferre ad obsessos agitabant, a Gallica classe fugatas, captas pinassas tres, septem depressas mersasque, 4 ejusdem mensis die ex eo milite, quem classis Gallica attulerat, datos successores praesidiariis Passagii. At quinto die terrestri itinere in oppidum penetrasse itidem cum globis ac bellico pulvere

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 144. Gedrukt *Epist.*, p. 459. Geciteerd in vert. in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 177. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.
4 Johan, graaf van Götz.
5 Wolf Dietrich Truchsess.
6 No. 3733.
7 No. 3722.
8 Rheinhold von Rosen.
9 De copie te Uppsala geeft ten onrechte: ‘captivis’.

Hispanos et Hibernos ad octuaginta. Septimo die alii hostium quadringenti, qui et ipsi in oppidum se perventuros speraverant, repulsi. Octavo facta ex

oppido eruptio in littus maris cum clade ipsorum retusa. Duodecimo capti a Gallis qui literas ad praefectum oppidi[1] ferebant auxilia promittentes duplicibus copiis et ex Castella et ex Navarra; qua de re edoctus princeps Condaeus[2] diligenter inquisivit in vias, per quas auxilia illa advenire possent.

Publicant Galli caesas a se tres cohortes ducis Caroli[3] ad Montempellicardi secundo Augusti; undecimo autem non longe a S. Quintini oppido caesos ad CLXXX homines, qui ex praesidio Cameraci exierant. Aliunde discimus Vadanum oppidum captum a duce Carolo; a Longavillano[4] autem Autream captam, impeti Chenitum.

Chevreusia[5] accepta a rege[6] venia et pecunia huc se transfert.

Galli qui Rentiacum ceperant et jam sub Halerio[7] sunt duce, Cateleti obsidium inceptant.

Literae Italicae nos docent 13 Junii captas a Melitensibus tres Turcarum naves apud Siciliam. Aliae vero circa Pragam tenere se novos dilectus in Austria factos, exspectari ibidem et imperatorem[8] et electorum legatos[9]. Naves illas, quas a Venetis in Adriatico sinu captas dixeram[10], fuisse duodecim naves longas, brigantinas duas, a Tunete et Algeria. Siciliam multum infestari a Turcis.

Rentiacum Galli detractis munimentis relinquunt ejus potestati, qui per agros plus valebit. Quid facturus sit Castilionaeus[11], nondum apparet.

Manicampius[12] Ambiani in carcerem datus est ob veterem culpam amissi ad Rhenum pontis.

Haec puto in partem responsura gratissimis, quas ab Excellentia vestra accepi, literis datis 16 Augusti[13].

Credo principem Arausionensem[14] in Geldriae partibus facere aliquid et posse et velle et facturum.

Hispani in Italia haud dubie cuncta pro arbitrio agunt agentque.

In Burgundiae comitatu et vicinis locis multum pollet adhuc dux Carolus.

Gallia jam intra se bellum haberet grave, nisi virtus ducis Vinariensis obstitisset.

Gartzium expugnatum facit nos bene sperare de Suedorum viribus.

De Silesia quod sperat Excellentia vestra mihi nec improbabile videtur nec displicet. Est enim ea via ad juvandas res illas, de quibus inter nos scripsimus antehac. Multum est Wismariam esse longius a periculis quam fuit. Mala, quae

1 Miguel Pérez de Egea.
2 Henri de Bourbon, prins van Condé.
3 Karel IV, hertog van Lotharingen.
4 Henri d'Orleans, hertog van Longueville.
5 Marie de Rohan, hertogin van Chevreuse.
6 Lodewijk XIII van Frankrijk.
7 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
8 Ferdinand III.
9 Zie no. 3749, p. 553 n. 10.
10 Zie no. 3724.
11 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
12 Achille de Longueval, baron van Manicamp.
13 Ontbreekt.
14 Frederik Hendrik.

sunt in Galassii[1] exercitu nescio an a nostris castris, quantum vellem, absint.

Miror Curtii[2] molitionem contra D. Davausium[3]: cur non eadem contra D. Salvium[4] conatur? Nempe hoc agit, ut duo regna bene conjuncta dividat.

Non dubito, quin si Angli cum pacis societate aliquam saltem belli, quamvis non plane apertam societatem velint, conventurum sit inter eos et nostros. Illustrissimus D. comes Licestrius[5] optime vult rei communi et fecit quod potest, utinam quantum vult et posset. Ego non desinam et excitare eum et consilia quam possum optima suggerere. Est enim res *ἐν αὐτῇ τῇ ἀχμῇ*, si quid recte judicamus ambo. Durum est sane, quod ipsos Batavorum proceres ita in se asperos experitur D. elector[6]. Sed ita mos est saeculi: sua quisque agunt, interdum publica, saepe et privata; unde quid exspectandum, prudentes vident. Quare saepe mecum cogitans felices judico gentes, quae et locorum longinquitate et mari intercedente tantum a periculis absunt, ut, si velint, non per annos aliquot, sed, quantum conjectura licet praesumere, per saecula aliquot spectare possint, quid sit eventurum inter partes potentes duas, alteram prudenter ac lente sua promoventem consilia bene junctis inter se ejus membris, alteram calidam, mutabilem, amicis non semper fidam. Verum humanae conjecturae habent suas divinationes, quae valent *ἐπὶ τὸ πλεῖστον*. At divina potentia saepe difflat tales conjecturas. Nostrum tamen est, ut medicorum, sequi artem.

Certe motus illi Scotici pessime interveniunt huic tempori neque possunt non aliquid nocere domui Palatinae. Regina regis mater[7] quid velit, judicabimus ex eo, quod sumet, itinere. Alii in Galliam redituram sperant, alii putant in Angliam eam ire, alii quaeri ab ea gloriam confectae inter Hispanum[8] et Batavos pacis, si non perpetuae, certe temporariae. Avebo intelligere, quid et de hoc negotio et de aliis judicat D. Estampius[9].

Quid factura sit vidua Hassica[10], multum sane refert. Tricae istae nec mihi placent nec ipsi utiles futuras arbitror. Videmus, quanto melius et famae suae et communi Germanorum causae consulat dux Vinariensis.

Jam puto erit apud vos Bisterfeldius[11], quem puto candidius agere quam egit antehac Meerbotus[12], explorator magis quam rerum actor. Hunc in Galliam venisse nondum intellexi. Principi, de quo extrema pars loquitur epistolae ab Excellentiae vestra scriptae, omnia exhibebo, quae potero, ut certe multas ob causas debeo.

1 Matthias, graaf Gallas.
2 Ferdinand Siegmund Kurz, vice-kanselier van de keizer.
3 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
4 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant, residerende in Frankrijk.
5 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
6 Karl Ludwig van de Palts.
7 Maria de Medici.
8 Philips IV.
9 Jean d'Estampes, markies van Valençay.
10 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
11 Johann Heinrich Bisterfeld.
12 Heinrich Meerbot.

Deus orbis christiani misere dilacerati, per quos minime oportet, misereatur et Excellentiae vestrae, Illustrissime domine, ejusque domui semper adsit propitius.

Excellentiae Vestrae omni
observantia devinctissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 28 Augusti MDCXXXVIII.

Venit jam ad me Truxius; ait in praelio duci non plus fuisse octo millibus, cum hosti essent prope quatuordecim millia. Brisacum sperat intra tertium mensem fame venturum in ducis potestatem. Tubadelium[1] non mortuum sed captum esse jam cognoscimus.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

In de copie te Uppsala boven aan de brief in margine: A. 1638. Redd. d. 4 Sept. Styl. n.

3747. 1638 augustus 28. Aan Willem de Groot[2].

Mi frater,

Non desino quotidie et Deo agere gratias pro eximia mei cura et opera dilectionis exserere adversus eos quorum furore in tantum fui conjectus periculum.

De Beresteinio[3] sane doleo memor omnes ejus nominis nobis fuisse amicissimos.

Damnati sunt omnes illi, qui mihi vim intulerant[4], rota frangi. Sed neque dum pronuntiata est sententia neque imaginario modo - absunt enim qui maxime sibi sunt conscii - exsecutioni data: quia sperant qui huic rei praepositi sunt, si res silentio in oblivionem veniat, capi posse maxime sontes. Ego, quominus terror incutiatur rusticis nihil tale aut in legatos aut in primarios viros audendi, non impedio. Sed nequis moriatur ex occasione delicti in me commissi, et quidem non destinato consilio, omni auctoritate et gratia et labore impediam idque officii mei esse existimo.

Principis Arausionensis[5] in partes Geldriae conatus bene ituros omnes et Galli et Suedi speramus. De Dunquerca utinam ita, ut scribis, res eat. Multae sunt causae, unde Batavis taedium belli oriri possit. Sed haec non inter minimas est. Et optanda quidem pax in commune, at paces segreges non possunt non maximum malum afferre orbi christiano.

Vidit his diebus uxor mea reginam[6] melius jam animatam adversus instantem partum.

1 Georg Christoph von Taupadel.
2 Gedrukt *Epist.*, p. 879. Antw. op no. 3730; beantw. d. no. 3764.
3 Cornelis van Beresteyn; zie no. 3729, p. 530 n. 5.
4 Zie no. 3677, p. 457 n. 9.
5 Frederik Hendrik.
6 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.

De Fontarabia incerta sunt judicia. Classis Gallica eo advenit. Sed terra Hispanus viam invenit immittendi militis nonnihil.

De tuo ambitu spes mihi omnis in collegio rationalium posita fuerat. Nunc cum Basius[1] suum propinquiorem[2] - meas non paucas plumas habentem - subornet, quantum conjectura ex longinquo et rebus, postquam ego eas vidi, mutatis valet, nihil tibi sperandum video. Et dolori mihi sit, si repulsis assuescas. Nescire non potes eos homines, qui in honoribus ac splendore hujus mundi omnes spes collocant caeteraque non nisi in speciem aut certe perfunctorie considerant, viam habere faciliorem ad id, quod unice volunt. Sed meminerimus quae hujus sunt vitae nobis neque plane spernenda, si ultro se offerant, neque ita appetenda, quasi in iis situm sit aut summum aut magnum bonum.

Vale, frater optime.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 28 Augusti 1638.

3748. 1638 augustus 28. Aan G. Müller[3].

Nobilissime et Amplissime Domine,

Pro iis scriptis, quorum me per D. Camerarium[4], Illustrissimi domini legati Camerarii[5] filium participem fecit Nobilitas vestra gratias ago.

Duae res magnae sub incude sunt, ut et inde et aliunde discimus: fedus cum Anglis et pax cum imperatore[6].

Fedus cum Anglis procedet, sic arbitror, si quid certae opis ad hoc tam grave bellum Suedis fortibus magis quam opulentis Angli spondeant. Nam cum Gallis ob promissum tale obligati jam sint Suedi, ne pacem seorsim faciant, quid ni eadem conditione et Anglos in partem onerum odiique pertrahant. Mora non dicam pacis, multum enim dubito, an eam caesariani velint, sed colloquii de pace maxima est in illa disputatione diplomatum pro legatis Germanorum. In ea re faciliores esse Gallos quam Suedos non miror. Gallis, sicut religio protestantium cordi non est, ita nec libertas Germaniae, ut ex pactis, quae Ratisbonae Pater Josephus[7] fecerat, apparuit. Suedi et consortio religionis sociantur protestantibus et suscepta a rege[8] immortalis memoriae tutela Germanicae libertatis, curare debent, ut ne hanc corrumpant gloriam rebusque ipsis ostendant, si quid olim Germanis tale eveniat, quale Suedi saepe surdis nimium praedixerunt, esse aliquam in terris gentem - verba usurpabo Graeciae Romanorum quondam laudem celebrantis - quae sua impensa suo labore ac periculo bella gerat pro libertate aliorum. Nec hoc finitimis

1 Raad en rekenmeester Johan Basius.
2 Dirck Graswinckel.
3 Gedrukt *Epist.*, p. 460. Geadresseerde was hofraad en secretaris in Zweedse dienst.
4 Joachim Camerarius.
5 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
6 Ferdinand III.
7 François Leclerc du Tremblay -père Joseph-.
8 Gustaaf II Adolf.

aut propinquae vicinitatis hominibus aut terris continenti junctis praestet, maria trajiciat, ne quod toto orbe terrarum injustum imperium sit, et ubique jus, fas, lex potentissima sint. Caetera Nobilitas vestra ex D. Salvio[1] cognoscet.

Fama magna ducem Vinariensem[2] sequitur ex postremo hoc praelio.

Ad Fontarabiam res lente procedunt. In Burgundiae comitatu nihil fit magni. Ad Belgicum finem aliquid adhuc agitur, sed neque hoc magnum futurum puto.

Deus, nobilissime amplissimeque domine, Amplitudini vestrae fautor sit perpetuus.

Nobilitatis vestrae addictissimus
H. Grotius

Lutetiae, 18/28 Augusti 1638.

3749. 1638 augustus 28. Aan A. Oxenstierna[3].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

De proelio illo, quo dux Vinariensis[4] Savellium[5] Goetsiumque[6] devicit, nondum quidem ex Truchesio[7], qui nondum rediit, sed collatis complurium literis discimus specialiora: diem, quo pugnatum est, fuisse undecimum, ut hic loquimur, Augusti ac Lunae diem; locum, ubi concursum est, non longe Offenburgo ad Schutteram. Initio statim proelii prima acies hostium caesa captaeque ejus machinae; sed instauravit proelium dubiamque ejus per octo prope horas fortunam fecit postrema hostium acies, cui se ducis exercitus fortiter opposuit pari Germanorum et Gallorum virtute seroque victoriam adeptus est. Caesi hostium plus mille, signa, ut scripsi antehac[8], capta supra octuaginta, hominum numerus ingens, machinae, sarcinae, chartae et commeatus magna copia; pedites abjectis armis fugerunt prope omnes.

Epistola ad me ducis scripta erat Mittenwegiae statim post pugnam[9]. Rumor hic sparserat se Basilea veniens Savellium mortuum, Goetsium a Rosa[10] captum; sed nihil certi comperimus.

A castris ad Fontarabiam habemus 3 Augusti naves Hispanicas, quae globos multaque alia inferre ad obsessos agitabant a Gallica classe fugatas, captas Pinassas tres, septem depressas mersasque, 4 ejusdem mensis die ex eo milite, quem classis Gallica attulerat, datos successores praesidiariis Passagii. At quinto die terrestri itinere in oppidum penetrasse itidem cum globis ac bellico pulvere Hispanos et Hibernos ad octuaginta. Septimo die alii hostium quadringenti, qui et ipsi in oppidum se perventuros speraverant, repulsi. Octavo facta ex oppido eruptio in

1 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant, residerende te Hamburg.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Gedrukt *Epist.*, p. 459; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 518.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.
6 Johann, graaf van Götz.
7 Wolf Dietrich Truchsess.
8 Zie no. 3740.
9 No. 3722.
10 Rheinhold von Rosen.

littus maris cum clade ipsorum retusa. Duodecimo capti a Gallis, qui literas ad praefectum oppidi[1] ferebant auxilia promittentes duplicibus copiis ex Castella et ex Navarra; qua de re edoctus princeps Condaeus[2], diligenter inquisivit in vias, per quas auxilia illa advenire possent.

Publicant Galli caesas a se tres cohortes ducis Caroli[3] ad Montempellicardi secundo Augusti. Undecimo autem non longe a S. Quintini oppido caesos ad CLXXX homines, qui ex praesidio Cameraci exierant.

Aliunde discimus Vadanum oppidum captum a duce Carolo; a Longavillano[4] vero Autream captam, impeti Champlitam[5].

Chevreusia[6] accepta a Rege[7] venia ac pecunia huc se transfert.

Galli, qui Rentiacum ceperant et jam sub Halerio[8] sunt duce, Casteleti obsidium inceptant.

Literae Italicae nos docent 13 Junii captas a Melitensibus tres Turcarum naves apud Siciliam. Aliae vero circa Pragam tenere se novos dilectus in Austria factos, exspectari ibidem et imperatorem[9] et electorum legatos[10].

Naves illas, quas a Venetis in Adriatico sinu captas dixeram[11], fuisse duodecim naves longas, brigantinas duas, a Tunete et Algeria. Siliciam multum infestari a Turcis.

Rentiacum Galli detractis munimentis relinquunt ejus potestati, qui per agros plus valebit[12]. Quid facturus sit Castilionaeus[13], nondum apparet.

Deus, Excellentissime et Illustrissime Domine, Tuae Sublimitatis consilia bono reginae[14], regni orbisque christiani sospitet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 18/28 Augusti 1638.

Venit jam ad me Truchesius, ait in proelio duci non plus fuisse octo millibus, cum hosti essent prope quatuordecim millia. Brisacum sperat intra tertium mensem fame venturum in ducis potestatem; Tubadelium[15] non mortuum esse sed captum jam cognoscimus. Mitto historiam rerum ante proelium et proelii quam dedit mihi Truchesius.

1 Miguel Pérez de Egea.
2 Henri de Bourbon, prins van Condé.
3 Karel IV, hertog van Lotharingen.
4 Henri d'Orleans, hertog van Longueville.
5 De uitgave der *Oxenst. Skrifter* heeft ‘Chenitum’ (lezing *Epist.*) gewijzigd in Champlitam; vgl. echter no. 3746.
6 Marie de Rohan, hertogin van Chevreuse.
7 Lodewijk XIII van Frankrijk.
8 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
9 Ferdinand III.
10 O.a. namens Saksen Friedrich Metsch, Johann Georg Oppel en Christian von Loss; namens Brandenburg Balthasar von Brunn en Johann Frombhalt.
11 No. 3727.
12 Over de ontmanteling van Renty zie men de *Gazette de France*, dd. 21 augustus 1638 no. 110 p. 451.
13 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
14 Christina van Zweden.
15 Georg Christoph von Taupadel.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3750. 1638 augustus 28. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijn Heer,

d'Heer Truxes[2] is nu weder gecomen van mijnheer den cardinael[3]. Uit hem verstaen wij meer ende meer d'importantie van den slagh, daer ick voor desen van heb geschreven[4], die gegeven is den elfden Augusti deses stijls niet verre van Offenburg bij Schutteren.

t' Beginsel van den slagh was met de avantguarde van de vijant, alwaer terstont het volck van sijne fürstelijcke Genade[5] advantage hebben gehadt ende des vijands geschut becomen. Maer d'arrièregarde van den vijant heeft haer soo gequeten, dat sij de victorie heeft gemaect disputabel acht uiren lang. De Duitschen ende Fransoisen, die bij den hertogh van Wimar waeren, hebben haer wel gequeten, sijnde in alles met boven de acht duisent, daer den vijant had over de twaelff duisent, andere seggen veertien duisent. De dooden van den vijant sijn over de duisent. Alle de papieren van de twee generaels[6] sijn becomen, daer niet weinigh aen is gelegen. 't Voetvolck, dat gevlucht is, hebben meest alle haere wapenen wechgeworpen. Hier is een geruchte geweest van de doot van Savelly ende dat Gotz bij Rosa[7] soude sijn gevangen, maer werdt niet waer bevonden.

Voor Fontarabie gaet het soo tusschen beide. Den derden Augusti sijn eenige Spaensche ende Yersche schepen bij de Fransche vloot vandaer gejaecht, drie pinasten genomen, seven verdroncken, die eenige cogels, waervan de stad gebreck heeft, meenden daerin te brengen. Maer twee dagen daernae sijn, niet sonder versuim, soo men seit, van de Fransoisen, bij de hondert man, soo Spaignaerden als Yeren, van de landszijde in de stad gecomen met cogelen ende andere crijgsnooddruft. Den achste is een uitval gedaen uit de stadt, maer bij de Fransoisen wel gerepousseert, ende den twaelfde eenige boden geattrappeert, die brieven brachten aen den gouverneur van Fontarabie[8] belovende twee groote secoursen, t'eene uit Castille, t'andere uit Navarre, waerdoor den prins van Condé[9] gewaerschouwt sijnde heeft doen besichtigen alle de aencomsten.

Den hertogh van Lorraine[10] heeft Vadan becomen, den hertogh van Longueville[11] Autre ende gaet nae Chalet, soo men seit. Den fransoisen geven uit, dat sij

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 9a. Eigenh. oorspr. Niet ondertek.
2 Wolf Dietrich Truchsess.
3 De Richelieu.
4 Bedoelde mededeling moet in de gedeeltelijk overgeleverde brief van 21 augustus (no. 3741 p. 542) gestaan hebben; men zie Grotius' opmerking over dit gevecht in brief no. 3740 p. 542.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo, en Johann, graaf van Götz.
7 Rheinhold von Rosen.
8 Miguel de Pérez de Egea.
9 Henri de Bourbon, prins van Condé.
10 Karel IV, hertog van Lotharingen.
11 Henri d'Orleans, hertog van Longueville.

den tweeden Augusti bij Mompelhard drie regimenten van den hertogh van Lorraine hebben geslagen ende hondert ende tachtic van 't garnisoen van Cameric bij S. Quentyn.

De hertoginne van Chevreuse[1] heeft gelt ende abolitie van den coninc[2] becomen ende comt herrewaert.

Renty is bij de Fransoisen gedemanteleert. Sij maecken mijne van Chatelet te belegeren onder het beleit van du Halier[3]. Wat d'heer van Chastillon[4] sal doen hooren wij niet.

De schepen bij die van Malta onlancx op de Turcken becomen sijn in getaele drie geweest. Maer die becomen sijn bij die van Venegië in hare Golfo op die van Alger ende Tunes sijn geweest twae[l]f galeyen, twee brigantins. Maer daervan sullen buiten twijffel goede advysen sijn in Hollant.

Wij verstaen, dat bij Prage veel nieuw volcx is gelicht in Oostenrijck, alwaer oock den keiser[5] ende gedeputeerde van de churfürsten[6] werden verwacht. 't Spaensche leger is naebij Passage, een plaets, die de Fransoisen becomen hebben ontrent Fontarabie.

Den 28 Augusti 1638.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant, nu ten huise van Mijn Heer den reeckenmeester Reigersberg[7] tot Middelburg.

Port.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 28 Aug. 1638 uyt Paris.

Met andere hand: 2 st.

En links boven het adres (waarschijnlijk een volgnummer): 3.

3751. 1638 augustus 30. Van P. de Groot[8].

Venerande Parens,

Quod in iis, quas XXI Augusti[9] ad me scripsisti, de fratribus[10] nihil accipio, bene interpretor.

Duci Vinariensi non minus gloriae accidit quam spoliorum. Felices, quibus rudimenta contingunt ex tam gloriosi ducis exemplis, et felicissimi illi, quorum actiones bellicae tam animosi principis praesentiam pro summa mercede consequuntur.

1 Marie de Rohan, hertogin van Chevreuse.
2 Lodewijk XIII van Frankrijk.
3 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
4 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
5 Ferdinand III.
6 Zie no. 3749, p. 553 n. 10.
7 David van Reigersberch.
8 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 26. Eigenh. oorspr.
9 Ontbreekt.
10 Diederik en Cornelis bevonden zich in het leger van Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

Felix ille nostraeque partis unicus triumphator totas regiones suo nomine complet, dum nos sinistro Marte vel potius adverso Deo utimur. Neque enim suffecisset foedissima illa nostrorum ad Caloam fuga, nisi ipsius principis Arausionensis[1] praesentia auctum esset nostrum dedecus.

Ille dum aestatis hujus damna Geldriae obsidione reparare studet, nescio quo urgente fato imminentis hostis vires vel male praevidit vel peius sustinuit, adeo ut et urbem intrarit hosticus cum ipso cardinale[2] miles, quatuor machinas ab nostris coeperit, comitem Fredericum Nassavium[3] occiderit et Portugalliae principem[4] saucium captivumque secum traxerit.

Senatores, quorum animos quaeris, solo nomine novi. De Opmerio[5] tamen, qui et Amstelodamensis ipse est et ab Amstelodamensibus praesertim a D.^{o} Hasselario[6] commendatur, optima quaeque puto neque minus de Bosveldio[7], cujus fratrem[8] hic novi, virum humanissimum et bonorum studiorum. Forestius[9] domui nostrae vel maxime favet vel maxime simulat.

De typographo ut et bene nobis prospiciamus et cito, ipse cras Amstelodamum proficiar ita, ut hac ipsa septimana, quae vacationis nostrae a Curia ultima est, Hagam revertar.

Interea Deum precor, venerande parens, ut tibi, matri sororique[10] praesens adsit.

Tibi obedientissimus filius
P. Grotius.

Hagae Comitis MDCXXXVIII, XXX Augusti.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 9. Sept.

3752. 1638 augustus 30. Van Willem de Groot[11].

Frater optime,

Magna me laetitia affecere eae, quas ad me XXI hujus mensis dedisti litterae[12], in quibus fraternum tuum in me animum non dubiis deprehendo indiciis.

1 Frederik Hendrik.
2 Don Fernando.
3 Georg Frederik, graaf van Nassau-Siegen (1606-1674).
4 Don Emanuel Antony van Portugal (1600-1666).
5 Pieter van Opmeer, zie no. 3718, p 519 en n. 4 aldaar.
6 Pieter Hasselaar (1583-1651), burgemeester van Amsterdam.
7 Mr. Johan van Boschvelt; zie no. 3718, p. 519 en n. 2 aldaar.
8 Wellicht Leonard van Boschvelt.
9 Mr. Johan Foreest; zie no. 3718, p. 519 en n. 3.
10 Cornelia de Groot.
11 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 3736.
12 No. 3736.

Ut jam te de iis, quae postulas, quantum in me est, certiorem faciam, audio proxima septimana comitia Ordinum cogenda, in quibus de cura rerum fiscalium disceptabitur. Kinschotius[13] eam sibi, donec de alio prospectum sit, mandari

13 Nicolaes van Kinschot.

rogat. Graswinkelii[1] aliae sunt cogitationes, qui camerae rationali incumbere putat, ut civilibus fisci rebus recte consulatur; ita illud muneris Venio[2] olim mandatum, antequam criminales causae, quae ab alio tunc temporis exercebantur, accederent. Non dubito, quin ille[3], cui in Camera praeses avunculus[4], cognatus Forestus[5], amici reliqui, aliis sit praeferendus, quare consideratis et iis et rationibus a te adductis, videbo, quid ea de re ex consilio amicorum, - quos paucos hic habemus -, sim constituturus.

Gratissima etiam sunt quae de victoria ducis Vinariensis[6] nuntias et quidem eo magis, quod ex tuo silentio nihil mali filiis[7] in tanto conflictu evenisse intelligo, pro quibus valde fui sollicitus.

Neque minus me juvat quod de suppliciis iis, qui vim publicam in te commiserant, destinatis scribis; neque enim aliter tantum potuit flagitium expiari. Tu quod pro nocentibus intercedis, et pie et sapienter facis.

Interea princeps[8] infaustis ominibus otium suum, quod et Galli et Suedi optabatis, exuit coactus obsidionem Gelriae tribus castris tentatam, quia laterum compages nondum intermediis locis satis erant firmatae, aliquatenus solvere admissis ad urbem hostilibus copiis non sine egregia equitatus, qui sub Rantwikio[9] ea loca insedeat, pugna. Sed pauciores longe pluribus et validioribus aditum concessere. Comes Fredericus Nassavius[10] occubuisse, princeps Lusitaniae[11] monachus excucullatus et suae olim religionis ejurator vulneratus captusque esse dicitur. E sex tormentis bellicis, quae ex castris Henrici Nassavii[12] in castra principis - ita enim jusserat occurrere Hispano cardinali[13] parans - advehebantur, quatuor in potestatem hostium, qui urbe pariter eruperant, venere, reliqua duo caeno hausta, neutri sibi vindicare audent. Princeps tamen ab urbe nondum recedit, quanquam ei ex altera parte adsidente Hispano. Praevalent equitatu hostes, sed peditatu longe inferiores sunt: magna sane famae jactura hic nobis stabit conatus.

Amstelodami reginae matri[14] omnia in introitum magnifica parantur; nos interea de partu reginae[15] a vobis nuntios expectabimus.

Vale.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

XXX Aug. 1638 postridie captivitatis tuae vigesimum ante annum.

1 Dirck Graswinckel.
2 Simon Cornelisz. van Veen (1555-1610). Hij was Grotius' voorganger als advocaatfiscaal.
3 Dirck Graswinckel; zie no. 3730 p. 531.
4 Raad en rekenmeester Johan Basius.
5 Raad en rekenmeester Nanning van Foreest (1578-1668).
6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
7 Cornelis en Diederik de Groot.
8 Frederik Hendrik.
9 Jacob van Randwijck.
10 Georg Frederik, graaf van Nassau-Siegen.
11 Don Emanuel Antony van Portugal.
12 Hendrik Casimir, graaf van Nassau.
13 Don Fernando.
14 Maria de Medici.
15 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.

In margine: Parentibus[1] quae uxor[2] injunxit, ubi reditus vitalitii erunt recepti, annumerabo. Petrus noster[3] foro se parat, cui ego et hortator et adjutor non deero. Uxori liberisque ego mea[4] mei[5] commendari expetimus.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et couronne de Suède prez le Roy Trèschrestien A Paris.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 9 Sept.
En in dorso: 30 Augusti 1638 W. de Groot.

3753. 1638 augustus 30. Van I. Jasky[6].

Illustrissime et Excellentissime Domine,
Domine observandissime,
Nulla abit dies, quin non grata memoria recolam benevolentiam, qua me complexa est Excellentia Vestra, et vota faciam pro prosperitate et incolumitate eiusdem, cuius rei testes has rogo literas Excellentia Vestra accipere dignetur. Quae licet nihil solidi habent, nihil dignum Excellentia Vestra, tamen hoc habent, quod ab observantissmo Excellentiae Vestrae cliente proficiscuntur, cui potissimum in votis est commodam adipisci occasionem, qua observantiam suam - qua Excellentiam Vestram prosequitur - reipsa testari et effectus verbis subdere possit.
Nihil dicam de his, quae hic geruntur aut quo in statu res nostra teloniarea[7] sit. Nam haec exactius Excellentia Vestra a Generoso Domino Du Maurier[8], amico meo collendissimo - qui ex gratia sua has Excellentiae Vestrae tradere in se recepit - intelligere poterit, cui omnia, quae in hanc rem dicere possem optime constant. Rationes autem nostras prohibiti[9] telonii et curam, quae contra illud allegamus ex adiuncta informatione[10] et utilitates quas respublica Polona ex novo hoc telonio sperat, speciatim cognosces.
Excellentiae Vestrae firmam valetudinem et prosperrimos rerum successus ex animo precor eamque humillime rogo, ut me solito suo amore prosequi velit.
Excellentiae Vestrae observantissimus
Jasky m.pp.

Dab. Gedani, 30 Aug. A.^{o} 1638.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 29 Sept.

1 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
2 Maria van Reigersberch.
3 Pieter de Groot.
4 Alida Graswinckel.
5 Zie voor hun namen no. 3452, p. 83 n. 13.
6 Hs. Utrecht, RA. Prov., Arch. Boetzelaer 556, 11. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 3784.
7 Het betreft hier de moeilijkheden rond de Poolse tol te Dantzig.
8 Louis Aubery, sieur du Maurier.
9 Er staat: probihiti.
10 Ontbreekt.

3754. 1638 september 3. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime Domine,

Dicto hanc epistolam in reliquiis febris, quae me per hos dies jactavit imminutis etiam inter medicandum viribus.

Jam nunc sub noctem Veneris diei literas Excellentiae vestrae datas 23 Augusti[2] accipio. Ero ob morbum in[3] respondendo brevior alio tempore id compensaturus.

Ut saepe scripsi dixique multis existimo Suediam, si aliquando exeat foedus cum Gallia neque prorogetur, posse nullo suo cum malo, nullo etiam cum metu in longissimum tempus subducere se bello ac spectare, quo res evasurae sint. Id miror non considerare Anglos neque eos, quod facere se velle dicunt, tempus lucrari; neque enim ignorare possunt, quae sint illa, quae sibi speciatim poscit Suedia, cum saepe ea Stockholmiae Anglorum res agentibus[4] dilucide explicata sint.

In Anglia parata cuncta sunt ad recipiendam reginam matrem[5], quam a legato Gallico[6] non invisi mirum multis videbitur.

Et de illo ex Transylvania[7] ubi haereat, miror.

De Scotia cum Excellentia vestra judico et locutus sum cum D. comite Licestrio[8] de intempestivis illis Anglorum cum Batavis certationibus martimis.

Scotiae motus non ita facile sedatu videntur quam creditum fuerat: id ex dicto comite didici, qui hoc insuper mihi dixit dominum Salvium[9] domino Roo[10] dixisse non futurum, ut Batavi addant se concepto foederi, quae et mea pridem fuit existimatio.

Cursor huc venit a domino Davausio[11]. Occultantur quae attulit.

At a Fontarabia cursor rege[12] praeterito ad cardinalem[13] se contulit. Quod hic de rebus illic gestis spargitur, est archiepiscopum Burdigalensem[14] in portu Gatariae, quae non est capta a Gallis, ut hic dictum fuit, sed alius quidam apertus in vicino locus, incendiariis navibus feliciter immissis exussisse galeones Hispanicas quatuordecim, tres naves grandes Dunquercanorum, navigia minora aliquot. Arragonensis nobilitatis millia aliquot, quae Fontarabiae subventum ibant, prin-

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 145. Gedrukt *Epist.*, p. 461. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Ontbreekt.
3 Dit woord ontbreekt in de copie te Uppsala.
4 Niet geïdentificeerd.
5 Maria de Medici.
6 Jean d'Estampes, sieur de Valençay, Frans gezant in Den Haag.
7 Johann Heinrich Bisterfeld.
8 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
9 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant, residerende te Hamburg.
10 De Engelse diplomaat Thomas Roe.
11 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
12 Lodewijk XIII van Frankrijk.
13 De Richelieu.
14 Henri d'Escoubleau de Sourdis.

cipe Condaeo[1] obviam profecto fuga[2] retro cessisse, sed regem ipsum Hispaniae[3] in illis partibus exspectari.

Dux Longavillanus[4] Chanitam cepit; partem exercitus in Lotharingiam misit adversus ducem Carolum[5], aliam in Bressam et vicina. At Dux Bernhardus[6] gnarus uti victoria a Gotzio[7] liberatus, qui non sine clade nova, de qua certiora exspectamus, Donavertam versus secessit, misit qui Offenburgum obsiderent, ipse adversum Brisacum ivit sperans praefectum ejus oppidi[8] ad deditionem posse perduci, non tantum quod fames immineat, verum etiam proprio periculo, qui accusatur a caeesarianis vendidisse privatum ad lucrum commeatus oppido necessarios. Literae, quae id continebant, interceptae novissimo illustri praelio ad ipsum missae sunt. Fuerant et aliae literae eodem tempore interceptae, quae omnibus commeatibus ac commodis arcendum Argentoratum et Basileam docebant; eae quoque ad eas civitates missae augendis non male per se volentium studiis.

Vercellas ab Hispano dari in potestatem cardinalis Sabaudiae[9], ut inde Pedemontani populi nobilitatisque animos turbet, intelligimus.

Est jam in Anglia antistes S. Andreae[10], in quem maxime ardescunt Scotorum irae.

Ad Cataletum cavis flexibus accedunt. Quid Castilionaeus[11] facturus sit et Lafortius[12], nondum cernimus. Quid futurum sit de Baja et Geldria, avebimus cognoscere optantes prosperrima omnia ut et D. Banerio[13].

Deus, Illustrissimo Domine, Excellentiae vestrae sit fautor perpetuus.

Excellentiae Vestrae omni observantia devinctissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 3 Septembris novi Cal. 1638.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

In de copie te Uppsala boven aan de brief in margine: A. 1638. Redd. 1/11 Sept.

1 Henri de Bourbon, prins van Condé.
2 Dit woord ontbreekt in de copie te Uppsala.
3 Philips IV.
4 Henri d'Orleans, hertog van Longueville.
5 Karel IV, hertog van Lotharingen.
6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
7 Johan, graaf van Götz.
8 Hans Heinrich von Reinach.
9 Maurizio, kardinaal van Savoye.
10 John Spottiswoode (1565-1639), aartsbisschop van St. Andrews, Schots historicus.
11 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
12 Jacques Nompar de Caumont, maarschalk van La Force.
13 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér; de uitgave der *Epist.* heeft abusievelijk ‘Baverio’.

3755. 1638 september 3. Aan A. Oxenstierna[14].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Dicto hanc epistolam in reliquiis febris, quae me per hos dies jactavit, imminutis etiam inter medicandum viribus.

14 Gedrukt *Epist.*, p. 461; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 520.

In Anglia parata cuncta sunt ad recipiendam reginam matrem[1].

Scotiae motus non ita faciles sedatu videntur quam creditum fuerat; id ex legato Angliae extraordinario[2] didici, qui hoc insuper mihi dixit dominum Salvium[3] domino Roo[4] dixisse non futurum, ut Batavi addant se concepto foederi, quae et mea pridem fuit existimatio. Pergunt Angli Batavis infesti esse capta nuper eorum navi, quae a Guinea veniebat, multisque conceptis[5] repressaliis.

Cursor huc venit a domino Davausio[6]; occultantur quae attulit.

At a Fontarabia cursor rege[7] praeterito ad cardinalem[8] se contulit. Quod hic de rebus illic gestis spargitur, est archiepiscopum Burdigalensem[9] in portu Gattariae, quae non est capta a Gallis, ut hic dictum fuit, sed alius quidam apertus in vicino locus incendiariis navibus feliciter immissis excussisse galeones Hispanicas undecim, tres naves grandes Dunquercanorum, navigia minora aliquot. Arragonensis nobilitatis millia aliquot, quae Fontarabiae subventum ibant, principe Condaeo[10] obviam profecto fuga retro cessisse, sed regem ipsum Hispaniae[11] in illis partibus exspectari.

Dux Longavillanus[12] Chanitam[13] cepit, partem exercitus in Lotharingiam misit adversus ducem Carolum[14], aliam in Bressam et vicina. At dux Bernhardus[15] gnarus uti victoria a Gotzio[16] liberatus, qui non sine clade nova, de qua certiora exspectamus, Donavertum verus fecessit, misit qui Offenburgum obsiderent, ipse adversum Brisacum ivit sperans praefectum ejus oppidi[17] ad deditionem posse perduci, non tantum quod fames immineat, verum etiam proprio periculo, quia accusatur a caesarianis vendidisse privatum ad lucrum commeatus oppido necessarios. Literae, quae id continebant, interceptae, novissimo illustri proelio ad ipsum missae sunt. Fuerant et aliae literae eodem tempore interceptae, quae omnibus commeatibus ac commodis arcendum Argentoratum et Basileam docebant. Eae quoque ad eas civitates missae, augendis non male per se volentium, studiis.

Vercellas ab Hispano dari in potestatem cardinalis Sabaudiae[18], ut inde Pedemontani populi nobilitatisque turbet, intelligimus.

Est jam in Anglia antistes S. Andreae[19] in quem maxime ardescunt Scotorum irae.

1 Maria de Medici.
2 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
3 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant, residerende te Hamburg.
4 De Engelse diplomaat Thomas Roe.
5 De uitgave der *Epist.* heeft ‘concessis’.
6 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
7 Lodewijk XIII van Frankrijk.
8 De Richelieu.
9 Henri d'Escoubleau de Sourdis.
10 Henri de Bourbon, prins van Condé.
11 Philips IV.
12 Henri d'Orleans, hertog van Longueville.
13 Zie no. 3749, p. 553 n. 5.
14 Karel IV, hertog van Lotharingen.
15 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
16 Johann, graaf van Götz. De uitgave der *Oxenst. Skrifter* geeft steeds de spelling ‘Goetsius’.
17 Hans Heinrich von Reinach.
18 Maurizio, kardinaal van Savoye.
19 John Spottiswoode, aartsbisschop van St. Andrews.

Simulatque valetudo Dei beneficio mihi redierit, ibo commendatum regi et regis ministris negotium ducis Vinariensis de pecuniae praeter ordinariam ad quaerenda hyberna et resarciendam jacturam equorum, quorum aliquot millia morbo, non pauci et proeliis periere.

Ad Cateletum cavis flexibus accedunt. Quid Castilionaeus[1] facturus sit et Lafortius[2], nondum cernimus.

Deus, Excellentissime et Illustrissime Domine, reginae[3], Regno Tuaeque Sublimitati fautor sit perpetuus.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 3 Septembris nov. Cal. 1638.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3756. 1638 september 4. Van A. Oxenstierna[4].

Magnifice ac generose domine legate, amice colende,

Annus iam labitur quartus, ex quo praesentium adhibitor, doctus ac modestus juvenis Daniel Jonae Behm[5], informationi filii mei natu minimi Erici Oxenstiernae[6] admotus, qui nunc officio suo penes me defunctus ac orbe patrio ulterioris doctrinae et experientiae causa exiens voluit ad iter hoc suum secundandum hisce meis literis commendatitiis muniri, quibus ad Magnificentiam tuam faciliorem sibi aditum patere confidit cumque id industria ac modestia sua meruisse visus est, non difficulter impetravit.

Amice proinde a Magnificentia tua requiro, velit eundem auxilia ac consilia tua implorantem, quibusvis benevolentiae signis prosequi eique pro spectata tua prudentia, quid facto opus sit, consulere in iisque informare, quae Magnificentia tua iudicaverit conducere ipsum scire ac patriae usui fore, simul etiam authoritate et amicitia qua penes alios Magnificentia tua pollet, quos adire ac quibuscum conversari iuvat haud deesse.

Quicquid beneficii in eum Magnificentia tua contulerit, grata is mente agnoscet, ego etiam istud vicissim demereri oblata occasione non negligam id potius daturus operam, quo facto ipso ostendam, quam sim.

Magnificentiae tuae ad quaevis benevolentiae
officia praestanda paratissimus amicus
Axelius Oxenstierna m.p.

1 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
2 Jacques Nompar de Caumont, maarschalk van La Force.
3 Christina van Zweden.
4 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 5.
5 Daniel Behmer (1611-1669).
6 Erik Oxenstierna (1624-1656).

Stocholmiae 25 Augusti
A.^{o} 1638.

In dorso schreef Grotius: Cancellarius 25 Aug.

3757. [1638] september 5. Aan L. le Bouthilier de Chavigny[1].

Monsieur,

La fièvre tierce m'a empesché et m'empesche encore de me donner l'honneur de vous voir et vous recommander avec toute affection les affaires de monsieur le duc de Weymar[2].

Je scay que le Roy[3] luy a envoyé deux fois secours des braves gens et luy a fait payer le terme escheu du secours ordinaire d'argent: mais aussi vous scavez, Monsieur, le grand hasard qu'il a courru en ces deux batailles et la perte qu'il a faitte de l'occasion à prendre Brisac à faute des forces suffisantes. La fortune de la guerre est iournalière et ceux qui hazardent beaucoup à la fin quelquefois se trouvent attrapez.

Il luy faut des nouveaux chevaux, la mortalité en ayant consumé un fort grand nombre et mis à pied deux ou trois mille de ceux qui servoient à cheval. Pour serrer Brisac, en laissant les autres garnisons bien fournies, il faudra bien de gens et sera une affaire non pas de petite despense.

C'est pourquoy i'espère que le Roy par vos bons conseils sera disposé à augmenter les troupes dudit mons.r le duc de Weymar et desployer ses liberalitez extraordinaires à un Prince qui mesmes quand il n'ent auroit pas besoin, comme il en a grandement, les auroit bien méritées par des actions si grandes et si signalées et si utiles à la France et à ses alliez. La Suède trouvera particulierement son contentement en cecy, voyant l'effet des promesses du Roy fait par le dernier traitté de Hambourg[4], de porter puissamment ses armes bien avant dans l'Allemagne.

J'ay trouvé bon, Monsieur, de vous envoyer avec cette lettre les dernières résolutions que i'ay receu de Suède sur le fait des passeports pour les Allemans, et demeure.

Monsieur,
Vostre serviteur très humble,
H. de Groot.

A Paris ce 5 Septembre.

Ayant escrit cecy i'apprens la très ioyeuse nouvelle de la naissance de monseigneur le Daulphin[5]. Dieu le conserve et le face croistre ès vertus de son père et de son grandpère[6] au contentement de la France et de tous ses alliez.

Adres: Monsieur Monsieur le Comte de Chavigny, conseiller et secrétaire d'estat et des commandements du Roy etc.

1 Hs. Parijs, Arch. Min. Aff. Etrang. Suède 5 f. 95. Orig. Eigenh. ondertek. Gedrukt Caix de Saint-Aymour, *Notice*, p. 67.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Lodewijk XIII van Frankrijk.
4 Zie no. 3479, p. 129 n. 10.
5 Lodewijk XIV.
6 Henri IV.

3758. 1638 september 10. Aan C. Cassius[1].

Eram a morbo debilis ac languens nec a doloribus vacans, cum me tuae, charissime Cassi, literae[2] non parum recrearunt. Acceperam quidem gustum aliquem tui boni ex filii ad me epistola[3], sed laetum fuit tua etiam manu pariter cognoscere et felicitatem tuam et amoris in nos constantiam, quem talem semper sum expertus, ut quicquid tibi e voto evenit, in eo mea quoque vota a Deo exaudita interpreter. Quare primum Deo immortali gratias ago, quod te exoptatissimo conjugio[4] beaverit, ipsumque matrimonii auctorem rogo, ut, qua concordia ego et uxor mea viximus hactenus, vivatis et vos liberosque vobis in spem praeclaram crescere videatis.

Quod ad nuptiarum solemnia me meosque invitas, pergratum est eroque etiam hujus tui in me animi perpetuo memor. Vides, quantis locorum intervallis disjungamur. In Holsata nobilitate nemo est ita mihi notus, cui aliquid injungere audeam. Sed tu, qui amicos ibi habes, aliquem delige, qui et suum et meum impleat locum. Ei ego velut nominatim vices meas mando. Quod si quando in vestras venerim terras, id autem ita opto, is quid a pacem conferre possim, non omittam te tuamque salutare ac coram vobis fausta precari omnia.

Nostri omnes te plurimum resalutant laetisque ominibus nuptias vestras prosequuntur; quod et pactae tuae per te ut innotescat, omnes rogamus.

Tuae Claritudini amicitia singulari
in perpetuum devinctus
H. Grotius.

Lutetiae, 10 Septembris 1638.

3759. 1638 september 10. Van G.J. Vossius[5].

Illustrissimo et Incomparabili Viro Hugoni Grotio, Legato
Ordinario Regni Suecici ad Regem Christianissimum S.P.
Lutetiam Parisiorum.

Qui hasce, Illustrissime Domine, litteras perfert, is est Christophorus Bernhardus Seuberlich[6] Thuringus, cujus parens[7] uni ex Thuringis comitibus aulicus ecclesiastes fuit. Ipse in variis Germaniae academiis studiis nobilium iuvenum praefuit praecipueque jurisprudentiae operam dedit. Ex pacta autem mercede tantum comparsit, ut videatur sibi aliquantisper suo posse succo vivere. Nihil autem aeque in votis habet quam ut cuiquam e principibus Germaniae viris aliive dignitate illustri a consiliis aut secretis esse possit. Proximum est, ut saltem curae suae iterum commendentur iuvenes facile agentes, non quo iis doctor, sed domesticus; sed quibuscum continuo, vel mox terras lustret exteras.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 462. Antw. op no. 3731. aant.
2 No. 3731.
3 Dat zal Cornelis geweest zijn; de bewuste brief is verloren gegaan.
4 Christian Cassius was getrouwd met Margareta Elisabeth Bussius.
5 Gedrukt *Epist. ex bibl. Meelii*, p. 42.
6 Christoph Bernhard Seuberlich (1608-1643).
7 Johannes Seuberlich.

Hoc fine fortunam quaerens prius Britannias, mox Gallias visit: utrum ex suo an alterius consilio, haut sat scio. Significavi illi, satis mihi arduum videri, quod petit in tanta exsulum Germanorum copia, in his tot eruditis iuvenibus, quorum quilibet pene conditionem hujusmodi deposcit.

Roganti ei, ut aliquid ad te litterarum dare vellem, non potui id denegare, praesertim cum idem peteret Vincentius Fabricius[1], iuvenis ut carmine pollens, sic aliis etiam studiis excultus et, quod caput est, moribus perhonestis: quicum non exiguus mihi, maior liberis meis usus intercedit. Is eum ut optime novit - nam aliquamdiu cum eo Coloniae Agrippinae vixit - ita mihi a virtutibus et doctrina commendavit atque ut idem apud te facere vellem, omni studio contendit. Etsi autem plane persuasum habeo te commendationibus aliorum tantum non obrui, confido tamen hanc utriusque nostri haut fore ingratam, imo nec inutilem, modo iuvare eum in aliquo, si non auxilio, saltem consilio, possis.

De rebus privatis aut publicis, nihil addo, quia cum Seuberlingus hic prius Britannias adeat atque istic dies aliquot sit haesurus: omnino ante has jam alias a me acceperis. Illis igitur potius caetera hac ipsa hebdomade complectar.

Illustrissime nominis tui cultor
Ger. Jo. Vossius.

Amstedolodami, MDCXXXVIII, IV Eid. Septembris.

3760. 1638 september 11. Aan L. Camerarius[2].

Illustrissime Domine,

Reliquit mihi morbus languoris et doloris in capite, nonnihil, quod tempore erit superandum. Interim et ipse mihi partem de publico sumo gaudio, quod hic sane tantum est[3], ut nihil adjici possit nec ut credi possit simulari, ita ubique prorumpunt veri amoris populi in regem[4] sincera indicia pro summa habentis felicitate, quod post bonum regem alterum ei similem exspectet. Quod sit regis, quod reginae[5] gaudium, facile concipi animo potest, si quis consideret, quantopere privati homines, quibus lautior res est, prolem sibi haeredem desiderent, et quam inopinum inexspectatumque hoc tantum bonum evenerit post sterile per XXIII annos matrimonium.

Laboramus hic, ut duci Vinariensi[6] et plus militis et extra ordinem pecunia submittatur, tum ut equos comparet, quorum multa millia morbis absumpta sunt, tum ut bene claudat Brisacum, in quo oppido commeatus non esse ultra menses duos suffecturos dicit nobis Truxius[7].

1 Vincent Fabricius (1612-1667), uit Hamburg, later bekend geworden als medicus.
2 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 146. Gedrukt *Epist.*, p. 462. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
3 In de copie te Uppsala staat ten onrechte: erit.
4 Lodewijk XIII van Frankrijk.
5 Anna van Oostenrijk.
6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar. Vgl. ter zake: Grotius' brief aan Le Bouthillier dd. 5 september (no. 3757).
7 Wolf Dietrich Truchsess.

De Fontarabia postremae principis[1] literae jubent nos brevi sperare deditionem. Jam cuniculo quodam feliciter dissiliente[2] in disjecta propugnaculi parte bene se locaverant Galli. Et ad Casteleti vallum usque oppidanum opera perducta sunt aliud nihil molientibus Gallis. Omnes enium, quae in his partibus sunt, copiae, illuc se tulere.

De Castillionaeo[3] iterum excusso gratia rumores volitant.

Astam obsidet Hispanus[4] nec est, qui obsistat.

Habeo gratiam pro humanissima epistola 30 Augusti data[5]. De Gelria doleo. Solent Batavi, ubi aliquid accepere mali, non ita facile resumere animos. Itaque vara vibiam sequitur[6]. Spero tamen praeter irritum conatum nihil magnae cladis acceptum. Et forte expediet eos talibus velut aculeis exstimulari interdum ad militiam praeliarem, cujus longa desuetudine facti sunt immemores et incuriosi. Longus etiam ille splendor fortunae principis Arausionensis[7] mirandum non est, si nebulis quibusdam interstinguitur[8], cum perpetuus inoffensusque rerum tenor in bello praesertim contingat nemini.

Quod de Austriacis dicit Excellentia vestra melius illius partis inter se membra cohaerere, verissimum est, et ego in quadam nuper epistola attigeram.

De regis Hispani[9] in Navarrae regnum adventu nihildum intelleximus. Sed in Gallia plurima male administrari, dum unius animus cuncta complecti nequit, minores autem duces inter se discordes nulla publici cura privatis student rebus, nimis apparet.

Ad Fontarabiam deprehensus est qui pro globis ferreis semper lapides in urbem jecerat globos sibi lucrifaciens.

Delphinus[10] hic videtur pacem nobis allaturus, quam tamen a.D. cardinali[11] nisi communem expeti non puto.

Quod Anglus[12] de sex millibus ad pacem usque in usum principis Palatini[13] alendis offert, non est plane spernendum. Sed quindecim illae naves quid facturae sint, non satis intelligo, cum Hispani offensam illi tam graviter nec sine aliqua causa metuant. Quod vero allaborare se velle dicunt, ut coronae Suedicae debite satisfiat, requiro verba magis adstringentia et mentionem specialem relinquendae nobis Pomeraniae totius. Conjunctio ista cum Kingio[14] prius fieri debuit. Sed tamen etiamsi nunc si fiet, utilis erit electori.

1 Henri de Bourbon, prins van Condé.
2 De copie te Uppsala geeft de lezing: desiliente.
3 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
4 Diego Mexia Felipes de Guzmán, markies van Leganés.
5 Ontbreekt.
6 Vgl. Ausonius, *Technopaegnion* IV, 1 (27. 4, 1 ed. Schenkl).
7 Frederik Hendrik.
8 De copie te Uppsala heeft ten onrechte vóór ‘interstinguitur’ het woord ‘non’ ingevoegd.
9 Philips IV.
10 Lodewijk XIV. Hij was geboren op 5 september.
11 De Richelieu.
12 Karel I van Engeland.
13 Karl Ludwig, keurvorst van de Palts.
14 James (Jacob) King.

Hassicam viduam[1] ut a nobis abstrahant, multa concessuros caesarianos[2] credibile est. Ipsa viderit.

Causas Rostochio irascendi nostros habere credo. Sed an explicabile sit hoc negotium, jure dubitat Excellentia vestra.

Angli[3] de reginae matris[4] in Angliam transitu negant se quicquam scire. Si suo sumptu vivet, erit Batavis non gravis et solatio alteri non minus infelici reginae[5].

Gaudeo venisse ad vos illum, qui Danica[6] procurat[7]; amo eum ob virtutes et eruditionem.

Poloni[8] in Germaniam adventus propiora quaedam foedera parturit.

De commerciis illis Persicis diu jam trahitur negotium et non video, quomodo pariter et tuta satis et lucrosa esse possint; alterum alteri obstat.

D. Hagae[9] felicem domuitionem precor ac vestrae Excellentiae ejusque domui prospera omnia.

Excellentiae Vestrae perpetuo cultu devinctissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 11 Septembris MDCXXXVIII.

Castilionaeus jam in rus suum jussus est discedere; imperium in utrumque exercitum Lafortius[10] accepit.

Astae obsidio parabatur, sed intermissa est per morbum Leganesii[11] et ducum discordias.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margine: A. 1638. Redd. 8/18 Sept.

3761. 1638 september 11. Aan. A. Oxenstierna[12].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

1 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
2 De troepen van Ferdinand III.
3 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester. resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
4 Maria de Medici.
5 Elisabeth Stuart, koningin van Bohemen.
6 De uitgave der *Epist.* heeft abusievelijk 'Dacica'.
7 Martin Tancke.
8 Wladislas VII (IV).
9 Cornelis Haga, Staats orator in Constantinopel.
10 Jacques Nompar de Caumont, maarschalk van La Force.
11 Diego Mexia Felipes de Guzmán, markies van Leganés.
12 Gedrukt *Epist.*, p. 462; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 522.

Recreavit me in hoc languore, quem morbus reliquit, laetitia publica tanta certe, quanta unquam in ullo populo conspecta fuit, ingens fidumque argumentum, quantum a suis rex[13] ametur, cum spem de prole ejus aliquando regnatura

13 Lodewijk XIII van Frankrijk.

tanto cum gaudio excipiant. Post steriles annos matrimonii XXIII natus est regi 5 Septembris, ut hic numeramus, tribus ante meridiem horae quadrantibus puer pulcher[1] et vegetus. Ego, quanquam morbo non liber, apud patrem Josephum[2] et D. Chavigniacum[3] - nam abest ad finem Belgicum cardinalis[4] - per literas hoc gaudio perfunctus sum simulque commendavi utrique id, quod nunc in manu est, ducis Vinariensis[5] negotium: nempe ut praeter pecuniam ex pacto debitam, quae jam ei ad mensem usque Augustum persoluta est, novo auxilio firmetur et liberalitate aliqua extraordinaria rebus actis adeo extraordinariis. Missos ad eum bis milites sane bonos, sed paucos et qui ducem imparem hosti facerent. Itaque ducem et omnem ejus exercitum bis in maximo internecionis fuisse periculo. Evasisse cum gloria, sed metuendum proverbium: quem saepe transit casus, aliquando invenit[6]. Plus millibus duobus equitum pede militare, quorum equos morbi absumpserint. Ut hoc damnum reparetur, pecunia opus: neque minus ad peragendum Brisaci obsidium, quod ni capitur, fore et quae capta sunt in periculo. Suedos vero jam potenter armatos tanto se in hostem commoturos alacrius, quanto impleri a rege Galliae viderint, quod praecipue in foedere Hamburgensi[7] spectavit Suedia pepigitque, ut nempe vi omni Gallica arma in Germaniae penetralia inferantur.

Spero hos monitus neque intempestivos neque inutiles fore. Putat Truxius[8] in Brisaco commeatus non esse, qui ultra duos menses sufficiant.

Ad Fontarabiam cuniculus quidam caeteris efficacior disjecit propugnaculum et in eo locarunt se Galli. Principis[9] postremae literae brevi sperare nos deditionem jubent.

Opera, quae ad Castelletum fiunt, jam ad ipsum oppidi vallum pervenere. Sed in Italia Astam obsidet Hispanus[10] nec quisquam est, qui ejus vim sistat.

Castilionaeus[11], quam recepisse dictus erat, gratiam aut non nisi imaginarie receperat aut iterum perdidit.

Praeter Cataletum nihil aliud acturi videntur Galli.

Deus, Excellentissime et Illustrissime Domine reginae[12], regno, Tuae Sublimitati sit fautor perpetuus.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 1/11 Septembris 1638.

1 Lodewijk XIV.
2 François Leclerc du Tremblay -père Joseph-.
3 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
4 De Richelieu.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 De herkomst van dit gezegde is mij niet bekend.
7 Zie no. 3479, p. 129 n. 10.
8 Wolf Dietrich Truchsess; de uitgevers van de *Oxenst. Skrifter* spellen de naam als Truchesius.
9 Henri de Bourbon, prins van Condé.
10 Diego Mexia Felipes de Guzmán, markies van Leganés.
11 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
12 Christina van Zweden.

Castilionaeus jam in rus suum jussus est discedere; imperium in utrumque exercitum Lafortius[1] accepit.

Astae obsidio parabatur, sed intermissa est per morbum Leganesii et ducum discordias.

3762. 1638 september 11. Aan A. Oxenstierna[2].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Cum ex Berlisio[3] intellexissem, esse in aula qui sibi dari a rege[4] cuperent bona eorum, qui in me vim fecerant, oravi eum, regem ut precaretur, ne id faceret, sed ut aut ea bona nemini donata custodiri sub manu regia pateretur aut, si id rex mallet, mihi permitteret, ut illi homines, ubi tempus venisset indulgentiae, per me ea reciperent sine ullo intertrimento; me enim nec teruncium velle. Hoc et dixi et scripsi D. Berlisio duxique et Tuae Sublimitati indicandum, ne qui forte, ut hic multi sunt malitiosi, me lucrum aliquod sperasse putet ex infelicium hominum calamitate, quam omni modo sublevatam cupio. Et jam ante hunc morbum meum regem pro iis essem deprecatus, nisi sententia ista, quam perscriptam nuper misi, neque pronuntiata esset neque, ut hic adversus absentes fieri solet, exsecutioni data. Quid autem sit in causa, neque mihi dicitur neque ego per me intelligo.

Deus, Excellentissime et Illustrissime Domine, Sublimitatem Tuam prosperet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 1/11 Septembris 1638.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3763. 1638 september 11. Aan N. van Reigersberch[5].

Mijn Heer,

De resten van de coorts ende een grootte swackheit door de siecte, het sweten, het laeten, het overgeven, het medicineren wil soo haest niet wegh.

't Is mij lief dat de brieven op Zeelant wel zijn ter handen gecomen ende dat uE. de saecke soo van Rotterdam[6] als van de papieren[7] hout in levendige gedachtenis.

1 Jacques Nompar de Caumont, maarschalk van La Force.
2 Gedrukt *Epist.*, p. 462; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 521.
3 Nicolas Faure, sieur de Berlize, introducteur des ambassadeurs.
4 Lodewijk XIII van Frankrijk.
5 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 9b. Eigenh. oorspr. Niet ondertek.
6 De pogingen namens Grotius ondernomen om het achterstallig salaris als pensionaris van Rotterdam alsnog uitbetaald te krijgen.
7 Het weder bekomen van papieren die bij Grotius' gevangenneming in beslag genomen waren.

Mijne jongste soon[1] is in de bataille geweest, den oudste[2] was ergens gesonden. Ick hoope wel van haer advancement.

Den gront van dese Engelsche repressaliën verstae ick niet wel ende heb oock daervan uit de ambassadeurs van Engelant[3] niet connen onderrecht werden. 't Sijn quade incidenten ende waer goed, dat men daer eens uit conde raecken. 't Sal oock goed sijn, dat men den coninc van Groot Bretaigne[4] d'ombrage beneme van de saecken van Schotlant te appuyeren. Soo de Schotten oock de bisschoppen quyt willen sijn, gelijck ick verstae, dat den bisschop van St André[5] sich daer niet dervende houden in Engelant is geretireert, soo siet die saecke suir daer uit. Wijse coningen geven wel wat toe in sulcke ongeluimicheden, maer dat is schadelijck, wanneer men met volck te doen heeft, die meenen, dat sulcx door schrick geschiet, ende altijd vorewaert willen.

Dat de reyne-mère[6] met mescontement van Bruissel is vertrocken, werd generalijck gelooft. Dat den Engelschen agent[7] haer niet en heeft gesien, geeft bedencken, off sij in Engelant aengenaem sal sijn. Soo sij op haere costen wil leven, soo sullen de burgers van De Hage daerbij niet verliesen ende de coninginne van Bohemen[8] sal geselschap ende vertroostinge hebben.

't Is veel, dat de Duinckerckers soo wel binnen gehouden werden ende dat de overloopers dencken om weder t'huis te comen.

De tijdingen, die wij hier hebben, heb ick aen monsieur Reigersberg[9] gecommuniceert om aen uE. te schrijven.

Vaert wel met alle de vrunden.

Den elffden Sept. 1638.

In dorso schreef Van Reigersberch: broeder de Groot, den XI Sept. 1638.

3764. 1638 september 13. Van Willem de Groot[10].

Frater optime,

Filium tuum[11] et senatorem Reygersbergium[12] indies Amstelodamo hic expectamus. Interea ex iis, quas ad filium dedisti, litteris[13] intelligo te ex morbo, de quo nihil inaudiveram, jam convalescere; faxit Deus Optimus Maximus, ut in posterum firma utaris valetudine.

1 Diederik de Groot.
2 Cornelis de Groot.
3 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
4 Karel I van Engeland.
5 John Spottiswoode, aartsbisschop van St. Andrews.
6 Maria de Medici.
7 Balthasar Gerbier, Engels agent in Brussel.
8 Elisabeth Stuart, koningin van Bohemen.
9 David van Reigersberch; vgl. no. 3750, p. 555.
10 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 3747; beantw. d. no. 3775.
11 Pieter de Groot.
12 Nicolaes van Reigersberch.
13 Ontbreekt.

Post desertam Bahiae in Brasilia, apud nos Geldriae obsidionem nihil magis nos recreat quam quod Galli aliquammultas Hispanicas naves depressisse et cepisse nuntiantur, quod nemo hic ante tuas ad D^{m} Camerarium XXVIII Augusti datas[1] vel per famam intellexerat. Utinam meliore ad Fontarabiam fato res procedant quam in nostris fecere finibus.

Princeps[2] jam ad Litojam castra habet neque magni quid ante hyemen moliturus videtur. Captivi nostri nondum redeunt, sed ad hyemen usque retinendi videntur non tam concesso jure quam exemplo a nobis dato, cum ad Bergam ad Zomam classis hostium caesa esset.

Ostendanae naves jam semel atque iterum cum singulis nostris navibus plures certavere, sed egregie repulsi sunt. Dunkerkani etiamnum in portu ita a nostris obsidentur, ut evadendi vix ulla spes affulgeat propter penuriam praecipue nautarum.

Nunc hic sunt varii deputati a collegiis thalassicis, ut in commune consulant de continuanda ibi obsidione.

Martinus Schokius[3] e discipulis Voetii[4] libellum Belgice edidit[5], in quo scriptum Latinum[6] promittit, quo tu socinismi arguaris et quidem ex tractatu de Veritate religionis Christianae[7], in quo multa ab aliis tractata a te omitti queritur. *Λήροι λήρων*.

Plura jam non addam. Deus immortalis te nobis servet incolumem. Nobelius[8] salutari te jussit, quod ego facturum me recepi.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae Comitis, XIII Septembris 1638.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et couronne de Suède prez le Roy Trèschrestien A Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 23 Sept.

En in dorso: 13 Sept. 1638 W. de Groot.

1 No. 3746.
2 Frederik Hendrik.
3 Martin Schoock (1614-1669).
4 Gisbertus Voetius.
5 *Claere en oprechte ontdeckinge der genaemder Remonstranten, Leugenen en Lasteringen, tegen de Hooge en leege Overigheden, Gereformeerde Kercken, en haere yeverighe Voorstanders: Als oock een bondich vertooch van haere Sociniaensche grouwelen, alles vergadert uyt drie Naemeloose Boecxkens geintituleert: I. Proeve van de conscientieuse oprechticheyt Gisberti Voetij. II. Academia Gisberti Voetij. III. Den rechten Remonstrantsche Theologant. Door Mart. Schoock Ultraject.* Tot Utrecht, Bij Aegidius Roman, woonende in de korte Nieu-straet, Anno. 1638.
6 Op p. 112 van bovengenoemd libel zegt Schoock: ‘Maer heb ick hem ongelijck ghedaen, dat ick gheseyt hebbe dat sijn boecxken de Veritate religionis Christinae, 't welck nu in verscheyden taelen wort gelesen, nae Sociniastery ruyckt! geensins. Godt lof, so ver is het van daer dat ick mij bewust ben van eenighe leugenen, of lasteringen: 't geen ick geseyt hebbe, segge ick als noch, en sal eerstganghs in 't openbaer bewijsen, in een Latijns Tractaet waer in ick wijtloopigh Grotii Theologie, voorgestelt in zijn boecken van de waerheyt der Christelicke Religie, ende vant 't recht van den Oorlogh en Vrede, examineere.
7 *Hvgo Grotivs De veritate religionis Christianae. Editio secunda, priore auctior, & emendatior.* Lvgdvni Batavorum, Ex Officina Ioannis Maire. MDCXXIX; zie Ter Meulen-Diermanse no. 946.
8 Henrick Willemsz. Nobel.

3765. 1638 september 14. Van G.J. Vossius[1].

Illustri viro Hugoni Grotio Ger. Jo. Vossius.

S.P.

Sero vespere nunc, quem annis non vidi quindecim, ad nos venit nobilissimus iuvenis Ludovicus Maurerius[2] in pueritia sua cum fratribus[3] et paedagogo Pritolao[4] convictor meus, filius cognitissimi tibi Auberti Maurerii[5] christianissimi regis[6] ad has foederatae Belgicae gentes quondam legati eo auri re dignioris, quod constantissime malis temporibus bonae faverit caussae. Sed is summo mane cras abit Hagam, ubi, credo, paullum commorabitur inde in Picardiam abiturus ad regem christianissimum, tandem se stituturus in Parisiorum urbe. Nec quia tardae propterea hae fuerint literae, committendum puto, plane ut sileam. Potius, praeter morem, ne nihil scribam, eius generis scribam, quae serius si legas, referat nihil et, credo, antequam has acceperis, iam aliunde cognoris.

Multa nobis de conaminibus ad Calloam pollicebamur: de exitu silere melius quam quicquam promere. Geldrae obsidio infra pretium verborum est. Princeps Arausionensis[7] nunc Noviomagi aut Mokerheidae agit operam daturus, ne Gallis noceat Hispanus cardinalis[8]. Nam Cuicensi in ditione omnibus intentus manebit: nec tamen putatur hac aestate nulla re memorabili acta, domum reversurus. Dolet enim post magnos conceptus cuncta minus prospere successisse.

Mari interea non male res geruntur. Martinus Herbertius[9] Dorpio[10] in praefectura maris subrogatus, hactenus Dunkerkanos sic continuit, ne ulla illorum navium, nisi improspere, exitum moliretur, magno sane nostro, et Gallorum, commodo. Nam in Biscaiam subsidio adversum Burdigalensem ire episcopum[11] conabuntur. Nunc etiam adfertur ipsum nescio quid tentare incendiariis navibus. Praeclara omnia de eo nobis pollicemur, quia fortem adeo se hactenus comprobavit. Et videntur hostes idem sentire, quia timor jam ipsos occupavit. Ostenda septem naves egressae, tanquam metum incussurae, portum Texaliensem obsederant: sed nostris vix visis fugam maturavere. Videntur jam nullas, nisi naves mercatorias praeda refertas quaerere. Vix enim alioqui stipendia precederent. Regina mater[12] magno in urbe hac honore excepta fuit: et prout rumor fert, non in Brabantia, aliisve in locis pulcrius se esse exceptam profitetur. De privatis scribam literis proximis[13]. Heroinae conjugi et liberis salutem omnes plu(rimam) dicimus.

Amstel(odami), MDCXXXVIII, XIV Septembris.

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. 30 Av. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 3788.
2 Louis Aubéry du Maurier.
3 Maximilien, Daniël en Maurice.
4 Benjamin Prioleau; zie dl. II, p. 97 n. 4.
5 Benjamin Aubéry du Maurier was van 1613 tot 1624 Frans gezant in Den Haag geweest.
6 Lodewijk XIII van Frankrijk.
7 Frederik Hendrik.
8 De kardinaal-infant don Fernando.
9 Maerten Harpertsz. Tromp.
10 Filips van Dorp.
11 Henri d'Escoubleau de Sourdis.
12 Maria de Medici.
13 No. 3802.

Adres: Illustrissimo et imcomparabili viro Hugoni Grotio, serenissimae reginae et regni Suecici ad regem christianissimum legato Lutetiam Parisiorum.
In dorso schreef Grotius: 14 Sept. 1638. Vossius.
en boven aan de brief: Rec. 29 Sept.

3766. 1638 september 16. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

En peu de temps i'ay receu vos lettres du 8, 18 et 24 d'Aoust[2], dont celle du 18 m'a grandement resiouy à cause de mon particulier qu'il vous a pleu tant reccomander en Suède. Mais ie suis malheureux en ses assignations que nulle réusscit à mon contentement, car celle aussy de monsieur Mukel[3] esvanuit, n'ayant de luy que 150 dalers sans apparence d'en avoir plus. Vous m'obligeray (!) grandement de faire instance continuelle pour le payement de ceux deux mille risdalers dont une bonne somme ie dois et aurois besoing de beaucoup de choses pour la provision de l'hyver s'approchant estant en plus gran nécessité qu'on ne sçauroit croire et le gage m'est desià deu pour 25 mois entiers sans ce que Mukel m'a mandé.

Vous sçaurez que monsieur de Veimar[4] a bloqué Brisac où il y a disette de toutes choses, et puisque le duc de Lorraine[5] le veut secourir d'une part et Göz[6] de l'autre, l'affaire ne passera point sans un gran combat. On nous asseure que Göz aura 15[m] hommes et i'en croy la vérité puisque Bavière[7] fait fait tout son possible pour le renforcer et tire des garnisons de tous costés aussy bienque Mayence pour le rendre bien fort.

Les députez des Grisons[8] sont attendus sur la fin de ce mois avec peu de satisfaction qui produira de gran tumultes parmy les peuples, come par le prochain ordinaire[9] ie vous en manderay plus de particularitez. Celle-cy n'est que pour vous remercier de la peine qu'il vous plaist prendre en mon endroit, vous asseurant que ie seray toute ma vie, monsieur,

Tout le vostre
Marin.

En haste de Zurig, ce 6/16 de 7bre.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 30 Sept.
In dorso: 6/16 Sept. 1638 Marini.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr.
2 Ontbreken.
3 Friedrich Richard Mockhel.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Karel IV, hertog van Lotharingen.
6 Johann, graaf van Götz.
7 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
8 Voor hun namen zie men no. 3413, p. 16 n. 13.
9 No. 3780.

3767. 1638 september 18. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime Domine,

Quas e Vinariensibus castris[2] literas satis recentes habeo[3], eae me docent Oberkircham et oppida minora alia itemque castellum Drusenhemum venisse in ducis potestatem. Octo turmas ab eo missas in tractum Durlacensem Spiram usque pervasisse. Ipsum vero cum peditatu et alis equitum duabus Brisacum aditu intercludere, ni propere ei subveniatur, quod ut fiat valde laborari ab imperatore[4], Bavaro[5] et episcopis[6], ultra mensem non par tolerandae inopiae ita testantibus captivis etiam, de quibus quaestio habita est. Proximum qui succurrere Brisaco nunc possit, esse ducem Carolum[7], sed ei sua esse, quae agat.

Haec omnia excitare hanc aulam debent, ut duci et plus militis et extra ordinem pecuniae aliquid mittatur, quam ad rem se laboratorum significavit mihi pater Josephus[8]; sed vix quicquam posse fieri, antequam huc venerit D. cardinalis[9], qui in oppido S. Quintini nunc est fruens gloria recuperati Castelleti, quod die 14 hujus mensis impetu, multo cum sanguine, captum a Gallis est.

Fuit Gallis etiam felix mari praelium primo die mensis hujus sex leucis a Genua, cum ipsorum naves longae quindecim Hispanas totidem insectarentur primumque propinquis telorum jactibus, inde manu rem gererent aequali diu et cruento certamine. Sed Galli tribus suarum amissis sex hostilium navium cepere, mortui hinc et illinc supra quater mille.

Et haec quidem bene se habent. Sed ad Fontarabiam praeter exspectatum Deus infensus spes resque Gallorum corrupit ipso natali S. Virginis, in cujus tutelam rex[10] se regnumque dedit. Nam cum tres cuniculi dissultu suo ruinarum nonnihil fecissent placuissetque oppugnari oppidum, cohortes sive regimenta, praesertim Milereiana[11] et Coronae, aperte detrectarunt pugnam. Causa dicitur, quod stipendia pridem non essent soluta. Adjiciunt quidam coeptam a duce Valetta[12], Espernonii[13] filio, oppugnationem mox traditam archiepiscopo Burdegalensi[14] cum classiario suo milite indignante Valetta, cujus pater pridem illarum partium praefectus plurimas in nobilitate clientelas habet easque pro arbitrio versat.

Spectabat hanc Galli militis[15] contumaciam ex propinquo monte Arragoniae

1 Copie Uppsala UB., cod. 388a, ep. 147. Gedrukt *Epist.*, p. 464. Gedeelt. in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 181. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Grotius' zoons Cornelis en Diederik dienden onder Bernhard van Saksen-Weimar.
3 De bewuste brief is verloren gegaan.
4 Ferdinand III.
5 Maximiliaan I van Beieren.
6 Anselm Casimir Wambold von Umstad, keurvorst van Mainz en Franz von Hatzfeldt und Gleichen, bisschop van Würzburg.
7 Karel IV, hertog van Lotharingen.
8 François Leclerc du Tremblay -père Joseph-.
9 De Richelieu.
10 Lodewijk XIII van Frankrijk.
11 Dit regiment stond onder bevel van Armand-Charles de la Porte, hertog van La Meilleraye.
12 Bernard de Nogaret d'Epernon, hertog van La Valette.
13 Jean-Louis de Nogaret, hertog van Epernon.
14 Henri d'Escoubleau de Sourdis.
15 In de copie te Uppsala staat abusievelijk ‘militiae’.

admiralius[1] bono magis quam multo cum milite utensque temporis commoditate, castrorum eam partem, quae ducis Lafortii[2] filio marchioni[3] attributa fuerat, firmam operibus, si defensores adfuissent, adsultat frustraque se cum suis domesticis - neque enim miles obsequebatur - objectante aliquoties marchione Lafortio perrumpit; ad quod exemplum desertam itidem a milite partem illam castrorum, in qua princeps ipse Condaeus[4] fuerat, intrat Hispanus fugientibusque Gallis capit machinas, impedimenta, commeatus, signa pecuniae insuper vim magnum, cujus penuria miles Gallus disciplinam exuerat. Archiepiscopus se ad naves recepit. Idem fecit princeps Condaeus in aquas se injiciens ac per eas transiens, donec scapham apprehenderet. Mersi et trucidati ferme Gallorum bis mille. Caeteros fuga aut Baionam aut cis flumen Handaiam pertulit jam multo a tempore nullo tam gravi inflicto vulnere Gallicae existimationi. Quantum haec res inflatura sit Hispanos, facile ex ingenio gentis intelligi potest eoque magis, quod mille et ducenti equites Hispani tantum hoc negotium confecere.

In Manicampium[5] adhuc inquiritur. Et laesit eum suo testimonio etiam Piccolominaeus[6] in iis, quae ad exitum e castello Bacci pertinebant.

Castilionaeus[7], quod imperio tantum excidit, evasisse se putat. Bastiliam enim metuebat ideo, quod defugisset onus obsidendi Cateleti non satis esse sibi ad id militis dicens, cum tamen eodem cum milite Halerius[8] nunc id oppidum ceperit hostem submovente Lafortio.

Rumor est in aula viduam Sabaudam[9], cum non acciperet sperata a Gallis auxilia, sibimet consuluisse signata pactione, qua se a bello eximat, receptura ab Hispano[10] Vercellas. Ejus[11] rei quid sit, brevi apparebit.

Habeo gratias pro literis datis 6 Septembris[12].

De chartis, quas dux Vinariensis nactus est, scripsi nuper[13].

Puto apud vos, quod restat anni, iners futurum. Haud dubie, quae hoc anno accepere Batavi, mala caesarianis[14] potissimum accepta ferre debent. Sperabam Brasilianis successibus repensatum iri adversa, quae evenerunt, sed ibi quoque fortunam eis contrariam fuisse intelligo. Sit utinam D. Bannerio[15] melior.

Ab Anglis[16] doceor aperte praedicare Curtium[17] se de Palatino negotio clausas habere aures. Et cum mecum considero, quam multa hoc anno Hispano

1 Juan Alonso Enriquez, admiraal van Castilië.
2 Jacques Nompar de Caumont, maarschalk van La Force.
3 Armand de Caumont, markies van La Force (± 1580-1675).
4 Henri de Bourbon, prins van Condé.
5 Achille de Longueval, baron (later graaf) van Manicamp.
6 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini.
7 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
8 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
9 Christine de France, hertogin van Savoye.
10 Diego Mexia Felipes de Guzmán, markies van Leganés.
11 De copie te Uppsala geeft ten onrechte de lezing ‘cujus’; vgl. no. 3768, p. 578.
12 De copie te Uppsala geeft de lezing ‘7 Septembris’; de brief zelf ontbreekt.
13 No. 3746.
14 De troepen van Ferdinand III.
15 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
16 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
17 Ferdinand Siegmund Kurz, vice-kanselier van de keizer.

supra spem evenerint, vix est, ut eum ad aequam pacem, nisi belli vicibus mutatis, ut saepe fieri solet, sperem posse perduci. Nisi reipsa Angli pecuniam suppeditant electori Palatino[1], quod facere se velle dicunt Hamburgi, aliud exspectari non potest quam ut tenues istae electoris copiae Batavicis accedant. Multum igitur aveo cognoscere, quid de isto foedere, quod Hamburgi cuditur[2], sit futurum. Inde pendent et ultimae spes Palatinae domus et Suedicarum consultationum pars aliqua. Nec minus refert, quorsum nutans tamdiu Hassica vidua[3] se aut consilio aut necessitate sit inclinatura.

Scotici illi motus pessime huic tempori interveniunt. Utinam utrinque et prudentiae et moderati animi satis sit ad reperienda malo tam periculoso remedia. Illud pro certo habeo, si quid vis regi[4] per Scotiam extorserit, manaturum ad Angliam exemplum, quando et ibi non desunt, quibus displiceant praesentia.

In Anglia exspectari regis Galliae matrem[5] legati, qui hic sunt, affirmant. Si verum est, quod ipsis dixit Franciae cancellarius[6], regem matri permissurum, ut ipsa suis bonis fruatur, eo gratior erit hospes oneri non futura. Tamen si, dum in Batavis est, possit in gratiam filii cum potestate in Gallia vivendi restitui mater, esset forte id et regi et ipsi suavius. Veniunt quidem mihi ob mentem hac de re cogitanti offensae veteres et suspiciones in posterum; sed cum vicissim cogito, quid sit esse filium, inducor, ut credam negotium hoc magis difficile esse quam inexplicabile. Habere reginam matrem de Hispanis querendi causas puto. Neque enim potest diu convenire inter gentes adeo insociabiles.

Exspectabo, si quid novi referet e castris Bisterfeldius[7].

Turca[8] quendam vaticinii specie res novantem in herba oppressit. Totus res Persicas, nec aliud in animo habet.

Votum Excellentiae vestrae in extrema literarum parte bene convenit cum eo, quod apud Claudianum[9] legisse memini, duabus syllabis mutatis:

> Vindicet Eous contemtas advena leges:
> Barbara Germano succurrant arma pudori[10].

Deus, qui et ex tenebris elicit lucem, hos tam varios bellorum casus minasque commutet in bonam pacem.

Excellentiae Vestrae observantissimus
eidemque obsequi promtissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 18 Septembris MDCXXXVIII.

1 Karl Ludwig, keurvorst van de Palts.
2 Zie no. 3479, p. 129 n. 10.
3 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
4 Karel I van Engeland.
5 Maria de Medici.
6 Pierre Séguier.
7 Johann Heinrich von Bisterfeld.
8 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
9 De latijnse dichter Claudius Claudianus (± 370-404).
10 Vgl. Claudianus, *In Eutrop.* II. 158-159.

Venit jamjam huc a duce Vinariensi cum captis signis LXXXIII Lutzavius[1]. Rumor nunc hic spargitur plebi forte solandae recoligi a principe Condaeo exercitum ad XVIII millia. Ab archiepiscopo autem Burdegalensi captam Gattariam et disjectis munimentis loci veteribus aliud strui quo portus servetur. Cateleti praefectus[2] captus est. Germanis, qui ibi fuere, data vita.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in margine in de copie te Uppsala: A. 1638. Redd. Hagae 15/25 Sept.

3768. 1638 september 18. Aan A. Oxenstierna[3].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Quas e Vinariensibus castris[4] literas satis recentes habeo[5], eae me docent Oberkircham et oppida minora alia itemque castellum Drusenhemum venisse in ducis potestatem. Octo turmas ab eo missas in tractum Durlacensem Spiram usque pervasisse. Ipsum vero cum peditatu et alis equitum duabus Brisacum aditu intercludere, ni propere ei subveniatur, quod ut fiat valde laborari ab imperatore[6], Bavaro[7] et episcopis[8], ultra mensem non par tolerandae inopiae ita testantibus captivis etiam, de quibus quaestio habita est. Proximum qui succurrere Brissaco nunc possit, esse ducem Carolum[9], sed ei sua esse, quae agat.

Haec omnia excitare hanc aulam debent, ut duci et plus militis et extra ordinem pecuniae aliquid mittatur, quam ad rem se laboraturum significavit mihi pater Josephus[10]; sed vix quicquam posse fieri, antequam huc venerit D. cardinalis[11], qui in oppido S. Quintini nunc est fruens gloria recuperati Castelleti, quod die 14 hujus mensis impetu multo cum sanguine captum a Gallis est.

Fuit Gallis etiam felix mari proelium primo die mensis hujus sex leucis a Genua, cum ipsorum naves longae quindecim Hispanas totidem insectarentur primumque propinquis telorum jactibus, inde manu rem gererent aequali diu et cruento certamine. Sed Galli tribus suarum amissis sex hostilium navium cepere. Mortui hinc et illinc supra quater mille.

1 Conrad Lutzow.
2 Gabriel de las Torres.
3 Gedrukt *Epist.*, p. 463; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 524. De brief is tot aan ‘Deus, Excellentissime’ etc. woordelijk gelijk aan no. 3767 aan L. Camerarius (tot aan: ‘Habeo gratias’). De postscripta zijn gedeeltelijk gelijkluidend.
4 Grotius' zoons Cornelis en Diederik dienden onder Bernhard van Saksen-Weimar.
5 De bewuste brief is verloren gegaan.
6 Ferdinand III.
7 Maximiliaan I van Beieren.
8 Anselm Casimir Wambold von Umstadt, keurvorst van Mainz, en Franz von Hatzfeldt und Gleichen, bisschop van Würzburg.
9 Karel IV, hertog van Lotharingen.
10 François Leclerc du Tremblay -père Joseph-.
11 De Richelieu.

Et haec quidem bene se habent. Sed ad Fontarabiam praeter exspectatum Deus infensus spes resque Gallorum corrupit, ipsa natali S. Virginis, in cujus tutelam rex[1] se regnumque dedit. Nam cum tres cuniculi dissultu suo ruinarum nonnihil fecissent placuissetque oppugnari oppidum; cohortes sive regimenta, praesertim Mileraeiana[2] et Coronae aperte detrectarunt pugnam. Causa dicitur quod stipendia, pridem non essent soluta. Adjiciunt quidam coeptam a duce Valleta[3], Espernonii filio[4], oppugnationem mox traditam archiepiscopo Burdegalensi[5] cum classiario suo milite indignante Valetta, cujus pater pridem illarum partium praefectus plurimas in nobilitate clientelas habet easque pro arbitrio versat.

Spectabat hanc Galli militis contumaciam ex propinquo monte Arragoniae admiralius[6] bono magis quam multo cum milite utensque temporis commoditate castrorum eam partem, quae ducis Lafortii[7] filio marchioni[8] attributa fuerat, firma operibus, si defensores adfuissent, adsultat frustraque se cum suis domesticis - neque enim miles obsequebatur - objectante aliquoties marchione Lafortio perumpit; ad quod exemplum desertam itidem a milite partem illam castrorum, in qua princeps ipse Condaeus[9] fuerat, intrat Hispanus fugientibusque Gallis capit machinas, impedimenta, commeatus, signa, pecuniae insuper vim magnam, cujus penuria miles Gallus disciplinam exuerat. Archiepiscopus se ad naves recepit. Idem fecit princeps Condaeus in aquas se injiciens ac per eas transiens, donec scapham apprehenderet. Mersi et trucidati ferme Gallorum bis mille. Ceteros fuga aut Baionam aut cis flumen Handaiam pertulit jam multo a tempore nullo tam gravi inflicto vulnere Gallicae existimationi. Quantum haec res inflatura sit Hispanos, facile ex ingenio gentis intelligi potest eoque magis, quod mille et ducenti equites Hispani tantum hoc negotium confecere.

In Manicampium[10] adhuc inquiritur. Et laesit eum suo testimonio etiam Piccolominius in iis, quae ad exitum e Castello Bacci pertinebant.

Castilionaeus[11], quod imperio tantum excidit, evasisse se putat. Bastiliam enim metuebat, ideo quod defugisset onus obsidendi Cateleti non satis sibi esse ad id militis dicens, cum tamen eodem cum milite Halerius[12] nunc id oppidum ceperit hostem submovente Lafortio.

Rumor est in aula viduam Sabaudam[13], cum non acciperet sperata a Gallis auxilia, sibimet consuluisse signata pactione, qua se a bello eximat, receptura ab Hispano[14] Vercellas. Ejus rei quid sit, brevi apparebit.

1 Lodewijk XIII van Frankrijk.
2 Zie no. 3767, p. 574 n. 11.
3 Bernard de Nogaret d'Epernon, hertog van La Valette.
4 Jean-Louis de Nogaret, hertog van Epernon.
5 Henri d'Escoubleau de Sourdis.
6 Juan Alonso Enriquez, admiraal van Castilië.
7 Jacques-Nompar de Caumont, maarschalk van La Force.
8 Armand de Caumont, markies van La Force.
9 Henri de Bourbon, prins van Condé.
10 Achille de Longueval, baron van Manicamp.
11 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
12 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
13 Christine de France, hertogin van Savoye.
14 Diego Mexia Felipes de Guzmán, markies van Leganés.

Deus, Excellentissime et Illustrissime Domine, det Tuae Sublimitati cuncta felicia.
Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 18 Septembris 1638.

Ajunt Angli[1] reginam matrem[2] exspectari in Anglia et dixisse Galliae cancellarium[3] regem ei permissurum, ut bonis suis fruatur, quandoquidem ex hostico exivit.

Venit jamjam huc a duce Vinariensi cum captis signis LXXXIII Lutzavius[4]. Duci propositum ait tria facere castella ad Brissacum eaque perpetuo opere connectere, nequid, ut huc usque fit, victus ab Helvetiis aut rusticis inferatur. Sed magnas copias colligente hoste nihil eum acturum, nisi novis a rege auxiliis instruatur. Itaque in id omni modo laborabimus. Ipse dux ad reginam[5] scribit.

Mitto historiam exacte scriptam de clade ad Fontarabiam[6]. Rumor nunc hic spargitur plebi forte solandae recolligi a principe Condaeo exercitum ad XVIII millia, ab archiepiscopo autem Burdegalensi captam Gattariam et disjectis munimentis loci veteribus aliud strui, quo portus servetur.

Casteleti praefectus[7] captus est. Germanis, qui ibi fuere, data vita.

3769. 1638 september 18. Aan A. Oxenstierna[8].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Postquam miseram postremas ad Sublimitatem Tuam literas[9], sententiae in eos, qui vim mihi intulerant[10], latae exsecutio, ita ut hic in absentes mos habet, in imaginibus facta est. Ego jam nihil aliud quam firmiorem valetudinem opperior, ut regem[11] adeam eique post publica negotia preces adferam meas ad dandam his reis ejus, quod impetu non proposito deliquerunt, indulgentiam.

Nuper ad D. Chavigniacum[12] cum scriberem[13], misi ei, quod Veneto[14] ante tradideram, scriptum de iis, quae regina domina nostra clementissima[15] desiderat

1 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
2 Maria de Medici.
3 Pierre Séguier.
4 Conrad Lutzow.
5 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
6 Voor geschriften over Fontarabie zie men E. Duceré, *Essai de bibliographie du siège de Fontarabie en 1638 in Bulletin de la Société des lettres, sciences et arts de Bayonne*, 1898 pp. 217-227.
7 Gabriel de las Torres.
8 Gedrukt *Epist.* p. 463; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 523.
9 No. 3768.
10 Zie hierover no. 3677, p. 457 n. 9.
11 Lodewijk XIII van Frankrijk.
12 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
13 No. 3757.
14 Anzolo Correr.
15 Christina van Zweden.

in diplomatibus pro Germanis. Vellet Venetus, qui heri apud me fuit, me novam aliquam scribere formulam; verum ego dixi frustra id futurum, priusquam caesarianorum mens super illis annotatis intellecta fuerit; itaque, ut ea intelligatur, dixit se allaboraturum. Ego, si quis cum ministris regiis ea de re sermo inciderit, tenebo me intra praescripta.

Regina[1] cardinali Riceliaco manet infensa, sed hujus auctoritas in regis animo credentis sine ipso nihil se posse firmiores egit radices quam ut a quoquam homine convelli possint. Ad pacis tamen desiderium poterit et haec res et ortus delphini[2] suum habere momentum coeperatque jam et Hispanus[3] Romae eam expetere. Sed is novis mirisque successibus inflatus suum jam putabit eam dare magis quam accipere.

Deus belli pacisque arbiter, Excellentissime et Illustrissime Domine, det orbi christiano, reginae regnoque Suedico ac Tuae Sublimitati cuncta, quae optari jus fasque est.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 8/18 Septembis 1638.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3770. 1638 september 18. Aan N. van Reigersberch[4].

Mijn Heer,

Den eerste September hebben XV Fransche galeijen gelijcke getal van Spaensche ses mijlen van Genua in zee met canon aengetast ende zijn daernae geëntert. De slagh heeft twee uijren geduijrt zijnde zeer bloedigh. Drye Fransche galeijen zijn verdroncken, daerentegen hebben de Franchoysen ses Spaensche galeijen becomen. Aen beijde zijde zijn tusschen de vyer ende vijf duisent man gebleven.

Den VIII is Fontarabie, naedat drye mijnen haere operatie gedaen hadden, aengetast, maer (de) regimenten hebben nyet willen vechten sijnde sedert eenigen tijdt nyet wel betaelt, naementlijck het regiment van La Millerai[5] ende de la Couronne. Den admiral van Arragon[6] dit zyende van een naegelegen bergh heeft met 1200 ruijters het leger aengetast, hetwelck zeer wel was geretrancheert soo daer handen bij geweest waeren om 't selve te defenderen. Is eerst aengevallen op het quartier van den marquys de La Force[7], dye met zijne domestycquen, alsoo

1 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
2 Lodewijk XIV, geboren op 5 september 1638.
3 Spaans ambassadeur in Rome was Manuel de Moura y Corte Real, markies van Castel Rodrigo.
4 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 9c. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Licht beschadigd.
5 Zie no. 3767.
6 Juan Alonso Enriquez, admiraal van Castilië.
7 Armand de Caumont, markies van La Force.

de soldaten hem nyet volgen en wilde, eenige resistentie heeft gedaen, doch tevergeefs, ende alsoo in 't quartier van mijnheer den prins van Condé[1] immers soo weynigh defentie was, is den Spaignaerd van alles meester geworden, de Franchoysen gevlucht, haer geschut, vaendelen, gelt bij den vijant becomen. Eenige meenen, dat oock quaed gedaen heef, dat mijnheer den prins aen de eertsbisschop van Bourdeaux[2] d'eere hadde gegunt van de aenval te doen, welcke eer den hertogh van Valette[3] garen hadde gehadt hebbende in voorgaende occasie zeer wel gedaen ende groot credyt hebbende door het langduijrige gouvernement van zijn vader den hertogh van Espernon[4] bij den adel van Guienne. Den voorss. eertsbisschop heeft sich in de schepen gesalveert. Mijnheer den prins heeft door het water moeten loopen om aen een chaloupe te comen. Tusschen de duijsent ende twee duijsent Franchoysen sijn gebleven, meest verdroncken. De reste hebben haer eenige te Baiona, eenige aen dese zijde van de riviere Handaia gesalveert.

Den gouverneur van Catelet[5] is gevangen. De Duytschen, dye daerbinnen geweest zijn, is het leven gegunt.

Men seijt hyer, dat den prince van Condé zijn volck weder vergadert tot XVIII^{m}; daer is oock een geruchte, doch nyet heel seecker, dat den eertsbisschop van Bourdeaux Gatari soude ingenomen hebben.

In lang en heeft Vrancrijck soo grooten oneer nyet behaelt. Hyertegen hebben wij eenen cleijne vertroosting, dat op den XIII Castelet met gewelt is ingenomen ende alles dat daerin was omgebracht. 't Is quaed voor den marescal de Chastillon[6], dat monsieur du Hallier[7] sulcx heeft connen doen met hetselve volck, 'twelck denselve marescal daertoe te weynigh seyde te zijn ende daerom sich van 't commandement tot het belegh hadde geëxcuseert: soodat hij ende de zijnen nyettegenstaende de disgratie ende confinement voor een tijdt op zijn huijs haer hier wel tevrede toonen[8] hebbende swaerder gevreest.

Wij verstaen den graeff Curtz[9] opentlijck seijt geen last te hebben te hooren sprecken van de saecke van den palsgraeff[10]. Den cancelier van Vrancrijck[11] heeft aen de Engelschen[12] geseijt, soo de coninginne-moeder[13] in Engelant gaet, dat den coningh[14] haer sal laeten volgen haer incomen, 'twelck de Engelschen nyet quaelijck en smaeckt als dye nyet garen in costen soude vallen.

Monsr Lutzau[15] is hyer gecomen van den hertogh van Wijmar[16] met de

1 Henri de Bourbon, prins van Condé.
2 Henri d'Escoubleau de Sourdis.
3 Bernard de Nogaret d'Epernon, hertog van La Valette.
4 Jean-Louis de Nogaret, hertog van Epernon.
5 Gabriel de las Torres.
6 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
7 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
8 In de tekst wordt het woord ‘toonen’ voorafgegaan door een overbodig ‘te’.
9 Ferdinand Siegmund Kurz, vice-kanselier van de keizer.
10 Karl Ludwig, keurvorst van de Palts.
11 Pierre Séguier.
12 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
13 Maria de Medici.
14 Lodewijk XIII van Frankrijk.
15 Conrad Lutzow.
16 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

drye ende tachtich genomen vaendelen. Seijt ons, dat den hertogh meent drye forten te maecken bij Brisac ende dye met eenen ommeloop aen malcander te hechten, opdat de boeren ende Switsers geen toevoer en doen in de stadt als voor desen. Den vijant vergadert veel volcx, soodat sijne Fürstelijcke Genade meer hulps uijt Vrancrijck sal moeten hebben off te cort sal comen.

Den 18 Sept. 1638.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer van Reigersberg, raed in den Hoogen Raide in Hollant. In Den Hage.

In margine schreef Grotius nog: den XVIII Septembre XVI^{c}XXXVIII.
In dorso schreef Van Reigersberch: broeder de Groot, den 18 Sept. 1638 wt Paris.

3771. [1638] september 20. Van P. de Groot[1].

Venerande Parens,

Quod Amstelodami aliquanto diutius moratus fuerim quam decreveram, causa fuit D.^{i} Crusii[2] ex Gallia reditus, cui, quoniam ignotus ibi erat, aliquamdiu adjutor mansi. Ille multa mihi dedit signa sincerae amicitiae petiitque, ut singulis septimanis ad eum in Suediam scriberem, pari obst[r]ictus promisso. Hoc quoniam non inutile fore confido, optem aliquando mihi scribi aliquid eorum, quae ibi[3] geruntur, quod a Pelzio[4] fieri poterit, describendo quaedam ex iis, quae ad alios scribuntur.

Amstelodami omnes valent optime, et vos omnes salutant.

D.^{i} Vossii liber de Ido[lo]latria[5] pervenit ad quartum et adhuc longe abest a fine. Videtur haec aetas multum ei tribuere materiae, ita ut etiam sub praelo augeatur quotidianis exemplis.

Apud Treselium filium[6] Amstelodami agentem reperi etiamnum libros, quos jam ad vos pervenisse putaram, nescio an ipsius culpa an occasionis. Acceperat etiam ad te mittendos alios libellos ab Episcopio[7] ut ajebat.

Jansonii[8] typos hebraeos et Graecos brevi accipiam et mittam; est ille vir pacificus satis, verum alteri parti deditus. Videtur non adversari quidem impres-

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 26. Eigenh. oorspr. De brief moet blijkens de vermelding van de zwangerschap van de Franse koningin en het bezoek van Maria de Medici aan Amsterdam van 1638 zijn.
2 Johan Jespersson Kruus.
3 NL. in Frankrijk.
4 Grotius' nieuwe secretaris Pieter Pels.
5 *Gerardi Ioannis Vossii De theologia gentili, et physiologia Christiana: sive de origine ac progressu idololatriae; deque naturae mirandis, quibus homo adducitur ad Deum, libri quatuor.* Amstelodami 1641.
6 Vermoedelijk Samuel, zoon van Daniel Tresel.
7 Simon Episcopius.
8 Ioannes Janssonius, drukker-uitgever te Amsterdam, buurman en concurrent van Willem Jansz. Blaeu.

sioni Anthologiarum[1], timere tamen Blavium[2] non minus quam ab eo timeri. Promittit tamen incepturum se, si possimus adhuc duos exspectare menses.

Deo gratias ago pro valetudine tibi restituta.

De regina matre[3] ad matrem scribo.

Venit ad vos D.^{s} Cnutius[4] super ejus negotio cum rege[5] acturus. In partu reginae[6] video quod prosit ei, video etiam quod obsit. Minus enim jam timenda erit in Gallia firmata successione, sed etiam eo firmior erit cardinalis[7] auctoritas. Illa de sua re ad regem non scribit, sed omnia Cnutio commisit. Domesticum[8] postea misit, ut regi et reginae gratuletur novum partum.

Deus, venerande parens, tibi semper adsit salutifer.

Tibi obedientissimus filius
P. Grotius.

20 Sept. Hagae Comitis.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 30 Sept.

3772. 1638 september 23. Aan F. Junius[9].

Multis nominibus te amo, Iuni doctissime, et abs te vicissim amari magni facio. Scis, quam vetus haec sit inter nos amicitia, quam firmas radices egerit. Caeterum in iis, quae nuper scripsi perlecto tuo de veterum pictura libro[10], cave credas quicquam a me huic amori datum. Sicut in causis judices, ita ex actis pronuntiant, ut amici inimicique non discernant personam, ita mihi in scriptis alienis facere mos est. Et in hoc quidem, quo certius mihi constet judicii mei ratio, exquisivi et aliorum virorum eruditissimorum sententias, quas omnes meae congruentes repererim, quae ultra restabat dubitandi causa?

Beasti me quod D. Seldeno[11] et D. Patricio Iunio[12] memoriam mei renovasti. Plurimum ipsis debeo et publico nomine ob labores ipsorum, quibus humanum genus sunt demeriti, et privato, quod multis argumentis comperi eos mihi optime velle. Beneficium, quod ultro offert D. Patricius Iunius faciendi mihi copiam lectionum

1 Voor de titel van dit werk zie men p. 18 n. 1.
2 Willem Jansz. Blaeu.
3 Maria de Medici.
4 Johan de Knuyt.
5 Lodewijk XIII van Frankrijk.
6 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
7 De Richelieu.
8 Niet nader bekend.
9 Gedrukt *Epist.*, p. 465 $^{\text{aant.}}$. Antw. op no. 3670.
10 Voor de titel van dit werk zie men no. 3414, p. 21 n. 11.
11 John Selden; zie over hem VI, p. 349 n. 11.
12 Patrick Young.

variantium, quas e Graecis codicibus misit Cyrillus[13], maximi facio, ut debeo, neque tantum gratissimum erit id munus, sed et operam dabo, ut id quam plurimis prosit.

13 Zie hierover no. 3670, p. 450.

Venit jam ad vos D.P. Reigersbergius[1], cui uxor mea matertera est. Nemo est, cui eum libentius quam tibi commendem. Rogo igitur tuo consilio efficias, ut haec peregrinatio ei fiat quam utilissima. Talis autem erit, si te tuique similes noverit.

Vale quam suavissime.

Tuus *ὁλοσχερῶς*.

H. Grotius.

Lutetiae, 23 Sept. Nov. Cal., cum tertio ante die tuas 14 Iulii datas[2] accepissem.

3773. 1638 september 23. Van P. Pels[3].

Mijnheer,

U. Ex.[cie] bericht ick mijne aencompste in Dansick, daer ick gevonden hebbe U. Ex. missive van 7 augusto[4] met eenen inliggenden van mijn sohn[5] over sijn arrivement in U.E. dienst tot Parijs en meteenen vernommen het employ daer U. Ex. hem believen tot sijnder eere en avancement inne te gebreuycken. Daerentegens hope ick, dat hem soo sall comporteeren, dat U.E. van sijne obediencie en humeur sattisfaccie sullen ontfangen, daervan mij tot aller tijt noyt aengenamere brieven en konnen kommen en het sal dienen tot exempell en incouragement van nogh eenen jongeren[6], die tot Utrecht ten heuyse van den proffessor Emilius[7] sijne teere studie is exercerende.

Ick bedancke U.E. hooglijck vor gunstige gluckwenschinge; sall ooc niet end onderlaeten U.E. te communiceren, watter saude mogen omme gaen.

Over het stuck van den toll, denwelcken dor de incomoditeyt van de Densche schepen op de reede in de plaetse van Zeetoelage op den eenvaudigen tittull van toelaege herdoopt is - want den naem van toll is odieux -: dese toelaege an de stadt te disputteren sall meerder verbitteringe als den toll selve veroorsaacken, want het is het fondement, daer de cracht en autoriteyt van de statt op is berustende. Wat daermee passeren sall, moet den tijt leeren.

Sijne may.[t8] was tot Weenen heerlijck ontfangen en, soo den roep gaet, Slesingen ofte eene partye daervan ten hauwelijck en tot onderhaut van de coniginne[9] ontfangen omme dat landt vor de Sweetse invallen te protecteeren dan ick en kan niet wel aennemen.

1 Pieter van Reigersberch, zoon van Maria's oudste broer Johan.
2 No. 3670.
3 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16. Eigenh. oorspr.
4 Ontbreekt.
5 Pieter Pels.
6 Philips Pels.
7 Antonius Aemilius (1589-1660).
8 Wladislas VII (IV) van Polen.
9 Cecilia Renata, dochter van Ferdinand II.

Het is seeker, dat Brandenborgh over het stuck van toelage ofte toll met sijne may.[t] geaccordeert is, al ist datt ment niet seggen ofte gestaen will, soo ist dogh seeker en niet en sall belet worden als dor de obstaculen van Dansick, die hierdor veel verloren hebben. Een van de Spiringen[1] gaet tot dien eynde in dienst vande churvorst[2] en sijn die lieden oorsaacke van veele swaricheden.

Het saude mij seer aengenaem sijn te mogen weeten, wat in gemeyne saacken passeert, wel te verstaen, die men weeten magh, en dat ome het faveren van well meynende patrioten in debvocie te hauden.

Hiermede eyndende, blijve,

U.E.[cie] dienstwilgsten diener
Paulus Pels.

23 7tember 1638 Dansick.

Adres: A monsieur Monsieur Hugo de Groot, Ambassadeur de sa may.[té] et Couronne de Swede. Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 18 Nov.

In dorso: 23 Sept. 1638 Pels.

3774. 1638 september 25. Aan L. Camerarius[3].

Illustrissime Domine,

Scotici motus, quantum ex literis sermonibusque et conjectura ex iis, quae alibi antehac evenere, assequor, metuo, ne grave negotium dent Anglis. Nam et pertendere adversus concordes et armatos periculosum est et remittere de jure regio, sicut prudentiae est interdum, ita apud populos feroces causa saepe est, cur majora indies postulent suique metu exprimant tandemque calcata summae potestatis reverentia vim imperii ad multos transferant. Accedit, quod qui Palatinae domui non optime volunt facile hinc speciosum arrepturi sint praetextum, quovis modo cum imperatore[4] depaciscendi; ad quam rem utilis ipsis esse poterit fama eorum, quae a Suedis Gallisque ipsis offeruntur. Quare magna cum sollicitudine exspecto, ecquid Hamburgi inter nostros Anglosque conventurum sit.

Cum imperatore pacificationem, ut video, durus nodus moratur de diplomatis pro Germanis. Non iniquum videtur, quod imperator postulat, ut nominentur quos regina Suediae[5] pro foederatis suis habet. Omnes autem de minus exacte servata pace

1 Over de gebroeders Spiring zie men p. 108 n. 2.
2 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
3 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 148. Gedrukt *Epist.*, p. 466 (vanaf: 'Multum debeo ...'. Het gedeelte tot aan 'Multum debeo ...' is gelijkluidend aan no. 3776 aan de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna; zie p. 589 n. 11. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
4 Ferdinand III.
5 Christina van Zweden.

Pragensi[6] querelas ad Lubecensum conventum[7] deferri grave erit imperatori et, quantum Venetus[8] hic judicat, non impetrabile.

6 De vrede van Praag, gesloten in 1635.
7 Zie p. 501 n. 12.
8 Anzolo Correr.

Praefectus, qui Castelleti in Gallorum venit potestatem, appellatur Gabriel de las Torres[1]. Cum captum est oppidum, patebat duabus ruinis per cuniculos factis. Germani se dedidere, quibus laborantium partium altera tuenda obvenerat. Alteram strenue, dum licuit, defenderunt Hispani et Vallones interfectique sunt prope omnes, ut et oppidani.

Periculum, in quo fuit dux Vinariensis[2] postremo proelio, inde apparet, quod caesariani et machinas quasdam ei eripuere receptas postea et bis eum loco moverunt. Inter signa a duce capta sunt quae inscriptiones habent non indignas observatu, ut Malleus haereticorum; Vivat Ferdinandus III et Ferdinandus IV[3]. Gallus excitat jacentes; lavabit manus suas in sanguine peccatoris. Quid cecidisse nocet?

In illo navali ad Genuam proelio dicitur tempestas suborta, quae pugnantes diremit, favisse Gallis, quibus re jam ad manus deducta difficilius futurum fuerat certamen, quod militum multo plus esset in Hispanorum navibus. Benigna nunc fama celebrat et Ponticurlaeum[4], qui navibus illis longis praefuit, et Halerium[5], qui Castelletum cepit intra 22 dies militum habens octo millia, machinas sexdecim. Putatur cum aliis quibusdam accepturus marescalli Franciae dignitatem.

Manicampius[6], qui capitis adibat periculum, precibus ducis Vinariensis donatus ad ipsum mittitur.

Goetsius[7] ad Pforsheimum dicitur veteres novasque copias colligere et dux Lotharingus[8] conari omnibus modis, ut se cum eo possit conjungere. Quo magis curandum est Gallis, ut duci Vinariensi miles novus submittatur.

Brissaci praefectus Rhinacherus[9] quotquot habebat captivos emisit liberos, ne cibum ipsis praebere teneretur. Tribunus ducis Vinariensis Ohmius[10] Wirtembergicum agrum percursat. Tenent adhuc caesariani Offenburgum et Stolhovium multumque eo inferunt commeatus, in spem subveniendi Brissaci. Machinas multas eo mittit Bavarus[11], Magontiacensis[12] militem aliique, Croatae et draconarii

1 Zie no. 3768 p. 579 n. 7, en de *Gazette de France* dd. 23 september 1638 p. 548 no. 132; ‘Ce Gouverneur s'appelle Dom Gabriel de las Torres & non Carolo de Luca qui est le nom d'vn autre officier. Il fut pris par le sieur Béda Gentil-homme du Languedoc volontaire en cetta armée: lequel l'ayant rencontré comme il taschoit de rallier à coups d'épée les Espagnols & Wallons fuyans, il l'arresta d'v coup de pertuisane, qu'il luy porta à l'espaule de telle roideur & resistence de ses habits de bufle, ce qui n'est pas sans quelque merveille, que la pointe en reboucha, ne luy laissant qu'vne meurtrisseure sans playe’.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 De uitgave der *Oxenst. Skrifter* heeft ten onrechte resp. Ferdinandus II en III; zie de *Gazette de France* dd. 23 september 1638 p. 546 no. 132: ‘Le quatriesme avec ces mots, Vivat Ferdinandus III, & Ferdinandus IV: les Imperiaux s'asseurans tellement de rendre l'Empire hereditaire à la maison d'Austriche qu'ils designent desia dans leurs drapeaux pour Empereur le fils de celui qu'ils reconnoissent aujourd'hui pour I’.
4 François de Vignerot, markies du Pont-de-Courlay.
5 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
6 Achille de Longueval, baron van Manicamp.
7 Johann, graaf van Götz.
8 Karel IV, hertog van Lotharingen.
9 Hans Heinrich von Reinach.
10 Johann Bernhard von Oehm.
11 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
12 Anselm Casimir Wambold von Umstadt, keurvorst van Mainz.

e Bohemia per Franconiam adventant. Dicitur et Gallasius[1] jussus ei XIV cohortes sive regimenta mittere cum conditione, credo, si tuto poterit. Jam nunc ex Truchesio[2] intelligo mille quingentos equites, sex millia peditum, quae in Italiam destinata fuerant exsoluto jam, ut videtur, ab ea cura Hispano[3] adversus ducem Vinariensem mitti. Dux ipse Colmariae valetudinem curat aeger animo non minus quam corpore, quod non ea ipsius habeatur ratio, quam et tempus et merita ipsius exigunt.

Qui in Picardiae limite sunt Galli ad 6 Octobris in hiberna se recipient. Interim diffluunt multi.

Dux Longavillanus[4] copias suas divisas ante hac recollegit, quo facilius ducem Lotharingum cohibeat. In iisdem partibus et Champlitae et Autreae, quae Galli ceperant, detrahuntur munimenta.

Multum debeo Excellentiae vestrae, quod per literas 13 Septembris datas[5] meam valetudinem ostendit sibi esse cordi. Redit ea tarde non per morbum tantum, sed et medicando attritis viribus. Ego vicissim Excellentiae vestrae inoffensum precor aetatis cursum tranquillo animo et corpore gratiasque ago pro transmissis chartis perutilibus ad earum rerum, quae nunc in aestu sunt dijudicationem. Placent mihi D. Salvii[6] scripta.

Verum est, quod Excellentiae vestra dicit Gallis nullam esse magis fidam possessionem quam eam, quae sociis potius quam Gallis ipsis custodienda permittitur. Quod quanquam durum auditu est, tot tamen comprobatum est experimentis, ut neque negari neque taceri possit. Ut Philippoburgum taceam, ubi Treviri, ubi Confluentes, ubi Ehrbrestenum, ubi pontes et castella ad Rhenum?

De Banerio[7] laeta intelligere gaudeo et laetiora sperare jubent virtus ejus ac prudentia.

Polonum[8] aliquid contra Suedos moliri multi existimant. Quod si est, necesse est externis fidat viribus; nam domi consensum in id obtineri posse vix arbitror. Et commode nobis evenit quod et qui Graecae et qui protestantium sunt religionis regi diffidunt neque ei animum deesse putant ad evertendam sacrorum libertatem, si vires adipiscatur.

Ex iis, quae nunc inter caesarianos et D. Salvium disputantur, brevi apparebit, serione illi pacem desiderent an id simulent captandae famae.

Hassicam viduam[9] speculari puto quae aguntur Hamburgi. Si Melandrum[10] sua Amazon ad fortiora excitet, poterit et hoc aliquid adferre momenti.

1 Matthias, graaf Gallas.
2 Wolf Dietrich Truchsess.
3 Philips IV.
4 Henri d'Orleans, hertog van Longueville.
5 Ontbreekt.
6 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant, residerende te Hamburg.
7 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
8 Wladislas VII (IV) van Polen.
9 Amelia Elisabeth, landgravin van Hessen-Kassel.
10 Peter Melander, graaf van Holzapfel.

Electoris[1] copias cum Kingio[2], quod pridem factum oportuit, junctas gaudeo, sed tam tenues esse doleo. Ut jam augeantur ad sex millia, quantillum hoc ad Suedorum copias, ut hi propter accessionem tam exiguam Anglos sibi aequent pacique difficultates injiciant vix superabiles per conditionem reddendi Palatinatus? Tum illa ad Mulhemum nubes, quo se dejectura sit, metuendum.

A Scotia nihil non triste intelligo. Et praeterquam quod novum hoc ac grave negotium, ut modo dixi, speciosum dabit obtentum bello abstinere cupientibus, ne id etiam per alias causas domui Palatinae noceat, praeformido.

De regina matre[3] arbitror Anglos non gravatim eam hospitio accepturos, si certi sint perventuros ad eam bonorum in Gallia reditus. Pecuniam a Batavis illa si elicere sperat, hoc vero est aquam e pumice[4]. Videndum, an non de induciis dictura sit aliquid, unde judicari poterit, an vere sit infensa Hispano[5]. Cardinalis Riceliacus velitne eam in Galliam admittere certis legibus an malit eo metu coercere reginam[6], regis[7] conjugem, dubitari potest.

Bysterfeldius[8] quid boni sit e castris reportaturus, scire avebo cuncta ipsi ipsiusque principi[9] optans prosperrima.

Deus, Illustrissime Domine, cuncta ad finem optatum gubernet idemque Excellentiae vestrae ejusque domui semper adsit propitius.

Excellentiae vestrae observantissimus eidemque
ad cuncta officia promtissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 25 Septembis MDCXXXVIII.

Rex in febrim recidit. Manet ad S. Quintini cardinalis ad retinendos in officio milites. Legato Gallico, qui in Batavis est[10], interdictum, ne reginam matrem salutet; missa tamen ad eam, ut audio, cardinalis cura ducentena millia florenorum.

Dicuntur a Longovillano copiae quaedam ire ad ducem Vinariensem, sed de eo nihil habemus certi.

Genuates rogati ab Hispanico legato[11], ut se praelio miscerent, noluere. Post pugnam receptum dedere Hispanis et in vulneratos captivosque multam ostenderunt misericordiam; quosdam Gallorum et redemerunt.

Ex literis ducis Vinariensis ad me datis 6/16 Septembris[12] cognosco valere eum melius, sed nisi nova auxilia accipit, res esse in maximo periculo. Demonstrabo id regi.

1 Karl Ludwig, keurvorst van de Palts.
2 James (Jacob) King, Schots officier in Zweedse dienst.
3 Maria de Medici.
4 Vgl. Plautus, *Persa* 41 (ed. Nixon): Nam tu aquam a pumice nunc postulas, qui ipsus sitiat.
5 Philips IV van Spanje.
6 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
7 Lodewijk XIII.
8 Johan Heinrich Bisterfeld.
9 Georg I Rákóczi.
10 Jean d'Estampes, markies van Valençay.
11 Juan de Velasco y de la Cueva, graaf van Sirvela († 1650).
12 De copie te Uppsala heeft 7/17; de brief zelf ontbreekt.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

In de copie te Uppsala boven aan de brief in margine: A. 1638. Redd. Hagae 2 Octob. st. n.

3775. 1638 september 25. Aan Willem de Groot[1].

Bene te tuosque valere, mi frater, gaudeo. Ego vires morbo et medicando fractas recipio paulatim.

Gallorum prospera exigua prae adversis jam et Fontarabiae derelicta obsidione magna clade accepta per militis contumaciam. Sed apud Genuam pugna navali Galli tribus navibus longis amissis sex hostiles cepere. Cateleti, quod impetu captum est, praefectus Gabriel de las Torres[2] in potestate est Gallorum, qui nunc parant se reddere hybernis.

Duci Vinariensi[3] ad Brisacum capiendum majoribus opus est copiis. Ipse Colmariae adversus tertianam luctatur. De captivis non miror, si cardinalis Hispanus[4] datum sequitur exemplum.

Res maris quod apud vos diligentius quam antehac curantur, spem mihi facit melioris in posterum fortunae.

Hic omnia ob natum delphinum[5] in laetitia sunt eaque felicitas mala quae accidere occultat.

Schokium[6] hominesque similes non multum curo. Liber ille de Veritate Religionis[7] illis ringentibus vivet et florebit. De Trinitate et alias controversias directe ibi tractare non debui et qui eas ex naturali ratione aut Platonicis scitis tractarunt antehac plus laeserunt quam adjuverunt causam christianismi. Adversus socinismi calumniam a Riveto[8] mihi motam epistolam antehac satis uberem scripsi[9] ad D. senatorem Reigersbergium[10], qui, ut spero, ejus tibi legendae copiam non invidebit. Si quid dignum lectu apud vos prodierit, facite me participem.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 25 Septembris anni 1638.

3776. 1638 september 25. Aan A. Oxenstierna[11].

1 Gedrukt *Epist.* p. 880. Antw. op no. 3764; beantw. d. no. 3789.
2 Zie over hem no. 3774, p. 586 n. 1.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Don Fernando.
5 Lodewijk XIV, geboren op 5 september 1638.
6 Martin Schoock.
7 Zie no. 3764, p. 571 n. 7.
8 André Rivet.
9 Zie dl. VIII no. 3390.
10 Nicolaes van Reigersberch.
11 Gedrukt *Epist.*, p. 465; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 527. De brief is tot aan 'Deus, Excellentissime ...' gelijkluidend aan het eerste deel van brief no. 3774 aan L. Camerarius en

Excellentissime atque Illustrissime Domine,
Scotici motus, quantum ex literis sermonibusque et conjectura ex iis, quae

komt dus voor in de copie te Uppsala. Ook de postscripta zijn gelijk, zij het, dat aan het postscriptum van de brief aan Camerarius een mededeling is toegevoegd, die in de brief aan Oxenstierna ontbreekt.

alibi antehac evenere, assequor, metuo, ne grave negotium dent Anglis. Nam et pertendere adversus concordes et armatos periculosum est et remittere de jure regio, sicut prudentiae est interdum, ita apud populos feroces causa saepe est, cur majora indies postulent suique metu exprimant tandemque calcata summae potestatis reverentia vim imperii ad multos transferant. Accedit, quod qui Palatinae domui non optime volunt facile hinc speciosum arrepturi sint praetextum, quovis modo cum imperatore[1] depaciscendi; ad quam rem utilis ipsis esse poterit fama eorum, quae a Suedis Gallisque ipsis offeruntur. Quare magna cum sollicitudine exspecto, ecquid Hamburgi inter nostros Anglosque conventurum sit.

Cum imperatore pacificationem, ut video, durus nodus moratur de diplomatis pro Germanis. Non iniquum videtur, quod imperator postulat, ut nominentur quos regina Suediae[2] pro foederatis suis habet. Omnes autem de minus exacte servata pace Pragensi[3] querelas ad Lubecensem conventum[4] deferri grave erit imperatori et, quantum Venetus[5] hic judicat, non impetrabile.

Praefectus, qui Castelleti in Gallorum venit potestatem, appellatur Gabriel de las Torres[6]. Cum captum est oppidum, patebat duabus ruinis per cuniculos factis. Germani se dedidere, quibus laborantium partium altera tuenda obvenerat. Alteram strenue, dum licuit, defenderunt Hispani et Vallones interfectique sunt prope omnes, ut et oppidani.

Periculum, in quo fuit dux Vinariensis[7] postremo proelio, inde apparet, quod caesariani[8] et machinas quasdam ei eripuere receptas postea et bis eum loco moverunt. Inter signa a duce capta sunt quae inscriptiones habent non indignas observatu, ut Malleus haereticorum; Vivat Ferdinandus III et Ferdinandus IV[9]. Gallus excitat jacentes; lavabit manus suas in sanguine peccatoris. Quid cecidisse nocet?

In illo navali ad Genuam proelio dicitur tempestas suborta, quae pugnantes diremit, favisse Gallis, quibus re jam ad manus deducta difficilius futurum fuerat certamen, quod militum multo plus esset in Hispanorum navibus. Benigna nunc fama celebrat et Ponticurlaeum[10], qui navibus illis longis praefuit, et Halerium[11], qui Castelletum cepit intra 22 dies militum habens octo millia, machinas sexdecim. Putatur cum aliis quibusdam accepturus marescalli Franciae dignitatem.

Manicampius[12], qui capitis adibat periculum, precibus ducis Vinariensis donatus ad ipsum mittitur.

1 Ferdinand II.
2 Christina van Zweden.
3 De vrede van Praag, gesloten in 1635.
4 Zie p. 501 n. 12.
5 Anzolo Correr.
6 Zie no. 3774, p. 586 n. 1.
7 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
8 De troepen van Ferdinand III.
9 Zie no. 3774 p. 586 n. 3.
10 François de Vignerot, markies du Pont-de-Courlay.
11 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
12 Achille de Longueval, baron van Manicamp.

Goetsius[1] ad Pforsheimum dicitur veteres novasque copias colligere et dux Lotharingus[2] conari omnibus modis, ut se cum eo possit conjungere. Quo magis curandum est Gallis, ut duci Vinariensi miles novus submittatur.

Brissaci praefectus Rhinacherus[3] quotquot habebat captivos emisit liberos, ne cibum ipsis praebere teneretur. Tribunus ducis Vinariensis Ohmius[4] Wirtembergicum agrum percursat. Tenent adhuc caesariani Offenburgum et Stolhovium multumque eo inferunt commeatus, in spem subveniendi Brissaci. Machinas multas eo mittit Bavarus[5], Magontiacensis[6] militem aliique, Croatae et draconarii e Bohemia per Franconiam adventant. Dicitur et Gallasius[7] jussis ei XIV cohortes sive regimenta mittere cum conditione, credo, si tuto poterit. Jam nunc ex Truchesio[8] intelligo mille quingentos equites, sex millia peditum, quae in Italiam destinata fuerant exsoluto jam, ut videtur, ab ea cura Hispano adversus ducem Vinariensem mitti. Dux ipse Colmariae valetudinem curat aeger animo non minus quam corpore, quod non ea ipsius habeatur ratio, quam et tempus et merita ipsius exigunt.

Qui in Picardiae limite sunt Galli ad 6 Octobris in hiberna se recipient. Interim diffluunt multi.

Dux Longavillanus[9] copias suas divisas ante hac recollegit, quo facilius ducem Lotharingum cohibeat. In iisdem partibus et Champlitae et Autreae, quae Galli ceperant, detrahuntur munimenta.

Deus, Excellentissime et Illustrissime Domine, regno, reginae ac Sublimitati Tuae propitius adsit.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 15/25 Septembris 1638.

Rex[10] in febrim recidit. Manet ad S. Quintini cardinalis[11] ad retinendos in officio milites. Legato Gallico, qui in Batavis est[12], interdictum, ne reginam matrem[13] salutet. Missa tamen ad eam, ut audio cardinalis cura ducentena millia florenorum.

Dicuntur a Longavillano copiae quaedam ire ad ducem Vinariensem; sed de eo nihil habemus certi.

Genuates rogati ab Hispanico legato[14], ut se proelio miscerent, noluere; post

1 Johann, graaf van Götz.
2 Karel IV, hertog van Lotharingen.
3 Hans Heinrich von Reinach.
4 Johann Bernhard von Oehm.
5 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
6 Anselm Casimir Wambold von Umstadt, keurvorst van Mainz.
7 Matthias, graaf Gallas.
8 Wolf Dietrich Truchsess.
9 Henri d'Orleans, hertog van Longueville.
10 Lodewijk XIII.
11 De Richelieu.
12 Jean d'Estampes, markies van Valençay.
13 Maria de Medici.
14 Juan de Velasco y de la Cueva, graaf van Sirvela († 1650).

pugnam receptum dedere Hispanis et in vulneratos captivosque multam ostenderunt misericordiam. Quosdam Gallorum et redemerunt.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3777. 1638 september 25. Aan A. Oxenstierna[1].

Vidua Sabauda[2] in Hispaniam misit neque dubitatur, quin se bello exemtum eat, si non jam res confecta est, quod multi existimant. Post id perierit omnis per Italiam cultus Gallici nominis cunctaque ad Hispanum[3] vergent. Mirum est, quod astrologi praedicant, qui genesin cardinalis Hispani[4] expenderunt, summa illi omnia a fatis, sed in ecclesiastica dignitate portendi. Si eo servitutis venerit Italia, ut ex domo tam late regnatrice pontificem sumat, non poterit res abire sine schismate.

Quod Galli circa diplomata pro Germanis indulgentiores sunt quam nostri, nescio an inde sit, quod in pacis cudendae negotio nos velint praecurrere. Certe Milleraeus[5], cardinalis[6] propinquus, nuper magno certare voluit intra hanc hiemem indutias futuras.

Est in Hispania Mutinae ac Regii dux[7]; ei pro magnis, quas per Italiam habet, possessionibus regnum Sardiniae in fide ac clientela regni Hispanici offertur. Ita omnibus modis id agit Hispanus, ne qua sit per Italiam potentia, quae ipsi obsistat.

Is, qui pro libertate Casimiri principis[8] huc venerat[9], nihildum promovet. Sed multi persuasum mihi volunt Poloniae regem[10] vires quaerere, ut quae cum Suedia pepigit vi abrumpat. Ego respondere soleo non permissuram id Polonam nobilitatem; neque enim e re esse ipsius, et ea nolente, fiducia opis externae bellum moliri non sine periculo fore.

Deus, Excellentissime et Illustrissime Domine, cuncta in bonum commune vertat.

Tuae Sublimitatis cultor dovotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 15/25 Septembris 1638.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 465; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 526.
2 Christine de France, hertogin van Savoye.
3 Philips IV van Spanje.
4 Don Fernando.
5 Charles de la Porte, hertog van La Meilleraye.
6 De Richelieu.
7 Francesco d'Este, hertog van Modena.
8 Jan II Kasimir.
9 Peter Dembski, Koninklijk secretaris.
10 Wladislas VII (IV) van Polen.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacra Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3778. 1638 september 25. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijn Heer,

Den gouverneur van Catelet die nu in handen is van de Fransoisen is genaemt Gabriel de las Torres[2]. Van twee breschen die gemaect waeren hebben de Duitsche de eene geabandonneert het leven bedongen hebbende. De Spaigniaerden hebben d'andere, soo lang sij conden, gedefendeert ende sijn meest omgebracht. Die van Genua hebben haer met het laetste gevecht tusschen de Spaignaerden ende Fransoisen niet willen moeien, maer hebben retraicte gegeven in haer haven aen de Spaignaerden ende sorg gedragen voor de gequetsten.

Den coninc[3] is weder in een coortse gevallen.

Men geeft de gemeente hoop van Fontarabie weder te belegeren, 'twelck moeite in sal hebben.

Den hertogh van Wymar[4] is sieck te Colmar, heeft weinigh volck ten aansien van den vijant die seer sterck werdt. Beijeren heeft geschut gesonden. Die van Mentz[5] ende andere bisschoppen doen lichtingen Croaten ende dragons comen uit Bomen; oock vijftien hondert paerden ende ses duisent te voet, die men meende nae Italië te schicken, alwaer het oorlogh schijnt een einde te nemen, doordien de hertoginne van Savoye[6] de neutraliteit soeckt, gaen nae die quartieren aen den Rijn, alwaer den hertogh van Lotteringen[7] oock meent te comen. Doch den hertogh van Longueville[8] hebbende Chamnite ende Autre gedemanteleert ende al sijn volck bijeengetrocken soect sulcx te beletten.

De Fransoisen, die in Picardië sijn, maecken haer gereedt om tegen den sesten october te gaen in haer winterlegers.

Die hier gesonden is[9] om de vrijheit van den prince Casimir[10] vordert niet seer. De opinie van veelen is, dat de t'samenspraeck van den coninc van Polen[11] met den keiser[12] sal dienen om den coninc van Polen 't bestant met Swede te doen breecken.

Wij verwachten hier wat cours de coninginne-moeder[13] sal nemen; daer blijven, nae Engellant gaen, off hier comen.

Tot Parijs, den 25 Sept. 1638.

Ick verstae den coninc door des cardinaels[14] raedt aen de coninginne-moeder

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 9d. Eigenh. oorspr. Niet ondertek.
2 Zie no. 3774 p. 586 n. 1.
3 Lodewijk XIII van Frankrijk.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Anselm Casimir Wambold von Umstadt.
6 Christine de France, hertogin van Savoye.
7 Karel IV, hertog van Lotharingen.
8 Henri d'Orleans, hertog van Longueville.
9 Peter Dembski, Koninklijk secretaris.
10 Jan II Kazimierz.
11 Wladislas VII (IV).
12 Ferdinand III.
13 Maria de Medici.
14 De Richelieu.

200[m] guldens heeft gesonden. Evenwel heeft den ambassadeur van Vrancrijck, die in Hollant is[1], last haer niet te sien. Den coninck is te Chantilly weder ingevallen in de coorts, den cardinael bij S.[t] Quentin om 't verloop van de soldaten te beletten.

Adres (met andere hand): Mijn Heer Mijn Heer van Reigersbergen, raedt in den Hooghe Raede van Holland.

In dorso schreef Van Reigersberch: broeder de Groot, den 25 sept. 1638 wt Paris.

3779. 1638 september 27. Van P. de Groot[2].

Venerande parens,

Quamvis nihil paene mihi materiae scribendi relinquat infaustum hoc nobis nostrisque tempus, pauca tamen haec mitto, ne vel inertiae vel oblivionis accuser.

In Brasilia nihil nostris ex voto successit post ultimum illud infaelix nostris praelium, ubi ultra XIII[c] nostrae partis cecidere.

Audivimus hic, ne quid Galli de fuga ad Calloam loquantur, faedissimam principis Condaei[3] apud Fontarabiam actionem.

Princeps Arausionensis[4] hac vel sequenti septimana putatur huc venturus.

Senator Reigersbergius[5] Amstelodami etiamnum haeret.

D. Cnutius[6] ad vos profectus est, ut pro regina matre[7] apud regem[8] agat. Henricus Nassovius[9], Guillielmi comitis[10] frater, eodem etiam abiit, ut regi faelicem reginae[11] partum principis nomine gratuletur. Ivisset et in Galliam, ut idem nomine Ordinum fecisset, Brederodius[12] a principe commendatus, nisi tam sp[l]endidum oratorem metuissent Ordines etiam rei suae minime parcum[13].

Deus, venerande parens, tibi det omnia prospera.

Tibi obedientissimus filius

P. Grotius.

Hagae Com. MDCXXXVIII, XXVII Sept.

1 Jean d'Estampes, markies van Valençay.
2 Hs. Leiden, UB., coll. Pap. 3. Eigenh. oorspr.
3 Henri de Bourbon, prins van Condé.
4 Frederik Hendrik.
5 Nicolaes van Reigersberch.
6 Johan de Knuyt.
7 Maria de Medici.
8 Lodewijk XIII van Frankrijk.
9 Hendrik van Nassau-Siegen, kolonel van het Noordhollandse regiment.
10 Willem, graaf van Nassau-Siegen.
11 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
12 Johan Wolfert van Brederode.
13 Er staat ‘parcus’ met de ‘s’ door een andere - wellicht Grotius' - hand verbeterd in ‘m’ en weer doorgestreept.

Adres: Monsieur Grotius, Conseillier de sa Maj^{té} de Suède et son Ambassadeur à Paris.

In dorso schreef Grotius: 27 Sept. 1638 P. Grotius;
en boven aan de brief: Rec. 7 Oct.

3780. 1638 september 27. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

Ayant fait responce à vos lettres par ma précédante[2] celle-cy sera pour vous communiquer cy-enclos advis de la bataille navale suivie le 1. de 7bre entre les Espagnols et François à la veue de Gênes, remarquable en cela que toutes deux armées y sont allés non par nécessité mais de libre volonté de faire voir son courage. Celuy qui a veu le combat me mande qu'il a duré 3 heures après mydi par lequel les Espagnols furent vaincus, 3 généraux et tous officiers avec plus de 2^{m} Espagnols qui estoit destinez pour Milan tués et mille blessez qu'on a retirés à Gênes, oultre le butin de 200^{m} escus et beaucoup de marchandise.

C'est un coup qui empêchera le transport des Allemans[3] en Allemagne d'où on sollicite le gouverneur de Milan[4] pour le renfort du Göz[5], mais on n'y avance gueres les Espagnols se voyans tellement embarassés qu'il leur est impossible d'envoyer aucun secours en Allemagne.

Cependant Göz advance avec son armée qu'on dit estre de 15^{m} hommes qu'on a tirés de toutes les garnisons et tâchent d'attaquer d'une part la contee de Sulz les villes forastières et de l'autre secourir Brisac qui est à l'extrémité encor que d'autres disent qu'il y a encor de vivres pour un an.

Monsieur Mukel[6] m'escrit qu'il ne me peut envoyer aucun argent c'est pourquoy ie serois bien aise s'il vous pouvies obtenir de monsieur Heyf[7] au moins deux cent daler pour me pourvoir à bon heure de vivres et de ce qu'il me faut pour l'hyver, autrement Dieu sçait que ie ne sçay où prendre de l'argent, ayant honte d'en emprunter plus. Si vous m'y pouvez aider m'obligerez.

Enfiniment don de Melos[8] doit estre gouverneur de Milan et puisque le marquis de Leghanes est malade il fait à cest'heur sortir en campagne 8^{m} à pied et 2500 chevaux seulement comme ie croy pour espouvanter les Savoiards et les contraindre à la neutralité le nombre estant petit pour assiéger Casal ou envahir la Savoye.

Ie demeure, monsieur,

Vostre serviteur très humble

Marin.

De Zurig, ce 17/27 de 7 bre 1638.

On nous dit icy que monsieur de Veimar[9] est peu fort et combattu du desordre et de la nécessité de vivres. Les François échappent où ils peuvent à la fois 40

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
2 No. 3766.
3 Grotius heeft erboven geschreven: 'Italiens'.
4 Diego Mexia Felipes de Guzmán, markies van Leganés.
5 Johann, graaf van Götz.
6 Friedrich Richard Mockel.
7 Johann Hoeufft, bankier te Parijs.
8 Francisco de Mello.
9 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

et 50 ensemble et seroit-il nécessaire que la France y remédiast par la rigueur de la justice. Après la dernière bataille le pain a manqué 8 iours aux soldats et ce faute de commissaires, ce que ie sçay de gens propres de l'armée.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 8. 19. 1638.
In dorso: 27 Sept. 1638 Marini.

3781. 1638 september 30. Aan S. Johnson[1].

Reverende Domine,

Siquid unquam pietati tuae boni per me contigit, id certe non tibi quam mihi est suavius. Summa enim cum voluptate recordor tempus illud, cum mihi sermonibus tuis doctissimis sanctissimisque frui licuit; quales ego in magna quamvis salutatorum hic copia, non parvo mihi emptos velim. Sed cum tam beato mihi esse nunc non detur, quod proximum est isti felicitati per liter as commercium arripiam libens. Deinde vero et ei, qui literas tuas attulit[2], quem videre ab itinere recentem nondum mihi contigit, et iis omnibus, quos mihi commendare aut quovis modo notos facere volueris, ostendam, quam verus sincerusque tuae pietatis amor apud me maneat quantique faciam summas tuas virtutes cum singulari eruditione conjunctas.

Accepit Gallia damni nonnihil ad S. Audomari urbem et ad Fontarabiam. Sed praeter capta Rentiacum et Castelletum tantum est de virili stirpe regi[3] nata gaudium, ut omnes dolores facile exsurdet[4].

Vestri illi vicini spiritu aguntur sui gregis et nisi ratio invenitur dissolvendi illegitimum fedus, magnum metuo vulnus, non jam dicam episcopali, sed regiae auctoritati. Non credas, quantum me pro summo meo erga gentem vestram studio, haec res sollicitum habeat[5]. Magnam vim habet ad furiandos homines rerum imperitos illud Knoxii[6] Buchananique[7] classicum, praesertim cum in oculis sint felicium defectionum exempla.

D. Seldeni[8] praeclara jam habuimus ex hebraeorum scriptis deprompta; quare in animo illi esse novis nos muneribus suis ditare gaudeo. De synedrio pauca pro materiae ubertate dedit nobis Cochius[9]. Non dubito, quin D. Seldenus pro

1 Copie Gem. Bibl. Rotterdam, coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674. Gedrukt *Epist.* p. 466. Gedeelt. in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 193.
2 Niet geïdentificeerd.
3 Lodewijk XIV, geboren op 5 september 1638, zoon van Lodewijk XIII van Frankrijk en Anna van Oostenrijk.
4 De uitgave der *Epist.* geeft abusievelijk ‘exturbet’.
5 Het betreft de troebelen in Schotland.
6 John Knox (1505-1572), Schots hervormer en historicus. Wellicht is het ‘Knoxii classicum’ een toepseling op diens *The First Blast of the Trumpet against the Monstruous Regiment of Women*. 1558.
7 De Engelse humanist George Buchanan (1506-1582).
8 John Selden; zie over hem VI, p. 349 n. 11.
9 Hier wordt Johannes Coccejus (1603-1669) bedoeld.

ista sua multijugi lectione plurima scitu utilia ac jucunda possit velitque addere. Nec minus placet alterum reconditae eruditionis argumentum de Iure Gentium[1], quale hebraei coluere. Est sane, ut dicis, multa in rabbinorum scriptis occurrunt quae ostendunt judicii tenuitatem. Sed sunt et alii, qui lectis philosophorum Graecorum et Arabum libris nonnullis et christianorum accedente ingenii quadam bonitate, interpretationes adferunt non improbabiles, quos inter excellunt Aben-Esra[2] et Maymonides[3]. Manasses autem Ben-Israël[4] tum in Conciliatore suo[5] tum in libris de Creatione et Resurrectione[6], cum diversorum diversas adferat sententias, ut nonnulla habet laude digna, ita quaedam etiam rabbinica, id est, absurda atque ridicula. Spilmanni Concilia[7] haud dubie ad ecclesiae res cognoscendas lucem magnam adferent. Et utinam sicut Hispaniae habemus et Galliae, nunc et per ipsum Angliae, ita gentium omnium christianarum concilia bona fide emendateque edita habeamus. Sed aliud etiam ab eodem Spilmanno exspectamus, partem scilicet Germanici veteris Lexici alteram[8], multum et hanc ad intelligendas leges historiasque collaturam.

Socini[9] sectatores maluissem totas epistolas meas quam partem earum dedissent legendas: ita clarius apparuisset mea in iis, quae in ipsis non probo constantia. Caeterum respondere literis, etiam si quid in iis, qui a nobis dissident, est

1 *Duo tituli Thalmudici, Sanhedrin et Maccoth quorum ille agit de synedriis, judiciis suppliciis capitalibus Ebraeorum; hic de poena falsi testimonii exsilio et asylis flagellatione: cum excerptis ex utriusque Gemara, versa et annotationibus depromtis maximam partem ex Ebraeorum commentariis, illustrata a Joanne Coch. Bremensi. Heb. & Lat.* Amsterodami 1629.
2 Abraham Ben Meïr Ibn Ezra (Aben Ezra) (± 1092-1167), Spaans-joodse exegeet.
3 Maimonides (Rabbi Moses ben Maimon) (1135-1204), Joods geleerde, geboren in Spanje.
4 Menasseh ben Israel (1604-1657), Joods geleerde te Amsterdam.
5 *Menasseh Ben Israel Conciliator sive De convenientia locorum S. Scripturae, quae pugnare inter se videntur. Opus ex vetustis, & recentioribus omnibus Rabbinis, magnâ industriâe ac fide congestum. Esto es Conciliador o De la canveniencia de los Lugares de la S. Escriptura, que, repugnantes entre si parecen. Obra ansi de los antiguos, como modernos sabios, con grande industria, y fé coligida. Con tres Tablas, vna de los libros de los antiguos sabios; otra de los lugares de la S. Escriptura que se explican; tercera de las cosas masnotables.* Francofurti, Auctoris impensis M.DCXXXII.
6 *De Creatione Problemata XXX: Cum summarijs singulorum Problematum & indice locorum Scripturae, quae hoc opere explicantur.* Amstelodami, Typis & sumptibus Auctoris. MDCXXXV; *De resurrectione mortuorum libri III.* Amstelodami, typis et sumptibus auctoris, 1636.
7 Henry Spelman (± 1564-1641).
8 *Glossarium Archaiologicum: continens Latino-Barbara, peregrina, obsoleta, & novatae significationis Vocabula; quae post labefactatas a Gothis, Vandalisq; res Europaeas, in Ecclesiasticis, profanisq; Scriptoribus; variarum item Gentium Legibus antiquis municipalibus, Chartis, & Formulis occurrunt. Scholiis & Commentariis illustrata; in quibus prisci Ritus quamplurimi, Magistratus, Dignitates, Munera, Officia, Mores, Leges ipsae, & Consuetudines enarrantur. Authore Henrico-Spelmanno Equite, Anglo-Britanno.* Londini, Apud Aliciam Warren Anno Domini MDCLXIV. Het eerste stuk was in 1626 verschenen; Zie IV, p. 245 n. 4. In de in 1687 verschenen 3de druk van dit *Glossarium* staat in de '*Praefatio ad Lectorem*' o.a. het volgende: 'Glossarium, & c. Pars prima prodiit 1626. Hanc suis sumptibus edidit ipse Auctor, quam etiam postea, plurimis locis auctam & correctam, una cum secunda parte in M.SS reliquit. Glossarium, &c. Pars secunda una cum priore Londini excusa 1664 ... Pars prima hujus *Glossarii* usque ad Literam N. in lucem prodiit 1626'.
9 Faustus Socinus; zie over hem IV, p. 5 n. 1.

boni, is agnoscere, humanitatis esse arbitror et convenire ei societati, quam inter omnes homines esse naturae opifex voluit. Poteris autem, vir optime, omnibus, qui nos norunt, affirmare me de iis, quae contra Socini admiratores defendi, non modo nihil discedere, sed et illorum aliquos mea opera adductos ad meliorem sententiam; quo magis gratias tibi habeo pro edito nostro libro de Satisfactione Christi[1], in quo argumento illos a proprietate verborum tam multorum in Sacris Literis et a manifestissimo antiquitatis consensu positionibus quibusdam inanibus abstractos non dubito.

Patricium Iunium[2] amavi semper, amo nunc etiam, quod post catenam in Iobum[3] et Theophylacti quaedam[4], etiam Euthymium[5] boni judicii in sera aetate scriptorem, publici iuris[6] facit.

De Cartesii[7] et Galilaei[8] eminentium philosophorum opera tibi visa gaudeo. Nescio, an et mechanica Galilaei et de motu locali[9] videris.

Francisci Iunii[10] liber de Veterum pictura[11] non minus me delectavit quam ipsae picturae talium studiosos solent.

In Salmasii[12] libro de Usuris[13] sunt multa minime protrita. Nunc, ne quis eum putet nimium laxare habenas avaritiae, addit alterum de modo usurarum[14]. Inter ipsum et D. Heinsium[15] tentatae conciliaturae successum non habuerunt. Itaque brevi *ἀγώνα* aliquem[16] habebimus. Bene compositum par. Ego ubi Hein-

1 Voor de titel van dit werk zie men no. 3806 p. 634 n. 9.
2 Patrick Young (1584-1652).
3 *Catena Graecorum Patrum in Beatvm Iob collectore Niceta Heracleae Metropolita ex dvobvs mss. Bibliothecae Bodleianae Codicibus, Graecè nunc primùm in lucem edita, & Latinè versa, Opera et studio Patricii Ivnii Bibliothecarii Regii, Accessit ad calcem Textus Iobi στιχηρῶς, iuxta veram & germanam Septuaginta Seniorem interpretationem, Ex venerando Bibliothecae Regiae Ms. codice, & totius orbis antiquissimo, ac praestantissimo. Βασιλεῖ τ' ἀγαθῷ, ἀγαθῶν τε δοτῆρι.* Londini Ex Typographio Regio MDCXXXVII.
4 Theophylaktos metropoliet van Bulgarije (± 1050-1107), Byzantijns geschiedschrijver; zie dl. VIII, p. 195 n. 3.
5 Euthymius Zigabenus, Byzantijns geleerde onder keizer Alexius Comnenus (1081-1118).
6 De Theophylaktos-uitgave van de kort voordien gestorven August Lindsell; *Euthymius* is niet verschenen: zie Kemke, *Patricius Iunius*. Leipzig 1898 p. XXI. Het woord 'iuris' ontbreekt in de uitgave der *Epist.*
7 René Descartes.
8 Galileo Galilei.
9 *Discorsi e Dimostrazioni matematiche, intorno à due nuoue scienze Attenenti alla Mecanica & i Movimenti Locali, del Signor Galileo Galilei Linceo, Filosofo e Matematico primario del Serenissimo Grand Duca di Toscana. Con una Appendice del centro di grauita d'alcuni Solidi.* In Leida, Appresso gli Elsevirii. M.D.C.XXXVIII.
10 Franciscus Junius (1589-1677) - François Du Jon jr. -
11 *Francisci Ivnii F.F. De Pictvra Vetervm libri tres*. Amstelaedami, Apud Iohannem Blaev, MDCXXXVII.
12 Claude Saumaise - Salmasius -, hoogleraar te Leiden.
13 *De Vsvris Liber, Clavdio Salmasio auctore*. Lvgd. Batavor. Ex Officina Elseviriorum. MDCXXXVIII.
14 *De modo usurarum liber, Clavdio Salmasio auctore*. Lvgd. Batavor. Ex Officina Elseviriorum MDCXXXIX.
15 Daniel Heinsius.
16 Het woord 'aliquem' ontbreekt in de uitgave der *Epist.*

siana et, ut credo, etiam Salmasiana ad novum Testamentum[1] videro, quid mihi de meis faciendum sit, constituam.

Testardus[2] et Amirautius[3] nihil aliud quam mala dogmata pulchris verbis incrustant et quicquid dare videntur una manu, coacti scilicet Scripturarum luce, id eripiunt altera.

Maxima me voluptate perfundit literarum tuarum pars postrema, quae brevi te Hagam iturum et quidem adeo honesto cum munere significat. Non decrescet mihi amicorum numerus ubicunque futurus es. Praeterea literarum facillimus est inde huc et hinc illuc commeatus. Mihi de te semper intelligere prosperrima, vitam ipsam reddet vitaliorem. Ego nunc tertiana lassatus paulatim vires recipio. Quod me precibus tuis juvas gratissimum est. Tibi vicissim a Deo precor cuncta, quae optari jus fasque est.

Tuae reverendae pietatis observantissimus
H. Grotius.

Lutetiae XX/XXX Septembris MDCXXXVIII.

3782. [1638 oktober ± 5?] Aan Paltsgraaf Johann Kasimir[4].

Doorluchtige Hoochgeboren Furst,

Ick ontfang ser aant. daetelijck den brief, waermede uwe Furst. Genade mij vereert heeft, van den 23 September[5], ende ben ten hoochste verblijdt te sien, dat den dienst, dien ick aen Mijn Heer uwes Furstelijcke Genades oldste soon[6] niet soo seer bewesen, bij gebreck van occasie, als met gantsch dienstgenegeres harte toegesegt hebbe, bij uwe Furst. Genade soo goedertierlijck werdt aengenommen. Ick en sal niet naelaeten bij alle gelegenheit te toonen, hoe hoogh ick dese eere estimere bij bij aant. uwe ende sijne Furstel. Genade geschiet ende estimeren sal.

T'is my leedt, dat Sijne Furst. Genade gecomen is te Parijs in een tijdt nar aant. een seer ongesonde lucht, die aen Sijne Fürst. Genade veroorsaeckt heeft een derdendaegsche coorts, de welcke, nae alle apparentie, sijne Furst. Genade te Paris vast sal houden tot de voorsomer, wanneer soodaenige sieckten de jonge lichaemen gewoon sij aant. te verlaeten.

Onderentusschen al wat van mij ofte de mijne sal connen comen, dat tot contentement ofte goede instructie van Sijne Furst. Genade soude mogen strecken,

1 *Danielis Heinsii Sacrarvm Exercitationvm ad Novvm Testamentvm Libri XX. In quibus Contextus Sacer illustratur. S.S. Patrum aliorumque sententiae examinantur. Interpretationes denique antiquae aliaeque ad eum expenduntur. Qvibvs Aristarchvs Sacer, emendatior nec paulo auctior, Indicesque aliquot vberrimi accedunt.* Lvgdvni Batavorvm, Ex Officinâ Elseviriorum MDCXXXIX; voor de onuitgegeven *Annotationes* van Salmasius zie men dl. VIII, p. 293 n. 3.
2 Paul Testard, sieur de La Fontaine.
3 Moïse Amyraut.
4 Hs. Stockholm, RA. Eigenh. oorspr. Gedrukt *Epist. Grotii ad domum Sueciae*, p. 23. Over Johann Kasimir, paltsgraaf van Zweibrücken, zie men no. 3735 p. 536 n. 4. aant.
5 Ontbreekt.
6 Karl Gustav.

sal nimmermeer ontbreecken; oock alles, wat in ons huis is, sal altijdt sijn tot volle dispositie van Sijne Furst. Genade.

Uwe Furst. Genade gelieve mij vorder met sijne bevelen te vereeren ende sal bevinden, dat ick ben nar aant. altijdt,

Hochgeboren Doorluchtige Furst,

Uwes Furst. Genades oormoedige aant. dienaer

H. de Groot.

Adres: Doorluchtige Hoochgeboren Furst Johan Casimir Palsgraef by Ryn, in Beieren, to aant. Gulich, Cleve etc.

In dorso: Den 5:n Decembris 1638 zu Braburg.

3783. 1638 oktober 2. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime Domine,

Gratias habeo maximas Excellentiae vestrae pro faustis votis, quae sunt in literis 20 Septembris[2]. Ego paulatim non valetudinem tantum, sed et *ἐυεξίαν* recupero Dei benignitate.

Heri regem[3] vidi, reginam puerperam[4], delphinum[5] bene valentes omnes. Peregi gratulationis officium.

Praeterea regi multis argumentis commendavi res ducis Vinariensis[6], qui omnium prope ducum in his locis solus cum magnis virtutibus etiam fortunam habet obsequentem. Rex ipse, cum dicerem magnas in eum copias mitti, dicebat intellectum sibi, quasdam venire et a Gallassio[7]. Cordi sibi fore rem dixit et missurum se auxilia.

Cum etiam pecunia extraordinaria opus dicerem ad peragendum Brisaci obsidium et supplenda equorum morbis absumptorum damna, rex praesentes necessitates nonnihil excusavit. Instabo et apud regis ministros.

Non puto hoc tempore cardinali[8] placere, ut huc veniat regina mater[9], sed magis ut in Batavis maneat accepto dimenso. De Hispanis puto querendi causas esse reginae matri; de rege Hispaniae[10] non item, qui ei cum in mense Augusto digressa sit, ad Septembrem usque liberalitatis suae pensiones persolvit. Dicitur Delphis malle vivere extra turbam quam in conspectu procerum Hagae.

Ad Fontarabiam acceptum vulnus et rei et famae gravissimum Galli verbis attenuant. Scripsi de ea re et Casteleto antehac[11] quae non repeto ut nec de felice Gallorum pugna navali prope Genuam.

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a. ep. 149. Gedrukt *Epist.* p. 467. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Ontbreekt.
3 Lodewijk XIII.
4 Anna van Oostenrijk.
5 Lodewijk XIV, geboren op 5 september 1638.
6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
7 Matthias, graaf Gallas
8 De Richelieu.
9 Maria de Medici.
10 Philips IV.
11 Nos. 3767 en 3774.

Verum est, quod dicit excellentia vestra, si quid Galli duces protestantes infeliciter gesserint, pro crimine esse fortunam vivis, mortes[1] in lucro haberi; si bene rem gesserint, periculum ex invidia neque eo minus gloriam in alios verti.

Dux Vinariensis tum alia loca, etiam Keysersbergam, Amerswegam, Kentzingam bene custodit, tum captis idoneis ad Brisacum locis immunit se; sed et vicecomitis Turenae[2] miles paene omnis diffugit, et ipsius morbis vulneribusque distinetur. At hostes haud dubie magnas colligunt copias, cum quibus vult se conjungere dux Carolus[3] multo commeatu Thamum comportato, quem Brisaco inferre cupiat. Rosa[4] quosdam hostium cecidit equites. Gotzius[5] ad Eslingam est. Rotenhamius[6] in captivitate mortuus scribitur.

Ad Constantiam novi dilectus fiunt daturque ab episcopis opera, ut Ratisbona reconcilietur Bavaro[7]. Legati Wirtembergici[8] bonis cum responsis dimissi Vienna dicuntur.

Batavis advenis suasoribus et adjutoribus fossa ducitur per solum Bernatium in spem derivandi Lemanni lacus in Iverdunum lacum ad juvanda commercia variis de futuro eventu judiciis.

Exspectamus quae in Pomerania geruntur. De D. Roo[9] velim verum esse. Galli nequid speciatim se ignaris inter Suedos Anglosque conveniat, metuunt et D. Davausius[10] D. Salvium[11] ubicunque potest suspectum facit.

Ut elector Palatinus[12] valide juvetur, res ipsius et communis exigit neque id desino legatis Anglicis[13] ostendere.

Verissimum est quod jampridem observat Excellentia vestra primorum in Batavis multos finitimis principibus et antistitibus multa gratificari easque amicitias privatim ipsis in fructu esse.

Credibile est imperatorem[14] non difficilem fore in ratis habendis, quae cum Hassica vidua[15] transigi coepere. Certe religionis libertatem quod attinet, ita existimavi semper e re esse domus Austriacae, ut in Germania duplex potius quam unum sit protestantium genus neque id nolle Pontifex[16] debet.

Rex Poloniae[17] jam esse Viennae hic dicitur.

1 De copie te Uppsala heeft de lezing ‘mortis’.
2 Henri de La Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.
3 Karel IV, hertog van Lotharingen.
4 Rheinhold von Rosen.
5 Johann, graaf van Götz.
6 Georg Wilhelm von Rotenhahn.
7 Maximiliaan I van Beieren.
8 Dit doelt waarschijnlijk op de zending van Ludwig von Anweil, Wilhelm Krausen en Johann Ayhin.
9 De Engelse diplomaat Thomas Roe.
10 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
11 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant, residerende te Hamburg.
12 Karl Ludwig van de Palts.
13 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
14 Ferdinand III.
15 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
16 Urbanus VIII.
17 Wladislas VII (IV) van Polen.

Hyems haec nihil aut hic aut apud vos magni promittit. Differenda in ver consilia.

Bene est, quod e mercibus lucrum belli Brasiliani minus prosperos eventus solabitur.

Et in tempore Hamburgum veniet Bisterfeldius[1]. Non tantum quae Meerbotus[2] egit in Suedia facile resciscere potuit imperator, sed et quae hic egit Bisterfeldius. Ita palam ea de re dissertarunt Galli sermonum largi, ad hoc avidi secundae famae[3] novarum societatum. Confirmandus erit omnibus modis princeps ille[4].

Deus, Illustrissime Domine, Excellentiam vestram ejusque domum omnem sospitet ac prosperet.

Excellentiae Vestrae singulari cultu observantissimus
H. Grotius.

Lutetiae, II Octobris novi Cal. anni MDCXXXVIII.

Hispani Pomaram obsident non procul a Casali. Rex aliquid copiarum in Italiam mittit.

Duo huc viri nobiles[5] venere, alter a rege[6], alter a regina[7] Angliae cum gratulatricibus epistolis.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

In de brief te Uppsala boven aan de brief in margine: A. 1638 Redd. Hagae d. 9 Oct. st. n.

3784. 1638 oktober 2. Aan I. Jasky[8].

Nobilissime Domine,

Venit ad nos Maurerius[9], mihi semper amicus, nunc etiam gratior, quod Nobilitatis tuae[10] ad me literas adferat, et cum literis argumenta, quae pro vectigali a regiis contra vectigal a vestris adferuntur.

Legi ea quanquam ex morbo recens alacriter multum gaudens me in hac nobili controversia ea conspicere, quae a causae utriusque patronis plurimum habere ponderis judicantur. Vos pacta adfertis non obscura, illorum rationes

1 Johann Heinrich Bisterfeld, afgezant van Georg Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
2 Heinrich Meerbot.
3 De uitgave der *Epist.* heeft: fruendae formae.
4 Georg Rákoczi, vorst van Zevenburgen.
5 Sir William de St. Ravy en Henry Jermyn.
6 Karel I.
7 Henriette Marie.
8 aant. Gedrukt *Epist.*, p. 469; *Grotii Epist. ad Iaski*, p. 24. Antw. op no. 3753. Israel Köhne, genannt von Jasky was in zijn geboortestad Dantzig een invloedrijk persoon.
9 Louis Aubéry du Maurier.
10 De uitgave der *Epist. ad Iaski* geeft in plaats van ‘Nobilitatis tuae’ de lezing ‘Tuas’.

pleraeque ab utili ducuntur. Doleo vobis non regem[1] tantum, sed et corpus Poloniae adversari, unde nisi externa habeatis praesidia, durum vobis erit certamen. Suedi nostri non dubium est, quin vestrae immunitati, cui consultum etiam suis pactionibus voluere, foveant. Ego vero a prima aetate semper fui *φιλελεύθερος*. Quare, si quid possim civitati vestrae gratum facere, nulli sum parsurus operae[2].

Nos hic Delphini nati[3] gaudio sensum malorum, quae Galli ad S. Audomari oppidum, deinde ad Fontarabiam, Batavi vero ad Scaldim Mosamque et trans mare in Brasilia accepere, abstergimus. Sed et ne de belli fortuna nimium queramur, virtus ducis Vinariensis[4] et Banerii[5] faciunt. Ad Bannerii res noscendas vos propiores estis. Dux Vinariensis postremo ad Wittenwerium praelio cepit hostium signa LXXXIV, quae ad regem[6] perlata sunt.

Vale, nobilissime domine.

Tuae Nobilitati omnia volens optima
H. Grotius.

Lutetiae, II Octobris novi Cal. anni MDCXXXIIX. aant.

3785. 1638 oktober 2. Aan A. Oxenstierna[7].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Heri vidi regem[8], reginam[9], delphinum[10], regem a febre bene liberatum, reginam e puerperio factam vegetiorem, infantem quoque sanum ac validum.

Dixi ea, quae tempus ferebat, et quanquam serenissimae ac potentissimae reginae Suediae[11] dominae nostrae bonum hoc significassem, tamen, quod multum interesset itineris, noluisse me differre gaudii testationem et prospera omnia.

Addidi apud regem commendationem quam potui calidissimam rerum ducis Vinariensis[12]; revocavi regi in memoriam, qui ostendebat se ejus non ignarum, quantum periculi dux adiisset utroque quidem proelio, sed maxime posteriore ob copias hostilibus impares. Nunc ingentem colligi exercitum ab imperatore[13], Bavaro[14], episcopis, accedentibus etiam qui in Italiam erant destinati et jungere se parante duce Carolo[15].

1 Wladislas VII (IV) van Polen.
2 Het gedeelte; 'Legi ea ... operae' ontbreekt in de uitgave der *Epist. ad Iaski.*
3 Lodewijk XIV, geboren op 5 september 1638.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
6 Lodewijk XIII.
7 Gedrukt *Epist.* p. 468; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 530.
8 Lodewijk XIII.
9 Anna van Oostenrijk.
10 Lodewijk XIV, geboren op 5 september 1638.
11 Christina van Zweeen.
12 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
13 Ferdinand III.
14 Maximiliaan I van Beieren.
15 Karel IV, hertog van Lotharingen.

Addebat rex ultro audire mitti adversus ducem etiam a Gallasio[16] non parum militis, quod literis interceptis deprehensum et ego affirmabam; et id

16 Matthias, graaf Gallas.

D. Bannerio[1] quidem patefacturum viam ad fortia ausa, sed ducem tanto majore in discrimine fore, nisi novis magnisque auxiliis fulciretur, praesertim cum vicecomitis Turenae[2] agmen diffluxisset prope omne.

Promisit rex se, quantum posset, facturum ad vires ei augendas. Molliter injiciebam mentionem etiam liberalitatis extraordinariae non alibi impendendae utilius tum ob ea, quae obsidio Brissaci desiderat tum ad equos reddendos equitibus ultra bis mille in pedestrem militiam redactis per frequentes equorum mortes. Brissaco capta et cetera in tuto fore, sine ea fluxa omnia. Rex pecuniam non quidem negavit se daturum, sed excusatione usus est gravissimorum, quibus undique Gallia premeretur, onerum.

Postremo, cum regi gratias egissem, quod jubendo jus severe administrari demonstrasset, quam sibi displiceret vis mihi illata[3], quando exemplo factum esset satis ad conservandam legatorum sanctimoniam, oravi eum multis rationibus additis, ut adhibere huic malo vellet remedium ex clementia, qua virtute ad Deum proxime reges accederent, et reis vitam concederet, bona redderet. Quae quanquam rex, ut ajebat, mei fecisset arbitrii, me tamen inde nihil velle praeter beneficii facultatem. Rex cum id tam serio peterem, mihi se dixit negare id nolle daturumque se mandatum cancellario[4] de indugentia perscribenda signandaque; ad eundem cancellarium me quoque gratias agendi et hujus de venia negotii commendandi causa iturum dixi.

Rex Angliae[5] virum nobilem[6] misit cum literis gratulationem de prole regia continentibus. Misit et alterum[7] Angliae regina[8]. Eos cras legati ambo[9] ad regem reginamque deducent.

Quod Veneti nuper piratas Afros in terras usque Turcici imperii ad Aulonem olim, nunc Velonam dictam persecuti sunt ibique eos inclusos in suam redegerunt potestatem, tam irate ferunt Turcae, ut bassa quidam[10] oratorem Venetum[11] pede percusserit minis insuper adjectis in rempublicam gravissimis.

Regina mater[12] videtur regis concessu in Batavis mansura et acceptura hinc unde vivat. Si de Hispanis habet quod queratur, de rege Hispaniae[13] certe non habet, qui ei promissae liberalitatis pensiones omnes bene persolvi jussit et quidem ad mensem usque Septemb. cum Augusto discessisset.

E Germania literae nos docent Batavorum advenarum suasu tentari fossam in Bernensi[14] agro, quae Lemannum lacum cum Iverduno committat juvandis

1 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
2 Henri de La Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.
3 Zie no. 3677 p. 457 n. 9.
4 Pierre Séguier.
5 Karel I.
6 Sir William de St. Ravy.
7 Henry Jermyn.
8 Henriette Marie.
9 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
10 Niet geïdentificeerd; zie ook p. 658.
11 Alvise Contarini.
12 Maria de Medici.
13 Philips IV.
14 De tekst der *Epist.* heeft abusievelijk: Peruensi.

commerciis eventu adhuc dubio; ducis Wirtembergici[1] legatos[2] Vienna domum remissos cum bonis responsis. Laborare vicinos episcopos ad restituendam concordiam inter ducem Bavarum et Ratisbonam. Mortuum in captivitate Rotemhanium[3]. Goetsium[4] apud Eslingam esse. Exspectari ibi cum copiis Bredam[5]; apud Constantiam dilectus fieri; etiam ducis Caroli crescere copias multumque ab eo commeatuum Thannum comportari in spem subveniendi Brissaco. Circa id oppidum communire se ducem Vinariensem, sed per morbos et vulnera valde imminutas ei vires. Keisersbergam, Amerswegam, Kinsingam bene custodiri a comite Nassavio[6]. A Rosa[7] autem caesos hostium non paucos. Tribunum hostium Wertzium[8] deductum esse Benfeldium.

Rumor hic per urbem vagatur mitti ad Brissaci obsidionem adjuvandam ducem Longavillanum[9]. Id si ita est, mala aequatis imperiis solita accedere et certamen de possessione Brissaci praeformido.

Deus, Excellentissime et Illustrissime Domine, res regni Tuaeque Sublimitatis secundet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 2 Octobris novi Calendarii anni 1638.

Hispani Pomaram obsident non longe a Casali. Rex copiarum aliquid in Italiam mittit.

Mitto epistolas duas[10] a rerum gnaris scriptas de iis, quae ad Fontarabiam evenere.

Legi scripta Dantiscanorum pro sua immunitate magnis sane fulta documentis, si vires adsint.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3786. 1638 oktober 2. Aan A. Oxenstierna[11].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

1 Eberhard III, hertog van Würtenberg.
2 Zie voor hun namen no. 3783, p. 601 n. 8.
3 Georg Wilhelm von Rotenhahn.
4 Johann, graaf van Götz.
5 Hans Rudolph, vrijheer van Bredaw.
6 Willem Otto van Nassau (1607-1641).
7 Rheinhold von Rosen.
8 Niet geïdentificeerd.
9 Henri d'Orléans, hertog van Longeville.
10 Ontbreken.
11 Gedrukt *Epist.*, p. 467; *Oxenst. Skrifter* 2, afd. II, p. 529.

Spargitur hic rumor ex auctoritate D. Davausii[12] dixisse D. Salvium[13] ipsi Suediam etiam ante tempus Wismariensi et Hamburgensi foedere[14] praefinitum

12 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
13 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant, residerende te Hamburg.
14 Zie no. 3479 p. 129 n. 10.

exire e bello posse, si ita res regni ferant, cum contra utilitates publicas nulla valeant verborum vincula.

Ego, quanquam idem reipsa a Gallis non dictum tantum, sed et rebus ipsis effectum adversus Anglos Batavosque memini pace Verbiniana[1] et non multo post idem assertnm ab Anglis in disputatione cum legatis Batavis[2], tamen D. Salvio, cujus mihi nota prudentia est, hoc tam crude excidisse non arbitror, sed Gallos hoc arripere, ut fidem Suedicam aliis, Anglis maxime, quibuscum ne quid clam ipsos Suedi paciscantur, metuunt, suspectam faciant.

Est hic Cnutius[3] missus a Batavis, ut cardinalis[4] tentet animum, malitne reginam matrem[5] in Galliam redire an manere in Batavis rege[6] filio praebente matri, unde honeste vivat. Utrorsum res casura sit, videbimus. Nam ut in Angliam sinatur abire, multis de causis dissuadet princeps Arausionensis[7].

Regis Angliae[8] jussu mittitur ad reginam Bohemiae[9] pastor Anglus[10]; qui domi ipsius more Anglico sacra administret.

Scoticus tumultus quo sit evasurus, metuo. Gens est pertinax et religionis nomen efficax societatis coagulum, praesertim ubi et regiminis popularioris spes et exempla accedunt; tum vero incertum, unde majus periculum, si vim opponas an si concedendo doceas multitudinem majora exigere aut extorquere. Habet autem haec res eo me magis sollicitum, quod ad impediendum cum Suedia foedus aut causam potest praebere aut obtentum.

Deus et haec et alia ad bonum christiani orbis gubernet Tuaeque Sublimitati, Excellentissime et Illustrissime Domine, det, quicquid optari potest.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 2 Octobris novi Calendarii anni 1638.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3787. 1638 oktober 2. Aan N. van Reigersberch[11].

Mijn Heer,

In uE. quartieren sal haest comen Samson Iohnson[12] om predicker te sijn bij

1 De vrede van Vervins, gesloten in 1598.
2 Wellicht doelt Grotius op Justinus van Nassau en Johan van Oldenbarnevelt, die na hun diplomatieke missie naar Frankrijk naar Engeland gingen.
3 Johan de Knuyt.
4 De Richelieu.
5 Maria de Medici.
6 Lodewijk XIII.
7 Frederik Hendrik.
8 Karel I.
9 Elisabeth Stuart, dochter van Jacobus I van Engeland en weduwe van de in 1632 overleden Winterkoning, Frederik V van de Palts.
10 Samson Johnson; zie over hem Brandt-Cattenb., *Leven* II, pp. 193, 210 v., 370.
11 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 9e. Eigenh. oorspr. Niet ondertek.
12 Zie over hem n. 10.

de coninginne van Bohmen[1] daertoe gesonden bij den coninck[2] ende eertsbisschop[3]. UE. sal voordeel connen doen met sijne vrundschap te onderhouden, alsoo hij in alle wetenschappen seer geleert is, moderaet in de religie, ende als sulcx, alsoo ick hem in Duitschlant gekent hadde, bij mij gerecommandeert aen mijnheer den eertsbisschop ende daerdoor gecomen in fortuine. Hij heeft aen mij geschreven[4] ende getoont, dat hij sich aen mij hout seer geobligeert.

Mijne gesontheit heb ick weder becomen, crijgh oock mettertijdt de sterckte.

De coninginne-moeder[5] meene ick niet, dat in Vrancrijck comt, maer wel dat sij in Hollant blijvende onderhout van den coninck sal genieten. Den coning van Spaignië[6] heeft haer het toegesegde pensioen doen betaelen tot September toe, daer sij in Augusto was vertrocken.

Ick meen d'heer Knuit[7] hier de saecke van 't oorlogh voor het aenstaende jaer sal prepareren.

Sooveel ick can verstaen, werden de Schotten door des conincs van Engelant toegeven meer verhart dan vermurwet. Ick meen den coninck eenige van de grooten aen hem sal soecken te trecken.

't Is mij lief dat de saecken van de zee in Hollant beter gaen als voor dese. Groote reformatie is daer in dat stuck wel van node.

Ick heb gisteren gesien den coninck, coninginne[8], dauphyn[9] allegader wel te passe ende op het allerhoochste gerecommandeert de saecken van den hertogh van Wymar[10] om met volck ende gelt geholpen te werden. Volck belooft den coning, maer, soo dat gaet onder den hertogh van Longueville[11], soo men hier te Parijs seit, sal ombrage geven ende scheuring van commandement.

Den hertogh van Wimar is seer geswackt door dooden, siecken, gequetsten ende verloop genoechsaem van alle het volck van den vicomte de Turaine[12]. Echter beset hij de genomen steden, oock Keisersberg, Amerswegen, Kintzingen ende heeft door Rosa[13] eenige ruiters van den vijant geslagen, oock eenen colonel Wertz[14] genoemt gevangen doen brengen tot Benfeld.

Gotz[15] is bij Eslingen; crijgt veel volcks, verwacht de comste van Breda[16]

Den hertog van Lottheringen[17] sterckt hem mede ende heeft veel vivres tot

1 Elisabeth Stuart, koningin van Bohemen.
2 Karel I van Engeland.
3 William Laud.
4 De brief ontbreekt; Grotius' antwoord is van 30 september (no. 3781).
5 Maria de Medici.
6 Philips IV van Spanje.
7 Johan de Knuyt.
8 Lodewijk XIII en Anna van Oostenrijk.
9 Lodewijk XIV, geboren op 5 september 1638.
10 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
11 Henri d'Orleans, hertog van Longueville.
12 Henri de La Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.
13 Rheinhold von Rosen.
14 Niet geïdentificeerd.
15 Johann, graaf van Götz.
16 Hans Rudolph, vrijheer van Bredaw.
17 Karel IV, hertog van Lotharingen.

Tham vergadert met hoope om hem te vougen met Gotz ende Brisac te revictailleren.

D'heer Rotenhan[1], overste van sijne Fürst: Genade bij den vijant voor desen gevangen is daer gestorven.

Bij Costnitz vergadert den vijant oock volck: ende men tracht het geschil tusschen den hertogh van Beieren[2] ende de stadt Regenspurg te accommoderen.

Wij verstaen oock, dat de Wirtenbergsche gesanten[3] van Prage met contentement sijn vertrocken.

Men soect door een gracht passerende het Bernsche gebiet den Lac de Geneve te doen raecken aen den Lac d'Iverdin tot vordering van de commercie. Eenige Nederlanders vorderen dit werck waervan de uitcomste onseecker werdt geoordeelt.

Den Spagnaerd belegert Pomara bij Casal. Den coning van Vrancrijck sent wat volcx in Italië.

Tot Parijs, den 2 oktober 1638.

Nopende mijnen tweede soon[4], uE. geloove ten beste te helpen raiden, wanneer hij sal dienen ter woon te gaen te Amsterdam. Ick en wensch hem geen advancement, dat hem de practijcq soude connen beletten, waeruit hem het beste ende seeckerste proffijt staet te verwachten.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant In Den Hage.

In dorso schreef Van Reigersberch: broeder de Groot, den 2 Octob. 1638.

3788. 1638 oktober 2. Aan G.J. Vossius[5].

Viro summati,

Literas abs te[6] quam laetus accipiam ex meo adversum te amore colligere facile potes. Itaque et Maurerius[7] per se amicus mihi, quod literas tuas attulit, hoc ipso mihi factus est amicior. Et est is sane, qui non parum debeat tuae disciplinae.

Mars ut Gallis ita vobis hoc anno adversus fuit. Vobis etiam in alio orbe. Nunc credo hic consilia capi, per quae in ver proximum res melius procedant. *Ἀεὶ γεωργὸς εἰς νέωτα πλούσιος*[8].

Non parum est interim, quod res maris, vita viresque reipublicae vestrae curantur quam ante aut diligentius aut felicius. Praedae, quas nunc hostes capiunt, tenuiores sunt quam ut inde tantam classem alere diu possint.

1 Georg Wilhelm, von Rotenhahn.
2 Maximiliaan I van Beieren.
3 Voor hun namen zie men no. 3783 p. 601 n. 8.
4 Pieter de Groot.
5 Copie Gem. Bibl. Rotterdam, coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674. Gedrukt *Epist.* p. 469. Antw. op. no. 3765.
6 No. 3765.
7 Louis Aubéry du Maurier.
8 Zie blz. 38 en n. 7 aldaar.

Honos regis matri[1] habitus regi[2] displicere non potest et ostendit excelsum vestrorum animum. Ea sane in Batavos fuere beneficia reginae istius, dum regis tutelam gerit, ut oblivione sepeliri non debeant. Deinde scis illud Statii: Res est Sacramiser[3]. Tantae fortunae nomina ipsa fortunae injuria commendat. Credo in id laborari, ut filii animum rex matri restituat.

Nos recte valemus. Uxor et filia[4] te, tuam[5], tuos[6] amicissime salutant.

Tuis maximis meritis tuus
H. Grotius.

Lutetiae, II Octobris novi Cal. MDCXXXVIII.

3789. 1638 oktober 4. Van Willem de Groot[7].

Frater optime,

E litteris XXV° Septembris ad me datis[8] gaudeo intelligere prosperiore te jam uti valetudine Deum venerans, ut brevi te pristinae sanitati et alacritati velit restituere.

Res ad Fontarabiam improspere gestas jam ante inaudiveramus et, quantum ego quidem ex aliorum relatu comperio, causa amplius non est, cur nobis Galli fugam Calloanam exprobrent: ea ducum nostrorum culpae, haec nupera militum ignaviae imputanda est; in utro minus sit mali et flagitii, judicent militarium rerum periti.

Pugna navalis ad Genuam Gallis procul dubio animos addet: caeterum dedecus in terra partum, quomodo hoc anno obliterari possit, non video.

Putant nonnulli principem[9], antequam in hyberna redeat, aliquid tentaturum, sed ego, ut perficiat, dubito; nam et anni in hyemem vergentis tempus et militum morbi receptui cani et suadent et imperant.

Reginae[10] negotium, quo apud regem[11] et cardinalem[12] loco futurum sit, ubi Kneutius[13] et comes Henricus[14] ad vos devenerint, scire avebo.

Archithalassus noster[15] etiamnum ad Dunkerkam servat novo sane et

1 Maria de Medici.
2 Lodewijk XIII.
3 Vgl. Statius, *Theb.* IX, 342.
4 Cornelia de Groot.
5 Elisabet Junius.
6 Franciscus, Matthaeus, Isaac, Gerard en Johanna.
7 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 3775; beatnw. d. no. 3806.
8 No. 3775.
9 Frederik Hendrik.
10 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
11 Lodewijk XIII.
12 De Richelieu.
13 Johan de Knuyt.
14 Hendrik, graaf van Nassau-Siegen.
15 Maerten Harpertsz. Tromp.

inaudito exemplo; spes est reliquos praefectos ejus virtutem et constantiam posthac imitaturos multum proficeret justa praemiorum et poenarum distributio, quae ut alibi jam ante collapsa est, ita hic labascit.

Filius tuus[1] praeterita septimana in procinctu fuit, ut causam oraret, quod hac septimana facturum spero.

Neoportius[2] junior munus quaestoris rationalis, quod diu ambivit, tandem a principe obtinuit posthabito eo[3], cui Basius[4] avunculus est, Merano.

Recte tu atque animose facis, qui Schokium[5] et similes obtrectatores parum curas; calumniam socinismi bonorum omnium consensus facile diluet teque apud non iniquos judices purgabit.

Fiscales causae jam plane frigent nemine, qui eas exerceat, constituto. Ordines super eo negotio senatus Hollandici petiere consilium, qui propter senatorum infrequentiam nihildum constituere potuit. Credo Kinschotium[6], qui jam Delfensium nomine comitia frequentat, rogatum iri, ut in aliquod tempus fiscales causas in foro velit agere.

Vale, frater optime, cum uxore et liberis[7] ac nos amare perge.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae Comitis, IV Octobris 1638.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et couronne de Suède prez le Roy Trèschrestien A Paris. Port.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 13 Sept. *(sic)*.

En in dorso: 4 Oct. 1638 W. de Groot.

3790. 1638 oktober 5. Van P. de Groot[8].

Venerande parens,

Die Saturni rediit Hagam senator Reygersbergius[9]; hodie vero hinc profectus est in Zelandiam ob aviae[10] morbum, qui non est sine periculo.

1 Pieter de Groot.
2 Op 30 september 1638 werd aan Mr. Willem van Nieupoort, pensionaris van Schiedam, commissie verleend als raad en rentmeester-generaal van de domeinen van Noordholland. Hij was in deze functie de opvolger van Jonathan van Luchtenburch.
3 Franck van der Meer (1599-1653), advocaat te Den Haag.
4 Raad en rekenmeester Johan Basius.
5 Maarten Schoock.
6 Nicolaes van Kinschot.
7 Alleen Cornelia was thuis: Pieter bevond zich in het vaderland, Cornelis en Diederik dienden in het leger van Bernhard van Saksen-Weimar.
8 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 26. Eigenh. oorspr.
9 Nicolaes van Reigersberch.
10 Maria Nicolai.

Matertera Blonquia[11], quae ante octiduum huc venerat, ipsa satis valetudi-

11 Suzanna van Reigersberch, sinds 1622 weduwe van Dr. Anthonie Bloncke.

naria subito acceptis ex Zelandia literis eodem etiam reversa est. Vereor, ne impotens ex tanta senectute febri et quidem pertinaci satis succumbat.

Princeps Arausionensis[1] nondum huc rediit, sed exspectatur.

De libris Meyerosianis[2] locutus sum ipso avunculo[3], qui apud se esse ait, paucos numero. Vereor, ne cum iis factum sit, ut antea cum meis. Eos, quos Treselio[4] mittendos dederam, spero jam acceperis. Ego operam do, ut prima occasione ipse causam aliquam agam.

Deus, venerande parens, tibi, matri, sorori[5] det omnia prospera.

P. Grotius.

Hagae, V Octob. MDCXXXVIII.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 13 Sept.

3791. 1638 oktober 6. Van Ch. Marini[6].

Monsieur,

Vostre dernière a esté du 24 passé[7], du depuis n'ayant point receu d'autres ie les atten avec gran désir pour avoir une solide information des affaires de delà, surtout ie vous supplie de m'esclaircir de deux points, tant de ce que la France donne par an à la Suède que de ce que nous avons à attendre de l'Angleterre, de l'un et l'autre se faisant icy de discours que ie ne puis croire surtout que la France nous doive donner toutes les despences pour la guerre en Allemagne.

Vous aurez sçeu come le duc de Veimar[8] a formé son camp auprès de Brisac fortifié de fortres, pallissades et retranchemens tant delà que deçà du Rhin, estant résolu d'y attendre Göz[9] qui est encor auprès de Neustat et demande le passage aux Suisses par la Turgovie, surtout à ceux de Zürig, qui desià luy ont respondu de ne les pourvoir faire, jusques à ce qu'ils en ayent conferé avec d'autres cantons, ayant promis solennellement la neutralité à tous deux partis, et en cas qu'il passe il faudroit que monsieur le duc entrast en Suisse pour les y rencontrer car à mon advis les papistes conniveront à ce passage et les protestans n'ont point le courage de s'y opposer tous seuls. Cependant Lamboy[10] marche avec 4^{m} hommes vers Göz aussy bien que d'aultres trouppes de Boïme et Austriche, de façon que nous verront

1 Frederik Hendrik.
2 Zie no. 3571.
3 Nicolaes van Reigersberch; vgl. no. 3743.
4 Vermoedelijk Samuel, zoon van Daniel Tresel.
5 Cornelia.
6 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
7 Ontbreekt.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 Johann, graaf van Götz.
10 Wilhelm, baron van Lamboy (1600-1656), sedert 1634 als generaal in dienst van keizer Ferdinand.

bientost quelque gran combat, lequel si nous gagnons, Brisac est asseurement perdu.

A Milan après la prise de Pomara que les François n'ont peu secourir on a chanté Te Deum tant pour les bons progrez en Italie que pour avoir esté chassé le prince de Condé[1] du siège de Fontarabie avec perte de son canon et du bagage oultre qu'on a affondé plusieurs navires François au port de S. Sébastien. C'est un mauvais coup pour nous, Dieu veille récompenser ceste perte par les bons progrès de nos Suédois qui après Dieu me consolent uniquement.

Pomara dans le Monferrat a esté aussy pris par les Espagnols sans que les François y soyent venus au secours.

Au reste i'atten avec impatience si monsieur Heif[2] me peut aider de 200 dalers monsieur Mukel[3] ne le pouvant faire plus à cause de la désolation de l'Alsace.

Ie vous baise les mains et demeure passionnément, monsieur,

Tout le vostre

Marin.

Les députez Grisons[4] ne sont pas encor de retour.

De Zurig, ce 26 de 7bre s.v. 1638.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 20 Oct.

In dorso: 26 Sept. 1638 Marini.

3792. 1638 oktober 7. Van P. Pels[5].

Mijnheer,

Sedert mijnen lesten en hebbe van U. Ex.[cie] geene brieven; hier en is niet sunders gepasseert.

Den kayser[6] en sijne may.[t] van Polen[7] en hebben malcanderen niet gesprocken; ooc geene aparencie malcanderen spreecken sullen. Daer is evenwell goede correspondencie. Ertshertogh Leopolt Wilhelm[8] intreteneert den coning, die dese maent uyt de baden weder in Polen tot Craeqau verwacht wort. Men meent, tot Craqau eene poose sall blijven ome soo veel naerder Oostenrijck te corresponderen.

De brieven van Praag melden, dat aent hoff van kay. may.[t] in stuck van den toll sijne may.[t] van Denemarck[9] groot ongelijck gegeven wort hem te inmisceren tuschen de statt en sijne may.[t], niet sonder aparencie, gelijck ooc van diverse plaetsen geschreven, ten waere de Sweetse victoriën, insunderheyt van hartogh

1 Henri de Bourbon, prins van Condé.
2 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
3 Friedrich Richard Mockhel.
4 Voor hun namen zie men no. 3413 p. 16 n. 13.
5 Hs. Den Haag, ARA. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16. Eigenh. oorspr. Paulus Pels was Staats agent in Dantzig.
6 Ferdinand III.
7 Wladislas VII (IV) van Polen.
8 Leopold Wilhelm, aartshertog van Oostenrijk (1614-1662).
9 Christiaan IV van Denemarken.

Berent[1], daer saude eene imperiale armee in Preuyssen sijn ende, alhoewell den churvorst van Brandeborgh[2] tegens affscheyt en belofften over den toll met den coning geaccordeert, soo en sall evenwell de statt haere liberteyt, die se an de croon Polen gebracht, niet willen quitteren; maer mijn gevoelen is, indien den kayser hem in dit stuck compt te moyen, dat de middelen van dese statt te swaack sijn sonder beuytenlantse subsidiën te subsistteren.

Daer en gebreecken geene discoursen, dat het te doen is omme Pommeren en Preuyssen den churvorst van Brandeborgh daervan te demanteleeren ome de Oostzee te occuperen, daer het vaderlandt staat hoorde van te maacken.

De gerebelleerde Cosaacken sijn geslagen; daertegens, soo ick bericht worde, meuyteneert de Polse milicie, trecken en corps d'armee naer Leopolis.

De generale ridderschap sijn met de rayse van den coning naer Oostenrijck niet alleen qualijck tevreden, maer ooc seer gemiscontenteert tegens die sulckx toegestaen hebben. Ick sien evenwell, dat hij meer gevreest als bemindt is.

Hiermede recommandere mij in U. Ex.ce goede gracie en blijve, mijnheer,

U. Ex.cie diener
P. Pels.

Adi. 7 octob. 1638 Dansick.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 17 Ian.

3793. 1638 oktober 8. Aan L. Camerarius[3].

Illustrissime Domine,

Cum nihil ferme novi hic se offerat, sequar filum epistolae, quam 27 Septembris[4] ad me misit Excellentia vestra actis primum pro tam amica opera gratiis.

Acceptum ad Fontarabiam vulnus hoc quidem anno non est, ut sanetur.

Ex Veneto legato[5] didici diploma pro Batavis missum Romam, quale desiderare possint. Disputationes de diplomatibus pro Germanis, ut res hactenus se ostendit, intricatiores sunt quam ut brevi videantur posse transigi. Itaque etiam de domini magni cancellarii[6] adventu in Germaniam dubitare cogor.

D. Nicodemi[7] prudentiam saepe laudatam memini. Quare non tam ipsi quam Suediae gratulandum est, quae ex ejus ministerio fructus, quos optat, consequetur. Deus, cujus in manu sunt regum corda, ad aequam pacem ea flectat Germaniaeque acerbissimis calamitatibus bonum imponat finem.

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
3 Copie Uppsala, UB., cod. 388a. ep. 150. Gedrukt *Epist.*, p. 469. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
4 De copie te Uppsala geeft: '24 Sept.'.
5 Anzolo Correr.
6 Axel Oxenstierna.
7 Johan Nicodemi Lilliesträom.

Verum est vires ab hostibus maximas colligi etiam ex Italia et Bohemia

contra ducem Vinariensem[1]. Nos, nisi ei magna mittantur auxilia, periculum ducis, exercitus ipsiusque Galliae ostendere non desinimus.

A Gallis, ut verum dicam, et levius et lentius tractatur hoc negotium quam oportet. Loquuntur de mittendo Longavillano[2]. Copiae ejus sunt exiguae et aequata imperia bene processura vix sperandum est.

Regis Daniae[3] sicut omnes actiones et consilia bene sunt[4] inspectanda, ita amicitia, si quo modo parari potest aut certe vitari offensa, dignum est, in quo ponatur opera.

De Curtiano[5] effugio super re Palatina meminero apud Anglos[6]. Qui huc ab electore[7] missus est[8] pecuniam non facile impetrabit, nisi Angli majore exemplo praeeant.

Landgraviae[9] pacem video pro consummata haberi et Melandrum[10] conciliaturae non exigua referre praemia. Ad Kingium[11] spectat ejus facti ultio. Interim sapientiae erit, quem illa habuit militem aut transducere ad nostras partes aut saltem ab hostili militia avertere. Durum est, quod electori evenit a principe consanguineo[12] et ab hospitibus suis. Sed Anglos, ut bono sunt stomacho, hoc etiam facile concocturos puto.

D. Brederodius[13] pro natalium suorum splendore venire huc non potest, nisi *μετὰ πολλῆς φαντασίας*. Batavorum autem res parsimonia indigent nec est quod opulentiam ostentent, ubi inopiae professio utilior est.

Res belli, ut glires, puto totam hyemem dormient.

Laborat pro regina matre[14] Knutius[15], sed hactenus haud multum proficit. Alimenta ei promittunt regii ministri, si eat Florentiam, quod illa pejus purgatorio habet. Metuunt hi, ne apud Batavos non satis quiescat, sed eos accendat qui inducias volunt, quas tamen nemo est, qui facere velit nisi Gallia simul paciscente. De nato delphino[16] nulla reginae matri facta est significatio. Non parum effecit cardinalis[17], quod spe reditus in Galliam eam ab Hispani[18] patrocinio abduxit et simul causam, quae inter pacis moras esse poterat, sustulit. In Anglia non expeti ejus adventum et ego hic comperio.

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 Henri d'Orleans, hertog van Longueville.
3 Christiaan IV.
4 Dit woord ontbreekt in de copie te Uppsala.
5 Ferdinand Siegmund Kurz, vice-kanselier van keizer Ferdinand III.
6 John Scudamore en Robert Sidney, resp. ordinarius en extraordinarius Engels gezant te Parijs.
7 Karl Ludwig van de Palts.
8 Gerhard Romelian von Kalcheim genaamd van Leuchtmar.
9 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
10 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
11 James King.
12 Karel I.
13 Johan Wolfert, graaf van Brederode. De copie te Uppsala geeft: 'Brodoralius'.
14 Maria de Medici.
15 Johan de Knuyt.
16 Lodewijk XIV, geboren op 5 september 1638.
17 De Richelieu.
18 Philips IV.

Sollicitum me habent res Scoticae[1]. Ego, si ea gens liturgiam suscepisset anglicanam et ritus antiquitati consonantes, sicut episcopos jam ante acceperant, nihil peccaturam[2] fuisse arbitror potuisseque etiam ad coagmentandos magis unius regis populos pertinere istam morum congruentiam. Verum nunc, cum aversi sint animi, non tam forte e rebus ipsis quam e suspicionibus, alia est et sane difficilis commoto populo regisque auctoritate labefacta consultatio, quae ut in partem cadat regi regnisque salutarem, Deum supplex veneror. Academia Abredonensis in Scotia hos motus ut illegitimos et christianis indecoros damnavit. Sed id an sedare possit adeo concitatos, sane dubito.

Quid Hamburgi acturus sit Bisterfeldius[3], lubens cognoscam. Ex Turcae[4] imperio ne nos quidem quicquam habemus cognitu dignum.

Deus christiani orbis res in melius ducat idemque Excellentiam vestram servet sospitem florentemque.

Excellentiae vestrae singulari
observantia addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 8 Octobris Novi Calendarii anni MDCXXXVIII.

Malus ad Fontarabiam eventus Valettis imputatur. Itaque senex Espernonius[5] jubetur rure suo se continere. Dux Valetta[6] nescio an satis sit habiturus fiduciae ut in aulam vocatus quanquam a rege[7] veniat. Romam mittitur cardinalis Valetta[8].

Milites undique in hyberna mittuntur. Classis regia sub antistite[9] Burdegalensi reversa est ad Bellam Insulam, quae Britanniae Armoricae[10] praejacet. Qui in classe fuit miles, in ora proxima hyemem transiget.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

In de copie te Uppsala boven aan de brief in margine: A. 1638. Redd. Hagae, d. 6/16 Octob.

3794. 1638 oktober 8. Aan G. Müller[11].

1 Het gedeelte ‘est. Res belli’ tot aan ‘Ego, si’ ontbreekt in de copie te Uppsala, waar echter wel ruimte is opengelaten.
2 De copie te Uppsala heeft i.p.v. ‘peccaturam’ abusievelijk ‘peccati eos’.
3 Johan Heinrich Bisterfeld.
4 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
5 Jean Louis de Nogaret de La Valette, hertog van Epernon.
6 Bernard de Nogaret d'Epernon de La Valette.
7 Lodewijk XIII.
8 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
9 Henri d'Escoubleau de Sourdis.
10 In de copie te Uppsala staat een onbegrijpelijk ‘Americos’.
11 Gedrukt *Epist.*, p. 470. Georg Müller was secretaris en Zweedse hofraad.

Nobilissime Domine,

Felicem me putarem, si qua in re potuissem ostendere, quanti prudentiam,

eruditionem, humanitatem denique Nobilitatis Vestrae faciam. Servabo hanc in animo sementem fructum daturam, ubi bona se dederit occasio.

Literas interim meas, qualecunque animi obligati optimeque volentis testimonium non ingratas fuisse plurimum gaudeo. Ac sicut hoc me oblectat, ita doleo valetudinem Nobilitatis Vestrae non fuisse, qualem velim. Mea itidem vexata fuit febri non tam periculosa quam molesta tertiana. Sed Dei bonitati plurimum debeo, quod non valetudinem tantum, sed et vires recupero.

Vices autem Vestrae Nobilitatis in me edocendo ea, quae scire intererat, abunde supplevit Nobilis D. Camerarius pater[1] ejusque dignus parente majoribusque suis filius[2]; quibus pro eo officio, sed Vestrae Nobilitati imprimis, unde origo data est, debeo plurimum.

Curtius[3] etiamsi nihil egisset aliud quam quod simulata cum rege Daniae[4] amicitia veteres Suedorum in Danos suspiciones simultatesque auxit, non periit ei opera. Sed cum eum regem sua nobilitas fraenet, non puto futurum, ut ejus regis in Suedos si quod est odium aut obsequium ejus emptum ab imperatore[5] in publicum aliquod malum erumpat. Dubitandum non est, quin pacem cupiente, pacis etiam egente Germania bellantes utrinque ejus moras alter in alterum quaerant rejicere. Quare sicut prudentiae est caesarianorum in nos eam derivare invidiam, ita nostra erit tales ferre conditiones, quae hominibus aequis et extra nostros aestus positis se probent. Et dies ad conventum indici et domus conduci Lubecae facilius possunt quam convenire de diplomatis, quae nostri indefinite pro principibus civitatibusque Germaniae postulant, etiam iis, quae jam cum imperatore transegerunt, quod imperator, si quid Veneto[6] credi potest, non est passurus.

Landgravia[7] jam sequuta est exempla tot principum, quos, non jam dicam, quibus de causis, pertaesum est nostrae societatis.

Elector Palatinus[8] auxilium a nobis in rebus arctissimis accepit, priusquam ullo se federe nobiscum illigaret.

Anglia quam suspenso gradu procedat, videtis. Multumque metuo, ne Scotici illi tumultus eam impellant in consilia neque nobis neque domui Palatinae optanda.

Pro chartis gratias habeo; sunt sane dignae et lectu et consideratu.

Penzium[9] non miror ad imperatorem se vertere magisque etiam id facturum puto, ubi intellexerit, quas sibi fortunas Melander[10] Hassica pactione pepererit. Magna pars hominum non religione, non partium studio, quanquam haec magnifice praetenduntur, sed utilitatibus suis ducitur.

Laudo plurimum illustrissimi domini Salvii[11], cui me plurimum commendo,

1 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
2 Joachim Camerarius.
3 Ferdinand Siegmund Kurz, vice-kanselier van keizer Ferdinand.
4 Christiaan IV.
5 Ferdinand III.
6 Anzolo Correr, Venetiaans gezant in Parijs.
7 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
8 Karl Ludwig van de Palts.
9 Christian von Pentz.
10 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
11 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant, residerende te Hamburg.

prudentiam in collatione cum Angliae legato[1] et rectorum Suediae[2] mandata ipsius consilium probantia.

In diplomate pro Hollandis non est mora. Datum jam est missumque Romam sine vitio. Nec in eo pro Italis principibus plus erit difficultatis, nisi quod metuendum est, ne duae foeminae[3], sexus meticulosus, id faciant, quod fecit Hassica Germanici fortiorisque generis.

De induciis plane cum regni Suedici rectoribus sentio non minus eas habere tricarum quam pacem ipsam.

Magnum hic et serium fuit gaudium populi ob delphinum[4] natum 5 Septembris novi calend. ante meridiem, unde oblivio inducta malorum, quae Gallia ad S. Audomari oppidum et ad Fontarabiam accepit minime compensata captis Rentiaco et Casteleto in fine Belgico.

Batavorum hoc anno mala non memoro. Sunt enim ea vobis propiora. Soli partium famam sustentavere Vinariensis[5] et Bannerius[6], hic Suedus, ille ex Suedica disciplina.

Deus Nobilitati Vestrae ejusque familiae semper faveat.

Nobilitatis amplissimae vestrae ad
obsequia paratissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 8 Octobris Nov. Call. anni 1638.

3795. 1638 oktober 8. Aan A. Oxenstierna[7].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Nihildum definiti dicitur aut mihi aut Truchesio[8] Lindavioque[9] huc a duce missis Vinariensi[10], quid auxilii rex[11] duci, qui tantis hostium impetitur copiis, velit mittere. Sed de duce Longavillano[12] mittendo sermo est. Id si fit, aemulatio inter duces et de Brissaci possessione certamen evadi vix poterit. Tum vero parum habet militis Longavillanus ad tria millia. Habet praeter hos aliquid Bellefontius[13] in eodem Burgundiae comitatu. Ut et hi accedant, nihil adversus tantas, quae coëunt undique, hostium vires. Nam praeter eos, quos Bavarus[14] et

1 De Engelse diplomaat Thomas Roe.
2 Voor hun namen zie men no. 3424 p. 40 n. 1.
3 Christine, hertogin van Savoye, en Maria Gonzaga, hertogin van Mantua.
4 Lodewijk XIV.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
7 Gedrukt *Epist.* p. 469; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 532. Het begin van deze brief staat in vert. in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 180.
8 Wolf Dietrich Truchsess.
9 Hier moet bedoeld zijn Conrad Lutzow.
10 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
11 Lodewijk XIII.
12 Henri d'Orleans, hertog van Longueville.
13 Wellicht Charles Gigault de Bellefonds.
14 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.

episcopi[1] colligunt et quos mittit Bohemia aliaeque Austriaci juris regiones, veniunt et ex Italia cohortes et Lamboius[2] cum sua manu et cum parte Gallasiani[3] exercitus Breda[4].

Videntur metuere Galli fortem ad fines suos principem Germanum et protestantem. At quanto id satius quam Austriacos habere vicinos et hostem intra Galliae viscera, quod sola ducis virtus hactenus prohibet. Sed multa talia hic peccantur peccarique necesse est, dum is, qui cunctis praesidet ministris[5], multos deligat, qui aut res non satis intelligunt aut sua admiscent studia sive religionis sive privati honoris aut commoda.

Pomaram non longe a Casali Hispani captam, quod custodia digna haud vídetur, a munimentis nudarunt.

Regina regis mater[6] nec in Galliam admittitur, cujus rei spes ei facta fuerat, non alio consilio quam ut ex Hispanici juris solo abduceretur et, si in Batavis maneat, etiam dimissis illis, quos rex aut cardinalis[7] maxime invisos habent, non tamen impetrat a filio alimenta, qui eam vult ire Florentiam, quo ipsa nihil magis aversatur dedignans privata conspici, unde tanta olim cum pompa deducta est, et propinquis parere, quos tam longe infra se positos habuit. At regii ministri ajunt alicubi eam esse velle, ubi res movere possit; ac ne in Batavis quidem quieturam, ubi multi sint inditiarum appetentes. Miror tamen id de indutiis objici, cum eas facere Batavi non possint, nisi rex pacem simul faciat. An forte sperant Galli etiam se pacem facientibus Batavos largitionibus regis in bella posse retineri?

Cancellario Franciae[8] commendavi id, quod nuper regi, indulgentiam scilicet regis pro iis, qui in me deliquerant[9], salva vita, bonis omnibus sine delibatione restitutis. Quod ut secundum mores Galliae fiat, sibi curae fore spopondit. Ita isto negotio satis difficili honeste, ni fallor, expeditus sum.

Deus, Excellentissime et Illustrissime Domine, det Sublimitati Tuae cuncta salutaria.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae 8 Octobris ex novo Calendario anni 1638.

Est hic quidam[10] ab electore Palatino[11] missus. Pecunias petit non impetraturus, quantum video, nisi exemplo majore quam hactenus praeeant Angli.

Lindavius a Gallis rogatus, ut ad ducem Longavillanum eat, excusat se et cum Truchesio recta ad ducem Vinariensem redit.

1 Zie p. 577 n. 8.
2 Wilhelm, baron van Lamboy.
3 Matthias, graaf Gallas.
4 Hans Rudolph, vrijheer van Bredaw.
5 De Richelieu.
6 Maria de Medici.
7 De Richelieu.
8 Pierre Séguier.
9 Zie hierover no. 3677 p. 457 n. 9.
10 Gerhard Romelian von Kalcheim, genaamd von Leuchtmar.
11 Karl Ludwig van de Palts.

Tota Valettarum Domus suspecta fit. Espernonio seni[1] rigide interdictum ne rure suo exeat. Dus Valetta[2] in aulam advocatur, dubium an iturus. Cardinalis Valetta[3] Romam mittitur.

Archiepiscopus Burdegalensis[4] classem reduxit ad Bellam Insulam Britanniae Armoricae littori objectam. Miles in oram proximam expositus ibi hiemem aget. Aliarum quoque regionum milites in hiberna mittuntur.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3796. 1638 oktober 8. Aan N. van Reigersberch[5].

Ik heb dien Godgeleerden[6] zoo uit myn boek over 't Recht van Oorlog en Vrede, in den tytel van de gemeenmaking der straffen[7], en uit meer dan eene plaats van myn boek voor de Waarheit des Christelyken Godsdiensts[8], gelyk ook uit myn ongedrukte aantekeningen over Matthaeus, zoo klaar overtuigt, dat hy lichtelyk en de Socinianen[9], en die my voor een Sociniaan willen uitmaken, den mond zal stoppen. Deze Heer nam hierop volkomen genoegen, en prees zeer myn beleeft schryven aan die luiden, inzonderheit alzoo ik daar door by eenigen niet weinig heb gewonnen.

3797. 1638 oktober 11. Van Christina van Zweden[10].

Christina Dei gratia, Suecorum, Gothorum, Wandalorumque designata Regina et Princeps haereditaria. Magna Princeps Finlandiae, Dux Esthoniae et Careliae, Ingriaeque Domina etc. Gratiam et favorem Nostrum singularem.

1 Jean Louis de Nogaret de la Valette, hertog van Epernon.
2 Bernard de Nogaret d'Epernon de La Valette.
3 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
4 Henri d'Escoubleau de Sourdis.
5 Gedeeltelijk gedrukt in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 194.
6 Niet geïdentificeerd. Vgl. no. 3806 aan Willem de Groot.
7 *De Iure belli ac pacis*, lib. II, caput XXI: De poenarum communicatione.
8 *Hvgo Grotivs De veritate religionis Christanae. Editio secunda, priore auctior, & emendatior.* Lvgdvni Batavorvm, Ex Officina Ioannis Maire. MDCXXIX.
9 Volgelingen van Faustus Socinus; zie IV, p. 5 n. 1.
10 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXXIII, no. 5.; duplicaat ibid. Beantw. dd. 22 januari 1639.

Nobilis ac Magnifice sincere Nobis fidelis, Venit huc ante quinque dies a Dn. Davausio[1] Christianissimi regis[2] nuncius, postquam Lutetia huc iter, ut retulit, triginta diebus confecisset; qui cum literas notificatorias partus reginae[3], pariter ac fiduciales pro Dn. Barone Rorteo[4] attulit, hic cum nuncio illico ad nos admissus est, nova puerperii regii atque delphini[5] Galliae natalem traditis juxta literis regiis Nobis exponens.

Nos pro ea, quae Nobis cum Sua Serenitate intercedit necessitudine, hesterna die gaudium, quod concepimus, invitato et praesente dicto residente publico convivio et solemni tormentorum displosione prosecutae sumus. Etsi vero non dubitamus te gratulationis officium regi ac reginae prius peregisse quam ad te perlata fuerint haec mandata Nostra, etiam ante gravidae te gratulatum fuisse huc perscripsisti[6], nihil tamen impedit, quominus denuo tanquam ex novo mandato antegressorum actuum complementum superaddas. In quo singulare gaudium, et cupientissimum adfectum Nostrum in Suam Serenitatem adeoque totam regiam domum, cum caeteris constantiae in foedere et perseverantiae[7] in sincera amicitia documentis ac debitis votis pro incolumitate regis, reginae, filii, pro ea, qua polles industria ac facundia, explicabis.

Mittimus tibi apographa cum literarum christianissimi regis ad Nos[8], tum earum, quas Suae Serenitati responsi loco rescripsimus[9].

Atque hisce te gratia Nostra Regia compraehensum Divinae tuitioni commendamus.

Sac:^{ae} Reg:^{ae} M:^{tis} Regnique Sueciae respective
Tutores et Administratores.
Gabriel Oxenstierna
Gustavi, R.S. Archidapifer[10]
Jacobus de La Gardie
R.S. Marschallus m.p.
Claudius Flemingh
loco RS Ammiralii
m.p.^{ria}
Axel Oxenstierna
S.R. Cancelarius m.p.
Gabriel Oxenstiern L.B.
In Moerebij et Lindholm
R.S. Thesaurarius m.p.

Dabantur in Regia Nostra Stocholmensi, ipsis Calend. Octobris, Anno 1638.

1 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
2 Lodewijk XIII.
3 Anna van Oostenrijk.
4 Claude de Salles, baron van Rorté.
5 Lodewijk XIV, geboren op 5 september 1638.
6 No. 3618.
7 In duplicaat staat abusievelijk: perseverantiam.
8 Voor een copie van deze brief zie men Den Haag ARA. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 5.
9 Bijlage no. 12.
10 In duplicaat staat: Matthias Soop, Loco R.S. Archidapifer.

Adres: Nobili et Magnifico nobis sincere fideli, nostro apud Christianissimum Galliarum Regem legato ordinario, Domino Hugoni Grotio. clementer[11].

11 Dit woord ontbreekt in de duplicaat.

In dorso: A Regina ad me 1/10 Oct. 1638.
Boven aan het duplicaat schreef Grotius: Rec. 16 Ian.
In dorso duplicaat: Regina S. mihi 1 oct. 1638.
In dorso duplicaat: Nobilis ac Magnifice.

3798. 1638 oktober 11. Van P. de Groot[1].

Venerande parens,

In Zelandia etiamnum est senator Reygersbergius[2] detentus, ut iam scripsi[3], aviae[4] morbo. Ego nihil certi inde habeo, melius tamen sperare facit mora neque enim eius aetatis est avia, quae diu resistere violento morbo posset.

Hodie vocatus sum ad exequias D.[ae] Vosbergiae[5], quae ante dies aliquot[6] decessit.

Amstelodami e(tia)m vita defunctus est D.[s] Gravius[7] consul et etiamnum morbo satis periculoso detinetur consul alter Hasselarius[8]. Plurimi hic grassantur morbi, plurimi adhuc timentur a medicis.

Princeps Arausionensis[9] in diem sequentem Mercurii hic exspectatur.

Regina mater[10], ubi Honcelaerdicae dies aliquot exegerat, clam se inde subduxit, ut in Angliam se reciperet inscio eo, qui[11] hic regis Angliae[12] res agit. Audio nunc Geervlietae detineri ob male faventem ventum.

De typographo D.[s] Vossius[13] iam ad vos scripserit. Laetus a D.[o] Camerario[14] intellexi restitutas iam tibi vires, quas febris subripuerat.

Deus, venerande parens, indies magis magisque saluti tuae consiliisque faveat.

Tibi obedientissimus filius
P. Grotius.

Hagae Comitis, XI Oct. MDCXXXVIII.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 20 Oct.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 26. Eigenh. oorspr.
2 Nicolaes van Reigersberch.
3 No. 3790.
4 Maria Nicolai.
5 Barbara Panhuys.
6 Er staat: aliquod.
7 Jacob de Graeff, gestorven op 6 oktober 1638.
8 Pieter Hasselaer (1583-1651).
9 Frederik Hendrik.
10 Maria de Medici.
11 William Boswell.
12 Karel I van Engeland.
13 Gerardus Johannes Vossius; zie no. 3802.
14 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.

3799. 1638 oktober 12. Van P. de Groot[1].

Venerande parens,

Venit ad vos Joannes, auriga D.[nae] Valkenburgicae[2]. Petenti huic aliquid a me literarum[3] pauca etiam haec verba concessi. Addidi et Pietatem tuam[4], quam reperire hactenus non potui; item, quem nuper omiseram, pro sorore[5] Blavium de duplici globorum usu[6]. Adjunxi etiam Famianum Stradam de bello Belgico[7] et Virgilii Malvezzi[8] tractatus quatuor. Eos an videris, nescio. Plurimi hic aestimantur; utcunque erit, non nocebit misisse.

Cetera scribam per ordinarium; interea Deum precabor, venerande parens, pro tua, matris et sororis prospera valetudine.

Tibi obedientissimus filius
P. Grotius.

Hagae Comitis, XII Octob. MDCXXXVIII.

3800. 1638 oktober 12. Aan J. van Reigersberch[9].

Nobilissime Reigersbergi,

Venetiis te esse, id est tanto nos propius, sane gaudemus.

De vulnere dolemus plurimum. Vides ab hoc exemplo, quam inopinatis malis subjaceat haec vita, quo magis ita vivendum nobis est, ut mortem audeamus intrepidi excipere. Caeterum speramus Dei bonitate jam remedia reperta isti malo brevique tibi redituram valetudinem ac vires, ut laetos tuos laetus videas.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 26. Eigenh. oorspr.
2 Josine de Bie, weduwe van Jan de Hertoge van Orsmael, heer van Valkenburg.
3 Er staat: literarem.
4 *Ordinvm Hollandiae ac Westfrisiae pietas ab Improbissimus Multorum Calumnijs, praesertim verò à nuperâ Sibrandi Lvbberti Epistolâ quam ad Reverendissimum Archiepiscopum Cantuariensem scripsit vindicata: Per Hvgonem Grotivm Eorundem Ordinum Fisci Advocatum. Auctoritate pvblica Senatus Delegatorum ab Ordinibus Hollandiae & Westfrisiae Excudit Lvgdvni Batavorvm, Ioannes Patius, Iuratus & Ordinarius Academiae Typographus Anno 1613.*
5 Cornelia de Groot.
6 *Tweevovdigh Onderwijs van de Hemelsche en Aerdsche Globen; Het een, Na de meyning van Ptolemaevs met een vasten Aerdkloot; Het ander, Na de Natuerlijcke stelling van N. Copernicvs met een loopende Aerdkloot: Beschreven door Willem I. Blaev: En gevoeght na de Globen en Sphaeren by hem uyt gegeven.* T'Amsterdam, Gedruct by Willem Blaev. MDCXXXVIII. Met privilegie voor negen jaren.
7 *R.P. Famiani Stradae Romani & Societate Iesv De bello Belgico Decas prima ab excessu Caroli V Imp. Vsque ad initia Praefecturae Alexandri Farnesii Parmae, ac Placentiae Ducis III.* Antverpiae, Typis Ioannes Cnobbari, M.DC.XXXV; de eerste druk is van 1632 te Rome.
8 Pieter zal onder meer bedoelen de volgende twee werken van de Italiaanse historicus Virgilio Malvezzi (1599-1654): *Virgilii Malvezzi Marchionis Princeps, eiusque arcana: In vita Romvli repraesentatu. Latinitate donavit Iohannes Krvvs I.F.* Lugd. Bat.: apud Elzevirios 1636, en *Virgilii Malvezzi Marchionis Tyrannvs, ejusque arcana in vita Tarqvinii Svperbi repraesentata. Latinitate donavit Iohannes Krvvs I.F.* Lvgd. Batavorvm, Apud Elzevirios. Anno 1636.
9 Gedrukt *Epist.*, p. 471. Geadresseerde was Johan, oudste zoon van de in 1632 overleden rentmeester van Zeeland Bewester-Schelde, Johan van Reigersberch.

Ego a tertiana jam plane convalui. Caeteri nostri valent omnes, te amant ac salutant.

Plane ita tibi persuadeas velim nullum esse officiorum genus, quod non a nobis exspectare debeas. Id absens, id praesens experiere.

Deus te incolumem nobis sistat.

Vale, optime Reigersbergi.

Tuus toto animo

H. Grotius.

Lutetiae, 12 Octob. 1638.

3801. 1638 oktober 14. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

I'ay appris avec gran desplaisir et compassion vostre maladie, priant le bon Dieu duquel vint tout le bien de vous consoler par son S. Esprit et vous remettre quand et quand au premier point de vostre santé que ie vous souhaitte longue et heureuse de mesme affection que ie fais à moy mesme.

Les armes de France sont combattus de si divers accidants que nous avons occasion de plaindre leur mauvaise fortune qui surtout a paru en Flandre et Biscaje d'où ils sont chassés honteusement, et sans les victoires des Suédois et du duc de Veimar[2] la France seroit en un mauvais estat.

Cestuicy continue son siège de Brisac que Göz[3] veut secourir avec des grans forces, attendant 5^{m} hommes que Lamboy[4] luy amène et veut-on que Gallas[5] viendra avec autant de gens, laissant cependant la conduite de son armée aux autres, et si l'opinion de quelques-uns des principaux papistes est vraye que dans Brisac il y a encor des vivres pour six mois, ce seroit bien faisable.

Les députés Grisons[6] sont de retour et se trouvent à cest' heur à Milan, d'où on les atten de iour à aultre avec de bonnes nouvelles hormis la religion pour laquelle ils ne rapportent aucune satisfaction.

Un ambassadeur Espagnol[7] a passé par icy vers le duc de Bavière[8] ayant remply toute la ville de l'espérance d'une bonne paix qui doit avoir son effect cest'année au .. is duel entre les couronnes de France et d'Espagne de l'arbitrage desquels despendra le reste. Ce que vous en avez ie vous prie de me communiquer surtout de l'Anglois.

Pour ne vous incomoder plus ie finiray sans finir de prier Dieu pour vostre santé et demeurer passionément, monsieur,

Vostre serviteur très humble et plus affectionné

Marin.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Johann, graaf van Götz.
4 Wilhelm, baron van Lamboy.
5 Matthias, graaf Gallas.
6 Voor hun namen zie men no. 3413 p. 16 n. 13.
7 Don Diego de Saavedra y Fajardo.
8 Maximiliaan I van Beieren.

De Zurig, ce 4/14 d'8bre 1638.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 6 Nov.
In dorso: 1638 Marini 14 Oct.

3802. 1638 oktober 14. Van G.J. Vossius[1].

Illustrissimo Hugoni Grotio

S.P. Minus minusque mihi, illustrissime domine, satisfacit Blauwius noster[2]. Persuasi de Philolao[3], sed - plane praeter opinionem meam - nostra de idololatria[4] intermittit. Jam mensem in iis cessatum. Et ait altero etiam mense opus, antequam Philolaum perduxerit ad finem. Iisdem typis excuditur, quibus mea solent. Negat autem illam sibi esse typorum eiusmodi copiam, ut eodem tempore utrumque opus excudi possit.

Ecce aliud, quod displiceat. Iam prope sexennium est, quod postulato ipsius Meursius[5] transmisit omnia, edita, inedita, sola excepta historia Danica[6], quam postremo excudi volebat. Ille contra ab hac orsus est, quia caeteris eius viri vendibiliorem fore arbitraretur. Ususque propterea est typis maioribus quam in meis. Et illa iam finem nacta. Existimat igitur Meursius strenue eum nunc progredi in istis, quae pertinent ad emendationem veterum scriptorum, vel antiquitatum Romanarum Graecarumque intelligentiam[7].

Rogavi vehementer Blauwium, ne ultra sextum annum eludere amicum meum vellet. Ille dicere, nihil minus sibi propositum, sed non ex re sua fore, si iisdem edat formis caetera, quibus historiam Danicam nec me vel Meursium passurum, ut illis edantur, quibus me invito - prope enim oculos fugiunt - filii mei[8] in Scylacem notas[9] divulgabit. Non superesse alias, ac medias illas, quibus utitur in meis. Sed ut has usurpet, fieri non posse nisi et Philolao et pariter nostris finem sortitis. Proinde; et quid opus illo proinde? Satis vides, quid hinc colligat. Atqui in meis etiamnum restant pluscula. Minimum tribus opus mensibus, antequam absolvantur. Et quis spondebit nobis, spatio hoc temporis exacto non aliud, qui eius mos est, excogitaturum, quo Meursium eludat. Nihil dixeris Meursiana faciunt ad ea, de quibus scripseram. Imo plurimum. Ut vos non iidem sitis, idem ille, quantum video, erga vos erit. Esto autem, ut Meursiana ordiatur. Libris de poetica et originum et tam multis, quae philosophiam et ecclesiae antiquitates, vel Scripturarum interpretationem tangant, quorum compluria iam affecta, vel

1 Hs. Leiden, UB., coll. Pap. 2. Gedrukt *Voss. Ep.*, p. 360; *Voss. Op. IV Ep.*, p. 247. In de gedrukte uitgaven komen enige onnauwkeurigheden voor. Antw. op nos. 3701 en 3716; beantw. d. no. 3823.
2 Willem Janz. Blaeu, carthograaf en uitgever te Amsterdam, gestorven op 21 oktober 1638.
3 Philolaus is een pseudoniem van de astronoom Ismaël Boulliau; zie no. 3671, p. 452 n. 9.
4 Voor de titel van dit werk zie men no. 3414 p. 19 n. 2.
5 Johannes Meursius (1579-1639), hoogleraar in de geschiedenis en staatkunde te Sorø in Denemarken.
6 *Ioannis Mevrsi. Historica; Danica pariter, & Belgica; uno Tomo comprehensa: Quorum seriem pagina post praefationem ad Lectorem indicabit. Operum Omnium Tomus Primus.* Amstelodami, Apud Gvillielmvm & Ioannem Blaev, M.DCXXXVIII.
7 Meursius was zo verontwaardigd over het optreden van Blaeu, dat hij er over dacht zijn werk aan een andere drukker toe te vertrouwen; vgl. de brief van Meursius aan Vossius dd. 1 juni 1639 *(Ioannis Mevrsi* Opervm. Volvmen vndecimvm. *Ex recensione Ioannis Laml.* Florentiae, M.D.CC.LXII., kol. 686).
8 Isaac Vossius.
9 Voor de titel van dit in 1639 verschenen werk zie men verderop p. 627 n. 5.

etiam confecta, porro cum blattis tineisque rixandum[1] erit, si Meursiana patiar praevertere. Meursius autem ulterius morae est impatiens. Si dicendum quod censeo, nec meorum aliquid nec Meursii aggredietur. *Οὐ φροντὶς Ἱπποκλείδῃ*[2]. Quaeremus uterque alium, si hic nos fastidit Alexis[3]. Vellem erga tua saltem, alius foret, quando tantum supereminent. Quantum lenta solent inter viburna cupressi[4]. Sed quid faciamus? Homo ille privati quam publici boni amantior, pecuniae etiam quam honoris appetentior, nihil aeque ac lucrum curat. Hoc autem ait non aliunde aeque ad se redire quam ex tabulis suis geographicis[5]. Addere poterat: et missalibus ac similibus, quae excudit; sed sic ut Coloniensis typographi nomen praeferant. Quando igitur laterem lavaremus cum hoc homine agendo do tuis meisve excudendis, visum mihi fuit compellare vicinum Blauvvii Jansonium[6]: quod et factum ab ornatissimo filio tuo[7]. Ac huic quidem responsum dedit velle se transmittere specimen typorum latinorum Graecorumque, ut prius cognoscat utrum placeant tibi. Mihi vero instanti, ut id fieret quam primum, dixit non posse hac hyeme praelo committi. Nam praela sua edendo Atlante et aliis vastis voluminibus sic distineri, ut res sua familiaris non ferat ulteriores impensas. Planeque persuasum habeo eum verum dicere. Magis miror tantum suscepisse quantum video praesertim Blauvvio manibus pedibusque hoc agente, ut hominem in re non ita magna plane ad incitas redigat.

Nullus tuis edendis magis foret idoneus Elzeviriis Leidensibus[8]. Non quasi sint viri aut cives meliores, sed quia charta et typorum bonitate vincunt. Et puto, non recusarent, nisi alii in ea urbe dehortarentur, imprimis ille, qui se amicum tuum ait[9] nuperque ad te scripsisse. Et scripsisse etiam ex filio tuo intelligo. Quam vero amicus, melius ex illustri barone Jacobo Scytte[10] cognosceres, si is modo sermones de te praesente altero, quem in coelum extollebat, habitos secum referret. Nobis quidem hic recenti memoria indignationis plenissimus exposuit. Nequitiam tum hominis ridebamus. Nec interea mores mutasse clare ex multis deprehendimus. Haec ego non referrem, nisi constaret de stomacho tuo, qui patientia plus quam Spartana concoxeris multis partibus maiora. Et scis invidiam ac malignitatem jamdiu illi in naturam vertisse nec alium erga alios esse, quos doctrinam cum virtute putet conjunxisse. Hoc ego, ut de aliis taceam, abunde meo malo didici, didicit Meursius, discere nunc cogitur maximus Salmasius[11], sed

1 Vergelijk Martialis, *Epigr.* XIV, 37: selectos nisi das mihi libellos, // admittam tineas trucesque blattas.
2 Herodotus, VI, 129.
3 Vgl. Vergilius, *Ecl.* II, 73: Invenies alium, si te hic fastidit, Alexim.
4 Vergilius, *Ecl.* I, 25.
5 Voor de bibliografie van zijn Atlassen zie men C. Koeman, *Atlantes Neerlandici*, I, p. 68 vv.
6 Johannes Janssonius, buurman en concurrent van Blaeu.
7 Pieter de Groot.
8 Abraham en Bonaventura Elzevier.
9 Daniel Heinsius.
10 Over Jacob Skytte († 1641), zie men V, p. 242 n. 2.
11 De Franse klassiek-filoloog Claude de Saumaise - Salmasius -, hoogleraar te Leiden.

nemo dixerit, quam ille eius mendacia ac calumnias contemnat. Quod ego non aeque potui, cum eum conjurasse erga me viderem cum inimicorum illis, qui toti in eo erant, ut me meosque omnibus everterent fortunis.

Redeo ad edendi tua curam; de qua certiora perscribam, ubi vel fratri[1] vel filio fuerim locutus.

De Suecicis quid opus scribere quem nihil illorum fugiat. Adderem alioqui cancellarium Oxensternium[2] in Germaniam cogitare, ut dispiciatur de pacis negotio. Eo et iturus comes Danus[3] natus ex eadem[4], imo iisdem, cuius filium[5] ante annum vel amplius vidisti cum ephoro Ernstio[6]. Sed is, qui huc mittetur, maior est natu illo, quem vidimus. Sic mihi nobilis Suecus retulit ex literis, quas ab avunculo, regni Suecici senatore, acceperat.

Putabam collegam meum Hortensium[7] dilaturum iter in terras exteras propter luculentam rationem, quam scripseras, et ille ex Deodato[8] cognorat. Sed longe alia ei mens. Nec miror. Bina illi karoleorum nostratium millia ad hoc iter sunt assignata ab Ordinibus Generalibus. Praeterea fruetur stipendio nongentorum, quos percipit ab urbe hac. Vides, quantum profueris. Non vidit loca extera. Nunc impensis publicis praelustri titulo iter suscipiet; quae res, et nunc honori illi futura et postmodo memorabitur ad ingentem eius gloriam. Deus illi gratam tribuat mentem, et tributurum confido. Ait se primo in Britanniam iturum; inde in Gallias; tum Venetias; inde, prout res dederit. Sed cum longissimo tempore nihil mecum communicasset, uti neque cum Blauwio, - nempe quia, credo, simus occupatiores aliis quam ferendo simus - tandem mihi significavit de Anglia dicis gratia se spargere, quo iter hoc sit occultius. Sed recta iturum in Gallias; non Lutetiam tamen, ne de eo Italia cognoscat ex illis, quibus fortasse innotuerit, si Lutetiae videant; nolle enim se periculum magno seni[9] creare. Ne Venetiis quidem agere se quicquam velle per literas, nisi ex consilio illorum, qui rei sunt plane intelligentes.

Si per eum literas ad te dare vellem, nihil committendum istiusmodi, ubi festinato opus foret. Fortasse enim, ne quidem locuturum tecum. Postremum hoc plane foret praeter opinionem consulis amplissimi Conradi Verburgii[10]. Nam eum scio ab affine tuo optimo Reigersbergio[11] literas petiisse commendaticias, quo gratior acceptiorque filius suus[12], juvenis plus minus annorum XX, esse possit.

Is si ad vos venerit. scio acceptissimus fuerit. Parens enim vir est non uno nomine laudatissimus et qui plurimum in hac urbe possit. Praesertim consule

1 Willem de Groot.
2 Axel Oxenstierna.
3 Christian Ulrik Gyldenløve; zie p. 630 n. 3.
4 Christina Munk.
5 Volckmar - Valdemar Christian -, graaf van Sleeswijk-Holstein.
6 Heinrich Ernst.
7 Martinus Hortensius; zie no. 3701 p. 498 n. 2.
8 Elias Diodati.
9 Galileo Galilei.
10 Albert Coenraetsz. Burgh.
11 Nicolaes van Reigersberch.
12 Coenraed Burgh (1619-1699).

Gravio[1] ante octiduum defuncto, Bickero[2] in praefectos negotiationis Indiae Orientalis relato Vlamingio Osthornio[3] Hagae inter delegatos huius urbis degente et ut arbitror, hoc acturo, ut vitam possit vivere privatam. Video enim et eum horum temporum esse pertaesum.

Si ab Manasse[4] nihil acceperis literarum, mirari noli. Nam mensis, et prope etiam alter est, quod morbo decubuit. Uti et contigit Isaaco meo[5]. Eo nihil actum in eius Scylace Caryandensi et illo, qui ante annos circiter septingentos ex Scymno Chio[6] et aliis descripsit Maeotidos periplum[7]. Sed satis te distinui. Modum nescio scribendi, dum nunc sileo prorsus, nunc multiloquus tua moror tempora. Heroinae conjugi salutem plurimam dicito et filiae optimae[8]. Nam filios[9] intelligo iam in Germania Martiales factos. Clarissimis viris Bignono[10], Cordesio[11], Rigaltio[12] et omnibus non aspernantibus me - sed si optima occasio sic ferat - salutem etiam impertias rogo. Amstelodami, MDCXXXVIII, XIV Oct.

Tuus aeternum
G.J. Vossius.

Adres: Illustrissimo viro, Hugoni Grotio, regni Suecici legato ad regem christianissimum. Lutetiam Parisiorum.

In dorso schreef Grotius: 14 Oct. 1638 Vossius.

En boven aan de brief: Rec. 28 Oct.

3803. 1638 oktober 15. Van G. Müller[13].

Illustrissime et Excellentissime Domine Legate,

Ex literis Excellentiae Vestrae ad Illustrissimum et Excellentissimum dominum legatum Camerarium[14] datis, quarum me per filium dominum

1 Jacob de Graeff.
2 Andries Bicker.
3 Dirck Cornelisz. de Vlaming van Oudtshoorn (1574-1643).
4 Menasseh ben Israel.
5 Isaac Vossius gaf in 1639 zijn *Periplvs Scylacis Caryandensis* uit; zie voor de titel no. 3558 p. 256 n. 9. Skylax was een Grieks geograaf, geboortig uit Karyanda in Carië (6de eeuw vóór Christus).
6 Scymnus van Chios, Grieks geograaf uit de 2de helft van de 1ste eeuw v. Christus.
7 Zie no. 3558 p. 256 n. 9.
8 Cornelia de Groot.
9 Cornelis en Diederik de Groot. Zij bevonden zich in het leger van Bernhard van Saksen-Weimar.
10 Jérôme Bignon (1589-1656), vermaard Frans jurist.
11 Jean de Cordes.
12 Nicolas Rigault (1577-1654), Frans geleerde, bibliothecaris van de bibliotheek van de koning.
13 Hs. Amsterdam, UB. RK. coll. 30 Ah no. 1. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 3830.
14 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.

Joachimum Camerarium[1] participem facere solet, magno animi cum dolore percepi, adversa Excellentiam Vestram aliquamdiu usum fuisse valetudine. Sed Deo sint gratiae, qui redire eam in melius jam voluit.

Omisi hactenus ad Excellentiam Vestram hebdomadatim scribere, partim quod eam operam in se sponte susceperint domini Camerarii, cum quibus singulis septimanis bis, quidquid hic ageretur, communicare solebam, partim quod amanuense meo[2], quem in Suediam miseram, per sesquimensem et ultra destitutus fuerim.

Quo fine duces Lawenburgici[3] iter in aulam caesaream ipsi susceperint quidque Daniae rex[4] per cancellarium Reventlavium[5] cum domino legato Salvio[6] post discessum illorum egerit, nullus dubito, quin dominorum Camerariorum alter exacte ad Excellentiam Vestram perscripserit. Quid D. Mithofius[7] Praga ad dominum Salvium rescripserit adiecta charta[8] demonstrat. Quod Caesar[9] electorem Saxonem[10] Leutmarizium ad colloquium rursum traxit, est quod vereamur, ne ea res in perniciem protestantium cessura sit.

Bannerius[11], Gallassiusque[12] ambo castra movere atque hic ad Havelam Albimque hospitia designasse, ille vero retro euntem insequi dicitur. Constituerat quidem Bannerius aut commeatu hostem intercludere aut in ipsis castris adoriri aut proelii copiam ipsi facere. At Gallassius eo ex captivis cognito, suo bono, singula elusit.

Valde nos afficit Galliae regem[13] adeo nullam Vinariensis ducis[14] habere rationem, sane in magno ipsum versari discrimine Mockelii[15] novissimae literae nobis indicant. Quod si profligari per tot tantasque hostium vires patientur Galli invictum illud Suecici exercitus robur, quanti id ipsis constiturum sit sero experientur ac dolendum sane est ipsos nec arma rite tractare nosse nec pacem serio velle; sed Suecorum sanguine sudoribusque ad libidinem suam abuti pessum eunte interea universa Germania.

Quid de Anglis sperandum metuendumve sit, ex chartis hactenus transmissis Excellentia Vestra, qua est judicii sagacitate, facile perspiciet ac de Bisterfeldio[16] mea quae sit opinio, ad illustrissimum dominum legatum Camerarium nuperrime perscripsi.

1 Joachim, zoon van Ludwig.
2 Niet geïdentificeerd.
3 Franz Karl en Julius Heinrich, hertogen van Saksen-Lauenburg; zie ook S. Pufendorf, *Commentariorum de rebus Suecicis libri XXVI* (Ultrajecti MDCLXXXVI) p. 344.
4 Christiaan IV van Denemarken.
5 Detlev Reventlow.
6 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant, residerende te Hamburg.
7 Dr. Daniel Miethof, raad van de hertogen van Saksen-Lauenburg.
8 Ontbreekt.
9 Ferdinand III.
10 Johann Georg I, keurvorst van Saksen.
11 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
12 Matthias, graaf Gallas, generaal van de keizer.
13 Lodewijk XIII.
14 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
15 Friedrich Richard Mockhel.
16 Johann Heinrich Bisterfeld.

Mitto exemplum[1] hic pactorum inter Poloniae regem[2] electoremque Brandenburg:[3] super vectigalibus in Borussia instituendis nuper initorum, ac cum ea res pactis induciarum manifeste refragari videatur, non est dubitandum, quin pejora ex Vienna Austriae mox secutura sint.

Deus Optimus Maximus Excellentiam Vestram cum tota illustri familia diu sospitem praestet.

Excellentiae Vestrae obsequentissimus servitor
G. Müller lt. p.

Dab. Hamburgi, d. 5/15 Octobr. ao. 1638.

Onder aan de brief met andere hand: A son Excellence monsieur Grotius, conseiller d'Estat et Ambassadeur de sa Majesté en France à Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 4 Nov.

3804. 1638 oktober 16. Aan S. Andreae[4].

Clarissime Domine.

Omnes mihi Claritudinis vestrae literae pergratae sunt neque deero in respondendi vice. 20 Iulii veteris Calendarii[5] scriptae erant, quas postremas accepi, cum chartis. Earum chartarum nonnullae jam ad me pervenerant, Curtii[6] ad regem Daniae[7] epistola et scriptum illud Polonicum pro vectigali[8], quod ei oppositum est, non videram; sed acceperam ab amico legeramque ea, quae pro jure suo Dantiscani publice edidere[9] egregiis sane suffulta documentis. Habeo amicos Dantisci; ad eos scripsi aliquoties placere mihi, quod injustitiae exutique obsequii non ferenda bonis crimina a se abstergant. Sed frustra jus ostentari, nisi vires adsint juri tuendo, quas cum vix illi a se solis habere possint, circumspectandas ipsis fidas societates.

Classem vestram, quae militem Germaniae, terrorem maximum hostibus intulit, sospitem in patriam rediisse gaudeo.

De captis a D. Bannerio[10] locis deque prolusionibus et cum imperatore[11] pacis et cum Anglo[12] federis Hamburgo quaedam accepimus speroque D.

1 Voor dit verdrag dat op 6 augustus 1638 door de koning van Polen geratificeerd werd zie men Theodor v. Moerner, *Kurbrandenburgs Staatsverträge von 1601 bis 1700*, p. 126 vv.
2 Wladislas VII (IV) van Polen.
3 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
4 Gedrukt *Epist.*, p. 471. Gedeeltelijk in vert. in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 162.
5 Ontbreekt.
6 Ferdinand Siegmund Kurz.
7 Christiaan IV van Denemarken.
8 Het betreft hier de moeilijkheden rond de Poolse tol te Dantzig.
9 Dit geschrift heb ik niet kunnen achterhalen.
10 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
11 Ferdinand III.
12 Karel I.

Mullero[1] jam in Suediam profecto D. Salvium[2] memorem nostri fore, ut ea sciamus, quae scire nos publice interest. Si quid posthac attulerint dignum cognitu qui regis Daniae res apud vos agunt[3], id vestro beneficio discere gaudebimus.

Menses prope duo sunt, quod me non vidit D. Schmalchius[4], ne tunc quidem cum aegrotarem. Causam nec scio nec inquiro gnarus a me nullam ei factam injuriam, cum ego et mei multa habeamus, quae de eo possemus queri Redibit ad vos opimior. Ego ei pecuniam quam a Gallis magnam jam ante menses duos accepisse dicitur, non invideo legem interim abstinentiae, quam egomet mihi dixi, et servans et servaturus. Quo justius arbitror, ut ad solvenda, quae mihi debentur quorumque tempus diu effluxit, magni cancellarii[5] cura pro me vigilet. Qua de re nolo saepius obtundere, cum verecundo homini monuisse satis sit. Valde caro hic vivitur et praerogationes longae multum mihi incommodant.

Precor Claritudini vestrae felicissima omnia, ipsi.

Ad cuncta officia paratissimus

H. Grotius.

Lutetiae 6/16 Octobris 1638.

3805. 1638 oktober 16. Aan L. Camerarius[6].

Illustrissime Domine,

Ad literas Excellentiae vestrae mihi gratissimas datas 4 Octobris[7] ut respondeam, Scoticos motus et durare et ingravescere et diffcilia repertu esse remedia ex Anglis, qui huc nuper venere[8], tristis intelligo. Movet me et gentis utriusque in bellum civile aut potius sociale magno, ut quidem adhuc videtur, gradu euntis miseratio et non obscurum inde in res nostri foederis malum. Libelli hic sparguntur[9] oleum igni affundentes, qui parum regaliter Britanniarum regem[10] aiunt agere, quod cum subditis quasi cum paribus agat per legationes et pactiones. Det Deus, ut optima consilia praevaleant[11] et exstinguatur incendium nulli nisi Austriacis profuturum.

Iter in Suediam D. Mulleri[12] vetat me sperare magni cancellarii[13] cis mare

1 Georg Müller, secretaris en Zweedse hofraad.
2 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant, residerende te Hamburg.
3 Peder Vibe (± 1596-1658) en Christian Ulrik Gyldenløve (1611-1640).
4 Peter Abel Schmalz, secretaris van Axel Oxenstierna.
5 Axel Oxenstierna.
6 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 151. Gedrukt *Epist.*, p. 471 Geciteerd in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 184. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
7 Ontbreekt.
8 Niet geïdentificeerd.
9 Welke pamfletten bedoeld worden is mij niet bekend.
10 Karel I.
11 De copie te Uppsala geeft de lezing: ‘evaleant’.
12 Georg Müller, secretaris en Zweedse hofraad.
13 Axel Oxenstierna.

adventum. Spero D. Salvium[1] aut per se aut per alios facturum, ne ignoremus ea, quae ex usu sunt muneris nostri.

Responsum a regina nostra[2] Danicis non video dari posse, nisi verbis honestis et indefinitis pacis aequae tutaeque desiderium testantibus. Specialia enim ad ipsum colloquium remittenda sunt, cujus unam moram video controversiam istam de diplomate pro Germanis. Ut aut Suedi aut Batavi in pacis negotio a Gallis se dividant post tam arcta foedera, nullam recipit honesti speciem. Itaque operam perdituros existimo, qui id sperant.

Danum[3] ad imperatoris[4] partes transiturum non puto, sed, siquid irritetur, facile posset efficere, ut suae copiae ad imperatorem se transferrent multumque metuo, ne in arcano tale aliquid etiam in Hassica pace convenerit.

Eam pacem ab imperatore, ut certe ejus intererat fieri, probatam huc scribitur. Certe in illo capite de religione quin facilis futurus sit imperator, ob causas ab Excellentia vestra expressas et quas ego in postrema epistola addidi, dubitari non debet. Sane est, cur nos Germanorum misereat, quanquam pars magna quae nunc sentiunt mala sibi ultro accersivere. Sed hominum est etiam culpis ignoscere atque is est bellorum pulcherrimus exitus.

De Wolgasti arce nihildum audieram. Suspicio de colloquio regis Poloni[5] cum imperatore duriorem hic causam principis Casimiri[6] efficit. Itaque trahitur, qui hic est, Demskius[7] sine spe profectus. Non dubito, quin multi e Polonica nobilitate in memoriam revocaturi sint ultima Samoskii[8] monita exitialem Polonicae libertati fore regum cum Austriaca domo affinitatem. Et est gens suopte ingenio suspicax.

Dantiscani causam suam faciunt scriptis favorabilem. Sed oportet, ut Solon[9] dicebat, *ὁμοῦ δίχην τε καὶ βίαν συναρμόσαι*. Nisi in tempore validas societates sibi parent, inter quas praecipuo loco pono Batavicam, impares erunt conspirationi regis et Poloniae.

Nihil hic ferme aliud quam in hiberna ducitur miles. Knutius[10] quae agit satis clam habentur. Sed quantum intelligo pertendit rex[11], ut mater[12], ali si velit, eo eat, unde olim non in has spes pedem extulit. At si alterutrum necesse sit, puto malle regem eam in Batavis esse quam apud Britannos. Coignaeus[13] et

1 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant, residerende in Hamburg.
2 Christina van Zweden.
3 Christiaan IV van Denemarken.
4 Ferdinand III.
5 Wladislas VII (IV) van Polen.
6 Jan II Kazimierz.
7 Peter Dembski, Koninklijk secretaris.
8 Dit zal Thomas Zamoyski (gestorven op 8 januari 1638) zijn. Hij was groot kanselier van de Poolse kroon. Zijn vader Jan Zamoyski (1545-1605) was eveneens een tegenstander geweest van familiebetrekkingen tussen de koning van Polen en de Duitse keizer; zie dl. VIII, p. 348 no. 3115.
9 Solon liber III *Iambi* 36, 16. John M. Edmonds, Elegy and Iambus deel I (ed. Loeb) p. 150. Solon (650/635- na 561/560 v. Chr.) was een Atheens staatsman en dichter.
10 Johan de Knuyt.
11 Lodewijk XIII.
12 Maria de Medici.
13 Jacques Le Coigneux.

Montsigotus[1] quin quovis modo in Galliam cupiant reverti, nemo est, qui dubitet. Metuitur ultionis cupio nec mirum in femina et Itala et Etrusca et Medicaea et diu regnatrice.

De Cyrillo patriarcha[2] audieram, sed totius rei historia mihi necdum comperta est. D. Hagae[3] et felicem reditum et, nequid ei pereat de tam longi laboris fructu, opto.

Literas mihi commendatas recte curavi et curabo, si quae mittentur posthac.

Morte pueri[4] Sabaudiae ducis[5] pervenit jus illud ad puerum alterum quinquennem[6].

Dati sunt a rege judices in ducem Valettam[7] ex inobedientiae et proditionis crimine Machautius[8] et Potteriacus[9]. Princeps Condaeus[10], qui pro tempore praefecturam Aquitaniae administrandam accepit, omnem culpam rei ad Fontarabiam male gestae in illum rejicit. Tanto indignius, est quod accidit, tam fuit patens valli oppidani ruina, ut per eam Hispani equis vecti oppidum intraverint.

Comes Henricus Nassavius[11] nudiustertius demum a rege gratulationes peragens auditus est.

Res Gallorum per Italiam adversae ita omnes, qui ibi sunt, addixere Hispano[12], ut pontifex[13] ejus militi ex Neapolitano regno Mediolanum ituro non iter tantum concesserit, sed et commeatus dederit liberaliter. Petunt Genuae Galli navem hostilem a se nuper captam tentamque per horas 24, quae se postea in Genuensi portu ab ipsis liberaverat; idque aut obtenturos aut jam obtinuisse arbitror.

Dux Vinariensis[14], pro quo merito sollicita est vestra Excellentia, jam septem, quae ad Brisacum struxerat, castella valida connexuit inter se perpetuo vallo castrensi. Et ego et qui hic res ejus agunt[15] multum interpellando effecimus, ut duci extra ordinem dentur centum millia florenorum, ad equos emendos aliasque necessitates; ut duo millia militum[16] e Longavillani[17] exercitu jam transierint fauces, quae Exclusa dicuntur, Geneva non procul brevique in castris

1 Louis de Montsigot.
2 Cyrillus Lukaris, patriarch van Alexandrië, patriarch van Konstantinopel. Hij werd op 7 juli 1638 vermoord.
3 Cornelis Haga, Staats orator te Konstantinopel.
4 Francesco Jacintho van Savoye. Na een noodlottige val van zijn paard was hij op 4 oktober overleden.
5 Vittorio Amedeo, hertog van Savoye.
6 Carl' Emanuele II van Savoye (1634-1675).
7 Bernard de Nogaret d'Epernon, hertog van La Valette.
8 Charles de Machaut († 1667).
9 Charles Le Roy de La Potherie († 1661).
10 Henri de Bourbon, prins van Condé.
11 Hendrik, graaf van Nassau-Siegen.
12 Philips IV.
13 Urbanus VIII.
14 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
15 Wolf Dietrich Truchsess en Conrad Lutzow. Als agenten traden op Johan Epstein en Meusnier, en als bankiers Johan Hoeufft en het bankiershuis Lumague en Masserani.
16 Dit woord ontbreekt in de copie te Uppsala.
17 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.

Vinariensibus sint futura. Ex eodem Longavillani exercitu alii alia via per Lotharingiam ad eadem castra mittuntur numero adhuc incerto. Duo sunt mala, quae metuo: hostilium copiarum undique ingentium adventus et pabuli inopia in castris locisque vicinis nullo ejus provisu[1] facto. Pollicentur Galli etiam operam se daturos, ut Hassici militis bona pars ad ducem Vinariensem transducatur, qua in re Excellentiam vestram, si quid potest, fore adjutricem certus sum. Götzius[2] ad Willingam se tenet Blomberga nondum potitus.

Deus, Illustrissime domine, Excellentiam vestram, familiamque ejus suae semper esse velit paternae tutelae.

Excellentiae vestrae cum omni obsequio observantissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 6/16[3] Octobris MDCXXXVIII.

Misit dux Vinariensis ad regios ministros interceptas hostium literas indices firmi hostium propositi de bello in viscera Galliae importando et pro Brisaco omnia eos tentaturos.

De comite Henrico erravi. Speravit se a rege auditum iri ut et Lutzmarius[4]. Sed decrevit rex sine legati titulo missis, nisi a regibus veniant, carrucam suam non mittere, quod ipsis displicet. Et, puto, mandata exspectant.

Navis illa, de qua scripsi modo, Alassium profugerat, portum juris Genuensium. Inde abducta est. Magistratus Alassiani damnati a senatu Genuensi parem navem Gallis reddere.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Suecia Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: A. 1638. Redd. Hagae, d. 5/25 Oct.

3806. 1638 oktober 16. Aan Willem de Groot[5].

Et valetudo et vires, mi frater, rediere, pro quo serio vos Deo immortali agere gratia certus sum.

Ad Fontarabiam fuit quidem militum aversus a pugna animus. Sed artes intervenerunt ducis Valettae[6] principi Condaeo[7] et archiepiscopo Burdegalensi[8]

1 De copie te Uppsala heeft abusievelijk; ‘provisum’.
2 Johann, graaf van Götz.
3 De copie te Uppsala geeft als datum 8/18; in de wekelijkse reeks is de datum 6/16 waarschijnlijker.
4 Gerhard Romelian von Kalcheim, genaamd von Leuchtmar.
5 Gedrukt *Epist.*, p. 880. Gedeeltelijk in vert. in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 194. Antw. op no. 3789.
6 Bernard de Nogaret d'Epernon, hertog van La Valetta.
7 Henri de Bourbon, prins van Condé.
8 Henri d'Escoubleau de Sourdis.

invidentis. In eum, postquam ad regem[9] vocatus non venit, dantur judices[10], qui absentem reum peragant.

9 Lodewijk XIII.
10 Charles de Machaut en Charles le Roy de la Potherie.

Ego neque hic neque apud vos quicquam hoc anni tempore boni exspecto.

Reginam matrem[1] velit rex ire Florentiam, quod illa semper abominata est multis de causis.

Maris res tractari apud vos sedulo, laetum nobis. Filium[2] quod ad actiones forenses et hortaris et instruis, in eo maximum mihi beneficium praestas.

Neuportio[3] gratulor successum.

Pertulit ad me vir insignis theologus Anglus[4] partes literarum, quas olim ad Crellium[5], qui ad me humanissime scripserat, pari humanitate respondi. Hanc lenitatem meam Socini[6] sectatores in argumentum trahere volentes consensus mei cum ipsis particulas illas literarum in Anglia sparsere. Mallem integras vulgassent. Apparuisset enim me nihil demutasse de sententia. Quod ego illi theologo tum ex libro meo de Iure Belli ac Pacis titulo de Poenarum communicatione[7] et illo pro Veritate Religionis Christianae[8], non uno loco, tum vero *ἐκ τῶν ἀνεκδότων* ad Matthaeum ita manifestum feci, ut facile et socinianis et iis, qui me socinianum esse vellent, sit ora occlusurus.

De rebus fiscalibus quicquid futurum est, doce nos, quaeso, ut ejus, quae apud vos agitur fabulae velut spectaculo me oblectem.

Nova facta est Oxoniae editio libri mei de satisfactione Christi contra Socinum[9] et ejus, quem pro defensione hujus scripsit Vossius[10] procurante Samsone Iohnsono[11], viro eruditissimo, archiepiscopi[12] domestico, qui nunc iturus est ad vos, ut reginae Bohemiae[13] sacra administret.

Si quid intelligas de Procopii editione[14] et de iis, quae inter Salmasium[15] Heinsiumque[16] peraguntur, rogo me gnarum facias.

1 Maria de Medici.
2 Pieter de Groot.
3 Mr. Willem van Nieupoort.
4 Vgl. p. 619, no. 3796.
5 Johann Crell (1590-1633), Duits sociniaan theoloog.
6 Faustus Socinus (1539-1604), grondlegger van het socinianisme, een rationalistische stroming in het protestantisme.
7 Zie no. 3796 p. 619 n. 7.
8 Voor de titel van dit werk zie men no. 3796 p. 619 n. 8. Vgl. voor de kwestie no. 3764, p. 571 en n. 7 aldaar.
9 *Defensio fidei catholicae De satisfactione Christi Adversus Favstvm Socinvm*, 1617; Ter Meulen-Diermanse, no. 922. De bedoelde Engelse uitgave is die van Oxford 1636; zie Ter Meulen-Diermanse, no. 925.
10 *Responsio ad Iudicium Hermanni Ravenspergeri de libro, ab Hugone Grotio, Viro Clarissimo pro catholica fide de satisfactione Iesu Christi, scripto adversus Faustum Socinum.* Lugduni Batavorum, excudit Ioannes Patius, anno 1618; zie C.S.M. Rademaker, *Gerardus Joannes Vossius* Zwolle 1967, p. 277.
11 Hij was de opvolger van Dr. Griffith Higgs (1589-1659).
12 William Laud.
13 Elisabeth Stuart, weduwe van de in 1632 overleden Winterkoning, Frederik V van de Palts.
14 Zie no. 3444 p. 70 n. 9.
15 Claude Saumaise - Salmasius -, hoogleraar in de klassieke filologie te Leiden.
16 Daniel Heinsius.

Vale cum uxore[1], liberis[2], parentibus[3], amicis.
Tuis bene meritis obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 16 Octobris 1638.

3807. 1638 oktober 16. Aan A. Oxenstierna[4].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Morte pueri[5] ducis Sabaudi[6] ditiones istae ad alterum puerum quinquennem[7] devenere.

Adversus ducem Valettam[8], qui non venit vocatus in aulam, instituitur judicium criminis, tanquam in inobsequentem et proditorem. Ita verba habent decreti regis[9], qui judices in eum dedit Machautium[10] et Potteriacum[11]. Damnabitur absens. Praefectura Aquitanica, quae ipsi post patris Espernonii[12] mortem promissa fuerat, principi Condaeo[13], donec aliter ei prospectum fuerit, mandatur. Cardinalis Valetta[14] Romam nondum ivit.

Principem Thomam[15] intelligimus ire in patriam suam aut loca ei vicina fovendis eorum studiis, quibus bellum displicet.

Ad Fontarabiam quod acceptum est malum, hoc plus habet pudoris, quod valli oppidani tanta jam pars per ruinam patebat, ut Hispani in equis vecti per eam oppidum intraverint.

Lutzmarius[16], qui hic pro electore Palatino[17] est, vix quicquam proficit volentibus scire Gallis, quid et quantum pro eo facturi sint Angli.

Demskius[18] a Polono[19] huc missus, ne ipse quidem multum sperat et, nisi melior aliqua lux affulget, principem Casimirum[20] aditurus non est.

1 Alida Graswinckel.
2 Voor hun namen zie men dl. VIII no. 2912 p. 3 n. 2.
3 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
4 Gedrukt *Epist.*, p. 472; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 533. Geciteerd in vert. in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 181.
5 Francesco Jacintho van Savoye.
6 Vittorio Amedeo van Savoye.
7 Carl' Emanuele II van Savoye.
8 Bernard de Nogaret d'Epernon, hertog van La Valette.
9 Lodewijk XIII.
10 Charles de Machaut.
11 Charles Le Roy de La Potherie.
12 Jean Louis de Nogaret de La Valette, hertog van Epernon.
13 Henri de Bourbon, prins van Condé.
14 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
15 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano.
16 Gerhard Romelian von Kalcheim, genaamd von Leuchtmar. De uitgave der *Oxenst. Skrifter* verwart hem met Lutsavius, die in dienst van Bernhard van Saksen-Weimar was.
17 Karl Ludwig van de Palts.
18 Peter Dembski, Koninklijk secretaris.
19 Wladislas VII (IV) van Polen.
20 Jan II Kazimierz.

Comes Henricus Nassavius[1] a principe missus Arausionensi[2] ad peragendum gratulationis officium ob natum regi filium[3], heri demum auditus est tractus diu ob quaedam certamina honoraria.

Pontifex[4] equitatui Neapolitano Mediolanum proficiscenti non transitum tantum per terras suas, sed et necessaria liberaliter praebuit.

Petunt Galli a Genuensibus navem quandam, quae a Gallis capta et possessa per horas 24 in portu Genuensi se liberaverat, idque obtenturos puto.

Croatae Brisacum rursus farinae non parum intulere. Id argumento est non satis clausos aditus. Duci Vinariensi[5] ita dolet tam bonas occasiones amitti, ut ad amicos scripserit se, si Turcae[6] militasset, plus repertum fuisse fidei et Truchesius[7] a cardinali Riceliaco interrogatus, quid de pecunia factum esset, quam a rege dux accepisset, dixit ea esse ducis in Galliam merita, ut talem interrogationem non exspectaverit.

Ex Burgundiae ducatu ad nos scribitur ducem Longavillanum[8] ire, ut peditatum suum, qui ad bis mille quingentos pervenire dicitur, ducat ad Vinariensem per arctas fauces apud Genevam, quibus Exclusa nomen est; inde cum equitatu suo ipsum retro rediturum in Burgundiae hiberna. Cohortes duas jam per Exclusam transiisse Geneva scribitur ac praeterea auctum ducem milite ex praesidiis Colmariae, Schlestadii, Dagesteinae, Rinfeldii, Lauffenburgi, Hohentwilae datamque ab eo pecuniam, ut equos, qui amisere, comparent alios; habere eum machinas triginta; hostium partem maximam in Nigra esse Silva apud Willingam; ad eos infestandos missum Rosam[9]; obsideri ab hoste Blombergam; Croatas hostiles alios transire Rhenum. Rumor est hic aliquis quatuor millia Helvetiorum a rege conduci, ut duci Vinariensi se adjungant, quod sane velim. Nam copiae ejus tenues sunt et ex omnibus, quae nominavi, Alsatiae praesidiis aegre collecti sunt sexcenti. Hoc ultimum mihi jam nunc ad me veniens confirmat Truchesius et ex ducis ipsius literis scriptis 19/29 Septembris me docet jam perfectum esse vallum castrense, quo septem castella circum Brissacum structa inter se continuantur. Addit eos, qui per Exclusam transiere, esse bis ferme mille e Longavillani exercitu. Alios ex eodem exercitu, numero incerto, promitti; non vero eadem via, sed per Lotharingiam iter capturos. Multum instando centum millia florenorum se extra ordinem pro duce impetrasse ejusdemque ducis monitu sperare se Gallos in id laboraturos, ut Hassici militis pars bona ad ducem perveniat. Maximum incommodum est pabuli inopia, sine quo equitatus retineri nequit. Cras ad ducem redit Truchesius.

Deus, Excellentissime et Illustrissime Domine, sive bello sive pace rem Suedicam Tuamque Sublimitatem, ejus rei tutorem, sospitet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 6/16 Octobris 1638.

1 Hendrik, graaf van Nassau-Siegen.
2 Frederik Hendrik.
3 Lodewijk XIV, geboren op 5 september 1638.
4 Urbanus VIII.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
7 Wolf Dietrich Truchsess.
8 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
9 Rheinhold von Rosen.

Blomberga nondum, quod scimus, in hostium pervenit potestatem. Misit dux Vinariensis ad regios ministros literas hostium interceptas, quibus et constans propositum non deserendi Brissacum et consilium intra Galliam inferendi belli apparent.

Inanis est ille, quem scripseram, de Helvetiis rumor. Nolunt enim illi contra imperatorem[1] militare. Dux Longavillanus ipse manet in quibus fuit hactenus locis.

Comes Henricus Nassavius speravit quidem ad regem admitti, sed admissus non est, quia constituit rex suam carrucam non mittere nisi aut legatis aut iis, qui, si non sunt legati, a regibus ad ipsum veniunt. Eadem res moratur Lutzmarium.

Navis illa a Gallis, ut dixi, capta profugerat in portum juris Genuensium dictum Alassium et inde abducta est vi Hispanorum. Senatus Genuensis magistratus Alassianos damnavit parem navem Gallis reddere.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3808. 1638 oktober 16. Aan N. van Reigersberch[2].

Mijn Heer,

Graeff Hendric van Nassau[3] heeft eerst eergisteren audiëntie gehadt bij den coning[4]. De saecke is wat lang gesleept geweest om enighe questiën van ceremoniën.

Demske[5], die hier is vanwegen den coning van Polen[6], crijgt geen bescheidt, sijnde Vranckrijck ialours over de bijeencompste van denselven coninc met den keiser[7].

Den jongen hertog van Savoye[8] is gestorven ende sijnen broeder[9], oudt vijf iaeren, hertog geworden. Wij verstaen dat den prins Thomas[10] derrewaert gaet om 't land in roere te stellen.

Den paus[11] siende, dat de Fransche macht in Italië cleijn is, heeft de Spaensche ruyterie, die wt het rijck van Napels nae Milanen ging, passage gegeven over sijn lande ende vivres in abundantie.

Een schip bij de Franchoisen in de laetste slach becomen ende vierentwintig

1 Ferdinand III.
2 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK. R 9f. Orig. niet eigenh. met enige correcties van Grotius' hand. Niet ondertek.
3 Hendrik, graaf van Nassau-Siegen.
4 Lodewijk XIII.
5 Peter Dembski, Koninklijk secretaris.
6 Wladislas VII (IV) van Polen.
7 Ferdinand III.
8 Francesco Jacintho van Savoye.
9 Carl' Emanuele II van Savoye.
10 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano.
11 Urbanus VIII.

uren beseten, heeft door hulp van andere in de haeve van Genua sich de Franchoisen quijt gemaeckt; werdt bij den Franchoisen geëijst ende sal haer apparentelijck volgen, maer de Spaegnaerden verwachten de Fransche schepen in 't wtgaen.

Den prins van Condé[1] heeft bij commissie het gouvernement van Guienne, 'twelck an den hertog van Valette[2], so sijn vaeder, den hertog van Espernon[3], quaeme te sterven, voor desen is gegeven.

Den hertog van Wimar[4], hebbende seven royale forten gemaeckt om Brisac, heeft nu de circumvallatie voltrocken. Gotz[5] is bij Willingen; heeft Blomberg noch niet becomen. Groote troupes wt Italië, Bohmen, Oostenrijck, Beieren ender onder Lamboy[6] comen tegen den hertog aen. Sijne Fürstelijcke Genade heeft hondert dusent gulden extraordinaris becomen van Vrankrijck ende twe dusent man wt het leger van den hertog van Longueville[7], die nu gepasseert sijn de pas d'Escluse bij Genève. Andere regimenten, mede van het volck van den hertog van Longueville, gaen mede nae 't Weimarsche leger, maer door de wegh van Lorraine. De meeste swaerichijt voor sijne Fürstlijcke Genade is 't gebreck vant voeder van de peerden, waervan nergens provisie is. Brieven van de vijanden aen den gouverneur van Brisac[8] gevonden in een boerenstock toonen, dat sij voor Brisac alles willen wagen, ende andere brieven voor desen geïntercipieert, dat sij vaste hoope hebben van het oorlogh wederom in Vranckrijck wel diep te brengen.

D'audiëntie, die men seide, dat graef Hendrick van Nassau saude hebben, heeft hij niet gehadt, also hij niet goet heeft gevonden te gaen sonder dat den coning hem sijne coetse sendt, 'twelck den coninc voortaen de geene, die geen ambassadeurs en sijn ende van geen coningen sijn gesonden, niet goet en vind te doen. Dit retardeert oock de audiëntie van Lutzmar[9] hier gesonden bij den churfürst palsgraef[10].

Den 16 october 1638.

Den hertog van Valette, also hij te hove ontboden sijnde niet en compareert, werdt ingedaecht vanwegen ongehoorsaemhijt ende verraedt. Den prins van Condé werpt op hem alle de schult van 'tgeen voor Fontarabië is gepasseert. De commissarissen gegeven over de saecke van den hertog van Valette sijn Machaut[11] ende La Potterie[12].

Dat schip, daer ick hier voren van heb geschreven, was gecomen t'Alasio, een plaets vant gebiet van Genua ende vandaer weggebracht. De senaet van Genua

1 Henri de Bourbon, prins van Condé.
2 Bernard de Nogaret d'Epernon, hertog van La Valette.
3 Jean Louis de Nogaret de La Valette, hertog van Epernon.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Johann, graaf van Götz.
6 Wilhelm, baron van Lamboy.
7 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
8 Hans Heinrich, baron van Reinach.
9 Gerhard Romelian von Kalcheim, genaamd von Leuchtmar.
10 Karl Ludwig van de Palts.
11 Charles de Machaut.
12 Charles Le Roy de La Potherie.

heeft de overheden van Alasio gecondemneert een gelijck schip aen de Fransoisen weder te geven.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant
Te ondervraegen tot Mijn Heer den reeckemeester Reigersberg tot Middelburg.
port.

In dorso schreef Van Reigersberch: broeder de Groot, den 6 Octob. 1638. Audiëntie van graeff Hendrick hapert aende conynckx coetz.

3809. 1638 oktober 18. Van P. de Groot[1].

Venerande parens,

Literas tuas octavo die Octobris[2] datas heri recte accepi. De typographo spero aliquid ex D.[i] Vossii[3] literis, quas ad te mitto, accipies. Gaudeo ea, quae pro me concepisti[4], tam bene cum animo meo convenire, vel ut melius loquar, ea, quae iam ego conceperam, tam bene tibi probari. Ipso enim hoc die actionem in causa[5] injuriarum egissem, nisi heri vesperi ex materterae Blonquiae[6] literis aviae[7] obitum intellexissem. Itaque aptatis mihi vestibus lugubribus crastino die in Zelandiam cogito.

Regina mater[8] Heenvlietiae etiamnum haeret contrario vento detenta.

Audio Coloniae prodiisse librum editum[9] vel ab ipso, qui ibi est legato pontificio[10], vel sub ejus nomine. In eo audio satis fuse deductas rationes, quare christiani principes bellum paci publicae praeferant; ejus ubi, ut spero, accepero, faciam et tibi copiam.

Interea Deum precor, venerande parens, ut omnibus conatibus tuis secundet.

Tibi obedientissimus filius
P. Grotius.

Hagae Comitis, XVIII Octob. MDCXXXVIII.

Boven aan de brief schreef Grotius: 28 October.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 26. Eigenh. oorspr.
2 Ontbreekt.
3 Gerardus Johannes Vossius; voor de brief zie no. 3802.
4 Pieter spelt ‘concaepisti’.
5 De tekst vermeldt tweemaal ‘in causa’.
6 Suzanna van Reigersberch, weduwe van Dr. Anthonie Bloncke.
7 Maria Nicolai; zij was op 16 october 1638 overleden.
8 Maria de Medici.
9 Het is mij niet bekend welk boek hier bedoeld wordt.
10 Martio, kardinaal Ginetti.

3810. 1638 oktober 20. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

Vous ayant escrit par l'ordinaire passé[2] en responce de la vostre du 14/24 du passé[3] celle-cy ne sera que pour vous reccomander l'enclose et vous dire qu'on nous confirme icy la desfaite du duc de Lorraine[4] qui du costé de Than a voulu secourir Brisac, ce qui est de gran conséquence, aussi bien que les tranchées du Rhin ont esté emportés à vive force sur ceux de Brisac qui desià ne peuvent rien nuire avec du canon, et moyenant qu'on seconde bien monsieur de Veimar[5], ceste place-là ne nous échappera point.

Ie croy que jusques à cest'heur les trouppes du Lamboy[6] et celles de Boïme[7] seront auprès du Göz[8] et puisque le baron Hofkirch[9] est entièrement reconcielié à l'empereur[10] auprès duquel il est à présent, ie croy qu'on le voudra employer contre le duc Bernard estant un de plus vaillants Allemans.

Ce qu'auront rapporté les Grisons d'Espagne nous le sçaurons bientost et ie vous en adviseray comme estant, monsieur,

Vostre serviteur très humble
Marin.

De Zurig, ce 10/20 de 8bre 1638.

Les Austrichiens crient à l'arme en Suisse à cause du Brisac et pressent la diète de Baden[11] qu'on tiendra en peu de iours d'où le duc Bernard recevra une (?) députation.

S'il vous pouvez obtenir de monsieur Heuf[12] quelque portion de l'argent qu'il me doit desbourser vous m'obligeray grandement, car ie me trouve en la plus grande misère du monde, puisque de monsieur Mukel[13] ie ne puis avoir un seul liard de plus de ce qu'il m'a mandé il y a longtemps.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 4 Nov.
In dorso: 20 octo. 1638 Marini.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
2 No. 3801.
3 Ontbreekt.
4 Karel IV, hertog van Lotharingen.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Wilhelm, baron van Lamboy.
7 Bedoeld wordt Bohemen.
8 Johann, graaf van Götz.
9 Georg Lorenz, baron van Hofkirchen.
10 Ferdinand III.
11 De landdag van Baden werd gehouden van 3 tot 9 november 1638.
12 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
13 Friedrich Richard Mockhel.

3811. 1638 oktober 20. Van P. Pels[1].

Mijnheer,

Den brenger van desen is den sohn van den auden heer borgem.r Cierenbergh[2] van dewelcke ick groote eere en vriendschape ontfangen hebbe. Uyt cracht van sulckx mij geen aengenaemer vriendschap en kan geschieden als dat sijnen sohn een lieffhebber van de geleertheyt, die tot meerder experiencie de landen gaet besien ende, soo hij tot Parijs sijnde in vorvallende occasie dor U. Ex.cie gunst saude konnen gerecommandeert worden, is mijn dienst vriendelijck bidden hem sooveel als van noodt te bevoorderen, dat ick vor soo aengenaem sall hauden als ofte het mij selve geschiet waer en mij niet aengenaemers en sall sijn als dat ick dor U. Ex. commandement de revenge sall mogen hebben.

Ondertuschen blijve, mijnheer,

U. Ex.cie diener
Paulus Pels.

20 octob. 1638 Dansick.

Adres: A monsieur Monsieur Hugo de Groot, Ambassadeur de sa may.t et Couronne de Swede Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 9 dec.

In dorso: 20 oct. 1638 Pels.

3812. 1638 oktober 21. Aan I. Jasky[3].

Nobilissime Domine,

Gravis impendebat Poloniae illa a Cosaccis procella, quam desaeviisse literis Nobilitatis vestrae datis XXIII Septembris[4] disco. Non est tutum offendere tot caligatos et religioni legem imponere velle non est Polonicum.

Quid de isto Regiomontano in merces onere, quid de vestro maritimo sit futurum, exspectabimus de illo quidem securi satis, pro vobis vero solliciti. Decet enim Suedos libertati omnium favere, ut qui pro libertate non sua, sed aliena arma etiam susceperint[5].

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16. Eigenh. oorspr.
2 Johan Czierenberg (1574-1642). De zoon zelf heb ik niet nader kunnen identificeren.
3 aant. Gedrukt *Epist.*, p. 472; *Grotii Epist. ad Iaski*, p. 25. Beantw. d. no. 3860. Geadresseerde, Israel Köhne genannt von Jasky (1573-1641), was een invloedrijk persoon in zijn geboortestad Dantzig.
4 Ontbreekt.
5 Het gedeelte: 'Quid de isto ... susceperint' ontbreekt in de uitgave der *Grotii Epist. ad Iaski*.

Metuitur hic ne ex aquis illis calidis, ad quas rex[6] et regina Poloniae[7] profecti sunt, incendium aliquod erumpat. Certe ea suspicio pro principe Casimiro[8] non faciet.

6 Wladislas VII (IV) van Polen.
7 Cecilia Renata, dochter van Ferdinand II.
8 Jan II Kazimierz.

Brisacum jam et castellis et intercedente inter ea perpetuo vallo militari inclusum est. Duo millia a rege[1] eo missa sunt ad peragendum obsidium. Speramus fore, ut et aliae accedant copiae ad augendum ducis Vinariensis[2] exercitum. Is nunc solus in actus aant. est, torpent caeteri.

Regina regis Galliae mater[3], sicut Hispanicum hospitium Batavico mutaverat, ita Batavicum mutat Anglico.

Quotidie huc novi de delphino nato[4] gratulatores adveniunt. Strepunt omnia carminibus tum Gallicis tum latinis.

In Italia post Pomariam captam nihil profecit Hispanus[5], quanquam Gallis ibi se non moventibus. Vulnus quod Gallia ad Fontarabiam accepit, imputatur duci Valettae[6]. Vocatus in aulam non venit. Itaque reus fit absens judicibus[7] in eum datis. aant.

Vale quam optime.

Tuus optima fide
H. Grotius.

21 Octobris 1638.

3813. 1638 oktober 22. Aan L. Camerarius[8].

Illustrissime Domine,

De rebus ad Brisacum scripsi iam aliquoties; addam nunc quae propiora didici litteris inde acceptis, quae scriptae sunt Octobris quinto et septimo, ut hic numeramus.

A latere transrhenano bene clausum est oppidum ternis castris quorum unis dux[9] praesidet Germanum militem secum habens, alteris vice comes Turenae[10], tertiis Guebrianus[11] cum quatuor hic, ille cum 5 cohortibus, quas regimenta nunc vocant. Inter castra sunt receptus militum, quos reductos appellant non majore inter eos quam quingentorum passuum intervallo. Eos connectit vallum militare. Restat nunc, ut etiam ex cisrhenano sive Alsatico latere prohibeantur aditus.

Ad cuncta haec tuenda multo opus milite. Praeter duo millia e Longivillani[12] exercitu, quae jam ad ducem advenere, alia auxilia rex[13] promittit. Sed video

1 Lodewijk XIII.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Maria de Medici.
4 Lodewijk XIV, geboren op 5 september 1638.
5 De Spaanse bevelhebber in Noord-Italië was Diego Mexia Felipes de Guzmán, markies van Leganés.
6 Bernard de Nogaret d'Epernon, hertog van La Valette.
7 Charles de Machaut en Charles Le Roy de la Potherie.
8 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 152. Vanaf ‘Gratissima est mihi’ gedrukt *Epist.*, p. 474. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
9 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
10 Henri de La Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.
11 Jean-Baptiste Budes, graaf van Guébriant.
12 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
13 Lodewijk XIII.

de effectu dubitare Truxium[1], qui jam hinc abiit, et, qui nunc abit, Lutzavium[2].

Dux interim, quamquam colico tentatur dolore, omnia movet, ut exercitum augeat. Kentzingam nudavit munimentis, ut Leslaei[3] cohorte, quae ibi in praesidio erat, uti possit. Friburgum Gallis non multis custodiendum dedit ejectis oppidanorum quotquot suspecti erant, idem plurimis, atque inde ad se vocavit cohortem Moseri[4] quingentos habentem milites. Etiam Germanicam cohortem, quae Rijnfeldium servabat, inde eduxit commendata Hohentvilae praefecto ejus oppidi[5] custodia.

XXIV Sept. Croatae 200, qui ad Philippoburgum Rhenum transierant noctu diuque factis itineribus, Brisacum nondum ut nunc clausum intraverant statimque, ut frumentum secum allatum deposuerant, egressi erant. Id frumentum putatur ad victum minus quam in mensem sufficere.

A captivis transfugisque dicuntur homines valentes in oppido non esse supra 400, cum ad tantum oppidum tantaque addita ei opera defendenda opus sit ferme IV millibus. Id spem facit duci praeter famem oppugnando etiam aliquid posse profici.

Equitatu parum valet absumtis morbo equis ita, ut qui equites uti possint non plures sint mille quadringentis. Id cursandi impunitatem dat Croatis, qui 2 Octobris die Savaliscium[6] et Sillastum[7] tribunos sub moenia Neoburgi cepere.

Savellius[8] ad Heilbrunnam est, Götzius[9] cum 6000 in Silva Nigra. Lambous[10] cum pari ferme numero silvam, cui ab occidentali positu nomen, transierat. Timetur, ne eas in partes veniat et dux Carolus[11] hostisque Rheno occupato, qua Basileam et Neoburgum interfluit, commeatus a superna parte duci auferat. Illud nobis commode evenit, quod Bavarico equitatu de sedecim cohortibus in septem contracto Götzius multos offenderit primum deducendo quosdam in gradum inferiorem, deinde ex illis aliquos puniendo, quasi qui in postremo proelio victoriam hosti tradidissent. Omnes consentiunt, si duci tam diu id flagitanti in tempore venissent a rege auxilia, jam eum capto Brisaco in Bavaria aut ultra staturum fuisse.

Gratissima est mihi benevolentia Excellentiae vestrae restitutam mihi valetudinem gratulantis. Vestram ut servet Deum precor.

1 Wolf Dietrich Truchsess.
2 Conrad Lutzow.
3 John Leslie.
4 Friedrich Moser von Filseck.
5 Konrard Widerholdt.
6 Bernhard Schaffalitzky.
7 Kolonel Zillard.
8 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.
9 Johann, graaf van Götz.
10 Wilhelm, baron van Lamboy.
11 Karel IV, hertog van Lotharingen.

Regina mater[1] in Anglicae[2] littore honorifice excepta est obviam missis Northumbrio[3], Gorino[4], Vennio[5]. Coignaeus[6] auctor consilii ad abitum fuisse creditur sibi metuens a Gallis, qui in Batavis militant, utpote gnarus se potissimum cardinali[7] invisum.

Comes Henricus Nassavius[8] ad regem deductus fuit nudiustertius in regis carruca comitante reginae[9] carruca. Ita de subito hic mutantur consilia.

Respublica ista, in qua vivitis, etiam nostris temporibus suas habebat labes. Sed plurimum ab eo aucta multa vitiorum genera tristis intelligo.

De Scoticis rebus, qui hic sunt, Angli[10] sperare nos jubent meliora. Rex[11] foedus hoc novum mutari vult eo foedere, quod Jacobo[12] regnante factum est; conventum minorem et in quo deliberetur tantum permittit in mensem Novembrem, parlamentarem differt in Majum anni sequentis. Interim barones Scotos, qui a consiliis ipsi sunt[13], mittit per regiones ad sedandos vulgi animos. Sed indulgentiam commissorum, quam rex dat, plane recusant accipere Scoti causae suae se fidere dictitantes. Si serenum illinc, ut videtur, affulgens[14] nos non decipit, licebit nobis et de D. Roi[15] negotiis Hamburgi et de iis, quae ab electore[16] missi tum hic tum in Suedia agunt, bene sperare.

Regis reginaeque Polonicae[17] iter velatum aquarum sumendarum nomine suspectum hic est nec principi Casimiro[18] prodest.

Habuere quidem hoc anno Austriaci successus non exiguos. Sed et ab iis, quae apparent et ab aliis, quae latent, multa illis metuenda sunt, quae prudentum animos ad moderatam pacem possint flectere.

Cosaccos regi Poloniae conciliatos et de Prussico etiam vectigali inter regem ac Brandenburgicum[19] convenisse intelligo. Eo magis Suedi ad res suas bene ponendas vigiles esse debent.

Exspectabimus et de Demmino capto gaudium et responsum illud, quod Danicis datum est, et de magni cancellarii[20] aut domi mansione aut transitu nuntium; itemque de rebus Turcicis.

1 Maria de Medici.
2 De uitgave der *Epist.* geeft de lezing: ‘Anglico’.
3 Algernon Percy, graaf van Northumberland.
4 Georg Goring.
5 Henry Vane.
6 Jacques le Coigneux.
7 De Richelieu.
8 Hendrik, graaf van Nassau-Siegen.
9 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
10 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
11 Karel I van Engeland.
12 Jacobus I; het bedoelde verdrag is dat van 1580.
13 Een van hen was James Hamilton (1606-1649).
14 De copie te Uppsala geeft de lezing: ‘affulget, iis’.
15 De Engelse diplomaat Thomas Roe.
16 Karl Ludwig van de Palts.
17 Wladislas VII (IV) en Cecilia Renata.
18 Jan II Kazimierz.
19 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
20 De Zweeds rijkskanselier Axel Oxenstierna.

De matrimonio Danico[1] rumor mihi non fit credibilis.

Literae ad ducem Vinariensem optime curatae sunt. Juvenem[2], qui et illas et Wolfii[3] ad me literas attulerat, cum ad iter ei pecunia non suppeteret, domi meae retinui magis misericordiae causa quam quod ejus opera mihi multum utilis esse posset.

Deus Excellentiam vestram servet.

Excellentiae vestrae observantissimus et ad cuncta officia paratissimus

H. Grotius.

Lutetiae, XXII Octobris MDCXXXVIII.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: A. 1638 R. Hagae 20/30 Oct.

3814. 1638 oktober 22. Aan G. Müller[4].

Nobilissime Domine,

Tanta fuit in significandis mihi rebus, quae vestris in partibus gerebantur, D. Camerarii utriusque[5] et diligentia et fides, ut non modo nihil sit Nobilitati Vestrae excusandum, sed et mearum sit partium maximas agere gratias, quod effecerit, quod ea ad me quamprimum pervenerint. Nam cum rerum fere omnium pretium in novitate positum sit, tum vero ea maxime, quae nuntiantur usus sui magnam partem amittunt sui vetustate. Nam actiones politicae versantur, si scholastice mihi licet loqui, in hic et nunc.

Vidi formulas a Nobilitate Vestra missas mihi pro Gallis et a Gallis. Puto tales esse, ut in iis non multum futurum sit difficultatis. Sed quae in iis invenio de commonitorio Suedico, ad quod istud scriptum se refert, nescio, an intelligere debeam de ea charta, quam accepi, satis diu jam est, inscriptam defectus atque vitia in salvis conductibus principibus ac statibus imperii regum Sueciae ac Galliae confederatis oblatis notati et emendandi. An vero aliud intercesserit inter caesarianos et Suedos scriptum posterius mihi non visum, qua de re quid sit, quia functionis meae interest, scire percupio.

Caesariani pacem nunc velint an non, video in utramque partem dubitandi causas. Sunt sane hujus anni successus pro iis tales, ut domui nunquam de se parva

1 Wellicht betreft het hier de huwelijkskansen van Friedrich III, aartsbisschop van Bremen, zoon van Christiaan IV van Denemarken.
2 Niet geïdentificeerd.
3 Hermann Wolff.
4 Gedrukt *Epist.*, p. 473. Gedeelt. gecit. in vert. in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 181. Georg Müller was secretaris en Zweedse hofraad.
5 Ludwig Camerarius en diens zoon Joachim.

sentienti animos addere possint. Sed eidem domui non incautae et sua ex consiliis magis quam ex impetu disponenti suspecta multa esse possunt: vis Turcae[1], quae facile bello Persico explicare se potest, infensa Hungaria, metus a Transilvania, ducis Bernhardi[2] felix virtus et Gallia adhuc tam vegeta, ut et sua teneat omnia et fines longe protulerit. Sed exspectemus, quid allaturus sit Franciscus Carolus[3] pacis, ut dicitur, apprime cupidus.

Dux Bernhardus certe a Ratisbona satis longe abest aegre quae tanto periculo peperit tutans et de Brisaco valde incertus, non quod quicquam omiserit eorum, quae suae erant facultatis, sed quod e Gallia tenuia ei mittantur auxilia, unde animi aegritudo orta etiam valetudini ejus labem attulit. Quantum autem mali futurum sit, si quid humanitus ei principi acciderit, horreo cogitare, nedum dicere.

Bannerii[4] res si bene procedant, ut certe initia bene se habent, praesertim quae Nobilitati Vestrae scribit de Slangio[5] et Wolgasto, multum in eo momenti erit ad spem belli aut bonae pacis.

Danici quod comiter, ut inter vicinos decet, agunt, recte se habet. Mirarer data illis, de quibus scribit Nobilitas Vestra, mandata, nisi plerique nunc legati exploratores essent. Sed vincit Danicam subtilitas Suedica, quae ipsorum, speculatorum consilia speculatur. Ego tamen Danum[6] rebus nostris non malis arma etiam suis civibus improbata sumpturum neque nunc credo neque antehac credidi. Quare strepitantes illi paratus neque imperatorem[7] obligabunt neque terrebunt Suedos.

De Anglis quid conjectem, nescio. Si Palatinae domus aliquam habent curam, tempus est, ut et ipsi eam sustentent et se firment societatibus. Sed in ea aula multi Gallis invident, aliqui Hispano[8] sunt obnoxii, alii civium commoda propinquitatibus regiis antehabenda existimant. Tum vero et motus hi Scotici, si durant, metuo, ne duplex malum pariant et novas excitando suspiciones et mali interni sensu avertendo externas cogitationes.

Si a novo pastu arceri possit Gallassius[9], haud dubie nostri, qui propinquum habent mare, durabiliores erunt.

Non est, quod calami festinationem Nobilitas Vestra excuset, sunt enim omnia scripta et sensu optimo et verbis elegantibus.

Dux Vinariensis nescio colicone morbo an ex aegritudine aegrotat. Tarda accipit auxilia, pereunt occasiones. Duo nunc millia militum accepit, parum sane ad tuendas tantas munitiones, quibus oppidum Brisacum undique inclusit adventantibus cum maxime e Bohemia, Austria, Bavaria, Italia, Belgica hostium exercitibus. Magna tamen et ducis et militum ejus virtus vetant nos desperare. Et

1 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Franz Karl, hertog van Saksen Lauenburg.
4 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
5 De Zweedse veldheer Erik Slange († 1642).
6 Christiaan IV van Denemarken.
7 Ferdinand III.
8 Philips IV.
9 Matthias, graaf Gallas.

rex plusculum militis promittit. Sed de effectis, qui res hic agunt[1] ducis, dubitant.

Regina mater[2] in Angliam advenit onerosa hospita.

Vale, Nobilissime domine.

Nobilitati vestrae addictissimus

H. Grotius.

Lutetiae, 22 Octobris 1638.

Has ad magnum cancellarium literas bene curari velim.

3815. 1638 oktober 22. Aan A. Oxenstierna[3].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

De rebus ad Brissacum, scripsi jam aliquoties; addam nunc quae propiora didici literis inde acceptis, quae scriptae sunt Octobris quinto et septimo, ut hic numeramus.

A latere transrhenano bene clausum est oppidum ternis castris, quorum unis dux[4] praesidet Germanum militem secum habens, alteris vicecomes Turenae[5], tertiis Guebrianus[6] cum quatuor hic, ille cum quinque cohortibus, quae regimenta nunc vocant. Inter castra sunt receptus militum, quos reductus appellant, non majore inter eos quam quingentorum passuum intervallo. Eos connectit vallum militare. Restat nunc, ut etiam ex cisrhenano sive Alsatico latere prohibeantur aditus.

Ad cuncta haec tuenda multo opus milite. Praeter duo millia e Longavillani[7] exercitu, quae jam ad ducem advenere, alia auxilia rex[8] promittit, sed video de effectu dubitare, Truchesium[9], qui jam hinc abiit, et qui nunc abit Lutsavium[10].

Dux interim quanquam colico tentatus dolore omnia movet, ut exercitum augeat. Kinsingam nudavit munimentis, ut Leslaei[11] cohorte, quae ibi in praesidio erat, uti possit. Friburgum Gallis non multis custodiendum dedit ejectis oppidanorum quotquot suspecti erant, id est plurimis, atque inde ad se vocavit cohortem Moseri[12] quingentos habentem milites. Etiam Germanicam cohortem, quae

1 Zie p. 632 n. 15; Wolf Dietrich Truchses was echter al uit Parijs vertrokken; vgl. no. 3815.
2 Maria de Medici.
3 Gedrukt *Epist.*, p. 473; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 536. Gedeelt. in vert. in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 181. De brief is grotendeels gelijkluidend aan het eerste gedeelte van no. 3813 aan Ludwig Camerarius dd. 22 oktober.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Henri de La Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.
6 Jean-Baptiste Budes, graaf van Guébriant.
7 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
8 Lodewijk XIII.
9 Wolf Dietrich Truchsess.
10 Conrad Lutzow.
11 John Leslie.
12 Friedrich Moser van Filseck.

Rinfeldum servabat, inde eduxit commendata Hohentwilae praefecto[1] ejus oppidi custodia.

24 Septembris Croatae ducenti, qui ad Philippiburgum Rhenum transierant, noctu diuque factis itineribus Brissacum nondum ut nunc clausum intraverant statimque, ut frumentum secum allatum deposuerant, egresii erant. Id frumentum putatur ad victum minus quam in mensem sufficere.

A captivis transfugisque dicuntur homines valentes in oppido non esse supra quadringentos, cum ad tantum oppidum tantaque ei addita opera defendenda opus sit ferme quatuor millibus. Id spem facit duci praeter famem etiam oppugnando aliquid posse profici.

Equitatu parum valet absumptis morbo equis ita, ut qui equis uti possint non plures sint mille quadringentis. Id cursandi impunitatem dat Croatis, qui secundo Octobris die Savaliscium[2] et Sillartum[3] tribunos sub moenia Neoburgi cepere.

Savellius[4] ad Heilbronnam est. Goetsius[5] cum sex millibus in Silva Nigra. Lamboius[6] cum pari ferme numero silvam, cui ab occidentali positu nomen, transierat. Timetur, ne eas in partes veniat et dux Carolus[7] hostisque Rheno occupato, qua Basileam et Neoburgum interfluit, commeatus a superna parte duci auferat.

Illud nobis commode evenit, quod Bavarico equitatu de sedecim cohortibus in septem contracto Goetsius multos offenderit primum deducendo quosdam in gradum inferiorem, deinde ex illis aliquos puniendo, quasi qui in postremo proelio victoriam hosti tradidissent. Per utrumque asperatis animis credibile est eum milite usurum minus obsequente.

Omnes consentiunt, si duci tamdiu id flagitanti in tempore venissent a rege auxilia, jam eum capto Brissaco in Bavaria aut ultra staturum fuisse. Supinitasne haec vocanda sit, an subsit consilium altius, parco nunc inquirere.

Livo ille[8], de quo scripseram antehac[9], in itinere a Constantinopoli non procul captus est ex suspicionibus. Sed cum scriberet, libertatem sperabat.

Cyrilli patriarchae[10] caedes et Cosaccorum cum rege Polono[11] reconciliatio efficit, ut de ipsius molitionibus minus sperem.

Galli mutato, ut saepe solent, consilio carrucam regis et reginae[12] Henrico Nassaviae[13] obviam misere. Itaque nudiustertius a rege auditus est.

1 Konrad Widerholdt.
2 Bernhard Schaffalitzky.
3 Kolonel Zillard.
4 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.
5 Johann, graaf van Götz.
6 Wilhelm, baron van Lamboy.
7 Karel IV, hertog van Lotharingen.
8 Alexander van der Heiden.
9 Zie o.a. p. 426.
10 Cyrillus Lukaris, patriarch van Alexandrië, patriarch van Konstantinopel. Hij werd op 7 juli 1638 vermoord.
11 Wladislas VII (IV) van Polen.
12 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
13 Hendrik, graaf van Nassau-Siegen.

Regina regis Galliae mater[1], non communicato cum regina Bohemiae[2] aut Anglico agente[3] proposito mare transiit. Venit in Angliam. Ibi obviam ei missi Northumbrius[4], Gorinus[5], Vennius[6], magnae dignitatis viri. Tristis haud dubie erit reginae Angliae[7] matris ita jactatae conspectus.

Scoticos motus ad quietem spectare sperant Angli[8]. Concessit rex[9] Scotis conventum minorem ac deliberatorium tantum in mensem Novembrem dilato parlamentari in Majum anni sequentis. Medium inter haec tempus utile sibi fore ad dividendam factionem existimat et barones Scotos, qui a consiliis sunt ipsi, dimisit per regiones ad tranquillandos plebis animos. Verum indulgentiam eorum, quae commissa sunt, accipere Scoti noluerunt, ut qui nullius se culpae conscios dicant. Vult rex pro novo hoc foedere vetus instaurari, quod sub Jacobo rege[10] factum probatumque ab ipso fuit.

Deus, Excellentissime et Illustrissime Domine, regni, reginae[11] Tuaeque Sublimitatis res prosperet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 12/22 Octobris 1638.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3816. 1638 oktober 22. Aan A. Oxenstierna[12].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Cum a multo tempore me non viderit D. Schmalchius[13], non dubito, quin animum mihi nocendi, quem hic multis ostendit indiciis secum ferat. Et hoc et alia ab eo sperare Gallos, qui magnas pecunias nemini frustra dant, haud obscurum mihi est. Caeterum conscius optima me fide et quanta potui industria inservisse rei Suedicae nec aliud aut optasse aut egisse quam ut ea sive bello, sive pace foret quam beatissima, calumnias non metuo, praesertim cognita mihi Tuae Sublimitatis aequitate, quae mihi mei defendendi non sit negatura copiam.

1 Maria de Medici.
2 Elisabeth Stuart, koningin van Bohemen.
3 William Boswell, Engels agent in Den Haag.
4 Algernon Percy, graaf van Northumberland.
5 George Goring.
6 Henry Vane.
7 Henriette Marie.
8 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant in Parijs.
9 Karel I van Engeland.
10 Vgl. no. 3813, p. 644 en n. 12 aldaar.
11 Christina van Zweden.
12 Gedrukt *Epist.*, p. 473; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 536.
13 Peter Abel Schmalz, secretaris van Axel Oxenstierna.

Itaque et me et mandatae mihi legationis honorem Tuae Sublimitati commendo, ipsam vero Deo immortali. Ero semper, Excellentissime et Illustrissime Domine,
Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae 12/22 Octobris 1638.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senator et Cancellario.

3817. 1638 oktober 22. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijn Heer,

Wij hebben hier verstaen de goede overcomste van de coninginne-moeder[2] in Engelant ende hoe den graef van Northumberlant[3], d'heer Goryn[4] ende Ven[5] haere Ma.[t] tegemoet sijn gesonden. Wij sullen sien, hoe het met den verderen ontfang sal gaen. Uit Engellant werdt ons geschreven, dat sij te Grienwitz sal logeren.

De Schotsche onlusten hoopt men, dat tot stilheit sullen comen. Den coninc[6] verstaet, dat de Schotten dit nieuwe verbont sullen afgegaen ende vernieuwen een ander gemaect ten tijde van den coninc Jaques[7]. Laet haer toe een provisionele vergadering nu in November ende een parlement in Mey toecomende; middelertijd hoopt hij te wercken ende send de raedsheeren in de provinciën om de luiden tot gerustheit te disponeren. De abolitie bij den coninc verleent over het gepasseerde willen de Schotten niet aennemen.

Graef Heindric van Nassau[8] heeft audiëntie gehadt ende de coets soo van den coning[9] als coninginne[10] sijn hem toegesonden, waerover de difficulteit was gevallen.

Brisac is van de overrijnsche zijde wel besloten met drie legers, redoubten van vijf hondert pas tot vijfhondert, ende voorts een doorgaende retrenchement. Rest oock de zijde van de Elsas te besluiten. Van het Fransche secours, boven de twee duisent man, die alrede daer sijn gecomen, hebben wij hier wel beloften, maer twijffelen aen het effect. Den hertogh[11] daeromme, die tot besetting van soo veele wercken veel volcx van noode heeft, treckt alles, wat hij can uit de garnisoenen; heeft Kentsingen daerom gedemanteleert, Friburg aen eenige Fransoisen doen bewaeren ende de burgers meest quaelijck gesint sijnde doen vertrecken; oock

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 9g. Eigenh. oorspr. Niet ondertek.
2 Maria de Medici.
3 Algernon Percy, graaf van Northumberland.
4 George Goring.
5 Henry Vane.
6 Karel I van Engeland.
7 Vgl. no. 3813, p. 644 en n. 12 aldaar.
8 Hendrik, graaf van Nassau-Siegen.
9 Lodewijk XIII.
10 Anna van Oostenrijk.
11 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

Rijnfeld aen den gouverneur van Hohentwiel[1] gerecommandeert. De cavallerie van sijne Fürst. Gen. is seer vermindert, sijnde door het sterven van de paerden geen 1500 gemonteerdee ruiters overgebleven. Daerom lopende de Croaten sterck en hebben den 25e Sept. coren gebracht in Brisac, dat ontrent drie weecken de stadt sal connen voeden; den 3 oct. bij Nieuburg, den commissaris Schavelisky[2] ende den colonnel Sillard[3] gevangen genomen. In de stadt Brisac is niet meer als vier hondert man gelant, daer sij wel vierduisent van doen souden hebben om de stad ende buitenwerkcen wel te bewaeren. Waerom sijne Fürst. meent om t'ende van den honger niet te verwachten eenige van de selve buitenwercken aen te tasten.

Savelly[4] is bij Heilbrun. Gotz[5] met sesduisent man in t'Swartewalt; Lamboy[6] is met mede ontrent ses duisent man het Westerwald gepasseert. T'schijnt sij soecken sullen haer te logeren aen den Rijn tusschen Basel ende Neuburg om de toevoer die van boven comt den hertogh af te snijden.

Tot Parijs, den 22 october 1638.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant. Te ondervraegen tot Mijn Heer den reeckenmeester Reigersberg[7] tot Middelburg.

Port.

Met andere hand: 1 st. 8.

In dorso schreef Van Reigersberch: broeder de Groot, den 22 Octob. 1638 uyt Paris.

3818. 1638 oktober 28. Van P. Pels[8],

Mijnheer,

U. Ex.ce hebbe ick over 14 daegen geschreven[9]. Ick ben van den deputacie dagh van Warschauw sedert weder in Dansick theuys kommen. De congressen sijn daer onvruchtbaer geschayden en oneenigh van malcanderen vertrocken.

De Polse commissaeriën quitteren den toll met den naem van zeetoelage, alsoo sij sien, dat alle pottentaeten hun daerover beswaeren en maacken haer prettense vast aen de toelaage, die de stadt toecompt ome daerdor inne te voeren wat se dor den toll ofte zeetoelage niet en hebben konnen effectueren en dat is het

1 Konrad Widerholdt.
2 Bernhard Schaffalitzky.
3 Kolonel Zillard.
4 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.
5 Johann, graaf van Götz.
6 Wilhelm, baron van Lamboy.
7 David van Reigersberch.
8 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16.
9 Paulus Pels verwijst hier wellicht naar een verloren gegane brief uit de wekelijkse correspondentie en wel dd. ± 14 oktober; brief no. 3811 van 20 oktober is slechts een aanbeveling en geen nieuwsbrief.

punct, daer den staet en liberteyt van de stadt aen dependeeren de statt sulckx nemende en den coninck[1] sulckx sesmael soo hoogh ontfangende gelijck de exempelen der Spiringen[2] daervan geteuygen. Soo is de stadt geruineert en vor de geïnteresseerde, insunderheyt de croon Sweden, thienmael erger als de eerste instancie van toll ofte zeetoelage gelijck ick sulckx aen sijn Ex.cie de heer rijxcantz.er[3] oock schrijve ende meteenen advertiere, ofte het niet well en saude à propos kommen, int lossen, van prins Casamirus[4] in Vranckrijck hierover te vermanen. Het schijnt, dat de S.rie van Venecia hierover haer interponeren sall, welck ick an sijn Ex.ce oock adverteere u.E. geschreven te hebben.

Wat nu de particuliere Polse Spiringen aengaet, die sijn seer affgeslagen blijvende beuyten dienst soo sijn se geruineerde lieden, daervor is groote aparencie, want Polse heeren geteuygen selve, datt men dieven gebreuyckt ome daernaer weder an de galge te hangen.

Hier compt vliegende tijdinge, dat den grootvorst van den Moscaviten[5] saude overleden sijn en dat prins Casamirus van Polen daertoe verkosen is ofte verkosen saude worden.

Wat in Vranckrijck passeert, sall mij aengenaem sijn te vernemen en soo mijnen sohn[6] U.Ex.cie well dient, sulckx sall mij ten hoogsten verheugen.

Ick recommandere mij in U. Ex.ce goede gracie, Verblijve, mijnheer,

U. Ex.ce dienstwilgen diener
Paulus Pels.

P.S. Compt tijdinge, datt men op de Spiringen tot Coninxberg inquireert; daer is eenen creuycs naer der Memell gevangen gebracht.

28 octob. 1638 Dansick.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 15 dec.

3819. 1638 oktober 30. Aan S. Andreae[7].

Clarissime Domine,

Multum me obligavit sibi Claritudo vestra missa oratione Danorum et reginae dominae nostrae responso[8]. Et hoc responso et literis, quas ab D. Roum[9] scripsit magnus D. cancellarius[10], nihil dici potuit, nihil est, quod cogitari possit

1 Wladislas VII (IV) van Polen.
2 Voor hun namen zie men p. 108 n. 2.
3 Axel Oxenstierna.
4 Jan II Kazimierz.
5 Michael III Fjodorowitsj Romanow (1613-1645; geb. 1596).
6 Pieter Pels.
7 Gedrukt *Epist.*, p. 476. Geadresseerde, Samuel Andreae, was kanselier.
8 Deze toespraak met het desbetreffende antwoord heb ik niet kunnen vinden.
9 De Engelse diplomaat Thomas Roe.
10 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.

aut aequius aut prudentius. Felicem Suediam, quae tam bonis consiliis regitur; felices etiam vos, quibus datum sub tali magistro proficere. Pacem cupientium non est ad belli aspera addere contemptum eorum, qui, dum in armis sunt, hactenus saltem pares sunt et saepe ulciscendi se reperiunt occasionem. Qui autem adstringere nos volunt, ne pacem faciamus, nisi rebus suis bene positis, suscipere justam onerum partem debent praesertim potentes et longa pace opulenti hoc ipso nostris futuri feliciores, quod ad ferenda belli incommoda tanto serius et tam propinqua spe pacis accedunt.

Deus haec utraque consilia ad bonum tum orbis christiani, tum Suedici regni regat ac gubernet.

Lutetiae, 30 Octobris 1638.

Claritudinis vestrae studiosissimus
H. Grotius.

3820. 1638 oktober 30. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime Domine,

Magna sunt, quae a Geneva nobis nuntiata certiorem autoritatem exspectant ducem Carolum[2], cum Brisaci necessitatibus iterum subvenire vellet, ivisse eo cum alis equitum 8, peditum millibus duobus. Sed a duce Vinariensi[3], ad quem profectionis istius fama manarat, missas 7[4] equitum alas et musquetarios sexcentos obvium habuisse hostem ad Sennhemum[5] Mulhusio non procul die mensis hujus 5/15. Disjectum facile equitatum hostilem: peditum egregiam apparuisse virtutem non sine equitatus Vinariensis damno, sed machinarum Vinariensis vi disjectos illos receptum sibi quaesivisse in silvam propinquam. Ibi ab equite Vinariensi circumventos postero die venisse ad deditionem. Captas hostium machinas omnes, id est quinque cum impedimentis. Ipsum ducem Carolum cum iis, quos afferebat, commeatibus subductum periculo. Mortuum ex primoribus Lotharingici exercitus Mercium[6], ex altera parte Vittershenium[7]. Addebant literae Gotzium[8] nihilominus appropinquare habentem secum decem ferme millia. Partem eorum Rhenum transgressam prope Lauffenburgum. Aliae a Basilea literae significant 11/21 mensis hujus die captum a duce Vinariensi castellum, quod extra Brisacum est contra Libenspergam, Vettenum nomine. Id viam facere duci ad pontem Brisaci oppugnandum.

1 Copie Uppsala, UB., cod, 388a, ep. 153. Totaan 'Eam formulam' praktisch gelijkluidend aan no. 3821 aan Oxenstierna (tot 'Mitto acceptam'); vanaf 'Eam formulam' gedrukt *Epist.*, p. 475. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Karel IV, hertog van Lotharingen.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Volgens no. 3821 aan Oxenstierna; de copie te Uppsala heeft: 9.
5 Copie te Uppsala en *Epist.* hebben Ginhemum; de uitgave der *Oxenst. Skrifter* heeft (dit verbeterd in): Sennhemum.
6 Wellicht Franz, vrijheer van Mercy, en niet diens broer Caspar.
7 Ludwig Witersheim, officier in het leger van Bernhard van Saksen-Weimar.
8 Johann, graaf van Götz.

Vidi apud me Lautmarium[1], qui ab electore Palatino[2] missus est. Roganti, ut negotia sibi commissa commendarem, prompte id pollicitus sum, sed monui Gallos pecuniam non daturos, nisi norint, quid quantumque Anglus[3] promittat ad juvandum consanguineum principem. Idem ut faciat, in Suedia exspectari.

Initia ejus male procedunt; nam redditae ipsi sunt per D. Chavigniacum[4], quas attulerat ab electore, fidem ipsi facturas literas, quia more Germanico regiam non Majestatem, sed Dignitatem nominaverant. Post calendas Januarias anni, quem exspectamus, iis, qui sine legationis nomine a principibus ad regem[5] mittentur, carruca regis non dabitur.

A Constantinopoli habemus vati illi[6], qui res novare coeperat, pellem detractam. Ipsum Turcarum imperatorem[7] Aleppi esse et multas ad eum e Graecia atque aliunde ire copias. Neque tamen hoc paratu territum Persam[8], quin ultro de bello inferendo cogitare. Fruges ab eo aquasque corrumpi.

Redierat e Polonia Constantinopolim Ch[i]ausius quidam[9] Polono[10] a rege[11] misso comitatus, qui Polonus late jactabat de Cosaccis partam victoriam. Sed gloriationi ejus multum detrahebat is Chiausius narrans nobilitatis Polonae cum civitatibus dissidia, paupertatem publicam et per totum biennium absque stipendio milites.

Strangulatus et in mare abjectus fuit Cyrillus patriarcha Constantinopolitanus[12] ex mandato, quod ab imperatore ex itinere venerat jesuitis, ut creditur, suasoribus emtisque in id bassis. Qui patriarchatum aulae gratia alterum nunc adeptus est, Caraferiae antistes[13], pontifici[14] quam protestantibus propior esse creditur. Hagae[15] interpres[16] captus est; ipsi crimini datur, quod homo externus nimium se immiscuerit aulae Graecorumque factionibus. Periculum eum, nisi forte pecuniae, si quam adipisci poterunt Turcae juris gentium satis incuriosi, adire non puto. Sed Venetis ob violatum Dalmatico in solo Turcicum territorium, praeter quod injuriose bajulum[17] tractavere, etiam bellum Turcae minantur. Creduntur hanc procellam Veneti sparsis in bassas pecuniis redemturi.

1 Gerhard Romelian von Kalcheim, genaamd von Leuchtmar.
2 Karl Ludwig van de Palts.
3 Karel I, koning van Engeland.
4 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
5 Lodewijk XIII van Frankrijk.
6 Deze fanatieke derwisj uit Anatolië had met enige duizenden volgelingen gewapend verzet gepleegd tegen de troepen van de sultan.
7 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
8 Safī (Sam Mirza).
9 Niet geïdentificeerd.
10 Niet geïdentificeerd.
11 Wladislas VII (IV) van Polen.
12 Cyrillus Lukaris, vermoord op 7 juli 1638.
13 Cyrillus II Kontaris.
14 Urbanus VIII.
15 Cornelis Haga, Staats orator te Konstantinopel.
16 Abraham Cormano.
17 Alvise Contarini.

Reginae matri[1] in Anglia audio dari ducentos in diem sterlingos.

In Italia nihil agitur, plane quasi induciae essent. Ad bellum jampridem nihil confert Mantuana[2]. Hispani Romae de delphino nato[3] non minus quam Galli ipsi gaudium solitis in id signis ostentarunt reddideruntque etiam eandem ob causam captivos, quos Fontarabiae habebant, trecentos.

Eam formulam pro Batavis, quarum Excellentia vestra literis 8/18 mensis hujus[4] meminit, mitto. Gallis ea non displicet, sed puto verum dicere vestras literas non contentos hac generalitate Batavos fore. Neque vero ego causam comminisci possum, cur non tale det diploma cardinalis Hispanus[5], quale Albertus et Isabella[6] dedere, cum Antverpiam ituri essent Batavorum legati[7] ad finem imponendum induciarum negotio.

Rex Daniae[8], ut video, vellet disputationem de diplomate, quod nos pro Germanis postulamus, differri, usquedum legati bellantium Lubecam venissent ibi et de hoc scrupulo et de re principali pariter acturi. Nostri vero certi esse cupiunt de tali, quale postulant, diplomate, antequam conveniant legati aut dies statuatur conventui. An imperator[9] et Hispanus[10] pacem cupiant, ut cuncta principum, obscurum arbitror. Laeti quidem successus contra Gallos et Batavos ferociores eos facere queant, sed et dux Vinariensis et Bannerius[11] in penetralia Austriacae domus viam sibi ferro patefacere possunt et Anglus ad fortiora se vertere et Hungari sensu injuriarum atque ope vicinorum in arma accendi et Turca oriente omisso in occidentem se convertere.

Praeter haec alia multa mihi in mentem veniunt, cur non imprudenter facturos putem, si belli incerta vitaverint. Italiam et Germaniam non appeti tantum, sed et teneri ab ipsis prope omnem aut armis aut terrore video. Haec si eripi illis bello possunt, pergendum est. Sin id frustra jam diu Suedi Gallique tentamus, exspectanda nimirum alia sunt tempora, dum ipsis sua magnitudo aegre quaesita continens obstet et inimicos sibi novos reperiat superba dominatio.

Polono quid suasuri sint Austriaci, si bellum maneat, facile conjectu est; neque tamen id nimium metuendum arbitror. Polonia in externum bellum, si infelix sit, damnum ipsi, si felix, nihil civibus boni, regi vires adversus libertatem allaturum, non facile commovebitur, ut jam dissidia inter ipsos taceam et incertam Cosaccorum fidem, metumque a Turca, Tartaro, Moscovita. Externis viribus

1 Maria de Medici.
2 Maria Gonzaga, hertogin van Mantua.
3 Lodewijk XIV, geboren op 5 september 1638.
4 Ontbreekt.
5 De kardinaal-infant don Fernando.
6 Aartshertog Albert van Oostenrijk en Isabella, dochter van Philips II.
7 Willem Lodewijk van Nassau, Walraven van Brederode, Johan van Oldenbarnevelt, Cornelis van Gent, heer van Loenen, Jacob van Malderee, Nicolaes Berck, Gellius Hillema, Johan Sloet, Abel Coenders van Helpen.
8 Christiaan IV.
9 Ferdinand III.
10 Philips IV.
11 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

si fidat rex Vladislaus, etiam hoc Poloniae intutum suspectumque; et facile exarescunt tales fontes.

Literae D. magni cancellarii[1] ad D. Roum[2] sunt sane quales esse Excellentia vestra judicat dignae prudentia scribentis.

Palatini rebus et ipse pessime metuo, nisi Angli et loquantur apertius et agant liberalius. At dux Vinariensis, si Brisacum, quod fore confido, capiet, magna erit in gloria, in ampla possessione et in spe justa rerum majorum.

Gratulationis officium jam apud reginam[3], etiam et ad infantis cunas peregit D. Oosterwyckius[4].

In Angliam dicitur jam se conferre et dux Valetta[5] rerum ad Fontarabiam reus et judicium declinans. Ea post ducis Chevreusii uxorem[6] et reginam matrem tertia jam erit Gallis causa, cur limis oculis Anglos intueantur. Regina mater, ni fallor, apud Hispanos tessera hospitali jam fracta aegre fidem inveniet. Tamen omnia circumspectare non abs re erit.

De Scoticis rebus meliora jam sperare legatos Anglos[7] video. Et videtur mihi prudens esse, quod postremo captum est super, illis negotiis a rege Magnae Brittanniae consilium.

De Transilvanicis nihil hic intelligo.

Deus Excellentiam vestram sospitet pacemque det christiano orbi.

Excellentiae vestrae cultu perpetuo devinctus
H. Grotius.

Lutetiae 20/30 Octobris 1638.

Pontem e navibus, qui ad Neoburgum erat, dux Vinariensis, ne quid in eum hostibus liceret, sustulit. Quas jam nunc a duce et alias e castris accepimus literas, eae nos docent de peditatu dedito nihil esse, caetera vera. Signa capta hostium 19, equestria omnia, captum inter multos Bassompetram[8], qui hostilibus machinis praeerat. Commeatus, quos advexerat hostis, Thanum pervenere.

Sunt aliae literae, quas non vidi; nuntiant praeter id, de quo scripsi, castellum captum a Vinariensibus et alterum, quod pontem tegebat; pontis arcus quatuor incensos. Id hostibus ad commeatus ab Alsatica parte, nam praeclusa est altera, invehendos impedimento fore. Id factum nocte intra 19 et 20 hujus mensis. Eo tempore una erant Gotzius et Lamboius[9] aut castrorum aut Friburgi oppugnationem, ut dicitur, molientes. Nos hic pro duce Vinariensi omnia moliri non desinemus.

1 Axel Oxenstierna.
2 De Engelse diplomaat Thomas Roe.
3 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
4 Willem van Liere, heer van Oosterwijk, Staats gezant in Parijs.
5 Bernard de Nogaret d'Epernon, hertog van La Valette.
6 Marie de Rohan, vrouw van Claude de Lorraine, hertog van Chevreuse.
7 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
8 Anne-François, markies van Bassompierre (1612-1646). Hij was op 15 oktober door Bernhard, hertog van Saksen-Weimar gevangen genomen.
9 Wilhelm, baron van Lamboy.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: R.A. 1638, 8 Novemb. st. n.

3821. 1638 oktober 30. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Magna sunt, quae a Geneva nobis nuntiata certiorem auctoritatem exspectant ducem Carolum[2], cum Brissaci necessitatibus iterum subvenire vellet, ivisse eo cum alis equitum octo, peditum millibus duobus. Sed a duce Vinariensi[3], ad quem profectionis istius fama manarat, missas septem equitum alas et musquettarios sexcentos obvium habuisse hostem ad Sennhemum Mulhusio non procul die mensis hujus 5/15. Disjectum facile equitatum hostilem: peditum egregiam apparuisse virtutem non sine equitatus Vinariensis damno. Sed machinarum Vinariensis vi disjectos illos receptum sibi quaesivisse in silvam propinquam. Ibi ab equite Vinariensi circumventos postero die venisse ad deditionem. Captas hostium machinas omnes, id est quinque cum impedimentis. Ipsum ducem Carolum cum iis, quos adferebat commeatibus subductum periculo. Mortuum ex primoribus Lotharingici exercitus Mercium[4]; ex altera parte Wittershemium[5]. Addebant literae Goetsium[6] nihilominus appropinquare habentem secum decem ferme millia. Partem eorum Rhenum transgressam prope Laufenburgum. Aliae a Basilea literae significant 11/ 21 mensis hujus die captum a duce Vinariensi castellum, quod extra Brissacum est contra Libenspergam, Vettenum nomine. Id viam facere duci ad pontem Brissaci oppugnandum.

Vidi apud me Lautmarium[7], qui ab electore Palatino[8] missus est. Roganti, ut negotia sibi commissa commendarem, prompte id pollicitus sum, sed monui Gallos pecuniam non daturos, nisi norint, quid quantumque Anglus[9] promittat ad juvandum consanguineum principem. Idem ut faciat, in Suedia exspectari.

Initia ejus male procedunt; nam redditae ipsi sunt per Chavigniacum[10], quas attulerat ab electore, fidem ipsi facturas literas, quia more Germanico regiam non Majestatem, sed Dignitatem nominaverant. Post calendas Januarias anni quem

1 Gedrukt *Epist.*, p. 474; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 538. Gedeelt. in vert. in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 195. Tot aan 'Mitto acceptam' praktisch gelijkluidend aan no. 3820 aan L. Camerarius (tot aan 'Eam formulam').
2 Karel IV, hertog van Lotharingen.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Wellicht Franz, vrijheer van Mercy, en niet diens broer Caspar.
5 Ludwig Wittersheim, officier in het leger van Bernhard van Saksen-Weimar.
6 Johann, graaf van Götz.
7 Gerhard Romilian von Kalcheim, genaamd von Leuchtmar.
De uitgave der *Oxenst. Skrifter* geeft wederom ten onrechte de lezing: 'Lutsavium'; vgl. no. 3807, p. 635 n. 16.
8 Karl Ludwig van de Palts.
9 Karel I van Engeland.
10 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.

exspectamus, iis, qui sine legationis nomine a principibus ad regem[1] mittentur, carruca regis non dabitur.

A Constantinopoli habemus vati illi[2], qui res novare coeperat, pellem detractam. Ipsum Turcarum imperatorem[3] Aleppi esse et multas ad eum e Graecia atque aliunde ire copias. Neque tamen hoc paratu territum Persam[4], quin ultro de bello inferendo cogitare. Fruges ab eo aquasque corrumpi.

Redierat e Polonia Constantinopolim Chiausius quidam[5] Polono[6] a rege[7] misso comitatus, qui Polonus late jactabat de Cosaccis partam victoriam. Sed gloriationi ejus multum detrahebat is Chiausius narrans nobilitatis Polonae cum civitatibus dissidia, paupertatem publicam et per totum biennium absque stipendio milites.

Strangulatus et in mare abjectus fuit Cyrillus[8] ex mandato, quod ab imperatore ex itinere venerat jesuitis, ut creditur, suasoribus emptisque in id bassis. Qui patriarchatum aulae gratia alterum nunc adeptus est Caraferiae antistes[9] pontifici[10] quam protestantibus propior esse creditur. Hagae[11] interpres[12] captus est; ipsi crimini datur, quod homo externus nimium se immiscuerit aulae Graecorumque factionibus. Periculum eum, nisi forte pecuniae, si quam adipisci poterunt Turcae juris gentium satis incuriosi, adire non puto. Sed Venetis ob violatum Dalmatico in solo Turcicum territorium, praeter quod injuriose bajulum[13] tractavere, etiam bellum Turcae minantur. Creduntur hanc procellam Veneti sparsis in bassas pecuniis redempturi.

Reginae matri[14] in Anglia audio dari ducentos in diem sterlingos.

In Italia nihil agitur, plane quasi induciae essent. Ad bellum jam pridem nihil confert Mantuana[15]. Hispani Romae de delphino nato[16] non minus quam Galli ipsi gaudium solitis in id signis ostentarunt; reddiderunt etiam eandem ob causam captivos, quos Fontarabiae habebant, trecentos.

Mitto acceptam a Veneto formulam diplomatis, quam cardinalis Hispanus[17] misit, signatam pro Batavis non ipsorum expresso nomine, sed designatis sub vocabulo Galliae foederatorum. Sed credibile est ipsos alio diplomate contentos non fore quam quale olim legatis ipsorum datum est, qui Antwerpiam ivere finem imposituri indutiarum negotio.

1 Lodewijk XIII van Frankrijk.
2 Zie no. 3820, p. 654 n. 6.
3 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
4 Safī (Sam Mirza).
5 Niet nader geïdentificeerd.
6 Niet nader geïdentificeerd.
7 Wladislas VII (IV) van Polen.
8 Cyrillus Lukaris, vermoord op 7 juli 1638.
9 Cyrillus II Kontaris.
10 Urbanus VIII.
11 Cornelis Haga.
12 Abraham Cormano.
13 Vgl. p. 604.
14 Maria de Medici.
15 Maria Gonzaga, hertogin van Mantua.
16 Lodewijk XIV, geboren op 5 september 1638.
17 De kardinaal-infant don Fernando.

Quanquam pridem ego nullas pecunias accepi sustinendis, quae hic sustineo, impendiis ideoque merito alienis negotiis abstinere poteram meo non expedito, tamen Marini[1] precibus ac necessitati hoc dedi, ut ei ab Heufdio[2] ducentos imperiales impetrarem.

In Italia sermones sunt de permutando Cremonensi territorio cum Montisferratensi.

Rhaeti, qui ab Hispania rediere[3], referunt inde firmatum Rhaetis in Vallem Telinam imperium vetus, sed sine protestantium sacris. Hujus decreti pars prior Vallitelinates offendit, Rhaetos altera.

Deus, Excellentissime et Illustrissime Domine, varias has belli vices ad bonam pacem dirigat.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 20/30 Octobris 1638.

Pontem e navibus, qui ad Neoburgum erat, dux Vinariensis, ne quid in eum hostibus liceret, sustulit. Mitto epistolam ducis ad me[4], quam jam nunc e castris accipio, et alteram filii[5]. De peditatus deditione video inanem fuisse rumorem. Cetera satis praeclara sunt.

Sunt aliae literae, quas non vidi. Nuntiant praeter id, de quo scripsi, castellum captum a Vinariensibus et alterum, quod pontem tegebat; pontis arcus quatuor incensos. Id hostibus ad commeatus ab Alsatica parte, nam praeclusa est altera, invehendos impedimento fore. Id factum nocte inter 19 et 20 hujus mensis. Eo tempore una erant Goetsius et Lamboius[6] aut castrorum aut Friburgi oppugnationem, ut dicitur, molientes. Nos hic pro duce Vinariensi omnia moliri non desinemus.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3822. 1638 oktober 30. Aan N. van Reigersberch[7].

Seer waarde broeder,

Wij hebben niet onverwacht, maer doch met groote droefheit verstaen het overlijden van onse seer lieve ende waerd moeder[8], ons christelijck troostende

1 Charles Marin(i), Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
2 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
3 Voor hun namen zie men no. 3413, p. 16 n. 13.
4 Ontbreekt.
5 Diederik de Groot.
6 Wilhelm, baron van Lamboy.
7 Hs. Leiden, UB., coll. Pap. 2. Eigenh. oorspr. Gecit. in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 181.
8 Maria Nicolaï (Mayken Claesdr.), de moeder van Nicolaes en Maria van Reigersberch.

met Godes wil, dien alles moet onderworpen sijn ende aen dewelcke wij offer moeten doen van onse allerinnerlijckste affectiën, daernae met haere conditie, die beter is dan de onse, niet alleen om de swaericheden, die altijdt vast sijn aen dit broose leven, waeronder het minste niet en is het verlies nu van die, nu van d'andere van onse naesten ende vrunden, maer oock ten aensien van de particuliere onheilen van onsen tijdt, die door de oorlogen ende veranderingen van regieringe veele personen slaen met groote swaericheden ende allen dreigen.

Wij ontfangen goede tijdinge van Genève, waer van de continuatie ende particulariteit verwacht werdt. Seggen, dat den vijftiende October den hertogh van Lotharingen[1] met acht regimenten cavallerie, twee duisent man te voet willende vivres brengen binnen Brisac gecomen sijnde tot Senheim bij Mulhausen, aldaer bij ordre van den hertogh van Wimar[2] is gerencontreert bij seven regimenten te paerd ende ses hondert musquetiers van Sijne Fürst. Genade. Dat het voetvolck van den hertogh van Lotharingen beter hebben gedaen als de ruiterie, maer sijn door het Wymaersche canon seer beschadigt ende nae t' verstroyen van haere ruiterie hebben genoodsaect geworden sich te retireren in een bosch daerontrent, alwaer becingelt sijnde bij de Wymarsche ruiterie hebben t'anderen daege haer moeten overgeven. De Wymarschen hebben s' vijands geschut sijnde geweest vijf stucken becomen met de bagagie. Den hertogh van Lotharingen heeft sich met de vivres, die hij medebracht, gesalveert. Den hertogh van Wijmar heeft den 21^{e} becomen het fort Vetten buiten Brisac ende daerdoor gelegentheit om aen de brugge van Brisac te naerderen ende daerop iet te attenteren. Heeft oock sijn schipbrugge bij Newenburg doen wech nemen om den vijant niet toe te laeten iet daerop voor te nemen. Gotz[3] hiel men sterck tien duisent man; had bij Lauwenburg eenige van sijn volck over den Rijn doen passeren. Men hoopt noch eenige Fransche troupes sullen gaen nae Sijne Fürst. Genade, twelck te meerder apparentie heeft, soo den hertogh van Longueville[4] t'eenemael van de vres e van hertogh Carel is ontslagen.

In Italie doet men niet, alsoff daer een heimelicke stilstant door den paus[5] waere tewege gebracht. De weduwe van Mantue[6] contribueert niet tot het oorlogh sijnde t'Mantuaen in neutraliteit gestelt door de Venetianen ende voor het Montferrat werdt haer, soo men seit, het Cremonees aengeboden.

Den cardinael-infant[7] heeft paspoort gegeven den 9 September voor de geallieerden van Vrancrijck, hoopende dat de heeren Staten-Generael met die generale termen tevrede sullen sijn, daeraen reden is te twijffelen. Mij dunct, dat de Spaignaerden geen swaericheit behooren te maecken om sulcken paspoort te geven als eertijds is gegeven aen de ghenen, die van Bergen op Zoom gingen nae Antwerpen.

1 Karel IV, hertog van Lotharingen.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Johann, graaf van Götz.
4 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
5 Urbanus VIII.
6 Maria Gonzaga, hertogin van Mantua.
7 Don Fernando.

In Turckie is een valsche Sant[1] gevilt. Den Grooten Heer[2] is te Aleppo, crijght veel volck bij hem. Den Persiaen[3] weert hem wel, soect den Turck alle vivres ende het water te bederven. Die van Venegië werden vanwegen t'gunt sij tegen de zeerovers op den Turcschen gront in Dalmatië gedaen hebben, met oorlog gedreicht ende sullen apparentelijck sulcx met groot groot gelt moeten afcoopen. T'verworgen van Cyrillus[4], den patriarch van Constantinopolen, is bij ordre van den Grooten Heer geschiet, in sijn plaets gestelt ofte veeleer herstelt den bischop van Caraferia[5] ende d'heere Haga[6] in ongenade, omdat hij hem, soo sij seggen, te diep heeft ingesteecken in de inlandtsche partijdicheden aldaer. Sijn tolck[7] is gevangen.

Aen de heer Luthmar[8], die hier is vanwegen den palsgraef[9], is sijne credentiebrief wedergegeven, omdat nae de Duitsche manier daerin was gestelt, de coninckIijcke waerde ende niet Maiesteit. Is voorts hier geresolveert nae Ianuarium geen conincxcoets meer te senden aen afgesonden van vorsten ofte andere potentaten geen coningen sijnde.

Een Chiaux[10], die uit Polen in Turckië weder is gecomen, publiceert daer seer de oneenicheden van Polen, armoede van dat rijck, quade betaelinge aen de soldaten.

Te Rome hebben de Spaignaerden immers sooseer als de Fransoisen geviert over des dauphyns[11] geboorte ende ter eere van deselve geboorte losgelaeten alle de gevangenen, die sij hadden te Fontarabië over de driehondert.

Godt spaere U.E. met alle de vrunden, die ons nae soo veeler overlijden resteren.

U.Ed. dienstwillige broeder
H. de Groot.

Den 30 October 1638.

Ick sende uE. copie van het paspoort van den cardinael-infant hiervoren in t'cort gementioneert.

Schmalzius[12] heeft sich in ons regard vilainelijck gedragen. Heeft ons, van dewelcke hij meerder eer ontfangen had dan hij meriteerde, in eenige maenden niet gesien, op de wegh tegengecomen sijnde niet gegroet, waervan ick goed gevonden heb uE. te adviseren, opdat hij in sijne insolentie niet gevoet ende geflatteert en werde.

1 Zie no. 3820, p. 654 n. 6.
2 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
3 Safī (Sam Mirza).
4 Cyrillus Lukaris, vermoord op 7 juli 1638.
5 Cyrillus II Kontaris.
6 Cornelis Haga.
7 Abraham Cormano.
8 Gerhard Romilian von Kalcheim, genaamd von Leuchtmar.
9 Karl Ludwig van de Palts.
10 Niet geïdentificeerd.
11 Lodewijk XIV, geboren op 5 september 1638.
12 Peter Abel Schmalz, secretaris van Axel Oxenstierna.

De brieven, die wij soo daetelijck crijgen van den hertogh van Wymar ende van mijn soon[1] leeren, dat van het overgeven van de infanterie niet en is; de reste is waer, de victorie groot. Negentien cornetten becomen, veele gevangenen, waeronder Bassompière[2], generael van des vijands artillerie. Daer sijn andere advysen, dat de Wymarsche nae dat fort hier boven gementioneert noch een ander hebben becomen, t'welck de brugge bedeckte; dat sij vier boogen vande brugge verbrant hebben s'nachts tusschen den 19 en 20 deser. Gotz ende Lamboy[3] waeren tesaemen, ende, soo men seit, sochten, off het leger ofte Friburg aen te tasten.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer van Reigersberg, raedt in den Hoogen raede in Hollant, ten huise van Mijn Heer den Reeckenmeester van Reigersberg[4] tot Middelburg. Port.

In dorso staat: Den 30 Oct. 1638.

3823. 1638 oktober 30. Aan G.J. Vossius[5].

Summarum Laudum Viro

Gerardo Ioanni Vossio H. Grotius.

Multum me oblectarunt, ut solent, nunc vero luctu socrus[6] commotum etiam solatae sunt plenae veteris in me ac mea benevolentiae ac fidei literae tuae datae mensis hujus XIV[O7]. Auxit beneficium longus, quem mecum habes, sermo ac plane qualis inter nos esse solebat confabulatio. Ego nunc multis responsionibus destrictior potius brevis ero quam morae reus. Qualis[8] est ille[9], quem *χαραχτερίζεις* Blauwius[10], qui nobis obliviscendus posthac multum remotus a Manutiis, Stephanis, Plantinis[11]. Neque vero de Elseviriis[12] cogitandum ob eum, qui apud eos regnat, hominem nobis infensum[13], ad cujus literas tacui hactenus, quod et ipse ad me tacuerit tam diu, fortunae homo, quem, ut puto, attendebit satis strictim noster Salmasius[14] in Simplicii editione[15]. Non dubito, quin hujus *ὁρμὴ*

1 Diederik de Groot.
2 Anne-François, markies van Bassompierre. Zie no. 3820, p. 656 n. 8.
3 Wilhelm, baron van Lamboy.
4 David van Reigersberch.
5 Copie Gemeente Bibl. Rotterdam, coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674. Gedrukt *Epist.*, p. 476; *Ep. Eccl.*, p. 799. Antw. op no. 3802; beantw. d. 3887.
6 Maria Nicolaï; zij was op 16 oktober 1638 overleden.
7 No. 3802.
8 De uitgave der *Epist.* geeft de lezing: 'talis'.
9 Willem Jansz. Blaeu. Hij was op 21 oktober 1638 overleden, hetgeen overigens aan Grotius nog niet bekend was.
10 De naam 'Blauwius' ontbreekt in de uitgave der *Epist.*
11 Wellicht denkt Grotius in het bijzonder aan Aldus Manutius, de Jongere (1547-1597), Henri Estienne (1528-1598) en Christoffel Plantijn (± 1520-1589), allen leden van bekende drukkersfamilies.
12 Abraham en Bonaventura Elzevier.
13 Daniel Heinsius.
14 De Franse klassiek-filoloog Claude de Saumaise -Salmasius-, hoogleraar te Leiden.
15 *Cl. Salmasii Notae et Animadversiones in Epictetum et Simplicium.* Lugduni Batavorum, Ex Officina Ioannis Maire. MDCXL.

illi factura[1] sit *ἔκκλισιν*. Nos autem decet *κατὰ τὸν Ἐπίκτητον, μὴ συγκατατιθεσθαι ταύταις ταῖς φαντασίαις*[2]; illius autem notae ad Sacros Libros[3] quo sunt loco, quando prodituraе? nam mearum relectionem[4] eousque differo.

Jansonius[5] qualis sit animi circa sacra[6] et rempublicam[7] scire cupio non ob Anthologiam[8], sed ob alia, quae editurio. De typis judicium tibi talium experienti lubens permitto. Velim autem in Anthologia tales esse, qui ad Stobaeana[9] et Excerpta e Graecis Tragoediis Comoediisque[10] a me edita proxime accedant, ut hi libri frates fiant tergemini.

Meursii vel solum Lexicon Graeco-Barbarum meretur[11], ne eum aut contemnat Heinsius aut trahant librarii.

Fuit apud me Philolaus[12]; gaudet tandem rediturum ad se foetum suum. Sed alterum, quem paratum habet ejusdem argumenti librum[13], non committet[14] istis testudinibus.

Hortensio[15] si quid per me boni evenit, gaudeo et ipsius et matheseos causa. Me sive videat huc veniens sive id offensarum metu defugiat, mihi ex aequo est. At filius[16] viri amplissimi Conradi Verburgii[17] ad me si venisset, expertus esset eam, quam omnibus bonorum civium liberis exhibeo comitatem.

De Gravii[18] morte doleo. Cara est talium virorum apud nos[19] annona.

1 De uitgave der *Epist.* geeft de lezing: ‘facturus’.
2 Quod facit sapiens, cum huiusmodi motibus rapidis & inconsultis officium mentis atque rationis praevertentibus non auscultat, sed huiusmodi *φαντασίας*, hoc est, visa isthaec animi terrifica non adprobat, hoc est *οὐ συγκατατίθεται, οὐδὲ προσεπιδοξάζει*; Salmasius, *op. cit*, p. 34. Epictetus was een Romeins wijsgeer uit de jaren 50-138.
3 Zie no. 3781, p. 599 n. 1.
4 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm. Cum tribus tractatibus & Appendice eo spectantibus.*. Amsterdami, Apud Ioh, & Cornelivm Blaev, MDCXXXXI. Ter Meulen-Diermanse, no. 1135.
5 Johannes Janssonius, buurman en concurrent van Blaeu.
6 Eerst na Grotius' dood verschenen: *Hugonis Grotii V.C. De imperio svmmarvm potestatvm circa sacra. Commentarius Posthumus.* Lvtetiae Parisiorvm. Anno Domini MDCXLVII. Zie Ter Meulen-Diermanse, no. 894.
7 *Annales et historiae de rebvs Belgicis*, eveneens postuum verschenen en wel bij Blaeu in 1657. Ter Meulen-Diermanse, no. 741.
8 Zie voor de titel no. 3414, p. 18 n. 1.
9 *Dicta poetarvm qvae apvd Io. Stobaevm exstant.* Parijs 1623. Ter Meulen-Diermanse, no. 458.
10 *Excerpta ex tragoediis et comoediis Graecis: Emendata & Latinis versibus reddita.* Cum Notis. Parijs 1626. Ter Meulen-Diermanse, no. 468.
11 *Ioannis Mevrsi Glossarivm graeco-barbarvm. In quo praeter vocabula quinque millia quadringenta, officia atque dignitates imperij Constantinop. tam in palatio, quàm ecclesia aut militia, explicantur, et illustrantur. Editio altera emendata, et circiter M.DCCC vocabulis aucta.* Lvgdvni Batavorvm, apud Lvdovicvm Elzevirivm. Anno M.D.C XIV.
12 Philolaus is een pseudoniem van de astroloog Ismaël Boulliau.
13 Voor de titel van dit werk zie men no. 3414, p. 20 n. 3.
14 De uitgave der *Epist.* geeft de lezing: ‘committit’.
15 Martinus Hortensius.
16 Coenraed Burgh.
17 Albert Coenraetsz. Burgch.
18 Jacob de Graeff.
19 De uitgave der *Epist.* geeft de lezing: ‘vos’.

Bicherus[1], Verburgius aliique his similes si nos amare pergunt, est id pergratum et apud me mutuum.

Manassi[2] valetudinem opto commodam. Est vir publico, etiam literario non inutilis. Ego, sicut ab eo quaedam discere interdum percupiam, ita molestus, ne sano quidem, esse velim. Scylacem[3] exspectarem avide, nisi avido non esse liceret, ubi cum tantis triconibus res est. Periplum autem Maeotidos[4] etiam ob Gothica mea legere desidero.

Ægrotat vir optimus D. Cordesius[5]. Bignonus[6] nuper filiam[7] honestissime elocavit. Rigaltius[8] in Lotharingia et Mediomatricibus est *τὰ πάντα*. Efficiam, ut te sciant[9] sui esse memorem.

Vale, vir optime ac doctissime.

Lutetiae, XXX Octobris MDCXXXVIII.

Edit Argentorati in mediis bellis Freinshemius[10] Curtium cum doctissimo commentario[11].

3824. 1638 november 1. Van P. de Groot[12].

Venerande parens,

Die Saturni praeterito, qui praecedentis mensis ultimus erat, ex Zelandia Hagam reversus sum. Omnes ibi nostri bene valebant, etiam vestri non immemores. Heri binas simul literas accepi, priores illas II Octobris datas, alteras XXII[13].

Posteriores illas vel potius priores scriptas puto apud D. Spiringium[14] tam diu detentas fuisse.

Gaudeo non improbari tibi amicitiam, quam cum D.^{o} Crusio[15] colui et semper colam.

Libros per Treselium[16] missos nondum ad te pervenisse non possum satis mirari. Mitto iterum ad eum Casauboni epistolas[17] a D.^{o} Gronovio[18] editas cum literis ejusdem, quas tamen melius curatum iri spero.

1 Andries Bicker.
2 Menasseh ben Israel.
3 Zie no. 3802, p. 627 n. 5.
4 Zie no. 3558, p. 256 n. 9.
5 Jean de Cordes.
6 Jérôme Bignon.
7 Niet nader geïdentificeerd.
8 Nicolas Rigault.
9 De uitgave der *Epist.* geeft de lezing: 'sciat'.
10 Johann Freinsheim.
11 Voor de titel van dit werk zie men no. 3469, p. 109 n. 1.
12 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 26. Eigenh. oorspr.
13 Ontbreken.
14 Petter Spiring Silvercrona.
15 Johan Jespersson Kruus.
16 Daniel Tresel te Rouaan.
17 Zie no. 3418, p. 31 n. 2.
18 Johann Friedrich Gronovius.

Domestici illius archiopiscopi[1] pereruditi, qui apud reginam Bohemiae[2] venturus est et de quo ad me scribis, dabo operam, ut et cognitionem et amicitiam consequar.

Reginam matrem[3] iam in Angliam appulisse non dubito, nonobstantibus mandatis, quae ille, qui hic res Anglicanas agit[4], a rege[5] acceperat, de divertendo ab isto itinere reginae animo.

Mitto tibi discursum hunc legati pontificii[6] vel ejus domestici[7] super pacis negotio, quem, quandoquidem typis expressus non est, mea manu descripsi. Si quid aliud lectu dignum prodierit, faciam te compotem.

Ea, quae infelicem Palatini principis[8] pugnam secuta sunt ex novellis, quas etiam adjunxi[9], videbis.

Deus, venerande parens, omnibus conatibus tuis benedicat.

Tibi obedientissimus filius
P. Grotius.

Hagae Comitis, 1 Novemb. MDCXXXVIII.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 11 Nov.

3825. 1638 november 1. Van Willem de Groot[10].

Frater optime,

Sero vespere a parentibus[11] redux non possum omittere, quin tibi nuntiem me Sylvaeducis invisisse sororem[12] in dextra corporis parte paralysi correptam, quae post meum adventum et febre carere incepit et lingua ac memoria melius uti incepit. Medicus, qui illic est, sane bonus morbum esse chronicum ait, rediisse aliis suis medicaminibus pristinas vires, tantumdem et de sorore se sperare, nisi nova ingruat e cerebro defluxio, obstare tamen tempus anni aegris et praesertim ejusmodi grave. Ita ego post aliquot dierum moram commendata sororis cura medico, marito et tribus, qui illic adsunt, liberis[13] ad mea me recepi. Ego ut humanorum casuum non sum inscius ita - ut verum fatear - ab ista parte nihil

1 Samson Johnson, in dienst van William Laud, aartsbisschop van Canterbury.
2 Elisabeth Stuart, koningin van Bohemen.
3 Maria de Medici.
4 William Boswell.
5 Karel I van Engeland.
6 Martio, kardinaal Ginetti.
7 Wellicht Giuseppe Zongo Ondedei.
8 Karl Ludwig van de Palts.
9 Ontbreken.
10 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 3842.
11 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
12 Adriana de Groot, gehuwd met Frederik van Losecaat; zij overleed op 10 december 1639.
13 Esseline, Anna en Diderik.

metuebam mali. Faxit Deus Optimus Maximus, ut omnia nobis in salutem cedant.
Parentes valent et ad nos Hagam affectant viam.
Raptissime.
Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, 1 Novembris 1638.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de Suède A Paris.
In dorso schreef Grotius: 1 Nov. 1638 W. de Groot.
En boven aan de brief: Rec. 11 Nov.

3826. 1638 november 2. Van J.F. Gronovius[1].

Illustrissime Vir,

Insigne indicium insignis amoris tui postremae tuae a.d. XIV Kal. Mart. datae[2] mihi praebuerunt, quae Puteanis fratribus[3] comitate tua commendatum me ajebant[4].

Non sufficio exsolvendis gratiis, praesertim quum excusandum habeam potius, quod tam sero beneficium tuum agnoscerem[5]. Id tamen sine ulla mea contigisse culpa persuasum habeas[6] velim. Ego enim statim lectis tuis festinabam in unum omnia vota conjungere et[7] ad illos scripsi, tibi gratias egi. Eas commisi Brunaeo[8], Vossii[9] affini, Fr. Iunii nepoti, qui tum in Galliam iter affectabat et ultro mihi[10] officium offerebat. Postea distulit ille profectionem in aestatem anni sequentis egoque adhuc meas in Selandia morari ante paucos demum dies non sine stomacho intellexi.

Quando igitur ille saltus obseptus[11] fuit, nunc repeto pulcherrimam ambitionem et audeo a te petere, uti has[12] in fidem commendationis tuae P. Puteano tradas.

1 aant. Copie Leiden, UB., Gron. 55 f. o 35 1. Gedrukt *Ep. ex mus. I. Brant.*, p. 160. Copie Basel UB. aant., *Leben Gronovii*, p. 72. Voor de schrijver zie men dl. V, p. 229 n. 2. Vgl. verder betreffende de ed. Brant no. 3418 p. 28 n. 1.
2 Ontbreekt.
3 Jacques en Pierre Dupuy.
4 In de copie geschreven boven ‘agendis’, dat niet is doorgehaald.
5 De ed. Brant heeft: agnoscam.
6 De ed. Brant heeft: ... sine ulla culpa mea contigisse velim recognoscas.
7 De ed. Brant heeft: itaque.
8 Johan de Brune (1616-1649), zoon van Johanna Junius, die op haar beurt de zuster was van Franciscus Junius (1589-1677) -François du Jon-.
9 Gerardus Johannes Vossius.
10 De ed. Brant heeft: hoc.
11 De ed. Brant heeft abusievelijk ‘obserptus’.
12 De ed. Brant heeft: inclusas.

Adjeci[13] epistolas Isaaci Casauboni[14] tandem a lentissimis operis ad umbilicum adductas. Amabis, credo, laborem nostrum et pietatem in manes viri maximi; neque enim aliunde in hoc opere laudari me posse confiteor. Quanquam

13 De ed. Brant heeft: Accipe etiam.
14 Voor de uitgave van de brieven van Isaac Casaubonus zie men no. 3418, p. 31 n. 2.

non fuisset forte cujusvis eam talem detexere[1]: adeo in apographis negligentia descriptorum multa corrupta, praecipue in Graecis, et instar Sibyllae foliorum[2] erant. Misissem plura exemplaria, sed oppido pauca[3], accepimus amicis offerenda, cum[4] sibi L. stipulatus esset[5] Cl.[6] Rivetus[7], praecipuus autor operis. Diatribae Statianae[8] nunc prorsus silent et fere sum in aliis studiis Berneggerus[9] ad me misit Thebaidem[10] in membranis, antiquissimum et optimae notae codicem, quod Salmasius[11] *ὅ πάνυ* ex ipsa litera et forma libri argumentabatur. Ego etiam ex paucis, quae contuli, cognitum (?) habeo. In margine apparet Lactantius[12] fere totus, plurimis tamen locis auctior multo et emendatior. Utinam otium esset hanc telam detexendi[13].

Illud cum magno[14] rubore legi sumptam[15] a te operam quaerendo ab[16] iis, qui librarios[17] norunt[18], si quando[19] Statius sub incudem esset revocandus. Adeone ego effrons, *ἀναίσθητος* et fatuus essem, ut mea apud te, virum et propter incomparabiles ac magis quam explicandas[20] virtutes et ingentia in literas merita et dignitatem denique illustrem mihi numinis instar venerabilem, gratia tam improbe abuterer[21]? Minime ea mens fuit mihi[22] sed quia paene spes videndi Gallias perierit mihi, rogaveram, uti[23] alicui ex eruditis me conciliares, quicum commercium literarum instituerem et scire possem quid ibi in studiis agitaretur[24], ne quando me vivo et inscio opusculum imperfectum sine lima mea

1 De ed. Brant heeft: eam editionem dare.
2 Toespeling op de Sibylle, priesteres van Apollo, wier orakelspreuken oorspronkelijk op palmbladeren werden geschreven. Voor een vergelijking van Casaubonus' manier van werken met die van de Sibylle zie men Dl. III, p. 352.
3 De ed. Brant heeft tussen ‘pauca’ en ‘accepimus’: a typographo, ingratissimo pro hac biennio opera.
4 De ed. Brant heeft: quod.
5 De ed. Brant heeft: fuisset.
6 Ontbreekt in ed. Brant.
7 André Rivet.
8 *Johannis Frederici Gronovii in P. Papinii Statii Silvarum Libros V. Diatribe Ad Th. Graswinckelium equitem & JC. Hagae-Comitis*, Ex Officina Theodori Maire. MDCXXXVII.
9 De Straatburgse hoogleraar Matthias Bernegger.
10 Over de latijnse dichter Publius Papinius Statius en zijn *Thebaïs* zie men IV, p. 216 n. 2.
11 De Franse klassiek-filoloog Claude de Saumaise, hoogleraar te Leiden.
12 Lucius Caecilius Firmianus Lactantius uit N. Afrika (circa 300), schrijver van *Divinae Institutiones*, van *De mortibus persecutorum* en andere christelijke werken.
13 Het gedeelte ‘Diatribae ... detexendi’ ontbreekt in de ed. Brant. Aansluitend op ‘... autor operis’ heeft de ed. Brant: quae tamen mirum si homini avarissimo extorquebit, hetgeen in de Leidse copie ontbreekt.
14 Dit woord ontbreekt in de ed. Brant.
15 De Leidse copie heeft abusievelijk: sumptas.
16 De ed. Brant heeft: ex.
17 Dit woord ontbreekt bij Brant.
18 De ed. Brant heeft: noverunt.
19 Dit woord ontbreekt in de ed. Brant.
20 In de copie te Leiden staan de woorden ‘ac ... explicandas’ als correctie boven ‘intelligendas’, dat niet is doorgehaald.
21 De ed. Brant voegt nog toe: ut hoc peterem.
22 De ed. Brant heeft: Non ea mens mea.
23 De ed. Brant heeft: pene spes visendi Gallias meam decollaverat, rogarum ut.
24 De woorden ‘et ... ageretur’ (i.p.v. ‘agitaretur’) volgen bij Brant op ‘ ... prodiret’ terwijl het ‘mea’ achter ‘lima’ daar ontbreekt.

denuo prodiret. Atque istius quando me voti compotisti[1], iterum iterumque ingentes gratias ago, et laetabor[2] impensius, cum tuae una cum Puteanaeis, spero, ad me comitatae venerint[3]. Ante omnia oro, ut me[4] toties gravissimas curas tuas[5] interpellantem benigne feras. Non possum me continere, quin perinde meae observantiae haec levia pignora allegem[6], praesertim cum indies tot monstra nascantur, tot *γηγενεῖς*, qui allatrandis maximorum virorum[7] nominibus suae vilitati decus quaerant. Quos quidem confirmo tibi me cane pejus et angue odisse et ab hac insania longissime semper abfuturum. Iterum[8] vale, vir incomparabilis[9] et gloria tua fruere.

Hagae postrid. Kal. Nov. An. MDCXXXVIII.

Illustrissimo Nomine Tuo devotissimus aetatem
Johannes Fredericus Gronovius.

Bovenaan de brief staat het adres: Illustrissimo Viro D. Hugoni Grotio, Serenissimae Reginae et Regni Suecorum ad Christianissimum Regem Legato Lutetiae[10].

3827. 1638 november 3. Van Ch. Marini[11].

Monsieur,

Je ne vous manderay point les particularitez du dernier eschec que Göz[12] a reçeu en attaquant le camp de Son A.[13] sçachant que vous en estes bien informé d'ailleurs.

C'est un gran advantage que de ceste petite attaque les chefs mesmes sont tombés en une mauvaise intelligence sur tout. Lamboy[14] qui se plaint de Göz n'avoit pas esté secondé d'un courage pareil au sien et mençant pourtant ne vouloir plus combattre en sa compagnie. Savelly[15] a fait aussy publier un escrit[16] envoyé à l'empereur[17] par lequel il tâche de mettre la coulpe du dernier combat

1 De ed. Brant heeft: compotivisti.
2 De ed. Brant heeft: iterum iterumque ago gratias et laetabor.
3 De ed. Brant heeft: cum tuae Puteanaeis comitatae ad me venerint.
4 De ed. Brant heeft i.p.v. 'ut me': ne.
5 De ed. Brant heeft hier ingevoegd de woorden: vel sic.
6 De ed. Brant heeft: Cupio saepe ad te venire meae haec observantiae levia pignora.
7 Brant laat nog volgen: (inter hos tuo).
8 Dit woord ontbreekt bij Brant.
9 Brant laat nog volgen: rem bene gere.
10 In plaats van datering, ondertekening en adres, 'Hagae ... Lutetiae' van de ed. Brant heeft de Leidse copie: Kal. Nov.
11 Hs. Leiden, UB., cod. BPL 2056. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
12 Johann, graaf van Götz.
13 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
14 Wilhelm, baron van Lamboy.
15 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.
16 Zie Droysen, *Bernh. v. Weimar* II, p. 428.
17 Ferdinand III.

perdu sur le mesme Göz, qui à l'encontre le recharge, et s'en purge au possible. Ita diis juvantibus omnia matura sunt, praeda, laus, victoria et discordiae inter hostes, quae conatus nostros eo magis facilitare poterunt[1].

Les ambassadeurs Grisons[2] ne sont pas encor de retour per varios circuitus hinc inde vagantes[3], et encor qu'on ait divulgé leur expédition avoir esté faite à son haut (?), si est ce que ores j'enten des mes amys le contraire, au point de la religion n'ayant reçeu aucune satisfaction; faute de la quelle eux n'ayant pas voulu traitter de civilibus ils sont partis de la cour sans rien conclure estant cependant remis au gouverneur de Milan[4] et à Inspruk où ils obtiendront moins. Je veux espérer que les affaires d'Allemagne succédant à son haut (?) les Grisons seront ployables à se réunir à nostre party en quoy plusieurs gens de bien parmy eux travaillent à bon escient.

Nos Suisses s'assembleront demain à Bade où les papaux voudront produire beaucoup au désadvantage de la France dont le succez auprez du Rhin ils tâchent rendre suspects mesmes aux protestants et le résidant d'Angleterre[5] y travaille aussy, désirant pourtant de sçavoir quelque chose avec fondement des conseils de son maistre[6] qui e ...ouiss.t quasi tout à fait.

On croit que l'Espagne offre le généralat de ses armées en Allemagne à Bavière, avec cession d'une partie du bas Palatinat, ce qui seroit un mauvais affaire pour ces princes.

Si vous pouvez disposer monsieur Heuf[7] à l'envoy d'une partie de l'argent qu'on me doit vous m'en obligeray infiniment, estant e la plus gran nécessité du monde, mais il faut prendre garde que le change se face en risdaleurs in specie ou en autant de monaye selon la valeur de S. Gall; autrement i'y perdray beaucoup. Je demeure, Monsieur,

Vostre serviteur de bon coeur
Marin. mp.

De Zurig, ce 24 d.8bre S.V. 1638.

In dorso schreef Grotius: 24 d'Octobre 1638 Marin.
En boven aan de brief: Rec. 17 Nov.

3828. 1638 november 3. Van P. Pels[8].

Mijnheer,

1 Vgl. Sallustius, *Bellum Iug.* LXXXV, 48: Et profecto dis iuvantibus omnia matura sunt, victoria, praeda, laus.
2 Zie voor hun namen no. 3413, p. 16 n. 13.
3 Vgl. Vergilius Aen. XI, 766-767: omnemque pererrat // undique circuitum.
4 Diego Mexia Felipes de Guzmán, markies van Leganés.
5 Oliver Fleming.
6 Karel I van Engeland.
7 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
8 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16. Eigenh. oorspr.

Over 8 daegen hebbe ick U.Ex.[cie] lest geschreven[9] en geadviseert, watter tot die schauw gepasseert is.

9 No. 3818 dd. 28 oktober.

Sijne may.t[1] is gesondt weder int Polse rijck aenkommen sonder dat ick weette, ofte kayser[2] en coning malcanderen gesprocken hebben.

Ick worde seeker bericht, dat sijne may.t met de coniginne[3] niet alleen hier ontrent, maer in de stadt sullen kommen en soo lange blijven, totdat de saacke tot sijnen wille sall uytgevoert hebben.

Ick hebbe an sijn Ex.ce de heer rijxcantz.er[4] geschreven vernomen te hebben, dat de sig.rie van Ven.ae haer interponeeren sall tot relaxacie van prins Casamirus[5] en dat ick U.Ex. geschreven hebbe, ofte daer niet en saude konnen gevonden worden yets, dat tot dese differencie saude mogen dienen.

Daer is tot Parijs eenen Polsen secretarys genoempt Demski[6], die en hadde nogh geene audiencie gehadt.

De Polse Spiringen[7] naer mijn jugement die declineren in reputacie en credit en staeten ome eenen vall te doen, die so(o) sij sulckx niet en marcken ome haer te salveren soo sijn se tot straffe met blindtheyt geslagen.

Ick recommandere mij in U.Ex.ce goede gracie en blijve, mijnheer,

U. Ex.cie diener
Paulus Pels.

3 novemb. 1638 Dansick.

Adres: A monsieur monsieur Hugo de Groot, Ambassadeur de sa may.té et Couronne de Swede Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 23 dec.

In dorso: 3 Nov. 1638 Pels.

3829 1638 november 6. Aan L. Camerarius[8].

Illustrissime Domine,

Adii ante hos sex dies D. Chavigniacum[9]; commendavi ei conatu quantum potui maximo res ducis Vinariensis[10]. Volebat pro certo haberi bis mille illos, de quibus scripsi antehac[11], integre ad ducem pervenisse. Ego fisus ducis literis

1 Wladislas VII (IV) van Polen.
2 Ferdinand III.
3 Cecilia Renata.
4 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
5 Jan II Kazimierz.
6 Peter Dembski, Koninklijk secretaris.
7 Over de gebroeders Spiring zie men p. 108 n. 2.
8 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 154. Vanaf 'De Scotiis' gedrukt *Epist.*, p. 478. Datering copie Upps. ten onrechte op 7 november. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.aant.
9 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
10 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
11 Zie no. 3820.

abesse dimidium asseveravi. Rogavi, is promissus pridem numerus ut suppleretur; ut festinare juberetur Longavillani[1] exercitus jam tanto expeditior, quod ejus, quem ipse observabat, ducis Caroli[2] fractae essent vires; tum vero ut equitatus bono numero mitteretur Vinariensi, qua parte copiarum et egeat et opus is habeat maxime; praeterea ut promissa auxilii pecuniarii pensio augeretur extraordinaria liberalitate, ut in impendiis extraordinariis, quae secum ferret tanta talisque obsidio.

Haec omnia sibi cordi fore promisit. Dixi autem me de iisdem acturum cum rege[3], simul ejus commodum id ferret, quod etiamnunc exspecto rege in venatu occupato.

Narravi itidem Chavigniaco summatim, quid responsum esset in Suedia Danicis, quid magnus D. cancellarius[4] scripserit D. Roo[5] et quo in cardine illud cum Anglis versetur negotium.

Probabat omnia addebatque per D. Davausium[6] ex D. Salvii[7] relatu significata eadem. Sicut nos Germanico conventui diem praestituere nollemus, nisi certi prius de diplomatibus pro Germanis, ita et se idem exspectare tum pro Germanis, in quo putabat difficultatem non fore, tum pro Batavis, quibus verborum generalitate offensis aequum censebat satisfieri repositis verbis, quae olim paulo ante transactionem de induciis usurpata ab Alberto[8] et Isabella[9] fuerant. His expeditis nodis posse pariter inchoari aut illum Lubecae aut Hamburgi conventum et Coloniae alterum ac pariter deinceps procedere hoc praecipue proposito, ut, si veram rectamque pacem nolit hostis, id orbi appareat, maneatque nobis talis pacis non spretae gloria.

Etiam de electore Palatino[10] collocuti sumus. Non toleraturum regem dicebat dignitatis regiae sibi titulum dari, cum majestatis vocabulo ad eum uterentur et Bavarus[11] et Brandenburgicus[12], et ipse ex Anglia ita scripserit Palatinus. Saxonis[13] aliter scribentis literas non recipi. Caeterum negotium ejus cordi fore, et quamquam id vel maxime optetur, ut Anglus[14] in foedus veniat, tamen, ne in ea mora malum aliquod accipiatur, daturos se operam, ut Hassicus equitatus ad ipsum electorem transducatur, modo et in hoc Anglus contribuat.

Dixi laudare me consilium, sed rem videri difficilem, cum qui apud eum militem plurimum possunt Caesaris[15] beneficiis sint obligati.

1 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
2 Karel IV, hertog van Lotharingen.
3 Lodewijk XIII.
4 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
5 De Engelse diplomaat Thomas Roe.
6 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
7 Johan Adler Salvius.
8 Albertus (Albrecht) (1559-1621), aartshertog van Oostenrijk, landvoogd van de Zuidelijke Nederlanden.
9 Isabella (1566-1633), dochter van Filips II, landvoogdes van de Zuidelijke Nederlanden. Zij was gehuwd met bovengenoemde Albrecht.
10 Karl Ludwig van de Palts.
11 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
12 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
13 Johann Georg, keurvorst van Saksen.
14 Karel I van Engeland.
15 Ferdinand III.

Ex eo tempore didici duces omnes inter se pactos, ne quicquam seorsim agatit ab alio alius, donec persolutis stipendiis missionem acceperint. Haec ita inter nos dicta.

Post id literae Lugduno nunciant a Gotzio[1], qui XX secum millia habeat, captum Friburgum deditione, oppugnata castra eodemque tempore obsessos rem machinis explosis gessisse strenue. Eventus nobis adhuc obscurus est, nisi quod depulsos oppugnatores magna utrinque caede nuncient eaedem literae. Id si ita est, creditur ad Neumburgi obsidium versurus se hostis, ut duci Vinariensi commeatus faciat arctiores. Speramus Brisacum jam in ducis esse potestate post cibos consumpta etiam spe auxilii socialis.

Interim graviter nos habet ex alia parte nunciata clades electoris Palatini et Kingii[2], quos a Lemgoviae obsidio dejectos hostis perculit. Plane videtur domus Palatina, infirma et antehac, hoc novo malo labefacta ruinam facere, ni propere eam sustentet Anglus.

In Burgundiae comitatu quae capta a duce Carolo fuerant recuperare nititur Arpaiousius, dux non spernendus.

Qui hic aerarium regunt in annum sequentem[3] partim ex tributis partim ex venditione redituum accepturos se putant milliones CXX, si cum fide dispensentur, magnum ad res bellicas instrumentum.

Si verum est quod rumores ferunt, novum Sabaudiae ducem[4] aegrotare, veneni dati suspicio eum urgebit qui successioni est proximus, Sabaudum cardinalem[5], ac si mors sequatur, magna prospicitur rerum mutatio.

Legatus Venetus[6] promisit operam se daturum, ut praeter diplomata pro landgravia[7], si velit, et pro duce Vinariensi, detur generale pro Suediae foederatis.

Ex eodem didici in Assyriam penetrasse Turcas. Suam cum Turcis controversiam ex piratis Uticensibus ortam in eo esse, ut componatur. Legato Hagae[8] lites a Graecis moveri, sed de iis quoque sedandis spem esse.

Non improbabat legatus idem Venetus, quod Batavi rempublicam suam in diplomate speciatim exprimi vellent, se tamen negare non potuisse aliis, quin tentaret Batavorum animos, si forte generalitate contenti forent.

Dux Valetta[9] in Italiam, Angliam an ad Batavos eat, nondum liquet.

Qui in reginae matris[10] comitatu fuerant Galli, ii omnes jussi sunt excedere finibus Belgicae Hispanicae excepto monacho Chantilupio[11] et presbytero Sancto

1 Johann, graaf van Götz.
2 James King.
3 Claude de Bullion, surintendant des finances, en Claude le Bouthillier.
4 Carl' Emanuele II (geb. 1634).
5 Maurizio van Savoye.
6 Anzolo Correr.
7 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
8 Cornelis Haga, Staats orator te Konstantinopel.
9 Bernard de Nogaret d'Epernon, hertog van La Valette.
10 Maria de Medici.
11 Jacques d'Apchon de Chanteloube en Mathieu de Morgues, sieur de Saint-Germain.

Germano. Marchioni Vieuvillae[1] id oranti productum est ibi morandi tempus ad pascha.

De Scoticis et ego meliora spero. Formulam tamen transactionis non vidi. Quae de ea re hic comperi, scripsi antehac[2].

Reginae matris in Angliam adventus, ut expetitus non est, ita prohiberi honeste non potuit. Quae sit consilia captura, ex iis, quibus plurimum fidei tribuit hominibus, apparebit.

Est in eadem aula Chevreusia[3], inquies femina et quae in Galliam invitata reverti hoc tempore non vult. Tum vero si eodem veniat dux Valetta, accendentur suspiciones concursu tot hominum res Gallicas[4] praesentes gravate ferentium. Ego sic arbitror hanc aulam, sicut maxime illud concupivit, ut in Ethruriam iret regina, ita maluisse eam manere in Batavis quam transgredi in Angliam praesertim foedere nondum facto.

Summas habeo gratias Excellentiae vestrae filioque ejus nobilissimo[5], quod eorum, quae Hamburgi aut geruntur aut probabiliter exspectantur, me ignarum non sinant.

Magni cancellarii in Germaniam adventum prope esse, etiam ex Suedia literae credere nos jubent. De formulae mutatione puto obtenturos quod volunt Batavos, si pertendant. Puto et Suedis satisfactum iri super diplomate generali pro Germanis; nam ut aut Suedos aut Bataros a Gallis avellant Austriaci, si quam spem conceperant, ea fallax aut jam apparuit aut brevi apparebit. Suedos ad pacem non repudiandam, si aequa dabitur, haec duo vel maxime movere possent, quod Gallia tam tenuiter lenteque in tantis periculis juvando Vinariensem, satis ostendit protestantium in Germania res prosperas suis votis non congruere quodque Anglia post tantas cunctationes nihil offerat quod dignum sit respici.

Palatinus certe quam nunc accepit cladem - ejus historiam quamvis tristem ab Excellentia vestra exspecto - nulli magis quam Anglis acceptam ferre debet. Et ni vel nunc tum festinantius[6] tum fortius agant Angli, periit funditus domus illustrissima capto eo principe. cujus maxime militare erat[7] ingenium, et comite, qui suis opibus res afflictas adjuvabat et exercitus duce. Etiam, quae illa sit clausula, quam paci Hassicae adjecit imperator[8], dignum erit cognitu; et ad quam militiam vertere se videantur copiae illae Hassicae. Saxo et Brandenburgicus haud dubie pertinaciter persequentur quam institerunt viam.

Regi Poloniae[9], ut scripsi nuper[10], prius vires deerunt quam animus nobis nocendi. Nec aliter sentiunt qui hic sunt Polonorum protestantes.

1 Charles, markies van Vieuville.
2 Zie no. 3813 en no. 3820 in fine.
3 Marie de Rohan, vrouw van Claude de Lorraine, hertog van Chevreuse.
4 De uitgave der *Epist.* heeft: Galliae.
5 Joachim Camerarius.
6 De copie te Uppsala heeft abusievelijk: festinantibus.
7 Dit woord ontbreekt in de uitgave der *Epist.*
8 Ferdinand III.
9 Wladislas VII (IV).
10 No. 3820.

Dantiscani quid faciant, anxii multum pendent ab eo, quod constituturi sunt Batavi. Non est dubium, quin id agant jesuitae, ut Graecam ecclesiam, liberam per tot saecula, Romanae subjiciant. Qua de re quos cum Veneto legato sermones habui, eos spero non futuros inutiles.

Deus bonis consiliis adsit idemque Excellentiam vestram ejusque illustrem familiam sospitet beetque.

Excellentiae Vestrae omnis observantiae cultu addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 6[1] Novembris 1638.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margine: R.A. 1638, 4/14 Novemb.

3830. 1638 november 6. Aan G. Müller[2].

Nobilissime et Amplissime Domine,

Gratias ago maximas, quod mea valetudo Nobilitati Vestrae curae sit, quae cum mihi jam plane Dei beneficio sit restituta, tanto ero et alacrior et paratior, ut, si qua in re possim, Nobilitati Vestrae vices referam pro summo mei amore, cujus testes habeo et epistolas suavissimas, sive res sive verba considero, et laborem sumptum in me edocendo etiam per chartas transmissas de iis, quae me hoc loco positum scire refert. Neque vero parum D. legato Camerario[3] ac nobilissimo ejus filio[4] debeo, qui suis temporibus me participem faciendo eorum, quae ad ipsos pervenerant, amicorum officio optime functi sunt, ut solent. Quare nolit Nobilitas Vestra sollicita esse, sive adsit sive absit scriba. Nam, ut video, etiam absente illo facile ea, quae coeptum est agi, via, discam quae mihi ad hoc munus et honeste et cum utilitate publica implendum sunt necessaria.

Intellexeram jam illa de ducibus Lauwenburgicis[5] et D. Reventlavio[6], quem antehac vidi cognovique Gelvostadii. Mithofii[7] literae spem mihi faciunt aliquam adipiscendae pacis. Saxonem[8] credo, postquam semel se iis, quos sequi voluit, consiliariis dedit, perstiturum in ea, quam institit via.

1 De copie te Uppsala heeft: 7 Novemb.
2 Gedrukt *Epist.*, p. 479. Antw. op no. 3803; beantw. d. no. 3875. Georg Müller was Zweedse hofraad en secretaris.
3 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
4 Joachim Camerarius.
5 Franz Karl en Julius Heinrich, hertogen van Saksen-Lauenburg; zie no. 3803, p. 628 n. 3.
6 Detlev Reventlov.
7 Dr. Daniel Miethof, raad van de hertogen van Saksen-Lauenburg.
8 Johann Georg, keurvorst van Saksen.

Audimus jam trans Albim ivisse Galassium[9], forte ut ipse aut pars copiarum ducem Vinariensem[10] aegre ea, quae magna animi fortitudine coepit tuentem a

9 Matthias, graaf Gallas.
10 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

sociis, quod nec ipsi ignorant, non ut oportet adjutum ad ruinam praecipitet. Eo si iverit, quid duci Vinariensi sit metuendum, non dixero, sed Bannerio[1] occasiones se aperient.

Dux Vinariensis in liberis epistolis mire queritur se deseri, nec injuria. Fuit enim et est ipse ipsiusque exercitus in periculo maximo. Post praelium illud feliciter pugnatum in ducem Lotharingum[2] Gotzius[3] non minus XX habens millia Friburgum coepit. Nec miror; exhausit enim praesidia omnia dux Vinariensis, ut castra in amplum diffusa melius tutetur. Scimus oppugnata ab hoste castra; scimus ex urbe tonuisse vi maxima machinas; quid evenerit, ignari trepidamus. Sed solantur nos a Lugduno Galliae literae, quae depulsum ab oppugnatione hostem multo cum sanguine et assultantium et defendentium dicunt. Plane Galli sicut Austriacae magnitudini non sine causa invident, ita res protestantium nolunt augescere, ideo quod qui rerum sunt potentes non ullo sententiarum studio, sed, ut honores ac commoda aut serventur aut adipiscantur, aulae Romanae se mancipent.

Ea res Suedorum nobiles conatus et evertit et evertet. Aliud esset, si ipsi per se aut fidos socios vires haberent ad implendum vere regale Gustavi regis[4] propositum, sed nunc, quid aliud quam Germaniam, cui sublevandae nos dicimus venisse, tenemus in maximis calamitatibus?

Angli, ut solent quaedam insulae fluctuare, nutantibus consiliis, nulla certa destinatione, venales, pars magna, quid aliud quam domum Palatinam sive per suspiciones sive per inertiam sive quod ex commerciis commoda sanguini praeferant sive quod sua quisque curent, deserunt, produnt, evertunt? Quod si id ipsi aequum censent, certe non est quod aut Suedi aut Galli multo minoribus officiorum vinculis innexi eidem Palatinae domui incusentur, si oculis partim indignantibus partim miserantibus haec spectant.

Bysterfeldii[5] iter diu est quod credidi eo spectare, ut princeps ipsius[6] externarum societatum fama res suas cum imperatore[7] suo ex usu componat. Nam nec quid in Gallia fecerit, ostendit mihi, neque cum D. Camerario egit quam oportet aperte.

Vidi illa de Prussicis in Brandenburgica ditione vectigalibus. Jus quidem est Suedis ista vindicandi, sed prudentius facient, si alios, quorum interest, ista arceri, hostibus hostes concitent fruanturque non usu tantum, qui ad ipsos potest redire, sed et oblectamento spectaculi.

Pro duce Vinariensi laboramus, quantum possumus. Bis mille, qui missi ad eum fuerant, vix mille pervenerunt. Longavillani[8] milites tarde procedunt. Equitatus supplemento opus habet tot equis per morbos absumptis et pecunia ipsa plus quam ea, quae dari solita est, tantis factis, tantis faciendis sumptibus.

1 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
2 Karel IV, hertog van Lotharingen.
3 Johann, graaf van Götz.
4 Gustaaf II Adolf, in 1632 bij Lützen gesneuveld.
5 Johann Heinrich Bisterfeld.
6 Georg I Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
7 Ferdinand III.
8 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.

Novi ducis Sabaudi[1] aegrotatio Italis suspicacibus hominibus dat fabularum materiam.

Caetera aut D. Salvius[2] aut D. D, Camerarii Nobilitati Vestrae significabunt.

Nobilitatis Vestrae addictissimus

H. Grotius.

Lutetiae, 6 Novembris novi Calendarii anni 1638.

3831. 1638 november 6. Aan A. Oxenstierna[3].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Adii ante hos sex dies D. Chavigniacum[4]; commendavi ei conatu quanto potui maximo res ducis Vinariensis[5]. Volebat pro certo haberi bis mille illos, de quibus scripsi antehac[6], integre ad ducem pervenisse. Ego fisus ducis literis abesse dimidium asseveravi. Rogavi, is promissus pridem numerus ut suppleretur; ut festinare juberetur Longavillani[7] exercitus jam tanto expeditior, quod ejus, quem ipse observabat, ducis Caroli[8] fractae essent vires; tum vero ut equitatus bono numero mitteretur Vinariensi, qua parte copiarum et egeat et opus is habeat maxime; praeterea ut promissa auxilii pecuniarii pensio augeretur extraordinaria liberalitate, ut in impendiis extraordinariis, quae secum ferret tanta talisque obsidio.

Haec omnia sibi cordi fore promisit. Dixi autem me de iisdem acturum cum rege[9], simul ejus commodum id ferret, quod etiamnunc exspecto rege in venatu occupato.

Narravi itidem Chavigniaco summatim, quid responsum esset in Suedia Danicis, quid Tua Sublimitas scripserit D. Roo[10] et quo in cardine illud cum Anglis versetur negotium. Probabat omnia addebatque per D. Davausium[11] ex D. Salvii[12] relatu significata eadem. Sicut nos Germanico conventu diem praestituere nollemus, nisi certi prius de diplomatibus pro Germanis, ita et se idem exspectare tum pro Germanis, in quo putabat difficultatem non fore, tum pro Batavis, quibus verborum generalitate offensis aequum censebat satisfieri repositis verbis, quae olim paulo ante transactionem de indutiis usurpata ab Alberto[13] et Isabella[14] fuerant. His expeditis nodis posse pariter inchoari et illum Lubecae aut

1 Carl' Emanuele II.
2 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant residerende te Hamburg.
3 Gedrukt *Epist.*, p. 477; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 541.
4 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 No. 3815 dd. 22 oktober.
7 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
8 Karel IV, hertog van Lotharingen.
9 Lodewijk XIII.
10 De Engelse diplomaat Thomas Roe.
11 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
12 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant, residerende te Hamburg.
13 Albertus (1559-1621), aartshertog van Oostenrijk.
14 Isabella (1566-1633), dochter van Philips II, landvoogdes der Zuidelijke Nederlanden.

Hamburgi conventum et Coloniae alterum ac pariter deinceps procedere hoc praecipuo proposito, ut si veram rectamque pacem nolit hostis, id orbi appareat, maneatque nobis talis paris non spretae gloria.

Etiam de electore Palatino[1] collocuti sumus. Non toleraturum regem dicebat dignitatis regiae sibi titulum dari, cum majestatis vocabulo ad eum uterentur et Bavarus[2] et Brandenburgicus[3], et ipse ex Anglia ita scripserit Palatinus. Saxonis[4] aliter scribentis literas non recipi. Ceterum negotium ejus cordi fore, et quanquam id vel maxime optetur, ut Anglus[5] in foedus veniat, tamen, ne in ea mora malum aliquod accipiatur, daturos se operam, ut Hassicus equitatus ad ipsum electorem transducatur, modo et in hoc Anglus contribuat.

Dixi laudare me consilium, sed rem videri difficilem, cum qui apud eum militem plurimum possunt, caesareis[6] beneficiis sint obligati. Ex eo tempore didici duces omnes inter se pactos, ne quicquam seorsim agant ab alio alius, donec persolutis stipendiis missionem acceperint. Haec ita inter nos dicta.

Post id literae Lugduno nuntiant a Goetsio[7], qui XX secum millia habeat, captum Friburgum deditione, oppugnata castra eodemque tempore obsessos rem machinis explosis gessisse strenue. Eventus nobis adhuc obscurus est, nisi quod depulsos oppugnatores magna utrinque caede nuntient eaedem literae. Id si ita est, creditur ad Neuburgi obsidium versurus se hostis, ut duci Vinariensi commeatus faciat arctiores. Speramus Brissacum jam in ducis esse potestate post cibos consumta etiam spe auxilii socialis.

Interim graviter nos habet ex alia parte nuntiata clades electoris Palatini et Kingii[8], quos a Lemgoviae obsidio dejectos hostis perculit. Plane videtur domus Palatina, infirma et antehac, hoc novo malo labefacta ruinam facere, ni propere eam sustentet Anglus.

In Burgundiae comitatu quae capta a duce Carolo fuerant recuperare nititur Arpajousius[9], dux non spernendus.

Qui hic aerarium regunt in annum sequentem[10] partim ex tributis partim ex venditione redituum accepturos se putant milliones CXX, si cum fide dispensentur, magnum ad res bellicas instrumentum.

Si verum est, quod rumores ferunt, novum Sabaudiae ducem[11] aegrotare, veneni dati suspicio eum urgebit, qui successioni est proximus, Sabaudum cardinalem[12]. Ac si mors sequatur, magna prospicitur rerum mutatio.

Legatus Venetus[13] promisit operam se daturum, ut praeter diplomata pro

1 Karl Ludwig van de Palts.
2 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
3 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
4 Johann Georg I, keurvorst van Saksen.
5 Karel I van Engeland.
6 Van Ferdinand III.
7 Johann, graaf van Götz.
8 James (Jacob) King.
9 Louis d'Arpajon († 1679), De uitgave der *Oxenst. Skrifter* geeft de lezing ‘Arpajonius’.
10 Claude de Bullion, superintendant des finances, en Claude le Bouthillier.
11 Carl' Emanuele van Savoye (1634-1675).
12 Maurizio van Savoye.
13 Anzolo Correr.

Landgravia[1], si velit, et pro duce Vinariensi, detur generale pro Suediae foederatis.

Ex eodem didici in Assyriam penetrasse Turcas. Suam cum Turcis controversiam ex piratis Uticensibus ortam in eo esse, ut componatur. Legato Hagae[2] lites a Graecis moveri, sed de iis quoque sedandis spem esse.

Non improbabat legatus idem Venetus, quod Batavi rempublicam suam in diplomate speciatim exprimi vellent, se tamen negare non potuisse aliis, quin tentaret Batavorum animos, si forte generalitate contenti forent.

Dux Valetta[3] in Italiam, Angliam an ad Batavos eat, nondum liquet.

Qui in reginae matris[4] comitatu fuerant Galli, ii omnes jussi sunt excedere finibus Belgicae Hispanicae excepto monacho Chantelupio[5] et presbytero Sanctogermano[6]. Marchioni Vieuvillae[7] id oranti productum est ibi morandi tempus ad pascha. Certum tamen est reginam matrem cum e Batavis in Angliam abiret, quendam suorum[8] misisse Bruxellam. Ex his argumentis fluctuant quae de ejus animo capi possunt conjecturae.

Scripserunt iterum ad me Berneggerus[9] et Freinshemius[10] de nova, magna et perelegante, quam struunt, editione Taciti[11]. Spem eis fecerant et D. Mullerus[12] et D. Mockelius[13], sicut alii principes aliquid ad sumptus graves futuros contulerant, idem facturam reginam nostram[14] suasu Tuae Sublimitatis. Ego, qui Tacito non parum debeo, illos autem duos viros eruditissimos facio maximi, ab ea re commendanda absistere non potui.

Deus, Excellentissime et Illustrissime Domine, res regni Tuaeque Sublimitatis beet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 6 Novembris novi Calendarii anni 1638.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

1 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
2 Cornelis Haga, Staats vertegenwoordiger te Konstantinopel.
3 Bernard de Nogaret d'Epernon, hertog van La Valette.
4 Maria de Medici.
5 Jacques d'Apchon de Chanteloube.
6 Mathieu de Morgues, sieur de Saint-Germain.
7 Charles, markies van Vieuville.
8 Niet nader geïdentificeerd.
9 Matthias Bernegger.
10 Johan Freinsheim.
11 Men zie no. 3469, p. 108 en n. 6 aldaar.
12 Georg Müller.
13 Friedrich Richard Mockhel, Zweeds hofraad en resident in Benfeld.
14 Christina van Zweden.

3832. 1638 november 6. Aan A. Oxenstierna[15].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Legato Veneto[16] inter sermones ostendi, id agere qui in Turcico imperio sunt

15 Gedrukt *Epist.*, p. 478; *Oxenst. Skrifter* 2. afd II, p. 543. Geciteerd in vert. in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 182 en p. 194.

16 Anzolo Correr.

jesuitas, ut per eum, qui Cyrillo[1] suffectus est patriarcham[2] artesque varias et Graeca ecclesia et quicquid praeterea est christianorum in oriente colla subdat Romano pontifici[3], quo antehac populi illi etiam in maximis suis calamitatibus adduci nunquam potuere freti antiqua libertate et oecumenici concilii non unius decretis. Suspicari me jesuitis hac in re adjutores esse Gallos suo ipsorum, ni fallor, malo. Rem sua magnitudine dignam facturos proceres Venetos, si, quemadmodum in sua urbe praeberent Graecis hospitium cum plena sacrorum ex suo more peragendorum libertate, ita etiam foris homines, etiamsi nihil novi mali accideret, satis afflictos consilio, ope, commendatione sustentarent. Id praeter misericordiae officium etiam ex re eorum fore, qui pontificiorum fulmen aut sensissent antehac aut metuerent, multis rationibus conatus sum demonstrare, a quibus ipse non alienus esse videbatur.

Ducis Valettae[4] scriptum[5], quo se de Fontarabia purgat, huc redit. Se ab initio obsessae urbis suasisse, ut in monte Guadalupae castellum justae magnitudinis fieret, quod inde castris, id quod evenit, periculum praevideret, sed impediisse id Condaeum principem[6], qui eo venturum hostem quasi certus negabat. Itidem contra consilium suum fuisse derelictum locum, qui Passagium dicitur, quem nisi suae potestatis fecisset hostis, nunquam ex sancti Sebastiani oppido potuisse ad eum pervehi quae bello aut ad vitam erant necessaria. Praeterea cum sibi difficillima ad impetendam urbem loca tributa essent contra facillimis acceptis a principe, cujus principis opera ob id multo erant admota ad urbem propius, eum tamen morae non diuturnae intolerantem ante tempus incendisse cuniculos. Atque ibi spe omni corrupta transtulisse labores ad regionem dexteriorem, sed irritos magno et temporis et pulveris nitrati vel maxime necessarii impendio. Deinde, ubi ad diluenda quae sibi objectantur venit, ait, quominus oppugnaretur oppidum, per se non stetisse. Etiam cum a principe juberetur eam, in qua ipse administrabat, regionem archiepiscopo Burdegalensi[7] tradere, non ultra cunctatum quam donec traditum sibi esset perscriptum mandatum ejusdem principis. Videre se et hoc incusari nomine, quod, cum ingrueret hostis, suas copias non miserit ad principem, verum eas, quas habebat, copias non majores fuisse MCC hominibus et turmis duabus, hostem autem magno cum agmine adversum sibi et ex latere constitisse. Neque vero rogatum se, ut in aliam partem copias transferret. Quod si et rogatus esset et quod rogaretur fecisset, tam celerem tamen atque effusam fuisse in ea parte, quae assultabatur, fugam, ut antequam ea fieret, viae dimidium confecturi non fuerint, si quos eo misisset.

Haec quanquam speciose dicuntur et quosdam faventes inveniunt, tamen plerisque persuasum video, et patrem Espernonium[8] et ducem Valettam graviter ferentes, quod alius in ipsorum venisset praefecturam, multis modis id

1 Cyrillus Lukaris, vermoord op 7 juli 1638.
2 Cyrillus II Kontaris.
3 Urbanus VIII.
4 Bernard de Nogaret d'Epernon, hertog van La Valette.
5 Zie Jacques Lelong, *Bibliothèque Historique de la France*, II, p. 480, no. 21957: Autre Relation de ce Siège, en 1638; par Bernard de la Valette, Duc d'Espernon.
6 Henri de Bourbon, prins van Condé.
7 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux.
8 Jean Louis de Nogaret de La Valette, hertog van Epernon.

egisse, ne quid ibi gloriae princeps adipisceretur, praesertim cum etiam archiepiscopum Burdegalensem sibi praelatum dux Valetta conspiceret. Sed nihil Valettae periculosius quam quod, cum regiae hujus mos fit omnibus adversis aliquem reum subdere, facilius tutiusque in ipsum id onus inclinari possit quam aut in regii sanguinis principem aut in antistitem.

Haec quanquam non maxima tamen in accessionem aliorum perscribenda duxi. Post quae sola vota adjungam, Excellentissime et Illustrissime Domine, pro rebus Sublimitatis Tuae.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 6 Novemb. novi Cal. anni 1638.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3833. 1638 november 6. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijn Heer,

Wij doen hier wat wij connen voor Sijne Fürst. Genade van Wimar[2], die, soo wij hier hooren, doch sonder seeckerheit ofte particulariteiten, naedat Gotz[3] bij sich hebbende 5000 paerden, 600 man te voet Friburg had ingenomen, een aenval op sijn leger gedaen met veel schieten uit Brisac geluckelick heeft afgeslagen, niet sonder veele bloedstorting aen wederzijde. Sijne Fürstelijcke Genade heeft niet anders van doen als ruiterie, alsoo sijn paerden hem sijn afgestorven, voetvolck, alsoo hij veele retranchementen heeft te besetten ende daerom de garnisoenen seer veel heeft moeten verswacken, ende gelt, aengesien de groote costen van het belegh, 'twelck seer veel is geadvanceert, alsoo de overrijnsche zijde t'eenemael met circumvallatie is beset, ende de Alsaetsche genoech verseeckert door het becomen van twee buitenwercken voor de brugge ende daernae door 't afbranden van vier boogen van deselve brugge. Soo dien aenval op 't leger, gelijck wij verhoopen, is afgeslaegen sonder dat den vijant eenige passage heeft connen vinden, is apparent, dat denselve vijant de vivres uit Switserlant comende Sijne Fürst. Genade sal soecken af te snijden ende tot dien einde Neumburg te becomen. Wij verwachten haest de tijding van het becomen van Brisac.

Monsieur d'Arpaioux[4] is besigh om weder te becomen (het g)unt den hertogh van Lottharingen[5] de Fransoisen had ontnomen in de Franche Comté.

Men weet niet wel of den hertog van Valette[6] gaet nae Italië, nae Engellant - daer alrede Fransche malcontenten genoech sijn - off nae Hollant.

Die hier de finantie gouverneren maecken reeckening hondert ende twintich -

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 9h. Eigenh. oorspr. Niet ondertek.
2 Bernhard, hertog van Saksan-Weimar.
3 Johann, graaf van Götz.
4 Zie no. 3831, p. 677 n. 9.
5 Karel IV, hertog van Lotharingen.
6 Bernard de Nogaret d'Epernon, hertog van La Valette.

andere seggen hondert ende vijftigh - millioenen voor den coning te ontfangen voor het toecomende jaer, de opgelichte (?) renten daerin gereeckent, 'twelck veel sal connen helpen soo het wel werd geadministreert. Den Turck[1] doet progressen in Mossul. De Venetianen sullen het gedreigde oorlogh met gelt moeten afcoopen. De saeck van den ambassadeur Haga[2] werdt geaccommodeert. Wij verlangen te weten, wat cours de Hessische trouppes sullen nemen, wat men daer seit van den nederlagh van den churfürst palsgraef[3], ende wat de Hollanders op 't stuck van de Prussiche tollen sullen doen.

Tot Parijs, den 6 Novembris 1638.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer van Reigersberg, raed in den Hoogen Raide in Hollant, nu ten huise van Mijn Heer den Reeckenmeester Reigersberg[4] tot Middelburg.

In dorso staat met andere hand: Den 6. Nov. 1638.

En: 2 st.

3834. 1638 november 6. Aan J. Stoinsky[5].

Gaudeo, vir clarissime, me eum tibi credi, qui esse primum, deinde et credi laboro amantem bonorum virorum. Tibi eum esse, qui christianis esse debet in adversis non levibus, animum gaudeo proque eo, ut et pro superata magna morbi parte Deo habeo gratiam utque id, quod deest, impleat, eum veneror. Tum vero multum debeo, quod cordi tibi fuisse pericula mea, quorum illud, quod in itinere adii[6], magnum sane fuit nec minus iis, quae in calidissimis praeliis adeuntur, ostendis quodque me eo juveris officio, quod vel maximum haberi debet: ad Deum precibus.

De rebus Poloniae vestrae persto in meis, quas video ab aliorum ejus regni peritorum judiciis non abire, conjecturis. Deus malos eventus avertat.

Venio ad locum libri mei de Belli Pacisque jure[7]. In eo video mentem meam aut a me non lucide expressam aut ab aliis non bene intellectam. Ultionis vox si rigide sumitur pro ea, quae tantum alterius dolore se satiat, eam interdictam christianis non dubito idque apertum feci me sentire capite, quod est de Poenis[8]. Si autem leve aliquid sit, quod a magistratu exspectandum habeat is, qui me laesit graviter non vitam auferens, non corpus mutilans, ne patrimonio quidem eum

1 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
2 Cornelis Haga, Staats gezant te Konstantinopel.
3 Karl Ludwig van de Palts.
4 David van Reigersberch.
5 Copie Rotterdam, Gem. Bibl. coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674. Gedrukt *Epist.*, p. 476; *Ruari Ep. Cent.* I, p. 197 alwaar ten onrechte M. Ruari als vermoedelijk geadresseerde wordt vermeld. Gedeelt. in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 194. Voor geadresseerde zie men no. 3715, p. 514 n. 13.
6 Betreffende het incident met de koets zie men p. 457.
7 *Hvgonis Grotii de ivre belli ac pacis libri tres. In quibus ius naturae & Gentium; item iuris publici praecipua explicantur.* Parisiis, Apud Nicolavm Bvon, in via Iacobaea, sub signis S. Claudij, & Hominis Siluestris. MDCXXV; Ter Meulen-Diermanse, no. 565.
8 *Zie De iure belli ac pacis* II 20 De Poenis.

spolians atque ego justa adductus ratione non videam, quomodo hominis illius insolentia aliter a malis aut paribus aut majoribus mihi aut aliis[1] inferendis coërceri possit, puto me non peccaturum, si cautione utar, qualem morbus requirit, coactus tamen utar nec gaudens.

At vero eo, quem adducis, loco distinguo ulcisci et arcere, illud ut majus et gravius, hoc vero ut multo aequius favorabiliusque et oppositionem in Domini nostri verbis puto esse non directam, sed a majori ad minus.

Permisit Mosis lex etiam ultionem a privato exactam, datam ab judice. Ego vero non modo hoc veto - nempe eo, quo jam dixi sensu -, sed et defensionem contra injuriam non omnem permitto, sive illa injuria corpus impetat, non tam cum periculo aliquo nostro quam cum contemtus significatione, sive de bonis aliquid imminuat, dummodo scilicet non nimis grave sit hoc aut illud malum, quod *ἐν στιγμῇ* definiri non potest, sed homini patienti ac benigno ipsa lenitas bonitasque suggerit.

Sic in tunica et pallio[2] intelligo damnum tolerabile, in milliari uno aut altero laborem nobis non exitiosum. Eandemque interpretationem adhibeo ad praeceptum non litigandi et ad praeceptum petita non abnuendi, quae a prioribus discreta esse, sed tamen ex eodem bonitatis fonte venientia non primus sentio, sed cum christianis antiquis, ut puto, omnibus.

Quod vero nonnuli posteriorum illud *τῷ θελόντι σοι κριθῆναι* interpretantur, potius quam ut te ulciscaris, sane coactum est. Ego hoc nec minus illud *αἰτοῦντι σε δίδου* per se sumendum arbitror, non autem connectendum cum prohibita ultione. Neque enim rigidus ordo in aphorismis talibus exigendus est, non magis sane quam analysis in psalmis. Sic igitur intelligo praecepta illa, ut tacite insit exceptio, sive ex ipso exemplo, puta alapae, comprehendi facilis, sive supplenda ex aequitate reique natura, ut de jurejurando.

Ideoque *ἀντιστῆναι* mihi est vim imminentem vi arcere, quod minorem habet mali speciem quam post factum se per judicem ulcisci, in quo plerumque est animus alterius malo semet exsatians.

Libanius[3], homo paganus, sed euangelii non indiligens lector, in oratione de custodia reorum laudat praeceptum de chlamyde aut tunica non litigandi. Justinus vero martyr[4] haec ipsa, quae dixi, praecepta explicans Apologetico II ait: *Περὶ δὲ του ἀνεξικάκους εἶναι καὶ ἀοργήτους ἃ ἔφη ταῦτα ἐστί*[5]. Chrysostomus illud Petenti dato explicans ad locum 2 Corinth. VIII[6] ait: *Ὁ Θεὸς τὸ κατὰ δύναμιν ἀπαιτεῖ, καὶ καθ᾽ ὃ ἔχει τις, οὐ καθ᾽ ὃ οὐκ ἔχει*[7]. Addit tamen prudenter

1 De uitgave der *Ruari Ep.* heeft de lezing: alii.
2 Zie *De iure belli ac pacis* I 2. 3-6 (ed. De Kanter-Van Hettinga Tromp, p. 69-70).
3 De Griekse rhetor Libanius (314-391); zie ed. Foerster, vol. III *Orat.* XXVI-L, Leipzig 1906, p. 367 (*Oratio de Vinctis* 18).
4 Betreffende Justinus Martyr zie men VI, p. 232 n. 6.
5 *Apolog. pro Christ.* I. 16 (Migne *P.G.* VI, kol. 352); vgl. ook *De iure belli ac pacis* I. 2. 5 in fine.
6 De copie te Rotterdam en de uitgave der *Epist.* hebben abusievelijk VII. De plaats die Chrysostomus commentarieert is 2 *Cor.* 8. 12: *εἰ γὰρ ἡ προθυμία πρόκειται, καθὸ ἐὰν ἔχῃ εὐπρόσδεκτος, οὐ καθὸ οὐκ ἔχει*
7 *In ep. II ad Corinth.* hom. XVII, 1 (Migne, *P.G.* 61, kol. 519) vgl. ook *De iure belli ac pacis* I. 2. 6.

ἐπαινεῖ μὲν τὸ ὑπὲρ δύναμιν· οὐκ ἀναγκάζει δὲ τούτους ποιῆσαι ταῦτα[1]. De alapa vero idem Chrysostomus hunc in modum philosophatur VII ad Romanos[2]: *τοῦτο γὰρ ἡ λαμπρὰ νίκη τὸ πλεῖον αὐτῷ παρασχεῖν ὧν βούλεται, καὶ τοὺς ὅρους τῆς πονηρᾶς ἐπιθυμίας αὐτοῦ τῇ δαψιλείᾳ τῆς οἰκείας ὑπερβῆναι μακροθυμίας*[3]. Causam reddit in prima Oratione de Eversis statuis: *ὕβρις οὐκ ἀπὸ τῆς γνώμης τῶν ὑβριζόντων, ἀλλ᾽ἀπὸ τῆς διαθέσεως τῶν πασχόντων ἢ συνίσταται ἢ ἀπόλλυται*[4].

Praeceptum de vitandis litibus in libro illo explicavi quibusdam christianorum veterum dictis, quibus addi potest illud ex concilio Carthaginensi quarto[5]: Episcopus nec provocatus de rebus transitoriis litiget[6].

Multa alia adferre possem sanctioris aetatis testimonia eam, quam caeteris praetuli, interpretationem firmantia; verum id epistolae modum excederet, quam claudam repetitis ad Deum pro te et christianorum universitate precibus.

Tuus ut debeo amantissimus
H. Grotius.

Lutetiae VI Novemb. MDCXXXVIII.

3835. 1638 november 8. Van P. de Groot[7].

Venerande parens,

Literarum hac vice nihil accepimus neque avunculus[8] neque ego. Credo eas vel in Zelandiam missas vel, ut nuper factum est, a D.^{o} Spieringio[9] detineri. Amitae Losecatiae[10] morbus non in peius quidem, sed nec ad melius procedit. Avus[11] et avia[12] bene satis valent.

Princeps Arausionensis[13] ante duos dies emit dominium Sg[r]avensandae. Princeps Guylielmus[14], eius filius, nudiustertius ab Ordinibus Faederatis Flandriae gubernator[15] creatus est, cum die praecedenti status consilio interfuisset. Sic nostri eam libertatem, pro qua tot tantaque passi sunt hactenus, illam tot bellorum per christianum orbem originam, nunc etiam pueris vendunt.

1 *Ibid.* XVII. 2.
2 Zie ook *De iure belli ac pacis* I. 2. 8.
3 *In ep. ad Rom.* hom. XII, 9 (Migne, *P.G.* 60, kol. 506); vgl. ook *De iure belli ac pacis* I. 2. 8.
4 *Hom. II de Statuis ad pop. Ant.*, 8 (Migne, *P.G.* 49, kol. 46); vgl. ook *De iure belli ac pacis* I. 2. 8.
5 Gehouden in 436.
6 *Can.* XIX; zie Mansi, *Sacr. Conc. Coll.* III, kol. 952.
7 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 26. Eigenh. oorspr.
8 Nicolaes van Reigersberch.
9 Petter Spiring Silvercrona.
10 Adriana de Groot (1592-1639), gehuwd met Frederik van Losecaat (1583-1669).
11 Jan de Groot.
12 Aeltgen Borre van Overschie.
13 Frederik Hendrik.
14 Willem II, prins van Oranje (1626-1650).
15 Pieter heeft abusievelijk ‘gubernatur’ geschreven.

Principem Palatinum[1] febri correptum aiunt, fratrem eius[2] cum plurimis aliis a caesarianis captum.

Ego ob morbum advocati, qui adversaturus mihi est, nihil adhuc egi.

Deus, venerande parens, tibi det omnia prosperrima.

Tibi obedientissimus filius

P. Grotius.

MDCXXXVIII, VIII Novem. Hagae Comitis.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 18 Nov.

3836. 1638 november 8. Van Willem de Groot[3].

Frater optime,

Sororis[4] valetudo etiamnum in eodem est statu; medicus non desperat, sed de inidoneo anni tempore conqueritur. Nos cum parentibus[5] valemus et de vestra filiorumque, qui in castris Vinariensibus sunt[6], valetudine saepiuscule certiores fieri desideramus praesertim hoc tempore, quo dux iste unicam protestantium spem sustinet et saepissime manum cum hoste conserit.

Interea hic nihil fere sit, nisi quod princeps[7] dominium urbis Sgravesandae ab Ordinibus emit pretio sane exiguo: 27893 florenorum. Filius vero ejus[8] a Foederatis gubernator Flandriae creatus nudiustertius et nudiusquartus consilio status interfuit; eidem decretus Celsitudinis titulus cum adject (...) nominis, qui principi absolute reservatur. Henrico Nassavio[9] gubernatori Frisiae Ex^{tiae} titulus datur; ita inania consectamur vocabula.

Schoockii libellus[10] in te aliosque valde injurius, quamplurimis in Ultrajectina provintia displicuit, et constituti sunt censores decreto insuper facto, ne sine auctoritate publica libri in posterum divulgentur.

1 Karl Ludwig van de Palts.
2 Ruprecht van de Palts. Hij was op 17 oktober 1638 door de keizerlijken gevangen genomen.
3 Hs. Den Haag, ARA., Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 3855.
4 Adriana de Groot.
5 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
6 Cornelis en Dirck bevonden zich in het leger van Bernhard van Saksen-Weimar.
7 Frederik Hendrik.
8 Willem II, prins van Oranje; zie no. 3835, p. 683 en n. 14 aldaar.
9 Hendrik Casimir I, graaf van Nassau-Dietz (1612-1640).
10 *Claere en oprechte ontdeckinge der genaemder Remonstranten, Leugenen en Lasteringen, tegen de Hooge en leege Overigheden, Gereformeerde Kercken, en haere yeverighe Voorstanders; Als oock een bondich vertooch van haere Sociniaensche grouwelen, alles vergadert uyt drie Naemeloose Boecxkens geintituleert: I. Proeve van de conscientieuse oprechticheyt Gisberti Voetij. II. Academia Gisberti Voetij. III. Den rechten Remonstrantsche Theologant. Door Mart. Schoock Ultraject.* Tot Utrecht, By Aegidius Roman, woonende inde Korte Nieu-straet, Anno 1638.

Vincentius Drillenburgius[11] cerebri satis impos adversarium sibi Schoockium

11 Vincent van Drillenburch (Drielenburch) had al in de jaren 1613-1617 van zich doen spreken door een reeks van pamfletten op godsdienstig gebied.

poscit edito scripto[1], in quo ipsi a mola Iutfasensi magnum minitatur malum; ita committitur cum Bitho Bacchius[2].

Dunkerkani claustris laxatis per has tempestates eruperunt insequentibus nostris, sed impari velificatione.

Plura jam non habeo.

Deus Optimus Maximus te nobis et reipublicae christianae diu servet incolumen.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, VIII Novembris 1638.

In margine staat: Hanc epistolam Rupellam deferri rogavit cognatus Groenewegius[3].

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et couronne de Suède prez le Roy Trèschrestien A Paris.

In dorso schreef Grotius: 8 Nov. 1638 W. de Groot.

En boven aan de brief: Rec. 18 Nov.

3837. 1638 november 9. Aan M. Bernegger en J. Freinsheim[4].

Accepi legique, viri clarissimi, tum amicissimas literas vestras[5] tum pagellas de commentariis in Curtium[6], quas et legendas dedi eruditissimis, qui hic sunt, viris. Omnes et in congerendo diligentiam et in dijudicando solertiam mirantur. Ego quod addam nihil habeo, ita omnia abstulistis cum pulvisculo.

Quae ad Tacitum annotaveram gaudeo recte ad vos pervenisse. Sunto ista vestri arbitrii, ut, quae utilia esse possunt, inserviant publico, resecentur caetera.

De nova editione Taciti[7] iterum memoriam appellavi magni D. cancellarii[8], digna est omnium ope vestri animi magnitudo, qui inter aestus bellorum, in orbe vix tutos habente aditus exitusque tam praeclara molimini. Si ejus editionis Taciti, quam vestra liberalitate possideo, exempla aliquammulta huc venire possent, vendibilia fore praevideo; ostendi enim procerum multis, qui mire amant elegantiam curamque adhibitam in notis, in indice, in adminiculis ad margines.

1 Dit geschrift heb ik niet kunnen vinden. Voor een ander geschrift van Van Drillenburch tegen Schoock zie men A.C. Duker, *Gisbertus Voetius* III, p. 244 n. 2.
2 Vgl. Horatius, *Sat.* I, 7. 19-20: ‘uti non compositum melius cum Bitho Bacchius’.
3 Simon Groenewegen van der Made (1613-1652), de latere uitgever van Grotius' *Inleydinge tot de Hollandsche Regts-geleertheit*.
4 Copie Gem. Bibl. Rotterdam, coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674. Gedrukt *Epist.*, p. 479; *Grotii et Berneggeri Epistolae mutuae*, p. 66.
5 Onvindbaar.
6 Zie no. 3627, p. 373.
7 Zie no. 3469, p. 108 n. 6.
8 Axel Oxenstierna; zie no. 3831, p. 678 n. 11.

Rogamini non meo tantum, sed et omnium, qui hic literas amant, nomine, inter quos eminet Hieronymus Bignonius[1], advocatus regius ne defatigemini in isto de omnibus bene merendi studio.

Valete felices.

Lutetiae, IX Novembris novi Cal. MDCXXXVIII.

3838. 1638 november 11. Van Ch. Marini[2].

Monsieur,

Après vostre dernière du 4 d'8bre[3] ie n'ay po[i]nt receu d'autres, mais bien deux cent dalers, pour lesquels ie vous ay prié et qui par ordre du sieur Heuf[4] m'ont esté desboursés, dont ie vous demeure bien obligé et espère que le reste suivra bientost.

Göz[5] s'estant renforcé dereschef des trouppes de Savelly[6] et de celles du colonel Kapaun[7] venues de Boïme tâche de faire un autre effort contre monsieur de Veimar[8] de deçà de Rhin, mais à gran peine fera-il aucun coup, puisque 6^{m} hommes de France sont desià arrivés en Alsace, lesquels en ceste conjoncture viennent bien à propos.

Nos Suisses sont assemblés à Bade où l'ambassadeur de France[9] se trouve aussy pour adoucir la jalousie des Suisses papistes contre la France à cause du Rhin qu'ils ne voudroyent pas voir entre les mains du roy[10].

Des Grisons on me mande deux advis, l'un qui porte que leurs députés[11] n'ayant pas voulu céder le point de la religion en Voltoline estoyent partis d'Espagne sans rien conclurre et in civilibus, l'autre qu'ils ont traitté et conclu tous les points civils au contantement des Grisons, mais quant à celuy de la religion et habitation des protestans on les auroit remis au gouverneur de Milan[12] et a Inspruk avec promesse qu'on leur donneroit ordre d'en disposer, selon qu'ils trouveront estre le plus espédient. Mais le retour des députez qui sont encor par chemin nous en esclaircira mieux de tout. Cependant le colonel Janachi[13] est passé à Milan pour solliciter la promte restitution de la Voltoline protestant qu'autrement on ne sçauroit retenir le peuple dans la dévotion d'Espagne. Ie veux croire que si

1 Jérôme Bignon; zie over hem III, p. 154 n. 5.
2 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
3 Ontbreekt.
4 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
5 Johann, graaf van Götz.
6 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.
7 Het betreft hier kolonel Copaun, die samen met kolonel Preysing uit Silezië kwam; zie *Mittheilungen des K.K. Kriegs-Archivs*, Wien 1889. Neue Folge, III. Band p. 36.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 Blaise Méliand.
10 Lodewijk XIII.
11 Voor hun namen zie men no. 3413, p. 16 n. 13.
12 Diego Mexia Felipes de Guzmán, markies van Leganés.
13 Georg Jenatsch (1596-1639).

Brisac est bientost emporté, cela pourra aussy disposer les Grisons à quelque nouveauté.

Ie demeure, monsieur,

Tout le vostre

Marin.

En haste de Zurig, ce 1/11 de 9bre 1638.

Un bruict court que le second jeune duc de Savoye[1] est mort, et que le cardinal de Savoye[2] vint pour se mettre en sa place.

Le duc de Lorraine[3] se doit joindre au Göz auquel les vivres viennent de Mayence. Nous craignons qu'il ne prenne un poste dans la Suisse pour attaquer Laufenberg ou Reinfelden. La desfaite du jeune palatin[4] est asseurée et son frère Rupert[5] prisonner avec beaucoup d'officiers et tout le canon perdu.

In dorso schreef Grotius: 11 de Nov. Marin 1638.

3839. 1638 november 11. Van P. Pels[6].

Mijnheer,

Over 8 daegen was mijnen lesten[7]. Gisteren ontfange u.E. aengenaeme van 8 october[8]. Ick bedancke ten hoogsten vor de comunicacie en advis van tgene daer passeert en bidde U.Ex.[ce] mij met de continuacie gunstigh te wesen.

In matterie van staet geene veranderinge. Men weet nogh niet eygentlijck, ofte sijne may.[t9] weder int rijck is. 't Is seer aparent en ben ooc van die opinie. Indien de beuytenlantse pottentaeten, als de noot an de man sall kommen, de stadt niet en afschweeren, niet bastandt en sijn daer tegens de gantse croon te maynteneren.

Ick ben seer curieux te weeten, nu den toll met de zeetoelage van sijne may.[t] van Polen verlaeten wordt en dese accie vast gaet maacken an de blootte naem van toelaege, wat staet in Sweden daernae gemaekt wort. Want dese veranderinge ofte herdoopinge is tgeen wat erger en vor alle geïnteresseerden schadelijcker gelijck ick sulckx int breeden an sijn Ex.[cie10] geschreven hebbe en is well te verwonderen, datt men uyt Sweden over dese differencie niet een letter bescheit en ontfangt, daer soo gewenscht wordt, dat de H.L. Croon dogh maer een ernstelijck schrijven an de

1 Carl' Emanuele van Savoye.
2 Maurizio van Savoye.
3 Karel IV, hertog van Lotharingen.
4 Karl Ludwig van de Palts.
5 Ruprecht van de Palts.
6 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16.
7 No. 3828.
8 Ontbreekt.
9 Wladislas VII (IV) van Polen.
10 Axel Oxenstierna.

stadt saude willen doen daervan mij eens hope gegeven en evenwell niet voor en compt. Hebbende oock geschreven ofte met de relaxacie van prins Casamirus[11]

11 Jan II Kazimierz.

niet yets en saude konnen gevonden worden, dat tot dese accie saude mogen dienen.

Ick hebbe mij ten hoogsten verblijdt dat mijnen sohn[1] U.Ex. eenen aengenaemen diener is. Godt will hem genade geven ome U.E. van tijt tot tijt meer en meer contentement te geven.

Ick recommandere mij in U.E. goede gracie en blijve, mijnheer,

U.Ex.ce diener Pels.

1/11 novemb. 1638 Dansick.

Adres: A monsieur Monsieur Hugo de Groott, Ambassadeur de sa may.t et Couronne de Swede Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 29 dec.

In dorso: 11 Nov. 1638 Pels.

3840. 1638 november 12. Van Christina van Zweden[2].

Christina, Dei gratia, Suecorum, Gothorum Wandalorumque designata Regina et Princeps haereditaria, Magna Princeps Finlandiae, Dux Esthoniae et Careliae, Ingriaeque Domina.

Gratiam et favorem nostrum singularem.

Nobilis et Magnifice, sincere nobis fidelis.

Celare te nolumus commisisse Nos Nostro Amsterodami degenti commissario[3], ut ad Requisitum Collegii Ammiralitatis Nostrae in usum rei nauticae lintea, ex quibus vela conficiuntur, coëmeret. Qui nuper per literas suas Nobis significavit mandato Nostro se fecisse satis et in Gallia ducentos convolutos fasciculos habere paratos, quos actutum concessa facultate inde exportandi in regnum Nostrum destinavit.

Facilitando huic negocio clementer a te requirimus, ut pro solita tua industria velis eorum liberam et sine onere, si fieri possit, exportationem impetrare haud diffidentes, quin Sua Serenitas Christianissimus Galliarum Rex[4] eiusque Serenitatis ministri id amicitiae ac mutuo foederi, quibus iuncti sint, daturi.

Quibus te Divinae protectioni commendamus.

Dabantur in Regia Nostra Stocholmensi, die 2 Novemb. A.o 1638.

Sac.ae Reg. M.tis Regnique Sueciae respective
Tutores et Administratores
Matthias Soop

Loco R.iS. Archidapiferi
Jacobus De La Gardie

1 Pieter Pels.
2 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 5. Orig. In de bundel Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 5 bevindt zich ook een afschrift van deze brief met enige kleine verschillen en gedateerd 3 Novemb. (d.i. 13 november n.s.).
3 Vermoedelijk Johannes Le Thor.
4 Lodewijk XIII.

R.S. Marschallus m.p.
Claudius Flemingh
loco RS. Ammiralii
m.p.ria

Axelius Oxenstierna
R.S. Cancellarius
m.p.
Gabriel Oxenstiern L.B.
in Moereby et Lindholm
R.S. Thesaurarius m.p.

Adres: Nobili ac Magnifico nobis sincere fideli, Domino Hugoni Grotio, nostro apud Christianissimum Galliarum Regem legato ordinario.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 17 febr.
In dorso: 2 Nov. 1638 La Reine.

3841. 1638 november 13. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime Domine,

Basilea et aliunde quae veniunt literae nos docent oppugnata ducis Vinariensis[2] castra trans Rhenum Brisaco adsita a Gotzio[3]. Tertio impetu perruptam munitionum partem intratumque castellum, quod ponti cuidam, quem ibi fecerant Vinarienses, praetendebatur. Sed ducis magna virtute hostes inde depulsos interfectos ad MDC, submersos CCCC, captos DC, plerosque autem horum, qui perierunt aut capti sunt, ex Lamboii[4] fuisse milite. Has pugnas prope continuas a nocte post 12/22[5] Octob. protractas ad vesperam diei 14/24.

Eaedem literae Friburgum nondum in hostium potestatem venisse ajunt, contra quam hic nunciatum fuerat. Sed missos a Gotzio caduceatores, qui et Friburgo et Neumburgo periculum denunciarent, ni se dederent. Fuisse Gotzii exercitum simul cum Lamboiano milite ad XIV millia.

Nudiustertius regem[6], quem venatus antehac longius a nobis abduxerat, conveni; commendavi ei illa omnia, quae voluerat dux Vinariensis ostenso, quantum periculum et ipse adiret et exercitus et res omnium aant. sociorum, nisi copias acciperet, quantae ad repellendas tantas, quae undique in eum coeunt, hostium vires sufficerent. Habere me e Suedia diserta mandata res ejus ducis, quasi propriae nostrae essent, promovendi eoque justius, quod spe videndi intra Germaniam Gallica arma postremum foedus sociale factum esset.

Respondit rex verbis generalibus neque de supplendo eo, quod ad numerum, duorum quae mihi dicta erant, millium deerat neque de pecunia extra ordinem ad obsidionis aant. sumtus subministranda quicquam definiens, de equitatu autem Germanorum Galliae militantium duci mittendo jam excusationes nectens, quasi eos in Gallia retineri ex usu esset, quanquam me non tacente utiliores esse eos

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 155. Vanaf 'Literis Excellentiae ...' gedrukt *Epist.*, p. 480. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Johann, graaf van Götz.
4 Wilhelm, baron van Lamboy.
5 De copie te Uppsala geeft abusievelijk '12/12'.
6 Lodewijk XIII.

posse in patriis cognitisque sibi locis et hyemem ferme solere in Galliae Belgicaeque confinio transire otiosam.

Caeterum Longovillanum ducem[7] recepta per quosdam suorum Lunaevilla

7 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.

ivisse dicebat contra Savellium[1], qui Rhenum jam transgressus esset; itaque in eo moram non fore.

Saepius repetivi, quantum sit damni factum et adhuc metuendum ex damno temporis tanta in bello secum momenta trahentis.

Ex comitatu reginae[2] depulsa est regis jussu Senesaea[3], matronarum, quae reginae adsunt, dignitate prima.

Demskius[4], qui Poloni[5] missu hic est, nihil obtinuit. Propositum ipsi, an velit rex Poloniae sponsor esse nihil unquam a principe Casimiro[6] rebus Galliae nocitum iri. Injuriosae sunt in Gallos, quas ille attulit, literae insolentiam in advenam exprobrantes neque regi Galliae alium dantes quam Serenitatis titulum[7].

Literis Excellentiae vestrae datis Cal. Novembribus[8] varie affectus sum. Nam sicut me delectant et res et spes bonae a Bannerio[9], ita maximo dolori sunt quae jampridem infelicem domum Palatinam novis malis pressere. Principem Rupertum[10] audimus ab hostibus perhumane haberi. Laborabunt in id, credo, ut eum a fratribus[11] fratrumque causa distrahant. Quae sane causa plane jam deplorata est, nisi subito erigitur. Erigi autem non potest nisi Anglo[12], ad quem propius pertinet, praebente exemplum.

Ita ostendit mihi se sentire rex et ministri regii videoque et Suedos non sentire aliter.

Scotici morbi, sanatine sint penitus an lateat vomica, vix appariturum puto ante tempus conventus parlamentaris. Illa de religione difficultas, quae pacem Hassicam morari videtur, facile ab imperatore[13] tolli poterit arcanis promissis, quae Cassellensi domui sufficiant et famam imperatoris Romae non laedant.

Protestantium calamitates ab ipsis maxime natas protestantibus sapienter Excellentia vestra observat. Dubitari tamen potest, an non partem aliquam culpae et socii sustineant, illi dico, qui non satis demonstrarunt actionibus suis salutem Germaniae sibi curae esse.

Knutius[14], ita ut jussus erat, nihil egit, nisi quod cardinali[15] placeret. Is autem negat apud regem verba de matre[16] fieri posse, quae ipsum non offendant,

1 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.
2 Anna van Oostenrijk.
3 Marie-Catherine de La Rochefoucauld-Randan, markiezin van Senecey.
4 Peter Dembski, Koninklijk secretaris.
De copie te Uppsala geeft abusievelijk ‘Demetrius’.
5 Wladislas VII (IV) van Polen.
6 Jan II Kazimierz.
7 Tot hier toe is de brief practisch gelijkluidend aan no. 3843 van dezelfde datum aan Axel Oxenstierna.
8 Ontbreekt.
9 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
10 Ruprecht van de Palts.
11 Karl Ludwig (1617-1680), Moritz (1621-1654), Eduard (1625-1663), Philipp (1627-1650) en Gustav (1632-1641).
12 Karel I van Engeland.
13 Ferdinand III.
14 Johan de Knuyt.
15 De Richelieu.
16 Maria de Medici.

quamdiu mater homines regi invisos apud se retinet. Quod si regina mater eos a se dimittat, quid tum futurum sit postea, non addit.

Æquum postulant Batavi, si tale legatis suis diploma dari volunt, quale olim ab Alberto et Isabella[1] datum est. Caeterum an Suedi, si qua spes se offerat pacis, Batavos nullo sibi foedere innexos exspectare debeant, praesertim cum et plurimi et potentes apud Batavos multi nullam pactionem ex usu reipublicae suae esse judicent, disputationem recipit. Quo minus dies colloquio sive Lubecae sive Hamburgi instituendo praefigatur, nihil obstare video praeter diploma, quod pro Germanis postulatur.

De Turcicis rebus quae hic intelligere potui, scripsi nuper[2].

Deum Excellentiae vestrae ipsique caris omnibus faventem comprecor.

Excellentiae Vestrae singulari observantia addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 3/13 Novembris MDCXXXVIII.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margine: R.A. 1638 d. 12/22 Novemb.

3842. 1638 november 13. Aan Willem de Groot[3].

Sororis nostrae[4], mi frater, morbum intellexi dolens quam maxime malum tam crudele in aetatem tam florentem incidisse. Sed refovet me espistola tua[5] spem dans restituendae valetudinis. Medicorum opem Deus secundet ipsamque nobis, marito[6], liberis[7] servet.

Dux Vinariensis[8] in magno periculo. Validae hostium vires, ipsi tenues. Auxilia tarda in tam praecipiti temporum articulo. Oppugnata per triduum castra. Sed rejectus cum clade hostis, qui jam quaedam castrorum munimenta irruperat. Hostes erant Gotzius[9] et Lamboius[10]. Adventat et Savellius[11].

1 Albertus, aartshertog van Oostenrijk en Isabella, dochter van Philips II; zie no. 3831, p. 676 n. 13.
2 No. 3820.
3 Gedrukt *Epist.*, p. 880. Antw. op no. 3825; beantw. d. no. 3850.
4 Adriana de Groot.
5 No. 3825.
6 Frederik van Losecaat.
7 Esseline, Anna en Diderik van Losecaat.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 Johann, graaf van Götz.
10 Wilhelm, baron van Lamboy.
11 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.

Regina[12] hic, quanquam delphini[13] mater, nihilo est quam antehac potentior jussa a latere ejus discedere matrona[14], quam maxime diligebat. Regina

12 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
13 Lodewijk XIV, geboren op 5 september 1638.
14 Marie-Catherine de La Rochefoucauld-Randan, markiezin van Senecey.

autem mater[1], ubi in Anglia aliquamdiu fuerit, restat, ut Sabaudiam[2] videat. Ita omnes suorum terras perambulaverit.

Quando Procopii editionem[3] inchoaturi sint Elzevirii[4], scire cupiam et siquid praeterea est literarum.

Vale cum parentibus[5], liberis[6], conjuge[7], amicis.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 13 Novembris 1638.

3843. 1638 november 13. Aan A. Oxenstierna[8].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Basilea et aliunde quae veniunt literae nos docent oppugnata Vinariensis ducis[9] castra trans Rhenum Brissaco adsita a Goetsio[10]. Tertio impetu perruptam munitionum partem intratumque castellum, quod ponti cuidam, quem ibi fecerant Vinarienses, praetendebatur. Sed ducis magna virtute hostes inde depulsos interfectos ad MDC, submersos CCCC, captos DC, plerosque autem horum, qui perierunt aut capti sunt ex Lamboii[11] fuisse milite. Has pugnas prope continuas a nocte post 12/22 Octobris protractas ad vesperam diei 14/24.

Eaedem literae Friburgum nondum in hostium venisse potestatem aiunt contra quam hic nuntiatum fuerat. Sed missos a Goetsio caduceatores, qui et Friburgo et Neumburgo periculum denuntiarent, ni se dederent. Fuisse Goetsii exercitum simul cum Lamboiano milite ad XIV millia.

Nudiustertius regem[12], quem venatus antehac longius a nobis abduxerat, conveni commendavique ei illa omnia, quae voluerat dux Vinariensis ostenso, quantum periculum et ipse adiret et exercitus et res omnium sociorum, nisi copias acciperet, quantae ad repellendas tantas, quae undique in eum coëunt, hostium vires sufficerent. Habere me e Suedia diserta mandata res ejus ducis, quasi propriae nostrae essent, promovendi eoque justius, quod spe videndi intra Germaniam Gallica arma postremum foedus sociale factum esset.

Respondit rex verbis generalibus neque de supplendo eo, quod ad numerum duorum, quae mitti dicta erant, millium deerat neque de pecunia extra ordinem ad

1 Maria de Medici.
2 Christine de France, hertogin van Savoye.
3 Over Procopius zie men p. 70 n. 9.
4 Abraham en Bonaventura Elzevier.
5 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
6 Johan, Jacob, Maria, Alida, Anna. Françoise.
7 Alida Graswinckel.
8 Gedrukt *Epist.*, p. 480; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 545 en *Ep. Meerm*, p. 277. Deze brief is praktisch gelijkluidend aan een gedeelte van de brief aan Camerarius dd. 13 november 1638 (no. 3841).
9 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
10 Johann, graaf van Götz.
11 Wilhelm, baron van Lamboy.
12 Lodewijk XIII.

obsidionis sumptus subministranda quicquam definiens, de equitatu autem Germanorum Galliae militantium duci mittendo etiam excusationes nectens, quasi eos in Gallia retineri ex usu esset, quanquam me non tacente utiliores esse eos posse in patriis cognitisque sibi locis et hiemem ferme solere in Galliae Belgicaeque confinio transire otiosam.

Caeterum Longavillanum ducem[1] recepta per quosdam suorum Lunaevilla ivisse dicebat contra Savellium[2], qui Rhenum jam transgressus esset. Itaque in eo moram non fore.

Saepius repetivi, quantum sit damni factum et adhuc metuendum ex damno temporis tanta in bello momenta secum trahentis.

Ex comitatu reginae[3] depulsa est regis jussu Senesaea[4], matronarum, quae reginae adsunt, dignitate prima.

Demskius[5], qui Poloni[6] missu hic est, nihil obtinuit. Propositum ipsi, an velit rex Poloniae sponsor, esse nihil unquam a principe Casimiro[7] rebus Galliae nocitum iri. Injuriosae sunt in Gallos, quas ille attulit literae insolentiam in advenam exprobrantes neque regi Galliae alium dantes quam Serenitatis titulum. Opto, Excellentissime et Illustrissime Domine, reginae[8], regno Tuaeque Sublimitati cuncta prosperrima.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 3/13 Novembris 1638.

Pons iste, cujus supra memini, insulam cum castris Vinariensibus jungebat. Savellius ad Drusenhemum transiit Rhenum. Dux Carolus[9] Ensishemi arcem obsidet. Frater ejus Franciscus[10] arcem quandam prope Moyenvicum cepit. Captivi Goetsiani exercitus aiebant se quinque per dies panem non gustasse, sed pomis silvestribus sustentasse vitam. Cuncta Brissacensium extra oppidum castella dempto uno in ducis Vinariensis sunt potestate.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3844. 1638 november 13. Aan A. Oxenstierna[11].

1 Henri d'Orleans, hertog van Longueville.
2 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.
3 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
4 Marie-Catherine de La Rochefoucauld-Randan, markiezin van Senecey.
5 Peter Dembski, Koninklijk secretaris.
6 Wladislas IV van Polen.
7 Jan II Kazimierz.
8 Christina van Zweden.
9 Karel IV, hertog van Lotharingen.
10 François-Nicolas, hertog van Lotharingen (1609-1670).
11 Hs. Stockholm, RA. Gedrukt *Epist.*, p. 479; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 545.aant.

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Quantum et ex Veneti[12] et ex Heufdii[13] sermonibus colligo, Galli aut bellum

12 Anzolo Correr.

13 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.

trahere volunt aut, si id ob aversos et populi et pontificis[1] animos minus fieri potest, venire ad indutias. Neque id mirum, cum nihil in Gallia teneat hostis, ipse autem in externo solo multa, quae per indutias sperant se posse retinere, pace non item.

Interim res ducis Vinariensis[2] non ut ex re communi est sociorum hic curari manifestissimum est.

Multum metuit cardinalis[3] ne hoc et aliis sumtis obtentibus Suedi seorsim a Gallia paciscantur. Ego omnibus affirmo omnia prius futura, quam ut gens Suedica fidem fallat.

Apparet et hoc esse Gallorum consilii in omnibus, quae cum hoste aut directe aut per conciliatores agentur, res sociorum sui arbitratus facere. Quod cum olfecerint Batavi, in diplomatis pro itinere comprehendi sub generali nomine foederatorum Galliae non ex suo usu duxerunt. Sed Batavos, etiam si quid Gallia cum hoste paciscatur, in bello manere Gallis sit utile, et ea in re puto adjutorem ipsis fore principem Arausionensem[4] et alios quibus bellum lucro est.

Rogandus interim Deus, ut ad veram solidamque pacem omnium flectat animos Tuaeque Sublimitati, Excellentissime et Illustrissime Domine, salutaria adspiret.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 3/13 Novemb. 1638.

Sentit rex pro Palatino[5] nihil fieri posse, nisi plane constet, quid non in praesens tantum, sed et in futurum facere velit Anglia.

Demskio[6] permissum est videre principem Casimirum[7], sed ea lege, ne ei loquatur nisi Gallice Gallis praesentibus.

Miror, cardinalem, quod me docet Venetus, perstare in probanda ea, quam ipse conceperat, formula diplomatis pro Germanis, in quo est: non obstante crimine majestatis[8].

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3845. 1638 november 13. Aan N. van Reigersberch[9].

Mijn Heer,

Over het verlies, dat Godt ons heeft overgesonden[10], moet ons, gelijck uE.

1 Urbanus VIII.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 De Richelieu.
4 Frederik Hendrik.
5 Karl Ludwig van de Palts.
6 Peter Dembski, Koninklijk secretaris.
7 Jan II Kazimierz.
8 Dit postscriptum staat afgedrukt in *Epist. ex Mus. Meerm.*, p. 277, waar voor de naam 'Demskio' abusievelijk 'Deniskio' staat.
9 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., 30 B7. Eigenh. oorspr. Niet ondertek.
10 Het betreft hier de dood van Maria Nicolaï, de moeder van Maria en Nicolaes van Reigersberch.

bij de sijne van den eerste November[1] wijsselijck remarqueert, den selve Godt, de reden ende den tijdt troosten. Sulcke droefheden moeten wij allegader off aen andere geven, ofte aen anderen ontfangen. Haec sunt

> quae generi humano angorem nequicquam adferunt.
> Reddenda terrae est terra, tum vita omnibus
> metenda, ut fruges, si jubet necessitas[2].

Ick sie dat het huis van den Pals t'eenemael geruïneert is, soo Engellant niet daetelijck ende sterckelick en helpt, want sonder dat iet van Vrancrijck ofte van Swede te verhoopen, t'sij bij oorlogh t'sij bij vrede, is mallicheit.

Melander[3], die de Hessensche saecken dusverre heeft gebracht, sal apparentelijck de selve verder brengen tot een volcomen accoord met den keiser[4], den welcke niet geraiden en is, soo mij dunct, de ratificatie te difficulteren ofte uit te stellen. Maer misschien, dat sij al volcomen eensch sijn, maer niet goed en vinden de openbaering, opdat de Hessische mede comende over de gemeene handeling de intentie van die van onse zijde te beter mogen ondertasten.

De coninginne-moeder[5], hoewel men haer liever hadde sien in Hollant blijven, wert in Engellant, soo ick hoore, eerlijck onthaelt. T'schijnt, dat sij moet alle haere kinderen[6] bij beurte lastig vallen. Soo sulcx waer staet de hertoginne van Savoye mede haere beurt te verwachten.

De heer van Oosterwijck[7] is met Euskercke[8] mede niet wel. Wat hem quaelijck gestelt heeft met d'heer Knuit[9], ten waer deses negotiatie sonder sijne kennisse, can ick niet weten.

De uitcomste van de vergadering Van Hollant sal wesen nae mijne gissing inventie van nieuwe middelen ofte vermeerdering van de oude. Want cassatie is ketterie bij den prins[10], wiens faveur meest alle van doen hebben. Hoc voluerunt.

Den hertogh van Wimar[11] is in groot peryckel. Gotz[12] ende Lamboi[13] hebben van de nacht nae den 22e october tot den 24 in den avont veel aenvallen gedaen op het leger, in het derde generale assaut de retrenchementen geforceert ende een redoubte becomen. Doch sijn met groot gequets weder daer uit gejaecht. Soodat men van Basel schrijft, dat van haere zijde, meest van Lamboys volck, sijn 1600 man dootgeslagen, 400 verdroncken, 600 gevangenen, niet sonder menschelijck verlies oock aan de Wijmarsche zijde. Men hiel den vijant sterck geweest te sijn bij de 14000.

1 Ontbreekt.
2 Deze verzen van Euripides worden in Latijnse vertaling geciteerd door Cicero, *Tusc. Disp.*, III XXV, 59.
3 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
4 Ferdinand III.
5 Maria de Medici.
6 Lodewijk XIII (1601-1643), Elisabeth (1602-1644), gehuwd met Philips IV van Spanje, Christine (1606-1663), weduwe van Vittorio Amedeo van Savoye, Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans (1608-1660) en Henriette Marie (1609-1669), gehuwd met Karel I van Engeland.
7 Willem van Liere, heer van Oosterwijk, Staats gezant te Parijs.
8 Johan van Euskercke, Staats ambassade secretaris te Parijs.
9 Johan de Knuyt.
10 Frederik Hendrik.
11 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
12 Johann, graaf van Götz.
13 Wilhelm, baron van Lamboy.

Nu heb ick van den coning[1] verstaen dat Savelly[2] oock met een groot leger den Rijn is gepasseert, waertegens den hertogh Longueville[3] te gaen ordre heeft, wiens volck Luneville onlancx weder hebben becomen. De hulpe van Vrancrijck aen den hertogh van Wijmar is sober ende langsaem niet jegenstaende onse gestaedige instantie.

Gotz heeft Neumburg doen sommeren; off Friburg over is, sijn wij noch onseecker.

Demske[4], die hier van Polen was gesonden, sal ongedaener saecke weder vertrecken. Sal evenwel prins Casimir[5] mogen gaen besoucken mids Fransch spreeckende ende in presentie van Fransoisen.

Den 13 Nov. 1638.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant. In den Hage.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 13 Nov. 1638. Antwoort op den brieff van mijn moeders doot.

3846. 1638 november 14. Van J. de la Gardie[6].

Monsieur,

Le pr[é]sant porteur[7] lequel a servy sa Majesté[8] depuis quatre ou sincq ans avec le zelle et l'affection q'un homme de bien peut faire, estant obligé ap ... d'aller en France pour mettre ordre à ses affaires particullières qui luy sont survenuës par la mort d'un frère ainé[9] qu'il avoit qui a esté tué au service du roy très chrétien[10] devant le siège du Chastellet exsersant la charge dans ces armées d'aide de camp, m'a prié de l'accompagner de mes recommandations auprès de vous, ce que ie n'ay cru luy devoir desnier aiant reconu en luy plusieurs bonnes quallittés qui doivent orner un cavallier. C'est pourquoy s'il a besoing de vostre assistance dans ses afferes ie vous prie de le voulloir favoriser, vous assurant que les courtoisies qu'il recevera de vous qu'elles m'obligeront à estre d'autant plus, monsieur,

Vostre trèss affectioné serviteur
et amis
Jacobus De La Gardie. m.p.

De Stockholm, ce 4e Novembre 1638.

1 Lodewijk XIII.
2 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.
3 Henri d'Orleans, hertog van Longueville.
4 Peter Dembski, Koninklijk secretaris.
5 Jan II Kazimierz.
6 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 5 Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 3870. Zie voor Jacob Pontusson de la Gardie dl. VI blz. 102 n. 11.
7 Louis Raduit de Souches (1608-1682). Deze uit La Rochelle afkomstige edelman werd later een zeer vermaard bevelhebber in het Oostenrijkse leger.
8 Christina van Zweden.
9 Niet geïdentificeerd.
10 Lodewijk XIII.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur ordinaire de sa Ma.^{té} de Suèdde auprès de sa Ma.^{té} très chrétienne.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 22 Ian. 1639.

In dorso: 4 Nov. 1638 J. de la Gardie. Pro Sucheo[1].

3847. [1638] november [14]. Van P. de Groot[2].

Venerande parens,

Nudiustertius ex Gallia Hagam reversus est D. Cnutius[3]. Creditur nunc in Angliam iturus, ut reginae[4] referat, quae pro ea apud regem[5] et cardinalem[6] egit.

Smalzius[7] etiam cum eo rediit, sed Hagae non moratus est; transiit tantum. Quomodo ille apud vos se gesserit, scripsi ad D. Crusium[8], qui ob multa etiam quae mihi narravit ei est infensus.

In Brasilia res minime prospere procedunt; erant ibi Lusitani aliquot, quos sibi familiares reddiderat et quorum fidei multa etiam credebat comes Mauritius Nassavius[9]. Illi nacto tempore opportuno comitem in arcem miliare ab urbe distantem ad prandium invitaverant. Erat iam in itinere comes, cum ecce obvius ille factus est Brabantus[10] ex eadem societate, qui totam commilitonum suorum conspirationem comiti aperuit indicavitque, quomodo ille ibi mactandus exspectabatur ad funestum hoc convivium. Comes re audita in urbem rediit statimque validum numerum armatorum ad arcem misit, qui illos apprehenderent: verum illi ex comitis mora sese proditos existimantes plerique iam seorsim se receperant. Magnum etiam damnum passa est ea societas ex tam continua hac tempestate.

Princeps Robertus[11] a caesarianis captus dicitur ad Caesarem[12] duci. Caetera in Germania satis prospere procedunt.

1 Bedoeld is De Souches.
2 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 26. Eigenh. oorspr. De datering door Pieter op 26 november kan niet juist zijn. Grotius ontving de brief de 25ste en heeft hem de 27ste beantwoord (zie no. 3879). De Knuyt bracht op 13 november in de vergadering van de Staten-Generaal verslag uit van zijn wedervaren, maar had de vergadering van 12 november al bijgewoond. De brief moet daarom op 14 november (of iets eerder) gedateerd worden.
3 Johan de Knuyt.
4 Maria de Medici.
5 Lodewijk XIII.
6 De Richelieu.
7 Peter Abel Schmalz, secretaris van Axel Oxenstierna.
8 Johan Jespersson Kruus.
9 Johan Maurits, graaf van Nassau-Siegen. Hij schreef op 19 februari 1639 aan de Staten-Generaal: 'Is derhalven mij ootmoedich versoeck uwe Ho. Mo. mijn die eere ende faveur te doen, ende mijn persoon van desen dienst ontslaegende wederom naert vaderlandt te ontbieden, want meer eer aldaer verhope te behaelen als colonel dan hier als generael'. (Hs. Den Haag, ARA. Oude West-Indische Compagnie no. 54). Daags te voren had hij aan de Heren XIX een verzoek van gelijke strekking gezonden.
10 Niet geïdentificeerd.
11 Ruprecht van de Palts.
12 Ferdinand III.

Deus, venerande parens, vobis omnibus adsit salutifer.
XXVI Novemb.
Tibi obedientissimus filius
P. Grotius.

Velim mihi scribas locum illum in biblis, ubi de precando pro mortuis exemplum habet[1].

Boven aan de brief schreef Grotius: 25 Nov.

3848. 1638 november 14. Van A. Oxenstierna[2].

Magnifice et Generose Domine Legate, amice colende,

Proficiscitur in Gallias tribuni locum tenens nobilis dominus Ludovicus Souche[3], tum quod a patria iam aliquandiu abfuit, tum quod fratrem suum[4] e vivis excessisse nuper intellexit, ut de rebus suis privatis potissimum iis, quae ex morte fratris ipsi incumbunt expediunda, prospiciat.

Qui ut hisce meis literis commendatitiis fulciretur, impetravit. Nec enim id officii ipsi denegandum putavi, quia aliquot iam annis sub signis Nostris meruit ac munus boni et fortis militis obiit, dum etiam S.R.M.[ti5] regno Nostro, communii causae servitia sua pro viribus impendere constituit.

Itaque eum tibi de optima nota commendatum volo amice requirens, ut ipsi qua in re operam tuam imploravit, auxilio sis.

Id officii S.R.M.[tas] grate agnoscet, praefatus etiam Souche hanc tuam humanitatem, debito honore et reverentia suspiciet et venerabitur.

De caetero te divinae tutelae commendatum volo.

Magnificentiae Tuae amicissimus
Axelius Oxenstierna mp.

Dabantur Stocholmiae, 4 Novemb: A.[o] 1638.

Iuva hunc bonum virum quantum potes, ut sentiat hanc meam recommendationem sibi commodo fuisse.

1 Ofwel Pieter vraagt naar de joodse Kaddisj voor de doden; deze is ontleend aan Ezechiël 38 : 23, Daniel 2 : 20 en vgl. Job 25 : 2; of hij vraagt naar een christelijk gebed: bijv. Jac. 5 : 14-15 (?). In de bijbel wordt gesproken over dodengebeden: 2 Tim. 1 : 18, 2 Makkabeeën 8 : 21 en 8 : 43-46.
2 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 5. Met andere hand; eigenh. ondertek.; eigenh. postscriptum. Voor het antwoord, zie men de brief van Grotius aan Oxenstierna, dd. 22 januari 1639.
3 Louis Raduit de Souches; zie over hem no. 3846, p. 696 n. 7.
4 Niet geïdentificeerd.
5 Christina van Zweden.

Adres: Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae, ad Christianissimum Galliarum Regem legato Ordinario, Magnifico ac Generoso Domino Hugoni Grotio, Amico meo colendo.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 22 Ian. 1639.

In dorso: 4 Nov. 1638 Cancellarius ad me.

En: Pro Sucheo.

3849. 1638 november 14. Van A. Oxenstierna[1].

Magnifice et Generose Domine Legate, amice colende,

Redeunte in Gallias Domino De la Wallée[2], qui auspicatissimam recens nati delphini[3] et solii regii successoris nativitatem nunciavit, intermittere non potui, quin aliquid literarum tibi darem.

Singulis septimanis literae tuae mihi redditae sunt; lubens quidem antea ad eas respondissem, si a curis publicis, quibus indies distentus, tantum otii ac temporis reliquum fuisset. Id vero officii, licet aliquandiu intermiserim, velim tamen ne suspiceris, id factum vel oblivione tui vel de amicitia ac affectu in te meo aliquid remissum esse.

Privata tua, quorum mentionem in literis tuis saepius facis, quod attinet: iniunctum quidem fuit Petro Spiringio[4], ut salarium tuum tibi numeraret. Ego quidem existimabam id factum aut prima occasione futurum. Verum cum ipsi rationes non recte sint collocatae, erit mihi curae, ut sine mora tibi aliunde subveniatur tuisque necessitatibus fiat satis, sicut certo tibi persuadeas velim res ac salutem tuam mihi curae semper futuram.

De publicis scribere differo in aliud commodius tempus. Hoc saltem te celare nolo: domi omnia pro voto quieta ac tranquilla esse; S.R.M.tem Dominam meam clementissimam[5] valere et in magnam regni spem adolescere; fieri novos apparatus bellicos, ut si minus alma et desiderata pax misere afflictae Germaniae et securitas regno nostro reddi queat; futuro vere ad exercitum militem pecunias annonam caeteraque necessaria transmittamus.

De caetero te Divinae protectioni commendatum volo.

Magnificentiae Tuae amicissimus
Axelius Oxenstierna mp.

Dabantur Stocholmiae, 4 novemb: A.o 1638.

Quod antehac aliquoties de re pecuniaria sollicite scripsi, feci praeter ingenium, re urgente, quod eos, qui mihi amicissimi esse debuerant, reperi parum fidos suis nitentes commodis, ad aliena damna immobiles.

Ita huc intueri non nisi (?) cum ... cupidus (?) ita fuissem da .... cuius proxime qui adsit negligentiae culpa.

Adres: Sacrae Reg.ae Maiestatis Sueciae ad Christianissimum Galliarum Regem legato ordinario, Magnifico ac Generoso Domino Hugoni Grotio, amico meo colendo.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 16 Ian.

In dorso: 4 Nov. 1638 Canc. ad me.

En: Per Valaeum.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 5. Met andere hand; eigenh. ondertek. Beantw. dd. 22 januari 1639.
2 Over deze zending van La Vallée en de feestelijkheden in Zweden zie men de *Mercvre François (1639-1640)*, Paris M.DC.XLVI, p. 55-65.
3 Lodewijk XIV, geboren op 5 september 1638.
4 Petter Spiring Silvercrona.
5 Christina van Zweden.

3850. 1638 november 15. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Narrat Losecatius[2], qui jam nobis ad expediendas rationes pro tempore adest, sorori[3] non tantum mentis ac linguae usum rediisse, verum etiam manui ac brachio paralysi percussis sensum et ex aliqua parte motum, quae omnia spem nobis faciunt fore, ut Deus Optimus Maximus er longiorem, *καὶ οὐχ ἀβίωτον*, vitam sit concessurus.

Hic nihil bonarum rerum intelligimus, nisi quod quattuor Dunkerkanorum naves a nostris depressae dicuntur. Illud certum Hautebenium[4] in India Occidentali cum sexdecim navibus in classem, quae argentum in Hispaniam devehebat numero navium non majorem incidisse cumque jam ipse in praetoriam hostium impetum faceret, contumaci(a) reliquorum ducum pugnare nolentium ereptam e manibus victoriam. Adde quod ad Texeliam quanta vix unquam a tempestatibus clades est illata submersis aut corruptis triginta circiter navibus, in quibus homines plus minus mille, quae jactura quattuor florenorum millionibus aestimatur.

Expectamus hic quotidie reliquias exercitus ad Calloam fugitivi; tandem enim inter nos hostesque convenit, ut milites ordinario lytro dimittantur, sed ita, ut in singulos quibus capti fuerunt, dies decem pendantur pro quolibet stuferi, cujus pecuniae pars diundia ab Ordinibus, altera a ducibus erogabitur. Sunt sane inter eos non pauci, qui bonam reipublicae operam navare possint, quippe quos tribunorum decretum et exinde secuta reliquorum desertio hosti tradiderit.

De Brisaco nos omnes undique litterae bene faciunt sperare.

Comitia Ordinum Hollandiae ad XXIII. hujus mensis indicta sunt; forte tunc de numero advocati fisci[5], quod etiamnum administrat Kinschotius[6], aliquod constituetur.

Vale, frater optime, cum uxore et liberis[7] ac nos ama.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XV. Novembris 1638.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et couronne de Suède prez le Roy Trèschrestien a Paris.

In dorso schreef Grotius: 15 Nov. 1638 W. de Groot.

En boven aan de brief: Rec. 29 Nov.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eersts afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 3863.
2 Frederik van Losecaat.
3 Adriana de Groot.
4 Cornelis Jol († 1641), alias Houtebeen.
5 In de 'Poincten van beschrijvinge' van de desbetreffende vergadering staat vermeld: 'Ende alsoo het Praesidentschap van den Hoogen Raade en het Griffierschap alsnu een geruymen tijd vacant is geweest: Ende dat nu onlangs het Advocaat Fiscaal Ampt is koomen vacant te vallen: Soo sullen de Leeden gelast gelieven te koomen, om eyntelyk in reguard van de voorsz Ampten te moogen resulveeren; ende met de Heeren van Zeeland of andersints, sonder deselve een eynde te maken'. (*Register van Holland en Westvriesland Van de jaren 1638, 1639 en 1640*, p. 218).
6 Nicolaes van Kinschot, pensionaris van Delft.
7 Alleen Cornelia bevond zich bij haar ouders te Parijs. Pieter was in het vaderland en Cornelis en Diederik waren in het leger van Bernhard van Saksen-Weimar.

3851. 1638 november 16. Aan Palsgraaf Karl Ludwig[1].

Serenissime Princeps,

Sicut malis excellentissimae domus vestrae semper toto animo indolui, ita gavisus sum non leviter, cum ex literis[2], quibus me honestavit Celsitudo vestra electoralis et ex relatu Nobilissimi viri D. Luthmarii[3] cognovi non displicere Celsitudini vestrae electorali meos labores ad remedia iisdem malis reperienda. Non fuere quidem mei quam tot aliorum in ea re labores hactenus feliciores, sed tamen neque optimum propositum mihi defuisse neque diligentiam satis mihi sum conscius. Impulere me, ut ita facerem, summa a multis seculis eminentissimae domus in orbem christianum merita. Impulit magni Gustavi immortali memoria dignissimi regis[4] in ea sublevanda constans studium. Impulit ipsa reverentia fortunae principalis tot ac tam pertinacibus vexatae adversis non sine seculi nostri opprobrio. Ad quae adversa cum nova nuper facta sit accessio, merito nostrum dolorem cum dolore Celsitudinis vestrae electoralis Serenissimaeque matris, reginae Bohemiae[5], contribuimus non sine spe tamen futurum, ut sicut morbi multi medicinam non recipiunt, nisi postquam ad summum venerunt, ita impleto quantus maximus ad testandam patientiam requiri poterat malorum cumulo incipiat se reddere spes meliorum. Qua de re et cum christianissimo rege[6] ejusque ministris sum locutus et cum regis Britanniarum[7] legatis[8], scripsi itidem ad reginam[9] primoresque Suediae quaecunque ad eam promovendam facere existimavi. Neque vero dubito, quin praeeuntibus illis, quos per sanguinem res proxime spectat, et Suediae regina et Galliae rex ostensuri sint, quantopere ipsis cordi sit tantae domus restitutio in statum feliciorem.

Faveat Deus, qui regum consilia quo vult derivat proque summo suo arbitratu alios de solio dejicit, alios dejectos reponit. Idemque, serenissime princeps, Celsitudinem vestram electoralem tueatur, foveat, prosperet.

Electoralis Vestrae Celsitudinis cultor
devotissimus et inservire paratissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 6/16 Novembris 1638.

3852. 1638 november 17. Van Ch. Marini[10].

Monsieur,

1 Gedrukt *Epist.*, p. 480.
2 Niet aanwezig.
3 Gerhard Romelian von Kalcheim, genaamd van Leuchtmar.
4 Gustaaf II Adolf.
5 Elisabeth Stuart, koningin van Bohemen.
6 Lodewijk XIII.
7 Karel I van Engeland.
8 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
9 Christina van Zweden.
10 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.

N'ayant depuis longtemps de vos lettres, ie vous diray briefvement comme

Göz[1] s'approche de la Suisse et ores bat deux chasteaux au voisinage à sçavoir Blumberg et Gutemberg où il y a quelque provision pour monsieur de Veimar[2] avec peu de garnison qui ne pourra défendre ces places-là.

Il semble que les impériaux tâchent assiéger Laufenburg ou Reinfelden demandant de ceux de Schaphausen le passage par leur ville et qu'ils y puissent faire un magazin ou en quelque aultre lieu de la Suisse où à la fin le fais de la guerre tombera.

Sur ce suject le conseil de Zurig est ce iourd'huy assemblé duquel aussy Schaphausen voudra dépendre et crain-ie comme nos gens sont sans résolution qu'ils ne permettent le passage et des vivres aux impériaux, voulant par leur neutralité maintenir la grâce de tous les deux partis.

Savelly[3] est battu par le secours de France auprès de Blasmont, ayant perdu tout son bagage et munition avec trois tonneaux d'argent. Nous en attendons plus de particularitez.

Les ambassadeurs Grisons[4] sont encor en Espagne où on les veut come ie croy tenir pour tant d'ostages jusques à la fin de ceste guerre. Ils n'ont encor rien conclu pour la Voltoline et le bruict qu'on en a semé vient du colonel Janachi[5], qui eo habitus amicorum inter Rhaetos expiscari coepit.

Ie vous prie, monsieur, de m'adviser si toutes mes lettres arrivent bien en Suède et s'il y a apparence que le sieur Heuf[6] me payera bientost de ce qu'il me doit de reste.

Plura proxima occasione.

Ie demeure, monsieur,

En haste de Zurig, ce 7/17 de IXbre 1638.

Tout le vostre

Marin.

Le bailo de Venise[7] est emprisonné à Constantinople et gardé par cent Janitseres.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 1 Dec.[8].

In dorso: Novemb. 16 (?) 1638 Marini.

3853. 1638 november 18. Van P. Pels[9].

Mijnheer,

1 Johann, graaf van Götz.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.
4 Voor hun namen zie men no. 3413, p. 16 n. 13.
5 Georg Jenatsch.
6 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
7 Alvise Contarini.
8 Verbeterd voor ‘Nov.’ zonder dat dit is doorgehaald.
9 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16. Eigenh. oorspr.

Over 8 daegen was mijnen lesten[10]. Sedert en isser geene veranderinge.

10 No. 3839 dd. 11 november.

Den coning[1] is weder int rijck; die heft an dese Spiringen[2] eenen brieff geschreven inhaudend ende[3] middelen an de handt te hebben ome Dansick tot debvoir te constringeeren. Seynt hun ooc meteenen eenen brieff an den churvorst van Brandeborgh[4] open, twelck mij pampieren harnasachtigh vorcompt.

Den Engelse agent[5] is uyt Engelandt aenkommen; refereert, dat daer staet over dese differencie gemaekt wordt, maer de exempelen van soo laet en soo wynigh an de palsgraven[6] maecken flauwe vertroostinge; den tijt dient insunderheyt in acht genomen.

Generall Baudis[7] was korts hier bij den imperialen agent[8]; daer en gebreecken geene discoursen hoe men Dennemarcken vor gedaen afront saude mogen an boort kommen, want die scheepen op de reede hebbent gantse compas verstelt. De stadt seynden haeren pensionaris[9] naer sijne may.^{té} ome humiliteyt te toonen.

Daer wordt gesegt, dat Geraerdt Den Hoff[10] in de saacke van prins Casamirus[11] naer Vranckrijck gaet.

Daer compt tijdinge, dat de Cosaacquen de Polen geslagen met hulpe van veel dusent Tartaren; dat sall de saacke van Dansick versachten.

Hiermede eynde, blijve, mijnheer,

U. Ex.^{cie} diener
P. Pels.

8/18 (no)vemb. 1638 Dansick.

Ick hebbe an sijn Ex.^{ce} de rijxcantz.^{er}[12] alles (g)eschreven, watter omme gaet; oock dat ick U. Ex. geschreven, ofte inde de apresensie van prins Casamirus met wat vordeel vor dese staet saude konnen getracteert worden.

Adres (beschadigd): son Ex.^{ce} monseign.^{r} l'abassa(deur) de sa may.^{té} de Swed(e) Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 22 Dec.

1 Wladislas VII (IV) van Polen.
2 Voor hun namen zie men no. 3468, p. 108 n. 2.
3 Wellicht te lezen: ‘inhaudende’.
4 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
5 Francis Gordon.
6 Het betreft de Poolse paltsgraven.
7 Wolf Heinrich von Baudissin.
8 Alexander von Greiffenclau.
9 Christoph Ricci.
10 Gerhard van Dönhoff (1590-1648), Pools officier en diplomaat.
11 Jan II Kazimierz.
12 Axel Oxenstierna.

3854. 1638 november 20. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime Domine,

Quod rex[2] diceret Lunevillam receptam a Longovillano[3], in eo fallebatur. Quod postremum castellorum extra urbem Brisaccensibus restabat a praefecti Rhinacheri[4] dictum nomine venit in ducis Vinariensis[5] potestatem. Qui arcem Ensishemi[6] contra hostem oppidi positum[7] tutati sunt, nihil eorum omisere, quae a viris fortissimis sperari possunt. Erant in oppido arcemque oppugnabant sexcenti pedites, equites autem centum, reliquiae exercitus Lotharingici[8]. Misit eo dux Rosam[9] Gallis quibusdam additis, quos exspectare non ausi Lotharingici oppido excessere; sed in abitu a Rosa oppressi post brevem pugnam in fugam acti et ad satietatem caesi sunt, CC captis et Mercio[10]. Evenit hoc Calendis Novembribus, ut hic numerare mos est. Post id dux etiam ex cisrhenano latere Brisacum munitionibus circumvenit speraturque, ut consentire literas video, deditio intra mensem aut citius. Quinto Novembris die, ut ex captivis est cognitum, restabant obsessis XVI boves, C porci, frumenti pauxillum; equinae carnis libra solidos 12 valebat. Longovillanus habere creditur 6 millia peditum, duo equitum. Feuquerius[11] ab eo praemissus partem aliquam Savellianorum[12] cecidit.

Rex Angliae[13] reginae socrui[14] suae obviam ivit ad leucas quatuor, filia[15] autem matri extra portam urbis ipsa matre orante, ne longius prodiret, gravida quippe.

Est in Anglia dux Valetta[16]. Hi cum Chevreusia[17] et Subizio[18] speciem ibi facient aulae Gallicae. Nam regina mater non minus ducentos secum habet. Rex idem Angliae, ut ex legatis[19] intelligo, Scotis metum omnem ademit non de liturgia tantum anglicana, sed et de introductis antehac ritibus quinque[20] nolens vim inferre ipsorum animis[21].

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 156. Gedeelt. gedrukt *Epist.*, p. 481. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Lodewijk XIII.
3 Henri d'Orleans, hertog van Longueville.
4 Hans Heinrich, baron van Reinach.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 De copie te Uppsala geeft 'Eisishemi'.
7 De copie te Uppsala geeft 'potitum'.
8 Karel IV, hertog van Lotharingen.
9 Rheinhold von Rosen.
10 Caspar van Mercy; zie de *Gazette de France* dd. 18 november 1638 no. 162 pp. 681-688.
11 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
12 De troepen van Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.
13 Karel I, koning van Engeland.
14 Maria de Medici.
15 Henriette Marie.
16 Bernard de Nogaret d'Epernon, hertog van La Valette.
17 Marie de Rohan, hertogin van Chevreuse.
18 Benjamin de Rohan, heer van Soubize.
19 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
20 De copie te Uppsala geeft de lezing 'quoque'.
21 Tot hier is de brief praktisch gelijkluidend aan de brief van 20 november (no. 3857) aan Axel Oxenstierna.

Principem Casimirum[1] hic retineri, dum bellum manet, magni existimant Galli. Quare metuo, ut procedat illa permutatio, cujus mentio est in literis Excellentiae vestrae datis 8 Novembris[2].

Satis intelligunt legati Angli prostratam jacere domum Palatinam, nisi subito aliquid magni pro ea fit. Ostendi utrique, quid facto sit opus. Nihil definite respondent, sed ferme toties jam ante dicta repetunt, ad quae respondendi non deest nobis materia.

Gaudeo interim calamitatem tam gravem aliquibus nostrorum ibi prosperis et novi militis adventu nonnihil temperari. De Bannerii[3] quoque rebus cuncta, quae audimus hactenus, jubent nos bene sperare. Saxo[4] quae fecit satis aperta est servitutis confessio. Principis Brandenburgici[5] morbus, quem suspicione oneret, non obscurum est.

D. Knutium[6] puto jam adesse vobis, hominem ut intrepidum, ita fortuna utentem mire obsequente.

D. comes Nassavius[7] hic subsistit et venatur interdum cum rege non ingratus comes.

Video esse qui putent Silesiam ab imperatore[8] dari ad tempus custodiendam et tutandam Polono[9]. Facilius id crederem, nisi Polonia jus sibi in Silesiam ab antiquo vindicaret. Talibus autem custodia haud satis tuto mandatur.

Literas bene curavi.

Deus Excellentiae vestrae domuique ejus perpetuo faveat.

Quae ad me sunt literae optime per Heufdium[10] curabuntur[11] Iam nunc mihi nuntiatur caesus a duce Longavillano ad Blamontium exercitus Savellii, cui et dux Franciscus Lotharingus[12] aderat. Exspectabimus exactiorem ejus praelii notitiam.

Excellentiae Vestrae omni cultu addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 10/20 Novembris 1638[13].

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in margine in de copie te Uppsala: R.A.^{o} 1638 d. 18/28 Novemb. Hagae.

1 Jan II Kazimierz.
2 Ontbreekt.
3 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
4 Johann Georg I, keurvorst van Saksen.
5 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
6 Johan de Knuyt.
7 Hendrik van Nassau-Siegen. Hij bevond zich te Parijs om Lodewijk XIII namens Frederik Hendrik geluk te wensen met de geboorte van Lodewijk XIV.
8 Ferdinand III.
9 Wladislas VII (IV), koning van Polen.
10 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
11 Deze zin ontbreekt in de copie te Uppsala.
12 François-Nicolas, hertog van Lotharingen.
13 De datering ontbreekt in de copie te Uppsala.

3855. 1638 november 20. Aan Willem de Groot[1].

Frater optime,

Dolent mihi de sorore[2] quae scribis[3], pro qua Deum precibus adire non desino.

Filii[4] in castris valent, sed minor rectius. Alterum otii amantem nimis propere militiae toedet. Brisacum brevi in potestate ejus[5] speramus fore depulsis ab oppugnatione castrorum hostibus, castellis extra urbem partim ab hoste receptis partim captis aliis, caeso iterum duce Lotharingo[6] ad Ensishemum magna ubique hostium clade. Savellio[7], qui Rhenum transiit, adversum ivit Longavillanus[8].

Princeps Arausionensis[9] non Gravensandam tantum, sed et alias res magnas vili mercatur. Etiam istae quae videntur nugae, titulorum fumi, ducent seria.

De Schoockio[10] scripserat jam ad amicos Salmasius[11] mihi ab eo affingi socinismum *οὐ φροντὶς ἱπποκλείδῃ*[12]. Occallui ad talia. Nihil veri eo factum est deterius quod in id Socinus[13] incidit. Siquis tamen vestratium responso eum dignum putat et a me edoceri velit super iis, quae ad me pertinent, non me gravabit iste labor. Interim quod adversarium reperit Schokius non minus quam ipse est cerebrosum, satis placet.

Epistola Rupellam recte missa est.

Vale cum tuis nostrisque, mi frater.

20 Nov. 1638.

Tibi obligatissimus frater

H. Grotius.

3856. 1638 november 20. Aan A. Oxenstierna[14].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Accepto nuntio cladis, quam sane gravem sensit domus Palatina[15], officii mei duxi adire legatos Angliae[16] et utrique ostendere jacere eam domum plane pros-

1 Gedrukt *Epist.*, p. 880. Antw. op no. 3836; beantw. d. no. 3868.
2 Adriana de Groot.
3 Zie no. 3836.
4 Cornelis en Diederik de Groot.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Karel IV, hertog van Lotharingen.
7 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.
8 Henri d'Orleans, hertog van Longueville.
9 Frederik Hendrik.
10 Martin Schoock.
11 De Franse klassiek-filoloog Claude de Saumaise, hoogleraar te Leiden.
12 Herodotus VI. 129 in fine.
13 Faustus Socinus (1539-1604), antitrinitariër.
14 Gedrukt *Epist.*, p. 481; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 547. Geciteerd in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 185.
15 Op 17 oktober 1638 was Karl Ludwig van de Palts bij Vlotho verslagen door Hatzfeldt. Zijn broer Ruprecht en een aantal hoge officieren werden hierbij door de keizerlijken gevangen genomen.
16 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.

tratam neque posse nisi Anglis praeeuntibus et quidem vi valida sublevari; eaque de re quos cum rege[1] cumque ministris regiis habuissem sermones ipsis narrare. Scudamorius videbatur spem facere, si non sumendi aperte belli, certe conferendi pecunias et militem ad bellum nostrum, quomodo Gallia in Batavicum bellum fecisset diu antequam ipsa quoque hostem se Hispano[2] profiteretur. At Licestrius veterem occentabat naeniam de duplici foedere. Neque enim regem Angliae[3] pro sua justitia ac prudentia facturum, si bello se contra potentissimos principes involveret, nisi certus esset, quid bello peteretur. Sibi cordi restitutionem Germaniae in statum veterem, alios id agere, ut ex aliena calamitate lucrum faciant. Et de Pomerania quidem quod speraret Suedia nixa consensu principis ejus terrae[4] Ordinumque praesertim domo, quae possederat extincta non iniquum etiam sibi videri. De Lotharingia, de Alsatia rem esse aliam.

Cum mala Palatinae domus ipsos propius spectare dicerem ob sanguinis vinculum, respondit, ut antehac, regum consilia ad eam normam non dirigi. Mirum vero id proferri a Gallis hoc tempore matre regis[5] exsulante, fratre[6] non ita pridem pro hoste habito et nunc ardente bello in regis affinem proximum[7].

Non omisi demonstrare etiam famam regis Angliae in eo verti, ne, quod aequum esse ipse tot legationibus missis judicasset, sperni semper pateretur; praeterea tantum impositum esse jugum principibus civitatibusque Germaniae, ita ipsos inter se discordes assuetosque servitio, ut si maxime nunc pax fieret, restitutis etiam qui dejecti sunt, nihilo ob id meliore loco futurae sint res Europae. Potentiam illam adeo jam magnam, ut ab Anglis formidaretur, insidiaturam temporibus superventuramque Galliae praesertim, quo nunc potissimum vallo libertas Europae post Italiam Germaniamque ad respectandos Austriacorum nutus perdomitas niteretur.

D. cardinalis[8] in Senesaeae[9] locum, quam depulsam graviter fert regina[10], substituit Brassacam[11], propinquam suam, quae nunc apud reginam principem obtinebit locum adituum sermonumque assidua custos. Hoc experimento didicit regina non multum sibi auctoritatis ex partu[12] partum.

Deus Sublimitatem Tuam, Excellentissime et Illustrissime Domine, sospitet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 10/20 Novembris 1638.

1 Lodewijk XIII.
2 Philips IV van Spanje.
3 Karel I van Engeland.
4 Bogislaw XIV, hertog van Pommeren.
5 Maria de Medici.
6 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.
7 Philips IV van Spanje, zwager van Lodewijk XIII.
8 De Richelieu.
9 Marie-Catherine de La Rochefoucauld-Randan, markiezin van Senecey.
10 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
11 Catherine de Sainte-Maure, gehuwd met Jean de Gallard, heer van Brassac.
12 Bedoeld wordt de geboorte van Lodewijk XIV op 5 september 1638.

Cum diceret mihi Scudamorius mirari se navium, quarum auxilium obtulissent, tam parvam a nobis rationem haberi, cum navium Anglicarum metu quondam adacti fuerint Hispani ab Elisabetha[1] pacem petere, dixi pacem et petivisse ab Elisabetha et ab Iacobo[2] obtinuisse Hispanos, ut Anglorum ope destitutos Batavos opprimerent. Classem americanam, quae aurum argentumque fert, tam bene ab Hispano custodiri, ut nec ab Anglis nec a Batavis capi unquam potuerit. Oppida autem maritima, quae cepissent Angli, ut Corunnam, Gades, et in America S. Dominici et Nominis Dei statim ab eis derelicta, ut qui in praedam, non in bellum proficiscerentur.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3857. 1638 november 20. Aan A. Oxenstierna[3].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Quod rex[4] diceret Lunaevillam receptam a Longavillano[5], in eo fallebatur. Quod postremum castellorum extra urbem Brissacensibus restabat a praefecti Rhinacheri[6] dictum nomine venit in ducis Vinariensis[7] potestatem. Qui arcem Ensishemi contra hostem oppidi positum tutati sunt, nihil eorum omisere, quae a viris fortissimis sperari possunt. Erant in oppido arcemque oppugnabant sexcenti pedites, equites autem centum, reliquiae exercitus Lotharingici[8]. Misit eo dux Rosam[9] Gallis quibusdam additis, quos exspectare non ausi Lotharingici oppido excessere; sed in abitu a Rosa oppressi post brevem pugnam in fugam acti et ad satietatem caesi sunt, CC captis et Mercio[10]. Evenit hoc Calendis Novembribus, ut hic numerare mos est. Post id dux etiam ex cisrhenano latere Brissacum munitionibus circumvenit speraturque, ut consentire literas video, deditio intra mensem aut citius. Quinto Novembris die, ut ex captivis est cognitum, restabant obsessis XVI boves, C porci, frumenti pauxillum; equinae carnis libra solidos XII valebat. Longavillanus habere creditur VI millia peditum, duo equitum. Feuquerius[11] ab eo praemissus partem aliquam Savellianorum[12] cecidit.

1 Elisabeth I (1533-1603), koningin van Engeland. Vgl. *Dichtwerken* I, 2A pars 1, p. 115 v., *Pont. Regina Angl.* (ed. Meulenbroek).
2 Jacobus I (1566-1625), koning van Engeland.
3 Gedrukt *Epist.*, p. 481; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 548.
4 Lodewijk XIII.
5 Henri d'Orleans, hertog van Longueville.
6 Hans Heinrich von Reinach.
7 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
8 Karel IV, hertog van Lotharingen.
9 Rheinhold von Rosen.
10 Caspar van Mercy; zie de *Gazette de France* dd. 18 november 1638 no. 162 pp. 681-688.
11 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
12 De troepen van Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.

Rex Angliae[1] reginae socrui[2] suae obviam ivit ad leucas quatuor, filia[3] autem matri extra portam urbis ipsa matre orante, ne longius prodiret, gravida quippe.

Est et in Anglia dux Valetta[4]. Hi cum Chevreusia[5] et Subizio[6] speciem ibi facient aulae Gallicae. Nam regina mater non minus ducentos secum habet. Rex idem Angliae, ut ex legatis[7] intelligo, Scotis metum omnem ademit non de liturgia tantum anglicana, sed et de introductis antehac ritibus quinque nolens vim inferre ipsorum animis.

Deus, Excellentissime et Illustrissime Domine, det regno, reginae[8] Tuaeque Sublimitati cuncta salutaria.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius

Lutetiae, 10/20 Novembris 1638.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3858. 1638 november 21. Aan N. van Reigersberch[9].

Ik denk altemet of ik behoor myne papieren te overzien, en de Historie van Nederlandt[10] na 't jaar MDCX te vervolgen. Maar vinde, dat my veel papieren ontbreken, die daar toe nodig zouden zyn, inzonderheit van MDCX tot MDCXIV en weder van MDCXVIII tot nu toe. Ik zie ook wel, dat de dank, die ik daar mede behalen zoude, niet groot zoude zyn, en dat myn arbeid tot de verbreiding van de eer van Zweden[11] beter zal worden erkent. Ik zal evenwel gaarn UE. bedenkingen op alles verstaan.

De Koning alhier[12] weet alle zyn geluk de Lieve Vrouwe dank, aan dewelke hy in Nostre Dame een altaar doet maken van vier hondert duizent gulden.

1 Karel I van Engeland.
2 Maria de Medici.
3 Henriette Marie.
4 Bernard de Nogaret d'Epernon, hertog van La Valette.
5 Marie de Rohan, hertogin van Chevreuse.
6 Benjamin de Rohan, heer van Soubize.
7 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
8 Christina van Zweden. Tot aan ‘Deus, Excellentissime’ is de brief praktisch gelijkluidend aan no. 3854 aan Ludwig Camerarius.
9 Gedeelt. gedrukt in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 196.
10 *Hvgonius Grotii Annales et historiae de rebvs Belgicis.* Amstelaedami, Ex Typographejo Joannis Blaev. MDCLVII. Cum privilegiis S.C. Majestatis; & Ordd. Belgicae Foederatae, nec non Holl. West-Frisaeque, per annos quindecim. Ter Meulen-Diermanse, no. 741.
11 *Historia Gotthorvm, Vandalorvm, & Langobardorvm: Ab Hvgone Grotio partim versa, partim in ordinem digesta. Praemissa sunt ejusdem prolegomena. Vbi Regum Gotthorum Ordo & Chronologia, cum Elogiis. Accedunt nomina appellativa & verba Gotthica, Vandalica, Langobardica, cum Explicatione. Auctorum omnium ordinum Tabula contentorum indicat.* Amstelodami, Apud Ludovicum Elzevirium, MDCLV. Ter Meulen-Diermanse, no. 735.
12 Lodewijk XIII.

3859. 1638 november 22. Van F. Spanheim[1].

S. Vir nobilissime et amplissime,

Mitto ad te continuationem operis ante aliquot annos a me inchoati[2], non quod existimem accuratissimo judicio tuo probari posse scriptionem crudam et imparem argumento, sed ut tibi tester me constanter in cultu illo perstare, quo summas tuas virtutes veneror.

Multum mihi gratulabor, si gratum habeas conatum istum veritatem sacram illustrandi et vindicandi, vel saltem animum in tui admirationem effusum et qui sibi in te colendo satisfacere non potest.

Est vero scriptum, quod ad te mitto, *ἀποσπασμάτιον* reliqui operis, quod adhuc premo, et quod in tres evangelistas priores inter se collatos absolvi.

Si viris eruditis institutum meum et textura operis non omnino displiceat, illa, quae restant cum tempore emittam Deo dante, sin minus, abstinebo manum ab ulteriori scriptione.

Tuum sane judicium, vir nobilissime et amplissime, eo, quo par est, loco apud me erit, qui omnia tua singulari affectu excipio et eruditissima scripta tua summa cum admiratione lego.

Deus te nobis et publico servet.

Scripsi Genevae, XII Nov. MDCXXXVIII.

Ampliss. Dign. T. devotissimus

Fridericus Spanhemius.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Couronne de Suède A Paris.

In dorso schreef Grotius: 12 Nov. 1638 Spanhemius.

En boven aan de brief: Rec. 24 febr.

3860. 1638 november 25. Van I. Jasky[3].

Illustrissime et Excellentissime Domine,

Domine Observandissime,

Posteaquam rex Poloniae[4] cum imperatore[5] in oppido quodam Moraviae Niclasburg dicto per unum et medium diem substitisset secretosque sermones aliquot horarum spatio nullo praesente, ne regina[6] quidem, habuisset, ambo discesserunt imperator Viennam, rex vero Poloniae Cracoviam versus. Quam

1 Hs. Leiden, UB., coll. Pap. 2. Beantw. dd. 16 februari 1639. Friedrich Spanheim (1600-1649), theoloog.
2 *Dvbiorvm Evangelicorvm*. Genevae, Sumptibus Iacobi Chouët. Anno MDCXXXIX.
3 Hs. Utrecht, RA. Prov., Arch. Boetzelaer 556, 12. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 3812; beantw. dd. 15 januari 1639. Israel Köhne, genaamd von Jasky (1573-1641), was een invloedrijk persoon in zijn geboortestad Dantzig.
4 Wladislas IV van Polen.
5 Ferdinand III.
6 Cecilia Renata.

7 huius mensis ingressus est ibique per unum et alterum diem commoratus totum hunc mensem venationi impendere voluit sub initium futuri mensis Varsaviam reversurus.

De comitiis altum adhuc silentium. Quid de famosa illa Brisaci obsidione tandem futurum sit, totus exspectat orbis. Obsidionem hanc celebrem faciunt tot excercitus missi ad eam tollendam, tot deleti ad continuandam.

Vulnus, quod Gallia ad Fontarabiam accepit, dux Vinariensis[1] insigni ipsa victoria contra Lotharingum nuper obtenta egregie lenivit si non sanavit.

Sed doleo infortunium infortunatissimi Palatini[2], qui iam secundum tam magnam passus est cladem.

Naves Danicae ante triduum hinc abierunt. Nam cum iam tempus instet, quo maria clauduntur, tempestatibus et procellis sese exponere nolunt et tutius putant in portu quodam suo hybernare.

Valeat Excellentia vestra in divina protectione et omnis felicitatis augurio.

Dab. Dantisci, 25 Novembris A.^{o} 1638.

Excellentiae Vestrae obsequentissimus
I.K.D. Jasky mpp.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 10 Ian. 1639.

3861. 1638 november 25. Van Ch. Marini[3].

Monsieur,

Pour responce de la vostre du 26 passé[4] ie vous diray que i'ay receu les deux cent dalers, que m'avez procurez et attend avec gran impatience le reste vous priant de m'advertir s'il y a apparence que ie l'auray bientost, en ayant si gran besoing.

Göz[5] ayant attaqué Laufenburg tâche de passer le Rhin emportant ceste place-là et demande de Basle et Schaphausen vivres et passage dont le dernier luy est refusé comme vous verrez par l'enclose de (!) monsieur le gran chancelier[6] que ie vous envoye ouverte n'ayant point de loisir de vous estaler le reste.

Le prince de Modène[7] est traitté à Madril come l'infant de Castille et le roy d'Espagne[8] luy ayant assègné 6^{m} escus de pension annuelle il est à craindre qu'il se laissera gagne(r) tant plus aisément à suivre ce que le conseil luy voudra proposer.

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 Zie no. 3856, p. 706 n. 15.
3 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
4 Ontbreekt.
5 Johann, graaf van Götz.
6 Axel Oxenstierna.
7 Francesco d'Este, hertog van Modena.
8 Philips IV.

Les chefs Grisons nonobstant qu'ils sont pipez par l'Espagnol duquel les ducats leur plaisent, craignent les armes de France et font munir les forts de Rhin qui seront gardés par les gens d'Espagne, se trouvant à celle fin le comte Bie[1] Milanois à Coure pour tenir tant mieux le peuple en cervelle qui avec les ministres panche à des nouveautés.

Le résidant d'Angleterre[2] traitte avec monsieur de Veimar[3] qui n'en remportera plus que nos Suédois. Il se monstre fort passioné contre nous et si l'Angleterre n'affectionne pas mieux la Suède il y a peu à attendre de ses promesses dont nous ne voyons iamais des effets.

Ce qu'il en sera vous m'obligeray de m'en advertir de temps en temps come celuy qui en toute cordialité demeure, monsieur,

Vostre serviteur très humble
Marin.

De Zurig, ce 15/25 de 9bre 1638.

Ie m'estonne que monsieur Schmal[4] ne m'a point respondu ny aucun de Suède advise la réception de mes lettres.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 9 Dec.
en: d'envoyer les lettres par Heuft[5].
In dorso: 25 Nov. 1638 Marin.

3862. 1638 november 27. Aan S. Andreae[6].

Clarissime Domine,

Laetum fore virilis stirpis enatae[7] nuntium apud reginam nostram[8] Suediamque omnem, sicut saepe hic regi[9] ac reginae[10], ejus uxori, affirmavi, ita id ipsum rebus perspicuis comprobatum gaudeo. Neque in iis referendis et repetendo gratulationis officio ero cessator.

Quid de diplomatis illis pro tuto Germanorum itinere postulatis factura sit aula Viennensis, attente exspectat orbis christianus ex eo judicaturus, penes quem stet quod tam diuturnis Germaniae calamitatibus non adfertur medicina. Ut pax reperiatur aut colloquiis, quod sane optandum est, aut, si hostium pertinacia eo nos compellit,

1 Antonio Biglia. De schrijfwijze ‘Bie’ moet op een foutieve weergave berusten: men zie *Theatrum Europaeum*. III (Franckfurt M.DC.XXXIX) p. 843.
2 Olivier Fleming.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Peter Abel Schmalz, secretaris van Axel Oxenstierna.
5 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
6 Gedrukt *Epist.*, p. 483. Voor geadresseerde zie men no. 3616, p. 349 n. 2.
7 Lodewijk XIV, geboren op 5 september 1638.
8 Christina van Zweden.
9 Lodewijk XIII.
10 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.

armis, perutile erit excellentissimos D.D. regni rectores[11] in proximis locis velut in specula esse atque inde lucem immittere rebus caliginosis.

11 Voor hun namen zie men no. 3424, p. 40 n. 1.

Habeo gratiam pro chartis transmissis, e quibus cognosco Palatinum[1] ad avunculi sui[2] hactenus quidem exemplum tales expetere contractus, qualia judaeorum sunt conjugia, a quibus vir potest discedere, mulier non item. Eos contractus jurisconsulti claudicantes vocant. Multum effecerit, si quis cancros istos marinos doceat recta incedere.

Ego apud vos quae geruntur discere maxime cupio, ut ad arcticorum siderum conspectum meos cursus regam.

Vale, vir clarissime.

Lutetiae, 17/27 Novembris anni 1638.

Claritudini Vestrae optima volens animo amicissimo
H. Grotius.

3863. 1638 november 27. Aan Willem de Groot[3].

Deo gratias, frater optime, ingentes habeo, quod sororis[4] valetudo in melius proficit cum bona spe recuperandae totius integritatis, cujus boni ut nos compotes faciat, eundem Deum precor.

Quod de iis, qui cum Hautebenio[5] erant, scribis[6], par est flagitiis ad Fontarabiam commissis, Aliter vivitur in castris Vinariensibus[7]. Grave, ut video, damnum est, quod tempestates Batavis intulere. Talis vicinus est Neptunus, ut cum commodis et incommoda adferat.

Controversiam, quam Calloana clades[8] fecerat, non iniqua lege compositam gaudeo. Neque enim Romana in captivos severitas Batavae lenitati convenit.

Brisaci capti nuntium opperimur. Et jam rumores quidam ex omnium spe nati eum praeveniunt.

Sabaudica vidua[9] arces et oppida implevit Gallico milite metuens, ne a populo in cardinalis Sabaudi[10], qui cum exercitu in proxima penetravit, manus traderetur aut etiam interficeretur cum infante[11], qui jam unus spem cardinalis illius moratur. Quam bene caverunt leges Quiritium, ne apud substitutum educatur pupillus.

Fisci advocatio non homine tantum erudito ac diserto, sed et firmo inconcussoque indiget. Videbimus ex electione, an qui Batavis praesunt, rempublicam curent ut ad se pertinentem, an negligant ut alienam.

De librorum censoribus quod scripseram scire cupiam, an ad Trajectinam

1 Karl Ludwig van de Palts.
2 Karel I van Engeland.
3 Gedrukt *Epist.*, p. 881. Antw. op no. 3850.
4 Adriana de Groot.
5 Cornelis Jol, alias Houtebeen.
6 No. 3850.
7 Het legerkamp van Bernhard, hertog van Saksen-Weimar, waar zich Cornelis en Diederik de Groot bevonden.
8 Zie hierover no. 3638, p. 395.
9 Christine de France, weduwe van Vittorio Amedeo van Savoye.
10 Maurizio van Savoye.
11 Carl' Emanuele van Savoye.

tantum terram, an vero ad omne solum Foederatorum juris pertineat, et quam late pateat et num observetur.

Vale cum parentibus optimis[1], uxore[2], liberis[3].

27 Novembris anni 1638.

Tibi obligatissimus frater

H. Grotius.

3864. 1638 november 27. Aan G. Müller[4].

Nobilissime Domine,

Pro literis Nobilitatis vestrae datis 11 Novembris[5], quanto sunt uberiores meque de pluribus rebus edocent scitu dignis, tanto majores aequum est me agere gratias. Neque vero molestum mihi est, quod Germanice scriptae sunt, imo est in eo et commodi aliquid, quia gentis cujusque res facillime et clarissime proprio ejus sermone exprimuntur.

Ducis Georgii Lunemburgici[6] aversum a rebus nostris animum in ea contra Palatinum[7] et D. Bannerium[8], quae videmus erupisse, mirum non est. Non difficilis forte in eum esset ultio, nisi nostros retineret fedus illud per Saxonicas regiones principum speciosum sua tutandi vocabulo et per Dani[9] accessionem non invalidum. Quid in tali rerum statu faciendum sit, de eo consilium dare longe positis non satis expeditum est. Jure quin possint nostri invadere quaecunque illorum sunt, qui paci Pragensi[10] adversum nos factae subscripserunt, dubitationem nullam recipit. Sed an expediat in illam novam compagem arietare, merito quaeritur. Nescio, an fine gravi suo incommodo abstinere locis illo federe comprehensis Bannerii equites peditesque possint et alio cum bona aliqua spe transferre bellum, ita ut non nimis longe a sibi possessis abstrahantur. Si abstineri ad tempus potest, non dubito, quin brevi hostiles copiae licentiae aliquid in eadem loca sint usurpaturae, quod deinde nostris invidiam importatorum in illas partes armorum sit detracturum sequentibus hostium vestigia aut exempla. Sed spero brevi ex ipsa Suedia mandata adfore, quae expensis onmibus, quae aut sperari aut metui possunt, caliginem hanc dispellant.

Videntur sane Bremensis antistitis[11] ferocia dicta factaque contra et beneficiorum memoriam et pactorum fidem aliquid mali nobis portendere a rege semper aemulo Suedis, nunc et invidente eis, quae per Germaniam tenent. Mecum cogito

1 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
2 Alida Graswinckel.
3 Voor hun namen zie men no. 3719, p. 520 n. 5.
4 Gedrukt *Epist.*, p. 482. Beantw. d. no. 3897. Georg Müller was Zweedse hofraad en secretaris.
5 Ontbreekt.
6 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
7 Karl Ludwig van de Palts.
8 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
9 Christiaan IV van Denemarken.
10 De vrede van Praag, gesloten in 1635.
11 Friedrich III (1609-1670), aartsbisschop van Bremen. Hij was een zoon van Christiaan IV van Denemarken.

an senatores et nobilitas Danica velint possintque dimovere regem, ne, quamvis sub Holsatici ducis titulo, citra necessitatem induat se rursum in pericula, quibus se ante annos aliquot non magna cum gloria extricavit.

Ad ea, quae Illustrissimo D. Salvio[1] proposuere illi, qui Geluckstadio veniebant, non absurdum forte responsum foret aequum esse, ut ab imperatore[2] primum impetretur perscripta cautio, qua promittat se militem extra illas terras habiturum; Suedos deinde omnia aequa facturos. Ita et tempus ad deliberandum extrahi posset et aut dissui fedus aut certe aequitatis species in nostras transduci partes; sed certe, ut dixi modo, de his videre illorum est, quibus et loca illa sunt propiora et res ipsae ac quotidianae earum mutationes notiores. Si bona pax sperari non potest, utile erit quantulumcunque offeret Anglus[3] arripi, ut causae illigetur.

Bene curatae sunt ad marchionem Badensem[4] literae.

Deus, Illustrissimum Dominum Salvium vestramque Nobilitatem propitius servet ac sospitet.

Lutetiae, 17/27 Novembris 1638.

Nobilissimae amplitudinis vestrae studiosissimus
H. Grotius.

3865. 1638 november 27. Aan A. Oxenstierna[5].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Dux Vinariensis[6] captis idoneis ad infestandum Brissacum locis supra urbem mola infra colle Molsbergo his addere parabat montem Eckersbergum, qui arcis in modum ex proximo urbem despicit. Munitiones castrorum cis Rhenum mille ac ducentorum militum labore bene procedebant scalaeque e Colmaria ducentae in castra venerant, cum postremae inde literae scriberentur. Dicebant perfugae ex urbe non esse in ea ultra centum[7] et quingentos milites bene valentes. A Geneva literae etiam missos ex urbe dicebant in castra, qui de pactis loquerentur, unde sparsa latius fama jam deditam urbem vulgaverat.

Dux Longavillanus[8] jam capta per suos Lunaevilla multis praeterea hostium ad Blamontium caesis tuto jam poterit se cum Vinariensi conjungere et oppugnantium, si opus est, augere numerum.

1 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant, residerende te Hamburg.
2 Ferdinand III.
3 Karel I van Engeland.
4 Friedrich V, markgraaf van Baden-Durlach.
5 Gedrukt *Epist.*, p. 482; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 549.
6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
7 De uitgevers der *Oxenst. Skrifter* hebben ten onrechte het woord ‘equos’ aangevuld. In de *Gazette de France* dd. 27 november 1638, no. 169 p. 714 staat vermeld: ‘Six soldats qui estoient prisonniers dans Brisac s'en estant sauvez, ont raporté que vingt de leurs compagnons sont morts de faim dans la place que la garnison n'est pas à present de six cens hommes, qui n'ont chacun que trois onces de pain par jour, encore n'y en a-il pas pour trois semaines,...’.
8 Henri d'Orleans, hertog van Longueville.

Constat dissidere inter se graviter Goetsium[1] et Lamboium[2]. Goetsius repulsus ab arce Gutemberga Landshuto non procul, quam oppugnare coeperat, peditem suum in valle ad Kinsingam tenebat equite misso ad vicina Constantiensi lacui. Dicitur in eas partes se transferre Piccolominius[3].

At trans Alpes nova exorta est procella. Cardinalis Sabaudus[4] accepta Hispani[5] munere Nicaea Palea oppido inde se in terras Pedemontanas cum armis intulit. Diffisa popularium animis vidua Sabaudica[6] ac persuasa conjuratum a multis, ut ipsa, filius infans[7] et cardinalis Valetta[8] in cardinalis Sabaudi manus traderentur, in arcem Augustae Taurinorum et in alia ejus regioni loca praesidiarios Gallos magno numero recepit; et in arcem quidem trecentos. Quod ipsius consilium sicut necessitate excusari potest, ita dubium non est, quin inflammatos populi animos magis etiam sit iritaturum. Accedit aliud periculum ex morbo ducis infantis, qui, si aut suo fato aut Itala arte intereat, jus imperii Sabaudici extra controversiam ad cardinalem Sabaudum, Hispanicae factionis hominem, devolvitur, quippe cum feminae antiquitus incapaces sint ejus ducatus tenendi. Galli majores copias illuc mittunt certi contra quemvis possessioni insistere.

Orator sive bajulus Venetus[9], qui Galatae habitabat, inde migrare Constantinopolim jussus praefecti ejus urbis[10] imperio custodiis circumseptus est[11].

Contra Espernonium[12] vetera ac nova conquiruntur crimina.

Est hic missus Geneva ad regem[13] senator, Saracenus nomine[14], qui civitatis istius animum rebus Suedicis ac Vinariensibus optime volentem large mihi praedicavit.

Gratulationis officio apud regem reginamque[15] et bonis votis apud infantem[16] perfunctus jam eram laetitiaeque publicae participem me et lucidis ignibus et vino liberaliter vicinis praebito ostenderam antehac). Non omittam tamen ex speciali jussu renovare gaudium literasque reginae[17], dominae clementissimae, regi tradere, deinde quae responderit significare.

1 Johann, graaf van Götz.
2 Wilhelm, baron van Lamboy.
3 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini.
4 Maurizio van Savoye.
5 De Spaanse opperbevelhebber in Noord-Italië was Diego Mexia Felipes de Guzmán, markies van Leganés.
6 Christine de France, hertogin van Savoye.
7 Carl' Emanuele van Savoye.
8 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
9 Alvise Contarini.
10 De caimacan Massa Pasja.
11 Tot hiertoe is de brief praktisch gelijkluidend aan no. 3867 dd. 28 november aan Ludwig Camerarius.
12 Jean-Louis de Nogaret de La Valette, hertog van Epernon.
13 Lodewijk XIII.
14 Jean Sarrasin (†1641).
15 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
16 Lodewijk XIV, geboren op 5 september 1638.
17 Christina van Zweden.

Deus, Excellentissime et Illustrissime Domine, omnia salutaria det reginae, regno Tuaeque Sublimitati.

Lutetiae, 17/27 Novembris 1638.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus

H. Grotius.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg.Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3866. 1638 november 27. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijn Heer,

Ick wensch uE. goed succes in de commissie te Claeswael. Conde men tegen de nieuwicheden, die in den staet werden ingevoert, mede restablissement decerneren ende executeren, dat waer te wenschen. De schade, die in zee geschiet is te beclagen, maer die te landt geschiet is te beschuldigen fatali omnium ignavia.

Cnutium[2] sua ubique comitatur fortuna nec quidvis audentem destituere audet. Seven Lapsche Collen souden quaelijck soo veel tewege brengen.

Ick heb dese dagen getracteert den gedeputeerde van Genève[3], die hier was gecomen om de congratulatie te doen over des daufyns geboorte[4]. Wij hebben over tafel, daer goed geselschap was, gesproocken van het ketterdooden. Hij en dorste het niet staende houden bekennende nochtans, dat zij het onlangs tweemael hadden gepractizeert. Sulcke maximen sijn dangereux, gelijck fra Pauli[5] seit in de historie van het Concilie van Trente[6], omdat het woord ketterie geïnterpreteert werdt bij dieghene, die de meeste macht heeft in elck lant ende oversulcx licht can vallen op het hooft van dieselve, die sulcke maximen stellen, practizeren ende voorstaen.

Waer monsieur van Dorp[7] is, weten wij niet wel, ende twijffelen, off hij te Parijs weder sal comen om met graef Heindrick[8] te vertrecken. Off dat hij is gegaen op Engelant van Diepe off op Hollant.

Ick bidde uE. aen mijnheer Ray[9] te doen mijne recommendatie met bedanckinge van sijne affectie.

't Can sijn, alsoo ick het niet wel en heb onthouden, dat de naest laeste brieven aen uE. op Zeelant zijn gegaen.

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 9i. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedeelt. gedr. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 196.
2 Johan de Knuyt.
3 Jean Sarrasin.
4 Lodewijk XIV, geboren op 5 september 1638.
5 Fra Paolo Sarpi (1552-1623), Venetiaans historicus.
6 *Historia del Concilio Tridentino. Nella qvale si scoprono tutti gl'artificii della Corte di Roma, per impedire che né la veritá di dogmi si paleasse, né la riforma del Papato, & della Chiesa si tratasse. Di Pietro Soave Polano.* In Londra, Appreso Giovan. Billio. Regio stampatore. MDCXIX.
7 Wellicht Frederik van Dorp; vgl. Rogge, *Br. M. v. Reigersb.*, p. 224.
8 Hendrik van Nassau-Siegen.
9 De Poolse gezant Andreas Rey.

Wij verhoopen haest het overgaen van Brisac, alsoo sijne Fürstelijcke Genade[1] nae alle andere buitenwercken een molen boven de stadt ende eene verhevenheit genaemt Molsberg beneden de stadt heeft becomen ende arbeit om Eckenberg, een berg die seer naebij stadt te naeste bij een casteel streckt, te veroveren, hebbende twee hondert ladders van Colmar doen comen. Twaellf hondert personen wercken aen de retrenchementen aen de Elsaetsche zijde, off misschien den vijant met nieuwe macht iet wilde tenteren, gelijcke veele meenen, dat Piccolomini[2] derrewaert comt ende niet getwijffelt en werdt, off den keiser[3] ende sijne adherenten sullen alles doen, dat mogelick is tot conservatie van een plaetse, die hem soo veel importeert, niet alleen om den Elsas' wil, maer oock om het steunsel, dat de protestantsche Switsers altijd van daer sullen hebben te verwachten. Die uit de stadt sijn overgeloopen seggen, dat het garnisoen is van drie hondert, niet meer als de helft gesonden menschen.

Van Genève sijn verscheide advysen, dat vanwegen den gouverneur[4] ende de stadt eenige in 't leger waeren gecomen om te handelen, waeruit men hier besloten heeft, dat de stadt over was, waer tegen ick geallegeert heb den streeck van Fransois Veer[5] te Ostende.

Gotz[6] is afgeslagen van Gutemberg, een plaets naebij Landshut. Heef sijn voetvolck meest in het Kentsinger dal, de ruiterie bij den Lac de Constance.

De weduwe van Savoye[7] heeft een groote ende voor haer volck seer haetelijcke resolutie genomen van drie hondert Fransoisen in 't casteel van Turin ende veel andere in andere plaetsen van Piedmont te logeren. Sij seit genootsaeckt geweest te sijn, alsoo den cardinael de Savoye[8], haere meesten vijant, met gewapende macht was gecomen in Piedmont, met hulp van de Spaignaerden, die hem oock Nizze de la Paille in handen hebben gestelt, ende een conspiratie was ontdeckt van haer ende den nieuwen hertogh[9] off om te brengen off in handen te stellen van den voorss. cardinael de Savoye.

Men soeckt seer op alle oude ende nieuwe beschuldigingen tegen den hertogh van Espernon[10] ende men seit daerenboven, dat een conspiratie te Mets soude sijn ontdeckt comende uit de reste van sijnen aenhang aldaer, waerover veelen sijn gevangen en oock nieuwe compagniën uit des conings[11] regimenten derrewaert gesonden.

Wij hoopen dat den hertogh van Longueville[12], hebbende bij Blamont met weinich volck geslagen van den hertogh van Lotharingen[13] ende van Savelly[14]

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini.
3 Ferdinand III.
4 Hans Heinrich von Reinach, gouverneur van Breisach.
5 Francis Vere (1560-1609); zie VIII, p. 679 n. 1.
6 Johann, graaf van Götz.
7 Christine de France, hertogin van Savoye, weduwe van Vittorio Amedeo van Savoye.
8 Maurizio van Savoye.
9 Carl' Emanuele van Savoye.
10 Jean-Louis de Nogaret de La Valette, hertog van Epernon.
11 Lodewijk XIII.
12 Henri d'Orleans, hertog van Longueville.
13 Karel IV, hertog van Lotharingen.
14 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.

oock Luneville hebbende verovert, sonder swaericheit sich sal connen voegen met den hertogh van Wimar ofte immers een goed getal van de zijnen senden in 't leger voor Brisac om de assauten te stercker te mogen doen. Oock hebben die van 't garnisoen van Dourlans geslagen eenige uitloopers van de garnisoenen van Hesdin, Bapaume ende Aire.

Den bailo van Venegië[1] is bij den cahimackan[2] belast uit Galate, daer hij woonde, te comen te Constantinoplen ende daer logys bij noodt genomen hebbende sijn hem guardes gegeven, soodat ick sie, dat die republique daer moeite sal hebben.

De beletselen die de heer Banier[3] gevonden heeft aen de Elbe ende de nieuwe defensionsligue van veele princen in Opper- ende Neder-Saxen, waeronder sijn den coning van Denemarcken[4] als hertogh van Holstein ende sijnen soon[5] als eertsbisschop van Bremen geven ons groot bedencken ende door vrese van meerder quaedt houden ons de ... te ruggen.

Parijs, 27 Nov. 1638.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant In Den Hage.

In dorso schreef Van Reigersberch: broeder de Groot, den 27 Nov. 1638 wt Paris.

3867. 1638 november 28. Aan L. Camerarius[6].

Illustrissime Domine,

Dux Vinariensis[7] captis idoneis ad infestandum Brisacum locis supra urbem mola, infra colle Molsbergo his addere parabat montem Eckersbergum, qui arcis in modum ex proximo urbem despicit. Munitiones castrorum cis Rhenum mille ac ducentorum militum labore[8] bene procedebant scalaeque e Colmaria ducentae in castra venerant, cum postremae inde literae scriberentur. Dicebant profugae ex urbe non esse in ea ultra centum[9] et quingentos milites bene valentes. A Geneva literae etiam missos ex urbe dicebant in castra, qui de pactis loquerentur, unde sparsa latius fama jam deditam urbem vulgaverat.

Dux Longovillanus[10] jam capta per suos Lunaevilla multis praeterea hostium ad Blomontium caesis tuto jam poterit se cum Vinariensi conjungere et oppugnant[i]um, si opus est, augere numerum.

1 Alvise Contarini.
2 Massa Pasja.
3 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
4 Christiaan IV van Denemarken.
5 Friedrich III.
6 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 157. Gedeelt. gedrukt in *Epist.*, p. 482. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
7 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
8 De copie te Uppsala geeft: 'mille, ad ducentorum militum laborem'.
9 Zie no. 3865, p. 715 en n. 7 aldaar.
10 Henri d'Orleans, hertog van Longueville.

Constat dissidere inter se graviter Gotzium[1] et Lamboium[2]. Gotzius repulsus ab arce Gutemberga Landshuto non procul, quam oppugnare caeperat, peditem suum in valle ad Kentzingam tenebat equite misso ad vicina Constantiensi lacui. Dicitur in eas partes se transferre Piccolominaeus[3].

At trans Alpes nova exorta est procella. Cardinalis Sabaudus[4] accepta Hispani[5] munere Nicaea Palea oppido inde se in terras Pedemontanas cum armis intulit. Diffisa popularium animis vidua Sabau[dica][6] ad persu[a]sa conjuratum a multis, ut ipsa, filius infans[7] et cardinalis Valetta[8] in cardinalis Sabaudi manus traderentur, in arcem Augustae Taurinorum et in alia ejus regionis loca praesidiarios Gallos magno numero recepit; et in arcem quidem trecentos. Quod ipsius consilium sicut necessitate excusari potest, ita dubium non est, quin inflammatos populi animos magis sit irritaturum. Accedit aliud periculum ex morbo ducis infantis, qui si aut suo fato aut Itala arte intereat, jus imperii Sabaudici extra controversiam ad cardinalem Sabaudum, Hispanicae factionis hominem, devolvitur, quippe cum faeminae antiquitus incapaces sint ejus ducatus tenendi. Galli majores copias illuc mittunt certi contra quemvis possessioni insistere.

Orator sive bajulus Venetus[9], qui Galatae hatitabat, inde migrare Constantinopolim jussus praefecti ejus urbis[10] imperio custodiis circumseptus est[11].

Fasciculos et ab Hamburgo et e Suedia cura Excellentiae vestrae recte accepi; et in perplexis illis rebus melius quam quod Excellentia vestra locorum ingeniorumque illorum gnara dem consilium non habeo, nisi forte eveniat, quod in Graeco est versu: *πολλάχις Ταὐτόματον ἡμῶν καλλίω βουλεύεται*[12].

Plurimum autem ad famam multaque alia referet, si Suedi omnibus ostendant modis pacis moras sibi non esse imputandas. Videtur de Germanis optime dici posse, quod de Britannis olim, servitutem eos suam quotidie emere, quotidie pascere.

Magni D. cancellarii[13] adventum in Germaniam hoc quidem tempore sperari non puto posse mari innavigabili et suspectis terra itineribus. Interim et ipsum et alios regni rectores[14] iis fore in locis, unde citius mitti idonea rebus natis praecepta possint, gaudeo.

De diplomate, quod Batavi constituerunt, probo.

Quae hic commendat D. Luthmarus[15], ea puto irrita non fore, modo Angli

1 Johann, graaf van Götz.
2 Wilhelm, baron van Lamboy.
3 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini.
4 Maurizio van Savoye.
5 Philips IV.
6 Christine de France, hertogin van Savoye.
7 Carl' Emanuele van Savoye.
8 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
9 Alvise Contarini.
10 Massa Pasja.
11 Tot hier is de brief praktisch gelijkluidend met no. 3865 dd. 27 november aan Axel Oxenstierna.
12 Vgl. *Menander*, o.a. frg. 420 (486): *᾽αλλ᾽ ἔστι καὶ ταὐτόματον ἔνια χρήσιμον* (ed. Allinson, Loeb 1930, p. 444).
13 Axel Oxenstierna.
14 Voor hun namen zie men no. 3424, p. 40 n. 1.
15 Gerhard Romelian von Kalcheim, genaamd von Leuchtmar.

loquantur explicatius. Mallet autem Luthmarus regia liberalitate juvari res electoris Palatini[1] reservato in aliud tempus vetere credito. Electoris colloquium cum D. legato Roo[2] momentum ad res hactenus nutantes adferre poterit. Non facile arbitror assensuros Suedos aut ad iterandam cum Palatinis armorum conjunctionem aut ad danda illis stativa, quamdiu faedus nullum coiit. Et iniquum petunt qui societatis commodis omnibus frui volunt sine obligatione mutua. Quid olim Gallis, quid Batavis praestiterit domus Palatina, memini et ipsos meminisse cupiam; sed saeculo vivimus tum ob multa alia, tum ob hoc vel maxime accusando, quod facilius beneficium seras quam gratiam metas.

Scotici dissidii vulnus ut satis coierit, metuo. Multa sunt *τεκμήρια* latere *ὕπουλόν τι*[3], quod, ut recte sanetur neque in publicum erumpat malum, Deum precor.

Aequum plane est, quod dicit Excellentia vestra, quando mater regis[4] Galliae sumtui est Anglis cum magno suo comitatu et incertum quando abitura, Gallos vicissim in propinquos Anglorum debere esse non illiberales.

Hassicae copiae ne ad imperatorem[5] transeant, ubi tricae istae, quae in Hassicam pacem incidunt, exemptae fuerint, est, cur metuamus. Galli in negotiis talibus multa moliuntur, parum expediunt.

D. Knutii[6] huc iter damnosum ipsi non fuit et ea multis legationes reperiendi novas causa est.

De principe Ruperto[7] et hostium circa eum machinationibus congruunt mea cum vestrae Excellentiae judiciis.

Deus Excellentiam vestram domumque ejus sospitet pacemque det nobis bonam.

Lutetiae, 28[8] Novembris MDCXXXVIII.

Excellentiae Vestrae omni observantia cultuque addictissimus
H. Grotius.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

In de copie te Uppsala boven aan de brief in margine: Redd. Hagae.

3868. 1638 november 29. Van Willem de Groot[9].

Frater optime,

Jam nunc tuas accipio XX mensis vertentis ad me datas[10], quae ut omnes

1 Karl Ludwig van de Palts.
2 Thomas Roe, Engels diplomaat die zich te Hamburg bevond.
3 Vgl. Sophocles, *Oed. Tyr.* 1396 en Eustathius, *Comm. Hom. Od.* 1496, 36 vv. (ed. 1960, vol I, p. 166).
4 Maria de Medici.
5 Ferdinand III.
6 Johan de Knuyt.
7 Ruprecht van de Palts.
8 De copie te Uppsala geeft als datum '28 Novembris', terwijl de uitgave der *Epist.* als datum '27 Novembris' vermeldt.
9 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 3855; beantw. d. no. 3883.
10 No. 3855.

tuae gratissimae mihi fuerunt, imprimis vero quod bonam tibi esse spem capiendi Brisaci video, quae nos jam unice cura macerat, ne ubique Gallorum protestantiumque arma infamem hoc anno sortiantur exitum.

Filium majorem[1] miror non ante animadvertisse adagium satis frequens. Dulce bellum non; nunc restat, ut Spartam, quam suo judicio nactus est, recte exornet, certe ne, nisi post obitas aliquamdiu militares excubias et quae ejus sunt generis, ad vos redeat, ne eum iterum paenitentiae paeniteat.

Qui hic est filius[2] praeterita septimana causam non infeliciter et agendo et replicando peroravit, quanquam magno, ut ipse ait, animi motu; operam dabo, ut hac vel proxima septimana iterum in foro audiatur, ut et orationibus et frequentiae hominum et loco adsuescat. Sane ex hoc principio didici eum nulla ex parte forensibus actionibus imparem fore; ad diligentiam, quae unice hic necessaria est, hortari et exemplo praeire non desino.

Princeps[3] post emtam Gravesandam filium quondam graphiarii Douzae[4], qui eum locum octo millibus florenorum emerat, a praetura dimovit jamque jus in naufragia et ejectas in littora merces sibi vendicat ipse, eo (no)mine quod post enumeratas omnes partes jurisdictionis subjecta est haec clausula et ita, ut comitatus Gravesandam possedit, super quibus antea valde disputatum est, eam copulam nunc ille augmentative accipit, ut non tantum enumeratae partes jurisdictionis, sed et illud alterum e regalibus accedere debeat.

Patronum fisci an Hollandi an Selandi creare debeant, hoc conventu disputabitur; interea Graswinkelio[5] competitorem se offert Boi(...)[6], non infelix poeta, qui natione Selandus ducta jam Dordraci Brantvikensis filia[7] semet ipsum Hollandis inserit.

Vale, frater optime, cum uxore et liberis[8].

Soror nostra[9] jam meliuscule valere incipit, sed lenta sunt, ut in eo morbi genere et hac anni tempestate, remedia.

Veniet ad vos brevi Arnoldus Lonii viri optimi filius[10], affinis Graswinkelii, quem tibi per me commendari amici voluerunt.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XXIX Nov. 1638.

1 Cornelis de Groot.
2 Pieter de Groot.
3 Frederik Hendrik.
4 Dirck van der Does, schout van 's-Gravenzande, zoon van Mr. Jacob van der Does (1575-1630), raad en secretaris van Frederik Hendrik. Over de aankoop van 's-Gravenzande zie men de brief van de Grafelijkheids Rekenkamer dd. 17 februari 1639 aan de Staten van Holland (Hs. Den Haag ARA., Grafelijkheids Rekenkamer no. 49) en het antwoord dd. 18 februari 1639 van de Staten van Holland (Hs. Den Haag ARA., Staten van Holland no. 1389); zie vooral Hs. Den Haag ARA., arch Nassause Domeinen no. 6551.
5 Dirck Graswinckel.
6 Cornelis Boey (1611-1665).
7 Anna Brandwijk van Blokland, dochter van Pieter Brandwijk van Blokland. Zij was op 16 november 1638 met Cornelis Boey gehuwd.
8 Alleen Cornelia bevond zich bij haar ouders te Parijs. Pieter was in het vaderland en Cornelis en Diederik waren in het leger van Bernhard van Saksen-Weimar.
9 Adriana de Groot.
10 Arnold van Loon (geb. 21 april 1616), zoon van Hans van Loon en Anna Ruychaver.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius Ambassadeur de la Reine et couronne de Suede A Paris.

In dorso schreef Grotius: 1638 29 Nov. W. de Groot.

En boven aan de brief: Rec. 9 Dec.

3869. 1638 november 30. Aan S. Goff[1].

Vir reverende,

Quod summam pietatis tuae in me benevolentiam non pluribus officiis sum prosecutus, de eo venia danda est occupationibus nostris. Gratias vero maximas tibi debeo, quod initae inter nos amicitiae memoriam et animo retineas et literarum commercio testeris. In utroque ne me vincas, operam dabo.

Nihil mihi laetius contingere potuit, quam quod significant literae tuae non ingratum esse illustrissimo ac reverendissimo archiepiscopo Angliae primati[2], eum, quem pridem eximiis ejus virtutibus devovi, cultum. De differenda editione[3] dignum ipsius sapientia consilium est. Poterunt cum tempore et alia adnasci, quae, si non publice utilia, mihi certe sint oblectamento negotiorum aestus distinguenti studiis tranquillioribus.

Scotorum *σκότωμα* lucis omnis Auctorem, ut sanet, precor. Ut autem prudens aliquis dixit, plurimum adversus tales morbos conferunt dies et quies.

Regina[4], regis Galliae[5] mater, si studium in Hispanos exuit, est quod nos Suedi, quibus non quidem in Hispanos, sed in domum Austriacam, Hispanis per multa vincula innexam, bellum est, gaudeamus. Et vestra aula hoc maxime tempore fortibus consiliis eget. Ideoque in dominae Chevreusiae[6] abitu nihil factura damni est.

Deus te, vir reverende, et omnes recti verique amantes servet, tueatur, sospitet.

Tuae pietati obligatissimus
H. Grotius.

Lutetiae, XXX Novembris MDCXXXVIII.

3870. 1638 december 2. Aan J. de la Gardie[7].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Summis pro regni salute curis Sublimitatis Tuae datum est, quod praeter in

1 Copie Gem. Bibl. Rotterdam, coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674. Gedr. *Epist.*, p. 483. De Engelse theoloog Stephen Goffe (1606-1681) werd vaak gebruikt voor diplomatieke missies.
2 William Laud.
3 Misschien is hier sprake van Grotius' in 1647 verschenen *De imperio svmmarvm potestatvm circa sacra*; Ter Meulen-Diermanse, no. 894.
4 Maria de Medici.
5 Lodewijk XIII.
6 Marie de Rohan, hertogin van Chevreuse.
7 Gedrukt *Epist.*, p. 484. Antw. op no. 3846. Voor geadresseerde zie men dl. VI blz. 102 n. 11.

commune significata proprias ad ipsum literas non miserim, quibus significarem tum reverentiam, quam eximiis ejus virtutibus et in Suediam meritis debeo, tum animum ei per omnia, quae meae sunt facultatis, inservire paratissimum; quae interim duo apud omnis ordinis gentisque homines nunquam tacui.

Quantopere Galliae rex[1] amet Tuam Sublimitatem quamque liberaliter laudes ejus praedicet, et ego testis esse possum ex multis ejus sermonibus et D. Crusius[2] generosissimus juvenis. Gaudeo etiam eos, qui veteri sanguine Sublimitatem Tuam contingunt, interdum ad me accedere, ut illis quoque verbis et, si occasio se praebeat, factis possim ostendere, quam in ipsius cultu cedam nemini.

Ex his intelligere ipsa potest, quam laetus acceperim literas ejus, per quas virum doctissimum Matthiam Mijlonium[3] commendat. Efficiam, ne quod in me officium desideret. Quod cum et sine commendatione facturus libenter fuerim vel Suedici nominis vel literarum causa, nunc eo faciam promptius, quod primus mihi obtulit optatam diu materiam testandi, quam sim fide optima Tuae Sublimitatis venerator.

Deum precor, Excellentissime et Illustrissime domine, ut tantam virtutem diu reginae[4] regnoque incolumem servet.

Lutetiae, postridie Calendas Decembris ex novo Calendario anni 1638.

Tuae Sublimitatis devotissimus cultor
H. Grotius.

3871. 1638 december 2. Van P. Pels[5].

Mijnheer,

U. Ex.[cie] berichte ick[6] de wedercompste van sijne may.[té7] int Polse rijck hebbende tot Nicolasborgh, 12 mijlen van Weenen, met den kayser[8] gesprocken ende, hoewell dat men uytstroyt niet anders als publick, soo ben ick seekerlijck bericht, datt se well 10 uren alleen cabinet gehauden hebben.

Sijne may.[té] van Polen heft an de principale palatini versocht eenen rijxdagh uyt te schrijven op naervolgende 4 puncten:

1. wegen de begeerde assistencie van den grootvorst van Moscou[9] tegens den Turck.
2. renforssement tegens de gerebellerde Cosaacken;
3. lossinge van prins Casamirus[10] in Vranckrijck;
4. reparacie vant affront in de saacke van Dansick.

1 Lodewijk XIII.
2 Johan Jespersson Kruus.
3 Mathias Eriksson Mylonius Biörenklou (1607-1671), Zweeds diplomaat en staatsman.
4 Christina van Zweden.
5 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16. Eigenh. oorspr.
6 No. 3853 dd. 18 november.
7 Wladislas VII (IV) van Polen.
8 Ferdinand III.
9 Michael III Fjodorowitsj Romanow.
10 Jan II Kazimierz.

De palatini treckent in groote consideracie en discoureeren als volgt:

opt. 1 dat den vrede met den Turck[1] geene solonnelle assistencie en kan lijden;

op 2. dat men het regement van Den Hoff[2] met assistencie van die quarceani tegens de Cosaacquen sonder rijxdagh well kan gerenforceeert worden;

op 3. dat prins Casamirus couverto sonder raet en kennisse uyt het rijck is vertrocken, moet alsoo vor hem selven sorgen; ist omme wat gelts te doen, men kan sijne may.t tegemoet kommen;

op 4. dat men ome de stadt Dansick met vremde soldaeten geene orlogge en heeft aen te vangen, daer dan bij compt de rayse van sijne may.té in Oostenrijck, die groote onbrage veroorsaackt ende ordeelen de militayre persoonen soo haest en sall den vrede van Deuytsland niet gemaekt sijn ofte de imperiale armee sall den coning van Polen overgelevert was.

Naer dat sijne may.t van Polen int rijck kommende het verlies van de battayle in Westphaelen vernommen en dat palsgraff Robrecht[3] gevangen, soo heft den commissareys Geraerd Denn Hoff[4] naer Weenen an den kayser gesonden, ofte die niet en saude tegens Casamirus gelost worden.

De Spiringen[5] sijn van Coninxberg weder naer Warschauw vertrocken en, naer dat men mij vandaer bericht, sijn soo wijs gespedieert als sij daer sijn aenkommen, maer sij geven vor van groot contentement te hebben, dat ick ooc ten deele geloove.

Watter passeert, sall ick U. Ex.cie adviseren en mij sall aengenaem sijn altemets oock een brieffken van Parijs te sien. Ick hoore, dat het beeldt van Nostre Dame à l'église de Nostre Dame groote miraculen doet.

Ick recommandere mij in U. Ex.cie goede gracie en blijve, mijnheer,

U. Exelencie diener

Paulus Pels.

Dansick, 2 Xcemb. 1638.

Adres: A monsieur Monsieur Hugo de Groot, Ambassadeur ordinayre de sa may.té et Couronne de Swede Parijs.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 13 Ian.

In dorso: 2 Dec. 1638 P. Pels.

3872. 1638 december 4. Aan L. Camerarius[6].

1 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
2 Ik heb niet vast kunnen stellen of het hier Gaspar, Gerhard of Herman von Dönhoff betreft. Met ‘quarceani’ wordt het huurleger - wojska Kwarciane - bedoeld.
3 Ruprecht van de Palts.
4 Gerhard von Dönhoff (1590-1648), Pools officier en diplomaat.
5 Voor hun namen zie men no. 3468, p. 108 n. 2.
6 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 158. Gedeelt. gedrukt *Epist.*, p. 484. Gecit. in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 195. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.

Illustrissime Domine,

De Brisaco ita variae sunt famae, ut nihil asseverari possit et captivis et

transfugis diversa renuntiantibus ex affectu, opinione aut dolo. Equinae carnis aliquantum restare constat; farinae quantum fuerit, nunquam percognitum est. Dux interim Vinariensis[1] famen, ut videtur, op[p]eriri adventante praesertim per Lutzemburgicum agrum Picolominaeo[2] nolens aggreditur eum montem, qui urbi ita superincumbit, ut arcis pene sit loco.

Gotzius[3] ad nuntium adventantis Piccolominai commovet se rursum sexdecim militum millibus. Blumberga et Gutemberga arces, in quibus dux Vinariensis commeatus posuit aliquid, praesidia autem levia, jam stunt, ut puto, in ejus potestate, nam quassare eas machinis caeperat et Schafhusianis poposcit transitum et creduntur id concessuri homines nec mali nec malevolentes, sed pertimidi et quovis modo medios se ostendere cupientes. Ex eo capitur conjectura aut Laufenburgii aut Rijnfeldii obsidium moliri hostes.

At Helvetios, etiam pontificios, negare per fines suos transitum copiis, quae ex Italia in Germaniam ire parant, scribit legatus Gallicus[4].

Ex ducis Longovillani[5] exercitu - sexcentos hostium vi capta Lunaevilla cedidisse is dicitur - missi pedites ferme ter mille, equites secxenti ad augendum ducis Vinariensis exercitum jam debent eo advenisse.

Rumor ille de conspiratione Metensi evanuit. Espernonio[6] tamen minus minusque fiditur et ablata ei modo custodia arcis, quae Burdegalae est et Trompetta dicitur.

Dolae in comitatu Burgundiae et vicinis locis misere vivitur ob famen et per eam accensas impunitasque militum rapinas. Sed non unius loci utrumque hoc malum est.

Dux Vinariensis pontem e navibus insternit flumini infra Brisacum et literas intercepit Rhinaceri[7] ad Gotzium, quae alimenta obsessis nondum deficere indicant[8].

Ex literis Excellentiae vestrae datis 22 Novembris[9] et res arctas D. Bannerio[10] et consilia satis perplexa intelligo. Deo et prudentiae ipsius rem committemus.

Gallia nunquam quiescit. Novi quotidie in aula motus et extra eam in Valettarum[11] domum gravis procella.

Velim scire, quid Palatino[12] dederit rex Angliae[13], ut apud legatos[14] et Galliae ministros habeam, quo sermonem dirigam.

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini.
3 Johann, graaf van Götz.
4 Blaise Méliand.
5 Henri d'Orleans, hertog van Longueville.
6 Jean-Louis de Nogaret de La Valette, hertog van Epernon.
7 Hans Heinrich von Reinach.
8 Tot hier is de brief practisch gelijkluidend aan no. 3876 van dezelfde datum aan Axel Oxenstierna.
9 Ontbreekt.
10 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
11 De oorzaak lag o.a. in het beleid van Bernard de Nogaret d'Epernon de La Valette gedurende het beleg van Fuenterabia; zie o.a. no. 3805.
12 Karl Ludwig van de Palts.
13 Karel I van Engeland.
14 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.

Reginam matrem[1] aliquid pro Hispano[2] moliri quanquam infensa ei palam credi vult; sunt, qui suspicantur, multi. Et facile id credent Scoti, ut solent iritatis semel animis omnia in deterius conspici[3]. Omnium Magnae Britanniae bene volentium est aquas adferre restinguendo incendio ex cineribus resurgenti. Non puto autem reginae matri, dum in Britannia erit, quicquam ex Gallia venturum pecuniae. Causa negandi obtenditur, ne ex ea pecunia ipsa non se, sed in Gallia factiones, ad quas materia non deest, alat.

De Hassicis rebus etiam hic nihil certi audio.

De Batavis puto verum esse illud semper casuris similes nunquamque cadentes. Si inter eos minus conveniat, habent praesentem arbitrum. Dedecori quod ad Havanam acceptum est et a Dunquercanis quotidie accipitur mederi debent leges, praemia, poenae et ad publica munera dilectus ex virtute, non ex gratia et ambitu. Quibus moribus coepit respublica, iisdem tutanda est. Argenti Peruani potiri res non exigua praesertim his temporibus[4] fuerat, sive ad augendas Batavorum, sive ad accidendas hostium vires. Inter captos ad Calloam audio multos esse culpae exsortes et abs quibus bonam operam sperare patria debeat; itaque gratulor eis redditam libertatem.

Lubecam magis placere imperatori[5] puto, quod ibi majorem sui putet esse reverentiam, ut in civitate, quae imperio et imperatoribus debet multum, Hamburgensibus ob Danica vectigalia alienioribus. Ex responso peremtorio super diplomatis apparebit exspectandus sit, annon, conventus. Interea cum Anglo Palatinoque aliquid fieri e re sit, utrocunque, in bellum sive in pacem, ille se daturus est exitus.

Magno D. cancellario[6] tempus erit deliberandi, quid facere debeat usque dum appetat ver[7].

Moscoviae princeps[8] liberos an reliquerit et, si non liberos, an valde propinquos, cupiam edoceri. Jesuitae nusquam quiescunt. Et Turciam et Persidem nunc commovent, sed in Moscovia notiores puto quam ut fautores reperiant. Venit jam in Galliam Radzivilii fratris filius[9], nescio an publico nomine. Est enim etiamnunc Rhotomagi. Si de principe Casimiro[10] locuturus venit, reperiet difficile negotium. Audio tamen id tentari, ut contentus sit rex Galliae[11] sponsore Poloniae rege[12] ac republica nihil fratrem facturum adversum Galliae rebus. Sed ita Casimirus nudavit animum, ut etiamsi arma ejus nusquam appareant, consilia ejus formidare Gallia debeat.

1 Maria de Medici.
2 Philips IV.
3 Vgl. Tacitus *Hist.* IV, 68, 1.
4 De uitgave der *Epist.* geeft de lezing: ‘his maxime temporibus’ i.p.v. ‘praesertim his temporibus’.
5 Ferdinand III.
6 Axel Oxenstierna.
7 Livius XXII. 1. 1: Iam ver adpetebat.
8 Michael III Fjodorowitsj Romanow.
9 Boguslaus Radziwiłł (1620-1669), zoon van Janusz Radziwiłł (1579-1620) en neef van Christoph Radziwiłł (1585-1640). Hij werd vergezeld door Reynoldus Adamus - Reinold von Dam -.
10 Jan II Kazimierz.
11 Lodewijk XIII.
12 Wladislas VII (IV).

De Holsatorum Persico mercatu[1], si res cum lucro ipsis succedat, mirabor.

Et papae[2] et Hispanis multum blandiuntur Veneti. Apud Turcas nisi blanditias argenteas admoverint, frustra erunt. Mire patent illius aulae sinus. Venetorum orator[3] etiamnum Constantinopoli est et a centum Janizariis custoditur.

Deus, Excellentiam vestram et omnes ad ipsum pertinentes sospitet.

Excellentiae Vestrae singulari cultu addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 4 Decembris Novi Calendarii, anni 1638.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

In de copie te Uppsala boven aan de brief in margine: Redd. A.^{o} 1638 Hagae 2/12 Decemb.

3873. 1638 december 4. Aan. Christina van Zweden[4].

Serenissima ac potentissima regina, domina clementissima,

Gratulationem de novo hic regni haerede[5], non tantum postquam uterum ferre reginam[6] rex[7] legatis significaverat, spe futuri partus praesumpsi, sed eo jam edito regem reginamque adii orationibus laetitiamque, ut legati caeteri, testatus sum ignibus, conviviis vinoque viciniae praebito. Nunc vero accepto speciali imperio Augustae Majestatis Tuae regem heri et reginam puerperam rursus adii dixique tempori convenientia, quorum haec summa est. Apud regem pro tam amica gaudii sui significatione et verbis ipsius, quae literae ipsius ad Majestatem Tuam continent, repetitis dixi non frustra eum amicitiae Majestatis Tuae confidere, quae vicissim quam illa regi vult optime tam et regem sibi velle non dubitet. Dedisse Majestatem Tuam fidi gaudii signa epulo et machinarum sono, quibus insit praesagium fore magnum et in civili et militari re eum, qui bono Galliae amicorumque sit genitus.

Quod si vera veterum sapientum sit sententia nomina non fortuito, sed fato quodam dari eminentis fortunae hominibus, tum vero terrestribus naturae cognitionem esse cum coelestibus ejusdem vocabuli, magna et hinc nobis ad spes egregia omina praeberi. Quippe delphini astrum nobile astris circumdari talibus, quae pulchra ferant, praesagia; esse circum id sidus Aquilam, Pegasum, Sagittam, Aquarium, Cygnum. Aquilam altivolantem et solem contra tueri audentem protendere nobis sublime pueri nati ingenium. Equitatu eum potentem fore Pegasum esse indicio, peditatu Sagittam,

1 Zie hierover dl. VIII, p. 463 n. 7.
2 Urbanus VIII.
3 Alvise Contarini.
4 Copie Hamburg, Staats- und Univ. Bibl. cod. Supell. 13 f. 140. Gedrukt *Epist.*, p. 485; gedr. in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 186-187.
5 Lodewijk XIV, geboren op 5 september 1638.
6 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
7 Lodewijk XIII.

maritimis viribus Aquarium. Canorum autem Cygnum imaginem ferre poëtarum, oratorum historicorum, qui, ut paternum

nomen, ita et ipsius omni eloquentiae genere sint celebraturi. Novem in delphino stellas observari ab astrologis et ad novem Musas referri, omnium artium ac scientiarum, quae hunc principem ornaturae et ab ipso ornandae sint, praesides. Neque illud omittendum, quod delphinus tangat aequatorem, circulum, qui coelum in aequas portiones dividens dies noctesque adaequans. Justitiam designet, a qua virtute natum cognomen regi cum laudatissimo rege Melchisedeco[1] commune, justi scilicet regis, haereditario jure ad filium quoque sit perventurum.

Quod si etiam eum, qui in mari excellit delphinum comtemplari liceat, tria in eo a physicis notari ad hanc rem pertinentia, esse id animans hominum amantissimum, crescere minimo tempore, celerrimum esse praeterea, ita ut malos supervolet, vela transvolet. Hinc non immerito omen posse capi principis, qui deliciae humani generis sit futurus, celerrima habiturus incrementa et in actu ostensurus se non esse impigrum.

Peroratum rogavi regem, ut pro certo habeat Majestatem Augustam Tuam sanctissime impleturam fidem facti foederis nihilque gratius ei posse contingere quam perpetua ejus frui amicitia ac de eo audire prosperrima libenterque collaturam ad ejus magnitudinem quicquid vires sinerent.

Excusavi etiam, quod non extra ordinem missus esset aliquis dicens causam esse tantam, ob quam nemo nisi ex proceribus mitti debuerit, eos autem bello partim gerendo partim disponendo ita esse occupatos, ut dubium nullum sit quin rex eos in ea cura quam in itinere versari malit.

Hoc ultimum rex laeto plane vultu asseverabat mutuamque spondebat fidem in foedere et amicitiae constantiam, ut erga sororem optimam. Si Majestati Tuae bellum persequi esset animus, sibi eundem fore.

Apud reginam dixi me e longinqua regione adferre nuncium a regina ad reginam concepti gaudii ex ipsius partu, valetudine et vegeto infante. Ex intervallo temporis, post quod haec ex speciali praecepto gratulatio adveniret, locorum intervalla possent intelligi. Et sicut in eo dolendum esset aliquid, quod tantis spatiis regna haec distarent, ita laetum illud, quod in Suedico regno esset Gothia, unde originem suam deducere longa serie magni Hispaniarum reges non erubescant. Aspicere me igitur magno cum gaudio in Francorum regno Gothici sanguinis reginam et in cunis maximae spei principem ad Gothos materna stirpe pertinentem. Fuisse antehac imperatores, qui se Deodatos aut quod idem Theodoros aut Theodosios vocarent. Verum nomen hoc nulli justius competisse quam huic infanti post expectationem tantam, quae spem prope omnem consumpserit, parentum populique precibus divinitus[2] donato. Natum eum Solis die qui ad Solis instar suo calore ac lumine beaturus sit Galliam et Galliae amicos, inter quos Tua Majestas, animi sui sibi optime conscia, eo jure locum sibi principem vindicaret. Natum fructifero autumno, qui fructus omnium virtutum speciosissimos ac suavis-

1 Over Melchisedek, de priesterlijke koning van Salem (Jeruzalem) schrijft Paulus in zijn Hebreeënbrief 7. 1-2: ‘Hic enim Melchisedech rex Salem, sacertos Dei summi, qui obviavit Abrahae regresso a caede regum et benedixit ei, cui et decimas omnium divisit Abraham: primum quidem qui interpretatur Rex iustitiae, deinde autem et Rex Salem quod est Rex pacis, ...’. Lodewijk XIII had de bijnaam: ‘de Rechtvaardige’.

2 Dit woord ontbreekt in de copie te Hamburg.

simos mundo sit editurus. Optare Majestatem Tuam, ut hic felicissimus infans quam citissime et corporis et animi dotibus crescat. Ipsi autem reginae Majestatem Tuam omnia benevolentiae amicitiaeque testimonia ex animo offerre precarique ei tum prosperrimas res tum perpetuum ex hoc puero ejusque actibus gaudium.

Regina et vultu ostendit placere sibi gratulationem et fausta vota gratiasque agi Majestati Tuae voluit, quod in sensus suos ipsius gaudia admitteret animumque suum sincero affectu Majestati Tuae conjunctissimum significari addens quicquid a se proficisci posset expositum semper fore Tuae Majestati.

Deus, serenissima regina, domina clementissima, sospitet Augustam Majestatem Tuam.

Augustae Majestati Tuae obedientissimus subditus
H. Grotius.

Lutetiae, 4 Decemb. n. st. A^{o}. 1638.

3874. 1638 december 4. Aan Willem de Groot[1].

Liber meus de Veritate Religionis Christianae[2], mi frater, qui socinianus est Voetianis[3], adeo hic pro tali non habetur, ut studio religiosorum pontificiorum vertatur in sermonem Persicum ad convertendos, si Deus coepto annuat, ejus imperii mahumetistas.

Libri de Coena sine Pastore[4] exempla aliquot Rhotomagum advenisse audio. Placuisse multis ex parlamento maxime. Ea re commotum Dionysium Petavium[5] contra scribere. Disputando inclarescet veritas.

Si quid habes de Procopii editione[6] aut si typographum nosti a nostris in ecclesia et republica sententiis non alienum, indices rogo.

Vale cum uxore[7], parentibus[8], liberis[9], amicis.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 881. Beantw. d. no. 3894.
2 *De veritate religionis Christianae;* zie Ter Meulen-Diermanse, no. 944.
3 Gisbertus Voetius en Maarten Schoock; zie no. 3764.
4 *Dissertatio de Coenae administratione ubi Pastores non sunt, Item An semper communicandum per symbola.* Amstelodami, Apud I. Columnam Anno Domini, 1638; over dit geschrift zie men no. 3725, p. 526 n. 3.
5 *Dionysii Petavii Avrelianensis e Societate Iesv de Potestate consecrandi et sacrificandi Sacerdotibus à Deo concessa: déque communione vsurpanda, diatriba. Aduersus nouam Dissertationem Anonymi cuiusdam; qui Christiani sacrificij consecrandi, offerendique potestatem etiam laicis attribuit.* Parisiis, Apud Sebastianvm Cramoisy, Typographum regium ordinarium, viâ Iacobaeâ, sub Ciconiis. MDCXXXIX. Cum Priuilegio Regis, & Approbatione Doctorum.
6 Zie hierover no. 3444, p. 70 en n. 9 aldaar.
7 Alida Graswinckel.
8 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
9 Voor hun namen zie men no. 3719, p. 520 n. 5.

Lutetiae, 4 Decembris 1638.

3875. 1638 december 4. Van G. Muller[1].

Illustrissime et Excellentissime Domine Legate,

Redditae mihi sunt literae Excellentiae Vestrae 6. Novembr. ad me datae[2]. Gratias Excellentiae Vestrae summas, maximas debeo, quod me sapientissimis suis literis doctiorem melioremque reddere subinde non dedignatur. Ego vicissim in narrandis iis, quae hic aguntur quaeque mearum erunt partium, officio meo non deero.

Ultra ea, quae eadem 6. Novembr. die ad Excellentiam Vestram ipse perscripsi[3] quaeque 16/26 post illustrissimo et excellentissimo domino legato Camerario[4] cum commendatione solita significavi, pauca nunc occurrunt nova, relatu digna.

Gallassius[5] quidem copiis electoris Sax.[6] duce Marazinio Italo[7] exercitum suum non parum firmavit aliasque aliunde ad se cohortes contraxit; nec quicquam tamen in Bannerium[8] tentare ausus praeterquam quod commeatus pulverisque tormentarii copiam non spernendam adverso Albis flumine in castra deducere frustra annisus est. Bannerius nunc in eo est, postquam damna equorum ingenti numero morbis absumptorum aliquantum resarcivit et calceamenta et caligas perferendo frigori pediti suo comparavit, ut recta in hostem eat aut praelio, si copiam ille fecerit, cum ipso decertaturus aut in haereditarias Austriacorum terras pervasurus.

Dici tamen non potest, quantum damni remoraeque ex lenta subsidiorum a Gallis debitorum solutione emergat, ac parum abest, quin eam solam ob causam progredi ultra dominus Bannerius haud possit. Quae Maio mense debebant Galli, circa finem demum Septembr. praestitere. Quae 5.[a] vero Novembr. die numerata oportuit, adhuc integra debent. Dominus igitur legatus Salvius[9] Excellentiam Vestram summopere oratam cupit, eam sibi rem curae esse sinat et apud regios in Gallia ministros perficiat, ut si salvam velint rem communem, quam ociissime pecunias debitas mittant, exercitui ex promisso suppeditandas.

De duce Bernhardo Saxone[10] et nos nil nisi fortia ac felicia audimus. Dolendum tamen merito non majorem ipsius in tantis periculis a Gallis rationem haberi ob causas prudentissime ab Excellentia Vestra expositas. Maturo consilio, majori audacia, provocantibus fatis Brisacum aggressus est duc fortiss. probe gnarus eo capto Italiam Germaniamque ab Burgundia, Lotharingia Belgioque omni divisam fore nec alteras alteris laborantibus subvenire amplius posse. Tam fortia, tam felicia ausa, omni ope, summis viribus juvare decebat Gallos. Et tamen Galli livi-

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 19. Met andere hand. Eigenh. postscriptum. Niet ondertek. Antw. op no. 3830; beantw. dd. 1 januari 1639. Georg Müller was Zweedse hofraad en secretaris.
2 No. 3830.
3 Ontbreekt.
4 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
5 Matthias, graaf Gallas.
6 Johan Georg I, keurvorst van Saksen.
7 Rudolph von Morrin (Morasin, Marazini).
8 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
9 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant, residerende te Hamburg.
10 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

dis oculis aspiciunt ducem, ducem, cui se ac salutem suam acceptam ferre jure merito debent.

Sed et Daniae rex[1] invidiae odiique stimulis in Suedos accolas non fortes minus quam felices agitatus nova quotidie patientiae Suedicae tentamenta captat urgendo nunc demolitionem munitionis Warnemundanae in portu Rostochiensi, quod et priori bello contra se primum excitata et commerciorum libertati, suisque in primis subditis damnosa; et contra pacta Sueco-Danica vectigal ibi marinum institutum sit; denique quod multo ipse a caesare[2] cum labore ac sumtu impetraverit tandem, ut deducto praesidio destruerentur munimenta et in pristinum libertatis statum restitueretur portus Rostochiensis; latet anguis in herba[3]! Nec bellator magis quam mediator gravis Danus, significavit domino legato Salvio his ipsis diebus, cum diu desideratas tuti itineris tabulas pro Germanis a caesare mox expectet, commissariis suis in mandatis se dedisse, ut protinus ad ipsum veniant: ipse vicissim Suedos hortetur, ut ad fines regni mox praesto sint Lubecam confestim ituri. Nec qui honeste amplius detrectare conventum possint Suedi, video. Constitutum enim foedere Hamburgensi, ut impetratis pro legatis regum proque communium foederatorum per Germaniam deputatis salvis conductibus securitateque, ad locum conventui dictum ilico mittatur. Hollandis, Italisque, Galliae foederatis, ultra non tenemur quam aut ipsi volumus aut amicitiae jure flagitare ipsi a nobis volent ac dum de pace Germaniae agitur, disputationes interim de diplomatibus Hollandorum Italorumque facile terminabuntur. Unum nos maxime sollicitos tenet, quod nempe ipsius Daniae regis novi socii conquesti nuper sunt pati istum nolle, ut protestantium in Germania nuncii Lubecam veniant, eo quod caesar ibi cum Suedis tanquam cum hostibus sit acturus, hostes vero caesari protestantes nec esse velle nec debere, et quod res Germaniae ad Suedos, uti exteros, minime pertineant. Huic opinioni si insistet Danus, quin pacem sibi quidem utilem, Suedis vero Germanisque perniciosiorem[4] Pragensi confecturus sit aut fortasse cum caesare in arcano jam confecerit, dubitandum vix erit. Nec enim desunt, qui confirment de quibusdam capitibus convenisse inter caesarem et Danum, quae ubi rata et grata nolint habere Suedi, bellum in ipsos commune decretum esse. Et quod Dani nunquam nisi vi coacti concessuri sint, ut Pomerania penes Suedos maneat, persuasissimum nobis est.

De Anglis prudentissime judicat Excellentia Vestra et ipse Bassom Petraeus[5] fassus Colmariae est ictum inter Anglum[6] et Lotharingum[7] foedus, quo teneatur Anglus nulli alii foederi subscribere aut in restitutionem Palatinatus consentire, nisi ipsi Lotharingo de restitutione sui ducatus diserte cautum sit.

De legato caesaris principe Eggenbergio[8] sunt qui referant ipsum multa cum offensione, re plane infecta ex aula Romana abiisse. Quaeso Excellentiam

1 Christiaan IV.
2 Ferdinand III.
3 Vergilius, *Bucolica, Ecl.* III, 93.
4 De vrede van Praag, gesloten in 1635.
5 Anne-François de Bassompierre; zie no. 3820, p. 656 n. 8.
6 Karel I van Engeland.
7 Karel IV, hertog van Lotharingen.
8 Johann Anton Eggenberg.

Vestram, si grave non est, eam mecum historiam communicare velit; quin enim cognita ipsi sit penitus, nullus dubito.

Vale, vir excellentissime, patrone magne.

Hamburgi, die 24 Novemb. st. Juliano[1] A^{o}. 1638.

P.S. Eruditissimus dominus Berneggerus[2] elegantissimas praeterita aestate ad me scripsit literas nuperrime mihi demum exhibitas, quibus gratias agit, quod Excellentia Vestra ad scribendas humanitatis inusitatae litteras excitarim; quod author extiterim duci Bernhardo ad juvandos labores ipsius generique congiario splendido quodque majus quid in Suecia moliar. Summae oblectationi mihi fuerunt literae istae ac, cum nullum beneficium in hominem magis merentem magisque dignum regia liberalitate conferri possit, in id enitar sedulo, ubi illustrissmum dominum regni cancellarium[3] coram convenire licuerit, ut regiam etiam liberalitatem experiatur. Quodsi itaque grave non esset Excellentiae Vestrae sua me, in primis virum dominum Berneggerum juvare commentatione eamque commendarem ad me transmittere, ingens momentum rei consequendae allatura haut dubie esset ac rem pro confecta pene ducerem. Addidi ... exemplum epistolae Freinshemianae[4], unde, quid sperandum nobis sit de altera Taciti editione[5], apparet.

Excellentiae Vestrae.

Adres: A Son Excellence Monsieur Hugo Grotius, Conseiller d'Estat et Ambassadeur de Sa. Maj.^{té} de Sueden, demeurant à Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 24 dec.

In dorso: 24 Nov. 1638 Muller.

3876. 1638 december 4. Aan A. Oxenstierna[6].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

De Brisaco ita variae sunt famae, ut nihil asseverari possit et captivis et transfugis diversa renuntiantibus ex affectu, opinione aut dolo. Equinae carnis aliquantum restare constat. Farinae quantum fuerit, nunquam percognitum est. Dux interim Vinariensis[7] famem, ut videtur, opperiri adventante praesertim per Luxemburgicum agrum Piccolomini[8] nolens aggreditur eum montem, qui urbi ita superincumbit, ut arcis pene sit loco.

Goetsius[9] ad nuntium adventantis Piccolominii commovet se rursum sexdecim militum millibus. Blumberga et Gutemberga arces, in quibus dux Vinarien-

1 Dit ‘st. Juliano’ is door Müller eigenhandig toegevoegd.
2 Matthias Bernegger.
3 Axel Oxenstierna.
4 Johann Freinsheim.
5 Zie hierover no. 3469, p. 108 en n. 6.
6 Gedrukt *Epist.*, p. 483; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 551.
7 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
8 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini.
9 Johann, graaf van Götz.

sis commeatus posuit aliquid, praesidia autem levia, jam sunt, ut puto, ejus in potestate. Nam quassare eas machinis coeperat. A Schafhusianis poposcit transitum et creduntur concessuri id homines nec mali nec malevolentes, sed praetimidi et quovis modo medios se ostendere cupientes. Ex eo capitur conjectura aut Laufenburgi aut Rinfeldi obsidium moliri hostes.

At Helvetios, etiam pontificios, negare per fines suos transitum copiis, quae ex Italia in Germaniam ire parant scribit legatus Gallicus[1].

Ex ducis Longavillani[2] exercitu - sexcentos hostium vi capta Lunaevilla cecidisse is dicitur - missi pedites ferme ter mille, equites sexcenti ad augendum ducis Vinariensis exercitum jam debent eo advenisse.

Rumor ille de conspiratione Metensi evanuit. Espernonio[3] tamen minus minusque fiditur et ablata ei modo custodia arcis, quae Burdegalae est et Trompetta dicitur.

Dolae in comitatu Burgundiae et vicinis locis misere vivitur ob famem et per eam accensas impunitasque militum rapinas. Sed non unius loci utrunque hoc malum est.

Dux Vinariensis pontem e navibus insternit flumini infra Brissacum et literas intercepit Rhinacheri[4] ad Goetsium, quae alimenta obsessis nondum deficere indicant[5].

Rex[6] principem Casimirum[7] libertate donare recusat, nisi et rex Poloniae[8] et ipsa Polona respublica caveant nihil inde mali eventurum Galliae.

Radzivilius juvenis[9] Rhotomagum jam venit, publico missu an peregrinandi causa, necdum scimus. Sed jamjam mihi dicitur privatus venire, magno tamen cum comitatu, et esse ejus, qui nunc principatum istius familiae obtinet[10] non filius, sed fratris[11] filius.

Regem vidi, ut ad reginam scribo[12] dominam nostram. Inveni anxium pro duce Vinariensi et de Brissaco, quanquam Piccolominium dicebat adhuc ad Mosam haerere.

Missus a landgravii vidua[13] nobilis[14] et is, qui hic ejus res agit[15] regi de filio[16] gratulati sunt. Rex injuriam sibi factam pactione illa se inconsulto inita dissimulavit silentio.

1 Blaise Méliand.
2 Henri d'Orleans, hertog van Longueville.
3 Jean-Louis de Nogaret de La Valette, hertog van Epernon.
4 Hans Heinrich von Reinach.
5 Tot hier is de brief praktisch gelijkluidend aan no. 3872 van dezelfde datum aan Ludwig Camerarius.
6 Lodewijk XIII.
7 Jan II Kazimierz.
8 Wladislas VII (IV).
9 Boguslaus Radziwiłł.
10 Christoph Radziwiłł; zie p. 727 n. 9.
11 Janusz Radziwiłł.
12 No. 3873.
13 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
14 Niet geïdentificeerd.
15 Winand von Polhelm. De audientie had op 3 december plaatsgevonden.
16 Lodewijk XIV, geboren op 5 september 1638.

Deus, Excellentissime atque Illustrissime Domine, Sublimitatem Tuam regno reginaeque praestet incolumem.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 4 Decembris Novi Calendarii anni 1638.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3877. 1638 december 4. Aan J.A. Salvius[1].

Illustrissime Domine,

In publicis negotiis significandis secutus sum quam mihi Excellentia vestra praescripsit normam. Nunc privatae rei causa ad eum perfugio.

Plus annus est, quod magni Suedici regni cancellarius[2] pro sua in me benevolentia gnarus, quanto meo privato sumptu mihi totum hoc legationis choragium comparassem, in antecessum mihi pecuniam, quae annua mihi huic oneri sustinendo assignata est, solvi voluerit. Verum haec ipsius benigna voluntas adeo exitum non habuit Heufdio[3] ullas penes se restare pecunias rationum Suedicarum negante, ut Calendis, quae jam instant Januariis anni 1639 mihi debiturum sit regnum Suedicum octodecim mensium salaria, quae faciunt XII millia thalerorum imperialium.

Praeterea in usus publicos erogavi per tres annos, ex quo postremas misi rationes, thaleros ejusdemmodi mille et ducentos, de quibus ad D. Spiringium[4], ut soleo, rationes mittam. Scripsit autem mihi D. Spiringius curam, ut quod mihi debetur recipiam, Excellentiae vestrae a D. magno cancellario mandatam.

Quare rogo, ut de pecunia, quam Gallia numerari jubet Spreckelshemius[5], retineat in meos usus illos thaleros ter decies mille ac ducentos ei dandos, cui ego imperaverim. Adeo hic omnium rerum pretia immensorum onerum accessione creverunt, ut non tantum ex legatione nihil mihi seponam, sed et intribuam aliquid

Quare rogo Excellentiam vestram, ut veterem suam in me benevolentiam hoc meo tempore maxime necessario mihi ostendat a me vicissim omnia exspectans, quae mihi ipse voluerit injungere.

Deum autem rogo, illustrissime domine, ut Excellentiam vestram bono publico praestet sospitem.

Lutetiae, 4 Decembris novi Calendarii anni 1638.

Excellentiae Vestrae addictissimus omni observantia
H. Grotius.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 484. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant, residerende te Hamburg.
2 Axel Oxenstierna.
3 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
4 Petter Spiring Silvercrona.
5 Lucas von Spreckelsen, bankier te Hamburg.

3878. 1638 december 5. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijn Heer,

Wij en weten niet wel, wat wij van Brisac sullen geloven. De gevangenen ende overloopers brengen verscheide advysen. Een brief, die Reinacker[2], gouverneur van Brisac, schrijft aen Gotz[3] seit, dat het eeten haer noch niet en ontbreeckt. De gemeenste opinie is, dat sij noch voor een tijdt paerdevleesch hebben. Hoeveel daer binnen is, t'selve is onbekent. Den 14 Novembris wierd noch broodt uitgedeelt.

Den hertogh van Wymar[4] verstaende de aencomste van Piccolomini[5], die door Lutzenburg is gepasseert, heeft dien berg, die naest de stad legt, doen aentasten ende een schipbrugge gemaect beneden de stadt. Schijnt selff Gotz tegen te willen gaen, eer Piccolomini sich daerbij voegt. Denselve Gotz heeft bij de laeste monstering bevonden sestien duisent man ende is apparentelijck nu meester van Blumberg ende Gutenberg, twee casteelen bij hem beschoten, waerbinnen den hertogh van Wimar eenige vivres heeft ende clein garnisoen, doordien hij alle garnisoenen verswackt heeft om volck van daer te trecken.

T'schijnt Gotz' mening is Laufenburg ofte Rijnfelt aen te tasten, alsoo hij passagie versocht heeft aen die van Schaffenhusen, die men meent het selve niet en sullen weigeren om te beter te blijven in termen van neutraliteit. Evenwel groote tochten door haer lant laeten de Switsers niet toe ende hebben onlancx de pausgesinde cantons sulcx geweigert aen de keiserschen, die uit Italië eenigh volck in Duitschlant wilden doen passeren.

Den hertogh van Longueville[6] heeft wel ses hondert man den vijant afgeslagen, als hij Luneville stormender hant heeft ingenomen. Sent nu drie duisent man te voet, ses hondert paerden van de zijnen aen den hertogh van Wymar, die de selve, soo men Brisac sal moeten bestormen, wel van noode heeft.

Van de conspiratie te Metz is soo veel niet geweest als men gesegt heeft. Evenwel blijft het misvertrouwen tegen den hertogh van Espernon[7], aen denwelcke nu is benomen de bewaering van t'casteel Trompette te Bourdeaux.

Te Dolen ende in t'graefschap van Bourgogne is den honger ende de overlast van de soldaten seer groot.

Hier een neef van Radzivil[8] mede deselve naem voerende, gecomen met groote train, doch als particulier; soo hij de saecke van den prins Casimir[9] meent te recommanderen, sal niet op doen, ten zij den coninc[10] ende t'rijck Polen Vrancrijck willen verseeckeren van dat denselve prince niet en sal doen tot Vrancrijcks naedeel. Ick wilde wel weten, oft het apparentie heeft dat eenige in

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 9j. Eigenh. oorspr. Niet ondertek.
2 Hans Heinrich von Reinach.
3 Johann, graaf van Götz.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini.
6 Henri d'Orleans, hertog van Longueville.
7 Jean-Louis de Nogaret de La Valette, hertog van Epernon.
8 Boguslaus Radziwiłł, neef van Christoph Radziwiłł.
9 Jan II Kazimierz.
10 Wladislas VII (IV) van Polen.

Moscovie den selve prins Casimir souden willen Groot Vorst maecken van haer lant.

5e Dec. 1638 te Paris.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant In Den Hage.

In dorso schreef Van Reigersberch: broeder de Groot, vyt Paris den 5 Dec. 1638.

3879. 1638 december 6. Van P. de Groot[1].

Venerande parens,

Jam nunc tuas accipio XXVII Novembris Lutetiae datas[2]. Gratias ago pro iis, quae de precatione pro mortuis abunde mihi significas.

Ante dies iam aliquot[3] causam in foro egi cras iterum acturus aliam.

Obiit Leidae vir maximus D. Cunaeus[4] unicum istius Academiae decus. Ad exequias, ad quas vocatus per literas eram, non ivi, quod ignorarem, an hodie an vero cras acturus essem.

Nihil hic auditur novi. Omnes spes in obsidione Brisaci sitae sunt. Dabo operam, ut hanc hyemem in foro cum fructu impendam.

Omnes nostri valent optime et vos omnes salutant.

Deum precor, venerande parens, ut omnibus conatibus tuis det successum optatum.

Tibi obedientissimus filius
P. Grotius.

Hagae Comitis, VI Decem. MDCXXXVIII.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 15 (?) Dec.

3880. 1638 december 10. Aan A. Oxenstierna[5].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 26. Eigenh. oorspr.
2 Ontbreekt.
3 Pieter schrijft abusievelijk ‘aliquod’.
4 Petrus Cunaeus was gestorven op 2 december.
5 Gedrukt *Epist.*, p. 485; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 552.

Adhuc Brissacum nos inter spem metumque incertos tenet. Quis ibi rerum status fuerit, ante duodecim dies ex literis, quas ad me filius[6] ex ducis Vinariensis[7] comitatu scripsit, potest intelligi. Ex eo tempore Longavillanum[8] suo cum exercitu ad Vinariensia castra advenisse sparsus quidem hic rumor est, sed non verus; mandatane ejus rei ad Longavillanum data sint, nescio. Sed etiamsi ea

6 Cornelis en Diederik bevonden zich beiden in het leger van Bernhard van Saksen-Weimar. Van geen van beiden is een kort voordien ontvangen schrijven bewaard gebleven.
7 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
8 Henri d'Orleans, hertog van Longueville.

haberet, retinetur hinc a Lamboio[1] inde a duce Carolo[2], qui inter se ut jungantur laborant. Pugnae quaedam non longe a Ravone et Dia fuere Longavillani militibus cum hostibus tum Lotharingicis tum Lamboianis, quarum penes se fuisse victoriam Galli vulgant. Sed sincerius judicantes de eventu, quis fuerit, dubitare video. Praecipua spes hostium est, etiamsi Brissacum dux Vinariensis capiat, quod tamen non capiet nisi quam serissime ob virtutem et praesidii et praefecti[3], brevi id se recuperaturos abcisis et a duce et ab urbe a superna parte commeatibus. Ei rei vix poterit obviam iri sine proelio. Proeliorum autem aleam toties tentare periculosum. Quem saepe transit casus aliquando invenit. Sed haec Deus in meliora vertat. Sed et quos antehac a Longavillano missos scripsi ad Vinariensem, minore fuerunt quam a nobis crediti sunt numero.

Mauritius Palatinus princeps[4] it ad Vinariensem, ut ibi militiae ponat rudimenta. Cum epistola filii mei, quam mitto, convenit plane altera ipsius ducis ad Noyerium[5], nisi quod adjicit Waldshuto imminere hostes, ut eo insesso intercludant commeatus ab duce.

Comes Suessionensis[6] in hanc aulam nuntiavit processum Piccolominii[7] ad rhenana.

Lutsavius[8] haud multum hic proficit, Sperat negotia sua promotum iri per legatum in Anglia Gallicum[9].

In Espernonium[10] manent irae ac nuper princeps Condaeus[11] in parlamento Burdegalensi eum incusavit velut conscium caedis Henrici Magni[12]. Quae criminatio illum quidem recta at per obliquum reginam matrem[13] ferit.

In Scotia episcopi quidam minus ex regula actae vitae rei totum ordinem infamare volentibus materiam et seditionibus alimenta praebent.

Radzivilius[14] privatus hic agit et sua tantum curat. Sed audimus mitti huc e Polonia legatos dignitate eximios Opolinskium[15], marescallum Poloniae, et Casonoskium[16], cubicularium regis[17], acturos de pace et de Casimiro[18].

Est hic e Bergensi ditione juvenis[19], qui musquettas et pistolettas reperit continuato ordine ejaculantes globos tricenos. Accepit a rege[20] annuam pecuniam

1 Wilhelm, baron van Lamboy
2 Karel IV, hertog van Lotharingen.
3 Hans Heinrich von Reinach.
4 Moritz van de Palts (1621-1654).
5 François Sublet, seigneur de Noyers.
6 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
7 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini.
8 Bedoeld wordt Gerhard Romelian von Kalcheim, genaamd van Leuchtmar.
9 Pompone de Bellièvre (1606-1657).
10 Jean-Louis de Nogaret de La Valette, hertog van Epernon.
11 Henri de Bourbon, prins van Condé.
12 Hendrik IV van Frankrijk; hij was in 1610 vermoord.
13 Maria de Medici.
14 Boguslaus Radziwill.
15 Lucas Opalinski.
16 Adam Kazanowski.
17 Wladislas VII (IV) van Polen.
18 Jan II Kazimierz.
19 Niet geïdentificeerd.
20 Lodewijk XIII.

D pistorienses et domum ad S. Clodovaei et ibidem molam ad sua fabricanda. Hoc adhuc post tot repertas humani generis pestes deerat.

Grave interim fit Gallis bellum, quod hoc anno centum millionibus constitit, si ad regis impendia addantur quae a provincialibus miles extorsit. Neque tamen eo minus durabit bellum, fructuosum potentibus. Quod si id bona pace mutare velit Deus, magnae ipsi gratiae a christianis omnibus debeantur. Ejus paternae bonitati, Excellentissime et Illustrissime Domine, Sublimitatem Tuam, quantum possum, commendo.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 10 Decembris novi Calend. anni 1638.

Regina mater in Anglia mille habet in diem florenos. Vidit eam legatus Gallicus et caeteri praeter Hispanum[1].

Florentiae repertum est dioptrae genus, quod apparere facit lunam ea magnitudine, qua est ibi area, tanta quanta Lutetiae quae dicitur la Place Royale. Inde nobis maria et montes renuntiabunt astrologi[2].

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3881. 1638 december 10. Aan A. Oxenstierna[3].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Et Anglica aula et Gallica strepunt cantibus, choraeis, comoediis pereunte interim Palatino[4], Gallia non quidem pereunte, sed gravissima metuente, si de Brissaco res minus successerit. Quam rem, nunc difficillimam, facillimam facere antehac in regis[5] fuit manu. At is levi auditu seria transmittens noctes insomnes diesque anxios agit ob ferociam Hautefortiae[6], cujus amore quanquam innocente non minus cruciatur quam Venereis quondam amoribus pater[7]. Puella autem superbiens et formae et ingenii conscientia minatur ad exemplum Fayettae[8] velle se aulicam vitam mutare

1 Martino d'Axpe.
2 Iets naders hieromtrent heb ik niet gevonden. aant.
3 Gedrukt *Epist.*, p. 486; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 554.
4 Karl Ludwig van de Palts.
5 Lodewijk XIII.
6 Marie de Hautefort.
7 Hendrik IV.
8 Louise-Angélique Motier de La Fayette.

monastica, nempe quia avia[9] ipsius locum principem apud reginam[10] obtinere non potuit praelata domina Brassaca[11], cardinalis[12]

9 Madame de la Flotte-Hauterive.
10 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
11 Catharine de Sainte-Maure, gravin van Brassac.
12 De Richelieu.

propinqua. Id rex metuens per omnia monasteria edixit, necubi admittatur. Cum regina optime convenit Hautefortia, quod rarum inter uxores et amicas eorundem principum. Spero nihil mali fore, sed saepe in Gallia per mulieres aguntur non muliebres fabulae. Et certe rescivi paulo prius quam Fayetta ab aula se subduceret, structa fuisse omnia et ad cardinalem Riceliacum capiendum et ad pacem faciendam cum Hispano[1].

Haec significari haud multum forte interest, nisi ut cognoscatur, quam saepe hic levia praevertantur maximis, tum vero quantae quamque repentinae mutationes rerum consiliis hujus regiae et aliis ab ea non parum pendentibus intervenire possint.

Deus et haec et alia ad bonos regat exitus Tuaeque Sublimitatis, Excellentissime et Illustrissime Domine, et consilia aspiret optima et consiliis addat felicitatem.

Tuae Sublimitatis devotissimus cultor
H. Grotius.

Lutetiae, 10 Decembris novi Calendarii anni 1638.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3882. 1638 december 11. Aan L. Camerarius[2].

Illustrissime Domine,

Ante hos dies quatuordecim dux Vinariensis[3] e castris prodierat hostium, qui ad Laufenburgum apparuerant, consilia speculaturus. Defenditur id oppidum a militibus octingentis bus egregio praefecto tribuno Flersheimero[4] eoque non ita promptum est capi; credibiliusque hostis destinata in Henningam ferri, castellum semileucae spatio infra Basileam, ut inter Helvetios et ducem Vinariensem medius a commeatibus hunc intercludat eoque ipso aut eum a Brisaco abstrahat aut Brisacum, si capiatur, facile recuperet. Sita est Henninga in transrhenano solo, sed ita Rheno adsita, ut ex cisrhenanis locis inferri eo miles et necessaria, quantum cupias, possint. Itaque accedente ducis Vinariensis vigili cura speratur et hoc malum posse vitari.

At Lamboius[5] ad Drusenhemum transpositis equitum tribus millibus et cum duce Carolo[6], quod creditur, conjungere se parans metum alium injicit, ne ex utraque ripa hostis repetere velit castrorum oppugnationem. Quamobrem ad ducem Longovillanum[7] scripsit Vinariensis, ut is sibi cum toto exercitu suo opem ferat. Scripsit et ad hanc aulam, ut id facere dux[8] Longovillanus, jubeatur. Sed quan-

1 Philips IV van Spanje.
2 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 159. Gedrukt *Epist.*, p. 486. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Hans Philipp von Flersheim. De copie te Uppsala geeft de lezing 'Flersmero'.
5 Wilhelm, baron van Lamboy.
6 Karel IV, hertog van Lotharingen.
7 Henri d'Orleans, hertog van Longueville.
8 Het woord 'dux' ontbreekt in de copie te Uppsala.

tum nunc intelligo, ut maxime nunc mandata accipiat dux Longovillanus, quae pridem eum habuisse oportuit, vix quod expetitur effectum dare poterit, hinc Lamboianis, inde Lotharingicis itinera obsidentibus, quae aperire sibi Galli volentes, quanquam penes se victoriam fuisse praedicant, tamen voti sui compotes non fuere. Hodie paene tricesimus est dies, quod Brisaci inter milites panis distribui desiit. Equina se sustentant, magna cum patientia, ob spem suppetiarum a sociis. Tanto non fuere, quanto scripseram numero, qui antehac a Longovillano ad ducem Vinariensem penetraverant. Putat Vinariensis, si Henningam non impetat hostis, cui loco praesens ipse prospicere voluit, Walsdhutum an insidere possit eum tentaturum. Nam et inde commeatibus ad castra venturis poni posse impedimentum.

Schafhusiani Gotzio[1] alimenta suppeditarunt. Non item alia, quae is petebat, permisere, horreum in urbe[2] ea habendi libertatem et jus transeundi. Exspectare creditur Gotzius et Piccolominaei[3] copias et alias Mediolano faventibus Helvetiorum pontificiis iter reperturas, quanquam publice decretum est, ne id fiat. Sed facilis erit impedire nolentibus, quasi non potuissent, excusatio. Etiam a Bohemia, Austria, Bavaria venire illi miles dicitur, pecunia et a Schafhusia et a Basilea, commeatus a Constanria vicinisque locis.

Pontificii Helvetii ad pontificem[4], regesque Galliae[5] et Hispaniae[6] scripsere pro pace. Adjecerunt, si ea haberi nondum potest, comitatus Burgundiae belli malis exemptus ipsorum custodiae permittatur, magis quod hoc officium Hispano negare non potuerint quam quod a Gallis graviter e comitatu laesis et multa nunc ibi tenentibus impetrari id posse sperent.

Rhaeti vero praeformidantes, ne, si Brisacum capiatur, veniant ad se Galli et plebem iratam, quod Vallis Telina non redditur Rhaetico imperio, amplius in proceres incitent, castella sua Hispanis id maxime volentibus milite complent legatosque suos[7] ab Hispania exspectant. Parum amica Suedis loquitur qui illis in partibus residet Angliae regis[8] nomine.

Rex Poloniae[9] et pontificem et Italos principes ambit ad obtinendam principi Casimiro[10] libertatem, quam ob causam etiam Opaliskius[11] et Casanoschius[12] dicuntur huc venturi legatorum titulo. Nam Radsivilius[13] privatum hic agit neque isti negotio se admiscet. Et qui in aula caesariana est Venetus legatus[14] multum cum rege Poloniae collocutus est et hac de re et ad praecavenda quae a Turcis Veneti metuunt mala.

1 Johann, graaf van Götz.
2 De uitgave der *Epist.* geeft i.p.v. ‘urbe’ de lezing ‘arce’.
3 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini.
4 Urbanus VIII.
5 Lodewijk XIII.
6 Philips IV.
7 Voor hun namen zie men no. 3413, p. 16 n. 13.
8 Olivier Fleming, resident in Zwitserland van Karel I van Engeland.
9 Wladislas VII (IV) van Polen.
10 Jan II Kazimierz.
11 Lucas Opalinski.
12 Adam Kazanowski.
13 Boguslaus Radziwill.
14 Giovanni Grimani; zie dl. VIII, p. 409.

Accepit ab imperatore[1] jussa Eckembergius[2] aptandi se ad pontificis voluntatem.

Dux Ethruriae[3], quanquam Hispano addictior, in speciem tamen belli medius, naves Gallicas in portum Liburni recipit. Duci Mutinensi[4] in Hispania 30 millia ducatorum annua pro honorario dari audimus.

It ad Vinariensem Mauritius, unus Palatinorum principum[5]. Luthmarius[6] non multum hic proficit speratque per legatum Gallicum[7], qui in Anglia est, promotum iri res suas.

Ego quid de tota hac re dicam, nescio et novum in Bremensi agro acceptum malum doleo. At si Angli sive de pace procedant sive non procedant colloquia, promittere volunt se aperte bellum facturos ineunte Majo, interim daturos justum exercitum Palatino et Suedis CC M imperiales, non spernandam arbitrer qualemcunque societatem, quanquam rectius, facturi sint Angli, si evitent multiplicia imperia semper rebus socialibus noxia suasque copias communi imperio magni D. cancellarii[8] sub titulo directoris foederis regendas permittant.

Audio in Scotia episcoporum quosdam vitae illaudabilis argui. Id vereor, ne commotos animos ad plura indies petenda et extorquenda instiget, cum e re sit communi quietam intus esse Britanniam, ut externis rebus intendere se possit.

In Gallia tranquilla satis sunt omnia praeter muliebres in aula factiunculas et gravem iram in Valettas[9], eo provectam usque, ut princeps Condaeus[10] in parlamento Burdegalae Espernonium[11] asperserit crimine occisi regis Henrici Magni[12], quod telum directe in illum fertur, ex obliquo etiam alio pertinet[13]. Ita solent qui potentes sunt et se munire undique et inimicis odium cum periculo quaerere.

De D. Bannerii[14] equitatu imminuto quem capere possumus dolorem gaudeo pensari calde hostium ad Boitzenburgum et in agro Brandenburgico et spe successuum tum alibi tum ad Warnemundam.

Regem Daniae[15] arbitror res agere imperatoris specie pacificantis. Id me credere jubent praeter veteres in Suedos aemulationes spes ejus non tantum episcopatus retinendi alios, alios consequendi, sed etiam insidiandi liberis civitatibus, in quas partim ipse partim filius[16] juris quandam obtendunt speciem. Quomodo

1 Ferdinand III.
2 Johann Anton Eggenberg.
3 Ferdinando II de Medici, groothertog van Toscane.
4 Francesco I d'Este, hertog van Modena.
5 Moritz van de Palts.
6 Gerhard Romelian von Kalcheim, genaamd van Leuchtmar.
7 Pomponne de Bellièvre.
8 Axel Oxenstierna.
9 Door hun nederlaag bij Fuenterabia hadden Jean-Louis de Nogaret, hertog van Epernon en diens zoon Bernard de Nogaret, hertog van La Valette zich de woede van Lodewijk XIII en van Richelieu op de hals gehaald.
10 Henri de Bourbon, prins van Condé.
11 Jean-Louis de Nogaret de La Valette, hertog van Epernon.
12 Hendrik IV van Frankrijk; hij was in 1610 vermoord.
13 Vgl. no. 3880 aan Axel Oxenstierna.
14 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
15 Christiaan IV van Denemarken.
16 Friedrich III, aartsbisschop van Bremen.

consiliis ejus obviam iri possit, non aeque facilis dispectio est longius praesertim absitis, quare eam curam propius agentibus relinquam intentus interim, siquid intelligere possim, quod significari expediat.

Angli Hispanorum et classem et militem, qui in Brasiliam ivere, validos esse praedicant neque videri Batavorum ibi posthac magnos processus fore, ut jam damna vitari possint.

Cardinalis Ginettius[1], quod de Austriacis idem et[2] de aliis dicit, nulli pacem esse cordi, suae potentiae amplificandae studere eos, quorum in manu sunt arma immotis ad populorum mala animis.

Imperator partim vi militari partim per minores illos conventus sibi expetita obtinens non amat universalem cernere conventum, in quo Germania tota se videat gemitusque conferat viresque suas veteres et nova mala expendens de remediis cogitet.

Deum pacis oro, ut eam nobis det, sed bonam, utque Excellentiam vestram cum omnibus ejus charitatibus servet ac prosperet.

Excellentiae Vestrae perpetuo cultu addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 11 Decembris novi Cal. anni 1638.

Regina mater[3] in Anglia mille habet in diem florenos. Videt eam Gallicus legatus[4], non et Hispanus[5].

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

In de copie te Uppsala boven aan de brief in margine; R. Hagae 9/19 Xbris 1638.

3883. 1638 december 11. Aan Willem de Groot[6].

Pro sororis[7], mi frater, valetudine ut et pro vestrum omnium Deum precor.

De filio nostro maximo natu[8] idem nobis parentibus, quod tibi placet, non debet ut fugitivus *χαι ῾ ρίψασπις* e castris ad nos redire.

De Petro[9] gaudeo bene coeptum, rogoque pergas curare, ut se exerceat quam saepissime. Deinde quam exemplo monstras diligentiam, eam ut verbis ei inculces.

Saepe cum fisci jura propugnarem, obtinui res judicatas, quibus definitum est clausulam illam, ita ut comitatus possedit, subreptam mentioni jurisdictionum

1 Martio Ginette, pauselijk legaat te Keulen.
2 Het woord ‘et’ ontbreekt in de uitgave der *Epistolae*.
3 Maria de Medici.
4 Pomponne de Bellièvre.
5 Alonso de Cardeñas.
6 Gedrukt *Epist.*, p. 881. Antw. op no. 3868.
7 Adriana de Groot.
8 Cornelis de Groot.
9 Pieter bevond zich in het vaderland.

et eorum, quae moribus nostris jurisdictionem sequuntur, ad regalia, in quibus sunt *τὰ ἀδέσποτα* non porrigi, inter alia de Hochtwouda.

Exspectabo, cui obtingat patrocinium fisci, ut et ex eo judicem, velintne publica cuncta perire an reliquias servare.

Arnoldo Lonio[1], quem mihi commendas, ostendam te plurimum apud me valere.

Deus parentes[2], uxorem[3], liberos[4], amicosque omnes nostros servet.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 11 Decembris 1638.

3884. 1638 december 11. Aan I. Jasky[5].

Nobilissime Domine,

Et patriae vestrae bene et Nobilitati vestrae optime volo. Quare gaudeo et literas, quas mihi antehac non ingratas fuisse et quo sunt animo profecta mea vota pro vestra libertate et veteri immunitate, eodem accipi. Laudo autem vestrae civitatis rectores, quod pecunia non modica redimere regis[6] gratiam voluere, quo apertius, si quid imminet gravius, ejus invidiam et apud Polonos et apud externos a se in novorum consiliorum auctores declinent[7].

De conventu imperatoris[8] et regis Poloniae multa huc rumor, aliqua et suspicio pertulit, quae principi Casimiro[9] optimo jure capto nihil sunt profutura. Eum principem in imperium Moscoviticum a nonnullis expeti sunt qui dicant; mihi id multas ob causas non fit probabile. Scire cupiam liberosne ullos Moscoviae princeps[10] reliquerit et quis ad spem principatus aut jure aut potentum gratia sit proximus.

Nos hic de Brisaco incerti haeremus inter spem metumque. Sperare nos jubet ducis Vinariensis[11] diligentia, opera contra urbem, in urbe panis pridem deficiens et ad equos vescendos redacta inopia, metuere magnae Gotzii[12] jam nunc copiae, majores exspectatae illi a Mediolano, a Bavaria, Bohemia, Austria. Consilium ejus a parte superna commeatus duci auferre, dum Lamboius[13] ad[14] Drusenhe-

1 Zie over hem p. 722 n. 10.
2 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
3 Alida Graswinckel.
4 Voor hun namen zie men no. 3719, p. 520 n. 5.
5 aant. Gedrukt *Epist.*, p. 488; *Grotii Epist. ad I. Iaski*, p. 27. Beantw. dd. 2 februari 1639. Israël Köhne genaamd von Jaski was een invloedrijk persoon in zijn geboortestad Dantzig.
6 Wladislas VII (IV) van Polen.
7 De woorden ‘Quare gaudeo ...declinent’ ontbreken in de uitgave der *Ep. ad. Jaski*.
8 Ferdinand III.
9 Jan II Kazimierz.
10 Michael III Fjodorowitsj Romanow.
11 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
12 Johann, graaf van Götz.
13 Wilhelm, graaf van Lamboy.
14 De uitgave der *Epist.* geeft de lezing ‘et’.

mum transgressus Rhenum cum peditibus ter mille, equitatu multo, et alia ex parte, sed in ripa eadem dux Lotharingus[1] ducem Longavillanum[2] retinet, ne Vinariensi subvenire possit.

Vale, vir nobilissime.

Nobilitati vestrae studiosissimus

H. Grotius.

Lutetiae, 1/11 Decembris 1638[3].

3885. 1638 december 11. Aan G. Müller[4].

Nobilissime Domine,

Haec, quae variis ex locis intellecta collegi, post seriam gratiarum actionem ex parte pro responso erunt ad epistolam Nobilitatis vestrae datam 15 Novembris[5], ex qua plurima didici bona partim partim mala, ut sunt res hominum, et belli maxime. Ego ut hoc beneficium mihi praestare pergat Nobilitas vestra etiam precor illustrissimoque D. Salvio[6], quem maximis in unum hoc tempus ingruentibus curis premi video, gaudeo eis levandis obtigisse tam bonum adjutorem.

Praeter jam dicta ad Nobilitatem vestram epistolam pauca adjiciam. In diplomatis tuti itineris pro Germanis, illis dico, qui nominari se volent, non multum erit difficultatis. Generalis illa formula an obtineri possit ita, ut non disertim mittendi libertas ad conciliatos restringatur, videbimus. Non audet id sperare Venetus[7]. Pro Batavis nihil causae est, cur Hispanus[8] recuset sequi formulam olim probatam, cum Antverpiam ad inducias transigendas legati Batavorum[9] ivere. Pro Sabauda[10] quoque et Mantuana[11] non video, quid esse possit difficultatis tot similium diplomatum exstantibus exemplis, a quibus velle discedere id sit moras pacis sibi assignari velle.

De bello mari gerendo quod loquuntur Angli, vereor, ne id, non dicam Suedis, quod satis apertum est, sed et communi causae non multum conferat. Ita me judicare jubent expeditiones eorum antehac in Hispaniam Americamque susceptae, quae praedis tantum actis nihil de caetero operae pretii fecere. Quare, nisi definitius se obligent, non magni id quidem faciendum arbitror.

1 Karel IV, hertog van Lotharingen.
2 Henri d'Orleans, hertog van Longueville.
3 In de uitgave van de *Grotii Epist. ad I. Iaski* staat hier het jaartal 1639.
4 Gedrukt *Epist.*, p. 487, waar de opmerking vooraf gaat: Eadem perscripta ad D. Mullerum quae ad D. Camerarium praecedenti epistola his annexis. Voor de brief aan Camerarius zie men no. 3882. Georg Müller was Zweedse hofraad en secretaris. Beantw. 3 januari 1639 (dl. X).
5 Ontbreekt.
6 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant, residerende te Hamburg.
7 Anzolo Correr, Venetiaans gezant te Parijs.
8 Philips IV.
9 Zij waren, voorzover mij bekend, nog niet aangewezen.
10 Christine de France, hertogin van Savoye.
11 Maria Gonzaga, hertogin van Mantua.

A Batavis, ut se Germanico bello implicent, aegro obtinebitur, si maritimarum civitatum sensus bene pervideo. Praeterea an is, qui Batavorum res digito temperat[1], id velit, dubitandi sunt causae.

Palatini[2] nomine quae proposita sunt iniquissima judico. Eorum, quae nostri suo sumptu peperere, particeps vult fieri, partem aequam habere in iis, quae posthac quaeri poterunt, in communes regni Suedici suasque copias sibi poscit imperium, nostros obligare vult, ne pacem faciant, nisi ipsi dignitas et bona reddantur, nostris vicissim promittit nihil. Et haec tanta adipisci vult quantillo pretio, equitibus quingentis, peditibus quater mille. A quibus? Ab iis, qui per tot annos tanti belli onus sustinuere et nunc sextuplum ejus quod offert sustinent. Hoc vero est nescire leges *τῆς ἀναλογίας*. Britannia tuta uno sub rege[3] tot per annos alta pace, aliquot jam annis totius Europae commerciis fruitur. Suedia per quadraginta et amplius annos in bellis agit. Et illi dites, illi potentes fessis et paene exhaustis suas sarcinas volunt imponere.

De Transilvania semper credidi, quod nunc quoque ne eveniat metuo, quaesisse principem[4] illam famam externarum societatum, ut suam pacem imperatori[5] tanto carius venditet. Vidi enim non aperte agi, quae ad regem Galliae[6], quae abs rege Galliae scriptae erant literae, non me tantum sed et D. Camerarium[7] clam haberi, sermones esse varios ac distortos, Si quid recte judico quae Stadae et Geluckstadii convenerunt, non in id comparata sunt, ut exuatur jugum pacem Pragensi[8] susceptum, sed ut qui bellum in nostros voluere, belli malis se eximant; caeteri cum imperatore colludendo res suas agant partim Suedorum partim aliorum malo.

Deus Nobilitati vestrae ejusque domui favens adsit. Scripsi ad illustrissimum D. Salvium.

Non dubium est de pecunia, quae mihi debetur a regno Suedico, ut eam mihi ex Gallica pecunia per Spreckelshemum[9] recipere liceat. Æquum est quod postulo. Graves erogationes feci ad instruendam, quam obeo, legationem, pro quibus nihil unquam poposci. Quae annua aut semestria mihi dantur, eorum solutio diu dilata coegit me pecunias bene collocatas e Batavia huc transferre non levi meo damno. Coactus sum ita vivere, ut nihil lucratus e re Suedica, nihil ab aliis expetens nescirem, quid mei haberem, quid non haberem. Magnus D. cancellarius[10] plus anno est non tantum solvi mihi, quae debebantur, sed et in antecessum pecunias aliquas damnis meis repensandis numerari mihi jusserat per Heufdium[11]. Sed Heufdius negavit se pecunias ullas Suedicas habere. Spiringius[12] saepe ad ipsum

1 Frederik Hendrik?
2 Karl Ludwig van de Palts.
3 Karel I van Engeland.
4 Georg I Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
5 Ferdinand III.
6 Lodewijk XIII.
7 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
8 De vrede van Praag, gesloten in 1635.
9 Lucas von Spreckelsen, bankier te Hamburg.
10 Axel Oxenstierna.
11 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
12 Petter Spiring Silvercrona.

scribenti mihi nihil ad rem respondit. Ex eo tempore debentur mihi salaria mensium octodecim, quae perveniunt ad XII millia imperialium thalerorum. Expendi praeterea in usus publicos, quorum rationes ad Spiringium mitto, thaleros ejusdem generis mille et ducentos. Haec, quae mihi debentur, si accipiam - ita enim vivitur - pro beneficio interpretabor. Quare Nobilitatem vestram rogo, ut mihi hac in re sit adjutrix apud illustrissimum D. Salvium, quem mihi bene velle non dubito. Est autem festinato opus. Audio enim D. Davausium[1] dicere magnas a se pecunias D. Bannerio[2] missas, quae an tantae sint, quantas dicit, quanquam Gallici moris gnarus, non inquiro. Sed ego ne hic perpetuis impendiis onerer et pro operae praemio ex longis interusuriis damnum faciam, neque Nobilitas vestra, puto, neque illustrissimus D. Salvius aequum judicabunt.

Det veniam Nobilitas vestra, quod ipsi rerum mearum curam injungo, paratus autem sum vicem, si qua se obtulerit occasio, referre.

Nobilitati Vestrae obligatissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 1/11 Decembris anni 1638.

3886. 1638 december 11. Aan N. van Reigersberch[3].

Mijn Heer,

Uwer E. brief van den laeste Novembris[4] heb ick ontfangen. Bidde uE. een einde te becomen van de saeck van Rotterdam[5] ende nopende mijne papieren, daeraen mij veel gelegen is, instantie te doen mondelijck aen d'heer Basius[6], den welcke, soo hij mijne begeerte niet nae en comt, ick niet en houden en sal daervoor, daervoor ick hem plagh te houden, bij requeste aen de gecomitteerde raiden, ende niet op te houden vooraleer apostille sal sijn gegeven, waeraen mij is gelegen.

Voor betaeling van mijn gelt heb ick te Hamburg geschreven. De cassatie houde ick met uE., dat geene apparentie en heeft.

Over de verlossing van de personen bij Calloo gevangen verblijde ick mij.

T'volck van den churfürst Palsgraeff[7], die bij Bremen waeren aengecomen, sijn geslagen ende gedissipeert. De saeck van dat huis sijn voor altijd geruïneert, soo Engelant met Swede niet claerder en spreeckt. De geunieerde provinciën connen oock voor dat huis niet doen, eer hetselve sal sijn geschiet.

Nopende de landgravin[8] ben ick van uE. opinie ende sal garen verstaen, wat diesaengaende sal passeren, als oock, wat de oorsaeck is geweest van die onlust van Houtebeens[9] volck.

1 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
2 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
3 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., 30B8. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Het slot van deze brief in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 196-197.
4 Ontbreekt.
5 Het betreft hier de pogingen namens Grotius ondernomen om diens achterstallig salaris als pensionaris van Rotterdam alsnog uitbetaald te krijgen.
6 Raad en rekenmeester Johan Basius.
7 Karl Ludwig van de Palts.
8 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
9 Cornelis Jol, bijgenaamd Houtebeen.

Mijnheer Camerarius[1] heeft mij voor desen wat bedeckter, nu wat opentlijcker doen verstaen, dat hij ongaeren gemoeit is met het bestellen van mijne brieven aen uE. ofte andere vrunden. T'senden van een knecht t'uwer Ed. huise is soo beswaerlijck niet, off ick doe garen meer voor sijne Ex. ende andere vrunden. Ick twijffele, off dese scrupule comt uit menage. Heb daerom monsieur Heufd[2] aengesproocken, door denwelcke ick alle de pacquetten, die aen mijnheer Camerarius gaen, bestelle. Die seit mij deselve te senden aen sijne correspondent in den Hage, Kijt[3] genaemt, met die intentie, dat de heer Camerarius de brieven sonder port sal ontfangen ende dat hij, Heufd, hetselve port sal in reeckening brengen aen de croon van Swede. Wilt vernemen, off dat soo geschiet, Want soo de swaericheit van daer niet en comt, soo moet het comen uit een anderen hoeck, die garen mijne brieven aen de vrunden als voor desen in handen crijgen ende lesen souden. T'welck niet wel en can geschieden, als deselve gaen onder couverte aen een ambassadeur, cuius literae et quae ad eum mittuntur sanctimoniam habent juris gentium. Voor dese mael sende ick dese mijnen brief onder couverte van mijnheer Spierinck[4], aen denwelcke uE. sal gelieven te vraegen, off sijne E. sulx goed vind, opdat onse domestycke saecken aen onse quaedwilligen niet bekent en werden. Ick hoop uE. ten aensien oock van de goetediensten bij uE. gedaen in de subsidiën daerin geene swaericheit sal maecken. t'welck sijnde sal uE. om sijn volck de moeite af te nemen ende te eer de brieven te becomen weeckelijck nae het arrivement van de brieven dienen te senden tot sijne E.

Wij sijn hier niet sonder reden becommert met de saecken van Brisac. De gelegentheit daervan sal uE. uit den brief van mijn jongste soon[5] verstaen, waer ick bij sal vougen, dat den hertogh[6] selve een brief van gelijcken inhout heeft geschreven aen mons.r du Noyer[7] daerbij vougende, dat hij meent, dat den vijant soo hem andere plaetsen failleren, wel soude mogen aenslagh maecken op Waldshut. een plaetse die mede niet onbequaem en is om sijne Fürst. Genade de vivres af te snijden. Sijne Fürst. Gen. heeft aen den hertogh van Longueville[8] geschreven om met sijn deel leger bij hem te comen; heeft oock hier te hoof geschreven, opdat aen den hertogh van Longueville ordre daertoe werde gegeven. Maer ick meen, als den hertogh van Longueville ordre hadde, die overlang had behooren te hebben, dat het hem mogelijck soude sijn bij den hertogh van Wimar te comen alsoo Lamboy[9] drie duisent man te voet ende t'beste van Gotz'[10] ruiterie overgeset hebbende te Drusenhem, ende voorts den hertogh Carel[11] hem in de wege sijn.

1 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
2 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
3 Niet geïdentificeerd.
4 Petter Spiring Silvercrona.
5 Diederik de Groot.
6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
7 François Sublet, seigneur de Noyers.
8 Henri d'Orleans, hertog van Longueville.
9 Wilhelm, baron van Lamboy.
10 Johann, graaf van Götz.
11 Karel IV, hertog van Lotharingen.

De Fransoisen hebben met deselve twee partiën eenige rencontres gehadt ende publiceren groote victorie, maer sij en hebben de passagie soo veel wij vernemen connen, niet gevonden. Den hertogh van Wimar was den 23 November nieuwes stijls vertrocken nae Heiningen om daer ordre te stellen. Gotz verwachte de hulp van Piccolomini[1], waervan den graef van Soissons[2] alhier advys heeft gegeven: eenige uit Milaen, die door conniventie van de Roomschgesinde Switsers passagie sullen vinden tegen de algemeene resolutie van de cantons, oock eenige, die op wech sijn, soo men ons seit, uit Bemen, Oostenrijck ende Beieren.

De belegerde op hoope van secours opiniastreren ende contenteren haer met paerdevleesch. Gotz crijgt vivres van Constance ende Schafhusen, gelt van Schaffhuisen ende Basel.

De regierders van de Grisons vresende, soo Brisac genomen werde, dat de Fransoisen nae haer sullen comen om de gemeente, die tegen deselve regierders seer te onvrede is om het uitstellen van t'wedergeven van de souvereineteit van de Grisons over de Valteline, te stercken, resolveren haer te doen, dat de Spaignaerd lang gesocht heeft, dat is Spaensch garnisoen te nemen in haere forten. Verwachten voorts uit Spaignië haere ambassadeurs[3]. De roomschgesinde cantons hebben over den paus[4] aen den keijser[5] ende coning van Vrancrijck[6] geschreven recommanderende de paix ende, soo die soo haest niet en can becomen werden, versoeckende dat het graefschap van Bourgogne mochte gestelt werden in haere handen tot conservatie van neutraliteit, met weinich apparentie van sulx van Vrancrijck te obtineren.

Eckenberg[7], ambassadeur van de keiser te Rome, heeft ordre becomen van sich in t'stuck van de ceremoniën nae des paus wil te vougen.

Den hertogh van Modena[8], die nu in Spaignië is, heeft s'jaers tot pensioen dertich duisent ducaten en de coninginne moeder in Engellant[9] duisent gulden s'daegs, t'welck in t'eerste was drie duisent gulden daegs. De selve coninginne is gevisiteert bij den ambassadeur van Vrancrijck[10], niet bij die van Spaignië[11].

In Schotlant werden eenige van de bisschoppen aldaer beschuldigt van quaed leven: t'welck dan aen diegeene, die alles soecken over hoop te werpen, oorsaeck geeft van crijten. Want onder dat spel schuilt, sal sich eerst in t'parlement openbaeren.

Wij hebben hier een[12], die getoont heeft aen den coninck, oock ten mijne huise, de const om met een musquet ofte pistolet dertich cogels te schieden achter den anderen ende sonder eenig verlies van tijd deselve weder met dertich cogels te laden. Den coning geeft hem goed pensioen.

Den 11^{e} December 1638 tot Parijs.

1 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini.
2 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
3 Voor hun namen zie men no. 3413, p. 16 n. 13.
4 Urbanus VIII.
5 Ferdinand III.
6 Lodewijk XIII.
7 Johann Anton Eggenherg.
8 Francesco I d'Este, hertog van Modena.
9 Maria de Medici
10 Pomponne de Bellièvre.
11 Alonso de Cardeñas.
12 Niet geïdentificeerd.

Den coninc van Polen[1] heeft veel gesproocken met den ambassadeur van Venetië[2] in t'hoff van den keiser versoeckende aen die republique intercessie voor den prince Casimir[3] ende den Venetiaen versoeckende hulp, soo t' noodt is, tegen den Turcq.[4]. Denselve coninc heeft om de saecke van sijn broeder oock geschreven aen den paus ende Italiaensche princen ende, soo men seit, sal hier senden den maerschalck Opalisky[5] ende s'conincx camerling Casanosky[6]. Denske[7], die hier sonder notable qualiteit om de selve saeck gecomen was, is terugge getrocken.

Den palsgraef Mauris[8] gaet nae den hertogh van Wimar.

D'heer Luthman[9] vordert hier niet.

Den prins van Condé[10] heeft in t'parlement van Bourdeaux den hertogh van Espernon[11] beschuldigt over de doot van Heindric de Vierde[12]. Dat heeft sijn reflexie op de coninginne-moeder.

Boven aan de brief schreef Grotius: Men seit ons hier dat de princesse van Orangie[13] weder swanger is.

In margine schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot den XI Dec. 1638.

3887. 1638 december 15. Van G.J. Vossius[14].

Illustrissime domine,

Multum doleo de excessu optimae socrus tuae[15], quicum memini me non semel domi tuae prandere et sermones serere non injucundos pro temporibus illis, quibus omnia mutationem reipublicae in pejus minabantur. Interea optime scis magis agendas esse gratias Deo, quod ei vitam concesserit tam diuturnam ut et tempora meliora et tot bellos conspiceret nepotes neptesque quam dolendum, quod non ulterius ei reliquerit vitae usuram.

Leydensibus itidem ereptus Petrus Cunaeus[16], magnum ejus academiae columen. In Zelandiam ierat, unde aeger rediit domum.

1 Wladislas IV van Polen.
2 Zie p. 741 n. 14.
3 Jan II Kazimierz.
4 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
5 Lucas Opalinski.
6 Adam Kazanowski.
7 Peter Dembski, koninklijk secretaris.
8 Moritz van de Palts.
9 Gerhard Romelian von Kalcheim, genaamd von Leuchtmar.
10 Henri de Bourbon, prins van Condé.
11 Jean-Louis de Nogaret de La Valette, hertog van Epernon.
12 Vgl. no. 3882, p. 742 en n. 12 aldaar.
13 Amalia van Solms.
14 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK. III E l.[167]. Eigenh. oorspr. Gedrukt *Epist. Eccl.*, p. 796; *Voss. Ep.*, p. 362; *Voss. Op. IV Ep.* p. 248. Beantw. dd. 1 januari 1639.[aant.]
15 Maria Nicolaï; zij was op 16 oktober 1638 overleden.
16 Petrus Cunaeus was op 2 december 1638 overleden.

Collega Barlaeus[1] iam tertium mensem laborat quartana. Metuitur ei a *μαρασμῷ*, ut convalescat; non videtur idem fore, qui quondam. Afflixit valetudinem opere properando, quod nunc excuditur. Est hoc de ingressu reginae matris[2] in urbem nostram et honore pompae ei exhibito[3]. Typis prodibit augustis, plurimis exornatum picturis. Atque hoc, quod dixi, non dissimulat apud amicos. Sed multum metuo, ne morbum hunc inde contraxerit, quod nimis ad animum revocaret, quae adversus eum scripta sunt a doct. Vedelio[4] et magistro Sckokio[5]. Hic Ultrajecto iam in Daventriensem scholam concessit ac opere postremo[6], quod vernacula scripsit lingua[7], minatur librum iustum, quo comprobet te quoque in castris militare Socini[8]. Nam illa de Satisfactione Christi[9] tantum temporum illorum gratia, quo facilius falleres, scripsisse; ubi illa via non processit, te larva deposita ostendisse, quis fores, in libris de Veritate religionis Christianae[10]. Ubi minime sacrae Triados mysterium tradas[11], dicas Mosem populo tantum temporalia promittere, Christi praecepta nova esse ac perfectiora Mosaicis; Christum dici filium Dei, quia natus sit e virgine, conceptus e spiritu sancto. Arbitror non defore his terris, qui respondeat. Sed multum interefit, a quo id fiat. Etiam hoc pro se advocat, quod Crellio[12] non responderis; quasi non theologorum hic aeque caussa agatur ac tua[13]; quasi item, jam semel acerbis Ravenspergeri[14] maledictis - quem a Sibrando[15] ad haec incitatum mihi ex

1 Caspar Barlaeus.
2 Maria de Medici.
3 *Medicea Hospes, sive Descriptio Pvblicae Gratvlationis, qua Serenissimam, Augustissimamque Reginam, Mariam de Medicis, excepit Senatvs Popvlvsqve Amstelodamensis. Auctore Caspare Barlaeo.* Amstelodami, Typis Iohannis & Cornelii Blaev, MDCXXXVIII.
4 Nicolaas Vedelius (1596-1642), hoogleraar aan de Illustre School te Deventer.
5 Martinus Schoock.
6 De gedrukte uitgaven hebben abusievelijk de lezing: opera postrema.
7 *Claere en oprechte ontdeckinge der genaemder Remonstranten*, zie no. 3764, p. 571 n. 5. Hierin (p. 114) komt Schoock terug op het lofdicht van Barlaeus op Menasseh ben Israel: ‘Daernae gaet den Libellist voor Barlaeus pleyten, welckers schandaleus gedicht gestelt voor 't boeck van den Jootschen predicker Manasses Ben-Israel ick ende D. Vedelius in besondere tractacten hebben ontdeckt ende wederleyt’. Zie hierover dl. VIII, p. 54 n. 1.
8 De antitrinitariër Faustus Socinus (1539-1604).
9 *Defensio fidei catholicae De satisfactione Christi Adversus F. Socinum*; zie Ter Meulen-Diermanse no. 922.
10 *Sensvs librorvm sex, qvos pro veritate religionis Christianae* Batavice scripsit Hugo Grotius Lvgdvni Batavorvm MDCXXVII; zie Ter Meulen-Diermanse no. 944.
11 Zie Brandt-Cattenb., *Leven van Huig de Groot* I, p. 377.
12 Zie *Claere en oprechte ontdeckinge der genaemder Remonstranten*, p. 114: ‘Hadde de Heere Grotius noch liefde tot Christus, hij soude zijn boeck van de Voldoeninge Christi, defenderen of door yemant van sijne confraters de Remonstranten doen verdedigen tegen 't Examen van den Sociniaensche Leeraer Crellius’. Over Joannes Crellius zie men dl. V, p. 145 n. 1.
13 Vgl. Horatius *Epist.* I, XVIII, 84: tua res agitur.
14 Herman Ravensperger (1586-1625). In 1617 publiceerde hij *De Libro Clarissimi, Consultiss. & Amplissimi viri, Dn. Hvgonis Grotii, Civitatis Rotterodamensis Syndici, & in Collegio delegatorum ab Illustribus Hollandiae & Westfrisiae Ordinibus Senatoris, cvi titvlvs est, Defensio fidei catholicae de Satisfactione Christi; adversvs Faustum Socinum Senensem; Herman Ravenspergeri Ivdicivm.* Groningae, Excudit Iohannes Sassius, Ord. & Academiae Typ. Anno M.DC.XVIII. Zie ook Ter Meulen-Diermanse, *Bibliographie de Hugo Grotius*, p. 456-458.
15 Sijbrandus Lubbertus, hoogleraar te Franeker.

affine[1] utrique eorum amicissimo probe constat -, foede adeo exceptus sapienter hoc iis relinquas, qui nihil, nisi quod ipsi faciunt, recte factum putant.

Sed de ipso satis: quem Voetii[2] esse hyperaspistem satis scire te puto atque ab eo sua legi, priusquam excudantur, fatetur aperte. Eo Heinsius noster[3] utitur amico, ut mirandum non sit, si disertim scribat non te minus eruditum esse Heinsium; sed nominis esse hunc magis honesti. Deus meliorem largiatur mentem et adolescenti[4] et triumviris[5], qui eius opera tam turpiter abutuntur.

Hortensius[6] hac hieme hic subsistet. Interea parabit se ad hoc, ut paratior sit ad colloquendum cum Galilaeo de Galilaeis[7] coram vel per internuncios aut literas e loco aliquo tuto ac propinquo.

Blauwius senior[8] vita excessit. Filiorum[9], quibus cura est typographiae alter aegrotat. Quid de Meursianis[10] tandem decrerint, plane ignoro. Danicam eius impressere historiam[11]; at non videntur facile aggressuri ea, quae ad veterum scriptorum emendationem[12] vel Romanas aut Graecas antiquitates[13] pertinent. Jansonius[14], de quo scripseram[15], vir est honesti nominis, sed partium, quas contra[-re]monstrantium vocant, usque adeo studiosus, ut a paucis eo vincatur.

De affinis meae junioris in Zelandia agentis[16] filio[17], si quid scripsero, Asoti is nomine literis meis signabitur. Videtur hinc in Britanniam, inde in Gallias recta Lutetiam iturus. Nolim te amore familiae Junianae decipi a quoquam. Alioqui haec non scriberem. Et, ut puto, deinceps quoque aliquid exarandum erit.

Salutant te, conjugem lectissimam et liberos plurimum omnes mei[18]. Amstelodami, MDCXXXVIII. XV Xbris St. N. *Τάχιστα*.

Tuus aeternum
G.J. Vossius.

Adres: Illustrissimo viro, Hugoni Grotio, Serenissimae Reginae et regni Suecici legato ordinario ad regem Christianissimum Lutetiae Parisiorum.

Opschrift (met andere hand): Ger. Joan. Vossius Hugoni Grotio S.P.

1 Johan Casimir Junius (1582-1624).
2 Gisbertus Voetius.
3 Daniel Heinsius.
4 Schoock.
5 Voetius, Heinsius en, wellicht, Vedelius.
6 Martinus Hortensius.
7 Galileo Galilei.
8 Willem Jansz. Blaeu († 21 oktober 1638).
9 Dr. Johan Blaeu (1596-1673) en diens broer Cornelis.
10 Johannes Meursius, hoogleraar in de geschiedenis en staatkunde te Sorø in Denemarken.
11 Zie no. 3802, p. 624 n. 6.
12 Vgl. p. 624.
13 Vgl. p. 624.
14 De Amsterdamse drukker en uitgever Johannes Janssonius († 1664).
15 Zie no. 3802, p. 625 n. 6.
16 Johanna Junius, gehuwd met Isaac de Brune (1592-1628).
17 Johan de Brune de Jongere (1616-1649).
18 Zie no. 3558, p. 256 n. 1 en p. 257 n. 2.

In dorso schreef Grotius: 15 Dec. 1638 Vossius.

En boven aan de brief: Rec. 27 Dec. Versus mei de Triade[1]. - Epist. sub Reigersbergio. Iunii[2] Sententia de Plessaeo[3]. Manasses.

Met andere hand: De Voetio, Schokio, Vedelio etc.

3888. 1638 december 16. Van I. Jasky[4].

Illustrissime et Excellentissime Domine, Domine observandissime,

Prout negotium nostrum telonearium[5] multos summopere afficit, ita quidam hoc tam privatim quam publicis editis scriptis[6] promovere, alteri impedire annisi sunt. In quorum numero et autores harum epistolarum esse videntur, quas hic iunctas[7] Excellentiae Vestrae mitto.

Rex[8] Varsaviam sub initium huius mensis advenit post festum Nativitatis Christi in Lithvaniam discessurus ibique hybernaturus. Et quanquam thesaurarius Lithvaniae[9] nomine provinciae suae summam quandam argenti S.R. Maiestati obtulerit petieritque, ut iter hoc differret, potissimum hoc tempore, quo Lithvania mediis regiam Maiestatem cum aula sustentandi destituatur, tamen a proposito dimovere non potuit.

Comes Monte Cuculli[10] brevi in Poloniam veniet sororem regiam[11] in matrimonium filio[12] defuncti archiducis Leopoldi solemniter petiturus.

Cosaci qui iam in gratiam regiam redierant, levi sub praetextu rursus tumultuantur et more suo vicinos sibi agros depopulantur.

Nihil habeo quod iam addam nisi preces humillimas, ut Excellentia Vestra me semper in numero clientum suorum habere dignetur credatque me tamdiu quam vita supererit permansurum Excellentiae Vestrae obsequentissimum.

Jasky mpp.

Dab. currente calamo Dantisci die 16 Decembris A.^{o} M.DC.XXXVIII.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 5 Febr. 1639.

1 Zie de verwijzing op p. 751 n. 11.
2 Franciscus Junius Sr.
3 Philippe de Mornay, heer du Plessis-Marly; vgl. *Claere en oprechte ontdeckinge der genaemder Remonstranten*, p. 112.
4 Hs. Utrecht, RA., Prov. Arch. Boetzelaer 556, 13. Eigenh. oorspr. Beantw. dd. 5 februari 1639.
5 Het betreft hier de moeilijkheden rond de Poolse tol te Dantzig.
6 Zie p. 629 n. 9.
7 Ontbreekt.
8 Wladislas VII (IV) van Polen.
9 Michael Tryzna.
10 Raimondo Montecuccoli (1609-1680).
11 Constance (1619-1651) dochter van Sigismund III van Polen. Zij huwde echter in 1642 met Philipp Wilhelm van de Palts (1615-1690).
12 Karl (1628-1662), zoon van aartshertog Leopold V van Oostenrijk (1586-1632). Hij huwde in 1646 met Anna de Medici.

3889. 1638 december 16. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

I'ay receu vostre lettre du 29 du passé[2] aussy bienque les précédantes, mais ie ne compren pas bien ce mot d'acquit ce que ce vous entendez par iceluy. Car de vous envoyer ou au sieur Heuf[3] récépissé de ce que ie n'ay point receu, ce seroit un paradoxe et contre le style des marchands qui desboursent peu (?) préallable l'argent et puis on leur en envoye le récépissé comme i'ay fait de ces deux cent risdalers qu'on m'a payez icy. Vous ne sçauriez croire en quelles difficultés et angoisses d'esprit ie me trouve enveloppé à cause du delay de ce payement, car oultre quod creditores fidem meam in dubie vocent, l'intérest croît journellement de plus de douze cent dalers que ie dois et en paye ... huict par cent ne puis aussy me pourvoir des choses nécessaires pour mon mesnage à temps, de ces deux cent dalers ayant payé le louage de la maison et autres deutes moindres. I'ay mon escrivain[4] estropié d'apoplexie auquel devant une bonne somme il faut que ie le nourisse avec d'autres de ma famille. Ma femme[5] est aussy tousiours malade seulement de mélancolie qu'elle voit qu'on n'abbandonne tant et qu'à cause des deutes elle ne peut s'en aller en Voltoline pour pourvoir à ses affaires. Ie vous supplie pourtant, monsieur, per omnia sacra de disposer le sieur Heuf au prompt envoy de mon argent ou au moins d'une partie l'asseurant que aussy tost ie luy en envoyeray le récépissé et pour plus d'asseurance ie vous prie d'y vouloir intéresser vostre authorité et faire un accord raisonable avec luy conforme que trouverez bon et lequel ie tiendray inviolablement pourveu qu'il ne soit de dommage. Ie luy voudrois escrire moy mesme, mais puis qu'il est vostre amy ie laisse faire à vous et seray fort aise que ce change aye sa perfection. Mon gage me demeure en arrière pour 28 mois, d'où vous pourrez juger, en quel estat ie me trouve avec sept personnes.

Pour le public vous sçaurez l'arrest du Göz[6] que les Espagnols ont des ...- ché et establi en sa place le comte de Mansfeld[7] qui toutes fois pour à cest'heur n'est pas à l'armée en estant party pour trouver l'empereur[8] et luy faire rapport de ce qu'il a veu, ayant laissé le comandement au Lamboy[9] qui attend le Piccolomini[10] et se retire vers le pays de Virtemberg pour y passer l'hyver, aussy bien que le duc de Lorraine[11] en Bourgogne. La milice est bien combattue de famine et froid ne pensant moins que de vouloir secourir Brisac qu'on tient desià pour perdu et les ostages envoyés d'une part et d'autre traittans d'accord nous font attendre journellement la reddition de la place qui causera des gran conséquences partout en Allemagne.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
2 Ontbreekt.
3 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
4 Niet geïdentificeerd.
5 Allessandra Paravicini Capelli.
6 Johann, graaf van Götz.
7 Philipp, graaf van Mansfeld.
8 Ferdinand III.
9 Wilhelm, graaf van Lamboy.
10 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini.
11 Karel IV, hertog van Lotharingen.

Monsieur le duc[1] voudroit avoir le chancelier Valdemar[2] à cause de son langage outrageux contre sa personne et c'est luy qui traine un peu la conclusion du traitté projetté.

Ie ne vous manderay rien de la trahison qu'on a descouverte en Savoye puis que vous en sçaurez desià les particularitez.

Les Vénetiens ont destiné un ambassadeur extrordinaire en France[3] pour solliciter la délivrance du prince Casimir[4] continuant cependant leur préparatifs contre le Turc[5] qui bransle encor avec sa résolution.

Les députez Grisons[6] ne sont pas encor de retour d'Espagne qu'il faut attendre pour voir clair dans leur affaire. Ils appréhendent fort la prise de Brisac et 2^{m} Espagnols sont attendus aux confins de la Voltoline pour y entrer en cas qu'on se voulust prendre aux Grisons. I'y ioinct ce peu que i'ay de Rome en attendant d'autres particularitez.

Nos Bernois fournissent bravement des vivres au duc de Veymar lequel ie voudrois aussy aller trouver après la prise de Brisac si mon argent arriveroit bientost. Cependant ie vous prie de me reccomander à vostre fils[7] qui est auprès de S.A. en cas que i'eusse besoin de son addresse.

Ie demeure, monsieur,

Tout le vostre

Marin.

En haste de Zürig, ce 6/16 de Xbre 1638.

Le duc de Modène[8] a accepté le généralat sur la mer océane et on croit que par eschange il aura le royaume de Sardigne. La duchesse de Mantoue[9] pren aussy à coeur la mort de son castellan[10] à Casal et panche plus du costé de l'empereur qui y mande son agent pour y résider.

P.S. Ie suis de vostre advis que si l'Angleterre ne se resould bientost et puissamment pour les Palatins en faira la paix aux despens des petis, les intérests de la Suède et France se pouvant tousiours bien accomoder en abbandonant ceux du Palatin[11] et recognoissant le roy d'Ungrie[12] pour empereur. Haec in Dei manu sita sunt[13]. Son résidant[14] est à Basle et promet des gran choses, mais estant Espagnol de faction ie n'en crois rien jusques à ce que ie voye les effets.

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 Isaac Volmar (1582-1662).
3 Niet geïdentificeerd.
4 Jan II Kazimierz.
5 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
6 Voor hun namen zie men no. 3413, p. 16 n. 13.
7 Diederik de Groot.
8 Francesco I d'Este, hertog van Modena.
9 Maria Gonzaga, hertogin van Mantua.
10 Ottavio Montiglio.
11 Karl Ludwig van de Palts.
12 Ferdinand III.
13 Vgl. Apuleius Florida 105; O.T. Wijsheid 3 : 1; Exodus 13 : 3; Jeremia 26 : 14.
14 Oliver Fleming.

In dorso schreef Grotius: 16 Dec. 1638 Marin.

3890. 1638 december 18. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime Domine,

De iis, quae attigeram nuper, haec propiora didici e literis scriptis II mensis hujus e Neuburgo, ubi tum erat Vinariensis[2].

Cum ad Lauffenburgum nuper ex parte transrhenana accesserat hostis, partem oppidi eadem sitam ripa cepit et pontem praeclari operis, quanquam per Vinarienses a ripa semotum, incendit. Quae ad Drusenhemum Rhenum transiit, pars magna equitatus hostilis ducem habebat Horstium[3], vigiliis praefectum, junxitque se cum Lotharingis ducibus Carolo[4] et Francisco[5] ad Remiremontium. Consilium erat ipsis[6] Gotzioque[7] novo impetu adoriri castra ac liberare Brisacum urbem prae fame aut foedis alimentis spem ultra attrahere non valentem. Verum Gotzius intra triduum amissis per fugam suorum duobus millibus ab itinere, quod Brisacum intenderat, coactus fuit ad Laufenburgo adsita reverti.

Eodem tempore a duce Longovillano[8] ad ducem Vinariensem pervenere sex millia, ipse Longovillanus ad eum locum, qui Mariae in fodinis nomen habet, hostium observat consilia, si se promoveant inhaesurus tergis. Sperabatur intra dies octo deditio oppidi, non ex cuniculis, qui obsessoribus parum feliciter cessere, sed ex fame. Neque eo contentus dux Vinariensis Gotzii agmen, quod movere se intelligebatur, incerto castrane versus an retro in tutiora Germaniae, quaerere et praelio aggredi constituit.

Inter hostes discordiam esse satis constat. Complures ad ducem Vinariensem scriptae literae addebant Gotzium ipsum custoditum in aulam caesarianam mitti reum aut fortunae sibi aversae aut quod veri aliquam habet speciem, dilatae castrorum oppugnationis ultra quam oportuit magnam habiturae spem successus, si properata fuisset, priusquam vallo operibusque permunita erant castra. Dicitur ergo ab imperatore[9] missus, qui eum caperet tribusque cohortibus sive regimentis circumdatum ad causam dicendam traheret imperio, quod ipse habuit, translato in Wolfium[10] e comitibus Mansfeldicis.

Augustae Taurinorum multi dati in vincula, quorum exspectatur supplicium simulque historia conjurationis, cujus caput dicitur fuisse quidam Valerius nomine[11]. Cardinalis Riceliacus ad firmandam faeminae sane periclitantis[12] potentiam missurum se promisit in ver venturum quindecim peditum millia, equitum vero quatuor.

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 160. Gedrukt *Epist.*, p. 489. Het slot in vertaling bij Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 177. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Johann von Horst, generaal-wachtmeester in keizerlijke dienst.
4 Karel IV, hertog van Lotharingen.
5 François-Nicolas, hertog van Lotharingen (1609-1670.
6 De copie te Uppsala geeft ipse; vgl. no. 3891.
7 Johann, graaf van Götz.
8 Henri d'Orleans, hertog van Longueville.
9 Ferdinand III.
10 Bedoeld moet zijn Philipp von Mansfeld.
11 Valerio Rossi.
12 Christine de France, hertogin van Savoye.

Papa[1] novos cardinales parturit. Interim venit huc, sed sine legati persona, cardinalis Biquius[2], Riceliaco pridem amicus, pacem commendans aut certe per Italiam, quam maxime quiescere paparum interest, inducias. Dicuntur eadem de causa alii ire ad imperatorem et Hispanum[3].

Idem ille cardinalis Riceliacus scripsit Bernarrdio[4], facundo et populari imprimis concionatori, neminem esse, qui se magis pacem expetat dira sibi imprecatus, si mentiretur. Id se velle per ipsum atque alios populo notum fieri. Etiam Mirabelius[5] legatus ab Hispano in Belgicam accepta a Galliae rege[6] venia hac in Hispaniam transiit obiter et ipse circa pacem animos tenta[t]urus.

At Veneti Turcarum territi minis ingenita ipsis formidine, sed nec levi causa accedente, si verum est, quod rumor fert, Persam[7] a Turca[8] pacem redimere concessione Babylonis, si qua vis in eos ingruat, auxilia orant et hic et Romae. Sed Hispani praecipue eos ope[9] niti arbitror, proximi quippe ad periculum, si in Adriae oram arma barbarica inferantur. Et cum Polono rege[10] multa eodem, ut creditur, pertinentia egit Venetorum, qui apud imperatorem est legatus[11]. Mulcta gravi, quinque puta millionum, si eam pendere Veneti velint, remissurus injuriam Turca scribitur.

Valde expetunt Brisaci capti nuntium et Galli et Helvetii; Galli, quod ex eo Burgundiae ducatui securitas dabitur; Helvetii, quod auxilium non e longinquo paratum habeant, tuendae, si opus sit, libertati.

Bernates finibus suis prospiciunt. Pontificii interim Helvetiorum et marchio Badensis[12] plurimum commeatus hosti mittunt magnam ejus sibi copiam paranti non tantum ad suas necessitates, sed et ut Vinariensi eam praeripiant; qui tamen aliunde accepit alimenta in multum temporis: princeps et praesentia bene disponens et in futurum providus[13].

Tum pro literis Excellentiae vestrae datis 7 Decembris[14] tum pro chartis, quae eas comitabantur, plurimas ago gratias.

Plenae sunt aequi et honesti, quae D. Bannerius[15] regi Daniae[16] scribit. Qui neutrarum esse volunt partium sua tutari commode[17] possunt, nobis autem eripere eos qui ultro nobis hostes esse voluerunt, non possunt.

1 Urbanus VIII.
2 Allessandro Bichi.
3 Philips IV.
4 Claude Bernard (1588-1641), bijgenaamd ‘le pauvre prêtre’.
5 Antonio Zuñiga y Davila, markies van Mirabel.
6 Lodewijk XIII.
7 Safī.
8 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
9 Dit woord ontbreekt in de copie te Uppsala; vgl. no. 3891 aan Axel Oxenstierna.
10 Wladislas VII (IV) van Polen.
11 Zie p. 741 n. 14.
12 Friedrich V, markgraaf van Baden-Durlach.
13 Tot hier is de brief praktisch gelijkluidend aan no. 3891 van dezelfde datum aan Axel Oxenstierna.
14 Ontbreekt.
15 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
16 Christiaan IV van Denemarken.
17 De uitgave der *Epist.*, geeft de lezing ‘cum moto’.

Videbimus, quale sit futurum diploma, quod pro Germanis in commune pollicetur se impetraturum idem Daniae rex. Nam de Suedicis diplomatis Magontiacensi[1] et Brandenburgico[2] eorumve legatis, nihil puto fore disputationis. Sed ut his rebus nondum plane expeditis veniant a Suedia senatores, majestas regni, quantum ego intelligo, non patitur.

Ut imperator invitetur ad peragendum, non baptismum Delphini[3], qui peractus est, sed superfluentes baptismi ritus, sicut fieri posse credo, ita nihil de eo certi comperi. Id quidem apparet fieri hoc non posse, nisi de imperatoris nomine certamen Galliae rex omittat.

Non dubium est, quin pontificis hoc sit consilium: primum omnium inter adhaerentes sibi principes rem in arcano componere, antequam agatur cum Suedis, Germanis, Batavis, ut nimirum hi metu amittendae societatis et incubiturae in desertos bellicae molis eo trahantur, quo ferent illorum commoda. Ego vero cardinalem Riceliacum arbitror pacis esse non appetentem et, si ea omnino facienda est, nolle aliam, quam quae conjuncta sit cum bona in socios fide. Interim in bello video multa administrari non ut protestantibus conducit ac, nisi Deus singulari quadam providentia expediisset ducem Vinariensem, haerebat in maximis periculis.

De Suedis nostris non dubito, quin ea futuri sint animi magnitudine, ut decipere Gallos nolint et prudentia, ut decipi se non patiantur. Infamant sane se, ut bene notat Excellentia vestra, Germani principes, qui, ubi offa aliqua episcopatus ipsis objicitur, desertores fiunt; eoque ipso ostendunt non pro religione, non pro communi libertate, sed cupidine saginandi se bonis ecclesiae suscepta a se arma neque Deo neque hominibus probanda. Sicut autem diuturnae esse non solent societates, quae ex diversis utilitatibus, praesertim si insuper minus honestae sint, conflantur, ita credibile est dissiliturum et hoc Saxonici foederis male compactum corpus.

Negotium pacis imperatorem inter et Hassicam viduam[4] pro confecto habeo. Nam neque ipsa pro sociis pertendet, quos dereliquit neque imperator quae concedi possunt ei negaturus est, quo sibi hostium minuat numerum. Batavorum erit cavere, ne hostes aut aperti aut dissimulati ad Amasium penetrent, navium etiam maximarum capax flumen.

Magnae praedicantur esse vires Hispanorum, quae in Brasiliam ivere. Quibus ut resistere possit Americana in Batavis societas, primum concordia inter participes, deinde et publico, ni fallor, auxilio egebit. Multum interim est, quod ut pridem India Asiatica, ita nunc Brasilia Hispano populisque ejus infructuosa redditur, dum belli onera reditus mergunt.

Apud Moscovitas quid fiat, eo justius scire desideramus, quod Suediae sunt contigui.

Transilvanus[5] agatne serio quod praefert an occasiones quaerat opimiorum apud imperatorem conditionum, brevi, ut puto, apparebit.

1 Anselm Casimir von Wambold von Umstadt, keurvorst van Mainz.
2 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
3 Lodewijk XIV, geboren op 5 september.
4 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
5 Georg I Rákóczi, vorst van Zevenburgen.

Novi nihil fiat, si aut oppressi aut opprimi metuentes christiani etiam barbarorum ope utantur. Neque enim manet communio, ubi suam quisque salutem non reperit.

Deum tamen orare pergo, ne nostrae discordiae mahumetismo pridem praepotenti novas aperiant vias. Idem Excellentiam vestram ipsique charos sospitet.

Excellentiae Vestrae singulari observantia addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 18 Decembris anni 1638.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

In de copie te Uppsala boven aan de brief in margine: R. Hagae, 16/26 Xbris A.^{o} 1638.

3891. 1638 december 18. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

De iis, quae attigeram nuper, haec propiora didici e literis scriptis 2 mensis hujus e Neuburgo, ubi tum dux erat Vinariensis[2].

Cum ad Lauffenburgum nuper ex parte transrhenana accesserat hostis, partem oppidi eadem sitam ripa cepit et pontem praeclari operis, quanquam per Vinarienses a ripa semotum, incendit. Quae ad Drusenhemum Rhenum transiit, pars magna equitatus hostilis ducem habebat Horstium[3], vigiliis praefectum, junxitque se cum Lotharingis ducibus Carolo[4] et Francisco[5] ad Remiremontium. Consilium erat ipsis[6] Goetsioque[7] novo impetu adoriri castra ac liberare Brissacum urbem prae fame aut foedis alimentis spem ultra trahere non valentem. Verum Goetsius intra triduum amissis per fugam suorum duobus millibus ab itinere, quod Brissacum intenderat, coactus fuit ad Lauffenburgo adsita reverti.

Eodem tempore a duce Longavillano[8] ad ducem Vinariensem pervenere sex millia, ipse Longavillanus ad eum locum, qui Mariae in fodinis nomen habet, hostium observat consilia, si se promoveant inhaesurus tergis. Sperabatur intra dies octo deditio oppidi, non ex cuniculis, qui obsessoribus parum feliciter cessere, sed ex fame. Neque eo contentus dux Vinariensis Goetsii agmen, quod movere se intelligebatur incerto castrane versus an retro in tutiora Germaniae, quaerere et proelio aggredi constituit.

Inter hostes discordiam esse satis constat. Complures ad ducem Vinariensem scriptae literae addebant Goetsium ipsum custoditum in aulam caesarianam mitti,

1 Gedrukt *Epist.*, p. 488; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 555.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Johann von Horst, generaal-wachtmeester in keizerlijke dienst.
4 Karel IV, hertog van Lotharingen.
5 François-Nicolas, hertog van Lotharingen.
6 De uitgave der *Epist.* geeft de lezing 'ipsi'.
7 Johan, graaf van Götz.
8 Henri d'Orleans, hertog van Longueville.

reum aut fortunae sibi adversae aut quod veri aliquam habet speciem, dilatae castrorum oppugnationis ultra quam oportuit magnam habiturae spem successus, si properata fuisset, priusquam vallo operibusque permunita erant castra. Dicitur ergo ab imperatore[1] missus, qui eum caperet tribusque cohortibus sive regimentis circumdatum ad causam dicendam traheret imperio, quod ipse habuit, translato in Wolfium[2] e comitibus Mansfeldicis.

Augustae Taurinorum multi dati in vincula, quorum exspectatur supplicium simulque historia conjurationis, cujus caput dicitur fuisse quidam Valerius nomine[3]. Cardinalis Riceliacus ad formandam feminae sane periclitantis[4] potentiam missurum se promisit in ver venturum quindecim peditum millia, equitum vero quatuor.

Papa[5] novos cardinales parturit. Interim venit huc, sed sine legati persona, cardinalis Biquius[6], Riceliaco pridem amicus, pacem commendans aut certe per Italiam, quam maxime quiescere paparum interest, indutias. Dicuntur eadem de causa alii ire ad imperatorem et Hispanum[7].

Idem ille cardinalis Riceliacus scripsit Bernartio[8], facundo et populari imprimis concionatori, neminem esse, qui se magis pacem expetat dira sibi imprecatus, si mentiretur. Id se velle per ipsum atque alios populo notum fieri. Etiam Mirabelius[9] legatus ab Hispano in Belgicam accepta a Galliarum rege[10] venia hac in Hispaniam transit obiter et ipse circa pacem animos tentaturus.

At Veneti Turcarum territi minis ingenita ipsis formidine, sed nec levi causa accedente, si verum est, quod rumor fert, Persam[11] a Turca[12] pacem redimere concessione Babylonis, si qua vis in ipsos ingruat, auxilia orant et hic et Romae. Sed Hispani praecipue eos ope niti arbitror, proximi quippe ad periculum, si in Adriae oram[13] arma barbarica inferantur. Et cum Polono rege[14] multa eodem, ut creditur, pertinentia egit Venetorum, qui apud imperatorem est legatus[15]. Mulcta gravi, quinque puta millionum, si eam pendere Veneti velint, remissurus injuriam Turca scribitur.

Valde expetunt Brissaci capti nuntium et Galli et Helvetii; Galli, quod ex eo Burgundiae ducatui securitas dabitur; Helvetii, quod auxilium non e longinquo paratum habeant, tuendae, si opus sit, libertati.

1 Ferdinand III.
2 Bedoeld moet zijn Philipp von Mansfeld.
3 Valerio Rossi.
4 Christine de France, hertogin van Savoye.
5 Urbanus VIII.
6 Allessandro Bichi.
7 Philips IV van Spanje.
8 Claude Bernard.
9 Antonio Zuñiga y Davila, markies van Mirabel.
10 Lodewijk XIII.
11 Safī.
12 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
13 De uitgave der *Epist.* geeft de lezing ‘ora’.
14 Wladislas VII (IV) van Polen.
15 Giovanni Grimani.

Bernates finibus suis prospiciunt. Pontificii interim Helvetiorum et marchio Badensis[1] plurimum commeatus hosti mittunt magnam ejus sibi copiam paranti non tantum ad suas necessitates, sed et ut Vinariensi eam praeripia[n]t; qui tamen aliunde accepit alimenta in multum temporis: princeps et praesentia bene disponens et in futurum providus[2].

Mitto, quod hic datum est Cnutio[3], responsum, signum evidens implacabilis regii in matrem[4] animi, cui interim comoedia, cantus, choreae in Anglia parantur, pretiosa solatia.

Galli cum Palatino[5] aliquid struunt, quod non patet; mitto etiam Campanellae[6] ex astris et aliunde divinandi artem sibi vindicantis pro Delphino[7] auguria. Deumque precor, Excellentissime et Illustrissime Domine, cuncta ut regat in bonum regni, reginae[8] Tuaeque Sublimitatis.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 8/18 Decembris 1638.

Venit modo ad me pater Sirmundus[9], vir in hac aula potens, quippe a confessionibus regi, qui me maximopere oravit, ut landgravio[10], qui ad romana sacra se transtulit, reddi possit commenda quaedam in Osnabruggensi solo, ad ipsum avito jure pertinens, sed alii per bellum hoc data. Eo minus negare ei potui hoc de ea re scribendi officium, quod regi quoque placiturum scio maxime, si quid in hoc negotio pro illo landgravio fieri potest. Quare commonitorium, quod ipse mihi dedit Sirmundus, mitto. Non impedit Sirmundum aulica functio, quominus et literas adjuvet. Edidit antehac concilia Gallica[11]. Nunc in Theodoreti editione[12] tribus tomis versatur.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3892. 1638 december 18. Aan N. van Reigersberch[13].

Mijn Heer,

1 Friedrich V, markgraaf van Baden-Durlach.
2 Tot hier praktisch gelijkluidend aan no. 3890 van dezelfde datum aan Ludwig Camerarius.
3 Johan de Knuyt.
4 Maria de Medici.
5 Karl Ludwig van de Palts.
6 Thomas Campanella; vgl. *Gazette de France* dd. 31 maart 1639 no. 37 p. 173 vv.
7 Lodewijk XIV, geboren op 5 september 1638.
8 Christina van Zweden.
9 Jacques Sirmond, S.J.
10 Wellicht Karl Gustav, paltsgraaf van Zweibrücken.
11 Zie dl. V, p. 245 n. 2.
12 *Ibid.* p. 29 n. 2.
13 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 9h. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Het begin van de brief in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 197.

UE. brief is mij behandigt, sijnde van den 6 deser[14]. Ick blijve uE. recommanderende alle 't gunt ick voor desen heb geschreven.

14 Ontbreekt.

Verblijde mij, dat uE. jongstes soons[1] schrijven uE. behaegt. Hij voldoet mij oock ende 't gunt uEd. voorstel[t] van 't gunt daer passeert te schrijven, wil ick hem mede raiden.

De brieven van monsieur Casaubon[2] sijn in handen geweest van Rivet[3], die achter gehouden heeft wat hij gewilt heeft, insonderheit 't gunt tot approbatie streckte van de resolutie van 't jaer 1614 bij mij in Engelant overgesonden[4].

Cunaei[5] doot is de universiteit schadelijck. Conde ick sijne kinderen[6] goed doen, soude sulcx garen doen, ende recommandere deselve aen uE. ende andere vrunden bij occasie.

Ick ben over lang geweest van uE. opinie, dat den keiser[7] de landgravinne[8] hem niet en sal laeten ontglippen ende dat Haere Fürst. Genade haer met de vrijheit van religie voor anderen niet seer en sal bemoeien, maer tevrede sijn met een secrete acte van haere landen. De Nedersaxische Ligue doet ons quaedt ende geeft ombrage van meerder quaed. D'heer Baners[9] volck laeten daerom niet in 't lant van Mecklenburg te logeren.

UE. oordeel over de saecken van Hollant approbere ick volcomentlijck. Meene oock niet, dat de eenparicheit van de gemeene middelen over alle de provinciën, daertoe oock in onsen tijd seer is gearbeit, sal willen vallen, hoewel de Unie sulcx vereischt.

Den secretaris[10] van den hertogh van Bouillon[11] sal niet wel connen laeten resentiment te toonen over 't seggen van den auditeur[12] oft de Staten-Generael van den hertogh aen te seggen, dat hij hem die secretaris wil quyt maecken.

Nopende de questie bij uE. geproponeert, daerop can ick niet wel antwoorden onseecker sijnde de facto.

Wat het recht aengaet, daerop can dienen 't gunt ick getracteert heb de Paenarum communicatione maxime § 2,[13] waer ick bij sal vougen illud Chrysostomi[14] oratione III de Statuis *ὅτι οὐ χοινὸν τῆς πόλεως τὸ ἁμάρτημα γέγονε, ἀλλὰ ἀνθρώπων τινῶν ξένων* etc.[15] ende ex Ammiano[16] lib. XXX quod: nihil ex

1 Diederik de Groot.
2 Isaac Casaubonus; voor de uitgave van deze brieven zie men no. 3418, p. 31 n. 2.
3 André Rivet.
4 De resolutie van de Staten van Holland tot de vrede der kerken, van januari 1614; zie I, p. 293 n. 2.
5 Petrus Cunaeus.
6 Cunaeus was vader van 7 kinderen. Bij zijn overlijden waren in ieder geval nog in leven: Johannes (1617-1673), Petrus (†1670), Adriana (†1679), Susanna (†1655).
7 Ferdinand III.
8 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel.
9 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
10 Niet geïdentificeerd.
11 Frédéric Maurice de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon.
12 Jacob Fischbach.
13 Zie Grotius' *De iure belli ac pacis*, lib. II, cap. XXI: De Poenarum communicatione; ed. De Kanter-Van Hettinga Tromp, p. 529 vv.
14 Over Joannes Chrysostomus zie V, p. 50 n. 3.
15 *Hom. III de Statuis ad pop. Ant.*; Migne *P.G.* 49, kol. 48.
16 Over Ammianus Marcellinus zie III, p. 444 n. 10.

communi mente procerum gentis delictum adseverantes[1]. Oock als ick gedencke, hoe dat in veele steden aen de roomschgesinden het exercitie is benemen tegen de gemaecte tractaten met gheene ofte immers veel minder pretext als dit is, soo meen ick, dat die nu regeren niet scrupuleuser en sijn, maer de toestemming van anderen versoecken om te gluipiger te doen dat sij doen willen. Vrancrijck, die oorsaeck is van de toelaeting van de vrijheit - meer om te Rome een goeden naem te hebben, als dat sij daer veel nae vraegen - sal sulcx met oogluicking licht laeten passeren.

De Engelschen meenen, dat het in Brasyl wel quaelijck soude mogen afloopen, ende anderen seggen mij oock, dat het beleit van de Westindische Compaignie door oneenicheit wat los gaet.

De heer Spierincx[2] arbeit sal van tijd tot tijd beswaerlicker vallen. Ick doen mijn best om te Hamburg betaeling te becomen, waertoe ick hoop d'heer Spiering mij sal helpen.

Den cardinal de Richelieu heeft graef Heindrick van Nassau[3] getracteert ende staende bloodshooft de gesontheit gedroncken van den prins van Orangie[4].

Wij hoopen Brisac nu is becomen ofte haest sal werden, alsoo den honger groot is ende de hoope van secours, die haer veel heeft doen verdragen, verdwijnt. Gotz[5], laestmael als hij gecomen was bij Laufenburg, waervan ick heb geschreven[6], heeft het deel van de stadt ofte veel eer de voorstadt over Rijn leggende sonder moeite becomen ende de brugge, hoewel bij de onsen ten deele wech genomen verbrandt. Terwijle den sargeant maioor Horst[7] bij Drusenhem den Rijn gepasseert met het meeste deel van des keisers[8] ruiterie hem meende te vougen met hertogen Carel[9] ende Fransois van Lorraine[10], soo is ter goeder uire aen den hertogh van Wimar[11] gearriveert een secours van ses duisent man uit het leger van den hertogh van Longueville[12], die selff met de reste van sijn volck meest ruiterie bij Remiremont blijft om te letten op de actie van de vijanden, die soo te Than als daerontrent sich houden. De meening was van de keiserschen noch eens de retrenchementen voor Brisac aen beide zijde van den Rijn aen te tasten, te weten Gotz van de Overrijnsche, Horst van de Elsaetsche zijde. Maer in t'marcheren van Gotz sijn hem in drie daegen meer als tweeduisent man ontloopen, t'volck hem heeft doen weder keeren nae Laufenburg. Daernae heeft men verstaen, dat sijn volck weder was aen t'marcheren, meer, soo men meent, om hier te retireren dan om iet nieus te onderstaen. Verscheide brieven aen den hertogh van Wimar seggen daerenboven dat Gotz in persone door een keiserlijcke comissaris is gevangen genomen ende met drie regiment gevoert wert nae s'keisers

1 Amm. Marc. *Rer. gest. lib.* XXX. 6, 2.
2 Petter Spiring Silvercrona.
3 Hendrik van Nassau-Siegen.
4 Frederik Hendrik.
5 Johann, graaf van Götz.
6 Zie no. 3878 p. 736.
7 Johann von Horst.
8 Ferdinand III.
9 Karel IV, hertog van Lotharingen.
10 François-Nicolas, hertog van Lotharingen.
11 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
12 Henri d'Orleans, hertog van Longueville.

hoff om daer te verantwoorden, dat hij met het attaqueren van de Wimaersche retrenchementen soo lang heeft gewacht, tot dat deselve volmaect waeren. Dat in sijne plaets commandeert Wolff, graeff van Mansfeld[1].

Wij verwachten de executie van de conspirateurs te Turin met de particulariteiten van haer voornemen.

Den cardinael de Richelieu toont de saeck van de hertoginne[2] te behertigen ende seit haer leger de voorsomer toe te willen senden vijftien duisent man te voet, vijf duisent te paerd.

Wij hebben hier den cardinael Biqui[3] apparentelijck om de paix ofte immers bestant in Italië te vorderen, hoewel sonder qualiteit van legaet. Men seit anderen ten selven einde van Rome gaen in Spaignie ende nae den keiser. Mirabelli[4] heeft oock paspoort van hier becomen om uit Brabant over Vrancrijck nae Spaignie te passeren. Sal apparentelijck niet laeten in t'passeren de humeuren alhier op t'stuck van de vrede te ondertasten. Den cardinael de Richelieu wilt, dat men gelooft, dat hij de vrede soeckt meer als iemant ende doet door de predicateurs hetselve het volck indrucken met gebeden, dat Godt beschaemt wil maecken die het anders meenen.

De vijant coopt van de Switsers veele vivres op ten deele voor sichselve, ten deele opdat den hertogh van Wimar deselve niet en become, die doch voor een goeden tijd wel voorsien is.

Die van Venegië vresen den Turcken, soecken hulp, soo t'noodt doet oock alhier, maer meer bij den paus[5]. Polen ende, soo ick meen, bij Spaignie, welcker gebiet in Italië niet buiten peryckel soude sijn, soo de Venetianen werden aengetast. Doch ick meene, de saecke met gelt sal werden geboet, ende verstae, dat bij den Turck[6] vijf millioenen werden geeischt. T'selve sullen de Venetianen wel dienen aen te nemen, soo het waer is, dat den Persiaen[7] met het wedergeven van Baldach sijn vrede maect met den Turc.

In Engelant geschieden groote preparaten van comediën, ballets, musycke om de coninginne-moeder[8] te troosten.

Te Paris den 18 Dec. 1638.

Pater Joseph[9] heeft gisteren te Ruelle sijnde een apoplexie gehadt; wij en weten niet wel, off hij noch leeft.

Soo uE. mijn Heer Camerarius[10] siet: hij sal uEd. connen toonen de veersen van Campenelle[11] op de geboorte van den dauphijn[12], die ick aen sijne Ed. oversende, qui Gallis imperium universi pollicentur.

1 Bedoeld moet zijn Philipp von Mansfeld.
2 Christine de France, hertogin van Savoye.
3 Allessandro Bichi.
4 Antonio Zuñiga y Davila, markies van Mirabel.
5 Urbanus VIII.
6 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
7 Safi.
8 Maria de Medici.
9 François Leclerc du Tremblay -père Joseph, capucijn-, de bekende vertrouweling van De Richelieu.
10 Ludwig Camerarius.
11 Thomas Campanella.
12 Lodewijk XIV, geboren op 5 september.

Mijn huisvrouw heeft drie rabatten voor uE. gegeven aen monsieur Panhuisen[1], die op huiden met den graeff van Nassau vertreckt.

Ick sende uE. t'antwoord hier aen d'Heer Knuit[2] gegeven, waeruit weinigh hoope is te scheppen van de reconciliatie van de moeder met den soon[3].

In margine schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot den 18 Dec. 1638.

3893. 1638 december 20. Van P. de Groot[4].

Venerande parens,

Octiduum iam est, quod secundam in foro actionem egi multo minus quam ante commotus. Spero mihi hac in re crebram exercitationem non parum profuturam.

Iam tertio locutus fuissem, nisi instantes feriae tempus negassent.

De fratre minore[5] gaudeo intelligere quae nuntias; de majore[6] doleo, quod eas, quae revera in bello sunt difficultates, vel male contemserit pridem vel male metuat hodie. Spero tamen, et quidem si novi, confido nihil eum aggressurum inconsultis parentibus, nihil sibi ipsi indignum.

Nos hic laetissimum heri accepimus nuntium de Brisaco dedito. Fortissimus ille princeps[7] vel sola hac expugnatione sibi immortalitatem, hoc praesertim tempore, comparavit.

De Bannerio[8] non minus prospera sunt quae intelligimus fuso ter Galasii[9] exercitu.

De Treselio[10] miror, quod sit tam nostri immemor. Ego ad eum scribam quam primum.

Interea Deum precor, venerande parens, ut tibi det omnia prosperrima.

Tibi obedientissimus filius
P. Grotius.

Hagae XX Dec. MDCXXXVIII.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 29 dec.

1 Niet nader geïdentificeerd.
2 Johan de Knuyt.
3 Lodewijk XIII.
4 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 26. Eigenh. oorspr.
5 Diederik.
6 Cornelis.
7 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
8 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
9 Matthias, graaf Gallas.
10 Wellicht Samuel, zoon van Daniel Tresel.

3894. 1638 december 20. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Gratissimum mihi sint ex iis, quas IV hujus mensis ad nos dedisti litteris[2] intelligere librum tuum de Veritate religionis Christianae[3] in sermonem Persicum[4] ab ipsis pontificiis transferri, qui honos raris christianorum scriptis est exhibitus.

Ex alteris quoque XI Decembris scriptis[5] lubens percipio consilia nostra super filii majoris[6] negotio non discrepare.

Leonium[7], ubi ad vos venerit, gratum tibi fore, quanquam satis vel ob suorum commendationem credideram, tamen et meam intercessionem ei non gravate impertii.

Filius tuus Petrus iterum praeterita septimana causam pro reo defendit sane non sine gloria, et quod petiit obtinuit, ne nimirum provisionalis ferretur sententia; post ferias operam dabimus, ut saepius audiri atque ita inclarescere possit.

Delfenses nostri, quibus quaterni senatores creandi erant, a more et instituto majorum non degeneravere adscitis in eum ordinem Pavio juniore[8], cognati Adriani Pavii filio[9], Arnoldo Berestenio[10], Abrahamo Hogenhoeckio[11], fratribus defunctorum, et Johanne Graswinkelio[12], qui Maeslandium[13] patruum habuit, omnibus patritiis e familiis. Itaque plebei non habent, quod sibi hic vindicent. Ex iis procul dubio, aliquos habebimus scabinos, qua de re scribam alias.

Brisaci capti nuntius jam omnium hic animos laetitia implebit atque eo magis, quod ea sola victoria annum protestantibus Gallisque infaustissimum est clausura. Accedunt nunc de clade per Banerium[14] Galassio[15] illata nuntii, sed haec tibi erunt notissima, itaque manum de tabula tollo.

Illud dolet quod non jam episcoporum vita, sed ipse episcopalis ordo novam turbarum in Scotia ministrat occasionem; eadem iis hominibus, quae multis nostratibus natura est: si adversere, crescit contentione et pudore cedendi animus, praesertim in iis, quae ad religionem pertinent: sin obsequare, timeri se sentiunt,

1 Hs. Den Haag, ARA., Eerste afd. Coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Antw. op nos. 3874 en 3883; beantw. dd. 1 januari 1639. Eigenh. oorspr.
2 No. 3874.
3 Voor de titel van dit werk zie men no. 3530, p. 208 n. 8.
4 Deze vertaling is bij mijn weten nooit verschenen.
5 No. 3883.
6 Cornelis de Groot.
7 Arnold van Loon.
8 Jacob Adriaensz. Pauw († 1645).
9 Over Adriaen Reyniersz. Pauw zie men dl. V, p. 142 n. 9.
10 Arent (Arnout) van Beresteyn (1595-1652). Hij kwam in de plaats van Cornelis Beresteyn, die in augustus 1638 dodelijk verongelukt was.
11 Abraham van Hoogenhouck (1580-1641).
12 Jan Graswinckel (1599-1668).
13 Dr. Engelbert Graswinckel van Maesland (1577-1635). Hij was een broer van Franco Graswinckel († 1606), vader van bovengenoemde Jan.
14 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
15 Matthias, graaf Gallas.

atque inde augescit alacritas, cumque obedire bona fide desierint, imperare incipiunt.

Selandi ad patrocinium fisci designavere Hubertum[1] Zirizaeum, Vroeanum pensionarium Tolanum[2] et Bomium[3] ni fallor Goesanum; quid jam Hollandi nostri constituturi sint, videbimus.

Vale, frater optime, et a me meaque[4] cum uxore et liberis[5] salve.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XX Decembris 1638.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et couronne de Suède prez le Roy Trèschrestien A Paris.

In dorso schreef Grotius: 20 Dec. 1638 W. de Groot.

En boven aan de brief: Rec. 29 Dec.

3895. 1638 december 20. Van P. Spiring[6].

Mijn Heere,

U. Ed. aengenaemen van den 11 deser[7] heb wel ontfangen bedancke UEd. soo voor het bestellen van den brieff aen sijne vorstel. Gen. hertoch Bernhardt van Wiemar[8], als voor de communicatie der occurrentiën, biddende vriendel. UEd. gelieft daerbij te continueren.

Hierin geslooten sende UEd. de novellen, soo ick dese daegen van sijn Ex.cie Banier[9] heb ontfangen, waermede naer mijne gebiedenisse blijve, mijn heere,

U. Ed. dienstwillige
Petter Spierin van Nors Hollem.

Haagh, den 20 December A.o 1638.

1 Herman de Hubert.
2 Pieter de Vroe.
3 Johan Bom.
4 Alida Graswinckel.
5 Zie no. 3850, p. 700 n. 7.
6 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13. Orig. Eigenh. ondertek. Petter Spiring Silvercrona was raad van financiën van Zweden in Duitsland.
7 Ontbreekt.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

3896. 1638 december 23. Van Ch. Marini[10].

Monsieur,

Vostre lettre du 23 passé[11] m'apporte la confirmation de ce qu'avons eu de

10 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. Coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.

11 Ontbreekt.

Hamburg d'un nouveau party qui s'est dressé en Allemagne et lequel sans le roy de Denemark[1] feroit peu redoutable, les autres estant quasi tous ruinez par la guerre. Dieu veulle qu'on ne cerche soubs ce prétexte de s'attacher à nous, iceluy roy estant fort ialoux de la grandeur de Suède et à Vienne on s'en vente qu'il fait tout en faveur de l'empereur[2] et mesmes que la garnison de Varnemont s'est retirée dans ses navires qui y estoyent prochez. C'est un jugement de Dieu qui frappe d'esprit d'estourdissement les actions des protestans qui par leur détestables desunions et ialousies s'attirent à gran pas la servitude d'Austriche sur leur testes. Ie veux pourtant croire que les Estats de Denemark empêcheront que la déclaration du roy n'esclate plus avant contre nous.

Cependant il faut confesser que nostre brave duc de Veymar[3] a fait un gran coup d'estat d'avoir forcé ceux de Brisac à luy rendre la place à discrétion en estant sortis dimanche passé avec bagues et armes seulement et deux pièces de canon pour estre conduits en sauveté jusques à Philipsburg. Vous en aurez eu plus de particularitez que nous attendons demain s'il plaist à Dieu lequel il faut louer d'une si grande bénédiction espandue sur nous cest'année, et qui à la vérité met en gran espouvante et les Grisons et ceux du Lac de Constance qui craignent d'estre bientost attaqués, sçachant que la raison de guerre ne permettra pas au duc de s'esloigner trop de Rhin, tant à cause de son advantage qu'il tire de la Suisse que pour défendre les villes forastières, que les impériaux tâcheront emporter devant que réassiéger Brisac pour tailler aux nostres la commodité des vivres qu'ils reçoivent de ce costé-là. Götz[4] commande l'armée impériale qui se tient auprès de Villinghen en attendant Piccolomini[5] avec ses trouppes.

Au reste, monsieur, ie vous envoye icy ma main sousignée pour y faire mettre récépissé, mais ie vous supplie de ne le donner au sieur Heuf[6] qu'au préallable il n'ayt desboursé l'argent, et que vous n'ayez advis de moy que ie l'ay receu icy, et ne le pouvant faire sistost ie voudrois qu'il me fust desboursez icy par advance 4 ou 500 dalers pour les employer en ma nécessité pressante, estant tout à fait sans moyen.

Par le prochain ordinaire ie vous envoyeré des particularitez de Rome lesquelles en attendant ie prie Dieu qu'il vous maintiène en sa sainte garde et moy en vostre bonne grâce qui suis si passionément, monsieur,

Vostre serviteur de bon coeur
C. Marin.

De Zurig, ce XIII/XXIII de Xbre l'an 1638.

Le canton de Berne s'est bien mérité de la France pour avoir si bien servy des vivres le siège de Brisac, la reddition de laquelle place disposera aussy à mieux faire les autres cantons protestans qui nous sont bien affectionés, mais la crainte de l'advenir les retint trop irrésolus.

1 Christiaan IV van Denemarken.
2 Ferdinand III.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Johann, graaf van Götz.
5 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini.
6 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.

In dorso schreef Grotius: 28 Dec. 1638 Marin.

3897. 1638 december 24. Van G. Müller[1].

Illustrissime et excellentissime domine legate,

Dass E. Excell. sich gefallen lassen wollen mein schreiben vom 2. novembris[2] den 17/27 hernach alsso aussfüehrlich zu beantwortten[3] und zumahlen Ihre hochvernünfftige gedanckken über die newe Dänische und Nider Sächs. motus, wellche von tag zu tag in mehr und mehr aussbrechen, hochgünstig zu eröffnen, darfür bin E. Exc. ich billich zum höchsten danckhbar und solle sollches deroselben schreiben morgen nacher Schweden gesandt werden nicht zweifelend, das er der hochlöblichen königl. Regierung zu besondern contento gereichen werde. Wünschen möchte ich von hertzen das von Dennemarckh und disem Nider Sächs. Craiss Defensionswesen ich was annehmlichers dann newlich beschehen avisiren künt. Ich muess aber layder nochmahlen darinnen continuiren.

Dann für eins, so werden E. Exc. ab beygehanden schreibens copie No. 1[4] ersehen in dem Ihre Mt. Hertzog Jörgens F.H.[5] so vertraulich von dess H. Feldmarsch. Banniers[6] desseins advertiren Selbige zue resistenz animiren und sich zue assistenz offeriren den Sie animi hostilis indicia genugsam von sich geben.

Am Andern, in dem Ihre Mt. in der beygefuegten copie eines andern schreibens No. 2[7] an den H. Legaten Salvium[8] der kayserischen actionen circa Tractatus gantz iustificiren hingegen die Schweden condemniren so vergessen Sie Ihres Interposition oder Mediation Ambts und ziehen dem Richterliche Ambten.

Und zwar, so haben Ihre Mt. füers dritte ein sollches nicht an H. Salvium allein, sondern auch Ihrem Agenten in den Haag[9] geschriben und bevohlen sollche Anzaig auch den HH. General-Staten zu thun, wie dann derselbe Marsch gar schmäliche discurs von den Schweden zu füehren pflegt.

Vierdtens, so hat der H. Graf Penz[10] mit eben disen discursen auch fast alle Fürstl. Holsteinische personen, derselben Räth und diener, ja den peuple selbsten in Holstein angesteckht und erfüllt und den Classicum belli wider die Schweden intonirt. Dergleichen Er und herr Graf Kurz[11] auch allhie in der Statt thun.

Ja es haben Fünfftens Ihre Mt. den Holländischen Residenten Crakow[12] selbsten rund under Augen gesagt den Sie lieber in offentlichen Krieg begriffen sein dann in so stether forcht und gefahr von beeden theilen leben wollen.

1 Hs. Amsterdam UB., coll. RK. 30 Ah 2. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 3864; beantw. dd. 15 januari 1639 (dl. X). Georg Müller was Zweedse hofraad en secretaris.
2 Ontbreekt.
3 No. 3864.
4 Hs. Den Haag ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Groot. Aanw. 1911 XXIII no. 5: Christiaan IV van Denemarken aan hertog Georg van Lüneburg, dd. 23 nov. 1638 oude stijl.
5 Georg van Lüneburg.
6 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
7 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Groot. Aanw. 1911 XXIII no. 5: Christiaan IV van Denemarken aan Johan Adler Salvius dd. 11 november 1638 oude stijl. Een gelijkluidend afschrift bevindt zich ook in Hs. Den Haag ARA. Eerste afd. coll. Staten-Generaal no. 7244: lias-Denemarken.
8 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant, residerende te Hamburg.
9 Martin Tancke.
10 Christian von Pentz.
11 Ferdinand Siegmund Kurz, graaf van Senftenau.
12 Karel van Cracou.

So hat auch Sechstens Hertzog Görg durch seine Trouppen und Artileri Statthagen darinnen Schwedisch Pfälzische Guarnison geben attaquiren lassen wie wol Er unverrichteter Dingen abziehen muesse. Auss wellchen allen dann gnugsam erscheint den mann sich von diser newen Armatur anderes nichts dann alles böses, wideriges und feindtliches zu versehen hab.

Gott wolle Ihrem hochschädlichen fürhaben steuern Under dessen und was Wolermellter H. Legat Salvius Ihre Kön. Mt. hinwider geantworttet den geliebe E. Excell. ab der beylag No. 3[1] zuvernehmen. Ietzo seind der dreyen Cronen allhie anwesende Gesandten[2] im werckh in der apart an die versamblung zu Lüneburg zu schreiben sie von widerwertigen, feindtlichen consiliis ab zu mahnen und zu ersuechen den Sie oder Ihre Principalen dero Authorität interponiren und den kayser[3] dahin bewögen wollten den Ihre Mt. deromahl eins die benöthigte Salvos Conductus in debita forma aussgeben wollten.

Der H. Feldmarsch. Bannier ligt noch stillen, kan auch nicht wol ehender aufmarchiren bis Ihme zuvor noch stuckh gellt aussgezahlt wirdt. Und ist wol zu beclagen den die Frantzosen Ihrer obligationen und Zusagen sogar vergessen sein, den Sie auf den Termin Novembr. noch weder heller noch pfennig remittirt, und sich doch nicht schämen in der gantzen Statt zu spargiren, den Sie wolermelten H. Feldmarsch. Banniern zu equippirung seiner Armée M/100 rthl. verehrt hatten.

Don Pietro Smalzio[4] Exc. seind nun forth nach Schweden. Monsieur d'Avaux hat Ihme allhie eine stattliche Visite gegeben und persuadirt den Er gemacht hatte, den Er zu Paris alls ein extraordinarius were honorirt, beschenckht und abgefertiget auch von allen ambassadeurs - nur den Englischen Ordinari[5] aussgenommen - besuecht worden. Er wollte machen, den er allso balden auss Schweden in qualität eines extraordinari Ambassadeurs wider herauss kommen sollt, dann Er der allercapabelste Kerl in der gantzen Cron Schweden were. Er hatte auch den H. Legaten Salvium zum Ambassador gemacht - proh hominum impudentiam!

Monsieur de Tercy[6] aber saget, den Er den H. Cardinal[7] secretissima regni Sueciae - so viel Ihme wissend gewesen sein mag - eröffnet hab. Allhie ist er gar Kleinlauth gewesen, weil Ihme H. Salvius nicht nach seinen humeur zu gesprochen, Ihne auch nicht besuecht hat. Von Exc. redt er alles ubels und comminirt, waiss nicht was. E. Exc. damit der gnadenreichen bewahrung Gottes zu aller selbst desiderirten prosperität und Ihro mich zue beharlichen gratia und favor bestes fleiss ampfehlendt.

E. Excell. gehorsamb willigsten diener
G. Müller lt.p.

Dat. Hamburg den 14/24 decembris anno 1638.

N.B. Gallas[8] ist selbsten in person zu Lüneburg die coniunctionem Armorum

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Groot. Aanw. 1911 XXIII no. 5. Men zie ook S. Pufendorf, *Commentariorum de Rebus Suecicis Libri XXVI*, p. 353.
2 De Zweedse gezant Johan Adler Salvius, de Franse gezant Claude de Mesmes, graaf van Avaux en de Engelse gezant Thomas Roe.
3 Ferdinand III.
4 Peter Abel Schmalz.
5 John Scudamore, ordinarius Engels gezant in Parijs.
6 Johannes Tilmanus Stella, ook wel genoemd Stella de Tercy en Stella de Morimont.
7 De Richelieu.
8 Matthias, graaf Gallas, keizerlijk bevelhebber.

und quartir desto mehr zu pressiren. Den schreiben von Ihro Mt. von Dennemarckh[1] an Hertzog Jörgen abgangen, hab ich noch von abgehende post von dem H. Ambass. Salvio nicht erlangen können, hoffe aber es solle mit nechster post geschehen können.

Adres (met andere hand): A Son Excellence Monsieur Grotius, Conseiller d'Estat et Ambassadeur de Sa M.[te] de Suède en France. Paris.
In dorso schreef Grotius: 24 dec. 1638 Muller.
En boven aan de brief: Rec. 13 Ian.

3898. 1638 december 25. Aan L. Camerarius[2].

Illustrissime Domine,

Venit ad regem[3] cursor Brisacum benignis conditionibus duci Vinariensi[4] deditum nuntians. Magnum id duci firmamentum erit ad retinenda quae ceperat alia famamque ei augebit virtutis, prudentiae, constantiae, ut qui copiis exiguis maxima a se pericula depulerit et rem maximam confecerit. A Gallis hanc urbem non minus duci quam hosti extorquere volentibus diu[5] ita fuit adjutus tenuiter, ut prope desertus videri posset. Sero qualia ante oportuerat auxilia venerunt in partem propinquae jam gloriae.

De Gotzii[6] reatu et successore ejus Mansfeldio[7] literae huc multis ex partibus adventant. Adjiciunt eae Laufenburgi partem transrhenanam ab hoste derelictam. Gotzii periculo commotos qui sub eo fuerant duces minari atrocia. Mansfeldium esse ad Gutenbergam arcem nuper captam a caesarianis[8], ubi alimentorum nonnihil repererit. Ad Sennas itinera sua divisisse ducem Carolum[9] et Horstium[10], hunc in Burgundiae comitatum, illum ad Drusenhemum. Ducem Vinariensem commeatibus bonis acceptis ex Helvetico solo Laufenburgi in Alsatica ripa praesidio collocasse musquettarios sexcentos, equites quingentos. In eadem ripa novum ab eo structum castellum Henningam contra. Partem equitatus missam in vallem Wesendaliam refovendis equitum equorumque corporibus. Fugis exhaustos caesarianos exercitus, vix ut eorum, qui sub Gotzio fuere partes duae tertiae, aliorum dimidia restet.

Mortuus hic est pater Josephus[11] nihil minus quam quod dicebatur cappucinus ideoque cappucinis odiosus semper non minus quam proceribus plebique. Ostendunt id quae ad lacerandam ejus memoriam scribuntur quotidie. Is per

1 Christiaan IV.
2 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 161. Gedrukt *Epist.*, p. 490. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
3 Lodewijk XIII.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Het woord 'diu' ontbreekt in de copie; vgl. het gelijkluidend schrijven aan Axel Oxenstierna van dezelfde datum, no. 3901.
6 Johann, graaf van Götz.
7 Philipp von Mansfeld.
8 De troepen van Ferdinand III.
9 Karel IV, hertog van Lotharingen.
10 Johann von Horst.
11 François Leclerc du Tremblay -père Joseph, capucijn-, gestorven op 18 december 1638.

iniquissimam spem de Bavaro[1] susceptam multum nocuit rebus protestantium. Est tamen nonnihil damni in ejus morte, quia aliquos se pejores reliquit in negotiis.

Gliscit Venetorum [a] Turca[2] metus eoque illi se magis ad imperatorem[3] et Polonum[4] vertunt, quod et ego signis quibusdam hic experior.

De pace Turcae cum Persa[5] Italorum literae ultra dubitare nos vetant adduntque ducentis navibus Cretam a Turca peti. At Veneti ajunt se exspectare a Persa legatos.

Augustae Taurinorum Valerius quidam[6] et alter hospitiorum comitatus aulici designator[7] supplicio affecti sunt; historia criminum nondum ad nos pervenit.

Exspectantur novi cardinales a pontifice[8], cui non parum molestiae decessit mortuo patre Josepho, assiduo ejus purpurae flagitatore.

Viquefordius[9] brevi hic aderit ducis Vinariensis missu, quantum audio, in Angliam iturus[10].

Grata fuere, quae literae Excellentiae vestrae scriptae 13 Decembris[11] nuntiant de D. Banerii[12] rebus gestis ejusdemque consiliis. Est nonnihil diem de die sine damno ducere, donec dissipetur illa Dano-Saxonica nubes.

Super veteres causas novam dedit satis gravem Lunemburgicus[13], cur hostiliter a Suedis haberi debeat, cum Albis transitum permisit Gallassio[14]. Et qui eum hostem Suediae tuendum susceperint, etiam illi eo sunt in loco, ut pro hostibus haberi possint, si modo id expediat. Conspicitur nunc passim apud Germanos illa, ut Symmachus[15] loquitur, validior omnibus vacationis remediis exhausta fortuna[16]. Possitne aut infelicium populorum miseratio aut certe defectus rerum, per quas bellum alitur dominantium, animos ad pacem aut flectere aut cogere, videbimus. Sive autem daturus est id bonum Deus sive obstitura Germaniae peccata, rectores Suediae[17] in propinquo esse e re erit. Ut autem mare transeat magnus D. cancellarius[18] neque regni dignitas hoc negotiorum statu neque tempus anni permittit.

Elector Palatinus[19] Hamburgi promovere poterit res et suas et communes. Quod si Anglia in foedus nobiscum veniat et stet promissis, non dubito, quin regis

1 Maximiliaan I van Beieren.
2 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
3 Ferdinand III.
4 Wladislas VII (IV).
5 Safī.
6 Valerio Rossi.
7 Niet geïdentificeerd; vgl. no. 3901, p. 777.
8 Urbanus VIII.
9 Joachim de Wicquefort.
10 Tot hier is de brief praktisch gelijkluidend aan no. 3901 aan Axel Oxenstierna.
11 Ontbreekt.
12 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
13 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
14 Matthias, graaf Gallas.
15 Over Symmachus zie men dl. IV, p. 151 n. 5.
16 Symmachus *Epistulae* 4.61 in Mon. Germ. dl. 6 pag. 119.
17 Zie voor hun namen no. 3424, p. 40 n. 1.
18 Axel Oxenstierna.
19 Karl Ludwig van de Palts.

Galliae[1] liberalitatem expertura sit domus nimis diu non sine seculi opprobrio in adversis jacens.

Quae de Frisia transamasiana prudenter monet Excellentia vestra, eorum participes legatos Anglos[2] feci, quod ad ejus quoque regni sollicitudinem pertinere arbitror amnis illius et maris adjacentis bona ac mala. Sperant Angli Gallos effecturos, ut qui ibi est Hassicus miles, in Gallicam aut sociorum Galliae militiam transeat. Sed exposui illis argumenta, cur id mihi minus certum videatur.

De Portugallensis classis infortunio nihil hic habemus. Caeterum nova, ni fallor, belli arena erit posthac Brasilia. Ita longa catena res Europae cum Americanis et Indicanis connectit. Nam et pacis Persicae cum Turca causa fuit Mogorensis res[3] in Persis possessa irruens.

Piccolominaeus[4] venturus credo ad Rhenum fuerat, si duci Lotharingo et Horstio sui conatus bene successissent. Nunc amissa de servando Brisaco spe superest, ut in ver nova serat consilia.

In Moscovia si quid novi geritur, pertinebit id quoque per consequentias ad res harum terrarum. Dicuntur Cosacci Polono exhibere negotium et cum Cosaccis Tartari.

De principe Casimiro[5] nihil intellexi post ea, quae scripsi antehac[6]. Sed dicitur exspectari hic e Polonia legatio; interim Veneto[7] tentante, si quid possit. Radzivilius[8] sua tantum agit.

Det Deus Excellentiae vestrae et omnibus ejus charitatibus res prosperrimas.

Excellentiae Vestrae perpetuo cultu observantissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 15/25 Decembris a. 1638.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

In de copie te Uppsala boven aan de brief in margine: R. 1 januarij st. n. A^{o} 1638 *(sic)*.

3899. 1638 december 25. Van Ch. Marini[9].

Monsieur,

1 Lodewijk XIII.
2 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
3 Sjah Djehan -Shāh Djahān- (†1666).
4 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini.
5 Jan II Kazimierz.
6 Zie no. 3882.
7 Anzolo Correr.
8 Boguslaus Radziwill.
9 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. Coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.

Pour toutes nouvelles nous avons icy que le comte Biglia[10] qu'on avoit mandé de Milan pour voir l'estat de l'armée impériale auprès du Rhin, à son retour par de là ait rapporté au conseil de guerre n'estre aucunement possible de recouvrer

10 Antonio Biglia.

Brisac et les villes forastières, si on ne transporte la guerre en Suisse, où on craigne les protestans de ne fournir plus en aucune façon que ce soit des vivres au duc Bernard[1], par lequel seul moyen il subsiste. L'on a pourtant résolu de les en recercher encor une fois et s'ils n'y condescendent qu'ils leur faudra faire la guerre, pour en ruinant les protestants, ruiner par après en suite le duc, croyant que les cantons cattoliques abbandoneront en tel cas les protestans. Sed haec erunt tractatu dura et eventu tristia, quamdiu Helvetiis cum Gallo[2] bene convenerit.

Pour moy ie croy que nous auront en ces quartiers un terrible remue-ménage au printemps, ne voyant par quel moyen on puisse avoir aucun advantage sur monsieur le duc, si les impériaux ne prennent un bon poste dans la Suisse pour en tirer tout ce qu'il leur faut ou par amour ou par force. Les moyens de subsister en Suabe leur manquant surtout pour une telle armée dont on nous menace.

Les Vénetiens et les Turcs s'entrebattent desià en leur confins et n'y a rien que les empêche pour se choquer ouvertement en bataille et par mer et par terre que l'hyver, durant lequel on fait des gran préparatifs de l'un et d'autre costé.

Les Grisons ont mis des gardes à Steig et auprès du Pont de Rhin, mesme à Chiavenne et croit-on que deux régiments Espagnols entreront en Voltoline pour y garder tous les passages par lesquels on y entre, l'appréhension de l'affront fait à la France par les Grisons les faisant croire qu'on ne le laissera impuny. Mais en tel cas nous espérons d'avoir le peuple pour nous, si l'Espagnol[3] ne rendra point prontement la Voltoline.

Cependant i'attend avec impatience l'envoy de mon acquit ou bien d'une partie pour souver mon honneur et satisfaire à la nécessité domestique qui certes est plus grande journellement, mon gage me demeurant en arrière pour 28 mois passés, et trouve-il fort estrange que les descontes après cinq mois ne soyent pas encor arrivés.

Ie vous baise les mains et reccomandant mes intérests à vostre particulier soing, demeure à iamais, monsieur,

Vostre serviteur le plus obligé et affectioné
Marin.

Les Espagnols ont assigné au cardinal de Savoye[4] qui est à ..... 70 escus par iour.

De Zurig, ce 25 de Xbre 1638.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 19 Ianuary

In dorso: 25 Dec. 1638 Marin.

3900. 1638 december 25. Van Menasseh ben Israël[5].

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 Lodewijk XIII.
3 Philips IV.
4 Maurizio van Savoye.
5 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., III C 4[94]. Eigenh. oorspr. Over de schrijver zie men no. 3781, p. 597 n. 4.[aant.]

לאה משב

Illustrissimo Señor,

Aunque paresca atrinimiento mío, dirigir la escritura a V.S., el favor que

V.S. me haze, en hazer cabedal de mi débil ingenio, me ha dado la audacia. V.S. lo atribuya a buena parte, considerando, que es de animos generosos, mostrar más humanidad donde la calidad haze menos elección. Y viniendo a las dudas, aunque sea verdad, que una pequeña y mínima estrella no da luz a la presencia del sol, con todo no dexaré de dezir mi parecer, ya que V.S. lo manda.

Primeramente, quiere V.S. saber, si aquel lugar del Deut.[1] se ha de exponer de las appellaciones o de las relaciones. Digo, Señor, se entiende: de las relaciones que los senados de todas las tierras hazían al Senado grande de Jerusalaim, porque quando algo se dudava en qualquier senado, ou fuesse civil o criminal, la resolución se remetía al Senado grande, y aquel decreto se seguía.

Pero las appellaciones[2] era de octra manera, sc. quando el juizio de 3 personas, que era el civil, dava alguna sentencia y el reo pedía copia de la sentencia y las razones porque le condenavan, que entonces la sentencia se executava luego, y los juezes eran obligados a darle la copia, la qual el reo llevava a Jerusalem al Senado grande y siendo examinada, si se hallava injusta, bolvía y se le restituya otra vez su hazienda y esta era la forma de las appellaciones usada entre los Hebraeos.

Tocante a los מיטפוש, si tenían autoridad de juzgar por sí, sin el senado, digo, que si consideramos la dignidad o el officio, que no, porque los מיאישנ principes de aquel consistorio de 71 personas, no se estendía su facultad a tanto; mas todas las sentencias se davan con aprobación de todo el senado junto; empero si consideramos en particular los מיטפוש o juezes que uvo desde Jeosua hasta el rey Saul, es differente; porque estos además de la autoridad judicial, tenían la política como reyes y reyes se llamavan, donde en un lugar se dize: ‘et fecerunt regnare Abimelech[3]’, en otro, extando preso Simson: ‘in diebus illis non rex in Israel’ - jud. 18.1 - y de la misma manera que los reyes por materia de estado o por particulares enojos, matavan muchas vezes, quien les parecía, lo mismo hazían los מיטפוש donde Guiddon mató los de Succoth y Penuel, Iptah los Ephratistas, todo lo qual ponderó bien don Ishac Abravanel[4] en la prefacción del mismo libro de los Juezes.

Dize V.S. mas, si los Sanhedrin eran supremos y contra ellos no valía alguna authoridad, como se entiende, el yerrar el senado y traer expiación. Digo pues, que la authoridad del senado era suprema; que ninguno podía opugnar tal parecer; que, en[5] quanto uvo este senado, nunca en Israël uvo controversias de varias opiniones; porque el tal senado con su autoridad atajava qualquiera duda; y ansi el yerrar el sanado, se ha de entender, quando acaso - que solamente el saber de Dios es siempre cierto - uviesse el senado dado parecer, en cosa obscura, dudosa y no claramente expressa en el sagrado texto, que siendo por ellos mismos hallado el

1 *Deut.* 17, 11-12; zie nos. 3554, p. 247 n. 8 en 3701, p. 498. In margine staat: R.M. (=Rabbi Moses) Mamrim c. 3 v. (=sententie) 8.
2 In margine staat met verwijzing naar ‘Pero las appellaciones’: R.M. Sanhedrinn c. 6 v. 6.
3 Abimelech was een natuurlijke zoon van Gideon. In margine staat: *Judic.* 9. 6, d.i.: *Iudices* 9, 6: Congregati sunt autem omnes viri Sichem et universae familiae urbis Mello, abieruntque et constituerunt regem Abimelech iuxta quercum quae stabat in Sichem *(Vulg. 1965*, p. 189*)*.
4 Isaac Abravanel (1437-1508), Portugees joods staatsman en bijbelcommentator.
5 In margine staat: R.M. Mamrim c. 1. v. 4.

yerro y conoscido, eran obligados a traer sacrificio y a enseñar lo contrario. Lo quel consta del Talmud Tratado de תוירוה cap. 1 y de R.M. en el tratado de תוגגש cap. 14.[1].

Y puesto que la sentencia deste tal senado era inviolable y que los trangressores eran con severidad castigados, no pudo esto tener effeto con los Zaduceos, ansi porque eran muchos en numero, como por seren conservados con el favor de principes, que atendían a sus particulares respectos, mas que a la gloria de Dios. Y no se deve alguno maravillar de que estos Zaduceos pervaleciessen en su secta viendo cada dia a los ojos, que el poder de los principes no basta a extirpar tales novedades como no bastó a Carlos Quinto contra Lútero.

Dezir la S.S. que en las difficultades se consulten los sacerdotes y el juez no es otra cosa, sino que se consulte el senado, que[2] consitía de muchos sacerdotes y de su principe; del qual se haze mensión separadamente por la dignidad de su officio, como aquí en este payz es phrasis muy ordinaria en los edictos nombrar los muy altos y poderosos estados de Holandia y su alteza el principe[3].

Lo del Paralipomenon[4], no me parece tiene difficultad, porque en el primer lugar, se trata de uno, en el segundo, de otro; el primero, constituyó David[5], el segundo Josaphat[6]. Era pues el officio el servicio del rey y de Dios sc. las fábricas y edificios que se hazían para el rey y las piedras y maderas que se cerravan y labravan para los edifficios sacros.

Esto es, illustríssimo y eminentíssimo señor, un compendio de lo mucho que pudiera escrivir, y aun requiere quadaqual destas materias si en alguna quedo defficiente - lo que facilmente creo - estaré muy aparejado a servir aquien por su erudición y humanidad, el mundo deve tanto.

A Dios, mi señor, que lo demás será superfluo y aun indigna cosa, mostrarse liberal quien nada tiene para quien posehe tanto.

Vale.

Al service de V.S.

Menasseh ben Israel.

Amsterdam, 25 de dez.ro 1638.

3901. 1638 december 25. Aan A. Oxenstierna[7].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

1 Blijkens de verwijzing naar c. 1 is hier sprake van de Jeruzalemse Talmud; de Babylonische Talmud wordt nl. per folio aangeduid.
2 Met verwijzing naar deze plaats in de tekst staat in margine: R.M. Sanhed. c. 2. v. 2.
3 Frederik Hendrik.
4 Zie no. 3716, p. 516.
5 *I Paralipomenon* 26, 26-32 *(Vulg. 1965*, p. 326*)*.
6 *II Paralipomenon* 19, 8-11 *(Vulg. 1965*, p. 341*)*.
7 Gedrukt *Epist.*, p. 489; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 557. Gedeelt. in vert. in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 189.

Venit ad regem[8] cursor Brissacum benignis conditionibus duci Vinariensi[9] deditum nuntians. Magnum id duci firmamentum erit ad retinenda, quae ceperat

8 Lodewijk XIII.
9 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

alia famamque ei augebit virtutis, prudentiae, constantiae, ut qui copiis exiguis maxima a se pericula depulerit et rem maximam confecerit. A Gallis hanc urbem non minus duci quam hosti extorquere volentibus diu ita fuit adjutus tenuiter, ut prope desertus videri posset. Sero qualia ante oportuerat auxilia venerunt in partem propinquae jam gloriae.

De Goetsii[1] reatu et successore ejus Mansfeldio[2] literae huc multis ex partibus adventant; adjiciunt eae Laufenburgi partem transrhenanam ab hoste derelictam. Goetsii periculo commotos qui sub eo fuerant duces minari atrocia. Mansfeldium esse ad Gutembergam arcem nuper captam a caesarianis[3], ubi alimentorum nonnihil repererit. Ad Sennas itinera sua divisisse ducem Carolum[4] et Horstium[5], hunc in Burgundiae comitatum, illum ad Drusenhemum. Ducem Vinariensem commeatibus bonis acceptis ex Helvetico solo Lauffenburgi in Alsatica ripa praesidio collocasse musquettarios sexcentos, equites quingentos. In eadem ripa novum ab eo strui castellum Henningam contra. Partem equitatus missam in vallem Wesendaliam refovendis suis equorumque corporibus. Fugis exhaustos caesarianos exercitus, vix ut eorum, qui sub Goetsio fuere, partes duae tertiae, aliorum dimidia restet.

Mortuus hic est pater Josephus[6] nihil minus quam quod dicebatur capucinus ideoque capucinis odiosus semper non minus quam proceribus plebique. Ostendunt id quae ad lacerandam ejus memoriam scribuntur quotidie. Is per iniquissimam spem multum nocuit rebus protestantium. Est tamen nonnihil damni in ejus morte, quia aliquos se pejores reliquit in negotiis.

Gliscit Venetorum a Turca[7] metus eoque illi se magis ad imperatorem[8] et Polonum[9] vertunt, quod et ego hic signis quibusdam experior.

De pace Turcae cum Persa[10] Italorum literae ultra dubitare nos vetant adduntque ducentis navibus Cretam a Turcis peti. At Veneti ajunt se exspectare a Persa legatos.

Augustae Taurinorum Valerius quidam[11] et alter hospitiorum comitatus aulici designator[12] supplicio affecti sunt; historia criminum nondum ad nos pervenit.

Exspectantur novi cardinales a pontifice[13], cui non parum molestiae decessit mortuo patre Josepho assiduo ejus purpurae flagitatore.

Viquefordius[14] brevi hic aderit, ducis Vinariensis missu, quantum audio, in Angliam iturus.

1 Johann, graaf van Götz.
2 Philipp, graaf van Mansfeld.
3 De troepen van Ferdinand III.
4 Karel IV, hertog van Lotharingen.
5 Johann von Horst.
6 François Leclerc du Tremblay -père Joseph-, gestorven op 18 december 1638.
7 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
8 Ferdinand III.
9 Wladislas VII (IV).
10 Safī.
11 Valerio Rossi.
12 Niet geïdentificeerd; vgl. no. 3898, p. 772.
13 Urbanus VIII.
14 Joachim de Wicquefort.

Deus, Excellentissime et Illustrissime Domine, det nobis ea, quae ad bonam pacem ducunt.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 15/25 Decembris anni 1638.

Mitto tabulam exactam Brissaci qualiter obsessum fuit. Pons, qui Philippiburgi fuerat, translatus est Drusenhemum.

Dux Mutinensis[1] ab Hispano[2] Oceani praefecturam accepisse dicitur, quomodo jam ante interioris maris frater ducis Etrusci[3]. Mogorensis rex[4] Persidem invadens necessitatem Persae conficiendae quoquomodo pacis imposuisse scribitur.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3902. 1638 december 25. Aan A. Oxenstierna[5].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Sermones habui cum D. comite Licestrio[6] de iis, quae per D. Roum[7] et D. Salvium[8] praeformata et in Suediam Angliamque missa spem nobis bonae societatis praebere videbantur. Rogabam adjutor ut esset. Ipse autem ostendebat displicere sibi D. Roi consilium, priusquam certo sciretur, quo arma nostra tenderent. Quantum ex sermone ejus nonnihil diverso ab iis, quae dixit antea, conjicio, placet Anglis Danica illa cum Saxonicis coitio, vellentque et ipsi de nostro largiri Pomeraniam pro Palatinatu recipiendo. Dicebat Gallos tanto Suedis validiores semper paratos fuisse cum Anglis talia pacisci, qualia nunc Hamburgi cuderentur etiam exclusis Suedis. Quod tamen Galli semper pernegarunt.

Praeter hoc negotium commendavi et ipsi et collegae ejus[9] curam pro transamasiana regione, maritima quippe et ad flumen posita navium maximarum patiens, unde Batavis primum, forte et Anglis aliquando malum immineat, si Hassicus, qui iis in locis agit, miles caesarianus, deinde ex caesariano, ut nunc mos habet, subito Hispanus fiat. Vereri me, ut verum sit, aut satis diligenter agatur, quod Galli dicunt, laborare se, ut Hassicas illas copias in suam aut electoris Palatini[10] militiam traducant.

1 Francesco d'Este, hertog van Modena.
2 Philips IV.
3 Gian Carlo de Medici (1611-1663), broer van Ferdinando II de Medici, groothertog van Toscane.
4 Sjah Djehan.
5 Gedrukt *Epist.*, p. 490; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 558.
6 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
7 De Engelse diplomaat Thomas Roe.
8 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant, residerende te Hamburg.
9 John Scudamore.
10 Karl Ludwig van de Palts.

Manet hic etiamnum cardinalis Biquius[1]. Laborat inter cetera, ut componat controversiam, quam Roma habet cum Riceliaco cardinali ob edictum illud de pecuniis Romam non mittendis[2]. Causa ejus edicti fuit, quod cardinalis Riceliacus plurimas habens abbatias, unde beneficia plurima pendent, ea ipsa beneficia Romae a pontifice[3] donari et sibi magna, quae ex collatione proveniunt, lucra interverti non patiebatur. Nunc in eo sunt, ut praedam hanc partiantur. Quod si fiat tollaturque edictum, spondet Biquius liberum fore posthac cardinali Antonio[4] exercere protectionem Gallicam et eo jure episcopatus in Gallia vacantes nominaque eorum, quos rex episcopatibus destinat, collegio cardinalium proponere.

Delphinus[5] jam ter mutavit nutricem. Fugiunt eum conquisitae ad hoc feminae, quod ubera earum morsicando lancinet robustus calidique spiritus puer non sine omine futurae rapacitatis.

Haec nunc habebam, Excellentissime et Illustrissime Domine, et vota pro Tuae Sublimitatis prosperis rebus.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 15/25 Decembris anni 1638.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3903. 1638 december 25. Aan N. van Reigersberch[6].

Mijn Heer,

Een courier heeft ons gebracht het overgaen van Brisac op conditiën. De advysen uyt die quartieren vougen daarbij, dat Lauffenburg soo veel over den Rijn lagh ende bij den vijant was becomen bij hem is verlaeten; de stadt aen de Elsaetsche zijde bij den hertogh van Wymaer[7] wel bezet met 600 musquettiers, 500 paerden; dat oock zijne fürstelijcke Genade veel vivres had becomen.

De selve advysen continueren ons de tijding van Gotz'[8] gevanckenis ende onsteltenis daerover van de oversten met verloop van soldaeten soo daerom als om gebreck van betaelingen. Welcke occasie den hertogh van Wymar wel soude connen waernemen ende haer een slagh leveren. Mansfeld[9], dye over dit volck wel een derde paert in corte tijd zijnde gemindert het commandement had, was bij

1 Allessandro Bichi.
2 Voor een afschrift van dit edikt van 14 juni 1638, zie men Hs. Amsterdam UB. coll. RK. III c 2.
3 Urbanus VIII.
4 Antonio Barberini (†1671).
5 Lodewijk XIV, geboren op 5 september 1638.
6 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK. R91. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Beantw. dd. 3 januari 1639.
7 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
8 Johann, graaf van Götz.
9 Philipp von Mansfeld.

Guttenberg. Den hertogh van Lotharingen[1] ende Horst[2], dye men seyt wel de helft van haer volck te hebben verloren, waeren van den andere gescheyden, den eene gaende nae de Franche Comté, den andere nae Drusenhem, alwaer gebracht is de brugge, dye voor desen was te Philipsburgh. Tegenover Huningen aen de Elsaetsche zijde doet den hertogh van Wymar een goed fort maecken. Een deel van zijne ruyterye ververscht sich in Wesendal.

Hyer is gestorven den vermaerde pater Joseph[3] bij weynigen beclaeght. Den paus[4] sal ontlast zijn van een hevigh sollicitant van een cardinaelshoet.

Wij verstaen hyer, dat tot Turin ene Valerio[5] ende noch ene fourier[6] van de hertoginne[7] zijn geëxecuteert over de conspiratie.

Den hertogh van Modena[8] heeft aengenomen het generaelschap van de oceaen vanwege Spaignie gelijck den broeder van Florence[9] over de Middellandsche zee.

De paix van den Persiaen[10] met den Turck[11] werdt voor seecker gehouden, ende heeft de Persiaen deselve paix duyr moeten coopen, doordyen den Mogor[12] in zijn land was gevallen. Nu dreyght den Turck Venegië met tweehondert schepen gedestineert, soo men seyt, op Candia. Venegië soeckt hulp overal oock bij Polen.

Den cardinael Biquy[13] blijft nog hyer ende ondertast de humeuren nopende de paix.

Ick com tot beantwoording van uE. bryeff van XIII deser[14] uE. bedanckende voor zijne gestadige sorge over onse saecken ende naementlyck over Rotterdam[15]. T'gunt uE. aen mijn huysvrouw daerover schrijft is mij lyeff te verstaen insonderheyt van d'heer Verzijde[16]. Ick en can nyet verstaen, door wat wegh hij tot de nominatie en tot de electie is gecomen noch wat beneficiën ende officiën het zijn, dye daertoe hebben geholpen.

Soo dye van Dantzich geen stercke alliantie en maecken, vrese ick, dat sij te cort sullen comen. Wat resolutie in Hollant sal zijn op haer stuck, sal ik garen weten om eenige van Dantzig, daer ick correspondentie mede heb, meer ofte minder te animeren. Sulcken ambassad. soude uE. nyet quaelyck dyenen insonderheyt, soo daerbij waer eenige commissie in Swede te verrichten.

1 Karel IV, hertog van Lotharingen.
2 Johann von Horst.
3 François Leclerc du Tremblay -père Joseph, capucijn-, gestorven op 18 december 1638.
4 Urbanus VIII.
5 Valerio Rossi.
6 Niet geïdentificeerd.
7 Christine de France, hertogin van Savoye.
8 Francesco d'Este, hertog van Modena.
9 Gian Carlo de Medici, broer van Ferdinando II de Medici, groothertog van Toscane.
10 Safī.
11 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
12 Sjah Djehan.
13 Allessandro Bichi.
14 Ontbreekt.
15 Het betreft hier de pogingen namens Grotius ondernomen om diens achterstallig salaris als pensionaris alsnog uitbetaald te krijgen.
16 Jan Dircksz. Versijden. Op 22 november was hij gekozen als lid van de vroedschap in plaats van Nicolaes Cornelisz. Puyck.

De eenpaericheyt van de middelen meen ick dat in de cleyne provinciën sal haperen gelijck voor desen meermael. Over de questie van t'octroy is pertinent dat uE. allegeert uyt mijn boeck De Iure Belli[1]. Maer dat sal cesseren, soo wanneer dye van Hollant aen de andere provinciën sullen notificeren nyet te verstaen, dat haere gedeputeerden sulcke octroyen sullen verlenen. V. lex Cuicunque § 13 et lex Sed si § de quo palam et sequentibus, Digest. de Institoria et lex § Igitur de exercitoria[2], quo etiam pertinet epistola Augustini CCXI[3]. Vyt cracht van de Unie id est ex lege federis hebben de 7 Provinciën in 't gemeen geen macht om octroyen te verleenen tegen wil van eenige provincie, alsoo dye octroyen raecken de politycque regiering, dye elcke provincie toecomt in 't haere. Wat macht elcke provincie wil geven aen haere gedeputeerden, staet aen elcke provincie. Daerom sijn seecker usurpatiën licht te beletten in posterum. Voor het gepasseerde moet silentium gehouden werden pro consensu. Praescriptie can hyer geen plaets hebben. Want de gedeputeerden hebben nyet connen prescriberen tegen haere principalen non magis quam colonus contra dominum, non possidet qui alieno nomine possidet, nochte de andere provinciën tegen eene provincie, quia res fuit merae facultatis, qualis nec mille annis praescribuntur. Vasq. lib. IV Controversiarum cap. 4 § 9 et sequentibus[4]. Adde quae notat in margine Maris liber c. XI circa finem. Eene goede instructie voor die gepretendeerde dictateurs waere hoochnoodigh. Ende elcke provincie can het doen aen de haere.

Dat uE. seit van den hertogh van Nieuburg[5] is considerabel ende noch meer het peryckel, dat voor de Geunieerde Provinciën sal comen t'ontstaen, indien de Hessensche, die in Oostvrieslant sijn, keisers[6] dienst overnemen, die licht in Spaenschen dienst can veranderen.

T'gunt men in Hollant seit van t'ongeluck van de Portugeesche vloot, die nae Brasil is gesonden[7], heeft geen fundament. T'schijnt, dat men in Spaignië groote hoop daerop schept. De Westindische compagnie sal operatie crijgen ende mocht wel een goed deel van het oorlogh van Europa derrewaert gaen.

Dat in Schotlant meerder quaet schuilt ende misschien ten tijde van het houden van het parlament, misschien eer, sich sal openbaeren, houde ick mede.

25 Dec. 1638.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant In Den Hage.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 25 Decemb. 1638 vyt Paris.

1 *Hvgonis Grotii de ivre belli ac pacis libri tres*, II c. XI § 13.
2 Uit *Dig.* de Institoria: V. lex Cuicunque § 13 = *Dig.* XIV 3, 5, 13; lex Sed si § de quo palam et sequentibus = *Dig.* XIV 3, 11, 2; uit de Exercitoria: lex § Igitur = *Dig.* XIV 1, 1, 12.
3 Volgens de oude nummering; de brief is bij Migne (*P.L.* 33, kol. 1062) en in het *CSEL* (57, p. 585) no. CCXLVII.
4 Fernando Vázquez Menchaca. Naar zijn *Illvstr. Controv. aliarvmqve vsv freqvent*, lib. IV (= pars posterior lib. I) c. 4 § 10 en 12 (ed. Francf. a.M. 1606 p.post. p. 62-64) verwijst Grotius in margine van zijn *Mare liberum* Leiden 1609, c xi, p. 58.
5 Wolfgang Wilhelm, hertog van Neuburg.
6 Ferdinand III.
7 Deze vloot, die onder bevel stond van Fernâo de Mascarenhas, conde da Torre, werd op 10 januari 1639 voor Recife waargenomen.

3904. 1638 december 27. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Scripsi nuper[2] de Delfensibus senatoribus; nunc hoc addam amotos a consulatu omnes regendi veteres: Dussenum[3] et Didericum Meermanum[4] specie thesaurariorum, quod munus huic sortito obtigit, et Adrichemum[5] praefectura pupillari. Ita nunc nominandi sex novi consulares, inter quos nemo erit, qui consulatum unquam gessit excepto Lodestenio[6]; quo id fiat consilio ex proxima electione augurabimur. Ego cognatum Gravium[7] consulatum adepturum puto, qui et novus et ambitiosus est, nequid ulterius dicam.

Hollandi nostri super patrocinio fisci necdum quippiam constituere; ajunt sibi nominationem competere, quia verba Foederis ita habent fisci et procuratoris generalis munia in unum quamprimum conflanda idque munus - N.B. - vicibus alternis conferendum; quae indicare videntur id, quod de alternis vicibus dicitur, tunc primum locum habiturum cum duo ista munia in unum coaluerint, quod in Kinschotio[8] primum evenit. Ille, quem id munus affectare antea scripsi, ambit Schiedamensem syndicatum, eum rursus relicturus, si alterius dignitatis potiatur.

Nos interea quiescimus et foro, ut solemus, operam damus tantum de Brisaco et publico et privato tuorum nomine solliciti, cujus captae nuntius utinam quamprimum ad nos veniat.

Interea tibi, uxori, liberis[9] omnia in proximum annum et sequentes fausta ac salutaria precamur.

Vale.

Tibi obseqentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XXVII Decembris 1638.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius Ambassadeur de la Reine et couronne de Suède prez le Roy Trèschrestien A Paris.

In dorso schreef Grotius: 27 Dec. 1638 W. de Groot.

En boven aan de brief: Rec. 8 Ian.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr.
2 No. 3894.
3 Eewout Jacobsz. van der Dussen.
4 Dirk Meerman (†1647).
5 Joost Jacobsz. van Adrichem (†1653).
6 Mr. Everard Jansz. van Lodenstein (†1668).
7 Jacob Arentsz. van der Graaff.
8 Nicolaes van Kinschot.
9 Zie no. 3850. p. 700 n. 7.

3905. 1638 december 27. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

Celle-cy ie vous envoye par l'adresse de monsieur Relingher[2] en responce de la vostre du 14 courrant[3] conforme laquelle i'addresseray fort volontiers mes lettres à monsieur Heuf[4] pourveu que ie sçache à qui les reccomander à Lyon n'y ayant personne de cognoissance, et jusques à ce que i'en aye vostre advis ie seroy contraint de me servir du résidant de Venise[5], mon gran amy. Au reste ie prie derechef ledit sieur Heuf pour le payement au moins d'une partie de mon argent, craignant que les descomtes de Suède iront bien à la longue more solito. On me doit mon gage pour XXVIII mois passés, de façon que encor que ie soyez contente de ces deux mille, huict mois me demeureront dereschef en arrière contre mon accord fait avec monsieur le gran chancelier[6] qui m'a promis que ie serois payé punctuellement chaque trois mois, car c'est pour cela que ie demande si peu d'argent àfin que ie fusse actuellement payé, ayant peu autrement demander autant que les autres. Et vous ne sçauriez croire quel mauvais crédit me cause ce retardement, ayant depuis tant de temps donné des vaines espérances à ceux que ie dois icy, et si ie ne suis bientost secouru pour le moins d'une partie d'argent Dieu m'est tesmoin que ie ne sçay d'où prendre mon entretènement, le prix de toutes choses croîssant iournellement en Suisse d'où tous les deux partys tirent leur vivres.

Les nouvelles de deçà ie les vous envoyeray ieudy prochain par l'addresse du résidant de Venise, d'où on nous apporte la guerre asseurée avec le Turc[7] et Dieu veille qu'elle pousse les Frances chrestiens à une bonne paix en Allemagne.

Ie demeure, monsieur,

Vostre serviteur très humble

Marin.

De Zurig, ce 17/25[8] de Xbre 1638.

In dorso schreef Grotius: 25 (!) Dec. 1638 Marin.

3906. 1638 december 30. Van Ch. Marini[9].

Monsieur,

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
2 Marx Konrad von Rehlingen.
3 Ontbreekt.
4 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
5 Domenico Vico.
6 Axel Oxenstierna.
7 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
8 Verschrijving voor 17/27; vgl. aanhef brief dd. 30 dec: 'Il y a quatre iours ...'.
9 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr.

Il y a quatre iours que par la voye de Basle i'ay fait responce à la vostre du 14 courrant[10], et escrit quand et quand au sieur Heuf[11] le priant qu'il me nomme

10 Ontbreekt.
11 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.

quelqu'un à Lyon à qui i'eusse à addresser mes lettres et pendant que ie n'en aye point de responce de luy et de vous ie me serviray avec vostre permission de l'addresse du résidant de Venise[1].

Vous aurez sceu les conditions de la reddition de Brisac qui sont fort honorables, mais le gouverneur Rinach[2] n'y ayant point satisfait on dit que par ordre du duc[3] il auroit esté arresté auprès d'Offenburg, ayant descouvert des mines à Brisac contre l'accord fait, et le chasteau de Landskron n'ayant pas voulu conforme iceluy se rendre.

Un autre non moins importante nouvelle nous survint tout à cest'heur de nostre Banier[4] qui doit avoir desfait neuf régiments de Gallas[5] auprès de Dömiz le poursuivant bien à la chaude, et si cest'advis est véritable come ie n'en doute point, il facilitera le passage des nostres par l'Elbe où on escrit qu'ils ayent desià fabriqué un pont par lequel ils passent pour poursuivre leur pointe jusqu'en Silésie ou Boïme.

Aux Grisons aussy panche tout à des nouveautés les ministres et le peuple protestant ne voulant point approuver l'alliance d'Espagne si la Voltoline ne leur est prontement rendue, come la verrez par cy enclos extrait[6] qu'un des principaux ministres Grisons m'a communiqué. Ce néantmoins les chefs qui au desceu du peuple ont tramé cest'alliance demeurent partisans d'Espagne, les doublons faisant addoucir tout le ma[u]vais traittement qu'ils reçoivent d'icelle, et moyenant que monsieur le duc de Veymar s'approche du lac de Costance ie croy que nous y verront bientost une autre boutade populaire contre leur chefs qui empiètent bien avant sur leur liberté faisant tous les conseils sans l'approbation des communeautés penes quas rerum est summa.

Leur députés[7] sont encor en Espagne où ils passent leur temps en banquets, et pourmenades et afin qu'ils ne s'ennuyent trop en attendant leur despêche, un d'eux fust fait cancelier, l'autre capitaine de cent hommes durant sa vie et le tiers secrétaire de la langue ès Grisons. Voilà la courtoisie et pieté des Espagnols qui cum maxime fallunt hoc agunt, ut viri boni esse videantur, per simulationem bonae amicitiae respublicas liberas miserrime prodendo.

Madame de Savoye[8] a fait insinuer la trahison descou[v]erte contre son fils[9] aux Suisses mesmes, dont toutes fois le cardinal[10] se purge par un manifeste publié à Rome d'où on nous mande que le pape[11] est après à faire des nouveaux cardinaux entre lesquels doit aussy estre le frère de l'empereur[12].

Le duc de Modène[13] est de retour d'Espagne comblé d'honneurs et charges qu'on luy a imposés nomine tenus.

1 Domenico Vico.
2 Hans Heinrich von Reinach.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
5 Matthias, graaf Gallas.
6 Ontbreekt.
7 Voor hun namen zie men no. 3413, p. 16 n. 13.
8 Christine de France, hertogin van Savoye.
9 Carl' Emanuele van Savoye.
10 Maurizio van Savoye.
11 Urbanus VIII.
12 Leopold Wilhelm (1614-1662), aartshertog van Oostenrijk.
13 Francesco d'Este, hertog van Modena.

La darnière fregate de Costantinople porte la guerre asseurée contre les Vénetiens qui en sont en gran peine, et encor qu'ils puissent balancer aucunement les Turcs par mer, par terre néantmoins ils sont fort foibles surtout à cest'heur que le passage des Grisons leur est fermé. Dieu veille que cela pousse les princes chrestiens à une bonne paix que tout le monde désire.

Le résidant d'Angleterre[1] se tient encor auprès de monsieur de Veymar, niant tout ce que m'avez escrit de l'Escosse et d'autre costre remplissant les oreilles de la Suisse d'espérances bien grandes. Il y a aussy un qui escrit que l'alliance avec nous est accrochée à cause des conditions estranges que la Suède demande à l'Angleterre, désirant pourtant sçavoir de vous ce qui en est en effect.

Au reste, monsieur, i'atten de iour à autre vos lettres come l'Evangile pour me porter quelque bonne nouvelle du payement de l'argent que le sieur Heuf me doit, ayant la bourse fort avide parmy tant de despances qu'il me faut faire, et d'autre part n'ayant point de crédit parmy ceux ausquels ie dois pour ne leur pouvoir donner la moindre satisfaction conforme ma promesse. Au moins veux-ie croire que vous me feray envoyer 4 ou 500 dalers pendant que les descontes viennent de Suède et c'est bien estrange qu'après cinq mois passés elles ne comparoissent pas encor. Ie m'en plain derechef à monsieur le gran chancelier[2] vous priant de faire le mesme en me croyant tousiours, monsieur,

Vostre serviteur redevable
Marin.

De Zurig, ce 20/30 de Xbre 1638.

In margine: On nous dit que le baron Hofkirch[3] sera employé avec Piccolomini[4] contre le duc Bernard et que le gran chancelier revient de Suède.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 12 Ian.

In dorso: 30 Dec. 1638 Marini.

3907. 1638 december 30. Van P. Pels[5].

Mijnheer,

U. Ex.[cie] wensche ick een glucksaligh nieuw jaer en bidde Godt u.E. illustre famillie met tijdelijcken en eewigen segen te begrooten.

Daer en is niet nieuws, dat sunderlinge meriteert.

1 Oliver Fleming.
2 Axel Oxenstierna.
3 Georg Lorentz, baron van Hofkirchen.
4 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini.
5 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16. Eigenh. oorspr.

Den coning van Polen[6] rayst den 7 Januario met de coniginne[7] van Warschauw naer den Wilde in Littauwen ende op den 14[en] daeraenvolgende sullen tot Grodnauw op de Littause grensen den churvorst van Brandeborgh[8] en sijne

6 Wladislas VII (IV).
7 Cecilia Renata.
8 Georg Wilhelm.

may.te met haere respective vrauwen[1] malcanderen sprecken niet sonder aparencie van eenige perniciueuse intelligencie, alsoo gesegt wordt, dat den vestung ter Memell tegens Marienbergh an sijne may.te sall overgelevert worden. Daer en gebrecken dan geene discoursen over de comoditeyt omme allerhande nootwendigheit tot bauwinge van schepen uyt Littauwen derwaerder te brengen met de goede haven tot accomodacie van schepen, die van Deuynkercken in de Oostzee sauden mogen kommen ende soo men de oorloghe van Pommeren saude willen diverseren ome volck in Lijffland te brengen.

Uyt Polen wordt geschreven, datter 6000 man over Meckelenbergh naer Holstein van den coning van Polen sullen gaen in revenge van Dennemarcken, ooc 4000 man in het vorstendom Preuyssen sullen quartieren, welck all saacken van groote consideracie sijn. Ick hebbe per prospectie van oblegacie van alles an sijn Ex.cie de heer rijxcantz.er[2] geadvisert.

Onder de Polse hovelingen wordt gesegt dat prins Casamirus[3] in Vranckrijck in gevangenisse beswaert wordt en dat een van sijne principaele edelieden, een canonicus uyt Preuyssen[4], over eenige indiciën saude gepijnicht geweest hebben. Indient u.Ex. niet te weder, ick wenschte daernae en wat meer passeert geadviseert te sijn gelijck ick niet onderlaeten sall te schrijven, wat hier te lande sall ome gaen.

Ick recommandeere mij in u.E. goede gracie en blijve, mijnheer,

u.Ex. ootmoedige diener

P. Pels.

30 Xcember 1638, Dansick.

Adres: A monsieur Monsieur Hugo de Groot, Ambassadeur de sa may.té et Couronne de Swede Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 4 febr.

In dorso: 30 Dec. 1639 *(sic)* Pels.

1 Georg Wilhelm was gehuwd met Elisabeth Charlotte (1597-1660), dochter van Friedrich IV, keurvorst van de Palts.
2 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
3 Jan II Kazimierz.
4 Niet geïdentificeerd.

Bijlagen

Bijlage No. 1 Bij no. 3477
E. de Courcelles aan J. Wtenbogaert[1].

Monsieur et très honoré frère,

Je vous envoye un livret[2] que j'ai mis en lumière ces jours ici.

Je l'eusse bien désiré submettre à vostre docte et judicieuse censure devant que l'exposer à celle de tout le monde. Mais la mauvaise escriture en laquelle je l'avois broché a esté cause que je n'ai osé vous en importuner. Joint que la plus grande partie d'icelui a esté composée à mesure que la presse rouloit.

Car au commencement je n'avois fait qu'un petit crayon auquel je comparois le sentiment de messieurs Amirault et Testard[3] avec celui de monsieur Du Moulin[4] et déclarois briefvement ce que j'approuvois ou improuvois tant ès uns qu'ès autres, mon but estant plustost de faire voire le jour à l'escrit de monsieur Du Moulin[5] que de le réfuter. Mais depuis considérant que ceux ès mains desquels il tomberoit désireroyent peut-estre un plus ample esclaircissement de ces matières et la tardiveté de la presse me donnant assez de loisir. j'ai augmenté mon ouvrage de plus de la moitié insérant par-ci par-là ce que la matière me sembloit requérir. Ce qui est cause que toutes les parties ne sont pas si bien liées ensemble et que le stile ne coule pas si doucement qu'autrement il eust fait.

Il est trop tard maintenant que les fautes en sont irrémédiables de demander vostre advis. Mais cependant je vous supplie autant affectueusement qu'il m'est possible de ne me le refuser point. S'il ne sert pour cest ouvrage qui a desià la clef des champs, il servira pour amender l'autre contre monsieur Amiraut[6] qui j'ai encor en ma puissance et qui ne verra point le jour si vous n'aidez à l'y pousser. Car quant à cestui-ci le renom de monsieur Du Moulin lui a servi de passeport, autrement il ne se fust trouvé aucun qui l'eust voulu imprimer à ses despens.

Au reste je vous prie de ne publier point la confession que je vous fais ici à l'oreille d'avoir travaillé a cest ouvrage. Car je désirerois surtout que monsieur Du Moulin ne senst point d'où il vient. Je le pince parfois un peu rudement, mais l'animosité avec laquelle il se porte maintenant à combattre la vérité m'a semblé requérir que je le traictasse ainsi.

Je prie Dieu qu'il bénie vostre viellesse et vous conserve longtemps la vigueur

1 Hs. Leiden, UB., cod. BPL. 885. Eigenh. oorspr. Zie ook H.C. Rogge, *Brieven en onuitgegeven stukken van Johannes Wtenbogaert*, III, p. 255.
2 *Advis d'un personnage désinterressé relativement à la dispute d'Admirault et de Du Moulin sur la prédestination*. 1638.
3 Moïse Amyraut en Paul Testard.
4 Pierre Du Moulin.
5 Zie no. 3477, p. 126 n. 8.
6 Wellicht betreft het hier *Iacobi Arminii SS. Theologiae in Academia Leidensi quondam Professoris, Examen Thesivm D. Francisci Gomari de Praedestinatione. Accesserunt Stephani Cvrcellaei Vindiciae, Quibus Svam & D. Arminii sententiam De Iure Dei in Creaturas, Adversus Mosis Amyraldi criminationes defendit*. Ano MDCXLV.

et santé dont vous jouissez encore, et demeure, monsieur et très honoré frère,
vostre très humble et affectionné frère et serviteur
De Courcelles.

A Amsterdam, le 6 février 1638.

Adres: A Monsieur Monsieur Vtenbogart, Fidèle ministre de Christ A La Haye.

In dorso schreef Wtenbogaert: Courcelles met een boeck. R.a 10 feb.rij 1638. Resp. 2 april.

Bijlage No. 2 Bij no. 3505
Bijvoegsel bij een brief van Ch. Marini dd. 25 maart 1638[1].

Di Coira alli 26. di Febr. st. v. 1638.

Mercore p.mo passato arrivò qui il s.r conte Ant.o Biglia[2] Milanese, amb.e destinato in q. te parti in nome di s.m. cattolica: il suo alloggio si va preparando nella casa del prevost in Vescovato[3], nel qual luogo vi farà dimora qualche tempo: Dio voglia che le sue operationi siano fruttiffere à beneficio di q.to paese.

Il giorno doppo il suo arrivo comparse in consiglio, nel qual luogo fece le sue propositioni alle leghe in nome di S. Ecc.za il s.r marchese di Leghanes[4], le quali in sostanza contengono; che havendo d.a Ecc.za inteso da' ministri delle leghe, qual m.te il duca di Veimar[5] vadi a mira d'avanzar più oltra con la sua armata, forsi à dissegno di perturbar q.to paese cosi per prevenire a qualunque tentativo potesse occorrere, hà mandato qui il sudetto sig.r conte per provedere à quanto connoscerà esser bisogno, si per danari come per far levata di gente, accio il paese sia ben assicurato d'esser provisto d'ogni buona diffesa.

In oltre dimandò anche licenza, di poter andar à veder in che stato si trovano li forti al ponte del Rheno et Steig, a cio trovando essergli bisogno di nuova fabrica per meglio assicurarli, gl'haverebbe provisto d'ogni necessaria proviq.e, onde n'hebbe ogni grata audienza, et ringratiam.to verso S. Ecc.za nel mostrarsi cosi affettuoso a beneficio et difesa di q.ti posti.

L'istesso giorno partí poi il s.r colonello Guler[6] per andar al forte del Reno per radunar la sua militia et tenerla ben a la testa, per ben rapresentarsi al arrivo ivi desso s.r amb.re, il quale arrivo fuori il 3.o giorno accompagnato dalli ss.ri collonelli Gianazzi[7], Molina[8], Rosciolo[9], con altra comettiva, e doppo haver

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9.
2 Antonio Biglia.
3 Christoph von Mohr. Hij bekleedde dit ambt in de jaren 1637-1655.
4 Diego Mexia Felipes de Guzmán, markies van Leganés.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Johan Peter Guler von Weinegg (1594-1656).
7 Georg Jenatsch.
8 Anton Molina.
9 Christoph Rosenroll.

ben il tutto adochiato, seguí anche la mostra a dovere, di poi si posero apranso il quale fù assai magnifico con molta lande d'esso s.r coll.o Guler, la sera poi a le due hore di notte furnò qui di rittorno.

Vi soggiongo, come la nova qui comparsa domenica pass.a al s.r Borgamaster Finner[1] et ad'altri ss.ri si, come fù subito rappresentata al s.r coll.o Gianazzi mentre con altri comitati andò al amb.re istesso, nel punto ch'erano per andar apranso della volta et fatto d'arme sequito tra Veimar et imp.li; nelli contorni di Basilea et Rinfelda, con la peggio delli imp.li: tanto più per la prigionia fatta del generale Joh. de Verth[2], generale Savelli[3] et Sperreiter[4], ha causato a q.ti ss.ri plenipotentiarij malinconia non poca, tanto più per il dubio ne venghi à conseguir maggior ingresso.

Tal nova rapporterà ìl s.r coll.o Gianazzi hoggi a Chiavenna, la quale sarà causa, d'aggravar íl timore che già è entrato alli Chiavennaschi, sopra la gelosia del Veimar.

Bijlage No. 3 Bij no. 3534
Instructie van de Zweedse regering aan haar gezant te Parijs[5].

Sac.ae Reg.ae M.tis Sueciae[6] Instructio missa Domino Legato Hugoni Grotio concernens propositas sibi a christianissimo Rege[7] inducias data Stocholmiae die 30. Decembris, A.o 1637.

I.

Cum mense Septembri Stocholmiam veniret Baro Rorteius[8], propositioni suae coram regni administratoribus[9] factae inter alia inseruit cupere christianissimum regem scire sacrae regiae majestatis Sueciae cogitationes super universalibus induciis illi a pontifice Romano[10] propositis et ad adsensum nomine sui regis S. Reg. majestatem hortatus est ex eo, quod futurae sint commodae tractandae paci universali et quisque interim quae possideat, retinenda habeat, sicut ex ipsa propositione sub Num. 1. adiecta apparet.

Nuper vero idem residens declarationem S.ae Reg.ae M.tis et adsensum iterum postulavit addito decennales proponi et in casum sive induciarum sive pacis con-

1 Michel von Finer.
2 Johan van Werth.
3 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.
4 Klaus Dietrich von Sperreuter.
5 Hs. Den Haag, Kon. Bibl. coll. Cornets de Groot IV 13 n; bladen genaaid, goud op snede met zegel. De datering is volgens de oude stijl. Grotius meldt de ontvangst op 22 april 1638 (no. 3534). aant.
6 Christina van Zweden.
7 Lodewijk XIII.
8 Claude de Salles, baron van Rorté.
9 Voor hun namen zie men onderaan deze instructie.
10 Urbanus VIII.

stitutum suo regi adiuvare S.R. majestatem Sueciae in retinenda et conservanda Pomerania.

S. regia majestas negocio mature perpenso licet plurimas difficultates in obtinendo tali armistitio, plurimas etiam incommoditates in obtento videat, cum principali lite tantum suspensa et rebus in incerto haerentibus nimio suo commodo imperator[1] Germaniam sibi totam obnoxiam habere, bellum suo rursus tempore resumere et nos perpetuis ac gravibus distinere impensis possit.

Nihilominus ut voluntati et suasui amici ac faederati regis satisfaciat et tanto promptior paci universi via sternatur, decrevit adsentiri huic propositioni et permittere christianissimo regi etiam nomine suo adversam partem interveniente pontificis vel cuiuscunque opera disponere ad tales inducias, modo necessariis et aequis quibusdam condicionibus incommodis suis illinc caeteroquin oriundis prospiciatur.

Communicavit hanc inclinationem suam et de incommodorum remediis cum residente barone Rorteio, uti et Hamburgi cum legato Davausio[2]; caeterum quod plenis mandatis caruerint de dictis condicionibus cum S.[a] regia majestate tractandi et concludendi, ex usu iudicavit mandata sua domino Grotio committere eoque nomine ablegare secretarium suum Smalzium[3], quo in loco commodius et plenius Galliae regis et ministrorum sensus explorentur et negocium pertractari queat.

Vult autem ut dominus Grotius sequentia observet et in eum, qui hic praescribitur, modum procedat.

II.

Parato ad regem aditu post salutationem ac curialia et sermonem praefationi hic insertae conformem, sacrae regiae majestatis literas de transmissis ad se mandatis indicantes tradat. Ubi vero deputati fuerint e ministris, qui cum ipso congrediantur, negocii cursum iisdem similiter explicet et difficultates, quae apud S.R. majestatem in considerationem venerint, per sequentes quaestiones deducat et sibi declarari petat.

1. quibus condicionibus christianissimus rex ineundas ex parte sua inducias censeat, si forte cum pontificis nuncio[4] iam de iis convenerit vel convenire decrevit;
2. quo modo res tractari et concludi debeat;
3. quomodo amici per Germaniam, praecipue qui a partibus nostris adhuc in armis stant, landgravia Hassiae[5], duxque Bernhardus Winariensis[6] tractari et adsecurari queant;
4. quibus mediis et adminiculis sacra regia majestas Sueciae conservari et adsecurari possit in possessione Pomeraniae aliorumque per Germaniam locorum adusque tempus initae pacis.

Circa haec omnia discursus ultro citroque faciendi sunt et notanda consilia,

1 Ferdinand III.
2 Claude de Mesmes, graaf van Avaux, Frans gezant residerende te Hamburg.
3 Peter Abel Schmalz, secretaris van Axel Oxenstierna.
4 Giorgio Bolognetti.
5 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin van Hessen-Kassel, weduwe van Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

intentiones inclinationesque ipsorum, quatenus cum Sac. regiae majestatis mente conveniant vel discrepent. Caeterum ubi ad edendas condiciones nostras ipsorum rogatu deveniendum sit, dominus Grotius sequentes ipsis examinandas proponat, sine quarum partim obtinendarum spe, partim praeeunte cum rege Galliae conventione, sacra regia majestas ad induciarum tractatum sua ex parte descendere incongruum omnino et damnosum existimat.

III.

1. Sacra regia majestas durantibus induciis teneat ac possideat eodem jure, quo tenuit antecessor dux pie defunctus[1] totam Pomeraniam ulteriorem et citeriorem cum episcopatu Caminensi et, si interim hostis locum aliquem invaserit vel occupaverit, in manus sacrae regiae majestatis et coronae Sueciae restituatur.
2. Sacra regia majestas itidem per inducias retineat ac possideat Wismarniam cum insula Pool ac munimenta Hwalfischen et Wernemundam, sicut et Benfeldium ac Dacsteinium in episcopatu Argentinensi, caeteraque ad Wisurgin et in Westphalia loca, cum territoriis ad dictas civitates, munimenta ac episcopatus pertinentibus. Veluti sunt praecipue Minda cum suis pertinentibus territoriis ac iurisdictionibus, Osnabrugga cum suis, Nijenburgum cum suis, Hoija, Meppa, Nijhusium, Vect, Klappenburgum, Witzenhusium aliaque in Westphalia loca quaeque cum adiacentibus territoriis.
3. Landgravii Hassiae defuncti vidua et haeredes per inducias conserventur in parte Hassiae sibi subdita, item in possessione munimentorum, civitatum et terrarum, quas tenet in comitatu Marchiae et alibi, usque dum pax universalis stabiliatur.
4. Duci Bernhardo Winariensi reserventur illius praetensiones, iura et possessiones.
5. Durantibus induciis tractetur de pace universali idque coniunctim cum ambabus coronis earumque confaederatis.
6. Status evangelici per Germaniam satisfactionem praestent exercitibus Suecicis.
7. Foedus inter Sueciam et Galliam initum servetur in omnibus clausulis non minus per inducias quam bellum, in specie stipulata quatuor centena millia imperialium quotannis dicta die persolvantur. Et si ante decursum temporis in confaederatione expressi nulla firma pax ineatur, foedus duret adusque pacem.
8. Quoniam militem per Germaniam exauctorare et dimittere ante pacem intutum vel ad minimum tenenda sint praesidia exercitui non absimilia ac nihilominus disciplina militaris exactior conservari oporteat, grave nimium onus coronae Sueciae humeris incumbendum venit. Eapropter vectigalia per Pomeraniam et Mechelburgum coronae Sueciae maneant sicut hactenus et rex Galliae ad huius oneris sublevationem ultra promissam per faedus summam ducenta imperialium millia quotannis persolvet.
9. Rex Galliae se obstringat ad obtinendam pro regno Sueciae satisfactionem, praesertim ut Pomerania in eius possessione perpetua permaneat.

1 Bogislaw XIV van Pommeren; hij was op 10 maart 1637 gestorven.

10. Utrinque collaboretur pro principum et statuum in Germania bonis deiectorum ac pristinae libertatis in imperio restitutione.
11. Captivi omnes, in specie campi mareschallus dominus Gustavus Hornius[1] sine pretio dimittentur et liberentur.

IV.

Harum condicionum aequitatem evincunt plurimae et evidentes plerumque rationes; induciae ineuntur, ut tanto commodius in pacem controversiae dirimi et componi queant eo interim fundamento, ut possidentes possideant et cuiusque condicio si non melior, certe ne deterior reddatur.

Quae ab hostibus praestanda veniunt, ita intelligi debent, ut in iis obtinendis christianissimus rex eam, quam pro suis rebus operam interponit, collocare spondeat; quae vero in eius sunt potestate, eorum est necesse praecedat conventio. Securitatis autem durantibus induciis et in retinenda possessione, vel praecipua habenda ratio; quae non potest esse alia, nisi ut arma ad quascunque hostiles invasiones pactis contrarias contra alterutrum intentatas socii per Germaniam coniungere et perfidiam reprimere queant; quod fieri sine perpetuo exercitu vel ad minimum ita validis praesidiis, ut exercitui possint comparari, nequit.

Horum autem sive exercitus sive praesidiorum sustentatio ademtis stativis et praecisa in alieno solo vivendi libertate, quam belli ius excusat, induciis quam bello longe gravior S. regiae majestati futura est, nisi ferendis oneribus subsidia reperiantur. Eoque casu bellum gravius cum nobis ipsis per inducias quam nunc cum hostibus gesturi sumus.

Ob has aliasque similes rationes non poterit non aequa duci Pomeraniae, Wismarniae et reliquorum per Germaniam insessorum locorum possessio, dictorum vectigalium exactio et subsidiorum persolutio.

V.

Si ad disceptationem res venerit et omnia obtineri nequeant, vult S. regia majestas, ut praecipue insistatur primo, secundo, septimo, octavo, nono, undecimo articulis, utpote sine quibus non pangerentur induciae, sed victae traderentur hosti manus. Reliqui velut tertius, quartus, quintus, decimus tales sunt, ut aeque ad christianissimum regem ac coronam Sueciae pertineant obligetque mutuum interesse ad studium in iis obtinendis collocandum. Sextus partem facit tractatuum pacis et si nunc decidi non poterit, eo remittatur.

Ad extremum tamen ubi prius res ad hostes relata fuerit, si adversa pars tanquam duras nimium has condiciones reiiciat et molliri petat et si pertendant sive Gallici sive apud illos pontificis ministri, et caeteroquin qua spes boni exitus affulgeat, S. regia majestas contenta erit, si articuli primus et septimus simpliciter, secundus quatenus Vismarniam et maritima, octavus quatenus vectigalia concernit, obtineantur: cedetque in secundo reliqua per Germaniam loca vigore quidem induciarum, sed sub specialibus pactis cum iis, quibus restituentur, ineundis

1 De Zweedse veldmaarschalk Gustaf Karlsson Horn (1592-1657) was in de slag bij Nördlingen op 6 september 1634 door de troepen van keizer Ferdinand II onder Matthias, graaf Gallas verslagen en gevangen genomen.

excepto tamen Benfeldio et Dacsteinio cum adiacentiis, cuius Gallos cessionem vix suasuros credit, excepta etiam Osnabrugga urbe evangelica, quippe cum multum etiam regis Galliae intersit superesse nobis in Vestphalia standi locum; in octavo cedet ducenta imperialium millia contestandi desiderii causa insistenda humani sanguinis effusione. Nonus nil aliud continet, quam quod rex Galliae sua sponte per Davausium et baronem Rorteium sine ulla mentione mutuae pro Lotharingia obligationis obtulit. Caeterum si nunc recusetur vel condicio apponatur, consultius est servare rem integram tractatui pacis. In undecimo captivorum restitutio nomini induciarum tacite et ex consuetudine inest nec negatam iri existimat.

VI.

Secretarius Smalzius de intentione sacrae regiae majestatis accurate informatus est et prudentiae domini legati sicut et utriusque dexteritati in moderando negocio et rationibus, quas hic repetere longum foret, diducendis S. regia majestas confidit. Edoctus de Gallicis condicionibus dominus legatus facilius diiudicabit, ubi intendere condiciones a S. regia majestate suae dispositioni permissas, ubi remittere possit.

VIII.

Ante omnia id observari vult S. regia majestas, cum permiserit christianissimo regi tantum disponere adversam partem ad inducias non easdem suo nomine concludere, ut, ubi de dictis conditionibus cum Galliae rege conventum fuerit ac is in ea, quae ab ipso postulantur consenserit, in caeteris disponi posse hostem confidat, singula quidem comprehendantur instrumento a sacra regia majestate Sueciae et Galliae rege in casum induciarum ratificando.

Negocium tamen suo nomine non concludatur nisi immediate cum caesareis ministris. Cum nuncio enim pontificio[1] concursum Grotius per expressum caveat. Caeterum si induciae illic concludi poterint opusque confici, Lutetiam - quod verisimile non est - caesareo aliquo plenipotentiario accedente concedit S. regia majestas Grotio potestatem easdem nomine suo approbandi, concludendi signandique.

Sin vero, cum de conditionibus illic conventum fuerit, res in alium locum, ubi plenipotentiarii congredi negocio terminando debeant, remittenda erit, iudicat S. Reg. majestas Hamburgum sibi, Coloniam Gallis maxime oportunam; contenta etiam nihilominus futura, si quis alius veluti Lubeca aut Luneburgum locus sibi nominetur.

VIII.

Si negocium adhaerescit vel hostium vel regis Galliae voluntate aut aliquod improvisum emergens, quod ex hac instructione explicari ac resolvi non possit, intervenerit, de eo diligenter per literas S.R. majestatem Grotius certiorem reddat ac mandata S.R. majestatis expectet.

Actum ut supra.

1 Giorgio Bolognetti.

Nomine Sac. R. majestatis subscripsere eiusdem ac regni Sueciae respective tutores et administratores.

Gabriel Oxenstierna, Gustavi R.S. Archidapifer;
Jacobus De la Gardie R.S. Marschus mp.;
Carolus Gylldenhielm, Regni Ammiralius mp.;
Axelius Oxenstierna, R.S. Cancellarius mp.;
Gabriel Oxenstierna 1.B. in Märebij et Lindholm R.S. Thesaurarius mp.

In dorso schreef Grotius: 30 Dec, 1637 mandata super induciis.

Bijlage No. 4 Bij no. 3534
Libellus Memorialis[1].

Eorum, quae circa ratificatum foedus Gallicum[2] et Reipublicae Venetae oblatum interpositionem Sac.[a] Reg. M.[tas] Sueciae[3] Legato suo Domino Hugoni Grotio apud christianissimum Galliae Regem[4] peragenda et legato Reipublicae Venetae Parisiis commoranti[5] communicanda committit.

Actum Stocholmiae, die 30 Decenbris, Anno 1637.

1.

Cum de pactis Wismarniensibus superiore anno initis, ratificationumque negocio hactenus dilato domino legato antehac constet, nunc vero Hamburgi de earum mutua extraditione per legatos Salvium[6] et Dawausium[7] iis conventum sit conditionibus, uti ex adiuncto exemplari sub lit. A[8] apparet, faederique ultima manus accesserit.

Existimat Sac. Reg. M.[tas] e re fore, ut dominus Grotius postulato ad regem aditu post salutationem et curialia negocii conclusionem christianissimo regi exponat, de felici successu gratuletur et quae ulterius facere queant ad foederis realem executionem recommendet, sicut et Sacram Reg. M.[tem] in omnibus ex parte sua praestandis fore promptissimam consiliorumque mutuae et sincerae communicationi nunquam defuturam ac idem sibi de christianissimo rege polliceri, contestetur.

1 Hs. Den Haag, Kon. Bibl. Cornets de Groot IV 130. De bladen zijn genaaid, goud op snede met zegel. De datering is volgens de oude stijl. Grotius meldt de ontvangst op 22 april 1638 (no. 3534).
2 Zie no. 3534 p. 219 n. 7.
3 Christina van Zweden.
4 Lodewijk XIII.
5 Alvise Contarini di Nicolo.
6 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant, residerende te Hamburg.
7 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
8 Ontbreekt.

In specie si qui articuli et pactis Hamburgensibus Lutetiae pertractandi ad se remissi fuerint, veluti S. Reg. M.^{tas} ambos de ratione gerendi ad Rhenum belli et salvis conductibus futuros credit, eos diligenter urgeat in sequentem modum.

2.

Priorem de bello et Rheni transitu ita explicari sibi petat et in effectum deduci, ut realem aliquam sublevationem arma Sac. R.ae M.tis per Germaniam sentire possint exaggerando, quantum incommodi passae sint res communes, praecipue Sac. R.ae M.tis exercitus, quod nec validis copiis nec in tempore, ubi oportebat, dux Bernhardus[1] ad Rhenum hoc anno sit sustentatus. Vult Sac.a Reg. M.tas ut Grotius de hoc negocio cum Gallicis deputatis, si fieri possit, transigat et certi aliquid referat conficiatque, quibus quantisque copiis in ... r proximum ducem Bernhardum iuvare vel Rhenum transire interioraque Germaniae penetrare ad distrahendum mutuum hostem velint. Ostendendo offensivum bellum in Germania geri oportere nec alia ratione satisfieri foederi posse vel causae communi subveniri. Numerus expeti et definiri poterit augendo ducis Bernhardi exercitui duodecim mille pedites, sex mille equites; sin determinare certam quantitatem et sese obligare nolint, instet nihilominus et numerum quam maximum urgeat; quid sequatur vel effecturi sint suo loco relinquat. Sicubi de rationibus et intentione Sac. R.M.tis secretarius Smalzius[2] dominum Grotium ulterius informabit idemque negocium is quoque inter alia apud cardinalem Riceliacum diligenter repraesentabit.

3.

Nec minus alter articulus de salvis conductibus et si quae aliae incidant circa praeparatoria tractatuum quaestiones, sedulo curandus est.

Inprimis cum aliquot ante menses serenissima respublica Veneta literis ad Sac. Reg. M.tem datis operam suam in componenda pace universali amice obtulerit, eiusque mediationis acceptationem nomine christianissimi regis eiusdem legati extraordinarii marchio S.ti Chamontius[3] et Davausius ac nuperrime residens baro Rorteius[4] S. Regiae M.ti suaserint et recommendarint; significet Grotius S. Reg. M.tem dedisse id florentissimae Reipublicae honori et Galliae regis intercessioni, ut dato ad eandem rempublicam amico responso oblatam operam acceptavit; proinde habere se in mandatis, ut super tota re cum legato Veneto communicet.

Id autem priusquam faciat, petat, ut in rei promotionem christianissimus rex suas cogitationes et si quid admonendum habeat circa praeparatoria, praesertim in tabulis securitatis, quarum hic Gallici ministri mentionem fecerant, pro quibus et qua forma urgendis, aperire dignetur.

4.

Ubi vero de his Gallicorum ministrorum sensus exploraverit, conveniat oratorem Venetum traditisque Sac. Reg. M.tis ad eundem literis et ad Rempubli-

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 Peter Abel Schmalz, secretaris van Axel Oxenstierna.
3 Melchior Mitte de Miolans, markies van Saint-Chaumont.
4 Claude de Salles, baron van Rorté.

cam responso, quorum exempla sub literis B.C.[1] videre est excuset primo moram, quae vel praecipue intervenerit ob difficultatem super loco conventus nominato hactenus Colonia, cuius incommoditates tanquam S. Reg. M.[ti] indecorae et intutae facile erit Grotio repraesentare.

Nunc vero cum foedere mutuo Hamburgum nostris, Colonia Gallicis tractatibus destinata sit, nil in eo posse mutari ostendat; caeterum si eo legatos mittere Reipublicae placuerit, interponendam prius operam, quo imperator[2] eadem loca approbet ac legatos quoque suos illuc destinet et ante omnia de salvis conductibus pro commissariis vel ministris, quos S. Reg. M.[tas] rex Galliae ac confoederati per Germaniam principes utrobique mittent, primo quoque tempore provideat.

5.

Circa Germaniae principes, quod recusari ab imperatore eorum ad tractatum admissio et salvi conductus negari velle videantur, christianissimus rex id consilii proposuit, ut mutua conventione ambae Majestates decernant, eorum quamvis absentium caussam suscipere et in tractatu restitutionem, quantum fieri possit, procurare. Ambigit quidem S. Reg. M.[tas], quid super eo negotio statuat, cum considerat, quam multi a partibus nostris discesserint et quod ipsa in dispari obligatione, quemadmodum illi causa versantur. Quin tamen omnium restitutionem intendere et Germaniae et duorum regnorum intersit, non dubitat.

Exquirat super tota re dominus Grotius mentem christianissimi regis, qui si rem desperatum putet, credit S. Reg. M.[tas] non eo nomine abrumpi et praecidi tractatus pacis vel ipsorum principum praecipue interesse.

6.

De his autem praeparatoriis ad tractatus Hamburgensem Coloniensemque si potestatem quicquam statuendi habeat legatus Venetus vel post communicationem cum suis principalibus obtineat, concedit S. Reg. M.[tas] domino Grotio facultatem de iis cum eodem legato non solum communicandi, sed etiam conveniendi; ratamque habebit formam salvorum conductuum, quam Grotius nomine suo approbaverit acceptaveritque confidens illius prudentiae nil omissum iri, quod ad dignitatem suam ac regni conservandam validitatem ipsorum et securitatem suorum facere queat. Coniungat circa horum formam numerumque, scilicet pro quot et quibus peti debeant aut obtineri possint, consilia cum Gallicis ministris et, si placuerit, coniunctim cum iisdem id negocium apud Venetum peragat.

7.

Praeterea vult Sacra Regia M.[tas], ut dominus Grotius accurate inquirat, an potentissimi titulo uti adversum alios reges praecipue Anglum Veneti consueverint.

1 Ontbreken.
2 Ferdinand III.

Si non moris ipsis alium quam serenissimi, praeter singulares christianissimi, catholici etc. addere, Sac. Reg. M.^{tas} eo in posterum contenta erit dempto etiam excellentissimi vocabulo. Caeterum si deprehendantur aliis largiendo, aliis negando

majestates distinguere, Sacra Regia M.tas absque potentissimi nomine literas reipublicae non est admissura. Id quod oratiori exponat et caveri inposterum talem iniuriam moneat.

8.

Quid super his cunctis Gallici ministri, quid Venetus vel statim vel post modum plenius de reipublicae voluntate informatus referat, dominus Grotius diligenter notet et Sac. Reg. M.ti perscribat.

Actum ut supra.

Nomine Sacrae Regiae M.tis subscripsere eiusdem ac Regni Sueciae respective tutores et administratores.

Gabriel Oxenstierna, Gustavi R.S. Archidapifer;
Jacobus De la Gardie, R.S. Marschus mp.;
Carolus Gylldenhielm, Regni Ammiralius mp.;
Axelius Oxenstierna, R.S. Cacellarius mp.;
Gabriel Oxenstiern l.b. in Märebij et Lindholm R.S. Thesaurarius mp.

In dorso schreef Grotius: 30 Dec. 1637 Mandata Reginae ad Grotium pro implendo federe Hamburgensi.

Bijlage No. 5 Bij no. 3577
N.N. aan N.N.[1]

Nous avons veu icy le fils de monsieur Grotius[2] avec beaucoup de contentement. Nous avons tâché de luy rendre touts les honneurs possibles. Il part aiourduy.

Le corps du duc de Rohan[3] sera déposé en nostre temple cathédrale en attendant d'aultres ordres selon la demande faite à Madame la duchesse[4] à nostre magistrat. On m'escrit de Mr. Muller[5] que Son A.[6] l'a détenu à Laufenbourg iusques au 26, et qu'alors il y attendoit encor sa dépesche, et que si tost il l'aura, il partira pour Genève, et S.A. pour Kenzinguen et Offenbourg, à dessein d'assiéger les d[eux] places, où est toute l'artillerie de Jan de Werth[7].

Genève, le 25 Avril/5 May.

In margine staat ter hoogte van 'On m'escrit': N.B.

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R8d. Blijkens dorsale notitie van Nicolaes van Reigersberch heeft Grotius dit briefje ingesloten bij brief no. 3577.
2 Cornelis, Grotius' oudste zoon, die op weg was naar het leger van Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Henri, hertog van Rohan; hij was op 13 april 1638 overleden.
4 Marguerite de Béthune-Sully.
5 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris.
6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
7 Johan van Werth, ruiteroverste in de legers van Ferdinand III en Maximiliaan I van Beieren.

Bijlage No. 6 Bij no. 3623
Brief van Karel I van Engeland aan de Staten-Generaal[1].

Hauts et Puissants Seigneurs, nos bons amis et alliez,

Nous avons esté informé par la très humble requeste de Vincent de la Barre[2], qu'ayant obtenu du roy d'Espagne[3] licence de trafiquer avec un vaisseau seul en Rio de la Plata, son navire - nommé le Cerf noir - du port d'environ 200 tonn. en retournant dudit Rio fut hostilement assailly par un vaisseau de guerre - nommé l'Esperance d'Amsterdam - commandé par Henry Claes Swart[4], et aprez un long combat vaincu, prins, amené et condemné, comme bonne prinse, à Amsterdam par sentence praecipitée sur des raisons malfondées, puisque personne n'y paroissoit de sa part, ses gens ayants esté - contre toute promesse et humanité - maltraictez, despouillez et delaissez en l'Isle de Tenerif, et luy mesme estant lors entièrement ignorant de ce qu'estoit arrivé à son navire, lequel depuis avec toute la charge y a esté vendu et les biens dissipez à très vil prix, à la ruine de nostre dit subject.

Nous donc qui désirons tousjours continuer l'amitié et oster cequi pourra empescher la bonne correspondence tant nécessaire entre nos subjects de part et d'autre, vous avons bien voulu représenter le tort que nostre subiect plaint d'avoir receu du vostre, et vous requérir très instamment, aprez la conoissance requise de l'enormité du fait, d'y vouloir expédier le remède, que la justice requiert, et nostre amitié en vostre endroit, et vos affections envers nous promettent par la satisfaction de l'offencé et la puniton de l'offenseur. Ce sera un tesmoignage de vostre equité, dont vous nous obligerez de plus en plus à la pareille.

A tant nous prions Dieu, Hauts et Puissants Seigneurs, nos bons amis et alliez, qu'il vous ait en sa saincte garde.

A nostre palais de Westmestre, ce 16.me de May. 1637.

Vostre bien bon amy
Charles R.

Adres: A Hauts et Puissants Seigneurs nos bons amis et alliez, Messieurs les Estats Généraux des Provinces Unies és Pais Bas.

Boven aan de brief met andere hand: escrypt le 16 de may, receu le 9e de juin 1637.

1 Hs. Den Haag ARA. Eerste afd. coll. Staten-Generaal, Lias-Engeland no. 5894. Oorspr. Eigenh. ondertek.
2 Zie no. 3623, p. 362 n. 5.
3 Philips IV.
4 Hendrick Claesz. Swart; hij sneuvelde op 6 september 1652 onder Jan van Galen in de slag bij Elba.

Bijlage no. 7 Bij no. 3672
Brief van Menasseh ben Israel aan G.J. Vossius d.d. 4 juni 1638[1].

לאה משב[2].

Eruditíssimo y celebérrimo señor G.J. Vossius,

Si el caudal de mi ingenio fuesse tal, que pudiesse satisfazer a los altos pensamientos del illustríssimo y eminentíssimo señor H. Grossius, de mejor voluntad aceptara el tomar a mi cargo la absolución que me pide el dicho señor acerca el magistrado de Israel; porque aunque por una parte me fuerça su imperio, por otra me desanima mi ignorancia, siendo cierto que a los grandes ingenios agrada diffícilmente todo, y es fuerça que quedemos defficiente. Con todo pondré todo lo possible de mi parte, oxalá sea acepto mi cuydado.

Digo pues desta manera: como sea la justicia, causa de la conservación del mundo y, según dizen los sabios, coluna en que se sostenta, mandava Dios, que el pueblo Israelítico constituyesse juezes en todas las ciudades, donde en al Deut. c. 16. 18: Judices et praefectos dabis tibi in omnibus portis tuis[3]. Y ansí primeramente constituyan un magistrado de 71 personas en el Templo y este se llamava הלודג וירדהנס, Senado grande, a imitación de los 70 viejos electos por Moseh, que con él eran 71, según consta de Num. c. 11. 16: Et dixit Dominus ad Moseh, colige mihi septuaginta viros è senioribus Israël, quod nosti, quod ipsi seniores populi et praefectus ejus, et capies eos ad tentorium conventus et stabunt ibi tecum[4].

Destos pues el más excelente en sciencia y virtud era el mayoral y se dezía שאר cabeça, o אישנ príncipe, o טפוש juez, que todos estos atributos tenía, debaxo del qual el segundo lugar obtenía y era el presidente el mayor de los 70 y se llamava וידּ תיב בא padre o mayor del senado.

Después deste grande magistrado avía en Jerúsalem otros dos de 23 personas, porque como Jerúsalem tocava - segun consta del libro de Jeosuha - a dos tribus, Jehuda y Binyamin, ansí convenía tuviesse dos magistrados, para que cada qual concurriesse al magistrado de su tribu.

Las demás ciudades, como fuessen de 120 vesinos, constituyan luego entre sí un senado de 23 senadores y siendo de menos numero un colegio de 3 hombres. La authoridad destas 3 suertes de magistrados era varia, porque el senado de 71 tenía authoridad suprema y hasta el rey los consultava por obligación; el de 23 podía condenar a muerte, mas tenía apelación, y los 3 no podían juzgar sino cosas civiles.

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., III 93 c. 4 f. 95.

2 Het is ook nu nog bij de joden gebruikelijk boven een brief te schrijven הב = ה׳ תר֫ז֫צ֫ב֫ (auxilio Dei). Bij Menasseh valt op, dat hij de naam van God voluit schrijft.

3 *Vulg. 1965*, p. 145: Iudices et magistros constitues in omnibus portis tuis.

4 Vgl. *Vulg. 1965*, p. 109: ‘Et dixit Dominus ad Moysen: Congrega mihi septuaginta viros de senibus Israel, quos tu nosti quod senes populi sint ac magistri, et duces eos ad ostium tabernaculi foederis, faciesque ibi stare tecum.’

La calidad de los 71 Sahedrin es esta, que fuessen doctíssimos en el estudio de la ley y peritos en todas las más artes naturales, geometria, medicina, astrologia, y aun tuviessen noticia de la magia y echizería, a fin de que pudiessen dar recto parecer en semejantes casos. Y porque el conoscimiento de tantas artes requiere una desocupación del ánimo y reposo de los negoceos mundanos, por esta causa era ley הנוהכל אישהל סייוארה ויסחוימה סילארשיו סייול סינהכ אלא וירדהנסב וידימצמ ויא הלודג וירדהנסב תויהל הרצמו סחיבו האריב המכחב רל וימודב רמצ סש ובציתהו רמאנש ירה לארשי סלכ ויה וליפא ואצמ אל סאו סייולה סינהכה לא תאבו רמאנש סייולו סינהכ רתומ הז[1].

-No constituyrán en el magistrado sino sacerdotes y levitas y Israelitas de buena familia, tales que puedan contraer matrimonio con la casa sacerdotal, que ansí está dicho: et stabunt ibi tecum[2], los semejantes a ti en sciencia, temor de Dios y familia. Y es precepto, que aya en el Senado grande sacerdotes y levitas, que ansí esta dicho: Et venies ad sacerdotes levitas[3], empero, si estos no se hallaron, aunque sean todos Israelitos, es lícito -. Palabras son estas de R. Moseh de Egito[4] en su grande obra הקזחה די 2[a] p. tratado de Sanhedrin c. 2.[5], las quales son sacadas del Talmud, de lo qual se ve, que siempre se pretendía, que en el Senado grande vuiesse muchos sacerdotes y levitas; porque, fuera de que estos viviendo de las décimas del pueblo tenían mayor ocio para los estudios, se crehía serían más iluminados de la verdad y participarían más de los divinos dones, como personas más llegados a Dios, ocupados siempre en las cosas sacras. Ansí en el Deut. c. 33. se dize: Docebunt judicia tua Jahacob, et legem tuam Israel[6], y en Malhachi c. 2. 7: Labia sacerdotis custodient scienciam, et legem requirent ex ore ejus, quia Angelus domini exercituum ipse[7].

Quando pues se ofrecía alguna duda tocante a la exposición de algún precepto o caso que de nuevo ocurriesse entre los magistrados de 23, los tales se ivan a Jerusalem y allí consultando le gran Senado; dada por ellos la sentencia, obedecían todos sin más réplica, porque a estos era dada la suprema authoridad en todo. La qual duró desde Moseh hasta 40 años antes de la destruición del segundo templo. La causa empero de que esta authoridad de diffinir y dicernir las materias se aya dado al senado y no a los prophetas, es porque siendo la ley no solamente dada a las

1 Ter zake van dit citaat uit Maimonides, *Sanhedrin* 2. 1. 2, dient opgemerkt te worden, dat het in quadraatschrift is geschreven en dat - zoals blijkt uit de opvallend lange ר aan het einde - het Hebreeuws later in de Spaanse tekst is ingevuld. Ook enige citaten verderop hebben een opmerkelijk gerekte letter aan het slot. De woorden רמצ סש ובציתהו zijn de drie laatste woorden van *Num.* 11. 16 en סייולה סינהכה לא תאבו de vier beginwoorden van *Deut.* 17. 9.

2 Zie n. 4 p. 801.

3 Vgl. *Deut.* 17. 9 *(Vulg. 1965*, p. 145): veniesque ad sacerdotes levitici generis.

4 Maimonides (zie over hem IV, p. 15 n. 9) vertrok na de verovering van zijn geboortestad Córdoba door de Almohaden met zijn familie naar Noord-Afrika, waar hij tot 1165 verbleef. In dat jaar ging hij via Palestina naar Fosted (Cairo). Daar bleef hij tot zijn dood. Aan zijn verblijf te Cairo dankt hij de betiteling 'Moses van Egypte'.

5 *Jad Hachazaka (= Mischne Tora)* is de systematische codex van Maimonides. Het gezag van Maimonides is in de joodse wereld altijd zeer groot geweest, in het bijzonder bij de Sefardiem (de Portugese joden).

6 Vlg. *Deut.* 33. 10 *(Vulg. 1965*, p. 159*):* Iudicia tua, o Jacob, et legem tuam, o Israel.

7 Vgl. *Malachias* 2. 7 *(Vulg. 1965*, p. 969*):* Labia enim sacerdotis custodient scientiam, et legem requirent ex ore eius, quia angelus Domini exercituum est.

prophetas, mas a toda la commún poblicidad de Israel, era fuerça se concediesse el entendimiento della a todos; porque sino, en vano les era dada la ley, y para que esto pareciesse ser ansí, quiso Dios consistiesse la explicación en los más doctos del pueblo. Juntemos a esto, que, si fuesse esta authoridad dada solamente a los prophetas, se seguiría, que faltando la prophecía, ansí faltaría el verdadero sentido de la ley, lo qual es falso. También si las dudas fuessen sueltas por los prophetas, los sabios tanto menos y con muy poco cuydado se emplearían en los estudios teniendo fácilmente a la mano quien les solviesse sus difficuldades. Fuera de todo lo qual, esto sería ocasión de disminuyrse la authoridad del senado, constando al pueblo no tener facultad de concluyr las cosas.

II

Presupuesto lo dicho, conviene que vengamos a la exposición del textu, Dize pues la S.S. Deut. c. 17. 8: Cum mirabile fuerit a te verbum in judicio, inter sanguinem et sanguinem, inter judicium ad judicium et inter plagam et plagam, verba contentionum in portis tuis et surges et ascendes ad locum, quem elegerit Dominus Deus tuus in eo[1]. Quiere dezir, ofreciéndose alguna ardua y difficultosa duda, sea en caso criminal de sangre, o civil juizio de hazienda o veramente de alguna llaga y herida que uno aya dado a otro, en tal caso siendo que algún sabio contradiga la opinión del magistrado de su ciudad, él junto con el senado subirán a las más alta ciudad de todas las más del mundo, que es Jerúsalem, y allí consultarán el Senado grande segú[n] luego sigue diziendo: Et venies ad sacerdotes, levitas, et ad judicem qui erit in diebus ipsis, et quaeres et indicabunt tibi e loco ipso, quem elegerit dominus, et custodies faciendo juxta omnia, quae docebunt te. Super os legis etc.[2].

A quí primeramente muestra, que los que directamente avían de deffinir la materia, serían sacerdotes, levitas h.e. sacerdotes y levitas, o los sacerdotes que salieron del tribu de Levi: y esto, por que el dicho senado - según avemos dicho - estava siempre lleno de sacerdotes. Et ad judicem, quiere dezir al príncipe de aquel senado, el qual como cabeça de aquel judicatorio colegio, justamente le convenía el nombre como advierte R. Moseh, don Ishac Abravanel[3] y otros. Y ansí se ve, que por este respeto se llamaron los governadores que fueron después de ... y antes de Saul.

מיטפוש juezes; por que estos, eran los príncipes de aquel senado. Qui erit in diebus ipsis, esto es, aunque sean de menor calidad y menos doctos que los precedientes y como suelen los antigos dezir ורודב לאומשכ ורודב חתפי[4] -

1 Vgl. *Deut.* 17. 8 *(Vulg. 1965*, p. 145*):* Si difficile et ambiguum apud te iudicium esse perspexeris, inter sanguinem et sanguinem, causam et causam, lepram et lepram, et iudicum intra portas tuas videris verba variari, surge et ascende ad locum quem elegerit Dominus Deus tuus.

2 Vgl. *Deut.* 17. 9-11 *(Vulg. 1965*, p. 145*):* veniesque ad sacerdotes levitici generis, et ad iudicem qui fuerit illo tempore, quaeresque ab eis; qui indicabunt tibi iudicii veritatem. Et facies quodcumque dixerint quae praesunt loco quem elegerit Dominus, et docuerint te iuxta legem eius.

3 Isaac Abravanel of Abarbanel (1437-1508), joods financier, staatsman en exegeet. Hij schreef o.m. commentaren op de bijbelboeken *Josue, Judices* en *Samuel (= Regum I* en *II).*

4 Dit citaat: 'Jephta geldt in zijn geslacht als iemand van hetzelfde gezag als Samuel in zijn geslacht' is ontleend aan de Babylonische Talmud f.º 25^{b}. Het gaat om het essentiële punt, dat het niet de naam van een of ander rechter, maar het recht zelf is, waaraan het gezag toekomt.

Iptah en su seculo, como Semuel en su seculo - quieren dezir, que tanto respeto se devía atribuyr a uno como a otro. Et facies super os verbi quod annunciabunt tibi[1]. Aqui se contiene la obrigación que tiene aquel sabio, de someterse a aquel parecer y desdezir se de su opinión aprovando la sentencia del Senado grande. Et vir qui fecerit insuper ad non audiendum ad sacerdotem stantem ad ministrandum ibi cum domino Deo tuo vel ad judicem, et morietur vir ipse[2]. H.e. él que fuere tan soberbio, que no obstante la sentencia del Senado grande estuviere obstinado en su parecer, inprudentemente no teniendo consideración al respeto devido al príncipe y a un colegio de sacerdotes, que administran las sagradas cosas en el mismo Templo, el tal, si en su tierra bolviendo de nuevo enseñare la misma opinión, manda la ley, que sea preso y trahido a Jerúsalem, a la vista del pueblo, quando se juntaren en la primera pascua, que se ofreciere, muera ahogado; como dize el verso: Et omnis populus audient et timebunt[3], para que viendo el castigo ninguno fuesse osado a introduzir novedades y se evitassen controversias. Este el que suelen los sabios llamar זקן ממרא viejo o sabio rebelde, porque para ser uno condenado a muerte por rebelde devía ser sabio consumado y ya llegado a tal edad y dignidad, que fuesse por los más sabios doctorado con licencia de exponer las leyes.

Estas son las cosas que me parecen, celebérrimo señor, más necessarias; las quales, pareciendo sufficientes, podrá v ... embiar según van escritas, quando no, emmendar y disponer en la forma que mejor pareciere.

Vale.

Amstradam, de mi Musaeo a los 4 de Junio 5398.

Tuus omni officio.

Menasseh ben Israel.

In dorso schreef Grotius: An טפשה pronuntiant ut ex senatus sententia ut אישפה: an suopte arbitratu. An relatio fuerit a tribunalibus XXIII virorum an appellatio. An bene conveniat potuisse errare synedrium - nam pro eius errore sacrificia sunt praecepta - et tamen ei debuisse obediri. Et quomodo. An distinctio favenda rerum templi aliarum quae tot negotia dei, quae regis. Cur isto Sadducaeorum et Pharisaeorum ...udio stante (?) ... pi ... illi usum non habuerit. An senator ille urbanus si (?) ... isse te cernes prioribus sententiis coactus fuisset sententiam mutare.

1 *Deut.* 17. 10 *(Vulg. 1965*, p. 145*):* Et facies quodcumque dixerint.
2 *Deut.* 17. 12 *(Vulg. 1965*, p. 145*):* Qui autem superbierit nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, et decreto iudicis morietur homo ille.
3 *Deut.* 17. 13 *(Vulg. 1965*, p. 145*):* cunctusque populus audiens timebit.

Bijlage no. 8
Bij no. 3677
Relaas betreffende een aanval op de koets van Grotius[1].

Mercredi le 19 juliet.

Estans venus à passer le village Chaltou nous treuvâmes le chemin par où on passe d'ordinaire tout bouche de monde à cause qu'on y exécutoit des volleurs.

Voyant qu'il n'y avoit point moyen de faire tourner le carosse et qu'il falloit passer de nécessité la presse, les valets de près de monseigneur l'ambassadeur[2] taschèrent de faire ranger le monde dont l'un ajant esté rudement repousé mit l'espé a la main le monde ajant pris l'espouvante se recula et le carosse treuva moyen de passer.

Estant venu jusques au pont, la porte nous fut fermée et en mesme temps les archiers suivis de la populace vindrent fondre sur nous, arraschèrent les laquais du carosse, encore qu'il n'y eust qu'un seul valet qui avoit tiré son espé, les uns les voulans mener prisonniers, les autres les voulant tuer, mesme tirèrent sur le page divers coups de pistolet, qui estant à cheval n'y l'estoit pas mellé non plus que les autres laquais.

Leur insolence fut si grande non obstant toutes les remontrances que nous leur fîmes, savoir qu'ils portassent du respect à monseigneur l'ambassadeur de Suède qu'il s'en plaindroit autrement au roy[3] ils ne laissèrent pas de s'attacquer à nous qui estions dans le carosse, de tirer de coups de pistolet, de frapper à coup d'espé de sorte que l'un des gentils-hommes eut le chapeau persé de deux balles, qu'un autre coup passa travers le carosse à deux pas de monseigneur l'ambassadeur que le coscher receut deux balles dans les reins dont il mourut mercredi après le 21 de juliet et ajant esté ouvert le mesme jour, on treuva les deux balles dans son corps qui sembloient estre d'un pistolet[4] et fut jugé par les cherugeans que ce coup lui avoit causé la mort.

Pendant[5] cette rage la porte fut ouverte et prit-on le chemin de Ruelle. En chemin nous fûmes dévancés par deux cavalliers qui se disoient estre pour nous et s'en allerènt à toute bride à Ruelle, là où estant arrivez le bruit recommança à cause qu'un valet à nous incogneu[6] emmenant son cheval qui avoit receu un coup d'estramaçon sur la hanche, treuva d'assistance de deux hommes qui avoient la mine d'estre soldats et quelques autres gens qui commençoient à ammaser des pierres. Ceux-cy se vindrent ietter sur nos laquais à dessin de les tuer, de sorte que

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 5: de tweede tekst van deze bijlage is door Grotius eigenhandig opgesteld.
2 Hugo Grotius.
3 Lodewijk XIII.
4 De woorden ‘qui sembloient estre d'un pistolet’ zijn door Grotius eigenhandig in margine toegevoegd.
5 Door Grotius gecorrigeerd uit ‘pandent’.
6 De woorden ‘a nous incogneu’ zijn door Grotius eigenhandig in margine toegevoegd.

nous fûmes contraint de sortir du carosse pour appaiser cette émeute, ce qu'ajant aucunnement faict monseigneur l'ambassadeur nous commanda de ramonter en carosse et nous nous allâmes à Paris.

In dorso schreef Grotius: 14 julij 1638 violata legatio.

Environ le 8 de Juillet il y avoit quelque bruict que le roy vouloit aller en Picardie, laquelle résolution un peu après a esté quittée et depuis reprinse. Monsieur Giraud[1] me fist sçavoir le bruict avecq offre de m'aider à obtenir un audience du roy, si ie voulois. Ie luy fis dire que, si le roy partoit, je seroy bien aise de pouvoir souhaitter un bon voiage à sa maiesté.

L'onzièsme monsieur Giraud me fist dire que le roy ne partoit point, mais toutesfois si je voulois avoir une audience qu'il me la vouloit procurer. Ayant appris les bonnes nouvelles des succès sur les frontières d'Espagne, je fis dire à monsieur Giraud que je seroi bien aise d'avoir l'honneur de faire la révérence à sa maiesté.

Le mercredy qui estoit le 14me monsieur Giraut me fit sçavoir à l'heure du lever que, si je voulois voir le roy, il falloit partir à neuf heures pour ce que le roy vouloit au lendemain aller à Versail, là où sa Maiesté ne donnoit point d'audiences. Je luy fit dire que j'en estois content et fis revenir mes chevaux qui estoient sortis, qui estoit la cause que nous partismes un peu plus tard et arrivasmes à St Germain à l'heure du disner du roy. Après lequel disner j'eu une audience favorable du roy et présentai monsieur Crusen[2] pour prendre congé du roy comme voulant retourner en Suède.

L'audience estant achevée je priai monsieur Giraut pour disner avecq moi; lequel après nostre disner me dit vouloir retourner à Paris avecq moy, mais me pria de luy donner un peu de temps pour voir la reine[3]. Je l'attendis environ l'espace de deux heures et nous estant mis en chemin arrivasmes à Chatou entre cinq et six heures, justement en un temps qu'on exécutoit par la roue deux voleurs. De ce qui s'est passé là scauront rendre meilleur tesmoignage ceux qui ont esté à la portière, moy ayant esté à l'arrière de la carosse.

Op de achterkant: Monsieur Giraut alla avecq moy à Paris et souppa avecq moi; et estant en mon logis quelque personnes vindrent parler à luy sans que je sceusse quelles gens s'estoient.

Les jours suivants je n'apprins rien. Mais le 16e de Juin me vint voir de la part du roy le comte de Bruslon[4], un des conducteurs des ambassadeurs, et me dict que le roy estoit marry de ce qui m'estoit arrivé et si je cognoissois ceux qui en estoient coulpable qu'il me vouloit faire avoir justice. Ie dis que je ne cognoissois pas leurs noms, mais si noz gens le voyoient qu'ils le cognoistroient fort bien.

Après, le 19e est venu à moy monsieur de Berlise[5], autre conducteur des

1 René Giraut.
2 Johan Jespersson Kruus.
3 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
4 Anne, graaf van Brulon.
5 Nicolas Faure, sieur de Berlize.

ambassadeurs, tesmoignant, plus amplement le regret que le roy avoit de ce malheur, comme aussi monsieur le cardinal[1] et que le roy avoit donné ordre à monsieur le chancellier de France[2] de s'en informer et qu'ils me vouloient faire avoir pleine satisfaction, mesme faire pendre devant ma porte ceux qui en estoient coulpables. Je luy dis que je n'estois pas désireux de vengeance, mais que pour ma sécureté et pour celle des autres ambassadeurs qui sont ou seront, je trouverois fort bien qu'on fist quelque démonstration du desplaisir que le roy en avoit receu. Que tant j'estois esloigné de souhaitter que l'affaire fust démeslé par la rigueur, que j'estois résolu quand l'affaire seroit en ces termes-là d'interceder mesme pour les coulpables.

Bijlage no. 9 Bij no. 3680
Brief van J.H. Bisterfeldius aan Axel Oxenstierna dd. 17 juli[3].

Illustrissime et Excellentissime Domine, Domine et patrone gratiosissime,

Omnigenam salutem Excellentiae Vestrae a Deo precatus humilima mea servitia offero. Singularem illam, quam a Septennio anhelo, felicitatem nimia, quae me urget, festinatio mihi invidet.

Nihil magis habebam in votis, quam ut Excellentiae Vestrae, cuius probatissimam fidem ac dexteritatem omnes illi, qui non omnem christianae libertatis sensum exuerunt admirantur, gratiosissimo aspectu hac saltem vice fruerer.

Verum praeceps haec occasio non solum id mihi negat, sed nec permittit, ut Excellentiam Vestram ea, qua par erat reverentia salutare meamque scholasticam tenuitatem excusare queam.

Malui tamen meam in scribendo infantiam prodere quam negligentiae me alligare; potiusque in civilitatem quam in bonum publicum peccare.

Universi, quod mihi incumbit, negotii salus in silentio et celeritate posita est: id itaque sagacissimo Excellentiae Vestrae iudicio ita aperiam, ut Harpyiarum, quarum haec tempestas feracissima est, manus mentosque[4] effugiat.

Bonus ille vir[5], qui mense octobrii Excellentiam Vestram adierat, Hamburgo Dantiscum reversus 15/5 Aprilis ad Dominum meum[6] perrexit; ego ab eodem 15/5 Aprilis discessi neque illum, aliam insistens viam, obvium habui; attamen ex comite eius[7] Dantisci studio haerente summam expeditionis percepi.

Omnium obstaculorum fons fuit herois in autumno peste, ut nos quidem scimus, peremti mors[8]: is enim virum illum ad nos miserat.

1 De Richelieu.
2 Pierre Séguier.
3 Hs. Den Haag ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 5.
4 Tekst afgesneden.
5 Heinrich Meerbot.
6 Georg Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
7 Niet geïdentificeerd.
8 Wellicht is bedoeld Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kessel († 21 september 1637).

Ego literis, quas vestri in primo limine desiderabant, abunde sum instructus.

Hagam quantis possum itineribus contendo; aequas, nobis omnino necessarias omnibusque, ni vehementer fallor, salutares conditiones fero; quas si approbent, ipsam messem ac vindemiam is, qui commodissime potest, certo antevertet.

Haga unum ex meis paucis abhinc diebus certo remittam ipsemet omnes illos, quorum interest aditurus. Neque enim reditus meus paulo tardior expectandus est. Quare per quae possum Excellentiam Vestram obsecro ac obtestor, ut quantocyns D. legato Hagae commoranti[1] vel alii S.R.M. ac coronae Sueciae ministro fiduciarias literas ad Excellentiam Vestram directas aperiendi, mecum una cum coeteris boni publici promotoribus plane concludendi, eademque authentice confirmandi pro re nata plena potestas concedatur. Id enim ex publico usu erit majori[2] quam mei.

Duas penes me habeo ciphras; nimirum pro assecurare: 230, thaleri: 1288, etc. pro A: 26, 4, 40, 6, 19. propter: 100, 111, 22; item pro A: 9, 37, 61, 85; pro ii: 34, 58, 82, 11, etc., quibus an Excellentia Vestra adhuc uteretur, dubitavi. Iis, si habeat ac probet, mecum agere poterit: sin, alias transmittere.

Ut Excellentiae Vestrae humilima sua servitia quam accuratissime commendarem, socer meus[3] mihi quam diligentissime inculcavit.

Transylvaniae princeps[4] Turcae[5] est reconciliatus. Comitia Hungarica infelicissime finita, ordines solennissime contra Caesaris[6] duritiem ac cleri iniquitatem protestati omnibus comitiorum actibus improbatis discesserunt.

Atque his S.R.M.[tem] laudatissimam Sueciae Coronam Vestramque Excellentiam divinae ...

Johannes Henricus Bisterfeldius
professor Dacicus.

Raptiss. Elsonorae, 19/9 Maii 1638.

Bijlage no. 10 Bij no. 3697 dd. 31 juli 1638.

Imprimé à Anvers[7].

Au messe jour - 17 Iuin -. Le comte Maurice[8] fils légitime et unique du comte Guillaume de Nassau[9], jeunhomme aagé de 20 ou 21 ans, fit brusler dans l'église de Calloo - dont les hérétiques avoyent faict une escuyerie - l'image de la très heureuse mère de Dieu la Vierge Marie disant en blasphémant ces parolles ou

1 Ludwig Camerarius.
2 Tekst afgesneden.
3 Johann Heinrich Alsted († 8 november 1638); Bisterfield was gehuwd met diens dochter Susanna.
4 Georg Rákóczi.
5 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
6 Ferdinand III.
7 Hs. Stockholm RA. Gallica. Handlingar tillhörande Hugo Grotii beskickning 1636-1638. Over de gebeurtenissen te Kalloo zie men Dr. Maurits Sabbe, *Brabant in 't verweer. Bijdrage tot de studie der Zuid-Nederlandse strijdliteratuur in de eerste helft der 17e eeuw*. Antwerpen MCMXXXIII.
8 Maurits, graaf van Nassau-Siegen.
9 Willem, graaf van Nassau-Siegen.

semblables: ‘Or sus, Marie, monstrez si vous pouvez quelque chose pour l'advancement de voz papistes’. Il fit aussi coupper en pièces les images de saincts Pierre et Paul, patrons de cette église non sans blasphèmes et risées des officiers assistans. Mais Dieu ne laissa ce blasphème impuni. Car le lendemain, vendredij le 18 Iuin le mesme jeune comte estant venu témérairement avecq une partie de ses gens donner une bravade aux gens du roy à Beveren fut tué sur la place avecq 50 des siens, ayant receu un coup d'espée à la teste et deux coups de pistolets. Son père ayant entendu ces tristes nouvelles s'abbatit et s'estonna si fort qu'il devint presque sot et hors de sens.

Bijlage no. 11
Van N.N. aan N.N. dd. 20 augustus 1638[1].

Mein Herr,

Also ich bericht werde, so seind zwar gesteren abends die frantzoische brief angelangt, mihr aber ist noch nichts zukommen.

Nichts desto weniger solle ich meinen Hernn nicht erhalten als der Herr feldmarsch. Banner[2] mit der Armee gegen Friedland marchirt, dass der feind so bald auss forcht die Häuser Torgelaw, Klempenauw und der vestwohlversehenen platz Spanckkauw, wie auch nach der hand, Tribsees, Damgarten und Niebruch verlassen. So hat sich der in der Cavelschantz[3] bey Friedland gelegene lieutenant angesichts ergeben und seind die Knecht undergestellet worden. Also auch der feind sich unterstanden, dass schlos zu Wolgast mit hazard zu proviandiren, seind die 300 pferdt, so dass proviand convoyiren sollen, von der Bannirische allerdings intercipirtt und meistentheils nidgemacht, die provision aber ins läg gebracht worden. Nach dem auch wolermetter Herr feldmarsch. mit dero Armee ohnfern Loytz sich gesetztt, die stuck dafür plantiren und etwan zum 5.te mahl feuwr darauf geben lassen, hatt der darauf gelegene maior[4] von sportischen regiment - dan der Oberste[5] und Oberst Lieutenant[6] kurtz vorhero nacher Dresden verraisst - mit der gantzen regiment von 12 compagnien bestenend, gar bald zu parlementiren angefangen und alle 12 fähnlein praesentirtt, auch der obergewehr gerne abzulegen sich erbotten und allein mit der undergewehr ihm nach Demnin abzumarchiren zuerlaubung gebetten, welche guthe offerten man angenomen, und ist der Obriste Ackhe[7] od Achatius Hannsohn montags den 30 July/9 Aug. gegen mittag auff der schloss und stadtt Loytz ein, und der Maior aussgezogen. Der feind hatte der orth sehr wohl fortificirtt, auch ein stattlich Magazin alda angerichtet. Dass ist aber alles den Schweden zu theil worden und von der Regiment seind gar

1 Copie Den Haag, Kon. Bibl. coll. Cornets de Groot IV 13q. Blijkens de inhoud is deze brief waarschijnlijk uit Hamburg aan Grotius doorgezonden.
2 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
3 Bedoeld wordt de ‘Canal-Schantz’; zie Theatrum Europaeum III, p. 882.
4 Niet geïdentificeerd.
5 Hans von der Pfordten. Wellicht moet in plaats van het eerder genoemde ‘sportischen’ ‘pfortischen’ gelezen worden.
6 Niet geïdentificeerd.
7 Åke Hansson Ulfsparre.

wenich knecht in Demnin kommen, dann fast alle verloffen oder dienst beij Bannier gevonden.

Wie nun der Herr Feldmarsch. hierauss und auch von verlauffenen dess feinds schlechte contenance verstanden, ist er strack auff Demnin zugerückt und hatt dasselbe zu beschiessen angefangen, also man auch bestendig aussgibt so ist dasselbe den 2/12 Aug. all übergewesen: welchen nach Wolgast sich nicht lang wirdt halten konnen: und der gestalt hatt der Herr Feldmarsch. Banners gantz vorgehenden in 14 tag wider erobertt, warüber vorm Jahr Gallas[1] die grossche Kays. und dess gantzen Reichsmacht fast zu grund ruinirtt hatt.

Gallas solle sich in zimlich schlecht estat umb Mirauw in Mecklenburch befinden und alles an sich ziehen, wass ehr nur immer kan.

Von unsern Tractaten[2] ist jetzo still, weill Kurtz[3] auff resolution von kays. hoff und monsieur D'Avaux[4] ordre auss Frankreich erwahrtt.

Datum 10/20 Aug. Anno 1638.

Bijlage no. 12 Bij no. 3797
Brief van Christina van Zweden aan Lodewijk XIII van Frankrijk dd. 9 oktober 1638[5].

Nos Christina Serenissimo atque Potentiss.^{o} Principi fratri consanguineo ac foederato nostro charissimo Dno. Ludovico XIII Franciae et Navarrae regi Christianissimo Salutem et prosperitatis omnis incrementum.

Serenissime atque Potentissime princeps, frater, consanguinee et foederate charissime.

Appulit e Gallia desideratissimus nuncius[6] die mensis huius vicesima et sexta, quem ut adventantem huc comperiebamus Serenitatis Vestrae consiliarius nec non ordinarius cubicularius et ad aulam Nostram residens Illustris nobis sincere dilectus Dn. baro Rortaeus[7] iussa Serenitatis Vestrae coram executus literarium officium a Serenitate Vestra die 2. passati mensis S.^{ti} Germani peractum viva deductione maturrime antevertit.

Ingens Dei beneficium et tot expetitum votis, quo Serenitati Vestrae totique adeo Galliarum regno clarissimum iubar illuxit! Etenim nec fulcimentum regno majus nec Serenissimae domus Vestrae ornamentum obtingere sublimius potuit.

Cuius cum inter primos tanti gaudii sui participes Nos reddere, pro singulari, quo nos prosequitur adfectu, Serenitati Vestrae placuit, Eidem ex Serenissima

1 Matthias, graaf Gallas.
2 De onderhandeling te Lübeck, men zie o.a. no. 3875 p. 732.
3 Ferdinand Siegmund Kurz.
4 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
5 Copie Den Haag ARA. eerste Afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 5. Er bevindt zich in dezelfde bundel nog een afschrift van deze brief die enige afwijkingen van geringe betekenis vertoont en door de copiist ondertekend is met de initialen van de vijf Zweedse regenten.
6 De La Vallée; vgl. no. 3849 p. 699 en de verwijzing in n. 2 aldaar.
7 Claude de Salles, baron van Rorté.

coniuge[1], sorore ac foederata nostra charissima filium[2] regno successorem natum tanto magis gratulamur quanto firmiori necessitudinis foederisque nexu utrinque illigamur. In quo ut constantissime persistamus, praeter eum quem foederi et singulari amicitiae debemus, adfectum viva insuper spe tam novae ac pullulantis propaginis allicimur.

Quam mentem, quod gaudium nostrum, cum tantis locorum intervallis distinguimur, Serenitati Vestrae contestabitur consiliarius Noster secretior atque ordinarius ad aulam vestram legatus, Nobilis ac Magnificus Nobis sincere fidelis Dn. Hugo Grotius, quem nomine Nostro gratulationis simul ac faustae adprecationis officium ex mandato peragentem, ut Serenitas Vestra benigne admittat audiatque, est quod eandem quam amicissime requirimus.

Deum veneramur, ut Serenitatem Vestram diu sospitem conservet, Serenissimam conjugem[3] pristino robori restituat, et Galliae delphinum novum sidus in certam regni ac reipublicae spem educari ac splendescere faciat et Angelis suis potenter tueatur.

Ita vovemus in Regia nostra Stocholmensi, die 29. Septemb. Divo Michaeli Archangelo sacra A.^{o} 1638.

1 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
2 Lodewijk XIV, geboren op 5 september 1638.
3 Verbeterd naar tweede copie.

Registers

1. Lijst van geraadpleegde werken.

In vorige delen vermelde werken, die ook voor deel IX werden geraadpleegd, zijn niet opnieuw opgenomen.

Allinson, Francis G. - Menander. The principal fragments with an english translation by -professor of greek literature and history in Brown University. London: William Heinemann; New York: G.P. Putnam's sons MCMXXX.

Anthologia Latina, zie Bücheler-Riese.

Anthologia veterum Latinorum - epigrammatum et poëmatum. Sive Catalecta poëtarum Latinorum in VI. Libros digesta ex Marmoribus & Monumentis Inscriptionum vetustis, & Codicibus M.S.S. eruta. primum a Josepho Scaligero, Petro Pithoco, Frid. Lindenbrogio, Theod. Jansonio Almeloveenio, aliisque, colligi incepta. Nunc autem ingenti ineditorum accessione locupletata, concinniorem in ordinem disposita, & nonnullis virorum Doctorum Notis excerptis illustrata, cura Petri Burmanni Secundi, qui perpetuas. Adnotationis adjecit. Tom. I (et Tom. II). Amstelaedami, ex Officina Schouteniana MDCCLIX [Tom. II. MDCCLXXIII] 2 Tomi In-4°.

Armstrong, Brian G. - Calvinism and the Amyraut Heresy. Protestant Scholasticism and Humanism in Seventeenth-Century France. The University of Wisconsin Press Madison, Milwaukee, and London 1969.

Aubery - Mémoires Povr L'Histoire Dv Cardinal Dvc de Richeliev II, p. 17.

Avery, C. - François Dieussart in the United Provinces and the ambassador of Queen Christina, in: Bulletin van het Rijksmuseum, 's-Gravenhage, 1971, XIX.

Aylmer, G.E. - The King's Servants. The Civil Service of Charles I 1625-1642, by -. Routledge & Kegan Paul London.

Baschmakoff, Alexandre - La synthèse des périples pontiques. Méthode de précision en paléo-ethnologie, [Texte grec et traduction française des Periples de Skylax et d'Arrien suivis du Périple d'un auteur anonyme et de sa continuation selon le Codex Londiniensis avec une étude critique et des cartes]. Études d'ethnographie, de sociologie et d'ethnologie, tome III. Paris, Librairie orientaliste Paul Geuthner, 12, rue Vavin (VIe), 1948.

Beller, E.A. - The Mission of Sir Thomas Roe to the Conference at Hamburg, 1638-1640, in: The English Historical Review. Edited by G.N. Clark, M.A. and C.W. Previté-Orton, M.A. Volume XLI 1926. Longmans, Green and Co. 39 Paternoster Row, London. New York, Bombay and Calcutta. 1926.

Beresteyn, E.A. van - Korte genealogie van het geslacht Spieringh, in: Kunsthistorische Mededeelingen van het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie, 's-Gravenhage 1946, I.

Bleyswijck, Everts-zoon, Dirck van - Beschryvinge der Stadt Delft, Betreffende des selfs Situatie, Oorsprong en Ouderdom, Opkomst en Voortgangh, vermeerderinge van Vryheydt en Jurisdictie, Domeynen en Heerlijckheden, midtsgaders de stichtingen van alle hare publijcke Gebouwen, ende wel insonderheyt de so menigvuldige Kercken, Kapellen, Kloosteren, en andere Kerckelijcke Gestichten van outs aldaer geweest. Voor-af met een korte Beschrijvinge van Delflandt, de Steden, Dorpen en heerlijcke Huysen daer onder gelegen, Doorgaens bevestigt met veele oude Privilegien, Herkomen, Handvesten, Brieven, Keuren en Ordonnantien. Tot bericht, nut, ende gerief van alle soo tegenwoordige als nakomende Burgeren der selver Stad. By een gebragt ende Beschreven door -. Tot Delft, Gedruct by Arnold Bon, Boeckverkooper, op 't Marct-velt, 1667.
Blok, P.J. - Relazioni Veneziane. Venetiaansche Berichten over de Vereenigde Nederlanden van 1600-1795, verzameld en uitgegeven door -. Rijks Geschiedkundige Publicatiën uitgegeven in opdracht van Z. Exc. den Minister van Binnenlandsche Zaken 7. 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff 1909.
Bloys van Treslong Prins, Mr. P.C. en Mr. J. Belonje - Genealogische en heraldische gedenkwaardigheden in en uit de Kerken der provincie Noord-Holland beschreven door -. 5 delen. A. Oosthoek-Utrecht-1928-1931.
Braubach, Max en Repgen, Konrad - Acta Pacis Westphalicae serie I. Instruktionen. Band I. Frankreich. Schweden, Keizer. Aschendorffsche Verlagsbuchhandlung Münster Westfalen 1962.
Brugmans, Dr. H. - Verslag van een onderzoek in Engeland naar archivalia, belangrijk voor de geschiedenis van Nederland, in 1892 op last der regeering ingesteld door -. 's-Gravenhage Martinus Nijhoff 1895.
Bücheler-Riese - Anthologia Latina sive Poesis Latinae Svpplementvm edidervnt Franciscvs Bvecheler et Alexander Riese. Pars prior: Carmina in codicibvs scripta. Recensvit Alexander Riese. Fascicvlvs II: Reliqvorvm librorvm Carmina. Editis altera denvo recognita. MCMVI. Lipsiae In aedibvs B.G. Tevbneri.
Bulletin de la Société des lettres, sciences et arts de Bayonne, 1898, zie Duceré, E.
Burleigh, J.H.S. - A Church History of Scotland by -. Principal of New College and Professor of Ecclesiastical History in the University of Edinburgh. London, Oxford University Press. New York Toronto 1960.

Casaubonus, Isaac - Isaaci Casavboni De rebvs sacris & Ecclesiasticis exercitationes XVI. Ad Cardinal. Baronij Prolegomena in annales, & primam eorum partem, de D.N. Iesv Christi Natiuitate, Vita, Passione, Assumtione. Ad Iacobvm, dei Gratia, Magna Britannia, etc. Regem sereniss. evm prolegomenis avctoris, in quibus de Baronianis Annalibus candide disputatur. Accessit versio Latina earum sententiarum et dictionum Graecarum quarum interpretatio ab Authore in prima editione certo consilio fuit praetermissa. Francof. curantib. Ruland, typis Ioan. Bring. M.DC.XV.
Conrad, Dr. Hermann von - Deutsche Rechtsgeschichte Band I, Frühzeit und Mittelalter. Verlag C.F. Müller Karlsruhe 1954; Band II, Neuzeit bis 1806, Verlag C.F. Müller Karlsruhe 1966.
Cousin, Victor - Madame De Hautefort et Madame De Chevreuse. Nouvelles études sur les femmes illustres et la société du XVIIe siècle par -.

Paris, Didier et Cie, Libraires-Éditeurs, Quai des Augustins, 35. 1856. Réserve de tous droits.

Dansk Biografisk Leksikon - Grundlagt af C.F. Bricka. Redigeret af Povl Engelstoft unter Medvirkung af Svend Dahl. Udgivet med Støtte af Carlsberg fondet. Aaberg-Bagge. J.H. Schultz Forlag.
Descartes, René - Discours De La Methode Pour bien conduire sa raison, & chercher la verité dans les Sciences. Plus la Dioptrique. Les Meteores. Et La Geometrie. Qui sont des essais de cete Methode. A Leyde De L'Imprimerie de Ian Maire MDCXXXVII. Auec Priuilege.
Dickinson, William, Croft; Donaldson, Gordon; Milne, Isabel, A. - A Source Book of Scottish History. Volume one From Earliest Times to 1424; Volume two 1424 to 1567; Volume three 1567 to 1707; edited by -. Thomas Nelson and sons LTD. London Edinburgh Paris Melbourne Toronto and New York.
Doorman, G. - Octrooien voor Uitvindingen in de Nederlanden uit de 16e-18e eeuw. Met bespreking van enkele onderwerpen uit de geschiedenis der techniek. Uitgegeven op last van den Octrooiraad. 's-Gravenhage Martinus Nijhoff 1940; Eerste Reeks Aanvullingen. Uitgegeven op last van den Octrooiraad. 's-Gravenhage Martinus Nijhoff 1942.
Dorian, Donald Clayton - The English Diodatis. Rutgers University Press, New Brunswick, New Jersey 1950.
Duceré, E. - Essai de la bibliographie du siège de Fontarabie en 1638, in: Bulletin de la Société des lettres, sciences et arts de Bayonne, 1898.

Ensslin, Wilhelm - Theoderich der Grosse. Münchner Verlag (Bisher F. Bruckmann).

Favaro, Antonio - La Proposta della Longitudine, Fatta da Galileo Galilei alle confederate Provincie Belgiche, Tratta per la prima volta integralmente dall'orginale nell'archivo di Stato all'Aja. s.c. del R. Instituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti. Venezia, Tipografia di G. Antonelli 1881.
Ferguson, James - Papers Illustrating the History of the Scots Brigade in the Service of the United Netherlands 1572-1782. Extracted by permission from the Government Archives at The Hague, and edited by -. vol. I 1572-1697. Edinburgh, Printed at the University Press by T. and A. Constable for the Scottish History Society 1899. Publications of the Scottish History Society volume XXXII The Scots Brigade in Holland, January 1899 Vol. I.
Foerster, R. - Libanii Opera Recensuit -. Vol. III, Orationes XXVI-L. Lipsiae, In Aedibus B.G. Teubneri MCMVI.
Fontaine, M. - Mémoires pour servir à l'Histoire de Port-Royal, à Utrecht, Aux dépens de la Compagnie, MDCCXXXVI, Tome Premier.
Fontaine Verwey, H. de la en W. Gs. Hellinga - In officina Ioannis Blaev. Twee inleidende studies bij een kleine tentoonstelling van de Dr. P.A. Tiele-Stichting door -. 1961 N.V. Noord-Hollandsche Uitgevers Maatschappij - Amsterdam.
French, J. Milton - The Life Records of John Milton volume I 1608-1639, volume II 1639-1651, volume III 1651-1654, volume IV 1655-1669. Rutgers University Press New Brunswick, New Jersey.

Galilée - aspects de sa vie et de son oeuvre. Centre International de synthèse fondateur: Henri Berr. Section d'histoire des sciences. Ouvrage publié avec le concours de l'académie des sciences (fondation Loutreuil). Presses Universitaires de France 108, Boulevard Saint-Germain, Paris 1968.
Gronovius, Johann Friedrich - Johannis Frederici Gronovii Observationum libri III …. Lugduni Batavorum, apud J. Commelinum, 1639.
Grotefend, Dr. H. - Jahrbücher des Vereins für mecklenburgische Geschichte und Altertumskunde, gegründet von Geh. Archivrat Dr. Lisch. fortgesetzt von Geh. Archivrat Dr. Wigger. Zweiundsiebzigster Jahrgang herausgegeben von Geh. Archivrat -, als 1. Sekretär des Vereins. Uit angehängtem Jahresberichte. Auf Kosten des Vereins. Schwerin, 1907. Druck und Vertrieb der Bärensprungschen Hofbuchdruckerei. Kommissionär: K.J. Koehler, Leipzig.
Grotius, Hugo - Pontifex Romanus Hvgeiani Grotii Batavi Pontifex Romanvs, Rex Galliarvm, Rex Hispaniarvm, Albertvs Cardinalis, Regina Angliae, Ordines Federati. Ex Officina Plantiniana, Apvd Christophorvm Raphelengivm, Academiae Lugduno-Batauae Typographum. MDIIC.
Gryphius, Christianus - Christiani Gryphii kurtzer Entwurff der Geist- und Weltlichen Ritter-Orden, Itzo nach des Hn. Autoris seel. Tode zum andernmahl weit verbesserter, und mit Einrueckung vieler vorhin mit Stillschweigen uebergangener Ritter-Orden und Gesellschafften vermehrter herausgegeben. Leipzig und Breszlau, Verlegts Christian Bauch, 1709.

Haan, Heiner - Der Regensburger Kurfürstentag von 1636/1637. Verlag Aschendorff Münster 1967.
Handel, den, ende wandel Van den Stichtsen Joncker (Knuttel, Pamfl. no. 4519).
Horst, Dr. D.J.H. ter - Isaac Vossius en Salmasius, Een episode uit de 17de-eeuwsche geleerdengeschiedenis door -. Met gebruikmaking van het materiaal verzameld door wijlen Prof. Dr. S.G. de Vries. 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1938.

Imhof, Dr. Arthur Erwin - Der Friede von Vervins 1598. Keller Verlag Aarau 1966.

Jouanneau, A. - Recueil de maximes et citations latines a l'usage du monde judiciaire. Texte Latin traduction française et index alphabetique français par -, Juge de Paix. 2me édition revue et corrigée par M. Chartier, Docteur en Droit, Juge de Paix de Puteaux (Seine). Nouveau tirage. Editions Techniques S.A., service Librairie (Ancienne Librairie Marchal et Billard). Libraire de la Cour de Cassation et de l'Ordre des Avocats à la même Cour et au Conseil d'Etat 27, Place Dauphine, Paris (Ier) 1932.
Junius, Patricius (Patrick Young) - Bibliothekar der König Jacob I, und Carl I, von England. Mitteilungen aus seinem Briefwechsel. Herausgegeben von Johannes Kemke 'Vir Bonus Legendi Peritus' Leipzig, Verlag von M. Spirgatis 1898.

Koeman, Dr. Ir. C. - Atlantes Neerlandici. Bibliography of terrestrial, maritime and celestial atlases and pilot books, published in the Netherlands up to 1880 compiled and edited by -, Lecturer in Cartography, University of Utrecht. Volume

I Van der Aa-Blaeu 1967; Volume II Blussé-Mercator 1969; Volume III Merula-Zeegers 1969; Theatrvm Orbis Terrarvm Ltd. Amsterdam.

Kot, Stanislaw - Georges Niemirycz et la lutte contre l'intolérance au 17e siècle. Musagetes, contributions to the History of Slavic Literature and Culture edited by Dmitry Čiževsky VIII. 's-Gravenhage, Mouton & Co. 1960.

Leeuwen, Maurits van - Het leven van Pieter de Groot. A. Oosthoek - 1917 - Utrecht.
Leitsch, Walter - Moskau und die Politik des Kaiserhofes im XVII. Jahrhundert. I. Teil 1604-1654. Wiener Archiv für Geschichte des Slawentums und Osteuropas Veröffentlichungen des Instituts für osteuropäische Geschichte und Südostforschung der Universität Wien herausgegeben von Heinrich Felix Schmid und Günther Stökl. Band IV. 1960 Hermann Böhlaus Nachf./Graz-Köln.
Lexicon - Capuccinum, Promptuarium Historico-Bibliographicum Ordinis Fratrum Minorum Capuccinorum (1525-1950). Bibliotheca Collegii Internationalis S. Laurentii Brundusini, Via Sicilia, 159. Romae 1951.
Libanius - zie Foerster, R.
Librye, De - Curiosa, Rariora. No. 1, October 1887. Rotterdam, A. Eeltjes, Oppert 94.

Martin, Henri - Jean - Livre Pouvoirs et société à Paris Au XVIIe Siècle (1598-1701). Tome II. Centre de Recherches d'Histoire et de Philologie de la IVe Section de l'Ecole pratique des Hautes Etudes VI, Histoire et Civilisation du Livre. Genève, Librairie Droz 11, Rue Massot 1969.
Meulenbroek, Dr. B.L. - De Dichtwerken van Hugo Grotius. Oorspronkelijke Dichtwerken, Eerste Deel A: Sacra in Qvibvs Adamvs Exvl, in samenwerking met Dr. G. Kuiper en Dr. L. Ph. Rank vertaald door -. Met gebruikmaking van onuitgegeven werk van Dr. J.M. Hoek (†). De Dichtwerken van Hugo Grotius in opdracht van de commissie voor de uitgave van de briefwisseling en de dichtwerken van Grotius van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen uitgegeven door Dr. B.L. Meulenbroek Directeur van het Grotius Instituut. I. Oorspronkelijke Dichtwerken Eerste Deel A. Tekst en Vertaling. Uitgegeven, in samenwerking met Het Grotius Instituut van de Kon. Nederlandse Akademie van Wetenschappen, door Van Gorcum & Comp. N.V. - Dr. H.J. Prakke & H.M.G. Prakke, Assen 1970.
Mittheilungen des K.K. Kriegs-Archivs, Wien 1889.
Mouvement desidées, Le au XVIIe siècle Collection dirigée par André Robinet. Les Mechaniques de Galilée traduites de l'italien par le P. Marin Mersenne. Édition critique par Bernard Rochot. Presses Universitaires de France 108, Boulevard Saint-Germain, Paris 1966.

Norman, A.F. - Libanius' Autobiography (Oration I). The Greek Text Edited with Introduction, Translation and Notes by -. Published for the University of Hull by the Oxford University Press. London New York Toronto 1965.

Ommen Kloeke, F.K. van - De Socianen en de Zuid-Hollandsche Synode in 1639. Gepubliceerd in Nederlandsch Archief voor Kerkgeschiedenis onder redactie van Dr. F. Pijper, Dr. A. Eekhof en Dr. J. Lindeboom. Nieuwe Serie - 11e deel. 's-Gravenhage Martinus Nijhoff 1914.

Papebroch, Daniel S.I. - Annales Antverpienses Ab urbe condita ad annum M.DCC. Collecti ex ipsius civitatis monumentis publicis privatisque latinae ac patriae linguae iisque fere manu exaratis auctore - ad cod. MS. ex bibl. regia quae vulgo Burgundica vocatur ediderunt F.H. Mertens, Bibliothecarius civitatis Antverpiae et Ern. Buschmann, Prof. Histor. in Acad. Reg. Artium Antverpiensi. Tomus Primus. Antverpiae, E Typographia J.E. Buschmann. Vol. I.-Vol. V, M.DCCC.XLV-M.DCCC.XLVIII.
Papers - Illustrating the history of the Scots Brigade in the service of the United Netherlands, zie: Ferguson, J.
Papers - Relating to the Scots in Poland, zie: Steuart, A.F.
Parker, William Riley - Milton. A Biography. I The Life. II Commentary, Notes, Index and Finding List. Oxford: at the Clarendon Press 1968.
Perrin, Bernadotte - Vitae Plutarch's Lives with an English translation by -. In eleven volumes. Vol. III (Crassus), vol. V (Pompeius), vol. VII (Caesar Cicero). The Loeb Classical Library. Londen-New York MCMXIV-MCMXXVI.
Pufendorf, Samuel - Commentariorum De Rebus Suecicis Libri XXVI. Ab expeditione Gustavi Adolfi Regis in Germaniam ab abdicationem usque Christinae Ultrajecti, Apud Johannem Ribbium, MDCLXXXVI.
Puteanus, Erycius - Eyrici Puteani Circvlvs Vrbanianvs, Sive Linea APXMERINH, Compendio Descripta: Quâ Dierum Civilium principium Hieraticum, in Orbe terrarum hactenus desideratum, constituitur, Ad Vrbanum VIII. Pontificem Opt. Max. Lovanii, Apud Ioan. Oliverivm, & Coenestenivm. M.DC.XXXII.

Relation - De ce qui s'est passé à La Haye au mois de Fevrier l'an 1638. Les Festins, Comedies, Bals, Courses de Bague & autres Magnificences faites av Mariage de Monsievr De Brederode, et de Madamoyselle de Solms. A La Haye, De l'Imprimerie de Theodore Maire, MDCXXXVIII.
Repgen, Konrad - zie Braubach, Max.
Révah, I.S. - Le Cardinal de Richelieu et la Restauration du Portugal, conférence prononcée à l'Institut des Hautes Etudes de l'Académie des Sciences de Lisbonne et publiée avec des documents justificatifs par -. Institut Français au Portugal. Agrégé de l'Université Lisbonne-1950.
Rhode, Gotthold - Die Ostgebiete des deutschen Reiches. Im Auftrage des Johann Gottfried Herder-Forschungsrates herausgegeben von -. Vierte verbesserte Auflage 1957. Holzner-Verlag Würzburg.
Röse, D. Bernhard - Herzog Bernhard der Grosse von Sachsen-Weimar. Biografisch dargestellt von -. Erster Theil Weimar, im Verlage des Grossh. Sächs. prio. Landes-Industrie - Comptovis 1828. Zweiter Theil, Weimar 1829.

Sainte-Beuve, C.A. - Port-Royal. Livre Deuxième. Le Port-Royal de M. de Saint-Cyran. Edition Documentaire établie par René-Louis Doyon & Charles Marchesne. Paris, La Connaissance, 9, Galerie de la Madeleine, MCMXXVI.

Scherer, Jean - Benoit - Annales de La Petite-Russie; ou Histoire des Cosaques-Saporogues et Des Cosaques de L'Ukraine, ou de la Petite-Russsie, Depuis leur origine jusqu'à nos jours; Suivie d'un Abrégé de l'Histoire des Hettmans des Cosaques, & des Pièces justificatives: Traduite d'après les Manuscrits conservés à Kiow, enrichie de Notes, Par -, Pensionnaire du Roi, Employé au Bureau des affaires étrangères, Membre de plusieurs académies, Conseiller du grand Sénat de Strasbourg, ci-devant Jurisconsulte du collége impérial de justice à Saint-Pétersbourg pour les affaires de la Livonie, d'Estonie & de la Finlande Tome Premier, Second. A Paris, Chez Cuchet, Librairie, rue et hôtel Serpente. M.DCC.LXXXVIII.
Schoeil, Rvdolfvs - Legis Dvodecim Tabvlarvm Reliqviae. Edidit, constitvit, prolegomena addidit -. Lipsiae, In Aedibus B.G. Tevbneri A. MDCCCLXVI.
Schultz, Georgius Petrus - Commentarivs de Cancellariis regni Poloniae, editvs a -, Doctore et Professore Gymnasii Thorvnensis. Dantisci, MDCCXLII. Apvd Georgivm Marcvm Knochivm.
Sellin, Paul R. - Daniel Heinsius and Stuart England with a short-title checklist of the works of Daniel Heinsius. Published for the Sir Thomas Browne institute Leiden: At the University Press London: Oxford University Press 1968.
Siri, Vittorio - Delle Memorie Recondite di Vittorio Siri volume ottavo in Lione Appresso Anisson, e Posuel. M.D.C.LXXIX.
Slee, J.C. van - De Geschiedenis van het Socianisme in de Nederlanden door - Bekroond door Teyler's Godgeleerd Genootschap. Haarlem, De Erven F. Bohn 1914
Steuart, A. Francis - Papers Relating to the Scots in Poland 1576-1793. Publications of the Scottish History Society volume LIX. Edinburgh, Printed at the University Press by T. and A. Constable for the Scottish History Society 1915.
Szilágyi, Sándor - Okirattár Strassburg Pál 1631-1633 - iki Követsége és I. Rákóczy György elsö diplomacziai összeköttetései Történetéhez. A M. Tud. Akadéma Történelmi Bizottsága Megbizásából szerkeszti -. Monumenta Hungariae Historica. Magyar Történelmi Emlékek. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottsága. Elsö Osztály. Okmánytárak. Budapest, 1882. A M. Tud. Akadémia Könyvkiadó Hivatala. (Az Akadémia épületében).
Szilágyi, Sándor - Okmánytár I. Rákóczy György Svéd és Franczia Szövetkezéseinek Történetéhez. A M. Tud. Akadémia Tört. Bizottsága Megbizásából Szerkeszté S Jegyzetekkel Ellátta -, Monumenta Hungariae Historica. Magyar Történelmi Emlékek. Kiadja a Magyar Tudományos Akademia Történelmi Bizottsága. Elsö Osztály: Okmánytár. Huszonegyedik Kötet. Budapest, 1873, Eggenberger Ferdinánd M. Akademiai Könyvárusnál.

Thou, Jacques Auguste de - Thvani Historiarvm svi temporis Tomus primus - Tomus secvndvs cvm privilegio regis M.DC.VI. Parisiis, Apud Ambrosivm & Hieronymvm Drovart, sub scuto Solari, via Iacobaea.
Tongerloo, Louise van - Beziehungen zwischen Hessen-Kassel und den Vereinigten Niederlanden während des Dreissigjährigen Krieges von -. Sonderdruck aus Hessisches Jahrbuch für Landesgeschichte Bd. 14, 1964.

Unnik, W.C. van - Hugo Grotius als uitlegger van het Nieuwe Testament, in: Nederlandsch archief voor Kerkgeschiedenis onder redactie van Dr. A. Eekhof †, hoogleeraar der Rijks-Universiteit te Leiden, en Dr. J. Lindenboom, hoogleraar der Rijks-Universiteit te Groningen. Nieuwe serie, vijfentwintigste deel, met portret. 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff 1932.

Vaunois, Louis - Vie de Louis XIII. Éditions Bernard Grasset. 61, Rue des Saints-Pères - VIe. Paris. 1936.
Victorinus, Marius - Ars Grammatica Introduzione, testo critico e commento A cura di Italo Mariottii Felice le Monnier-Firenze 1967.
Vincens, Emile M. - Histoire de la république De Gênes par -, Conseiller d'Etat. I, II, III, IV. Bruxelles Wouters, Raspoet et Ce. Imprimevrs-Libraires 8, rue d'Assaut 1843.

Wackernagel, Hans Georg - Die Matrikel der Universität Basel herausgegeben von - unter Mitarbeit von Marc Sieber, Hans Sutter und Andreas Tammann. III. Band 1601/02-1665/66. Verlag der Universitätsbibliothek. Basel 1962.
Wassenberg, E. - Serenissimi Iohannis Casimiri Poloniarvm Sveciaeqve Principis Carcer Gallicvs ab Everhardo Wassenbergio conscriptus. Gedani apud Georgium Försterum anno 1644.
Wetzer, von - Der Feldzug am Ober-Rhein 1638 und die Belagerung von Breisach, in: Mittheilungen des K.K. Kriegs-Archivs. Neue Folge. III. Band. Wien 1889.
Wolf, Peter - Libanios. Autobiographische Schriften, Eingeleitet, übersetzt und erläutert von -. Die Bibliothek der alten Welt Begründet von Karl Hoenn. Herausgegeben von Carl Andresen, Olof Gigon, Siegfried Morenz und Walter Rüegg. Griechische Reihe Artemis Verlag Zürich und Stuttgart. MCMLXVII.
Wrangel, E. - De betrekkingen tusschen Zweden en de Nederlanden op het gebied van letteren en wetenschap voornamelijk gedurende de zeventiende eeuw door -, hoogleeraar aan de Universiteit te Lund. Uit het Zweedsch vertaald door mevrouw Beets-Damsté. Uitgegeven vanwege de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden. Boekhandel en Drukkerij voorheen E.J. Brill, Leiden-1901.

2. Register van brieven.

De cijfers zijn de nummers der brieven. De nummers der brieven van hen, aan wie Grotius schreef, zijn romein, van hen die Grotius schreven, cursief gedrukt.

Andreae (Andersson), Samuel *3616, 3626, 3641*, 3675, 3696, 3804, 3819, 3862.

Bernegger, Matthias *3469, 3521*, 3627, 3837.
Bernhard van Saksen-Weimar *3722*.
Bielke, Sten 3403, 3428, 3450, 3471.
Bouthillier de Chavigny, Léon de 3757.

Camerarius, Ludwig 3404, 3415, 3420, 3429, 3435, 3443, 3451, 3464, 3472, 3480, 3489, 3497, 3506, 3512, *3517*, 3522, 3525, 3528, 3541, 3549, 3564, 3575, 3585, 3594, 3617, 3628, 3634, 3642, 3653, 3663, 3679, 3685, 3697, 3706, *3717*, 3724, 3733, 3746, 3754, 3760, 3767, 3774, 3783, 3793, 3805, 3813, 3820, 3829, 3841, 3854, 3867, 3872, 3882, 3890, 3898.
Casaubonus, Mericus 3526.
Cassius, Christian *3731*, 3758.
Christina van Zweden 3402, 3534, *3542, 3543*, 3550, 3579, *3604, 3612*, 3618, *3654, 3680*, 3707, 3734, 3735, *3797, 3840*, 3873.
Corvinus, Johannes Arnoldi 3595.
Courcelles, Etienne de 3596.
Cunaeus, Petrus 3535.
Cyrillus 3459.

Empereur, Constantijn l' 3708.

Freinsheim (Freinshemius), Johann 3609, 3837.

Gardie, Jacob Pontusson de la *3846*, 3870.
Goff (Goffe), Stephen 3869.
Gronovius, Johann Friedrich *3418*, 3460, *3476, 3826*.
Groot, Cornelis de *3557, 3574*.
Groot, Diederik de *3487, 3570*, 3622.
Groot, Jan de *3442, 3531, 3536*.
Groot, Pieter de *3569, 3571, 3581, 3590, 3605, 3649, 3651*, 3664, *3667*, 3676, *3690, 3702, 3718, 3729, 3743, 3751, 3771, 3779, 3790, 3798, 3799, 3809, 3824, 3835, 3847, 3879, 3893*.
Groot, Willem de 3405, 3425, *3433, 3438*, 3444, *3447*, 3452, *3457*, 3465, 3473, *3477*, 3481, 3490, *3503*, 3504, 3514, *3532*, 3537, *3546*, 3556, *3559, 3572*, 3576, 3586, *3591*, 3597, *3610*, 3614, *3638*, 3643, *3647*, 3655, *3668*, 3686, *3691, 3703*, 3709, *3719*, 3725, *3730*, 3736, 3747, *3752, 3764*, 3775, *3789*, 3806, *3825, 3836*, 3842, *3850*, 3855, 3863, *3868*, 3874, 3883, *3894, 3904*.

Holste, Lucas 3482.
Hopfner, Heinrich 3406.

Jasky, Israel von 3421, *3461*, 3507, *3563*, 3615, *3673, 3684*, 3737, *3753*, 3784, 3812, *3860*, 3884, *3888*.
Johann Kasimir, Rijngraaf 3738, 3782.

Johnson, Samson 3781.
Junius, Franciscus 3606, *3670*, 3772.

Karl Ludwig 3851.
Kruus, J. Jespersson *3565*.

Marini, Charles *3413, 3419, 3427, 3434, 3441, 3449, 3462, 3488, 3496, 3505, 3511, 3520, 3538, 3548, 3561, 3583, 3593, 3607, 3613, 3625, 3631, 3640, 3652, 3660, 3671, 3683, 3692, 3695, 3723, 3744, 3766, 3780, 3791, 3801, 3810, 3827, 3838, 3852, 3861, 3889, 3896, 3899, 3905, 3906*.
Maurier, Louis Aubéry du 3412.
Menasseh ben Israël *3900*.
Müller, Georg 3493, 3502, 3516, 3739, 3748, 3794, *3803*, 3814, 3830, 3864, *3875*, 3885, *3897*.

Opitz, Martinus 3705.
Oxenstierna, Axel 3407, 3416, 3422, 3430, 3436, 3445, 3453, 3466, 3474, 3483, 3491, 3498, 3508, 3513, 3523, 3527, 3529, 3544, 3555, 3566, 3580, 3587, *3588*, 3598, 3619, 3629, 3635, 3644, 3656, *3662*, 3665, 3677, 3687, 3698, 3710, 3711, 3726, 3727, 3740,

3749, 3755, *3756*, 3761, 3762, 3768, 3769, 3776, 3777, 3785, 3786, 3795, 3807, 3815, 3816, 3821, 3831, 3832, 3843, 3844, *3848, 3849*, 3856, 3857, 3865, 3876, 3880, 3881, 3891, 3901, 3902.

Pels, Paulus *3494, 3658, 3720, 3745, 3773, 3792, 3811, 3818, 3828, 3839,* aant. *3871, 3907*.

Reigersberch, Johan van 3463, 3721, 3800.
Reigersberch, Nicolaes van 3408, 3417, 3423, 3431, 3437, *3439*, 3446, 3454, *3458*, 3467, *3468*, 3475, *3478*, 3484, *3486, 3492, 3495*, 3499, *3510*, 3515, *3518*, 3524, 3530, *3533*, 3539, 3545, *3547*, 3551, 3552, *3553, 3560*, 3562, 3567, *3573*, 3577, 3578, *3582*, 3589, *3592*, 3599, 3611, 3620, 3621, *3623, 3630, 3632*, 3636, *3639*, 3645, *3648*, 3657, *3659*, 3666, *3669*, 3678, *3681*, 3688, 3693, *3694*, 3699, 3712, 3728, 3741, 3750, 3763, 3770, 3778, 3787, 3796, 3808, 3817, 3822, 3833, 3845, 3858, 3866, 3878, 3886, 3892, 3903.
Saint-Amand, Jean de *3650*, 3674.
Salmasius, Claudius 3600, *3689*, 3713.
Salvius, Johan Adler 3409, *3426*, 3432, *3440, 3448*, 3455, 3470, *3479*, 3485, 3500, 3509, *3568*, 3601, *3608, 3624*, 3637, 3646, *3661, 3682*, 3700, *3704*, 3714, 3742, 3877.
Schmalz, Peter Abel 3410, 3424, 3501.
Spanheim, Friedrich *3859*.
Spiring Silvercrona, Petter 3578, 3611, 3621, 3636, *3732, 3895*.
Sprecher, Fortunatus 3519, 3584.
Stoinsky, Jan 3715, 3834.

Vondel, Joost van den 3602.
Vossius, Gerardus Johannes *3414*, 3456, 3540, 3554, *3558*, 3603, *3672*, 3701, 3716, *3759, 3765*, 3788, *3802*, 3823, *3887*.

Witten, Johan 3411.
Wtenbogaert, Johannes *3633*.

3. Lijst van geciteerde plaatsen uit Griekse en Latijnse schrijvers en uit het Oude en Nieuwe Testament.

Het cijfer achter de punt geeft de bladzijden aan, waar het citaat in de tekst der brieven voorkomt.

Aeschylus Persae 607-622. 336
Ammianus Marcellinus Rerum gestarum liber XXVIII 1, 35. 436
Ammianus Marcellinus Rerum gestarum liber XXX 6, 2. 763
Apuleius *Ἀνεχόμενος* (Ex Menandro) vs. 24 en 1. 374
Apuleius Florida 105. 755
Aristoteles Politica V, 8, 3. 515
Athenaeus Deipnosofistae VIII 341 c. 89
Ausonius, Decimus Magnus Technopaegnion IV, 1. 566

[Caesar, Gaius Julius] Bellum Alexandrinum 8. 455
Catullus, Gaius Valerius XXIX, 24. 373
Chrysostomos, Joannes Ad Populum Antiochenum, Hom. II, 8. 683
Chrysostomos, Joannes Commentarius in Epistolam ad Romanos, Hom. XII, 9. 683 aant.
Chrysostomos, Joannes In secundam ad Corinthios Epistolam Commentarius, Hom. XVII, 1, 2. 682, 683
Cicero, Marcus Tullius Ad Familiares XV, 19. 438
Cicero, Marcus Tullius Brutus XVIII, 71. 502
Cicero, Marcus Tullius De Amicitia 16, 59. 374
Cicero, Marcus Tullius De Officiis I, 9, 30. 243
Cicero, Marcus Tullius De Officiis II, 23 (81). 14
Cicero, Marcus Tullius In Catilinam II, 7 (§ 14). 434
Cicero, Marcus Tullius Laelius 59. 436
Cicero, Marcus Tullius Tusculanae Disputationes XXV, 59. 695
Claudianus, Claudius In Eutropium I, 356-357. 340
Claudianus, Claudius In Eutropium II, 158-159. 576

Daniel 2 : 20. 698
Deuteronomium 16, 18. 801
Deuteronomium 17, 8. 803
Deuteronomium 17, 9. 802

Deuteronomium 17, 9-11. 803
Deuteronomium 17, 10. 804
Deuteronomium 17, 11-12. 775
Deuteronomium 17, 12. 247, 516, 804
Deuteronomium 17, 13. 804
Deuteronomium 22, 13vv. en 24. 328
Deuteronomium 33, 10. 802
Diodorus Siculus VII 12, 5. 297

Ennius, Quintus Annales VII, 232-4. 502
Euripides Hecuba 607-608. 48
Euripides Iphigenia in Tauris 72-76, 225-226, 467-471, 1152-1168. 336
Exodus 13 : 3. 755
Ezechiël 38 : 23. 698

Herodotus VI, 129. 625, 706
Homerus Ilias I, 157. 226
Homerus Ilias IX, 63. 253
Homerus Ilias XVIII, 65. 374 aant.
Horatius Flaccus, Quintus Epistulae I, XVIII, 84. 751
Horatius Flaccus, Quintus Oden II, 13, 13. 457
Horatius Flaccus, Quintus Oden III, 6, 34-35. 116
Horatius Flaccus, Quintus Satyrae I, 7, 19-20. 685
Horatius Flaccus, Quintus Satyrae II 7, 82. 442

Jacobus 5, 14-15. 698
Jeremia 26, 14. 755
Job 25, 2. 698
Johannes 10, 16. 77
Justinianus Codex Iustinianus IV, 32. 48 aant.
Justinianus Digesta IX, 2, 33. 328
Justinianus Digesta XIX, 2, 38. 243
Justinianus Institutiones I, 2, 1. 449

2 Kronieken 19, 11. 248

Leges XII Tabularum Tabula IV, 2. 262
Livius, Titus Ab urbe condita V, 26, 9. 437
Livius, Titus Ab urbe condita XXII, 1, 1. 727
Livius, Titus Ab urbe condita XXII, 60, 23. 437
Livius, Titus Ab urbe condita XXV, 11, 11. 437
Livius, Titus Ab urbe condita XXXIV, 34, 2. 437
Livius, Titus Ab urbe condita XLII, 39, 1. 488

Lucas 2, 29-33. 546

2 Makkabeeën 8, 21, 43-46. 698
Maleachi 2, 7. 802
Martialis, Marcus Valerius Epigrammata VI, 63, 5-6. 193
Martialis, Marcus Valerius Epigrammata X, 47, 12. 168
Martialis, Marcus Valerius Epigrammata XIV, 14, 37. 625
Mattheus 19, 7-9. 328
Menander Fragment 486. 720

Numeri 11, 16. 801, 802

Ovidius Naso, Publius Heroides 15, 32. 281
Ovidius Naso, Publius Metamorphoses II, 753-755. 193

I Paralipomenon 26, 30. 516
I Paralipomenon 26, 26-32. 776
II Paralipomenon 19, 8-11. 776
Paulus I Ad Corinthios 11, 28. 184
Paulus Ad Hebraeos VII, 1-2. 729
Paulus II Ad Timotheum 1, 18. 698
Paulus II Ad Timotheum 2, 12. 515
Philemon Hypobolimaios fr. ap. Stob. Flor. c. XV 27. 38
Plautus, Titus Maccius Amphytruo 707. 438
Plautus, Titus Maccius Aulularia 56-57. 62
Plautus, Titus Maccius Bacchides 408. 430
Plautus, Titus Maccius Epidicus 265. 168
Plautus, Titus Maccius Persa 41. 588
Plinius, Gaius Publius Secundus Maior Naturalis Historia XIV, 148. 41
Plutarchus Moralia, Instituta Laconia 239F. 297
Plutarchus Moralia, Regum et Imperatorum Apophthegmata 192B2. 361
Plutarchus Vita Agis 9, 1. 297

Richteren 9, 6. 775

Sallustius, Crispus Gaius Bellum Iugurthinum LXXXV, 48. 669
Seneca Minor, Lucius Annaeus Agamemnon 288. 293
Seneca Minor, Lucius Annaeus Hercules Furens 385. 157
Seneca Minor, Lucius Annaeus Troades 997-998. 125
Solon Iambi 36, 16. 631

Sophocles Oedipus Tyrannus 1396. 721
Statius, Publius Papinius Silvae II, 6, 70-72. 29
Statius, Publius Papinius Silvae II, 6, 83. 29
Statius, Publius Papinius Silvae III, 2, 78. 30
Statius, Publius Papinius Silvae V, 1, 213. 30
Statius, Publius Papinius Silvae V, 1, 225. 30
Statius, Publius Papinius Silvae V, 2, 61. 30
Statius, Publius Papinius Silvae V, 3, 266-270. 30
Statius, Publius Papinius Thebaïs 1, 341. 29
Statius, Publius Papinius Thebaïs IX, 342. 609
Stobaeus, J. Florilegium XV, 27. 38, 608
Symmachus, Quintus Aurelius Epistulae 4, 61. 772

Tacitus, Publius Cornelius Annales I. 82
Tacitus, Publius Cornelius Annales VI, 3. 25
Tacitus, Publius Cornelius De vita et moribus Gnaei Iulii agricolae III, 3. 2
Tacitus, Publius Cornelius Historiae I, 3, 1. 1
Tacitus, Publius Cornelius Historiae IV, 68, 1. 727
Talmud, Babylonische f° 25^{b}. 803
Terentius Afer, Publius Eunuchus 394. 478
Terentius Afer, Publius Eunuchus 1078. 192, 478

Varro, Marcus Terentius Lingua Latina VII, 3. 502
Vergilius Maro, Publius Aeneis II, 274-275. 21
Vergilius Maro, Publius Aeneis XI, 766-767. 669
Vergilius Maro, Publius Bucolica (Ecl.) I, 25. 625
Vergilius Maro, Publius Bucolica (Ecl.) II, 57. 192
Vergilius Maro, Publius Bucolica (Ecl.) II, 73. 625
Vergilius Maro, Publius Bucolica (Ecl.) III, 93. 732
Vergilius Maro, Publius Bucolica (Ecl.) VIII, 27. 158
Vergilius Maro, Publius Georgica IV, 244. 481

Wijsheid 3, 1. 755
Wijsheid 14, 15. 89

4. Register van persoonsnamen, aardrijkskundige namen en boektitels.

Voor aanwijzingen ten gebruike van het register zij verwezen naar deel III, p. 489.

A

Aarau 156, 196, 299.
Abarbanel, Isaac, zie Abravanel.
Abascantus 30.
Abbatis villa, zie Abbeville.
Abbeville 489, 491, 494, 497.
Aberdeen 615.
Abimelech 775.
Abrabanel, Isaac, zie Abravanel.
Abraham 455, 729.
Abraham Ben Meïr Ibn Ezra (Aben Ezra) 597[2].
Abravanel, Isaac 775[4], 803[3].
Abravanel, Isaac *Commentarius luculentus et curiosus in prophetas priores h.e. Josuam, Judices, L. utrumque Samuel et Regum. Accesserunt indices latini. Lipsiae, M.G. Weidmann, 1686.* 803.
Abredonensis, zie Aberdeen.
Achilles 125.
Acqui 291.
Adriaticum mare, zie Adriatische Zee.
Adriatische Zee 525, 529, 548, 553, 757, 760.
Adrichem, Joost Jacobsz. van 782[5].
Adula 297.
Aegyptus, zie Egypte.
Aelianus = Spiring Silvercrona, Petter 176, 260, 281, 308, 314, 359, 367, 379, 448, 475.
Aelius Herodianus 480.
Aemilius, Antonius 154[2], 584[7].
Aeolië (Aeolisch) 479, 480, 481.
Aerssen, heer van Sommelsdijk, François van 145, 177, 511.
Aeschylus 336.
Aeschylus *Persae.* 336.
Afrika 33, 158, 604.
Agnelli, Scipio 111[14], 115, 120, 123.
Agrippina, zie Keulen.
Aira, zie Aire.
Aire 489, 491, 494, 497, 719.
Aix-en-Provence 504, 510.
Aken 128, 177, 191, 197.
Akerlaecken, Barthold van 168, 184, 396, 423, 445, 446, 472, 500.
Alassio 633, 637, 638, 639.
Alassium, zie Alassio.
Albertini, Ulrich von 400.

Albertus (Albrecht), aartshertog van Oostenrijk, landvoogd van de Zuidelijke Nederlanden 655, 671[8], 676[13], 691.
Albis, zie Elbe.
Alençon, synode van 253, 279[3].
Aleppo 527, 654, 658, 661.
Alessandria 358.
Alexander de Grote 226, 456.
Alexandria, zie Alessandria.
Alexandrië (Alexandrijns) 94, 445, 479.
Alexlam Murza 13, 43, 98.
Algiers 69, 73, 74, 198, 201, 548, 553, 555.
Alkmaar 247, 309.
Allerheiligenbaai 236, 262, 380, 403, 432, 445, 465, 483, 560, 571.
Almohaden 802.
Alpen 351, 353, 357, 425, 459, 716, 720.
Alpes, zie Alpen.
Alsatia, zie Elzas.
Alseberga, zie Aschberg.
Alsted, Johann Heinrich 808[3].
Alsted, Susanna 808.
Altkirch 284, 287, 292.
Amalfi, hertog van, zie Arragona, Ottavio d'.
Amarja (Amarias) 516.
Amasius, Amasus, zie Eems.
Amazones 2.
Ambianum, zie Amiens.
Amboina, zie Ambon.
Ambon 465.
Ambrosiaanse hymne (Te Deum) 159.
Ameland 65, 86, 91, 103, 106, 128, 167, 168.
Ameland, vrij- en erfheer van, zie Cammingha, Pieter III van.
Amelandia, zie Ameland.
America, zie Amerika.
Amerika 121, 124, 198, 201, 403, 708, 745, 758, 773.
Amerswega, zie Ammerschwir.

Amiens 460, 474, 503, 508, 510, 548.
Ammerschwir 601, 605, 607.
Ammianus Marcellinus 436, 762.
Ammianus Marcellinus *Rerum gestarum libri.* 436, 763.
Amstelodamum, zie Amsterdam.
Amsterdam 6, 18, 41, 65, 90, 92, 93, 116, 122, 135, 140, 155, 185, 186, 189, 208, 213, 223, 233, 234, 236, 256, 263, 275, 278, 281, 293, 306, 307, 308, 316, 332, 335, 336, 338, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 383, 385, 396, 406, 410, 415, 416, 418, 429, 432, 436, 452, 482, 498, 528, 529, 556, 558, 570, 582, 594, 608, 621, 624, 627, 688, 751, 800.
Amsterdam (schip) 465.
Amsterdam, Admiraliteit van 140, 363.
Amurath IV, sultan der Ottomanen 33, 37, 38, 40, 60, 101, 143, 197, 239, 317, 327, 372, 373, 403, 440, 451, 456, 527, 576, 615, 636, 646, 654, 658, 661, 681, 725, 750, 755, 757, 760, 764, 772, 777, 780, 783, 808.
Amyraut, Moïse 117, 126, 145, 234, 301, 320, 599, 789.
Anatolië (derwisj te) 654, 658, 661.
Anclam 17, 43, 58, 80, 87, 341.
Andersson, Samuel 349, 372, 401, 455, 487, 652, 712.
Andreae, Samuel, zie Andersson, Samuel.
Angelstenum, zie Angenstein.
Angenstein 88.
Anglia (Anglus, Anglicus), zie Engeland.
Angola 362.
Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk 46, 50, 52, 56, 58, 60, 61, 68, 69, 72, 74, 79, 81, 84, 86, 100, 103, 110, 113, 115, 119, 121, 124, 131, 134, 136, 138, 157, 161, 173, 180, 181, 187, 218, 239, 241, 242, 244, 246, 249, 262, 269, 271, 272, 283, 289, 290, 291, 304, 316, 323, 327, 330, 331, 332, 353, 389, 442, 460, 489, 492, 497, 503, 508, 509, 511, 531, 534, 540, 541, 550, 557, 565, 579, 580, 582, 583, 588, 594, 596, 600, 603, 607, 609, 620, 644, 648, 650, 656, 690, 691, 693, 707, 712, 716, 728, 739, 740, 806, 811.
Annibal, zie Hannibal.
Ansiaticae civitates, zie Hanzesteden.
Anstruther, Robert 190, 224, 229, 232, 264, 272, 299, 310, 370.
Antitrinitariër 319.
Antverpia, zie Antwerpen.
Antwerpen 312, 348, 368, 380, 382, 395, 427, 435, 490, 655, 660, 745.
Anweil, Ludwig von 601, 605, 608.
Apchon de Chanteloube, Jacques d' 672, 678.
Apollo, zie ook Sibylle.
Apollonius uit Alexandrië, bijgenaamd *Δύσχολος* 479, 480.
Apostolische Vaders 19.
Apuleius 374, 755.
Apuleius *Ἀνεχόμενος* 374.
Apuleius *Florida.* 755.
Aquae, zie Acqui.
Aquae Sextiae. Zie Aix-en-Provence.
Aquitania, zie Guienne.
Arabia (Arabicus), zie Arabië.
Arabië 327, 597.
Aragon 559, 561, 574, 578, 580.

Arasso, zie Alassio.
Arausionensis princeps, zie Frederik Hendrik.
Arbesia, zie Arbois.
Arbois 404, 409, 411.
Arcesilaus = Hessen-Kassel, Wilhelm V, landgraaf van 473.
Arciszewsky (Artischau) Christoffel van 236, 380.
Arciszewsky, Elias 139.
Ardres 264, 267, 271, 361, 420, 425, 428, 431, 461.
Ardresia, zie Ardres.
Argentoratum, zie Straatsburg.
Arianisme (Arianen) 509.
Aristophanes = Amurath IV, sultan der Ottomanen 60, 101, 440, 442.
Aristoteles 226, 515.
Aristoteles *Politica.* 515.
Aristoteles = Holland 430.
Arius 509.
Armentières, heer van, zie Egmond, Lodewijk, graaf van.
Arminianisme (Arminianen, Arminiaans) 117, 126.
Arminius, Jacobus 789.
Arminius, Jacobus *Iacobi Arminii SS. Theologiae in Academia Leidensi quondam Professoris, Examen Thesivm D. Francisci Gomari de Praedestinatione. Accesserunt Stephani Cvrcellaei Vindiciae, Quibus Svam & D. Arminii sententiam De Iure Dei in Creaturas, Adversus Mosis Amyraldi criminationes defendit. Ano MDCXLV.* 789.
Arnhem, Gerhardt van 92, 105, 134, 138, 216.
Arovia, zie Aarau.
Arpajon, Louis d' 672, 677[9], 680.
Arquensis arx, zie Arques.
Arques 349, 351, 357.
Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi, Ottavio d' 9, 128, 176, 177, 191, 280, 313, 366, 368, 402, 431, 458, 460, 461, 462, 575, 578, 716, 718, 720, 726, 733, 734, 736, 738, 741, 749, 754, 768, 773, 785.
Arras 309, 489, 491.
Arsinoë III 289.
Artischau, zie Arciszewsky, Christoffel van.
Artois 298, 304, 351, 357, 360, 390, 497.
Arundel, graaf van, zie Howard, Thomas.
Arundelcollectie in het British Museum, de (marmora Arundeliana) 480.
Arundelius, zie Howard, Thomas.

Arvernum, zie Auvergne.
Asachum, zie Asow.
Aschberg 282, 287, 291.
Asia, zie Azië.
Asinara 197, 201.
Asinaria, zie Asinara.
Asow 40, 143, 197, 527.
Assyrië 672, 678.
Asta, zie Asti.
Asterius, Justus, zie Tilmanus, Johannes.
Asti 504, 508, 510, 567, 568, 569.
Aston of Forfar, Walter 110[10].
Athenaeus 89.
Athenaeus *Deipnosofistae.* 89.
Athene (Atheners, Atheens) 332.
Atlantische Oceaan 33, 68, 72, 83, 778.
Atlas 334.
Atrebates, zie Artois.
Atrebatum urbs, zie Arras.
Atrecht 494.
Attica 479, 480.
Atticus, Titus Pomponius 18[12].
Atula, zie Adula.
Aubaine, droit d', zie Ius Albinagii.
Aubert, Jean Baptiste Pierre 70.
Aubert, Jean Baptiste Pierre *Sancti Cyrilli Alexandrini opera omnia Graece et Latine. Lutetia Parisiorum MDCXXXVIII.* 70.
Audentwilum, zie Hohentwiel.
Audomari, zie Saint-Omer.
Augier (Ogier, Oger), René 229, 378, 526.
Augsburg 181, 183, 203, 206, 210.
Augusta, zie Augsburg.
Augusta Taurinorum, zie Turijn.
Augustinus, Aurelius 283, 286, 300, 781.
Augustinus, Aurelius *De Sancta Virginitate Liber Unus.* 283, 286, 300.
Augustus = Wladislas VII (IV) 71.
Aulona, zie Vlorë.
Aurachum, zie Urach.
Aurelianum, zie Orléans.
Ausonius, Decimus Magnus 566.
Ausonius, Decimus Magnus *Technopaegnion.* 566.
Austria (Austriacus), zie Oostenrijk (Oostenrijks).
Autrai 548, 553, 554, 587, 591, 593.
Autrea, zie Autrai.
Auvergne 72, 74.
Avaugour, baron d', zie Du Bois, Charles.
Avaux, graaf van, zie Mesmes, Claude de.
Aveiro, hertogen van, zie Lencastre Pedro de. Lencastre, Raimundo de.
Averie, Joseph 11, 48, 274.
Avignon 266.

Avionia, Avenio, zie Avignon.
Axpe, Martino d' 368, 739.
Ayhin, Johann 601, 605, 608.
Azië 403.

B

Babylon, zie Bagdad.
Bac 458, 461, 575, 578.
Bacchius, gladiator 685.
Baden 193, 204, 207, 210, 237, 669, 686.
Baden, landdag van 17[2], 36, 45, 67, 70, 75, 96, 114, 123, 130, 135, 136, 137, 451, 487, 640.
Baden-Durlach, Friedrich V, markgraaf van 370, 715, 757, 761.
Bagdad 456, 757, 760, 764.
Bahia de todos os Santos, zie Allerheiligenbaai.
Balançon 504, 508.
Balansonum, zie Balançon.
Baldach (= Bagdad = Babylon) 764.
Balingen 203, 206, 210.
Ballarino, Giovanni Battista 33, 35.
Baltasar Carlos van Oostenrijk 407[16], 410[6].
Balthicum mare, zie Oostzee.
Balzac, seigneur de, zie Guez, Jean Louis.
Bamberg 231, 354.
Banér, Axel 40, 71, 110, 153, 161, 249, 303, 372, 378, 388, 389, 390, 394, 401, 403, 407, 410, 504, 514, 617, 712, 720, 772.
Banér, Johan Gustavsson 32, 43, 55, 61, 66, 71, 77, 92, 129, 151, 170, 171, 172, 195, 200, 205, 217, 225, 240, 242, 268, 272, 273, 284, 299, 307, 317, 330, 331, 341, 350, 369, 382, 394, 401, 434, 439, 440, 454, 457, 461, 464, 466, 471, 487, 488, 494, 495, 496, 501, 503, 504, 513, 523, 533, 543, 546, 560, 575, 587, 603, 604, 617, 628, 629, 646, 655, 675, 690, 705, 714, 719, 726, 731, 742, 747, 757, 762, 765, 766, 767, 769, 772, 784, 809, 810.
Banér, Per 466[13].
Banerius, zie Banér, Johan Gustavsson.
Bapaume 719.
Barbarije 119.
Barberini, Antonio 356, 779[4].
Barberini, Francesco, kardinaal 291.
Barde, Jean de la 390[7], 440.
Barillon, Jean-Jacques 196, 200.
Barlaeus, Caspar 255, 751.
Barlaeus, Caspar *Medicea Hospes, sive Descriptio Pvblicae Gratvlationis, qua Serenissimam, Augustissimamque Reginam, Mariam de Medicis, excepit Senatvs Popvlvsque Amstelodamensis. Auctore Caspare Barlaeo. Amstelodami, Typis Iohannis & Cornelii Blaev, MDCXXXVIII.* 751.
Barre, Vincent de la 362, 800.
Basarabi, Mateiŭ 143.
Basilea, zie Basel.
Basius, mr. Johan 279, 302, 485, 531, 551, 557, 610, 747.

Bassigniacum (Bassiniacum), zie Bassigny.
Bassigny 36.

Bassompierre, markies van, Anne-François de 656[8], 662, 732.
Bastilia, zie Bastille (La).
Bastille, (La) 4, 8, 11, 23, 25, 26, 79, 81, 85, 86, 88, 283, 438, 442, 575, 578.
Bastion de France 74.
Batavia (Batavi, Batavius, Batavus), zie Holland (Hollanders, Hollands).
Batilly, sieur de, zie Lebey, Antoine.
Baudissin, Wolf Heinrich von 72, 703.
Baudous, Louise de 214.
Baudous, Robert de 214.
Bavaria, zie Beieren.
Bayonne 79, 80, 84, 88, 575, 578, 581.
Bazel 23, 25, 27, 31, 33, 34, 38, 70, 75, 88, 96, 110, 120, 123, 130, 133, 136, 137, 141, 159, 162, 164, 165, 174, 194, 203, 206, 210, 254, 266, 275, 282, 298, 304, 315, 325, 375, 378, 379, 392, 420, 429, 468, 547, 552, 560, 561, 643, 648, 651, 653, 657, 689, 692, 695, 711, 740, 741, 749, 755, 783, 791.
Bazel, concilie van 490[10].
Beaumont, Jacques de 500.
Beaumont, Simon van (Rotterdam) 149, 177, 218.
Bec-Crespin, Renée du 473.
Béda, sieur le 586.
Behadir-Ghiraï 33, 372, 527.
Behmer, Daniel 562[5].
Beieren (huis van) 96, 136, 141, 174, 175, 195, 196, 210, 390, 474, 545, 593, 605, 638, 643, 646, 648, 669, 741, 744, 749.
Beieren, keurvorst van Keulen, Ferdinand van 35, 51, 54, 64, 236, 262, 264, 280, 394, 489.
Beieren, keurvorst van, zie Maximiliaan I.
Belgium (Belgae, Belgia, Belgicus), zie Nederland (Nederlanders, Nederlands), Zuidelijke Nederlanden.
Belinga, zie Balingen.
Bellefonds, Charles Gigault 617.
Belle-Isle 615, 619.
Belle-Isle, markies van, zie Gondi, Henri de.
Bellièvre, Pomponne de 316[11], 323, 448, 738[9], 742, 743, 749.
Bellimontius, zie Beaumont, Simon van.
Benfeld 133, 147, 159, 163, 107, 173, 175, 179, 180, 181, 186, 195, 265, 346, 375, 378, 392, 399, 404, 408, 411, 467, 524, 527, 605, 607, 793, 795.
Benjamin, stam 801.
Berck, Nicolaes 655.
Berckringer, Daniel 28[3].
Beresteyn, Arent (Arnout) 766[10].
Beresteyn, Christiaen I van 221[1], 285, 396, 424.
Beresteyn, Cornelis II van 221[6], 530[5], 550, 766[10].
Beresteyn, Gijsbert V van 221[2], 396.
Beresteyn, Paulus van 221[3].
Berg, graaf van den, heer van Stevensweerd, Hendrik 199, 311, 339[3].
Berg, hertogdom, zie Jülich-Berg.
Berga, zie Bergen-op-Zoom.

Bergell 400.
Bergen-op-Zoom 380, 395, 413, 414, 431, 465, 571, 660.
Bergerac 293.
Bergh, Eleonora van den 185, 260, 326, 380.
Bergh, Wilhelmina Juliana van den 339[4].
Beria = Spiring Silvercrona, Petter 177.
Berlize, zie Faure, sieur de Berlize, Nicolas.
Bermondet (Bermontet), baron d'Oradoursur-Vayres, Georges de 269, 541.
Bern 32, 97, 193, 204, 207, 211, 601, 604, 608, 755, 757, 761, 768.
Berna (Bernati, Bernates), zie Bern.
Bernard, Claude 757[4], 760.
Bernegger, Elisabeth 108, 194, 252.
Bernegger, Matthias 26, 108[3], 152, 194, 252, 342, 539, 667, 678, 733.
Bernegger, Matthias *C. Cornelius Tacitus accurante Matthia Berneggero, Ediderunt Haeredes Lazari Zerneri, Argentorati Anno MDCXXXVIII.* 108, 194, 342, 373, 685.
Bernegger en Freinsheim *Ex. C. Cornelii Taciti Germania et Agricola quaestiones miscellaneae, olim moderante M. Berneggero, adnotationibus auctas, edidit J. Freinsheim [Strassburg] 1640.* 108.
Bernegger en Freinsheim *C. Cornelius Tacitus editio maior.* 108, 252, 678, 733.
Besançon 238, 245, 251, 470, 474, 477.
Besemer, Adriaen Lenertsz. 259.
Besma, zie Pesmes.
Bethlen, Gabor 463.
Beth-Millo 775.
Béthune, graaf van Charost, Louis de 368, 449.
Béthune-Sully, Marguerite de 459, 799.
Bette, markies de Lede, Guillaume 397[2].
Betuwe 90.
Betz, Friedrich 50, 59, 61, 62, 84.
Beveren 395, 397, 809.
Bias van Priëne 374.
Bichi, Allessandro 270[8], 283, 288, 290, 356, 391, 757, 760, 764, 779, 780.
Bicker, Andries 95, 99, 105, 127, 151, 168, 172, 175, 364[1], 453, 517, 627, 664.
Bie, de, zie Biglia.
Bie, Josine de 622.
Bielke, Sten Svantesson 2, 51, 61, 79, 98, 112, 225, 272, 274, 284.
Biglia, Antonio 141, 171, 174, 175, 371, 712, 773, 790.
Bignon, Jérôme 627[11], 664, 686.

Bilderbeek, Henrick van 127, 280.
Biörenklou, Mathias Eriksson Mylonius 724[3].
Biscaje, (Golf van) 217, 403, 572, 623.
Bisertani, zie Bizerta.
Bisterfeld, Johann Heinrich (von) 439, 440, 459, 463, 473, 490, 525, 533, 535, 536, 549, 559, 576, 588, 602, 615, 628, 675, 808.
Bithus, gladiator 685.
Bizerta 505, 672, 678.
Blaeu, Cornelis 18, 752.
Blaeu, dr. Johan 17[10], 256, 752[9].
Blaeu, Maritgen, Cornelisdr. 18[13].
Blaeu, Willem Jansz. 18, 19, 22, 278, 311, 333, 336, 416, 439, 482, 582, 583, 622, 624, 625, 626, 662[9], 663, 752[8].
Blaeu, Willem Jansz. *Tweevovdigh Onderwijs van de Hemelsche en Aerdsche Globen; Het een, Na de meyning van Ptolemaevs met een vasten Aerdkloot; Het ander, Na de Natuerlijcke stelling van N. Copernicvs met een loopende Aerdkloot: Beschreven door Willem I. Blaev: En gevoeght na de Globen en Sphaeren by hem uyt gegeven. T' Amsterdam, Gedruct by Willem Blaev. MDCXXXVIII. Met privilegie voor negen jaren.* 622.
Blamont 702, 705, 715, 718, 719.
Blandeque, zie Blendecques.
Blankenberge 92.
Blendecques 349, 351, 357, 360.
Bleterans 264, 267, 271, 283, 284, 287, 288, 292, 474, 477.
Bleteranum (Bleteravium), zie Bleterans.
Block, Adriaen 432.
Blockeriensis agger, zie Blokkersdijk.
Blokkersdijk 312, 395.
Blomberga, zie Blumberg.
Blon, Michiel le 134, 229.
Bloncke, Anthonie 91, 107, 135, 338, 610, 639.
Bloncken, zie Reigersberch, Suzanna.
Blondel, David 490[12].
Blondel, David *De la Primavté en l'Eglise: Traitté ov sont confrontées, auec la Response du Serenissime Roy de la grand' Bretagne, les Annales du Card. Baronus, les Controverses du Cardinal Bellarmin, la Replique du Card. Dv Perron, et par D. Blondel, Auec Indices necessaires.* 490.
Blondel, David *Lettre de Mr. Blondel a Monsievr de La Hay, Tovchant la pretendue necessité de la puissance du Pape en l'Eglise, proposée par le Sieur de la Milletiere.* 490.
Blumberg 633, 636, 637, 638, 702, 726, 733, 736.
Bodendorf, Ludwig von 141, 174.
Boey, Cornelis 722[6].
Bogislaw XIV van Pommeren, zie Pommeren.
Bohemen 354, 469, 517, 587, 591, 593, 611, 613, 618, 638, 640, 646, 686, 741, 744, 749, 784.
Bohemen, Elisabeth van, zie Palts, Elisabeth van de.
Bohemen, koningin van, zie Stuart, Elisabeth.
Bohemia, zie Bohemen.

Boitzenburg 742.
Bologna 98.
Bolognetti, Giorgio 267, 344, 345, 386, 407, 420, 425, 792, 795.
Bom, Johan 116, 767.
Bomen, zie Bohemen.
Bommel, Henricus van 83, 301.
Bommelerwaard 446.
Bommeliensis ager, zie Bommelerwaard.
Bonelles, sieur de, zie Bullion, Claude de.
Bononia, zie Bologna.
Bononia Morinorum, zie Boulogne-sur-Mer.
Boom, Abraham 93.
Bor, Pieter Christiaensz. 343[6].
Bor, Pieter Christiaensz. *Vervolch van de Nederlandsche Oorloghen Beroerten ende Borgerlijcke oneenigheyden, vijfde Deel ofte seste stuck.* 343.
Borbonius ager, zie Bourbonnais.
Bordeaux 178, 726, 734, 736, 738, 750.
Boreel, Johan 405, 430[7].
Boreel, Willem 128[4], 365[7], 486.
Borussia, zie Pruisen.
Bosch, Johan van den 382, 397, 427.
Boschuysen, Willem van 414.
Boschvelt, Johan van 519[2], 556.
Boschvelt, Leonard van 556.
Boswell, William 621, 649, 665.
Bottler 546.
Bouillon, hertog van, zie: La Tour d'Auvergne, Frédéric Maurice de. La Tour d'Auvergne, Henri de.
Boulliau, Ismaël 20, 21, 256, 335, 452, 517, 624, 663.
Boulliau, Ismaël *Philolai sive dissertationis de vero systemate mundi libri IV. Amsterdami, apud G. et J. Blaeu, 1639.* 20, 256, 335, 452, 663.
Boulogne-sur-Mer 287, 292, 491.
Bourbon, hertogin van Longueville, Anne-Geneviève de 492[15].
Bourbon, hertog van Conly, Armand de 492[15].
Bourbon, prins van Condé, Henri de 58, 60, 61, 72, 73, 74, 112, 113, 120, 123, 172, 173, 182, 200, 209, 238, 245, 264, 267, 271, 298, 316, 323, 325, 331, 344, 351, 357, 376, 379, 384, 387, 389, 393, 403, 407, 411, 437, 440, 444, 461, 492, 497, 504, 508, 510, 524, 538, 540, 548, 553, 554, 560, 561, 566, 568, 575, 577, 578, 579, 581, 594, 612, 632, 633, 635, 638, 679, 738, 742, 750.
Bourbon, graaf van Soissons, Louis de 73, 74, 111, 113, 120, 123, 200, 260, 492, 509, 738, 749.

Bourbon, prins van Condé, Louis II de 492[15].
Bourbon, Louise de 113.
Bourbonnais 36.
Bourbourg 361.
Bourgondië, 178, 206, 237, 238, 420, 425, 510, 636, 731, 754, 757, 760.
Bourgondië, graafschap, zie Franche Comté.
Bourgondië (hertogdom) 23, 25, 27, 33, 59, 72, 74, 99, 102, 104, 113.
Bouthillier, heer van Pont en van Fossigny, Claude le 672, 677.
Bouthillier, graaf van Chavigny, Léon le 53, 60, 102, 242, 243, 246, 249, 251, 252, 263, 267, 269, 270, 290, 292, 298, 302, 304, 322, 323, 325, 330, 331, 355, 356, 378, 386, 389, 390, 473, 541, 565, 568, 579, 654, 657, 670, 671, 676.
Boxmeer 352.
Brabant 41, 216, 464, 572, 764.
Brabant, Staten van 236.
Brabant, zie Zuidelijke Nederlanden.
Brachet de la Milletière, Théophile 5, 6, 41, 63, 82, 117, 145, 254, 279, 302, 319, 320, 455.
Brachet de la Milletière, Théophile *Amiable Esclaircissement avec Monsievr Mestrezat, par le sieur de la Milletierre. Sur la verité de la doctrine des Catholiques, touchant les merites & la Iustification du fidele. A Paris M.DC.XXXVIII.* 254.
Brachet de la Milletière, Théophile *Response a Monsievr Amiravt, Ministre et Professevr en Theologie à Saumur. Par le sieur de la Milletiere, Sur vne Conference amiable entre eux, pour l'Examen des moyens par luy proposez, pour la reünion auec les Catholiques. A Paris, M.DC.XXXVIII.* 117, 254, 319.
Brachet de la Milletière, Théophile *La Necessité de la Pvissance du Pape en l'Eglise, pour remede contre le Schisme. Et pour vne legitime reformation dépendante du seul exercice de la Charité Ecclesiastique. Suiuant la definition de la Primauté de S. Pierre, instituée pour l'vnité. Expliquée. Par Theophile Brachet Sieur de la Milletiere. A Paris, Chez Louis Bovlanger, rüe S. Iacques, à l'Image S. Louis, deuant S. Yves. M.DC.XXXX.* 117, 319.
Braganza, hertog van, zie João IV.
Brandenburg 9, 34, 553, 585, 675, 742.
Brandenburg, keurvorst van, zie Georg Wilhelm.
Brandwijk van Blokland, Anna 722[7].
Brandwijk van Blokland, Pieter 722.
Brassac, graaf van, zie Gallard, Jean de.
Brasser, Joost 140, 185.
Braunschweig 129, 172, 273, 435.
Braunschweig-Lüneburg, Georg, hertog van 265, 273, 409, 435, 462, 714, 769, 770, 771, 772.
Braunschweig-Lüneburg-Wolfenbüttel, August, hertog van 435[10].
Brazilië, (Nederlands-) 93, 128, 139, 158, 171, 185, 186, 200, 214, 215, 217, 240, 254, 380, 403, 445, 465, 490, 534, 571, 575, 594, 602, 603, 697, 743, 758, 763, 773, 781.
Bredaw, Hans Rudolph, Freiherr von 605, 607, 618.
Brederode, graaf van, Johan Wolvert 90[15], 93, 594, 614.
Brederode, Pieter Cornelisz. van 71, 132[3], 257.
Brederode, Walraven van 655.

Breisach 17, 96, 111, 112, 133, 180, 181, 183, 187, 188, 193, 195, 198, 199, 203, 206, 210, 224, 230, 233, 237, 238, 245, 251, 261, 264, 284, 287, 292, 293, 296, 298, 304, 309, 315, 317, 327, 330, 347, 351, 357, 360, 371, 374, 375, 376, 378, 379, 381, 385, 387, 391, 392, 393, 396, 400, 404, 408, 411, 412, 414, 419, 420, 424, 428, 431 , 433, 435, 437, 441, 442, 444, 447, 449, 457, 459, 461, 472, 489, 494, 496, 499, 503, 521, 534, 535, 538, 542, 545, 550, 553, 560, 561, 563, 565, 568, 573, 574, 577, 579, 582, 586, 589, 591, 595, 600, 601, 604, 605, 608, 611, 632, 633, 636, 637, 638, 640, 642, 643, 646, 647, 648, 650, 651, 653, 656, 657, 660, 672, 677, 680, 687, 689, 692, 693, 700, 704, 706, 708, 711, 713, 715, 718, 719, 722, 725, 726, 731, 733, 734, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 744, 748, 754, 755, 756, 757, 759, 760, 763, 764, 765, 766, 768, 771, 773, 774, 776, 777, 778, 779, 782, 784.
Breisgau 224, 229, 231, 379.
Brema, zie Breme, Bremen.
Breme, Brema, Bremum (N. Italië) 196, 200, 204, 207, 211, 222, 264, 267, 271.
Bremen 80, 265, 273, 314, 352, 376, 415, 434, 435, 448, 476, 714, 719, 742, 747.
Bresse 504, 508, 510, 560, 561.
Bress(i)a, zie Bresse.
Bretagne 615, 619.
Bréviande, sieur de, zie Méliand, Blaise.
Brezaeus, zie Maillé, Urbain de.
Brezé, markies van, zie Maillé, Urbain de.
Briel, Den, zie Brielle.
Briela, zie Brielle.
Brielle 83.
Brisgavia (Brisgoia), zie Breisgau.
Brissac, hertog van, zie Cossé, François de.
Bris(s)acum, zie Breisach.
Brisson, Barnabé 409.
Brisson, Barnabé *Code du roy Henry III, roy de France et de Pologne, F. Morel, Paris 1587.* 409.
Britannia (Britanni), zie Engeland.
Britannia Armorica, zie Bretagne.
Bröms, Erik 14.
Bruay, Albrecht, graaf van 369.

Bructeri 137.
Brugge 368, 397.
Brulon, Anne, graaf van 147, 157, 160, 209, 460, 474, 806.
Brune, Isaac de 343, 752[16].
Brune, de Jonge, Johan de 343[2], 666[8], 752[17].
Brunn, Balthasar von 553, 555.
Brunsvicum, zie Braunschweig.
Brussel 69, 128, 152, 260, 287, 370, 375, 377, 392, 407, 427, 486, 570, 678.
Bruttium, zie Calabria.
Bruxella, zie Brussel.
Buchanan, George 596[7].
Budes, Jean-Baptiste, zie Guébriant.
Bulionius, zie Bullion, Claude de. Bouillon, hertog van
Bullion, sieur de Bonelles, Claude de 25, 26, 60, 183, 492, 672, 677.
Bullion, Marie de 316[11], 323.
Bura, zie Buren.
Burcht 382.
Burdegalensis archiepiscopus, zie Sourdis, Henri II d'Escoubleau de.
Buren 312, 313, 339.
Burgh, Albert Coenraetsz. 93, 452, 517, 626, 663, 664.
Burgh, Coenraed 626[12], 663.
Burgundia comitatus, zie Franche Comté.
Burgundia ducatus, zie Bourgondië.
Bussius, Margareta Elisabeth 532.
Bussius, Theodorus 532.
Bussy-Lamet, graaf van, zie Lamet, Charles de.
Butillerius, zie Bouthillier, Claude le.
Byzantium (Byzantijns) 146, 471, 598.

C

Cadix 708.
Caesar, Gaius Julius 197, 445.
Caesar, Gaius Julius *Bellum Alexandrinum.* 445.
Caesar = Rotterdam 9, 121, 190, 209, 281, 308, 393.
Caesarea Mauritaniae, zie Cherchell.
Cairo 802.
Calabria 100, 261, 264, 267, 271, 283, 288, 291.
Calais 267, 368, 449, 491.
Calcar, zie Kalkar.
Caletum, zie Calais.
Callimachus = oorlog 13, 459.
Callistratus = Grotius, Hugo 116.
Calloo, zie Kalloo.
Calmar 350.
Calmarium, zie Calmar.
Caluart, Levin de 414.

Calvinisten (calvinistisch) 321, 326, 544.
Calvijn 455.
Cambout, markies van Coislin, baron van Pontchasteau, Charles de 509[2], 512.
Cambray 390, 548, 553, 555.
Camer, Johan van der 315.
Cameracum, zie Cambray.
Camerarius, Joachim 31, 551, 616, 628, 645, 673, 674, 676.
Camerarius, Ludwig 3, 5, 22, 32, 47, 52, 53, 55, 58, 68, 69, 73, 77, 80, 87, 98, 113, 121, 130, 143, 152, 156, 163, 170, 177, 179, 188, 189, 190, 195, 201, 203, 224, 226, 238, 257, 263, 267, 282, 298, 316, 330, 350, 374, 384, 414, 419, 421, 422, 425, 437, 459, 460, 463, 469, 488, 503, 517, 523, 533, 547, 551, 559, 565, 571, 574, 577, 585, 589, 600, 613, 616, 621, 627, 630, 642, 645, 647, 653, 657, 670, 674, 675, 676, 689, 692, 704, 709, 716, 719, 725, 731, 734, 740, 745, 746, 748, 756, 761, 764, 771, 808.
Caminensis, zie Cammin.
Cammin 793.
Camminga, Catharina 167.
Camminga, vrijheer en erfheer van Ameland, Pieter III van 91[6], 167.
Camminga, vrijheer en erfheer van Ameland, Wytze (Wytso) van 91[6].
Camont 505, 512.
Campanella, Thomas 761[6], 764.
Campania, zie Champagne.
Canal-Schantz 809.
Canarische eilanden 362.
Canbushius 37.
Candale, hertog van, zie Nogaret de Foix de La Valette, Henri de.
Candia 780.
Canterbury 26, 60, 490.
Cantuaria (Cantuariensis), zie Canterbury.
Capiton = Testard, Paul 301.
Capucijnen 459, 461, 486, 512, 777.
Caraferia, zie Veria.
Cardeñas, Alonso de 743, 749.
Carië 627.
Carignano, prins van, zie Savoye, Tommaso Francesco de.
Carlemontium, zie Charlemont.
Carpensis, 481.
Carthago, concilie van 683[5].
Casale (Monferrato) 7, 111, 115, 120, 123, 138, 261, 283, 284, 288, 291, 351 361, 460, 504, 508, 595, 602, 605, 608, 618, 755.
Casati, Carlo-Emanuele 141, 204, 206[11], 207, 211.
Casaubonus, Isaac 31, 95, 202, 374, 666, 667, 762.
Casaubonus, Isaac *Isaaci Casavboni Epistulae, quotquot reperiri potuerunt, nunc primum junctim editae. Adjecta est Epistola de morbi ejus mortisque causa: deque iisdem narratio Raphaelis Thorii Hagae Comitis Ex Officina Theodori Maire MDCXXXVIII.* 31, 95, 664, 666, 762.

Casaubonus, Mericus 202.
Cassel 349, 351, 357, 360, 361.
Cassel, zie Kassel.
Casselensis domus, zie Hessen-Kassel (huis van).
Cassius, Christian 531[7], 564.
Castella, zie Castilië.
Castellan, heer van, zie Paris, graaf van Lodron.
Castellanus, zie Spanje.
Castelletum, zie Le Catelet.
Castellnovo, heer van, zie Paris, graaf van Lodron.
Castel Rodrigo, markies van, zie Moura y Corte Real, Manuel de.
Castilië 548, 553, 554, 580.
Castilionaeus, zie Châtillon.
Castrensis, Paulus 243.
Castrensis, Paulus *In Digestum vetus. Singulis commentariis adnotamenta singulatim subiecta sunt. Lugd. M.D.LXI.* 243.
Castro, Paolo de, zie Castrensis, Paulus.
Cateletum, zie Le Catelet.
Caters, Lenart 295, 429.
Catharina van Alexandrië (feestdag 25 november) 398.
Cats, Jacob 9, 65, 75, 167, 511[4].
Catullus = bestand 387.
Catullus, Gaius Valerius 373.
Caumont, markies van La Force, Armand de 182, 575[3], 578, 580.
Caumont, hertog van La Force, Jacques Nompar de 68, 72, 74, 180, 182, 187, 188, 210, 238, 245, 264, 267, 271, 298, 306, 309, 323, 331, 344, 351, 357, 375, 377, 384, 387, 389, 390, 392, 402, 407, 411, 420, 425, 428, 460, 462, 490, 491, 495, 510, 560, 562, 567, 569, 575, 578.
Cebenna, zie Cévennes.
Cecilia Renata, dochter van Ferdinand II 15, 69, 454, 509, 515, 546, 584, 641, 644, 670, 710, 785.
Cella (Celle), zie Zell.
Cernay, zie Sennheim.
Cesson, sieur de, zie Méliand, Blaise.
Cévennes 51.
Chaltou, zie Chatou.
Chamavi 137.
Champagne 271, 344, 384, 388.
Champlita, zie Champlitte.
Champlitte 33, 36, 38, 548, 553, 560, 561, 587, 591, 593.
Champrond, Michel de 196, 200.
Chanita, zie Champlitte.
Chanovski (Kanofsky) von Langendorff, Friedrich Ludwig 261, 296.
Chantelupius, zie Apchon de Chanteloube, Jacques d'.
Chantiliacum, zie Chantilly.
Chantilly 239, 246, 251, 594.
Charenton 145, 319, 326, 455.
Charlemont 425, 428.
Charnacé, Hercule Girard de 36, 49.
Charost, Louis de, zie Béthune, Louis de.

Charybdis 297.
Chastillon, zie Châtillon.
Château-Trompette, le 726, 734.
Châtillon 510.
Châtillon, zie Coligny, Gaspard III, markies de.
Chatou 805, 806.
Chaussin 351, 357, 360, 374, 378, 392.
Chavigniacus, zie Bouthillier, Léon le.
Chavigny, graaf van, zie Bouthillier, Léon le.
Cheb 469.
Chemnitz, Johannes 64, 105, 127.
Chenitum, zie Champlitte.
Cherchell 73.
Chevreuse, hertog van, zie Lorraine, Claude de.
Chevreuse, hertogin van, zie Rohan, Marie de.
Chiavenna 400, 433, 774, 791.
China 93.
Chios 627.
Christiaan IV, koning van Denemarken 3, 36, 40, 43, 47, 51, 55, 64, 66, 77, 80, 86, 88, 92, 96, 99, 102, 110, 122, 129, 139, 153, 170, 172, 175, 218, 225, 265, 274, 307, 314, 317, 341, 349, 350, 352, 369, 376, 403, 406, 410, 415, 421, 432, 435, 443, 448, 461, 462, 476, 496, 501, 502, 504, 524, 543, 546, 547, 612, 614, 616, 628, 629, 631, 646, 655, 714, 719, 732, 742, 757, 758, 768, 769, 770, 771.
Christina, koningin van Zweden, 7, 8, 14, 28, 37, 42, 51, 55, 83, 84, 94, 103, 121, 134, 148, 161, 174, 183, 200, 228, 231, 248, 249, 250, 267, 268, 270, 274, 275, 290, 305, 317, 321, 322, 331, 341, 349, 354, 358, 377, 379, 387, 393, 405, 426, 435, 436, 442, 458, 459, 467, 471, 475, 504, 514, 517, 522, 528, 540, 553, 562, 568, 579, 585, 590, 603 , 631, 649, 678, 693, 696, 698, 699, 701, 709, 712, 716, 724, 761, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799.
Christine de France (Bourbon), hertogin van Savoye 7, 12, 99, 102, 104, 133, 144, 148, 158, 165, 196, 344, 351, 356, 361, 385, 426, 438, 441, 458, 459, 460, 575, 578, 592, 593, 617, 692, 695, 713, 716, 718, 720, 745, 756, 760, 764, 780, 784.
Chrysostomos, Joannes 329, 682, 683, 762.
Chrysostomos, Joannes *Commentarius in Epistolam ad Romanos.* 683.
Chrysostomos, Joannes *Homiliae II de Statuis ad populum Antiochenum habitae.* 683.
Chrysostomos, Joannes *Homiliae III de Statuis ad populum Antiochenum habitae.* 762.

Chrysostomos, Joannes *In secundam ad Corinthios Epistolam Commentarius.* 682.
Chur 10, 142, 143, 222, 360, 371, 712.
Cicero, Marcus Tullius 14, 18, 100, 243, 301, 374, 434, 436, 438, 502, 695.
Cicero, Marcus Tullius *Ad Familiares.* 438.
Cicero, Marcus Tullius *Brutus.* 502.
Cicero, Marcus Tullius *De Amicitia.* 374.
Cicero, Marcus Tullius *De Officiis.* 14, 243.
Cicero, Marcus Tullius *In Catilinam.* 434.
Cicero, Marcus Tullius *Laelius.* 436.
Cicero, Marcus Tullius *Tusculanae Disputationes.* 695.
Cimon = Staten-Generaal 86, 152, 177, 314, 427.
Claeswael, zie Klaaswaal.
Clairmarais (Clermarais), abdij 351, 357, 360.
Claudia, aartshertogin van Oostenrijk 195.
Claudianus, Claudius 340, 576[9].
Claudianus, Claudius *In Eutropium I.* 340.
Claudianus, Claudius *In Eutropium II.* 576.
Claudius = Polen 71, 101.
Clivia, zie Kleef.
Cloppelsdijck 380.
Cloppenburg, Johannes 83, 234, 481.
Cloppenburg, Johannes *Ioh. CloppenbvrgI De Foenore et Vsvris, Brevis Institvtio, Cum ejusdem Epistola ad Cl. Salmasivm, Lvgd. Batav. Ex Officinâ Elsevirorum, MDCXL.* 234, 481, 507.
Clymene 334.
Coccejus, Johannes 596[9].
Coccejus, Johannes *Duo tituli Thalmudici, Sanhedrin et Maccoth quorum ille agit de synedriis, judiciis, suppliciis capitalibus Ebraeorum; hic de poena falsi testimonii exsilio et asylis flagellatione: cum excerptis ex utriusque Gemara, versa et annotationibus depromtis maximam partem ex Ebraeorum commentariis, illustrata a Joanne Coch. Bremensi. Heb. & Lat. Amsterodami 1629.* 597.
Cochius, zie Coccejus, Johannes.
Code Henri 409.
Coenders van Helpen, Abel 655.
Coetenburgh, Adriaen Maertsz. 247.
Coetenburgh, Adrianus 247[3].
Coetenburgh, Reynier 247.
Coignaeus, zie Le Coigneux, Jacques.
Coire, zie Chur.
Coislin, Marguerite-Philippine de 111, 115, 120, 123, 230.
Coligny, maarschalk van Châtillon, Gaspard III de 180, 182, 187, 188, 195, 199, 210, 238, 245, 251, 264, 267, 270, 271, 282, 285, 287, 290, 292, 297, 298, 300, 304, 306, 309, 313, 316, 323, 325, 331, 344, 348, 351, 352, 357, 360, 361, 366, 368, 375, 377, 384, 387, 389, 390, 392, 402, 407, 411, 425, 428, 437, 438, 444, 458, 462, 470, 474, 477, 490, 491, 495, 503, 508, 510, 524, 541, 548, 553, 555, 560, 562, 566, 567, 568, 569, 575, 578, 581.
Colmar 196, 199, 404, 408, 411, 587, 589, 591, 593, 636, 715, 718, 719, 732.
Coloredo (regiment) 369.

Comines, Philippe de 336[1].
Comines, Philippe de *Mémoires.* 336.
Comnenus, Alexius 598[5].
Compendium, zie Compiègne.
Compiègne 239, 246, 251, 269, 282.
Condaeus, zie Condé, prins van.
Condé, prins van, zie Bourbon, Henri de. Bourbon, Louis II de.
Conflans 344, 345, 387, 391.
Confluentes, zie Conflans.
Confluentes Trevirici, zie Koblenz.
Congrégation de l'Exaltation de la Sainte-Croix, pour la propagation de la foi, conversion des hérétiques, et confirmation des convertis 160.
Coning, Henric de 91, 116.
Constance van Polen 753[11].
Constans = Grotius, Hugo 106, 155.
Constans = Reigersberch, Maria van 379.
Constantia, zie Konstanz.
Constantinopolis, zie Konstantinopel.
Constantijn I de Grote 374[2].
Contarini, Alvise 604, 654, 658, 702, 716, 719, 720, 728.
Contarini di Nicolo, Alvise 3, 4, 7, 10, 35, 53, 84, 229, 796, 797, 798.
Contra-remonstranten 83, 481, 752.
Copaun (kolonel) 686.
Copes, Johan 366[13].
Coptitae, zie Kopten.
Corbia, zie Corbie, (La).
Corbie, (La) 270.
Cordes, Jean de 5[9], 454, 627, 664.
Córdoba 802.
Corinthe (Corinthiërs) 329.
I Corinthiërs. 184.
Cormano, Abraham 654, 658, 661.
Cornelisdr. Maritgen 18[13].
Cornelissen van Velden, Willem 339.
Cornets 145.
Cornuel, Claude 183[1], 187.
Corona, zie Couronne, la.
Corpes, Marco von 496.
Correr, Anzolo 53, 84, 209, 229, 304, 321, 325, 337, 354, 356, 375, 377, 378, 390, 393, 410, 422, 426, 456, 459, 493, 496, 497, 508, 540, 542, 579, 580, 585, 590, 613, 616, 672, 673, 677, 678, 693, 694, 745, 773.
Corsica 120.
Coruña, (La) 708.
Corunna, zie Coruña, (La).
Corvinus, Arnold 318[3].
Corvinus, Johannes Arnoldi 301, 318, 320.
Corvinus, Johannes Arnoldi *Ioh. Ar. Corvini. J.C. Enchiridivm:*

seu Institutiones Imperiales, insertis latioribus materijs, theoricè ac practicè digestae, et explicatae per erotemata. Amsterodami, apud Ludovicum Elzevirium. A.^{o} 1640. 318.
Cossé, hertog van Brissac, François de 386, 391.
Costnitz, zie Konstanz.
Courcelles, Etienne de 126[7], 185, 234, 301, 318, 320, 544.
Courcelles, Etienne de *Advis d'un personnage désinterressé relativement à la dispute d' Amirault et Du Moulin sur la prédestination, 1638.* 126, 318, 789.
Coure, zie Coire.
Couronne, la (regiment) 574, 578, 580.
Court, Agnes de la 429.
Court, Claude de la 429.
Couwenhoven, Willem Allertsz. van 149.
Cracou, Karel van 129, 225, 274, 284, 317, 370, 410, 435, 488, 496, 769.
Crassus = Delft 41, 90, 116.
Crassus Dives, Marcus Licinius 197, 324.
Craven, graaf van, William 218[12], 324[1].
Crell, Johann 634[11], 751.
Cremona 659, 660.
Crequiacus, zie Créquy de Blanchefort de Canaples, Charles.
Créquy de Blanchefort de Canaples, Charles 171[5], 172.
Crevecour 294.
Criep, François 65.
Crispinus, zie Vettius Crispinus.
Croizon, François de 255[1].
Cromhout, heer van Werkendam, Nicolaes 247[6].
Cromhout, Ydtge Reyniersd. 247.
Crucé, Emeric 95.
Crucé, Emeric Zie ook: Statius, Publius Papinius.
Crusebjörn, Ingewald 266.
Cuicensis, zie Cuyk, het land van.
Culm 454.
Cunaeus, Adriana 762[6].
Cunaeus, Johannes 762[6].
Cunaeus, Petrus 220[1], 310, 737[5], 750[16], 762.
Cunaeus, Petrus jr. 762[6].
Cunaeus, Susanna 762[6].
Curetes 498.
Curtius, zie Kurz, graaf van Senftenau, Ferdinand Siegmund.
Curtius Rufus, Quintus 109, 373, 664, 685.
Curtius Rufus, Quintus *Historiae Alexandri Magni regis Macedonum* 109, 373, 664.
Cuyk, het land van 572.
Cyrillus II, Kontaris 654, 658, 661, 679.
Cyrillus Lukaris, patriarch van Alexandrië, patriarch van Konstantinopel 94[1], 101, 450, 583, 632, 648[10], 654[12], 658[8], 661, 679[1].
Czenstichovia, zie Czestochowa.

Czestochowa 469.
Czierenberg, Johan 96, 641[2].

D

Dachstein 636, 793, 795.
Daetrius, Brandanus 117.
Dagestein, zie Dachstein.
Daillaeus, zie Daillé, Jean.
Daillé, Jean 41.
Dalmatië 654, 658, 661.
Dam, Reinold von 727.
Damascius 328.
Damascius *Vita Isidori.* 328.
Dambelin 206, 210.
Damme 397.
Dammgarten 809.
Dammin, zie Demmin.
Damning, zie Demmin.
Dampvilleria, zie Damvillers.
Damvillers 25, 26.
Danaus, zie Griekenland (Grieken, Grieks)
Dangu, baron de, zie Sublet, François.
Dania (Danus), zie Denemarken.
Daniel 698.
Dantiscum, zie Dantzig.
Dantzig 3, 4, 9, 11, 13, 15, 40, 47, 64, 66, 85, 105, 108, 127, 131, 134, 145, 173, 218, 232, 236, 263, 280, 308, 314, 367, 376, 380, 403, 415, 430, 436, 443, 497, 502, 520, 546, 558, 584, 585, 605, 612, 629, 631, 641, 651, 674, 687, 703, 710, 724, 725, 744, 753, 780, 807.
Dantzig tol, zie Poolse.
Danubius, zie Donau.
Darmstadt 65, 81, 448.
Davausius, zie Mesmes, Claude de.
David, koning der Joden 353, 502, 776.
Dávila, Pedro Esteban 362.
Dávila, Pedro Esteban *Déclaration … par laquelle S.M. déclare qu'elle a pris la très saincte et très glorieuse Vierge, pour protectrice spéciale de son Royaume. Paris, impr. de P. Mettayer, A. Estiéne et P. Rocolet, 1638.* 198.
Degenfeld, Christoph Martin, vrijheer van 72, 111, 114, 118, 123, 133, 146, 147, 162, 207, 238, 245, 251, 282.
Delffsche Ommegang 416.
Delfland (Delflandia) 91.
Delft (Delfts) 5, 6, 41, 56, 57, 62, 63, 90, 116, 126, 145, 212, 213, 214, 221, 286, 396, 416, 500, 526, 529, 530, 600, 610, 766, 782.
Delfzijl 268.
Dembski, Peter 592, 593, 631, 635, 637, 670, 690, 693, 694, 696, 750.
Demmin 43, 58, 66, 152, 546, 644, 809, 810.
Demosthenes = Beieren 474.
Denemarken (Denen, Deens) 9, 11, 13, 15, 55, 66, 80, 88, 113, 114, 122, 131, 139, 158, 172

244, 317, 394, 410, 463, 464, 466, 467, 497, 567, 584, 624, 631, 644, 645, 646, 652, 671, 676, 703, 711, 715, 727, 769, 772, 778, 786.
Denemarken, koning van, zie Christiaan IV.
Dericq, Marie 214[6].
Dericq, Nicolas 214[6].
Descartes, René 598.
Deuteronomium 247, 328, 516, 775, 801, 802, 803.
Deventer 751.
Devotie (Moderne devotie) 117.
Dia, zie Saint Dié.
Diana 30.
Dieppe 39, 64, 218, 717.
Dijon 36, 37, 424.
Dillenburg 207.
Dinsenhemum, zie Drusenheim.
Diocletianus 328[5].
Diodati, Deodato 282.
Diodati, Elias 282, 498, 512, 517, 626.
Diodorus Siculus 297.
Divio, zie Dijon.
Djahān (D(z)jehan) Shāh 773[3], 778, 780.
Doel, de 382, 397.
Does, Dirck van der 722.
Does, Jacob van der 722[4].
Dôle 470, 474, 477, 734, 736.
Dömitz 129, 434, 466, 784.
Donau 23, 27, 46, 195, 198, 199, 200, 206, 348, 351, 357, 360, 374, 381, 391.
Donauwörth 195, 199, 203, 206, 210, 545, 560, 561.
Donawerta, zie Donauwörth.
Dönhoff, Gaspar von 454, 725.
Dönhoff, Gerhard von 703[10], 725[4].
Dönhoff, Herman von 725.
Dordrecht 65, 312, 416, 445, 519, 722.
Dordrecht, synode van 302[12].
Doria, prins van Melfi, Gian Andrea 25, 27.
Dorië (Dorisch) 479.
Dorp, Filips van 572, 717.
Dorsten 216.
Dorvilius, Friedrich 257.
Doublet, Philips 106[3].
Douglas, George 229.
Doullens 719.
Dourlans, zie Doullens.
Dover 423, 449.
Dresden 809.
Driel, Cornelis Claesz. van 405, 430, 485.
Drillenburch (Drielenburch), Vincent 684[11], 685.
Drusenheim 27, 381, 524, 527, 574, 577, 693, 740, 744, 748, 756, 759, 763, 771, 777, 778, 780.

Du Bois, baron d'Avaugour, Charles 95.
Du Chalart 119.
Duinkerken (Duinkerkers) 5, 9, 49, 73, 92, 93, 106, 128, 151, 155, 178, 191, 205, 209, 217, 236, 240, 243, 258, 262, 280, 294, 308, 310, 312, 324, 326, 330, 348, 361, 362, 367, 395, 398, 403, 414, 420, 423, 425, 428, 429, 443, 446, 465, 470, 477, 486, 492, 496, 504, 512, 520, 530, 537, 550, 559, 561, 570, 571, 572, 609, 685, 700, 727, 786.
Duitsland (Duitsers, Duits) 6, 7, 14, 15, 17, 24, 27, 28, 32, 33, 34, 35, 38, 46, 48, 51, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 62, 69, 72, 73, 78, 81, 86, 88, 89, 92, 98, 99, 100, 102, 103, 109, 111, 112, 114, 117, 118, 119, 123, 124, 130, 132, 133, 134, 136, 137, 139, 141, 143, 146, 151, 152, 156, 157, 161, 162, 164, 166, 167, 178, 179, 191, 192, 195, 196, 199, 200, 206, 207, 208, 214, 222, 224, 225, 226, 229, 232, 238, 239, 240, 241, 245, 246, 249, 250, 252, 264, 267, 268, 273, 278, 281, 291, 297, 300, 307, 313, 315, 322, 330, 347, 349, 350, 354, 372, 374, 375, 377, 378, 379, 393, 394, 401, 404, 408, 418, 421, 424, 435, 458, 559, 461, 467, 471, 473, 474, 488, 493, 496, 497, 502, 505, 513, 518, 522, 523, 524, 533, 539, 540, 543, 547, 549, 551, 552, 554, 563, 564, 565, 567, 568, 576, 577, 579, 580, 581, 586, 590, 592, 593, 595, 597, 601, 604, 607, 611, 613, 616, 617, 618, 626, 627, 628, 629, 631, 640, 642, 643, 647, 654, 655, 657, 661, 669, 671, 673, 675, 676, 689, 690, 691, 692, 693, 694 , 697, 699, 707, 712, 714, 720, 725, 726, 731, 732, 734, 736, 743, 745, 746, 754, 756, 758, 759, 767, 768, 772, 783, 792, 793, 794, 797, 798.
Duitsland, keizer van, zie Ferdinand II en III.
Du Jon, François, zie Junius, Franciscus Jr.
Du Moulin, Pierre 126, 145, 234, 301, 320, 789.
Du Moulin, Pierre *Examen de la Doctrine de Messieurs, Amyravlt & Testard, l'un Pasteur & Professeur en Theologie à Saumur, l'autre Pasteur à Blois. Touchant la Predestination, & les points qui en dependent. Par Pierre du Movlin, Pasteur & Professeur en Theologie à Sedan. Avec un advis d'un personage desinteressé sur ledit Examen. A Amsterdam, l'an M.DC.XXXVIII.* 126, 145, 320, 789.
Dupuy, Christophe 98.
Dupuy, Jacques 29, 95, 125, 666, 668.
Dupuy, Pierre 29, 95, 125, 666, 668.
Duraeus, Johannes 26^2, 109, 374, 417, 455.
Duraeus, Johannes *De Pace Inter Evangelicos procuranda Sententiae Qvatvor: Quarum tres a Reverendis Dominis Episcopis Tho. Dvnelmensi, Io. Sarisbvriensi, Ios. Exoniensi Vltima ab eximijs quibusdam in Gallia Theologis conscripta est. Traditae pridem fuerunt Johanni Dvraeo Scoto viro docto qui in opere hoc pijssimo jam per aliquot annos non infeliciter desudavit Prodeunt vero Hae (praeser-*

tim tres priores) istis Amstelodami anteà editis non paulo pulchriores, utpote quae ab Autoribus revisae sunt, nec non proprijs ipsorum manibus tum auctae tum emendatae. Accessit Syllabus brevis Eorum qui de hoc Argumento antehâc scripserunt. Londini, Per G.M. pro Gualtero Hammond & prostant venales per Bernardum Langford juxta pontem Holborne sub signo Biblij. MDCXXXVIII. 417, 454.
Duraeus, Johannes *Episcoporvm et Cleri In Incluto regno sveciae Censura de Instituto & actionibus Dn. Johannis Duraei Ecclesiasticae Scoto-Britanni, in oblato nobis pacis & concordiae Ecclesiasticae, Inter Nos & Reformatos Calvinianos conciliandae Studio, Ad meliorem Lectoris, in iis quae de hoc argumento evulgaverat ipse Duraeus, informationem, Facta in conventu comitiali, qui Stockholmiae habitus est in mense Februario, Anno O.R. 1638.* 455.
Duraeus, Johannes *Svmma Capita rerum in studio concordiae Evangelicae persequendo hactenus tractatarum, cum praecipuis in Ecclesia Svetica Antistibus atq; Theologis, quae Johannes Duraeus consignare consultum putavit, ad debitam informationem aliorum, tam ex ordine Ecclesiastico, quam civili Eminentium Virorum qui Anno 1638, ad Regni comitia in Januario celebranda Stockholmiam convocantur.* 455.
Durie, John, zie Duraeus, Johannes.
Durlach 574, 577.
Dussen, Eewout Jacobsz. van der 529, 782.
Duvergier de Hauranne, Jean, zie Saint-Cyran (Jean Duvergier de Hauranne, abbé de).

E

Eckersberg 715, 718, 179.
Eckstädt, Damian Vitzthum von 205.
Ecluse, Fort de l' 254, 632, 636, 638.
Edikt van Lodewijk XIII dd. 14 juni 1638 (sur le fait des bénéfices à Rome) 344, 384, 388, 407, 779.
Eems 139, 189, 240, 284, 758, 778.
Efferen, Agnes van 352, 367.
Efraïm 775.
Eger, zie Cheb.
Eggenberg, Johann Anton von 379, 521, 525[6], 526, 732, 742, 749.
Egligny, sieur d', zie Méliand, Blaise.
Egmond, prins van Gavre, baron van Hamaide, heer van Fiennes, Armentières enz., Lodewijk, graaf van 91, 168, 184, 396, 423, 446, 472, 500, 525.
Egypte 480, 802.
Ehrenbreitstein 587.
Elba 800.
Elbe 66, 77, 129, 259, 501, 628, 674, 719, 772, 784.
Elisabeth van Bourbon, koningin van Spanje 695[6].
Elisabeth, koningin van Engeland 2[3], 708[1].
Elve, zie Elbe.

Elysium 30.
Elzas 51, 52, 182, 194, 378, 379, 408, 419, 451, 468, 523, 612, 636, 642, 647, 650, 656, 659, 680, 686, 707, 718, 763, 771, 775, 777, 779, 780.
Elzevier, Abraham 311, 481, 625, 662, 692.
Elzevier, Bonaventura 311, 481, 625, 662, 692.
Emanuel Antony van Portugal, don 556[4], 557.
Emden 150, 259, 260, 286.
Empereur van Oppijck, Constantijn l' 20, 21, 76[3], 335, 506[1], 507, 529.
ארמגה אובמ סע סלוע תוכילה *Sive Clavis Talmvidca. Complectens Formulas, loca Dialectica & Rhetorica priscorum Judaeorum. Latinè reddita per Constantinvm l'Emperevr ab Oppyck, S.T.D. & Controversiarum Judaicarum Professorem in Academia Lugdunensi. Cum Indicibus accuratissimis, & Dissertatione, qua operis usus, utilitasque ostenduntur. Lvgdvni Batavorum, Ex Officina Elseviriorum. Anno MDCXXXIV.* 506.
ויקיזנ תכסממ אמק אבב *De Legibus Ebraeorum Forensibus Liber Singvlaris. Ex Ebraeorum pandectis versus et commentariis illustratus: per Constantinvm L'Emperevr ab Obwyck. Lvgd. Batavorum, Ex Officinâ Elzeviriorum. Anno MDCXXXVII.* 21, 335, 506.
Enga, zie Engen.
Engeland (Engelsen, Engels) 8, 11, 13, 15, 16, 17, 21, 24, 31, 33, 34, 37, 38, 40, 42, 43, 47, 49, 50, 51, 52, 58, 59, 60, 61, 62, 64, 66, 68, 69, 71, 72, 73, 74, 77, 80, 86, 88, 92, 93, 98, 103, 106, 107, 110, 112, 113, 119, 120, 122, 124, 127, 129, 130, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 143, 147, 150, 151, 158, 161, 166, 167 , 170, 173, 176, 178, 180, 183, 184, 186, 188, 189, 190, 191, 197, 200, 205, 207, 209, 235, 238, 239, 245, 252, 253, 262, 264, 265, 270, 272, 279, 284, 289, 293, 295, 297, 299, 302, 304, 310, 312, 313, 316, 317, 318, 319, 323, 324, 326, 327, 330, 333, 335, 340, 348, 352, 358, 359, 362, 363, 365, 368, 380, 385, 394, 395, 396, 398, 403, 407, 409, 410, 420, 421, 423, 425, 428, 429, 435, 443, 446, 448

449, 455, 463, 467, 470, 471, 472, 473, 474, 476, 477, 485, 488, 493, 494, 496, 501, 504, 511, 523, 525, 528, 534, 537, 543, 544, 549, 551, 559, 560, 561, 565, 567, 570, 576, 579, 581, 585, 588, 590, 593, 597, 601, 602, 606, 611, 616, 618, 621, 623, 626, 628, 630, 631, 634, 635, 642, 644, 646, 647, 650, 655, 656, 658, 665, 669 , 671, 672, 673, 675, 676, 677, 678, 680, 692, 694, 695, 697, 703, 707, 708, 709, 717, 720, 721, 727, 732, 738, 739, 741, 742, 743, 745, 746, 747, 749, 752, 755, 761, 762, 763, 764, 770, 772, 777, 778, 785, 798, 811.
Engeland, koning van, zie Karel I.
Engen 404, 408, 411.
Enkefort, Adriaen von 96[11], 140, 172, 298, 305, 310, 344, 345, 385, 386, 387, 391, 407, 411, 438, 458, 473, 492, 503.
Ennius, Quintus 502.
Ennius, Quintus *Annales.* 502.
Enriquez, admiraal van Castilië, Juan Alonso 575, 578, 580.
Ensisheim 693, 704, 706, 708.
Eperlecques 351, 357, 360.
Epernon, hertog van, zie Nogaret de la Valette, Jean Louis de.
Epictetus 663[2].
Epicurus 334[12].
Episcopius, Simon 63, 71, 82, 117, 582.
Epstein, Johan 87, 166, 632.
Erasmus, Desiderius 117.
Erbach, Christina van 416, 421, 423[5], 427, 439, 476.
Erentreyter, Ernhart 412.
Erfurt 23, 27, 203, 206, 273, 352, 361.
Erfurtum (Erfurdum, Erfordia), zie Erfurt.
Erizzo, Francesco 321[12], 354[10].
Erlach, Johan Ludwig von 159, 162, 165, 378, 379, 408, 458, 470, 473, 474, 477, 493, 495.
Ermensteinum, zie Ehrenbreitstein.
Ernst, Heinrich 626.
Erpach (Erbach), graaf van 279.
Esia, zie Oise.
Eslinga, zie Esslingen.
Esperlecus, zie Eperlecques.
Espernonius, zie Nogaret de la Valette.
Esslingen 601, 605, 607.
Estampes, markies de Valençay, Jean d' 145, 152, 189, 366, 382, 431, 449, 461, 465, 549, 559, 588, 591, 594.
Este, hertog van Modena, Franceso I d' 592, 711, 742, 749, 755, 778, 780, 784.
Estienne, Henri 662[11].
Estland 466.
Estonia (Esthonia), zie Estland.
Estrades, Godefroi d' 25[3], 27, 36, 39, 92, 191, 235, 368, 485, 505, 524, 527.
Estrées markies van Coeuvres, François-Annibal d' 24, 102, 104, 291[9], 356.
Et(h)ruria (Et(h)ruscus), zie Toscane.
Euphraat 143, 471.

Euripides 48, 332, 336, 695.
Euripides *Hecuba.* 48.
Euripides *Hiketides.* 332.
Euripides *Iphigenia in Tauris.* 336.
Europa (Europees) 1, 4, 15, 66, 77, 78, 289, 403, 707, 746, 773, 781.
Eusebius = Plessis de Richelieu, Jean Armand du 13, 101, 103, 121, 440, 460, 473, 491, 492.
Euskercken, Johan van 426, 427, 695.
Eusthathius 721.
Eusthathius *Eustathii Archiepiscopi Thessalonicensis Commentarii ad Homeri Iliadem et Odysseam ad fidem exempli Romani editi. Volumen I-II 1960 Georg Olms Verlagsbuchhandlung Hildesheim.* 721.
Euthinum, zie Eutin.
Eutin 532.
Euxinum mare, zie Zwarte Zee.
Evertsen, Jan 191[7].
Evora 72, 79.
Exclusa, zie Ecluse, Fort de l'.
Exodus 755.
Exploits (les) et logement des François dans l'Isle de Gardeloupe. 121.
Ezechiël 698.

F

Fabricius, Vincent 565[1].
Faciado en peinture mise devant le palais de l'ambassadeur du roy d'Hongrie. 526.
Farizeeërs 804.
Farnese, hertog van Parma, Odoardo 291.
Faure, sieur de Berlize, Nicolas 61, 147, 157, 160, 474, 475, 569, 806.
Favaro, Antonio 335.
Favaro, Antonio *La proposta della Longitudine*, 335.
Favaro, Antonio zie ook: Galilei, Galileo.
Fayette, zie La Fayette.
Fegraeus, Johan, zie Strömfelt.
Fehr 369.
Felinu = Cats, Jacob 167.
Felix = Grotius, Hugo 9, 106, 135, 314, 359, 427, 428.
Ferdinand III van Denemarken 462.
Ferdinand II van Oostenrijk, keizer van Duitsland 14, 15, 35, 54, 55, 225, 232, 251, 322, 438, 586, 590, 794.
Ferdinand III van Oostenrijk, keizer van Duitsland 3, 4, 7, 10, 12, 23, 24, 25, 27, 32, 33, 38, 40, 43, 44, 45, 48, 51, 54, 55, 58, 60, 64, 65, 66, 67, 69, 70, 73, 74, 76, 77, 81, 86, 91, 92, 93, 98, 101, 102, 103, 104, 105, 111, 112, 114, 115, 119, 122, 123, 128, 129, 137, 138, 139, 142, 144, 146, 151, 156, 157, 160, 164, 165, 167, 168, 172, 176, 180, 189, 191,

193, 195, 196, 198, 216, 222, 224, 225, 230, 231, 232, 235, 237, 238, 245, 250, 259, 264, 268, 271, 273, 274, 276, 278, 283, 286, 288, 291, 307, 317, 324, 327, 330, 341, 342, 347, 349, 350, 361, 366, 367, 370, 371, 372, 375, 376, 378, 380, 391, 394, 401, 403, 410, 414, 422, 426, 432, 433, 435, 440, 441, 445, 448, 456, 458, 459 , 461, 462, 466, 473, 476, 488, 489, 496, 504, 505, 513, 521, 532, 539, 540, 543, 546, 548, 551, 553, 555, 567, 574, 575, 577, 585, 586, 590, 593, 601, 602, 603, 611, 612, 614, 616, 628, 629, 631, 637, 640, 646, 655, 668, 670, 671, 673, 675, 677, 690, 695, 697, 705, 710, 715, 718, 721, 724, 727, 732, 742, 744, 746, 749, 750, 754, 755, 756, 757, 758, 760, 762, 763, 764, 768, 770, 771, 772, 777, 781, 792, 798, 799, 808.
Ferentz, Thomas 73, 176, 294.
Fernando, kardinaal-infant van Spanje, don 73, 177, 239, 249, 264, 271, 283, 288, 291, 341, 351, 356, 361, 447, 461, 470, 471, 474, 476, 477, 532, 556, 557, 568, 572, 589, 592, 655, 658, 660, 661.
Ferrier, Jehan 270[3].
Ferrier, Marie 269[6].
Feuquerius, zie Pas, Manasse de.
Feuquières, markies van, zie Pas, Manasse de.
Fiennes, heer van, zie Egmond, Lodewijk, graaf van.
Filippenzen 19.
Filseck, Friedrich Moser von 643.
Finale, zie Finale Marina (bij Albenga).
Finale Marina (bij Albenga) 23, 25, 27, 283, 291.
Finer, Michel von 791.
Finland 466.
Finlandia, zie Finland.
Fischbach, Jacob 762.
Flavius Marcianus 374[4].
Flavius Ursus 29.
Fleetwood, Georg 183, 204, 274.
Fleming, Oliver 17, 37, 38, 669, 712, 741, 755, 785.
Flemingh, Claudius 228, 423, 464, 620, 688.
Flersheim, Hans Philipp von 740.
Florence 25, 27, 614, 618, 634, 739, 780.
Florentia, zie Florence.
Florin, Johann Simeon de 400.
Fontaine, Paul-Bernard, graaf van 366, 375.
Fontarabia, zie Fuenterabia.
Forbes (Forbus), Arvid 179, 181, 187, 207, 296, 475.
Forbes, William 143, 148, 153, 160, 170, 172, 174, 175, 204, 211, 225, 229, 232, 240, 246, 252, 266, 270, 272.
Foreest, Johan 519[3], 556.
Foreest, Nanning van 557[5].
Forstner, Christoph von 201[1], 230[11], 407.
Fort-du-Rhin 70.
Fossigny, heer van, zie Bouthillier, Claude le.
Fosted 802.
Fraga = Zweden 101.

Franche Comté 23, 25, 27, 99, 102, 104, 111, 112, 119, 124, 130, 133, 134, 136, 148, 157, 162, 196, 209, 245, 267, 271, 283, 287, 292, 298, 324, 351, 360, 378, 392, 404, 408, 411, 428, 474, 477, 497, 548, 552, 617, 672, 677, 680, 726, 734, 736, 741, 749, 771, 777, 780.
Francken, Sebastiaen 519[1].
Francofortum, zie Frankfurt.
Franconia, zie Franken.
Franeker 208, 751.
Franken 587, 591, 729.
Frankendalia, zie Frankenthal.
Frankenthal 24, 47, 51, 53.
Frankfurt (a.d. Main) 69, 73, 74, 198, 455.
Frankrijk (Fransen, Frans) 1, 3, 4, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 20, 21, 23, 24, 25, 27, 33, 34, 36, 37, 38, 39, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 49, 50, 51, 53, 54, 57, 58, 59, 60, 62, 64, 66, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 78, 79, 80, 84, 85, 86, 87, 92, 93, 96, 98, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 107, 111, 112, 113, 114, 115, 118, 120, 121, 122, 123, 124, 127, 128, 129, 130, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 141, 142, 143, 144, 146, 147, 148, 151, 152, 156, 158, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 172, 173, 174, 175, 176, 178, 179, 180, 182, 183, 184, 185, 186, 188, 190, 191, 195, 196, 199, 200, 201, 203, 205, 206, 208, 209 , 210, 216, 217, 219, 221, 224, 230, 231, 232, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 248, 249, 250, 251, 252, 258, 260, 267, 270, 272, 273, 274, 276, 277, 280, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 297, 299, 303, 304, 305, 306, 309, 310, 311, 313, 314, 316, 317, 318, 322, 323, 324, 326, 327, 330, 331, 332, 336, 337, 338, 341, 343, 344, 346, 348, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 361, 365, 366, 368, 370, 371, 374, 375, 377, 379, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 397, 400, 402, 403, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 414, 416, 419, 420, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 431, 435, 437, 438, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 449, 457, 458, 459, 460, 461, 463, 464, 468, 470, 471, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 488, 489, 490, 492, 493, 495, 496, 497, 502, 503, 504, 505, 508, 510, 511, 512, 514, 521, 522, 524, 525, 527, 529, 533, 534, 536, 537, 538, 539, 540, 543, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554 , 555, 557, 559, 561, 563, 565, 566, 568, 571, 572, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 600, 601, 602, 603, 604, 606, 607, 608, 609, 611, 612, 614, 617, 618, 620, 623, 626, 628, 630, 631,

632, 633, 635, 636, 637, 638, 639, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 649, 650, 651, 654, 655, 657, 658, 660, 661, 666, 667, 669, 672, 673, 675, 678, 679, 680, 686, 688, 689, 690, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 701, 702, 703, 704, 705, 707, 708, 711, 712, 713, 716, 718, 720, 721, 722, 724, 727, 728, 729, 731, 732, 734, 735 , 736, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 746, 747, 749, 752, 755, 761, 763, 764, 766, 768, 770, 771, 773, 774, 777, 778, 779, 783, 786, 792, 793, 794, 795, 797, 798, 799, 809, 810, 811.
Frankrijk, koning van, zie Lodewijk XIII.
Frankrijk, koningin van, zie Anna van Oostenrijk.
Frans I, koning van Frankrijk 345, 391[8].
Frederik III, koning van Denemarken 476[11].
Frederik V, keurvorst van de Palts, de Winterkoning 4[7], 11, 15, 28, 53, 73, 185, 188, 190, 191, 218, 265, 517, 518, 606, 634.
Frederik Hendrik, graaf van Nassau 8, 11, 23, 27, 36, 41, 49, 56, 65, 75, 82, 83, 86, 93, 107, 116, 122, 127, 131, 139, 140, 144, 180, 182, 185, 187, 188, 189, 197, 209, 212, 214, 226, 236, 240, 243, 246, 254, 260, 262, 266, 276, 278, 281, 291, 293, 294, 297, 300, 311, 312, 313, 314, 315, 330, 339, 341, 348, 349, 352, 359, 366, 368, 375, 380, 382 , 385, 395, 496, 397, 402, 416, 419, 421, 431, 438, 443, 445, 446, 447, 470, 476, 483, 489, 494, 499, 500, 505, 511, 519, 520, 524, 527, 530, 532, 534, 537, 541, 548, 550, 556, 557, 566, 572, 594, 606, 609, 611, 621, 636, 683, 684, 694, 695, 705, 706, 722, 746, 763, 776.
Freibrug 96, 193, 195, 198, 203, 206, 222, 224, 229, 231, 251, 255, 264, 277, 296, 378, 391, 457, 461, 534, 541, 643, 647, 650, 656, 659, 662, 672, 675, 677, 680, 689, 692, 696.
Freinsheim, Johann 108[7], 109, 194[4], 252[3], 342, 373, 664, 678, 733.
Freinsheim, Johann *Alexander Magnus duobus tomis repraesentatus, quorum hic historiam Q. Curtii Rufi cum supplementis … complectitur, alter (I. Freinshemii) commentarios in Q. Curtii libros superstites exhibet. Edebat Io. Freinshemius. Prostant apud Heredes Lazari Zezneri, Argentorati MDCXL.* 109, 373.
Friburgum, zie Freiburg.
Friedland 809.
Friedland, hertog van, zie Wallenstein, Albrecht Wenzel Eusebius von.
Friedrich III, aartsbisschop van Bremen 435, 645, 714[11], 719, 742.
Friedrich IV, keurvorst van de Palts 786.
Friesland (Friezen, Fries) 116, 168, 284, 286, 294, 312, 395, 396, 398, 530, 684.
Frisia transamasiana, zie Oostfriesland.
Frombhalt, Johann 553, 555.
Fuenterabia 130, 133, 136, 138, 344, 384, 387, 403, 407, 437, 440, 444, 458, 470, 474, 477, 489, 492, 495, 497, 503, 504, 508, 510, 521, 524, 527, 531, 534, 538, 540, 547, 551, 552, 554, 555, 559, 561, 566, 568, 571, 574, 578, 579, 580, 589, 593, 594, 596, 600, 603, 605, 609, 612, 613, 615, 617, 632, 633, 635, 638, 642, 655, 656, 658, 661, 679, 711, 713, 726, 742.
Fuentes, fort 31.
Fugger (het bankiershuis) 52.
Fugger, rijksgraaf van Kirschberg en Weissenhorn, Johann Ernst von 225, 268.
Fürstenberg, Friedrich Rudolf von 378.

G

Gadebusch 43.
Gades, zie Cadix.
Galata 716, 719, 720.
Galen, Jan van 800.
Galilei, Galileo 20, 97, 218, 335, 486, 498, 512, 517, 598, 626, 752.
Galilei, Galileo *Discorsi e Dimostrazioni matematiche, intorno à due nuoue scienze Attenenti alla Mecanica & i Movimenti Locali, del Signor Galileo Galilei Linceo, Filosofo e Matematico primario del Serenissimo Grand Duca di Toscana. Con una Appendice del centro di grauita d'alcuni Solidi. In Leida, Appresso gli Elsevirii. M.D.C.XXXVIII.* 598.
Galilei, Galileo *La proposta della Longitudine fatta da Galileo Galilei. Alle confederate provincie Belgiche. Tratta per la prima volta integralmente dall' originale nell' Archivio di Stato all' Aja. E pubblicata da Antonio Favaro. s.c. del R. Istituto Veneto di scienze, lettere ed Arti. Venezia Tipografia di G. Antonelli. 1881.* 335.
Gallard, graaf van Brassac, Jean de 707.
Gallas, Matthias, graaf 43, 66, 76, 92, 122, 129, 130, 137, 139, 157, 174, 222, 225, 240, 246, 259, 265, 273, 280, 286, 296, 299, 308, 314, 317, 324, 330, 341, 359, 366, 369, 385, 394, 415, 434, 435, 443, 466, 496, 501, 513, 543, 549, 587, 591, 600, 603, 618, 623, 628, 646, 674, 731, 765, 766, 770, 772, 784, 794, 810.
Gallia (Galli, Gallicus, Gallicanus), zie Frankrijk (Fransen, Frans).
Gardie, Brita de la 457.
Gardie, Jacob Pontusson de la 40, 71, 110, 153, 161, 228, 249, 303, 346, 350, 372, 378, 388, 390, 394, 401, 403, 407, 410, 423, 464, 504, 514, 617, 620, 688, 696, 712, 720, 772, 791, 796, 799.
Gartz 501, 533, 541, 543, 548.

Gartzium, zie Gartz.
Gassion, Jean 386, 391.
Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans 60, 61, 200, 344, 345, 385, 386, 391, 492, 695[6], 707.
Gataria, zie Guetaria.
Gaudenzio, Bernard 400.
Grave, prins van, zie Egmond, Lodewijk, graaf van.
Gayan, Pierre 196, 200.
Geervliet 621.
Gelder, zie Geldern.
Gelderland, zie Gelre.
Geldern 397, 520, 530, 544, 556, 557, 560, 566, 571.
Geldria, zie Gelderland, Geldern, Gelre.
Gelhar = Frederik Hendrik 65, 86.
Gelre 380, 395, 427, 446, 548, 550.
Gembicki, Piotr (Petrus) 314[3].
Generaliteit, zie Staten-Generaal.
Generaliteitsrekenkamer 433.
Gênes, zie Genua.
Geneva (Genevensis, Genevalis), zie Genève.
Genève 7, 254, 257, 266, 282, 285, 287, 302, 312, 336, 636, 638, 653, 657, 660, 710, 715, 716, 717, 718, 719, 799.
Genève, Lac de, zie Léman, Lac.
Gennep 397, 483, 530.
Gent, heer van Loenen, Cornelis 655.
Genua 23, 25, 27, 120, 133, 143, 158, 283, 291, 300, 306, 318, 323, 345, 350, 356, 357, 360, 375, 388, 574, 577, 580, 586, 588, 589, 590, 591, 593, 595, 600, 609, 632, 633, 636, 637, 638.
Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg 14, 35, 43, 51, 54, 69, 77, 131, 197, 240, 367, 394, 401, 434, 466, 496, 501, 533, 541, 543, 585, 613, 629, 644, 671, 673, 677, 703, 705, 758, 785, 786.
Gerbier, Balthasar 570.
Gereformeerden (gereformeerd) 8, 37, 133.
Germania (Germani, Germanus, Germanicus), zie Duitsland.
Gert = Spiring Silvercrona, Petter 177.
Gideon 775.
Ginetti, Martio, kardinaal 3, 7, 10, 12, 54, 239, 265, 272, 639, 665, 743.
Giraut, René 209, 457, 806.
Girāy, zie Behadir-Ghiraï.
Giustiniani, Giovanni 526.
Gluckstadt 501, 546, 674, 715, 746.
Gnesen, zie Gniezno.
Gniezno 454.
Godefroy, Denis 132[2].
Godefroy, Jacques 257[10], 258.
Godefroy, Théodore 71, 132[1], 184, 257[9], 285, 376.
Goederedanum, zie Goedereede (Goeree).
Goedereede (Goeree) 258.
Goerese Gat 465.
Goes 116, 767.

Goffe, Stephen 723[1].
Golhar, zie Gelhar.
Golilas = Grotius, Hugo 65, 86, 107, 135.
Golilas (de jonge) = Groot, Cornelis de 9, 86, 107.
Goltsteyn, Joachim van 216, 219, 236, 262.
Gonsalvo, Domingo de 470, 474, 477.
Gonzaga, Anna 111, 375, 377, 392.
Gonzaga, hertog van Nevers, hertog van Mantua, Carlo I 111, 115, 123, 375, 377, 392.
Gonzaga, hertog van Mantua, Carlo II (III) 7, 111, 115, 120, 123, 291[16], 375, 377, 392, 441.
Gonzaga, hertog van Mantua, Frans IV 111, 115, 123.
Gonzaga, hertogin van Mantua, Maria 111, 115, 123, 148, 165, 283, 291, 344, 351, 356, 361, 375, 377, 385, 389, 390, 392, 617, 655, 658, 660, 745, 755.
Gonzaga, Maria-Louisa 111[10], 115, 120, 123, 375, 377, 392.
Göppingen 284, 287, 292.
Gordon, Francis 703.
Gorinchem 483, 485.
Goring, George 368, 644, 649, 650.
Goten 1, 2, 305, 729.
Gothofredus, zie Godefroy.
Gotilas, zie Golilas.
Götz, Johann, graaf van 13, 156, 178, 179, 181, 183, 187, 188, 190, 191, 193, 198, 203, 206, 211, 246, 251, 255, 265, 276, 296, 315, 324, 327, 330, 341, 347, 348, 351, 357, 360, 371, 377, 378, 381, 390, 400, 419, 435, 437, 441, 442, 444, 447, 451, 468, 473, 487, 521, 523, 524, 527, 535, 537, 538, 542, 545, 547, 552, 554, 560, 561, 573, 586, 591, 595, 601, 605, 607, 608, 611, 623, 633, 638, 640, 643, 648, 651, 653, 656, 657, 659, 660, 662, 668, 669, 672, 675, 677, 680, 686, 687, 689, 691, 692, 695, 696, 702, 711, 716, 718, 720, 726, 733, 734, 736, 741, 744, 748, 749, 754, 756, 759, 763, 768, 771, 777, 779.
Gouda 57, 294.
Goudswaert, Pieter Henricksz. 154, 259.
Gouffier, seigneur d'Espagny, René 387.
Graaff, Jacob Arentsz. van der 782.
Gracchus = Frederik Hendrik 122.
Graecia (Graecus), zie Griekenland.
Graeff, Adriana de 247.
Graeff, vrijheer van Zuid-Polsbroek, Jacob de 22, 247, 621[7], 627, 663.
Graeff, Jan Jacobsz. 247.
Grange, la 148.
Graswinckel, Alida 63, 83, 101, 212, 213, 221, 279, 286, 302, 485, 507, 520, 537, 558, 635, 692, 714, 730, 744, 767.

Graswinckel, heer van Holy, Dirck (Theodoricus) 57, 83, 91, 168, 184, 311, 339, 460, 500[9], 519, 531, 551, 557, 722.
Graswinckel, heer van Holy, Dirck (Theodoricus) *Catilina, sive in Caii Crispi Salusti Bellum Catilinarium Observationes et Notae, Lugduni Batavorum.* 57, 83.
Graswinckel, Franco 766[13].
Graswinckel, Jan 766[12].
Graswinckel van Maesland, Engelbert 766[13].
Graubünden (Graubünders) 10, 16, 23, 25, 27, 32, 36, 37, 45, 49, 57, 67, 70, 75, 97, 141, 143, 156, 169, 171, 174, 175, 179, 192, 193, 204, 206, 211, 222, 224, 237, 296, 297, 299, 305, 310, 347, 351, 358, 360, 371, 381, 399, 400, 433, 438, 442, 444, 522, 545, 640, 659, 686, 702, 712, 741, 749, 755, 768, 774, 784, 785.
's-Gravenzande 706, 722.
Gray 470, 477, 504, 508.
Grea, zie Gray.
Greenwich 650.
Greiffenclau, Alexander von 703.
Grevelingen 294, 361, 368, 398.
Grewesmühlen 43, 501.
Griekenland (Grieken, Grieks) 1, 14, 18, 19, 20, 30, 54, 94, 116, 125, 137, 145, 146, 153, 185, 186, 289, 311, 327, 329, 334, 335, 361, 416, 454, 479, 480, 481, 513, 518, 538, 551, 582, 583, 597, 624, 625, 654, 658, 667, 672, 674, 678, 679, 720, 752.
Grienwitz, zie Greenwich.
Grimani, Giovanni Zuane 55, 741, 750, 757, 760.
Grisons, zie Graubünden (Graubünders).
Grodnauw, zie Grodno.
Grodno 785.
Groenwegen van der Made, Simon 685[3].
Grol 382.
Groningen 28, 51, 92, 105, 367, 395, 546.
Groningen (provincie) 177, 294.
Gronovius, Johann Friedrich 5, 28, 30, 31, 95, 101, 125, 293, 664, 666.
Gronovius, Johann Friedrich *Johannis Frederici Gronovii in P. Papinii Statii Silvarum Libros V. Diatribe Ad Th. Graswinckelium Equitem & J.C. Hagae-Comitis. Ex Officina Theodori Maire. MDCXXXVII.* 5, 29, 30.
Gronovius, Johann Friedrich *P. Papinii Statii Opera ex recensione et cum notis I. Frederici Gronovii. Amsterodami, Typis Lvdovici Elzevirii, Sumptibus Societatis 1653.* 28, 95, 125.
Groot, Adriana de 446[6], 472, 499, 665[12], 683[10], 684, 691, 700, 706, 713, 722, 743.
Groot, Alida de 83, 101, 221, 286, 302, 520, 537, 558, 635, 692, 714, 730, 744.
Groot, Anna de 83, 101, 221, 286, 302, 520, 537, 558, 635, 692, 714, 730, 744.
Groot, Cornelia de 22, 63, 67, 76, 82, 118, 127, 154, 186, 212, 234, 255, 257, 266, 276, 312, 336, 338, 343, 396, 412, 416, 446, 447, 519, 520, 531, 556, 572, 609, 610, 611, 622, 627, 700, 722, 782.

Groot, Cornelis de 9, 21 aant., 42, 53, 60, 63, 65, 70, 82, 86, 107, 127, 135, 146, 186, 188, 192, 210, 214, 215, 230, 234, 243, 253, 257, 258, 266, 275, 285, 287, 312, 325, 336, 361, 362, 366, 379, 412, 414, 443, 456, 499, 555, 557, 564, 570, 572, 574, 577, 610, 627, 684, 700, 706, 713, 722, 737, 743, 765, 766, 782, 799.
Groot, Mr. Cornelis de 542 5.
Groot, Diederik de 1, 22, 63, 102, 104, 107, 127, 140, 146, 186, 230, 234, 253, 257, 258, 275, 285, 325, 336, 347, 358, 361, 366, 379, 412, 456, 482, 499, 555, 557, 570, 572, 574, 577, 610, 627, 659, 662, 684, 700, 706, 713, 722, 737, 738?, 748, 755, 762, 765, 782.
Groot, Françoise de 83, 101, 221, 286, 302, 520, 537, 558, 635, 692, 714, 744.
Groot, Jacob II de 83, 101, 221, 286, 302, 520, 537, 558, 635, 692, 714, 730, 744.
Groot, Jan de 56, 63, 82, 83, 90, 91, 115, 126, 132, 145, 184, 213, 253, 285, 286, 302, 321, 343, 404, 424, 507, 525, 529, 537, 558, 635, 665, 666, 683, 684, 692, 714, 730, 744.
Groot, Johan de 83, 101, 221, 286, 302, 520, 537, 558, 635, 692, 714, 730, 744.
Groot, Maria de (dochter van Willem de Groot) 83, 101, 221, 286, 302, 520, 537, 558, 635, 692, 714, 730, 744.
Groot, Pieter de 22, 63, 71, 76, 100, 107, 118, 122, 127, 135, 140, 168, 184, 186, 210, 213, 214, 215, 220, 221, 222, 223, 230, 234, 253, 257, 275, 278, 281, 285, 301, 302, 308, 311, 333, 336, 343, 347, 366, 393, 396, 405, 412, 415, 423, 424, 446, 452, 499, 516, 530, 544, 558, 570, 572, 608, 610, 622, 625, 626, 634, 639, 683, 697, 698, 700 , 722, 737, 743, 766, 782.
Groot, Willem de 1, 10, 21, 41, 62, 67, 68, 90, 116, 126, 212, 255, 302, 319, 485, 619, 626.
Groot-Mogol, zie Djahān Shāh.
Grotius, Hugo passim. *De emendanda Republica.* 339.
Grotius, Hugo passim. *Mare liberum sive de iure quod Batavis competit ad Indicana commercia dissertatio. Lugduni Batavorum, Ex officinâ Ludovici Elzevirii. Anno M.DI.IX (1609) (sic).* 781.
Grotius, Hugo passim. *Ordinvm Hollandiae ac VVestfrisiae pietas ab Improbissimis Multorum Calumnijs, praesertim verò à nuperâ Sibrandi Lvbberti Epistolâ quam ad Reverendissimum Archiepiscopum Cantuariensem scripsit vindicata: Per Hvgonem Grotivm Eorundem Ordinum Fisci Advocatum. Avctoritate pvblica Senatus Delegatorum ab Ordinibus Hollandiae et Westfrisiae Excudit Lvgdvni Batavorvm Ioannes Patius, Iuratus et*

Ordinarius Academiae Typographus Anno 1613, 208, 622.
Grotius, Hugo passim. *Decretvm JIlustrium ac Potentum Ordinvm Hollandiae et Westfrisiae pro pace ecclesiarvm, mvnitvm Sacrae Scripturae auctoritate, et Conciliorum, Antiquorum Patrum Confessionum publicarum, et recentiorum Doctorum testimonijs. Lvgdvni Batavorum Excudit Ioannes Patius, Iuratus et Ordinarius Academiae Typographus Anno MDCXIV. Cum Privilegio Ordd. Holl. et Westfr. in Septennium.* 208.
Grotius, Hugo passim. *Verhael vande heeren ioncker Adrian van Mathenes, Heere van Riviere, Opmeer, Does en Hugo Muys van Holy, Schout der stadt Dordrecht: Gerrit Ianssz. vander Eyck, Burgemeester der Stadt Delft: Meester Hugo de Groot, Raedt, ende Pensionaris der Stadt Rotterdam: ende VVillem Pieterssz Hases, Burgemeester der Stadt Hoorn, by de Mogende Edele Heeren, mijn Heeren de Staten van Hollandt eñ VVest-Vrieslandt, in hare Vergaderinge gehouden in Aprili sesthienhondert sesthien gedeputeert, om de E. Heeren Burgemeesteren ende Raden der Stadt Amsterdam te onderrichten van de oprechte intentie van haer Mog. Ed. tot conservatie vãde ware Christelicke Gereformeerde Religie: eñ vande goede ende gewichtighe redenen die haer Mog. Ed. hebben gehadt om te nemen de Resolutien inde Kerckelicke saken daer inne verhaelt, eensamentlick de dienstelickheyt ende notelicheyt der selver. In 's Graven-Haghe, By Hillebrant Iacobssz, Ordinaris ende Geswooren Drucker der Heeren Staten s'Landts van Hollandt ende VVest-Vrieslandt. Anno 1616.* 208.
Grotius, Hugo passim. *Bewys Van den waren godsdienst In ses Boecken gestelt By Hvgo de Groot. Gedruckt in 't Iaer onses Heeren MMCXXII (= MDCXXII).* 208.
Grotius, Hugo passim. *Dicta poetarvm qvae apvd Io. Stobaevm exstant. Emendata et Latino carmine reddita ab Hvgone Grotio. Accesserunt Plutarchi & Basilii Magni de usu Graecorum Poetarum libelli. Parisiis, Apud Nicolavm Bvon, in via Iacobaea, sub signis S. Claudij, & Hominis Siluestris. MDCXXIII. Cvm privilegio regis.* 334, 663.
Grotius, Hugo passim. *Dicta poetarvm qvae apvd Io. Stobaevm extant. Emendata et Latino carmine reddita ab Hvgone Grotio. Accesserunt Plutarchi & Basilij Magni de vsu Graecorum Poëtarum libelli. Editio secvnda avctior. Parisiis, Apud Nicolavm Bvon, in via Iacobaea, sub signis S. Claudij, & Hominis Siluestris. MDCXXV Cvm privilegio regis.* 334, 663.
Grotius, Hugo passim. *Hvgonis Grotii de ivre belli ac pacis libri tres. In quibus ius naturae & Gentium: item iuris publici praecipua explicantur. Parisiis, Apud Nicolavm Bvon, in via Iacobaea, sub signis S. Claudij, & Hominis Siluestris. MDCXXV. Cvm privilegio regis.* 83, 362, 571, 619, 634, 681, 682, 683, 781.
Grotius, Hugo passim. *Excerpta ex tragoediis et comoediis Graecis tvm qvae exstant, tvm qvae periervnt: Emendata & Latinis versibus reddita ab Hvgone Grotio. Cum Notis & Indice auctorum ac rerum. Parisiis, Apud Nicolavm Bvon, in via Iacobaea, sub signis S. Claudij & Hominis Siluestris. MDCXXVI. Cum privilegio regis.* 334, 663.
Grotius, Hugo passim. *Sensvs librorvm sex, qvos pro veritate religionis Christianae Batavice scripsit Hugo Grotius. Lvgdvni Batavorvm, Ex Officina Iohannis Maire MDCXXVII.* 208, 751, 766.
Grotius, Hugo passim. *Hvgo Grotivs De veritate religionis Christianae. Editio secunda, priore auctior, et emendatior. Lvgdvni Batavorum, Ex Officina Ioannis Maire. MDCXXIX.* 571, 589, 619, 634, 730.

Grotius, Hugo passim. *Hvg. Grotii Grollae obsidio cvm annexis Anni MDCXXVII. Amstelredami Apud Gvilielmvm Blaevw. MDCXXIX.* 383, 395.
Grotius, Hugo passim. *Hvgonis Grotii de ivre belli ac pacis libri tres. In quibus jus naturae & Gentium: item juris publici praecipua explicantur. Editio secunda emendatior et multis locis auctior. Amsterdami, Apud Gvilielmvm Blaevw. MDCXXXI. Cum Privilegiis S. Caesareae Maj. et Christianissimi Galliarum Regis.* 18, 365.
Grotius, Hugo passim. *Hugonis Grotii de ivre belli ac paci libri tres. In quibus jus naturae & Gentium: item juris publici praecipua explicantur. Editio tertia emendatior, et multis locis auctior. Amsterdami, Apud Ioannem Iansonium MDCXXXII.* 18.
Grotius, Hugo passim. *Defensio fidei catholicae De satisfactione Christi, Adversus Favstvm Socinvm Senensem: Scripta ab Hvgone Grotio. Cum Gerardi Iohannis Vossii ad judicium Hermani Ravenspergeri de hoc libro responsione. Oxoniae, Excudebat Guilielmus Turner, Impensis Guilielmi Webb. MDCXXXVI.* 598, 634, 751.

Grotius, Hugo passim. *Dissertatio de Coenae administratione ubi Pastores non sunt. Item An semper communicandum per symbola. Amstelodami, Apud I. Columnam Anno Domini, 1638.* 526, 544, 730.
Grotius, Hugo passim. *Commentatio ad Loca quaedam N. Testamenti quae de Antichristo agunt, aut agere putantur, expendenda ervditis. Amstelodami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev, MDCXL.* 6, 63, 82.
Grotius, Hugo passim. *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm. Cum tribus tractatibus et Appendice eo spectantibus. Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXXXXI.* 18, 633. aant.
Grotius, Hugo passim. *Hugonis Grotii Annotata ad Vetus Testamentvm. Tomus I. Lvtetiae Parisiorvm, Sumptibus Sebastiani Cramoisy, Regis & Reginae Architypographi, et Gabrielis Cramoisy. viâ Iacobaeâ, sub Ciconiis. MDCXLIV. Prostant Amsterdami, Apud Iohannem Blaev.* 319, 516.
Grotius, Hugo passim. *Hvgonis Grotii Annotationvm in Novvm Testamentvm, tomvs secvndvs. Parisiis, Sumptibus Authoris, Et prostant exemplaria Apud Viduam Gvlielmi Pelé. viâ Iacobaeâ sub signo Crucis Aureae. MDCXLVI.* 18, 334.
Grotius, Hugo passim. *Hugonis Grotii V.C. De imperio svmmarvm potestatvm circa sacra. Commentarius Posthumus. Lvtetiae Parisiorvm. Anno Domimi [sic] MDCXLVII.* 177, 201, 208, 663, 723.
Grotius, Hugo passim. *Inleydinge Tot de Hollandsche Regtsgeleertheyt, Beschreven by Hugo de Groot. Bevestight, Met Placcaten, Hantvesten, oude Herkomen, Regten, Regtsgeleerden, Sententien van de Hoven van Iustitie in Hollant ende elders, mitsgaders eenige byvoegsels ende aenmerkingen op de selve, door Mr. Simon van Groenevvegen vander Made, Secretaris der Stad Delff. Door hem nu op nieuws veel vermeerdert en verbetert. Hier is noch by-gevoegt R. Hogerbeets van het aenleggen en volvoeren der Processen, voor de Respective Hove van Iustitie in Hollant, mede met nieuwe aenmerckinge, door den selven Groenewegen en Mitsgaders het Hollantsche versterf-recht, oock door den selven vermeerdert. Tot Delf, Gedruckt by Aernold Bon, Boeckverkooper woonende op 't Mart-velt, inde Vinder vande Druck-konst. Anno 1652. Met Privilegie voor twaelf Iaren.* 685.
Grotius, Hugo passim. *Historia Gotthorvm, Vandalorvm, & Langobardorvm: Ab Hvgone Grotio partim versa, partim in ordinem digesta. Praemissa sunt ejusdem prolegomena. Vbi Regum Gotthorvm Ordo & Chronologia, cum Elogiis. Accedunt nomina appellativa & verba Gotthica, Vandalica, Langobardica, cum Explicatione. Auctorum omnium ordinem Tabula Contentorum indicat. Amstelodami, Apud Ludovicum Elzevirium, MDCLV.* 70, 276aant., 305, 319, 333, 664, 709.
Grotius, Hugo passim. *Hvgonis Grotii Annales et historiae de rebus Belgicis. Amstelaedami Ex Typographejo Joannis Blaev. MDCLVII. Cum Privilegiis S.C. Majestatis; et Ordd. Belgicae Foederatae, nec non Holl. West-Frisiaeque, per annos quindecim.* 1, 2, 18aant., 343, 482, 484, 663, 709.
Grotius, Hugo passim. *Anthologia Graeca cum versione Latina Hugonis Grotii edita ab Hieronymo de Bosch. Ultrajecti e typographia B. Wild & J. Altheer, MDCCXCV- MDCCCXXII.* 18, 19, 22, 276, 311, 333, 334, 339, 416, 482, 498, 583, 663.
Grotius, Hugo passim. *Hvgonis Grotii de ivre belli ac pacis libri tres in qvibvs ivs natvrae & gentivm: item ivris pvblici praecipva explicantvr Curavit B.J.A. de*

Kanter-van Hettinga Tromp Iur. Utr. Dr. Lugduni Batavorum E.J. Brill MCMXXXIX. 328, 329.
Gruel, Marie 145, 152.
Guadelupe 115, 121, 124, 679.
Guébriant, Jean-Baptiste de Budes, graaf van 79, 81, 84, 86, 98, 102, 103, 124, 133, 136, 157, 161, 162, 164, 167, 171, 173, 179, 182, 196, 199, 207, 230, 238, 242, 245, 250, 251, 264, 267, 271, 276, 277, 283, 287, 291, 303, 304, 309, 420, 425, 473, 642, 647.
Guenettius, zie Ginetti, Martio, kardinaal.
Guéraud, Isabeau 270.
Guerreau, Marie 132.
Guetaria 534, 540, 559, 561, 577, 579, 581.
Guez, seigneur de Balzac, Jean Louis 293.
Guienne 37, 72, 74, 112, 120, 123, 172, 173, 187, 196, 199, 209, 267, 271, 293, 331, 389, 581, 632, 635, 638.
Guinee, 122, 258, 561.
Guise 438, 441, 444.
Guisia, zie Guise.
Guldenstern, Sigismund 454.
Guler von Weinegg Jr., Johann-Peter 400, 790[6], 791.
Gulik 64, 191.
Günterroth, Hans Heinrich von 98, 216, 225, 232, 240, 243, 265, 317, 377, 389, 403, 421, 435, 443, 496.
Günther, graaf van Oldenburg, Anton 225[16].
Günther, Friedrich 43, 232.
Gustaaf II, Adolf, koning van Zweden 1, 120, 139, 290, 345, 514, 536[2], 551, 675[4], 701.

Gustav, Karl, zie Karel X, koning van Zweden.
Gutemberga arx, zie Gutenburg.
Gutenburg 702, 716, 718, 720, 726, 733, 736, 771, 777, 780.
Guzmán, markies van Leganés, Diego Mexia Felipes de 10, 23, 25, 27, 231, 283, 291, 377, 437, 441, 522, 545, 566, 567, 568, 569, 575, 578, 595, 642, 669, 686, 716, 790.
Guzmán, markies van Leganés, Diego Mexia Felipes de *Manifeste du seigneur marquis de Leganés sur l'entrée des armées du Roy catholique dans le Piémont … Bruxelles, impr. de H.A. Velpius, 1638.* 437, 441.
Guzmán, graaf-hertog van Olivarès, hertog van San Lucar, Gaspard de 323, 325, 353, 358, 361, 523.
Gyldenløve, Christian Ulrik 626, 630[3].
Gyllenhielm, Karl Karlsson 40, 71, 110, 153, 161, 249, 303, 338, 346, 350, 372, 378, 388, 389, 390, 394, 401, 403, 407, 410, 504, 514, 617, 712, 720, 772, 791, 796, 799.
Gijsels, Artus 465.

H

Haag, Den 11, 24, 49, 55, 105, 128, 148, 212, 343, 365, 414, 415, 439, 518, 556, 570, 572, 748, 600, 610, 627, 664, 666, 683, 684, 697, 599, 769, 808.
Haamstede 530.
Haarlem 416, 519.
Haerlem (schip) 465.
Haersolte, Zweder van 315.
Hafphnia (Hafnia), zie Kopenhagen.
Haga, zie Haag, Den.
Haga, Mr. Cornelis 81, 94, 131, 399, 442, 533, 567, 632, 654, 658, 661, 672, 678, 681.
Hagedorn 294.
Hagenau 400, 404, 408, 411, 420, 426.
Hagenovia, zie Hagenau.
Hallier du, zie Hospital, graaf van Rosnay, sieur, François de l'.
Hamaide, baron van, zie Egmond, Lodewijk, graaf van.
Hamburg 4, 6, 11, 12, 15, 24, 36, 39, 40, 47, 48, 49, 55, 58, 69, 80, 94, 96, 99, 107, 112, 114, 122, 129, 139, 150, 152, 157, 161, 165, 167, 170, 190, 191, 200, 210, 217, 218, 224, 225, 227, 229, 232, 239, 246, 263, 264, 268, 271, 272, 273, 274, 284, 292, 303, 306, 309, 310, 316, 322, 331, 337, 354, 370, 376, 377, 385, 406, 415, 419, 421, 422, 432, 459, 464, 467, 471, 488, 492, 524, 525, 532, 535, 538, 546, 547, 563, 568, 576, 585, 587, 590, 602, 615, 629, 644, 671, 673, 677, 691, 715, 720, 727, 729, 732, 747, 763, 768, 772, 778, 792, 795, 796, 807, 809.
Hamburg, onderhandelingen te 11, 12, 36, 39, 76, 129, 144, 153, 157, 162, 165, 204, 401, 410, 428, 473, 605, 798.
Hamburgum, zie Hamburg.
Hamilton, James, derde markies van 326, 449, 476[14], 485, 534, 543, 644[13].
Hanau 3, 4, 7, 23, 25, 27, 33, 48, 52, 69, 73, 74, 86, 93, 138, 144, 158, 179, 195, 199, 239, 246, 265, 272.

Hanau-Münzenberg, Amelia Elisabeth van, landgravin van Hessen-Kassel 4, 7, 41, 46, 65, 81, 92, 99, 102, 105, 111, 114, 120, 121, 128, 134, 138, 151, 157, 173, 176, 180, 190, 197, 205, 207, 212, 216, 225, 232, 235, 236, 243, 244, 245, 246, 250, 259, 262, 267, 271, 272, 273, 280, 284, 297, 299, 322, 330, 358, 366, 370, 376, 377, 380, 388, 390, 397, 403, 410, 414, 431, 435, 438, 443, 448, 457, 462, 464, 473, 476, 485, 489, 494, 496, 504, 511, 524, 532, 546, 549, 567, 576, 601, 614, 616, 672, 678, 734, 747, 758, 762, 792, 793.
Hanau-Münzenberg, Catharina Juliane 37.
Hanau-Münzenberg, Philipp-Moritz, graaf van 7, 10, 13, 33, 37, 39[2], 46, 158, 172, 204, 207, 210, 226, 235[7], 239, 265, 272.
Hanau-Münzenberg, Philipp-Moritz, graaf van *Vortrab Hanawischer deduction Uber Die Ramsaysche ongfügte vorgenohmene Proceduren, Gedruckt Im Jahr 1638.* 204.
Handaiae castellum, zie Hendaye.
Hanmann, Christian 6, 132, 201, 202.
Hannibal = Ferdinand III 103, 122, 473.
Hannonia (Hanonia), zie Henegouwen.
Hanovia, zie Hanau.
Hanzesteden 131.
Harcourt-Armagnac, graaf van, zie Lorraine, Henri de.
Harderwijk 19.
Harlay, graaf van Césy, Philippe de 101, 442.
Harpijen 807.
Hasabja (Hasabias) 516.
Hasselaer, Dirck 416[7].
Hasselaer, Pieter 93, 556[6], 621[8].
Hassia (Hassiacus), zie Hessen.
Hatzfeldt und Gleichen, bisschop van Würzburg, Franz von 225, 268, 283, 574, 577.
Hatzfeldt und Gleichen, Melchior von 435[4], 706.
Hautefort, Marie de 26[8], 34, 35, 173, 508, 739, 740.
Havana 727.
Havel 628.
Havela (Havelum), zie Havel.
Hebraei (Hebraeus), zie Joden.
Hebronieten 516.
Hecabe 125.
Hecuba, zie Hecabe.
Heenvliet 639.
Heeren Negentien 697.
Heidelberg 203, 206, 211.

Heiden, Alexander van der 60, 94, 101, 103, 146, 426, 442, 648.
Heilbronn 193, 195, 199, 203, 206, 211, 226, 643, 648, 651.
Heilbronna, zie Heilbronn.
Heinsius, Daniel 5, 21, 28, 70, 117, 233, 234, 248, 301, 450, 481, 598, 625, 634, 662, 663, 752.
Heinsius, Daniel *Annotationes in Novum Testamentum.* 599.
Heinsius, Daniel *ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣΠΟΛΙΤΙΚΩˆ Ν ΒΙΒ.Θ Aristotelis Politicorvm Libri VIII. Cum perpetua Danielis Heinsii in omnes libros Paraphrasi. Accedit accuratus rerum Index. Lvgduni Batavorvm, Ex Officinâ Elzeviriana. Anno MDCXXI.* 301.
Heinsius, Daniel *Danielis Heinsii Sacrarum Exercitationvm ad Novvm Testamentvm Libri XX. In quibus Contextus Sacer illustratur, SS. Patrum aliorumque sententiae examinantur Interpretationes denique antiquae aliaeque ad eum expenduntur. Qvibus Aristarchvs Sacer, emendatior nec paulo auctior, Indicesque aliquot vberrimi accedunt. Lvgdvni Batavorvm, Ex Officinâ Elseviriorum, MDCXXXIX.* 21, 70, 117, 248, 334, 450, 599.
Heinsius, Nicolaes 28[16], 233[10], 293, 301.
Heinsius, Nicolaes *Nicolai Heinsii Dan. Fil. Breda Expvgnata. Accedunt Epigrammata aliquot, eodem autore. Lvgd. Batavorvm, Ex Officina Elzeviriana Anno MDCXXXVII.* 233.
Hellevoetsluis 260.
Helvetia (Helvetii, Helveticus), zie Zwitserland (Zwitsers).
Hendaye 437, 440, 444, 575, 578, 581.
Henderson, James 414.
Hendrik III, koning van Frankrijk 356[2], 409.
Hendrik IV, koning van Frankrijk 54, 242[2], 249, 269, 322, 356[3], 563, 738[12], 739, 742[12], 750.
Henegouwen 278.
Henninga (Hunninga), zie Hüningen.
Henriette Marie de France, koningin van Engeland 139, 293, 316, 323, 331, 602, 604, 649, 695[6], 704, 709.
Hermas 335.
Hermestenum, zie Ehrenbreitstein.
Hermodorus = Grotius, Hugo 116.
Hermogenianus = Groot, Willem de 41.
Herodotus 625, 706.
's-Hertogenbosch 293, 294, 532, 665.
's-Hertogenbosch, Meierij van 216.
Hesdin 85, 87, 298, 304, 309, 719.
Hesdinum, zie Hesdin.
Hesse, Jan 107.
Hesse, heer van Piershil, Johan 107, 135.
Hessen 3, 4, 13, 48, 51, 52, 58, 59, 62, 81, 86, 98, 131, 138, 150, 161, 164, 166, 171, 176, 181, 238, 239, 240, 246, 251, 268, 269, 270, 273, 278, 294, 316, 352, 389, 421, 427, 471, 616, 617, 631, 633, 636, 671, 673, 677, 681, 690, 695, 721, 727, 773, 778, 781, 793.
Hessen-Darmstadt, landgraaf van, Georg II 65, 81, 138, 216, 240, 273.
Hessen-Darmstadt, Johann van 225[18].
Hessen-Kassel (huis van) 690.

Hessen-Kassel, landgravin van, zie Hanau-Münzenberg, Amelia Elisabeth van.
Hessen-Kassel, Charlotte 65[11], 81.
Hessen-Kassel, Christian van 114, 120.
Hessen-Kassel, Elisabeth 65[11], 81.
Hessen-Kassel, Emilie 65[11], 81.
Hessen-Kassel, Ernst van 114, 120.
Hessen-Kassel, Luise 65[11], 81.
Hessen-Kassel, Philipp 65[11], 81.
Hessen-Kassel, Wilhelm V, landgraaf van 4[4], 7, 46, 58, 59, 99, 102, 105[7], 111, 120, 121, 260[1], 473, 792, 807[8].
Hessen-Kassel, Wilhelm VI, landgraaf van 4[5], 14, 65[11], 69, 73, 81.
Hesychius van Alexandrië 479.
Hesychius van Alexandrië *Συναγωγὴ πασῶν λέξεων κατὰ στοιχεῖον.* 479.
Heufdius, zie Hoeufft, Johan.
Hibernia (Hibernicus), zie Ierland (Ieren, Iers).
Higgs, Griffith 634[11].
Hildesia, zie Hildesheim.
Hildesheim 273.
Hillema, Gellius 655.
Hippolytus 480[3].
Hirthenius, Joachim 515.
Hispania (Hispanus), zie Spanje (Spaans).
Hochtwouda 744.
Höchweil 276.
Hoedekenskerke, heer van, zie Joachimi, Albert.
Hoeufft, Johan 4, 54, 87, 133, 179, 185, 199, 212, 245, 251, 270, 274, 275, 288, 306, 324, 331, 337, 338, 367, 406, 410, 411, 427, 436, 439, 475, 493, 528, 529, 595, 612, 632, 640, 659, 669, 686, 693, 702, 705, 712, 735, 746, 748, 754, 768, 783, 785.
Hoeufft, Matthias 306, 436.
Hoffmann, Johann 489.
Hoff van Hollandt, 't (schip) 465[3].
Hofkirchen, Georg Lorentz, baron van 640, 785.
Hohenlohe, Huis van 213.
Hohentwiel 7, 10, 31, 45, 70, 99, 104, 111, 112, 114, 119, 123, 133, 147, 170, 173, 175, 316, 324, 331, 404, 636, 643, 648, 651.
Holland (Hollandia, Hollanders, Hollands, Batavia, Batavi, Batavicus, Batavus) 1, 2, 3, 4, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 20, 24,

25, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 42, 43, 48, 49, 50, 54, 55, 60, 69, 73, 80, 82, 88, 90, 93, 94, 96, 99, 110, 111, 114, 115, 116, 117, 120, 123, 131, 132, 134, 139, 144, 145, 152, 153, 158, 161, 167, 168, 170, 171, 172, 174, 175, 177, 181, 189, 191, 197, 199, 200, 201, 203, 205, 212, 214, 217, 221, 223, 225, 226, 232, 234, 238, 239, 240, 245, 246, 249, 251, 253, 257, 264, 265, 269, 270, 271, 278, 284, 285, 287, 293, 300, 303, 308, 317, 318, 319, 322, 323, 324, 330, 336, 352, 354, 359, 362, 365, 367, 376, 378, 396, 398, 399, 402, 403, 406, 410, 411, 415, 416, 420, 421, 423, 425, 426, 427, 429, 430, 435, 437, 442, 446, 447, 460, 462, 467, 470, 471, 472, 474, 476, 488, 489, 492, 493, 495, 496, 497, 500, 501, 503, 505, 515, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 526, 528, 533, 534, 537, 542, 543, 549, 550, 555, 559, 561, 566, 567, 575, 576, 588, 591, 594, 600, 601, 603, 604, 606, 607, 609, 613, 614, 617, 618, 631, 642, 644, 655, 658, 671, 672, 673, 676, 678, 680, 681, 691, 694, 695, 707, 708, 713, 717, 720, 721, 722, 727, 732, 743, 745, 746, 747, 758, 762, 767, 769, 777, 778, 780, 781, 782.
Holland, Gecommitteerde Raden van 65.
Holland, Hof van 65, 214, 293, 610.
Holland, Staten van 2, 64, 65, 93, 162, 212, 214, 256, 279, 280, 314, 362, 364, 365, 404, 432, 453, 610, 673, 695, 700, 707, 722, 776.
Hollandia (schip) 465.
Holmia, zie Stockholm.
Holsatia (Holsatus), zie Holstein.
Holste, Lucas 98.
Holstein 64, 66, 77, 80, 92, 96, 99, 122, 129, 130, 137, 139, 172, 265, 273, 314, 415, 435, 532, 564, 715, 719, 728, 769, 786.
Holstein-Gottorp, hertog van, Johann 531.
Holy, heer van, zie Graswinckel, Dirck.
Homerus 47, 226, 253, 374, 480.
Homerus *Ilias.* 226, 253, 374.
Honaert, Rochus van den 75, 81[2].
Hongarije (Hongaars) 38, 40, 71, 129, 131, 153, 157, 161, 164, 165, 166, 188, 225, 239, 317, 354, 440, 463, 492, 495, 503, 535, 539, 646, 655, 755, 808.
Hongarije, koning van, zie Ferdinand III, keizer van Duitsland.
Honselersdijk 127, 140, 260, 621.
Hooft, Pieter Cornelisz. 213, 253.
Hooge van Borssele, Joost van der 433[1].
Hoogenhouck, Abraham 766[11].
Hoop, De (schip) 362, 800.
Hoorn 187, 294, 519.
Höpfner, Heinrich 6[3], 132.
Hopton, Arthur 110[10], 112, 119, 124.
Horatius Flaccus, Quintus 116, 442, 457, 685, 751.
Horatius Flaccus, Quintus *Epistulae.* 751.
Horatius Flaccus, Quintus *Oden.* 116, 457.
Horatius Flaccus, Quintus *Satyrae.* 442, 685.
Horn, Gustaf Karlsson 147, 159, 163, 180, 186, 195, 199, 205, 227, 228, 265, 299, 325, 331, 354, 355, 370, 379, 389, 391, 407, 411, 458, 461, 467, 470, 473, 514, 541, 794[1].
Horneck, Wolff Ebert von 294.

Horst, Johann von 756, 759, 763, 771, 777, 780.
Hortensius, Martinus 20, 218, 244, 256, 335, 405[5], 452, 498[2], 512, 517, 518, 626, 663, 752.
Hospital, graaf van Rosnay, sieur du Hallier, François de l' 50, 52, 59, 375, 377, 392, 470, 474, 510, 541, 548, 553, 555, 575, 578, 581, 586, 590.
Houlle 361.
Houtebeen, zie Jol, Cornelis.
Hove, Maarten van den, zie Hortensius, Martinus.
Howard, graaf van Arundel, Thomas 340, 450.
Hoya 793.
Hubert, Herman de 116, 767.
Hugenoten 495.
Hulst 236, 397.
Humelus = Grotius, Hugo 65, 86.
Hungaria, zie Hongarije.
Hüningen 111, 112, 114, 120, 123, 159, 162, 164, 740, 741, 749, 771, 777, 780.
Huygens, Constantijn 471.
Huygens, Rutger 315.
Hwalfischen, fort, zie Wallfisch.
Hyacinthus Parisiensis, pater, zie Kerver.
Hijselendoorn, Cornelis 65.

I

Iapetus 334.
Ibrāhīm 373[2].
Ierland (Ieren, Iers) 128, 217, 218, 547, 552, 554.
Ignatius van Antiochië 19[7].
India, zie Indië.
Indië 340, 403.
Innhausen und Knyphausen, Dodo von 139[3], 244.
Innsbrück 669, 686.
Ioannis a Moncalieri 459[11], 461, 486, 512.
Ionvella, zie Joinville.
Iovinianus = Reigersberch, Nicolaes van 314.
Iptah, zie Jefta.
Ironum, zie Irun.
Irun 437, 440, 444.
Isabella, landvoogdes van de Zuidelijke Nederlanden 655, 671[9], 676[14], 691.
Isala, zie IJssel.
Isenburg 485.
Isodorus de Neoplatonicus 328.
Isolani, Ettore Giovanni Ludovico 183.
Israël 775, 801, 802, 803.

Italia, Italicus, zie Italië.
Italië (Italianen, Italiaans) 1, 2, 7, 8, 12, 20, 32, 36, 37, 38, 44, 46, 49, 51, 57, 69, 72, 73, 74, 75, 98, 100, 115, 119, 123, 124, 144, 146, 148, 156, 165, 171, 172, 174, 186, 193, 196, 200, 204, 224, 229, 230, 261, 264, 266, 267, 270, 271, 272, 281, 283, 284, 288, 291, 297, 310, 344, 351, 352, 356, 357, 358, 361, 362, 367, 375, 377, 385, 392, 408, 411, 415, 420, 433, 437, 440, 443, 459, 464, 471, 489, 504, 505, 508, 510, 522, 524, 527, 534, 535, 539, 541, 548, 568, 587, 591, 592, 593, 595, 602, 603, 605, 608, 612, 613, 617, 618, 626, 632, 637, 638, 642, 646, 655, 658, 659, 660, 672, 676, 678, 680, 707, 716, 720, 726, 731, 732, 734, 736, 741, 750, 757, 764, 772, 777.
Ius albinagii 111, 115, 120, 123, 377.
Iverdunus lacus, zie Neuchâtel, Lac de.

J

Jacob 802.
Jacobus 698.
Jacobus I van Engeland 449, 566, 606, 644, 650, 708[2].
Jainvilla, zie Joinville.
Jan II Kasimir (Kazimierz; Casimir, Johan) 159, 163, 266, 270, 272, 300, 306, 318, 325, 332, 344, 350, 356, 360, 379, 388, 407, 411, 454, 475, 504, 508, 510, 592, 593, 631, 635, 641, 644, 652, 670, 687, 690, 693, 694, 696, 703, 705, 724, 725, 727, 734, 736, 737, 738, 741, 744, 750, 755, 773, 786.
Janitsaren 728.
Janssonius, Johannes 18, 416[6], 482, 499, 518, 544, 582, 625, 663, 752.
Janssonius, Joost 416[6].
Japan 93.
Jasky, Israel Köhne genannt von 34, 263, 348, 602, 641, 710[3], 744.
Jay, Nicolas le 345[2], 386, 391.
Jefta, 775, 803, 804.
Jenatsch, Georg 400, 545[8], 686[13], 702, 790, 791.
Jermyn, Henry 602, 604.
Jeruzalem 729, 775, 801, 802, 803, 804.
Jezuieten 99, 102, 104, 133, 144, 148, 158, 165, 236, 295, 334, 375, 377, 389, 392, 471, 511, 658, 674, 679, 727.
Joachimi, heer van Hoedekenskerke, Albert 50, 449, 544.
João IV, 8ste hertog van Braganza 79, 80, 84, 87, 88.
Job 698.
Joden (joods) 20, 21, 30, 89, 327, 340, 506, 516, 517, 597, 698, 713, 775, 801, 803.
Johan II Casimir, broer van Wladislas VII (IV), zie Jan II Kasimir.
Johann Georg I, keurvorst van Saksen 35, 43, 51, 54, 77, 183, 203, 206, 240, 273, 394, 401, 434, 458, 461, 496, 628, 671, 673, 674, 677, 705, 731.
Johann Philipp, rijngraaf 141[2].
Johannes 77.
John, Michael 361.

Johnson, Samson 606, 634, 665.
Joinville 403, 407, 411.
Jol, Cornelis 700[4], 713, 747.
Jongbloet, Cornelis 93.
Jongeneel, Cornelis Cornelisz. (de Jonge) 259.
Jordaan 516.
Josafat 776.
Joseph, père, zie Leclerc du Tremblay, François.
Jozua 775, 801.
Juda, stam 801.
Julia Mamaea 480.
Jülich-Berg 280, 738.
Julius Paulus 328.
Junius, Elisabeth 21, 256, 257, 333, 336, 498, 517, 609, 752.
Junius Jr., Franciscus 21[10], 63, 255, 301, 333, 340, 450[1], 598[10], 666[8].
Junius Jr., Franciscus *Francisci Ivnii F.F. De Pictvra Vetervm libri tres. Amstelaedami, Apud Iohannem Blaev, MDCXXXVII.* 21, 63, 82, 233, 255, 339, 450, 583, 598.
Junius Sr., Franciscus 753.
Junius, Johan Casimir 752[1].
Junius, Johanna 343, 666.
Jupiter 498.
Justinianus I, keizer van Byzantium 374[5], 449, 478.
Justinianus I, keizer van Byzantium *Codex Iustinianus.* 478.
Justinianus I, keizer van Byzantium *Digesta.* 243, 328.
Justinianus I, keizer van Byzantium *Institutiones.* 449.
Justinus Martyr 682.
Justinus Martyr *Apologiae pro Christianis.* 682.
Jutphaas 685.

K

Kaddisj (gebed) 698.
Kalkar 177.
Kalloo 382, 395, 420, 423, 428, 472, 476, 486, 499, 521, 556, 572, 594, 609, 700, 713, 727, 747, 808.
Kampen 236.
Kanaal, het 217.
Kapaun 686.
Karel I, koning van Engeland 14, 16, 17, 43, 58, 59, 72, 99, 170, 189, 190, 191, 229, 232, 274, 293, 295, 314, 323, 326, 359, 370, 378, 407, 410, 423, 446, 449, 450, 459, 463, 471, 493, 497, 504, 508, 518, 526, 566, 570, 576, 602, 604, 606, 607, 614, 621, 629, 630, 644, 649, 650, 654, 657, 665, 669, 671, 677, 690, 695, 701, 704, 707, 709, 713, 715, 726, 732, 741, 746.

Karel I, koning van Engeland *A Proclamation restraining the withdrawing His Majesties Subjects from the Church of England, and giving scandall in resorting to Masses. Whitehall, 20 december 1637.* 99, 102, 104.
Karel V, keizer van Duitsland 355, 356, 776.
Karel IX, koning van Zweden 345.
Karel X, koning van Zweden 345[6], 536, 539, 599, 761.
Karel de Grote 374[6].
Karl Ludwig, keurvorst van de Palts 28, 47, 49, 51, 52, 53, 54, 56, 58, 59, 60, 62, 69, 72, 73, 86, 131, 138, 139, 144, 150, 158, 168, 170, 171, 172, 173, 176, 179, 183, 184, 186, 188, 189, 191, 197, 200, 204, 207, 209, 218, 224, 229, 235, 238, 244, 245, 252, 262, 264, 265, 267, 272, 273, 278, 280, 284, 292, 293, 294, 297, 299, 305, 310, 313, 323 , 326, 330, 352, 359, 368, 370, 376, 380, 396, 398, 403, 418, 421, 428, 432, 435, 445, 449, 462, 471, 476, 485, 489, 496, 504, 511, 514, 517, 518, 530, 534, 549, 566, 576, 581, 588, 601, 614, 616, 618, 635, 638, 644, 654, 657, 661, 665, 671, 672, 673, 677, 681, 684, 687, 690, 694, 703, 706, 711, 713, 714, 721, 726, 739, 746, 747, 755, 761, 772, 778.
Karl van Oostenrijk 753[12].
Karyanda 627.
Kāsim 327[5], 373[1].
Kassel 216, 230, 357, 432, 448.
Katharina (zuster van Gustaaf II Adolf) 345, 536.
Kaysersberg 601, 605, 607.
Kazanowski, Adam 738, 741, 750.
Keisersberga, zie Kaysersberg.
Keizer (Keizerlijken, Keizers) 9, 10, 35, 37, 49, 96, 127, 141, 174, 175, 177, 197, 204, 210, 211, 227, 252, 260, 261, 280, 284, 294, 309, 322, 388, 390, 393, 402, 408, 415, 488, 514, 725, 769, 773, 778.
Keller von Schlaitheim, Adam Heinrich 181, 183, 188.
Kempf (kapitein) 203, 206.
Kempis, Thomas à, zie Thomas à Kempis.
Kentzinga, zie Kientzheim.
Kenzingen 284, 287, 291, 298, 304, 309, 457, 461, 534, 535, 537, 541, 542, 643, 647, 650, 799.
Kerver, Hyacinthe 160[1], 389.
Ketenes 382.
Kettler, Johan 294.
Keulen 54, 64, 93, 110, 114, 127, 205, 216, 225, 264, 268, 271, 281, 284, 309, 313, 317, 321, 322, 341, 377, 402, 422, 435, 466, 496, 497, 527, 565, 625, 639, 671, 677, 795, 798.
Kientzheim 601, 605, 607.
King, James (Jacob) 218[11], 273, 317, 330, 354, 369, 434, 566, 588, 614, 672, 677.
Kinschot, Nicolaes van 56, 63, 75, 90, 116, 126, 145, 167, 184, 214, 253, 279, 500, 519, 526, 531, 556, 610, 700, 782.
Kinsinga, zie Kenzingen.
Kinsingensis vallis, zie Kinzig, dal van de.
Kint van Rodenkerke, Susanna 153.
Kinzig, dal van de 347, 374, 377, 391, 716, 718, 720.

Kirschberg, rijksgraaf van, zie Fugger, Johann Ernst.
Klaaswaal 717.
Klappenburgum, zie Kloppenburg.
Kleef 64, 177, 191, 209, 235, 380, 485, 511, 518.
Klempenow 809.
Kloppenburg 793.
Knopius 181.
Knox, John 596[6].
Knox, John *The First Blast of the Trumpet against the Monstruous Regiment of Women. 1558.* 596.
Knuyt, Johan de 315, 433, 583, 594, 606, 607, 609, 614, 631, 690, 695, 697, 705, 717, 721, 765.
Koblenz 587.
Koenigsfelden 193.
Köhne genannt von Jasky, Israel, zie Jasky.
Koin, Hans van 39.
Koniecpolski, Stanislaus 453, 454, 469.
Koningsbergen 263, 652, 725.
Konstantinopel 3, 4, 8, 10, 40, 55, 81, 94, 239, 296, 315, 317, 372, 381, 399, 426, 442, 450, 456, 533, 648, 654, 658, 661, 702, 716, 719, 720, 728, 785.
Konstanz (meer van) 142, 171, 174, 175, 181, 183, 188, 195, 198, 204, 206, 207, 211, 246, 316, 324, 327, 330, 348, 351, 357, 358, 360, 601, 605, 608, 716, 718, 720, 741, 749, 768, 784.
Kopenhagen 66.
Kopten 480.
Kozakken 3, 4, 71, 103, 153, 181, 189, 196, 239, 317, 453, 613, 641, 644, 654, 655, 658, 703, 724, 725, 753, 773.
Kraayenberg, heer van, zie Groot, Diederik (Dirck) de.
Krakow 612, 710.
Krane, dr. Johann 35, 54, 225, 268, 466.
Krausen, Wilhelm 601, 605, 608.
Kreta 498, 772, 777.
2. Kronieken. 248.
Kroaten (Kroatisch) 25, 27, 96, 143, 203, 206, 211, 276, 347, 404, 408, 411, 489, 491, 495, 496, 586, 591, 593, 636, 643, 648, 651.
Kruisdijk, de 395.
Kruispolder 395.
Kruse, Petter 266.
Kruus, Johan Jespersson 4, 49, 161, 254, 255, 418, 457[7], 475, 492, 582, 664, 697, 724, 806.
Kruus van Harvila, Jesper Mattsson 457.

Kurz, graaf van Senftenau, Ferdinand Siegmund 4, 11, 33, 36, 38, 41, 43, 45, 55, 66, 69, 98, 99, 128, 158, 166, 205, 218, 225, 244, 265, 268, 274, 307, 341, 350, 370, 390, 393, 401, 435, 466, 502, 546, 549, 575, 581, 614, 616, 629, 769, 810.

L

Laage, hertog van Puylaurens, Antoine de 111[17], 115, 120, 123, 230[5].
La Borde, sieur de, zie Méliand, Blaise.
Lacedaemonië (Lacedaemoniërs), zie Sparta (Spartanen).
Laconië (Laconiers), zie Sparta (Spartanen).
Lacourt, Claude de 295.
Lacourt-Bourien, Agnes de 295.
Lactantius, Lucius Caecilius Firmianus 667.
Lactantius, Lucius Caecilius Firmianus *De mortibus persecutorum.* 667.
Lactantius, Lucius Caecilius Firmianus *Divinae Institutiones.* 667.
Lactuca = Frankrijk 13, 60, 71, 72, 101, 473.
La Fayette, Louise-Angélique Motier de 24, 26, 34, 35, 739, 740.
La Flotte-Hauterive, Madame de 508, 739.
La Fontaine, sieur de, zie Testard, Paul.
La Force, hertog van, zie Caumont, Jacques Nompar de.
Lafortius, zie La Force, hertog van.
Lamboy, Wilhelm, baron van 369, 611[10], 618, 623, 638, 640, 643, 648, 651, 656, 659, 662, 668, 689, 691, 692, 695, 716, 720, 738, 740, 741, 744, 748, 754.
Lampe, Barend 42.
Lampe, Barend *Historisch Verhael*, enz. *dln. 18-21;* zie Wassenaar, Nicolaes Jansz. van.
Landrecies 376.
Landresium, zie Landrecies.
Landsberg a.d. Warthe 129, 151.
Landshut 324, 716, 718, 720.
Landskron 784.
Langres 393.
Languedoc 104, 130, 133, 136, 138, 586.
Lanneau 115, 119, 124.
Lansac, Madame de, zie Saint-Gelais de Lansac
Lansac, Madame de, zie Souvré, Françoise de.
Lansman, Jan 151, 295, 429.
La Porte, hertog van La Meilleraye, Armand-Charles de 574, 578, 580.
La Porte, markies, later hertog van La Meilleraye, Charles de 232, 269, 477, 503, 508, 592.
La Rochefoucauld, François V, hertog van 4, 8, 11.
La Rochefoucauld, prins van Marsillac, graaf van Roucy, François VI, hertog van 4, 8, 11, 23, 25, 26.
La Rochefoucauld-Randan, markiezin van Senecey, Marie-Catherine de 690, 691, 693, 707.
La Rochelle 39, 178, 243, 412, 470, 474, 477, 685, 696, 706.

Latou = Frankrijk 122.
La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon, Frédéric Maurice de 158, 185, 260, 326, 352, 380, 429, 762.
La Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne, Henri de 176, 216, 243, 260, 267, 280, 286, 300, 308, 344, 351, 357, 360, 376, 384, 388, 393, 403, 407, 411, 420, 425, 428, 437, 441, 444, 457, 461, 524, 527, 534, 541, 601, 604, 607, 642, 647.
Laud, William 26, 60, 279, 295, 302, 326, 490, 607, 634, 665, 723.
Lauenburg 273, 274, 341.
Lauenburgici (Lawenburgici) duces, zie Saksen-Lauenburg, hertogen van.
Laufenburg 67, 79, 81, 85, 86, 87, 88, 112, 141, 169, 195, 198, 199, 204, 207, 210, 212, 298, 304, 309, 404, 408, 411, 451, 636, 653, 657, 660, 687, 702, 711, 726, 734, 736, 740, 756, 759, 763, 771, 777, 779, 799.
La Valette, zie Nogaret d'Epernon de la Valette.
La Vallée 699, 810.
Le Catelet 375, 377, 392, 548, 553, 554, 555, 560, 562, 566, 568, 574, 575, 577, 578, 579, 581, 586, 589, 590, 593, 596, 600, 617, 696.
Lecca, zie Lek.
Leckendijck, zie Lek.
Leclerc du Tremblay, François 71, 72, 101, 133, 162, 291, 299, 305, 310, 353, 358, 361, 376, 378, 406, 425, 440, 442, 473, 540, 551, 568, 574, 577, 764, 771, 772, 777, 780.
Le Coigneux, Jacques 527, 631, 644.
Lede, markies de, zie Bette, Guillaume.
Leganés, markies van, zie Guzmán, markies van Leganés, Diego Mexia Felipes de.
Leganesius, zie Leganés, markies van.
Leges XII Tabularum 262.
Leicester, graaf van, zie Sydney, Robert.
Leiden 19, 21, 28, 76, 83, 310, 335, 383, 471, 482, 625, 737, 750.
Leipzig 6, 132.
Lek 56, 93.
Lely = Engeland 72, 122, 473.
Lemaistre, Antoine 42^{5}, 90, 116.
Léman, Lac 601, 604, 608.
Lemanus lacus, zie Léman, Lac.
Lemberg, zie Lvov.
Lemgo 672, 677.
Lencastre, hertog van Aveiro, Pedro de 79^{5}, 80, 84, 87, 88.
Lencastre, hertog van Aveiro, Raimundo de 79^{5}, 80, 84, 87, 88.
Leodium (Leodiensis, Leodicum), zie Luik.
Leopold V, aartshertog van Oostenrijk 753^{12}.
Leopold Wilhelm, aartshertog van Oostenrijk 612^{8}, 784^{12}.

Leopolis, zie Lvov (Lemberg).
Le Roy de La Potherie, Charles 632[9], 633, 635, 638, 642.
Leslaeus, zie Leslie, Alexander.
Leslie, graaf van Leven, Alexander 55.
Leslie, John 143, 147, 643, 647.
Le Thor, Johannes 688.
Leucate 83, 113, 123.
Levcate, la Prise de. *La Prise et la Bataille de Levcate. Auec le Plan de la place assiëgée, du camp des ennemis, & du combat. A Paris, Chez Tovssaint Qvinet, au Palais, dans la petite salle, sous la montée de la Cour des Aydes, M.DC XXXVIII.* 83, 87.
Leuchtmar, Gerhard Romelian von Kalcheim, genaamd van 614, 618, 633, 635, 637, 638, 654, 657, 661, 701, 702, 721, 738, 742, 750.
Levi, stam 803.
Levieten 802, 803.
Lex Aquilia 335, 506.
Lex de Pauperie 506.
Libanius 682[3].
Libensperga 653, 657.
Liburnum, zie Livorno.
Licestrius, zie Sidney, Robert.
Liefkenshoek 382, 413, 431, 447.
Liere, heer van Oosterwijk, Willem van 9, 90, 106, 118, 135, 191, 192, 209, 212, 214, 235, 236, 244, 258, 260, 270, 312, 427, 655, 695.
Ligurië 158.
Lillie, Axel 272[15].
Lilliehöök, Johan 272.
Lilliesparre till Fyllerum, Joen 49, 273, 501.
Lilliesträom, Johan Nicodemi 613.
Lillo 396.
Limoges 5.
Lincoln 295, 326.
Lindau 204, 206, 211.
Lindavia, zie Lindau.
Lindenborg[aant.], Friedrich 16[8].
Lindholm 338, 346.
Lingen 139.
Lipsia, zie Leipzig.
Lipsius, Justus 125.
Lipski, Jan 454.
Litauen (Litaus) 753, 785, 786.
Lith, Lithoyen 276, 294, 311, 312, 315, 339, 366, 571.
Livingstone, kapitein 414.
Livingstone, sergeant-majoor 414.
Livius, Titus 437, 488, 727.
Livius, Titus *Ab urbe condita.* 437, 488, 727.
Livonia, zie Lijfland.
Livorno 143, 742.
Livus, zie Heiden, Alexander van der.
Lockey, Thomas 302.

Lodenstein, Everard Jansz. van 782[6].
Lodewijk IX, bijgenaamd de Heilige 242[1].
Lodewijk XII 729.
Lodewijk XIII, koning van Frankrijk, passim.
Lodewijk XIV 46[8], 52, 61, 124, 138, 289, 508[19], 512, 563, 566, 568, 580, 589, 596, 600, 603, 607, 614, 617, 620, 636, 642, 655, 658, 661, 691, 699, 705, 707, 712, 716, 717, 728, 729, 730, 734, 758, 761, 764, 779, 811.
Lodron, graaf van, zie Paris, heer van Castellnovo en Castellan.
Loevestein 168, 184.
Loitz 66, 152, 809.
Lomello 196.
Londen 189, 362.
Longavillanus, zie Longueville, hertog van.
Longavilleria, zie Longeville.
Longeville 525, 527.
Longueval, baron van Manicamp, Achille de 196, 199, 458, 461, 548, 575, 578, 586, 590.
Longueville, hertog van, zie Orléans, Henri d'.
Longueville, hertogin van, zie Bourbon, Anne-Geneviève de.
Loon, Arnold van 722[10], 744, 766.
Loon, Hans van 722.
Lopez, Alphonse 74[6].
Lorraine, zie Lotharingen.
Lorraine, hertog van Elboeuf, Charles II 111[16], 123.
Lorraine, hertog van Chevreuse, Claude de 115, 173, 331, 656, 673.
Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac en Brionne, Henri de 111[15], 115, 120, 123, 230.
Lorraine, prinses van Pfalzburg-Liseheim, Henriette de 128.
Losecaat, Anna van 499, 665, 691.
Losecaat, Diderik van 168, 184, 214, 254, 278, 279, 286, 311, 446[4], 483, 665, 691.
Losecaat, Esseline van 665, 691.
Losecaat, Frederik van 446[3], 472, 483, 499, 507, 525, 530, 665, 683[10], 691, 700.
Loss, Christian von 553, 555.
Lotharingen (Lotharings) 14, 115, 120, 178, 208, 230, 287, 294, 324, 433, 525, 527, 560, 561, 587, 636, 638, 653, 657, 664, 707, 711, 731, 738, 741, 795.
Lotharingen, huis van 111, 123.
Lotharingen, François-Nicolas, hertog van 693[10], 705, 756[5], 759, 763.
Lotharingen, Karel IV, hertog van 3, 10, 12, 23, 25, 27, 33, 36, 38, 47, 51, 53, 157, 162, 180, 182, 203, 206, 224, 230, 233, 238, 245, 251, 261, 268, 351, 357, 360, 376, 384, 393, 404, 409, 411, 420, 424, 425, 428, 441, 470, 474, 477, 504, 508, 510, 521, 525, 527, 535, 542, 548, 553, 554, 555, 560, 561, 573, 574, 577, 586, 591, 593, 601, 603, 605 , 607, 640, 643, 648, 653, 657, 660, 671, 672, 675, 676, 677, 680, 687, 693, 704, 706, 708, 718, 732, 738, 740, 745, 748, 754, 756, 759, 763, 771, 777, 780.

Lotharingen, Nicole, hertogin van 180, 182, 187.
Lotharingia (Lotharingicus), zie Lotharingen.
Loytzium, zie Loitz.
Lubbertus, Sijbrandus 208[5], 751.
Lubeca, zie Lübeck.
Lübeck 43, 51, 54, 64, 129, 268, 271, 273, 274, 309, 341, 350, 371, 377, 390, 393, 402, 422, 435, 466, 496, 501, 545, 585, 590, 616, 655, 671, 676, 691, 727, 732, 795, 810.
Lübeck, vrede van 55[2], 501, 585, 590.
Luca, Carolo de 586.
Lucas 546.
Lucerna, zie Luzern.
Luchtenburch, Jonathan van 610.
Ludovicus, Philippus 486.
Lugdunum, zie Lyon.
Lugdunum Batavorum, zie Leiden.
Luik 49, 53, 93, 183, 185, 267, 280, 300, 306, 307, 322, 351, 357, 366, 368, 376, 385, 411, 486.
Lumague en Masserani (bankiershuis) 632.
Lumella, zie Lomello.
Lunaevilla, zie Lunéville.
Lüneburg 129, 172, 273, 770, 795.
Luneburgicus, zie Braunschweig-Lüneburg, Georg, hertog van.
Lunemburgium, zie Lüneburg.
Lunéville 689, 693, 696, 704, 708, 715, 719, 726, 734, 736.
Lupesteiniacus, zie Loevestein.
Lupu, Vasilie (Basilius) 143.
Lusitania (Lusitanicus), zie Portugal.
Lutetia, zie Parijs.
Lutheranen (Luthers) 6, 117, 172, 283, 321, 455, 776.
Luthmarus, zie Leuchtmar, Gerhard Romelian von Kalcheim, genaamd van.
Lutsavius, zie Lutzow, Conrad.
Lutzemburgum, zie Luxemburg.
Lützen 536, 675.
Lutzmarius, zie Leuchtmar, Gerhard Romelian von Kalcheim, genaamd van.
Lutzow, Conrad 162, 166, 577, 579, 581, 617, 632, 635, 643, 647, 738.
Luxemburg 280, 726, 733, 736.
Luzern 45, 70, 74, 96, 130, 135, 137, 142, 171, 174, 175, 204, 206, 211, 351, 357, 360.
Lvov 613.
Lydië (Lydisch) 340.
Lyffkenshouck, zie Liefkenshoek.
Lijfland 94, 146, 367, 466, 786.
Lijmaers, zie Lijmers, de (Liemers, de).
Lijmers, de (Liemers, de) 90, 380.
Lyon 133, 146, 220, 266, 672, 675, 677, 783, 784.

M

Maas 90, 402, 603, 734.
Maastricht 151, 158, 170, 176, 183, 185, 216, 219, 236, 260, 262, 295, 326, 380, 429, 432, 485, 486, 713.
Machaut, Charles de 632[8], 633, 635, 638, 642.
Machlinia, (Machliniensis), zie Mechelen.
Macho (comicus uit Athenaeus' Deipnosofistae) 89.
Madrid (Sp.) 32, 79, 80, 84, 87, 88, 110, 158, 351, 356, 711.
Maecius (Metius) Marcus, Celer 30.
Maenus (Moenus), zie Main.
Maeotis, Maiotis 257.
Magog = Frederik Hendrik 9, 359.
Maguntiacum, zie Mainz.
Maillé, markies van Brezé, Urbain de 180, 182, 187, 210, 238, 245, 264, 267, 271, 298, 300, 306, 310, 344, 351, 357, 384, 388, 411, 425, 428, 438, 441, 444, 477, 503, 508, 510, 541.
Maimonides (Rabbi Moses ben Maimon) 248, 516[10], 597[3], 802, 803.
Maimonides (Rabbi Moses ben Maimon) *Jad Hachazaka (= Mischne Tora - tract. Sanhedrin -).* 248, 775, 802.
Maimonides (Rabbi Moses ben Maimon) *Mischne Tora (= Jad Hachazaka).* 802.
Main 224, 230.
Mainz 226, 471, 493, 573, 593, 687.
2 Makkabeeën. 698.
Makssoudkhan 8.
Malderee, Jacob van 655.
Maleachi. 802.
Malta (Maltezer ridders) 368, 456, 548, 553, 555.
Malvezzi, Virgilio 622[8].
Malvezzi, Virgilio *Virgilii Malvezzi Marchionis Princeps, eiusque arcana: In vita Romvli repraesentata. Latinitate donavit Iohannes Kruus I.F. Lugd. Bat.: apud Elzevirios 1636.* 622.
Malvezzi, Virgilio *Virgilii Malvezzi Marchionis Tyrannvs, ejusque arcana in vita Tarqvinii svperbi repraesentata. Latinitate donavit Iohannes Krvvs I.F. Lvgd. Batavorvm, Apud Elzevirios. Anno. 1636.* 622.
Mammea, Alexander, zie Severus, Alexander.
Mamrim 775.
Manlius = Ferdinand III 60, 101, 440.
Manlius, Joannus 110.
Mansfeld, Philipp, graaf van 754, 756, 760, 764, 771, 777, 779.
Mantua 44, 124, 144, 148, 158, 322.
Mantua, hertogen van, zie Gonzaga.
Manutius, de Jongere, Aldus 662[11].
Manuzio, Aldo, zie Manutius, Aldus.
Marchia, zie Mark Brandenburg.
Marchiae comitatus, zie Mark.
Marcus Aurelius 480.

Marguerite-Philippine 230.
Marienbergh, zie Marienburg.
Marienburg 786.
Marin(i), Charles 8, 16, 25, 31, 33, 36, 40, 44, 57, 60, 66, 75, 78, 96, 119, 156, 169, 174, 178, 193, 200, 295, 315, 340, 346, 371, 381, 398, 418, 433, 436, 451, 467, 483, 486, 522, 528, 545, 595, 611, 623, 640, 659, 668, 686, 701, 711, 754, 767, 773, 783.
Mark 793.
Mark Brandenburg 77.
Markolsheim 491.
Marne 387.
Mars 13, 15.
Marseille 146, 318, 332, 350, 356, 360.
Marsillac, prins van, zie La Rochefoucauld, François VI, hertog van.
Martialis, Marcus Valerius 168, 193, 625.
Martialis, Marcus Valerius *Epigrammata.* 168, 193, 625.
Mary, dochter van Karel I van Engeland 407[15], 410.
Mascarenhas, conda Torre Fernâo de 781.
Massa Pasja, caimacan 716, 719, 720.
Masserani, zie Lumague.
Massilia, zie Marseille.
Mateiŭ Basarabi, zie Basarabi.
Matelieffe de Jonge, Cornelis 122[10].
Mathenes, Johan van 398[5].
Matrona, zie Marne.
Mattheus 328, 619, 634.
Maurier, Benjamin Aubéry du 572[5].
Maurier, Daniel Aubéry du 572.
Maurier, Louis Aubéry du 558, 572, 602, 608.
Maurier, Maurice Aubéry du 572.
Maurier, Maximilien Aubéry du 572.
Maurits, graaf van Nassau, prins van Oranje 2.
Maximiliaan I, keurvorst van Beieren 35, 51, 54, 96, 114, 124, 130, 142, 146, 156, 157, 160, 164, 178, 181, 183, 188, 195, 199, 203, 204, 205, 206, 207, 211, 227, 238, 246, 265, 280, 283, 308, 355, 370, 378, 389, 394, 424, 426, 467, 514, 524, 527, 534, 541, 573, 574, 577, 586, 591, 601, 603, 608, 617, 623, 671, 677, 772, 799.
Mayence, Zie Mainz.
Mazzarini, Giulio Raimondo 103, 104.
Mechelen 423, 446.
Mecklenburg 66, 76, 77, 129, 273, 303, 401, 762, 786, 793, 810.
Mecklenburgicum, zie Mecklenburg.
Mecklenburg-Schwerin, Adolf Friedrich, hertog van 14, 15, 43.
Medici, Anna de 753[12].
Medici, Claudia de 37.
Medici, groothertog van Toscane, Cosimo II de 448, 476.
Medici, groothertog van Toscane, Ferdinando II de 23, 25, 27, 143, 158, 204, 207, 211, 448, 476, 498, 742, 778, 780.
Medici, Gian Carlo de 778[3], 780.

Medici, Giovanni Carlo de 448[9], 476.
Medici, Leopoldo de 448[9], 476.
Medici, Maria de 324, 407, 408, 486, 509, 511, 527, 532, 544, 549, 557, 559, 561, 567, 570, 572, 576, 579, 581, 582, 583, 588, 591, 593, 594, 600, 604, 606, 607, 609, 614, 618, 621, 631, 632, 634, 639, 642, 644, 647, 649, 650, 655, 656, 658, 665, 672, 673, 678, 690, 691, 692, 695, 697, 704, 707, 709, 721, 723, 727, 738, 739, 743, 749, 750, 751, 761, 764, 765.
Medio, Mattias de 448[9], 476.
Mediolanum (Mediolanensis), zie Milaan.
Mediomatrici, Mediomatricum, zie Metz.
Meer, Abraham van der 311[7].
Meer, Franck van der 610[3].
Meerbot, Heinrich 43, 98, 101, 463, 536, 549, 602, 807.
Meerman, Dirk 42, 782[4].
Megapolis, zie Mecklenburg.
Megapolitanus dux, zie Mecklenburg-Schwerin, Adolf Friedrich, hertog van.
Meilleraye, zie La Porte, Charles de.
Melanchton, Philipp 110.
Melander, graaf van Holzapfel, Peter 65, 138, 190, 197, 205, 216, 260, 265, 272, 317, 352, 367, 432, 434, 445, 448, 476, 587, 614, 616, 695.
Melchizedek (Melchisedech) 729.
Méliand, Blaise 25, 67, 78, 111, 112, 114, 123, 315, 340, 347, 686, 726, 734.
Melitenses, zie Malta (Maltezer ridders).
Mello, zie Beth-Millo.
Mello, graaf van Assumar, markies van Tor de Laguna, Francisco de 545, 595.
Memell 652, 786.
Memmingen 203, 206, 210.
Menander 720.
Menander *Fragmenten.* 720.
Menapiërs 351, 357.
Menasseh ben Israel 248, 452, 498, 516, 597[4], 627, 664, 751, 753, 801.
Menasseh ben Israel *Menasseh Ben Israel Conciliator sive De convenientia locorum S. Scripturae, quae pugnare inter se videntur. Opus ex vetustis, & recentioribus omnibus Rabbinis, magnâ industriâ, ac fide congestum. Esto es Conciliador o De la conveniencia de los Lugares de la S. Escriptura, que re pugnantes entre si parecen. Obra ansi de los antiguos, como modernos sabios, con grande industria, y fé coligida. Con tres Tablas, vna de los libros de los antiguos sabios; otra de los lugares de la S. Escriptura que se explican; tercera de las cosas mas notables. Francofurti, Auctoris impensis M.DCXXXII.* 597.

Menasseh ben Israel *De Creatione Problemata XXX: Cum summarijs singulorum Problematum & indice locorum Scripturae, quae hoc opere explicantur. Amstelodami, Typis & sumptibus Auctoris. MDCXXXV.* 597.
Menasseh ben Israel *De resurrectione mortuorium libri III. Amstelodami, typis et sumptibus auctoris, 1636.* 597.
Menottus, zie Monod, Pierre.
Mentz, zie Mainz.
Meppen 139, 158, 172, 176, 189, 218, 240, 244, 252, 273, 293, 294, 313, 316, 324, 326, 341, 352, 359, 380, 398, 416, 421, 793.
Mercier, E. 71.
Mercurius 239.
Mercy, vrijheer van, Caspar 224[6], 653, 657, 704, 708.
Mercy, vrijheer van, Franz 224[6], 230, 233, 245, 251, 653, 657.
Mesmes, graaf van Avaux, Claude de 7, 10, 11, 12, 16, 24, 53, 54, 129, 130, 143, 164, 167, 217, 218, 225, 232, 239, 241, 246, 250, 268, 271, 274, 275, 284, 306, 307, 316, 331, 337, 370, 390, 393, 394, 406, 410, 422, 466, 473, 549, 559, 561, 601, 605, 620, 671, 676, 747, 770, 792, 795, 796, 797, 810.
Mesmes, Henri de 16.
Mesopotamië 37.
Mestrezat, Jean 302[10].
Metsch, Friedrich 553, 555.
Metz 264, 267, 271, 664, 718, 726, 734, 736.
Meursius, Johannes 20, 22, 335, 624[5], 625, 752.
Meursius, Johannes *Ioannis Mevrsi Glossarivm graecobarbarvm. In quo praeter vocabula quinque millia quadringenta, officia atque dignitatis imperij Constantinop. tam in palatio, quàm ecclesia aut militia, explicantur, et illustrantur. Editio altera emendata, et circiter M.DCCC vocabulis aucta. Lvgdvni Batavorum, apud Lvdovicvm Elzevirivm. Anno M.D.CXIV.* 663.
Meursius, Johannes *Ioannis Mevrsi Historica; Danica pariter, & Belgica; uno Tomo comprehensa: Quorum seriem pagina post praefationem ad Lectorem indicabit. Operum Omnium Tomvs Primvs. AmstelodamI, Apud Gvilielmvm & Ioannem Blaev, MDCXXXVIII.* 624, 752.
Meursius, Johannes *Ioannis Mevrsi Historiae Danicae, sive De Regibus Daniae, Qui familiam Oldenburgicam praecessere, eorumque rebus gestis, à Dano ad Canvtvm VI, in quo desinit Saxo, Libri Qvinqve Priores Amstelodami, Apud Gvilielmvm & Ioannem Blaev, MDCXXXVIII.* 335.
Meursius, Johannes *Ioannis Mevrsi Historiae Danicae Continvatio. Sive … Libri Qvinque Posteriores à Canvto VI, in quo Saxo desinit, usque ad Christianum I. Amstelodami, Apud Gvilielmvm & Ioannem Blaev, MDCXXXVIII.* 335.
Meursius, Johannes *Ioannis Mevrsi Historiae Danicae Libri III. In quibus res commemorantur gestae à Christiano I; ac Ioanne, ejus filio: & nepote, Christiano II. Amstelodami, Apvd Gvilielmvm & Ioannem Blaev, MDCXXXVIII.* 335.
Meursius, Johannes *Ioannis Mevrsi Ferdinandus Albanvs, sive De Rebus Eivs in Belgio per Sexennium gestis, Libri IV. In quibus Belli Belgici Principium. Additvr De Indvciis, Liber singvlaris, In quo ejusdem belli finis. Amstelodami, Apud Gvilielmvm & Ioannem Blaev, MDCXXXVIII.* 335.
Meursius, Johannes *Ioannis Mevrsi Gvilielmus Avriacvs, sive, De rebus toto Belgio tam ab eo, quam ejus tempore, gestis; ad excessum Ludovici*

Requesensii. Pars Prima. Tributa in libros decem. Amstelodami, Apud Gvilielmvm & Ioannem Blaev. MDCXXXVIII. 335.
Meusnier 632.
Meyer, Jacob de 278[2], 338, 499, 611.
Meyer, Jacob de *Commentarii sive Annales Rerum Flandriacarum Libri XVII auctore Jac. Meijero Balliolano 1561.* 278, 338, 499, 544, 611.
Michael III Fjodorowitsj Romanow 10[15], 13, 16, 143, 652[5], 724, 727, 744.
Middelburch (schip) 465.
Middelburg 278, 448.
Middellandse Zee 74, 780.
Mieg, dr. Johann Ludwig 194.
Mierevelt, Michiel Jansz. van 6, 82, 90, 116, 132, 214, 233.
Mierop, Jacob van 531.
Miethof, Daniel 628, 674.
Milaan 16, 25, 27, 36, 97, 100, 179, 196, 200, 204, 206, 211, 231, 291, 296, 375, 433, 545, 595, 612, 623, 632, 636, 637, 669, 712, 741, 744, 749, 773, 790.
Mileterius, zie Brachet de la Milletière, Théophile.
Mimnermus = vrede 13, 102, 387, 459, 492.
Mina, zie Sâo Jorge da Mina.
Minden 273, 793.
Minderbroeders 151, 185, 260.
Miniemen, zie Minderbroeders.
Miolans, markies van St. Chaumont, Melchior Mitte de 331, 337, 406, 410, 470, 474, 477, 797.
Mirabel, markies van, zie Zuñiga y Davila, don Antonio de.
Miris, Johannis a 91.
Mirow 810.

Mithobius, zie Miethof, Daniel.
Mittenwegia, zie Wittenweier.
Mittenweyer, zie Wittenweier.
Mockhel, Friedrich Richard 169, 252, 346, 375, 381, 392, 399, 418, 433, 451, 467, 468, 484, 487, 573, 595, 612, 628, 640, 678.
Moens, Johan 91, 500.
Möereby 338, 346.
Mogorensis rex, zie Djahān Shāh.
Moguntiacum, Moguntinuo, zie Mainz.
Mohammedanen (Mohammedaans) 43, 730, 759.
Mohr, Christoph von 790.
Mohyla, Johannes, zie MovilĂ, Johannes.
Moldau 60, 71, 101, 143, 146, 197.
Moldavia, zie Moldau.
Molina, Anton 790.
Molinaeus, zie Dumoulin, Pierre.
Molsberg 715, 718, 719.
Mompelgard, zie Montbéliard.
Monaco 23, 25, 27.
Moncalieri, Ioannis a, zie Ioannis a Moncalieri.
Monçon, verdrag van 16, 45, 70, 261.
Monnikendam 433.
Monod S.J., Pierre 99, 102, 104, 120, 133, 144, 148, 158, 165.
Monod S.J., Pierre *Trattato del titolo regio dovuto alla serenissima Casa di Savoja, insieme con un ristretto delle revoluzioni del Reame di Cipri, appartenente alla corona dell' Altezza reale di Vittorio Amedeo Duca di Savoja, Principe di Piemonte, re di Cipri. In Torino, apresso gli Eredi di Gio. Dominico Tarino, MDCXXXIII.* 120.
Monsferratus, zie Montferrat.
Monspellicardus, zie Montbéliard.
Montbéliard 170, 173, 175, 196, 198, 201, 203, 206, 210, 230, 524, 527, 548, 553, 555.
Montecuccoli, Raimondo 753[10].
Montafié, Anne de 486, 492, 509.
Montferrat 7, 119, 124, 148, 158, 165, 179, 196, 231, 283, 291, 356, 441, 612, 659, 660.
Montgaillard, zie Percin, Pierre-Pol de.
Montiglio, Ottavio 284, 288, 755.
Montluc, Jeanne de 16[6].
Montmorency, Charlotte-Marguerite de 492.
Montsigot, Louis de 527, 632.
Mookerheide 572.
Moons, Johan, zie Moens, Johan.
Moravië 487, 495, 710.
Morgues, sieur de Saint-Germain, Mathieu de 407, 672, 678.
Mornay, heer du Plessis-Marly, Philippe de 753.
Morrin (Morasin, Marazini), Rudolph von 731.
Mosa, zie Maas.
Moscovia (Moschi), zie Rusland.
Moser von Filseck, Friedrich 647.

Mossul, zie Mōṣul.
Mōṣul 681.
Moulle 361.
Moura y Corte Real, markies van Castel Rodrigo, Manuel de 291, 580.
MovilĂ, Johannes 197.
Moyenvic 693.
Mozes 328, 682, 751, 801, 802.
Mulert, Dirk 39.
Mülhausen 653, 657, 660.
Mülheim 588.
Mulhemum, zie Mülheim.
Mulhusium, zie Mülhausen.
Müller, Georg 26, 60, 87, 108, 109, 110, 152, 166, 188, 194, 222, 254, 260, 266, 282, 304, 315, 321, 324, 347, 362, 373, 374, 376, 378, 386, 399, 400, 404, 407, 414, 421, 432, 439, 443, 445, 451, 456, 462, 467, 471, 514, 539, 615, 630, 645, 674, 678, 714, 731, 733, 745, 769, 799.
Munk, Christina 626.
Münster 294, 448.
Murád, sultan, zie Amurath IV.
Myle, Cornelis van der 398[6].

N

Naeranus, Johannes 515[1].
Namen 219.
Namen, polder van 382.
Nanciatum, zie Nancy (Nanciacum).
Nancy (Nanciacum) 47, 51, 53.
Nantes 151, 178.
Nanteuil, baron van 270.
Napels 100, 196, 200, 339, 632, 636, 637.
Nasica = Amsterdam 41, 90, 116.
Nassau, graaf van, zie Frederik Hendrik.
Nassau, graaf van, zie Maurits.
Nassau, graaf van, zie Willem II.
Nassau, Justinus van 606.
Nassau, Wilhelm Otto van 605[6].
Nassau, Willem Lodewijk van 655.
Nassau-Dietz, Hendrik Casimir I, stadhouder van Friesland en Groningen, graaf van 395, 530, 557, 684[9].
Nassau-Dillenburg, graaf van, Otto Wilhelm 141, 206[5], 210.
Nassau-Siegen, Georg Frederik, graaf van 556[3], 557.
Nassau-Siegen, Hendrik, graaf van 594, 609, 632, 633, 636, 637, 638, 644, 648, 650, 705, 717, 763, 765.
Nassau-Siegen, Johan Maurits, graaf van 380, 403, 432, 465, 697.
Nassau-Siegen, Maurits Frederik, graaf van 395[2], 414, 416, 421, 423, 427, 432, 439, 446, 471, 525, 808.

Nassau-Siegen, Willem, graaf van 380, 382, 394, 395, 396, 397, 412, 414, 416, 421, 423[5], 431, 439, 443, 445, 447, 471, 476, 525, 594, 808.
Nassauw (schip) 218[13], 465.
Naudé, Gabriel 361.
Naudé, Gabriel *Gabrielis Navdaei Syntagma de Stvdio Militari, Ad Illustrissimum Iuuenem Lvdovicvm ex Comitibvs Gvidiis a Balneo. Romae, Ex Typographia Iacobi Facciotii. MDCXXXVIII.* 361.
Navarra 58, 61, 68, 72, 74, 112, 123, 136, 171, 172, 182, 188, 238, 245, 264, 548, 553, 554, 566, 810.
Neapolis (Neapolitanus), zie Napels.
Neckar 224, 230.
Nederland (Nederlanders, Nederlands) 20, 71, 104, 128, 150, 153, 209, 218, 245, 412, 463, 547, 608, 613, 700.
Neder-Saksen 762.
Neef(f) = Frederik Hendrik 9, 107, 212, 281, 314, 359, 380.
Neomagum, zie Nijmegen.
Neoptolemus, zie Pyrrhus.
Neptunus 713.
Neuburg 193, 203, 210, 229, 231, 276, 351, 357, 360, 371, 374, 378, 385, 390, 391, 426, 437, 441, 444, 643, 648, 651, 656, 659, 660, 672, 677, 680, 689, 692, 696, 756, 759.
Neuburg en Jülich-Berg, Wolfgang Wilhelm, hertog van 49, 205[8], 264[16], 280, 284, 292, 781.
Neuchâtel, Lac de 601, 604, 608.
Neurenberg 114, 124.
Neustadt 611.
Nevers 111, 115, 120, 123, 392.
Newenburgum, zie Neuburg.
Niceae Paleae, zie Nizza Montferrato.
Nicodemi, Johan, zie Lillieström, Johan.
Nicolaï, Maria (Mayke Clais) 253, 610, 621, 639[7], 659, 662[6], 694, 750[15].
Nicolasborgh 710, 724.
Nicrus (Nicer), zie Neckar.
Niebruch 809.
Niellius, Carolus 118[1].
Nienburg 793.
Nienhus 793.
Nieupoort, Willem van 610[2], 634.
Nizza Montferrato 291, 716, 718, 720.
Noailles, graaf van, François 386, 391.
Nobel, Hendrik (Hendrick Willemsz.) 571.
Nogaret d'Epernon de La Valette, Bernard de 180, 196, 199, 200, 574, 578, 581, 615, 619, 632, 633, 635, 638, 642, 656, 672, 673, 678, 679, 680, 704, 709, 726, 742.
Nogaret d'Epernon de La Valette, Bernard de *Autre Relation de ce Siège en 1638.* 679.
Nogaret d'Epernon de La Valette, Jean-Louis de 37, 60, 61, 72, 74, 175, 180, 196, 199, 200, 344, 376, 379, 389, 393, 440, 574, 578, 581, 615, 619, 635, 638, 679, 716, 718, 726, 734, 736, 738, 742, 750.

Nogaret d'Epernon de La Valette, Louis de 37, 72, 171, 172, 174, 224, 230, 231, 283, 291, 351, 356, 361, 408, 425, 433, 437, 440, 444, 460, 504, 508, 510, 615, 619, 635, 716, 720.
Nogaret de Foix de La Valette, hertog van Candale, Henri de 37.
Nombre de Dios 708.
Nominus Dei oppidum, zie Nombre de Dios.
Nooms, heer van Aarlanderveen, Willem 19[4], 334[13].
Noord-Afrika 667, 802.
Noordduitsland 4.
Noord-Holland 215, 594, 610.
Noord-Italië 171, 291, 522, 642, 716.
Noordzee 74.
Nördlingen 173, 198, 222, 237, 261, 399, 794.
Nördlingen, slag bij 794.
Nordsholm, heer van, zie Spiring Silvercrona, heer van Norsholm, Petter.
Norimberga, zie Nürnberg.
Normandië 72, 74.
Northolm, zie Spiring Silvercrona, heer van Norsholm, Petter.
Notre Dame 172, 187.
Notrodame (Nostradamus), Michel de 426[1].
Notrodame (Nostradamus), Michel de *Les Propheties de M. Michel Nostradamvs. Medecin du Roy Charles IX. & I'vn des plus excellens Astronomes qui furent iamais. A Lyon 1568, p. 56: Centvrie VI, LVII.* 426.
Nottijn, Philippe 429.
Novara 196, 200.
Noviomagum, zie Nijmegen.
Novum Castellum, zie Neuchâtel, Neufchâteau.
Noyerius, zie Noyers, seigneur de.
Noyers, seigneur de, zie Sublet, François.
Numeri. 801, 802.
Numerianus = Amsterdam 122, 135, 140, 186, 223, 281, 308.
Nürnberg, zie Neurenberg.
Nijenburgum, zie Nienburg.
Nyenlandt van Brederode, Mr. Cornelis van 71.
Nijhusium zie Nienhus.
Nijmegen 293, 312, 572.

O

Oberkirch 574, 577.
Oceanus, zie Atlantische Oceaan.
Odysseus 125.
Oedipus 63.
Oehm, Johann Bernhard von 586, 591.
Oetgens van Waveren, Anthony 65, 86, 93, 103, 106, 128.

Offenburg 298, 304, 309, 374, 378, 390, 391, 400, 404, 408, 411, 524, 527, 534, 535, 537, 541, 542, 547, 552, 554, 560, 561, 586, 591, 784, 799.
Oger, René, zie Augier, René.
Ogerius, zie Augier, René.
Oldenbarnevelt, Johan van 215, 606, 655.
Oldenburg 232, 259, 260, 284, 352, 376.
Oldeslo, zie Oldesloe.
Oldesloe 341, 370, 435.
Olivarès, graaf-hertog van, zie Guzmán, Gaspard de.
Olynthus, Callisthenes van 226.
Ondedei, Giuseppe Zongo 665.
Onn(i)us, Henricus 39, 412, 507, 529.
Oostende 398, 465, 476, 571, 572, 718.
Oostenrijk (Oostenrijks) 13, 23, 27, 69, 76, 78, 79, 81, 85, 86, 88, 131, 137, 141, 143, 145, 161, 166, 178, 179, 230, 242, 288, 294, 299, 315, 317, 331, 341, 351, 352, 354, 357, 360, 371, 421, 433, 456, 504, 509, 515, 524, 539, 545, 548, 553, 555, 566, 611, 612, 613, 618, 629, 630, 631, 638, 640, 644, 646, 655, 673, 675, 707, 725, 731, 741, 743, 749, 768.
Oostenrijk, aartshertog van, zie Albertus.
Oostenrijk, Huis van 17, 32, 36, 45, 46, 48, 84, 92, 314, 586, 601, 655, 723, 744.
Oosterwijk, heer van, zie Liere, Willem van.
Oostfriesland 232, 246, 259, 294, 313, 773, 781.
Oost-Indië (Oostindisch) 1, 218, 465, 627, 758.
Oostindische Compagnie 20, 93, 106, 108, 122, 128, 135, 139, 486, 512.
Oostzee 64, 92, 385, 613, 786.
Opalinski, Lucas 738, 741, 750.
Opitz, Martin 1, 418, 456, 502, 529.
Opitz, Martin *Die Psalmen Davids nach Frantzösischen Weisen gesetzt. Durch Martin Opitzen. Jetzo auffs new übersehen vnd verbessert. Mit Kön. M. begnad. vnd Freyheit. Dantzig, Gedruckt vnd verlegt durch Andream Hünefeldt, Buchhändler 1638.* 418, 456, 502.
Opmeer, Pieter van 519, 556.
Oppel, Johann Georg 553, 555.
Or, François d' 117, 185, 213, 253, 279, 302, 424.
Orcus 168.
Ordines Foederatie, zie Staten-Generaal.
Ordines foederati Belgii, zie Holland.
Orléans, hertog van, zie Gaston Jean-Baptiste de France.
Orléans, hertog van Longueville, Henri d' 23, 25, 27, 72, 74, 99, 102, 104, 111, 112, 113, 118, 120, 123, 124, 130, 133, 134, 136, 138, 162, 210, 238, 243, 245, 250, 264, 267, 271, 298, 303, 324, 331, 351, 357, 360, 374, 376, 378, 379, 385, 387, 392, 393, 404, 408, 411, 419, 420, 424, 428, 433, 437, 442, 457, 470, 474, 477, 489, 491, 494, 497, 503, 508, 510 , 548, 553, 554, 560, 561, 587, 588, 591, 593, 605, 607, 614, 617, 618, 632, 633, 636, 637, 638, 642, 647, 660, 671, 675, 676, 689, 693, 696, 704, 705, 706, 708, 715, 718, 719, 726, 734, 736, 737, 738, 740, 741, 745, 748, 756, 759, 763.
Orléans, hertog van, Philippe I 124^{8}.
O(r)smael, heer van Valkenburg, Jan de Hertoge van 622.
Osnabrück 761, 793, 795.
Ossolinski, Jerzy (Georg) 314, 528.

Ostein, Jean-Henri d' 44[9], 70, 96, 130, 136, 137.
Ostraniza 454.
Osuna, hertog van, zie Téllez-Girón, Pedro.
Otho = Pruisen 71.
Otto, graaf van Solms-Laubach, Albrecht 37.
Ottomanen (familie der) 373.
Ottomanen, sultan der, zie Amurath IV.
Overschie, Aeltgen (Borre) van 56, 67, 68, 82, 83, 91, 115, 126, 127, 132, 145, 184, 212, 213, 220, 253, 286, 302, 321, 343, 424, 507, 525, 537, 558, 635, 665, 666, 683, 684, 714, 730, 744.
Overijssel 90, 92, 105, 294, 357.
Overijssel, landdag van 105.
Ovidius Naso, Publius 193, 281.
Ovidius Naso, *Heroides.* 281.
Ovidius Naso, *Metamorphoses.* 193.
Oxenstierna, Axel 1, 12, 40, 44, 53, 57, 60, 69, 78, 110, 122, 130, 135, 136, 144, 153, 157, 161, 163, 164, 165, 167, 169, 174, 180, 185, 197, 205, 208, 209, 219, 222, 226, 227, 228, 238, 249, 285, 288, 296, 303, 306, 321, 331, 337, 338, 340, 346, 347, 349, 350, 370, 371, 372, 373, 376, 378, 381, 386, 388, 389, 390, 394, 399, 401, 403, 406, 407, 419, 422, 423, 428, 429, 433, 436, 442, 451, 456, 457, 463, 464, 466, 468, 486, 488, 504, 513, 514, 521, 522, 536, 539, 585, 589, 613, 617, 620, 626, 630, 644, 647, 649, 652, 653, 656, 661, 670, 671, 673, 685, 687, 689, 690, 697, 703, 711, 712, 720, 726, 727, 733, 735, 742, 746, 757, 771, 772, 783, 785, 786, 791, 792, 796, 797, 799.
Oxenstierna, Erik 562[6].
Oxenstierna, Gabriel Bengtsson 40, 71, 110, 153, 161, 228, 249, 303, 338, 346, 350, 372, 378, 388, 389, 390, 394, 401, 403, 407, 410, 423, 464, 504, 514, 617, 620, 689, 712, 720, 772, 791, 796, 799.
Oxenstierna, Gabriel Gustafsson 40, 71, 110, 153, 161, 228, 249, 303, 338, 346, 350, 372, 378, 388, 389, 390, 394, 401, 403, 407, 410, 423, 457, 464, 504, 514, 617, 620, 712, 720, 772, 791, 796, 799.
Oxford 634.
Oxonia, zie Oxford.

P

Padburch, Daniël 214[3].
Padburch, David 214, 253.
Palatinatus (Palatinus), zie Palts.
Palestina 30, 802.
Palts, (huis van de) 11, 14, 48, 50, 55, 59, 80, 99, 124, 144, 157, 161, 164, 166, 189, 190, 197, 205, 222, 224, 232, 268, 316, 324, 326, 352, 359, 368, 370, 385, 421, 471, 504, 518, 543, 546, 549, 575, 585, 588, 590, 614, 646, 656, 669, 675, 690, 695, 705, 707, 727, 732, 755, 770, 778.
Palts, keurvorst van de, zie Frederik V.
Palts, Karl Ludwig.
Palts, Eduard van de 49[14], 51, 52, 56, 59, 60, 68, 72, 74, 84, 86, 110, 112, 113, 119, 134, 136, 157, 240, 246, 283, 288, 291, 439, 490, 690[11].
Palts, Elisabeth van de (dochter van Frederik V van de Palts) 15.
Palts, Elisabeth Charlotte 786[1].
Palts, Gustav van de 690[11].
Palts, Moritz van de 49[14], 51, 52, 56, 59, 60, 68, 72, 74, 84, 86, 110, 112, 113, 119, 134, 136, 157, 240, 246, 283, 288, 291, 439, 490, 690[11], 738[4], 742, 750.
Palts, Philipp van de 690[11].
Palts, Philipp Wilhelm van de 753[11].
Palts, Ruprecht van de 73, 86, 218, 407[14], 684[2], 687, 690, 697, 706, 721, 725.
Panhuys, Barbara van 107, 135, 621.
Papyrius = Groot, Willem de 41, 90, 116.
I Paralipomenon. 516, 776.
II Paralipomenon. 776.
Paravicini Capelli, Allessandra 17, 44, 57, 78, 97, 222, 237, 399, 400, 419, 433, 451, 484, 487, 754.
Parchim 43.
Pareto 351, 358, 361.
Parettum, zie Pareto.
Paris, graaf van Lodron, heer van Castellnovo en Castellan 156[4].
Parma, hertog van, zie Farnese, Odoardo.
Parmensis dux, zie Farnese, hertog van Parma, Odoardo.
Parthen 41.
Parijs 28, 29, 50, 53, 56, 74, 94, 130, 136, 141, 158, 159, 161, 180, 187, 191, 196, 199, 239, 254, 255, 257, 258, 260, 266, 269, 274, 275, 277, 278, 287, 290, 311, 330, 337, 338, 347, 348, 360, 371, 375, 377, 392, 412, 415, 422, 429, 435, 436, 451, 477, 488, 493, 495, 497, 511, 528, 529, 536, 539, 544, 572, 584, 599, 607, 620, 626, 641, 670, 717, 725, 737, 739, 752, 770, 795, 796, 806.
Parijs, Frans-Engelse onderhandelingen te, later voortgezet te Hamburg; zie ook Hamburg, onderhandelingen te 13, 42, 48, 66, 76, 130, 162, 165, 204, 218, 267, 436, 467, 514, 796.
Pas, markies van Feuquières, Manasse de 7, 10, 12, 36, 38, 46, 49, 50, 52, 54, 59, 61, 62, 114, 118, 133, 147, 225, 232, 239, 246, 250, 268, 271, 292, 304, 394, 466, 704, 708.
Pasman, Gerard 429, 432, 485.

Passagium, zie Santa Isabel de los Pasages.
Pastorius, zie Hirthenius, Joachim.
Paterborn 278, 280, 299, 308, 352, 403.
Paulianisten 509.
Pauliniacum, zie Poligny.
Paulus (apostel) 515, 729.
Paulus (apostel) *Ad Hebraeos.* 729.
Paulus (apostel) *Ad Romanos.* 21.
Paulus (apostel) *II Ad Timotheum.* 515.
Paulus V 302[11].
Paulus = Grotius, Hugo 41, 90, 116.
Paus (pausdom, pauselijk) 54, 592, 736, 792.
Pauw, dr. Adriaen Reyniersz. 766.
Pauw, Jacob Adriaensz. 766[8].
Pavia 23, 27, 345, 391.
Pavius, zie Pauw.
Pavluk (hetman van de Zaporozje-kozakken) 454.
Pawell, Friedrich 189, 517.
Pedemontana regio, zie Piemonte.
Peffinga, zie Pfeffingen.
Pels, Paulus 105, 108, 135, 177, 185, 186, 217, 218, 219, 244, 280, 308, 313, 314, 367, 383, 398, 415, 432, 443, 445, 449, 452, 453, 465, 477, 494, 498, 516, 529, 533, 544, 612, 651.
Pels, Philips 584.
Pels, Pieter 154, 177, 185, 186, 219, 244, 281, 308, 367, 415, 429, 432, 443, 445, 449, 452, 465, 477, 494, 498, 516, 520, 529, 544, 546, 582, 584, 652, 688.
Pens von Calenbach (Caldenbach), Christian von 206, 210, 408.
Pentz, Christian von 616, 769.
Percin, baron van Montgaillard, Pierre-Pol de 204, 207, 211, 264, 267, 271.
Percy, graaf van Northumberland, Algernon 183, 644, 649, 650.
Pérez de Egea, Miguel 548, 553, 554.
Pergal, zie Bergell.
Peripatetische school 301.
Perne 348, 357, 360.
Peru 727.
Perzië (Perzen, Perzisch) 33, 37, 38, 40, 143, 317, 327, 451, 567, 576, 646, 654, 658, 661, 727, 728, 730, 757, 760, 764, 772, 773, 777, 778, 780.
Pesmes 504, 508.
Petau, Dionysius 730.
Petau, Dionysius *Dionysii Petavii Avrelianensis e Societate*

Iesv de Potestate consecrandi et sacrificandi Sacerdotibus à Deo concessa: déque communione vsurpanda, diatriba. Aduersus nouam Dissertationem Anonymi cuiusdam; qui Christiani sacrificij consecrandi, offerendique potetsatem etiam laicis attribuit. Parisiis, Apud Sebastianvm Cramoisy, Typographum regium ordinarium, viâ Iacobaeâ sub Ciconiis. MDCXXXIX. Cum Priuilegio Regis, & Approbatione Doctorum. 730.
Petavius, Dionysius, zie Petau.
Petty, William 340.
Peyrarède, Jean de 293.
Pfeffingen 88.
Pfordten, Hans von der 809.
Pforzheim 586, 591.
Philemon 38, 608.
Philemon *Hypobolimaios.* 38, 608.
Philetus 29.
Philippiburgum, zie Philippsburg.
Philippine 382.
Philips II, koning van Spanje 322, 655, 671, 676, 691.
Philips III, koning van Spanje 289.
Philips IV, koning van Spanje 12, 16, 33, 35, 40, 44, 49, 51, 75, 77, 110, 112, 130, 143, 148, 158, 165, 169, 173, 192, 205, 225, 232, 237, 261, 271, 280, 288, 289, 305, 318, 332, 350, 352, 356, 358, 361, 362, 392, 400, 403, 408, 438, 441, 488, 492, 495, 497, 505, 545, 549, 560, 561, 566, 587, 588, 592, 600, 604, 607, 614, 632, 646, 655, 695, 707 , 711, 720, 727, 740, 741, 745, 757, 760, 774, 778, 800, 809.
Philips de Schone, aartshertog van Oostenrijk, hertog van Bourgondië, koning van Castilië 356[1].
Philippsburg 587, 643, 648, 768, 778, 780.
Philo 89.
Philolaus = Boulliau, Ismaël 20, 21, 256, 335, 452, 517, 624, 663.
Photius 328.
Photius *Bibliotheca.* 328.
Picardië 264, 267, 271, 294, 389, 407, 431, 503, 508, 510, 572, 587, 591, 593, 806.
Piccolomini, prins van, zie Arragona, Ottavio d'.
Pictones, zie Poitevins (Le Poitou).
Piemonte 12, 119, 124, 158, 196, 389, 428, 438, 441, 560, 561, 716, 718, 720.
Piemonte, prins van, zie Vittorio Amedeo.
Pignerol 438, 441.
Pignerola, Pignerolum, zie Pignerol.
Pimentel, graaf van Feria, Emmanuel, don 368[8].
Pinneberg 129, 273.
Piterson, Pierre 214[6].
Place Royale 739.
Plantijn, Christoffel 662[11].
Platen, Bernhard Bogloff von 367.
Plato 589.
Plautus, Titus Maccius 62, 168, 430, 438, 588.
Plautus, Titus Maccius *Amphytruo.* 438.
Plautus, Titus Maccius *Aulularia.* 62.

Plautus, Titus Maccius *Bacchides.* 430.
Plautus, Titus Maccius *Epidicus.* 168.
Plautus, Titus Maccius *Persa.* 588.
Pleitner, Johann 148.
Plessis de Richelieu, Alphonse Louis du 7, 10, 12, 225, 232, 239, 246, 250, 268, 271, 394, 466.
Plessis de Richelieu, Jean Armand du 3, 5, 7, 10, 12, 13, 23, 24, 35, 36, 38, 46, 50, 53, 54, 71, 72, 73, 74, 86, 101, 103, 111, 115, 120, 121, 123, 133, 143, 147, 162, 180, 182, 187, 209, 230, 232, 249, 250, 251, 252, 268, 269, 283, 288, 291, 294, 299, 304, 322, 324, 344, 345, 356, 385, 386, 387, 389, 390, 391, 408, 425, 440, 460, 473, 489, 490, 491, 492, 494, 497, 503, 508, 509, 510, 511, 524, 540, 554, 559, 561, 574, 577, 580, 583, 588, 591, 592, 593, 594, 600, 606, 609, 614, 618, 636, 644, 690, 694, 697, 707, 739, 740, 742, 756, 757, 758, 760, 763, 764, 770, 779, 797, 807.
Plessis de Richelieu, Louise du, zie Coislin, Marguerite-Philippine de.
Plinius, Gaius Publius Secundus Maior 41.
Plinius, Gaius Publius Secundus Maior *Naturalis Historia.* 41.
Ploos van Amstel, Adriaen 31, 95, 471.
Plutarchus 297, 361.
Plutarchus *Moralia, Instituta Laconia.* 297.
Plutarchus *Moralia, Regum et Imperatorum Apophthegmata.* 361.
Plutarchus *Vita Agis.* 297.
Pnuël 775.
Poel 793.
Poinson, zie Ponzone.
Poitevins (Le Poitou, Poitiers) 474, 477.
Poitiers, zie Poitevins.
Polen (Pools) 4, 9, 34, 37, 38, 40, 47, 48, 59, 66, 69, 71, 79, 80, 84, 88, 93, 95, 100, 101, 103, 104, 105, 113, 114, 122, 127, 139, 143, 145, 151, 157, 159, 163, 164, 166, 168, 170, 172, 174, 175, 177, 185, 197, 211, 218, 226, 236, 246, 263, 284, 308, 314, 317, 348, 352, 359, 376, 399, 411, 429, 430, 453, 454, 466, 510, 513, 528, 529, 533, 538, 546, 558, 592, 603, 613, 631, 641, 644, 651, 652, 654, 655, 656, 658, 661, 670, 681, 687, 696, 703, 724, 725, 736, 738, 744, 753, 764, 773, 775, 780, 786.
Polen, koning van, zie Wladislas VII (IV).
Polhelm, Winand von 41, 53, 225, 232, 240, 270, 734.
Polignac, Anne de 470, 474, 495, 503, 508, 510, 524.

Poligny 404, 408, 411, 420, 424, 428, 437, 442.
Polonia (Polonus), zie Polen (Pools).
Polycarpus, bisschop van Smyrna 19[8], 334.
Polyxena 125.
Pomara (Pomaro) 602, 605, 608, 612, 618, 642.
Pomerania, zie Pommeren.
Pommeren 4, 13, 14, 43, 44, 57, 62, 66, 69, 71, 76, 77, 78, 79, 83, 96, 98, 110, 113, 122, 130, 137, 144, 152, 157, 161, 164, 178, 180, 208, 250, 268, 269, 270, 272, 303, 349, 401, 434, 454, 487, 488, 566, 601, 613, 707, 732, 778, 786, 792, 793, 794.
Pommeren, Bogislaw XIV van 707, 793[1].
Pompeius, Sextus 197.
Ponsonum, zie Ponzone.
Pont, heer van, zie Bouthillier, Claude le.
Pont-du-Rhin 774.
Ponte Stura 196, 200, 207.
Ponzone 119, 124, 291.
Ponzonis Castrum, zie Ponzone.
Pool insula, zie Poel.
Poolse ridderorde 34, 36, 40, 48, 59, 84, 122, 236, 262, 263, 308, 348, 541.
Poolse rijksdag 80, 84, 95, 99, 131, 144, 170, 172, 175, 313, 403.
Poolse tol 127, 145, 153, 197, 232, 236, 558, 629, 753.
Poperingen 379.
Poppius, Eduardus 117.
Porter of Llanthony, Sir Arthur 316.
Porter of Llanthony, Elizabeth 316[12].
Portugal (Portugees) 23, 27, 33, 51, 68, 72, 73, 74, 79, 80, 84, 86, 88, 105, 151, 158, 159, 163, 236, 350, 356, 360, 362, 388, 432, 556, 557, 697, 773, 781, 802.
Praag 546, 548, 553, 555, 608, 612, 628.
Praag, vrede van 31, 69, 73, 180, 370[4], 410, 448, 459, 466[11], 496, 585, 590, 714, 732, 746.
Preysing (kolonel) 686.
Priamus 125.
Priandi, Giustiniano 322.
Prins, Christiaen 285.
Prins, Maria 221[4].
Prins, Pieter 221[5].
Prioleau, Benjamin 572.
Priscilla 30.
Procopius 70, 117, 254, 339, 692.
Procopius *ΠΡΟΚΟΠΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΩΣ ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΠΟΛΕΜΩΝ ΛΟΓΟΙ (De Bellis).* 70, 117, 254, 339, 634, 692, 730.
Prometheus 18.
Protestanten (protestants, protestantisme) 5, 17, 24, 31, 32, 34, 36, 40, 41, 45, 46, 51, 53, 59, 60, 67, 69, 77, 78, 88, 100, 102, 111, 114, 117, 119, 123, 124, 133, 137, 142, 143, 153, 156, 162, 164, 165, 166, 169, 171, 174, 175, 178, 192, 195, 196, 204, 222, 224, 229, 232, 262, 269, 279, 296, 297, 299, 300, 305, 309, 310, 317, 319, 347, 356, 358, 371, 400, 408, 424, 455, 459, 484,

490, 503, 514, 518, 551, 587, 601, 611, 618, 628, 634, 654, 658, 659, 669, 673, 675, 684, 686, 690, 718, 722, 732, 758, 766, 768, 772, 774, 777.
Provence 344, 360, 504, 508.
Provinciën, Geünieerde of Verenigde, zie Republiek.
Pruisen (Pruisisch) 4, 9, 11, 15, 34, 48, 71, 80, 131, 226, 501, 613, 629, 644, 675, 681, 786.
Prussia, Prussicus, zie Pruisen.
Punisch 116.
Puteanus (Puteani), zie Dupuy.
Puteanus, Erycius 126.
Putte, Eerrijk de, zie Puteanus, Erycius.
Puyck, Nicolaes Cornelisz. 149, 150, 155, 215, 286[8], 780.
Puylaurens, hertog van, zie Laage, Antoine de.
Pyreneeën 60, 72, 113, 175, 180, 323.
Pyrrhon = Saksen-Weimar, Bernhard, hertog van 72.
Pyrrhus 125.

Q

Quernheim, Arendt von 195, 199, 375, 392.
Questenberg, Hermann von 35, 54, 225, 268, 466.
Quirites, zie Romeinen.

R

Raad van Holland, Hoge 65, 293.
Raad van State 511.
Racovia (Racoviani), zie Rakow.
Raduit de Souches, Louis 696[7], 697, 698.
Radziwiłł, Boguslaus 727[9], 734, 736, 738, 741, 773.
Radziwiłł, Christoph 34, 317, 469[3], 727[9], 734, 736.
Radziwiłł, Janusz 727[9], 734.
Rákóczi, vorst van Zevenburgen, Georg I 13, 40, 43, 55, 98, 101, 122, 143, 239, 439, 440, 442, 462, 473, 490, 492, 535, 588, 602, 675, 746, 758, 807, 808.
Rakow 509.
Rambouillet, sieur du Plessis, Nicolas de 306[3], 406.
Ramsay, James (Jacob) 8, 10, 13, 23, 25, 27, 33, 37, 39, 46, 48, 158, 179, 180, 197, 204, 207, 210, 226, 265.
Randwijck, Jacob van 557.
Raon-l'Etape 738.
Rasch, Cristoph Ludwig 282.
Ratisbona, zie Regensburg.
Ravensperger, Herman 751[14].
Ravensperger, Herman *De Libro Clarissimi, Consultiss. & Amplissimi viri, Dn. Hvgonis Grotii,*

Civitatis Rotterodamensis Syndici, & in Collegio delegatorum ab Illustribus Hollandiae & Westfrisiae Ordinibus Senatoris, cvi titvlvs est, Defensio fidei catholicae de Satisfactione Christi; adversvs Faustum Socinum Senensem; Herman Ravenspergeri Ivdicivm. Groningae, Excudit Iohannes Sassius. Ord. & Academiae Typ. Anno M.DC.XVIII. 751.
Ravon, zie Raon-l'Etape.
Re, eiland 151.
Reael, Laurens 20[7].
Reael, Pieter 383[6].
Rebuffi, Pierre 365[8].
Recife 781.
Reede, heer van Amerongen, Godart van 92, 105[8], 134, 138, 216, 315.
Regensburg 196, 198, 203, 207, 210, 540, 551, 601, 605, 608, 646.
Regensburg, verdrag van 14[10], 438, 441.
Rehlingen, Marx Konrad von 202, 783.
Reigersberch, David van 555, 570, 651, 662, 681.
Reigersberch Jr., Johan van 97, 281, 309, 368, 415, 443, 465, 584, 622.
Reigersberch Sr., Johan van 97, 368, 415[1], 443, 465[1], 622, 753.
Reigersberch, Maria van 9, 22, 63, 76, 82, 97, 100, 103, 116, 127, 134, 145, 146, 153, 154, 155, 168, 184, 186, 212, 215, 234, 242, 246, 253, 254, 257, 266, 276, 277, 278, 279, 317, 327, 336, 338, 343, 359, 367, 379, 383, 396, 412, 427, 430, 446, 447, 453, 465, 473, 474, 475, 476, 477, 511, 519, 520, 529, 550, 556, 558, 564, 572, 583, 584, 609 , 611, 622, 627, 659, 694, 700, 722, 765, 780, 782.
Reigersberch, Nicolaes van 21, 38, 52, 62, 75, 82, 122, 146, 163, 212, 278, 314, 338, 379, 409, 499, 544, 570, 589, 594, 610, 611, 621, 626, 659, 683, 694, 799.
Reigersberch, Pieter van 584.
Reigersberch, Suzanna van 91, 107, 121, 135, 153, 338, 610[11], 639.
Reinach, Hans Heinrich, baron van 78, 111, 112, 195, 199, 560, 561, 586, 591, 638, 704, 708, 718, 726, 734, 736, 738, 784.
Rekenkamer, Grafelijkheids 500, 722.
Relation De ce qui s'est passé a La Haye au mois de Fevrier l'an 1638. Les Festins, Comedies, Bals, Courses de Bague & autres Magnificenses faites av Mariage de Monsieur de Brederode, et de Mademoyselle de Solms. A La Haye, De l'Imprimerie de Theodore Maire, MDCXXXVIII. 90, 116.
Remiremont 457, 461, 472, 756, 759, 763.
Remonstranten (remonstrants) 126, 221, 234, 405, 424.
Renolandicum ager, zie Rijnland.
Rentiacum, zie Renty.
Renty 375, 377, 392, 489, 491, 494, 497, 503, 504, 508, 510, 512, 521, 525, 527, 538, 540, 541, 548, 553, 555, 596, 617.
Republiek (Staatsen, Staats) 1, 2, 9, 11, 34, 38, 39, 81, 90, 92, 99, 129, 236, 284, 286, 359, 364, 443, 447, 644, 762, 781.
Rethel 195, 198, 203, 210, 344, 384, 388.
Retz, hertog van, zie Gondi, Henri de.
Reurmonde, zie Roermond.
Reventlow, Detlev 628, 674.
Rey, Alexis 21.

Rey, Andreas 10, 15, 21, 77, 131, 137, 170, 717.
Rhaetia (Rhaeticus), zie Graubünden.
Rhede, heer van Vuyrs, Ernst van 93.
Rheinberg 530.
Rheinfelden 67, 78, 79, 81, 85, 87, 89, 96, 99, 100, 102, 103, 104, 111, 112, 114, 118, 123, 130, 135, 137, 141, 142, 147, 148, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 164, 165, 169, 171, 173, 174, 178, 179, 181, 183, 187, 188, 192, 193, 195, 198, 199, 203, 206, 207, 210, 231, 296, 298, 304, 309, 385, 390, 451, 535, 537, 542, 636, 643, 648, 651, 687, 702, 726, 734, 736, 791.
Rheinfelden (overwinning van Bernhard, hertog van Saksen-Weimar) 166, 168.
Rhenicastellum, zie Fort-du-Rhin.
Rhenoberca, zie Rheinberg.
Rhenus, zie Rijn.
Rhodanus, zie Rhône.
Rhode, zie Rodt, Johann.
Rhodus, Andronicus van 301.
Rhône 254.
Rhotomagus (Rhotomagensis), zie Rouaan.
Ricci, Christoph 453, 469, 703.
Richelieu, kardinaal De, zie Plessis de Richelieu, Jean Armand du.
Richteren 775.
Ridderorde van de Onbevlekte Ontvangenis van de H. Maagd Maria, zie Poolse Ridderorde.
Rigault, Nicolas 31, 627[13], 664.
Rio de la Plata 362, 800.
Ripperda, Willem van 92, 105[8], 485.
Rivet, André 83, 589, 667, 762.
Rödel, Johann 173, 175.
Rodius, zie Rodt, Johann.
Rodt, Johann 28, 47, 59, 95, 99, 144, 471, 490, 535.
Roe, Thomas 190, 284, 299, 305, 310, 317, 330, 370[7], 376, 385, 403, 410, 421, 435, 448, 462, 466, 488, 496, 501, 504, 514, 533, 543, 559, 561, 601, 617, 644, 652, 656, 671, 676, 721, 770, 778.
Roermond 397.
Rohan, heer van Soubize, Benjamin de 704, 709.

Rohan, Henri, hertog van 7, 8, 37, 39, 51, 53, 97, 104, 133, 141[1], 142, 147, 148, 169, 192, 193, 222, 224, 230, 231, 277, 297, 407, 458, 799[3].
Rohan, Henri, hertog van *Memoires de Monsieur le Duc de Rohan, Sur les Choses qui se sont passées en France, depuis la mort de Henry IV, jusques au mois de Mars 1626. MDCXLIV.* 8.
Rohan, Henri, hertog van *Memoires dv Dvc de Rohan, svr les choses advenves en France depuis la mort de Henry le Grand, iusques à la paix faite avec les Reformez au mois de Iuin 1629. Derniere Edition, Augmentee d'vn quatriesme Liure, De diuers discours Politiques du mesme Autheur, cy-deuant non imprimez. Ensemble vn Traicté de l'Interest des Princes. M.DC.XLVI.* 8.
Rohan, prins van Guémené, Louis de 386, 391.
Rohan, Marguerite de 85, 232, 407, 458.
Rohan, hertogin van Chevreuse, Marie de 4, 8, 11, 173, 299, 304, 316, 323, 326, 327, 331, 368, 380, 407, 410, 548, 553, 555, 656, 673, 704, 709, 723.
Roma, zie Rome.
Romanow, Michael III Fjodorowitsj, zie Michael III.
Rome (Romeinen, Romeins) 1, 24, 34, 37, 40, 48, 54, 55, 69, 79, 97, 98, 104, 109, 114, 119, 132, 137, 160, 240, 246, 283, 288, 291, 317, 328, 335, 344, 356, 361, 362, 364, 379, 384, 388, 389, 394, 420, 425, 433, 438, 459, 461, 479, 480, 486, 490, 498, 505, 506, 516, 521, 538, 551, 580, 613, 615, 617, 619, 624, 635, 655, 658, 661, 663, 675, 679, 690, 713, 732, 749, 752, 755, 757, 760, 763, 764, 768, 779, 784, 791.
Rooms-Katholiek(en) (Paaps, papisme) 19, 31, 34, 36, 37, 44, 45, 60, 62, 67, 70, 84, 88, 96, 99, 102, 104, 111, 114, 117, 123, 130, 135, 137, 139, 143, 162, 174, 175, 178, 196, 204, 211, 224, 230, 231, 279, 286, 296, 300, 315, 317, 319, 321, 327, 371, 420, 424, 426, 429, 471, 490, 511, 611, 674, 726, 730, 734, 741, 742, 749, 757, 761, 763, 774, 794 .
Rorté, baron van, zie Salles, Claude de.
Rosen, Rheinhold von 195, 198, 206, 210, 291, 309, 547, 552, 554, 601, 605, 607, 636, 704, 708.
Rosenroll, Christoph 790.
Rossi, Valerio 756, 760, 772, 777, 780.
Rostochium, zie Rostock.
Rostock 43, 369, 410, 567, 732.
Rotenhahn, Georg Wilhelm von 277, 601, 605, 608.
Rotterdam 5, 9, 39, 118, 121, 126, 140, 149, 150, 154, 190, 209, 214, 215, 221, 237, 242, 259, 281, 286, 308, 326, 393, 405, 415, 427, 431, 443, 464, 475, 494, 747, 780.
Rotterdam (admiraliteit van) 448.
Rottweil 296, 347, 377.
Rotvil, zie Rottweil.
Rouaan 20, 68, 214, 727, 730, 734.
Roucy, graaf van, zie La Rochefoucauld, François VI, hertog van.
Rousseau, Samuel 69, 73, 74, 93.
Roussillon 68, 72, 74, 112.
Ruarus, Martinus 334[11], 681.
Rudolf II, keizer van Duitsland 54[11].
Rueil 35, 406, 764, 805.
Rügen 130, 144, 157, 159, 161, 162, 164.
Rugia, zie Rügen.

Ruminga, zie Ruminghem.
Ruminghem 375, 377.
Rune, seigneur de Fouquesolles, Charles de 387.
Rupella, zie La Rochelle.
Rupifocaldius, zie La Rochefoucauld.
Ruscinon, Ruscinonensis comitatus, zie Rousillon.
Rusdorf, Johann Joachim von 73, 189, 471.
Rusland (Russen, Russisch) 3, 4, 33, 37, 38, 40, 143, 196, 239, 372, 403, 534, 655, 724, 727, 737, 744, 758, 773.
Ruychaver, Anna 722.
Rijckius, Iustus 98.
Rijn 16, 23, 27, 32, 33, 37, 38, 45, 46, 59, 76, 77, 79, 81, 84, 85, 86, 87, 88, 96, 100, 104, 111, 112, 130, 133, 136, 137, 141, 143, 146, 147, 162, 164, 166, 169, 179, 188, 191, 199, 200, 206, 210, 211, 227, 250, 251, 252, 254, 276, 282, 287, 291, 294, 312, 315, 316, 324, 371, 374, 377, 378, 381, 391, 400, 404, 408, 411, 426, 444, 491, 521, 523, 524, 527, 536, 539, 545, 548, 587, 593, 611, 636, 640, 642, 643, 647, 648, 650, 651, 653, 657, 660, 669, 680, 686, 689, 690, 692, 693, 696, 704, 706, 708, 711, 712, 715, 719, 738, 740, 745, 756, 759, 763, 768, 771, 773, 775, 777, 790, 796, 797.
Rijnland 56.

S

Saavedra y Fajardo, Diego de 144[16], 148, 158, 165, 623.
Sabadias, zie Zebadja.
Sabaudus, zie Vittorio Amedeo, hertog van Savoye.
Sabran, Melchior de 133.
Säckingen 67, 79, 81, 85, 86, 88, 112.
Sadduceeën 776, 804.
Safawiden, dynastie der 239, 317.
Ṣafī (Sam Mirza) 3, 4, 8, 10, 15, 239[7], 317[16], 372, 451, 654, 658, 661, 757, 760, 764, 772, 777, 780.
Sainct-Yon, Denyse 132.

Saint-Amand, zie Tristan, sieur de Saint-Amand et du Puy d'Amour, Jean.
Saint Andrews 560, 561, 570.
Saint-Chaumont, markies van, zie Miolans, Melchior Mitte de.
Saint-Cloud 739.
Saint-Cyran, Jean Duvergier de Hauranne, abbé de 300, 348.
Saint-Denis 182.
Saint-Dié 738.
Saint-Gall 669.
Saint-Gelais de Lansac-de-Souvré, Françoise de 509[1], 512.
Saint-German, sieur de, zie Morgues, Mathieu de.
Saint-Germain-en-Laye 310, 353, 442, 492, 534, 541, 806, 810.
S. Germani, zie St. Germain-en-Laye.
Saint-Honorat 115.
Saint-Jean de Losne 470, 474, 477.
Saint-Martin 178.
Saint-Martin du Fresne 348, 351, 360.
Saint-Michaël, orde van 19.
Saint-Omer 294, 298, 304, 309, 316, 323, 325, 327, 331, 343, 344, 348, 351, 357, 360, 361, 366, 368, 375, 377, 384, 387, 389, 392, 395, 397, 402, 407, 409, 411, 412, 419, 425, 428, 431, 437, 438, 441, 444, 449, 458, 460, 461, 462, 464, 465, 469, 472, 474, 489, 491, 494, 497, 503, 505, 521, 522, 541, 596, 603, 617.
Saint-Paul, zie Saint Pol.
Saint-Pol 348, 351, 357, 360.
Saint-Quentin 548, 553, 555, 574, 577, 588, 591, 594.
Saint-Ravy, sir William de 602, 604.
Saint-Romain, Melchior Harod de Senevas, markies van 16.
Sainte-Marguerite (eiland) 115.
Sainte-Marguerite, fort van 395.
Sainte-Marie, fort van 395, 397.
Sainte Marie-aux-Mines 756, 759.
Sainte-Maure, gravin van Brassac, Catherine de 707, 739.
Saksen (Saksisch) 77, 273, 307, 317, 553, 714, 719, 758, 769, 772, 778.
Saksen, keurvorst van, zie Johann Georg I.
Saksen-Lauenburg, huis van 317.
Saksen-Lauenburg, Franz Albrecht, hertog van 128[11], 273, 274, 341, 349, 387, 390, 393, 435.
Saksen-Lauenburg, Franz Karl, hertog van 128[11], 273, 274, 341, 349, 387, 390, 393, 435, 628, 646, 674.
Saksen-Lauenburg, Julius Heinrich, hertog van 128[11], 273, 274, 341, 349, 387, 390, 393, 435, 628, 674.
Saksen-Weimar, Albrecht van 458[11], 461.
Saksen-Weimar, Bernhard, hertog van, passim.
Saksen-Weimar, Ernst van 458[11], 461.
Saksen-Weimar, Wilhelm van 458[11], 461.
Salem, zie Jeruzalem.
Salinae, zie Salins.
Salins 23, 25, 27, 351, 357, 360, 374, 376, 378, 379, 392, 393, 404, 437, 442, 470, 474, 477.

Saliz-Zizers, Rudolf Andreas de 16, 32, 36, 45, 60, 70, 75, 97, 143, 169, 237, 261, 296, 451, 468, 484, 523, 573, 612, 623, 659, 669, 686, 702, 741, 749, 784.
Sallaturienses 82.
Salles, baron van Rorté, Claude de 7, 13, 303, 337, 422, 620, 791, 792, 795, 797, 810.
Sallustius, Crispus Gaius 83, 669.
Sallustius, Crispus Gaius *Bellum Iugurthinum.* 669.
Salmasius, Claudius 19, 70, 125, 126, 185, 214, 234, 248, 256, 275, 276, 285, 293, 301, 310, 320, 321, 327, 329, 334, 415, 443, 478, 482, 518, 526, 529, 544, 598, 625, 634, 662, 667, 706.
Salmasius, Claudius *Annotationes in Novum Testamentum.* 599.
Salmasius, Claudius *L. Annaevs Florvs. Cl. Salmasivs, addidit Lvcivm Ampelivm, E cod. MS. nunquam antehac editum. Lvgd. Batav. Apud Elzevirios. Anno M.DC.XXXVIII.* 481.
Salmasius, Claudius *De Vsvris Liber, Clavdio Salmasio auctore. Lvgd. Batavor. Ex Officina Elseviriorum. MDCXXXVIII* 70, 185, 234, 248, 285, 301, 310, 321, 327, 330, 443, 478, 513, 598.
Salmasius, Claudius *De modo usurarvm liber, Clavdio Salmasio auctore. Lvgd. Batavor. Ex Officina Elseviriorum. MDCXXXIX.* 329, 478, 481, 598.
Salmasius, Claudius *Dissertatio De Foenore Trapezitico, in Tres libros divisa. Claudio Salmasio Auctore. Lugduni Batavorum, Ex Officina Iohannis Maire. MDCXL.* 329, 481.
Salmasius, Claudius *Cl. Salmasii Notae et Animadversiones in Epictetum et Simplicium. Lugduni Batavorum, Ex Officina Ioannis Maire. MDCXL.* 662.
Salmurium, zie Saumur.
Salo, Jacques 196, 200.
Salon 344, 350, 357, 360, 388.
Saluzzo, Giambattista 120.
Salvator, zie Bahia de todos os Santos.
Salvius, Johan Adler 4, 11, 14, 42, 51, 53, 67, 76, 80, 87, 98, 102, 107, 110, 113, 128, 129, 131, 161, 164, 174, 227, 272, 284, 305, 306, 317, 337, 341, 372, 387, 388, 390, 393, 405, 406, 409, 410, 421, 422, 434, 456, 464, 466, 473, 488, 495, 501, 504, 513, 533, 543, 546, 549, 552, 559, 561, 587, 601, 605, 606, 616, 628, 630, 631, 671, 676, 715, 731, 732, 735, 745, 746, 747, 769, 770, 771, 778, 796.

Salzburg 156, 354.
Samara, zie Somme.
Samaria (Samaritaans) 479, 480.
Samosate, Paulus van 509.
Samosaterianen 509.
Samuel 803, 804.
Sanctaudomari, zie Saint-Omer.
Sanctichaumontius, zie Miolans, Melchior Mitte de.
Sancti Clodovaei domum, zie Saint-Cloud.
Sancti Dominici oppidum, zie Santo Domingo.
Sanctum Quintinum, zie Saint-Quentin.
Sanctus Germanus, zie Saint-Germain, sieur de.
Sanhedrin 775, 776, 801, 802, 803, 804.
San Lucar, hertog van, zie Guzmán, Gaspard de.
San Salvador de Bahia de Todos os Santos, zie Bahia de Todos os Santos.
San Sebastian 470, 474, 477, 534, 540, 612, 679.
Santa Isabel de los Pasages 437, 440, 444, 547, 552, 555, 679.
Santen, zie Xanten.
Santo Antonio, fort van 483.
Santo Domingo 708.
São Jorge da Mina (Elmina) 33, 39, 93.
Sardinië 197, 201, 592, 755.
Sarpi, fra Paolo 717[5].
Sarpi, fra Paolo *Historia del Concilio Tridentino. Nella qvale si scoprono tutti gl'artificii della Corte di Roma, per impedire che né la verità di dogmi si paleasse, né la riforma del Papato, & della Chiesa si tratasse. Di Pietro Soave Polano. In Londra, Appreso Giovan. Billio. Regio stampatore. M.DC.XIX.* 717.
Sarrasin, Jean 716[14], 717.
Sas van Gent 397.
Saul 775, 803.
Sauler, Sophia 152, 540.
Saumaise, Claude de, zie Salmasius, Claudius.
Saumur 283, 286, 292, 348, 438, 442, 541.
Savelli, hertog van Poggio Nativo, Federigo 96, 97, 130, 136, 137, 140, 141, 142, 147, 158, 159, 160, 162, 163, 164, 165, 170, 172, 173, 175, 179, 193, 195, 198, 199, 204, 205, 206, 207, 210, 211, 212, 227, 246, 276, 330, 521, 523, 524, 527, 534, 535, 537, 541, 542, 552, 554, 643, 648, 651, 668, 686, 690, 691, 693, 696, 702, 704, 705, 706, 708, 718, 791.
Saverne 408.
Savoye (Savoyaards) 179, 196, 389, 428, 441, 468, 595, 637, 755.
Savoye, hertog van, zie Vitterio Amedeo.
Savoye, Adelaide van 438, 441.
Savoye, Carl' Emanuele II van 438, 441, 632[6], 635, 637, 672[4], 676, 677[11], 687, 713, 716, 718, 720, 784.
Savoye, Christine van, zie Christine.
Savoye, Francesco Jacintho van 438, 441, 632[4], 635, 637.
Savoye, hertog van Nemours, Louis van 458[18].
Savoye, Luisa van 438, 441.
Savoye, Margherita van 438, 441.

Savoye, Maurizio, kardinaal van 12, 23, 25, 27, 560, 561, 672, 677, 687, 713, 716, 718, 720, 774, 784.
Savoye, prins van Carignano, Tommaso Francesco van 379, 384, 387, 431, 458, 461, 635, 637.
Scaldis, zie Schelde.
Scaliger, Josephus Justus 125.
Schaffalitzky, Bernhard 60, 62, 159, 162, 165, 195, 198, 643, 648, 651.
Schaffhausen 31, 315, 702, 711, 726, 734, 736, 741, 749.
Schalwijck, zie Schalkwijk.
Schalkwijk 93.
Schaphausen, zie Schaffhausen.
Schelde 402, 603.
Schiedam 610, 782.
Schlestadt 495, 636.
Schmalz (Smalze), Peter Abel 4, 11, 12, 36, 39, 42, 49, 66, 76, 80, 99, 107, 110, 129, 130, 135, 136, 153, 165, 167, 180, 185, 188, 197, 205, 208, 209, 219, 228, 229, 238, 249, 250, 251, 252, 263, 266, 267, 269, 285, 298, 302, 304, 306, 321, 323, 337, 340, 349, 370, 371, 376, 386, 387, 388, 391, 406, 422, 442, 475, 492, 502, 630, 649, 661, 697 , 770, 792, 795, 797.
Schmid von Grüneck, Jacob 16, 32, 36, 45, 60, 70, 75, 97, 143, 169, 237, 261, 196, 451, 468, 484, 523, 573, 612, 623, 659, 669, 686, 702, 741, 749, 784.
Schmid von Grüneck, Johann Gaudenz 400.
Schmid von Grüneck, Wilhelm 261.
Schmidberg, Ludwig von 72, 111, 114, 123, 147, 161, 167, 171, 173, 175, 179, 182, 188, 196, 199, 207, 210, 230, 254, 285, 287, 291.
Scholastikos, Neilos 339.
Schonenborch, Wolter 315.
Schoock, Martin 571[3], 589, 610, 684, 685, 706, 730, 751, 752.
Schoock, Martin *Claere en oprechte ontdeckinge der genaemder Remonstranten, Leugenen en Lasteringen, tegen de Hooge den Leege Overigheden, Gereformeerde Kercken, en haere yeverighe Voorstanders: Als oock een bondich vertooch van haere Sociniaensche grouwelen, alles vergadert uyt drie Naemeloose Boecxkens geintituleert: I. Proeve van de conscientieuse oprechticheyt Gisberti Voetij. II. Academia Gisberti Voetij. III. Den rechten Remonstrantsche Theologant. Door*

Mart. Schoock Ultraject. Tot Utrecht, Bij Aegidius Roman, woonende in de Korte Nieu-straet, Anno. 1638. 571, 751, 753.
Schörling, Balthasar 12.
Schoterbosch, Brechtgen van 416[7].
Schoterbosch, Jan Gerritsz. van 416.
Schotland (Schotten, Schots) 24, 55, 139, 151, 183, 190, 204, 209, 295, 314, 326, 359, 449, 471, 476, 485, 490, 511, 534, 543, 549, 559, 560, 561, 570, 576, 585, 588, 589, 596, 606, 607, 615, 616, 630, 644, 646, 649, 650, 656, 673, 690, 704, 709, 721, 723, 727, 738, 742, 749, 766, 781, 785.
Schumann, Gabriël 453, 469.
Schutteren 547, 552, 554.
Schwaben 23, 78, 124, 136, 210, 774.
Schwartzenberg, Adam, graaf van 501[8].
Schwarzenberg, Peter von 45, 70, 74, 111, 135, 204, 207, 211.
Schwerin 129.
Scotia, zie Schotland.
Scotti, Ranuccio 204, 211.
Scudamore, Elizabeth 323, 326, 332.
Scudamore, John 9, 11, 24, 50, 51, 52, 56, 58, 59, 61, 68, 72, 74, 88, 106, 134, 157, 162, 165, 179, 204, 207, 209, 218, 224, 229, 240, 244, 246, 267, 289, 290, 299, 302, 305, 316, 321, 323, 326, 330, 332, 352, 358, 359, 385, 403, 429, 471, 476, 488, 497, 511, 523, 526, 543, 567, 570, 575, 579, 581, 601, 604, 614, 644, 649, 656, 701, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 726, 770, 773, 778.
Scylax (Grieks geograaf) 627.
Scylla 297.
Scymnus (Grieks geograaf) 627.
Scythen 41.
Sedan 73, 74, 111, 112, 113, 117, 120, 123, 300, 306, 308, 310, 492, 509.
Sedanum, zie Sedan.
Sefardiem 802.
Segginga, zie Säckingen.
Seguenot, Claude 283[13], 286, 292, 300, 312, 348, 438, 442.
Seguenot, Claude *De la Sainte Virginité. Discours tradvit de S. Avgvstin. Auec quelques Remarques pour la clarté de la Doctrine. Par Clavde Segvenot Prestre de l'Oratoire. A Paris, Chez Iean Camvsat, ruë S. Iacques, à la Toison d'or. M.DCXXXVIII. Auec Privilege du Roy.* 283, 286, 292, 300.
Séguier, Pierre 42, 345, 386, 391, 474, 475, 492, 576, 579, 581, 604, 618, 807.
Sehested, Christian Thomsen 341, 350, 394, 421.
Sehinus, zie Šein.
Šein, Michael Borisovič 372.
Seine 387.
Sekinghen, zie Säckingen.
Selandia (Zelandia), zie Zeeland.
Selden, John 55, 340, 450, 583, 596.
Selonum, zie Salon.
Seneca Minor, Lucius Annaeus 125, 157, 293.
Seneca Minor, Lucius Annaeus *Agamemnon.* 293.
Seneca Minor, Lucius Annaeus *Hercules Furens.* 157.
Seneca Minor, Lucius Annaeus *Troades.* 125.

Senecey, markiezin van, zie La Rochefoucauld-Randan, Marie Catherine de.
Senevas, markies van Saint-Roman, Melchior Harod de, zie Saint-Romain.
Senftenau, graaf van, zie Kurz, Ferdinand Siegmund.
Sennae, zie Sennheim.
Sennheim 653, 657, 660, 771, 777.
Sequana, zie Seine.
Servius = Frederik Hendrik, graaf van Nassau 41, 56, 75, 82, 90, 116.
Sesia 420, 425, 428.
Seuberlich, Christoph Bernhard 564[6], 565.
Seuberlich, Johannes 564.
Severus, Alexander 480[4].
Sevin, Jean 196, 200.
Sibylle, priesteres van Apollo 667.
Sichem 775.
Sicilia, zie Sicilië.
Sicilië 433, 505, 548, 553.
Sidney, graaf van Leicester, Robert 9, 11, 24, 50, 51, 52, 56, 58, 59, 61, 68, 72, 74, 88, 106, 134, 137, 144, 157, 162, 165, 179, 183, 204, 207, 209, 218, 224, 225, 229, 240, 244, 246, 267, 289, 290, 299, 316, 321, 324, 326, 330, 352, 359, 385, 403, 429, 471, 476, 488, 497, 504, 511, 514, 523, 526, 543, 549, 559, 561, 567, 570, 575, 579, 581, 601 , 604, 614, 644, 649, 656, 701, 704, 705, 706, 707, 709, 726, 773, 778.
Sidon 30.
Sigismund III, koning van Polen 753.
Silesia, zie Silezië.
Silezië 129, 151, 171, 172, 242, 401, 440, 487, 495, 546, 548, 584, 686, 705, 784.
Sillart, zie Zillart (Zill(h)ar(d)t).
Silva, Filipa da 368[6].
Silva ducis, zie 's-Hertogenbosch.
Silva Nigra, zie Zwartewoud.
Silva occidentalis, zie Westerwald.
Simeon, rabbi 546.
Simon, Theodorus 471.
Simson 775.
Sint Odulph 416.
Sirmond S.J., Jacques 19, 20, 49, 70, 334, 761.
Sirmond S.J., Jacques *Concilia antiqva Galliae tres in Tomos ordine digesta. Cum epistolis Pontificum Principum constitutionibus, et aliis Gallicanae rei Ecclesiasticae monumentis. Quorum plurima vel integra, vel*

magna ex parte, nunc primum in lucem exeunt. Opera et studio Iacobi Sirmondi Societatis Iesv Presbyteri. Lvtetiae Parisiorvm. Sumptibus Sebastiani Cramoisy. M.DC.XXIX. 761.
Sirmond S.J., Jacques *ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΙΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΟΥ ΑΠΑΝΤΑ Beati Theodoreti Episcopi Cyri Opera Omnia in qvatvor tomos distribvta. Qvorvm plvrima Graece, qvaedam etiam Latinè nunc primùm prodeunt: Graeca cum manuscriptis exemplaribus diligenter collata, Latinae versiones ad Graecorum normam exactae & recognitae. Cura et studio Iacobi Sirmondi Societatis Iesv presbyteri. Lvtetiae Parisiorum. Sumptibus Sebastiani Cramoisy Architypographi Regij: Et Gabrielis Cramoisy, viâ Iacobaeâ, sub Ciconiis. M.DC.XLII.* 70, 761.
aant. Skeel, Albret 341[10], 421.
Skytte, Jacob 625[10].
Slaak, het 412.
Slange, Erik 646[5].
Slaquianus, zie Slaak, het.
Sleeswijk-Holstein, Volckmar Valdemar Christian, graaf van 626.
Sleeswijk-Holstein-Gottorf, Friedrich III, hertog van 96[3], 129, 435, 728.
Slesingen, zie Silezië.
Sloet, Johan 655.
Slusa, zie Ecluse, Fort de l'.
Socinianisme (socinianen, sociniaans) 83, 319, 334, 509, 514, 571, 706, 730.
Socinus, Faustus 319[5], 334, 509, 597, 598, 619, 634[6], 706[13], 751[8].
Soest 114.
Soissons, graaf van, zie Bourbon, Louis de.
Soissons, gravin van, zie Montafié, Anne de.
Söldner, Johann 205, 244, 265, 274, 372, 390, 393.
Soleure (Solothurn) 23, 25, 27, 237.
Solms, Amalia van 524, 527, 750.
Solms, Louisa Christina van 90, 93.
Solms-Laubach, Albrecht Otto von 265.
Solon 631[9].
Solon *Iambi.* 631.
Soloturnum, zie Soleure (Solothurn).
Somme 282, 285, 287, 290, 297.
Sommelsdijk, heer van, zie Aerssen, François van.
Somsius = Amsterdam 116.
Sonmans, Pieter 149, 155.
Sont 93, 314, 359.
Soop, Matthias 620, 688.
Sophi = Zweden 102, 121.
Sophocles 332, 721.
Sophocles *Oedipus in Colono.* 332.
Sophocles *Oedipus Tyrannus.* 721.
Sorbesse, François 180[8], 181, 182, 183, 187, 188.
Sorbona, zie Sorbonne.
Sorbonne 5, 254, 438, 442, 490.
Sorø 20, 624, 752.
Sötern, Philipp Christoph von 35, 51, 54, 394.

Souches, zie Raduit, Louis de.
Sourdis, Henri II d'Escoubleau de 470, 559, 561, 572, 574, 578, 579, 581, 615, 619, 633, 679, 680.
Spa 486, 527.
Spadanum, zie Spa.
Spanckau 809.
Spanheim, Friedrich 710[1].
Spanheim, Friedrich *Dvbiorvm Evangelicorvm pars primatertia. Genevae, Sumptibus Iacobi Chouët. Anno MDCXXXIX.* 710.
Spanje 1, 4, 9, 12, 16, 23, 25, 27, 32, 36, 37, 38, 45, 48, 49, 51, 52, 54, 55, 60, 68, 69, 70, 72, 73, 74, 75, 79, 80, 83, 84, 86, 88, 97, 100, 103, 104, 112, 113, 115, 119, 121, 122, 123, 124, 128, 133, 136, 137, 138, 141, 143, 144, 156, 158, 171, 175, 196, 198, 201, 206, 217, 219, 222, 224, 226, 230, 231, 237, 243, 258, 262, 266, 270, 272, 273, 283, 284, 286, 288, 294, 296, 299, 300, 304, 306, 310, 316, 322, 323, 324, 326, 330, 331, 340, 341, 344, 345, 347, 350, 351, 352, 356, 357, 360, 367, 371, 375, 377, 381, 385, 387, 389, 392, 395, 397, 400, 407, 408, 409, 411, 420, 425, 426, 428, 431, 432, 433, 437, 440, 441, 442, 444, 445, 446, 447, 451, 452, 457, 464, 468, 471, 472, 474, 484, 487, 488, 489, 495, 497, 499, 504, 512, 516, 521, 522, 523, 524, 525, 527, 534, 540, 541, 543, 545, 547, 548, 551, 552, 554, 555, 557, 559, 560, 561, 566, 571, 574, 575, 576, 577, 578, 580, 581, 586, 587, 590, 591, 592, 593, 595, 597, 600, 602, 605, 608, 612, 618, 632, 635, 637 , 638, 640, 642, 655, 656, 658, 659, 660, 661, 669, 672, 678, 686, 700, 702, 708, 712, 718, 723, 728, 729, 739, 742, 743, 749, 754, 755, 758, 764, 774, 778, 780, 781, 784, 806.
Spanje, koning van, zie Philips II.
Spanje, Philips IV.
Sparta (Spartanen, Spartaans) 297, 479, 625, 722.
Spelman, Henry 597[7].
Spelman, Henry *Glossarium Archaiologicum: continens Latino-Barbara, peregrina, obsoleta, & novatae significationis Vocabula; quae post labefactatas a Gothis, Vandalisq; res Europaeas, in Ecclesiasticis, profanisq; Scriptoribus; variarum item Gentium Legibus antiquis municipalibus, Char-tis, & Formulis occurrunt. Scholiis & Commentariis illustrata; in quibus prisci Ritus quamplurimi, Magistratus,*

Dignitates, Munera, Officia, Mores, Leges ipsae, & Consuetudines enarrantur. Authore Henrico-Spelmanno Equite, Anglo-Britanno. Londini, Apud Aliciam Warren Anno Domini MDCLXIV. 597.
Sperreuter, Klaus Dietrich von 96, 140, 141, 142, 147, 159, 162, 163, 164, 172, 390, 791.
Spi(e)ring(h), François 108[2], 670.
Spiers 404, 408, 411, 574, 577.
Spira, zie Spiers.
Spiring, Abraham 108, 127, 139, 284, 308, 314, 367, 430, 585, 652, 670, 703.
Spiring, Arend 108, 127, 284, 308, 314, 367, 430, 585, 652, 670, 703.
Spiring, Dirck 108, 127, 139, 284, 308, 314, 367, 430, 585, 652, 670, 703.
Spiring, Isaac 40, 108, 127, 153, 284, 308, 314, 367, 430, 585, 652, 670, 703.
Spiringius, zie Spiring Silvercrona, Petter.
Spiring Silvercrona, heer van Norsholm, Petter 40, 53, 87, 127, 176, 177, 186, 219, 260, 275, 281, 287, 288, 306, 308, 310, 313, 314, 331, 337, 358, 359, 367, 379, 391, 398, 406, 411, 429, 442, 448, 475, 493, 528, 664, 683, 699, 735, 746, 747, 748, 763, 767.
Spottiswoode, aartsbisschop van St. Andrews, John 560[10], 561, 570.
Sprecher, Andreas 16, 32, 36, 45, 60, 70, 75, 97, 143, 169, 237, 261, 296, 451, 468, 484, 523, 573, 612, 623, 659, 669, 686, 702, 741, 749, 784.
Sprecher von Bernegg, Fortunatus 192[2], 297.
Spreckelsen, Lucas von 735, 746.
Staats(en), zie Republiek (dl. VI en volgende).
Staats(en), zie Staten-Generaal.
Stade 435.
Stadthagen 770.
Stakenbroeck, jhr. Thomas van 191, 209, 235, 500.
Stargard 237.
Staten-Generaal 20, 34, 86, 95, 105, 106, 116, 121, 134, 138, 139, 150, 152, 177, 212, 218, 244, 256, 314, 315, 362, 363, 364, 365, 366, 369, 380, 398, 415, 418, 427, 432, 435, 443, 463, 485, 512, 536, 572, 594, 626, 660, 683, 684, 697, 714, 762, 769, 800.
Statius, Publius Papinius 29, 30, 95, 609, 667.
Statius, Publius Papinius *Silvae.* 29, 30.
Statius, Publius Papinius *Thebaïs.* 28, 29, 609, 667.
Statius, Publius Papinius *Pvblii Papinii Statii opera, cvm observationibvs ac cum Commentariis tam veterum quàm recentiorum interpretum. Emericvs Crvcevs recensvit, & nouo commentario Statij Syluas illustrauit. Cvm indicibvs locvpletissimis. Parisiis, Sumptibus Thomae Blaise, via Iacobaea, sub signo D. Thomae. M.DC.XVIII. Cum priuilegio Regis.* 95.
Statius, Publius Papinius, zie ook: Gronovius, Johann Friedrich.
Statvs particularis Regiminis S.C. Majestatis Ferdinandi II, 1637. 35. 51.
St. Catelina, zie Catharina van Alexandrië.
Steelandt 395.
Steiermark 354.
Steig 16, 32, 45, 70, 206, 211, 774, 790.
Stein 316, 324, 327, 330.
Steinfeld 489, 491, 495, 496.
Stella (Bipontinus) = Tilmanus, Johannes. 144, 770.
Stella (de Morimont) = Tilmanus, Johannes 770.

Stella (de Tercy) = Tilmanus, Johannes 770.
Stenum, zie Stein.
Stetinum, zie Stettin.
Stettin 43, 49, 64, 98, 272.
Stevensweert 397.
Sticht 93.
Stiria, zie Steiermark.
Stobaeus, J. 38, 608.
Stobaeus, J. *Florilegium* (*Ἀνθολογία*). 38, 608.
Stocholmia, zie Stockholm.
Stockhem, Andries van 429.
Stockholm 4, 11, 12, 43, 51, 55, 66, 69, 98, 352, 405, 559, 791, 811.
Stoinski, Jan 514[13].
Stolhovium, zie Stollhofen.
Stollhofen 586, 591.
Storm, Henrick 363.
Straatsburg 7, 10, 17, 23, 25, 27, 31, 46, 49, 51, 53, 60, 62, 100, 194, 252, 342, 375, 378, 392, 420, 426, 487, 489, 491, 495, 496, 524, 527, 560, 561, 664, 667, 793.
Strada, Famianus 622.
Strada, Famianus *R.P. Famiani Stradae Romani & Societate Iesv De Bello Belgico Decas prima ab excessu Caroli V Imp. Vsque ad initia Praefecturae Alexandri Farnesii Parmae, ac Placentiae Ducis III. Antverpiae, Typis Ioannes Cnobbari, M.DC.XXXV; de eerste druk is van 1632 te Rome.* 622.
Stralsund 92, 272.
Stralsundum (Stralsundia), zie Stralsund.
Strasburgk, Paul 399, 483.
Straten, Pieter van der 5, 63, 75.
Stratenus, Petrus, zie Straten, Pieter van der.
Streiff, Johann von 72, 111, 114, 118, 123.
Strömfelt, Johan Haraldsoon Fegraeus 464.
Stuart, Elisabeth, koningin van Bohemen 4, 11, 28, 73, 176, 185, 188, 190, 191, 265, 305, 517, 567, 570, 606, 607, 634, 649, 665, 701.
Stuart, Mary 471.
Stu(h)msdorf, verdrag van 34[3], 85.
Stuttgart 324.

Subalpinus, zie Piemonte.
Sublet, seigneur de Noyers, baron de Dangu, François 133, 146, 147, 386, 387, 388, 389, 390, 408, 424, 472, 738, 748.
Sueones (Sueoni) 1, 2.
Suessio (Suessionensis), zie Soissons.
Suevia, zie Schwaben.
Sukkoth 775.
Sulz 595.
Swart, Henrick Claesz. 362, 800[4].
Sylvius, Toussaint 429, 432.
Symmachus, Quintus Aurelius 772.
Symmachus, Quintus Aurelius *Epistulae.* 772.
Syria, zie Syrië.
Syrië (Syriërs, Syrisch) 479, 513.

T

Tabernae (Alsatiae), zie Saverne.
Tabulae XII, zie Leges XII Tabularum.
Tacitus, Publius Cornelius 1, 2, 25, 82, 727.
Tacitus, Publius Cornelius *Agricola.* 2.
Tacitus, Publius Cornelius *Annales.* 25, 82.
Tacitus, Publius Cornelius *Historiae.* 1, 109, 727.
Talmud 335, 506, 802.
Talmud *Babylonische.* 776, 803.
Talmud *Jeruzalemse.* 776.
Tancke, Martin 567, 769.
Tannum, zie Thann.
Tartaren (Noghai-) 13, 33, 38, 40, 43.
Tartaren (Precopse) 55, 98, 101, 102, 143, 196, 239, 372, 403, 527, 655, 703, 773.
Tartarus 30.
Tartereau, Raphael 323.
Taupadel, Georg Christoph von 158[12], 162, 164, 198, 206, 210, 237, 276, 291, 296, 298, 305, 309, 489, 491, 494, 496, 524, 527, 534, 535, 541, 550, 553.
Taupadell 159.
Tauri 40, 49.
Taurini (Taurinorum urbs), zie Turijn.
Tauro Scythae, zie Tauri.
Téllez-Girón, hertog van Osuna, Pedro 325[2].
Teneriffa 362, 800.
Terentius Afer, Publius 192, 478.
Terentius Afer, Publius *Eunuchus.* 192, 478.
Tertullianus = Cats, Jacob 75.
Teruana, zie Thérouanne.
Testard, sieur de la Fontaine, Paul 126, 145, 234, 301, 320, 599, 789.
Texel 465, 572, 700.

Thann 230, 601, 605, 608, 640, 656, 763.
Thaumasin = Amyraut, Moïse 301.
Thamum, zie Thann.
Theoderik de Grote, koning der Oostgoten 339[10].
Theodosius I de Grote 374[3].
Theophylactus, metropoliet van Bulgarije 202, 598[4].
Theophylactus, metropoliet van Bulgarije *Θεοφυλάχτου ἀρχιεπισχόπου Βουλγαρίας ἐξήγησις τῶν ἐπιστόλων τοῦ ἁγίου παύλου. Theophylacti Archiepiscopi Bulgariae in D. Pauli Epistolas commentarii: studio et cura Domini Augustini Lindselli, Episcopi Herefordensis, ex antiquis manuscriptis codicibus descripti, et castigati, et nunc primum Graece editi. Cum Latina Philippi Montani versione, ad Graecorum exemplarium fidem restituta. [With the text. Edited by Thomas Baylay]. Gr. et Lat. E Typographeo Regio: Londini, 1636.* 202.
Thérouanne 349, 351, 357, 360, 384, 387.
Thiboeuf, Pierre 196, 200.
Tholen 116, 767.
Thomas à Kempis 117[11].
Thott, Tage Ottesen 350.
Thou, François Auguste de 84.
Thou, Jacques Auguste de 31[5], 355[8].
Thou, Jacques Auguste de *Jac. Augusti Thuani Historiarum sui temporis libri CXXV, Lutetiae, apud H. Drouart.* 355.
Thou, Jacques Auguste de *Historiarum sui temporis pars prima, Parisiis, apud V.am M. Patissonii 1604; pars secunda, Parisiis, apud A. et H. Drouart 1606.* 355.
Thuanus, zie Thou, de.
Thucydides = Oxenstierna, Axel 428.
Thurgovie, Thurgau 222, 611.
Thüringen 564.
Thuringia (Turingia), zie Thüringen.
Thysius, Anthony 19[6], 20.
Ticinum, zie Pavia.
Tigurum (Tigurinus), zie Zürich.
Tilmanus, Johannes 144, 770.
2 Timotheus. 698.
Tirol 36, 179, 351, 357, 360, 545.
Tirolis regio, zie Tirol.
Tol, zie Poolse.
Tollenspicker, zie Zollenspieker.
Tolosa, zie Toulouse.
Torgau 77, 156, 196.
Torgavia, zie Torgau.
Torgelow 809.
Torre, conde da, zie Mascarenhas Fernão de.
Torres, Gabriel de las 577, 579, 581, 586, 589, 590, 593.
Toscane 25, 143, 207, 405, 456, 632, 673, 778.
Toulouse 379.
Trajectum (ad Mosam), zie Maastricht.
Transamasius, zie Eems.
Transilvania, zie Zevenburgen.
Transisala, Transisalanum, zie Overijssel.
Trente, concilie van 717.

Tresel, Daniel 68, 214, 254, 424, 445, 499, 544, 582, 611, 664, 765.
Tresel, Samuel 445, 499, 544, 582, 611, 765.

Treviri (Trevirensis), zie Trier.
Tribsees 809.
Trier 54, 587.
Trino 504, 508, 510.
Trinum, zie Trino.
Tristan, sieur de Saint-Amand et du Puy d'Amour, Jean 417[1], 454.
Troje (Trojanen, Trojaans) 125.
Tromp, Maarten Harpertsz. 93, 128, 151, 155, 191, 217, 236, 258, 260, 294, 312, 367, 395, 398, 414, 520, 530, 572, 609.
Truchsess, Wolf Dietrich 140, 142, 147, 148, 162, 201, 535, 547, 550, 552, 553, 554, 565, 568, 587, 591, 617, 618, 632, 636, 643, 647.
Tryzna, Michael 753.
Tubatelus, zie Taupadell.
Tübingen 198.
Tunetum (Tuni, Tunes), zie Tunis.
Tunis 548, 553, 555.
Turcicum imperium, zie Turkije.
Turgovie, zie Thurgovie, Thurgau.
Turkije (Turken, Turks) 3, 4, 15, 16, 33, 37, 38, 143, 317, 403, 451, 456, 525, 527, 529, 548, 553, 555, 576, 604, 615, 636, 644, 646, 654, 655, 658, 661, 672, 678, 691, 724, 725, 727, 728, 741, 750, 755, 757, 760, 764, 771, 773, 774, 777, 780, 785, 808.
Turijn 291, 716, 718, 720, 756, 760, 764, 772, 777, 780.
Tuscia (Tusci), zie Toscane.
Tuttlingen 203, 206, 210.

U

Uffo = Aerssen, François van 177.
Ulfsparre, Åke Hansson 809.
Ulm 124.
Ulma, zie Ulm.
Ulrich, graaf van Oostfriesland 259[8].
Ultrajectum, zie Utrecht.
Ulysses, zie Odysseus.
Urach 284, 287, 292, 298, 305, 309.
Urbanus VIII, paus 12, 24, 36, 80, 84, 103, 110, 112, 114, 153, 160, 204, 207, 211, 299, 305, 310, 344, 352, 356, 375, 389, 392, 408, 420, 423, 424, 428, 459, 490, 509, 521, 525, 526, 601, 632, 636, 637, 654, 658, 660, 679, 694, 728, 741, 749, 750, 757, 760, 764, 772, 777, 779, 780, 784, 791.
Usedom 17, 43, 47, 55, 80, 87.
Utenbogardus, zie Wtenbogaert, Johannes.
Uticenses, zie Bizerta.
Utrecht (Utrechts) 28, 64, 75, 83, 85, 93, 122, 139, 431, 584, 684, 751.
Utrecht, Hof van 139.
Utrecht (provincie) 90.
Utrecht, Staten van 139, 140.
Utrecht, Unie van 781.

V

Vadans 548, 553, 554.
Vaderland, zie Republiek.
Vahali, zie Waal.
Valdshoet, zie Waldshut.
Valdstat, zie Wallenstadt (Walenstadt).
Valençay, sieur de, zie Estampes, Jean d'.
Valence 200.
Valentia, zie Valence.
Valerius = Camerarius, Ludwig 121, 152.
Valkenburg, heer van, zie O(r)smael, Jan de Hertoge van.
Vallis Telina, zie Veltlin.
Valois, hertog van Angoulême, Charles de 345[3], 386, 391.
Valona, zie Vlorë.
Vandalen 273, 305.
Vane, Henry 644, 649, 650.
Varni Ostia, zie Warnemünde.
Varro, Marcus Terentius 502.
Varro, Marcus Terentius *Lingua Latina.* 502.
Vázquez Menchaca, Fernando 781.
Vázquez Menchaca, Fernando *Illvstrivm Controversiarvm aliarvmqve vsv freqventivm pars prior, et posterior, nunquam hactenus coniunctim in Germania editae: avthore D. Fernando Vasqvio Menchacensi, Hispano, ivreconsulto praestantissimo, & in summo dominicae rei, Philippi Hispaniarum Regis catholici, praetorio, senatore: Non solvm a mendis repvrgatae, sed & argumentis capitum, è quibus vno quasi intuitu, omnes quaestiones & materiae toto opere petractatae perspici possunt, cuique Parti praefixis & multis insuper nonis summariis, literis a, b, c. & c. notatis, quae in aliis editionibus deerant, adauctae; Cum indice rerum ac verborum locupletissimo. Francofvrti ad Moenvm, Typis Joannis Saurij: Prostat in Officina Teyrabendiana.* 781.
Vecht 793.
Vect, zie Vecht.
Vedelius, Nicolaas 751[4], 752.
Veen, Johan 93.
Veen, Simon Cornelisz. van 557[2].
Veere 93.
Velasco y de la Cueva, graaf van Sirvela, Juan de 588[11], 591[14].
Veltlin 16, 17, 25, 37, 44, 45, 57, 70, 75, 78, 133, 169, 194, 196, 222, 232, 261, 296, 299, 305, 346, 347, 358, 371, 399, 400, 484, 523, 545, 659, 686, 702, 741, 749, 754, 755, 774, 784.
Venetia (Venetus), zie Venetië.

Venetië 7, 8, 33, 37, 38, 39, 40, 44, 49, 51, 53, 55, 69, 75, 84, 88, 97, 104, 120, 124, 129, 133, 143, 158, 165, 204, 207, 211, 219, 229, 241, 242, 244, 270, 278, 296, 323, 337, 352, 354, 356, 399, 403, 426, 433, 442, 456, 484, 496, 521, 525, 526, 529, 533, 548, 553, 555, 604, 626, 652, 654, 658, 660, 661, 670, 672, 678 , 679, 681, 728, 741, 745, 750, 755, 757, 760, 764, 772, 774, 777, 780, 783, 784, 785, 796, 797, 798, 799.
Venlo 397.
Verbrouck, zie Verrebroek.
Verburch (Burgh), Albert Conradi 127.
Verceil, zie Vercelli.
Vercelli 340, 344, 375, 385, 392, 408, 411, 419, 425, 428, 433, 437, 441, 444, 451, 458, 460, 468, 477, 487, 489, 560, 561, 575, 578.
Verden 273.
Vereenigde Nederlanden, zie Republiek.
Vere, zie Veere.
Vere, Francis 718[5].
Vergilius Maro, Publius 21, 158, 192, 481, 625, 669, 732.
Vergilius Maro, Publius *Aeneis.* 21, 669.
Vergilius Maro, Publius *Bucolica (Ecl.).* 158, 192, 625, 732.
Vergilius Maro, Publius *Georgica.* 481.
Veria 654, 658, 661.
Verpoorten, Jacob Adriaensz. 40, 87.
Verrebroek 382, 395, 412.
Versailles 24, 26, 806.
Versalia, zie Versailles.
Versijden, Jan Dircksz. 780[16].
Vervins, verdrag van 322[6], 606[1].
Vese, zie Wesen (Weesen).
Vesontio, zie Besançon.
Vespasianus = Pommeren 122.
Vettenum, zie Wetten.
Vettius, Crispinus 30.
Vettori, Allessandro 25.
Vianen 236.
Vibe, Peder 630[3].
Vic, Henry de 11, 48, 274.
Vicennensis Silva, zie Vincennes, bois de.
Vicenzo de San Felice, graaf van Bagnuoli, Giovanni 432.
Vico, Domenico 296, 315, 340, 347, 783, 784.
Vienna, zie Wenen.
Vieuvilla, zie Vieuville, Charles, markies van.
Vieuville, Charles, markies van 673, 678.
Vignerot, markies du Pont-de-Courlay, François 586, 590.
Villa, Guido, markgraaf van 458, 460.
Villingen 633, 636, 638, 768.
Vilna, zie Wilna.
Vinaria (Vinariensis), zie Saksen-Weimar.
Vincennes, bois de 298, 305, 310, 348, 503.
Vinck, Servatius 151[3], 185, 260, 295, 380, 429.
Vindex = Lodewijk XIII van Frankrijk 13, 71, 101, 459, 473, 492.

Vindex = Frankrijk 102, 103, 359.
Virtemberg, zie Würtemberg.
Visurgis, zie Weser.
Vittorio Amedeo, hertog van Savoye, prins van Piemonte 7, 12, 23, 99, 102, 104, 120, 133, 144, 148, 158, 165, 196, 200, 632, 635, 695, 713, 718.
Vlaanderen (Vlamingen, Vlaams) 72, 270, 287, 292, 312, 313, 314, 351, 357, 360, 361, 366, 380, 382, 389, 395, 403, 412, 413, 414, 419, 425, 427, 431, 438, 443, 447, 464, 623, 683, 684.
Vlaming van Oudtshoorn, Dirck Cornelisz. de 627.
Vlie, het 367.
Vlissingen 151, 277, 432.
Vlooswijck, Pieter van 318.
Vlorë 604.
Vlotho 706.
Voet, Gijsbert, zie Voetius, Gisbertus.
Voetius, Gisbertus 83, 481, 507[12], 571, 730, 752.
Voetius, Gisbertus *De usuris (pars prior, pars altera).* 481, 507.
Vogel, Johannes 334[10].
Volhynia 454.
Volin, zie Volhynia.
Volmar, Isaac 755[2].
Vondel, Joost van den 22, 63, 82, 233, 301, 332, 335.
Vondel, Joost van den *I.V. Vondels Gysbreght van Aemstel, d'Ondergang van zijn stad en zijn ballingschap. Trevrspel. Vrbs antiqua ruit. t' Amsterdam, By Wilhelm Blaev. MDCXXXVII.* 22, 63, 82, 233, 301, 332, 335.
Voorn, de 312.
Vornanum castellum, zie Voorn, de.
Vortemberg, zie Würtemberg.
Vosbergen Jr., Caspar van 278[6].
Vosbergen Sr., Caspar van 9, 10, 16, 25, 27, 34, 36, 49, 56, 64, 73, 80, 83, 85, 92, 93, 99, 103, 105, 106, 107, 114, 121, 135, 244, 278, 315.
Vossius, Cornelia 89[2], 255, 333.
Vossius, Franciscus 21[13], 255[7], 257[2], 336, 498, 517, 609, 752.
Vossius, Gerardus 21[13], 125[8], 257[2], 336, 498, 517, 609, 752.
Vossius, Gerardus Johannes 18, 21, 71, 82, 89, 109, 125, 185, 213, 233, 248, 253, 255, 256, 275, 279, 293, 301, 310, 311, 333, 343, 405, 416, 439, 440, 452, 456, 482, 499, 512, 518, 529, 582, 621, 624, 634, 639, 666.
Vossius, Gerardus Johannes *Responsio ad Iudicium Hermanni Ravenspergeri de libro, ab Hugone Grotio, Viro Clarissimo pro catholica fide de satisfactione Iesu Christi, scripto adversus Faustum Socinum. Lugduni Bata-*

vorum, excudit Ioannes Patius, anno. 1618. 634.
Vossius, Gerardus Johannes *De theologia gentili, et physiologia Christiana; sive de origine ac progressu idolatriae, ad veterum gesta, ac rerum naturam, reductae, deque naturae mirandis, quibus homo adducitur ad Deum, liber I et II. Liber III et IV. Amsterdami, apud Iohannem et Cornelium Blaeu, 1641.* 19, 82, 89, 185, 248, 256, 279, 302, 334, 456, 482, 582, 624.
Vossius, Isaac 21[13], 125[8], 256[7], 257[2], 336, 452, 498, 517, 609, 624, 627, 752.
Vossius, Isaac *Periplvs Scylacis Caryandensis, cum tralatione, et castigationibus Isaaci Vossii. Accedit Anonymi Periplvs Ponti Evxini, è bibliotheca Claudii Salmassii, Cum ejusdem Is. Vossii versione, ac notis. Amstelodami, Apud Ioh. et Cornel. Blaev, MDCXXXIX.* 256, 257, 336, 624, 627, 664.
Vossius, Johanna 257[2], 336, 498, 517, 609, 752.
Vossius, Mattheus 21[13], 257[2], 336, 498, 517, 609, 752.
Vrangelius, zie Wrangel.
Vroe, Pieter de 116, 767.
Vuyrs, heer van de, zie Rhede, Ernst van.

W

Waal 76, 90, 100, 402.
Waas, land van 382, 396, 397.
Wael, Anthonie de 433.
Waerdenburgh, Jhr. Diederigh van 39.
Waertius, zie Werth, Johan van.
Wagner, Maurice 237[8].
Walachije 143, 146, 197.
Walaeus, Antonius 318, 319.
Walaeus, Antonius *Responsio ad Censuram J.A. Corvini in P. Molinaei Anatomen Arminianismi Lugd. Bat. 1625.* 319.
Waldeck, Jan Lodewijk van 500[4].
Waldshut 67, 79, 81, 85, 86, 88, 112, 738, 741 748.
Walen (Waals) 586, 590.
Wallenstadt (Walenstadt) 16.
Wallfisch 793.
Wambold von Umstadt, keurvorst van Mainz, Anselm Casimir 35, 51, 54, 226, 273, 283, 394, 426, 471, 574, 577, 586, 591, 593, 758.
Warnemünde 205, 341, 369, 394, 403, 436, 514, 732, 742, 768, 793.
Warschau 66, 96, 99, 153, 232, 263, 313, 314, 367, 453, 469, 509, 651, 711, 725, 753, 785.
Warta, zie Watten, abdij van.
Wassenaer, Nicolaes Jansz. van 42, 83, 234, 302, 343.
Wassenaer, Nicolaes Jansz. van *Historisch Verhael alder ghedenckweerdichste geschiedenissen, die hier en daer in Europa, als in Duijtsch-Lant, Vranckrijk, Enghelant, Spaengien, Hungarijen, Polen, Seven-berghen, Wallachien, Moldavien, Turckijen en Nederlant, van den beginne des jaers 1621 tot den Herfst toe, voorgevallen sijn. (Amsterdam 1622-1635) dln. 1-17.* 42, 83, 116, 234, 302, 343.

Wassenaer-Duvenvoorde, Johan van 430, 511.
Watten, abdij van 375, 377, 392.
Weimar 764, 793.
Weissenhorn, rijksgraaf van, zie Fugger, Johann Ernst.
Wenen 43, 55, 66, 128, 141, 197, 201, 204, 207, 211, 240, 246, 251, 351, 356, 370, 377, 402, 410, 421, 546, 584, 601, 605, 629, 710, 712, 724, 725, 768.
Werner Escher von Bunningen, Hans 230, 231.
Werth, Anton van 140.
Werth, Johan van 23, 25, 27, 96, 130, 133, 136, 140, 141, 142, 147, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 172, 179, 180, 181, 186, 187, 195, 199, 204, 207, 211, 227, 238, 245, 251, 265, 277, 298, 305, 310, 325, 344, 345, 354, 355, 370, 385, 386, 387, 389, 391, 407, 411, 438, 458, 467, 470, 473, 474, 477, 492, 503, 514, 525, 529, 791 , 799.
Wertz, colonel 607.
Wesel, de (schip) 465.
Wesel 150.
Wesen (Weesen) 16.
Wesendalia vallis, zie Wiesenthal.
Weser 77, 280, 314, 366, 369, 409, 793.
Westerwald 643, 648, 651.
Westfalen 191, 268, 294, 296, 326, 341, 435, 466, 725, 793, 795.
Westfalia (Westphalia), zie Westfalen.
Westindische Compagnie 93, 105, 122, 128, 135, 139, 151, 186, 214, 217, 218, 236, 243, 322, 465, 483, 486, 494, 512, 697, 700, 763, 781.
Westminster 800.
West-Vlaanderen 397.
Wetten 653, 657, 660.
Whetston, Luke 119.
Wibe, Peder, zie Vibe.
Wicquefort, Joachim de 216, 233, 234, 243, 255, 258, 279, 281, 285, 287, 301, 302, 309, 311, 347, 358, 772, 777.
Widerholdt, Konrad 99^{2}, 102, 104, 111, 112, 119, 123, 196, 643, 648, 651.
Wielingen 465.
Wiesenthal 771, 777, 780.
Wilde, zie Wilna.
Willem II, graaf van Nassau, prins van Oranje 331, 339, 683^{14}, 684.

Williams John 295[10], 326.
Willinga, zie Villingen.
Wilna 317, 469, 785.
Winius, Andreas 21.
Wirtembergia (Wirtembergensis, Wirtembergicus), zie Würtemberg.
Wismar 270, 548, 794.
Wismar, verdrag van 24, 36, 42, 48, 49, 66, 69, 76, 80, 88, 99, 110, 113, 119, 129, 135, 136, 143, 153, 161, 164, 170, 175, 219, 228, 239, 241, 242, 244, 248, 249, 250, 251, 252, 265, 270, 274, 303, 306, 354, 372, 390, 405, 410, 473, 605, 793, 796.
Wismaria, zie Wismar.
Witersheim, Ludwig 653, 657.
Witte, Witte Cornelisz. de 105.
Witten, Johan 14, 15.
Wittenweier 33, 37, 38, 196, 522, 547, 552.
Wittewerium, zie Wittenweier.
Wittstock, slag bij 84.
Witzenhausen 793.
Witzenhusium, zie Witzenhausen.
Wladislas VII (IV), koning van Polen 4, 9, 13, 15, 21, 34, 36, 37, 48, 55, 64, 66, 69, 71, 77, 79, 80, 84, 85, 88, 92, 95, 99, 105, 110, 112, 129, 131, 137, 139, 143, 145, 148, 153, 160, 170, 172, 174, 175, 189, 196, 204, 207, 211, 225, 229, 232, 240, 252, 262, 266, 270, 272, 284, 308, 314, 317, 348, 352, 367, 376, 403, 430, 436, 453, 469, 497, 509, 515, 538, 541, 546, 567, 584, 585, 587, 592, 593, 601, 603, 612, 613, 629, 630, 631, 635, 637, 641, 644, 648, 652, 654, 656, 658, 670, 673, 687, 690, 693, 703, 705, 710, 724, 725, 727, 734, 736, 738, 741, 744, 750, 753, 757, 760, 772, 777, 785, 786.
Wolff, Hermann 190, 205, 216, 240, 265, 272, 283, 295, 299, 313, 317, 352, 385, 421, 426, 645.
Wolff von Lodenwarth 309.
Wolgast 4, 17, 32, 43, 44, 47, 58, 66, 80, 87, 153, 631, 646, 809, 810.
Wouw 500.
Wrangel, Herman 15, 17, 32, 92, 144, 272, 331.
Wrangel, Karl Gustav 144, 161.
Wtenbogaert, Augustijn 383[5].
Wtenbogaert, Fançois 383[4].
Wtenbogaert, Jan 383[7].
Wtenbogaert, Johannes 234.
Wtenbogaert, Peter 383[7].
Würtemberg 37, 78, 100, 103, 104, 119, 198, 237, 296, 304, 324, 330, 348, 371, 419, 442, 444, 523, 586, 591, 601, 754.
Würtemberg, Eberhard III, hertog van 7, 10, 102, 111, 112, 119, 195, 196, 201, 226, 251, 255, 264, 277, 605.
Würtemberg-Weiltingen, Julius Friedrich, hertog van 420.
Würtemberg-Weiltingen, Roderich von 99[1], 102, 104, 251, 420[11], 426, 429.
Wyckius, zie Vic, Henry de.
Wijsheid. 89, 755.
Wijts, Jacob 107[3].

X

Xanten 177.

Y

Young (Junius), Patrick 340[4], 450[4], 583, 598[2].
Young (Junius), Patrick *Catena Graecorum Patrum in Beatvm Iob collectore Niceta Heracleae Metropolita ex dvobvs mss. Bibliothecae Bodleianae Codicibus, Graecè nunc primùm in lucem edita, & Latinè versa, Opera et studio Patricii Ivnii Bibliothecarii Regii, Accessit ad calcem Textus Iobi στιχηρῶς, iuxta veram & germanam septuaginta Seniorem interpretationem, Ex venerando Bibliothecae Regiae Ms. codice, & totius orbis antiquissimo, ac praestantissimo. Βασιλεῖ τ᾽ ἀγαθῷ, ἀγαθῶν τε δοτῆρι. Londini Ex Typographio Regio MDCXXXVII.* 598.
Yperen, Nicolaas van 39.
IJssel 284.

Z

Zabern, zie Saverne.
Zamoyski, Jan 34[10], 631[8].
Zamoyski, Thomas 34[9], 631[8].
Zaporozje-kozakken, zie Kozakken.
Zawadski, Johan 77, 131[13], 137.
Zebadja (Sabadias) 516.
Zeeland (Zeeuwen, Zeeuws) 64, 91, 116, 151, 167, 177, 191, 214, 217, 253, 258, 278, 285, 287, 293, 338, 363, 365, 380, 402, 421, 429, 430, 432, 433, 445, 467, 486, 499, 500, 519, 526, 530, 537, 569, 610, 611, 621, 639, 664, 666, 683, 717, 722, 750, 752, 767.
Zeeland, Admiraliteit van 363, 519.
Zeeland Bewester-Schelde 415, 443, 465, 622.
Zeeland, Staten van 116.
Zell 111, 112, 114, 119, 123, 181, 183, 188, 204, 206, 211.
Zevenburgen 38, 40, 43, 66, 98, 129, 143, 146, 197, 239, 464, 490, 493, 525, 533, 534, 541, 559, 646, 656, 746.
Zevenburgen, vorst van, zie Rákóczy, Georg I.
Zeyst, Nicolaes van 220.
Ziegenhain 138, 216.
Zierenberg, zie Czierenberg, Johan.
Zierikzee 116, 530, 767.
Zigabenus, Euthymius 598.
Zillard (Zill(h)ar(d)t) 72, 111, 114, 118, 123, 643, 648, 651.
Zirizaeus, zie Zierikzee.

Zollenspieker 435, 466.
Zuhm, Ernst 91, 116, 167, 184.
Zuidelijke Nederlanden 37, 52, 103, 118, 180, 182, 188, 238, 291, 366, 411, 435, 534, 540, 541, 552, 568, 617, 646, 672, 678, 693, 698, 731, 757, 760.
Zuid-Polsbroek, vrijheer van, zie Graeff, Jacob de.
Zuñiga y Davila, markies van Mirabel, don Antonio de 757, 760, 764.
Zunt, zie Sont.
Zutphen 311, 339.
Zuylen van Nijeveld, Agatha van 106.
Zürich 17, 31, 45, 207, 611, 702.
Zwarte Hert, Het 362, 800.
Zwartewoud 206, 636, 643, 648, 651.
Zwarte Zee 3, 40.
Zweden (Zweeds) 3, 4, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 17, 24, 26, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 41, 42, 43, 44, 46, 47, 48, 49, 51, 53, 54, 55, 57, 58, 60, 61, 64, 66, 67, 71, 73, 77, 78, 85, 86, 88, 89, 91, 92, 94, 98, 101, 102, 106, 107, 111, 112, 113, 114, 120, 121, 123, 129, 130, 131, 134, 135, 136, 137, 139, 142, 148, 150, 151, 156, 157, 158, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 169, 174, 178, 180, 181, 183, 187, 188, 189, 190, 191, 194, 195, 196, 197, 200, 203, 204, 205, 206, 208, 209, 212, 222, 225, 226, 230, 237, 238, 239, 240, 242, 243, 244, 245, 246, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 255, 260, 264, 265, 267, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 279, 280, 284, 286, 292, 294, 297, 299, 303, 305, 308, 309, 313, 314, 316, 317, 322, 324, 326, 330, 331, 341, 349, 351, 352, 354, 355, 358, 359, 366, 367, 369, 370, 371, 372, 373, 376, 377, 378, 385, 387, 388, 390, 393, 394, 399, 403, 406, 409, 414, 419, 421, 426, 434, 435, 436, 438, 440, 445, 448, 454, 455, 457, 461, 466, 474 , 476, 478, 487, 493, 496, 497, 502, 503, 504, 505, 513, 517, 518, 523, 528, 529, 537, 543, 546, 548, 550, 551, 557, 559, 563, 566, 568, 573, 576, 580, 582, 584, 585, 587, 588, 590, 592, 593, 601, 602, 603, 605, 606, 611, 612, 613, 616, 617, 623, 626, 628, 630, 631, 641, 644, 645, 646, 649, 652, 653, 654, 655, 657, 671, 672, 673, 675, 676, 678, 687, 689, 690, 691, 692, 694, 695, 701, 702, 707, 709, 712, 714, 715, 716, 720, 721, 723, 724, 729, 732, 733, 735, 741, 742, 745, 746, 747, 748, 755, 758, 768, 769, 770, 772, 778, 780, 783, 785, 791, 792, 793, 794, 799, 805, 806, 808, 809, 810.
Zweedse rijksdag 88.
Zweibrücken, Johann Kasimir, paltsgraaf van 345[7], 536[4], 538, 599.
Zweibrücken, Karl Gustav, paltsgraaf van, zie Karel X, koning van Zweden.
Zweyer von Evebach, Sebastian-Peregrinus 296[10].
Zwitserland (Zwitsers) 7, 10, 23, 25, 27, 31, 32, 33, 36, 37, 38, 44, 45, 58, 60, 67, 70, 74, 75, 78, 111, 112, 114, 119, 123, 130, 135, 136, 137, 140, 142, 143, 146, 148, 156, 159, 160, 163, 169, 171, 174, 175, 178, 179, 192, 193, 196, 200, 203, 204, 210, 211, 222, 230, 231, 237, 239, 247, 252, 296, 299, 305, 309, 315, 316, 324, 327, 330, 331, 357, 358, 375, 378, 392, 398, 399, 400, 408, 411, 420, 426, 433, 436, 451, 523, 579, 582, 611, 636, 637, 640, 669, 680, 686, 687, 702, 718, 726, 734, 736, 740, 741, 749, 757, 760, 761, 764, 768, 771, 774, 777, 783, 784, 785.

[Addenda et corrigenda]

Addenda et corrigenda deel III

P. 129,	r. 8 v.b. :	‘mei 9’ moet zijn: mei 11.
	r. 33 v.b. :	‘IX. Maii’ moet zijn: XI. Maii.
p. 163,	n. 5 moet worden:	Boudwijn de Witte (†1641), secretaris, en vanaf 1630 raadpensionaris van Zeeland.
p. 262,	n. 3 :	‘167’ moet worden: 617.
p. 483,	kol. 2 r. 18 v.b.:	1157 vervalt.
	kol. 2 r. 19 v.b.:	*1174* vervalt.
	kol. 2 r. 25 v.b.:	na *1146* invoegen: 1157, *1174.*

Addenda et corrigenda deel V

P. 28,	n. 3 na de woorden:	‘Gedeelt. gedrukt’ invoegen: *Bibliothéque Choisie de M. Colomiès.* A La Rochelle, Chez Pierre Savouret, Marchand Libraire. M.DC.LXXXII, p. 129-130;.
	r. 13 v.b.:	‘voster’ moet zijn: vostre.
p. 273,	n. 7 moet worden:	Paulus Pels, zoon van Paulus Pels, medestichter en burgemeester van Nieuw Hanau, en van Barbara van Opalphens.
p. 282,	n. 1 vervalt en moet worden:	Wellicht Pieter Pels.
p. 597,	kol. 1 na r. 25 v.b. invoegen:	*Istoria del concilio Tridentino, nella quale si scoprono tutti gli artificî della Corte di Roma per impedire che nè la verità dei dogmi si palesasse, nè la riforma del papato o*

della Chiesa se tratasse,
di Pietro Soavo Polano.
Londen 1619.

Addenda et corrigenda deel VII

P. 91,	n. 11 :	‘n. 3’ moet zijn: n. 4.
p. 300,	n. 5 :	‘Adam Reynold’ moet zijn: Reinold von Dam -Adamus-.
p. 489,	n. 4 moet worden:	Bernard de Nogaret, hertog van La Valette.
p. 497,	n. 2 moet zijn:	De vrouw van Paulus Pels, Staats agent te Dantzig, was Susanna Kint van Rodenbeeke.
p. 515,	r. 18 v.b.:	‘glü klicher’ moet zijn: glücklicher.
p. 576,	n. 11 :	‘Adam Reynold’ moet zijn: Reinold von Dam -Adamus-.
p. 581,	n. 1 :	De Hebreeuwse titel moet luiden: הרות הנשמ.
p. 678,	kol. 1 r. 30 v.b. moet zijn:	הר֫וֹת הנֶשׁ֯מָ֫ (Dit geldt tevens voor p. 1 n. 4 en p. 542 n. 9).

Addenda et corrigenda deel VIII

P. 4,	r. 10 v.b.:	‘eos’ moet zijn: vos.
p. 46,	r. 17 v.b.:	de komma achter, ‘conditie’ vervalt.
p. 55,	r. 13 v.b.:	Nordianus' [4]) moet zijn: Nordianus' [14]).
p. 79,	r. 25 v.b.	laatste woord: ‘wat’ moet zijn: was.
	r. 27 v.b.	laatste woord: ‘nas’ moet zijn: nae.
p. 102,	n. 4 r. 2:	‘12 september 1637’ moet zijn: 11 september 1636.
	n. 5 r. 3:	‘christinai’ moet zijn: christiani.
p. 156,	n. 8 :	‘Mogor is een verschrijving voor Mogol’ vervalt.
p. 194,	n. 4 :	toegevoegd moet worden: Met deze Surendonck wordt bedoeld de Vlaamse koopman Willem Surendonck (Guillaume de Sourendong) wonende in de rue de Quincampoix bij de nu verdwenen kerk St. Josse te Parijs.
p. 217,	n. 1. :	toegevoegd moet worden: Het betreft hier Edmond Mercier; zie Stanislas Kot, *Georges Niemirycz et la lutte contre l'intolérance au 17e siècle*, p. 33.
p. 500,	r. 19 v.b.:	‘ut ita’ moet zijn: ita ut.
	r. 8 v.o.:	‘sunt occupata’ moet zijn: sint occupata.
p. 533,	n. 8 :	*‘Metemorph.’* moet zijn: *Metamorph.*
p. 666,	r. 15 v.b.:	‘scissuruas’ moet zijn: scissuras.
	n. 1 :	‘23’ moet worden: 24.
p. 763,	n. 2 :	‘Diderik’ moet zijn: Isaac.
p. 801,	n. 6 :	laten voorafgaan door: *Hugo Grotius Von der*

		Warheit der Christlichen Religion Auss Holländischer Sprache Hochdeutsch gegeben. Durch Martin Opitzen. In Verlegung Dauid Müllers 1631;.
p. 803,	n. 1 :	aanvullen met: Hij had geschreven *Ad Librum Hugonis Grotii, Quem de Satisfactione Christi adversus Favstvm Socinvm Senensem scripsit, Responsio Iohannis Crellii Franci Ecclesiae Racoviensis Ministri.* Racoviae Typis Sternacianis, Anno a nato Christo 1623.
p. 861,	r. 5 v.o.:	'355' moet zijn: 351.
	na r. 5 v.o. invoegen:	Noctes Atticae III, 9, 6. 533
p. 880,	kol. 1 r. 13 v.b.:	voor Dzjehan leze men ook Djahān.
	kol. 2 r. 18 v.o.:	laatste woord van de Hebreeuwse titel וקיזנ moet zijn: ויקיזנ.
p. 885,	kol. 1 r. 22 v.b.:	51^{14} moet zijn: 51^{13}.
p. 902,	kol. 1 r. 15 v.o.:	'Caspar' moet zijn: Gaspar.
p. 907,	kol. 2 r. 8 v.o.:	'Johann' moet zijn: Hans.
p. 912,	kol. 2 r. 16 en 17 v.o.:	'Senecy, markiezin van, zie Rochefoucauld-Randan, Marie-Catherine de la' moet worden: Senecey, markiezin van, zie La Rochefoucauld-Randan, Marie-Catherine de.
p. 914,	kol. 2 r. 3 v.b.:	'Montafier' moet zijn: Montafié.

Addenda et corrigenda deel IX

P. 10,	n. 12:	'no' na 'p. 7' moet zijn: n.
p. 55,	r. 2 v.b.:	met 'Cancellaria Hispanica' wordt het volgende boek van Ludwig Camerarius

		bedoeld: *Cancellaria Hispanica; adjecta sunt acta publica, hoc est: scripta & epistolae authenticae, e quibus partem infelicis belli in Germania, partim proscriptionis in Electorem Palatinum scopus praecipuus apparet. Adjecti sunt sub finem Flores Scoppiani, ex Classico belli sacri.* Freistadii 1622.
p. 76,	n. 3 :	voor ‘van de Oppijck’ leze men: van Oppijck.

	n. 9 :	voor ‘graag’ leze men: graaf.
p. 108,	n. 3 r. 1:	(40) moet worden: (4°).
p. 125,	n. 10 aanvullen met:	Gronovius wijst de beide Vossii op een passage in de *Troades* die z.i. ‘herschreven’ moet worden. Hij distantieert zich van een ‘omzetting’ van tekstfragmenten betreffende smeekbeden van Hecuba aan het adres van a) Odysseus en b) de Griekse vloot en indirect Pyrrhus. Gronovius heeft in 1662 te Amsterdam bij Judocus Pluymer een Seneca-uitgave laten verschijnen. De Hecuba-passage moet slaan op de verzen 980-1010, die inderdaad veel tekstkritische problemen opleveren. De regels 997-998 luiden: interim hoc poenae loco est - / / sortem occupavi, praemium eripui tibi. Gronovius besteedt in zijn uitgave van 1662 ruime aandacht aan deze regels. Hij wijst op de codex Florentinus die hij onder ogen heeft gehad (vgl. de *praefatio*) en die een oude conjectuur van hem bevestigt: hoc poenae loco i.p.v. haec poena in loco. Na verdediging van zijn conjectuur vervolgt hij dan: ‘Quod ad marginem quoque notaverat Grotius cum eadem emendatione, quam, ni fallor, in alio exemplari manu ipsius adscriptam nos olim vidisse apud Vossios candide prodidimus. Het exemplaar van de

		Seneca-editie van Scriverius (Lugd. Bat. 1621), dat zich in de U.B. te Leiden bevindt, bevat op p. 213 ad vs. 998 de conjectuur van Grotius in diens handschrift door hem kennelijk ontleend aan Martin-Antoine Del Rio (1551-1608), die zich eveneens met Seneca heeft beziggehouden (*In L. Annaei Senecae Cordubensis poetae gravissimi Tragoedias decem … amplissima adversaria, quae loco commentarii esse possunt. Ex bibliothecâ Martini Antonii Delrio, J.C.* Antverpiae, ex officina C. Plantini 1576; *Syntagma Tragoediae latinae, in tres partes distributum* … Antverpiae, ex officina Plantiniana, Vid. et J. Moretus 1593-1594). In zijn *Syntagmatis pars secunda*, p. 259 (*Troades* vs. 996) vermeldt Delrius deze emendatie als eens door hem voor juist gehouden; hij geeft hem nog wel zij het thans onder voorbehoud. In vs. 997: ‘sortem occupavi’ suggereert Delrius (*op. cit.*, p. 472-473) ‘sors occupavit’ terwijl hij in hetzelfde vers de lezing ‘eripuit mihi’ aanvecht, maar niet emendeert.
p. 129,	n. 7 :	voor ‘graag’ leze men: graaf.
	n. 10 r. 1:	‘onderhandelde’ moet zijn: onderhandelden.
p. 160,	n. 1 :	‘hérétique’ moet zijn: hérétiques.
p. 328,	r. 11 v.b.:	na ‘facio’ gelieve men ‘quod’ in te voegen.

p. 463,	r. 10 v.o.:	na ‘ipsi’ voege men het woord ‘visum’ in.
p. 689,	r. 13 v.o.:	na ‘omnium’ voege men in: sociorum.
	r. 6 v.o.:	na ‘obsidionis’ voege men in: sumtus.
p. 739,	n. 2 :	aanvullen met: Hierover zie men de *Gazette de France*, dd. 20 juni 1639, no. 74, p. 326 vv.
p. 869,	kol. 1 :	vóór ‘Skeel’ invoegen: Six, Jan 529. Six, Pieter 529.